

SIGILLVM ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV·ANG
VE RI TAS
CHRISTO ET ECCLESIAE

PHILONIS JUDAEI

OPERA OMNIA.

TEXTUS EDITUS

AD FIDEM OPTIMARUM EDITIONUM.

VOL. V.

CONTINENS LIBB. DE MERCEDE MERETRICIS, LIBB. I-III. DE SPECIALIBUS LEGIBUS, DE SEPTENARIO, DE FESTO COPHINI, DE PARENTIBUS COLENDIS, DE IUDICE, DE CONCUPISCENTIA, DE IUSTITIA, DE CREATIONE PRINCIPUM, DE FORTITUDINE, DE CARITATE, DE POENITENTIA, DE PRAEMIIS ET POENIS, DE EXECRATIONE, DE NOBILITATE, QUOD OMNIS PROBUS LIBER, DE VITA CONTEMPLATIVA.

LIPSIAE

SUMTIBUS E. B. SCHWICKERTI.

1828.

BIBLIOTHECA SACRA

PATRUM ECCLESIAE GRAECORUM.

PARS II.

PHILONIS JUDAEI OPERUM OMNIUM

TOM. V.

LIPSIAE
SUMTIBUS E. B. SCHWICKERTI.
1828.

ΦΙΛΩΝΟΣ ΙΟΥΔΑΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΙΣΘΩΜΑ ΠΟΡΝΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ἹΕΡΟΝ ΜΗ ΠΡΟΣΔΕΧΕΣΘΑΙ.

ARGUMENTUM LIBRI

DE MERCEDE MERETRICIS NON ACCIPIENDA IN SACRARIUM.

Lex iubet mercedem meretricum pro sacrificio non esse recipiendam; quanto minus igitur deus sacris eorum laetabitur, quorum animi sunt impuri? (1.) Quamobrem sibi quisque videat, ne voluptatem quamvis blandissima verba facientem sequatur (2.); sed soli virtuti per omnem vitam adhaereat, quae dona praestantissima gaudiaque aeterna sui amantibus largitur (3. 4.).

---

§. 1. Πάνυ καλῶς ἐν ταῖς ἱεραῖς τοῦ νόμου στήλαις καὶ ἐκεῖνο ἀναγέγραπται, "μίσθωμα πόρνης εἰς τὸ ἱερὸν μὴ προσδέχεσθαι,"*) πεπρακυίας τὴν ἰδίαν ὥραν, ἑλομένης ἕνεκα λημμάτων αἰσχρῶν ἐπονείδιστον βίον. Εἰ δὲ τὰ παρὰ γυναικὸς ἡταιρηκυίας δῶρα ἀνίερα, πῶς οὐχὶ μᾶλλον τὰ παρὰ ψυχῆς πε-
265 πορνευμένης, ἣ παρέῤῥιψεν ἑαυτὴν ἐπ᾽ αἰσχύνῃ
καὶ ὕβρεσι ταῖς ἐσχάταις, οἰνοφλυγίαις, ὀψοφαγίαις, 861
φιλαργυρίαις, φιλοδοξίαις, φιληδονίαις, ἄλλαις μυ- P.
ρίαις παθῶν τε αὖ καὶ νοσημάτων καὶ κακιῶν ἰδέαις; Ὧν τὰ μιάσματα ἐκεῖνα τίς ἂν ἐκνίψαι χρόνος, ἔγωγε οὐκ οἶδα. Τῶν μὲν γὰρ ἑταιρῶν τὴν ἐργα-

---

*) Deut. 23, 18.

σίαν κατέλυσε πολλάκις γῆρας, ἐπειδήπερ ἐξώροις γενομέναις οὐδεὶς ἔτι πρόςεισιν, ἀπομαρανθείσης ὥςπερ τινῶν ἀνθῶν τῆς ἀκμῆς. Ψυχῆς δὲ πορνείαν ἀκολασίᾳ συντρόφῳ καὶ συνήθει πεπαιδοτριβημένης τίς ἂν αἰὼν μεταβάλλοι πρὸς εὐκοσμίαν; Αἰὼν μὲν οὔ, θεὸς δὲ μόνος, ᾧ δυνατὰ τὰ παρ' ἡμῖν ἀδύνατα. Δεῖ δὴ τὸν μέλλοντα θύειν σκέπτεσθαι μὴ εἰ τὸ ἱερεῖον ἄμωμον, ἀλλ' εἰ ἡ διάνοια ὁλόκληρος αὐτῷ καὶ παντελὴς καθέστηκε. Διερευνάτω μέντοι καὶ τὰς αἰτίας, ὧν ἕνεκα ἀνάγειν ἀξιοῖ θυσίας. Ἤτοι γὰρ εὐχαριστῶν ἐπὶ προϋπηργμέναις εὐεργεσίαις, ἢ βεβαιότητα παρόντων, ἢ μελλόντων ἀγαθῶν κτῆσιν αἰτούμενος, ἢ κακῶν παρόντων, ἢ προσδοκωμένων ἀποτροπήν, ἐφ' οἷς ἅπασιν ὑγείαν καὶ σωτηρίαν πορίζειν ὀφείλει τῷ λογισμῷ. Εἴτε γὰρ ἐπὶ προϋπηργμένοις εὐχαριστεῖ, μὴ ἀχαριστησάτω φαῦλος γενόμενος· σπουδαίῳ γὰρ ἐδόθησαν αἱ χάριτες. Εἴτε βεβαιούμενος τὰ παρόντα ἀγαθὰ καὶ χρηστὰ περὶ τῶν μελλόντων προςδοκᾶν, ἄξιον αὑτὸν παρεχέτω τῶν εὐπραγιῶν, ἀστεῖος ὤν. Εἴτε κακῶν φυγὴν αἰτούμενος μὴ δράτω κολάσεων ἐπάξια καὶ τιμωριῶν.

§. 2. Δύο γὰρ ἡμῶν ἑκάστῳ συνοικοῦσι γυναῖκες ἐχθραὶ καὶ δυςμενεῖς ἀλλήλαις, τῶν ζηλοτυπίας τὸν ψυχικὸν οἶκον ἀναπιμπλᾶσαι φιλονεικιῶν. Τούτων τὴν μὲν ἑτέραν ἀγαπῶμεν, χειροήθη καὶ τιθασσὸν καὶ φιλτάτην καὶ οἰκειοτάτην αὐτοῖς νομίζοντες· καλεῖται δὲ ἡδονή. Τὴν δὲ ἑτέραν ἐχθραίνομεν, ἀτίθασσον, ἀνήμερον, ἐξηγριωμένην, πολεμιωτάτην ἡγούμενοι· ὄνομα δὲ καὶ ταύτης ἐστὶν ἀρετή. Ἡ μὲν οὖν προςέρχεται πόρνης καὶ χαμαιτύπης τρόπον τετρυμμένη, κεκλασμένῳ τῷ βαδίσματι, ὑπὸ τρυφῆς τῆς ἄγαν καὶ χλιδῆς σαλεύουσα τὼ ὀφθαλμώ, οἷς τὰς τῶν νέων ἀγκιστρεύεται ψυχάς, θάρσος μετὰ ἀναισχυντίας ἐμβλέπουσα, τὸν αὐχένα ἐπαίρουσα, πλέον τῆς φύσεως ἑαυτὴν ἐνορθιάζουσα, σαρυῖα καὶ κιχλίζουσα, περιέργῳ ποικιλίᾳ τὰς τῆς

κεφαλῆς τρίχας ἀναπεπλεγμένη, ὑπογεγραμμένη τὴν ὄψιν, ἐγκεκαλυμμένη τὰς ὀφρῦς, θερμολουσίαις ἐ-
266 παλλήλοις χρωμένη, ἔρευθος εἰργασμένη, πολυτελεῖς
M. ἐσθῆτας ἐπηνθισμένας ἄκρως ἀμπεχομένη, περιβραχιόνια καὶ περιαυχένια καὶ ὅσα ἄλλα χρυσοῦ καὶ λίθων πολυτελῶν δημιουργηθέντα κόσμιος ἐστὶ γυναικεῖος, 862
περικαθειμένη, μύρων εὐωδεστάτων ἀποπνέουσα, τὴν P.
ἀγορὰν οἰκίαν νομίζουσα, τριοδῖτις σεβὰς, χήτει γνησίου κάλλους τὸ νόθον μεταδιώκουσα. Συνομαρτοῦσι δ' αὐτῇ τῶν συνηθεστάτων πανουργία, προπέτεια, κολακεία, φενακισμὸς, ἀπάτη, ψευδολογία, ψευδοδοξία, ἀσέβεια, ἀδικία, ἀκολασία, ὧν ἐν μέσῳ καθάπερ ἡγεμὼν χοροστατοῦσα φησὶ πρὸς τὸν νοῦν τάδε, "Εἰσὶν, ὦ οὗτος, θησαυροὶ πάντων ἀγαθῶν ὅσα ἀνθρώπεια παρ' ἐμοὶ — τὰ γὰρ θεῖα ἐν οὐρανῷ — ὧν ἐκτὸς οὐδὲν εὑρήσεις. Τούτους, ἢν ἐθέλῃς μοι συνοικεῖν, τοὺς θησαυροὺς ἀναπετάσασα χρῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν τῶν ἐνόντων ἀφθονωτάτην εἰςαεὶ παρέξω. Βούλομαι δέ σοι προειπεῖν τὸ πλῆθος τῶν ταμιευομένων ἀγαθῶν, ἵνα καὶ ἂν συναινῇς, ἑκὼν ἀσμενίζῃς, καὶ ἂν ἀποστρέφῃ, μὴ ἀγνοῶν ἀρνῇ. Ἄνεσίς ἐστι παρ' ἐμοὶ καὶ ἄδεια καὶ ἐκεχειρία καὶ πόνων ἀμελετησία καὶ χρωμάτων ποικιλία καὶ κλάσεις ἐμμελέσταται φωνῆς, σιτία τε πολυτελῆ καὶ ποτὰ, ὀσμῶν ἡδίστων παμπληθεῖς διαφοραὶ, συνεχεῖς ἔρωτες, ἀπαιδαγώγητοι παιδιαὶ, μίξεις ἀνεξέταστοι, ἀνουθέτητοι λόγοι, ἔργα ἀνυπεύθυνα, ἄφροντις βίος, μαλακώτατος ὕπνος, κόρος ἀπλήρωτος. Ἐὰν οὖν ἐθελήσῃς σὺν ἐμοὶ ποιεῖσθαι τὰς διατριβὰς, ἐκ πάντων ὧν εὐτρέπισά σοι τὰ ἁρμόζοντα δωρήσομαι, συνεπισκοποῦσα τί ἂν φαγὼν ἢ τί πιὼν γανωθείης, ἢ τί τοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδὼν ἢ τοῖς ὠσὶν ἀκούσας, ἢ μυκτῆρσιν ὀσφραινόμενος ἡσθείης. Ἐλλείψει δὲ οὐδὲν ὧν ἂν ἐπιθυμήσῃς. Πλείω γὰρ τῶν ἀναλισκομένων εὑρήσεις τὰ γεννώμενα. Φυτὰ γάρ ἐστιν ἐν τοῖς λεχθεῖσι θησαυροῖς ἀειθαλῆ, βλαστάνοντα καὶ τίκτοντα καρποὺς ἐπαλλήλους, ὡς

τὴν τῶν ὡραίων καὶ νέων ἀκμὴν ἐπιτρέχειν καὶ καταλαμβάνειν τοὺς ἤδη πεπανθέντας. Πόλεμος δὲ οὐδὲ εἷς ἐμφύλιος ἢ ξενικὸς τὰ φυτὰ ταῦτα πώποτε ἔτεμεν, ἀλλ' ἀφ' οὗ τὸ πρῶτον αὐτὰ γῆ παρέλαβεν, ὥςπερ ἀγαθὴ τροφὸς τιθηνεῖται, ῥίζας μὲν οἱονεὶ θεμελίους εἰς τὸ κάτω βαλλομένη κραταιοτάτας. Τὸ δὲ ὑπὲρ γῆς ἔρνος οὐρανόμηκες ἀνατείνασα, κλάδους δὲ ἐκφύσασα τῶν ἐν ζώοις χειρῶν καὶ ποδῶν ἀναλογοῦντας μιμήματα, πέταλα δὲ, οἷον κόμας, σκέπην ἐν ταὐτῷ καὶ κόσμον ἐπανθῆσαι παρεσκεύασά σοι, καρποὺς δ' ἐπὶ τούτοις, ὧν ἕνεκα καὶ ἐκεῖνα."

167 §. 3. Τούτων ἀκούσασα ἡ ἑτέρα — καὶ γὰρ ἐν
M. ἀποκρύφῳ μὲν, ἐν ἐπηκόῳ δὲ εἱστήκει — δείσασα μήποτε λαθὼν ὁ νοῦς αἰχμάλωτος ἀνδραποδισθεὶς ἀπαχθῇ τοσαύταις δωρεαῖς καὶ ὑποσχέσεσιν, ἔτι καὶ πρὸς τὴν ὄψιν ἐνδιδοὺς εὖ καὶ ποικίλως ἐπὶ ἀπάτῃ τεχνιτευμένῃ — διὰ γὰρ τῶν περιάπτων καὶ μαγ- 863
γανειῶν ἔνυττεν, ἐκήλει, γαργαλισμὸν ἐνειργάζετο — P
παρελθοῦσα ἐξαίφνης ἐπιφαίνεται, ἐλευθέρας καὶ ἀστῆς προςφερομένη πάντα, σταθερὸν βάδισμα, ἠρεμαιοτάτην ὄψιν, χρῶμα καὶ τὸ αἰδοῦς καὶ τὸ σώματος ἀκιβδήλευτον, ἀψευδὲς ἦθος, ἀνόθευτον βίον, ἀποίκιλον γνώμην, λόγον οὐ φένακα, διανοίας ὑγιοῦς ἀληθέστατον μίμημα, σχέσιν ἄπλαστον, οὐ σεσοβημένην κίνησιν, μετρίαν ἐσθῆτα, τὸν χρυσοῦ τιμιώτερον φρονήσεως καὶ ἀρετῆς κόσμον. Συνείποντο δ' αὐτῇ εὐσέβεια, ὁσιότης, ἀλήθεια, θέμις, ἁγιστεία καὶ εὐορκία, δικαιοσύνη, ἰσότης, εὐσυνθεσία, κοινωνία, ἐχεμυθία, σωφροσύνη, κοσμιότης, ἐγκράτεια, πρᾳότης, ὀλιγόδεια, εὐκολία, αἰδὼς, ἀπραγμοσύνη, ἀνδρία, γενναιότης, εὐβουλία, προμήθεια, φρόνησις, προςοχὴ, διόρθωσις, εὐθυμία, χρηστότης, ἡμερότης, ἠπιότης, φιλανθρωπία, μεγαλοφροσύνη, μακαριότης, ἀγαθότης. Ἐπιλείψει με ἡ ἡμέρα λέγοντα τὰ τῶν κατ' εἶδος ἀρετῶν ὀνόματα. Αὗται παρ' ἑκάτερα στᾶσαι μέσην αὐτὴν ἐδορυφόρουν.

§. 4. Ἡ δὲ σχῆμα τὸ σύνηθες ἑαυτῇ λαβοῦσα, λόγων ἤρξατο τοιῶνδε, "Τὴν τερατουργὸν καὶ μάχλον καὶ μυθολόγον εἶδον ἡδονὴν τραγικώτερον ἐνεσκευασμένην καὶ λιπαρῶς θαμινά σοι προσομιλοῦσαν, ὥστ' —εἰμὶ γὰρ μισοπόνηρος φύσει — δείσασα μὴ λάθῃς ἀπατηθεὶς καὶ συναινέσας κακοῖς μεγίστοις ὡς ὑπερβάλλουσιν ἀγαθοῖς, ἠξίωσα τὰ προσόντα τῇ γυναικὶ μετὰ πάσης ἀληθείας προειπεῖν, ἵνα μηδὲν ἀγνοίᾳ τῶν συμφερόντων ἀπωσάμενος, ἀβούλητον ἐμπορεύσῃ κακοπραγίαν. Τὴν μὲν οὖν σκευὴν, ᾗ κέχρηται, πᾶσαν ἀλλοτρίαν ἴσθι. Τῶν γὰρ εἰς γνήσιον κάλλος οὐδὲν οἰκεῖον ἐξ αὑτῆς ἐπιφέρεται. Περιῆπται δὲ δίκτυα καὶ πάγας ἐπὶ τῇ σῇ θήρᾳ, νόθην καὶ κίβδηλον εὐμορφίαν ἃ προειδόμενος, ἢν εὖ φρονῇς, ἀτελῆ τὴν ἄγραν αὐτῇ παρασκευάσεις. Ὀφθαλμοὺς μὲν γὰρ φανεῖσα ἡδύνει, ὦτα δὲ φθεγξαμένη λιγαίνει, ψυχὴν δὲ τὸ πλείστου ἄξιον κτῆμα καὶ διὰ τούτων καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων μερῶν πέφυκε λυμαίνεσθαι· τῶν δὲ
264 περὶ αὑτὴν, ἃ μὲν ἔμελλεν ἀκούσαντί σοι προσηνῆ
M γενήσεσθαι, διεξῆλθε, τὰ δ' ἄλλα ὅσα μὴ ῥᾳστώνην εἶχεν ἀμύθητα ὄντα, ἐθελοκακοῦσα ἐπεκρύψατο, οἷς οὐκ ἂν τινα συναινέσειν εὐχερῶς προσεδόκησεν. Ἐγὼ δὲ καὶ ταῦτα ἀπαμφιάσασα ἀναδείξω καὶ οὐ μιμήσομαι τρόπους ἡδονῆς, ὡς ὅσα μέν ἐστιν ἐπαγωγὰ ἐν ἐμοὶ μόνα ἐπιδείξασθαι, τὰ δ' ἔχοντα δυσκολίαν συσκιάσαι καὶ περιστεῖλαι, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον, τὰ μὲν τέρψιν ἐξ ἑαυτῶν καὶ χαρὰν ἐνδιδόντα ἡσυχάσω, 864
εἰδυῖα ὅτι φωνὴν ῥήξει τὴν δι' ἔργων, τὰ δ' ἐπαχθῆ P.
καὶ δυσυπομόνητα κυρίως ἑρμηνεύσω, τοῖς ὀνόμασι γυμνοῖς ἐν μέσῳ τιθεῖσα αὐτὰ, ὡς ἔκδηλον τὴν ἑκάστου φύσιν καὶ τοῖς ἀμυδρῶς ὁρῶσι προφαίνεσθαι. Τῶν γὰρ ἡδονῆς μεγίστων ἀγαθῶν τὰ παρ' ἐμοὶ μέγιστα δοκοῦντ' εἶναι κακὰ καλλίω καὶ τιμιώτερα τοῖς χρωμένοις ἐξελεγχθήσεται. Πρὶν δὲ περὶ τῶν ἰδίων ἄρξασθαι, ὅσα ἂν ἐνδέχηται τῶν ὑπ' ἐκείνης ἡσυχασθέντων ὑπομνήσω. Εἰποῦσα γὰρ περὶ ὧν ἔθησαν-

ρίσατο, χρωμάτων, φωνῶν, χυλῶν, ἀτμῶν, ποιοτήτων,
δυνάμεων τῶν κατὰ ἁφὴν καὶ πᾶσαν αἴσθησιν καὶ
τῷ τῆς ἀκροάσεως ἐφηδύνασα προςαγωγῷ, τὰς ἄλλας
νόσους καὶ κῆρας ἑαυτῆς οὐκ ἐμήνυσεν, αἷς ἐξ ἀνάγ-
κης ἐκεῖνα αἱρούμενας χρήσῃ, ἵνα αὔρᾳ τινὸς ὠφε-
λείας ἐπαρθεὶς ἐντὸς ἀρκύων ληφθῇς. Ἴσθι οὖν, ὦ
οὗτος, ὅτι γενόμενος φιλήδονος πάντ᾽ ἔσῃ ταῦτα·
πανοῦργος, θρασὺς, ἀνάρμοστος, ἄμικτος, δύςχρη-
στος, ἔκθεσμος, ἀργαλέος, ἀκρόχολος, ἀνεπίσχετος,
φορτικὸς, ἀνουθέτητος, εὐχερὴς, κακότεχνος, ἀδιάγω-
γος, ἄδικος, ἄνισος, ἀκοινώνητος, ἀσύμβατος, ἄσπον-
δος, πλεονέκτης, κακονομώτατος, ἄφιλος, ἄοικος, ἄ-
πολις, στασιώδης, ἄπιστος, ἄτακτος, ἀσεβὴς, ἀνίερος,
ἀνίδρυτος, ἄστατος, ἀνοργίαστος, βέβηλος, ἐναγὴς,
βωμολόχος, ἀλάστωρ, παλαμναῖος, ἀνελεύθερος, ἀπό-
τομος, θηριώδης, ἀνδραποδώδης, δειλὸς, ἀκόλαστος,
ἄκοσμος, αἰσχρουργὸς, αἰσχροπαθὴς, ἀχρώματος, ἄ-
μετρος, ἄπληστος, ἀλαζὼν, δοκησίσοφος, αὐθάδης,
βάναυσος, βάσκανος, φιλεγκλήμων, δύςερις, διάβολος,
χαῦνος, ἀπατεὼν, ἀγύρτης, εἰκαῖος, ἀμαθὴς, ἀναί-
σθητος, ἀσύμφωνος, ἄπιστος, ἀπειθὴς, ἀφηνιαστὴς,
γόης, εἴρων, κέρκωψ, δυςυπονόητος, δυςώνυμος, δυς-
εύρετος, δύςφευκτος, ἐξώλης, κακόνους, ἀσύμμετρος,
ἀκαιρολόγος, μακρήγορος, ἀδολέσχης, ἀερόμυθος, κό-
λαξ, νωθὴς, βαρυπενθὴς, δυςάλγητος, ψοφοδεὴς, ὑ-
περθετικὸς, ἀπερίσκεπτος, ἀπροόρατος, ἀπρονόητος,
269 ὀλίγωρος, ἀπαράσκευος, ἀπειρόκαλος, πλημμελὴς,
M. σφαλλόμενος, διαπίπτων, ἀδιοίκητος, ἀπροστασία-
στος, λίχνος, ἀγόμενος, διαῤῥέων, ἀνενδότος, δολι-
ώτατος, διχόνους, δίγλωσσος, ἐπίβουλος, ἐνεδρευτικὸς,
ῥᾳδιουργὸς, ἀδιόρθωτος, ἐνδεὴς ἀεὶ, ἀβέβαιος, ἀλή-
της, ἑπόμενος, φορᾷ χρώμενος, εὐεπιχείρητος, ἐπιμα-
νὴς, ἀψίκορος, φιλόζωος, δοξοκόπος, βαρύμηνις, βα-
ρύσπλαγχνος, βαρύθυμος, μελλητὴς, ὕποπτος, δυςί-
ατος, κακυπόνους, δύςελπις, ἀρίδακρυς, ἐπιχαιρέκα- 86
κος, λελυττηκὼς, παρακεκομμένος, ἀδιατύπωτος, κα- I

κομήχανος, αἰσχροκερδὴς, φίλαυτος, ἐθελόδουλος, ἐθέλεχθρος, δημοκόπος, κακοικονόμος, σκληραύχην, θηλυδρίας, ἐξίτηλος, ἐκκεχυμένος, σκωπτικὸς, τρωτικὸς, ἠλίθιος, βαρυδαιμονίας ἐμπεφορημένος ἀκράτου. Τοιοῦτα τῆς περικαλλοῦς καὶ περιμαχήτου μεγάλα μυστήρια ἡδονῆς ἐστὶν, ἅπερ ἑκοῦσα ἀπεκρύψατο δέει τοῦ μὴ γνόντα σε ἀποστραφῆναι τὴν εἰς τὸ αὐτὸ σύνοδον αὐτῆς. Τῶν δὲ παρ' ἐμοὶ θησαυριζομένων ἀγαθῶν τὸ πλῆθος ἢ μέγεθος τίς ἂν ἀξίως εἰπεῖν δυνηθείη;"

270 M. # ΠΕΡΙ ΤΩΝ 76 I

ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΩΝ

ΕΝ

ΕΙΔΕΙ ΝΟΜΩΝ ΕΙΣ ΤΡΙΑ ΓΕΝΗ
ΤΩΝ ΔΕΚΑ ΛΟΓΩΝ, ΤΟ ΤΡΙΤΟΝ, ΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟΝ,
ΤΟ ΠΕΜΠΤΟΝ, ΤΟ ΠΕΡΙ ΕΥΟΡΚΙΑΣ ΚΑΙ ΣΕΒΑ-
ΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ἹΕΡΑΣ ἙΒΔΟΜΗΣ ΚΑΙ
ΓΟΝΕΩΝ ΤΙΜΗΣ.

ARGUMENTUM LIBRI

DE

SPECIALIBUS LEGIBUS

QUAE

REFERUNTUR AD TRIA DECALOGI CAPITA,

VIDELICET TERTIUM, QUARTUM QUINTUMQUE,
DE IUREIURANDO RELIGIONEQUE, DE SACRO SAB-
BATO, DE HONORE HABENDO
PARENTIBUS.

Viro bono fides habetur, etiam non iuranti; quod si iusiurandum est interponendum, id fiat per parentum memoriam, non per deum (1.); impium enim in minulissimis deum testem vocare (9.). Sobrius accedas ad iurandum, ne falsa testimonio dei approbare studeas (3.). Idem cadit in eos, qui temere vota suscipiunt (4.), divitiasque quaerunt, ut luxui se dedant (5.). Mulieribus iurare non licet, quippe quarum res mariti

curent vel parentes (6.). His allegorice innuitur rectam rationem mariti more in animos bonas cogitationes seminare (7.). Eorum, qui se ipsi devoverunt, pretia varia e lege constituta sunt (8.), item animalium et domuum, si quis ea deo voverit (9.).

---

§. 1. Ἐν μὲν τῇ πρὸ ταύτης βίβλῳ δύο κεφάλαια ἠκρίβωται τῶν δέκα, τό τε περὶ τοῦ μὴ νομίζειν θεοὺς αὐτοκρατεῖς ἑτέρους καὶ τὸ περὶ τοῦ μηδὲν θεοπλαστεῖν χειρόκμητον. Εἴρηται δὲ καὶ τὰ ἑκατέρῳ τῶν κατὰ μέρος διατεταγμένων ἁρμόττοντα νόμιμα. Νυνὶ δὲ περὶ τῶν τριῶν τῶν κατὰ τὸ στοιχεῖον ἑξῆς διαλεξόμεθα, πάλιν ἐφαρμόττοντες τὰ προσήκοντα τῶν ἐν εἴδει. Πρῶτον δέ ἐστι τῶν τριῶν, τὸ μὴ θεοῦ ὄνομα λαμβάνειν ἐπὶ ματαίῳ. Ὁ γὰρ τοῦ σπουδαίου, φησὶ, λόγος, ὅρκος ἔστω βέβαιος, ἀκλινὴς, ἀψευδέστατος, ἐρηρεισμένος ἀληθείᾳ. Καὶ ἂν εἰ ὀμνύναι μέντοι βιάζοιντο αἱ χρεῖαι, πατρὸς ἢ μητρὸς, ζώντων μὲν ὑγίειαν καὶ εὐ-
771 γηρίαν, τετελευτηκότων δὲ τὴν μνήμην ὅρκον ποι-
II. ητέον. Ἀπεικονίσματα γὰρ οὗτοί γε καὶ μιμήματα θείας δυνάμεώς εἰσι, τοὺς μὴ ὄντας εἰς τὸ εἶναι παραγαγόντες. Ἀναγέγραπταί τις ἐν τοῖς νόμοις τῶν ἀρχηγετῶν καὶ ἐπὶ σοφίᾳ μάλιστα θαυμασθέντων, „Ὀμνὺς κατὰ τοῦ φόβου τοῦ πατρὸς," *) ὑπὲρ ὠφελείας οἶμαι τῶν ἔπειτα, καὶ διδαχῆς ἀναγκαίας, ἵνα τοὺς γονεῖς ὃν χρὴ τρόπον τιμῶσι, στέργοντες ὡς εὐεργέτας καὶ εὐλαβούμενοι ὡς ὑπὸ φύσεως κα- 770
τασταθέντας ἄρχοντας, καὶ μὴ ῥᾳδίως ἐπιχειρῶσιν P.
ὀνομάζειν θεόν. Ἄξιον ἐπαινεῖν καὶ τοὺς ὁπότε βιασθεῖεν ὀμνύναι τῷ μέλλειν καὶ βραδύνειν καὶ ἀπο-

---

*) Gen. 31, 53.

κνεῖν ἐμποιοῦντας δέος οὐ μόνον τοῖς ὁρῶσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς προκαλουμένοις εἰς τὸν ὅρκον. Εἰώθασι γὰρ ἀναφθεγξάμενοι τοσοῦτον μόνον νὴ τὸν, ἢ μὰ τὸν, μηδὲν προςλαμβάνοντες, ἐμφάσει τῆς ἀποκοπῆς, τρανοῦν ὅρκον οὐ γενόμενον. Ἀλλὰ καὶ προςλαβέτω τις, εἰ βούλοιτο, μὴ μὲν τὸ ἀνωτάτω καὶ πρεσβύτατον εὐθὺς αἴτιον, ἀλλὰ γῆν, ἥλιον, ἀστέρας, οὐρανὸν, τὸν σύμπαντα κόσμον. Ἀξιολογώτατα γὰρ ταῦτά γε καὶ πρεσβύτερα τῆς ἡμετέρας γενέσεως καὶ προςέτι ἀγήρω διαιωνιοῦντα τῇ τοῦ πεποιηκότος γνώμῃ.

§. 2. Τοσαύτῃ δέ τινες εὐχερείᾳ καὶ ῥᾳθυμίᾳ χρῶνται, ὥςτ᾽ ἐν γενέσει πάνθ᾽ ὑπερβάντες ἐπὶ τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἀνατρέχειν τῷ λόγῳ τολμῶσι, μὴ τόπους εἰ βέβηλοι ἢ ἱεροὶ, μὴ καιροὺς εἰ ἐπιτήδειοι, μὴ αὑτοὺς εἰ καθαροὶ σῶμα καὶ ψυχὴν, μὴ τὰ πράγματα εἰ μεγάλα, μὴ τὰς χρείας, εἰ ἀναγκαῖαί εἰσι, προςεξετάσοντες· ἀλλὰ — τὸ λεγόμενον δὴ τοῦτο — ἀνίπτοις ποσὶ πάντα φύροντες, ὡς δέον, ἐπειδὴ γλῶτταν αὐτοῖς ἡ φύσις ἐδωρήσατο, λελυμένῃ χρῆσθαι καὶ ἀχαλίνῳ πρὸς ἃ μὴ θέμις. Οὓς ἐχρῆν ὀργάνων τῷ καλλίστῳ, ᾧ φωνὴ καὶ λόγος τὰ βιωφελέστατα καὶ κοινωνίας αἴτια συντετράνωται, πρὸς τιμὴν καὶ σεμνότητα καὶ εὐδαιμονισμὸν καταχρῆσθαι τοῦ πάντων αἰτίου. Νυνὶ δὲ ὑπὸ τῆς ἄγαν ἀσεβείας περὶ ὧν ἂν τύχῃ τὰς φρικωδεστάτας ὀνομάζουσι κλήσεις καὶ ἄλλ᾽ ἐπ᾽ ἄλλοις ἐπιφέροντες ὀνόματα σωρηδὸν οὐκ ἐρυθριῶσι, νομίζοντες τῇ πυκνότητι καὶ τῷ συνεχεῖ τῶν ἐπαλλήλων ὅρκων, ὧν διανοοῦνται περιέσεσθαι, λίαν ὄντες εὐήθεις. Οὐ γὰρ πίστεως ἡ πολυορκία τεκμήριον, ἀλλ᾽ ἀπιστίας ἐστὶ παρὰ τοῖς εὖ φρονοῦσιν.

§. 3. Ἐὰν δέ τις ἐκβιασθεὶς ὀμόσῃ περὶ παν-
272 τὸς οὑτινοςοῦν, ὃ μὴ νόμος ἀπειρήκει, παντὶ σθέ-
M. νει καὶ μηχανῇ πάσῃ τὸν ὅρκον βεβαιούτω, μηδὲν ἐμποδὼν τιθέμενος εἰς τὴν τοῦ γνωσθέντος τελείω-

σιν καὶ μάλιστα ἐπειδὰν μὴ ὀργαὶ ἀνίδρυτοι ἢ λε-
λυττηκότες ἔρωτες ἢ ἐπιθυμίαι ἀκάθεκτοι τὴν διά-
νοιαν ἐκμαίνωσιν ὡς ἀγνοῆσαι τὰ λεγόμενα καὶ πραττό-
μενα, λογισμῷ δὲ καὶ διανοίᾳ νηφούσῃ ποιῆται τὸν
ὅρκον. Τί γὰρ ἄμεινον ἢ ἀψευδεῖν παρ' ὅλον τὸν
βίον καὶ ταῦτα μάρτυρι θεῷ χρώμενον; Ὅρκος γὰρ
οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἢ μαρτυρία θεοῦ περὶ πράγματος
ἀμφισβητουμένου. Θεὸν δὲ μὴ ἐπ' ἀληθείᾳ καλεῖν
πάντων ἀνοσιώτατον. Ὁ γὰρ τοῦτο ποιῶν μονονοὺκ
ἄντικρυς βοᾷ καὶ ἂν ἡσυχάζῃ, "Σοὶ χρῶμαι τοῦ ἀ-
δικεῖν παρακαλύμματι, αἰδουμένῳ μοι τῷ δοκεῖν ἁ- 771
μαρτάνειν, συνέργησον, ἀντ' ἐμοῦ πονηρευομένου τὴν P.
αἰτίαν ὑπόστηθι. Μέλει γάρ μοι πλημμελοῦντι μὴ
φαύλῳ νομίζεσθαι. Σὺ δὲ τῆς παρὰ τοῖς πιστοῖς δό-
ξης ἀλογεῖς, οὐδὲν εὐφημίας ἐπιστρεφόμενος." Ἅπερ
καὶ λέγειν καὶ ἀκοεῖσθαι ἀσεβέστατον. Ἀγανακτήσαι
γὰρ ἄν, οὐχ ὅτι θεὸς ὁ πάσης κακίας ἀμέτοχος, ἀλλὰ
καὶ πατὴρ καὶ ἀθνεῖος ἄνθρωπος μὴ τελείως ἀρετῆς
ἄγευστος, εἰ τοιαῦτ' ἀκούοι. Πάντας μὲν οὖν ὅρκους,
ὡς ἔφην, βεβαιωτέον, ὅσοι περὶ καλῶν καὶ συμφερόν-
των γίνονται πρὸς ἐπανόρθωσιν ἰδίων ἢ κοινῶν πρα-
γμάτων φρονήσεως καὶ δικαιοσύνης καὶ ὁσιότητος
ἡγουμένων.

§. 4. Τούτοις ἐμφέρονται καὶ τῶν εὐχῶν αἱ νο-
μιμώταται διὰ περιουσίαν ἀγαθῶν ἢ παρόντων ἢ
προσδοκωμένων γινόμεναι. Τοὺς δὲ ἕνεκα τῶν ἐναν-
τίων ἐπικυροῦν οὐχ εὐαγές. Εἰσὶ γὰρ οἳ ὀμνύουσιν,
ἐὰν τύχῃ, κλοπὰς καὶ ἱεροσυλίας, ἢ μοιχείας καὶ φθο-
ράς, ἢ τραύματα καὶ σφαγάς, ἤ τι τῶν ὁμοιοτρόπων
κακῶν ἐργάσασθαι, καὶ ἀνυπερθέτως αὐτὰ δρῶσι,
ποιούμενοι πρόφασιν τῷ εὐορκεῖν, ὡς οὐκ ἄμεινον
καὶ θεῷ κεχαρισμένον μᾶλλον τῆς παραβάσεως τῶν
ὅρκων τὸ μηδὲν ἀδικεῖν. Ἐπὶ δικαιοσύνῃ καὶ πάσῃ
ἀρετῇ νόμος ἐστὶ πάτριος καὶ θεσμὸς ἀρχαῖος.
Νόμοι δὲ καὶ θεσμοὶ τί ἕτερον εἰσὶν, ἢ φύσεως ἱε-
ροὶ λόγοι τὸ βέβαιον καὶ τὸ πάγιον ἐξ αὐτῶν ἔχον-

τες, ὡς ὅρκων ἀδιαφορεῖν. Ἴστω δὲ πᾶς ἐνωμότως
ἄδικα δρῶν, ὅτι εὐορκεῖ μὲν οὔ, τὸν δὲ πολλῆς
φυλακῆς καὶ ἐπιμελείας ἄξιον ὅρκον ἀνατρέπει, ᾧ
τὰ καλὰ καὶ δίκαια ἐπισφραγίζεται. Προστίθησι
γὰρ ὑπαίτια ὑπαιτίοις ἐν οὐ δέοντι γινομένοις ὅρ-
273 κοις, οὓς πολὺ βέλτιον ἦν ἡσυχάζεσθαι πράξεις
M. παρανόμους. Ἀπεχόμενος οὖν τοῦ ἀδικοπραγεῖν,
ποτνιάσθω τὸν θεὸν, ἵνα μεταδῷ τῆς ἵλεω δυνά-
μεως αὐτῷ συγγενοῦς, ἐφ' οἷς ἀβουλίᾳ χρησάμε-
νος ὤμοσε. Διπλάσια γὰρ αἱρεῖσθαι κακὰ, δυνά-
μενον τὴν ἡμίσειαν αὐτῶν ἀποφορτίσασθαι, μα-
νία καὶ φρενοβλάβεια δυσίατος. Εἰσὶ δὲ, οἳ τὴν
φύσιν ἄμικτοι καὶ ἀκοινώνητοι δι' ὑπερβολὴν μι-
σανθρωπίας γεγονότες, ἢ καὶ ὑπ' ὀργῆς οἷα χαλε-
πῆς δεσποίνης ἐκβιασθέντες, ὅρκῳ τὴν ἀγριό-
τητα πιστοῦνται τῶν ἠθῶν, οἵ τινες οὔ φασιν ὁ-
μοτράπεζον ἢ ὁμορόφιον ἕξειν τὸν δεῖνα ἢ τὸν δεῖ-
να, ἢ πάλιν τῷ δεῖνι μὴ παρέξειν ὠφέλειάν τινα,
ἢ παρ' ἐκείνου τι λήψεσθαι μέχρι τελευτῆς. Ἔστι
δὲ ὅτε καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν τὸ ἀσύμβατον δια-
φυλάττουσιν, οὐδὲ νεκροῖς τοῖς σώμασιν ἐπιτρέ-
ποντες ἐν διαθήκαις τὰ νομιζόμενα παρασχεῖν.
Οἷς παραινέσαιμ' ἂν καθ' ἃ καὶ τοῖς προτέροις,
εὐχαῖς καὶ θυσίαις ἐξευμενίζεσθαι τὸ θεῖον, ἵν' εὕ-
ρωνταί τινα ψυχικῶν ἀῤῥωστημάτων θεραπείαν, 772
ἃ μηδεὶς ἀνθρώπων ἱκανὸς ἰάσασθαι. P.

§. 5. Ἕτεροι δέ εἰσι κομπασταὶ τῶν ὑπ' ἀλαζονείας φυσωμένων, οἳ λιμοδοξοῦντες οὐδενὶ τῶν εἰς ὠφελιμωτάτην ὀλιγοδείαν χρῆσθαι δικαιοῦσιν. Ἀλλὰ καὶ ἂν προτρέπῃ τις, ἕνεκα τοῦ τὸν ἀφηνιασμὸν τῶν ἐπιθυμιῶν ἀναχαιτίσαι τὴν νουθεσίαν ὕβριν εἶναι νομίζουσι καὶ πρὸς τὸν ἁβροδίαιτον ὠθούμενοι βίον ἀλογοῦσι τῶν σωφρονιστῶν, γέλωτα καὶ χλεύην τιθέμενοι τὰς φρονήσεως ὁμοῦ καλὰς καὶ λυσιτελεστάτας ὑφηγήσεις.

Εἰ δὲ δὴ καὶ τύχοι τις οὖσα περιουσία καὶ ἀφθονία τῶν περὶ βίον, ὅρκοις ἐπισφραγίζονται τὴν χρῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν τῶν εἰς πολυτέλειαν. Οἷον δή τι λέγω· πρώην τις τῶν οὐκ ὀλίγα κεκτημένων ὑγρὸν καὶ διαῤῥέοντα βίον ἀσπασάμενος, ἐπειδὴ πρεσβύτης παρὼν συγγενὴς ἢ πατρικός γ᾽ οἶμαι φίλος, ἐνουθέτει, πρὸς τὸ σεμνότερον καὶ αὐστηρότερον τὴν δίαιταν παρακαλῶν μεταβάλλειν, τὴν παραίνεσιν οὐ μετρίως δυςχεράνας, ὤμοσεν ἀντιφιλονεικῶν, ἕως ἂν τὰς χορηγίας ἔχῃ καὶ τὰς παρασκευὰς, μηδενὶ χρήσεσθαι τῶν εἰς εὐτέλειαν, μὴ κατὰ πόλιν, μὴ κατ᾽ ἀγροὺς, μὴ πλέων, μὴ πεζεύων, ἀλλ᾽ ἀεὶ καὶ πανταχοῦ τὸν πλοῦτον ἐπιδείξεσθαι. Πλούτου δὲ ταῦθ᾽, ὡς ἔοικεν, ἐπίδειξις οὐκ ἔστι μᾶλλον ἢ ἀλαζονείας καὶ ἀκρασίας. Καί τοι τῶν ἐν ταῖς μεγάλαις ἡγεμονίαις οὐκ ὀλίγοι μέχρι νῦν εἰσὶν οἳ παμπληθεῖς ἔχοντες παρασκευὰς καὶ χορηγίας ἀφθόνους, ὥςπερ ἐξ ἀεννάου τινὸς πηγῆς πλούτου ῥέοντος αὐτοῖς ἀδιαστάτως, ὅμως ἐφ᾽ ἃ καὶ οἱ πένητες ἡμεῖς, ἔστιν ὅτε τρέπονται κεραμιαίας κύλικας, καὶ ὀβολιαίους ἄρτους, καὶ ἐλαίας, ἢ τυρὸν, ἢ λάχανα
274 προσόψημα, καὶ θέρους μὲν περίζωμα καὶ λι-
M. νῆν ὀθόνην, χειμῶνος δὲ χλαῖναν ἀῤῥαγῆ καὶ
στρυφνὴν καὶ τὰ πρὸς κοίτην ἔστιν ὅτε χαμαίστρωτα, πολλὰ χαίρειν φράσαντες κλίναις ἐλεφαντίναις, ἢ χελώνης, ἢ χρυσοῦ πεποιημέναις καὶ στρωμναῖς ἀνθοβαφέσι, καὶ ἐσθῆσι, καὶ ἁλουργίσι, καὶ πεμμάτων μελιπήκτων περιεργίαις, καὶ τραπεζῶν πολυτελείαις. Αἴτιον δὲ οὐ μόνον τὸ φύσεως αὐτοὺς εὐμοιρῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ παιδείας ὀρθῆς ἐκ πρώτης ἡλικίας ἅψασθαι, ἥτις ἀνεδίδαξε πρὸ τῶν ἡγεμονικῶν τὰ ἀνθρώπινα τιμᾶν, ἥτις καὶ ἐνδιαιτωμένη τῇ ψυχῇ μονονοὺ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ὑπομιμνήσκει τῆς ἀνθρωπότητος, ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν καὶ ὑπερόγκων ἀντισπῶσα καὶ στέλλουσα, καὶ

τὸ ἄνισον ἰσότητι θεραπεύουσα. Τοιγαροῦν τὰς
πόλεις εὐσθενείας, εὐπορίας, εὐνομίας, εἰρήνης
ἀναπεπλήκασιν, ἀγαθὸν μὲν οὐδὲν ὑπεξελόμενοι,
πάντα δὲ ἀφειδῶς καὶ ἀταμιεύτως χαριζόμενοι.
Τὰ μὲν δὴ τῶν εὐγενῶν καὶ ὡς ἀληθῶς ἡγεμό- 273
νων ἔργα, ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. Τὰ P.
δὲ τῶν νεοπλούτων, ἐκεῖνα πλάνῳ τινὶ τύχης εἰς
πολυχρηματίαν περιηκόντων, οἳ τὸν ἀληθῆ καὶ
βλέποντα πλοῦτον, ἐξ ἀρετῶν τελείων συνεστῶτα
καὶ τῶν κατ᾽ ἀρετὰς πράξεων οὐδ᾽ ὄναρ ἴσασι, τῷ
δὲ τυφλῷ προσέπταισαν, ἐφ᾽ οὗ σκηριπτόμενοι,
κατ᾽ ἀναγκαῖον τὴν ἄγουσαν ὁδὸν οὐχ ὁρῶντες,
εἰς ἀνοδίαν ἐκτρέπονται, θαυμάζοντες τὰ μηδε-
μιᾶς ἄξια τιμῆς, καὶ τὰ φύσει τίμια γελῶντες,
οἷς ὁ ἱερὸς λόγος ὅρκον ἐν οὐ δέοντι καιρῷ ποιου-
μένοις οὐ μετρίως ἐπιτιμᾷ καὶ ὀνειδίζει· δυσκάθαρ-
τοι γὰρ καὶ δυσίατοι, ὡς μηδὲ παρὰ θεῷ τῷ
τὴν φύσιν ἵλεῳ συγγνώμης ἀξιοῦσθαι.

§. 6. Παρθένων δὲ καὶ γυναικῶν τὸ περὶ
τὰς εὐχὰς αὐτοκρατὲς ἀφείλετο, τῶν μὲν τοὺς
πατέρας κυρίους, τῶν δὲ γυναικῶν τοὺς ἄνδρας
ἀποφήνας εἰς βεβαίωσιν ὅρκων καὶ λύσιν, τῆς
μὲν πατρὸς, τῆς δὲ ἀνδρὸς εἶναι. Καὶ μὴν εἰ-
κότως. Αἱ μὲν γὰρ διὰ νεότητα δύναμιν ὅρκων
οὐκ ἴσασιν, ὡς χρῄζειν τῶν ἐπικρινούντων· αἱ δὲ
πολλάκις ὑπὲρ εὐχερείας ὀμνύουσιν, ἃ μὴ τοῖς ἀν-
δράσι συνοίσει. Διόπερ αὐτοῖς ἀνέθηκε τὴν ἐξου-
σίαν τοῦ τὰ νομισθέντα διαφυλάττειν, ἢ τὸ ἐν-
αντίον. Χῆραι δὲ μὴ ῥᾳδίως ὀμνύτωσαν. Οὐ γὰρ
ἔχουσι τοὺς παραιτητὰς, οὔτ᾽ ἄνδρας ὧν διεζεύ-
χθησαν, οὔτε πατέρας ἀφ᾽ ὧν μετανέστησαν, ὅτε
τὴν πρὸς γάμον ἀποικίαν ἐστέλλοντο, ἐπειδὴ μέ-
νειν τοὺς τούτων ὅρκους ἀναγκαῖον, ἐρημίᾳ τῶν
275 κηδομένων βεβαιουμένους. Ἐὰν δέ τις ἐπιορ-
M. κοῦντά τινα εἰδὼς μὴ καταμηνύσῃ ἢ ἀπελέγξῃ,

φιλίᾳ ἢ αἰδοῖ ἢ φόβῳ ἐνδοὺς πλέον ἢ εὐσεβείᾳ, τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμίοις ἔνοχος ἔστω. *) Διαφέρει γὰρ τοῦ ἀδικεῖν οὐδὲν τὸ συνεπιγράφεσθαι ἀδικοῦντι. Δίκαι δὲ κατ' ἐπιόρκων αἱ μὲν ἀνάκεινται θεῷ, αἱ δὲ ἀνθρώποις. Θεῷ μὲν αἱ ἀνωτάτω καὶ μέγισται. Ἵλεως γὰρ οὐ γίνεται τοῖς οὕτως ἀσεβήσασιν, ἀλλὰ μένειν ἀεὶ δυςκαθάρτους ἐᾷ, δικαίως οἶμαι καὶ προςηκόντως. Ὁ γὰρ ἀμελὴς, τί δεινὸν εἰ ἀνταμεληθήσεται, οἷς δίδωσι τὰ ἴσα καρπούμενος; Αἱ δὲ ἀπ' ἀνθρώπων διάφθοροι θάνατος ἢ πληγαὶ, **) τῶν μὲν ἀμεινόνων καὶ περιττῶν εἰς εὐσέβειαν θανάτου δίκας βεβαιούντων, τῶν δὲ μαλακώτερον χρωμένων ὀργαῖς δημοσίᾳ μάστιγι τυπτόντων ἀναφανδὸν ἐν κοινῷ. Εἰσὶ δὲ καὶ πληγαὶ τοῖς μὴ δουλοπρεπέσιν οὐκ ἔλαττον δίκης θανάτου.

§. 7. Ταῦτα μὲν οὖν αἱ ῥηταὶ προστάξεις περιέχουσιν. Ἔστι δὲ ἀλληγορῆσαι τὰ περὶ τῶν τόπων, ἔχοντα θεωρίαν τὴν διὰ συμβόλων. Εἰδέναι τοίνυν προςήκει, ὁ τῆς φύσεως ὀρθὸς λόγος πατρὸς ὁμοῦ καὶ ἀνδρὸς ἔχει δύναμιν, ἐπινοίαις 774 διαφέροις. Ἀνδρὸς μὲν, ἐπειδὴ τῶν ἀρετῶν σπόρον ὥςπερ εἰς ἀγαθὴν ἄρουραν τὴν ψυχὴν καταβάλλεται. Πατρὸς δὲ, ὅτι βουλὰς ἀγαθὰς καὶ πράξεις καλὰς καὶ σπουδαίας γεννᾶν πέφυκε καὶ γεννήσας ἐκτρέφει ποτίμοις δόγμασιν, ἃ παιδεία καὶ σοφία χορηγοῦσι. Διάνοια δὲ ἀπεικάζεται τοτὲ μὲν παρθένῳ, τοτὲ δὲ γυναικὶ ἢ χηρευούσῃ ἢ ἀνδρὶ ἔτι ἡρμοσμένῃ. Παρθένῳ μὲν, διανοίας ἁγνὴν καὶ ἀδιάφθορον διαφυλαττούσης ἑαυτὴν ἀπό τε ἡδονῶν καὶ ἐπιθυμιῶν, ἔτι δὲ λυπῶν καὶ φόβων, ἐπιβούλων παθῶν, ἧς τὴν προστασίαν ὁ γεννητὴς

*) Lev. 5, 21 (6, 2). **) Deut. 19, 16.

ἀνῆπται πατήρ. Τῆς δὲ ὡς γυναικὸς ἀστείας ἀστείῳ λόγῳ τῷ κατ᾽ ἀρετὴν συμβιούσης τὴν ἐπιμέλειαν ὁ αὐτὸς οὗτος λόγος ἐπαγγέλλεται, σπείρων ἀνδρὸς τρόπον ἐννοίας ἀρίστας. Ἡι δὲ ἂν ἀπορφανισθῇ ψυχὴ καὶ γενεᾶς τῆς κατὰ φρόνησιν, καὶ ἐπιγαμίας τῆς κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, χηρεύουσα τῶν καλλίστων καὶ ἔρημος οὖσα σοφίας, ὑπαίτιον ἑλομένη ζωὴν, ἔνοχος ἔστω, ἧς ἔγνω καθ᾽ ἑαυτῆς ἰατρὸν ἁμαρτημάτων οὐκ ἔχουσα, οὔθ᾽ ὡς ἄνδρα συμβιωτὴν, οὔθ᾽ ὡς πατέρα γεννητὴν, τὸν κατὰ σοφίαν λόγον.

§. 8. Τῶν δὲ μὴ μόνον τὰς οὐσίας ἢ μέρη τούτων, ἀλλὰ καὶ αὑτοὺς ἀνάθημα ποιησαμένων ἐν εὐχαῖς ὥρισε τιμὰς, οὐ πρὸς κάλλος ἢ μέγε-
276 θος, ἤ τι τῶν ὁμοιοτρόπων ἀπιδὼν, ἀλλὰ πρὸς
M. ἀριθμὸν ἴσον διακρίνας ἄνδρας αὐτὸ μόνον γυναικῶν, καὶ νηπίους τελείων. Κελεύει γὰρ *) ἀπὸ μὲν εἰκοσαετίας ἄχρις ἑξηκονταετίας ἀνδρὸς εἶναι τιμὴν δραχμὰς διακοσίας νομίσματος ὁλαργύρου, γυναικὸς δὲ εἴκοσι πρὸς ταῖς ἑκατόν. Ἀπὸ δὲ πενταετίας ἄχρις εἰκοσαετίας τοῦ μὲν ἄῤῥενος ὀγδοήκοντα, τῆς δὲ θηλείας τεσσαράκοντα. Ἀπὸ δὲ βρέφους εἰς πενταετίαν τοῦ μὲν ἄῤῥενος εἴκοσι, τοῦ δὲ θήλεος δώδεκα. Τῶν δὲ ὑπὲρ ἑξήκοντα ἔτη βεβιωκότων, πρεσβυτῶν μὲν ἑξήκοντα, πρεσβυτίδων δὲ τεσσαράκοντα. Τὰ δὲ ἴσα καὶ ἐπὶ ἀῤῥένων καθ᾽ ἡλικίαν ἑκάστην, καὶ ἐπὶ θηλειῶν ὁμοίως διέταξε, τριῶν ἕνεκα τῶν ἀναγκαιοτάτων. Ἑνὸς μὲν, ὅτι ἴσον ἐστὶ καὶ ὅμοιον τὸ ἀξίωμα τῆς εὐχῆς, ἐάν τε ὑπὸ μεγάλου τινὸς, ἐάν τε καὶ ὑπὸ εὐτελοῦς γίνηται. Δευτέρου δὲ, ὅτι τοὺς εὐξαμένους ἁρμόττον οὐκ ἦν ταῖς τῶν ἀνδραπόδων ὑποβάλλεσθαι τύχαις. Ἐκεῖνα γὰρ πρὸς τὰς τῶν

---

*) Lev. 27, 3. 10. 13. 14.

σωμάτων εὐεξίας καὶ εὐμορφίας, ἢ τὸ ἐναντίον προςεπευωνίζονται. Τρίτου δὲ, ὃ καὶ ἀναγκαιότατον, ὅτι παρὰ μὲν ἡμῖν ἀνισότης, ἰσότης δὲ παρὰ θεῷ τίμιον.

§. 9. Ταῦτα μὲν ἐπ' ἀνθρώπων· ἐπὶ δὲ 775
κτηνῶν ταῦτα νομοθετεῖται. Ἐάν τις ἀφορίσῃ κτῆ- P.
νος, εἰ μὲν εἴη καθαρὸν ἔκ τινος γένους τῶν τριῶν, ἅπερ εἰς θυσίαν ἀπενεμήθη, βοῦς ἢ πρόβατον ἢ αἴξ, ἐκεῖνο καταθυέτω, μὴ ὑπαλλαττόμενος, μήτε χεῖρον κρείττονος, μήτ' ἄμεινον χείρονος. Οὐ γὰρ πολυσαρκίᾳ καὶ πιότητι ζώων χαίρει ὁ θεὸς, ἀλλ' ἀνυπαιτίῳ τοῦ εὐξαμένου διαθέσει. Ἐὰν δὲ ὑπαλλάττηται, δύο ἀνθ' ἑνὸς καθιερούτω, τό τε ἀρχαῖον, καὶ τὸ ἀντ' ἐκείνου. Ἐὰν δέ τις εὔξηταί τι τῶν μὴ καθαρῶν κτηνῶν, ἀγέτω πρὸς τὸν δοκιμώτατον τῶν ἱερέων. Ὁ δὲ τιμάσθω μὴ ὑπερβάλλων τὴν ἀξίαν, προςεπιθεὶς τῆς τιμῆς καὶ τὸ πέμπτον, ἵνα εἰ δέοι καθαρὸν ἀντὶ τούτου ζῶον ἱερουργεῖν, μηδὲν ὑστερίζῃ τῆς ἀξίας τιμῆς. Καὶ ἄλλως ὑπὲρ τοῦ δυςωπῆσαι τὸν εὐξάμενον, ὅτι τὴν εὐχὴν ἐποιήσατο, οὐ συλλογισμῷ, τὸ μὴ καθαρὸν ζῶον, ὥς γε οἶμαι, τοῦτο νομίσας πλάνῳ διανοίας κεκρατημένος ὑπὸ πάθους. Οἰκία δὲ εἰ γένοιτο ἀνάθεμα, πάλιν ἐχέτω τιμητὴν ἱερέα. Οἱ δὲ ὠνούμενοι μὴ τὰ ἴσα κατατιθέτωσαν, ἀλλ' εἰ μὲν ὁ εὐξάμενος ἀνακομίζεσθαι προέλοιτο, ἐπιδαψιλευέσθω τὸ πέμπτον, κολάζων τὴν εὐχέρειαν καὶ ἐπιθυμίαν διττῶν κα-
277 κῶν, ἐν οἷς μὲν ηὔχετο τὴν εὐχέρειαν, ἐν οἷς
M. δὲ ἐφίεται ὧν πρότερον ἐξέστη, τὴν ἐπιθυμίαν. Εἰ δὲ ἕτερος, μηδὲν πλέον τῆς ἀξίας κατατεθέτω. Ὁ δὲ εὐξάμενος μὴ μακροὺς ἐμποιείτω χρόνους πρὸς τὴν ὧν ηὔξατο τελείωσιν ἢ τίμησιν. Ἄτοπον γὰρ τὰς μὲν πρὸς ἀνθρώπους ὁμολογίας ἐπιτέμνειν πειρᾶσθαι, τὰς δὲ πρὸς θεὸν τὸν ἀνεπι-

διὰ καὶ οὐδενὸς χρεῖον ἐκπροθέσμους ἀποφαίνειν, μελλήσει καὶ βραδυτῆτι διελέγχοντας αὐτοὺς ἐπὶ τῷ μεγίστῳ τῶν ἀδικημάτων, ὀλιγωρίᾳ τῇ πρὸς αὐτὸν, οὗ τὴν θεραπείαν ἀρχὴν καὶ τέλος εὐδαιμονίας εἶναι νομιστέον. Ὅρκων μὲν δὴ πέρι καὶ εὐχῶν ἅλις.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ἙΒΔΟΜΗΣ.

ARGUMENTUM LIBRI DE SEPTENARIO.

Ad numerum septenarium omnes feriae referuntur (1.). Decem sunt festi dies (2.), quorum primus est dies omnis; quovis enim die qui virtutem colunt, totam vitam ut festum celebrant (3-5.). Alterum festum, sabbatum, septimo quoque die celebratur in honorem dei, qui post sex dies creando mundo impensos septimo creatis nova addere desiit (6.). Hoc die ne famulis quidem opera sustinere licet (7.). Septimo quoque anno lex vult, ut novae tabulae l. debitorum remissio, instituantur (8.), servi aere coëmti manu mittantur (9.), agri otiosi sinantur nec aratro subigantur (10. 11.); oliveta et vineta ceteraque praedia inopibus patefacta relinquantur (12.). Quinquagesimo quoque anno alienatae possessiones agrariae sunt reddendae (13.), non vero domus urbanae (14.) et Levitarum (15.). Usuras capere non licet, neque tribules servos facere (16.). Tertium festum est novilunium (17.); quartum Pascha (18.); quintum Paschalibus coniunctum festum Azymorum (19.); sextum dicitur Manipulus (δράγμα) (20.); septimum Pentecoste (21.); octavum Hieromenia, quod et gentis iudaicae proprium, et omnibus hominibus commune dicendum (22.); nonum ieiunium solemne Sabbati Sabbatorum (23.); decimum Tabernaculorum, quod in aequinoctium autumnale cadit (24.).

§. 1. Ἑξῆς δ' ἔστι κεφάλαιον τὸ περὶ τῆς ἱερᾶς ἑβδομάδος, ᾧ μυρία καὶ ἀναγκαῖα ἐμφέρεται εἴδη τῶν ἑορτῶν· αἱ τῶν φύσει μὲν ἐλευθέρων, διὰ δὲ καιροὺς ἀβουλήτους θητευόντων καθ' ἕβδομον ἐνιαυτὸν ἀφέσεις· καὶ πρὸς χρεώστας τῶν συμβαλλόντων φιλανθρωπίαι, τὰ δάνεια ἑβδόμῳ ἔτει τοῖς ὁμοφύλοις χαριζομένων· αἱ ἀνάπαυλαι τῆς βαθυγείου πεδιάδος τε καὶ ὀρεινῆς, αἳ γίνονται παρ' ἑξαετίαν· τὰ περὶ τοῦ πεντηκοστοῦ ἔτους νομοθετηθέντα. Ὧν καὶ ἡ ἄνευ σκοποῦ ψιλὴ διήγησις ἱκανὴ τοὺς μὲν εὐφυεῖς τελειῶσαι πρὸς ἀρετὴν, τοὺς δὲ ἀφηνιαστὰς καὶ σκληροὺς τὸ ἦθος εὐπειθεστέρους ἀπεργάσασθαι. Τὰ μὲν οὖν περὶ τῆς ἐν ἀριθμοῖς ἑβδόμης εἴρηται διὰ μακροτέρων πρότερον, ἥν τε ἔχει φύσιν ἐν δεκάδι καὶ ἣν συγγένειαν πρός τε αὐτὴν δεκάδα καὶ πρὸς
278 τετράδα τὴν δεκάδος ἀρχήν τε καὶ πηγήν· καὶ ὡς
M. συντεθεῖσα μὲν ἀπὸ μονάδος, ἑξῆς γεννᾷ τὸν ὀκτὼ καὶ εἴκοσι τέλειον ἀριθμὸν, τοῖς αὐτοῖς μέρεσιν ἴσον εἰς ἀναλογίαν ἀχθεῖσα, κύβον ὁμοῦ καὶ τετράγωνον ἀποτελεῖ· καὶ ὡς μυρία ἄλλα κάλλη θεωρημάτων ἐξ αὐτῆς ἐπιδείκνυται, περὶ ὧν οὐ καιρὸς μακρηγορεῖν. Ἕκαστον δὲ τῶν προκειμένων καὶ ἐμφερομένων εἰδῶν ἐπισκεπτέον, ἀπὸ τοῦ πρώτου τὴν ἀρχὴν ποιησαμένους. Ἦν δὲ πρῶτον τὸ περὶ τῶν ἑορτῶν.

Περὶ τῶν ἑορτῶν, ὡς εἰσὶ τὸν ἀριθμὸν δέκα. 1174 P.

§. 2. Εἰσὶ τοίνυν ἀριθμῷ δέκα ἑορταὶ, ἃς ἀναγράφει ὁ νόμος. Πρώτη μὲν, ἣν ἀκούσας θαυμάσαι τις ἂν ἴσως. Αὕτη δέ ἐστιν ἡμέρα πᾶσα. Δευτέρα δὲ, ἡ ἐξ ἡμερῶν ἑβδόμη, σάββατον αὐτὴν Ἑβραῖοι πατρίῳ γλώττῃ καλοῦσι. Τρίτη δὲ, ἡ μετὰ σύνοδον τὴν κατά τινα σελήνην νέαν νεομηνίαν. Τετάρτη δὲ, τῶν διαβατηρίων, ἣ καλεῖται Πάσχα.

Πέμπτη δὲ, ἡ τῶν ἀσταχύων ἀπαρχὴ, τὸ ἱερὸν δράγμα. Ἕκτη δὲ, ἄζυμα, μεθ᾽ ἣν ἡ τῆς τῶν ἑβδομάδων ὄντως ἑβδόμη. Ὀγδόη δὲ ἱερομηνία. Ἐννάτη δὲ νηστεία. Δεκάτη δὲ ἡ τῶν σκηνῶν, ἥτις ἐστὶν ἡ τῶν ἐτησίων ἑορτῶν συμπέρασμα εἰς τέλειον ἀριθμὸν δεκάδα τελευτῶσα. Ἀρκτέον δὲ ἀπὸ τῆς πρώτης.

α΄.

§. 3. Ἅπασαν ἡμέραν ἑορτὴν ἀναγράφει ὁ νόμος, πρὸς τὸν ἀνεπίληπτον βίον ἁρμοζόμενος· ὡς τῶν ἀνθρώπων ἑπομένων τῇ φύσει καὶ τοῖς ταύτης διατάγμασι. Καὶ εἴ γε μὴ παρευημέρησαν αἱ κακίαι, καταδυναστεύσασαι τοὺς περὶ τῶν συμφερόντων λογισμοὺς, οὓς τῆς ἑκάστων ψυχῆς ἐξῴκισαν, ἀλλ᾽ ἔμειναν αἱ τῶν ἀρετῶν δυνάμεις εἰς ἅπαν ἀήττητοι· μία ἂν ἦν ὁ ἀπὸ γενέσεως ἄχρι τελευτῆς χρόνος ἀδιάστατος ἑορτὴ, καὶ αἵ τε οἰκίαι καὶ αἱ πόλεις ἐν ἀδείᾳ καὶ ἐκεχειρίᾳ μεσταὶ πάντων ἂν ἦσαν ἀγαθῶν, εὐδίαν ἄγουσαι πραγμάτων. Νυνὶ δὲ αἱ πλεονεξίαι καὶ ἀντεπιθέσεις, ἃς ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες μηχανῶνται κατά τε ἑαυτῶν καὶ κατ᾽ ἀλλήλων, τὸ συνεχὲς τῆς ἱλαρᾶς διέκοψαν εὐθυμίας. Ἐμφανὴς δὲ τοῦ λεγομένου
279 ἡ πίστις. Ὅσοι γὰρ ἢ παρ᾽ Ἕλλησιν ἢ παρὰ Βαρβά-
M. ροις ἀσκηταὶ σοφίας εἰσὶν, ἀνεπιλήπτως καὶ ἀνυπαιτίως ζῶντες, μήτ᾽ ἀδικεῖν μήτ᾽ ἀντιδικεῖν αἱρούμενοι, τὰς τῶν φιλοπραγμόνων ὁμιλίας ἐκτρεπόμενοι καὶ κατὰ χωρία, ἐν οἷς ποιοῦνται τὰς διατριβὰς, προβέβληνται δικαστήρια καὶ βουλευτήρια καὶ ἀγορὰς καὶ ἐκκλησίας, καὶ συνόλως, ὅπου τις τῶν εἰκαιοτέρων ἀνθρώπων θίασος ἢ σύλλογος, οἷα βίον ἀπό- 1175
λεμον καὶ εἰρηναῖον ἐζηλωκότες, θεωροὶ τῆς φύσεως P.
καὶ τῶν ἐν αὐτῇ πάντων ἄριστοι· γῆν καὶ θάλατταν καὶ ἀέρα καὶ οὐρανὸν καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς φύσεις διερευνώμενοι· σελήνῃ καὶ ἡλίῳ καὶ τῇ χορείᾳ τῶν ἄλλων ἀστέρων, πλανήτων τε καὶ ἀπλανῶν, ταῖς δια-

νοίαις συμπεριπολοῦντες· τὰ μὲν σώματα κάτω πρὸς χέρσον ἱδρύμενοι, τὰς δὲ ψυχὰς ὑποπτέρους κατασκευάζοντες· ὅπως αἰθεροβατοῦντες τὰς ἄνω δυνάμεις περιαθρῶσιν, οἷα χρηστοὺς τῷ ὄντι κοσμοπολίτας γενομένους· οἱ τὸν μὲν κόσμον ἐνόμισαν πόλιν, πολίτας δὲ τοὺς σοφίας ὁμιλητὰς, ἀρετῆς ἐγγραφούσης, ᾗ πεπίστευται τὸν κοινὸν πολίτευμα πρυτανεύειν.

§. 4. Γέμοντες οὖν καλοκἀγαθίας καὶ τῶν περὶ σῶμα καὶ ἐκτὸς ἀλογεῖν ἐθιζόμενοι καὶ ἐξαδιαφορεῖν τὰ ἀδιάφορα μελετῶντες καὶ κατὰ τῶν ἡδονῶν καὶ ἐπιθυμιῶν ἀλειφόμενοι, καὶ συνόλως ἐπάνω τῶν παθῶν ἵστασθαι σπουδάζοντες ἀεὶ, καὶ τὸν ἐπιτειχισμὸν αὐτῶν πάσῃ δυνάμει καθαιρεῖν παιδευόμενοι καὶ ταῖς τῆς ψυχῆς μὴ καθαπτόμενοι προςβολαῖς, διὰ τὸ προςεκλελογῆσθαι τὰς ἐπιθέσεις αὐτῆς, — ἐπικουφίζει γὰρ καὶ τὰ βαρύτατα τῶν ἀβουλήτων ἡ πρόληψις — καινὸν οὐδὲν ἐπὶ τῆς διανοίας τῶν συμβαινόντων ὑπολαβούσης, ἀλλ' ὡς ἐπὶ παλαιοῖς καὶ ἑώλοις ἀμαυρὰν τὴν ἀντίληψιν ποιουμένης· εἰκότως ἐνευφραινόμενοι ταῖς ἀρεταῖς, ἅπαντά γε τὸν βίον ἑορτὴν ἄγουσιν. Οὗτοι μὲν οὖν ὀλίγος εἰσὶν ἀριθμὸς, ἐμπύρευμα κατὰ πόλεις ὑποτυφόμενοι σοφίας, ἕνεκα τοῦ μὴ κατὰ τὸ παντελὲς σβεσθεῖσαν ἀρετὴν ἐκ τοῦ γένους ἡμῶν ἀφανισθῆναι. Εἰ δὲ τοῖς ὀλίγοις συνεφρόνησαν οἱ πανταχοῦ καὶ ἐγένοντο, οἵους ἐβουλεύθη φύσις, ἀνεπίληπτοι καὶ ἀνυπαίτιοι πάντες, ἐρασταὶ φρονήσεως, χαίροντες τῷ καλῷ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν καὶ τοῦτο μόνον ἀγαθὸν ἡγούμενοι, τὰ δὲ ἄλλα ὑπήκοα καὶ δοῦλα ὡςὰν ἄρχοντες, εὐδαιμονίας ἂν αἱ πόλεις ἐγένοντο μεσταὶ, τῶν μὲν ὅσα λύπης αἴτια καὶ φόβων ἀμέτοχοι, πλήρεις δὲ τῶν ἀπεργαζομένων χαρὰς καὶ εὐπαθείας·
280 ὡς μηδένα καιρὸν ἐπιλείπειν τοῦ ἱλαροῦ βίου, πάν-
M. τα δὲ τὸν τοῦ ἐνιαυτοῦ κύκλον εἶναι ἑορτήν.

§. 5. Διὸ παρ' ἀληθείᾳ δικαζούσῃ τῶν φαύ- 1176
λων οὐδεὶς, ἀλλ' οὐδὲ τὸν βραχύτατον χρόνον ἑορ- P.

τάξιν, συνειδήσει τῶν ἀδικημάτων ἀγχόμενος, καὶ ἂν τῇ ψυχῇ καὶ τῇ φωνῇ καὶ τῷ προσώπῳ μειδιᾶν καθυποκρίνοιτο. Ποῦ γὰρ ἔχει καιρὸν ἀψευδοῦς εὐφροσύνης κακοβουλότατος ὢν καὶ συζῶν ἀφροσύνῃ; Καὶ περὶ πάντ᾽ ἀκαιρευόμενος, γλῶτταν, γαστέρα, τὰ γεννητικά. Δι᾽ ἧς μὲν ἐκβάλλει τὰ ἀπόῤῥητα καὶ ἡσυχαστέα, τὴν δὲ ἀκράτου πολλοῦ καὶ ἐδεσμάτων ἀμέτρων ἀναπίμπλησιν ὑπὸ λαιμαργίας, τοῖς δὲ καταχρῆται πρὸς ἐκνομωτάτους οἴστρους καὶ μίξεις ἀθέσμους ὃ οὐ μόνον ἀλλοτρίοις γάμοις ἐπιμεμηνώς, ἀλλὰ καὶ παιδοσπορῶν καὶ βιαζόμενος τὸν ἄῤῥενα τῆς φύσεως χαρακτῆρα παρακόπτειν καὶ μεταβάλλειν εἰς γυναικόμορφον ἰδέαν, ἕνεκα τοῦ μεμιασμένῳ καὶ ἐπαράτῳ πάθει χαρίσασθαι. Δι᾽ ἣν αἰτίαν ὁ πάντα μέγας Μωϋσῆς, τὰς ὑπερβολὰς τοῦ περὶ τὴν ὄντως ἑορτὴν κάλλους ἰδὼν, τελειοτέραν ἢ κατ᾽ ἀνθρωπίνην φύσιν ὑπέλαβεν εἶναι καὶ ἀνέθηκεν αὐτῷ θεῷ, φήσας κατὰ λέξιν οὕτως, "Ἑορταὶ κυρίου." *) Τὸ γὰρ ἐπίλοιπον καὶ περιδεὲς τοῦ ἡμετέρου γένους λογιζόμενος καὶ ὡς ἔστι μυρίων κακῶν μεστὸν, ἃ γεννῶσι μὲν αἱ ψυχῆς πλεονεξίαι, γεννῶσι δὲ αἱ σώματος κῆρες, προςβάλλουσι δὲ αἱ τῆς ψυχῆς ἀνωμαλίαι, καὶ τῶν συνόντων αἱ ἀντεπιθέσεις, μυρία κακὰ δρώντων τε καὶ πασχόντων· εἶθ᾽ οὕτως ἐθαύμαζεν, εἰ δύναταί τις ἐν τοσούτῳ πελάγει πραγμάτων, ἑκουσίων τε καὶ ἀκουσίων, φορούμενος καὶ μηδέποτ᾽ ἠρεμῆσαι οἷός τ᾽ ὢν, μήδ᾽ ἀκινδύνῳ βίῳ μετ᾽ ἀσφαλείας ἐνορμίσασθαι, τὴν μὴ λεγομένην, ἀλλὰ πρὸς ἀλήθειαν οὖσαν, ὄντως ἄγειν ἑορτὴν, ἐνευφραινόμενος καὶ ἐντρυφῶν θεωρίᾳ τε τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ καὶ ἀκολουθίᾳ φύσεως καὶ ἁρμονίᾳ πρὸς ἔργα λόγων καὶ πρὸς λόγους ἔργων. Ὅθεν ἀναγκαίως εἶπε, τὰς ἑορτὰς εἶναι μό-

---

*) Lev. 23, 2.

νου θεοῦ. Μόνος γὰρ εὐδαίμων καὶ μακάριος, πάν-
των μὲν ἀμέτοχος κακῶν, πλήρης δὲ ἀγαθῶν τε-
λείων. Μᾶλλον δὲ, εἰ χρὴ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, αὐτὸς
ὢν τὸ ἀγαθὸν, ὃς οὐρανῷ καὶ γῇ τὰ κατὰ μέρος
ὤμβρισεν ἀγαθά. Παρὸ καὶ τῶν πάλαι τις ἀρε- 1177
τῶσα διάνοια, *) γαληνιασάντων αὐτῇ τῶν παθῶν, P.
ἐπειδία, χαρᾶς ἐγκύμων καὶ ὑπόπλεως γενομένη, καὶ
λογισαμένη παρ' αὐτῇ, μήποτ' ἄρα τὸ μὲν χαίρειν
ἴδιόν ἐστι μόνου θεοῦ, αὐτὴ δὲ διαμαρτάνῃ σφετε-
ριζομένη τὰς ὑπὲρ ἄνθρωπον εὐπαθείας, εὐλαβεῖται
281 δὲ, καὶ τὸν ψυχικὸν γέλωτα ἀρνεῖται, μέχρι τοῦ
M. παρηγορηθῆναι. Τὸ γὰρ δέος αὐτῆς ἐπικουφίζει
ὁ ἵλεως θεὸς, χρησμῷ κελεύσας ὁμολογεῖν, ὅτι ἐγέ-
λασεν, ἵνα ἡμᾶς ἀναδιδάξῃ, ὅτι οὐ κατὰ τὸ παν-
τελὲς ἐστέρηται τὸ γεννητικὸν χαρᾶς· ἀλλ' ἔστιν ἡ
μὲν ἀμιγὴς καὶ ἀκραιφνεστάτη, μηδὲν τῶν τῆς ἐν-
αντίας ἐπιδεχομένη φύσεως, ἐξαίρετος θεοῦ. Ἡ δὲ
ἀπ' ἐκείνης ῥυεῖσα μικτὴ βραχέσιν ἀνακεκραμένη
λυπηροῖς, ἀνδρὸς ἤδη σοφοῦ, δωρεὰν μεγίστην λα-
βόντος τὴν τοιαύτην μῖξιν, ἐν ᾗ πλείω τὰ ἡδέα
τῶν ἀηδῶν ἀνακέκραται. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ το-
σοῦτον.

β'.

§. 6. Μετὰ δὲ τὴν συνεχῆ καὶ ἀδιάστατον δι-
αιωνίζουσαν ἑορτὴν ἄγεται δευτέρα, ἡ δι' ἓξ ἡμε-
ρῶν ἱερὰ ἑβδόμη. Ἣν οἱ μὲν ὠνόμασαν παρθένον,
εἰς τὴν ὑπερβάλλουσαν ἁγνείαν ἀπιδόντες αὐτῆς, οἱ
δὲ αὐτοὶ καὶ ἀμήτορα, σπαρεῖσαν ἐκ μόνου τοῦ πα-
τρὸς τῶν ὅλων ἰδέαν τῆς ἄῤῥενος γενεᾶς, ἀμέτοχον
τῆς πρὸς γυναικῶν. Ἀνδρειότατος γὰρ καὶ ἀλκιμώ-
τατος ὁ ἀριθμὸς εὖ πεφυκὼς πρὸς ἀρχὴν καὶ ἡγε-
μονίαν. Ἔνιοι δὲ αὐτὴν καιρὸν προςηγόρευσαν ἀπὸ

*) Gen. 18, 10 sqq.

τῶν αἰσθητῶν τεκμηράμενοι τὴν νοητὴν αὐτῆς οὐ-
σίαν. Ὅσα γὰρ τῶν ἐν αἰσθητοῖς ἄριστα, δι' ὧν
αἱ ἐτήσιοι ὧραι καὶ τῶν καιρῶν αἱ περίοδοι τετα-
γμένως ἐπιτελοῦνται, μετέσχηκεν ἑβδομάδος. Λέγω
δὲ πλάνητας ἑπτὰ καὶ ἄρκτον καὶ πλειάδας καὶ
σελήνης αὐξομένης τε καὶ μειουμένης ἀνακυκλή-
σεις καὶ τῶν ἄλλων τὰς ἐναρμονίους καὶ παν-
τὸς λόγου κρείττους περιφοράς. Μωϋσῆς δὲ ἀπὸ
σεμνοτέρου πράγματος ἐκάλεσεν αὐτὴν συντέλει-
αν καὶ παντέλειαν· ἑξάδι μὲν τὴν γένεσιν τῶν
τοῦ κόσμου μερῶν ἀναθεὶς, ἑβδομάδι δὲ τὴν τελεί-
ωσιν. Ἑξὰς μὲν γὰρ ἀρτιοπέριττος ἀριθμὸς, ἐκ
τοῦ δὶς τρία παγεὶς, ἔχων ἄρρενα μὲν τὸν περιτ-
τὸν, θῆλυν δὲ τὸν ἄρτιον, ἐξ ὧν εἰσὶν αἱ γενέσεις
κατὰ φύσεως θεσμοὺς ἀκινήτους. Ἑβδομὰς δὲ ἀ- 1178
μιγέστατος καὶ φῶς, εἰ χρὴ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἑξάδος. P.
Ἃ γὰρ ἐγέννησεν ἑξὰς, ταῦθ' ἑβδομὰς τελεσφορηθέν-
τα ἐπεδείξατο. Παρὸ καὶ γενέθλιος τοῦ κόσμου δε-
όντως ἂν προσαγορεύοιτο, καθ' ἣν τὸ τοῦ πατρὸς
ἔργον τέλειον ἐκ τελείων μερῶν ἀναφανὲν προστέτα-
κται πάντων ἀπέχειν ἔργων ἐν αὐτῇ. Οὐκ ἐπειδὴ
ῥαθυμίας ὁ νόμος εἰσηγητής — ἀεὶ γὰρ ἐθίζει κα-
κοπαθεῖν καὶ πρὸς πόνον ἀλείφει καὶ τοὺς ἀργεῖν
καὶ σχολάζειν θέλοντας προβέβληται· διείρηται γοῦν
32 ἓξ ἡμέρας ἐνεργεῖν — ἀλλ' ἵνα τοὺς συνεχεῖς καὶ
1 ἀτρύτους πόνους χαλάσῃ, *) καὶ τὰ σώματα μεμε-
τρημέναις ἀνέσεσιν ἀνακτησάμενος, καινώσῃ πάλιν
πρὸς τὰς αὐτὰς ἐνεργείας. Οἱ γὰρ ἀναπνεύσαντες
οὐκ ἰδιῶται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀθληταὶ, ῥώμην συλ-
λέγονται· καὶ ἀπὸ κραταιοτέρας δυνάμεως ἀνυπερ-
θέτως ἕκαστα τῶν πρακτέων τλητικῶς ὑπομένουσι.
Προστάξας μέντοι μὴ διαπονεῖν τοῖς σώμασι κατὰ
τὰς ἑβδομάδας, ἐφῆκε τὰς ἀμείνους πράξεις ἐπιτε-
λεῖν. Αὗται δέ εἰσιν αἱ διὰ λόγων καὶ δογμάτων

*) Exod. 20, 9.

τῶν κατ' ἀρετήν. Προτρέπει γὰρ φιλοσοφεῖν τότε,
βελτιοῦντας τὴν ψυχὴν καὶ τὸν ἡγεμόνα νοῦν. Ἀνα-
πέπταται γοῦν ταῖς ἑβδόμαις μυρία κατὰ πᾶσαν πό-
λιν διδασκαλεῖα φρονήσεως καὶ σωφροσύνης καὶ ἀν-
δρείας καὶ δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. Ἐν
οἷς οἱ μὲν ἐν κόσμῳ καθέζονται, σὺν ἡσυχίᾳ τὰ ὦτα
ἀνωρθιακότες, μετὰ προσοχῆς πάσης, ἕνεκα τοῦ δι-
ψῆν λόγων ποτίμων. Ἀναστὰς δέ τις τῶν ἐμπειροτά-
των ὑφηγεῖται τὰ ἄριστα καὶ συνοίσοντα, οἷς ἅπας ὁ
βίος ἐπιδώσει πρὸς τὸ βέλτιον. Ἔστι δέ, ὡς ἔπος εἰ-
πεῖν, τῶν κατὰ μέρος ἀμυθήτων λόγων καὶ δογμάτων
δύο τὰ ἀνωτάτω κεφάλαια, τό τε πρὸς θεὸν δι'
εὐσεβείας καὶ ὁσιότητος καὶ τὸ πρὸς ἀνθρώπους διὰ
φιλανθρωπίας καὶ δικαιοσύνης· ὧν ἑκάτερον εἰς πο-
λυσχιδεῖς ἰδέας καὶ πάσας ἐπαινετὰς τέμνεται. Ἐξ
ὧν δῆλόν ἐστιν, ὅτι Μωϋσῆς οὐδένα καιρὸν ἀπρά-
κτους ἐᾷ τοὺς χρωμένους αὐτοῦ ταῖς ἱεραῖς ὑφηγήσε-
σιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ συνέστημεν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, 11
ἀπένειμε καὶ τῷ σώματι τὰ οἰκεῖα ἔργα καὶ τῇ ψυχῇ
ἐπιβάλλοντα. Καὶ ἐφεδρεύειν τὰ ἕτερα τοῖς ἑτέ-
ροις ἐσπούδασεν, ἵνα πονοῦντος μὲν τοῦ σώματος ἡ
ψυχὴ διαναπαύηται, ἀναπαύλῃ δὲ χρωμένου διαπο-
νῇ, καὶ οἱ ἄριστοι τῶν βίων, ὅ τε θεωρητικὸς καὶ
πρακτικός, ἀμείβωσιν ἀντιπαραχωροῦντες ἀλλήλοις.
Ὁ μὲν πρακτικός, λαχὼν ἑξάδα κατὰ τὴν τοῦ σώμα-
τος ὑπηρεσίαν· ὁ δὲ θεωρητικός, ἑβδομάδα καὶ πρὸς
ἐπιστήμην καὶ τελειότητα διανοίας.

§. 7. Ἀπείρηται δὲ κατὰ ταύτην πῦρ ἐναύειν, *)
283 ὡς ἀρχὴν καὶ σπέρμα τῶν περὶ βίον πραγματειῶν.
M. Ἐπειδήπερ ἄνευ πυρὸς οὐδέν ἐστι τῶν εἰς τὰς πρὸς
τὸ ζῆν ἀναγκαίας χρείας ἐργάσασθαι· ὡς δι' ἐκ
τοῦ ἀνωτάτου καὶ πρεσβυτάτου τῶν εἰς τὰς τέχνας
καὶ μάλιστα τὰς βαναύσους, αἰτίου κεκωλῦσθαι κ

*) Exod. 35, 3.

τῶν κατὰ μέρος ὑπηρεσιῶν. Ἀλλ᾽ ἔοικε διὰ τοὺς ἀπειθεστέρους καὶ ἥκιστα προσέχοντας τὸν νοῦν τοῖς πραττομένοις καὶ τὰ ἄλλα προσνομοθετεῖν, οὐ μόνον ἐλευθέρους ἀνέχειν ἔργων ἀξιῶν ταῖς ἑβδόμαις, ἀλλὰ καὶ θεράπουσι καὶ θεραπαίναις ἐφιεὶς ἄδειαν, καὶ μόνον ἐλευθερίαν δι᾽ ἓξ ἡμερῶν προκηρύττων τούτοις. Ἵν᾽ ἀμφοτέρους ἀναδιδάξῃ μάθημα κάλλιστον· τοὺς μὲν δεσπότας αὐτουργεῖν ἐθίζεσθαι, μὴ ἀναμένοντας τὰς ἀπὸ τῶν οἰκετῶν λατρείας καὶ ὑπηρεσίας· ἵν᾽, εἴ τινες ἀβούλητοι καιροὶ κατάσχοιεν, κατὰ τὰς τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων μεταβολὰς, μὴ τῷ ἀήθει τῆς αὐτουργίας προκάμνοντες τοῖς ἐπιτάγμασιν ἀπαγορεύωσιν· ἀλλ᾽ εὐκινητοτέροις χρώμενοι τοῖς τοῦ σώματος μέρεσιν, εὐφόρως καὶ μετὰ ῥαστώνης ἐνεργῶσι· τοὺς δ᾽ οἰκέτας, μὴ ἀπογινώσκειν τὰς ἀμείνους ἐλπίδας, ἀλλ᾽ ἔχοντας τὴν δι᾽ ἓξ ἡμερῶν ἄνεσιν ἐμπύρευμά τι καὶ ζωπύρημα ἐλευθερίας, τὴν εἰς τὸ παντελὲς ἄφεσιν, εἰ διαμένοιεν χρηστοὶ καὶ φιλοδέσποτοι, προσδοκᾶν. Ἐκ δὲ τοῦ τοὺς μὲν ἐλευθέρους ὑπομεῖναι τὰς δούλων ὑπηρεσίας, τοῖς δὲ οἰκέταις ἐγγενέσθαι μετασχεῖν ἀδείας, συμβήσεται τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον ἐπιδοῦναι πρὸς
ἀρετὴν τελειοτάτην, ὑπομιμνησκομένων ἰσότητος καὶ 1180
ἀντεκτινόντων ἀλλήλοις χρέος ἀναγκαῖον, τῶν τε λαμ- P.
πρῶν εἶναι δοκούντων καὶ τῶν ἀφανεστέρων. Ἀλλ᾽ οὐ θεράπουσι μόνον ἐκεχειρίαν ἔδωκεν ὁ νόμος ταῖς ἑβδόμαις, ἀλλὰ καὶ κτήνεσι. Καί τοι φύσει θεράποντες μὲν ἐλεύθεροι γεγόνασιν, ἄνθρωπος γὰρ ἐκ φύσεως δοῦλος οὐδείς. Τὰ δὲ ἄλλα ζῶα πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων χρείαν καὶ ὑπηρεσίαν εὐτρεπισθέντα δούλων ἔχει τάξιν. Ἀλλ᾽ ὅμως ἀχθοφορεῖν ὀφείλοντα καὶ τοὺς ὑπὲρ τῶν κεκτημένων ὑπομένειν πόνους τε καὶ καμάτους, ἀναπαύλας εὑρίσκεσθαι ταῖς ἑβδόμαις. Καὶ τί δεῖ τῶν ἄλλων μεμνῆσθαι; Οὐδὲ γὰρ βοῦς, πρὸς τὰ ἀναγκαιότατα καὶ χρησιμώτατα τῶν ἐν τῷ βίῳ γεγονὼς, ἄροτρον, γῆς προετοιμαζομένης

284 εἰς σπορὰν καὶ πάλιν δραγμάτων εἰςκομισθέντων
M. ἀλοητὸν εἰς καρποῦ κάθαρσιν τότε καταζεύγνηται τὴν τοῦ κόσμου γενέθλιον ἡμέραν ἑορτάζων. Οὕτω ἄρα διὰ πάντων τὸ ἱεροπρεπὲς αὐτῆς πεφοίτηται.

§. 8. Τοσούτου δὲ ἀξιοῖ σεβασμοῦ τὴν ἑβδόμην ὥςτε καὶ τὰ ἄλλα, ὁπόσα ταύτης μετέχει, τετίμητα παρ᾽ αὐτῷ. Κατὰ γοῦν ἕβδομον ἐνιαυτὸν ἀεὶ χρεω κοπίαν εἰςηγεῖται, πένησιν ἐπικουρῶν, καὶ τοὺς πλου σίους ἐπὶ φιλανθρωπίαν προκαλούμενος·*) ἵνα τῶ ἰδίων μεταδιδόντες ἀπόροις, χρηστὰ καὶ περὶ αὐτῶ προςδοκῶσιν, εἰ γένοιτό τι πταῖσμα. Πολλὰ δὲ τ ἀνθρώπινα, καὶ οὐκ ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὁ βίος ὁρμε πνεύματος ἀστάτου τρόπον μεταβάλλων πρὸς τὰ ἐ αντία. Καλὸν μὲν οὖν τὴν ἀπὸ δανειστῶν χάρι ἐπὶ πάντας φθάνειν χρεώστας. Ἐπεὶ δὲ οὐ πάντ πρὸς μεγαλοφροσύνην πεφύκασιν, ἀλλ᾽ εἰσὶν ἧττοι ἔνιοι χρημάτων ἢ οὐ σφόδρα εὔποροι· καὶ τούτοι ἐδικαίωσεν εἰςφέρειν ἃ μὴ λυπήσει διδόμενα. Παρ γὰρ τῶν ὁμοεθνῶν, εἰςπράττειν οὐκ ἐάσας, ἔφη παρὰ τῶν ἄλλων κομίζεσθαι· τοὺς μὲν καλέσας ε θυβόλως ἀδελφούς, ἵνα μηδεὶς φθονῇ τῶν ἰδίων ὡ ἂν ἐκ φύσεως συγκληρονόμοις ἀδελφοῖς· τοὺς δὲ μ ὁμοεθνεῖς, ὅπερ εἰκὸς, ἀλλοτρίους ὠνόμασεν. Ἡ ἀλλοτριότης ἀκοινώνητον. Εἰ μὴ καὶ ταύτην τις ὑπερβολαῖς ἀρετῶν μεθαρμόσαιτο πρὸς συγγενικ οἰκειότητα. Συνόλως γὰρ ἐνάρετος ἡ πολιτεία κ νόμοις, οἳ μόνον τὸ καλὸν ἀγαθὸν εἰςηγοῦνται. παίτιον δὲ τὸ δανείζειν ἐπὶ τόκῳ. Δανεῖται γάρ οὐ περιουσίᾳ ζῶν, ἀλλὰ δῆλον ὅτι χρεῖος ὤν· ἐπαναγκαζόμενος τόκους τοῖς ἀρχαίοις προςαποτίνε ἀπορώτατος ἐξ ἀνάγκης γίνεται. Καὶ νομίσας ὠφ λεῖσθαι ἔτι βλάπτεται, καθάπερ τὰ ὀλιγόφρο τῶν ζώων τῷ δελέατι τῷ παρόντι. Σοὶ δὲ, εἴποι

---

*) Deut. 15, 1sqq.

ἄν; ὦ δανειστά, τί κοινωνίᾳ τρόπον ἀκοινώνητον
συσκιάζεις; Τί δὲ λόγῳ μὲν δοκεῖν εἶναι χρηστὸς
καὶ φιλάνθρωπος προςποιῇ, ἐν δὲ τοῖς ἔργοις ἀπαν-
θρωπίαν δεικνύεις καὶ δεινὴν σκαιότητα, πλεῖον ὧν
ἔδωκας ἀναπράττων, καὶ ἔστιν ὅτε διπλασιάσας πε-
νιχρότερον ἀπεργαζόμενος τὸν πένητα; Τοιγάρτοι
συναλγεῖ μὲν οὐδείς, ὅταν ὀρεχθεὶς πλειόνων, προς-
285 αποβάλλῃς καὶ τὰ ὄντα· πάντες δ' ἐφήδονται, το-
M κογλύφον καὶ ὀβολοστάτην καὶ τὰ τοιαῦτα ὀνομά-
ζοντες· ὡς ἔφεδρον ἀνθρωπίνων κακῶν καὶ τὴν ἑτέ-
ρων ἀτυχίαν ἰδίαν κρίνοντα εὐτυχίαν. Ἀλλὰ πονη-
ρόν, ὡς ἔφη τις, ἡ κακία· καὶ ὁ δανείζων τυφλός,
τὸν χρόνον τῆς ἀποδόσεως οὐ βλέπων, ἐν ᾧ μόλις
ἢ οὐδ' ὅλως ὧν ἐκ πλεονεξίας τεύξεσθαι προςεδόκη-
σεν ἐφίξεται. Οὗτος μὲν οὖν διδότω δίκας τῆς φιλαρ-
γυρίας, ἃ προήκατο μὴ κομιζόμενος, ἵνα μὴ ἀτυ-
χίας ἀνθρώπων ἐργάζηται προσοδευόμενος ἐξ ὧν οὐ
προςῆκεν. Οἱ δὲ χρεῶσται τῆς ἀπὸ τῶν νόμων φι-
λανθρωπίας ἀξιούσθωσαν, τόκους καὶ ἐπιτοκίας μὴ
τελοῦντες, αὐτὸ δὲ μόνον τὸ ἀρχαῖον ἐκτινύντες.
Πάλιν γὰρ ἐν καιροῖς τὸν αὐτὸν ἔρανον ἀνταποτί-
σουσι τοῖς συμβάλλουσιν, ἀμειβόμενοι ταῖς ἴσαις ὠ-
φελείαις τοὺς χάριτος ἄρξαντας.

§. 9. Τοιαῦτα διαταξάμενος ἑξῆς ἀναγράφει
νόμον ἡμερότητος καὶ φιλανθρωπίας μεστόν. "Ἐάν,"
φησί, "πραθῇ σοί τις τῶν ἀδελφῶν, ἓξ ἔτη δου-
λευέτω· τῷ δὲ ἑβδόμῳ προῖκα ἐλεύθερος ἀφεί- 1182
σθω." *) Πάλιν ἀδελφὸν τὸν ὁμόφυλον εἶπεν, ὑ- P.
ποσπείρων τῇ τοῦ κεκτημένου ψυχῇ διὰ τῆς προς-
ρήσεως τὴν πρὸς τὸ ὑπήκοον συγγένειαν, ἵνα μὴ
ὡς ξένου, πρὸς ὃν οὐδὲν φίλτρον ἐστὶν εὐνοίας, κα-
τολιγωρῇ· φιλοίκειον δέ τι πεπονθὼς πάθος ἐκ δι-
δασκαλίας, ἣν ὁ ἱερὸς λόγος ὑπηχεῖ, μὴ ἀγα-

*) Deut. 15, 12.

νακτῇ, μέλλοντος ἐλευθεροῦσθαι. Τοὺς γὰρ τοιούτους
δούλους μὲν ὀνομάζεσθαι συμβέβηκε, θῆτας δὲ τῷ
ὄντι εἶναι τῶν ἀναγκαίων χάριν ὑπηρετοῦντας.
Καὶ ἂν εἰ μυριάκις αὐτεξούσιον δυναστείαν καὶ δε-
σποτείαν ἀπίδωσί τινες κατὰ αὐτῶν, οὐ τιθασσευ-
τέον, ἐπιλέγοντας τὰ χρηστὰ ἐκεῖνα τοῦ νόμου πα-
ραγγέλματα. Μισθωτός ἐστιν, ὦ ἄνθρωπε, ὁ λε-
γόμενος δοῦλος, καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος ὤν, ἔχων πρὸς
σὲ τὴν ἀνωτάτω συγγένειαν, ἔπειτα καὶ ἀπὸ τοῦ
αὐτοῦ ἔθνους· τάχα δὲ καὶ φυλέτης καὶ δημότης
ἐνδείας χάριν εἰς τουτὶ τὸ σχῆμα ἀπηγμένος. Ἀνε-
λὼν οὖν ἐκ τῆς ψυχῆς ἐπίβουλον κακὸν ἀλαζονείαν,
ὡς μισθωτῷ προσφέρου, τὰ μὲν διδοὺς, τὰ δὲ καὶ
λαμβάνων. Παρέξει μὲν οὖν ἐκεῖνος ἀοκνότατα τὰς
ὑπηρεσίας ἀεὶ καὶ πανταχοῦ μηδὲν ὑπερτιθέμενος,
ἀλλὰ φθάνων τὰς σὰς ἐπικελεύσεις τάχει καὶ προ-
θυμίᾳ. Σὺ δὲ ἀντιδίδου τὰς τροφὰς καὶ ἐσθῆτα,
καὶ τὴν ἄλλην ἐπιμέλειαν. Μὴ καταζεύξας ὡς ζῶον
ἄλογον, μηδὲ πλείοσι καὶ βαρυτέροις τῆς δυνάμεως
ἄχθεσι πιέζων, μηδ' ὑβρίζων, μηδ' ἀπειλαῖς καὶ ἐ-
286 πανατάσεσιν εἰς χαλεπὰς δυσθυμίας ἐφελκόμενος·
M. ἀλλ' ἀναχωρήσεις διδοὺς καὶ ἀνέσεις μεμετρημένας.
Τὸ γὰρ "μηδὲν ἄγαν," ἐπὶ πάντων, καὶ μάλιστα
πρὸς οἰκέτας δεσποτῶν. Ὑπηρετηθεὶς μέντοι χρό-
νον αὐταρκέστατον ἑξαετίαν, ὅταν ὁ ἱερώτατος ἀρι-
θμὸς ἐνίστασθαι μέλλῃ τὸ ἕβδομον ἔτος, ἐλεύθερον
μεθίεσο τὸν ἐλεύθερον φύσει· μηδὲν ἐνδοιάσας, ἀλλ',
ὦ γενναῖε, καὶ γεγηθὼς δίδου τὴν χάριν, ὅτι και-
ρὸν ἔλαβες τὸ ἄριστον ζῶον ἄνθρωπον ἐν τοῖς με-
γίστοις εὐεργετῆσαι. Δούλῳ γὰρ οὐκ ἔστι μεῖζον ἐ-
λευθερίας ἀγαθόν. Χαίρων οὖν καὶ προσεπιδαψί-
λευσαί τι τῶν ἰδίων, ἀφ' ἑκάστου μέρους τῆς κτή-
σεως ἐφοδιάσας τὸν εὐεργετηθέντα. Σὸν γὰρ ἐγ- 118
κώμιον, εἰ μὴ πένης ὢν ἀπαλλάττοιτο τῆς οἰκίας, E
ἀλλὰ τῶν εἰς τὰ ἀναγκαῖα ἀφορμῶν εὐπορηκώς· ἵνα
μὴ πάλιν ὑπ' ἐνδείας εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀτυχίαν ὑπα-

χθῇ δουλεύειν, ἀναγκασθεὶς διὰ σπάνιν τῶν περὶ δίαιταν καὶ ἡ σὴ χάρις ἀναιρεθῇ. Πενήτων μὲν δὴ πέρι τοσαῦτα.

§. 10. Κελεύει δὲ ἑξῆς ἀργὴν καὶ ἀνάροτον τὴν χώραν ἐᾶν ἔτει ἑβδόμῳ διὰ πολλά.*) Πρῶτον μὲν, ἵνα τὴν ἑβδομάδα τιμήσῃ κατὰ πάντας χρόνους ἡμερῶν καὶ μηνῶν καὶ ἐνιαυτῶν. Ἑβδόμη τε γὰρ πᾶσα ἡμέρα ἱερὰ, τὸ καλούμενον παρ' Ἑβραίοις σάββατον· μηνῶν τε ὁ ἕβδομος κατὰ πᾶν ἔτος ἑορτῶν ἔλαχε τὴν μεγίστην. Ὥςτ' εἰκότως καὶ ὁ ἕβδομος ἐνιαυτὸς τοῦ περὶ τὸν ἀριθμὸν σεβασμοῦ τυχὼν ἐκτετίμηται. Δεύτερον δ' ἐκεῖνο. „Μὴ πάντα," φησὶν, „ἴσθι τοῦ κέρδους, ἀλλὰ καὶ ἑκὼν ζημίαν ὑπόμεινον," ἵνα καὶ τὴν ἀκούσιον βλάβην, εἴ ποτε γένοιτο, ῥᾳδίως ἐνέγκῃς, ἀλλὰ μὴ ὡς ἐπὶ καινῷ καὶ ξένῳ δυςχεραίνων ἀθυμῇς. Εἰσὶ γὰρ τῶν πλουσίων οὕτως ἀτυχεῖς τὰς γνώμας τινὲς, ὡς ἀπορίας ἐπισχούσης, στένουσι καὶ κατηφοῦσιν οὐδὲν ἧττον, ἢ εἰ πᾶσαν ἀφῃρέθησαν τὴν οὐσίαν. Ἀλλὰ τῶν Μωϋσέως ὁμιλητῶν ὅσοι φοιτηταὶ γνήσιοι, καλοῖς ἐνασκούμενοι νομίμοις, ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐθίζονται τὰς ἐνδείας εὐμαρῶς ὑπομένειν, διὰ τοῦ καὶ τὴν ἀρετῶσαν χώραν ἐᾶν ἀργήν· ἅμα καὶ μεγαλοφροσύνην ἀναδιδασκόμενοι καὶ τὰς ὁμολογουμένας προσόδους μόνον οὐκ ἐκ τῶν χειρῶν ἑκουσίῳ γνώμῃ μεθιέναι. Τρίτον καὶ ἐκεῖνο αἰνίττεσθαί μοι δοκεῖ,
287 τὸ μηδενὶ προσήκειν τὸ παράπαν ἀνθρώπους ἄ-
M. χθει βαρύνειν καὶ πιέζειν. Εἰ γὰρ τοῖς μέρεσι τῆς γῆς, ἃ μήθ' ἡδονῆς μήτ' ἀλγηδόνος πέφυκε κοινωνεῖν μεταδοτέον ἀναπαύλης, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἀνθρώποις, οἷς οὐ μόνον αἴσθησις πρόσεστιν ἡ κοινὴ καὶ τῶν ἀλόγων ζώων, ἀλλὰ καὶ λογισμὸς ἐξαίρετος, ᾧ τὰ ἐκ πόνων καὶ καμάτων ὀδυνηρὰ τρανοτέραις

*) Lev. 25, 4.

φαντασίαις ἐντυποῦται; Παύσασθε οὖν οἱ λεγόμενοι δεσπόται τῶν ἐπὶ δούλοις σφοδρῶν καὶ δυςυπομονήτων ἐπιταγμάτων, ἃ καὶ τὰ σώματα κατακλᾷ βιαζόμενα καὶ τὰς ψυχὰς πρὸ τῶν σωμάτων ἀπαγορεύειν ἀναγκάζει. Φθόνος γὰρ οὐδεὶς προςτάττειν τὰ μέτρια, δι᾽ ὧν καὶ ὑμεῖς τῆς προςηκούσης ὑπηρεσίας ἀπολαύσετε καὶ οἱ θεράποντες εὐφόρως τὰ κελευσθέντα δράσουσι· καὶ τὰς διακονίας οὐ πρὸ ὀλίγον, ἅτε προκαμόντες, καὶ εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν τοῖς πόνοις προγηράσαντες ὑπομένουσιν, ἀλλὰ πρὸ μήκιστον ἀθλητῶν τρόπον ἀνηβῶντες, οὐ τῶν εἰς πολυσαρκίαν πιαινομένων, ἀλλ᾽ οἷς ἔθος ἐγγυμνάζεσθαι διὰ ξηρῶν ἱδρώτων πρὸς τὴν τῶν περὶ βίον ἀναγκαίων καὶ χρησίμων κτῆσιν. Παυσάσθωσαν καὶ οἱ τῶν πόλεων ἡγεμόνες φόροις καὶ δασμοῖς συνεχέσι καὶ μεγάλοις αὐτὰς ἐκτραχηλίζοντες, οἱ τὰ μὲν ἴδια ταμεῖα πληροῦσιν ἅμα τοῖς χρήμασι καὶ τὰς ἀνελευθέρους κακίας καὶ τὸν σύμπαντα βίον αὐτῶν ῥυπαινούσας, θησαυροφυλακοῦντες. Ἀνηλεεστάτους γὰρ καὶ γέμοντας ἀπανθρωπίας τοὺς τῶν φόρων ἐκλογεῖς ἐπίτηδες αἱροῦνται, τὰς πρὸς πλεονεξίαν ἀφορμὰς αὐτοῖς ἐνδιδόντες. Οἱ δὲ τῇ φυσικῇ σκαιότητι προςειληφότες καὶ τὴν ἐξ ἐπιταγμάτων δεσποτικῶν ἐκεχειρίαν, καὶ πάνθ᾽ ὑπὲρ ἀρεσκείας τῆς ἐκείνων ἐγνωκότες πράττειν, οὐδὲν παραλείπουσι τῶν χαλεπωτάτων, ἐπιείκειαν καὶ ἡμερότητα μηδ᾽ ὄναρ ἰδόντες. Τοιγάρτοι πάντα φύρουσι καὶ συγχέουσι ἀργυρολογοῦντες· ὡς μὴ μόνον ἐκ τῶν οὐσιῶν ἀναπράττειν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν σωμάτων, ὕβρεσιν, αἰκίαις, πρὸς ἀποτομίαν κεκαινουργημέναις βασάνοις. Ἤδη δέ τινας ἀκούω μηδὲ νεκρῶν ἀποσχέσθαι δι᾽ ἀγριότητα καὶ παρηλλαγμένην λύτταν· οἳ ἐπὶ τοσοῦτον ἐθηριώθησαν, ὡς καὶ τύπτειν ὕστριξι τολμᾶν τοὺς τεθνεῶτας. Καὶ ἐπειδή τις τῆς ἄγαν ὠμότητος κατεμέμφετο, εἰ μηδ᾽ ὁ θάνατος, ἡ κακῶν πάντων ἀπαλλαγὴ καὶ ὡς ἀληθῶς τελευτή, παρίσ-

ήσαιθ᾽ οἷς ἐκποδὼν τὸ ἀνύβριστον· ἀλλ᾽ ἀντὶ ταφῆς καὶ τῶν νομιζομένων αἰκίας ὑπομένουσιν, ἀπολογία χείρονι κατηγορίας ἐχρῶντο φάσκοντες προπηλακίζειν τοὺς τεθνεῶτας, οὐχ ὑπὲρ τοῦ κωφὴν καὶ ἀναίσθητον κόνιν ὑβρίζειν — ἀνωφελὲς γάρ —
38 ἀλλ᾽ ὑπὲρ τοῦ τοὺς ἢ κατὰ γένος ἢ καθ᾽ ἑταιρίαν
M. προςήκοντας εἰς οἶκτον ἀγαγεῖν καὶ προκαλέσασθαι λύτρα καταθέσθαι τῶν σωμάτων, ὑστάτην ἀπονείμαντας χάριν.

§. 11. Εἶτ᾽, ὦ φαυλότατοι πάντων ἀνθρώ- 1185
πων, εἴπομ᾽ ἂν αὐτοῖς, ἃ διδάσκετ᾽ οὐ προεμά- P.
θετε; ἢ προκαλεῖσθαι μὲν εἰς ἔλεον ἑτέρους εἰ καὶ δι᾽ ὠμοτάτων ἔργων οἴδατε, τὰ δὲ χρηστὰ καὶ φιλάνθρωπα τῆς αὐτῶν ψυχῆς ἐκτέτμησθε; Καὶ ταῦτα μὴ ἀποροῦντες ἀγαθῶν ὑφηγητῶν καὶ μάλιστα τῶν ἡμετέρων νόμων; Οἳ καὶ τὴν γῆν μεθίεσαν ἀπὸ φόρτων τῶν ἐτησίων, ἄνεσιν καὶ ἀνάπαυλαν αὐτῇ παρασχόντες. Αὕτη δὲ, καί τοι δοκοῦσα ἄψυχος εἶναι, πρὸς ἀμοιβὴν ηὐτρέπισται καὶ χάριτος ἀντίδοσιν, ἣν ἔλαβε δωρεὰν ἀντεκτίνειν ἐπειγομένη. Τυχοῦσα γὰρ ἀδείας ἔτει τῷ ἑβδόμῳ καὶ μὴ πονηθεῖσα, σύμπαντα δὲ τὸν τοῦ ἐνιαυτοῦ κύκλον ἀπελευθεριάσασα, τῷ μετὰ ταῦτα διπλασίους, ἔστι δὲ ὅτε καὶ πολυπλασίους ὑπὲρ εὐφορίας ἤνεγκε καρπούς. Τὸ παραπλήσιον μέντοι καὶ τοὺς ἀλείπτας ἐστιν ἰδεῖν δρῶντας ἐπὶ τῶν ἀθλητῶν. Ὅταν γὰρ αὐτοὺς συγκροτήσωσιν ἐπαλλήλοις καὶ συνεχέσι γυμνασίαις, πρὶν εἰς ἅπαν καμεῖν, ἀνακτῶνται, παρέχοντες ἀνέσεις οὐ μόνον τῶν ἐν ἀθλήσει πόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς ἐδωδὴν καὶ πόσιν, τὸ σκληροδίαιτον χαλῶντες εἴς τε ψυχῆς εὐθυμίαν καὶ εὐπάθειαν σώματος. Καὶ οὐ δήπου διδάσκαλοι ῥᾳθυμίας καὶ τρυφῆς εἰσὶν, οἷς ἐπάγγελμα τὸ πρὸς πόνους ἀλείφειν· ἀλλὰ μεθόδῳ καὶ τέχνῃ προςποιοῦσιν ἰσχὺν κραταιοτέραν ἰσχύϊ καὶ δυνάμεις σθεναρωτέρας δυνάμεσι, τὴν ῥώμην ἀνέσει καὶ ἐπιτάσει, καθάπερ

ἁρμονίᾳ, συναύξοντες. Ἔμαθον δὲ παρὰ τῆς πανσόφου ταῦτα φύσεως, ἥτις τὸ ἐπίπονον καὶ καματηρὸν τοῦ γένους ἡμῶν ἐπισταμένη, διένειμε τὸν χρόνον εἰς ἡμέραν τε καὶ νύκτα, τῇ μὲν ἐγρηγορεῖν, τῇ νυκτὶ δὲ ὕπνον παρασχοῦσα. Φροντὶς γὰρ αὐτὴν, οἷα μητέρα κηδεμονικωτάτην, εἰςῆλθε τοῦ τὰ ἔγγονα μὴ ἀποτρύχεσθαι. Μεθ' ἡμέραν γὰρ τὰ σώματα διανίστησι καὶ πρὸς τὰς τοῦ βίου χρείας καὶ ὑπηρεσίας ἁπάσας ἐγείρει, ἀναγκάζουσα τοὺς ἀργίᾳ καὶ ἁβροδιαίτῳ βίῳ σχολάζειν ἐθιζομένους. Νύκτωρ δὲ, καθάπερ ἐν πολέμῳ τὸ ἀνακλητικὸν ὑποσημήνασα, πρὸς ἀνάπαυλαν καλεῖ καὶ τὴν σωμάτων ἐπιμέλειαν. Οἱ δὲ ἀποθέμενοι πολὺ βάρος πραγματειῶν, ὅσον 1 ἕωθεν εἰς ἑσπέραν ἦσαν ἀπηχθισμένοι καὶ ἐπανελθόντες οἴκαδε πρὸς ἡσυχίαν τρέπονται· καὶ καταδαρθέντες ὕπνῳ βαθεῖ τὸν μεθημερινὸν πόνον ἐκνοσιλεύονται. Καὶ πάλιν νεαλεῖς καὶ ἀκμῆτες γενόμενοι σπεύδουσιν ἕκαστος πρὸς τὰ οἰκεῖα καὶ συνήθη. Τὸν δολιχὸν τοῦτον ἡ φύσις διά τε ὕπνου καὶ
289 ἐγρηγόρσεως ἀπένειμαν ἀνθρώποις, ἵνα ἐν μέρει
M. μὲν ἐνεργῶσιν, ἐν μέρει δὲ ἀτρεμίζοντες ἑτοιμότερα καὶ εὐκινητότερα τὰ τοῦ σώματος ἴσχωσι μέρη.

§. 12. Πρὸς ἅπερ ἀπιδὼν ὁ τοὺς νόμους ἡμῖν προφητεύσας, ἄνεσιν ἐκήρυξε τῇ χώρᾳ δι' ἑξαετίας γεωπόνους ἐπισχών. Ἀλλὰ γὰρ οὐχ ἕνεχ' ὧν εἶπον αὐτὸ μόνον ταῦτ' εἰςηγήσατο, ἀλλὰ καὶ τῆς συνήθους φιλανθρωπίας, ἣν ἅπαντι μέρει τῆς νομοθεσίας συνυφαίνειν ἀξιοῖ, τοῖς ἐντυγχάνουσι ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς κοινωνικὰ καὶ χρηστὰ ἐνσφραγιζόμενος ἤθη. Κελεύει γὰρ τῷ ἑβδόμῳ ἔτει μηδὲν συγκλείειν χωρίον, ἀλλὰ πάντας ἐλαιῶνας καὶ ἀμπελῶνας ἀναπεπταμένους ἐᾶν, καὶ τὰς ἄλλας κτήσεις, ὅσαι σπαρτῶν εἰσὶν ἢ δένδρων, ἵνα τοῖς ἀπαυτοματισθεῖσι καρποῖς οἱ πένητες ἀδεῶς χρῆσθαι δύνωνται μᾶλλον, ἢ οὐχ ἧττον, τῶν κεκτημένων. Ὅθεν τοῖς μὲν δεσπόταις οὐκ ἐφῆκεν ἐργάζεσθαι, στοχα-

ζόμενος τοῦ μηδεμιᾶς λύπης αἴτιος αὐτοῖς γενέσθαι, ὡς τὰ μὲν ἀναλώματα παρασχοῦσι, τὰς δὲ ἀντὶ τούτων προσόδους οὐ λαμβάνουσι· τοὺς δὲ ἀπόρους ὡς ἰδίων ἀπολαύειν. Τότε γοῦν τῶν ἀλλοτρίων εἶναι δοκούντων ἠξίωσε, ταπεινοῦ σχήματος αὐτοὺς ἀπαλλάττων καὶ τῶν ἐπὶ μεταίταις ὀνειδῶν. Ἆρ᾽ οὐκ ἄξιον ἐρασθῆναι τῶν νόμων, οἳ τοσαύτης γέμουσιν ἡμερότητος; Δι᾽ ἣν εἰ μὲν πλούσιοι διδάσκονται μεταδιδόναι καὶ κοινωνεῖν ὧν ἔχουσι. Παρηγοροῦνται δὲ οἱ πένητες, μὴ πάντοτε ταῖς τῶν ἀπόρων οἰκίαις ἐπιφοιτᾶν ἀναγκαζόμενοι πρὸς ἐπανόρθωσιν ὧν ἐνδεεῖς εἰσίν. Ἀλλ᾽ ἔστιν ὅτε καὶ προσοδοδευόμενοι, καθάπερ ἐξ ἰδίων κτημάτων, τοὺς ἀπαυτοματίζοντας, ὡς ἔφην, καρποὺς, χῆραι καὶ ὀρφανοὶ παῖδες, ὅσοι ἄλλοι τῶν ἠμελημένων καὶ ἀφανῶν, ἕνεκα τοῦ μὴ περιουσιάζειν. Τότε περιουσιάζουσι ταῖς τοῦ θεοῦ δωρεαῖς ἐναργῶς πεπλουτηκότες, ὡς αὐτοὺς πρὸς κοινωνίαν ἐκάλεσε τῶν κτητόρων ἐν τῷ τῆς ἱερᾶς 1187 ἑβδόμης ἀριθμῷ. Καὶ ὅσοι μέντοι κτηνοτροφοῦσι P. μετ᾽ ἀδείας ἐπὶ χλοηφαγίας τὰ οἰκεῖα θρέμματα ἄγουσιν, ἐκλεγόμενοι πεδία εὔχορτα καὶ ἐπιτηδειότατα ἐμβόσκεσθαι, καταχρώμενοι τῆς ἐκεχειρίας ἀδείᾳ. Καὶ φθόνος οὐδεὶς ἐκ τῶν δεσποτῶν ἀπαντᾷ, ἅτε παλαιοτάτῳ ἔθει κεκρατημένων, ὃ σύντροφον ἐκ μακρῶν χρόνων γενόμενον, εἰς φύσιν ἐκνενίκηκεν.

§. 13. Ἀρχὴν ταύτην βαλλόμενος ὥσπερ θεμέλιόν τινα ἐπιεικείας καὶ φιλανθρωπίας, ἑπτὰ ἑβδομάδας ἐτῶν συνθεὶς, τὸν πεντηκοστὸν ὅλον ἀπέφηνεν ἱερὸν, ἐξαίρετα καὶ πάντα διαφερόντως καλὰ νομοθετήσας ἐπ᾽ αὐτῷ παρὰ τὰ κοινωνίαν ἔχοντα. Πρῶτον μὲν τόδε. Τὰς ἀλλοτριωθείσας κτήσεις οἴεται δεῖν ἀποδίδοσθαι τοῖς ἐξ ἀρχῆς κυρίοις, ἵν᾽ αἱ
90 κληρουχίαι τοῖς γένεσι διαφυλάττωνται καὶ μηδεὶς
M τῶν λῆξιν εἰληφότων εἰς ἅπαν στερῆται τῆς δωρεᾶς. Ἐπειδὴ καιροὶ συμπίπτουσι πολλάκις ἀβούλητοι, δι᾽ οὓς ἀναγκάζονταί τινες πιπράσκειν τὰ ἴδια. Καὶ

τῆς ἐν δέοντι τούτων χρείας προενόησε καὶ τοὺς ἀ
νουμένους ἐκώλυσεν ἀπατᾶσθαι, τοῖς μὲν πεπρα
κέναι ἐφιεὶς, τοὺς δὲ ἐφ' οἷς ὠνήσονται μάλα σαφῶ
ἀναδιδάξας. Μὴ γὰρ δίδοτε, φησὶ, τὰς ἐπ' ἀκτη
σίᾳ τιμὰς, ἀλλὰ πρὸς ἐνιαυτῶν ὡρισμένον ἀριθμὸν
οἳ ἐντός εἰσι πεντηκονταετίας. Οὐ γὰρ κτημάτω
αἱ πράσεις, ἀλλὰ καρπῶν ὀφείλουσιν εἶναι, διὰ δύ
τὰ ἀναγκαιότατα. Ἓν μὲν, ὅτι σύμπασα ἡ χώρα
θεοῦ κτῆμα κέκληται, τῶν δὲ θεοῦ κτημάτων οὐχ
ὅσιον ἄλλους ἐπιγράφεσθαι δεσπότας — ἕτερον δὲ
λῆξις ἀπονενέμηται ἑκάστῳ τῶν κληρούχων, ἧς στε-
ρεῖσθαι τὸν λαχόντα οὐκ ἐδικαίωσεν ὁ νόμος. Τὸν
μὲν οὖν ἐντὸς τῆς πεντηκονταετίας δυνάμενον ἀνα-
λαβεῖν τὰ οἰκεῖα, ἢ τινα τῶν ἐγγυτάτω γένους ἀγ-
χιστέων, προςκαλεῖται πάσῃ μηχανῇ κατατιθέναι
ἣν ἔλαβε τιμὴν, καὶ μὴ τῷ πριαμένῳ καθ' ὃν ἐδεῖτο
καιρὸν ὠφελήσαντι ζημίας αἴτιον γενέσθαι. Τῷ δὲ
ἀπόρως ἔχοντι συνεπάθησε καὶ μετέδωκεν ἐλέους,
τὴν ἀρχαίαν δωρησάμενος αὖθις περιουσίαν, δίχα
τῶν κατ' εὐχὴν ἀνιερωθέντων ἀγρῶν ἐν τῇ τάξει
τῶν ἀναθεμάτων. Ἀνάθεμα δὲ οὐχ ὅσιον ἀκυροῦ-
σθαι χρόνῳ. Διὸ προστέτακται, τὴν ἀξίαν τιμὴν 11
τούτων ἐκλέγειν μηδὲν καταχαριζομένους τῷ ποιη-
σαμένῳ τὸ ἀνάθημα.

§. 14. Ταῦτα μὲν ἐπὶ ταῖς τῆς χώρας διανο-
μαῖς καὶ κληρουχίαις διατέτακται· ἕτερα δὲ ἐπὶ
ταῖς οἰκίαις. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τούτων αἱ μὲν κατὰ
πόλεις τειχῶν ἐντός εἰσιν, αἱ δὲ ἐν ἀγρῷ ἔξω τεί-
χους ἐπαύλεις· τὰς μὲν ἐν τοῖς χωρίοις ἐπέτρεψεν ὁ
νόμος ἀεὶ λυτροῦσθαι, τὰς δὲ μὴ λυτρωθείσας ἄχρι
τοῦ πεντηκοστοῦ ἔτους ἀποδίδοσθαι προῖκα τοῖς πά-
λαι κυρίοις, καθάπερ καὶ τὰ κτήματα. Μοῖρα γὰρ
ἐπαύλεις κτημάτων. Ὅσαι δὲ τειχῶν ἐντός εἰσι, μέ-
χρι μὲν ἐνιαυτοῦ τὴν ἀποπομπὴν ἐπὶ τοὺς πεπρα-
κότας ἔχουσι· μετὰ δὲ τὸν ἐνιαυτὸν εἰς ἅπαν τοῖς
ὠνησαμένοις βεβαιοῦνται, μηδὲν δὲ τοῦ πεντηκο-

στοῦ ἔτους ἐκεχειρίας βλαπτούσης τοὺς πριαμένους.
Αἴτιον δὲ τοῦ βούλεσθαι καὶ ἐπηλύταις ἱδρύσεως
τοῖς ἐνταυθοῖ βεβαίου παρασχεῖν ἀφορμήν. Ἐπειδὴ
γὰρ μετουσίαν γῆς οὐκ ἔχουσιν, ἅτε μὴ καταριθμη-
θέντες ἐν ταῖς κληρουχίαις, οἰκιῶν αὐτοῖς κτῆσιν ὁ
291 νόμος ἀπένειμε, φροντίσας τοῦ μὴ μετανάστας γε-
νέσθαι τοὺς τῶν νόμων ἱκέτας καὶ πρόσφυγας. Αἱ
γὰρ πόλεις, ὅτ' ἐκληροδοτεῖτο ἡ χώρα, κατὰ φυλὰς
οὐ διενεμήθησαν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἦσαν συνῳ-
κοδομημέναι, κατὰ τὰς ἐν ἀγροῖς ἐπαύλεις τῶν οἰκη-
τόρων ποιουμένων τὰς διατριβάς. Ἐξ ὧν ὕστερον ἀ-
ναστάντες καὶ συνελθόντες, ἐπίδοσιν κοινωνίας καὶ
φιλανθρωπίας, ὥσπερ εἰκὸς, ἐν χρόνῳ μακρῷ λαμ-
βανούσης, οἰκίας ἐν ταὐτῷ καὶ πόλεις ἐδείμαντο,
ὧν καὶ ἐπηλύταις, καθάπερ εἶπον, μετέδοσαν, ἵνα
μὴ πάντων ἀποροῖεν καὶ τῶν ἐν ἀγροῖς καὶ τῶν κατὰ
πόλεις.

§. 15. Περὶ δὲ τῆς ἱερωμένης φυλῆς τάδε νο-
μοθετεῖται. Γῆς ἀποτομὴν οὐκ ἀπένειμε τοῖς νεω-
κόροις ὁ νόμος, ὑπολαβὼν αὐτάρκη πρόσοδον εἶναι
τούτοις τὰς ἀπαρχάς. Ὀκτὼ δὲ καὶ τεσσαράκοντα
πόλεις ἀπεκλήρωσεν εἰς οἴκησιν καὶ δισχιλίους ἑκά-
στῃ πήχεις προάστειον ἐν κύκλῳ *). Τὰς οὖν ἐν
ταύταις οἰκίας οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον ταῖς ἄλλαις,
ὅσαι τειχῶν εἴσω τυγχάνουσιν, ἐβεβαίωσε τοῖς
πριαμένοις, ἐντὸς ἐνιαυτοῦ τῶν ἀποδιδομένων κο-
μίσασθαι μὴ δυναμένων, ἀλλ' εἰς ἅπαν ἐφῆκεν αὐ-
τὰς λυτροῦσθαι, καθάπερ καὶ τὰς ἀπὸ τοῦ ἔ- 1189
θνους τὰς ἐπαύλεις αἷς ἰσοδυναμοῦσιν· ἐπειδὴ μόνας P.
ἐκ τοσαύτης χώρας διεκληρώσαντο τὰς οἰκίας, ὧν
οὐκ ᾤετο δεῖν στερεῖσθαι τοὺς λαμβάνοντας, καθά-
περ οὐδὲ τοὺς κληρούχους τῶν ἐπαύλεων. Οἰκιῶν
μὲν δὴ πέρι τοσαῦτα.

---

*) Num. 35, seqq.

ἄζυμα, ἀφ' οὗ καὶ ὠνόμασται. Διττὸς δὲ περὶ αὐ-
τῆς λόγος, ὁ μὲν ἴδιος τοῦ ἔθνους ἕνεκα τῆς λε-
χθείσης ἀποικίας· ὁ δὲ κοινὸς κατὰ φύσεως ἀκο-
λουθίαν καὶ τὴν τοῦ κόσμου παντὸς ἁρμονίαν. Ὡς
δὲ ἀψευδὴς ἡ ὑπόθεσις, ἐπισκεπτέον. Ἕβδομος ὢν
ὁ μὴν οὗτος ἀριθμῷ τε καὶ τάξει κατὰ τὸν ἡλια-
κὸν κύκλον, δυνάμει πρῶτός ἐστι. Διὸ καὶ πρῶ-
τος ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις ἀναγράφεται. Αἴτιον δέ,
ὥς γε οἶμαι, τόδε· τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν ἀπεικό-
νισμά τε καὶ μίμημα συμβέβηκεν εἶναι τῆς ἀρ- 11
χῆς ἐκείνης, καθ' ἣν ὅδε ὁ κόσμος ἐδημιουργεῖτο.
Καθ' ἕκαστον οὖν ἐνιαυτὸν ὑπομιμνήσκων ὁ θεὸς
τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως, ἀνέφηνε τὸ ἔαρ, ἐν ᾧ
πάντα ἀνθεῖ καὶ βλαστάνει. Διόπερ οὐκ ἄπο σκο-
ποῦ πρῶτος ἀναγέγραπται μὴν ἐν τοῖς νόμοις, ἐπει-
δὴ τρόπον τινὰ τῆς πρώτης ἀρχῆς ἐκμαγεῖόν ἐστιν,
ἀπ' ἐκείνης ὥσπερ ἀρχετύπου σφραγῖδος τυπωθείς.
Τῆς δὲ ἑορτῆς διχόμηνος ἄρχει ἡ πεντεκαιδεκάτη,
καθ' ἣν σελήνη πλησιφαὴς γίνεται, προνοίᾳ τοῦ
μηδὲν εἶναι σκότος κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Ἡ δὲ
ἑορτὴ πάλιν ἐφ' ἡμέρας ἑπτὰ ἄγεται, διὰ τὴν τοῦ
ἀριθμοῦ τιμήν, ἵνα μηδὲν τῶν εἰς εὐθυμίαν καὶ
εὐχαριστίαν τὴν πρὸς τὸν θεὸν ἀπολείπηται τῆς ἱε-
ρᾶς ἑβδομάδος. Τῶν δὲ ἑπτὰ ἡμερῶν δύο, τὴν
πρώτην καὶ τὴν ὑστάτην, ἁγίας προσεῖπεν, ἀρχῇ
καὶ τέλει ὡς εἰκὸς προνομίαν διδούς, καὶ ἅμα βου-
λόμενος, καθάπερ ἐν ὀργάνῳ μουσικῷ, συμφωνίαν
τῶν ἄκρων ἁρμόσασθαι. Ὁ δὲ ἄρτος ἄζυμος, ἤτοι
διὰ τὸ τοὺς προγόνους, ἡνίκα θείᾳ πομπῇ ἐστέλ-
λοντο, τὰ ἄζυμα ἐπεσκευάσθαι· ἢ ἐπειδὴ κατὰ τὸν
καιρὸν ἐκεῖνον — λέγω δὲ τὴν ἐαρινὴν ὥραν, ἐν
ᾗ συμβαίνει τὴν ἑορτὴν ἄγεσθαι — ὁ τοῦ σίτου
καρπὸς ἀτελής ἐστι, τῶν πεδίων σταχυφορούντων,
καὶ μήπω καιρὸν ἐχόντων εἰς ἄμητον, ἐδικαίωσεν
ἐξ ὁμοιώσεως τὴν ἄζυμον τροφήν. Ἀτελὴς γάρ ἐστι
καὶ αὕτη, πρὸς ἐλπίδα χρηστῆς ὑπομνήσεως· ὡς

ἤδη τῆς φύσεως τὰς ἐτησίους εὐτρεπιζομένης ἀνθρώπων γένει δωρεὰς ἐν τῇ τῶν ἐπιτηδείων ἀφθονίᾳ καὶ περιουσίᾳ. Λέγεται δὲ καὶ ἐκεῖνο τοῖς ἐξηγηταῖς ἱερῶν γραμμάτων, ὅτι ἡ μὲν ἄζυμα τροφὴ δώρημα φύσεώς ἐστιν, ἡ δ' ἐζυμωμένη τέχνης ἔργον. Ἐπεὶ οὖν ἐστὶν ἡ ἐαρινὴ ἑορτὴ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ὑπόμνημα, τοὺς δὲ παλαιτάτους γηγενεῖς
294 ἀναγκαῖον ἦν χρῆσασθαι ταῖς τοῦ κόσμου δωρεαῖς
M. ἀδιαστρόφοις, μήπω τῆς ἡδονῆς παρευημερούσης· οἰκειοτάτην τροφὴν ἐνομοθέτησε τῷ καιρῷ, βουλόμενος ἀνὰ πᾶν ἔτος τὰ σεμνῆς καὶ αὐστηρᾶς διαίτης ἐμπορεύματα ζωπυρεῖν.

ς.

§. 20. Ἑορτὴ δ' ἐστιν ἡ μετὰ τὴν πρώτην εὐθὺς ἡμέρα, ἥτις ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος ὀνομάζεται δράγμα. Τοῦτο γὰρ ἀπαρχὴ προςαγορεύεται τῷ βωμῷ καὶ τῆς χώρας, ἣν ἔλαχε τὸ ἔθνος οἰκεῖον καὶ τῆς συμπάσης γῆς· ὡς εἶναι τὴν ἀρχὴν καὶ τοῦ ἔθνους 1192
ἰδίαν, καὶ ὑπὲρ ἅπαντος ἀνθρώπων γένους κοινήν· P.
καὶ τὸν ὄντα Θεὸν θεραπεύειν ὑπέρ τε ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἄλλων, ὅτι πάμφορον γῆν ἔλαχον. Ἐν αὐτῇ γὰρ οὐδέν ἐστι λυπρόγειον. Ἀλλὰ καὶ ὅσα λιθώδη καὶ ἀπόκροτα εἶναι δοκεῖ, φλεψὶ μαλακαῖς διέζωσται καὶ σφόδρα βαθείαις, αἳ διὰ πιστότητα ζωοφυεῖν εἰσὶν ἀγαθαί. Πολλὰ μέντοι διὰ τῆς ἀπαρχῆς παρίστανται. Πρῶτον μὲν Θεοῦ μνῆμα, ἔπειτα τῷ πρὸς ἀλήθειαν αἰτίῳ τῆς εὐκαρπίας ἀμοιβὴ δικαιοτάτη. Κριθὴ δὲ τὸ τῆς ἀπαρχῆς δράγμα, πρὸς τὴν τῶν ὑποβεβηκότων ἀνυπαίτιον χρῆσιν. Ἐπειδὴ γὰρ οὔτ' εὐαγὲς ἦν ἐκ πάντων ἀπάρχεσθαι, τῶν πλείστων πρὸς ἡδονὴν μᾶλλον ἢ τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν γεγονότων· οὔθ' ὅσιον ἀπολαῦσαι καὶ μετασχεῖν τινὸς τῶν πρὸς ἐδωδὴν, εἰ μὴ οἷς εὐπρεπὲς καὶ θέμις εὐχαριστήσαιτο. Τὸ δευτερείοις τροφῆς τετιμημένον

δὲ τῶν πολεμίων φθείρεται τὰ ἐπίγεια· πρὸς ἐχθρῶν, δενδροτομίαις, ἐμπρήσεσιν· ὑπὸ δὲ κατὰ φύσιν, αὐχμοῖς, ἐπομβρίαις, φλογώσεσι ἀφ᾽ ἡλίου, χιονώδει περιψύξει, τῆς ἁρμονίας ἐτησίων ὡρῶν περιπκούσης εἰς ἀναρμοστίαν· τοῦτο ἐπώνυμον ἑορτὴν ὀργάνου πολεμικοῦ σάλπιγγος ἀπέφηνεν ὁ νόμος, ἐπ᾽ εὐχαριστίᾳ τοῦ εἰρηνοποιοῦ θεοῦ, ὃς καὶ τὰς ἐν ταῖς πόλεσι καὶ τὰς τοῖς μέρεσι τοῦ παντὸς στάσεις ἀνελὼν, εὐθηνίας καὶ εὐετηρίας ἀπειργάσατο, μηδὲν ἐμπύρευμα κα... τῶν φθορᾶς ἐάσας ζωπυρηθῆναι.

θ'.

§. 23. Μετὰ δὲ τὴν τῶν σαλπίγγων ἄγεται νηστε... ἑορτή, ἣν ἑορτὴν τὴν μεγίστην Μωϋσῆς ἀνεῖπεν, π... τρίῳ γλώττῃ σάββατον σαββάτων ὀνομάσας, ὡς ἂν Ἕλληνες εἴποιεν, ἑβδομάδες ἑβδομάδων καὶ τ... ἁγίων ἁγιώτεραι· διὰ πολλά. Πρῶτον μὲν ἐγκρ... τειαν, ἣν ἀεὶ παραγγέλλει, διά τε γλώττης καὶ γ... στρὸς καὶ τῶν μετὰ γαστέρα ἐπιδείκνυσθαι· ν... διαφερόντως κελεύει, ἐξαίρετον ἡμέραν ἀναθ... αὐτῇ. Σιτίων γάρ τοι καὶ ποτῶν μαθὼν ἀλογε... τῶν οὕτως ἀναγκαίων, τίνα οὐκ ἂν ὑπερίδοι τ... περισσῶν; Δεύτερον δὲ, ἐπειδὴ πᾶς ἀνάκειται ... ταῖς καὶ ἱκεσίαις, περὶ μηδὲν ἕτερον ἄχρις ἑσπ... ρας ἐξ ἑωθινοῦ ἀνθρώπων σχολὴν ἀγόντων, ἢ ... κτικωτάταις εὐχαῖς· αἷς σπουδάζουσι τὸν θεὸν ... ευμενίζεσθαι, παραίτησιν ἁμαρτημάτων αἰτουμ... νων καὶ χρηστὰ ἐλπιζόντων, οὐ δι᾽ ἑαυτοὺς ἀλ... διὰ τὴν ἵλεων φύσιν τοῦ συγγνώμην πρὸ κολάσε... ὁρίζοντος. Τρίτον δὲ διὰ τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ συ... βέβηκε τὴν νηστείαν ἄγεσθαι. Κατὰ γὰρ τοῦτ... ἤδη συγκεκόμισται πάντα, ὅσα δι᾽ ἔτους ἤνεγκεν γῆ. Τὸ μὲν οὖν εὐθὺς ἐμφορεῖσθαι τῶν γεγονότων, ἀπληστίας ὑπέλαβεν ἔργον εἶναι· τὸ δὲ ν...

πεῦσαι καὶ τροφῆς μὴ προςάψασθαι, παντελοῦς εὐσεβείας, ἥτις ἀναδιδάσκει τὴν διάνοιαν, μὴ πεποιθέναι τοῖς εὐτρεπισθεῖσιν, ὡς ὑγιείας ἢ ζωῆς αἰτίοις. Οὐκοῦν οἱ μετὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν ἀπεχόμενοι σιτίων, μονονουχὶ βοῶσι, „Τὰς μὲν τῆς φύσεως χάριτας εἰλήφαμεν ἄσμενοι καὶ ταμιευσόμεθα· φθαρτὸν δὲ οὐδὲν ἐπιγραφόμεθα τῆς ἡμετέρας διαμονῆς αἰτίαν, ἀλλὰ τὸν σωτῆρα, τὸν ἐν τῷ κόσμῳ θεὸν, ᾧ καὶ διὰ τούτων καὶ ἄνευ τούτων τρέφειν θέμις καὶ διαφυλάττειν· ἰδοὺ γοῦν 297 καὶ τοὺς προγόνους ἐν ἐρήμῳ ἔτη τεσσαράκοντα διέθρεψεν." *) Ἡ δὲ ἡμέρα τῆς νηστείας ἄγεται δεκάτου μηνὸς, ὅτι ἡ δεκὰς παντέλεια. Τὴν οὖν σιτίων ἔνδειαν συντέταχε κατ᾽ ἀριθμὸν τέλειον γίνεσθαι, διὰ τὰς τοῦ ἀρίστου τοῦ ἐν ἡμῖν ἀρίστας τροφάς· ἵνα μηδεὶς ὑπολάβῃ, λιμὸν, τὸ πάντων ἀφορητότατον κακὸν, εἰςηγεῖσθαι τὸν ἱεροφάντην, ἀλλὰ τῆς εἰς τὰς τοῦ σώματος δεξαμενὰς φερομένης ἐπιῤῥοῆς ἀνακοπὴν βραχεῖαν. Οὕτω γὰρ ἔμελλε διαυγὲς τὸ ἀπὸ τῆς λογικῆς πηγῆς ἐπὶ ψυχὴν φέρεσθαι νᾶμα λείως, ἐπειδήπερ αἱ συνεχεῖς τροφαὶ, κατακλύζουσαι τὸ σῶμα καὶ τὸν λογισμὸν προςεπισύρουσιν· εἰ δ᾽ ἐπισχεθεῖεν, εὖ μάλα στηριχθεὶς, ὡς ἐπὶ ξηρᾶς ἀτραποῦ, τὴν πορείαν δυνήσεται ἄπταιστον ποιεῖσθαι. Ἄλλως τε ἁρμόττον ἦν, τῶν εἰς εὐθηνίαν ἁπάντων κατὰ νοῦν κεχωρηκότων ἐπὶ τελείοις, ἐν χορηγιῶν ἀφθονίᾳ λαβεῖν ἐνδείας ὑπόμνησιν ἀποχῇ σιτίων, καὶ λιτὰς ποιεῖσθαι ὑπὲρ τοῦ μὴ εἰς ἀληθῆ πεῖραν ἐλθεῖν ἀπορίας τῶν ἀναγκαίων."

§. 24. Τελευταία δέ ἐστιν ἑορτὴ τῶν ἐνιαυσιαίων προςαγορευομένη σκηναὶ, καιρὸν ἔχουσαι τὸν

*) Deut. 8, 2 sqq.

ΠΕΡΙ
ΚΑΡΤΑΛΛΟΥ ἙΟΡΤΗΣ.

ARGUMENTUM LIBRI
DE
FESTO COPHINI.

(Cf. Deut. 26, 1 sqq.)

Aliud festum minus solemne est, quod cophini di tus (1.), quo qui agros colunt fructus cophinis ad templ portant, ibique hymnum sacrum canentes sacerdoti tradunt (2 Hoc a singulis fieri solet, quotiescunque fructus maturi a cuius generis adsunt; oblatorum munerum usura sacerdotib conceditur (3. 4.).

Mai.
2 §. 1. Ἔστι δέ τις παρὰ ταῦτα ἑορτὴ μ
θεοῦ, ἑορτῆς δὲ πανήγυρις, ἣν καλοῦσι Κάρταλλ
3 ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος, ὡς μικρὸν ὕστερον ἀποδ
ξομεν. Τὸ μὲν οὖν μὴ ἑορτῆς ἔχειν ἀξίωμα κ
τάξιν δῆλον ἐκ πολλῶν· οὔτε γὰρ τοῦ ἔθνους ἐστ
ἀπάνδημος, οἷαι τῶν ἄλλων ἑκάστη· οὔτε τι τ
προςαγομένων ἢ προςφερομένων ἐπὶ τὸν βωμὸν κ
θαγιάζεται, παραδιδόμενον τῷ ἀσβέστῳ πυρὶ κ
ἱερῷ· οὐθ᾽ ἡμερῶν ἀριθμὸς ὃν χρὴ ἑορτάζειν
ρηται.

§. 2. Τὸ δὲ ἑορτώδη τύπον ἔχειν καὶ ἐγγὺς ἑ-
στιᾶσθαι πανηγυρικῆς ἀδείας, εὐμαρῶς κατίδοι τις
ἄν. Ἕκαστος γὰρ τῶν ἀγροὺς καὶ κτήσεις ἐχόντων
ἀφ' ἑκάστου τῶν ἀκροδρύων εἴδους ἀγγεῖα πληρώ-
σας, καθάπερ ἔφην, ἃ προσηγορεύουσι καρτάλλους,
Mai. ἀπαρχὴν τῆς εὐκαρπίας εἰς τὸ ἱερὸν κομίζει γεγη-
4 θώς· καὶ στὰς ἀντικρὺ τοῦ βωμοῦ δίδωσι τῷ ἱερεῖ,
τὸ πάγκαλον καὶ θαυμάσιον ᾆσμα διεξιών· εἰ δὲ
μὴ τύχοι μεμνημένος, ἀκούων παρὰ τοῦ ἱερέως με-
τὰ προσοχῆς πάσης. Ἔστι δὲ τοιόνδε ᾆσμα. "Συ-
ρίαν ἀπέβαλλον οἱ ἀρχηγέται τοῦ γένους ἡμῶν, καὶ
μετανέστησαν εἰς Αἴγυπτον. Ὀλίγος ὄντες ἀρι-
θμὸς ηὐξήθησαν εἰς πλῆθος ἔθνους. Οἱ ἀπόγονοι
μύρια κακωθέντες ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων, οὐδεμίας ἔτι
φαινομένης ἐξ ἀνθρώπων ἐπικουρίας, ἐγένοντο θεοῦ
ἱκέται, καταφυγόντες ἐπὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ βοήθειαν.
Προςδεξάμενος τὴν ἱκεσίαν ὁ πᾶσι τοῖς ἀδικουμένοις
5 εὐμενὴς, τοὺς μὲν ἐπιτιθεμένους κατέπληξε σημείοις
καὶ τέρασι καὶ φάσμασι καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κατ' ἐκεῖ-
νον τὸν χρόνον ἐθαυματουργεῖτο· τοὺς δὲ ἐπηρεαζομέ-
νους καὶ πάσας ὑπομένοντας ἐπιβουλὰς ἐῤῥύσατο, οὐ
μόνον εἰς ἐλευθερίαν ἐξελόμενος, ἀλλὰ καὶ χώραν πάμ-
φορον δούς. Ἀπὸ τῶν ταύτης καρπῶν, εὐεργέτα,
σοὶ φέρομεν τὴν ἀπαρχὴν, εἰ δὲ θέμις εἰπεῖν ἐστὶ
κομίζειν τὸν λαμβάνοντα. Σαὶ γὰρ, ὦ δέσποτα,
χάριτες καὶ δωρεαὶ τὰ πάντα, ὧν ἀξιωθέντες ἐνα-
βρυνόμεθα καὶ εὐφραινόμεθα τοῖς ἀπροσδοκήτοις ἀ-
γαθοῖς, ἅπερ οὐκ ἐλπίσασιν ἡμῖν ἔδωκας."
6 §. 3. Τὸ ᾆσμα τοῦτο, σχεδὸν ἀπὸ θέρους ἐνι-
σταμένου μέχρι μετοπώρου λήγοντος, ἀδιάστατον ὑφ'
ἑτέρων καὶ ἑτέρων ᾄδεται δυσὶ καιροῖς, ὁλοκλήρῳ
μέρει ἡμίσει τοῦ ἐνιαυτοῦ, διὰ τὸ μὴ πάντας ἀθρό-
ους κατὰ ῥητὴν προθεσμίαν τὰ ὡραῖα δύνασθαι
κομίζειν, ἀλλ' ἄλλοτε ἄλλους. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ τοὺς
αὐτοὺς ἀπὸ τῶν αὐτῶν χωρίων· ἐπειδὴ γὰρ τῶν
καρπῶν οἱ μὲν θᾶττον, οἱ δὲ βραδύτερον πεπαι-

νονται, καὶ διὰ τὰς τῶν τόπων διαφορὰς ἀλεεινοτέρων ἢ κρυμωδεστέρων ὄντων, καὶ διὰ μυρίας ἄλλα αἰτίας· εἰκότως ἀόριστός ἐστι καὶ ἀπερίγραφος ὁ χρόνος τῆς τῶν ἀκροδρύων ἀπαρχῆς, ἐπὶ μήκιστον
7 ἐκτεινόμενος. Ἡ δὲ τούτων χρῆσις ἐπιτέτραπται τοῖς
Mai. ἱερεῦσιν, ἐπεὶ τῆς μὲν ἀποτομῆς οὐκ ἔλαχον οὐδ προςοδευομένης κτήσεως. Κλῆροι δ' εἰσὶν αὐτοῖς α παρὰ τοῦ ἔθνους ἀπαρχαὶ ἀντὶ τῶν λειτουργιῶν, ἃ μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ ὑπομένουσι.

§. 4. Τοσαῦτα μὲν περὶ ἑβδομάδος καὶ τῶν εἰ αὐτὴν ἀναφερομένων ἔν τε ἡμέραις καὶ μησὶ κα ἐνιαυτοῖς, καὶ περὶ ἑορτῶν, αἳ συγγένειαν ἔχουσι πρὸ ἑβδομάδα, διεξῆλθον, ἑπόμενος εἱρμῷ τῶν προκειμένων κεφαλαίων κατὰ τὴν ἐν λόγοις ἀκολουθίαν. Ἐπισκέψομαι δὲ ἑξῆς τὸ ἑπόμενον, ὃ περὶ γονέων ἀναγέγραπται τιμῆς.

---

8 Mai.

ΠΕΡΙ
ΓΟΝΕΩΝ ΤΙΜΗΣ.

ARGUMENTUM LIBRI
DE
PARENTIBUS COLENDIS.

Quintum praeceptum, de parentibus colendis, medium est inter humana et divina, quoniam illi ob procreandi facultatem deo similes sunt (1.). Propter hoc aliaque permulta et summo honore (2. 3.) et principatu in liberos digni censentur (4.). Recte igitur agunt, qui parentes eorumque aequales, senes vetulasque, colunt (5. 6.); male vero, qui verbis factisque violant. Hi morte multantur, aeque atque illi, quibus septenarii festum contemtui est (7. 8.), et qui deum testem falsorum invocant (9.). Iis, qui sanctis his praeceptis pie obtemperant, ex hoc ipso obsequio praeclara praemia nascuntur (10. 11.).

---

§. 1. Τέτταρα εἴδη πρότερον ὑπειπὼν, ἃ καὶ
τῇ τάξει καὶ τῇ δυνάμει πρῶτα ἦν ὡς ἀληθῶς, τό
τε περὶ μοναρχίας ᾗ μοναρχεῖται ὁ κόσμος καὶ τὸ
περὶ τοῦ μηδὲν ἀπεικόνισμα καὶ μίμημα δημιουρ-
γεῖν θεὸν, καὶ τὸ περὶ τοῦ μὴ ψευδορκεῖν ἢ συνό-
λως μάτην ὀμνύναι, καὶ τὸ περὶ ἱερᾶς ἑβδόμης, ἅ-
περ σύμπαντα τείνει πρὸς εὐσέβειαν καὶ ὁσιότητα·
9 μέτειμι ἐπὶ τὸ πέμπτον τὸ περὶ γονέων τιμῆς, ὃ
καθάπερ ἐν τοῖς ἰδίᾳ περὶ αὐτοῦ λόγοις ἔδειξα με-

θόριον ἀνθρωπείων τε καὶ θείων. Οἱ γὰρ γονεῖ μεταξὺ θείας καὶ ἀνθρωπίνης [φύσεως] εἰσὶ, μετέ χοντες ἀμφοῖν· ἀνθρωπίνης μὲν, ὡς ἔστι δῆλον ὅτι καὶ γεγόνασι καὶ φθαρήσονται· θείας δὲ, ὅτι γεγεννήκασι καὶ τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι παρήγαγον Ὅπερ γὰρ οἶμαι θεὸς πρὸς κόσμον, οὕτως πρὸς τέ
10 κνα γονεῖς· ἐπειδὴ ὡς ἐκεῖνος τῷ μὴ ὑπάρχοντι ὕ
Mai. παρξιν κατειργάσατο, καὶ οὗτοι μιμούμενοι, καθ ὅσον οἷόν τε, τὴν ἐκείνου δύναμιν, τὸ γένος ἀθα νατίζουσιν.

§. 2. Ἄξιοι δὲ οὐ δι᾽ αὐτὸ μόνον τιμῆς πατή τε καὶ μήτηρ, ἀλλὰ καὶ δι᾽ ἕτερα πλείω. Παρ᾽ οἷ γὰρ λόγος ἀρετῆς ἐστὶ, πρεσβύτεροι νεωτέρων προ κρίνονται καὶ διδάσκαλοι γνωρίμων καὶ εὐεργέτο τῶν εὖ πεπονθότων καὶ ἄρχοντες ὑπηκόων καὶ δε σπόται δούλων. Ἐν μὲν οὖν τῇ ἀμείνονι τάξ κρίνονται γονεῖς· πρεσβύτεροι γὰρ εἰσὶ καὶ ὑφηγη ταὶ καὶ εὐεργέται καὶ ἄρχοντες καὶ δεσπόται. Ἐ δὲ τῇ ἐλάττονι υἱοὶ καὶ θυγατέρες· νεώτεροι γὰ
11 καὶ μαθηταὶ καὶ εὖ πεπονθότες, ὑπήκοοί τε κα δοῦλοι. Ὡς δὲ οὐδὲν τούτων κατέψευσται, δῆλο μὲν ἐκ τῆς ἐνεργείας· αἱ δ᾽ ἐκ λόγου πίστεις ἔτ μᾶλλον ἐπισφραγιοῦνται τὴν ἀλήθειαν.

§. 3. Λέγω τοίνυν ὅτι τὸ ποιοῦν τοῦ γινομέ νου, καὶ τὸ αἴτιον οὗπερ ἐστὶν αἴτιον ἀεὶ πρεσβύ τερόν ἐστιν· οἱ δὲ γεννήσαντες αἴτιοι καὶ δημιουρ γοὶ τρόπον τινὰ τῶν γεννηθέντων εἰσί. Καὶ οἱ μ ὑφηγητῶν ἔχουσι τάξιν, ὅσαπερ ἂν εἰδότες τυγχά νωσι τοὺς παῖδας ἐκ πρώτης ἀναδιδάξαντες ἡλικία καὶ οὐ μόνον τὰ περὶ τὸ ἐπίστημα ἀσκοῦσι καὶ γυ μνάζουσιν ἐναποματτόμενοι λογισμοὺς ἀκμάζουσι πα
12 δων, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀναγκαιότατα τῶν πρὸς αἱρ σεις καὶ φυγὰς, αἱρέσεις μὲν ἀρετῶν, φυγὰς δὲ κα κιῶν καὶ τῶν κατ᾽ αὐτὸ ἐνεργειῶν. Εὐεργέται μέντ τίνες ἂν εἶεν μᾶλλον ἢ παίδων γονεῖς; Οἳ καὶ μ ς εἰργάσαντο, καὶ αὖθις τροφῆς ἠξίωσαν, κ

μετὰ ταῦτα παιδείας τῆς κατά τε σῶμα καὶ ψυχὴν, καὶ ἵνα μὴ μόνον ζῶσιν ἀλλὰ καὶ εὖ ζῶσι. Τὸ μὲν οὖν σῶμα διὰ τῆς γυμναστικῆς καὶ ἀλειπτικῆς ὠφέλησαν εἰς εὐτονίαν τε καὶ εὐεξίαν, σχήσεις τε καὶ κινήσεις εὐμαρεῖς, οὐκ ἄνευ ῥυθμοῦ καὶ τοῦ πρέποντος· τὴν δὲ ψυχὴν διά τε γραμμάτων καὶ ἀριθμῶν,
13 *γεωμετρίας τε καὶ μουσικῆς καὶ τῆς συμπάσης φιλο-*
Mai. *σοφίας, ἣ τὸν νοῦν εἰςῳκισμένον θνητῷ σώματι μετέωρον αἴρουσα παραπέμπει μέχρις οὐρανοῦ, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ μακαρίας καὶ εὐδαίμονας φύσεις ἐπιδείκνυται, ζῆλον ἅμα καὶ πόθον ἐνεργαζομένη τῆς ἀτρέπτου καὶ ἐναρμονίου τάξεως, ἣν οὐδέποτε λείπουσι πειθόμενοι τῷ ταξιάρχῳ. Πρὸς δὲ ταῖς εὐεργεσίαις καὶ τὴν ἐφ᾽ οἷς ἐγέννησαν ἀρχὴν ἔλαβον, οὐχ ὥςπερ ἐν ταῖς πόλεσι κατὰ κλῆρον ἢ χειροτονίαν, ὡς αἰτιᾶσθαι δύνασθαι τὸν μὲν ὀλίσθῳ τύχης γενόμενον οὐ*
14 *συλλογισμῷ, τὸν δὲ ὄχλου, πράγματος ἀνεξετάστου καὶ ἀνεπισκέπτου, φορᾷ· γνώμης δὲ ἀρίστης καὶ τελειοτάτης τῆς ἄνω φύσεως, ἣ καὶ τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα σὺν δίκῃ πρυτανεύεται.*

§. 4. *Διὰ τοῦτ᾽ ἔξεστι τοῖς πατράσι καὶ κατηγορεῖν πρὸς τοὺς παῖδας, καὶ ἐμβριθέστερον νουθετεῖν, καὶ, εἰ μὴ ταῖς δι᾽ ἀκοῶν ἀπειλαῖς ὑπείκωσι, τύπτειν καὶ προπηλακίζειν καὶ καταδεῖν· ἂν μέντοι γε καὶ πρὸς ταῦτα ἀφηνιάζωσι τῇ ῥύμῃ τῆς ἀνιάτου μοχθηρίας ἀπαυχενίζοντες, ἐπέτρεψεν ὁ νόμος καὶ μέχρι θανάτου κολάζειν.* *) *Ἀλλ᾽ οὐκέτι μόνῳ πατέρι ἢ*
15 *μόνῃ μητέρι διὰ τὸ μέγεθος τῆς τιμωρίας, ἣν οὐκ ἄξιον ὑφ᾽ ἑνὸς ἀλλ᾽ ἀμφοῖν δικασθῆναι· συμφρονῆσαι γὰρ οὐκ εἰκὸς ἐπ᾽ ἀναιρέσεως τοῦ παιδὸς ἑκάτερον τῶν γονέων, μὴ βαρυνόντων καὶ καθελκόντων τῶν ἀδικημάτων ὁλκῇ τινὶ βεβαίῳ νικώσῃ τὴν ἐκ φύσεως ἐνεδρυμένην πάγιον εὔνοιαν. Ἀλλ᾽ οὐκ ἀρχὴν μόνον καὶ ἡγεμονίαν τὴν ἐπὶ τέκνοις, ἀλλὰ καὶ δε-*

---

*) Deut. 21, 18 sqq.

σποτείαν γονεῖς ἔλαχον κατ᾽ ἄμφω τὰς ἀνωτάτω θ
ρεπόντων κτήσεως ἰδέας, τήν τε ἐπ᾽ οἰκότριψι κ
ἀργυρωνήτοις· πολλαπλασίους τε γὰρ τῆς ἀξίας τ
μῆς κατατιθέασιν εἴς τε παῖδας καὶ ὑπὲρ παίδων τ
θαῖς καὶ παιδαγωγοῖς καὶ διδασκάλοις, δίχα τῆς ε
ἐσθῆτα καὶ τροφὴν καὶ τὴν ἄλλην ἐπιμέλειαν ὑγια
16 νόντων τε καὶ καμνόντων ἐκ πρώτης ἡλικίας μέχ
Mai. τελείας. Οἰκότριβές τε ἂν εἶεν οἱ μὴ μόνον οἴκ
γεννηθέντες, ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπὸ τῶν τῆς οἰκίας δεσπ
τῶν συνειςενεγκάντων τὴν πρὸς γένεσιν φύσεως θ
σμοῖς εἰςφορὰν ἀναγκαίαν.

§. 5. Τοσούτων οὖν ὑπαρχόντων, ἄξιον μὲν οἱ
δὲν δρῶσιν οἱ τιμῶντες γονεῖς, ἐπεὶ καὶ ἕν τι τῶ
εἰρημένων αὐταρκέστατον εἰς σεβασμὸν αὐτοὺς πρ
καλέσασθαι; Ψόγου δὲ καὶ κατηγορίας καὶ τῆς ἀ
νωτάτης δίκης [οὐκ ἄξιοι] οἱ μήθ᾽ ὡς πρεσβυτ
ρους αἰδούμενοι, μήθ᾽ ὡς ὑφηγητὰς ἀποδεχόμεν
μήθ᾽ ὡς εὐεργέτας ἀμοιβῆς ἀξιοῦντες, μήθ᾽ ὡς ἄρ
χουσιν πειθαρχοῦντες, μήθ᾽ ὡς δεσπότας εὐλαβο
17 μενοι; "Πατέρα" οὖν φησὶ "μετὰ θεὸν καὶ μητ
ρα τίμα" *) δευτεραίαν τὴν γέρασιν ἀναδουμένου
ἅπερ ἡ φύσις ἀπένειμεν αὐτοὺς ἀθλοθετοῦσα. Τ
μήσεις δ᾽ ἐπ᾽ οὐδενὶ μᾶλλον, ἢ πειρώμενος ἀγαθ
τε εἶναι καὶ δοκῶν εἶναι· ὧν τὸ μὲν τὴν ἄτυφ
καὶ ἄπλαστον ἀρετὴν ἐπιζητεῖ, τὸ δὲ τὴν σὺν ὑπολ
ψει χρηστῇ καὶ τῷ παρὰ τῶν συνόντων ἐπαίν
Μικρὰ γὰρ [οἱ γονεῖς] τῶν ἰδίων φροντίζοντες ὠφ
λειῶν, τέλος εὐδαιμονίας νομίζουσι τὴν τῶν παίδ
καλοκἀγαθίαν, δι᾽ ἣν καὶ τοῖς προςταττομένοις θ
λήσουσιν ὑπακούειν ἐκείνους, καὶ ἐν ἅπασι καταπε
18 θεῖς εἶναι τοῖς δικαίοις καὶ συμφέρουσιν· οὐδὲν γ
ἀλλότριον ἀρετῆς, ἢ τῆς ἀληθείας ὑφηγήσεται π
τὴρ παιδί.

*) Deut. 5, 16.

§. 6. Τεκμηριώσαιτο δ' ἄν τις τὴν πρὸς γονεῖς εὐσέβειαν οὐ μόνον ἐκ τῶν εἰρημένων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν πρὸς τοὺς ἥλικας ἐκείνων ἀποχῆς. Ὁ γὰρ πρεσβύτην καὶ πρεσβύτιδα οὐδὲν γένει προςήκοντας αἰδούμενος, ἔοικέ πως ὑπομιμνήσκεσθαι πατρός τε καὶ μητρὸς, ὃ καὶ ἀποβλέπων ὥςπερ εἰς ἀρχέτυπα τεθεικέναι τὰς εἰκόνας ἐκείνων. Ὅθεν ἐν τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν οὐ μόνον προεδρίας ἐξίστασθαι διείρηται νέοις πρεσβύταις, ἀλλὰ καὶ παριοῦσιν ὑπανίστασθαι, *)
19 πολιὰν γήρως αἰδουμένους, εἰς ὅπερ ἐλπὶς ἀφικέσθαι καὶ τοὺς προνομίας τοῦτ' ἀξιοῦντας. Παγκάλως δέ μοι καὶ ἐκεῖνο νενομοθετῆσθαι δοκεῖ. Φησὶ γὰρ, „Ἕκαστος πατέρα τε ἑαυτοῦ καὶ μητέρα φοβείσθω," **) φόβον πρὸ εὐνοίας τιθεὶς, οὐχ ὡς πρὸς ἅπαν ἄμεινον, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν χρησιμώτερόν τε καὶ λυσιτελέστερον. Πρῶτον μὲν γὰρ τοῖς παιδευομένοις καὶ νουθετουμένοις ἄφροσιν εἶναι συμβέβηκεν· ἀφροσύνη δ' οὐκ ἄλλῳ ἢ φόβῳ θεραπεύεται. Δεύτερον δὲ ἁρμόττον οὐκ ἦν νομοθέτου παραγγέλμασι τοὺς παῖδας εὔνοιαν διδάσκεσθαι τὴν πρὸς γονεῖς,
20 ἣν αὐτοκελευστὶ ἡ φύσις ἐξαιτεῖ· [ἐκ] σπαργανῶν δὲ ταῖς ψυχαῖς τῶν οὕτως ἡνωμένων κατὰ γένος ἐνιδρύσατο, δι' ὠφέλειαν μὲν τὴν πρὸς τοὺς γεννήσαντας, ὡς αὐτομαθῆ καὶ αὐτοδίδακτον καὶ προςτάξεως οὐ δεομένην ἀπέλιπε. Φόβον δὲ προςτάττει διὰ τοὺς εἰωθότας ῥᾳθυμεῖν· ἐπειδὴ γὰρ γονεῖς παῖδας ὑπερβαλλούσῃ χρώμενοι φιλοστοργίᾳ περιέπουσι, καὶ πάντοθεν ἐκπορίζοντες αὐτοῖς τὰ ἀγαθὰ χαρίζοντες, μηδένα πόνον ἢ κίνδυνον ὑπερτιθέμενοι, δυνάμεσιν ὅρκοις εὐνοίαις συνδεδεμένοι, τὸ λίαν φιλόστοργον αὐτῶν οὐ δέχονταί τινες ἐπ' ὠφελείᾳ, τρυφὴν καὶ
21 χλιδὴν ἐζηλωκότες· καὶ θαυμάζοντες μὲν τὸν ὑγρὸν βίον, διαβάλλοντες δὲ κατά τε σῶμα καὶ ψυχὴν, τὸ

*) Lev. 19, 32. **) Lev. 19, 3.

μηδὲν μέρος ἐῶντες ὀρθοῦσθαι ταῖς οἰκείαις δυνά-
μεσιν, ἃς ὑποσκελίζοντες καὶ ἐκνευρίζοντες οὐκ ἐρυ-
θριῶσιν ἑνὸς ἑκάστου μὴ δεδιέναι τοὺς σωφρονιστὰ
πατέρας καὶ μητέρας, ἐνδιδόντες καὶ ἐπιχαλῶντε
ταῖς ἰδίαις ἐπιθυμίαις. Ἀλλὰ καὶ τούτοις ἀναγκαῖο
παραινεῖν, πῶς εὐτονωτέραις καὶ ἐμβριθεστέραι
χρώμενοι νουθεσίαις θεραπεύσουσι τὸν τῶν παίδω
ῥόον· καὶ τοῖς παισὶν ὅπως εὐλαβῶνται τοὺς γινο-
μένους, δεδιότες καὶ ὡς ἄρχοντας καὶ ὡς φύσει δε-
σπότας· μόλις γὰρ οὕτως ἀδικεῖν ὀκνήσουσι.

22 §. 7. Τὰ μὲν δὲ κατὰ τὴν προτέραν δέλτο
Mai. πέντε κεφάλαια νόμων, καὶ ὅσα τῶν κατὰ μέρο
εἰς ἕκαστον ἐλάμβανε τὴν ἀναφορὰν, διεξῆλθον
Χρὴ δὲ καὶ τὰς ὁρισθείσας ἐπὶ τῇ τούτων παρα-
βάσει τιμωρίας δηλῶσαι. Κοινὸς μὲν οὖν ἐστὶ κατ
πάντων θάνατος, δι' ὃν ἔχει τὰ ἀδικήματα πρὸ
ἄλληλα συγγένειαν. Αἰτίαι δὲ τῆς δίκης διάφορο
Ἀρκτέον δὲ ἀπὸ τοῦ τελευταίου τοῦ πρὸς γονεῖ
ἐπειδὴ καὶ περὶ αὐτοῦ λόγος ἔναυλος. "Ἄν," φησ
"τὶς τυπτήσῃ πατέρα ἢ μητέρα, καταλευέσθω." *
Πάνυ δικαίως· οὔτε θέμις ζῆν τῷ προπηλακίζοντ
23 τοὺς τοῦ ζῆν αἰτίους. Ἀλλ' ἔνιοι τῶν εὐπαρύφων κ
νομοθετῶν, πρὸς δόξας ἀπιδόντες μᾶλλον ἢ τὴν ἀ
λήθειαν, ἐκομψεύσαντο κατὰ πατροτυπτῶν ὁρίσαν
τες χειρῶν ἀποκοπήν. Ὑπὲρ τοῦ παρὰ τοῖς εἰκαι
τέροις καὶ ἀνεξετάστοις εὐδοκιμῆσαι νομίζουσιν ἁρ
μόττον εἶναι τὰ μέρη οἷς ἐτύπτησαν τοὺς γονεῖς ἀ
κρωτηριάζεσθαι. Ἔστι δὲ εὔηθες τοῖς ὑπηρετηκό
πρὸ τῶν αἰτιῶν δυσχεραίνειν· τὴν γὰρ ὕβριν ο
χεῖρες, ἀλλὰ διὰ χειρῶν ὑβρίσται δρῶσιν, οὓς ἀ
ναγκαῖον κολάζειν· εἰ μὴ καὶ τοὺς ἀνδροφονήσα
τας ξίφει μεθετέον ὑπερορίους τὸ ξίφος ῥίψαντα
24 καὶ τὸ ἐναντίον τοῖς ἀριστεύσασιν ἐν πολέμῳ τιμ

---

*) Exod. 21, 15.

οὐ δοτέον, ἀλλὰ ταῖς ἀψύχοις παντευχίαις, δι' ὧν ἠνδραγαθήσαντο· μὴ καὶ τῶν ἐν γυμνικοῖς ἀγῶσιν στάδιον ἢ δίαυλον ἢ δόλιχον νενικηκότων, ἢ πυγμὴν ἢ παγκράτιον, σκέλη καὶ χεῖρας αὐτῶν μόνον ταινιοῦν ἐπιχειρήσωσιν, ὅλα τὰ σώματα τῶν ἀθλητῶν παρέντες. Γέλως μέντοι ἂν εἴη τὰ τοιαῦτα εἰςηγεῖσθαι, ὧν οὐκ ἄνευ κολάζειν ἢ τιμᾶν δέον τοὺς αἰτίους. Οὐδὲ γὰρ μουσικὴν ἐπιδεικνύμενόν τινα δι' αὐλῶν ἢ λύρας καὶ σφόδρα κατορθοῦντα παραλειψάμενοι, τὰ ὄργανα κηρυγμάτων καὶ τιμῶν ἀξιοῦμεν. Τί οὖν ἔδει πατροτυπτὰς, ὦ
25 γενναῖοι νομοθέται, χειροκοπεῖν; Ἢ ἵνα πρὸς τὸ
Mai. εἶναι μηδὲν χρήσιμοι τὸ παράπαν, καὶ δασμὸν οὐκ ἐτήσιον ἀλλ' ἐφήμερον ἀναπράττωσι παρὰ τῶν ἠδικημένων τροφὰς ἀναγκαίας, ἅτε πορίζειν ἀδυνατοῦντες; Οὐ γὰρ σιδήριος πατήρ ἐστι τις οὕτως, ὡς λιμῷ περιϊδεῖν θνήσκοντα υἱὸν τὸν ταῦτα [ἐξημαρτηκότα] χρόνῳ τῆς ὀργῆς ἀμαυρουμένης. Καὶ ἂν μὴ ἐπενέγκῃ μέντοι χεῖρας, κακηγορεῖ δὲ οὓς χρέος ἀναγκαῖον εὐφημεῖν, ἢ καὶ τρόπῳ ἑτέρῳ δρᾷ τι τῶν ἐπ' ἀτιμίᾳ γονέων, θνησκέτω. *) Κοινὸς γὰρ ἐχθρὸς, καὶ εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, δήμιος ἁπάντων, ἐπὶ τίνι γένοιτ' ἂν εὐμενὴς ἄλλῳ, μηδὲ τοῖς αἰτίοις τοῦ ζῆν, δι' οὓς εἰς γένεσιν ἦλθεν, ὧν ἐστὶ προςθήκη;

26 §. 8. Πάλιν δὲ ὁ τὴν ἱερὰν ἑβδόμην βέβηλον ἀποφήνας τό γ' ἐπ' αὐτὸν ἧκον μέρος, ὑπόδικος ἔστω θανάτου. Τὸ ἐναντίον γὰρ τοῖς βεβήλοις καὶ πράγμασι καὶ σώμασι καθαρσίων εὐπορητέον εἰς τὴν ἀμείνω μεταβολὴν, ἐπειδὴ "φθόνος," ὡς ἔφη τις, "ἔξω θείου χοροῦ βαίνει." Τὸ δὲ τολμᾶν τὰ καθόσιμα παρακόπτειν καὶ παραχαράττειν, ὑπερβάλλουσαν ἀσέβειαν ἐκφαίνει. Κατὰ τὴν πα-

---

*) Exod. 21, 16.

λαιὰν ἐκείνην ἐξ Αἰγύπτου μετανάστασιν, ἡνίκα
δι᾽ ἐρήμης ἀτριβοῦς ἅπασα ἡ πληθὺς ὡδοιπόρει
27 γενομένης ἑβδομάδος, αἱ μὲν τοσαῦται μυριάδες
Mai. ὅσως ἐδήλωσα πρότερον, ἐν ταῖς σκηναῖς κατὰ
πολλὴν ἡσυχίαν διέτριβον. Εἷς δὲ οὐχὶ τῶν ἠμε-
λημένων καὶ ἀφανῶν, ὀλίγα φροντίσας τῶν διατε-
ταγμένων καὶ χλευάσας τοὺς φυλάττοντας, ἐξίει
μὲν ἐπὶ φρυγανισμὸν, ἔργῳ δὲ εἰς παρανομίας ἐπί-
δειξιν. Καὶ ὁ μὲν ὑπέστρεφεν ἀγκαλίδα ἄγων,
οἱ δὲ τῶν σκηνῶν ἐκκαυθέντες καί τοι παρατεθη-
γμένοι, νεώτερον οὐδὲν ἕνεκα τοῦ περὶ τὴν ἡμέραν
ἱεροπρεποῦς εἰργάσαντο. Πρὸς δὲ τὸν ἄρχοντα
ἀγαγόντες, τὸ ἀσέβημα μηνύουσιν. Ὁ δὲ εἰς εἱρ-
28 κτὴν ἀποθέμενος, ἐκπεσόντος λογίου καταλύειν,
τὸν ἄνθρωπον ἐκδίδωσι τοῖς πρῶτον θεασαμένοις
εἰς ἀπώλειαν. Ὡς οὖν, οἶμαι, πῦρ ἐναύειν ἑβδομά-
σιν οὐκ ἐπιτέτραπται δι᾽ ἣν αἰτίαν πρόσθεν εἶπον,
οὕτως οὐδὲ τὰ πυρὸς ἐκκαύματα συλλέγειν.

§. 9. Τοῖς μάρτυρα καλοῦσιν ἐπὶ μὴ ἀληθῆ
θεὸν ὥρισται δίκη θανάτου, *) προσηκόντως. Οὐ-
δὲ γὰρ ἄνθρωπος τῶν μετρίων ἀνέξεταί ποτε πα-
ρακληθεὶς συνεπιγράψασθαι ψεύδεσιν· ἀλλ᾽ ἐχθρὸν
ἄπιστον ὑπολαβεῖν ἄν μοι δοκεῖ τὸν εἰς ταῦτα προ-
τρέποντα. Ὅθεν ῥητέον· τὸν ὀμνύντα μάτην ἐπ᾽
ἀδίκῳ θεὸν, ὁ τὴν φύσιν ἵλεως οὔποτε τῆς αἰτίας
29 ἀπαλλάξει δυςκάθαρτον καὶ μιαρὸν ὄντα, καὶ ἂν
διαφύγοι τὰς ἀπ᾽ ἀνθρώπου τιμωρίας. Διαδράσε-
ται δὲ οὐδέποτε· μύριοι γὰρ ἔφοροι ζηλωταὶ νόμων
φύλακες τῶν πατρίων ἀκριβέστεροι ἐπὶ καταλεύσει,
τί δρῶσιν ἀμειλίκτως ἔχοντες· εἰ μὴ ἄρα ἐπὶ μὲν
ἀτιμίᾳ πατρὸς ἢ μητρὸς φόνου ἄξιον, ἐπὶ δὲ ὀνό-
ματι τῷ καὶ αὐτῆς εὐκλεεστέρῳ σεμνότητος ὑπ᾽ ἀ-

*) Deut. 19, 19.

σεβῶν ἀτιμουμένῳ μετριώτερον οἰστέον. Ἀλλ' οὐχ
οὕτως ἐστί τις ἀνόητος, ὡς ἕνεκα τῶν ἐλαττόνων
κτείνων τοὺς αἰτίους, ἐπὶ τοῖς μείζοσιν — ἐὰν μεῖ-
ζον δὲ ἀσέβημα τοῦ πρὸς γονεῖς κατηγορουμένου
30 καὶ ὑβριζομένου τὸ περὶ τὴν ἱερὰν πρόσρησιν θεοῦ
Mai. γενόμενον ἐκ ψευδορκίας — [ἐπιεικείᾳ χρήσεται.]
Εἰ δὲ ὁ μὴ προσηκόντως ὀμνὺς ὑπαίτιος, πόσης
ἄξιος τιμωρίας ὁ τὸν ὄντως ὄντα θεὸν ἀρνούμε-
νος, καὶ τοὺς γεγονότας πρὸ τοῦ πεποιηκότος τι-
μῶν; Καὶ μὴ μόνον γῆν καὶ ὕδωρ ἢ ἀέρα ἢ πῦρ,
τὰ στοιχεῖα τοῦ παντός, ἢ πάλιν ἥλιον καὶ σελή-
νην, καὶ πλανήτας καὶ ἀπλανεῖς ἀστέρας, καὶ τὸν
σύμπαντα οὐρανόν τε καὶ κόσμον σέβειν ἀξιῶν, ἀλλὰ
καὶ ὅσα θνητοὶ δημιουργοὶ κατεσκεύασαν ξύλα καὶ
λίθους, ἅπερ εἰς ἀνθρωποειδεῖς τύπους ἐμορφώθη;
31 Τοιγάρτοι καὶ αὐτὸς ἐξομοιούσθω τοῖς χειροτμή-
τοις. Θέμις γὰρ μὴ μετέχειν ψυχῆς τὸν τὰ ἄψυ-
χα τιμήσαντα, καὶ μάλιστα φοιτητὴν γενόμενον
Μωϋσέως, οὗ πολλάκις ἤκουσε λέγοντός τε καὶ προ-
φητεύοντος τὰς ἱερωτάτας καὶ καταθέους ἐκείνας
ὑφηγήσεις, "Ὄνομα θεῶν ἑτέρων μήτε τῇ ψυχῇ
παραδέξῃ εἰς ὑπόμνησιν, μήτε φωνῇ διερμηνεύ-
σῃς, ἀλλ' ἑκάτερον νοῦν καὶ λόγον μακρὰν τῶν ἄλ-
λων διαζεύξεων ἐπίστρεψον πρὸς τὸν πατέρα καὶ
ποιητὴν τῶν ὅλων, ἵνα καὶ φρονῇς περὶ μοναρχίας
τὰ ἄριστα καὶ κάλλιστα, καὶ λέγῃς τὰ πρέπον-
τα καὶ λυσιτελέστατα σαυτῷ τε καὶ τοῖς ἀκουομέ-
νοις." *)

32 §. 10. Αἱ μὲν οὖν κατὰ τῶν παραβαινόντων
τοὺς πέντε χρησμοὺς τιμωρίαι δεδήλωνται. Τὰ δὲ
προκείμενα τοῖς φυλάττουσιν αὐτοὺς ἆθλα, καὶ εἰ
μὴ ῥηταῖς προστάξεσι μεμήνυκεν ὁ νόμος, ἀλλά
τοι δι' ὑπονοίας ἐκφαίνεται. Τὸ μὲν οὖν μὴ νο-

*) Exod. 23, 13.

θόριον ἀνθρωπείων τε καὶ θείων. Οἱ γὰρ γονεῖ
μεταξὺ θείας καὶ ἀνθρωπίνης [φύσεως] εἰσὶ, μετέ
χοντες ἀμφοῖν· ἀνθρωπίνης μὲν, ὡς ἔστι δῆλον
ὅτι καὶ γεγόνασι καὶ φθαρήσονται· θείας δὲ, ὅτι
γεγεννήκασι καὶ τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι παρήγαγον
Ὅπερ γὰρ οἶμαι θεὸς πρὸς κόσμον, οὕτως πρὸς τέ
10 κνα γονεῖς· ἐπειδὴ ὡς ἐκεῖνος τῷ μὴ ὑπάρχοντι ὕ
Mai. παρξιν κατειργάσατο, καὶ οὗτοι μιμούμενοι, καθ
ὅσον οἷόν τε, τὴν ἐκείνου δύναμιν, τὸ γένος ἀθα-
νατίζουσιν.

§. 2. Ἄξιοι δὲ οὐ δι᾽ αὐτὸ μόνον τιμῆς πατὴρ
τε καὶ μήτηρ, ἀλλὰ καὶ δι᾽ ἕτερα πλείω. Παρ᾽ οἷς
γὰρ λόγος ἀρετῆς ἐστὶ, πρεσβύτεροι νεωτέρων προ-
κρίνονται καὶ διδάσκαλοι γνωρίμων καὶ εὐεργέται
τῶν εὖ πεπονθότων καὶ ἄρχοντες ὑπηκόων καὶ δε-
σπόται δούλων. Ἐν μὲν οὖν τῇ ἀμείνονι τάξει
κρίνονται γονεῖς· πρεσβύτεροι γάρ εἰσι καὶ ὑφηγη-
ταὶ καὶ εὐεργέται καὶ ἄρχοντες καὶ δεσπόται. Ἐν
δὲ τῇ ἐλάττονι υἱοὶ καὶ θυγατέρες· νεώτεροι γὰρ
11 καὶ μαθηταὶ καὶ εὖ πεπονθότες, ὑπήκοοί τε καὶ
δοῦλοι. Ὡς δὲ οὐδὲν τούτων κατέψευσται, δῆλον
μὲν ἐκ τῆς ἐνεργείας· αἱ δ᾽ ἐκ λόγου πίστεις ἔτι
μᾶλλον ἐπισφραγιοῦνται τὴν ἀλήθειαν.

§. 3. Λέγω τοίνυν ὅτι τὸ ποιοῦν τοῦ γινομέ-
νου, καὶ τὸ αἴτιον οὗπερ ἐστὶν αἴτιον ἀεὶ πρεσβύ-
τερόν ἐστιν· οἱ δὲ γεννήσαντες αἴτιοι καὶ δημιουρ-
γοὶ τρόπον τινὰ τῶν γεννηθέντων εἰσί. Καὶ οἱ μὲν
ὑφηγητῶν ἔχουσι τάξιν, ὅσαπερ ἂν εἰδότες τυγχά-
νωσι τοὺς παῖδας ἐκ πρώτης ἀναδιδάξαντες ἡλικίας·
καὶ οὐ μόνον τὰ περὶ τὸ ἐπίστημα ἀσκοῦσι καὶ γυ-
μνάζουσιν ἐναποματτόμενοι λογισμοὺς ἀκμάζουσι παί-
12 δων, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀναγκαιότατα τῶν πρὸς αἱρέ-
σεις καὶ φυγὰς, αἱρέσεις μὲν ἀρετῶν, φυγὰς δὲ κα-
κιῶν καὶ τῶν κατ᾽ αὐτὸ ἐνεργειῶν. Εὐεργέται μέντοι
τίνες ἂν εἶεν μᾶλλον ἢ παίδων γονεῖς; Οἳ καὶ μὴ
ὄντας εἰργάσαντο, καὶ αὖθις τροφῆς ἠξίωσαν, καὶ

μετὰ ταῦτα παιδείας τῆς κατά τε σῶμα καὶ ψυχὴν,
καὶ ἵνα μὴ μόνον ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ εὖ ζῶσι. Τὸ μὲν
οὖν σῶμα διὰ τῆς γυμναστικῆς καὶ ἀλειπτικῆς ὠφέ-
λησαν εἰς εὐτονίαν τε καὶ εὐεξίαν, σχήσεις τε καὶ κι-
νήσεις εὐμαρεῖς, οὐκ ἄνευ ῥυθμοῦ καὶ τοῦ πρέπον-
τος· τὴν δὲ ψυχὴν διά τε γραμμάτων καὶ ἀριθμῶν,
13 γεωμετρίας τε καὶ μουσικῆς καὶ τῆς συμπάσης φιλο-
Mai. σοφίας, ἣ τὸν νοῦν εἰσῳκισμένον θνητῷ σώματι
μετέωρον αἴρουσα παραπέμπει μέχρις οὐρανοῦ, καὶ
τὰς ἐν αὐτῷ μακαρίας καὶ εὐδαίμονας φύσεις ἐπιδεί-
κνυται, ζῆλον ἅμα καὶ πόθον ἐνεργαζομένη τῆς ἀτρέ-
πτου καὶ ἐναρμονίου τάξεως, ἣν οὐδέποτε λείπουσι
πειθόμενοι τῷ ταξιάρχῳ. Πρὸς δὲ ταῖς εὐεργεσίαις
καὶ τὴν ἐφ᾽ οἷς ἐγέννησαν ἀρχὴν ἔλαβον, οὐχ ὥσπερ
ἐν ταῖς πόλεσι κατὰ κλῆρον ἢ χειροτονίαν, ὡς αἰτιᾶ-
σθαι δύνασθαι τὸν μὲν ὀλίσθῳ τύχης γενόμενον οὐ
14 συλλογισμῷ, τὸν δὲ ὄχλου, πράγματος ἀνεξετάστου
καὶ ἀνεπισκέπτου, φορᾷ· γνώμης δὲ ἀρίστης καὶ τε-
λειοτάτης τῆς ἄνω φύσεως, ἣ καὶ τὰ θεῖα καὶ τὰ
ἀνθρώπινα σὺν δίκῃ πρυτανεύεται.

§. 4. Διὰ τοῦτ᾽ ἔξεστι τοῖς πατράσι καὶ κατηγο-
ρεῖν πρὸς τοὺς παῖδας, καὶ ἐμβριθέστερον νουθετεῖν,
καὶ, εἰ μὴ ταῖς δι᾽ ἀκοῶν ἀπειλαῖς ὑπείκωσι, τύπτειν
καὶ προπηλακίζειν καὶ καταδεῖν· ἂν μέντοι γε καὶ
πρὸς ταῦτα ἀφηνιάζωσι τῇ ῥύμῃ τῆς ἀνιάτου μοχθη-
ρίας ἀπαυχενίζοντες, ἐπέτρεψεν ὁ νόμος καὶ μέχρι
θανάτου κολάζειν. *) Ἀλλ᾽ οὐκέτι μόνῳ πατέρι ἢ
15 μόνῃ μητέρι διὰ τὸ μέγεθος τῆς τιμωρίας, ἣν οὐκ
ἄξιον ὑφ᾽ ἑνὸς ἀλλ᾽ ἀμφοῖν δικασθῆναι· συμφρονῆ-
σαι γὰρ οὐκ εἰκὸς ἐπ᾽ ἀναιρέσεως τοῦ παιδὸς ἑκάτε-
ρον τῶν γονέων, μὴ βαρυνόντων καὶ καθελκόντων
τῶν ἀδικημάτων ὁλκῇ τινὶ βεβαίῳ νικώσῃ τὴν ἐκ φύ-
σεως ἐνεδρυμένην πάγιον εὔνοιαν. Ἀλλ᾽ οὐκ ἀρχὴν
μόνον καὶ ἡγεμονίαν τὴν ἐπὶ τέκνοις, ἀλλὰ καὶ δε-

---

*) Deut. 21, 18 sqq.

σποτείαν γονεῖς ἔλαχον κατ' ἄμφω τὰς ἀνωτάτω θε-
ραπόντων κτήσεως ἰδέας, τήν τε ἐπ' οἰκότριψι καὶ
ἀργυρονήτοις· πολλαπλασίους τε γὰρ τῆς ἀξίας τι-
μῆς κατατιθέασιν εἴς τε παῖδας καὶ ὑπὲρ παίδων τιτ-
θαῖς καὶ παιδαγωγοῖς καὶ διδασκάλοις, δίχα τῆς εἰς
ἐσθῆτα καὶ τροφὴν καὶ τὴν ἄλλην ἐπιμέλειαν ὑγιαι-
16 νόντων τε καὶ καμνόντων ἐκ πρώτης ἡλικίας μέχρι
Mai. τελείας. Οἰκότριβές τε ἂν εἶεν οἱ μὴ μόνον οἴκοι
γεννηθέντες, ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπὸ τῶν τῆς οἰκίας δεσπο-
τῶν συνεισενεγκάντων τὴν πρὸς γένεσιν φύσεως θε-
σμοῖς εἰσφορὰν ἀναγκαίαν.

§. 5. Τοσούτων οὖν ὑπαρχόντων, ἄξιον μὲν οὐ-
δὲν δρῶσιν οἱ τιμῶντες γονεῖς, ἐπεὶ καὶ ἕν τι τῶν
εἰρημένων αὐταρκέστατον εἰς σεβασμὸν αὐτοὺς προ-
καλέσασθαι; Ψόγου δὲ καὶ κατηγορίας καὶ τῆς ἀ-
νωτάτης δίκης [οὐκ ἄξιοι] οἱ μήθ' ὡς πρεσβυτέ-
ρους αἰδούμενοι, μήθ' ὡς ὑφηγητὰς ἀποδεχόμενοι,
μήθ' ὡς εὐεργέτας ἀμοιβῆς ἀξιοῦντες, μήθ' ὡς ἄρ-
χουσιν πειθαρχοῦντες, μήθ' ὡς δεσπότας εὐλαβού-
17 μενοι; "Πατέρα" οὖν φησὶ "μετὰ θεὸν καὶ μητέ-
ρα τίμα" *) δευτεραίαν τὴν γέρασιν ἀναδουμένους,
ἅπερ ἡ φύσις ἀπένειμεν αὐτοὺς ἀθλοθετοῦσα. Τι-
μήσεις δ' ἐπ' οὐδενὶ μᾶλλον, ἢ πειρώμενος ἀγαθός
τε εἶναι καὶ δοκῶν εἶναι· ὧν τὸ μὲν τὴν ἄτυφον
καὶ ἄπλαστον ἀρετὴν ἐπιζητεῖ, τὸ δὲ τὴν σὺν ὑπολή-
ψει χρηστῇ καὶ τῷ παρὰ τῶν συνόντων ἐπαίνῳ.
Μικρὰ γὰρ [οἱ γονεῖς] τῶν ἰδίων φροντίζοντες ὠφε-
λειῶν, τέλος εὐδαιμονίας νομίζουσι τὴν τῶν παίδων
καλοκἀγαθίαν, δι' ἣν καὶ τοῖς προσταττομένοις θε-
λήσουσιν ὑπακούειν ἐκείνους, καὶ ἐν ἅπασι καταπει-
18 θεῖς εἶναι τοῖς δικαίοις καὶ συμφέρουσιν· οὐδὲν γὰρ
ἀλλότριον ἀρετῆς, ἢ τῆς ἀληθείας ὑφηγήσεται πα-
τὴρ παιδί.

---

*) Deut. 5, 16.

§. 6. Τεκμηριώσαιτο δ' ἄν τις τὴν πρὸς γονεῖς εὐσέβειαν οὐ μόνον ἐκ τῶν εἰρημένων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν πρὸς τοὺς ἥλικας ἐκείνων ἀποχῆς. Ὁ γὰρ πρεσβύτην καὶ πρεσβῦτιδα οὐδὲν γένει προσήκοντας αἰδούμενος, ἔοικέ πως ὑπομιμνήσκεσθαι πατρός τε καὶ μητρὸς, ὃ καὶ ἀποβλέπων ὥσπερ εἰς ἀρχέτυπα τεθεικέναι τὰς εἰκόνας ἐκείνων. Ὅθεν ἐν τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν οὐ μόνον προεδρίας ἐξίστασθαι διείρηται νέοις πρεσβύταις, ἀλλὰ καὶ παριοῦσιν ὑπανίστασθαι, *)
19 πολιὰν γήρως αἰδουμένους, εἰς ὅπερ ἐλπὶς ἀφικέσθαι
M. αὐτοὺς προνομίας τοῦτ' ἀξιοῦντας. Παγκάλως δέ μοι καὶ ἐκεῖνο νενομοθετεῖσθαι δοκεῖ. Φησὶ γὰρ, „Ἕκαστος πατέρα τε ἑαυτοῦ καὶ μητέρα φοβείσθω," **) φόβον πρὸ εὐνοίας τιθεὶς, οὐχ ὡς πρὸς ἅπαν ἄμεινον, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν χρησιμώτερόν τε καὶ λυσιτελέστερον. Πρῶτον μὲν γὰρ τοῖς παιδευομένοις καὶ νουθετουμένοις ἄφροσιν εἶναι συμβέβηκεν· ἀφροσύνη δ' οὐκ ἄλλῳ ἢ φόβῳ θεραπεύεται. Δεύτερον δὲ ἁρμόττον οὐκ ἦν νομοθέτου παραγγέλμασι τοὺς παῖδας εὔνοιαν διδάσκεσθαι τὴν πρὸς γονεῖς,
20 ἣν αὐτοκελευστὶ ἡ φύσις ἐξαιτεῖ· [ἐκ] σπαργανῶν δὲ ταῖς ψυχαῖς τῶν οὕτως ἡνωμένων κατὰ γένος ἐνιδρύσατο, δι' ὠφέλειαν μὲν τὴν πρὸς τοὺς γεννήσαντας, ὡς αὐτομαθῆ καὶ αὐτοδίδακτον καὶ προστάξεως οὐ δεομένην ἀπέλιπε. Φόβον δὲ προστάττει διὰ τοὺς εἰωθότας ῥᾳθυμεῖν· ἐπειδὴ γὰρ γονεῖς παῖδας ὑπερβαλλούσῃ χρώμενοι φιλοστοργίᾳ περιέπουσι, καὶ πάντοθεν ἐκπορίζοντες αὐτοῖς τὰ ἀγαθὰ χαρίζοντες, μηδένα πόνον ἢ κίνδυνον ὑπερτιθέμενοι, δυνάμεσιν ὅρκοις εὐνοίαις συνδεδεμένοι, τὸ λίαν φιλόστοργον αὐτῶν οὐ δέχονταί τινες ἐπ' ὠφελείᾳ, τρυφὴν καὶ
21 χλίδην ἐζηλωκότες· καὶ θαυμάζοντες μὲν τὸν ὑγρὸν βίον, διαῤῥέοντες δὲ κατά τε σῶμα καὶ ψυχὴν, τὸ

---

*) Lev. 19, 32. **) Lev. 19, 3.

μηδὲν μέρος ἐῶντες ὀρθοῦσθαι ταῖς οἰκείαις δυνά
μεσιν, ἃς ὑποσκελίζοντες καὶ ἐκνευρίζοντες οὐκ ἐρι
θριῶσιν ἑνὸς ἑκάστου μὴ δεδιέναι τοὺς σωφρονιστὰ
πατέρας καὶ μητέρας, ἐνδιδόντες καὶ ἐπιχαλῶντι
ταῖς ἰδίαις ἐπιθυμίαις. Ἀλλὰ καὶ τούτοις ἀναγκαῖο
παραινεῖν, πῶς εὐτονωτέραις καὶ ἐμβριθεστέραι
χρώμενοι νουθεσίαις θεραπεύσουσι τὸν τῶν παίδω
ῥόον· καὶ τοῖς παισὶν ὅπως εὐλαβῶνται τοὺς γινο
μένους, δεδιότες καὶ ὡς ἄρχοντας καὶ ὡς φύσει δε
σπότας· μόλις γὰρ οὕτως ἀδικεῖν ὀκνήσουσι.

22 §. 7. Τὰ μὲν δὲ κατὰ τὴν προτέραν δέλτο
Mai. πέντε κεφάλαια νόμων, καὶ ὅσα τῶν κατὰ μέρο
εἰς ἕκαστον ἐλάμβανε τὴν ἀναφορὰν, διεξῆλθο
Χρὴ δὲ καὶ τὰς ὁρισθείσας ἐπὶ τῇ τούτων παρα
βάσει τιμωρίας δηλῶσαι. Κοινὸς μὲν οὖν ἐστι κατ
πάντων θάνατος, δι᾽ ὃν ἔχει τὰ ἀδικήματα πρὸ
ἄλληλα συγγένειαν. Αἰτίαι δὲ τῆς δίκης διάφορο
Ἀρκτέον δὲ ἀπὸ τοῦ τελευταίου τοῦ πρὸς γονεῖ
ἐπειδὴ καὶ περὶ αὐτοῦ λόγος ἔναυλος. "Ἂν," φησ
"τὶς τυπτήσῃ πατέρα ἢ μητέρα, καταλευέσθω." *)
Πάνυ δικαίως· οὔτε θέμις ζῆν τῷ προπηλακίζον
23 τοὺς τοῦ ζῆν αἰτίους. Ἀλλ᾽ ἔνιοι τῶν εὐπαρύφων κ
νομοθετῶν, πρὸς δόξας ἀπιδόντες μᾶλλον ἢ τὴν ἀ
λήθειαν, ἐκομψεύσαντο κατὰ πατροτυπτῶν ὁρίσαν
τες χειρῶν ἀποκοπήν. Ὑπὲρ τοῦ παρὰ τοῖς εἰκαιο
τέροις καὶ ἀνεξετάστοις εὐδοκιμῆσαι νομίζουσιν ἁρ
μόττον εἶναι τὰ μέρη οἷς ἐτύπτησαν τοὺς γονεῖς ἀ
κρωτηριάζεσθαι. Ἔστι δὲ εὔηθες τοῖς ὑπηρετηκό
πρὸ τῶν αἰτιῶν δυσχεραίνειν· τὴν γὰρ ὕβριν ο
χεῖρες, ἀλλὰ διὰ χειρῶν ὑβρίσται δρῶσιν, οὓς ἀ
ναγκαῖον κολάζειν· εἰ μὴ καὶ τοὺς ἀνδροφονήσαν
τας ξίφει μεθετέον ὑπερορίους τὸ ξίφος ῥίψαντας
24 καὶ τὸ ἐναντίον τοῖς ἀριστεύσασιν ἐν πολέμῳ τιμᾶ

*) Exod. 21, 15.

οὐ δοτέον, ἀλλὰ ταῖς ἀψύχοις παντευχίαις, δι᾽ ὧν ἠνδραγαθήσαντο· μὴ καὶ τῶν ἐν γυμνικοῖς ἀγῶσιν στάδιον ἢ δίαυλον ἢ δόλιχον νενικηκότων, ἢ πυγμὴν ἢ παγκράτιον, σκέλη καὶ χεῖρας αὐτῶν μόνον ταινιοῦν ἐπιχειρήσωσιν, ὅλα τὰ σώματα τῶν ἀθλητῶν παρέντες. Γέλως μέντοι ἂν εἴη τὰ τοιαῦτα εἰςηγεῖσθαι, ὧν οὐκ ἄνευ κολάζειν ἢ τιμᾶν δέον τοὺς αἰτίους. Οὐδὲ γὰρ μουσικὴν ἐπιδεικνύμενόν τινα δι᾽ αὐλῶν ἢ λύρας καὶ σφόδρα κατορθοῦντα παραλειψάμενοι, τὰ ὄργανα κηρυγμάτων καὶ τιμῶν ἀξιοῦμεν. Τί οὖν ἔδει πατροτυπτὰς, ὦ
25 γενναῖοι νομοθέται, χειροκοπεῖν; Ἢ ἵνα πρὸς τὸ
Mai. εἶναι μηδὲν χρήσιμοι τὸ παράπαν, καὶ δασμὸν οὐκ ἐτήσιον ἀλλ᾽ ἐφήμερον ἀναπράττωσι παρὰ τῶν ἠδικημένων τροφὰς ἀναγκαίας, ἅτε πορίζειν ἀδυνατοῦντες; Οὐ γὰρ σιδήριος πατήρ ἐστί τις οὕτως, ὡς λιμῷ περιϊδεῖν θνήσκοντα υἱὸν τὸν ταῦτα [ἐξημαρτηκότα] χρόνῳ τῆς ὀργῆς ἀμαυρουμένης. Καὶ ἂν μὴ ἐπενέγκῃ μέντοι χεῖρας, κακηγορεῖ δὲ οὓς χρέος ἀναγκαῖον εὐφημεῖν, ἢ καὶ τρόπῳ ἑτέρῳ δρᾷ τι τῶν ἐπ᾽ ἀτιμίᾳ γονέων, θνησκέτω. *) Κοινὸς γὰρ ἐχθρὸς, καὶ εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, δήμιος ἁπάντων, ἐπὶ τίνι γένοιτ᾽ ἂν εὐμενὴς ἄλλῳ, μηδὲ τοῖς αἰτίοις τοῦ ζῆν, δι᾽ οὓς εἰς γένεσιν ἦλθεν, ὧν ἐστὶ προςθήκη;

26 §. 8. Πάλιν δὲ ὁ τὴν ἱερὰν ἑβδόμην βέβηλον ἀποφήνας τό γ᾽ ἐπ᾽ αὐτὸν ἧκον μέρος, ὑπόδικος ἔστω θανάτου. Τὸ ἐναντίον γὰρ τοῖς βεβήλοις καὶ πράγμασι καὶ σώμασι καθαρσίων εὐπορητέον εἰς τὴν ἀμείνω μεταβολὴν, ἐπειδὴ „φθόνος,“ ὥς ἔφη τις, „ἔξω θείου χοροῦ βαίνει.“ Τὸ δὲ τολμᾶν τὰ καθόσιμα παρακόπτειν καὶ παραχαράττειν, ὑπερβάλλουσαν ἀσέβειαν ἐκφαίνει. Κατὰ τὴν πα-

*) Exod. 21, 16.

λαιὰν ἐκείνην ἐξ Αἰγύπτου μετανάστασιν, ἡνίκα
δι' ἐρήμης ἀτριβοῦς ἅπασα ἡ πληθὺς ὡδοιπόρει,
27 γενομένης ἑβδομάδος, αἱ μὲν τοσαῦται μυριάδες,
Mai. ὅσας ἐδήλωσα πρότερον, ἐν ταῖς σκηναῖς κατὰ
πολλὴν ἡσυχίαν διέτριβον. Εἷς δὲ οὐχὶ τῶν ἠμε-
λημένων καὶ ἀφανῶν, ὀλίγα φροντίσας τῶν διατε-
ταγμένων καὶ χλευάσας τοὺς φυλάττοντας, ἔξεισι
μὲν ἐπὶ φρυγανισμὸν, ἔργῳ δὲ εἰς παρανομίας ἐπί-
δειξιν. Καὶ ὁ μὲν ὑπέστρεφεν ἀγκαλίδα ἀγαγὼν,
οἱ δὲ τῶν σκηνῶν ἐκκαυθέντες καί τοι παρατεθη-
γμένοι, νεώτερον οὐδὲν ἕνεκα τοῦ περὶ τὴν ἡμέραν
ἱεροπρεποῦς εἰργάσαντο. Πρὸς δὲ τὸν ἄρχοντα
ἀγαγόντες, τὸ ἀσέβημα μηνύουσιν. Ὁ δὲ εἰς εἱρ-
28 κτὴν ἀποθέμενος, ἐκπεσόντος λογίου καταλύειν,
τὸν ἄνθρωπον ἐκδίδωσι τοῖς πρῶτον θεασαμένοις
εἰς ἀπώλειαν. Ὡς οὖν, οἶμαι, πῦρ ἐναύειν ἑβδομά-
σιν οὐκ ἐπιτέτραπται δι' ἣν αἰτίαν πρόσθεν εἶπον,
οὕτως οὐδὲ τὰ πυρὸς ἐκκαύματα συλλέγειν.

§. 9. Τοῖς μάρτυρα καλοῦσιν ἐπὶ μὴ ἀληθῆ
θεὸν ὥρισται δίκη θανάτου, *) προσηκόντως. Οὐ-
δὲ γὰρ ἄνθρωπος τῶν μετρίων ἀνέξεταί ποτε πα-
ρακληθεὶς συνεπιγράψασθαι ψεύδεσιν· ἀλλ' ἐχθρὸν
ἄπιστον ὑπολαβεῖν ἄν μοι δοκεῖ τὸν εἰς ταῦτα προ-
τρέποντα. Ὅθεν ῥητέον· τὸν ὀμνύντα μάτην ἐπ'
ἀδίκῳ θεὸν, ὁ τὴν φύσιν ἵλεως οὔποτε τῆς αἰτίας
29 ἀπαλλάξει δυςκάθαρτον καὶ μιαρὸν ὄντα, καὶ ἂν
διαφύγοι τὰς ἀπ' ἀνθρώπου τιμωρίας. Διαδράσε-
ται δὲ οὐδέποτε· μύριοι γὰρ ἔφοροι ζηλωταὶ νόμων
φύλακες τῶν πατρίων ἀκριβέστεροι ἐπὶ καταλεύσει,
τί δρῶσιν ἀμειλίκτως ἔχοντες· εἰ μὴ ἄρα ἐπὶ μὲν
ἀτιμίᾳ πατρὸς ἢ μητρὸς φόνου ἄξιον, ἐπὶ δὲ ὀνό-
ματι τῷ καὶ αὐτῆς εὐκλεεστέρῳ σεμνότητος ὑπ' ἀ-

---

*) Deut. 19, 19.

σεβῶν ἀτιμασομένῳ μετριώτερον οἰστέον. Ἀλλ' οὐχ
οὕτως ἐστί τις ἀνόητος, ὡς ἕνεκα τῶν ἐλαττόνων
κτείνων τοὺς αἰτίους, ἐπὶ τοῖς μείζοσιν — ἐὰν μεῖ-
ζον δὲ ἀσέβημα τοῦ πρὸς γονεῖς κατηγορουμένου
30 καὶ ὑβριζομένου τὸ περὶ τὴν ἱερὰν πρόσρησιν θεοῦ
Mai. γενόμενον ἐκ ψευδορκίας —. [ἐπιεικείᾳ χρήσεται.]
Εἰ δὲ ὁ μὴ προσηκόντως ὀμνὺς ὑπαίτιος, πάσης
ἄξιος τιμωρίας ὁ τὸν ὄντως ὄντα θεὸν ἀρνούμε-
νος, καὶ τοὺς γεγονότας πρὸ τοῦ πεποιηκότος τι-
μῶν; Καὶ μὴ μόνον γῆν καὶ ὕδωρ ἢ ἀέρα ἢ πῦρ,
τὰ στοιχεῖα τοῦ παντός, ἢ πάλιν ἥλιον καὶ σελή-
νην, καὶ πλανήτας καὶ ἀπλανεῖς ἀστέρας, καὶ τὸν
σύμπαντα οὐρανόν τε καὶ κόσμον σέβειν ἀξιῶν, ἀλλὰ
καὶ ὅσα θνητοὶ δημιουργοὶ κατεσκεύασαν ξύλα καὶ
λίθους, ὅπερ εἰς ἀνθρωποειδεῖς τύπους ἐμορφώθη;
31 Τοιγάρτοι καὶ αὐτὸς ἐξομοιούσθω τοῖς χειροτμή-
τοις. Θέμις γὰρ μὴ μετέχειν ψυχῆς τὸν τὰ ἄψυ-
χα τιμήσαντα, καὶ μάλιστα φοιτητὴν γινόμενον
Μωϋσέως, οὗ πολλάκις ἤκουσε λέγοντός τε καὶ προ-
φητεύοντος τὰς ἱερωτάτας καὶ καταθέους ἐκείνας
ὑφηγήσεις, "Ὄνομα θεῶν ἑτέρων μήτε τῇ ψυχῇ
παραδέξῃ εἰς ὑπόμνησιν, μήτε φωνῇ διερμηνεύ-
σῃς, ἀλλ' ἑκάτερον νοῦν καὶ λόγον μακρὰν τῶν ἄλ-
λων διαζεύξεων ἐπίστρεψον πρὸς τὸν πατέρα καὶ
ποιητὴν τῶν ὅλων, ἵνα καὶ φρονῇς περὶ μοναρχίας
τὰ ἄριστα καὶ κάλλιστα, καὶ λέγῃς τὰ πρέπον-
τα καὶ λυσιτελέστατα σαυτῷ τε καὶ τοῖς ἀκουομέ-
νοις." *)
32 §. 10. Αἱ μὲν οὖν κατὰ τῶν παραβαινόντων
τοὺς πέντε χρησμοὺς τιμωρίαι δεδήλωνται. Τὰ δὲ
προκείμενα τοῖς φυλάττουσιν αὐτοὺς ἆθλα, καὶ εἰ
μὴ ῥηταῖς προστάξεσι μεμήνυκεν ὁ νόμος, ἀλλά
τοι δι' ὑπονοίας ἐμφαίνεται. Τὸ μὲν οὖν μὴ νο-

---

*) Exod. 23, 13.

μίζειν θεοὺς ἑτέρους, μηδὲ χειρότμητα θεὸν πλα-
στεῖν, μηδὲ ψευδορκεῖν ἑτέρου γέρως χρείων οὐκ
ἔστιν· αὐτὸ γάρ, οἶμαι, τὸ ταῦτα ἐπιτηδεύειν ἄρι-
στον καὶ τελεώτατόν ἐστι γέρας. Ἐπὶ τίνι γὰρ δύ-
ναιτ' ἄν τις ἡσθῆναι μᾶλλον ἀληθείας ἐρῶν, ἢ τῷ
ἑνὶ προσκεῖσθαι θεῷ, καὶ τῆς τούτου θεραπείας ἀ-
δόλως καὶ καθαρῶς περιέχεσθαι; Καλῶ δὲ μάρτυ-
33 ρας οὐχ οἵτινες θεραπεύουσι τῦφον, ἀλλὰ τοὺς ἀ-
Mai. πλανῆ ζῆλον ἐζηλωκότας, παρ' οἷς ἀλήθεια τι-
μᾶται. Φρονήσεως τε γὰρ ἆθλον αὕτη φρόνησις
αὐτῇ καὶ δικαιοσύνη καὶ ἑκάστη τῶν ἄλλων ἀρετῶν
ἑαυτῆς ἐστι γέρας. Ἡ δὲ ὥσπερ ἐν χορῷ καλλι-
στεύουσα καὶ κατάρχουσα πασῶν ὁσιοτήτων, πο-
λὺ πλέον ἐστὶν ἑαυτῆς καὶ ἀγώνισμα καὶ ἆθλον,
παρέχουσα καὶ τοῖς χρωμένοις εὐδαιμονίαν καὶ
τοῖς τούτων παισὶ καὶ ἐγγόνοις εὐπραγίας ἀναφαι-
ρέτους.

§. 11. Πάλιν γε μὲν τοῖς τὴν ἱερὰν ἑβδόμην
φυλάττουσι συμβαίνει περὶ δύο τὰ ἀναγκαιότατα
ὠφελεῖσθαι, σῶμα καὶ ψυχήν· τῷ μὲν ἀναπαύλαις
34 ἐκ τῶν συνεχῶν καὶ ἀτρύτων πόνων, τῇ δὲ ὑπο-
λήψεσιν ἀρίσταις περὶ θεοῦ, ὡς κοσμοποιοῦ καὶ
ἐπιμελουμένου ὧν ἐγέννησε. Καὶ τὰ σύμπαντα ἐ-
τελεσφόρησεν ἑβδομάδι. Δῆλον οὖν ἐκ τούτων
ὅτι τὴν ἑβδόμην τιμῶν αὐτὸς εὑρίσκεται τιμήν.
Ὁμοίως μέντοι καὶ ὁ τοὺς γονεῖς ἀποδεχόμενος
μὴ θηράσθω τι πλέον· εὑρήσει γὰρ σκοπῶν ἐν
αὐτῷ τῷ ἔργῳ τὸ ἆθλον. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπειδὴ
τῶν προτέρων τεσσάρων κεφαλαίων, ἃ θειοτέρας
ἔλαχε μοίρας, ἔλαττον τοῦτ' ἐστὶ διὰ τὸ θνητῶν
ἐφάπτεσθαι, παρηγόρησεν εἰπών, "Τίμα πατέρα
καὶ μητέρα, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακρο-
35 χρόνιος γένῃ," *) δύο γέρα τιθείς, ἓν μετουσίαν

*) Exod. 20, 12.

ἀρετῆς· τὸ γὰρ εὖ ἡ ἀρετὴ, ἢ οὐκ ἄνευ ἀρετῆς· ἕτερον δὲ, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἀθανασίαν διὰ πολυχρονίου ζωῆς καὶ βίου μακραίωνος, ὃν καὶ μετὰ σώματος θρέψεις ψυχῇ κεκαθαρμένῃ τελείᾳ καθάρσει βιῶν. Ταῦτα μὲν οὖν ἀποχρώντως λέλεκται. Τὰ δὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ δέλτῳ μετὰ ταῦτα καιροῦ διδόντος ἐπισκεψόμεθα.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΩΝ

ΕΝ

ΕΙΔΕΙ ΝΟΜΩΝ ΕΙΣ ΔΥΟ ΓΕΝΗ ΤΩΝ ΔΕΚΑ ΛΟΓΙΩΝ, ΤΟ ἝΚΤΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ἙΒΔΟΜΟΝ, ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΟΙΧΩΝ ΚΑΙ ΠΑΝΤΟΣ ΑΚΟΛΑΣΤΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΤΑ ΑΝΔΡΟΦΟΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΒΙΑΣ.

ARGUMENTUM LIBRI DE SPECIALIBUS LEGIBUS

QUAE REFERUNTUR AD DUO DECALOGI CAPITA, SEXTUM SEPTIMUMQUE, CONTRA MOECHOS OMNESQUE LIBIDINOSOS ET CONTRA HOMICIDAS OMNEMQUE VIOLENTIAM.

Primum praeceptum secundae tabulae, quam deus Moysi dedit, est: non moechaberis (1. 2.). Vetitum est igitur cum aliorum mulieribus et viduis congredi (3), sororem (4.), aliasque cognatas, neptes, consobrinas etc. in matrimonium ducere (5.). Menstruorum fluxus tempore marito uxorem contrectare non licet (6.). Cum pueris rem habere vetitum (7.); item cum brutis (8.). Scorta lex eiicit republica (9.); adulteris deprehensis convictisque lex praesentem poenam in-

figit (10.). Punitur etiam, qui puellam invitam violavit (11.). Adulterium etiam habenda violatio sponsae etc. (12-14.) — Omnis homicida recte sacrilegus dicitur; homo enim ad exemplar ideae rationalis divinae effictus est (15.). Talis ducendus ad supplicium (16.). Veneficus ne unum quidem diem lex vivere sinit (17. 18.). Qui non destinato consilio alium interficit, vel graviter laedit, idem patiatur (19.). Expositio infantum merito capitali poena luenda (20.). Occisus a nolente a deo interemtus putatur (21.), et interfectoribus eiusmodi refugium in urbem sacerdotalem ad mortem usque pontificis summi datur (22-24.). Dominus, qui servum proposito consilio necat, moriatur (25.). Taurus, qui hominem interemit, obruatur lapidibus (26.). Puniuntur etiam, qui puteos et aedificia ita faciunt, ut hominibus brutisque inde damnum nasci possit (27.). Homicidium pecunia lui non potest (28.). Lege cautum est, ne patres pro filiis (29.), neve amici pro amicis etc. moriantur (30.). — Mulieres et virgines in domibus maneant, et viris in foris ad res publicas agendas non se misceant; turpe enim mulieri a multis simul conspici, multaque publica, in quibus haud raro indecora, intueri (31. 32.). Si quis servo oculum extuderit, manumittat eum liberum; oculus enim praestantissima pars corporis et valde miserandus, qui eum perdidit (33.); quid? quod sola fere oculorum ope fit, ut philosophari valeamus (34. 35.). Item lex iubet dominos servum manumittere, cui dentem extuderint, quia ad vitam sustentandam dentibus maxime opus est (36.). Ut denique magis quisque abhorreat a nece patranda, eos, qui cadaver interfecti hominis attigissent, impuros pronunciavit, tantisper dum se lavacro purificarent (37.).

---

§. 1. Ἦν ποτὲ χρόνος, ὅτε φιλοσοφίᾳ σχολάζων καὶ θεωρίᾳ τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ, τὸν καλὸν καὶ περιπόθητον καὶ μακάριον ὄντως νοῦν ἐκαρπούμην, ἀεὶ θείοις λογίοις συγκινούμενος καὶ δόγμασιν, ὧν ἀπλήστως καὶ ἀκορέστως ἔχων ἐνευφραινόμην, οὐδὲν ταπεινὸν φρονῶν ἢ χαμαίζηλον, οὐδὲ περὶ δόξαν ἢ πλοῦτον, ἢ τὰς σώματος εὐπαθείας ἰλυσπώμενος, ἀλλ᾽ ἄνω μετάρσιος ἐδόκουν ἀεὶ φέρεσθαι κατά τινα τῆς ψυχῆς ἐπιθειασμὸν,

καὶ συμπεριπολεῖν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ τῷ παντὶ οὐρανῷ τε καὶ κόσμῳ. Τότε δὴ οὖν τότε διακύπτων ἄνωθεν ἀπ' αἰθέρος καὶ τείνων ὥσπερ ἀπὸ σκοπιᾶς τὸ τῆς διανοίας ὄμμα, κατεθεώμην τὰς ἀμυθήτους θεωρίας τῶν ἐπὶ γῆς ἁπάντων, καὶ εὐδαιμόνιζον ἐμαυτὸν, ὡς ἀνὰ κράτος ἐκπεφευγότα
300 τὰς ἐν τῷ θνητῷ βίῳ κακὰς κῆρας. Ἐφήδρευε
M. δὲ ἄρα μοι τὸ κακῶν ἀργαλεώτατον, ὁ μισόκαλος φθόνος, ὃς ἐξαπιναίως ἐπιπεσὼν οὐ πρότερον ἐπαύσατο καθέλκων πρὸς βίαν, ἤ με καταβαλεῖν εἰς μέγα πέλαγος τῶν ἐν πολιτείᾳ φροντίδων, ἐν ᾧ φορούμενος οὐδ' ὅσον ἀνανήξασθαι δύναμαι. Στένων δὲ ὅμως ἀντέχω, τὸν ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐνιδρυμένον τῇ ψυχῇ παιδείας ἵμερον ἔχων, ὅς ἔλεόν μου καὶ οἶκτον ἀεὶ λαμβάνων, ἀνεγείρει καὶ ἀνακουφίζει. Διὰ τοῦτον ἔστιν ὅτε τὴν κεφαλὴν ἐπαίρω, καὶ τοῖς τῆς ψυχῆς ὄμμασιν ἀμυδροῖς μέν, — τὸ ὀξυδερκὲς 77
γὰρ αὐτῶν ἡ τῶν ἀλλοκότων πραγμάτων ἀχλὺς I
ἐπεσκίασεν, — ἀλλ' ἀναγκαίως γοῦν περιβλέπομαι τὰ ἐν κύκλῳ, καθαρᾶς καὶ ἀμιγοῦς κακῶν ζωῆς σπάσαι γλιχόμενος. Εἰ δέ μοι καὶ ἐξ ἀπροσδοκήτου βραχεῖα γένοιτο εὐδία καὶ γαλήνη θορύβων τῶν ἐκ πολιτείας, ὑπόπτερος ἐπικυματίζω, μονονοὺκ ἀεροπορῶν αὔραις ταῖς ἐπιστήμης καταπνεόμενος, ἥ με πολλάκις ἀναπείθει δραπετεύειν, συνημερεύοντα αὐτῇ, καθάπερ ἀπὸ δεσποτῶν ἀμειλίκτων, οὐκ ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ πραγμάτων ἀλλαχόθεν ἄλλων χειμάῤῥου τρόπον ἐπισχεομένων. Ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ τούτοις θεῷ προςῆκον εὐχαριστεῖν ὅτι καί τοι κατακλυζόμενος, οὐκ ἐγκαταπίνομαι βύθιος. Ἀλλὰ καὶ τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς, οὓς ἀπογνώσει τινὲς χρηστῆς ἐλπίδος ᾠήθησαν ἤδη πεπηρῶσθαι, διοίγω, καὶ φωτὶ τῷ σοφίας ἐναυγάζομαι, μὴ πάντα τὸν βίον τῷ σκότῳ παραδοθείς. Ἰδοῦ γέ τοι τολμῶ μὴ μόνον τοῖς ἱεροῖς Μωϋσέως ἑρμηνεύμασιν ἐντυγχάνειν, ἀλλὰ καὶ φιλεπιστημόνως διακύ-

πτειν εἰς ἕκαστον, καὶ ὅσα μὴ γνώριμα τοῖς πολλοῖς διαφυλάττειν καὶ ἀναφαίνειν σκοπεῖν.

§. 2. Ἐπεὶ δὲ περὶ δέκα λογίων ἅπερ αὐτὸς ἐχρησεν ὁ Θεὸς ἄνευ προφήτου καὶ ἑρμηνέως, πέντε μὲν εἴρηται τὰ χαραχθέντα ἐν τῇ προτέρᾳ δέλτῳ, καὶ ὅσα τῶν κατὰ μέρος συνέτεινεν εἰς ταῦτα, δεῖ δὲ ἐν τῷ παρόντι καὶ τὰ λοιπὰ τὰ κατὰ τὴν ἑτέραν δέλταν ὡς οἷόν τε ἄριστα συνυφῆναι, πειράσομαι πάλιν καθ᾽ ἕκαστον τῶν γενῶν ἐφαρμόζειν τοὺς ἐν εἴδει νόμους. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ δέλτῳ πρῶτον γράμμα τοῦτ᾽ ἐστίν. "Οὐ μοιχεύσεις," ὅτι οἶμαι πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης μέγα πνεῖ ἡδονὴ, καὶ οὐδὲν μέρος τὴν δυναστείαν αὐτῆς ἐκπέφευγεν, οὐ τῶν κατὰ γῆν, οὐ τῶν κατὰ θάλατταν, οὐ τῶν ἐν ἀέρι. Χερσαῖά τε γὰρ καὶ πτηνὰ καὶ ἔνυδρα πάντα διὰ
01 πάντων γέγηθε καὶ περιέπει, καὶ τοῖς ἐπιτάγμασιν
M. αὐτῆς ὑπείκει καὶ πρὸς τὸ βλέμμα καὶ νεῦμα ἀφορῶντα καὶ ἂν εἰ φρυάττοιτο ὑπ᾽ ἀλαζονείας ἀσμενίζοντα, καὶ μονονοὺ φθάνοντα, τὰς προστάξεις ὀξύτητι καὶ ἀνυπερθέτῳ τάχει τῶν ὑπηρεσιῶν. Ἔχει μὲν οὖν καὶ ἡ κατὰ φύσιν ἡδονὴ πολλάκις μέμψιν, ὅταν ἀμέτρως καὶ ἀκορέστως χρῆταί τις αὐτῇ, καθάπερ οἱ ἄπληστοι περὶ ἐδωδὴν, καὶ ἂν εἰ μηδὲν τῶν ἀπηγορευμένων προςφέροιντο καὶ οἱ φιλογυναίοις συνουσίαις ἐπιμεμηνότες καὶ λαγνίστερον προςομιλοῦντες γυναιξὶν οὐκ ἀλλοτρίαις, ἀλλὰ ταῖς ἑαυτῶν. Ἡ δὲ μέμψις σώματός ἐστι μᾶλλον ἢ ψυχῆς κατὰ τοὺς πολλοὺς, πολλὴν μὲν ἔχοντος εἴσω φλόγα, ἣ τὴν παραβληθεῖσαν τροφὴν ἐξαναλίσκουσα, ἑτέ- 778
ραν οὐκ εἰς μακρὰν ἐπιζητεῖ πολλὴν ἰκμάδα, ἧς τὸ P.
ῥοῶδες διὰ τῶν γεννητικῶν ἀποχετεύεται, κνησμοὺς καὶ ὀδαξισμοὺς ἐμποιοῦν καὶ γαργαλισμοὺς ἀπαύστους. Τοὺς δὲ γυναιξὶν ἄλλων, καὶ ἔστιν ὅτε οἰκείων καὶ φίλων ἐπιμεμηνότας καὶ ἐπὶ λύμῃ τῶν πλησίων ζῶντας, ὅλα γένη πολυάνθρωπα κιβδηλεύειν ἐπιχειροῦντας καὶ τὰς μὲν ἐπιγαμίους εὐχὰς παλιμ-

φήμους, τὰς δὲ ἐπὶ τέκνοις ἐλπίδας ἀτελεῖς ἀπεργαζομένους, ἀνίατον νόσον ψυχῆς νοσοῦντας, ὡς κοινοὺς ἐχθροὺς ἅπαντος ἀνθρώπων γένους κολαστέον θανάτῳ, ὡς μήτε ζῶντες ἐν ἀδείᾳ πλείους διαφθείρειεν οἴκους, μηδὲ διδάσκαλοι γένοιντο ἑτέρων, οἷς τὰ πονηρὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων ζηλοῦν ἐπιμελές.

§. 3. Εὖ μέντοι καὶ τὰ ἄλλα τὰ περὶ τὰς ὁμιλίας ὁ νόμος διετάξατο. Κελεύει γὰρ οὐ μόνον ἀλλοτρίων ἀπέχεσθαι γυναικῶν, ἀλλὰ καὶ χηρευουσῶν, αἷς οὐ θέμις συνέρχεσθαι. Τὸ Περσικὸν ἔθος εὐθὺς ἀποστραφεὶς καὶ μυσαξάμενος ἀπεῖπεν ὡς μέγιστον ἀνοσιούργημα. Μητέρας γὰρ οἱ ἐν τέλει Περσῶν τὰς αὑτῶν ἄγονται, καὶ τοὺς φύντας ἐκ τούτων εὐγενεστάτους νομίζουσιν καὶ βασιλείας τῆς μεγίστης, ὡς λόγος, ἀξιοῦσιν· οὗ τί ἂν γένοιτο δυσσεβέστερον ἀνοσιούργημα, πατρὸς εὐνὴν τετελευτηκότος, ἣν ἄψαυστον ὡς ἱερὰν ἐχρῆν φυλάττεσθαι, καταισχύνειν, γήρως δὲ καὶ μητρὸς αἰδῶ μὴ λαμβάνειν, τὸν αὐτὸν τῆς αὐτῆς υἱὸν καὶ ἄνδρα γενέσθαι καὶ πάλιν τὴν αὐτὴν νῦν μητέρα καὶ γυναῖκα, καὶ τοὺς ἀμφοῖν παῖδας, τοὺς μὲν πατρὸς ἀδελφούς, υἱωνοὺς δὲ τῆς μητρός· καὶ τὴν μὲν ὧν ἔτεκε μητέρα τε καὶ μάμμην, τὸν δὲ ὧν ἐγέννησεν ἐν ταὐτῷ πατέρα τε καὶ ὁμομήτριον ἀδελφόν. Ταῦτα ἐπράχθη τὸ παλαιὸν καὶ παρ' Ἕλλησιν ἐν Θήβαις ἐπὶ τοῦ Λαΐου παιδὸς Οἰδίποδος, καὶ ἐπράχθη κατὰ ἄγνοι-
302 αν, οὐχ ἑκουσίῳ γνώμῃ, καὶ ὅμως τοσαύτην φο-
M. ρὰν κακῶν ἤνεγκεν ὁ γάμος, ὡς μηδὲν ἐλλειφθῆναι
τῶν εἰς τὴν ἀνωτάτω βαρυδαιμονίαν. Πολέμων τε γὰρ ἐμφυλίων καὶ ξενικῶν διαδοχαί, καθάπερ κλῆρος παισὶ καὶ ἐγγόνοις παρὰ πατέρων καὶ προγόνων ἀπελείπετο, καὶ πορθήσεις πόλεων τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι μεγίστων ἐγίνοντο, καὶ φθοραὶ στρατιωτικῶν δυνάμεων, ἐγχωρίων τε καὶ τῶν κατὰ συμμαχίαν ἀφικνουμένων, καὶ ἡγεμόνων τῶν παρ' ἑκατέροις ἀρίστων ἐπάλληλοι φθοραί, καὶ διὰ τὰς περὶ κράτους καὶ

ἀρχῆς ἀσυμβάτους ἔχθρας ἀδελφοκτονίαι, δι' ἃς οὐ μόνον αἱ συγγένειαι καὶ πατρίδες, ἀλλὰ καὶ ἡ πλείστη μοῖρα τοῦ Ἑλληνικοῦ παντὸς ἐξεφθάρη πανωλεθρίᾳ. Κεναὶ γὰρ αἱ πρότερον εὐανδροῦσαι πόλεις οἰκητόρων, μνημεῖα τῶν τῆς Ἑλλάδος συμ- 779 φορῶν ὑπελείφθησαν ἀτυχὴς θέα τοῖς ὁρῶσιν. Οὐ P. μὴν οὐδὲ Πέρσαι παρ' οἷς ταῦτα ἐπιτηδεύεται, τῶν παραπλησίων κακῶν ἀμοιροῦσιν. Ἀεὶ γὰρ ἐν στρατείαις καὶ μάχαις εἰσὶ κτείνοντες καὶ κτεινόμενοι, καὶ τοτὲ μὲν τοὺς πλησιοχώρους κατατρέχοντες, τοτὲ δὲ τοὺς ἐπανισταμένους ἀμυνόμενοι. Πολλοὶ δὲ πολλαχόθεν ἐπανίστανται, τοῦ βαρβαρικοῦ μὴ πεφυκότος ἠρεμεῖν. Πρὶν γ' οὖν καταλυθῆναι τὴν ἐν χερσὶ στάσιν, ἑτέρα φύεται, ὡς μηδένα τοῦ ἔτους ἐπεξηρῆσθαι καιρὸν εἰς ἡσυχίαν, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ ὁπλοφορεῖν, πλείονα χρόνον ἐν τοῖς στρατοπέδοις ἐν ὑπαίθρῳ ταλαιπωροῦντας, ἢ ἐν ταῖς πόλεσιν οἰκοῦντας, διὰ πολλὴν ἔνδειαν εἰρήνης. Ἐῶ λέγειν τὰς τῶν βασιλέων μεγάλας καὶ ὑπερόγκους δυσπραγίας, οἷς ἀγώνισμα πρῶτον εὐθὺς ἅμα τῇ παραλήψει τῆς ἡγεμονίας, τὸ μέγιστον ἄγος, ἀδελφοκτονία, μαντευομένων τὴν ἐκ τῶν ἀδελφῶν οὐ γενησομένην ἴσως ἐπίθεσιν, ὑπὲρ τοῦ δοκεῖν εὐλόγως κτείνειν. Ἅπερ μοι δοκεῖ πάντα συμβαίνειν διὰ τὰς ἀναρμόστους υἱῶν πρὸς μητέρας ὁμιλίας, τῆς ἐφόρου τῶν ἀνθρωπείων δίκης ἀμυνομένης τῶν ἀνοσιουργημάτων τοὺς ἀσεβοῦντας. Ἀσεβοῦσι γὰρ οὐχ οἱ δρῶντες μόνοι, ἀλλὰ καὶ ὅσοι τοῖς δρῶσιν ἑκουσίῳ γνώμῃ σὺν τῇ τῶν δρώντων ἐξουσίᾳ συνεπιγράφονται. Τοσαύτην δὲ ὁ ἡμέτερος νόμος φυλακὴν πεποίηται τοῦ πράγματος, ὥςτ' οὐδὲ προγόνῳ τελευτήσαντος πατρὸς ἄγεσθαι μητρυιὰν ἐφῆκε, διά τε τὴν εἰς τὸν πατέρα τιμὴν καὶ διότι μητρυιᾶς καὶ μητρὸς ὄνομα συγγενὲς, εἰ καὶ μὴ τὸ τῆς ψυχῆς συνῳδὸν πάθος. Ὁ γὰρ ἀλλοτρίας ἀπέχεσθαι διδαχθεὶς ὅτι μητρυιὰ προςεῤῥήθη, πολὺ μᾶλλον ἀφέξε-

ται τῆς φύσει μητρός. Καὶ εἴ τις διὰ τὴν ἐπὶ τῷ
303 πατρὶ μνήμην αἰδεῖται τὴν ἐκείνου ποτὲ γενομένην
M γυναῖκα, δῆλός ἐστιν ἕνεκα τῆς εἰς ἀμφοτέρους τοὺς γονεῖς τιμῆς, οὐδὲν βουλόμενος ἐπὶ τῇ μητρὶ νεώτερον· ἐπεὶ καὶ σφόδρα ἐστὶν εὔηθες, ἡμίσει μέρει τοῦ γένους χαριζόμενον ὀλιγωρεῖν δοκεῖν ὁλοκλήρου καὶ παντελοῦς.

§. 4. Ἑξῆς ἐστὶ παράγγελμα, μηδ' ἀδελφὴν ἐγγυᾶσθαι, πάνυ σπουδαῖον καὶ συντεῖνον εἰς ἐγκράτειαν ὁμοῦ καὶ εὐκοσμίαν· ὁ μὲν οὖν Ἀθηναῖος Σόλων ὁμοπατρίους ἐφιεὶς ἄγεσθαι τὰς ὁμομητρίους ἐκώλυσεν· ὁ δὲ Λακεδαιμονίων νομοθέτης ἔμπαλιν, τὸν ἐπὶ ταῖς ὁμογαστρίοις γάμον ἐπιτρέψας, τὸν πρὸς τὰς ὁμοπατρίους ἀπεῖπεν· ὁ δὲ τῶν Αἰγυπτίων, χλευάζων τὴν ἑκατέρων εὐλάβειαν, ὡς ἡμίεργα διαταττομένων, εὐφόρησεν εἰς ἀσέλγειαν, ἐπιδαψιλευόμενος δυςθεράπευτον κακὸν σώμασι καὶ ψυχαῖς ἀκρασίαν καὶ παρασχὼν ἄδειαν ἁπάσας ἀδελφὰς ἄγεσθαι, τάς τε ἰδίας τοῦ ἑτέρου τῶν γονέων, τοῦδε ἢ τοῦδε, καὶ τὰς ἐξ ἀμφοῖν, καὶ τὰς οὐ νεωτέρας μόνον, ἀλλὰ καὶ πρεσβυτέρας καὶ ἰσήλικας. Καὶ δίδυμοι γὰρ πολλάκις ἐγεννήθησαν, οὓς ἡ μὲν φύσις ἅμα τῇ γενέσει διήρτησε καὶ διέζευξεν, ἡ δὲ ἀκολασία καὶ φιληδονία εἰς κοινωνίαν ἐκάλεσεν ἀκοινώνητον, καὶ ἁρμονίαν ἀνάρμοστον. Ἅπερ ἐκμυσαξάμενος ὁ ἱερώτατος Μωϋσῆς, ὡς ἀλλότρια καὶ ἐχθρὰ πολιτείας ἀνεπιλήπτου, καὶ προτρέποντα καὶ ἀλείφοντα πρὸς τὰ αἴσχιστα τῶν ἐπιτηδευμάτων, ἀνὰ κράτος ἀπεῖπεν ἀδελφῇ συνέρχεσθαι, εἴτε καὶ ἐξ ἀμφοῖν, εἴτε καὶ μόνου γένοιτο τοῦ ἑτέρου. Τί γὰρ δεῖ τὸ τῆς αἰδοῦς κάλλος αἰσχύνειν; Τί δὲ ἀχρωμάτους κατασκευάζειν παρθένους, ἃς ἐρυθριᾶν ἀναγκαῖον; Τί δὲ τὰς πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους κοινωνίας καὶ ἐπιμιξίας ἐπέχειν, εἰς βραχὺ χωρίον τὸ ἑκάστης οἰκίας συνωθοῦντας μέγα καὶ λαμπρὸν ἔργον, ἐκτείνεσθαι καὶ χεῖσθαι δυνάμενον εἰς ἠπείρους

καὶ νήσους καὶ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν; Αἱ γὰρ τῶν ὀθνείων ἐπιγαμίαι καινὰς ἀπεργάζονται συγγενείας, τῶν ἀφ᾽ αἵματος οὐκ ἀποδεούσας.

§. 5. Ὧν χάριν πολλὰς καὶ ἄλλας ὁμιλίας ἐκώλυσε, προστάξας μὴ θυγατριδῆν, μὴ υἱϊδῆν, μὴ τηθίδα πρὸς πατρὸς ἢ μητρὸς, μὴ θείου ἢ υἱοῦ, ἢ ἀδελφοῦ γυναῖκα γενομένην ἐγγυᾶσθαι· μηδ᾽ αὖ προγονὴν ἢ χήραν ἢ παρθένον, ζώσης μὲν τῆς γυναικὸς ἐπάγεσθαι, ἀλλὰ μηδ᾽ ἀποθανούσης. Δυνάμει γὰρ ὅ γε πατρῷος πατὴρ ὀφείλει τὴν ἐκ τῆς γυναικὸς ἐν τάξει θυγατρὸς τίθεσθαι. Πάλιν δύο ἀδελφὰς ἄγεσθαι τὸν αὐτὸν οὐκ ἐπιτρέπει, οὔτ᾽ ἐν τῷ
304 αὐτῷ, οὔτ᾽ ἐν διαφέρουσι χρόνοις κἂν τύχῃ τις
II. ἣν προέγημεν ἀπεωσμένος. Ζώσης γὰρ ἔτι τῆς συνοικούσης εἴτε καὶ ἀπηλλαγμένης, ἐάν τε χηρεύσῃ, ἐάν τε καὶ ἑτέρῳ γαμηθῇ, τὴν ἀδελφὴν οὐχ ὅσιον ὑπέλαβεν ἐπὶ τὰ τῆς ἠτυχηκυίας παρέρχεσθαι, προδιδάσκων ταύτας τὰ συγγενικὰ δίκαια μὴ λύειν, μηδ᾽ ἐμβαίνειν πταίσμασι τῆς οὕτως ἡνωμένης κατὰ γένος, μηδ᾽ ἐναβρύνεσθαι καὶ ἐντρυφᾶν θεραπευομένην ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐκείνης, καὶ ἀντιθεραπεύουσαν αὐτούς. Ἐγείρονται γὰρ ἐκ τούτων χαλεπαὶ ζηλοτυπίαι, καὶ δυςπαρηγόρητοι φιλονεικίαι, φορὰς ἀμυθήτους ἄγουσαι κακῶν. Ὁμοίως γὰρ ὡς εἰ καὶ τὰ μέρη τοῦ σώματος τῆς κατὰ φύσιν ἁρμονίας ἐκστάντα καὶ κοινωνίας στασιάζοι πρὸς ἄλληλα, ἃ νόσους ἀνιάτους ἀπεργάζεται πάντως καὶ φθοράς. Ἀδελφὰ δὲ, εἰ καὶ διαίρετα τὰ μέρη γεγόνασιν, ἀλλ᾽ οὖν ἁρμόζονται φύσει καὶ συγγενείᾳ μιᾷ. Ἡ δὲ ζηλοτυπία πάθος ἀργαλεώτατον χαλεπὰ καινουργεῖ κακὰ καὶ δυςίατα. Ἀλλὰ μηδὲ ἀλλοεθνεῖ, φησὶ, κοι- 781
νωνίαν γάμου συντίθεσο, μήποτε μαχομένοις ἔθεσιν P.
ὑπαχθεὶς ἐνδῷς, καὶ τῆς πρὸς εὐσέβειαν ὁδοῦ λάθῃς διαμαρτὼν, πρὸς ἀνοδίαν ἐκτραπείς. Καὶ τάχα μὲν αὐτὸς ἀνθέξεις, ἐκ πρώτης ἡλικίας ἠρτημένος ὑποθήκαις ἀρίσταις, ἃς οἱ γονεῖς κατεπᾴδοντες ἀεὶ τοὺς

ἱεροὺς νόμους ὑφηγοῦντο. Δέος δὲ οὐ μικρόν ἐσ
περὶ υἱῶν καὶ θυγατέρων. Ἴσως γὰρ δελεασθέντ
νόθοις πρὸ γνησίων ἔθεσι κινδυνεύσουσι τὴν τοῦ
ἑνὸς θεοῦ ἀπομαθεῖν τιμήν, ὅπερ ἐστὶν ἀρχὴ κα
τέλος τῆς ἀνωτάτω βαρυδαιμονίας. Ἐὰν δέ, φησὶ
ἀνδρὸς ἀπαλλαγεῖσα γυνὴ καθ' ἣν ἂν τύχῃ πρόφα
σιν, ἑτέρῳ γημαμένη πάλιν χηρεύσῃ, ζῶντος ἢ κα
τετελευτηκότος τοῦ δευτέρου, μὴ ἐπανίτω πρὸς ἄν
δρα τὸν πρότερον, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἔνσπονδο
μᾶλλον, ἢ τῷδε γινέσθω, δεσμοὺς παραβᾶσα τοὺ
ἀρχαίους, ὧν ἐξελάθετο, φίλτρα καινὰ πρὸ τῶ
παλαιῶν ἑλομένη. Πρὸς δὲ συμβάσεις εἴ τις ἐθέλο
χωρεῖν ἀνὴρ τῇ τοιαύτῃ γυναικί, μαλακίας καὶ ἀν
ανδρίας ἐκφερέσθω δόξαν, ὡς ἐκτετμημένος τῆς ψυ
χῆς τὸ βιωφελέστατον, μισοπόνηρον πάθος, ὑφ' ο
καὶ τὰ οἴκων καὶ πόλεων πράγματα κατορθοῦται
καὶ δύο τὰ μέγιστα τῶν ἀδικημάτων εὐφυῶς ἀπο-
μαξάμενος, μοιχείαν τε καὶ προαγωγείαν. Αἱ γὰ
αὖθις καταλλαγαὶ μηνύματά εἰσι τοῦ ἑκατέρων θα-
νάτου. Δίκην οὖν τινέτω σὺν τῇ γυναικί.

305 §. 6. Φορὰ τῶν μηνιαίων ὁπότε γένοιτο, μ
M. ψαυέτω τῆς γυναικὸς ὁ ἀνήρ, ἀλλὰ τὸν χρόνον ἐκεῖ-
νον ὁμιλίας ἀνεχέσθω, νόμον φύσεως αἰδούμενος.
Καὶ ἅμα διδασκέσθω, μὴ ἀτελεῖς γονὰς ἀκαίρο
καὶ ἀμούσου χάριν ἡδονῆς προΐεσθαι. Ὅμοιον γὰ
ὡς εἴ τις γεωπόνος ὑπὸ μέθης ἢ φρενοβλαβείας
πυροὺς ἢ κριθὰς εἰς λίμνας καὶ χειμάῤῥους ἀντὶ πε-
δίων κατασπείροι. Ξηραῖς γὰρ γενομέναις ταῖς ἀ-
ρούραις καταβάλλεσθαι χρὴ τὸν σπόρον εἰς εὐκαρ-
πίαν· καθαίρει δὲ ἡ φύσις ἑκάστῳ μηνὶ τὴν μή-
τραν, οἷά τινα θαυμαστὴν ἄρουραν, ἧς τὸν καιρὸν
ἀγαθοῦ γεωργοῦ τρόπον ἐπιτηρητέον, ἵν' ἔτι μὲν ἐπι-
κλυζομένης ἐπέχοι τὸν σπόρον. Λήσεται γὰρ ἡ σπορὰ
κατασυρεῖσα ὑπὸ τῆς ὑγρότητος, τοὺς πνευματικοὺς
τόνους οὐ χαλασθεῖσα μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἅπαν
ἐκλυθεῖσα. Οὗτοι δέ εἰσιν οἱ ἐν τῇ μήτρᾳ τῷ τῆς

φύσεως ἐργαστηρίῳ ζωοπλαστοῦντες, καὶ τῶν μερῶν
ἕκαστα σώματός τε καὶ ψυχῆς ἀκρότητι τέχνης τε-
λεσιουργοῦντες. Εἰ δὲ ἐπίσχοι τὰ μηνιαῖα, θαῤῥῶν
ἤδη γόνιμα κατασπείροι, μηκέτι φθορὰν τῶν κατα-
βληθησομένων δεδιώς. Ὀνειδιστέον καὶ τοῖς σκλη-
ρὰν καὶ λιθώδη γῆν ἀροῦσιν. Οὗτοι δὲ τίνες ἂν
εἶεν, ἢ οἱ στείραις συνερχόμενοι γυναιξί; Θηραταὶ
γὰρ οὗτοι μόνον ἡδονῆς ἀκράτορος, ὅσοι λαγνίστα- 782
τοι τὰς γονὰς ἑκουσίῳ γνώμῃ διαφθείρουσιν. Ἐπεὶ P.
τίνος ἄλλου χάριν ἐγγυῶνται τὰς τοιαύτας; Οὐ μὴν
δι᾽ ἐλπίδα τέκνων, ἣν ἴσασιν ἐξ ἀνάγκης ἀτελῆ γε-
νησομένην, ἀλλὰ δι᾽ ὑπερβάλλοντα οἶστρον καὶ ἀ-
κρασίαν ἀνίατον. Ὅσοι μὲν οὖν ἄγονται κόρας ἀγνοίᾳ
τοῦ πῶς ἔχουσιν εὐθὺς εὐτοκίας ἢ τὸ ἐναντίον, ὁπότε
χρόνῳ μακρῷ ὕστερον ἐκ τῆς ἀγονίας αἰσθανόμενοι
στείρας αὐτὰς, μὴ ἀποπέμπωνται, συγγνώμης εἰσὶν
ἄξιοι, συνηθείας βιαστικωτάτου πράγματος ἡττώμε-
νοι, καὶ φίλτρα ἀρχαῖα μακρᾷ συμβιώσει ταῖς ψυ-
χαῖς ἐνεσφραγισμένα λύειν ἀδυνατοῦντες. Ὅσοι δὲ
προδεδοκιμασμένας ἑτέροις ἀνδράσιν ὡς εἰσὶν ἄγονοι
μνῶνται, συῶν τρόπον ἢ τράγων ὀχεύοντες αὐτὸ
μόνον, ἐν ἀσεβῶν στήλαις ἐγγεγραφέσθωσαν, ὡς ἀν-
τίπαλοι θεοῦ. Τῷ μὲν γὰρ ἅτε φιλοζώῳ καὶ φι-
λανθρώπῳ, δι᾽ ἐπιμελείας τῆς πάσης ἐστὶ σωτη-
ρίαν καὶ μονὴν τοῖς γένεσιν ἅπασιν ἐργάζεσθαι.
Οἱ δὲ ἅμα τῇ καταβολῇ σβέσιν τοῖς σπέρμα-
σι τεχνάζοντες, ἐχθροὶ τῆς φύσεως ὁμολογουμένως
εἰσίν.

§. 7. Ἐπεισκεκώμακε δὲ ταῖς πόλεσιν ἕτερον
πολὺ τοῦ λεχθέντος μεῖζον κακὸν, τὸ παιδερα-
στεῖν, ὃ πρότερον μὲν καὶ λεχθῆναι μέγα ὄνειδος
ἦν, νυνὶ δέ ἐστιν αὔχημα οὐ τοῖς δρῶσι μόνον,
306 ἀλλὰ καὶ τοῖς πάσχουσιν, οἳ νόσον θήλειαν νοσεῖν
M. ἐθιζόμενοι, τάς τε ψυχὰς καὶ τὰ σώματα διαῤῥέ-
ουσι, μηδὲν ἐμπύρευμα τῆς ἄῤῥενος γενεᾶς ἐῶντες
ὑποτύφεσθαι, περιφανῶς οὕτως τὰς τῆς κεφαλῆς τρί-

χας ἀναπλεκόμενοι καὶ διακοσμούμενοι, καὶ ψιμμυθίῳ καὶ φύκεσι καὶ τοῖς ὁμοιοτρόποις τὰς ὄψεις τριβόμενοι καὶ ὑπογραφόμενοι καὶ εὐώδεσι μύροις λίπα χριόμενοι — προσαγωγὸν γὰρ μάλιστα ἐν τοῖς τοιούτοις τὸ εὐῶδες — ἐν ἅπασι τοῖς εἰς εὐκοσμίαν ἠσκημένοις, καὶ τὴν ἄῤῥενα φύσιν ἐπιτηδεύσει τεχνάζοντες εἰς θήλειαν μεταβάλλειν οὐκ ἐρυθριῶσι. Καθ᾽ ὧν φονᾷν ἄξιον νόμῳ πειθαρχοῦντας, ὃς κελεύει τὸν ἀνδρόγυνον τὰ φύσεως νόμιμα παρακόπτοντα νηποινὶ τεθνάναι, μηδεμίαν ἡμέραν ἀλλὰ μηδ᾽ ὥραν ἐώμενον ζῆν, ὄνειδος αὑτοῦ καὶ οἰκίας καὶ πατρίδος ὄντα καὶ τοῦ σύμπαντος ἀνθρώπων γένους. Ὁ δὲ παιδεραστὴς ἔστω τὴν αὐτὴν δίκην ὑπομένων, ἐπειδὴ τὴν παρὰ φύσιν ἡδονὴν διώκει, καὶ τὰς πόλεις τό γε ἐπ᾽ αὐτὸν ἧκον μέρος ἐρήμους καὶ κενὰς ἀποδείκνυσιν οἰκητόρων, διαφθείρων τὰς γονάς, καὶ προσέτι τῶν μεγίστων κακῶν ἀνανδρίας καὶ μαλακίας ὑφηγητὴς καὶ διδάσκαλος ἀξιοῖ γίνεσθαι, τοὺς νέους ὡραΐζων, καὶ τὸ τῆς ἀκμῆς ἄνθος ἐκθηλύνων, ὃ πρὸς ἀλκὴν καὶ ῥώμην ἀλείφειν ἁρμόττον ἦν· καὶ τελευταῖον, ὅτι κακοῦ τρόπον γεωργοῦ, τὰς μὲν βαθυγείους καὶ εὐκάρπους ἀρούρας χερσεύειν ἐᾷ, μηχανώμενος ἐπ᾽ αὐταῖς ἀγονίαν, ἐξ ὧν δὲ οὐδὲν βλάστημα προσδοκᾶται τὸ παράπαν, εἰς ταῦτα πονεῖται καθ᾽ ἡμέραν καὶ νύκτωρ. Αἴτιον δ᾽ οἶμαι τὸ παρὰ πολλοῖς τῶν δήμων ἀκρασίας καὶ μαλακίας ἆθλα κεῖσθαι. Τοὺς γοῦν ἀνδρογύνους ἰδεῖν ἔστι διὰ πληθούσης ἀγορᾶς ἀεὶ σοβοῦντας, καὶ ἐν ταῖς ἑορταῖς προπομπεύοντας καὶ τὰ ἱερὰ τοὺς ἀνιέρους διειληχότας καὶ μυστηρίων καὶ τελετῶν κατάρχοντας καὶ τὰ Δήμητρος ὀργιάζοντας. Ὅσοι δὲ αὐτῶν τὴν καλὴν νεανιείαν προσεπιτείναντες εἰς ἅπαν, ὠρέχθησαν μεταβολῆς τῆς εἰς γυναῖκας καὶ τὰ γεννητικὰ προσαπέκοψαν, ἁλουργίδας ἀμπεχόμενοι, καθάπερ οἱ μεγάλων ἀγαθῶν αἴτιοι ταῖς πατρίσι προέρχονται δορυφορούμενοι, τοὺς ὑπαντῶντας ἐπιστρέφοντες.

Εἰ δὲ ἦν ἀγανάκτησις οἵα παρὰ τῷ ἡμετέρῳ νομο-
θέτῃ κατὰ τῶν τὰ τοιαῦτα τολμώντων, καὶ ὡς κοινὰ
τῶν πατρίδων ἄγη καὶ μιάσματα δίχα συγγνώμης ἀ-
νῃροῦντο, πολλοὺς ἂν ἑτέρους νουθετεῖσθαι συνέβαι-
νεν. Αἱ γὰρ τῶν προκαταγνωσθέντων τιμωρίαι ἀ-
παραίτητοι, ἀνακοπὴν οὐ βραχεῖαν ἐργάζονται τοῖς
ζηλωταῖς τῶν ὁμοίων ἐπιτηδευμάτων.

§. 8. Ἀλλὰ γὰρ ἔνιοι τὰς Συβαριτῶν καὶ τὰς
ἔτι τῶν λαγνιστέρων ἐπιθυμίας ζηλώσαντες, τὸ μὲν
πρῶτον ὀψοφαγίαις καὶ οἰνοφλυγίαις καὶ ταῖς ἄλλαις
ταῖς γαστρὸς καὶ μετὰ γαστέρα ἡδοναῖς ἐνησκήθησαν,
εἶτα κορεσθέντες ἐξύβρισαν — ὕβριν δὲ κόρος γεν-
νᾶν πέφυκεν — ὡς ὑπὸ φρενοβλαβείας λυττᾶν καὶ
ἐπιμεμηνέναι μηκέτ' ἀνθρώποις εἴτ' ἄῤῥεσιν εἴτε θη-
λείαις, ἀλλὰ καὶ ἀλόγοις ζώοις, ὥςπερ ἐν Κρήτῃ φα-
σὶ τὸ παλαιὸν τὴν γυναῖκα Μίνω τοῦ βασιλέως, ὄνο-
μα Πασιφάην, ταύρου ἐρασθεῖσαν καὶ τῷ πάθει
σπαδάζουσαν, ἕνεκα τῆς περὶ τὴν ὁμιλίαν ἀπογνώ-
σεως — ἀποτυγχανόμενος γὰρ ἔρως οὐ μετρίως ἐπι-
τείνεται — Δαιδάλῳ τὴν κατέχουσαν συμφορὰν ἀνε-
νεγκεῖν, ὃς ἦν τῶν καθ' αὐτὸν ἄριστος δημιουργός.
Τὸν δὲ πάνυ δεινὸν οἷον ταῖς ἐπινοίαις ὄντα τὰ ἀθή-
ρατα θηρᾶν, δούριον κατασκευάσαι βοῦν, καὶ διὰ τῆς
ἑτέρας πλευρᾶς ἐνθεῖναι τὴν Πασιφάην· τὸν δὲ ταῦ-
ρον ὁρμήσαντα ὡς ἐπὶ ζῶον συγγενὲς ἐπιβαίνειν· ἐγ-
κύμονα δὲ γενομένην χρόνοις ὕστερον ἀποτεκεῖν μιξό-
θηρα τὸν καλούμενον Μινώταυρον. Εἰκὸς δὲ καὶ
ἄλλας ἔσεσθαι Πασιφάας, ἀχαλινώτων ἐωμένων τῶν
παθῶν, καὶ οὐ γυναῖκας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄνδρας
ἐπιμανήσεσθαι θηρίοις, ἐξ ὧν γενήσεσθαι τέρατα
παλίμφημα, μηνύματα τῆς ἀνθρώπων ὑπερβαλλού- 784
σης βδελυρίας· δι' ἣν ἴσως καὶ αἱ τῶν ἀνυπάρκτων P.
καὶ μεμυθευμένων ἀγέννητοι φύσεις Ἱπποκενταύρων
καὶ Χιμαιρῶν καὶ τῶν ὁμοιοτρόπων ἔσονται. Το-
σοῦτον δ' ἄρα τὸ προμηθὲς ἐν τοῖς ἱεροῖς νόμοις
ἐστίν, ὥςθ' ὑπὲρ τοῦ μηδεμίαν ἔκθεσμον ὁμιλίαν

ἀνθρώπους προσίεσθαι, διείρηται μηδὲν ἐᾶν ὑπό τινος ἑτερογενοῦς ὀχεύεσθαι. Τράγον οὐδεὶς ἐάσει ποιμὴν Ἰουδαῖος ἐπιβαίνειν ἀμνάδι, οὐδὲ κριὸν χιμαίρᾳ, οὐδὲ βοῦν ἵππῳ. Εἰ δὲ μὴ, τίσει δίκας, ὡς φύσεως δόγμα λύων, ἣ τὰ ἀνωτάτω γένη διατηρεῖν ἐπιμελὲς οὐ νενοθευμένα. Τοὺς ὀρεῖς ἔνιοι τῶν ὑποζυγίων ἁπάντων προτιμῶσιν, ἐπειδὴ τὰ σώματα αὐτοῖς πέπηγε καὶ σφόδρα νενεύρωται, καὶ ἐν τοῖς ἱπποφορβίοις καὶ ταῖς ἱπποστάσεσιν ὄνους ὑπερμεγέθεις, οὓς προσαγορεύουσι κήλωνας, ἀνατρέφουσιν, ἵνα ταῖς θηλείαις ἀναβαίνωσι πώλοις. Αἱ δὲ μικτὸν ζῷον ἀποτίκτουσιν ἡμίονον, ἧς παρὰ φύσιν τὴν γένεσιν εἰδὼς, ἀνὰ κράτος ἀπεῖπε Μωϋσῆς καθολικωτέρᾳ προστάξει, τοῖς ἀνομοίοις γένεσι μὴ ἐφεὶς ὀχεύειν ἢ ὀχεύεσθαι. Προὐνόησε μὲν οὖν ἀναλόγως τοῦ πρέποντος καὶ ἀκολούθου τῇ φύσει· μακρόθεν δὲ ὡς ἀπὸ σκοπιῆς ἐσωφρόνισεν ἀνθρώπους, ἵν᾽ ἐκ τῶνδε προμαθόντες ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες ἀνέχωσιν ὁμιλιῶν ἐκνόμων. Ἐάν τε οὖν ἀνὴρ ὀχεύῃ τετράπουν, ἐάν τε γυνὴ ὑπὸ τετραπόδων ὀχεύηται, θνησκέτωσαν καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ τετράποδα· οἱ μὲν, ὅτι ὑπὲρ
308 τοὺς ὅρους ἀκρασίας αὐτῆς ἤλασαν, εὑρεταὶ γενόμε-
M. νοι παρηλλαγμένων ἐπιθυμιῶν, καὶ ὅτι ἡδονὰς ἀηδεστάτας ἐκαινούργησαν, ὧν καὶ ἡ διήγησις αἰσχίστη· τὰ δὲ, ὅτι τοιούτοις ὀνείδεσιν ὑπηρέτησε, καὶ ἵνα μηδὲν ἢ τέκῃ ἢ γεννήσῃ δύσφημον, οἷα εἰκὸς ἐκ τοιούτων μιασμάτων. Ἄλλως τε οἷς καὶ ἂν βραχὺ μέλῃ τοῦ πρέποντος, οὐκ ἔτι ἂν χρήσαιντο τοῖς τοιούτοις θρέμμασιν εἰς οὐδεμίαν τῶν περὶ βίον ὑπηρεσίαν, μυσαττόμενοι καὶ ἀποστρεφόμενοι, καὶ τὴν ὄψιν αὐτὴν δυσχεραίνοντες καὶ νομίζοντες ὧν ἂν προσάψαιντο, καὶ ἐκεῖνα εὐθὺς ἀκάθαρτα εἶναι. Τὰ δὲ μηδαμῇ χρήσιμα τῷ βίῳ, οὐ ζῆν εἶναι λυσιτελὲς, περιττὸν ἄχθος ὄντα γῆς, ὡς εἶπέ τις.

§. 9. Πάλιν πόρνην κατὰ τὸν ἱερὸν λόγον οὐ παραδέχεται ἡ πολιτεία, κοσμιότητος καὶ αἰδοῦς καὶ

σωφροσύνης καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἀλλοτρίαν, ἢ ἀναπίμπλασα τὰς ψυχὰς ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν ἀκολασίας, τὸ μὲν τῆς διανοίας ἀθάνατον κάλλος αἰσχύνει, τὴν δὲ τοῦ σώματος ὀλιγοχρόνιον εὐμορφίαν προτιμᾷ· παραῤῥιπτοῦσα μὲν αὐτὴν τοῖς ἐπιτυχοῦσι, τὴν δ᾽ ὥραν ὥςπερ τι ὤνιον ἐπ᾽ ἀγορᾶς πιπράσκουσα, ἐπὶ μὲν θήρᾳ τῶν νέων ἕκαστα καὶ λέγει καὶ πράττει. Τοὺς δ᾽ ἐραστὰς ἀλείφει κατ᾽ ἀλλήλων, αἴσχιστον ἆθλον αὐτὴν προτιθεῖσα τοῖς τὸ πλέον εἰςενεγκοῦσιν. Ὡς λύμη οὖν καὶ ζημία καὶ κοινὸν μίασμα καταλευέσθω, τὰς τῆς φύσεως διαφθείρασα χάριτας, ἃς ἥρμοττε καλοκἀγαθίᾳ προςεπικοσμῆσαι. 785 P.

§. 10. Μοιχείας δὲ τὰς μὲν αὐτοφώρους, ἢ ἐναργέσιν ἐλέγχοις πιστουμένας ἐνθένδε ὑπαιτίους ἀπέφηνεν ὁ νόμος. Τὰς δὲ καθ᾽ ὑπόνοιαν οὐκ ἐδικαίωσεν ἐξετάζεσθαι πρὸς ἀνθρώπων, ἀλλὰ εἰς τὸ τῆς φύσεως ἤγαγε δικαστήριον, ἐπειδήπερ ἄνθρωποι μὲν τῶν ἐμφανῶν ἐπιγνώμονες, θεὸς δὲ καὶ τῶν ἀδήλων, ᾧ μόνῳ δυνατὸν ψυχὴν ἐναργῶς θεάσασθαι. Φησὶν οὖν τῷ ὑπανοήσαντι ἀνδρὶ, "Γραψάμενος πρόκλησιν, εἰς τὴν ἱερόπολιν ἴθι σὺν τῇ γυναικί. Καὶ καταστὰς ἐπὶ τῶν δικαστῶν ἀπαγύμνωσον τὸ παραστάν σοι τῆς ὑπονοίας πάθος, μὴ ὡς ἄν τις συκοφάντης ἢ κακοτεχνῶν ὑπὲρ τοῦ πάντως περιγενέσθαι, ἀλλ᾽ ὡς ἄν τις τῆς ἀληθείας ἀκριβὴς ἐξεταστὴς ἄνευ σοφιστείας. Ἡ δὲ γυνὴ δύο κινδύνους ὑπομείνασα, τὸν μὲν ὑπὲρ ψυχῆς, τὸν δὲ αἰσχύνης, τοῦ παντὸς ἀργαλεώτερον θανάτου, κρινάτω παρ᾽ αὐτῇ τὸ πρᾶγμα· καὶ ἂν μὲν καθαρεύῃ, θαῤῥοῦσα ἀπολογείσθω. Εἰ δὲ ὑπὸ τοῦ συνειδότος ἐλέγχοιτο, καταδυέσθω, προκάλυμμα τῶν ἁμαρτημάτων αἰδῶ ποιησαμένη. Τὸ γὰρ μέχρι τέλους ἀναισχυντεῖν ὑπερβολὴ κακίας. Ἐὰν δὲ ἀμφήριστα ᾖ τὰ λεχθέντα καὶ μηδ᾽ ἕτερον καθέλκῃ μέρος, ἴτωσαν εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ ὁ μὲν ἀνὴρ στὰς ἀντικρὺ τοῦ

σθω τὸ δικαστήριον ἐπ' αὐτῷ." Ἀδελφὸν μὲν καὶ
συγγενὲς ἀδίκημα μοιχείας, φθορὰ, καθάπερ ἐκ μη-
τρὸς μιᾶς, ἀκολασίας, φύντα. Ἔνιοι δὲ τῶν εἰω-
θότων εὐπρεπέσιν ὀνόμασι τὰ αἰσχρὰ ἐπικοσμεῖν, ἔ-
ρωτα ὀνομάζουσι, τὸ ἀληθὲς ὁμολογεῖν ἐρυθριῶντες.
Ἀλλ' ὅμως, εἰ καὶ συγγενὲς, οὐ παντάπασιν ὅμοιον,
τῷ τὸ ἀδίκημα οὐκ εἰς πλείους χωρεῖν οἰκίας, ὡς
ἐπὶ τῆς μοιχείας συμβέβηκεν; ἀλλ' εἰς μίαν συνῆ-
χθαι τὴν τῆς παρθένου. Λεκτέον οὖν τῷ κόρης
ἀστῆς ἐπιθυμοῦντι, "Προπέτειαν ἢ θράσος ἀναί-
σχυντον, ἢ τὰς ἐπ' ἐνέδρᾳ πηγὰς, ἤ τι τῶν ὁμοιο-
311 τρόπων, ὦ οὗτος, ἀποστραφεὶς, μήτ' ἀναφανδὸν,
M μήτε λάθρα πονηρὸς ἐξετασθῇς; ἀλλ' εἴπερ ἄρα τι
τῇ ψυχῇ πέπονθας πρὸς τὴν παῖδα οἰκεῖον, ἴθι
πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῆς, ἐὰν ζῶντες τύχωσιν. Εἰ δὲ
μὴ, πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἢ ἐπιτρόπους, ἢ ἄλλους κυ-
ρίους, καὶ ἀπογυμνώσας τὸ σαυτοῦ πάθος, ὡς χρὴ
τὸν ἐλεύθερον, αἴτει πρὸς γάμον, καὶ παρακάλει μὴ
ἀνάξιος λογισθῆναι. Σκαιὸς γὰρ οὐδεὶς οὕτως ἂν
γένοιτο τῶν ἐπιμελουμένων τῆς παιδὸς, ὡς ἐναν-
τιωθῆναι πρὸς λιπαρεστέρας δεήσεις, καὶ μάλιστά
σε, ἐπειδὰν ἐξετάσας ἀνευρίσκῃ μὴ κατεψευσμένον
ἢ ἐπιπόλαιον ἄλλως τὸ πάθος, ἀλλ' ἐναληθεῦον καὶ
παντελῶς ἐνιδρυμένον. *) Ἐὰν δέ τις λυττῶν καὶ
μεμηνὼς, ἅπασι τοῖς ἐκ λογισμοῦ πολλὰ χαίρειν
φράσας, δυναστείᾳ τὸν οἶστρον καὶ τὴν ἐπιθυμίαν
ὑποβαλὼν, νόμου βίαν ὥς φασί τινες, προτιμοτέραν
θέμενος, ἁρπάζῃ καὶ φθείρῃ, ταῖς ἐλευθέραις ὡς
θεραπαίναις χρώμενος, καὶ τὰ πολέμου δρῶν ἐν εἰ-
ρήνῃ, πρὸς τοὺς δικαστὰς ἀγέσθω. Καὶ ἂν μὲν
ὁ πατὴρ τῇ βιασθείσῃ, βουλευέσθω περὶ ἐγγύης
τῆς περὶ τὸν ἐφθαρκότα. Εἶτα ἐὰν μὲν ἀνανεύῃ,
προικιζέτω τὴν παῖδα ὁ φθορεὺς ἄλλῳ, ζημιού-

*) Deut. 22, 13 sqq.

μενος χρήμασιν. Ἐὰν δὲ συναινῇ καὶ συνεπιγράφηται, μηδὲν ὑπερτιθέμενος ἀγέσθω, προῖκα πάλιν τὴν ἴσην ὁμολογῶν καὶ μήτ᾽ ἀναδύεσθαι τὴν ἐξουσίαν ἐχέτω, μήτε παραιτεῖσθαι· καὶ δι᾽ αὐτὸν, ἵνα μὴ λαγνείας ἕνεκα δοκῇ μᾶλλον ἢ ἱμέρῳ τὰ νόμιμα ἐφθαρκέναι· καὶ διὰ τὴν κόρην, ἵν᾽ αὐτῆς τὸ περὶ τὴν πρώτην σύνοδον ἀτύχημα παρηγορηθῇ βεβαιοτάτῳ γάμῳ, ὃν οὐδὲν ἄλλο τι ἢ θάνατος διαζεύξει. Ἐὰν δὲ πατρὸς ὀρφανὴ τυγχάνῃ, πρὸς τῶν δικαστῶν ἐρωτάσθω, εἴτε βούλεται συνοικεῖν, εἴτε μή· ἐάν τε δὲ συναινῇ, ἐάν τε ἀρνῆται, τὰ αὐτὰ γινέσθω ἃ καὶ ἐπὶ ζῶντι διωμολογήσατο τῷ πατρί.

§. 12. Μεθόριον ὑπολαμβάνουσί τινες ἀδίκημα εἶναι φθορᾶς καὶ μοιχείας, ὑπογάμιον, ὅταν ὁμολογίᾳ μὲν ὑπερεγγυήσωσι, μήπω δὲ τῶν γάμων ἐπι- 788
τελεσθέντων ἕτερος ἀπαντήσας ἢ καὶ βιασάμενος εἰς P.
ὁμιλίαν ἔλθῃ. Παρ᾽ ἐμοὶ δὲ κριτῇ μοιχείας καὶ τοῦτ᾽ ἐστὶν εἶδος. Αἱ γὰρ ὁμολογίαι γάμοις ἰσοδυναμοῦσιν, αἷς ἀνδρὸς ὄνομα καὶ γυναικὸς, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐπὶ συνόδοις ἐγγράφεται. Ὧν χάριν καταλεύειν ὁ νόμος ἀμφοτέρους προςέταξεν, ἐὰν ἀπὸ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γνώμης ἐπιθῶνται τοῖς ἀδικήμασι συμφρονήσαντες. Οὐκ οἷόν τε γὰρ μὴ ἀπὸ τῶν αὐτῶν ὁρμηθέντας βουλευμάτων, νομίζεσθαι συναδικεῖν, οὐ συναδικοῦντας. Παρὰ γοῦν τὰς τῶν
312 τόπων διαφορὰς αὔξεσθαι συμβέβηκε καὶ μειοῦ-
σθαι τὸ ἀδίκημα. Μεῖζον μὲν γὰρ, ὡς εἰκὸς, ἐστὶν, εἰ πραχθείη κατὰ πόλιν· ἔλαττον δὲ τειχέων ἔξω κατ᾽ ἐρημίαν. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ βοηθὸς οὐδεὶς ἐστι τῇ παιδὶ, πάνθ᾽ ὅσα περὶ τοῦ διατηρῆσαι τὴν παρθενίαν ἄψαυστον καὶ ἀνεπιβούλευτον λεγούσῃ τε καὶ δρώσῃ· ἐν ἄστει δὲ βουλευτήρια, καὶ δικαστήρια, στρατηγῶν, ἀγορανόμων, ἀστυνόμων, ἄλλων ἀρχόντων ὅμιλοι μεγάλοι, καὶ σὺν τούτοις ὁ δῆμος. Ἔστι γὰρ ἐν ἑκάστου τῇ ψυχῇ, καὶ ἂν ἰδιώτης τυγχάνῃ,

μισοπόνηρον πάθος, ὃ διακινηθὲν ἀποδείκνυσι τὸν ἔχοντα κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὑπέρμαχον, καὶ προδιαγωνιστὴν αὐτοκέλευστον τοῦ δόξαντος ἠδικῆσθαι.

§. 13. Τῷ μὲν οὖν διαπραξαμένῳ τὴν βίαν ἕπεται δίκη πανταχοῦ, μηδὲν ἐκ τῆς τῶν χωρίων διαφορᾶς εὑρισκομένῳ πρὸς ἐπανόρθωσιν ὧν ὕβρισε καὶ παρηνόμησε· τῇ δὲ παιδὶ, καθάπερ ἔφην, τοτὲ μὲν ἔλεος καὶ συγγώμη, τοτὲ δὲ ἀπαραίτητος τιμωρία παρακολουθήσει. Καὶ περὶ ταύτης μέντοι πολυπραγμονητέον τῷ δικαστῇ, μὴ πάντ' ἐπὶ τοὺς τόπους ἀναφέροντι. Δύναται γὰρ κατὰ μέσην τὴν πόλιν ἄκουσα βεβιάσθαι, καὶ ἔξω πόλεως ἑκοῦσα πρὸς ὁμιλίαν ἔκθεσμον ἐνδοῦναι. Διὸ παρατετηρημένως καὶ σφόδρα καλῶς ἀπολογούμενος ὑπὲρ τῆς ἐν ἐρημίᾳ φθειρομένης, φησὶν ὁ νόμος, "Ἐβόησεν ἡ νεᾶνις, καὶ βοηθὸς οὐκ ἦν αὐτῇ," *) ὥςτ' εἰ μήτ' ἐβόησε, μήτ' ἠναντιώθη, βουλομένη δὲ συναπῇρε, γένοιτ' ἂν ἔνοχος, σόφισμα τοῦ βεβιάσθαι δοκεῖν, προστησαμένη τὸν τόπον. Καὶ μὴν ἐν πόλει τί γένοιτ' ἂν ὄφελος τῇ πάντ' ἐθελούσῃ ποιεῖν ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἐπιτιμίας, ἀδυνατούσῃ δὲ ἕνεκα τῆς περὶ τὸν ὑβριστὴν ἰσχύος; Τί γὰρ εἰ μετὰ κάλων ἀποδήσειεν, ἢ τὸ στόμα ἀποφράξειεν, ὡς μηδὲ φωνὴν ῥῆξαι δύνασθαι, γένοιτ' ἂν ὄφελος ἐκ τῶν συνοικούντων; Τρόπον γάρ τινα ἥδε καίπερ ἐν πόλει διατρίβουσα κατ' ἐρημίαν ἐστὶν, ἅτε βοηθῶν ἔρημος· ὁ δὲ καὶ ἂν μηδεὶς παρατυγχάνῃ, τῷ δὲ ἑκοῦσα συναπῆραι, λέγοιτ' ἂν οὐδὲν διαφέρειν τῆς ἐν ἄστει.

§. 14. Εἰσὶ δέ τινες περὶ τὰς ὁμιλίας ἄψικο- 78
ροι, γυναικομανεῖς ἐν τῷ αὐτῷ καὶ μισογύναιοι, συγκλύδων καὶ μιγάδων ἠθῶν ἀνάπλεοι, οἳ ταῖς πρώ-

*) Deut. 22, 27.

ταις εὐθὺς ὁρμαῖς ἐνδιδόντες ὁποῖαί περ ἂν οὖσαι τυγχάνωσιν, ἃς ἡνιοχεῖν δέον ἀχαλινώτους ἐῶσιν, ἀπερισκέπτως καὶ ἀπροοράτως σώμασιν ὁμοῦ καὶ πράγμασιν ἐπεμπίπτοντες τυφλῶν τρόπον, εἶτε ῥύμῃ καὶ φορᾷ βιαίῳ συνωθοῦντες καὶ ἀνατρέποντες, οὐκ ἐλάττω ὧν διατιθέασι πάσχουσι. Περὶ ὧν τάδε νομοθετεῖται. Κόρας οἱ ἀγόμενοι νόμῳ,*) καὶ γάμους θύσαντες καὶ ἑστιαθέντες, μηδὲν οἰκεῖον ἐπὶ ταῖς
313 γαμεταῖς πάθος σώζοντες, ἀλλ' ὑβρίσαντες καὶ ὡς
M ἑταίραις ταῖς ἀσταῖς προσενεχθέντες, ἐὰν διάζευξιν τεχνάζωσι, μηδεμίαν ἀπαλλαγῆς πρόφασιν ἀνευρίσκοντες, εἶτ' ἐπὶ τὸ συκοφαντεῖν τραπόμενοι, σπάνει φανερῶν ἐγκλημάτων πρὸς τὰ ἀφανῆ τρέπωσι τὰς αἰτίας, καὶ παρελθόντες κατηγορῶσιν, ὅτι ὡς παρθένοις δόξαντες συνεληλυθέναι γυναῖκας ἐν ταῖς πρώταις ὁμιλίαις ἐφώρασαν, ἀθροιζέσθω μὲν ἡ γερουσία πᾶσα πρὸς τὴν κρίσιν, παρίτωσαν δὲ οἱ τῶν κατηγορουμένων γονεῖς, ἀπολογησόμενοι περὶ κοινοῦ κινδύνου. Κίνδυνος γὰρ οὐ ταῖς θυγατράσι μόνον περὶ τῆς τῶν σωμάτων ἁγνείας ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιμεληταῖς, οὐ μόνον ὅτι εἰς τὸν ἀναγκαιότατον τῆς ἀκμῆς καιρὸν οὐ παρεφύλαξαν, ἀλλ' ὅτι τὰς παρθένους τὰς ὑφ' ἑτέρων ἐφθαρμένας ἐνεγγύησαν, ἀπατῶντες καὶ φενακίζοντες τοὺς λαμβάνοντας. Εἶτ' ἐὰν περιγένωνται τοῖς δικαίοις, τιμάτωσαν οἱ δικασταὶ κατὰ τῶν τὰς ψευδεῖς αἰτίας πλασσομένων, χρημάτων ζημίας, καὶ τὰς διὰ πληγῶν εἰς τὰ σώματα ὕβρεις καὶ τὸ πάντων ἐκείνοις ἀηδέστατον, τὴν τῶν γάμων βεβαίωσιν, ἐὰν ὑπομένωσιν αἱ γυναῖκες αὐτοῖς ἔτι συνοικεῖν. Ταῖς μὲν γὰρ ἐφίησιν ὁ νόμος θελούσαις καὶ μένειν καὶ ἀπαλλάττεσθαι, τοὺς δὲ οὐδ' ἑτέρου κυρίους ἀπέφηνεν ἀνθ' ὧν ἐσυκοφάντησαν.

*) Deut. 22, 13.

Περὶ ἀνδροφόνων.

§. 15. Ὄνομα μὲν ἀνδροφονία κατὰ τοῦ κτείναντος
ἄνθρωπον ἐπιφημίζεται. Τὸ δὲ ἀληθὲς ἔργον ἐστὶν
ἱεροσυλία καὶ ἱεροσυλιῶν ἡ μεγίστη, διότι τῶν ἐν κόσμῳ
κτημάτων καὶ κειμηλίων, οὐδὲν οὔτε ἱεροπρεπέστερον,
οὔτε θεοειδέστερόν ἐστιν ἀνθρώπου, παγκάλης εἰκόνος
πάγκαλον ἐκμαγεῖον, ἀρχετύπου λογικῆς ἰδέας παρά-
δειγμα τυπωθέν. Τὸν οὖν ἀνδροφόνον εὐθὺς ἀσεβῆ
καὶ ἀνοσιουργὸν ὑποληπτέον, ἀνοσιουργημάτων καὶ
ἀσεβημάτων τὸ μέγιστον δρῶντα, ὃν ἀμείλικτα ἐρ-
γασάμενον ἀναιρετέον, ἐπειδὴ μυρίων θανάτων ἐπά-
ξιος ὢν ἕνα ὑπομένει, διὰ τὸ τῆς τιμωρίας ἀθάνα-
τον εἰς πλῆθος μὴ πεφυκυίας συναύξεσθαι. Χα-
λεπὸν δὲ οὐδὲν, εἰ τὰ αὐτὰ οἷς διέθηκε πείσεται.
Καί τοι πῶς ἐστὶ ταὐτὸν, εἰ καὶ χρόνοις καὶ πράξεσι
καὶ βουλήμασι καὶ προσώποις διαλλάττον εἴη; Οὐχὶ
τὸ χειρῶν ἄρχειν ἀδίκων ἐστὶ πρότερον, τὸ δὲ ἀμύνα-
σθαι ὕστερον; Καὶ ἀνδροφονία μὲν παρανομώτατον,
ἡ δὲ κατ' ἀνδροφόνων κόλασις νομιμώτατον; Καὶ ὁ
μὲν κτείνας ἐκπεπλήρωκε τὴν ἐπιθυμίαν, ὃν προῃρεῖτο
ἀνελών. Ὁ δὲ πεπονθὼς, ἅτε γεγονὼς ἐκποδὼν, οὐδ'
ἀντιδιατεθῆναι οὔτ' ἀντεφησθῆναι δυνατός ἐστι. Καὶ ὁ
314 μὲν ἐπιβουλεύειν αὐτοχειρίᾳ πέφυκε δι' αὐτοῦ. Τῷ
M. δὲ ἀτελὴς ἐπέξοδος, εἰ μὴ συγγενεῖς καὶ φίλοι προα-
γωνίσαιντο, λαβόντες τοῦ πάθους οἶκτον. Ἐάν τις
ἐπανατείνηται ξίφος, ὥστ' ἀποκτεῖναι, καὶ ἂν μὴ ἀ-
νέλῃ, ἔνοχος ἔσται, προαιρέσει γεγονὼς ἀνδροφόνος,
εἰ καὶ μὴ τὸ τέλος τῇ γνώμῃ συνέδραμε. Τὰ δὲ
αὐτὰ πασχέτω, κἂν σὺν τέχνῃ τις ἐξ ἐνέδρας,
οὐ θαῤῥῶν ἄντικρυς καὶ ἐπιχειρεῖν βουλεύηται καὶ
μηχανᾶται δολερῶς τὸν φόνον· ἐναγὴς γὰρ καὶ οὗ-
τος, εἰ καὶ μήπω ταῖς χερσὶν, ἀλλά τοι τῇ ψυχῇ κα-
θέστηκεν. Ὥςπερ γὰρ οἶμαι πολεμίους οὐ μόνον
τοὺς ἤδη γαυμαχοῦντας, ἢ πεζομαχοῦντας νομιστέον,
ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς ἑκάτερον παρεσκευασμένους, καὶ

τὰς ἑλεπόλεις ἐφιστάντας τοῖς λιμέσι καὶ τείχεσι,
καὶ ἂν μὴ συμπλέκωνται, κρίνομεν· οὕτω καὶ ἀν-
δροφόνους χρὴ νομίζειν οὐ τοὺς κτείνοντας αὐτὸ
μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πάντα δρῶντας εἰς τὸ ἀνελεῖν
ἢ φανερῶς ἢ λάθρα, καὶ ἂν μὴ τὸ ἀδίκημα ὦσιν
εἰργασμένοι. Ἐὰν δὲ καὶ ὑπὸ δειλίας ἢ θράσους μα-
χομένων καὶ ἐπιλήπτων παθῶν καταφεύγειν τολμῶ-
σιν εἰς τὸ ἱερὸν ὡς ἀσυλίαν εὑρησόμενοι, κωλυτέον.
Καὶ ἐὰν φθάνωσι παρεισδύντες, ἐκδοτέον ἐπ' ἀναι-
ρέσει, ταῦτ' ἐπιλέγοντας, ἀσυλίαν ἀνιέροις τὸ ἱε-
ρὸν μὴ παρέχεσθαι. Πᾶς γὰρ ὁ ἀνίατα δρῶν, ἐ-
χθρὸς θεῷ. Ἀνδροφόνοι δὲ ἀνίατα δρῶσιν, ἐπεὶ
καὶ οἱ ἀνδροφονηθέντες ἀνίατα πεπόνθασιν. Ἠ τοῖς
μὲν μηδὲν ἡμαρτηκόσιν, ἕως ἂν ἀπολούσωνται καὶ
περιῤῥανόμενοι καθαρθῶσι τοῖς εἰωθόσι καθαρσίοις,
ἄβατος ὁ νεὼς ἐστι· τοὺς δὲ ἐνόχους ἀνεκπλύτοις ἄγε-
σιν, ὧν τὰ μιάσματα οὐδεὶς ἀπονίψει χρόνος, ἄξιον
ἐπιφοιτᾶν καὶ ἐνδιατρίβειν τοῖς ἕδεσιν, οὓς οὐδ' ἂν
οἰκία δέξαιτο κοσμίων ἀνδρῶν, οἷς μέλει τῶν ὁσίων.

§. 16. Προςτιθέντας οὖν ἀδικήματα ἀδικήμα-
σιν, ἀνδροφονίᾳ παρανομίαν καὶ ἀσέβειαν, ἀναγ-
καῖον ἀπάγειν δώσοντας δίκην, τοὺς, ὡς ἔφην, ἄξια
μυρίων θανάτων οὐχ ἑνὸς εἰργασμένους· ἄλλως τε
τοῖς συγγενέσιν ἢ φίλοις τοῦ δολοφονηθέντος ἀπο-
κεκλείσεται τὸ ἱερὸν, εἰ ὁ ἀνδροφόνος ἐνδιατρίβοι,
μὴ ἂν ὑπομείνασιν εἰς ταὐτό ποτε ἐλθεῖν. Ἄτοπον 791
δὲ, ἑνὸς ἕνεκα τοὺς πολλοὺς καὶ τοῦ παρανομωτά- P.
του τοὺς παρανομηθέντας ἐξελαύνεσθαι, οἳ πρὸς
τῷ μηδὲν ἁμαρτεῖν ἔτι καὶ πένθος πρόωρον ἀνε-
δέξαντο. Τάχα μέντοι καὶ τὰ μακρὰν ὀξύτητι λο-
315 γισμοῦ πεφυκὼς ἐπιβλέπειν προὐνόησε μὴ φόνον
M. ἐν τῷ ἱερῷ γενέσθαι κατὰ τὰς ἐπιφοιτήσεις τῶν τοῦ
σφαγέντος ἐπιτηδείων, οὓς στοργὴ, πάθος ἀδούλω-
τον, ὥςπερ τοὺς ἐνθουσιῶντας καὶ κατεχομένους
προκαλέσεται μονονοὺκ αὐτοχειρίᾳ κτεῖναι τὸν ἀν-
δροφόνον, οὗ γενομένου συμβήσεταί τι τῶν ἀνοσιω-

τύτων. Αἵματι γὰρ ἀνδροφόνων αἷμα θυσιῶν ἀνακραθήσεται, τὸ καθωσιωμένον τῷ μὴ καθαρῷ. Διὰ μὲν δὴ ταῦτα κελεύει καὶ ἀπ᾿ αὐτῶν βωμῶν ἐκδιδόναι τὸν ἀνδροφόνον.

§. 17. Ἀλλ᾿ οἱ μὲν ξίφεσιν, ἢ δορατίοις ἢ βέλεσιν, ἢ ξύλοις, ἢ λίθοις, ἤ τισιν ὁμοιοτρόποις ἀναιροῦντες, δύνανται μὴ προβουλευόμενοι, μηδ᾿ ἐκ πολλοῦ παρ᾿ αὐτοῖς λελογισμένοι τὸ ἄγος, ἐκ ταὐτομάτου διακινηθέντες, καὶ θυμῷ δυνατωτέρῳ χρησάμενοι λογισμοῦ, δρᾶσαι τὸν φόνον, ὡς ἡμίεργον τὴν πρᾶξιν εἶναι, τῆς διανοίας μὴ προκατεσχημένης ἐκ μακροῦ τοῖς μιάσμασιν. Εἰσὶ δὲ ἕτεροι πονηρότατοι, χερσὶ καὶ γνώμαις ἐναγεῖς, οἱ μάγοι καὶ φαρμακευταὶ, σχολὴν καὶ ἀναχώρησιν ἐνδιδόντες αὐτοῖς πρὸς καιρίους ἐπιθέσεις, καὶ τέχνας καὶ μηχανὰς πολυτρόπους ἀνευρίσκοντες ἐπὶ ταῖς τῶν πλησίων συμφοραῖς. Ὅθεν κελεύει φαρμακευτὰς καὶ φαρμακίδας μηδεμίαν ἡμέραν ἀλλὰ μηδ᾿ ὥραν ἐπιβιοῦν, ἀλλ᾿ ἅμα τῷ ἁλῶναι τεθνάναι, μηδεμιᾶς ἐγγινομένης προφάσεως εἰς ἀναβολὴν καὶ ὑπέρθεσιν τῆς τιμωρίας. Τοὺς μὲν γὰρ φανερῶς καὶ ἄντικρυς ἐπιβουλεύοντας, δύναιτο ἄν τις φυλάξασθαι. Τῶν δὲ κρύφα συντιθέντων καὶ συσκευωρούντων τὰς ἐπιθέσεις φαρμακείαις, οὐ ῥάδιον τὰς τέχνας συνιδεῖν. Ἀναγκαῖον οὖν ἃ μελλήσουσι δι᾿ αὐτῶν ἕτεροι παθεῖν, τοὺς δρῶντας προδιαθεῖναι. Καὶ γὰρ ἄλλως ὁ μὲν ἐμφανῶς ξίφει κτείνων ἤ τινι ὅπλῳ τῶν ὁμοιοτρόπων, καθ᾿ ἕνα καιρὸν ὀλίγους ἀνελεῖ, φαρμάκοις δὲ θανασίμοις μυρίους ὅσους τὴν ἐπιβουλὴν οὐ προαισθανομένους ἐδωδίμοις τισὶν ἀναμίξας καὶ συνανακερασάμενος. Ἤδη γοῦν πολυάνθρωπα συσσίτια καθ᾿ ἑταιρείαν συνεληλυθότων ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς ἅλας καὶ τὴν αὐτὴν τράπεζαν, ἐν σπονδαῖς ἄσπονδα ἔπαθεν, ἐξαίφνης διαφθαρέντα καὶ θάνατον ἀντ᾿ εὐωχίας ὑπηλλάξαντο. Διὸ προσήκει κατὰ τῶν τοιούτων καὶ τοὺς ἐπιεικεστάτους καὶ τοὺς μετριοπαθεστάτους φονᾶν, μονονοὺ γινομένους

αὐτόχειρας καὶ νομίζοντας εὐαγὲς εἶναι, τὸ μὴ ἑτέ-
ροις τὴν τιμωρίαν ἐπιτρέπειν, ἀλλ' ἑαυτοῖς. Πᾶς
γὰρ οὐκ ἔστι πάνδεινον, δι' ἃ τροφῆς ἢ τοῦ ζῆν αἰ-
τία καθέστηκε θάνατον τεχνάζεσθαι, καὶ τοῖς φύσει 792
τροφίμοις φθοροποιὸν ἐργάζεσθαι μεταβολήν, ἵνα τι- P.
νὲς διὰ φυσικὴν ἀνάγκην ἐπ' ἐδωδὴν καὶ πόσιν ἰόν-
τες, οὐ προειδόμενοι τὴν ἐνέδραν, ὡς σωτήρια προσ-
ῶνται τὰ πανώλεθρα σιτία; Τὴν δὲ αὐτὴν ὑπο-
μενέτωσαν τιμωρίαν, καὶ ἂν εἴ τινες θανάσιμα μὴ
συντιθέντες, τὰ δι' ὧν μακραὶ κατασκευάζονται
316 νόσοι προσφέρωσι. Θάνατοι γὰρ πολλάκις αἱρε-
M τώτεροι νόσων εἰσί, καὶ μάλιστα τῶν τοιούτων, αἳ
μήκεσι χρόνων ἀποτείνονται καὶ τέλος ἔχουσιν οὐκ
αἴσιον. Δυςίατα γὰρ ἤδη καὶ παντελῶς ἀθεράπευτα
τὰ ἐκ φαρμακειῶν ἀῤῥωστήματα. Χαλεπώτερα μέν-
τοι συμβαίνειν φιλεῖ τῶν ἐν τοῖς σώμασι καὶ περὶ
τὰς ψυχὰς πάθη τῶν ἐπιβουλευομένων. Ἐκστάσεις
γὰρ καὶ παραφροσύναι καὶ ἀφόρητοι μανίαι κατα-
σκήπτουσι, δι' ὧν ὁ νοῦς, ἣν μεγίστην ἀπένειμεν
ἀνθρώπῳ δωρεὰν ὁ θεός, κακούμενος πάσας κακώ-
σεις ὅταν ἀπογνῷ τὰ σωτήρια, μετανίσταται καὶ
μετοικίζεται, τὸ τῆς ψυχῆς φαυλότερον εἶδος ἀπο-
λειπόμενος ἐν τῷ σώματι τὸ ἄλογον, οὗ καὶ τὰ θη-
ρία μετέσχηκεν, ἐπειδὴ πᾶς ὁ ἐρημωθεὶς λογισμοῦ
τοῦ κρείττονος μέρους ψυχῆς, μεταβέβηκεν εἰς θή-
ρειον φύσιν, καὶ ἂν ἔτι μένωσιν οἱ τοῦ σώματος
χαρακτῆρες ἀνθρωπόμορφοι.

§. 18. Τὴν μὲν οὖν ἀληθῆ μαγικήν, ὀπτικὴν ἐπιστήμην οὖσαν, ᾗ τὰ φύσεως ἔργα τρανωτέραις φαντασίαις αὐγάζεται, σεμνὴν καὶ περιμάχητον δοκοῦσαν εἶναι, οὐκ ἰδιῶται μόνον, ἀλλὰ καὶ βασιλεῖς καὶ βασιλέων οἱ μέγιστοι καὶ μάλισθ' οἱ Περσῶν διαπονοῦσιν οὕτως, ὥςτ' οὐδένα φασὶν ἐπὶ βασιλείαν παραληφθῆναι δύνασθαι παρ' αὐτοῖς, εἰ μὴ πρότερον τοῦ Μάγων γένους κεκοινωνηκὼς τυγχάνοι. Ἔστι δέ τις ἡ παράκομμα ταύτης κυριώτατα

φάναι κακοτεχνία, ἣν μηναγύρται καὶ βωμολόχοι μετίασι καὶ γυναικῶν καὶ ἀνδραπόδων τὰ φαυλότατα, περιμάττειν καὶ καθαίρειν κατεπαγγελλόμενα, καὶ στέργοντας μὲν εἰς ἀνηκεστοτάτην ἔχθραν, μισοῦντας δὲ εἰς ὑπερβάλλουσαν εὔνοιαν ἄξειν ὑπισχνούμενα φίλτροις καὶ ἐπῳδαῖς τισιν, εἶτα τοὺς ἀπλάστοις καὶ ἀκακωτάτοις ἤθεσι χρωμένους ἀπατῶσι καὶ ἀγκιστρεύονται, μέχρις ἂν τὰς μεγίστας προσλάβωσι συμφοράς, δι' ἃς οἰκείων καὶ συγγενῶν ὅμιλοι μεγάλοι καὶ πολυάνθρωποι κατὰ μικρὸν ὑποῤῥέοντες ἀψοφητὶ ταχέως ἐξεφθάρησαν. Εἰς ἅπερ οἶμαι πάντ' ἀπιδὼν ὁ ἡμέτερος νομοθέτης, οὐκ ἐᾷ τὰς φαρμακευτῶν εἰς ὕστερον ἀναβάλλεσθαι δίκας, παραχρῆμα τὰς τιμωρίας ἀναπράττειν κελεύσας. Αἱ γὰρ ὑπερθέσεις τοὺς μὲν ὑπαιτίους ἐνευκαιρεῖν τοῖς αὐτοῖς ἀδικήμασι παρορμῶσιν ἅτε θανατῶντας,
τοὺς δὲ εἰς τὸ παθεῖν ὑπόπτους φοβερωτέρου 79
δέους ἀναπιμπλᾶσι, τὴν ἐκείνων ζωὴν θάνατον αὑτῶν εἶναι νομίζοντας. Καθάπερ οὖν ἔχεις καὶ σκορ-
317 πίους καὶ ὅσα ἰοβόλα πρὶν δακεῖν ἢ τρῶσαι συνό-
M. λως ὁρμῆσαι, θεασάμενοι μόνον χωρὶς ὑπερθέσεως κτείνομεν, προφυλαττόμενοι διὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν ἐν αὐτοῖς κακίαν τὸ μηδὲν παθεῖν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἀνθρώπους ἄξιον τιμωρεῖσθαι, οἳ φύσεως ἐπιλαχόντες ἡμέρου διὰ τὴν κοινωνίας αἰτίαν λογικὴν πηγὴν, ἐπιτηδεύσει πρὸς θηρίων ἀτιθάσσων ἀγριότητας μεταβάλλουσιν, ἐν ἡδονῇ καὶ ὠφελείᾳ τιθέμενοι τὸ κακῶς ποιεῖν ὅσους ἂν δύνωνται.

§. 19. Τοσαῦτα ἐν τῷ παρόντι περὶ φαρμακευτῶν ἀποχρώντως λελέχθω. Προσήκει μέντοι μηδὲ τοῦτ' ἀγνοεῖν, ὅτι καιροὶ συμπίπτουσιν ἀβούλητοι πολλάκις, ἐν οἷς ἠνδροφόνησέ τις, οὐκ ἐπὶ τοῦτο ἑαυτὸν παρασκευασάμενος, ἀλλ' ἐξαπιναίως ἁρπασθεὶς ὑπ' ὀργῆς, ἀνηκέστου καὶ ἐπηβόλου πάθους, ὃ καὶ τὸν ἔχοντα καὶ καθ' οὗ γίνεται τὰ μέγιστα βλάπτει. Προελθὼν γὰρ ἔστιν ὅτ' εἰς ἀγορὰν ἕνεκα

πραγματείας ἐπειγούσης, *) ἐντυχὼν τινι προπετεστέρῳ κακηγορεῖν, ἢ τύπτειν ἐπιχειροῦντι, ἢ καὶ αὐτὸς ἄρξας τῆς πρὸς ἐκεῖνον διαφορᾶς, συμπλοκῆς γινομένης ὑπὲρ τοῦ διαζευχθῆναι καὶ θᾶττον ἐκφυγεῖν, ἢ πὺξ ἔπαισε τῇ χειρὶ, ἢ λίθον ἀράμενος ἔῤῥιψε. Καιρίως δὲ τῆς πληγῆς ἐνεχθείσης εἰ μὲν εὐθὺς θνήσκει, καὶ ὁ παίσας θνησκέτω, τὰ ἴσα οἷς διέθηκε παθών. Ἐὰν δὲ παραχρῆμα μὲν ἐκ τῆς πληγῆς μὴ τελευτήσῃ, νόσῳ δὲ χρήσηται καὶ κλινήρης γενόμενος ἐπιμελείας τυχὼν τῆς προςηκούσης αὖθις ἐξαναστῇ, καὶ ἂν μὴ ποσὶν ἀρτίοις δύνηται βαδίζειν, ἀλλ᾽ ὑπερειδόντων τινῶν, ἢ καὶ βακτηρίαις σκηριπτόμενος, διττὰς ὁ παίσας ἐκτινέτω ζημίας, τὴν μὲν εἰς ἀργίας ἐπανόρθωσιν, τὴν δὲ ἀντὶ τῶν ἰατρειῶν. Καταθεὶς δὲ ἀπηλλάχθω τῆς ἐπὶ τῷ θανάτῳ τιμωρίας, καὶ ἂν ὕστερον ὁ τὴν πληγὴν λαβὼν τελευτήσῃ. Τάχα γὰρ οὐκ ἀπὸ τῆς πληγῆς, ἐπειδὴ ῥάων γενόμενος εἰς πάτον περιῆλθεν, ἀλλὰ καθ᾽ ἑτέρας αἰτίας, αἳ καὶ τοὺς ὑγιεινοτάτους τὰ σώματα πολλάκις ἐξαίφνης ἐπιθέμεναι διέφθειραν. Ἐὰν δὲ συμπλακῇ τις γυναικὶ ἐγκύῳ, καὶ πληγὰς ἐμφορήσῃ κατὰ τὴν γαστέρα, ἡ δὲ ἀμβλώσῃ, ἐὰν μὲν ἄπλαστον καὶ ἀδιατύπωτον τὸ ἀμβλωθὲν τύχῃ, ζημιούσθω, καὶ διὰ τὴν ὕβριν καὶ ὅτι ἐμποδὼν ἐγένετο τῇ φύσει ζωογονῆσαι τὸ κάλλιστον τεχνιτευούσῃ καὶ δημιουργούσῃ ζῷον, ἄνθρωπον· εἰ δὲ ἤ-
δη μεμορφωμένον **) ἁπάντων τῶν μερῶν τὰς 794
οἰκείας τάξεις καὶ ποιότητας ἀπειληφότων, θνη- P.
σκέτω. Τὸ γὰρ τοιοῦτον ἄνθρωπός ἐστιν, ὃν ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐργαστηρίῳ διεχρήσατο, μήπω καιρὸν εἶναι νομιζούσης εἰς φῶς προαγαγεῖν, ἐοικὸς ἀνδρι-
318 άντι ἐν πλαστικῇ κατακειμένῳ, πλέον οὐδὲν ἢ
M. τὴν ἔξω παραπομπὴν καὶ ἄνεσιν ἐπιζητοῦντι.

---

*) Exod. 21, 18. **) Ibid. 21, 22.

§. 20. Διὰ ταύτης τῆς προςτάξεως καὶ ἕτερ τι μεῖζον ἀπηγορεύεται, βρεφῶν ἔκθεσις, ὃ παρ πολλοῖς τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἕνεκα τῆς φυσικῆς ἀπα θρωπίας, χειρόηθες ἀσέβημα γέγονεν. Εἰ γὰρ τι μηδέπω ταῖς ὡρισμέναις τῶν καιρῶν περιόδοις ἀπο κυηθέντος προνοητέον, ὡς μὴ ἐξ ἐπιβουλῆς τι δε νὸν πάθοι, πῶς οὐχὶ μᾶλλον τοῦ τελεογονηθέντο καὶ ὥςπερ εἰς ἀποικίαν ἣν ἔλαχον ἄνθρωποι πρ πεμφθέντος, ἐπὶ τῷ μεταλαχεῖν τῶν τῆς φύσεω δωρεῶν, ἃς ἀνίησιν ἐκ γῆς καὶ ὕδατος καὶ ἀέρο καὶ οὐρανοῦ; Παρέχουσα τῶν μὲν οὐρανίων τὴ θέαν, τῶν δ' ἐπιγείων τὸ κράτος καὶ τὴν ἡγεμο νίαν, καὶ πάσαις μὲν χορηγοῦσα ταῖς αἰσθήσεσιν ἄ φθονα τὰ πάντων, τῷ δὲ νῷ καθάπερ βασιλεῖ με γάλῳ, τὰ μὲν διὰ τούτων ὡςὰν δορυφόρων, ὅσ αἰσθητὰ, τὰ δ' ἄνευ τούτων, ὅσα λόγῳ καταληπτά. Τοσούτων γοῦν ἀποστεροῦντες ἀγαθῶν τοὺς παῖδα οἱ τροφεῖς, ἅμα τῇ γενέσει τούτων μηδενὸς μετα διδόντες, ἴστωσαν νόμους φύσεως καταλύοντες κα τὰ μέγιστα κατηγοροῦντες αὑτῶν, φιληδονίαν, μι σανθρωπίαν, ἀνδροφονίαν καὶ τὸ χαλεπώτατον ἄ γος, τεκνοκτονίαν. Φιλήδονοι μὲν γὰρ οἱ μὴ σπο ρᾶς ἕνεκα τέκνων καὶ τοῦ διαιωνίσαι τὸ γένος συν έρχονται γυναιξὶν, ἀλλὰ θηρώμενοι συῶν ἢ τράγων τρόπον τὴν ἐξ ὁμιλίας ἀπόλαυσιν. Μισάνθρωποι δὲ τίνες ἂν εἶεν μᾶλλον, ἢ οἱ τῶν γεννηθέντων ἐχθροὶ ἀμείλικτοι καὶ δυςμενεῖς; Εἰ μή τις οὕτως ἐστὶν ἠλί θιος, ὡς ὑπολαβεῖν ὅτι πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους ἔν σπονδοι γένοιντο ἂν οἱ τοὺς ἡνωμένους κατὰ γένος ἔκσπονδα εἰργασμένοι. Τάς γε μὴν ἀνδροφονίας καὶ τεκνοκτονίας ἐναργεστάταις βεβαιοῦνται πίστεσιν, οἱ μὲν αὐτόχειρες γινόμενοι, καὶ τὴν πρώτην εἰς πνοὴν τῶν βρεφῶν πιέζοντες καὶ ἀναθλίβοντες ὑπὸ ὠμότητος καὶ ἀναλγησίας δεινῆς· οἱ δὲ εἰς ποταμὸν καὶ θαλάσσης βυθὸν ἀφιέντες, ὅταν ἀπαιωρήσωσιν ἄχθος, ἵνα θᾶττον ἡ ἄλλῃ τῷ βάρει καταφέρηται.

Οἱ δὲ ἐπ᾽ ἐρημίαν κομίζουσιν ἐκθήσοντες, ὡς μὲν
αὐτοί φασιν, ἐλπίδι σωτηρίας, ὡς δὲ τὸ ἀληθὲς ἔχει,
πρὸς ἀνιαροτέρας συμφοράς. Ὅσα γὰρ σαρκῶν ἀν-
θρωπίνων ἅπτεται θηρία, μηδενὸς ἀνείργοντος ἐπι-
φοιτᾷ καὶ εὐωχεῖται τῶν βρεφῶν καλῆς θοίνης, ἣν οἱ
μόνοι κηδεμόνες καὶ πρὸ τῶν ἄλλων σώζειν ὀφεί- 795
λοντες, μήτηρ καὶ πατὴρ, προὔθεσαν. Καὶ τὰ λεί- P.
ψανα μέντοι προσεπιλιχμῶνται αὐτῶν οἰωνῶν οἱ
σαρκοβόροι καταπτάντες, ὅταν μὴ προαίσθωνται·
αἰσθανόμενοι γὰρ καὶ τῶν ὅλων πρὸς τοὺς χερσαίους
319 θῆρας κονίονται. Φέρε δὲ οὖν τῶν ὁδῷ παριόν-
M. των τινὰ ἡμέρῳ κινηθέντα πάθει λαβεῖν οἶκτον καὶ
ἔλεον τῶν ἐκτεθέντων, ὡς ἀνελέσθαι τε καὶ τροφῆς
μεταδοῦναι, καὶ τῆς ἄλλης ἐπιμελείας ἀξιῶσαι, ταυτὶ
τὰ οὕτω χρηστὰ ἔργα τί νομίζομεν; Ἆρ᾽ οὐ τῶν γεν-
νησάντων εἶναι καταδίκας, εἴ γε οἱ μὲν ἀλλότριοι τὰ
γονέων, οἱ δὲ γονεῖς οὐδὲ τὴν τῶν ἀλλοτρίων πρό-
νοιαν ἐπετήδευσαν; Πόῤῥωθεν οὖν τὴν βρεφῶν ἔκ-
θεσιν ἀπεῖπε δι᾽ ὑπονοιῶν, θάνατον, ὡς ἔφην, ὁρί-
σας κατὰ τῶν αἰτίων ἀμβλώσεως, τὰ μεμορφωμένα
ἤδη κυΐσκούσαις. Καίτοι τὰ μὲν ἔτι κατὰ γαστρὸς
παρεχόμενα τῇ μήτρᾳ, τῶν κυουσῶν εἶναι μέρη λέγε-
ται παρά τε φυσικοῖς ἀνδράσιν, οἷς ὁ θεωρητικὸς
διαπονεῖται βίος, καὶ παρ᾽ ἰατρῶν τοῖς δοκιμωτάτοις,
οἳ τὴν ἀνθρώπου κατασκευὴν διηρεύνησαν, τά τε ἐν
ὄψει καὶ τὰ ἀφανῆ μετ᾽ ἐπιμελείας ἐξ ἀνατομῆς ἀ-
κριβώσαντες, ἵνα, εἰ χρεία τις γένοιτο θεραπείας,
μηδὲν ἀγνοίᾳ παρολιγωρηθὲν, αἴτιον μεγάλου κιν-
δύνου γένηται. Τὰ δὲ ἀποκυηθέντα τῆς τε συμ-
φυΐας ἀπέζευκται καὶ διαζευγμένα καθ᾽ αὑτὰ ζῶα γέ-
γονεν, οὐδενὸς ἐπιδεᾶ τῶν ὅσα συμπληρωτικὰ τῆς
ἀνθρωπίνης φύσεώς ἐστιν, ὥστ᾽ ἀνενδοιάστως ἀν-
δροφόνον εἶναι τὸν βρέφος ἀναιροῦντα, τοῦ νόμου
μὴ ἐπὶ ταῖς ἡλικίαις ἀλλ᾽ ἐπὶ τῷ γένει τοῦ παρασπον-
δουμένου δυσχεραίνοντος. Εἰ μέντοι καὶ ἡλικιῶν ἔδει
προμηθεῖσθαι, δοκεῖ μοί τις ἂν δικαίως ἀγανακτῆ-

σαι μᾶλλον ἐπὶ τοῖς ἀναιροῦσι φέρῃ. Πρὸς μὲν
γὰρ τοὺς τελείους μυρίαι προφάσεις εὔλογοι προς-
κρουμάτων τε καὶ διαφορῶν, τοῖς δὲ κομιδῇ νηπίοις
ἄρτι παρεληλυθόσιν εἰς φῶς καὶ τὸν ἀνθρώπινον
βίον, οὐδ᾽ ἐπιψεύσασθαι κατηγορίαν ἀκακώτοις οὖ-
σιν ἐνδέχεται. Διὸ πάντων ὠμότατοι καὶ ἀνηλεέ-
στατοι κριθεῖεν ἂν οἱ ἐμποδυόμενοι ταῖς τούτων
ἐπιβουλαῖς, οἷς ἐχθραίνων ὁ ἱερὸς νόμος ἐνόχους ἀ-
πέφηνε θανάτου.

§. 21. Τὸν ἀκουσίῳ γνώμῃ τοῦ κτείναντος ἀ-
ναιρεθέντα φησὶν ὁ ἱερὸς νόμος „παραδεδόσθαι
ὑπὸ θεοῦ χερσὶν ἀνδροφόνοις,“ *) τῇ μὲν ἀπολο-
γούμενος ὑπὲρ τοῦ δόξαντος ἀνελεῖν ὡς ἔνοχον ἀνελόν-
τος. Μὴ γὰρ ἄν ποτε τὸν ἵλεων καὶ συγγνώμονα
θεὸν ἐπ᾽ ἀναιρέσει τινὰ τῶν ἀναιτίων ἐκδοῦναι, ἀλλ᾽
ὅστις τὰς μὲν παρὰ ἀνθρώποις κρίσεις εὐμηχάνως
ἕνεκα τοῦ πολυτρόπου διαδιδράσκει, πρὸς δὲ τὸ τῆς
φύσεως ἀχθεὶς ἀφανὲς δικαστήριον ἑάλω, ἐν ᾧ μόνῳ
τὸ ἀληθὲς ἀκραιφνέστατον ὁρᾶται, λόγων τέχναις 7
οὐκ ἐπισκιαζόμενον. Οὐδὲ γὰρ λόγους τὴν ἀρχὴν
παραδέχεται, βουλήματα ἀπαμφίσκον, καὶ διανοίας
ἀφανεῖς εἰς τὸ ἐμφανέστατον ἄγον· τῇ δὲ καὶ τὸν
ἀνελόντα φόνῳ μὲν οὐ ποιῶν ὑπόδικον, ὅτε θείᾳ
κρίσει δόξαντ᾽ ὑπηρετῆσαι, μιάσματι δὲ ἀδηλουμέ-
320 νῳ καὶ βραχεῖ πάντως, ὃ παραιτητὸν καὶ συγγνω-
στόν ἐστι. Χρῆται γὰρ ὁ θεὸς τοῖς ὀλίγα καὶ ἰάσιμα
διαμαρτάνουσι κατὰ τῶν τὰ μέγιστα καὶ ἀνίατα ἠ-
δικηκότων ὑπηρέταις κολάσεως, οὐκ ἐκείνους ἀποδε-
χόμενος, ἀλλ᾽ ὡςὰν ὄργανα παραλαμβάνων ἐπιτή-
δεια πρὸς τιμωρίαν, ἵνα μηδείς, ὅλῳ βίῳ καθαρὸς
ὢν καὶ ἐκ καθαρῶν, φόνου, κἂν δικαιότατος ᾖ,
προςάψηται. Φυγὴν οὖν κατὰ τοῦ κτείναντος ἀ-
κουσίως ὥρισεν, οὐθ᾽ ὅπῃ τύχῃ οὐδ᾽ ἐςαεί. Πόλεις

---

*) Exod. 21, 13.

μὲν γὰρ ἓξ ἀπένειμεν, *) ὀγδόην μοῖραν ὧν ἔλαχεν ἡ ἱερωμένη φυλή, τοῖς ἁλοῦσιν, ἃς ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος ὠνόμασε φυγαδευτήρια. Χρόνον δὲ τῆς φυγῆς τὸν βίον τοῦ ἀρχιερέως προσενομοθέτησε, κάθοδον μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν ἐπιτρέπων.

§. 22. Αἰτία δὲ τοῦ μὲν προτέρου ἥδε. Ἡ λεχθεῖσα φυλὴ τὰς πόλεις εἴληφεν ἆθλον ἀνδροφονίας εὐαγοῦς, ἣν ἀριστειῶν ὅσαι πώποτε γεγόνασιν ἐπιφανεστάτην καὶ μεγίστην ὑποληπτέον. Ἡνίκα γὰρ ὁ προφήτης εἰς τὸ περιμηκέστατον καὶ ἱερώτατον τῶν κατ' ἐκεῖνον τὸν τόπον ὀρῶν ἀνακληθεὶς ἐθεσπίζετο τὰ γένη τῶν ἐν εἴδει νόμων, **) καὶ πλείους ἦν ἀφανὴς ἡμέρας, οἱ μὴ τὰς φύσεις εἰρηνικοὶ τῶν ἐξ ἀναρχίας κακῶν πάντα κατέπλησαν, καὶ τέλος προσέθηκαν ἀσέβειαν, τὰς μὲν ἀρίστας καὶ καλὰς ὑφηγήσεις περὶ τοῦ ὄντως ὄντος θεοῦ τιμῆς χλευάσαντες, ταῦρον δὲ κατασκευασάμενοι χρυσοῦν, Αἰγυπτιακοῦ μίμημα Τύφου, θυσίας ἀνῆγον ἀθύτους, καὶ ἑορτὰς ἀνεόρτους, καὶ χοροὺς ἀχορεύτους ἐπετέλουν σὺν ᾠδαῖς καὶ ὕμνοις ἀντὶ θρήνων. Ἡ δὲ λεχθεῖσα φυλὴ πάνυ χαλεπῶς ἐνέγκασα τὴν αἰφνίδιον ἐκδιαίτησιν καὶ ζήλῳ πυρωθεῖσα διὰ μισοπόνηρον πάθος, ὑπόπλεοι πάντες ὀργῆς ἐνθουσιῶντες, ὡς ἀφ' ἑνὸς συνθήματος ὁπλισάμενοι, διττὴν μεθύοντας μέθην, τὴν μὲν ἀσεβείᾳ, τὴν δὲ οἴνῳ, μάλα καταφρονητικῶς ἐπιστροφάδην ἀνῄρουν, ἀπὸ οἰκειοτάτων καὶ φιλτάτων ἀρξάμενοι, φίλων καὶ συγγενῶν ἓν τὸ θεοφιλὲς εἶναι νομίζοντες. Καὶ βραχεῖ μέρει ἡμέρας τέτταρες πρὸς ταῖς εἴκοσι χιλιάδες ἀνῃρέθησαν, ὧν αἱ συμφοραὶ τοὺς συναπολεῖσθαι μέλλοντας ἐνουθέτησαν, δέει τοῦ μὴ τὰ παραπλήσια παθεῖν. Ταύτην τὴν στρατείαν ἐθελουργὸν καὶ αὐτοκέλευστον ὑπὲρ

*) Num. 35, 1 sqq. **) Exod. 32, 1 sqq.

εὐσεβείας καὶ ὁσιότητος τὴν εἰς τὸν ὄντως ὄντα θεὸν γενομένην οὐκ ἄνευ μεγάλων κινδύνων τοῖ ἀραμένοις τοὺς ἀγῶνας, αὐτὸς ὁ πατὴρ τῶν ὅλω ἀπεδέξατο καὶ τοὺς ἀνελόντας δικάσας παραυτὰ κα
321 θαροὺς εἶναι παντὸς ἄγους καὶ μιάσματος, ἱερω σύνην τῆς ἀνδρίας τούτοις ἀντιδωρεῖται.

§. 23. Τὸν οὖν ἀκούσιον δράσαντα φόνον κε λεύει φυγεῖν εἰς ἐνίας ὧν ἔλαχον οὗτοι πόλεις, ἕνε κα παρηγορίας καὶ τοῦ μὴ ἀπογινώσκειν τὴν εἰς ἅ παν ἀσφάλειαν, ὑπομιμνησκόμενον ἐκ τοῦ τόπο τὸ ἄφοβον, καὶ λογιζόμενον ὅτι τοῖς ἑκουσίως ἀπε κτονόσιν οὐ μόνον ἀμνηστία δέδοται, ἀλλὰ καὶ γέρ μεγάλα καὶ περιμάχητα καὶ πολλὴ εὐδαιμονία. Ε δὲ τούτοις, πολὺ μᾶλλον τοῖς μὴ ἐκ προνοίας ἀνε λοῦσιν, εἰ καὶ μηδὲν τῶν ἐπὶ τιμῇ, ἀλλὰ τὸ γοῦ παντὸς ἄτοπον μὴ ἀνταναιρεθῆναι. Δι' οὗ παρίστατι τὸ μὴ πᾶσαν ἀνδροφονίαν ἐπίληπτον, ἀλλὰ τὴν σὺ ἀδικίᾳ μόνην εἶναι, καὶ τῶν ἄλλων ἐπαινετὴν μὲν τὴν κατὰ πόθον καὶ ζῆλον ἀρετῆς. Οὐ ψηκτὴ δὲ τὴν ἀκούσιον. Ἡ δὲ μὲν αἰτία προτέρα λελέ χθω, δευτέραν δὲ αὐτίκα μηνυτέον. Βούλεται νόμος τὸν ἀκουσίως ἀποκτείναντα διασώζειν, εἰδὼ γνώμῃ μὲν οὐκ ἔνοχον, χερσὶ δὲ ὑπηρετήσαντα τ τῶν ἀνθρωπείων ἐφόρῳ δίκῃ πραγμάτων. Ἐφε δρεύουσι γὰρ ἐχθροὶ φονῶντες οἱ τοῦ τεθνεῶτος ἀγ χιστεῖς, οἳ δι' ὑπερβάλλοντα οἶκτον καὶ πένθος ἀ παρηγόρητον ἵενται πρὸς ἄμυναν ἀλόγῳ φορᾷ τ ἀληθὲς καὶ τὸ φύσει δίκαιον οὐκ ἐξετάζοντες. Ἐπι τρέψειν οὖν τῷ τοιούτῳ καταφεύγειν οὔτ' εἰς ἱερὸ ἅτε μήπω κεκαθαρμένῳ, οὔτ' εἰς ἠμελημένον κα ἀφανὲς χωρίον, ἵνα μὴ ῥᾳδίως ἐκδοθῇ καταφρονη θεὶς, ἀλλ' εἰς ἱερόπολιν, ἥτις ἐστὶν ἱεροῦ καὶ βε βήλου τόπου μεθόριος, τρόπον τινὰ δεύτερον ἱερό Αἱ γὰρ τῶν ἱερωμένων πόλεις σεμνότεραι τῶν ἄλ λων εἰσὶν, ἐφ' ὅσον οἶμαι καὶ οἰκήτορες οἰκητόρω ἐντιμότεροι. Βούλεται γὰρ τὴν τῆς ὑποδεξαμένη

προνομίαν βεβαιοτέραν ἀσφάλειαν περιποιῆσαι τῷ
καταφυγόντι. Χρόνον δὲ, ὡς ἔφην, ὥρισε *) τῆς
καθόδου τὴν μεγάλου ἱερέως τελευτὴν αἰτίας ἕνεκα
τοιᾶςδε. Ὥςπερ ἑνὸς ἑκάστου τῶν δολοφονηθέντων
συγγενεῖς εἰσὶν ἔφεδροι τῆς κατὰ τῶν δολοφονησάν-
των δίκης καὶ τιμωρίας, οὕτω τοῦ σύμπαντος ἔ-
θνους συγγενὴς καὶ ἀγχιστεὺς κοινὸς ὁ ἀρχιερεύς ἐστι,
πρυτανεύων μὲν τὰ δίκαια τοῖς ἀμφιςβητοῦσι κατὰ
τοὺς νόμους, εὐχὰς δὲ καὶ θυσίας τελῶν καθ᾽ ἑκά-
στην ἡμέραν καὶ ἀγαθὰ αἰτούμενος ὡς ὑπὲρ ἀδελ-
φῶν καὶ γονέων καὶ τέκνων, ἵνα πᾶσα ἡλικία καὶ
τὰ μέρη τοῦ ἔθνους ὡς ἑνὸς σώματος εἰς μίαν καὶ
τὴν αὐτὴν ἁρμόζηται κοινωνίαν, εἰρήνης καὶ εὐ- 798
νομίας ἐφιέμενα. Τοῦτον οὖν εὐλαβείσθω πᾶς ὁ P.
ἀκουσίως ἀνελὼν, ὡς ὑπέρμαχον καὶ προαγωνιστὴν
τῶν ἀναιρεθέντων, καὶ εἴσω τῆς πόλεως εἰς ἣν κα-
322 τέφυγε κατακεκλείσθω, μηκέτι θαῤῥῶν ἔξω προ-
M. έρχεσθαι τειχῶν, εἰ δή τινα ποιεῖται λόγον ἀσφα-
λείας καὶ τοῦ ζῆν ἀκινδύνως. Ὅταν οὖν λέγῃ, μὴ
ἐπανίτω ὁ φυγὰς ἕως ἀποθάνῃ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας,
ἴσον τι τούτῳ φησὶν, ἕως ἂν ἀποθάνῃ ὁ ἱερεὺς ὁ
μέγας, ὁ πάντων κοινὸς ἀγχιστεὺς ὢν, ᾧ μόνῳ καὶ
τὰ τῶν ζώντων καὶ τὰ τῶν τετελευτηκότων ἐφίεται
βραβεύειν.

§. 24. Τὴν μὲν οὖν καὶ νεωτέρων ἀκοαῖς ἐφαρ-
μόζουσαν αἰτίαν τοιαύτην εἶναι συμβέβηκε. Τὴν δὲ
πρεσβυτέροις καὶ τελείοις τὸ ἦθος θέμις ἀναφέρειν
ἥδ᾽ ἐστί. Τῶν μὲν ἀκουσίων ἀδικημάτων αὐτὸ μό-
νον ἰδιώτας καθαρεύειν ἐφιέσθω, λεγέτω δὲ εἰ βού-
λοιτό τις καὶ τοὺς ἄλλους ἱερεῖς· ἀμφοτέρων δὲ, ἑ-
κουσίων τε καὶ ἀκουσίων, κατὰ τὸν ἐξαίρετον λόγον
τὸν ἀρχιερέα. Προςάπτεσθαι γὰρ αὐτῷ μιάσματος
συνόλως οὐ θεμιτὸν, οὔτ᾽ ἐκ προνοίας, οὔτε κατὰ

*) Num. 35, 25.

τροπὴν τῆς ψυχῆς ἀβούλητον, ἵν᾽ ἱεροφάντης κοσμῆται καθ᾽ ἑκάτερον, διανοίᾳ τε χρώμενος ἀ πιλήπτῳ καὶ εὐπραγίᾳ βίου, ᾧ μηδὲν ὄνειδος πρ ἐστι. Τῷ δὴ τοιούτῳ γένοιτ᾽ ἂν ἀκόλουθον ὑποβ πεσθαι καὶ τοὺς ἀκουσίως ἀπεκτονότας, οὐχ ὡς αγεῖς, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς καθαροὺς καὶ πάντως ἀμετόχο ἁμαρτήματος, καὶ εἰ τὰ μάλιστα τοῖς τῆς φύσε ὑπηρετῆσαι βουλήμασιν ἔδοξαν, τισαμένης διὰ το των τοὺς ἀναιρεθέντας, ὧν ἀφανῶς αὐτὴ δικάσα παρ᾽ ἑαυτῇ θάνατον κατέγνω.

§. 25. Ταῦτα μὲν ἐπ᾽ ἐλευθέροις καὶ ἀστο Ἑξῆς δὲ καὶ περὶ οἰκετῶν νομοθετεῖται βιαίως ἀν ρεθέντων. Θεράποντες τύχῃ μὲν ἐλάττονι κέχρη ται, φύσεως δὲ τῆς αὐτῆς μεταποιοῦνται τοῖς δ σπόταις. Τῷ δὲ θείῳ νόμῳ κανὼν τῶν δικαί ἐστὶν, οὐ τὸ τύχης ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως ἐναρμ νιον. Διὸ προσήκει τοὺς κυρίους μὴ κατακόρως χρ σθαι ταῖς ἐξουσίαις κατὰ τῶν οἰκετῶν, ἀλαζονεί καὶ ὑπεροψίαν καὶ δεινὴν ὠμότητα ἐπιδεικνυμένοι Ταῦτα γὰρ οὐκ ἔστι δείγματα ψυχῆς εἰρηνικῆς, ἀ ὑπὸ ἀκρασίας τὸ ἀνεύθυνον ζηλούσης κατὰ τυρα νικὴν δυναστείαν. Ὁ μὲν γὰρ τὴν ἰδίαν οἰκίαν ὥ περ ἄκραν ἐπιτειχίσας, παῤῥησίας δὲ τῶν ἔνδον μ δενὶ μεταδιδοὺς, ἀλλὰ πρὸς ἅπαντας ἠγριωμέν ὑπὸ τῆς ἐμφύτου, τάχα δὲ καὶ ἐπιτετηδευμένης μ σανθρωπίας, τύραννός ἐστιν ἐν ἐλάττοσι παρασκε αῖς. Ἐξ ὧν ἐλέγχεται μὴ στησόμενος ἐπὶ τῶν αὐτῶ εἰ μειζόνων λάβοιτο χρημάτων. Διαβήσεται γὰρ εὐ θὺς ἐπὶ πόλεις τε καὶ χώρας καὶ ἔθνη, τὴν αὐτ πατρίδα προδουλωσάμενος, εἰς ἔνδειξιν τοῦ μηδ μέλλειν τῶν ἄλλων ὑπηκόων ἡμέρως προσφέρεσθ Σαφῶς οὖν ὁ τοιοῦτος ἴστω, μὴ τοῦ συνεχῶς κ
323 εἰς πολλοὺς ἁμαρτάνειν ἄδειαν ἕξων. Ἐναντιώσ
M ται γὰρ ἡ μισοπόνηρος αὐτῷ δίκη, ἡ βοηθὸς κ ὑπέρμαχος τῶν ἀδικηθέντων, ἣ λόγον καὶ εὐθύν αὐτὸν τῆς περὶ τοὺς πεπονθότας συμφορᾶς ἀπαιτ

σει, καὶ ἂν ἄρα φάσκῃ πληγὰς ἕνεκα νουθεσίας ἐντεῖναι, μὴ διανοηθεὶς ἀνελεῖν. Οὐ γὰρ εὐθὺς βαδιεῖται γεγηθὼς, ἀλλ᾽ εἰς δικαστήριον ἀχθεὶς παρ᾽ ἀκριβέσι λογισταῖς τῆς ἀληθείας ἐξετασθήσεται, πότερον ἑκὼν ἀπέκτεινεν, ἢ ἄκων. Καὶ ἂν ἐπιβεβουλευκὼς ἀνευρίσκηται γνώμῃ ἀνοσίᾳ, θνησκέτω, μηδὲν παρ᾽ ὅσον δεσπότης ἐστὶ κερδαίνων εἰς τὸ σωθῆναι· ἐὰν δὲ μὴ εὐθὺς ἐκ τῶν πληγῶν οἱ τυπηθέντες ἀναιρεθῶσιν, ἀλλὰ βιώσωσιν ἡμέραν μίαν ἢ καὶ δύο, μηκέθ᾽ ὁ δεσπότης ὑπόδικος ἔστω φόνου, πλεονέκτημα εἰς ἀπολογίαν πεπορισμένος τὸ μὴ παραχρῆμα τύπτων ἀνελεῖν, μήθ᾽ ὕστερον ἔχων κατὰ τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ ζῆν ἐάσας ὅσον βιῶναι οἷοί τε ἦσαν χρόνον, εἰ καὶ παντάπασιν ὀλίγον. Χωρὶς τοῦ μηδένα οὕτως ἠλίθιον εἶναι, ὡς λυπεῖν ἕτερον ἐπιχειρεῖν, ἐν οἷς αὐτὸς ἀδικηθήσεται. Κτείνων δέ τις οἰκέτην, πολὺ πρότερον βλάπτει ἑαυτὸν, ὑπηρεσιῶν ἃς παρὰ ζῶντος εἶχε στερούμενος καὶ τὴν τιμὴν ζημιούμενος, καὶ πλείστην ἴσως. Ἐὰν μέντοι θανάτου ἄξια πεπραχὼς τυγχάνῃ, πρὸς τοὺς δικαστὰς ἀγέτω καὶ δηλούτω τὸ ἀδίκημα, τοὺς νόμους κυρίους ποιῶν τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ μὴ ἑαυτόν.

Κατὰ ζώων ἀλόγων ἅπερ αἴτια γίνεται θανάτου.

§. 26. Ἐάν τινα ταῦρος ἀναπείρας ἀποκτείνῃ, καταλευέσθω. *) Ἀσφαγῆ γὰρ ἱερείοις καὶ ἄβρωτα ἔστω τούτου τὰ κρέα. Διὰ τί; Ὅτι τροφὴν ἢ προςόψημα τροφῆς ἀνθρώπῳ γίνεσθαι τὰ τοῦ κτείναντος ἄνθρωπον οὐχ ὅσιον. Ἐὰν δὲ ὁ τοῦ κτήνους κύριος ἄγριον εἰδὼς καὶ ἀτίθασσον μήτε καταδήσῃ, μήτε κατακλείσας φυλάττῃ, τύχῃ δὲ καὶ παρ᾽ ἑτέρων

---

*) Exod. 21, 28.

πεπυσμένος ὅτι οὐκ ἔστι χειροήθης, ἄφετον ἐά
ἐκνέμεσθαι, ὡς παραίτιος, ὑπόδικος ἔστω. Καὶ
μὲν ἀναπείραν αὐτίκα θνησκέτω, ὁ δὲ κύριος πρ
αναιρείσθω, ἢ λύτρα καὶ σῶστρα κατατιθέσ
τὸ δὲ δικαστήριον ὅ τι χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτῖσαι δ
γνώσεται. Εἰ μέντοι δοῦλος ὁ ἀναιρεθεὶς εἴη,
τιμὴν ἐπανορθούτω τῷ δεσπότῃ· ἐὰν δὲ μὴ
324 θρωπον ἀλλὰ κτῆνος ἀναπείρῃ, τὸ τεθνηκὸς
M. τοῦ κτείναντος λαβὼν δεσπότης τὸ ὅμοιον ἀποτι
τω, διότι τὸ ἀνήμερον τοῦ ἰδίου προαισθανόμε
οὐκ ἐφυλάξατο. Καὶ ἂν αὐτὸ μέντοι τὸ θρέμμ
ἀλλότριον ἀνέλῃ, πάλιν ὅμοιον ἀποτινέτω, χά
εἰδὼς ἐπὶ τῷ μὴ πλείονα ζημίαν ὑπομένειν,
ξας ἐπηρείας.

Περὶ ὀρυγμάτων.

§. 28. Ὀρύγματα γῆς εἰώθασί τινες εὖ μά
βαθύνειν, ἢ φλέβας πηγαζούσας ἀναστέλλοντες,
πρὸς ὑποδοχὴν ὀμβρίου ὕδατος, εἶθ' ὑπονόμους
ρύναντες ἀφανεῖς, δέον τὰ στόμια ἢ περιοικοδομ
σαι, ἢ περιπωμάσαι, κατά τινα δεινὴν ῥαθυμίαν
φρενοβλάβειαν ἐπ' ὀλέθρῳ τινῶν εἴασαν ἀχα
Ἐὰν οὖν τις τῶν ὁδῷ παριόντων μὴ προαισθόμε
κατὰ κενοῦ ἐπιβὰς ἐνεχθῇ καὶ τελευτήσῃ, ἐπιγρ
φέσθωσαν οἱ βουλόμενοι τοῦ τετελευτηκότος πρ
τοὺς τὸ ὄρυγμα ποιησαμένους καὶ τιμάτω τὸ δικ
στήριον ὅ τι χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτῖσαι. *) Ἐὰν
θρέμμα κατενεχθὲν ἀποθάνῃ, τὴν ἀξίαν τιμὴν
ζῶντος ἐπανορθούτωσαν τῷ δεσπότῃ, τὸ νεκρ
αὐτοὶ λαβόντες. Ἀδελφὸν δὲ καὶ συγγενὲς ἀδίκημ
δρῶσι τῷ λεχθέντι, ὅσοι κατασκευάζοντες οἰκί
ἰσόπεδα καταλείπουσι τὰ τέγη, περιστεφανοῦν θ

*) Exod. 21, 33.

ρακίοις δέον, ὑπὲρ τοῦ μή τινα κατακρημνισθῆναι λαθόντα. Φόνον γὰρ εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν δρῶσι, καὶ ἂν μηδεὶς ὑποσυρεὶς ἀποθάνῃ, τό γε ἐπ' αὐτοῖς ἧκον μέρος· κολαζέσθωσαν γοῦν ἐν ἴσῳ τοῖς ἐγανῆ τὰ στόμια τῶν ὀρυγμάτων καταλείπουσι.

§. 28. Λύτρα παρ' ἀνδροφόνων, οὓς δέον τεθνάναι, διαγορεύει ὁ νόμος μὴ ἐξεῖναι λαμβάνειν ἐπὶ μειώσει τῆς τιμωρίας, ἢ ὑπαλλαγῇ φυγῆς ἀντὶ θανάτου. Αἵματι γὰρ αἷμα καθαίρεται, τῷ τοῦ κτείναντος τὸ τοῦ ἐπιβουλευθέντος· ἐπεὶ κόρον οὐκ ἔχουσιν οἱ πονηροὶ τὰς φύσεις τοῦ πλημμελεῖν, ἀλλ' ἀεὶ μεγαλουργοῦσι προςυπερβάλλοντες καὶ τὰς κακίας ἐπιτείνουσι καὶ διαίρουσι πρὸς τὸ ἄμετρον καὶ ἀπερίγραφον. Μυρίους μὲν γὰρ θανάτους, εἴπερ οἷόν τε ἦν, ἤνεγκεν ἂν κατ' αὐτῶν ὁ νομοθέτης. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο οὐκ ἐνεδέχετο, τιμωρίαν ἄλλην προςδιατάττεται, κελεύων τοὺς ἀνελόντας ἀνασκολοπίζεσθαι. Καὶ τοῦτο προστάξας ἀνατρέχει πάλιν πρὸς τὴν ἑαυτοῦ φιλανθρωπίαν, ἡμερούμενος πρὸς τοὺς ἀνήμερα εἰργασμένους, καί φησι, „Μὴ ἐπιδυέτω ὁ ἥλιος ἀνεσκολοπισμένοις,*) ἀλλ' ἐπικρυπτέσθωσαν γῇ πρὸ δύσεως καθαιρεθέντες. Ἦν γὰρ ἀναγκαῖον, τοὺς ἅπασι τοῖς μέρεσι τοῦ κόσμου πολεμίους μετεωρίσαντας εἰς τὸ ἐμφανὲς ἐπιδείξασθαι μὲν αὐτοὺς ἡλίῳ καὶ οὐρανῷ καὶ ἀέρι καὶ ὕδατι καὶ γῇ κολασθέντας, πάλιν δὲ εἰς τὸν νεκρῶν χῶρον ὑπο-
M. σῦραί τε καὶ καταχῶσαι, ὅπως μὴ τὰ ὑπὲρ γῆς μιαίνωσι.

§. 29. Παγκάλως μέντοι καὶ ἐκεῖνο διατέτακται, πατέρας ὑπὲρ υἱῶν μὴ ἀποθνήσκειν, μηδ' υἱοὺς ὑπὲρ γονέων, ἀλλ' ἕκαστον τῶν ἄξια θανάτου δε- 801
δρακότων αὐτὸν ἰδίᾳ μόνον ἀναιρεῖσθαι, διὰ τοὺς P.
ἢ βίαν τοῦ δικαίου προτιμῶντας, ἢ πάνυ φιλοστόρ-

*) Deut. 21, 23.

γους. Οὗτοι μὲν γὰρ διὰ περιττὴν καὶ ὑπερβάλλ σαν εὔνοιαν, ἐθελήσουσι πολλάκις ἄσμενοι προς ποθνήσκειν, αὐτοὺς ἐπιδιδόντες ὑπὲρ τῶν ἐνόχ οἱ ἀνυπαίτιοι, μέγα κέρδος κομίζοντες τὸ μὴ ἰδ κολαζομένους ἢ τοὺς γεννήσαντας υἱοὶ, ἢ καὶ τ παῖδας γονεῖς, ὡς ἀβίωτον καὶ παντὸς ἀργαλεώτερ θανάτου τὸν αὖθις χρόνον βιωσόμενοι. Πρὸς λεκτέον, "Ἡ εὔνοια ὑμῶν οὐκ ἔχει καιρόν. Τὰ ὅσα μὴ ἐν καιρῷ, ψέγεται δεόντως, ἐπεὶ καὶ καίρια ἐπαινεῖται. Χρὴ μέντοι φιλεῖν τοὺς ἄξια λίας δρῶντας. Πονηρὸς δὲ οὐδεὶς πρὸς ἀλήθει φίλος. Συγγενεῖς δὲ καὶ ἐν συγγενέσι φίλους καλ μένους ἠλλοτρίωσαν αἱ μοχθηρίαι πλημμελοῦντ Συγγένεια γὰρ οἰκειοτέρα τοῦ πρὸς αἵματος, ἡ π δικαιοσύνην καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀρετὴν ὁμολογία, ἐκλείπων τις οὐκ ἐν ὀθνείοις καὶ ξένοις μόνον, ἀλ καὶ ἐν ἀσπόνδοις ἐχθροῖς ἀναγράφεται. Τί οὖν κ τεψευσμένοι ὄνομα εὐνοίας, ὅ τι χρηστὸν καὶ λάνθρωπόν ἐστιν, ὑποδύεσθε τὰ ἀληθῆ μαλακ καὶ ἀνανδρίαν παρακαλυπτόμενοι; Ἢ οὐκ ἄνανδρ παρ᾽ οἷς οἴκτῳ λογισμὸς ἥττηται; Καὶ ταῦθ᾽ διπλοῦν ἀδίκημα δράσητε, τοὺς μὲν ὑπαιτίους ῥ μενοι τῆς τιμωρίας, αὐτοὺς δὲ ἐπὶ μηδενὶ μ φθέντας τὸ παράπαν οἰόμενοι δεῖν ἀντ᾽ ἐκείνων λάζειν."

§. 30. Ἀλλ᾽ οὗτοι μὲν ὑποτίμησιν ἔχουσι, μηδενὸς θηρᾶσθαι ἐπ᾽ ὠφελείᾳ καὶ τὸ λίαν π τοὺς ἐγγυτάτω γένους φιλόστοργον, ὑπὲρ ὧν σωτηρίας ἀποθνήσκειν ἄσμενοι διανοοῦνται· τ δ᾽ ὠμοθύμους καὶ τὴν φύσιν θηριώδεις τίς οὐκ προβάλοιτο τῶν οὐ λέγω μετρίων ἀλλὰ καὶ τ σφόδρ᾽ ἀτιθάσσων τὴν ψυχὴν, οἳ ἢ λάθρα τεχ ζουσιν ἢ ἐπιθαῤῥοῦσι φανερῶς, ἑτέροις ἀνθ᾽ ἑτέρ τὰς μεγίστας ἐπανατείνεσθαι συμφορὰς, φιλίαν συγγένειαν ἢ κοινωνίαν ἤ τι ὁμοιότροπον ἐπ᾽ ὀλέθ τῶν οὐδὲν ἠδικημένων προφασιζόμενοι; Καὶ ταῦ

δρῶσιν ἔστιν ὅτε μηδὲν πεπονθότες δεινὸν, ἕνεκα δὲ πλεονεξίας ἢ ἁρπαγῆς. Πρώην τις ἐκλογεὺς φόρων ταχθεὶς παρ᾽ ἡμῖν, ἐπειδή τινες τῶν δοξάντων ὀφείλειν διὰ πενίαν ἔφευγον, δέει τιμωριῶν ἀνηκέ-
326 στων, γύναια τούτων καὶ τέκνα καὶ γονεῖς καὶ
M τὴν ἄλλην γενεὰν ἀπαγαγὼν πρὸς βίαν, τύπτων καὶ προπηλακίζων καὶ πάσαις αἰκίαις αἰκιζόμενος, ἵνα ἢ τὸν φυγόντα καταμηνύσωσιν, ἢ τὰ ὑπὲρ 802
ἐκείνου καταθῶσιν, οὐδ᾽ ἕτερον δυνάμενοι, τὸ μὲν P.
ὅτι ἠγνόουν, τὸ δὲ ὅτι οὐχ ἧττον τοῦ φυγόντος ἀπόρως εἶχον. Οὐ πρότερον ἀνῆκεν, ἢ βασάνοις καὶ στρέβλαις τὰ σώματα κατατείνων ἀποκτεῖναι κεκαινουργημέναις ἰδέαις θανάτου, ἄμμου σπυρίδα πλήρη βρόχοις ἐκδησάμενος, ἀνῆρτα κατὰ τὸν αὐχένα βαρύτατον ἄχθος, ἱστὰς ἐν ὑπαίθρῳ κατὰ μέσην ἀγορὰν, ἵνα οἱ μὲν ἀθρόαις τιμωρίαις ἀνέμῳ καὶ ἡλίῳ καὶ τῇ ἀπὸ τῶν παριόντων αἰσχύνῃ καὶ τοῖς ἐκκρεμαμένοις ἄχθεσι βιαζόμενοι, χαλεπῶς ἀπαγορεύσωσιν· οἱ δὲ θεώμενοι τὰς τούτων τιμωρίας προαλγῶσιν, ὧν ἔνιοι τρανοτέραν τῆς διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν διὰ τῆς ψυχῆς λαβόντες αἴσθησιν, ὡς ἐν τοῖς ἑτέρων σώμασιν αὐτοὶ κακούμενοι, τῷ βίῳ προαπετάξαντο ξίφεσιν ἢ φαρμάκοις ἢ ἀγχόναις, μεγάλην ὡς ἐν κακοπραγίαις νομίζοντες ἐπιτυχίαν τὴν ἄνευ βασάνων τελευτήν. Οἱ δὲ μὴ φθάσαντες αὐτοὺς διαχρήσασθαι, καθάπερ ἐν ταῖς τῶν κλήρων ἐπιδικασίαις, κατὰ στοιχεῖον ἤγοντο οἱ ἀπὸ τοῦ γένους πρῶτοι καὶ μετ᾽ αὐτοὺς δεύτεροι καὶ τρίτοι, μέχρι τῶν ὑστάτων, καὶ ὁπότε μηδεὶς λοιπὸς εἴη συγγενῶν, διέβαινε τὸ κακὸν καὶ ἐπὶ τοὺς γειτνιῶντας· ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἐπὶ κώμας καὶ πόλεις, αἳ ταχέως ἔρημοι καὶ κεναὶ τῶν οἰκητόρων ἐγένοντο, μετανισταμένων καὶ σκεδαννυμένων ἔνθα λήσεσθαι προσεδόκων. Ἀλλ᾽ οὐδὲν ἴσως θαυμαστὸν εἰ φορολογίας ἕνεκα, βάρβαροι τὰς φύσεις, ἡμέρου παιδείας ἄγευστοι, πειθαρχοῦντες δεσποτικοῖς προς-

τάγμασι τοὺς ἐτησίους ἀναπράττουσι δασμοὺς, οὐ μόνον ἐκ τῶν οὐσιῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν σωμάτων μέχρι καὶ ψυχῆς τοὺς κινδύνους ἐπιφέροντες ὑπὲρ ἑτέρων ἑτέροις. Ἤδη δὲ καὶ οἱ τῶν δικαίων ὅροι καὶ κανόνες, αὐτοὶ οἱ νομοθέται πρὸς δόξαν μᾶλλον ἢ πρὸς ἀλήθειαν ἀπιδόντες, τῶν ἀδικημάτων ὑπέμειναν γενέσθαι, κελεύσαντες τοῖς μὲν προδόταις τοὺς παῖδας συναναιρεῖσθαι, τοῖς δὲ τυράννοις τὰς ἐγγυτάτω πέντε οἰκίας. Διὰ τί; φαίην ἄν. Εἰ μὲν γὰρ συνεξήμαρτον, καὶ συγκολαζέσθωσαν· εἰ δὲ μήτε κατεκοινώνησαν, μήτε ζηλωταὶ τῶν ὁμοίων ἐγένοντο, μήτε ταῖς τῶν οἰκείων εὐτυχίαις ἐπαρθέντες ἐνηδυπάθησαν, τίνος χάριν ἀναιρεθήσονται; Ἢ δι' ἓν τοῦτο μόνον, ὅτι συγγενεῖς εἰσί; Γένους
327 γὰρ ἢ παρανομημάτων αἱ τιμωρίαι; Χρηστῶν
M. ἴσως ὑμεῖς, ὦ σεμνοὶ νομοθέται, τῶν οἰκείων ἐλάχετε. Μοχθηροὶ δὲ εἴπερ ἐγένοντο, δοκεῖ τέ μοι μηδ' ἂν εἰς νοῦν ποτὲ βαλέσθαι τὰς τοιαύτας προςτάξεις, ἀλλὰ καὶ γράφουσιν ἑτέροις δυςχερᾶναι, διὰ τὴν τοῦ μηδὲν ἀνήκεστον παθεῖν προφυλακὴν, τὸν ἐν ἀσφαλεῖ βίῳ διάγοντα μετὰ τῶν κινδυνευόντων σκοπεῖν, καὶ ἐν ταῖς ἴσαις κακοπραγίαις συνεξετάζεσθαι. Τὸ μὲν γὰρ ἔχει δέος, ὃ φυλαττόμενός τις οὐδ' ἂν ἕτερον περιίδοι· τὸ δ' ἐστὶν ἄφοβον, ὑφ' οὗ πολλάκις ἀνεπείσθησάν τινες ἀλογεῖν ἀνθρώπων ἀνυπαιτίων ἀσφαλείαις. Ταῦτ' οὖν ἐκλογισάμενος ὁ ἡμέτερος νομοθέτης, καὶ τὰ παρ' ἄλλοις ἁμαρτήματα συνιδὼν, ὡς φθοροποιὰ τῆς ἀρίστης πολιτείας ἀπεστράφη καὶ διεμίσησε, καὶ τοὺς χρωμένους εἴτε ῥαθυμίαις, εἴτ' ἀπανθρωπίαις καὶ κακίαις, καὶ οὐδέποτέ τινα τῶν συμβεβηκότων ἐξέδωκεν ἐπὶ τιμωρίᾳ προςθήκην ποιησάμενος αὐτὸν ἀδικημάτων ἑτέρων. Διόπερ ἄντικρυς ἀπεῖπεν υἱοὺς ἀντὶ γονέων, ἢ γονεῖς ἀνθ' υἱῶν ἀναιρεῖσθαι, δικαιώσας ὧν τὰ ἁμαρτήματα τούτων εἶναι καὶ τὰς τιμωρίας, εἴτε ζημίας χρημάτων, εἴτε καὶ πληγὰς καὶ βιαιοτέρας ὕβρεις

εἴτε τραύματα καὶ πηρώσεις καὶ ἀτιμίας καὶ φυγὰς καὶ ὅσ᾽ ἄλλα τῶν ἐπὶ δίκαις. Ἑνὸς γὰρ τοῦ μὴ ἕτερον ἀνθ᾽ ἑτέρου κτείνειν μνησθεὶς καὶ τὰ ἡσυχασθέντα προςπεριέλαβεν.

Περὶ τοῦ μὴ ἀναισχυντεῖν γυναῖκας.

§. 31. Ἀγοραὶ καὶ βουλευτήριά καὶ δικαστήρια καὶ θίασοι καὶ σύλλογοι πολυανθρώπων ὁμίλων καὶ ὁ ἐν ὑπαίθρῳ βίος διὰ λόγων καὶ πράξεων κατὰ πολέμους καὶ κατὰ εἰρήνην ἀνδράσιν ἐφαρμόζουσι. Θηλείαις δὲ οἰκουρία, καὶ ἔνδον μονή· παρθένοις μὲν, εἴσω κλισιάδων τὴν μεσαύλιον ὅρον πεποιημέναις· τελείαις δὲ ἤδη γυναιξὶ, τὴν αὔλιον. Διττὸν γὰρ εἶδος πόλεων, μειζόνων καὶ βραχυτέρων. Αἱ μὲν οὖν μείζους ἄσται καλοῦνται, οἰκίαι δὲ αἱ βραχύτεραι. Τὴν δὲ ἑκατέρων προστασίαν διειλήχασιν, ἄνδρες μὲν τῶν μειζόνων, ἧς ὄνομα πολιτεία, γυναῖκες δὲ τῶν βραχυτέρων, ἧς ὄνομα οἰκονομία. Μηδὲν οὖν ἔξω τῶν κατ᾽ οἰκονομίαν πολυπραγμονείτω γυνὴ, ζητοῦσα μοναυλίαν, μηδ᾽ οἷα νομὰς κατὰ τὰς ὁδοὺς ἐν ὄψεσιν ἀνδρῶν ἑτέρων ἐξεταζέσθω, πλὴν εἰς ἱερὸν ὁπότε δέοι βαδίζειν, φροντίδα ποιουμένη· καὶ τότε μὴ πληθούσης ἀγορᾶς, ἀλλ᾽ ἐπανεληλυθότων οἴκαδε τῶν πλείστων, ἐλευθέρας τρόπον καὶ τῷ ὄντι ἀστῆς, ἐν ἠρεμίᾳ θυσίας
328 ἐπιτελοῦσα καὶ εὐχὰς, εἰς ἀποτροπὴν κακῶν καὶ
M μετουσίαν ἀγαθῶν. Τὸ δὲ λοιδορουμένων ἢ συμπλεκομένων ἀνδρῶν ἐπεκθεῖν τολμᾶν κατὰ πρόφασιν συμμαχίας ἢ βοηθείας γυναῖκας, ἐπίληπτον καὶ οὐ μετρίως ἀναίσχυντον, ἃς οὐδ᾽ ἐν πολέμοις καὶ στρατείαις καὶ τοῖς ὑπὲρ πάσης τῆς πατρίδος κινδύνοις, ἐδικαίωσεν ὁ νόμος ἐξετάζεσθαι, τὸ πρέπον ἰδὼν, ὅπερ ἀκίνητον ἀεὶ καὶ πανταχοῦ φυλάττειν 804
διενοήθη, νομίσας αὐτὸ τοῦτο εἶναι καθ᾽ αὑτὸ νί- P.

κης καὶ ἐλευθερίας καὶ πάσης ἄμεινον εὐτυχίας. Ἐὰν μέντοι τις καὶ πυθομένη ὑβρίζεσθαι τὸν ἄνδρα πόθῳ τῷ πρὸς ἐκεῖνον ἡττηθεῖσα φιλανδρίας, ὑπὸ τοῦ παραστάντος πάθους ἐξορμῆσαι βιασθῇ, μὴ πλέον τῆς φύσεως ἀῤῥενούσθω θρασυνομένη. *) Μενέτω δὲ καὶ ἐν οἷς βοηθεῖ, γυνή. Πάνδεινον γὰρ εἰ βουλομένη τις ὑπεξελέσθαι τὸν ἄνδρα ὕβρεων ὑβρισθήσεται παρ' αὐτῆς, κατάπλεων ἀποφαινούσης τὸν ἴδιον βίον αἰσχύνης καὶ μεγάλων ὀνειδῶν τῶν ἐπ' ἀνιάτῳ θρασύτητι. Λοιδορηθήσεται γὰρ γυνὴ κατ' ἀγορὰν, ῥῆμά τε τῶν ἀπηγορευμένων φθέγξεται, ἑτέρου τε κακηγοροῦντος οὐκ ἀποδραμεῖται τὰ ὦτα ἐπιφράξασα; Νυνὶ δὲ προβαίνουσί τινες ὡς μὴ μόνον γλωσσαλγίαις ἐν ἀνδρῶν ὄχλῳ γυναῖκας κακηγορεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας ἐπιφέρειν καὶ προπηλακίζειν, τὰς ὑφάσμασι καὶ ταλασίαις, ἀλλ' οὐ πληγαῖς καὶ ὕβρεσι, καθάπερ παγκρατιαστῶν καὶ πυκτῶν, ἐνασκουμένας. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα οἰστὰ καὶ φέρειν ἄν τις δύναιτο· χαλεπὸν δ' ἐκεῖνο, εἰ τις γυνὴ τοσοῦτον καταθρασύναιτο, ὡς διαδράξασθαι τῶν τοῦ διαφερομένου γεννητικῶν. Μὴ γὰρ, παρ' ὅσον ἀνδρὶ βοηθοῦσα δοκεῖ τοῦτο πράττειν, ἀφιέσθω, τῆς δὲ ἄγαν θρασύτητος ἐπεχέσθω τίνουσα δίκην, ὑφ' ἧς αὐτὴ μὲν τὰ ὅμοια ἐξαμαρτάνειν ἐθέλουσα αὖθις, οὐκ ἂν δύναιτο, τῶν δὲ ἄλλων ὅσαι προπετέστεραι φόβῳ μετριάσουσιν. Ἔστω δὲ ἡ δίκη, χειρὸς ἀποκοπὴ τῆς ἁψαμένης ὧν οὐ θέμις. Ἄξιον ἐπαινεῖν καὶ τοὺς τῶν γυμνικῶν ἀγώνων ἀθλοθέτας, οἳ τῆς θέας ἀνεῖρξαν γυναῖκας, ἵνα μὴ γυμνουμένοις ἀνδράσι παρατυγχάνουσαι τὸ δόκιμον αἰδοῦς νόμισμα παρακόπτωσιν, ἀλογοῦσαι φύσεως θεσμῶν, οὓς ὥρισεν ἑκατέρῳ τμήματι τοῦ γένους ἡμῶν. Οὐδὲ γὰρ ἄνδρας ἀποτιθεμένων

*) Deut. 25, 11 sqq.

ἐσθῆτας γυναικῶν εὐπρεπὲς παρατυγχάνειν, ἀλλ'
ἑκατέρους τὰς τῶν ἑτέρων ὄψεις ἐκτρέπεσθαι γυ-
μνουμένων, τοῖς τῆς φύσεως βουλήμασιν ἑπομένους.
Εἶθ' ὧν ἡ ὄψις ἐπίληπτος, οὐ πολὺ μᾶλλον ὑπαί-
τιοι χεῖρες; Ὀφθαλμοὶ μὲν γὰρ, καὶ ἃ μὴ βουλό-
μεθα πολλάκις ὁρᾶν, ἐπελευθεριάζοντες ὑποβιάζον-
ται· χεῖρες δὲ ἐν τῇ τῶν ὑπηκόων τεταγμέναι τά-
329 ξει μερῶν, πειθαρχοῦσαι τοῖς ἡμετέροις ἐπιτάγμα-
M. σιν ὑπηρετοῦσιν.

§. 32. Ἡ δὲ μὲν αἰτία ἣ παρὰ πολλοῖς εἴωθε
λέγεσθαι· ἑτέραν δὲ ἤκουσα θεσπεσίων ἀνδρῶν,
τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τοῖς νόμοις ὑπολαμβανόντων εἶ-
ναι σύμβολα φανερὰ ἀφανῶν, καὶ ῥητὰ ἀῤῥήτων. 805
Ἦν δὲ τοιάδε. Ψυχῆς, ὥσπερ ἐν ταῖς συγγενείαις, P.
ἡ μέν ἐστιν ἄῤῥην καὶ πρὸς ἀνδρῶν, ἡ δὲ θήλεια
καὶ πρὸς γυναικῶν. Ἄῤῥην μὲν, ἡ μόνῳ θεῷ προς-
κληροῦσα ἑαυτὴν, ὡς πατρὶ καὶ ποιητῇ τῶν ὅλων
καὶ πάντων αἰτίῳ· θήλεια δὲ, ἡ ἐκκρεμαμένη τῶν
ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ, καὶ ἀποτείνουσα καθάπερ
χεῖρα τὴν δύναμιν αὐτῆς, ἵνα τυφλῶς τῶν ἐπιτυ-
χόντων ἐφάπτηται, γένεσιν δεξιουμένη, τὴν τρο-
παῖς ἀμυθήτοις χρωμένην καὶ μεταβολαῖς, δέον τὴν
ἀμετάβλητον καὶ μακάριον καὶ τρισευδαίμονα θείαν
φύσιν. Εἰκότως οὖν τὴν ἐφαψαμένην χεῖρα τῶν
διδύμων ἀποκόπτειν *) διείρηται συμβολικῶς, οὐχ
ὅπως ἀκρωτηριάζηται τὸ σῶμα στερόμενον ἀναγ-
καιοτάτου μέρους, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ πάντας τῆς ψυχῆς
ἀθέους ἐκτέμνειν λογισμοὺς, ἐπιβάθρα χρωμένους
ἅπασιν ὧν γένεσίς ἐστι· δίδυμοι γὰρ σύμβολον σπο-
ρᾶς καὶ γενέσεως. Ἑπόμενος δὲ ἀκολουθίᾳ φύσεως
καὶ ἐκεῖνο λέξω, ὅτι μονὰς μέν ἐστιν εἰκὼν αἰτίου
πρώτου, δυὰς δὲ παθητῆς καὶ διαιρετῆς ὕλης. Ὃς
ἂν οὖν δυάδα πρὸ μονάδος τιμήσας δεξιώσηται, μὴ

*) Deut. 25, 12.

ἀγνοεῖ τὴν ὕλην ἀποδεξάμενος μᾶλλον ἢ θεὸν τῆς χάριν αἰτίας, ἐδικαίωσεν ὁ νόμος ταύτην ἐπιβολὴν τῆς ψυχῆς ἀποκόπτειν οἷα χεῖρα. Μεῖζον γὰρ οὐκ ἔστιν ἀσέβημα ἢ τῷ παθητῷ τὴν τοῦ δρῶντος ἀνατιθέναι δύναμιν.

§. 33. Μέμψεται δὲ ἄν τις δεόντως τοὺς ἀνομοίους τοῖς ἀδικήμασι τάττοντας ἐπιτίμια κατὰ τῶν εἰργασμένων, ζημίας χρημάτων ἐπὶ αἰκίαις ἢ ἐπὶ τραύμασι καὶ πηρώσεσιν ἀτιμίας, ἢ ἐπ᾿ ἀνδροφονίαις ἑκουσίοις ἐλάσεις ὑπερορίους καὶ τὰς ἀεὶ φυγάς, ἢ δεσμοὺς ἐπὶ κλοπαῖς. Τὸ γὰρ ἀνώμαλον καὶ ἄνισον ἐχθρὸν πολιτείας ζηλούσης τὴν ἀλήθειαν. Ἰσότητος δὲ ὑφηγητὴς ὁ ἡμέτερος νόμος τὰ ὅμοια κελεύει τοὺς ἁμαρτάνοντας ὑπομένειν οἷς ἔδρασαν· ἐκ τῶν οὐσιῶν, ἐὰν περὶ τὰς οὐσίας ἀδικοπραγῶσι τὸν πλησίον· ἐκ τῶν σωμάτων, ἐὰν εἰς τὰ σώματα ἁμαρτάνωσι κατὰ μέρη, ἢ καὶ μέλη καὶ τὰς αἰ-
330 σθήσεις· καὶ ἂν ἄχρι μέντοι τῆς ψυχῆς ἐπιβου-
M. λεύσωσιν, εἰς ψυχὴν τιμωρεῖσθαι κελεύει. Ὑπομένειν γὰρ ἀνθ᾿ ἑτέρων ἕτερα μηδεμίαν ἔχοντα κοινωνίαν, ἀλλὰ τοῖς εἴδεσιν ἀπηρτημένα, καταλυόντων νόμους ἐστὶν οὐ βεβαιούντων. Ταυτὶ δέ φαμεν τῶν ἄλλων οὐχ ὁμοίως ἐχόντων. Οὐ γὰρ ταὐτὸν πατρὶ καὶ ἀλλοτρίῳ πληγὰς ἐμφορῆσαι, οὐδ᾿ ἄρχοντα ἢ ἰδιώτην κακῶς εἰπεῖν, οὐδ᾿ ἐργάζεσθαί τι τῶν μὴ ἐφιεμένων ἐν βεβήλοις ἢ ἱεροῖς χωρίοις, οὐδ᾿ ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι καὶ δημοτελέσι θυσίαις· καὶ πάλιν ἐν ἡμέραις αἷς μηδὲν πρόσεστι τῶν εἰς 806
ἐκεχειρίαν, ἢ καὶ συνόλως ἀποφράσι, καὶ ὅσ᾿ ἄλ- P.
λα τοιουτότροπα διερευνητέον εἰς συναύξησιν ἢ μείωσιν κολάσεως. Πάλιν· „Ἐάν τις," φησὶν, „ὀφθαλμὸν οἰκέτου ἢ θεραπαίνης ἐκκόψῃ, ἐλευθέρους ἀφιέτω."*) Διότι ὥσπερ τὴν σώματος ἡγεμονίαν

---

*) Exod. 21, 26.

ἡ φύσις ἀνῆψε κεφαλῇ, χαρισαμένη καὶ τόπον οἰκειότατον ὡς βασιλεῖ τὴν ἄκραν — ἄνω γὰρ αὐτὴν ἐπ᾽ ἀρχὴν ἀναπέμψασα ἱδρύσατο, καθάπερ ἀνδριάντι βάσιν ὑποθεῖσα τὴν ἀπ᾽ αὐχένος ἄχρι ποδῶν ἅπασαν ἁρμονίαν —, οὕτω καὶ τῶν αἰσθήσεων τὸ κράτος ἀνέδωκεν ὀφθαλμοῖς. Ὑπεράνω γοῦν καὶ τούτοις ὡς ἄρχουσιν ἀπένειμεν οἴκησιν, βουληθεῖσα μὴ μόνον τοῖς ἄλλοις, ἀλλὰ καὶ σημείῳ περισημοτάτῳ καὶ περιφανεστάτῳ τούτους γεραίρειν.

§. 34. Τὰς μὲν οὖν χρείας καὶ ὠφελείας, ἃς παρέχονται τῷ γένει ἡμῶν ὀφθαλμοί, μακρὸν ἂν εἴη καταριθμεῖσθαι· μίαν δὲ τὴν ἀρίστην λεκτέον. Φιλοσοφίαν ὤμβρησε μὲν οὐρανὸς, ἐχώρησε δὲ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ἐξενάγησε δὲ ὄψις. Πρώτη γὰρ αὕτη κατεῖδε τὰς λεωφόρους ἀπ᾽ αἰθέρος ὁδούς. Ἀγαθῶν δὲ, ὅσα πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθὰ, πηγὴ φιλοσοφία. Ἧς ὁ μὲν ἀρυόμενος εἰς κτῆσιν καὶ χρῆσιν ἀρετῆς, ἐπαινετός· ὁ δὲ ἕνεκα πανουργίας καὶ τοῦ καταψηφίσασθαί τινα, ψεκτός. Ἔοικε γὰρ ὁ μὲν ἀνδρὶ συμποτικῷ, καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς συνεστιωμένους εὐφραίνοντι πάντας· ὁ δὲ τῷ ἄκρατον εἰς παροινίαν ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ πλησίον ἐμφορουμένῳ. Ὅτῳ γοῦν τρόπῳ φιλοσοφίαν ἐξενάγησεν ὄψις, ἤδη λεκτέον. Ἀναβλέψασα εἰς αἰθέρα κατεῖδεν ἥλιον καὶ σελήνην καὶ πλανήτας καὶ ἀπλανεῖς ἀστέρας, τὴν ἱεροπρεπεστάτην οὐρανοῦ στρατιάν, κόσμον ἐν κόσμῳ· εἶτ᾽ ἀνατολὰς καὶ δύσεις, καὶ χορείας ἐμμελεῖς, καὶ τεταγμένας χρόνων περιόδους, συνόδους, ἐκλείψεις, ἐπιλάμψεις· εἶτ᾽ αὐξήσεις καὶ μειώσεις σελήνης, ἡλίου κινήσεις τὰς κατὰ πλάτος, ἀπὸ μὲν τῶν νοτίων ἐπὶ τὰ βόρεια προσιόντος, ἀπὸ δὲ τῶν βορείων ἐξαναχωροῦντος
331 πρὸς τὰ νότια, εἰς καρπῶν τῶν ἐτησίων γενέσεις, ὡς τὰ πάντα τελεσφορεῖσθαι, καὶ πρὸς τούτοις μυρία ἄλλα θαυμάσια. Καὶ περιαθρήσασα

κατά τε γῆν καὶ κατὰ θάλατταν καὶ ἀέρα καὶ τὰ κατὰ τάδε πάντα τῷ νῷ μετὰ σπουδῆς ἐπεδείξατο. Ὁ δὲ ἅπερ οὐχ οἷός τε ἦν δι' αὐτοῦ καταλαβεῖν, δι' ὁράσεως ἰδὼν, οὐκ ἐπὶ τῶν ὁραθέντων αὐτὸ μόνον ἔστη, ἀλλ' ἅτε φιλομαθὴς καὶ φιλόκαλος, ἀγάμενος τὴν θέαν, λογισμὸν εἰκότ' ἐλάμβανεν, ὅτι ταῦτ' οὐκ ἀπαυτοματισθέντα συνέστη φοραῖς ἀλόγοις, ἀλλὰ διανοίᾳ θεοῦ, ὃν πατέρα καὶ ποιητὴν ὀνομάζειν θέμις· καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἄπειρα, πεπέρασται δὲ ἑνὸς κόσμου περιγραφῇ, πόλεως 80 τρόπον τῇ τῶν ἀπλανῶν ἐξωτάτω σφαίρᾳ περιλαμβανόμενος. Καὶ ὡς ὁ γεννήσας πατὴρ νόμῳ φύσεως ἐπιμελεῖται τοῦ γενομένου, προνοούμενος καὶ τοῦ ὅλου καὶ τῶν μερῶν. Εἶτα προςεπεσκέψατο τίς οὐσία τοῦ ὁρατοῦ, καὶ εἰ πάντων ἡ αὐτὴ τῶν κατὰ κόσμον, ἢ ἑτέρα ἑτέρων, καὶ ἐκ τίνων ἕκαστ' ἐτελέσθη, καὶ τὰς αἰτίας δι' ἃς ἐγένετο, καὶ δυνάμεις αἷς συνέχεται καὶ πότερον αὗται σώματ' ἢ ἀσώματοι. Ἡ γὰρ περὶ τούτων καὶ τῶν παραπλησίων ἔρευνα, τί ἂν ἄλλο ἢ φιλοσοφία προςαγορεύοιτο; Τί δὲ τῷ σκοπουμένῳ θεῖτο ἄν τις οἰκειότερον ὄνομα ἢ φιλόσοφον; Τῷ γὰρ περὶ θεοῦ σκοπεῖν, καὶ κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ κοινῶς ζώων τε καὶ φυτῶν καὶ περὶ νοητῶν παραδειγμάτων καὶ πάλιν αἰσθητῶν ἀποτελεσμάτων, καὶ τῆς καθ' ἕκαστον τῶν γεγονότων ἀρετῆς τε καὶ κακίας, φιλομαθῆ καὶ φιλοθεάμονα καὶ τῷ ὄντι φιλόσοφον διάθεσιν ἐμφαίνει. Μέγιστον δὴ τοῦτο τῶν βροτῶν ἀνθρώπων ἀγαθὸν ὄψις παρέχεται. Δοκεῖ δέ μοι ταύτης ἠξιῶσθαι τῆς προνομίας, ἐπειδὴ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων συγγενεστέρα ψυχῇ καθέστηκεν. Ἅπασαι μὲν γὰρ τὴν πρὸς διάνοιαν ἔχουσιν οἰκειότητα. Αὕτη δὲ καθάπερ ἐν ταῖς οἰκίαις τὴν ἐγγυτάτω γένους πρώτην καὶ ἀνωτάτω τάξιν εἴληχε. Τεκμηριώσαιτο δὲ ἄν τις ἐκ πολλῶν. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι χαιρόντων μὲν ὀφθαλμοὶ γάννυνται καὶ

μειδιῶσι, κινουμένων δὲ συννοίας γέμουσι καὶ κατηφείας· εἰ δὲ πλεονάσαν καὶ πιέζοι καὶ ἀναθλίβοι τὸ ἄχθος ἐκδακρύουσι, καὶ κρατούσης μὲν ὀργῆς οἰδοῦσι, καὶ ὕφαιμον καὶ πυρωπὸν ἐμβλέπουσιν, ἵλεων δὲ καὶ εὐμενές, εἰ χαλάσαι ὁ θυμός. Καὶ ἐν μὲν τῷ λογίζεσθαι ἢ σκοπεῖν πεπήγασιν αἱ κόραι τρόπον τινὰ συννοοῦσαι· τῶν δὲ εὐηθεστέρων πλάζεται ἀπὸ ἠ-
332 M. λιθιότητος καὶ ἡ ὅρασις οὐκ ἠρεμοῦσα, καὶ συνόλως τοῖς τῆς ψυχῆς πάθεσι συμπάσχουσιν ὀφθαλμοί, καὶ ταῖς ἀμυθήτοις τροπαῖς συμμεταβάλλειν πεφύκασι διὰ τὴν οἰκειότητα. Δοκεῖ γάρ μοι μηδὲν οὕτως ὁ θεὸς ἐμφανὲς ἀφανοῦς ἐργάσασθαι μίμημα, ὡς ὄψιν λογισμοῦ.

§. 35. Ἐὰν τις οὖν εἰς τὴν ἀρίστην καὶ ἡγεμονικωτάτην τῶν αἰσθήσεων ὅρασιν ᾖ ἐπιβεβουλευκὼς αὐτῷ καὶ καταφανῆ μὲν ἐλευθέρου ὀφθαλμὸν ἐκκόψας, τὰ αὐτὰ ἀντιπασχέτω· δούλου δέ, μή· οὐχ ὅτι συγγνώμης ἔστ' ἄξιος, ἢ ἔλαττον ἀδικεῖ, ἀλλ' ὅτι πονηροτέρῳ χρήσαιτ' ἂν ὁ πεπονθὼς τῷ δεσπότῃ ἀντιπηρωθέντι, μνησικακήσοντι τῆς συμφορᾶς τὸν ἀεὶ χρόνον, καὶ ἀμυνομένῳ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὡς ἐχθρὸν ἄσπονδον ἀφορήτοις καὶ βαρυτέροις τῆς δυνάμεως ἐπιτάγμασιν, οἷς πιεζό- 808
μενος καὶ τὴν ψυχὴν ἀπορρήξει. Προυνόησεν οὖν P.
ὁ νόμος τοῦ μήτε τὸν ἐπιβεβουλευκότ' ἀθῷον ἀφεθῆναι, μήτε τὸν πεπηρωμένον προσαδικηθῆναι κελεύσας, ἵνα, εἴ τις ἐκκόψῃ θεράποντος ὀφθαλμόν, ἀνενδοιάστως ἐλευθερίας μεταδιδῷ. Οὕτω γὰρ ὁ μὲν ἀνθ' ὧν ἔδρασε, διττὴν ἐκδέξεται ζημίαν, ἅμα τῇ τιμῇ καὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἀφαιρεθείς, καὶ τρίτον ἑκατέρου τῶν λεχθέντων χαλεπώτερον, ἀναγκαζόμενος ἐν τοῖς μεγίστοις εὐεργετεῖν ἐχθρόν, ὃν ἴσως ηὔχετο κακοῦν ἀεὶ δύνασθαι· ὁ δὲ ἀνθ' ὧν ὑπέμεινε παρηγορίαν ἕξει διπλῆν, οὐ μόνον ἐλευθερωθείς, ἀλλὰ καὶ ἀργαλέον καὶ ὠμὸν δεσπότην ἐκφυγών.

§. 36. Προστάττει δὲ καὶ ἄν τις ὀδόντα θεράποντος ἐκκόψῃ, ἐλευθερίαν χαρίζεσθαι τῷ θεράποντι. Διὰ τί; Ὅτι ζωὴ μὲν τίμιον, ὄργανα δὲ ζωῆς ἐτεκτήνατο ἡ φύσις ὀδόντας, οἷς τὴν τροφὴν οἰκονομεῖσθαι συμβέβηκεν. Ὀδόντες δὲ οἱ μὲν εἰσι τῷ τέμνειν σιτία καὶ ὅσ' ἄλλ' ἐδώδιμα, διὰ τοῦτο ταύτης προσηγορίας ἀξιωθέντες· οἱ δὲ μύλαι τῷ τὰ διατμηθέντα εἰς μείζονα λεαίνειν δύνασθαι. Παρ' ἣν αἰτίαν ὁ ποιητὴς καὶ πατὴρ οὐδὲν εἰωθὼς δημιουργεῖν, ὃ μὴ πρός τινι τετάξεται χρείᾳ, τοὺς ὀδόντας οὐχ ὥσπερ τῶν ἄλλων μερῶν ἕκαστον, κατὰ τὴν πρώτην γένεσιν εὐθὺς εἰργάζετο, διανοηθεὶς ὅτι βρέφει μὲν γαλακτοτροφεῖσθαι μέλλοντι περιττὸν ἄχθος γενήσονται, μαστοῖς δὲ πηγάζουσιν, οἷς ἀρδεύεται ἡ τροφὴ, χαλεπὴ ζημία κατὰ τὴν ὁλκὴν τοῦ γάλακτος ὀδαξουμέναις. Τὸν ἐπιτήδειον οὖν καιρὸν προϊδόμενος —, ἔστι δὲ οὗτος ἡνίκα τὸ βρέφος ἀπότιτθον γίνεται, — τὴν ἔκφυσιν τῶν ὀδόντων, ἣν ἐταμιεύσατο πρότερον, ἀνέφηνεν, ἤδη τῆς τελειοτέρας ἀνέχεσθαι τροφῆς ὀργώντων ὧν εἶπον δεομένης
333 τὴν διὰ τοῦ γάλακτος ἀποστρεφόμενον. Ἐὰν οὖν
M τις ἐξ ἀλαζονείας θεράποντος ὀδόντα ἐκκόψῃ, τὸν ὑπηρέτην καὶ ὑποδιάκονον τῶν ἀναγκαιοτάτων τροφῆς τε καὶ ζωῆς, ἐλευθερούτω τὸν ἀδικηθέντα, στερόμενος αὐτὸς τῆς ἐκ τοῦ πεπονθότος λατρείας τε καὶ ὑπηρεσίας. Ἰσότιμον οὖν, φησί τις, ὀδοὺς ὀφθαλμῷ; Πρὸς ἃ γέγονεν ἑκάτερον, εἴποιμ' ἂν, ἰσότιμον, πρὸς μὲν τὰ ὁρατὰ ὀφθαλμὸς, πρὸς δὲ τὰ ἐδώδιμα ὀδούς. Εἰ δὲ καὶ συγκρῖναι τις θελήσει, σεμνότατον μὲν εὑρήσει τῶν ἐν σώματι μερῶν ὀφθαλμὸν, ἅτε θεωρὸν ὄντα τοῦ σεμνοτάτου τῶν κατὰ κόσμον οὐρανοῦ· χρήσιμον δὲ ὀδόντα, ὡς ἀνατροφῆς τοῦ χρησιμωτάτου πρὸς τὸ ζῆν ἐργάτην. Καὶ ὁ μὲν τὰς ὄψεις ἀποβαλὼν οὐ κεκώλυται βιοῦν, τῷ δὲ ἐκκοπέντι τοὺς ὀδόντας ἐφεδρεύει θάνατος οἴκτιστος. Εἰ δή τις ἐπιβουλεύοι περὶ τὰ μέρη ταῦτα 8(

τοῖς οἰκέταις, μὴ ἀγνοεῖ λιμὸν ἐν εὐθηνίᾳ καὶ εὐετηρίᾳ κατασκευάζων τούτοις χειροποίητον. Τί γὰρ ὄφελος ἀφθονίαν μὲν εἶναι τροφῶν, τὰ δὲ πρὸς τὴν διοίκησιν αὐτῶν ὄργανα σεσυλῆσθαι καὶ ἀποβεβληκέναι, χαλεπῶν ἕνεκα καὶ ἀμειλίκτων καὶ ὠμοθύμων δεσποτῶν; Διὰ τοῦτο καὶ ἑτέρωθι παρὰ χρεωστῶν ἀπαγορεύει δανεισταῖς μύλον, ἢ ἐπιμύλιον ῥύσιον αἰτεῖν, ἐπειπὼν ὅτι ὁ τοῦτο δρῶν ψυχὴν ἐνεχυριάζει. Ὁ γὰρ τὰ τοῦ ζῆν ὄργανα ἀφαιρούμενος, ἐπ' ἀνδροφονίαν ἵεται, μέχρι καὶ ψυχῆς ἐπιβουλεύειν διανοηθείς. Τοσαύτην δὲ πρόνοιαν ἐποιήσατο τοῦ μηδένα παραίτιόν τινι γενέσθαι θανάτου, ὡς καὶ τοὺς προσαψαμένους νεκροῦ σώματος, ὃ τελευτὴν ἐνδέδεκται τὴν κατὰ φύσιν, οἴεται δεῖν μὴ εὐθὺς εἶναι καθαρούς, μέχρις ἂν περιῤῥανάμενοι καὶ ἀπολουσάμενοι καθαρθῶσιν. Εἰς μέντοι τὸ ἱερὸν οὐδὲ τοῖς σφόδρα καθαροῖς ἐφῆκεν εἰσιέναι ἐντὸς ἡμερῶν ἑπτὰ, τρίτῃ καὶ ἑβδόμῃ κελεύσας ἀφαγνίζεσθαι. Ἔτι μέντοι καὶ τοῖς εἰσιοῦσιν εἰς οἰκίαν ἐν ᾗ τετελεύτηκέ τις, προστάττει μηδενὸς ἅπτεσθαι μέχρις ἂν ἀπολούσωνται, καὶ τὰς ἐσθῆτας αἷς ἀμπίσχοντο προσαποπλύναντες. Σκεύη δὲ καὶ ἔπιπλα καὶ ὅσ' ἄλλα ἔνδον εἶναι συμβέβηκε, πάνθ' ὡς ἔπος εἰπεῖν ἀκάθαρτα ἡγεῖται. Ψυχὴ γὰρ ἀνθρώπου τίμιον, ἧς μετανισταμένης καὶ μετοικιζομένης, τὰ ἀπολειφθησόμενα πάντα μιαίνεται, στερόμενα θείας εἰκόνος, ἐπειδὴ θεοειδὴς ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, πρὸς ἀρχέτυπον ἰδέαν τὸν ἀνωτάτω λόγον τυπωθείς. Ἔστω δὲ, φησὶν, ἀκάθαρτα καὶ τὰ ἄλλα ὅσων ἂν ὁ ἀκάθαρτος προσάψηται, μετουσίᾳ τοῦ μὴ καθαροῦ μιαινόμενα. Καθολικωτέραν δὲ ἀπόφασιν ὁ χρησμὸς οὗτος ἔοικε παραδηλοῦν, οὐκ ἐπὶ σώματος αὐτὸ μόνον ἱστάμενος, ἀλλ' ἤδη καὶ τρόπους προσδιερευνώμενος ψυχῆς. Ἀκάθαρτος γὰρ κυρίως ὁ ἄδικος καὶ ἀσεβὴς, ὅτῳ
334 μήτε τῶν ἀνθρωπίνων μήτε τῶν θείων αἰδώς
M. τις ἔρχεται, πάντα φύρων καὶ συγχέων διά τε τὰς

ἀμετρίας τῶν παθῶν καὶ τὰς τῶν κακιῶν ὑπερβολάς· ὥστε ὧν ἂν ἐφάψηται πραγμάτων πάντα ἐστὶν ἐπίληπτα τῇ τοῦ δρῶντος συμμεταβάλλοντα μοχθηρίᾳ. Καὶ γὰρ κατὰ τὸ ἐναντίον αἱ πράξεις τῶν ἀγαθῶν ἐπαινεταὶ, βελτιούμεναι ταῖς τῶν ἐνεργούντων ἀρεταῖς, ἐπειδὴ πέφυκέ πως τὰ γινόμενα τοῖς δρῶσιν ἐξομοιοῦσθαι.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ
ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΩΝ
ΕΝ
ΕΙΔΕΙ ΝΟΜΩΝ ΕΙΣ ΤΡΙΑ ΓΕΝΗ

ΤΩΝ ΔΕΚΑ ΛΟΓΙΩΝ ΤΟ Η ΚΑΙ ΤΟ Θ ΚΑΙ ΤΟ Ι ΤΟ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΕΠΙΚΛΕΠΤΕΙΝ ΚΑΙ ΨΕΥΔΟΜΑΡΤΥΡΕΙΝ ΚΑΙ ΜΗ ΕΠΙΘΥΜΕΙΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΙΣ ἝΚΑΣΤΟΝ ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΩΝ· ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ Ἡ ΠΑΣΙ ΤΟΙΣ ΛΟΓΙΚΟΙΣ ΕΦΑΡΜΟΖΕΙ Ὁ ΕΣΤΙ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ.

ARGUMENTUM LIBRI
DE
SPECIALIBUS LEGIBUS
QUAE
REFERUNTUR AD OCTAVUM, NONUM, ET DECIMUM etc.

Furtum luitur restitutione rei ablatae, vel solutione eius pretii; fur vero nimis pauper venditur (1.). Qui noctu muros perfodit, in ipso foramine, quod aperuit, a domino domus deprehensus iure necatur; sed interdiu captus ad iudicem rapiendus est (2.). Cetera furta duplo, ovium quadruplo, boum quintuplo pretio puniuntur (3.). Gravissima poena infligitur iis, qui hominem libertate privant, ut vendant (4.) Pastores, qui pecudes in aliorum prata vel agros agunt, simplex damni pre-

tium domino restituere iubentur (5.) Qui ignem prato vel agro messe stante iniicit, totum damnum incendio effectum restituat (6). Graviter etiam punitur, qui res fidei commissas negligit vel surripit (7.), et qui calumniarum falsoque dictorum in cives et proximos auctor est (8.).

Περὶ κλοπῆς.

§. 1. Τὰ μὲν ἐπὶ μοιχείᾳ καὶ ἀνδροφονίᾳ καὶ ὅσα ἑκατέρᾳ τούτων ὑποστέλλει νόμιμα, μετὰ ἁπάσης ἀκριβείας, ὥς γε ἐμαυτὸν πείθω, λέλεκται πρότερον· τὸ δὲ ἑπόμενον τῇ τάξει συνεπισκεπτέον, ὅ τι τρίτον μέν ἐστι τῶν ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ στήλῃ, ταῖς δὲ ἐν ἀμφοτέραις ὄγδοον, περὶ τοῦ "μὴ κλέπτειν." *) Ὅς ἂν ἄγῃ ἢ φέρῃ τὰ ἑτέρου, μὴ δέον· ἐὰν μὲν βίᾳ καὶ φανερῶς τοῦτο ποιῇ, κοινὸς ἀνα-
336 γραφέσθω πολέμιος, γεγράφθω παρανομίᾳ συνυ-
M. φαίνων ἀναίσχυντον θράσος· ἐὰν δὲ κρύφα λανθάνειν ἐπιχειρῶν, φωρὸς τρόπον, αἰδῶ προκάλυμμα ποιούμενος τῶν ἁμαρτημάτων τὸ σκότος, ἰδίᾳ κολαζέσθω μόνον ὧν ὑπόδικος ὧν ἐπεχείρησε βλάπτειν, καὶ κατατιθέσθω διπλοῦν τὸ φωρίον, ἄδικον ὠφέλειαν ἀξιώμενος βλάβῃ δικαιοτάτῃ. Ἐὰν δὲ ἄπορος ὢν ἐκτίνειν ἀδυνατῇ τό γε ἐπιτίμιον, πιπρασκέσθω — θέμις γὰρ ἐλευθερίας στερεῖσθαι τὸν ὑπομείναντα κέρδους παρανομωτάτου δοῦλον εἶναι —, ἵνα μηδὲ ὁ πεπονθὼς κακῶς ἀπαρηγόρητος ἀφεθεὶς, διὰ τὴν τοῦ κεκλοφότος ἀχρηματίαν ὀλιγωρεῖσθαι δοκῇ. Ἀλλὰ μηδεὶς ἀπανθρωπίαν καταγνώτω τοῦ πράγματος. "Ὁ γὰρ πραθεὶς οὐκ εἰςάπαν ἔσται δοῦλος, ἀλλὰ ἐντὸς ἑπταετίας ἀπαλλάττεται κοινῷ κηρύγματι, καθάπερ ἐν τοῖς περὶ ἑβδομάδος ἐδήλωσα."

---

*) Exod. 20, 13.

Καὶ ἀγαπάτω διπλοῦν ἐκτείνων τὸ φωρίον ἢ καὶ πιπρασκόμενος, ἀδικῶν οὐκ ὀλίγα. Πρῶτον μὲν ὅτι τοῖς οὖσιν οὐκ ἀρκούμενος περιττοτέρων ὀρέγεται, πλεονεξίαν, ἐπίβουλον καὶ δυσίατον πάθος, ἐπιτειχίζων. Δεύτερον δὲ, ὅτι τοῖς ἀλλοτρίοις προσοφθαλμιῶν καὶ ἐπιχειρῶν τὰς ἐπὶ νοσφισμῷ πύγας τίθησι, τοὺς κυρίους ὧν ἔχουσιν ἀφαιρούμενος. Τρίτον δὲ, ὅτι καὶ λανθάνειν ἐπιτηδεύοντας ἐκ τοῦ πράγματος ὠφελείας μόνος ἐστὶν ὅτε καρποῦται, τὰ δὲ ἐγκλήματα τρέπει πρὸς τοὺς ἀναιτίους, τυφλὴν ἀπεργαζόμενος τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθείας. Ἔοικε δέ πως καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ κατηγορεῖν, ὑπὸ τοῦ συνειδότος ἐλεγχόμενος, ἐν οἷς ὑφαιρεῖται λάθρα, πάντως αἰσχυνόμενος, ἢ εὐλαβούμενος· ὧν τὸ μὲν ἐστι σημεῖον τοῦ τὴν πρᾶξιν αἰσχρὰν ὑπειληφέναι — τὰ γὰρ αἰσχρὰ αἰσχύνην ἐπιφέρει —, τὸ δὲ τῆς κολάσεως ἄξιον νομίζεσθαι, δέος γὰρ ἐμποιοῦσιν αἱ κολάσεις.

Κατὰ τοιχωρύχων.

§. 2. Ἐάν τις ἔρωτι τῶν ἀλλοτρίων ἐπιμανεὶς κλέπτειν ἐπιχειρῇ, καὶ μὴ δυνάμενος εὐπετῶς ὑφαιρεῖσθαι τοιχωρυχῇ νύκτωρ, προκάλυμμα ποιούμενος ὧν ἀδικεῖ τὸ σκότος, ἁλοὺς μὲν ἐπὶ αὐτοφώρῳ, πρὶν ἥλιον ἀνίσχειν, ἐν αὐτῷ τῷ διορύγματι πρὸς τοῦ δεσπότου τῆς οἰκίας ἀναιρείσθω· τὸ μὲν προη-
337 γούμενον ἔργον ἔλαττον ἐργαζόμενος, κλοπήν, τὸ
M. δὲ ἑπόμενον μεῖζον ἀνδροφονίαν, διακωλύει τις, ὀρυκτῆρσιν οἷς ἐπιφέρεται σιδηροῖς καὶ ἑτέροις ὅπλοις ἀμύνεσθαι παρεσκευασμένος. Εἰ δ' ἥλιος ἀνάσχοι, μηκέθ' ὁμοίως αὐτοχειρίᾳ κτεινέσθω, πρὸς δὲ τοὺς ἄρχοντας καὶ δικαστὰς ἀγέσθω, δώσων δίκας, ἃς ἂν ἐπικελεύωσιν αὐτοί. Νύκτωρ μὲν οἴκοι διατριβόντων καὶ τετραμμένων πρὸς ἀνάπαυλαν ἀρχόντων ὁμοῦ καὶ ἰδιωτῶν, οὐδεμία τῷ πλημμελουμένῳ

καταφυγὴ πρὸς βοήθειαν, ὅθεν αὐτὸς ἔστω κύριος τῆς τιμωρίας, ὑπὸ τοῦ καιροῦ κατασταθεὶς ἄρχων καὶ δικαστής. Μετὰ ἡμέραν μὲν ἀναπέπταται δικαστήρια καὶ βουλευτήρια, ἐπλήθυνεν δὲ τῶν συλλεγομένων ἡ πόλις. Ὧν οἱ μὲν φύλακες τῶν νόμων κεχειροτόνηνται, οἱ δὲ ἄνευ χειροτονίας, μισοπονήρῳ πάθει τὴν ὑπὲρ τῶν ἠδικημένων τάξιν αἱροῦνται, πρὸς οὓς τὸν κλέπτην ἀκτέον. Οὕτως γὰρ τὰς ἐπὶ αὐθαδείᾳ καὶ προπετείᾳ φεύγων αἰτίας δημοκρατικώτερον αὐτῷ δόξει βοηθεῖν. Ἐὰν ὑπὲρ γῆν ὄντος ἡλίου τὸν φῶρά τις αὐτοχειρίᾳ κτείνῃ πρὸ δίκης, ἔνοχος ἔστω, θυμὸν λογισμοῦ προτιμήσας, καὶ τοὺς νόμους τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐν ὑστέρῳ θείς. "Μὴ γάρ, ἐπειδὴ νύκτωρ ὑφῄρησαι," φαίην ἄν, "ὦ οὗτος, ὑπὸ κλέπτου, διὰ τοῦτο μετὰ ἡμέραν κλοπὴν αὐτὸς ἀπεργάζου χαλεπωτέραν, οὐ τὴν ἐν τοῖς χρήμασιν, ἀλλὰ τὴν ἐν τοῖς δικαίοις, καθ' ἃ συμβαίνει τὴν πολιτείαν διατετάχθαι;"

Περὶ κλοπῆς προβάτου καὶ βοός.

§. 3. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα φωρία τετίμηται διπλῇ καταθέσει· βοῦν δὲ ἢ πρόβατον εἴ τις ὑφέλοιτο, μείζονος ἠξίωσε δίκης, προνομίαν διδοὺς ζώοις, ἃ καλλιστεύει τῶν ἐν ταῖς ἡμέραις ἀγέλαις οὐ μόνον εὐμορφίᾳ σώματος, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἐπὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον ὠφελείαις. Ἧς χάριν αἰτίας οὐδὲ ἐπὶ ἀμφοῖν τὴν ποσότητα τῶν ἐπιτιμίων ἴσην ὥρισεν, ἀλλὰ τὰς χρείας διαριθμησάμενος, ἃς ἑκάτερον παρέχεται τῶν διειρημένων. Κελεύει γὰρ τέτταρα μὲν πρόβατα ἀποτίνειν, βοῦς δὲ πέντε τὸν κλέπτην ἀντὶ ἑνὸς τοῦ ὑφαιρεθέντος. Ἐπειδὴ πρόβατον μὲν φέρει δασμοὺς τέτταρας, γάλα καὶ τυρὸν καὶ ἔρια καὶ ἐτήσιον ἄρνα. Ὁ δὲ βοῦς πέντε· τρεῖς μὲν τοὺς αὐτῆς ἐν γάλακτι καὶ τυρῷ καὶ γεννήμασι, δύο δὲ

ἐξαιρέτους, ἄροτον γῆς καὶ ἀλόητον, ὧν ὁ μὲν ἐστιν
338 ἀρχὴ σπορᾶς καρπῶν, ὁ δὲ τέλος, εἰς κάθαρσιν
ἤδη τῶν συγκομισθέντων, πρὸς ἑτοιμοτέραν τροφῆς χρῆσιν.

Περὶ ἀνδραποδιστῶν.

§. 4. Κλέπτης ἐστὶ καὶ ὁ ἀνδραποδιστὴς, ἀλλὰ τοῦ πάντων ἀρίστου, ὅσα ἐπὶ γῆς εἶναι συμβέβηκεν. Τὰ μὲν οὖν ἄψυχα καὶ τῶν ζώων ἃ μὴ μεγάλας ὠφελείας παρέχεται τῷ βίῳ, διπλᾶ προςτέταχεν ἀποδίδοσθαι παρὰ τῶν φερομένων τοῖς κυρίοις, ὡς ἐλέχθη πρότερον. Καὶ πάλιν τετραπλάσια καὶ πενταπλάσια ἐν ταῖς ἡμερωτάταις ἀγέλαις βοῶν τε καὶ προβάτων. Ἄνθρωπος δὲ, ὡς ἔοικε, τὸν καλλιστεύοντα κλῆρον ἔλαχεν ἐν ζώοις, ἀγχίσπορος ὢν θεοῦ καὶ συγγενὴς κατὰ τὴν πρὸς λόγον κοινωνίαν, ὃς αὐτὸν καίτοι θνητὸν ὄντα ἀπαθανατίζει. Διὸ καὶ πᾶς, ᾧ τινι ζῆλος ἀρετῆς εἰςέρχεται, τραχύς ἐστιν ὀργὴν καὶ παντελῶς ἀμείλικτος κατὰ ἀνδραποδιστῶν, οἳ δουλείαν ἕνεκα κέρδους ἀδικωτάτου, τοῖς γένει μὲν ἐλευθέροις, φύσεως δὲ μετέχουσι τῆς αὐτῆς ἐπάγειν τολμῶσιν. Εἰ γὰρ ἐπαινετὸν πρᾶγμα δεσπόται ποιοῦσιν, οἰκοτρίβας καὶ ἀργυρωνήτους, πολλάκις οὐκ ἐν μεγάλοις ὀνήσαντας, τῆς κατεχούσης δουλείας ἀπαλλάττοντες, ἕνεκα φιλανθρωπίας ᾗ κέχρηνται, πόσης ἄξιοι κατηγορίας τυγχάνειν εἰσὶν οἱ τὸ πάντων ἄριστον κτῆμα, τὴν ἐλευθερίαν, ἀφαιρούμενοι τοὺς ἔχοντας, ὑπὲρ ἧς ἀποθνήσκειν καλὸν τοῖς γεννηθεῖσιν εὖ καὶ τραφεῖσιν; Ἤδη τινὲς τὴν σύμφυτον μοχθηρίαν συναύξοντες, καὶ τὸ ἐπίβουλον αὐτῶν ἦθος τρέποντες εἰς τὸ ἄσπονδον, οὐκ ἐπὶ ἀλλοδαποῖς μόνον καὶ ἀλλογενέσιν ἀνδραποδισμὸν κατεσκεύασαν ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἔθνους. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ δημόταις καὶ φυλέταις, ἀλογήσαντες κοινωνίας νόμων τε καὶ ἐθῶν, οἷς ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐνετράφησαν·

ὅπερ βεβαιοτάτην ταῖς ψυχαῖς εὔνοιαν ἐνσφραγίζ τῶν μὴ λίαν ἀτιθάσσων καὶ μὴ ἐπιτήδευόντων ὠμι τητα· οἳ χάριν κέρδους ἐκνομωτάτου πιπράσκουσι ἀνδράποδα καπήλοις, καὶ οἷς ἂν τύχῃ δουλεύσοντα ἐπὶ ξένης ἀνεπάκτου, μηδὲ ὄναρ τὸ τῆς πατρίδο ἔδαφος ἔτι προςκυνήσοντας, ἢ χρηστῆς ἀπογευσομε νους ἐλπίδος. Ἧττον γὰρ ἂν ἠδίκουν ὑπηρετούμε νοι πρὸς τῶν ἀνδραποδισθέντων· νυνὶ δὲ διπλάσιο ἀδίκημα δρῶσιν ἀπεμπωλοῦντες, ἀντὶ ἑνὸς δύω δε σπότας καὶ διττὰς δουλείας ἐπιτειχίζοντες ἐφέδρους Αὐτοὶ μὲν γὰρ ἐπιστάμενοι τὴν παλαιὰν εὐτυχία τῶν ὑπηγμένων, ἴσως ἂν μετανοήσειαν ὀψὲ λαβόν
339 τες οἶκτον τῶν ἐπταικότων, τὸ τῆς ψυχῆς ἄδηλο
M. καὶ ἀτέκμαρτον καταιδεσθέντες· οἱ δὲ πριάμενοι διὰ ἄγνοιαν τοῦ γένους, ὡς ἐκ πατέρων καὶ προ πάππων οἰκετῶν, ὀλιγωρήσουσιν οὐδὲν, ἀγωγὸν ἐ ταῖς ψυχαῖς ἔχοντες εἰς ἡμερότητα καὶ φιλανθρω πίαν, ἣν εἰκὸς ἐπὶ τοῖς ἐλευθέροις σώζεσθαι φύσει Δίκη δὲ ἔστω κατὰ μὲν τῶν ἑτεροεθνεῖς ἀνδραποδι σαμένων, ἣν ἂν τιμήσηται τὸ δικαστήριον. Κατὰ δὲ τῶν τοὺς ἀλλοφύλους πρὸς τῷ ἀνδραποδίσασθα καὶ πεπρακότων θάνατος ἀπαραίτητος. Ἤδη γὰ οὗτοί γε συγγενεῖς εἰσὶν οὐ πόῤῥω ἀπὸ αἵματος, κα τὰ μείζονα περὶ γραφὴν γειτνιῶντες.

Περὶ βλάβης.

§. 5. „Καὶ ἐν ἀγρῷ," καθάπερ εἶπέ τις τῶν πάλαι, „φύονται δίκαι," ἐπειδὴ πλεονεξίαι καὶ ὁ τῶν ἀλλοτρίων ἵμερος οὐκ ἐν ἄστει μόνον ἀλλὰ κα ἔξω πόλεώς ἐστιν, ἅτε μὴ τόπων διαφοραῖς ἀλλὰ διανοίαις ἀκορέστων καὶ φιλαπεχθημόνων ἀνδρῶν ἐνιδρυμένος· ἀφ᾽ ὧν καὶ τῶν πόλεων αἱ εὐνομώτα ται διττοὺς ἐπιμελητὰς καὶ ἄρχοντας αἱροῦνται τῆ κοινῆς εὐκοσμίας καὶ ἀσφαλείας, τοὺς μὲν ἐντὸ τοῦ τείχους, οὓς ἀστυνόμους προςαγορεύουσι, τοὺ

δὲ ἐκτός, οἷς ὄνομα οἰκεῖον ἐπιτίθενται· καλοῦσι γὰρ
αὐτοὺς ἀγρονόμους. Ἀγρονόμων δὲ τίς ἂν ἦν χρεία,
εἰ μὴ καὶ ἐν τοῖς χωρίοις ἦσάν τινες ἐπὶ λύμῃ τῶν
πλησίον ζῶντες; Ἐὰν οὖν τις ποιμὴν ἢ αἰπόλος ἢ
βουκόλος, ἢ συνόλως ἀγελάρχης, ἀγρὸν ἑτέρου βο-
στήσῃ καὶ κατανέμῃ, φειδὼ μηδεμίαν ποιούμενος
μήτε καρπῶν μήτε δένδρων, ὅμοιον ἀποτινέτω κτῆ-
μα πρόσοδον τὴν ἴσην. Καὶ ἀπαπάτω τοῦθ᾽ ὑπο-
μένων, ἐπιεικοῦς καὶ σφόδρα συγγνώμονος τυχὼν
τοῦ νόμου, ὃς αὐτὸν τὰ πολεμίων ἀσπόνδων ἐργα-
σάμενον, οἷς τὰς ἀρούρας δῃοῦν ἔθος καὶ φυτὰ ἥ-
μερα διαφθείρειν, οὐχ ὡς κοινὸν ἐχθρὸν ἐτιμωρή-
σατο, θάνατον ἢ φυγὴν ἢ τὸ γοῦν τελευταῖον, ἁπάσης
στέρησιν τῆς οὐσίας ὁρίσας, ἀλλὰ αὐτὸ μόνον δικαι-
ώσας ἐπανορθώσασθαι τὸ βλάβος τῷ κυρίῳ. Προ-
φάσεις γὰρ ἀεὶ ζητῶν αἷς ἐπελαφριεῖ τὰ ἀτυχήματα,
διὰ ὑπερβάλλουσαν ἡμερότητα καὶ τὴν ἐκ φύσεως
καὶ μελέτης φιλανθρωπίαν, εὗρεν ἀπολογίαν ὑπὲρ τοῦ
νομέως, τὴν φύσιν τῶν θρεμμάτων ἄλογον οὖσαν
καὶ ἀπειθῆ, καὶ μάλιστα ὅταν ὀρέγηται τροφῆς.
Ἔστω μὲν οὖν ὑπόδικος, ὅτι τὴν ἀρχὴν ἤλασε τὴν
ἀγέλην εἰς ἀνεπιτήδειον χωρίον, μὴ πάντων δὲ τῶν
συμβεβηκότων ἐχέτω τὰς αἰτίας. Εἰκὸς γὰρ αὐτὸν
340 μὲν τοῦ κακοῦ λαβόντα τὴν αἴσθησιν, ἐξελαύνειν
ἐπιχειρεῖν τάχιστα, τὴν δὲ ἅτε χλοηφαγοῦσαν ἁπα-
λῶν ἅτε καρπῶν καὶ βλαστῶν ἐμφορουμένων, ἀν-
τιφιλονεικεῖν.

Περὶ τοῦ μὴ ἀπερισκέπτως πῦρ ἐξά-
πτειν ἀκάνθαις.

§. 6. Βλάπτουσι δὲ οὐ μόνον κατανέμοντες βο-
σκήμασιν ἀλλοτρίας κτήσεις, ἀλλὰ καὶ πῦρ ἀπερισκέ-
πτως καὶ ἀπροοράτως ἀναφλέγοντες. Ἡ γὰρ τοῦ
πυρὸς δύναμις ὕλης λαβομένη, πανταχόσε ἅττουσα
νέμεται καὶ χεῖται· καὶ ἐπειδὰν ἅπαξ κρατήσῃ σβε-

στηρίων, ὅσα ἂν ἐπιφέρῃ τις, καταχρωμένη μ τούτοις ἀντὶ τροφῆς εἰς συναύξησιν, ἕως πάντα ἐ αναλώσασα αὐτὴ δαπανηθῇ πρὸς αὑτῆς. Προςή δὲ μήτε ἐν οἰκίαις μήτε ἐπαύλεσιν ἀφύλακτον π ἐᾷν, ἐπισταμένους ὅτι σπινθὴρ ἐντυφόμενος εἰς πο λάκις ἀνεῤῥιπίσθη, καὶ μεγάλας ἀνέπρησε πόλεις, κ μάλιστα ἐπιφόρῳ πνεύματι ῥυείσης τῆς φλογός. γοῦν τοῖς ἀσυμβάτοις πολέμοις ἡ πρώτη καὶ μέ καὶ τελευταία δύναμις διὰ πυρὸς, ᾗ πιστεύου μᾶλλον ἢ ταῖς πεζῶν καὶ ἵππων καὶ ναυμάχων τ ξεσιν, καὶ ταῖς ὅπλων καὶ ναυμαχητῶν ἀφθόν παρασκευαῖς. Πυρφόρον γάρ τις οἰστὸν βαλὼν κα ρίως εἰς πολὺν νηῶν στόλον αὐτοῖς ἐπιβάταις κατ φλεξεν, καὶ στρατόπεδα πολυάνθρωπα μετὰ τ παρασκευῶν, ἐφ' αἷς ἐπεποίηντο τὰς τοῦ νικᾶν ἐ πίδας, ἐξανάλωσεν. Ἐὰν οὖν εἰς ἀκανθώδη φορυτ παρεμβάλῃ τις, ὁ δὲ ἀναφλεχθεὶς προσαμπρήσῃ ἅλ πυρῶν ἢ κριθῶν ἢ ὀρόβων ἢ δράγματα ἀσταχ ων συγκεκομισμένα, ἢ βαθύγειον πεδιάδα χλοηφ ροῦσαν, ἀποτιννύτω τὸ βλάβος ὁ τὸ πῦρ ἐμβαλώ ἵνα ἐκ τοῦ παθεῖν μάθῃ τὰς πρώτας τῶν πραγμ των ἐνστάσεις εὖ μάλα φυλάττεσθαι, καὶ μὴ δύν μιν ἀήττητον καὶ φθοροποιὸν ἀνακινῇ καὶ ἀνεγείρ δυναμένην ἠρεμεῖν.

Περὶ παρακαταθηκῶν.

§. 7. Ἱερώτατον παρακαταθήκη τῶν ἐν κοινω νίᾳ πραγμάτων ἐστὶν, ἐπὶ τῇ τοῦ λαβόντος κειμέν πίστει. Δάνεια μὲν γὰρ ἐλέγχεται διὰ συμβολέω καὶ γραμμάτων, τὰ δὲ ἄνευ δανείων ἐν χρήσει φα νερῶς γινόμενα τοὺς θεασαμένους ἔχει μάρτυρας παρακαταθηκῶν δὲ οὐχ οὗτος ὁ τρόπος, ἀλλὰ μ νος τις αὐτὸς δίδωσι μόνῳ κρύφα, περιβλεπόμεν τὸν τόπον, μηδὲ ἀνδράποδον ἕνεκα τοῦ διακομίσ προςπαραλαβὼν, εἰ καὶ τύχοι φιλοδεσποτῶν. Ε

πὰρ τὸ ἀναπόδεικτον ἑκάτερος σπεύδειν ἔοικεν, ὁ μὲν ἵνα λάβῃ δοὺς, ὁ δὲ ἵνα ἀγνοῆται λαβών. Ἀοράτῳ δὲ πράγματι πάντως ἀόρατος μεσιτεύει θεὸς, ὃν εἰκὸς ἐπὶ ἀμφοῖν μάρτυρα καλεῖσθαι, τοῦ μὲν ὡς ἀποδώσοντος ὅταν ἀπαιτῆται, τοῦ δὲ ὡς ἐν καιρῷ κομιουμένου. Μέγιστον οὖν ἀδίκημα δρῶν, ὁ παρακαταθήκην ἀρνούμενος, μὴ ἀγνοείτω ψεύσας μὲν ἐλπίδας τὸν ἐπιτρέψοντα, μοχθηρὰ δὲ ἤθη κατασκευάσας λόγοις ἐπιεικέσιν, ἀπιστίᾳ δὲ καθυποκρινόμενος νόθην πίστιν, ἀσυμβάτους ἀποφήνας δεξιὰς καὶ ἀτελεῖς ὅρκους, ὡς ἀνθρωπίνων τε καὶ θείων ὀλιγωρηκέναι, καὶ διττὰς ἀρνεῖσθαι παρακαταθήκας, τὴν μὲν τοῦ τὰ οἰκεῖα ἐπιτρέψαντος, τὴν δὲ τοῦ ἀψευδεστάτου μάρτυρος, ὃς τὰ πάντων ἐφορᾷ καὶ τὰ πάντων ἐπακούει, καὶ προαιρουμένων καὶ μὴ θελόντων. Ἐὰν δὲ ὁ μὲν λαβὼν ὡς ἱερὸν χρῆμα παρακαταθήκην ἄψευστον οἴεται δεῖν φυλάττειν, σέβων ἀλήθειάν τε καὶ πίστιν, οἱ δὲ τῶν ἀλλοτρίων ἔφεδροι βαλαντιοτόμοι καὶ τοιχωρύχοι παρεισφθαρέντες ὑφέλωνται, συλληφθέντες, ἐκτινέτωσαν ἐπιτίμια διπλᾶ [τὰ κλαπτῶν εὑρεθέντα]. Εἰ δὲ μὴ συλληφθειεν οὗτοι, προείτω γνώμῃ ἑκουσίῳ ὁ λαβὼν εἰς τὸ θεῖον δικαστήριον, καὶ ἀνατείνας τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν ὀμνύτω κατὰ ἐξωλείας ἑαυτοῦ, μήτε ἱμέρῳ τῆς παρακαταθήκης νοσφίσασθαι, μήτε ἑτέρῳ κοινοφραγῆσαι, μήτε ὅλως συνεπιψεύσασθαι κλοπὴν οὐ γινομένην.*) Ἄτοπον γὰρ ἢ τὸν μηδὲν ἠδικηκότα ζημιοῦν ἢ τὸν συνδραμόντα εἰς φίλου τάξιν ὑφ' ἑτέρων ἀδικηθέντα, βλάβης αἴτιον ἐκείνῳ γενέσθαι. Παρακαταθῆκαι δὲ οὐ μόνον ἐν τοῖς ἀψύχοις εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ ζῴοις· ὧν διττὸς ὁ κίνδυνος, ὁ μὲν πρὸς τὰ ἄψυχα κοινὸς διὰ κλοπῆς, ὁ δὲ ἴδιος καὶ ἐξαίρετος διὰ θανάτου. Λέλεκται μὲν οὖν περὶ τοῦ

*) Exod. 22, 7.-8.

προτέρου, χρὴ δὲ καὶ περὶ τοῦ δευτέρου προςνομοθετεῖν. Ἐὰν οὖν παρακαταθήκην θρέμματα τελευτήσῃ, μεταπεμψάσθω τὸν ἐπιτρέψαντα ὁ λαβὼν καὶ ἐπιδεικνύτω, φαύλης ὑπονοίας ῥυόμενος ἑαυτόν. Εἰ δὲ ἔκδημος ὢν τυγχάνοι, καλεῖν μὲν ἑτέρους οὐχ ἁρμόττον, οὓς λανθάνειν ἐσπούδασεν ὁ πιστεύσας· ὀμνύναι δὲ ἀναγκαῖον ἐπαγγέλλοντι, περὶ τοῦ μὴ ἐπισκιάζειν ἐψευσμένῳ θανάτῳ νοσφισμὸν ἄδικον. Ἐὰν δὲ λάβῃ τις μὴ ὡς παρακαταθήκην, ἀλλὰ ἕνεκα τοῦ χρήσασθαι δεόμενος, σκεῦος ἢ ζῶον, ἔπειτα εἰ τὰ ἀμφότερα κλαπείη, ἢ τὸ ζῶον ἀποθάνοι, συνδιατρίβοντος μὲν τοῦ χρήσαντος ὁ λαβὼν ὑπόδικος οὐκ ἂν γένοιτο, τοῦ μὴ σκήπτεσθαι μάρτυρι χρώμενος ἐκείνῳ, μὴ συνδιατρίβοντος δὲ, ἀποτιννύτω. Διὰ τί; Ὅτι ἐνδέχεται μὴ παρόντος τοῦ κυρίου τὸν χρησάμενον ἢ πόνοις συνεχέσι ἀποτρῦσαι τὸ ζῶον
342 ὡς ἀποκτεῖναι ἢ παραῤῥῖψαι τὸ σκεῦος, ὀλιγωρή-
M.σαντα τοῦ ἀλλοτρίου, ταμιεύειν δέον, καὶ μὴ παρέχειν εὐμάρειαν εἰς ὑφαίρεσιν κλέπταις. Ἀκολουθίαν δὲ εἴ τις ἄλλος δεινὸς ὢν θεάσασθαι πραγμάτων, ἀπαγορεύσεις ἐπαλλήλους ἑξῆς νομοθετεῖ, στοχαζόμενος εἱρμοῦ, καὶ συνῳδὰ τοῖς προτέροις τὰ ἑπόμενα συνυφαίνων. Τὴν δὲ τῶν λέγεσθαι μελλόντων ἁρμονίαν χρησμῷ θεσπισθῆναί φησιν ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ τὸν τρόπον τοῦτον· „οὐ κλέψετε, οὐ ψεύσεσθε καὶ οὐ συκοφαντήσετε τοὺς πλησίον ὑμῶν· καὶ οὐκ ὀμεῖσθε ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ἀδίκῳ, καὶ τὸ ἐμὸν ὄνομα οὐ βεβηλώσετε.“ *) Παγκάλως καὶ σφόδρα παιδευτικῶς. Ὅ τε γὰρ κλέπτης ὑπὸ τοῦ συνειδότος ἐλεγχόμενός ἀρνεῖται καὶ ψεύδεται, δεδιὼς τὰς ἐκ τοῦ ὁμολογῆσαι τιμωρίας· ὅ τε ἀρνούμενος ἑτέρῳ σπουδάζει προςβάλλειν τὸ ἔγκλημα συκοφαντῶν, καὶ τέχνας ἐπινοεῖ δι' ὧν εὔλογον εἶναι δόξει τὸ συκο-

*) Lev. 19, 11. 12.

φάντημα· πᾶς τε συκοφάντης εὐθὺς ἐστιν ἐπίορκος, ὀλίγα φροντίζων εὐσεβείας· ἐπειδήπερ ἐλέγχων ἀπορεῖ δικαίων, ἐπὶ τὴν ἄτεχνον λεγομένην καταφεύγει, τὴν δι' ὅρκων, οἰόμενος κατακλήσει θεοῦ πίστιν ἐργάσασθαι τοῖς ἀκούουσιν. Ἀνιερὸς δὲ ὁ τοιοῦτος ὢν καὶ ἀβέβηλος ἴστω, μιαίνων τὸ ἀμίαντον φύσει ἀγαθὸν καὶ θεῖον ὄνομα.

Οὐ ψευδομαρτυρήσεις. *)

§. 8. Ἔννατον μέν ἐστι τουτὶ τῶν δέκα κεφαλαίων, τῶν δὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ στήλῃ τὸ τέταρτον ἀριθμῷ, μυρία δὲ τὸν ἀνθρώπινον βίον ὀνῆσαι δυνάμενον, εἰ φυλάττοιτο, ὡς καὶ τὸ ἐναντίον ἀμελούμενον βλάψαι. Ψεκτὸς μὲν γὰρ ὁ συκοφάντης, ὁ δὲ τὰ ψεύδη μαρτυρῶν μᾶλλον ὑπαίτιος. Ὁ μὲν γὰρ αὑτῷ βοηθῶν, ὁ δὲ ἄλλῳ συμπράττων πονηρός· ἐν δὲ συγκρίσει κακῶν ἀνδρῶν ὁ δι' αὑτὸν ἁμαρτάνων τοῦ δι' ἕτερον ἧττον ἄδικος. Καὶ τὸν μὲν κατήγορον ὑποβλέπεται πᾶς δικαστὴς, ὡς ὀλίγα φροντίζοντα τῆς ἀληθείας ἕνεκα τοῦ περιγενέσθαι· διὸ καὶ προοιμίων ἐδέησεν εἰς προσοχὴν ἀκροατοῦ τῷ λέγοντι· τοῦ δὲ μαρτυροῦντος ἐφ' αὑτῷ προπεπονθὼς ὕπουλον ἐλευθέρᾳ γνώμῃ καὶ ἀναπεπταμένοις ὠσὶν ἀνέχεται, πίστιν καὶ ἀλήθειαν ὑποδυομένου τὸ πρᾶγμα, τῶν μὲν ὠφελιμωτάτων τὰ ὀνόματα. Ὀνομάτων δὲ προσαγωγότατος καθάπερ δελέασιν ἐπὶ θήρᾳ χρῆται ὧν ὀρέγεται καὶ ποθεῖ. Διὸ πολλαχοῦ παραινεῖ τῆς νομοθεσίας, ἀδίκῳ μηδενὶ συναινεῖν, μήτε ἀνθρώπῳ, μήτε τῷ πράγματι. **) Προκαλεῖται γὰρ ἡ συναίνεσις ἐφ' ὑγιεῖ μὴ
343 γενομένη τῷ ψευδομαρτυρεῖν. Ἐπεὶ καὶ πᾶς ὅτῳ
L. προσαντὲς καὶ ἐχθρὸν τὸ ἄδικον, ἀληθείας φίλος.

*) Exod. 20, 16. **) Ibid. 23, 1. 2.

Ἑνὶ μὲν οὖν μοχθηρῷ μὴ συναπονοηθῆναι θαυμαστὸν οὐδὲν, εἰς τὰ ὅμοια προκαλουμένῳ, πλήθει δὲ ἐπὶ παρανομίᾳ οἷα κατὰ πρανοῦς ἀθρόᾳ ῥύμῃ φερομένῳ μὴ συνενεχθῆναι, γενναίας ψυχῆς ἐστὶ καὶ φρονήματος ἀνδρείᾳ συγκεκροτημένου. Ἔνια γὰρ τὰ τοῖς πολλοῖς, καὶ ἂν παρανομώτατα ᾖ, νόμιμα καὶ δίκαια εἶναι νομίζουσιν, κρίνοντες οὐκ εὖ. Φύσει γὰρ ἕπεσθαι καλὸν, ἀκολουθίᾳ φύσεως δὲ ἀντίπαλον ὄχλου φοράν. Ἐὰν οὖν κατὰ θιάσους καὶ πολυανθρώπους ὁμίλους ἐγηρόμενοί τινες νεωτερίζεσθαι, τούτους οὐ συνυινετέον, ὡς τὸ ἀρχαῖον καὶ δόκιμον τῆς πολιτείας νόμισμα παρακόπτουσιν. Σοφὸν γὰρ ἓν βούλευμα τὰς πολλὰς χεῖρας νικᾷ, σὺν ὄχλῳ δ᾽ ἀμαθία μεῖζον κακόν. Ἀλλὰ τοσαύτῃ τινὲς ὑπερβολῇ χρῶνται μοχθηρίας, ὥστ᾽ οὐ μόνον ἀνθρώπων ἀγένητα κατηγοροῦσιν, ἀλλὰ ἐπὶ μέν τε τῇ μοχθηρίᾳ διαιροῦσι καὶ τέμνουσι τὸ ψεῦδος, ἄχρι οὐρανοῦ τῆς μακαρίας καὶ εὐδαίμονος θεοῦ φύσεως καταμαρτυροῦντες. Εἰσὶ δὲ οὗτοι τερατοσκόποι καὶ οἰωνοσκόποι καὶ θυταὶ καὶ ὅσοι ἄλλοι μαντικὴν ἐκπονοῦσιν τὴν σὺν τέχνῃ ἀτεχνίαν, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἐπιτηδεύοντες, παράκομμα τῆς ἐντέχνου κατακωχῆς καὶ προφητείας. Προφήτης τε μὲν γὰρ οὐδὲν ἴδιον ἀποφαίνεται τὸ παράπαν, ἀλλ᾽ ἔστιν ἑρμηνεὺς, ὑποβάλλοντος ἑτέρου πάνθ᾽ ὅσα προφέρει, καθ᾽ ὃν χρόνον ἐνθουσιᾷ γεγονὼς ἐν ἀγνοίᾳ, μετανισταμένου μὲν τοῦ λογισμοῦ, καὶ παρακεχωρηκότος τὴν τῆς ψυχῆς ἀκρόπολιν· ἐπιπεφοιτηκότος δὲ καὶ ἐνῳκηκότος τοῦ θείου πνεύματος καὶ πᾶσαν τῆς φωνῆς ὀργανοποιΐαν κρούοντος, καὶ ἐνηχοῦντος εἰς ἐναργῆ δήλωσιν ὧν προθεσπίζει. Τῶν δὲ τὴν παράσημον καὶ βωμολόχον μαντικὴν ζηλούντων ἕκαστος, ταῖς εἰκασίαις καὶ στοχασμοῖς ἀνοίκειον τάξιν παρατίθησιν τὴν τῆς ἀληθείας καὶ τοὺς ἀβεβαίους τὸ ἦθος, ὑπαγόμενος ῥᾳδίως, καθάπερ ἀνερμάτιστα

σκάφη πολὺς ἀντιπνεύσας ἀνωθεῖ καὶ ἀνατρέ-
πει, διακωλύων ὑποδρόμοις ἀσφαλέσι προςσχεῖν τῆς
εὐσεβείας. Τὰ γὰρ τοπασθέντα προλέγειν οἴεται
δεῖν, ὡς οὐκ αὐτὸς εὑρὼν, ἀλλ' ὡς ἀφανῶς αὐ-
τῷ μόνῳ χρησθέντα θεῖα λόγια, πρὸς βεβαιοτέ-
ραν πίστιν ἀπάτης μεγάλων καὶ πολυανθρώπων ὁ-
μίλων. Τὸν τοιοῦτον εὐθυβόλῳ ὀνόματι ψευδο-
344 προφήτην προςαγορεύει, κιβδηλεύοντα τὴν ἀλη-
M. θῆ προφητείαν, καὶ τὰ γνήσια νόθοις εὑρέμασι
ἐπισκιάζοντα, χρόνῳ δὲ παντάπασιν ὀλίγῳ διακα-
λύπτεται τὰ τοιαῦτα στρατηγήματα, τῆς φύσεως
οὐκ ἀεὶ κρύπτεσθαι φιλούσης, ἀλλ' ὁπόταν και-
ρὸς ᾖ, τὸ ἴδιον κάλλος ἀναφαινούσης ἀηττήτοις
δυνάμεσιν. Ὡς γὰρ ἐν ταῖς ἡλιακαῖς ἐκλείψεσιν
καὶ ἀκτῖνες πρὸς βραχύτατον ἀμαυρωθεῖσαι, μι-
κρὸν ὕστερον ἀναλάμπουσιν, ἄσκιον καὶ τηλαυ-
γὲς ἐπιδεικνύμεναι φέγγος, μηδενὸς ἐπιπροςθοῦντος
ἡλίῳ τὸ παράπαν, ἀλλ' ὡς ἐν αἰθρίᾳ καθαρᾷ ὅλο-
στον ἀναφαίνοντι· οὕτως καὶ ἂν χρησμολογῶσί τι-
νες, μαντικὴν μὲν ἐψευσμένην τεχνάζοντες, ὑποδυ-
όμενοι δὲ εὐπρεπὲς ὄνομα προφητείας ἐνθουσιώ-
σεις, καταψευδόμενοι θεοῦ, διελεγχθήσονται ῥᾳ-
δίως. Ἥξει γὰρ πάλιν ἡ ἀλήθεια καὶ ἀναλάμψει
φῶς ἀπαστράπτουσα τηλαυγέστατον, ὡς τό γε ἐπι-
σκιάσαν ψεῦδος ἀφανισθῆναι. Πάγκαλον μὲν καὶ
ἐκεῖνο πορςδιετάξατο, κελευσάμενος "ἑνὸς μαρ-
τυρίαν μὴ προςίεσθαι." *) Πρῶτον μὲν ὅτι ἐν-
δέχεται ἕνα καὶ παριδεῖν τι κατὰ ἀκούσιον, καὶ
παρενθυμηθῆναι καὶ ἀπατηθῆναι. Δόξαι γὰρ αἱ
ψευδεῖς μυρίαι καὶ ἀπὸ μυρίων εἰώθασι προςπί-
πτειν. Δεύτερον δὲ ὅτι κατὰ πλειόνων ἢ καὶ
καθ' ἑνὸς ἀδικωτάτῳ χρῆσθαι μάρτυρι. Πρῶτον
μὲν ὅτι δὴ πρὸς πίστιν ἀξιονικώτεροι ἑνός· τοῦ

*) Num. 35, 30. Deut. 17, 6. 19, 15.

δὲ ἐπειδὴ κατ' ἀριθμὸν οὐ προφέρει, τὸ δὲ ἴσον πλεονεξίας ἀλλότριον. Τί γὰρ μᾶλλον τῷ μάρτυρι καθ' ἑτέρου διεξιόντι ἢ τῷ κατηγορουμένῳ ὑπὲρ αὐτοῦ λέγοντι συναινετέον; Ἄριστον δὲ ὡς ἔοικεν ἐπέχειν ἔνθα μηδὲν ἐνδῇ μηδὲ ὑπερβάλλῃ.

ΤΑ ΠΕΡΙ
ΔΙΚΑΣΤΟΥ.

ARGUMENTUM LIBRI
DE IUDICE.

Lex postulat, ut iudex negotia fidei commissa iuste administret (1.), vanis narrationibus aures non praebeat (2.), munera non accipiat (3.), solam rerum diiudicandarum naturam, non personas, consideret (4.), inque pauperem aeque iuste animadvertat atque in divitem (5.).

---

344 §. 1. Οἴεται δεῖν ὁ νόμος ἅπαντας τοὺς συμφε- 718
ρομένους τῇ κατὰ Μωϋσέα ἱερᾷ πολιτείᾳ, παντὸς P.
ἀλόγου πάθους καὶ πάσης κακίας ἀμετόχους εἶναι,
διαφερόντως δὲ τοὺς τοῖς ἄλλοις λαχόντας ἢ χειροτονηθέντας δικάζειν. Ἄτοπον γὰρ ἁμαρτήμασιν ἐνόχους εἶναι τοὺς τοῖς ἄλλοις τὰ δίκαια βραβεύειν ἀξιοῦντας, οἷς ἀναγκαῖον καθάπερ ἀπ' ἀρχετύπου γραφῆς ἀπομάττεσθαι τὰ φύσεως ἔργα πρὸς μίμησιν. Ὡς γὰρ ἡ τοῦ πυρὸς δύναμις ἀλεαίνουσα, ὧν ἂν προςάψηται, θερμὴ πολὺ πρότερον αὐτὴ καθέστηκεν ἐξ αὐτῆς, καὶ κατὰ τὸ ἐναντίον ἡ τῆς χιόνος

τῷ κατεψύχθαι καὶ τὰ ἄλλα ἐπιψύχει· οὕτως ὀφεί- 71
λει καὶ δικαστὴς ἀνάπλεως εἶναι δικαιοσύνης ἀκραι- P
φνοῦς, εἴ γε μέλλει τὰ δίκαια τοῖς ἐντευξομένοις ἐπάρδειν, ἵν᾽ ὥςπερ ἀπὸ πηγῆς γλυκείας φέρηται νᾶμα πότιμον τοῖς διψῶσιν εὐνομίας. Τουτὶ δὲ συμβήσεται, ἐάν τις δικάζειν εἰςιὼν, ἐν ταὐτῷ νομίζῃ κρίνειν τε καὶ κρίνεσθαι, καὶ ἀναλαμβάνῃ ἅμα τῇ ψήφῳ, σύνεσιν μὲν εἰς τὸ μὴ ἀπατᾶσθαι, δικαιοσύνην δ᾽ εἰς τὴν τῶν κατ᾽ ἀξίαν ἐπιβαλλόντων ἑκάστοις ἀπονομὴν, ἀνδρίαν δὲ πρὸς τὸ ἀνένδοτον πρὸς ἱκεσίας καὶ οἴκτους, κατὰ τὰς τῶν ἑαλωκότων τιμωρίας. Ὁ γὰρ τούτων ἐπιμελούμενος τῶν ἀρετῶν, κοινὸς εὐεργέτης εἰκότως ἂν νομίζοιτο, κυβερνήτου τρόπον ἀγαθοῦ, τοὺς χειμῶνας τῶν πραγμάτων ἐξευδιάζων ἕνεκα σωτηρίας καὶ ἀσφαλείας τῶν τὰ οἰκεῖα ἐπιτετραφότων αὐτῷ.

§. 2. Κελεύει δὴ πρῶτον ὁ νόμος τῷ δικαστῇ, μὴ παραδέχεσθαι ἀκοὴν ματαίαν. *) Τί δὲ τοῦτ᾽ ἐστίν; Ἔστω, φησὶν, ὦ οὗτος, τὰ ὦτά σου κεκαθαρμένα. Καθαρθήσεται δὲ, ἐὰν νάματι σπουδαίων λόγων συνεχῶς ἐπαντλῆται, τὰς ματαίους καὶ πεπατημένας καὶ χλεύης ἀξίας μυθογράφων ἢ μιμολόγων ἢ τυφλοπλαστῶν τὰ μηδενὸς ἄξια σεμνοποιούντων μακρὰς ῥήσεις μὴ προςιέμενα. Δηλοῦται δ᾽ ἐκ τοῦ μὴ παραδέχεσθαι, ματαίαν ἀκοὴν, καὶ ἕτερόν τι τῷ προτέρῳ συνᾷδον. Τοῖς ἀκοῇ μαρτυροῦσι, φησὶν, ὁ προςέχων, ματαίως καὶ οὐχ ὑγιῶς προςέχει, διότι ὀφθαλμοὶ μὲν αὐτοῖς ἐντυγχάνουσι τοῖς γινομένοις, ἐφαπτόμενοι τρόπον τινὰ τῶν πραγμάτων, καὶ ὅλα δι᾽ ὅλου καταλαμβάνοντες, φωτὸς συνεργοῦντος, ᾧ πάντα αὐγάζεταί τε καὶ διελέγχεται. Ὦτα δ᾽, ὡς ἔφη τις οὐκ ἄπο σκοποῦ

*) Exod. 23, 1.

τῶν προτέρων, ὀφθαλμῶν ἀπιστότερα, πράγμασι μὲν οὐκ ἐντυγχάνοντα, ἑρμηνεῦσι δὲ πραγμάτων λόγοις οὐκ ἀεὶ πεφυκόσιν ἀληθεύειν περιελκόμενα. Διὸ καὶ τῶν παρ' Ἕλλησιν ἔνιοι νομοθετῶν μεταγράψαντες ἐκ τῶν ἱερωτάτων Μωϋσέως στηλῶν, εὖ διατάξασθαι δοκοῦσι, μὴ μαρτυρεῖν ἀκοήν, ὡς δέον, ἃ μὲν εἶδέ τις, πιστὰ κρίνειν, ἃ δὲ ἤκουσε, μὴ πάντως βέβαια.

346 §. 3. Δεύτερον παράγγελμα κριτῇ, δῶρα μὴ λαμβάνειν. *) Τὰ γὰρ δῶρα, φησὶν ὁ νόμος, πηροῖ μὲν ὀφθαλμοὺς βλέποντας, τὰ δὲ δίκαια λυμαίνεται, τὴν δὲ διάνοιαν οὐκ ἐᾷ διὰ λεωφόρου βαίνειν ἐπ' εὐθείας. Καὶ τὸ μὲν δωροδοκεῖν ἐπ' ἀδίκοις, παμπονήρων ἐστὶν ἀνθρώπων ἔργον, τὸ δ' ἐπὶ δικαίοις, ἐφ' ἡμισεία πονηρευομένων. Εἰσὶ γάρ εὐπάρυφοί τινες, ἡμιμόχθηροι, δικαιάδικοι, τὴν περὶ τῶν πεπλημμελημένων τεταγμένοι τάξιν κατὰ τῶν πλημμελησάντων, προῖκα δ' οὐκ ἀξιοῦντες νικῶντας γράφειν, οὓς νικᾶν ἀναγκαῖον, ἀλλὰ τὴν 720 γνῶσιν ὤνιον καὶ ἔμμισθον ἀποφαίνοντες. Εἶτ' P. ἐπειδάν τις αἰτιᾶται, φασὶ μὴ παρατρέψασθαι τὸ δίκαιον. Ἡττηθῆναι μὲν γὰρ οὓς ἁρμόττον ἦν ἡττῆσθαι, νενικηκέναι δ' οὓς ἐχρῆν περιγενέσθαι; κακῶς ἀπολογούμενοι. Δύο γὰρ δεῖ προσφέρεσθαι τὸν ἀγαθὸν δικαστήν, νομικωτάτην γνῶσιν, καὶ τὸ ἀδέκαστον. Ὁ δ' ἐπὶ δώροις βραβευτὴς τοῦ δικαίου καλὸν φύσει πρᾶγμα λέληθεν αἰσχύνων. Ἐπεξαμαρτάνει δὲ καὶ δύο ἕτερα· τὸ μὲν ἐθίζων ἑαυτὸν εἶναι φιλοχρήματον, ὅπερ ὁρμητήριον τῶν μεγίστων παρανομημάτων ἐστί· τὸ δὲ βλάπτων ὃν ἄξιον ἦν ὠφελεῖν, τιμὴν τοῦ δικαίου κατατιθέντα. Διὸ σφόδρα παιδευτικῶς Μωϋσῆς δικαίως τὸ δι-

*) Exod. 23, 8.

ἀΐδιον; Μήτ᾽ οὖν ὁ πλούσιος ἄργυρον καὶ χρυσὸν οἴκοι συναγαγὼν ἄφθονον θησαυροφυλακείτω, προφερέτω δ᾽ εἰς μέσον, ἵνα τὸ σκληροδίαιτον τῶν ἀπόρων ἱλαραῖς μεταδόσεσι λιπαίνῃ, μήτ᾽ εἴ τις ἔνδοξος ὑψηλὸν αἴρων αὑτὸν αὐχείτω φρυαττόμενος, ἀλλ᾽ ἰσότητα τιμήσας, μεταδιδότω παῤῥησίας τοῖς
348 ἀδόξοις. Ὁ δὲ ῥώμῃ κεχρημένος σώματος, ἔρει-
M σμα τῶν ἀσθενεστέρων ἔστω, καὶ μὴ καθάπερ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι, καταπαγκρατιαζέτω τοὺς ἐλάττους ταῖς δυνάμεσιν, ἀλλὰ φιλοτιμείσθω τῆς ἰδίας ἰσχύος μεταδιδόναι τοῖς ἐξ ἑαυτῶν ἀπειρηκόσιν. Ὅσοι μὲν γὰρ ἀπὸ πηγῶν ἠρύσαντο τῶν σοφίας, φθόνον ὑπερόριον τῆς διανοίας ἀπεληλακότες, ἄνευ προτροπῆς αὐτοκέλευστοι ταῖς τῶν πλησίον ὠφελείαις ἐπαποδύονται, τὰ λόγων νάματα ταῖς ψυχαῖς ἐκείνων δι᾽ ὤτων ἐπαντλοῦντες εἰς μετουσίαν τῆς ὁμοίας ἐπιστήμης. Καὶ ἐπειδὰν ἴδωσιν, ὥσπερὰν εὔβλαστα καὶ εὐγενῆ μοσχεύματα, νέους εὐφυεῖς, γεγήθασιν, οἰόμενοι κληρονόμους ἀνευρηκέναι τοῦ ψυχικοῦ πλούτου, ὃς μόνος ἀληθείᾳ πλοῦτός ἐστι, καὶ παραλαβόντες γεωργοῦσι τὰς ψυχὰς δόγμασι καὶ θεωρήμασι, μέχρις ἂν 72
στελεχωθεῖσαι καρπὸν τὸν καλοκἀγαθίας ἐνέγκωσι. P
Τοιαῦτα τοῖς νόμοις ἀγάλματα συνύφανται καὶ πεποίκιλται πρὸς εὐπορίαν ἀπόρων, οὓς ἐπὶ μόνης κρίσεως ἐλεεῖν οὐ θεμιτόν. Ἔλεος γὰρ ἐπ᾽ ἀτυχήμασιν. Ὁ δ᾽ ἑκουσίᾳ γνώμῃ πονηρευόμενος, οὐκ ἀτυχὴς, ἀλλ᾽ ἄδικος. Τιμωρία δ᾽ ἐπ᾽ ἀδίκοις, ὡς ἐπὶ δικαίοις τιμαὶ βεβαιούσθωσαν· ὥστε μηδεὶς μοχθηρὸς ἄπορος ὑπάρχων καὶ ὑποστέλλων, ἀχρηματίας οἴκτῳ τὸ δίκην δοῦναι παρακρουέσθω, δεδρακὼς οὐκ ἐλέου — πόθεν; — ἀλλὰ ὀργῆς ἄξια. Καὶ ὁ δικάζειν εἰσιὼν, καθάπερ ἀργυραμοιβὸς ἀγαθὸς, διαιρείτω καὶ διακρινέτω τὰς φύσεις τῶν πραγμάτων, ἵνα μὴ φύρηται συγχεόμενα τοῖς παρασήμοις τὰ δόκιμα. Πολλὰ μὲν

οὐν ἄλλα πρός τε ψευδομάρτυρας καὶ δικαστὰς ἔνεστι λέγειν· ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ μακρηγορεῖν ἰτέον ἐστὶ τὸ τελευταῖον τῶν δέκα λογίων, ὃ κεφαλαιώδει τύπῳ καθάπερ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον κεχρησμῴδηται. Τοῦτο δ᾽ ἐστὶν, "Οὐκ ἐπιθυμήσεις."

ΟΥΚ ἘΠΙΘΥΜΗΣΕΙΣ.

ARGUMENTUM LIBRI DE CONCUPISCENTIA.

Turpe est concupiscere quae absunt, et negligere bona praesentia (1. 2.); quam ob rem Moyses cupiditatem lege proscripsit, abstinentiamque maximopere commendavit (3.), et animalia, quorum pinguedo cupiditatem excitat, comedi vetuit (4.). Hinc decem quoque tantum brutorum genera pura, cetera vero impura haberi voluit (5-9.). Animalibus, quae naturali morte vel in venationibus icti perierunt, vesci interdixit (10.). Nam pura servanda anima, quae ex ipsa dei natura emanavit, ne turpibus cupiditatibus inquinata pessumdetur (11. 12.).

§. 1. Πᾶν μὲν πάθος ἐπίληπτον, ἐπεὶ καὶ πᾶσα ἄμετρος καὶ πλεονάζουσα ὁρμὴ, καὶ τῆς ψυχῆς ἡ ἄλογος καὶ παρὰ φύσιν κίνησις ὑπαίτιος. Ἑκάτερον γὰρ τούτων ἐστὶν ἕτερον ἢ παλαιὸν πάθος ἐξηπλωμένον. Εἴ τις οὖν μὴ μέτρα ταῖς ὁρμαῖς ὁρίζῃ, μηδὲ χαλινὸν ὥσπερ τοῖς ἀφηνιασταῖς ἵπποις ἐντίθησιν, πάθει χρῆται δυσιάτῳ· καὶ ἔπειτα λήσεται διὰ τὸν ἀφηνιασμὸν ἐξενεχθεὶς, οἷα ὑπὸ

ἁρμάτων ἡνίοχος, εἰς φάραγγας καὶ βάραθρα δυςαναπόρευτα, ἐξ ὧν μόλις ἔστι σώζεσθαι. Τῶν δὲ παθῶν οὕτως οὐδὲν ἀργαλέον, ὡς ἐπιθυμία τῶν ἀπόντων, ὅσα τῷ δοκεῖν ἀγαθῶν, πρὸς ἀλήθειαν
149 οὐκ ὄντων, χαλεποὺς καὶ ἀνηνύτους ἔρωτας ἐντίκτουσα. Ἀποτείνειν γὰρ καὶ ἀπελαύνειν μέχρι πορρωτάτω τὴν ψυχὴν εἰς τὸ ἄπορον, φεύγοντος ἔστιν ὅτε τοῦ διωκομένου καταφρονητικῶς οὐκ ἐπὶ νῶτα ἀλλὰ ἀντικρύ. Ὅταν γὰρ ἐπιτρέχουσαν αἴσθηται μετὰ σπουδῆς τὴν ἐπιθυμίαν ἠρεμοῦσαν ἐπὶ ὀλίγον ὑπὲρ τοῦ δελεάσαι καὶ ἐλπίδα συλλήψεως τῆς ψυχῆς κατ' αὐτοῦ παρασχεῖν, ἐξαναχωρεῖ μακροτέροις διαστήμασι κατακερτομῶν· ἡ δὲ ἀπολιπομένη καὶ ὑστερίζουσα σφαδάζει Ταντάλιον τιμωρίαν ἐπιφέρουσα κακοδαίμονι τύχῃ. Καὶ γὰρ ἐκεῖνον λόγος ἔχει ποτὸν μὲν ἀρύσασθαι βουλόμενον ἀδυνατεῖν, ὑποφεύγοντος ὕδατος. Εἰ δὲ καρπὸν ἐθελήσειεν δρέψασθαι, πάντα ἀφανίζεσθαι, στειρουμένης τῆς περὶ τὰ δένδρα εὐφορίας. Ὥςπερ γὰρ αἱ ἀμείλικτοι καὶ ἀπαραγόρητοι δέσποιναι τοῦ σώματος, δίψα, πεῖνα, κατατείνουσιν αὐτὸ μᾶλλον ἢ οὐχ ἧττον τῶν ἐκ βασανιστοῦ τροχιζομένων ἄχρι θανάτου πολλάκις, εἰ μή τις αὐτὰς ἐξηγριωμένας τιθασσεύῃ ποτοῖς καὶ σιτίοις· οὕτως ἡ ἐπιθυμία κενὴν ἀποδείξασα τὴν ψυχὴν, λήθῃ μὲν τῶν παρόντων, μνήμῃ δὲ τῶν μακρὰν ἀφεστηκότων, οἶστρον καὶ μανίαν ἀκάθεκτον ἐγκατασκευάσασα, βαρυτέρους μὲν τῶν πρότερον δεσποτῶν, ὁμωνύμους δὲ ἐκείναις ἀπειργάσατο, δίψαν τε καὶ πεῖναν, οὐ τῶν περὶ γαστρὸς ἀπόλαυσιν, ἀλλὰ χρημάτων, δόξης, ἡγεμονιῶν, εὐμορφίας, ἄλλων ἀμυθήτων ὅσα κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον ζηλωτὰ καὶ περιμάχητα εἶναι δοκεῖ. Καὶ καθάπερ ἡ λεγομένη παρὰ τοῖς ἰατροῖς ἑρπηνώδης νόσος οὐκ ἐφ' ἑνὸς ἵσταται χωρίου, κινεῖται δὲ καὶ περιθέει καὶ, ὡς αὐτὸ δηλοῖ τὸ ὄνομα, διέρπει πάντη σκιδναμένη, καὶ νεμομένη πᾶσαν τὴν κοινωνίαν τῶν

τοῦ σώματος μερῶν ἀπὸ κεφαλῆς ἄκρας ἄχρι ποδῶν συλλαμβάνουσα καὶ συνείρουσα· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ἐπιθυμία δι᾽ ὅλης ἄττουσα τῆς ψυχῆς, οὐδὲν οὐδὲ τὸ βραχύτατον ἀπαθὲς αὐτῆς ἐᾷ, μιμουμένη τὴν ἐν ἀφθόνῳ ὕλῃ πυρὸς δύναμιν, ἐξάπτει γὰρ καὶ ἀναφλέγει μέχρις ἂν διαφαγοῦσα πᾶσαν αὐτὴν ἐξαναλώσῃ.

§. 2. Τοσοῦτον ἄρα καὶ οὕτως κακὸν ὑπερβάλλον ἐστὶν ἐπιθυμία, μᾶλλον δ᾽ εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἁπάντων πηγὴ τῶν κακῶν. Σῦλαι γὰρ καὶ ἁρπαγαὶ καὶ χρεωκοπίαι, συκοφαντίαι τε καὶ αἰκίαι, καὶ προςέτι φθοραὶ καὶ μοιχεῖαι καὶ ἀνδροφονίαι καὶ πάνθ᾽ ὅσα ἰδιωτικὰ ἢ δημόσια, ἢ ἱερὰ ἢ βέβηλα ἀδικήματα πόθεν ἄλλοθεν ἐῤῥύη; Τὸ γὰρ ἀψευδῶς ἂν λεχθὲν ἀρχέκακον πάθος ἐστὶν ἐπιθυμία, ἧς ἓν τὸ βραχύτατον ἔγγονον ἔρως, οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ ἤδη πολλάκις ἀμυθήτων κατέπλησε τὴν οἰκουμένην συμφορῶν. Ἃς
350 οὐδὲ ὁ σύμπας τῆς γῆς κύκλος ἐχώρησε, ἀλλὰ διὰ
M. πλῆθος, ὥςπερ ὑπὸ χειμάῤῥου φορᾶς εἰς θάλατταν εἰςέπεσον, καὶ πανταχοῦ πάντα πελάγη πολεμίων κατεπλήσθη νηῶν· καὶ ὅσα καινουργοῦσιν οἱ ναυτικοὶ πόλεμοι συνηνέχθη, καὶ ἐπιπεσόντα ἀθρόα πάλιν εἰς νήσους καὶ ἠπείρους ὑπεσύρει διαυλοδρομήσαντα, καθάπερ ἐν ταῖς παλιῤῥοίαις, ἀφ᾽ ὧν ἤρξαντο φέρεσθαι. Τρανοτέραν δὲ τοῦ πάθους ἐνέργειαν ληψόμεθα τὸν τρόπον τοῦτον. Ὅσων ἂν ἐπιθυμία προςάψηται, μεταβολὴν ἀπεργάζεται τὴν πρὸς τὸ χεῖρον, οἷα τὰ ἰοβόλα ζῶα καὶ θανάσιμα τῶν φαρμάκων. Τί δέ ἐστιν ὃ λέγω; Εἰ πρὸς χρήματα γένοιτο, κλέπτας ἀποτελεῖ καὶ βαλαντιοτόμους καὶ λωποδύτας καὶ τοιχωρύχους, χρεωκοπίαις τε καὶ παρακαταθηκῶν ἀρνήσεσι καὶ δωροδοκίαις καὶ ἱεροσυλίαις καὶ τοῖς ὁμοιοτρόποις ἅπασιν ἐνόχους. Εἰ δὲ πρὸς δόξαν, ἀλαζόνας, ὑπεράπτας, ἀβεβαίους, καὶ ἀνιδρύτους τὸ ἦθος, φωναῖς τὰ ὦτα πεφρακότας, ταπεινουμένους ἐν ταὐτῷ καὶ πρὸς ὕψος ἐπαιρομένους διὰ τὰς τῶν

πληθῶν ἀνομαλίας ἐπαινούντων καὶ ψεγόντων ἀκρί-
τῳ φορᾷ, πρὸς ἔχθραν ἢ φιλίαν ἀνεξετάστους, ὡς
ῥᾳδίως ἑκάτερον ἀνθυπαλλάττεσθαι, καὶ τὰ ἄλλα
ὅσα τούτοις ἀδελφὰ καὶ συγγενῆ. Πρὸς δὲ ἀρχὴν,
εἰ γένοιτο ἐπιθυμία, στασιώδεις, ἀνίσους, τυραννι-
κοὺς τὰς φύσεις, ὠμοθύμους ἐχθροὺς τῶν πατρί-
δων, ἀσθενεστέρους δεσπότας ἀμειλίκτους, τὴν ἰσχὺν
ἴσοις ἀσυμβάτους πολεμίους, δυνατωτέρων κόλακας,
εἰς τὴν δι' ἀπάτης ἐπίθεσιν. Εἰ δὲ πρὸς σώματος
κάλλος, φθορεῖς, μοιχοὺς, παιδεραστὰς, ἀκολασίας,
καὶ λαγνείας ζηλωτὰς, μεγίστων κακῶν ὡς εὐδαιμονι-
κωτάτων ἀγαθῶν. Ἤδε δὲ καὶ ἐπὶ γλῶτταν φθάσασα
μυρία ἐνεωτέρισεν· ἔνιοι γὰρ ἐπιθυμοῦσιν ἢ τὰ λε-
κτέα σιωπᾷν, ἢ τὰ ἡσυχαστέα λέγειν, καὶ ἀναφαι-
νομένοις ἕπεται τίμωρος δίκη, καὶ ἐχεμυθοῦσι καὶ
τὸ ἐναντίον. Ἁψαμένη δὲ τῶν περὶ γαστέρα, παρέχε-
ται γαστριμάργους, ἀκορέστους, ἀσώτους, ὑγροὺς, διαῤ-
ῥέοντας ζηλωτὰς βίου, χαίροντας οἰνοφλυγίαις, ὀψο-
φαγίαις, ἀκράτου καὶ ἰχθύων καὶ ἐδεσμάτων καὶ κα-
κοὺς δούλους, περὶ συμπόσια καὶ τραπέζας, ἰλυσπω-
μένους, λίχνων τρόπον κυνιδίων, ἐξ ὧν τὴν ἀθλίαν
καὶ ἐπάρατον συμβαίνει ζωὴν ἀποτελεῖσθαι, παντὸς
ἀργαλεωτέραν θανάτου. Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας οἱ
μὴ χείλεσιν ἄκροις γευσάμενοι φιλοσοφίας, ἀλλὰ τῶν
ὀρθῶν δογμάτων αὐτῆς ἐπὶ πλέον ἑστιαθέντες, διε-
ρευνησάμενοι φύσιν ψυχῆς, καὶ τρίτον εἶδος ἐνι-
δόντες αὐτῆς, τὸ μὲν λόγου, τὸ δὲ θυμοῦ, τὸ
δὲ ἐπιθυμίας, λόγῳ μὲν ὡς ἡγεμόνι τὴν ἄ-
κραν ἀπένειμαν, οἰκειότατον ἐνδιαίτημα, κεφαλὴν,
351 ἔνθα καὶ τῶν αἰσθήσεων, ἀεὶ τοῦ νόμου καθάπερ
M βασιλέως δορυφόροι τάξεις παρίδρυνται, θυμῷ δὲ
τὰ στέρνα· τὴν μὲν ἵνα στρατιώτου τρόπον θώρα-
κα ἀμπεχόμενος, εἰ μὴ καὶ ἀπαθὴς ἐν πᾶσιν ἀλλὰ
καὶ δυςάλωτος ᾖ· τῇ δὲ, ἵνα πλησίον τοῦ νόμου
παρῳκισμένος ὑπὸ τοῦ γείτονος ὠφελεῖται, κατεπᾴ-
δοντος αὐτῷ φρονήσει, καὶ πρᾶα πάθη κατασκευά-

ζοντος. Ἐπιθυμίᾳ δὲ τῇ περὶ τὸν ὄμφαλον, καὶ τὸ καλούμενον διάφραγμα χῶρον. Ἔδει γὰρ αὐτὴν ἥκιστα μετέχουσαν λογισμοῦ πορρωτάτω τῶν βασιλείων αὐτοῦ διῳκίσθαι, μόνον οὐκ ἐπὶ ἐσχατιαῖς, καὶ πάντων ἀπληστότατον καὶ ἀκολαστότατον οὖσαν θρεμμάτων ἐμβόσκεσθαι τροποῖς, ἐν οἷς τροφαὶ καὶ ὀχεῖαι.

§. 3. Πρὸς ἅ μοι δοκεῖ πάντα ἀπιδὼν ὁ ἱερώτατος Μωϋσῆς ἐκδύσασθαι τὸ πάθος, *) καὶ μυσαξάμενος ὡς αἴσχιστον καὶ τῶν αἰσχίστων αἴτιον, ἀπεῖπεν ἐν τοῖς μάλιστα τὴν ἐπιθυμίαν, ὥς τινα τῆς ψυχῆς ἑλέπολιν· ἧς ἀναιρεθείσης ἢ πειθαρχούσης κυβερνήτῃ λογισμῷ, πάντα διὰ πάντων εἰρήνης, εὐνομίας, ἀγαθῶν τελείων ἀναπεπλήσεται, πρὸς εὐδαιμονίαν παντελείαν. Φιλοσύντομος δ᾽ ὤν, καὶ εἰωθὼς ἐπιτέμνειν τὰ ἀπερίγραφα τῷ πλήθει, παραδειγματικῇ διδασκαλίᾳ, μίαν τὴν περὶ γαστέρα πραγματευομένην ἐπιθυμίαν ἄρχεται νουθετεῖν τε καὶ παιδεύειν· ὑπολαμβάνων καὶ τὰς ἄλλας οὐκέθ᾽ ὁμοίως ἀφηνιάσειν, ἀλλὰ σταλήσεσθαι τῷ τὴν πρεσβυτάτην καὶ ὡς ἡγεμονίδα μεμαθηκέναι τοῖς σωφροσύνης νόμοις πειθαρχεῖν. Τίς οὖν ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχῆς; Συνεκτικώτατα δύω ἐστὶν, ἐδωδὴ καὶ πόσις. Ἑκάτερον αὐτῶν οὐκ ἀνῆκεν, ἀλλὰ ἐπεστόμισε διατάγμασιν καὶ πρὸς ἐγκράτειαν, καὶ πρὸς φιλανθρωπίαν, καὶ, τὸ μέγιστον, πρὸς εὐσέβειαν ἀγωγοτάτοις. Ἀπάρχεσθαι γὰρ ἀπό τε σίτου καὶ οἴνου καὶ ἐλαίου καὶ θρεμμάτων καὶ τῶν ἄλλων κελεύει· **) καὶ τὰς ἀπαρχὰς διανέμειν εἴς τε θυσίας καὶ τοὺς ἱερωμένους, τὰς μὲν ἕνεκα εὐχαριστίας τῆς πρὸς θεὸν ὑπὲρ εὐγονίας καὶ εὐφορίας ἁπάντων, τοὺς δὲ ἕνεκα τῆς περὶ τὸ ἱερὸν ἁγιστείας, μισθὸν ληψομένους τῶν περὶ τὰς ἱερουργίας ὑπηρεσιῶν. ***) Ἐφίεται

*) Exod. 20, 17. **) Num. 18, 12, 13. ***) Num. 18, 31.

δὲ τὸ παράπαν οὐδενὶ γεύσασθαί τινος ἢ μεταβαλεῖν, πρὶν διακρῖναι τὰς ἀπαρχάς, ἅμα καὶ πρὸς ἄσκησιν τῆς βιωφελεστάτης ἐγκρατείας. Ὁ γὰρ ταῖς περιουσίαις αἷς ἤνεγκαν αἱ τοῦ ἔτους ὧραι, μαθὼν μὴ ἐπιτρέχειν, ἀλλὰ ἐπιμένων ἄχρις ἂν αἱ ἀπαρχαὶ καθοσιωθῶσιν, τὸν ἀφηνιασμὸν τῶν ὁρμῶν ἔοικεν ἀναχαιτίζειν, ἐξευμαρίζων τὸ πάθος.

352 M.

Περὶ ζώων.

§. 4. Οὐ μὴν οὐδὲ τῶν ἄλλων μετουσίαν ἀφῆκε καὶ χρῆσιν ἀδεᾶ τοῖς κοινωνοῦσι τῆς ἱερᾶς πολιτείας, ἀλλὰ ὅσα τῶν χερσαίων ἢ ἐνύδρων ἢ πτηνῶν ἐστὶν εὐσαρκότατα καὶ πιότατα, γαργαλίζοντα καὶ ἐρεθίζοντα τὴν ἐπίβουλον ἡδονήν, πάντα ἀνὰ κράτος ἀπεῖπεν, εἰδὼς ὅτι τὴν ἀνδραποδωδεστάτην τῶν αἰσθήσεων δελεάσαντα γεῦσιν, ἀπληστίαν ἐργάσηται, δυςίατον κακὸν ψυχαῖς τε καὶ σώμασιν. Ἀπληστία γὰρ τίκτει δυςπεψίαν, ἥτις ἐστὶ νοσημάτων καὶ ἀῤῥωστημάτων ἀρχή τε καὶ πηγή. Χερσαίων μὲν οὖν τὸ ὑῶν γένος ἥδιστον ἀνωμολόγηται παρὰ τοῖς χρωμένοις, ἐνύδρων δὲ τὰ γένη τῶν ἀλεπίδων. *) Πρὸς γὰρ ἐγκράτειαν εἴ κέ τις ἄλλος ἱκανὸς ὢν ἀλεῖψαι τοὺς εὐφυῶς ἔχοντας, πρὸς ἄσκησιν ἀρετῆς δι᾽ ὀλιγοδείας καὶ εὐκολίας γυμνάζει καὶ συγκροτεῖ, πειρώμενος ἀφελεῖν πολυτέλειαν· οὔτε σκληραγωγίαν, ὡς ὁ Λακεδαιμόνιος νομοθέτης ἀποδεξάμενος, οὔτε τὸ ἁβροδίαιτον, ὡς ὁ τοῖς Ἴωσι καὶ Συβαρίταις τὰ περὶ θρύψιν καὶ χλιδὴν εἰςηγησάμενος, ἀλλὰ μέσην ἀτραπὸν ἀμφοῖν ἀνατεμών, τὸ μὲν σφοδρὸν ἐχάλασε, τὸ δὲ ἀνειμένον ἀπέτεινε, τὰς ἐφ᾽ ἑκατέρων τῶν ἄκρων ὑπερβολὰς ὡς ἐν ὀργάνῳ μουσικῷ κερασάμενος τῇ μέσῃ, πρὸς ἁρμονίαν βίου καὶ συμφωνίαν ἀνεπίληπτον· ὅθεν

*) Lev. 11, 7. 9. 10.

οὐκ ἀμελῶς, ἀλλὰ καὶ πάνυ πεφροντισμένως οἷς χρηστέον ἢ τὸ ἐναντίον διετάξατο. Θηρία ὅσα σαρκῶν ἀνθρωπίνων ἅπτεται, τάχα μὲν ἄν τις ὑπολάβοι δίκαιον εἶναι ταὐτὰ πρὸς ἀνθρώπων πάσχειν, οἷς διατίθησι. Μωϋσῇ δὲ τῆς τούτων ἀπολαύσεως ἀνέχειν δοκεῖ, καὶ προσηνεστάτην καὶ ἡδίστην εὐωχίαν παρασκευάζει, λογιζόμενος τὸ πρέπον ἡμέρῳ ψυχῇ· καὶ γὰρ εἰ τοῖς διατιθεῖσιν ἁρμόττει τὰ παραπλήσια παθεῖν, ἀλλὰ οὐχὶ τοῖς παθοῦσιν ἀντιδιατιθέναι, μὴ λάθωσιν ὑπ' ὀργῆς, ἀγρίου πάθους, θηριωθέντες. Καὶ τοσαύτῃ χρῆται προφυλακῇ τοῦ πράγματος, ὥςτε, μακρόθεν ἀνεῖρξαι βουλόμενος τὴν ἐπὶ τὰ λεχθέντα ὁρμήν, ἀπαγορεῦσαι καὶ τῆς τῶν ἄλλων σαρκοβόρων ἀνὰ κράτος χρήσεως· τὰ ποηφάγα διακρίνας εἰς ἡμέρους ἀγέλας, ἐπεὶ καὶ τὴν φύσιν ἐστὶ τιθασσά, τροφαῖς ἡμέραις ἀντιδίδωσι γῇ χρώμενα, καὶ μηδὲν εἰς ἐπιβουλὴν πραγματευόμενα.

353 M. Τετραπόδων ὅσα καθαρά.

§. 5. Δέκα *) δ' ἐστὶν ἀριθμῷ, μόσχος, ἀμνός, χίμαρος, ἔλαφος, δορκάς, βούβαλος, τραγέλαφος, πύγαργος, ὄρυξ, καμηλοπάρδαλις. Ἀεὶ γὰρ τῆς ἀριθμητικῆς θεωρίας περιεχόμενος, ἣν ἀκριβῶς κατανενοηκὼς ὅτι πλεῖστον ἐν τοῖς οὖσιν δύναται, οὐδὲν οὐ μικρὸν οὐ μέγα νομοθετεῖ, μὴ προσπαραλαβὼν καὶ ὥσπερ ἐφαρμόσας τὸν οἰκεῖον τοῖς νομοθετουμένοις. Ἀριθμῶν δὲ τῶν ἀπὸ μονάδος τελειότατος ἡ δεκὰς καί ὥς φησι Μωϋσῆς, ἱερώτατός τε καὶ ἅγιος, ᾧ τὰ γένη τῶν καθαρῶν ζώων ἐπισφραγίζεται, βουληθεὶς τὴν τούτων χρῆσιν ἀπονεῖμαι τοῖς μετέχουσιν τῆς κατ' αὐτὸν πολιτείας.

---

*) Deut. 14, 4. 5.

βάσανον*) δὲ καὶ δοκιμασίαν τῶν δέκα ζώων ὑπογράφεται κοινῇ κατὰ διττὰ σημεῖα, τό τε διχηλεῖν καὶ τὸ μηρυκᾶσθαι· οἷς γὰρ ἢ μηδέτερον ἢ θάτερον αὐτὸ μόνον πρόςεστιν, ἀκάθαρτα. Ταῦτα δὲ τὰ σημεῖα ἀμφότερα σύμβολα, διδασκαλίας καὶ μαθήσεως ἐπιστημονικωτάτης ἐστὶν, ᾗ πρὸς τὸ ἀσύγχυτον τὰ βελτίω τῶν ἐναντίων διακρίνεται. Καθάπερ γὰρ τὸ μηρυκώμενον ζῶον ὅτε διατέμνον τὴν τροφὴν, ἐναπερείσηται τῇ φάρυγγι, πάλιν ἐκ τοῦ κατ᾽ ὀλίγον ἀναμάττει καὶ ἐπιλεαίνει, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς κοιλίαν διαπέμπεται. Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ παιδευόμενος, δεξάμενος διὰ ὤτων τὰ σοφίας δόγματα καὶ θεωρήματα παρὰ τοῦ διδάσκοντος ἐπὶ πλέον ἔχει τὴν μάθησιν, οὐχ οἷός τε ὢν εὐθὺς συλλαβέσθαι καὶ περιδράξασθαι κραταιότερον, ἄχρις ἂν ἕκαστον ὧν ἤκουσεν ἀναπολῶν μνήμην συνεχέσι μελέταις — αἱ δέ εἰσι κόλλα νοημάτων — ἐνσφραγίσεται τῇ ψυχῇ βεβαίως τὸν τύπον. Ἀλλ᾽ οὐδὲν ὡς ἔοικεν ὄφελος ἡ τῶν νοημάτων βεβαία κατάληψις, εἰ μὴ προςγένοιτο διαστολὴ τούτων καὶ διαίρεσις εἴς τε αἵρεσιν ὧν χρὴ καὶ φυγὴν τῶν ἐναντίων, ἧς τὸ διχηλοῦν σύμβολον. Ἐπεὶ τοῦ βίου διττὴ ὁδὸς, ἡ μὲν ἐπὶ κακίαν, ἡ δὲ ἐπ᾽ ἀρετὴν ἄγουσα, καὶ δεῖ τῆς μὲν ἀποστρέφεσθαι, τῆς δὲ μηδέποτε ἀπολιπέσθαι.

Τετραπόδων τὰ μὴ καθαρά.

§. 6. Διὰ τοῦθ᾽ ὅσα ἢ μονώνυχα ἢ πολύχηλα τὰ μὲν ὅτι ἀκάθαρτα αἰνίττεται μίαν καὶ τὴν αὐτὴν φύσιν ἀγαθοῦ τε καὶ κακοῦ, καθάπερ κοίλου περιφεροῦς καὶ ἀνάντους ὁδοῦ καὶ κατάντους· τὰ δὲ ὅτι πολλὰς ὁδοὺς, μᾶλλον δ᾽ ἀνοδίας ἐμφαίνει τῷ

*) Lev. 11, 3. Deut. 14, 6.

354 βίῳ πρὸς ἀπάτην· οὐ γὰρ ῥᾴδιον ἐν πλήθει τὴν
M. ἀνυσιμωτάτην καὶ ἀρίστην ἀτραπὸν ἀκαταλαβεῖν.

Περὶ ἐνύδρων καθαρῶν.

§. 7. Τούτους ἐπὶ τῶν χερσαίων τοὺς ὅρους θεὶς παρέρχεται καὶ τῶν ἐνύδρων τὰ πρὸς ἐδωδὴν καθαρὰ διαγράφειν, σημειωσάμενος καὶ ταῦτα διττοῖς χαρακτῆρσι καὶ λεπίσι. *) Τὰ γὰρ ἢ μηδέτερον ἢ θάτερον ἔχοντα παραπέμπει καὶ παραιτεῖται· τὸ δ᾽ αἴτιον οὐκ ἄπο σκοποῦ λεκτέον. Ὅσα μὲν ἢ ἀμφοῖν ἀμέτοχα ἢ τοῦ ἑτέρου κατασύρεται πρὸς τοῦ ῥοώδους ἀντέχειν ἀδυνατοῦντα τῇ βίᾳ τῆς φορᾶς· οἷς δ᾽ ἑκάτερον πρόσεστιν ἀποστρέφει, μετωπηδὸν ἀνθίσταται, καὶ φιλονεικοῦντα πρὸς τὸν ἀντίπαλον προθυμίαις καὶ τόλμαις ἀηττήτοις γυμνάζεται, ὡς ὠθούμενά τε ἀντωθεῖν καὶ διωκόμενα ἀντεπιτρέχειν, ὁδοὺς ἐν δυςοδίαις ἀναστέλλοντα εὐρείας, πρὸς διεξόδους εὐμαρεῖς. Σύμβολα δὲ καὶ ταῦτ᾽ ἐστὶν τὰ μὲν πρότερα φιληδόνου ψυχῆς, τὰ δὲ ὕστερα καρτερίαν καὶ ἐγκράτειαν ποθούσης. Ἡ μὲν γὰρ ἐφ᾽ ἡδονὴν ἄγουσα κατάντης ἐστὶ, καὶ ῥάστη, συρμὸν ἀπεργαζομένη μᾶλλον ἢ περίπατον· ἀνάντης δὲ ἡ πρὸς ἐγκράτειαν, ἐπίπονος μὲν, ἐν δὲ τοῖς μάλιστα ὠφέλιμος. Καὶ ἡ μὲν ὑποφέρει καὶ ὑπονοστεῖν ἀναγκάζει τῷ πρανεῖ κατάγουσα, μέχρις ἂν εἰς τὰ τῆς ἐσχατιᾶς ἀποβράσῃ· ἡ δ᾽ εἰς οὐρανὸν ἄγει, τοὺς μὴ προκαμόντας ἀθανατίζουσα, τὸ τραχὺ καὶ δυςανάπορευτον αὐτῆς ἰσχύσαντας ὑπομεῖναι.

Περὶ ἑρπετῶν. **)

§. 8. Τῆς δ᾽ αὐτῆς ἰδέας ἐχόμενος, τῶν ἑρπετῶν ὅσα ἢ ἄποδα ἢ συρμῷ τῆς γαστρὸς ἰλυσπώ-

*) Lev. 11, 9. 10. Deut. 14, 10. **) Lev. 11, 20. 22. 42.

μενα, ἢ τετρασκελῆ καὶ πολύποδα, φησὶν εἶναι πρὸς ἐδωδὴν οὐ καθαρά. Πάλιν αἰνιττόμενος διὰ μὲν ἑρπετῶν, τοὺς ἐπὶ κοιλίαις τὸν αἰθύης τρόπον ἐμφορουμένους, καὶ γαστρὶ τῇ ταλαίνῃ δασμοὺς ἀπαύστως εἰςφέροντας, ἀκράτου, πεμμάτων, ἰχθύων, συνόλως ὅσα σιτοπόνων καὶ ὀψαρτυτῶν τετεχνιτευμέναι περιεργίαι μετὰ παντοίων ἐδεσμάτων δημιουργοῦσιν, ἀναῤῥιπίζουσαι καὶ προςαναφλέγουσαι τὰς ἀπλήστους καὶ ἀκορέστους ἐπιθυμίας. Διὰ δὲ τῶν τετρασκελῶν καὶ πολυπόδων, τοὺς μηδενὸς πάθους ἐπιθυμίας, ἀλλὰ συμπάντων κακοὺς δούλους· ὧν γένη μὲν ἐστι τέσσαρα ἀριθμῷ, μυρία δὲ τοῖς εἴδεσιν. Χαλεπὴ μὲν οὖν καὶ ἡ ἑνὸς δεσποτεία, βαρυτάτη δὲ καὶ ἀφόρητος, ὡς εἰκὸς, ἡ πλειόνων. Οἷς δὲ τῶν ἑρπετῶν ὑπεράνω σκέλη τῶν ποδῶν ἐστὶν, ὥςτε πη-
355 δᾶν ἀπὸ τῆς γῆς δύνασθαι, ταῦτα ἐν καθαροῖς ἀναγράφει, καθάπερ τὰ τῶν ἀκρίδων γένη καὶ τὸν ὀφιομάχον καλούμενον· πάλιν διὰ συμβόλων ἤθη καὶ τρόπους λογικῆς ψυχῆς διερευνώμενος. Ἡ μὲν γὰρ τοῦ σώματος ὁλκὴ φύσει βρίθουσα τοὺς ὀλιγόφρονας συνεφέλκεται, τῷ πλήθει τῶν σαρκῶν αὐχενίζουσα καὶ πιέζουσα. Μακάριοι δ' οἷς ἐξεγένετο κραταιοτέρᾳ δυνάμει πρὸς τὴν ῥοπὴν τῆς ὁλκῆς ἀντιβιάσασθαι παιδείας κανόσιν ὀρθῆς, ἄνω πηδᾶν δεδιδαγμένοις ἀπὸ γῆς καὶ τῶν χαμαιζήλων, εἰς αἰθέρα καὶ τας οὐρανοῦ περιόδους, ὧν ἡ θέα ζηλωτὴ καὶ περιμάχητος τοῖς ἑκουσίως, ἀλλὰ μὴ παρέργως ἥκουσιν.

Περὶ πτηνῶν. *)

§. 9. Ἐπεληλυθὼς οὖν τῷ λόγῳ τάς τε τῶν χερσαίων καὶ τὰς τῶν ἐνύδρων ζώων ἰδέας, καὶ νό-

---

*) Lev. 11 tot. **) Deut. 14 tot.

ρυφόροι τοῦ νοῦ καθάπερ μεγάλου βασιλέως αἰσθή-
σεις παρίδρυνται. Τὸ δ' ἐμφυσώμενον δῆλον ὡς αἰ-
θέριον ἦν πνεῦμα καὶ εἰ δή τι αἰθερίου πνεύματος
κρεῖττον, ἅτε τῆς μακαρίας καὶ τρισμακαρίας φύ-
σεως ἀπαύγασμα· τὸ δὲ στέαρ, διότι πιότατον. Πά-
λιν εἰς διδασκαλίαν ἐγκρατείας καὶ ζῆλον αὐστηροῦ
βίου· τὰ μὲν ῥᾶστα καὶ κατὰ χειρὸς μεθίεμεν, οὐ
φροντίδας δὲ καὶ πόνους ἐθελοντὶ ἕνεκα κτήσεως ἀ-
ρετῆς ὑπομένοντες. Ἧς χάριν αἰτίας ἀπὸ παντὸς ἱε-
ρείου δύο ταῦτα ἐξαίρετα ὁλόκαυτα, ὥσπερ τινὲς ἀ-
357 παρχαί, στέαρ τε καὶ αἷμα· τὸ μὲν ὡς σπονδὴ τῷ
M. βωμῷ προσχεόμενον, τὸ δὲ ὡς ὕλη φλογὸς ἐπιφερό-
μενον ἀντὶ ἐλαίου διὰ τὴν πιότητα τῷ καθοσιωμένῳ
καὶ ἱερῷ πυρί. Μέμφεταί τινας τῶν καθ' αὐτὸν γε-
γονότων ὡς γαστριμάργους καὶ τὸ καθηδυπαθεῖν ὡς
εὐδαιμονικὸν ἐν τοῖς μάλιστα εἶναι ὑπολαμβάνοντας,
οἷς οὐκ ἀπέχρη κατὰ πόλεις αὐτὸ μόνον τρυφᾶν, ἐν
αἷς αἱ χορηγίαι καὶ παρασκευαὶ τῶν ἐπιτηδείων ἄ-
φθονοι, ἀλλὰ καὶ ἐρημίαις ἀβάτοις καὶ ἀτριβέσιν,
ἀξιοῦντες ἐν ταύταις ἀγορὰς ἔχειν ἰχθύων καὶ κρεῶν
καὶ τῶν ἐν εὐετηρίᾳ πάντων. Εἶτ' ἐπειδὴ σπάνις ἦν,
συνιστάμενοι κατεβόων καὶ κατηγόρουν καὶ ἐδυσώ-
πουν ἀναισχύντῳ θράσει τὸν ἄρχοντα καὶ οὐ πρότε-
ρον ἐπαύσαντο νεωτερίζοντες ἢ τυχεῖν μὲν ὧν ὠρέ-
γοντο, τυχεῖν δὲ ἐπ' ὀλέθρῳ· δυοῖν ἕνεκα. Τοῦ τε
ἐπιδείξασθαι, ὅτι πάντα θεῷ δυνατά, πόρον ἐξ ἀμη-
χάνων καὶ ἀπόρων ἀνευρίσκοντι· καὶ τοῦ τιμωρή-
σασθαι τοὺς γαστρὸς ἀκράτορας καὶ ἀφηνιαστὰς ὁ-
σιότητος. Ἀπὸ γὰρ τῆς θαλάττης ἀρθὲν ὀρτυγομήτρας
νέφος ἐγχεῖται παρὰ τὴν ἕω· καὶ τὸ μὲν στρατόπε-
δον καὶ τὰ πέριξ ἐφ' ἡμερήσιον ἀνδρὸς εὐζώνου παν-
ταχόθεν ἐν κύκλῳ ὑπεσκίαστο· *) τὸ δ' ὕψος τῆς
τῶν ζώων πτήσεως εἰ διπήχει συναριθμουμένῳ δια-

*) Exod. 16, 13. Num. 11, 31.

στόματι τῆς γῆς ἀφειστήκει πρὸς εὐμαρῆ σύλληψιν. Εἰκὸς μὲν οὖν τὸ τεράστιον τοῦ μεγαλουργηθέντος καταπλαγέντας ἀρκεσθῆναι τῇ θέᾳ, καὶ γεμισθέντας εὐσεβείας καὶ ταύτῃ τραφέντας ἀποσχέσθαι κρεωφαγίας. Οἱ δὲ μᾶλλον ἢ πρότερον ἐπιθυμίαν ἐγείροντες ὡς ἐπὶ μέγιστον ἀγαθὸν ἵεντο, καὶ τὰ ζῶα ταῖς ἀμφοτέραις χερσὶν ἐφελκόμενοι τοὺς κόλπους ἐπλήρουν. *) Εἶτα ἐναποτιθέμενοι ταῖς σκηναῖς ἐφ' ἑτέρων σύλληψιν ἐξῄεσαν. Αἱ γὰρ ἄγαν πλεονεξίαι μέτρον οὐκ ἔχουσιν. Καὶ σκευάζοντες πᾶσαν ἰδέαν ἀπλήστως ἐνεφοροῦντο, μέλλοντες, οἱ κενοὶ φρενῶν, ὑπὸ τῆς πλησμονῆς ἀπόλλυσθαι. Καὶ δῆτα οὐκ εἰς μακρὰν καθάρσεσι χολῆς ἐφθάρησαν, **) ὡς καὶ τὸ χωρίον ἀπὸ τοῦ περὶ αὐτοὺς πάθους τὴν ἐπωνυμίαν λαβεῖν. Ἐκλήθη γὰρ "Μνήματα τῆς ἐπιθυμίας," ***) ἧς οὐκ ἔστιν ἐν ψυχῇ καθάπερ ἐδίδαξεν ὁ λόγος, μεῖζον κακόν. Διὸ παγκάλως ἐν ταῖς παραινέσεσι Μωϋσῆς φησίν· "Οὐ ποιήσει ἕκαστος τὸ ἀρεστὸν ἐνώπιον αὐτοῦ," †) τὸ δ' ἐστὶν ἴσον τῷ "μηδεὶς τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ αὑτοῦ χαριζέσθω. Εὐαριστείτω γάρ τις θεῷ, κόσμῳ, φύσει, νόμοις, σοφοῖς ἀνδράσι, φιλαυτίαν παραιτούμενος, εἰ μέλλει καλὸς κἀγαθὸς γενήσεσθαι."

§. 12. Τοσαῦτα καὶ τῶν εἰς ἐπιθυμίαν ἀναφερομένων ἀποχρώντως κατὰ τὴν δύναμιν εἴρηται πρὸς συμπλήρωσιν τῶν δέκα λογίων καὶ τῶν τούτοις
358 ὑποστελλόντων· εἰ γὰρ δεῖ τὰ μὲν φωνῇ θείᾳ χρη-
σμῳδηθέντα κεφάλαια γένη νόμων ἀποδεῖξαι, τοὺς δὲ κατὰ μέρος πάντας οὓς διερμήνευσε Μωϋσῆς ὑποστέλλων, τὰ εἴδη· πρὸς δὲ τὸ ἀσύγκριτον τῆς ἀκριβοῦς καταλήψεως φιλοτεχνίας ἐδέησεν· ᾗ χρησάμενος, ἑκάστῳ τῶν γενῶν ἐξ ἁπάσης τῆς νομοθεσίας τὰ οἰκεῖα προσένειμα καὶ προσέφυσα. Τούτων μὲν δὲ ἅλις· οὐ δεῖ δ' ἀγνοεῖν, ὅτι ὥσπερ ἰδίᾳ ἑκάστῳ τῶν

---

*) Num. 11, 32. **) Ibid. v. 20. ***) Ib. v. 34. †) Deut. 12, 8.

δέκα συγγενῆ τινὰ τῶν ἐπὶ μέρους, ἃ πρὸς ἕτερον γένος οὐδεμίαν ἔχει κοινωνίαν· οὕτως ἔνια κοινὰ πάντω συμβέβηκεν, οὐχ ἑνὶ ἢ δυσὶν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τοῖ δέκα λογίοις ἐφαρμόττοντα. Ταῦτα δ' εἰσὶν αἱ κοινω φελεῖς ἀρεταί· καὶ γὰρ ἕκαστος ἰδίᾳ τῶν δέκα χρη σμῶν καὶ κοινῇ πάντες ἐπὶ φρόνησιν καὶ δικαιοσύνη καὶ θεοσέβειαν καὶ τὸν ἄλλον χορὸν τῶν ἀρετῶν ἀ λείφουσιν καὶ προτρέπουσι, βουλαῖς μὲν ἀγαθαῖς ὑ γιαίνοντας λόγους, λόγοις δὲ σπουδαίας πράξεις συν είροντες· ἵνα τὸ ψυχῆς ὄργανον εὐαρμόστως ὅλον δι ὅλων συνέχῃ πρὸς ἐμμέλειαν βίου καὶ συμφωνία ἀνεπίληπτον. Περὶ μὲν οὖν τῆς ἡγεμονίδος τῶν ἀρε τῶν εὐσεβείας καὶ ὁσιότητος, ἔτι δὲ καὶ φρονήσεω καὶ σωφροσύνης εἴρηται πρότερον, νυνὶ δὲ περὶ τῆ ἐπιτηδευούσης ἀδελφὰ καὶ συγγενῆ ταύταις δικαιοσύνης λεκτέον.

ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ.

ARGUMENTUM LIBRI DE IUSTITIA.

Iustitiam tantopere Moyses ab asseclis exercendam flagitavit, ut cuilibet dicta eam commendantia manibus vestibusque inscripta ob oculos semper habere voluerit (1.). Eadem de causa neque quid legibus a se constitutis addere vel demere (2.), neque terminos agrorum transponere concessit (3.).

§. 1. Ἓν τὸ δικαιοσύνης οὐ βραχὺ μέρος ἦ τὸ πρὸς δικαστήρια καὶ δικαστήν· οὗ πρότερον ἐποιησάμην ὑπόμνησιν, ἡνίκα τὰ τῶν μαρτυρίων ἐπὶ πλέον ἀπομηκύνων διεξῄειν, ἕνεκα τοῦ μηδὲν παραληφθῆναι τῶν ἐμφερομένων. Οὐκ εἰωθὼς δὲ παλιλλογεῖν, εἰ μή πού τις ἀνάγκη γένοιτο βιαζομένων τῶν καιρῶν, ἐκεῖνο μὲν ἐάσω, πρὸς δὲ τὰ ἄλλα μέρη τρέψομαι, τοσοῦτον προειπών. Τὰ δίκαια, φησὶν ὁ νόμος, *) ἐντιθέναι δεῖ τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐξά-

*) Deut. 6, 6. 8.

πτειν εἰς σημεῖον ἐπὶ τῆς χειρὸς, καὶ εἶναι σειόμενα
πρὸ ὀφθαλμῶν· αἰνιττόμενος διὰ τοῦ προτέρου, ὅτι
χρὴ μὴ ὦσιν ἀπίστοις παρακατατίθεσθαι τὰ δίκαια,
πίστις γὰρ ἀκοαῖς οὐκ ἔνεστιν, ἀλλὰ τῷ ἡγεμονι-
359 κωτάτῳ, πάντων ἀρίστῳ ἀναθημάτων τυποῦν ταῦ-
M. τα καὶ χαράττοντα, σφραγῖσι δοκίμοις. Διὰ τοῦ δὲ
δευτέρου, τὸ μὴ μόνον ἐννοίας λαμβάνειν τῶν κα-
λῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ δόξαντα πράττειν ἀνυπερθέτως.
Ἡ γὰρ χεὶρ πράξεως σύμβολον, ἧς ἐξάπτειν καὶ ἐξ-
αρτᾶν τὰ δίκαια προστάττει· σημεῖον ἔσεσθαι τοῦτο
φάσκων, καί τινος ἄντικρυς οὐ διείρηκε, διὰ τὸ μη-
δενὸς, ὥς γ' ἐμοὶ δοκεῖ, πολλῶν δὲ γενέσθαι καὶ σχε-
δὸν ἁπάντων ἐν οἷς ὁ ἀνθρώπινος βίος. Διὰ δὲ τοῦ
τρίτου, τὸ ἀεὶ καὶ πανταχοῦ φαντασιοῦσθαι τὰ δί-
καια, καθάπερ ἐγγὺς ὄντα ὀφθαλμῶν. Σάλον δὲ ἐχέ-
τω ταῦτα κινούμενον, φησὶν, οὐχ ἵνα ἀβέβαιον καὶ
ἀνίδρυτον, ἀλλ' ἵνα τῇ κινήσει τὴν ὄψιν ἐκκαλῇ
πρὸς ἀρίδηλον θέαν. Ὁράσεως γὰρ ἐπαγωγὸν ἡ κί-
νησις ἐξερεθίζουσα καὶ ἀνεγείρουσα, μᾶλλον δὲ ἀκοι-
μήτους καὶ ἐγρηγορότας κατασκευάζουσα ὀφθαλμούς.
Ὅτῳ δὲ ἐξεγένετο τυπώσασθαι μὲν τῷ τῆς ψυχῆς
ὄμματι μὴ ἡσυχάζοντα, ἀλλὰ κινούμενα καὶ ταῖς
κατὰ φύσιν ἐνεργείαις χρώμενα, τέλειος ἀνὴρ ἀναγε-
γράφθω, μηκέτι ἐν τοῖς γνωρίμοις καὶ μαθηταῖς ἐξε-
ταζόμενος, ἀλλ' ἐν διδασκάλοις καὶ ὑφηγηταῖς· καὶ
παρεχέτω τοῖς ἐθέλουσιν ἀρύεσθαι τῶν νέων, ὥςπερ
ἀπὸ πηγῆς τῶν λόγων καὶ δογμάτων ἄφθονον νᾶμα. *)
Καὶ τῶν ἀτολμοτέρων τις ὑπ' αἰδοῦς μέλλει καὶ
βραδύνει προςέρχεσθαι μαθησόμενος, αὐτὸς ἰὼν ἐ-
παντλείτω καὶ ἐποχευέτω ταῖς ἀκοαῖς ἀθρόας ὑφηγή-
σεις, ἄχρις ἂν αἱ δεξαμεναὶ τῆς ψυχῆς γεμισθῶσι.
Προδιδασκέτω δὴ τὰ δίκαια συγγενεῖς καὶ φίλους καὶ
πάντας νέους, **) οἴκοι καὶ ἐν ὁδῷ, καὶ πρὸς κοίτην

---

*) Deut. 6, 7. **) Ibid.

ἰόντας καὶ ἀνισταμένους, ἵν' ἐν πάσαις μὲν σχέσεσι καὶ κινήσεσιν, ἐν πᾶσι δὲ χωρίοις ἰδίοις τε καὶ δημοσίοις, μὴ μόνον ἐγρηγορότες, ἀλλὰ καὶ κοιμώμενοι, φαντασίαις τῶν δικαίων ἀνευφραίνωνται. Τέρψις γὰρ οὐκ ἔστιν ἡδίων ἢ τὴν ψυχὴν ὅλην δι' ὅλων πεπληρῶσθαι δικαιοσύνης, ἐμμελετῶσαν αὐτῆς τοῖς ἀϊδίοις δόγμασι καὶ θεωρήμασιν, οὐκ ἔχουσαν ἔρημον τόπον εἰς ὃν ἀδικία παρελεύσεται. Κελεύει δὲ καὶ γράψαντας αὐτὰ προςθέντας φίλων οἰκίας ἑκάστης προτιθέναι καὶ πυλῶν τῶν ἐν τοῖς τείχεσι· ἵνα οἱ μὲν ἐκδημοῦντες καὶ ἐνδημοῦντες, ἀστοὶ καὶ ξένοι, τοῖς πρὸ τῶν πυλῶν γράμμασιν ἐστηλιτευμένοις ἐντυγχάνοντες, ἄληκτον ἔχωσι τὴν τῶν λεκτέων καὶ πρακτέων μνήμην, ἑκάτεροι φροντίζοντες τοῦ μήτε ἀδικεῖν μήτε ἀδικεῖσθαι· εἰς δὲ τὰς οἰκίας εἰςιόντες καὶ πάλιν ἐξιόντες, ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες
360 καὶ τέκνα καὶ θεραπεῖαι, τὰ ἁρμόττοντα καὶ ἐπι-
M βάλλοντα δρῶσιν ὑπέρ τε ἀλλήλων καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν.

Ὅτι οὐ δεῖ προςτιθέναι ἢ ἀφαιρεῖν.

§. 2. Θαυμασιώτατον δὲ καὶ ἐκεῖνο διαγορεύει, τὸ μηδὲν προςτιθέναι ἢ ἀφαιρεῖν, ἀλλ' ἐν ἴσῳ καὶ ὁμοίῳ διαφυλάττειν ἀκίνητα τὰ ἐξ ἀρχῆς ὁρισθέντα νόμιμα. Συμβαίνει γὰρ ὡς ἔοικε τὴν μὲν πρόςθεσιν τῶν ἀδίκων· οὐδὲν γὰρ ἔστιν ὃ παραλέλειπται τῷ σοφῷ νομοθέτῃ πρὸς ὁλοκλήρου καὶ παντελοῦς μετουσίαν δικαιοσύνης. Αἰνίττεται μέντοι καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς ἀκρότητας· ἑκάστη γὰρ αὐτῶν ἀνελλιπής ἐστι καὶ πλήρης, τὸ ἐντελὲς ἔχουσα ἐξ αὑτῆς, ὥστε εἰ γένοιτο προςθήκη τις καὶ ἀφαίρεσις, ὅλην δι' ὅλου τρέπεσθαι καὶ μεταβάλλεσθαι πρὸς τὴν ἐναντίαν ἕξιν. Ὃ δὲ λέγω τοιοῦτόν ἐστιν. Τὴν ἀνδρείαν ἀρετὴν περὶ τὰ δεινὰ πραγματευομένην ἴσασιν οἱ μὴ παντελῶς ἄμουσοι καὶ ἀχόρευτοι, καὶ ἂν ἐπὶ βραχὺ παιδείας προςάψωνται, τῶν ὑπομενητέων οὖσαν ἐπι-

στήμην. Ἀλλ᾽ ἐάν τις εἴξας ἀμαθίᾳ τῇ διὰ ἀλαζονείαν, ὡς δὴ περιττὸς καὶ ἱκανὸς ἐπανορθοῦσθαι τὰ ἀνεπιδεᾶ, προςτιθέναι ἢ ἀφαιρεῖν τι τολμᾷ, σύμπασαν ἀλλάσσει τὴν εἰκόνα, μετατυπώσας αἰσχρὸν ἀντὶ καλοῦ χαρακτῆρος. Ἀπεργάσεται γὰρ τῇ μὲν προςθέσει θρασύτητα, τῇ δὲ ἀφαιρήσει δειλίαν, μηδὲ ὄνομα τῆς βιωφελεστάτης ἀνδρείας καταλιπών. Τὸν αὐτὸν μὲν τρόπον καὶ ἂν τῇ βασιλίδι τῶν ἀρετῶν εὐσεβείᾳ προςθῇ τις ὅ τι οὖν μικρὸν ἢ μέγα, ἢ τὸ ἐναντίον ἀφέλῃ καθ᾽ ἕτερον ἀπαλλάξει καὶ μεταμορφώσει τὸ εἶδος. Γεννήσει γὰρ ἡ μὲν πρόσθεσις δεισιδαιμονίαν, ἡ δὲ ἀφαίρεσις ἀσέβειαν· ἀφανισθείσης αὖ τῆς εὐσεβείας, ἧς ἀνέχειν καὶ ἐπιλάμπειν εὐκτέον ἀγαθόν. Ἐπειδὴ τοῦ μεγίστου τῶν ἀγαθῶν αἰτία καθέστηκεν, ἐπιστήμην ἐμποιοῦσα θεραπείας θεοῦ, ἣν πάσης ἀρχῆς καὶ ἡγεμονίας ἀρχικωτέραν καὶ βασιλικωτέραν εἶναι νομιστέον. Παραπλήσια δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἑκάστης ἐστὶ λέγειν· ἀλλὰ ἐπιτέμνειν εἰωθὼς τὰ μήκη τῶν λόγων, ἀρκεσθήσομαι τοῖς εἰρημένοις, ἃ καὶ τῶν ἡσυχαζομένων ἱκανὰ μηνύματα γένοιτ᾽ ἄν.

Περὶ τοῦ μὴ παρακινεῖν ὅρια.*)

§. 3. Ἔτι δὲ τοῦτο προςδιατέτακται κοινωφελὲς παράγγελμα, „μὴ μετακινεῖν ὅρια τοῦ πλησίον, ἃ ἔστησαν οἱ πρότεροί σου." Τοῦτο δὲ ὡς ἔοικεν οὐ περὶ κλήρων αὐτὸ μόνον καὶ γῆς ὅρου νομοθετεῖται, πρὸς πλεονεξίας ἀποκοπὴν, ἀλλὰ καὶ πρὸς φυ-
361 λακὴν ἀρχαίων ἐθῶν. Ἔθη γὰρ ἄγραφοι νόμοι
M. δόγματα παλαιῶν ἀνδρῶν οὐ στήλαις ἐγκεχαραγμένα
καὶ χαρτιδίοις ὑπὸ σητῶν ἀναλισκομένοις, ἀλλὰ ψυχαῖς μετειληφότων τῆς αὐτῆς πολιτείας. Ὀφείλουσι

*) Deut. 19, 14.

γὰρ παῖδες παρὰ γονέων τῶν οὐσιῶν κληρονομεῖν ἔθη πάτρια οἷς ἐνετράφησαν, καὶ ἐξ αὐτῶν σπαργάνων συνεβίωσαν, καὶ μὴ καταφρονεῖν παρ᾽ ὅσον ἄγραφος αὐτῶν ἡ παράδοσις. Ὁ μὲν γὰρ τοῖς ἀναγραφεῖσι νόμοις πειθαρχῶν οὐκ ἂν δεόντως ἐπαινοῖτο, νουθετούμενος ἀνάγκῃ καὶ φόβῳ κολάσεως· ὁ δὲ τοῖς ἀγράφοις ἐμμένων, ἑκουσίαν ἐπιδεικνύμενος τὴν ἀρετὴν ἐγκωμίων ἄξιος.

361 M. # ΠΕΡΙ 72

ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΑΡΧΟΝΤΩΝ. 1

ARGUMENTUM LIBRI

DE

CREATIONE PRINCIPUM.

Sorte non recte eliguntur magistratus; ad administrandam enim rempublicam scientia et experientia requiruntur, quae sorte non declarantur, sed rationis examine (1.). Hinc factum est, ut Moyses magistratus non sorte sed secundum certos canones eligi voluerit (2.). Peregrinis hominibus principatum committi vetuit (3.) Princeps suum quisque in usum describat deuteronomium, quod est legum compendium, ut memoriae harum argumenta magis imprimat (4.); socios optimae notae ad sublevandam suam opem in administranda republica sibi adiungat (5.); ius aeque dicat pauperibus atque divitibus (6.); fallaces mores dolosque omnis generis fugiat (7); quae nescit, ea nescire ne pudeat (8); ultro iusta pondera mensurasque habeat (9.); neminem conviciis petat (10.), ceterasque leges divinas omnes servet (11. 12.). Si socii a foedere deficiunt, a fecialibus ad reditum invitandi sunt; quorum verba si recusaverint, tum demum armis sunt aggrediendi et castigandi (13.); iustitia enim in omnibus rebus strenue exercenda est (14.).

§. 1. Ἔνιοι τὰς κληρωτὰς εἰςηγήσαντο ἀρχὰς, ἀλυσιτελῶς τοῖς πλήθεσιν. Εὐτυχίαν γὰρ ἀλλ' οὐκ

ἀρετὴν ὁ κλῆρος ἐμφαίνει. Πολλοὶ γοῦν πολλάκις τῶν ἀναξίων ἔλαχον, οὓς ἀνὴρ ἀγαθὸς λαβόμενος ἡγεμονίας ἀποδοκιμάσαι ἂν καὶ ἐν ὑπηκόοις ἐξετάζεσθαι. Καὶ γὰρ οἱ μικροὶ λεγόμενοι παρά τισιν ἄρχοντες, οὓς δεσπότας ὀνομάζουσιν, οὐ πάντας ὅσους ἂν οἷοί τε ὦσιν οἰκότριβας ἢ ἀργυρωνήτους ἀπάγονται· μόνους δὲ τοὺς καταπειθεῖς γινομένους, ἀγεληδὸν ἔστιν ὅτε πιπράσκοντες τοὺς ἀνιάτως ἔχοντας τὸ ἦθος, ὡς καὶ δουλεύειν ἀγαθοῖς ἀνδράσιν οὐκ ἀξίους ὄντας. Οὐ τοίνυν προςήκει δεσπότας καὶ ἡγεμόνας ὅλων πόλεων καὶ ἐθνῶν ἀποφαίνειν, τοὺς κλήρῳ λαχόντας ὀλίσθῳ τινὶ τύχης ἀβεβαίου καὶ ἀϊδρύτου πράγματος, ἀλλ᾽ εἰς μὲν τὴν τῶν καμνόντων ἐπιμέλειαν κλῆρος τὸ μηδέν. Ἰατροὶ γὰρ οὐ κλήρῳ λαγχάνουσιν, ἀλλὰ πείρᾳ δοκιμάζονται· καὶ πρὸς εὔπλοιαν καὶ σωτηρίαν τῶν θαλαττευόντων, 723
οὐχ ὁ λαχὼν κυβερνᾶν εὐθὺς ἐπὶ πρύμναν παραπέμ- P.
πεται, δι᾽ ἀνεπιστημοσύνης ἐργασόμενος ἐν εὐδίᾳ καὶ γαλήνῃ χειροποίητα ναυάγια, ἀλλ᾽ ὅςτις ἂν ἐκ πρώτης ἡλικίας τὴν κυβερνητικὴν τέχνην ἐπιμελῶς φαίνηται δεδιδαγμένος. Οὗτός ἐστιν ὁ πολλάκις μὲν πεπλευκὼς, τὰ δὲ σύμπαντα, ἢ πλεῖστα πελάγη περαιωσάμενος, ἐμπόριά τε καὶ λιμένας καὶ ὑφόρμους καὶ ὑποδρόμους τούς τε ἐν ταῖς νήσοις καὶ ἠπείροις
362 ἐπιμελῶς ἐξηταχὼς, καὶ μᾶλλον ἢ οὐχ ἧττον τῶν
M. κατὰ γῆν ὁδῶν τὰς διὰ θαλάσσης ἀτραποὺς ἐπιστάμενος, ἐκ τῆς ἀκριβοῦς θέας τῶν οὐρανίων. Παρατηρήσας γὰρ τὰς χορείας τῶν ἀστέρων, καὶ ἐπακολουθήσας αὐτῶν ταῖς τεταγμέναις κινήσεσιν, ἐν ἀνοδίαις ἴσχυσεν ἀπλανεῖς καὶ λεωφόρους ὁδοὺς ἀνατεμεῖν, ἵνα τὸ πάντων ἀπιστότατον πραγμάτων, ἡ χερσαία φύσις διὰ πλωτῆς οἵα τε ᾖ διαπεραιοῦσθαι. Πόλεις δὲ τίς μεγάλας καὶ πολυανθρώπους, μεστὰς οἰκητόρων, καὶ πολιτείας ἐγχειρίζεσθαι μέλλων, καὶ πραγμάτων ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων καὶ ἱερῶν ἐπιμέλειαν, ἣν οὐκ ἂν ἁμάρτοι τις εἰπὼν τέχνην τε-

χνῶν, καὶ ἐπιστήμην ἐπιστημῶν εἶναι, πρὸς ἄστατ καιροῦ φορὰν ταλαντεύει, τὴν ἀκριβῆ βάσανον τ ἀληθείας φυγών; Ἀληθείας δὲ βάσανος, αἱ σὺν λ γῳ πίστεις.

§. 2. Ταῦτα οὖν ὁ πάνσοφος Μωϋσῆς τῇ ψυχ θεασάμενος, κληρωτῆς μὲν ἀρχῆς οὐδὲ μέμνητα τὰς δὲ χειροτονητὰς διενοήθη εἰςηγεῖσθαι. Φησ οὖν, „Καταστήσεις ἐπὶ σεαυτὸν ἄρχοντα οὐκ ἀλλ τριον, ἀλλ' ἐκ τῶν σῶν ἀδελφῶν," *) δηλῶν ἐθ λούσιον αἵρεσιν, καὶ δοκιμασίαν ἀνεπίληπτον ἄρχο τος, ὃν σύμπασα ἡ πληθὺς ὁμογνωμονοῦσα ποιήσ ται. Προσεπιψηφιεῖται δὲ τὴν αἵρεσιν ἐπισφραγιζόμ νος, καὶ ὁ τῶν κοινωφελῶν ἁπάντων βεβαιωτὴς θεὸ ἐκλογήν τινα τοῦ γένους ὑπολαβὼν εἶναι τὸν ἄνθρω πον, ὡς ὄψιν ἐν σώματι.

§. 3. Τὰς δ' αἰτίας τοῦ μὴ δεῖν ἀλλότριον α ρεῖσθαι πρὸς ἀρχὴν, διττὰς ἐπιγράφει. Τὴν μὲ ἵνα μὴ πλῆθος ἀργυρίου καὶ χρυσίου καὶ θρεμμά των συναγάγῃ, πολὺν πλοῦτον καὶ παντάδικον ἐ τῆς πενίας τῶν ὑπηκόων θησαυρισάμενος· τὴν δ ἵνα μὴ τὸ ἔθνος ἐκ τῆς οἰκείας χώρας ἀναστήσα ἕνεκα τῶν ἰδίων πλεονεξιῶν, ἀναγκάζῃ μετανίστα σθαι πλάνον ἀνήνυτον ὧδε καὶ ἐκεῖσε φορούμενο ὑποβαλὼν ἀτελεῖς ἐλπίδας μειζόνων ἀγαθῶν κτήσεω εἰς ἀφαίρεσιν ὧν ἤδη βεβαίως ἐκαρποῦτο. Προϋ λαβε γὰρ ὡς εἰκὸς τὸν ὁμόφυλον καὶ συγγενῆ μετέ χοντα τῆς πρὸς τὴν ἀνωτάτω συγγένειαν οἰκειότη τος. Ἡ δ' ἀνωτάτω συγγένειά ἐστι πολιτεία μία καὶ νόμος ὁ αὐτὸς, καὶ εἷς θεὸς, ᾧ πάντες οἱ ἀπὸ τοῦ ἔθνους προσκεκλήρωνται, μηδέποτε τ παραπλήσια τοῖς λεχθεῖσι διαμαρτεῖν, ἀλλ' ἔμπαλι ἀντὶ μὲν τοῦ μεθορμίζειν τοὺς οἰκήτορας, καὶ το ἐν τῇ ξένῃ σποράσιν ἀσφαλῆ κάθοδον παρέξειν· ἀντ δὲ τοῦ καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἀφαιρεῖσθαι χρήματ

*) Deut. 17, 15.

προσεπιδώσειν τοῖς δεομένοις τὴν ἰδίαν οὐσίαν ἀποφήναντα κοινήν.

363 §. 4. Ἀφ' ἧς δ' ἂν ἡμέρας παρέλθῃ τις ἐπὶ τὴν ἀρχὴν κελεύει*) τὴν ἐπινομίδα γράψαι αὐτοχειρίᾳ, κεφαλαιώδη τύπον περιέχουσαν ἁπάντων τῶν νόμων, βουλόμενος ἐγκολλᾶ τῇ ψυχῇ τὰ διατεταγμένα γενέσθαι. Τοῦ μὲν γὰρ ἀναγινώσκοντος ὑποῤῥεῖ τὰ νοήματα τῇ φορᾷ παρασυρόμενα. Τῷ δὲ γράφοντι κατὰ σχολὴν ἐνσφραγίζεται, καὶ ἐνιδρύεται τῆς διανοίας ἐνευκαιρούσης ἑκάστῳ, καὶ ἐπερειδούσης ἑαυτὴν, καὶ μὴ μετιούσης ἐφ' ἕτερον, πρὶν ἢ περιδράξασθαι τοῦ προτέρου βεβαίως. Ὅταν μέντοι γράψῃ, πειράσθω καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐντυγχάνειν καὶ ἀναγινώσκειν, ὑπέρ τε συνεχοῦς καὶ ἀδιαστάτου μνήμης καλῶν καὶ συμφερόντων ἅπασι διαταγμάτων, καὶ ὑπὲρ τοῦ βέβαιον ἔρωτα καὶ πόθον αὐτῶν αὐτῷ ἐγγενέσθαι, τῆς ψυχῆς ἀεὶ διδασκομένης καὶ ἐξεθιζομένης ἐνομιλεῖν νόμοις ἱεροῖς. Αἱ γὰρ μακροχρόνιοι συνήθειαι φιλίαν ἄδολον καὶ καθαρὰν οὐ πρὸς ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἰδέας ἀξιεράστους γραμμάτων ἀποτελοῦσι. Τουτὶ δὲ συμβήσεται, ἐὰν μὴ ἑτέρου γράμμασι καὶ ὑπομνήμασιν ὁ ἄρχων, ἀλλ' οἷς αὐτὸς ἔγραψεν ἐντυγχάνῃ. Τὰ γὰρ ἴδιά πως ἑκάστοις γνωριμώτερα, καὶ πρὸς ἀναλήψεις ἑτοιμότερα, καὶ ἄλλως ἀναγινώσκων, ἀναλογισμὸν ἕξει τοιοῦτον, „Ἐγὼ ταῦτ' ἔγραψα ὁ τοσοῦτος ἄρχων, μὴ προσχρησάμενος ὑπηρέτῃ ἑτέρῳ μυρίων ὄντων. Ἆρα ὅπως βίβλον ἀναπληρώσω, καθάπερ οἱ μισθοῦ γράφοντες, ἢ οἱ γυμνάζοντες ὀφθαλμούς τε καὶ χεῖρας τοὺς μὲν εἰς ὀξυωπίαν, τὰς δ' ἵνα ὦσιν ὀξυγράφοι; Πόθεν; Οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ὅπως αὐτὰ ἐν βίβλῳ γράφων εὐθὺς εἰς τὴν ψυχὴν μεταγράφω, καὶ ἐναπομάττομαι τῇ διανοίᾳ θειοτέρους καὶ ἀνεκ-

*) Deut. 71, 18 sqq.

πλύντους χαρακτῆρας. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι βασιλεῖ βακτηρίας ἔχοντες σκηπτροφοροῦσιν, ἐμοὶ δὲ τ σκῆπτρον ἡ βίβλος ἔσται τῆς ἐπινομίδος, καύχημ καὶ κλέος ἀνανταγώνιστον, ἐπίσημον ἡγεμονίας ἀνε πιλήπτου, πρὸς ἀρχέτυπον τὴν θεοῦ βασιλείαν ἀπει κονισθείσης. Ἀεὶ δ᾽ ἐπερειδόμενος καὶ σκηριπτόμε νος τοῖς ἱεροῖς νόμοις κτήσομαι δύο τὰ πάντων ἄ ριστα. Ἓν μὲν, ἰσότητα, ἧς μεῖζον ἀγαθὸν οὐ ἔστιν εὑρεῖν. Ἀλαζονεία γὰρ καὶ τὸ ὑπέραυχον ὀλι γόφρονος ψυχῆς, τὸ μέλλον οὐ προορωμένης. Ἰσό της μὲν οὖν, τὴν ἐκ τῶν ὑπηκόων εὔνοιαν καὶ ἀ- σφάλειαν ἀμοιβὰς δικαίας ἀντεκτινόντων ἀπεργάσε- ται, τὸ δ᾽ ἄνισον κινδύνους σφαλερωτάτους. Τού- τους μὲν ἀποδράσομαι, μισήσας τὴν χορηγὸν σκότους καὶ πολέμων ἀνισότητα. Βίον δ᾽ ἀνεπιβούλευτον ἕξω, τὴν ἀστασίαστον ἰσότητα τιμήσας, ἣ γεννᾷ φῶς καὶ εὐστάθειαν. Ἕτερον δὲ περιποιήσομαι, τὸ
364 μὴ ἐπὶ θάτερα καθάπερ ἐπὶ τρυτάνης ἀντιῤῥέπειν,
M. ἐκτρέπων καὶ πλαγιάζων τὰ διατεταγμένα. Πειρά- σομαι δ᾽ ἄγειν αὐτὰ διὰ λεωφόρου τῆς μέσης, ὀρ- θαῖς καὶ ἀρτίοις βάσεσι χρησάμενος πρὸς μετουσίαν ἀπταίστου βίου." Βασιλικὴν δ᾽ εἴωθεν ὀνομάζειν Μωϋσῆς ὁδὸν τὴν μέσην, ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως οὖσαν μεθόριον, καὶ ἄλλως ἐπειδὴ τὸ μέσον ἐν τρι- άδι τὴν ἡγεμονίδα τάξιν εἴληχεν, ἁρμοζόμενον τὰ παρ᾽ ἑκάτερα εἰς ἕνωσιν ἀδιαλύτῳ δεσμῷ, ὑφ᾽ ὧν καὶ δορυφορεῖται τρόπον βασιλέως. Νομίμου δ᾽ ἄρ- χοντος ἰσότητα τιμῶντος ἀδέκαστον τὰ δίκαια κρί- νοντος δικαίως, ἐμμελετῶντος ἀεὶ τοῖς νόμοις, ἆ- θλον εἶναί φησι τὴν μακροχρονίαν ἡγεμονίδα· οὐχ ἵνα πολυετῆ ζωὴν αὐτῷ χαρίσηται μετὰ τοῦ τὰ κοι- νὰ πρυτανεύειν, ἀλλ᾽ ἵνα ἀναδιδάξῃ τοὺς ἀγνοοῦν- τας, ὅτι νόμιμος ἄρχων, καὶ ἂν τελευτήσῃ, βίον ζῇ μακραίωνα διὰ τῶν πράξεων, ἃς ἀθανάτους καταλέλοιπε, μνημεῖα καλοκἀγαθίας ἀκαθαίρετα.

§. 5. Προσήκει δὲ τῷ τῆς ἀνωτάτω καὶ μεγί-

στῆς ἀρχῆς ἀξιωθέντι, αἱρεῖσθαι διαδόχους, οἳ συν-
άρξουσι καὶ συνδικάσουσι, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα κοινω-
φελῆ συνδιοικήσουσιν. Εἷς γὰρ οὐκ ἂν ἐξαρκέσαι,
καὶ ἂν προθυμότατος ᾖ, καὶ πάντων ἐρρωμενέστατος
ἑκάτερον σῶμα καὶ ψυχὴν, πρὸς τὰ μεγέθη καὶ
πλήθη τῶν πραγμάτων, ἀπειρηκὼς ἐπὶ τῇ φορᾷ τῶν
ἐπεισχεομένων καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀλλαχόθεν ἄλ-
λων, εἰ μὴ τοὺς συλληψομένους ἔχοι πάντας ἀρι-
στίνδην ἐπιλελεγμένους, φρονήσει, δυνάμει, δικαιο-
σύνῃ, θεοσεβείᾳ, τῷ μὴ μόνον ἐκτρέπεσθαι, ἀλλὰ
καὶ μισεῖν ὡς ἐχθρὸν καὶ μέγιστον κακὸν, ἀλαζο-
νείαν. Βοηθοὶ γὰρ οὗτοι καὶ παραστάται γένοιντ'
ἂν ἀνδρὶ καλῷ καὶ ἀγαθῷ τὰ κοινὰ ἐπηχθισμέ-
νῳ, συνεπικουφίζειν καὶ ἐπελαφρίζειν ἐπιτηδειότατοι.
Καὶ ἄλλως ἐπειδὴ τῶν ὑποθέσεων αἱ μέν εἰσι μεί-
ζους, αἱ δὲ βραχύτεραι, τὰς μὲν ἐλάττους, ἵνα μὴ
περὶ μικρὰ τρίβηται, τοῖς ὑπάρχοις ἐνδίκως ἂν ἐπι-
τρέψαι, τῶν δὲ μειζόνων αὐτὸς αὖ γένοιτο ἀναγ-
καίως ἐξεταστὴς ἀκριβέστατος. Μεγάλας δ' ὑπολη-
πτέον ὑποθέσεις, οὐχ ἃς οἴονταί τινες, ὅταν ἔνδοξοι
πρὸς ἐνδόξους διαφέρωνται, καὶ πλούσιοι πρὸς πλου-
σίους, καὶ ἡγεμόνες πρὸς ἡγεμόνας, ἀλλ' ἔμπαλιν ὅταν
ἰδιῶται καὶ ἄποροι καὶ ἄδοξοι πρὸς δυνατωτέρους, 726
οἷς πρὸς τὸ μηδὲν ἀνήκεστον παθεῖν μία ἐλπὶς ὁ δι- P.
καστής. Ἑκατέρου δὲ τῶν εἰρημένων σαφῆ παραδεί-
γματα εὑρεῖν ἔστιν ἐν τοῖς ἱεροῖς νόμοις, ἃ μιμεῖσθαι
καλόν. Ἦν γάρ ποτε χρόνος, ἐν ᾧ μόνος αὐτὸς ἐβρά-
βευε τὰ περὶ δίκας Μωϋσῆς, ἕωθεν εἰς νύκτα πο-
365 νούμενος. Ἀλλ' αὖθις ἀφικόμενος ὁ πενθερὸς καὶ
M. συνιδὼν ὅσῳ βάρει πιέζεται πραγμάτων *) ἐπισυρ-
ρεόντων ἀεὶ τῶν ἀμφισβητήσεις ἐχόντων, ἄριστα
συνεβούλευεν ἑλέσθαι διαδόχους, ἵνα οἱ μὲν τὰ βρα-
χύτερα κρίνωσιν, αὐτὸς δ' ἐφεδρεύῃ τοῖς μείζοσι,

*) Exod. 18, 14.

καιροὺς εἰς ἀνάπαυλαν αὐτῷ διδούς. Πεισθεὶς ὁ τοῖς λεγομένοις — καὶ γὰρ ἦν συμφέροντα — τοὺς δοκιμωτάτους ἐξ ἅπαντος τοῦ πλήθους ἑλόμενος ὑπάρχους ἅμα καὶ δικαστὰς καθίστησι, κελεύσας τὰς μείζους κρίσεις ἐπ᾽ αὐτὸν ἀνάγειν. Ταύτην τὴν τάξιν ἀνάγραπτον αἱ ἱεραὶ βίβλοι περιέχουσιν, εἰς τὴν τῶν καθ᾽ ἑκάστην γενεὰν ἀρχόντων διδασκαλίαν· ἵνα πρῶτον μὲν, μὴ ἀποδοκιμάζωσι συμβούλους ὡς ἱκανοὶ πάντα περιαθρεῖν, Μωϋσέως οὐκ ἀποδοκιμάσαντος τοῦ πανσόφου καὶ θεοφιλοῦς. Ἔπειτα δὲ ἵνα δευτέρους καὶ τρίτους ἡγεμόνας αἱρῶνται, φροντίζοντες τοῦ μὴ περὶ μικρὰ τριβόμενοι, τῶν ἀναγκαιοτέρων ἀμελεῖν. Ἀμήχανον γὰρ ἐφ᾽ ἅπαντα φθάνειν φύσιν ἀνθρωπίνην.

§. 6. Ἓν μὲν δὴ τῶν παραδειγμάτων μεμήνυται· τοῦ δὲ δευτέρου τὴν πίστιν ἐφαρμοστέον. Μεγάλας ἔφην εἶναι δίκας τὰς τῶν ταπεινοτέρων· ἀσθενὲς δὲ καὶ ταπεινὸν χήρα καὶ ὀρφανὸς καὶ ἐπήλυτος. Τούτοις χρὴ δικάζειν τὸν ἀνωτάτω βασιλέα, καὶ τὴν ἐφ᾽ ἅπασιν ἐναψάμενον ἀρχὴν, ἐπεὶ κατὰ Μωϋσέα καὶ ὁ τῶν ὅλων ἡγεμὼν Θεὸς οὐκ ἀπεσκοράκισεν αὐτοὺς τῆς ἀφ᾽ αὐτοῦ δικαιονομίας. Ὑμνήσας γὰρ τὰς τοῦ ὄντος ἀρετὰς ὁ ἱεροφάντης τὸν τρόπον τοῦτον, "Ὁ Θεὸς ὁ μέγας, ὁ κραταιὸς, ὅστις οὐ θαυμάζει πρόσωπον, οὐδ᾽ οὐ μὴ λάβῃ δῶρον· ποιῶν κρίσιν," *) ἐπιλέγει τίσιν ἡ κρίσις, οὐ σατράπαις καὶ τυράννοις, καὶ τῆς γῆς καὶ θαλάττης ἐνηψαμένοις τὸ κράτος, ἀλλ᾽ ἐπηλύτῳ καὶ ὀρφανῷ καὶ χήρᾳ. Τῷ μὲν, ὅτι τοὺς συγγενεῖς, οὓς μόνους εἰκὸς ἔχειν συναγωνιστὰς, ἐχθροὺς ἀσυμβάτους εἰργάσατο ἑαυτῷ, μεταναστὰς εἰς ἀλήθειαν, καὶ τὴν ἑνὸς τιμίου τιμὴν ἀπὸ μυθικῶν πλασμάτων καὶ πολυαρχίας, ἃ γονεῖς, καὶ πάπποι καὶ πρόγονοι καὶ

*) Deut. 10, 17.

πάντες οἱ ἀφ' αἵματος τοῦ στειλαμένου τὴν καλὴν ἀποικίαν ταύτην ἐξετίμησαν. Τῷ δὲ, ἐπεὶ πατρὸς καὶ μητρὸς τῶν ἐκ φύσεως βοηθῶν καὶ ὑπερμάχων, ἐστέρηται, δυνάμεως τῆς μόνης εἰς συμμαχίαν ἀναγκαίας ἐρημωθείς. Τῇ δὲ, ὅτι τὸν διαδεξάμενον
ἄνδρα τὴν γονέων ἐπιμέλειαν καὶ προστασίαν ἀφῄ- 727
ρηται. Γυναικὶ γὰρ ἀνὴρ εἰς κηδεμονίαν, ὅπερ γο- P.
νεῖς παρθένῳ. Σχεδὸν δὲ καὶ τὸ σύμπαν Ἰουδαίων ἔθνος ὀρφανοῦ λόγον ἔχει, συγκρινόμενον τοῖς ἁπανταχῇ πᾶσι. Τὰ μὲν γὰρ, ὁπότε μὴ θεήλατοι κα-
366 τασκήπτοιεν συμφοραὶ, διὰ τὰς ἐν τοῖς ἔθνεσιν
M. ἐπιμιξίας οὐκ ἀπορεῖ βοηθῶν, κοινοπραγοῦντα· τῷ δ' ἥκιστά τις συναγωνίζεται νόμοις ἐξαιρέτοις χρωμένῳ, σεμνοὶ δ' εἰσὶν ἐξ ἀνάγκης, ἅτε πρὸς τὴν ἄκραν ἀρετὴν ἀλείφοντες. Τὸ δὲ σεμνὸν, αὐστηρόν. Τοῦτο δὲ ὁ πολὺς ὅμιλος τῶν ἀνθρώπων ἀποστρέφεται, διὰ τὴν ἡδονῆς ἀποδοχήν. Ἀλλ' ὅμως τῆς ὀρφανίας αὐτοῦ καὶ ἐρημίας ἔλεον καὶ οἶκτόν φησι Μωϋσῆς ἀεὶ λαμβάνειν τὸν ἡγεμόνα τῶν ὅλων ᾧ προσκεκλήρωται, διότι τοῦ σύμπαντος ἀνθρώπων γένους ἀπενεμήθη οἷά τις ἀπαρχὴ τῷ ποιητῇ καὶ πατρί. Τὸ δ' αἴτιον, αἱ τῶν ἀρχηγετῶν τοῦ ἔθνους περιμάχητοι δικαιοσύναι καὶ ἀρεταὶ, αἳ καθάπερ φυτὰ ἀθάνατα διαμένουσιν, ἀειθαλέα καρπὸν φέρουσαι τοῖς ἀπογόνοις σωτήριον, καὶ πρὸς πάντα ὠφέλιμον, καὶ ἂν αὐτοὶ τύχωσι διαμαρτάνοντες ἰάσιμα, ἀλλὰ μὴ παντελῶς ἀνίατα. Μὴ μέντοι νομίσας τις ἀγαθὸν εἶναι τέλειον τὴν εὐγένειαν, ὀλιγωρείτω καλῶν πράξεων, λογιζόμενος ὅτι μείζονος ὀργῆς ἄξιος τυγχάνειν ἐστὶν, ὁ γεννηθεὶς μὲν ἐκ τῶν ἀρίστων, αἰσχύνην δ' ἐπιφέρων τοῖς γεννήσασι διὰ τὴν τῶν τρόπων κακίαν. Ἔχων γὰρ οἰκεῖα παραδείγματα καλοκἀγαθίας ἃ μιμήσεται, καὶ μηδὲν ἀποματτόμενος εἰς ὑγιαίνοντος βίου κατόρθωσιν, ἐπίληπτος.

§. 7. Ἀπαγορεύει δ' ὁ νόμος *) τῷ τὴν προ-
στασίαν καὶ ἐπιμέλειαν τῶν κοινῶν ἀπειληφότι δι-
καιοτάτην ἀπαγόρευσιν, μὴ πορεύεσθαι δόλῳ ἐν τ
ἔθνει. Ψυχῆς γὰρ ἀνελευθέρου καὶ πάνυ δουλο-
πρεποῦς ἐπίβουλα ἤθη, συσκιαζούσης ὑποκρίσει τ
ἔργον. Τὸν γὰρ ἄρχοντα οὕτω χρὴ προεστάναι τῶ
ὑπηκόων, ὡς πατέρα παίδων, ἵνα καὶ αὐτὸς ὡ
ὑπὸ γνησίων υἱῶν ἀντιτιμᾶται. Διότι κοινοὶ πόλεω
καὶ ἐθνῶν γονεῖς, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἄρχοντέ
εἰσιν οἱ ἀγαθοί, τὴν ἴσην, ἔστι δὲ ὅτε καὶ περιττο-
τέραν εὔνοιαν ἐπιδεικνύμενοι. Τοὺς δ' ἐπὶ λύμ
καὶ ζημίᾳ τῶν ὑπηκόων μεγάλας περιβαλλομένου
δυναστείας, οὐκ ἄρχοντας, ἀλλ' ἐχθροὺς προςαγο-
ρευτέον, τὰ πολεμίων ἀσυμβάτων δρῶντας. Ο
μὴν ἀλλὰ καὶ οἱ δολερῶς ἀδικοῦντες, πονηρότερο
τῶν φανερῶς ἐναντιουμένων εἰσίν, εἴ γε τοὺς μὲ
ἔνεστι ῥᾳδίως ἀμύνασθαι, γυμνὴν ἀπαμπίσχοντα
τὴν δυςμένειαν. Τῶν δ' ἐστὶ δύςληπτος καὶ δυς-
θήρατος ἡ μοχθηρία, καθάπερ ἐν θεάτρῳ σκευὴ
ἀλλοτρίαν ἀναλαμβανόντων, εἰς ἀπόκρυψιν τῆς ἀ-
ληθοῦς ὄψεως. Φθάνει δὲ τὸ τῆς ἀρχῆς εἶδος, κα
διαδέδυκεν ὀλίγου δέω φάναι, πρὸς ἅπαντα τὰ τοῦ
βίου μέρη, διαφέρον αὐτὸ μόνον μεγέθει καὶ τῷ πο-
σῷ. Ὅπερ γὰρ πόλεως βασιλεύς, τοῦτο καὶ κώ-
μης ὁ πρῶτος, καὶ οἰκίας ὁ δεσπότης, καὶ νο-
367 σούντων ἰατρός, καὶ στρατοπέδου μὲν στρα-
M. τηγός, ναύαρχος δ' ἐπιβατικοῦ, καὶ πληρωμάτων
καὶ πάλιν φορτίδων μὲν καὶ ὁλκάδων ναύκληρος,
κυβερνήτης δὲ πλωτήρων. Οἳ πάντες δύνανται ἄμφω
τό τε εὖ καὶ τὸ χεῖρον. Βούλεσθαι δ' ὀφείλουσι τὸ ἄ-
μεινον. Τὸ ἄμεινον δ' ἐστὶν ὠφελεῖν, ἀλλὰ μὴ βλάπτειν
ὅσους ἂν οἷόν τε ᾖ. Τὸ γὰρ ἕπεσθαι θεῷ τοῦτ' ἔστιν,

---

*) Lev. 19, 16.

ἐπεὶ καὶ ἐκείνῳ δύναμις μὲν ἐστι δρᾷν ἑκάτερα, βούλεται δὲ μόνα τὰ ἀγαθά. Μηνύει δ' ἡ τοῦ κόσμου γένεσίς τε καὶ διοίκησις. Τὰ γὰρ μὴ ὄντα ἐκάλεσεν εἰς τὸ εἶναι, τάξιν ἐξ ἀταξίας, καὶ ἐξ ἀποίων ποιότητας, καὶ ἐξ ἀνομοίων ὁμοιότητας, καὶ ἐξ ἑτεροτήτων ταὐτότητας, καὶ ἐξ ἀκοινωνήτων καὶ ἀναρμόστων κοινωνίας καὶ ἁρμονίας, καὶ ἐκ μὲν ἀνισότητος ἰσότητα, ἐκ δὲ σκότους φῶς ἐργασάμενος. Ἀεὶ γάρ ἐστιν ἐπιμελὲς αὐτῷ καὶ ταῖς εὐεργέτισιν αὐτοῦ δυνάμεσι τὸ πλημμελὲς τῆς χείρονος οὐσίας μεταποιεῖν καὶ μεθαρμόζεσθαι πρὸς τὴν ἀμείνω.

§. 8. Ταῦτα οὖν μιμεῖσθαι προςήκει τοὺς ἀγαθοὺς ἄρχοντας, εἴ γέ τις αὐτοῖς φροντὶς ἐξομοιώσεως τῆς πρὸς θεόν. Ἐπεὶ δ' ὑποῤῥεῖ μυρία καὶ λανθάνει τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ἅτ' ἐνδεδεμένον αἰσθήσεων ὄχλῳ τοσούτῳ, παράγαγεῖν καὶ ἀπατῆσαι ψευδέσι δόξαις ἱκανωτάτῳ, μᾶλλον δὲ ἐντετυμβευμένον θνητῷ σώματι, ὃ κυρίως ἄν τις σῆμα καλέσειε, μηδεὶς αἰδείσθω δικαστὴς ὁμολογῶν ἀγνοεῖν, ὅπερ ἀγνοεῖ. Πρῶτον γὰρ ὁ ψευδόμενος αὐτὸς αὑτοῦ γενήσεται χείρων, ἀλήθειαν ὑπερόριον τῆς ψυχῆς πεφυγαδευκώς. Ἔπειτα δὲ μυρία βλάψει τοὺς κρινομένους, τυφλὴν γνῶσιν ἀποφαινόμενος, τῷ μὴ βλέπειν τὰ δίκαια. Ὅταν οὖν ἀμαυρὰν ποιῆται τὴν ἀντίληψιν τῶν πραγμάτων, ἀσάφειαν καὶ πολὺ σκότος ἀπεργαζομένων, παραιτείσθω τὰς κρίσεις, καὶ ἀναπεμπέτω πρὸς ἀκριβεστέρους δικαστάς. Οὗτοι δὲ τίνες ἂν εἶεν, ἢ ἱερεῖς, καὶ ὁ τῶν ἱερέων ἔξαρχος καὶ ἡγεμών; Οἱ γὰρ λειτουργοὶ θεοῦ οἱ γνήσιοι, τὴν διάνοιαν ἐπιμελῶς ἠκόνηνται, τὸ παρὰ μικρὸν οὐ μικρὸν σφάλμα ἡγούμενοι, διὰ τὰς ἐν ἅπασιν ὑπερβολὰς τοῦ θεραπευομένου βασιλέως. Διὸ καὶ προςτέτακται πᾶσι τοῖς ἱερωμένοις νηφάλια θύειν, *) ἵνα μηδὲν

*) Lev. 10, 9.

τοῦ παρακαλεῖν καὶ παραληρεῖν φάρμακον ἐπειςελθὸν τοὺς τῆς διανοίας ὀφθαλμοὺς ἀμαυρώσῃ. Τάχα δ' ἐπειδὴ ὁ πρὸς ἀλήθειαν ἱερεὺς εὐθύς ἐστι προφήτης, οὐ γένει μᾶλλον, ἢ ἀρετῇ παρεληλυθὼς
368 ἐπὶ τὴν τοῦ ὄντος ὄντως θεραπείαν. Προφήτῃ δ'
M. οὐδὲν ἄγνωστον, ἔχοντι νοητὸν ἥλιον ἐν αὐτῷ, καὶ ἀσκίους αὐγὰς, εἰς ἐναργεστάτην κατάληψιν τῶν αἰσθήσει μὲν ἀοράτων, διανοίᾳ δὲ καταληπτῶν.

§. 9. Πάλιν οἱ μέτρα καὶ στάθμια καὶ ζυγὰ διαχειριοῦντες ἔμποροι καὶ κάπηλοι καὶ ἀγοραῖοι καὶ ὅσοι ἄλλοι τὰ πρὸς τὸ ζῆν ὤνια πιπράσκουσι, *) ξηρά τε καὶ ὑγρὰ, τάττονται μὲν ὑπ' ἀγορανόμοις, ὀφείλουσι δ' αὐτοὶ ἑαυτῶν ἄρχοντες εἶναι, ἐὰν σωφρονῶσι, μὴ φόβῳ τὰ δίκαια δρῶντες, ἀλλ' ἑκουσίῳ γνώμῃ. Τοῦ γὰρ μετ' ἀνάγκης τὸ αὐτοκέλευστον κατόρθωμα τιμιώτερον πανταχοῦ. Διὸ προςτάττει τοῖς καπήλοις καὶ ἐμπόροις, καὶ οἵτινες ἄλλο τὴν τοιαύτην προαίρεσιν ἐπανῄρηνται τοῦ βίου, ζυγὰ δίκαια καὶ μέτρα καὶ στάθμια κατασκευάζεσθαι μηδὲν ἐπὶ βλάβῃ τῶν ὠνουμένων κακοτεχνοῦντας ἀλλ' ἀπ' ἐλευθέρου καὶ ἀδόλου ψυχῆς ἕκαστα καὶ λέγειν καὶ πράττειν, ἐκεῖνο λογιζομένους, ὅτι τὰ μὲν ἄδικα κέρδη βλαβερώτατα, ὁ δὲ μετὰ δικαιοσύνης πλοῦτος ἀναφαίρετος. Ἐπεὶ δὲ φιλεργίας ἆθλα μισθοὶ πρόκεινται τοῖς δημιουργοῖς, δημιουργοῦσι δ' οἱ ἐν ἐνδείαις, ἀλλ' οὐχ οἷς ἄφθονος περιουσία, κελεύει **) μὴ ὑπερτίθεσθαι τὰς δόσεις, ἀλλ' αὐτῇ παρέχειν ἡμέρᾳ τὸν διωμολογηθέντα μισθόν. Ἄτοπον γὰρ τὰ μὲν ἐκ τῆς τῶν πενήτων ὑπερησίας ἀπειληφέναι τοὺς εὐπόρους, τὰς δ' ἀντὶ τούτων ἀμοιβὰς μὴ ἀντιπαρασχεῖν ἀπόροις εὐθὺς περιουσίᾳ ζῶντας. Ἆρ' οὐκ ἐναργῆ δείγματα ταῦτ' ἐστὶ προφυ-

*) Lev. 19, 36. **) Deut. 24, 15.

λακῆς μειζόνων ἀδικημάτων; Ὁ γὰρ μηδὲ μισθὸν τὸν πάντως ἀποδοθησόμενον ἐῶν ἐκπρόθεσμον γενέσθαι, προθεσμίαν ὁρίσας ἑσπέραν, ἐν ᾗ δεήσει τὸν δημιουργὸν ἀπαλλαττόμενον οἴκαδε κομίσασθαι τὴν ἀμοιβὴν, οὗτος οὐ πολὺ πρότερον ἁρπαγὴν ἀπαγορεύει καὶ κλοπὴν, καὶ χρεωκοπίαν, καὶ ὅσα τούτοις ὁμοιότροπα, διαπλάττων καὶ διαμορφῶν τὴν ψυχὴν πρὸς δόκιμα εἴδη τὰ καλοκἀγαθίας αὐτῆς;

§. **10.** *Εὖ μέντοι καὶ ἐκεῖνο διείρηται,**) ὅπως
μηδεὶς μηδένα βλασφημῇ καὶ κακηγορῇ, καὶ μάλι-
στα κωφὸν, οὐδὲ αἴσθησιν ὧν ἀδικεῖται δυνάμενον
λαβεῖν, οὐδ' ἐν τοῖς ἴσοις παρ' αὐτὸ τοῦτο ἀμύνα-
σθαι. Μάχη γὰρ πασῶν ἐκνομωτάτη, καθ' ἣν τὸ
μὲν ἕτερον μέρος ἐν τῷ δρᾶν ἐξετάζεται, τὸ δ' ἕτε-
ρον ἐν τῷ μόνον πάσχειν. Τοῖς δὲ κακηγοροῦσι τοὺς
ἀναύδους καὶ τὰ ὦτα βεβλαμμένους, ὁμοίως ἄδικα
δρῶσιν οἱ τυφλοῖς ὀλίσθους ἐμποιοῦντες, καὶ ἕτερα
ἄττα ἐν ποσὶ τιθέντες. Ἀνάγκη γὰρ οὐχ οἵους τε
ὄντας ὑπερβαίνειν δι' ἄγνοιαν, παραπταίοντας, ἀμ-
φότερα καὶ τῆς ὁδοῦ διαμαρτάνειν, καὶ τὰς βά- 730
σεις βλάπτεσθαι. Τοῖς δὲ τῶν τοιούτων εὑρεταῖς P.
καὶ ζηλωταῖς ἐπανατείνεται τὸν ἐκ τοῦ θεοῦ φόβον ὁ
369 νόμος, εἰκότως καὶ προσηκόντως, ἐπειδὴ μόνος οὗτος
M. τὴν χεῖρα ὑπερέχει καὶ προασπίζει τῶν αὐτοῖς βοη-
θεῖν ἀδυνατούντων, καὶ μονονοὺκ ἄντικρυς φησι
τοῖς ἀδικοπραγοῦσι τοὺς πεπλημμελημένους, „Ὦ κε-
νοὶ φρενῶν, λήσεσθαι νομίζετε γέλωτα ἡγούμενοι
τὰς ἐκείνων συμφορὰς, καὶ εἰς ταῦτ' ἐξαμαρτάνον-
τες, περὶ ἃ συμβέβηκεν ἀτυχεῖν αὐτοῖς, ὦτα μὲν
διὰ κακηγοριῶν, ὀφθαλμοὺς δὲ διὰ τῶν ἐν ποσὶν
ὀλίσθων; Τὸν δὲ πάντων ἔφορον καὶ δίοπον θεὸν
οὐδέποτε λήσεσθε, κακοπραγίαις ἀθλίων ἀνθρώπων
ἐπεμβαίνοντες, ὡς τὰς ὁμοίας κῆρας οὐκ ἐνδεξόμε-

---

*) Lev. 19, 14.

νοι σῶμα μὲν πάσαις ἁλωτὸν νόσοις περιφέροντι αἰσθήσεις δ' ἐπικήρως ἐχούσας, αἳ μικρᾶς ἕνεκα κ τῆς τυχούσης προφάσεως οὐκ ἀμαυροῦνται μόνο ἀλλὰ καὶ ἀνιάτους ὑπομένουσι πηρώσεις. Τοὺς οἰ ἐπιλελησμένους μὲν ἑαυτῶν, ἐπικυδεστέρους δ' οἰ μένους εἶναι τῆς φυσικῆς ἀνθρώπων ἀσθενείας, ἐ πεφευγέναι δὲ τὰς ἀδήλους καὶ ἀτεκμάρτους οὔσα τῆς τύχης ἐπιβουλάς, ἣ πολλάκις αἰφνιδίους σκη πτοὺς ἐπέῤῥιψε, καὶ εὐπλοίᾳ βίου χρωμένοις μονοἱ οὐκ ἐν αὐτοῖς λιμέσιν εὐδαιμονίας κατέλυσε, τί δ μεγαλαυχεῖν καὶ ἐπεμβαίνειν συμφοραῖς ἑτέρων, μη δὲ τὴν πάρεδρον δίκην τοῦ πάντων ἡγεμόνος ἡγεμό να αἰδουμένους, ᾗ θέμις ἀκοιμήτοις καὶ ὀξυωπέ στάτοις ὄμμασι, καὶ τὰ ἐν μυχοῖς ὡς ἐν ἡλίῳ κα θαρῷ περιαθρεῖν; Οὗτοί μοι δοκοῦσι μηδὲ ἂν τι τελευτηκότων ἀποσχέσθαι, δι' ὑπερβολὴν ὠμότητο ἀλλά, τὸ λεγόμενον δὴ τοῦτο παρὰ πολλοῖς, μ ἂν ὀκνῆσαι νεκροὺς ἐπισφάττειν· ἐπεὶ καὶ μέρει τοῖς τρόπον τινὰ προτεθνηκόσιν ἐναλύειν καὶ ἐνυβρ ζειν ἀξιοῦσιν. Ὀφθαλμοί τε γὰρ μὴ βλέποντες νε κροί, καὶ ὦτα μὴ ἀκούοντα. Ὥστ' εἰ καὶ οὐ μέρ ταῦτ' ἐστὶν ἐξ ἀνθρώπων ἀφανισθείη, τὸ ἀνηλεὲ καὶ ἀσύμβατον ἐπιδείξονται, μηδὲν ἀνθρώπινον κα συμπαθὲς δράσαντες, ἃ τετελευτηκόσι καὶ πρὸς ἐ χθρῶν ἐν ἀκηρύκτοις πολέμοις σώζεται. Ταῦτα μὲ ἐπὶ τοσοῦτον.

§. 11. Ἁρμονίαν δέ τινα ἑξῆς τίθησιν ὁμοιό τροπον παραγγελμάτων, φάσκων τὰ κτήνη μὴ ὀχεύ ειν ἑτεροζύγοις, τὸν ἀμπελῶνα μὴ κατασπείρειν δί φορον, ἱμάτια ἐκ δυοῖν ὑφασμένα, κίβδηλον ἔργον μὴ ἀμπέχεσθαι. Λέλεκται δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἐ τοῖς κατὰ μοιχῶν, πρὸς ἔμφασιν τρανοτέραν τοῦ μ
370 δεῖν ἀλλοτρίοις γάμοις ἐφεδρεύειν, φθείραντας μὲ
M. ἤθη γυναικῶν, φθείραντας δὲ καὶ τὰς ἐπὶ τέκνω σποραῖς γνησίων χρηστὰς ἐλπίδας. Ὁ γὰρ τὰς ἐ ἀλόγοις ζώοις ἑτερογενῶν ὀχείας ἀπηγορευκώς, ἔοικε

πόῤῥωθεν ἀνακοπὴν μοιχῶν ἀπεργάσασθαι. Λεκτέον δὲ καὶ νῦν ἐν τοῖς περὶ δικαιοσύνης. Τὸ γὰρ αὐτὸ πλείοσιν ἐφαρμόττειν, εἰ δύναιτό πως, οὐ παραιτητέον. Ἔστιν οὖν δίκαιον, εἰς ταὐτὸν ἄγειν τὰ δυνάμενα κοινωνεῖν. Τὰ δ' ὁμογενῆ πέφυκεν εἰς κοινωνίαν, ἐπεὶ καὶ ὅσα ἑτερογενῆ κατὰ τὸ ἐναντίον ἄμικτα καὶ ἀκοινώνητα, οἷς ὁ μηχανώμενος ἐκθέσμους ὁμιλίας, ἄδικος, νόμον φύσεως ἀναιρῶν. Ὁ δ' ὄντως ἱερὸς νόμος τοσαύτῃ προμηθείᾳ κέχρηται τοῦ δικαίου, ὥστ' οὐδ' ἄροτον γῆς ἐπιτρέπει ποιεῖσθαι διὰ τῶν τὴν ἰσχὺν ἀνίσων, ἀλλ' ἐν ταὐτῷ καταζεύξαντας ὄνον τε καὶ μόσχον ἀροτριᾶν ἐκώλυσεν, ἵνα μὴ περιττῇ δυνάμει τοῦ ἐῤῥωμένου μᾶλλον τὸ ἀσθενέστερον ἁμιλλᾶσθαι βιασθὲν, ἀπείπῃ καὶ προκάμῃ. Καίτοι τὸ μὲν ἐῤῥωμενέστερον ὁ ταῦρος ἐν τῇ τάξει τῶν καθαρῶν ζώων ἀναγράφεται, τὸ δ' ἀσθενέστερον ὄνος, ἐν τῇ τῶν μὴ καθαρῶν. Ἀλλ' ὅμως καὶ τοῖς χείροσιν εἶναι δοκοῦσιν οὐκ ἐφθόνησεν ὠφελείας τῆς ἀπὸ τοῦ δικαίου, πρὸς ἀναγκαιοτάτην μάθησιν ὥς γ' οἶμαι δικαστῶν, ἵνα μηδὲν ἐν ταῖς κρίσεσιν ἐλαττῶσι τοὺς δυςγενεῖς, ἐν οἷς οὐ γένους, ἀλλ' ἀρετῆς ἢ κακίας ἐστὶν ἐξέτασις. Ἐμφερὲς τούτοις ἐστὶ διάταγμα καὶ τὸ τελευταῖον τῶν ἐν τῇ συζυγίᾳ, τὸ μὴ συνυφαίνειν τὰς ἑτεροειδεῖς οὐσίας, ἔρια καὶ λίνα. Καὶ γὰρ ἐπὶ τούτων οὐ μόνον ἡ διαφορότης ἀκοινώνητον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπικράτεια θατέρου ῥῆξιν ἀπεργασομένου μᾶλλον ἢ ἕνωσιν, ὅταν δέῃ χρῆσθαι.

§. 12. Μέσον ἦν τῆς ἐν τῇ συζυγίᾳ τριάδος τὸ μὴ κατασπείρειν ἀμπελῶνα δίφορον. Πρῶτον μὲν, ἵνα μὴ φύρηται συμφυόμενα τὰ γένους ὄντα ἑτέρου. Σπαρτὰ γὰρ δένδροις, καὶ δένδρα σπαρτοῖς ἀνοίκεια. Παρ' ὃ καὶ ἡ φύσις οὐχὶ τὴν αὐτὴν προθεσμίαν ἀμφοτέροις ὥρισεν εἰς τὴν τῶν ἐτησίων καρπῶν γένεσιν, ἀλλὰ τοῖς μὲν εἰς ἄμητον ὥραν ἀπένειμε τὸ ἔαρ, τοῖς δ' εἰς συγκομιδὴν ἀκροδρύων,

λῆγον θέρος. Συμβαίνει γοῦν κατὰ τὸν αὐτὸν χρ
νον τὰ μὲν ἀφαναίνεσθαι προανθήσαντα, τὰ δὲ βλ
στάνειν προαφαυανθέντα. Χειμῶνι μὲν γὰρ φυλλορ
ούντων δένδρων, τὰ σπαρτὰ ἀνθεῖ. Ἔαρι δὲ κα
τὸ ἐναντίον αὐαινομένων ὅσα σπαρτὰ, βλαστάνου
αἱ δένδρων ἡμέρων τε καὶ ἀγρίων ὗλαι. Καὶ σχ
δὸν ὁ αὐτὰς ὅρος ἐστὶν ἐν ᾧ οἱ μὲν τῶν σπαρτ
καρποὶ τελειοῦνται, οἱ δὲ τῶν δένδρων ἀρχὴν γε
νήσεως λαμβάνουσιν. Εἰκότως οὖν τὰ τοσοῦτον ἀ
371 λήλων ἀπηρτημένα καὶ ταῖς φύσεσι καὶ ταῖς ἀ
M. θήσεσι καὶ ταῖς εἰς τὸ γεννᾶν τὰ οἰκεῖα καιρο
διέζευξε, καὶ διῴκισε τάξιν ἐξ ἀταξίας εἰςηγούμεν
Τάξει μὲν γὰρ τὸ συγγενὲς, κόσμος, ἀταξίᾳ δὲ τ
ἄκοσμον. Δεύτερον δὲ, ἵνα μὴ ἑκάτερα τὰ εἰ
βλάπτηταί τε καὶ ἀντιβλάπτῃ, τὰ ἕτερα τῶν ἑτέρ
τὴν τροφὴν παρασπώμενα, ἧς κατακερματιζομέν
οἷα ἐν λιμῷ καὶ σπάνει ἀναγκαίων, τὰ φυτὰ πάν
διὰ πάντων ἐξασθενήσει, καὶ ἢ στείρωσιν ἐνδέξετ
πρὸς τὸ παντελὲς ἀφορήσαντα, ἢ εὐγενεῖς καρπο
οὐδέποτ' οἴσει, προεξασθενήσαντα ταῖς ἐνδείαις. Τρ
τον δὲ, ὅπως ἀρετῶσα γῆ μὴ πιέζηται βαρυτάτο
ἄχθεσι, τοῦτο μὲν ὑπὸ τῆς τῶν σπειρομένων ἐν τα
τῷ καὶ φυτευομένων συνεχοῦς καὶ ἐπαλλήλου πυκν
τητος, τοῦτο δ' ὑπὸ τῆς τῶν καρπῶν διπλασια
ζομένης φορᾶς. Ἀπόχρη γὰρ ἐξ ἑνὸς χωρίου λαμ
βάνειν ἕνα δασμὸν ἐτήσιον τῷ κεκτημένῳ, καθά
περ ἐκ πόλεως βασιλεῖ. Τὸ δὲ φόρους ἐπιχειρε
πλείους ἐκλέγειν φιλοχρηματίας ὑπερβαλλούσης
στὶν ἔργον, ᾗ καὶ τὰ φύσεως ἀνατρέπεται νόμιμα
Διὸ φαίη ἂν ὁ νόμος τοῖς ἐγνωκόσι τοὺς ἀμπ
λῶνας ἕνεκα πλεονεξίας κατασπείρειν, "Μὴ χε
ρους γίνεσθε τῶν ὅπλοις καὶ στρατείαις πόλεις κα
χώρας ὑπηγμένων βασιλέων, οἳ προνοίᾳ τοῦ μέλ
λοντος καὶ ἅμα φειδοῖ τῶν ὑπηκόων ἕνα δασμὸ
ἐτήσιον ἐκλέγειν ἀξιοῦσι, στοχαζόμενοι τοῦ μὴ βρο
χεῖ καιρῷ κατὰ τὸ παντελὲς εἰς ἐσχάτην ἀπορία

αὐτοὺς ἀγαγεῖν· ὑμεῖς δ᾽ ἐὰν ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους ἔαρι μὲν τῶν κριθῶν καὶ πυρῶν φόρους ἀναπράττητε, θέρει δὲ τοὺς τῶν ἀκροδρύων, διπλασίοις αὐτὸ δασμοῖς ἐκτραχηλιεῖτε. Ἀπαγορεύσει γὰρ κατὰ τὸ εἰκὸς ἀθλητοῦ τρόπον, οὐκ ἐωμένου διαπνεῖν καὶ συλλέγεσθαι δύναμιν εἰς ἑτέραν ἀγωνίας ἀρχήν. Ἀλλ᾽ ἐοίκατε ῥᾳδίως ὧν διεταξάμην κοινωφελῶν ἐκλανθάνεσθαι. Εἰ γοῦν ἐμέμνησθε τῆς περὶ τοῦ ἑβδόμου ἔτους εἰσηγήσεως, καθ᾽ ἣν ἐδικαίωσα τὴν ἱερὰν χώραν ἐξανίεσθαι, μηδενὶ τῶν κατὰ γεωργίαν ἔργων ἀποτρυχομένην, ἕνεκα τῶν ἐν ἑξαετίᾳ πόνων, οὓς ὑπέστη καρποφοροῦσα ταῖς ἐτησίοις ὥραις, κατὰ τοὺς φύσεως θεσμοὺς, οὐκ ἂν ἐπινεανιευόμενοι καὶ ἐπιχειρονομοῦντες ταῖς πλεονεξίαις καινοὺς σπόρους ἐπενοεῖτε, τὴν δενδρῖτιδα γῆν καὶ μάλιστα τὴν ἀμπελόφυτον κατασπείροντες, ἵνα διτταῖς προσόδοις καθ᾽ ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀμφοτέραις ἀδίκοις αὔξητε τὰς οὐσίας, ὑπὸ φιλοχρηματίας ἐκνόμοις ἐπιθυμίαις ἀργυρολογοῦντες." Οὐ γὰρ ἂν ὑπομεῖναι ὁ αὐτὸς, ἔτει γε ἑβδόμῳ τὰ οἰκεῖα χωρία ἀνιέναι μὴ προσοδευόμενος, ὑπὲρ τοῦ τὴν γῆν ἀνακτήσασθαι πονηθεῖσαν, καὶ βαρύνειν αὐτὴν καὶ πιέζειν διττοῖς ἄχθεσιν. Ἀναγκαίως οὖν ἀπεφηνάμην τῶν τοιούτων
372 κτημάτων ἀνίερον εἶναι καὶ ἄναγνον, τό τε τῆς 733
Μ. ὀπώρας γέννημα, καὶ τὸν τοῦ σπόρου καρπὸν, διότι P.
αὐχενίζεται τρόπον τινὰ καὶ ἄγχεται πνεῦμα ζωοφυτοῦν ἐν ἀρετώσῃ γῇ, καὶ ὅτι ταῖς τοῦ θεοῦ δωρεαῖς ὁ κεκτημένος ἐναλύει καὶ ἐνσπαθᾷ, προσαναῤῥηγνὺς τὰς ἀδίκους ἐπιθυμίας αὐτοῦ, μέτροις αὐτὰς μὴ περιορίζων. Ἀρ᾽ οὐκ ἄξιον ἐρασθῆναι τοιούτων ὑφηγήσεων, οἳ μακρόθεν τῶν ἐπ᾽ ἀνθρώποις πλεονεξιῶν ἀνείργουσι καὶ ἀνακόπτουσιν; Ὁ γὰρ ἀπομαθὼν ἐν φυτοῖς ἰδιώτης κέρδος ἄδικον, εἰ λαβόμενος μειζόνων πραγμάτων γένοιτο βασιλεὺς, χρήσεται πρὸς ἄνδρας ὁμοῦ καὶ γυναῖκας τῷ ἔθει, οὐ δισσοὺς φόρους ἀναπράττων, οὐδὲ δασμοῖς τοὺς ὑπηκόους ἐκτραχηλίζων.

Ἱκανὸν γὰρ τὸ σύντροφον ἔθος, μαλάξαι σκληρὰ ἤθη, καὶ τρόπον τινὰ παιδαγωγῆσαι καὶ διαπλάσαι πρὸς βελτίονας τύπους. Τύποι δ' ἀμείνους εἰσὶν, οὓς ἐνσφραγίζεται ψυχῇ δικαιοσύνη.

§. 13. Ταῦτα μὲν καὶ ἑνὶ ἑκάστῳ νομοθετεῖ· καθολικώτεραι δὲ προςτάξεις εἰσὶν ἕτεραι, ἃς ἅπαντι ἔθνει κοινῇ διαγορεύει, παραινῶν ὡς προςενεκτέον φίλοις καὶ συμμάχοις αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς τῆς συμμαχίας ἀφισταμένοις. Ἐὰν γάρ, φησὶν, *) εἴσω τειχέων κατακλείσαντες αὑτοὺς ἀπαυχενίζωσιν, ἡ ὑμετέρα νεότης εὐοπλοῦσα μετὰ τῶν εἰς πόλεμον παρασκευῶν ἐπίτω καὶ στρατόπεδον ἐν κύκλῳ βαλομένη καραδοκείτω, μηδὲν ὀργῇ πρὸ λογισμοῦ χαριζομένη, βεβαιότερον ὅπως καὶ σταθηρότερον ἐγχειρῇ τοῖς πρακτέοις. Εὐθὺς οὖν πεμπέτω κήρυκας τοὺς προκαλεσομένους εἰς συμβάσεις, καὶ ἅμα τὸ ἀξιόμαχον τῆς περιΰδρυμένης δυνάμεως δηλώσοντας. Καὶ ἐὰν μὲν ἐφ' οἷς ἐστασιάσαντες ... ὠτέρισαν μετανοήσαντες ὑπείκωσι πρὸς τὸ εἰρηναῖον ὁποιοῦν τραπόμενοι, δεχέσθωσαν ἄσμενοι τὰς σπονδάς. Εἰρήνη γάρ, καὶ ἂν ᾖ σφόδρα ἐπιζήμιος, λυσιτελεστέρα πολέμου. Ἐὰν δὲ πρὸς ἀπόνοιαν ἀποτείνωνται θρασυνόμενοι, ῥωσθέντες εὐτολμίᾳ, ἔχοντες καὶ τὴν τοῦ δικαίου συμμαχίαν ἀήττητον, ἐφορμάτωσαν τὰς ἐλεπόλεις τοῖς τείχεσιν ἐφιστάντες, εἶτα μέρη τούτων παραῤῥήξαντες, ἐπειςχείσθωσαν ἀθρόοι. Καὶ βάλλοντες μὲν τοῖς δορατίοις εὐσκόπως, ἐπιστροφάδην δὲ τοῖς ξίφεσιν ἀναιροῦντες, ἀφειδῶς ἀμυνέσθωσαν, ἃ παθεῖν ἐμέλλησαν διατιθέντες, ἄχρις ἂν τὸν ἀντιτεταγμένον ἅπαντα στρατὸν ἡβηδὸν καταστορέσωσιν, ἄργυρον καὶ χρυσὸν καὶ τὴν ἄλλην λείαν λαβόντες. Καὶ τὴν πόλιν ἐμπρησάτωσαν πῦρ προσαγαγόντες ἕνεκα τοῦ μηδ' αὖθίς ποτε δυνηθῆναι τὴν αὐτὴν πόλιν διαπνεύσασαν ἐγερθῆναι καὶ στασιάσαι, καὶ ὑπὲρ τοῦ νουθετῆσαι

*) Deut. 20, 1 sqq.

373 φόβῳ τοὺς ὁμόρους, ἐπειδὴ τοῖς ἑτέρων πάθεσιν 734
M. ἄνθρωποι διδάσκονται σωφρονεῖν. Παρθένους δὲ καὶ P.
γυναῖκας μεθέσθωσαν, μηδὲν τῶν ὅσα νεωτερίζει πόλεμος ἐξ αὐτῶν πείσεσθαι προσδοκῶντες, ἕνεκα φυσικῆς ἀσθενείας τετιμημένων ἀστρατείας. Ἐξ οὗ δῆλον ὅτι τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος ἔνσπονδον μὲν καὶ φίλον πᾶσι τοῖς ὁμογνώμοσι καὶ τὴν προαίρεσιν εἰρηνικοῖς ἐστίν· οὐ μὴν εὐκαταφρόνητον, ὡς τοῖς ἄρχουσι χειρῶν ἀδίκων ὑπ᾽ ἀνανδρίας ἐνδιδόναι. Διακρίνει δὲ, ὁπότε πρὸς ἄμυναν ἴοι, τοὺς ἐπιβούλως ζῶντας, καὶ τὸ ἐναντίον. Τὸ γὰρ κατὰ πάντων καὶ τῶν ἐλάχιστα ἢ μηδὲν ἡμαρτηκότων φονᾷν εἴποιμ᾽ ἂν ἀνημέρου καὶ ἀτιθάσσου ψυχῆς καὶ τὸ προσθήκην ἀνδρῶν πόλεμον κατασκευασάντων ποιεῖσθαι γυναῖκας, ὧν ὁ βίος εἰρηνικὸς φύσει καὶ κατοικίδιος. Τοσοῦτον δ᾽ ἔρωτα δικαιοσύνης ἐνεργάζεται τοῖς κατ᾽ αὐτὸν πολιτευομένοις, ὡς οὐδὲ πόλεως ἐχθρᾶς τὴν ἀρετῶσαν γῆν ἐφίησι λυμαίνεσθαι δῃοῦντας, ἢ δενδροτομοῦντας ἐπὶ φθορᾷ καρπῶν. Τί γάρ φησι τοῖς ἀψύχοις μὲν, τὴν δὲ φύσιν ἡμέροις καὶ ἡμέρους καρποὺς ἀπογεννῶσι μνησικακεῖς; Μὴ γὰρ, ὦ οὗτος, ἀνθρώπου πολεμίου δυσμένειαν ἐπιδείκνυται δένδρον, ὡς ἀνθ᾽ ὧν διατίθησιν, ἢ διατιθέναι παρεσκεύασται, ῥίζαις αὐταῖς ἀνασπᾶσθαι; Τὸ ἐναντίον δ᾽ ὠφελεῖ παρέχον τοῖς νενικηκόσιν ἀφθονίαν τῶν ἀναγκαίων, καὶ τῶν πρὸς ἀβροδίαιτον βίον. Οὐ γὰρ ἄνθρωποι μόνον δασμὸν φέρουσι τοῖς κυρίοις, ἀλλὰ καὶ φυτὰ τοὺς ὠφελιμωτέρους κατὰ τὰς ἐτησίους ὥρας, ὧν ἄνευ ζῆν οὐκ ἔστιν. Ἀγόνων δὲ καὶ ἐστειρωμένων, καὶ ὅσα τῆς ἀγρίας ὕλης ἔστω μηδεμία φειδὼ τοῖς ἐθέλουσι τέμνειν εἰς χαρακώματα καὶ σταυροὺς καὶ σκόλωπας καὶ τάφρους, καὶ ὁπότε δέοι, κλιμάκων καὶ πύργων ξυλίνων κατασκευάς. Εἰς γὰρ ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια γένοιτ᾽ ἂν αὐτοῖς χρεία προσήκουσα.

§. 14. Τὰ μὲν οὖν εἰς δικαιοσύνην ἀναφερόμενα εἴρηται. Δικαιοσύνην δ᾽ αὐτὴν τίς ἂν ποιητὴς ἢ λο-

γογράφος ὑμνῆσαι δύναιτο, παντὸς ἐπαίνου καὶ παν-
τὸς ἐγκωμίου κρείττονα καθεστῶσαν; Ἓν γοῦν τὸ
πρεσβύτατον ἀγαθὸν αὐτῆς, ἡ εὐμένεια, καὶ ἂν τὰ
ἄλλα τις παραλιπὼν ἡσυχάζῃ, γένοιτ᾽ ἂν αὐταρκέστα-
τος ἔπαινος. Ἔστι γὰρ ἰσότης, ὡς οἱ τὰ φύσεως ἀ-
κριβοῦντες ἡμῖν παρέδοσαν, μήτηρ δικαιοσύνης. Ἰσό-
της δὲ, φῶς ἄσκιον, ἥλιος, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν,
νοητὸς, ἐπειδὴ καὶ τὸ ἐναντίον ἀνισότης, ἐν ᾧ τό τε
ὑπερέχον καὶ τὸ ὑπερεχόμενον, σκότους ἀρχή τε καὶ
πηγή. Πάντα ἰσότης τά τε κατ᾽ οὐρανὸν καὶ τὰ ἐπὶ
γῆς εὖ διετάξατο νόμοις καὶ θεσμοῖς ἀκινήτοις. Τίς
374 γὰρ ἀγνοεῖ τοῦθ᾽ ὅτι ἡλίῳ μεμέτρηνται πρὸς νύ-
M κτας ἡμέραι, καὶ πρὸς ἡμέρας νύκτες, ἰσότητι τῶν
διαστημάτων ἀναλογούντων; Τὰς μὲν οὖν καθ᾽ ἕκα- 7:
στον ἐνιαυτὸν ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος προσαγορευομένας
ἰσημερίας, ἐαρινήν τε καὶ μετοπωρινὴν, οὕτως ἡ φύ-
σις ἐτράνωσεν, ὡς καὶ τοὺς ἀμουσοτάτους αἰσθάνεσθαι
τῆς ἐν τοῖς μεγέθεσιν ἡμερῶν πρὸς νύκτας ἰσότητος.
Τί δὲ, αἱ σελήνης περίοδοι διαυλοδρομούσης, καὶ ἀπὸ
συνόδου μέχρι πλησιφαοῦς, καὶ ἀπὸ τελείας ἐπὶ σύν-
οδον ἆρ᾽ οὐ διαστημάτων ἰσότητι μεμέτρηνται; Καθ᾽
ὅσα γὰρ καὶ ἡλίκα αἱ συναυξήσεις, κατὰ τοσαῦτα αἱ
μειώσεις ἐπ᾽ ἀμφοτέραις ἰδέαις τοῦ ποσοῦ, τῇ τε κατὰ
πλῆθος καὶ τῇ κατὰ μέγεθος. Ὥς γε μὴν ἐν τῷ κα-
θαρωτάτῳ τῆς οὐσίας οὐρανῷ διαφερόντως ἰσότης τε-
τίμηται, οὕτω καὶ ἐν τῷ γείτονι ἀέρι. Τετραχῆ γὰ
τοῦ ἐνιαυτοῦ διανεμηθέντος, εἰς τὰς ἐπικαλουμένα
ἐτησίους ὥρας τρέπεσθαι καὶ μεταβάλλειν ὁ ἀὴρ πέ
φυκεν, ἐν ταῖς τροπαῖς καὶ μεταβολαῖς ἄλεκτον ἐπιδει
κνύμενος ἐν ἀταξίᾳ τάξιν. Ἰσαρίθμοις γὰρ μησὶ δια
κρινόμενος, εἴς τε χειμῶνα καὶ ἔαρ, θέρος τε καὶ με
τόπωρον, τρισὶν εἰς ἑκάστην ὥραν ἐκπληροῖ τὸν ἐνι
αυτὸν, καθάπερ αὐτὸ μηνύει τὸ ὄνομα. Αὐτὸς γὰρ ἐ
αὐτῷ περιέχει πάντα συμπεραιούμενος, ἑτέρως οὐκ ἂ
τοῦτ᾽ ἐργάσασθαι δυνηθεὶς, εἰ μὴ ταῖς ἐτησίοις ὥρα
αὐτὸν ἐπέχρησεν. Ἰσότης ἀπὸ τῶν οὐρανίων καὶ μ

ταρσίων καὶ πρὸς τὰ ἐπίγεια τέτακται, τὴν μὲν ἀκραιφνῆ φύσιν ἑαυτῆς, αἰθέρος οὖσαν ἀγχίσπορον, ἄνω μετέωρον διαίρουσα, τὴν δ' ὥςπερ αὐγὴν ἡλίου τρόπον ἀποστέλλουσα δεύτερον φέγγος. Ὅσα γὰρ πλημμελεῖ τῶν παρ' ἡμῖν, ἀνισότης, ὅσα δὲ τάξιν ἔχει τὴν προςήκουσαν, ἰσότης ἀπειργάσατο, ἥτις ἐν μὲν τῇ τοῦ παντὸς οὐσίᾳ κυριώτατα φάναι κόσμος ἐστὶν, ἐν δ' ἄστεσιν ἡ εὐνομωτάτη καὶ πολιτειῶν ἀρίστη δημοκρατία, ἐν δ' αὖ σώμασιν ὑγεία, καὶ ἐν ψυχαῖς καλοκἀγαθία. Καὶ γὰρ τὸ ἄνισον ἔμπαλιν νόσων καὶ κακιῶν αἴτιον. Ἐπιλείψει καὶ τὸν μακροβιώτατον χρόνος, εἰ πάντας ἐθελήσειε τοὺς ἐπαίνους ἰσότητος καὶ δικαιοσύνης, ἣν ἐγέννησε, διεξιέναι· παρ' ὃ μοι δοκεῖ βέλτιον εἶναι τοῖς λεχθεῖσιν ἀρκεσθέντα, τοῦ διακινῆσαι χάριν τὴν τῶν φιλεπιστημόνων μνήμην, τὰ λοιπὰ ἐν ταῖς ἐκείνων ἀνάγραπτα ψυχαῖς παραλιπεῖν, ἱερωτάτῳ χωρίῳ θεῖα ἀγάλματα.

ΠΕΡΙ ΤΡΙΩΝ ΑΡΕΤΩΝ,
ΗΤΟΙ ΠΕΡΙ ΑΝΔΡΙΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ.

DE TRIBUS VIRTUTIBUS,
SEU DE FORTITUDINE, DE CARITATE, DE POENITENTIA.

ΠΕΡΙ ΑΝΔΡΕΙΑΣ.
ARGUMENTUM LIBRI DE FORTITUDINE.

Vera fortitudo non est illa rabies immanis, quae vulgo dicitur, in corporis robore posita, quaeque iram, non sapientiam in consilium adhibet (1.), sed ea, quae sapientis sola propria morbos, egestatem, aliaque vitae mala modeste fert, neque his animum succumbere patitur (2-4.). Belli tempore Moyses non admittendos esse iuvenes timidos hortatur, et quorum nimius est amor rerum domesticarum (5.). Quibus vero inest mens pura virtutis amans, ii vel incruenta victoria potiuntur, quoniam honoris vere cupidi sunt, honestamque mortem vitae ignominiosae praeferunt (6-8.).

---

§. 1. Περὶ δικαιοσύνης καὶ τῶν κατ' αὐτὴν ὅσα καίρια πρότερον εἰπών, μέτειμι τὸ ἑξῆς ἐπ' ἀνδρίαν, οὐχ ἣν οἱ πολλοὶ νομίζουσι τὴν ἀρειμάνειον λύτταν, ὀργῇ συμβούλῳ χρωμένην, ἀλλὰ τὴν ἐπιστήμην. Θράσει μὲν γὰρ ἐπαιρόμενοί τινες, συμπραττούσης σωματικῆς ἰσχύος, ταχθέντες κατὰ πόλεμον ἐν ταῖς παντευχίαις, ἡβηδὸν μυρίους ὅσους τῶν ἀντιπάλων κατέβαλον, ἀνοίκειον μέν, εὔφημον δ' ἀριστείας ὄνομα καρπωσάμενοι· διαφερόντως ὑπὸ τῶν
376 τὰ τοιαῦτα κρινόντων, εὐκλεεῖς νίκην νομισθέντες, ἄγριοι καὶ θηριώδεις ἐκ φύσεως καὶ μελέτης γεγονότες, αἵματος ἀνθρωπείου δεδιψηκότες. Εἰσὶ δ' οἳ καὶ ἐν οἰκίᾳ διατρίβοντες, τῶν σωμάτων αὐτοῖς ἢ μακροῖς νόσοις, ἢ ἐπιπόνῳ γήρᾳ κατεσκελετευμένων, ὑγιαίνοντες καὶ νεάζοντες τῷ κρείττονι μέρει τῆς ψυχῆς, μεστοί τε φρονήματος καὶ θαῤῥαλεωτάτης γέμοντες εὐτολμίας, ἀμυντηρίων ὅπλων μηδ' ὄναρ ψαύοντες, βουλευμάτων ἀγαθῶν κοινωφελεστάταις εἰσηγήσεσιν τά τε ἴδια ἑκάστων καὶ τὰ κοινὰ τῶν πατρίδων πεσόντα πολλάκις ἀνώρθωσαν, ἀνενδότοις καὶ ἀκαμπέσι χρώμενοι τοῖς περὶ τοῦ συμφέροντος λογισμοῖς. Οὗτοι μὲν οὖν τὴν ἀληθῆ διαπονοῦσιν ἀνδρίαν, ἀσκηταὶ σοφίας ὄντες, ἐκεῖνοι δὲ τὴν ψευδώνυμον, ἀμαθίᾳ νόσῳ δυςθεραπεύτῳ βιοῦντες, ἣν θρασύτητα κυρίως ἄν τις προςαγορεύσειεν, ὥςπερ φασὶν ἐν τοῖς νομίσμασι τὸ παράσημον ἐμφέρειαν τῆς ἀληθοῦς εἰκόνος.

§. 2. Οὐκ ὀλίγα μέντοι καὶ ἄλλα δυςυπομόνητα τῶν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον ὡμολόγηται, πενία καὶ ἀδοξία, καὶ πήρωσις, καὶ νόσων ἰδέαι πολύτροποι, πρὸς ἃς οἱ μὲν ὀλιγόφρονες μαλακίζονται, μηδ' ὅσον ὑπ' ἀτολμίας ἐγερθῆναι δυνάμενοι· ὅσοι δὲ φρονήσεως ὑπόπλεοι καὶ γενναιότητος ἐναποδύονται, καρτερῶς καὶ σφόδρα ἐῤῥωμένως ἀντιφιλονεικοῦντες,

τὰς ἀπειλὰς καὶ ἐπαναστάσεις αὐτῶν πολὺν γέλωτα 737
καὶ χλεύην τιθέμενοι· πενίᾳ μὲν πλοῦτον ἀντιτάτ- P
τοντες, οὐ τὸν τυφλὸν, ἀλλὰ τὸν ὀξὺ καθορῶντα, οὐ τὰ ἀγάλματα καὶ κειμήλια ψυχὴ πέφυκε ταμιεύειν. Μυρίους γὰρ πενία κατεπάλαισεν, οἳ τρόπον ἀθλητῶν ἀπειρηκότων ὑπ' ἀνανδρίας κατέπεσον μαλακισθέντες. Ἐνδεὴς δὲ παρ' ἀληθείᾳ δικαζούσῃ τὸ παράπαν οὐδὲ εἷς ἐστὶ, χορηγὸν ἔχων τὸν τῆς φύσεως ἀκαθαίρετον πλοῦτον, ἀέρα μὲν, τὴν πρώτην καὶ ἀναγκαιοτάτην καὶ συνεχῆ τροφὴν, ἀδιαστάτως μεθ' ἡμέραν τε καὶ νύκτωρ ἀναπνεόμενον· ἔπειτα δὲ πηγὰς ἀφθόνους, καὶ ποταμῶν, οὐ χειμάῤῥων μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐθιγενῶν ῥεῖθρα ἀέναα πρὸς ποτοῦ χρῆσιν· ἔπειτα εἰς ἐδωδὴν φορὰς παντοίων καρπῶν καὶ δένδρων ἰδέας, αἳ τὰς ἐτησίους ὀπώρας ἀεὶ φέρουσι. Τούτων γὰρ ἄπορος οὐδεὶς, ἀλλὰ πάντες οἱ πανταχοῦ πολλὴν ἄγουσι περιουσίαν. Εἰ δέ τινες τὸν τῆς φύσεως πλοῦτον παρ' οὐδὲν θέμενοι, τὸν τῶν κενῶν δοξῶν διώκουσι, τυφλῷ πρὸ βλέποντος σκηριπτόμενοι, καὶ ἡγεμόνι τῆς ὁδοῦ χρώμενοι πεπηρωμένῳ, πίπτειν ἐξ ἀνάγκης ὀφείλουσιν.

§. 3. Ὁ μὲν δὴ σώματος δορυφόρος πλοῦτος, φύσεως εὕρεμα καὶ δῶρον ὢν, ἤδη λέλεκται. Τὸν δὲ σεμνότερον, ὃς οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀληθῶς σεμνοῖς καὶ θεσπεσίοις ἀνδράσι πρόσεστι, μηνυτέον.
377 Τοῦτον τὸν πλοῦτον σοφία χορηγεῖ διὰ λογικῶν
M καὶ ἠθικῶν καὶ φυσικῶν δογμάτων καὶ θεωρημάτων, ἐξ ὧν φύεσθαι τὰς ἀρετὰς συμβέβηκεν, αἳ τῆς ψυχῆς ὑποτέμνονται τὴν πολυτέλειαν, εὐκολίας καὶ ὀλιγοδείας ἔρωτας ἐντίκτουσαι, κατὰ τὴν πρὸς θεὸν ἐξομοίωσιν. Ἔστι γὰρ ὁ μὲν θεὸς ἀνεπιδεὴς, οὐδενὸς χρῄζων, ἀλλ' αὐτὰς αὐταρκέστατος ἑαυτῷ. Ὁ δὲ φαῦλος πολυτελὴς, ἀεὶ διψῶν τῶν ἀπόντων, ἀπλήστου καὶ ἀκορέστου χάριν ἐπιθυμίας, ἣν πυρὸς τρόπον ἀναῤῥιπίζων καὶ ἀναφλέγων ἐπὶ πάντα αὖ

μικρὰ καὶ μεγάλα τείνει. Ὁ δὲ σπουδαῖος ὀλιγοδεὴς,
ἀθανάτου καὶ θνητῆς φύσεως μεθόριος, τὸ μὲν ἐπι-
δεὲς ἔχων διὰ σῶμα θνητὸν, τὸ δὲ μὴ πολυτελὲς
διὰ ψυχὴν ἐφιεμένην ἀθανασίας. Οὕτω μὲν πενίᾳ
πλοῦτον ἀντιτάττουσιν, ἀδοξίᾳ δ' εὔκλειαν. Ὁ γὰρ
ἔπαινος ὁρμητήριον ἔχων καλοκἀγαθίαν, καὶ ὥςπερ
ἀπ' ἀεννάου πηγῆς ἐκεῖθεν ῥέων, ἀνεξετάστων ἀν-
θρώπων οὐκ ἐνομιλεῖ πλήθει, τὰς τῆς ψυχῆς ἀνω-
μαλίας ἀβεβαίοις φωναῖς ἀπογυμνοῦν εἰωθότων, ἃς
ἔστιν ὅτε λημμάτων αἰσχρῶν ἐπευωνίζοντες οὐκ ἐρυ-
θριῶσιν κατὰ τῶν ἀριστίνδην ἐπιλεγομένων. Ὀλίγος
δὲ τούτων ἀριθμός ἐστιν. Ἀρετὴ γὰρ οὐ πολύχουν
ἐν θνητῷ γένει· πηρώσει γε μὴν αἰσθήσεων, αἷς
ζῶντες ἔτι μυρίοι προαπέθανον, τῷ μηδὲν ἀλεξίκα-
κον εὑρεῖν δύνασθαι φάρμακον, ἀντικάθηται φρό- 738
νησις τὸ κρατιστεῦον τῶν ἐν ἡμῖν, ἐνομματοῦσα P.
διάνοιαν, ἣ πρὸς ὀξυωπίαν τῶν σώματος ὀφθαλμῶν,
ὅλῳ φασὶ καὶ τῷ παντὶ διενήνοχεν. Οἱ μὲν γὰρ τὰς
ἐπιφανείας τῶν ὁρατῶν καταθεῶνται ἅμα, δεόμενοι
φωτὸς ἔξωθεν. Ἡ δὲ καὶ διὰ βάθους χωρεῖ τῶν σω-
μάτων, ὅλα δι' ὅλων καθ' ἕκαστα τῶν μερῶν ἀκρι-
βοῦσα καὶ περιαθροῦσα, καὶ τὰς τῶν ἀσωμάτων
φύσεις, ἃς ἐπισκοπεῖν αἴσθησις ἀδυνατεῖ. Σχεδὸν
γὰρ ἅπασαν ὀξυωπίαν ὀφθαλμοῦ καταλαμβάνει, μὴ
προςδεομένη νόθου φωτὸς, ἀστὴρ οὖσα αὐτὴ, καὶ
σχεδόν τι τῶν ἐπουρανίων ἀπεικόνισμα καὶ μίμημα.
Νόσοι γε μὴν σωμάτων ὑγιαινούσης ψυχῆς ἥκιστα
βλάπτουσιν, ὑγεία δὲ ψυχῆς εὐκρασία δυνάμεών ἐστι
τῆς τε κατὰ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὸν
λόγον, ἐπικρατούσης τῆς λογικῆς, καὶ ὥςπερ ἀφηνια-
στὰς ἵππους ἡνιοχούσης ἑκατέρας. Ὄνομα ταύτης
ἴδιον τῆς ὑγείας ἐστὶ σωφροσύνη, σωτηρίαν τῷ φρο-
378 νοῦντι τῶν ἐν ἡμῖν ἀπεργαζομένη. Κινδυνεῦον γὰρ
M. αὐτὸ πολλάκις ὑπὸ τῆς τῶν παθῶν φορᾶς κατακλύ-
ζεσθαι βρύχιον οὐκ ἐᾷ χωρεῖν, ἀλλ' ἀνέλκει, καὶ με-
τέωρον ἐξαίρει ψυχοῦσα καὶ ζωογονοῦσα καὶ τρόπον

τινὰ ἀπαθανατίζουσα. Πάντων δὲ τῶν εἰρημένων ὑφηγήσεις εἰσὶ καὶ διδασκαλίαι πολλαχοῦ τῆς νομοθεσίας ἐστηλιτευμέναι, τοὺς μὲν εὐπειθεῖς μαλακώτερον ἀναπείθουσαι, τοὺς δ' ἀπειθεστέρους ἐμβριθέστερον καταφρονεῖν τῶν περὶ τὸ σῶμα καὶ ἐκτὸς ἓν μὲν τέλος ἡγούμεναι τὸν κατ' ἀρετὴν βίον, ζηλοῦντας δὲ καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἀγωγὰ πρὸς τοῦτον. Καὶ εἴ γε μὴ διὰ τῶν πρότερον ἐτύγχανον ἕκαστα διεξεληλυθὼς τῶν ἐς ἀτυφίαν, ἐπειρώμην ἂν απομηκύνειν ἐν τῷ παρόντι, συνυφαίνων καὶ συνείρων τὰ δοκοῦντα σποράδην κεῖσθαι ἐν τόποις διαφέρουσιν· εἰρηκὼς δ' ὅσα δίδωσιν ὁ καιρὸς, παλιλλογεῖν οὐ δίκαιον. Τοὺς μέντοι μὴ ἀποκνοῦντας, ἀλλὰ διὰ σπουδῆς τιθεμένους ἐντυγχάνειν ταῖς πρὸ τούτων βίβλοις, δεῖ νοῆσαι ὅτι πάντα τὰ περὶ ἀτυφίας λεχθέντα σχεδόν ἐστι περὶ ἀνδρείας, ἐπειδήπερ εὐτόνου καὶ γενναίας καὶ σφόδρα νενευρωμένης ψυχῆς ἐστὶ, καταφρονῆσαι πάντων ὅσα τῦφος εἴωθε σεμνοποιεῖν, ἐπὶ διαφθορᾷ τοῦ πρὸς ἀλήθειαν βίου.

§. 4. Τοσαύτη δέ τίς ἐστι τῷ νόμῳ σπουδὴ καὶ φιλοτιμία περὶ τοῦ γυμνάσαι καὶ συγκροτῆσαι ψυχὴν πρὸς ἀνδρίαν, ὥςτε καὶ περὶ ἐσθημάτων ὁποῖα ἐχρῆν ἀμπέχεσθαι διετάξατο, ἀπειπὼν ἀνὰ κράτος ἀνδρὶ γυναικὸς ἀμπεχόνην ἀναλαμβάνειν, ἕνεκα τοῦ μηδὲν ἴχνος ἢ σκιὰν αὐτὸ μόνον τοῦ θήλεος ἐπὶ 73
λύμῃ τῆς ἄρσενος γενεᾶς προσάψασθαι. Βούλεται γὰρ, ἑπόμενος ἀεὶ τῇ φύσει, τὰ οἰκεῖα καὶ συνῳδὰ ἀλλήλοις ἄχρι τῶν ἐσχάτων, καὶ δι' εὐτέλειαν ἀφανεστέρων εἶναι δοκούντων νομοθετεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ τύπους σωμάτων ἑώρα καθάπερ ἐπὶ πλάστους χαραχθέντας ἀνομοίους ἀνδρός τε αὖ καὶ γυναικὸς, καὶ βίον ἑκατέρῳ τῶν εἰδῶν οὐ τὸν αὐτὸν ἀπονεμηθέντα — τῷ μὲν γὰρ ὁ κατοικίδιος, τῷ δ' ὁ πολιτικὸς προςκεκλήρωται — καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα μὴ φύσεως μὲν ἔργα ἦν, φύσει δ' ἀκόλουθα γνώμης ἀγαθῆς εὑρέματα συμφέρον ἔκρινε διατάξασθαι.

Ταῦτα δ' ἦν τὰ περὶ δίαιταν καὶ ἀμπεχόνην, καὶ εἴ τι ὁμοιότροπον. Ἠῤῥενῶσθαι γὰρ τόν γε πρὸς ἀλήθειαν ἄνδρα καὶ ἐν τούτοις ἠξίωσε, καὶ μάλιστα ἐν ἐσθήσεσιν, ἃς ἐπιφερόμενος μεθ' ἡμέραν τε καὶ νύκτωρ, ὀφείλει μηδὲν ἔχειν ἀνανδρίας ὑπόμνημα. Κατὰ ταὐτὰ μέντοι καὶ τὴν γυναῖκα ἀσκή-
379 σας τοῖς ἁρμόττουσι κόσμοις, ἐκώλυσεν ἀναλαμ-
M βάνειν ἀνδρὸς ἐσθῆτα, πόῤῥωθεν ὡς ἀνδρογύνους, οὕτω καὶ γυνάνδρους φυλαξάμενος. Ἑνὸς γὰρ καθάπερ ἐν ταῖς οἰκοδομίαις ὑφαιρεθέντος ἤδει καὶ τὰ ἄλλα μενοῦντα οὐκ ἐν ὁμοίῳ.

§. 5. Ἔτι τοίνυν τῶν ἀνθρωπείων πραγμάτων δυσὶ καιροῖς ἐμφερομένων, εἰρήνῃ τε καὶ πολέμῳ, τὰς ἀρετὰς ἔστιν ἰδεῖν ἐν ἀμφοτέροις ἐξεταζομένας. Περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων λέλεκται πρότερον, καὶ αὖθις εἰ γένοιτό τις χρεία, λεχθήσεται· τὰ δὲ νῦν οὐ παρέργως ἐξεταστέον ἀνδρίαν, ἧς τὰ μὲν κατ' εἰρήνην ἔργα πολλαχοῦ τῆς νομοθεσίας ὕμνησεν, ἀεὶ τῶν καιρῶν στοχαζόμενος, περὶ ὧν ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις ὑπεμνήσαμεν. Τῶν δὲ κατὰ πόλεμον ἐνθένδε ποιησόμεθα τὴν ἀρχὴν, ἐκεῖνο προειπόντες, ὅταν ποιῆται τὸν στρατιωτικὸν κατάλογον, οὐχ ἅπασαν τὴν νεότητα καλεῖν οἴεται δεῖν, ἀλλ' ἔστιν οὓς παραιτεῖται, προστιθεὶς αἰτίας εὐλόγους τῆς ἀστρατείας· αὐτίκα τοὺς κατεπτηχότας καὶ δειλοὺς, μελλήσοντας ὑπὸ τῆς ἐμφύτου μαλακίας ἁλίσκεσθαι, καὶ δέος τοῖς ἄλλοις συμμάχοις ἐμποιεῖν. Τὸ γὰρ ἑτέρου κακὸν εὖ πως ὁ πλησίον ἀναμάττεσθαι φιλεῖ, καὶ μάλιστα ἐν πολέμῳ, τοῦ λογισμοῦ διὰ τὴν ἀγωνίαν συγκεχυμένου, καὶ τὰς τῶν πραγμάτων ἀντιλήψεις ἀκριβοῦν ἀδυνατοῦντος. Τότε γὰρ εὐλάβειαν μὲν τὴν δειλίαν, τὸ δὲ φοβεῖσθαι προμηθὲς, ἀσφάλειαν δὲ τὴν ἀνανδρίαν εἰώθασι καλεῖν, αἴσχιστα ἔργα εὐπρεπέσι καὶ σεμναῖς κλήσεσιν ἐπαμπίσχοντες. Ὅπως οὖν μὴ τὰ μὲν οἰκεῖα βλάπτηται διὰ τὴν τῶν εἰς τὸν πόλεμον ἰόντων ἀνανδρίαν, ἐπικυδέστερα δὲ

γίνηται τὰ τῶν ἐχθρῶν, αἱρούντων καταφρονητικῶς
τοὺς ἀγεννεῖς, ὄχλον ἀργὸν εἰδὼς οὐκ ὠφέλιμον, 740
ἀλλ' ἐμπόδιον εἰς κατόρθωμα, ἀνεῖρξε τοὺς ἀτόλμους P.
καὶ ἀναπίπτοντας δειλίᾳ, καθάπερ οἶμαι καὶ τοῖς
τὰ σώματα νοσοῦσι στρατηγὸς οὐδεὶς ἀνάγκην ἐπι-
τίθησι πολεμεῖν, ὑποπαραιτουμένης ἀσθενείας. Νόσος
δέ τις καὶ ἡ δειλία βαρυτέρα τῶν κατὰ τὸ σῶμα
τὰς ψυχῆς δυνάμεις καθαιροῦσα. Τῶν μὲν γὰρ
βραχὺν εἶναι συμβαίνει τὸν χρόνον τῆς ἀκμῆς· ἡ δ'
ἐστὶ κακὸν σύντροφον, μᾶλλον ἢ οὐχ ἧττον τῶν ἡ-
νωμένων μερῶν, προσπεφυκὸς ἐκ πρώτης ἡλικίας ἄ-
χρι πανυστάτου γήρως, εἰ μὴ τύχοι θεὸς ἰώμενος.
Πάντα γὰρ θεῷ δυνατά. Καὶ μὴν οὐδ' ἅπαντας
τοὺς εὐτολμοτάτους καλεῖ καὶ ἂν σφόδρα ἐῤῥωμένοι
καθ' ἑκάτερον σῶμα καὶ ψυχὴν προαγωνίζεσθαι καὶ
προκινδυνεύειν ἐθέλωσιν, ἀλλὰ τῆς γνώμης αὐτοὺς
ἐπαινέσας, ὅτι κοινωνικὸν καὶ πρόθυμον καὶ ἀκατά-
πληκτον ἦθος ἐπιδείκνυνται, διερευνᾷ μή τισιν ἀ-
νάγκαις ἐνδέδενται, ὧν ὁλκὸς ἡ δύναμις. "Εἰ γάρ
380 τις," φησὶ, "νεωστὶ δειμάμενος οἰκίαν, οὐκ ἔφθη
M. εἰσοικήσασθαι, ἢ ἀμπελῶνα φυτεύσας νεόφυτον, αὐ-
τὸς εἰς γῆν τὰ κλήματα καθεὶς, μήπω τῆς καρπείας
καιρὸν ἔσχεν· ἢ παρθένον ἐγγυησάμενος, οὐκ ἔγημεν,
ἀφιέσθω πάσης στρατείας·" φιλανθρωπίας ὁμοῦ
τὴν ἄδειαν ἀνευρισκόμενος, ἕνεκα δυοῖν. Ἑνὸς μὲν,
ἵν' ἐπειδὴ τὰ κατὰ πολέμους ἄδηλα, μὴ τὰ τῶν πο-
νησάντων ἀταλαιπώρως ἄλλοι λαμβάνωσι· χαλε-
πὸν γὰρ ἔδοξεν εἶναι τῶν ἰδίων τινὰ μὴ ἀπόνασθαι
δυνηθῆναι, ἀλλ' οἰκοδομεῖν μὲν ἕτερον, ἐνοικεῖν δ'
ἄλλον· καὶ φυτεύειν μέν τινα, τὸν δὲ μὴ φυτεύσαν-
τα καρποῦσθαι· καὶ μνᾶσθαι μὲν ἄλλον, γαμεῖν δὲ
τὸν μὴ μνώμενον· ὡς οὐ δεῖν ἀτελεῖς τὰς ἐλπίδας
κατασκευάζειν τοῖς χρηστὰ τῶν κατὰ τὸν βίον προς-
δοκήσασιν· ἑτέρου δὲ, ἵνα μὴ σώματι στρατευόμενοι
ταῖς ψυχαῖς ὑστερίζωσιν. Ἀνάγκη γὰρ αὐτῶν τὴν
διάνοιαν ἐκεῖ τετάσθαι, πόθῳ τῆς ἀπολαύσεως ὧν

ἀφειλκύσθησαν. Ὡς γὰρ οἱ πεινῶντες ἢ διψῶντες ὅταν σιτίον ἢ ποτόν που παραφανῇ διώκουσι καὶ ἐπιτρέχουσιν ἀμεταστρεπτὶ γλιχόμενοι μεταλαβεῖν, οὕτως οἱ περὶ νομίμου γυναικὸς, ἢ οἰκίας, ἢ χωρίου κτήσεως πονηθέντες, καὶ ὅσον οὔπω τῇ ἐλπίδι νομίζοντες εἰς τὸν ἑκάστου τῆς χρήσεως ἀφῖχθαι καιρὸν, ὅταν ἀφαιρεθῶσι τὴν ἀπόλαυσιν σφαδάζουσιν, ὡς παρόντας μὴ παρεῖναι τῷ κρείττονι μέρει ψυχῆς, δι᾽ οὗ συμβαίνει κατορθοῦν, ἢ τὸ ἐναντίον.

§. 6. Τούτους οὖν καὶ τοὺς ὁμοίους οὐκ οἴεται δεῖν εἰς τὸν στρατιωτικὸν ἄγειν κατάλογον, ἀλλ᾽ οἷς οὐδὲν προεληλυθὸς οἰκουρεῖ πάθος, ὅπως ἐλευθέροις καὶ ἀφέτοις ὁρμαῖς ἀπροφασίστως τοῖς δεινοῖς ἐπαποδύωνται. Καθάπερ γὰρ πανττευχίας οὐδὲν ὄφελος 741 ἀσθενεῖ σώματι ἢ λελωβημένῳ, ἣν ἀδυνατοῦν ἀποῤ- P. ῥίψει, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐῤῥωμένον σῶμα φέρει τῇ κηραινούσῃ πάθος ψυχῇ, μὴ συνῷδον τοῖς παροῦσιν. Εἰς ἅπερ ἀπιδὼν, οὐ μόνον λοχαγοὺς καὶ στρατηγοὺς, καὶ τοὺς ἄλλους τῆς στρατείας ἡγεμόνας, ἀλλὰ καὶ τῶν στρατιωτῶν ἕκαστον ἐπικρίνει, δοκιμάζων πῶς ἔχει πρός τε σώματος εὐεξίαν καὶ πρὸς εὐστάθειαν λογισμοῦ, σῶμα μὲν ἐξετάζων, εἰ ὁλόκληρον, εἰ ὑγιαῖνον ὅλον δι᾽ ὅλων, εἰ τοῖς μέρεσι καὶ μέλεσι πᾶσιν εὖ ἡρμοσμένον πρὸς τὰς ἐπιβαλλούσας ἑκάστῳ σχέσεις τε καὶ κινήσεις· ψυχὴν δὲ, εἰ θαῤῥαλεωτάτη καὶ εὐτολμίας ἀνάπλεως, εἰ ἀκατάπληκτος καὶ μεστὴ
381 φρονήσεως εὐγενοῦς, εἰ φιλότιμος, καὶ ζωῆς ἀδόξου
M τὸν σὺν εὐκλείᾳ θάνατον προκρίνουσα. Τούτων γὰρ ἕκαστον ἰδίᾳ καθ᾽ αὐτὸ, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, δύναμίς ἐστιν. Ἀθρόα δ᾽ εἰ συνέλθοιεν, ῥώμην ἄμαχόν τινα καὶ ἀνανταγώνιστον ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἐπιδείξονται, κρατοῦντες ἀναιμωτὶ τῶν πολεμίων.

§. 7. Τῶν δὲ λεχθέντων σαφεστάτην πίστιν αἱ ἱεραὶ βίβλοι περιέχουσιν. Ἔθνος πολυανθρωπότατον

ἐστιν Ἄραβες, οἷς ὄνομα παλαιὸν ἦν, Μαδιηναῖοι. Οὗτοι πρὸς Ἑβραίους φιλαπεχθημόνως ἔχοντες, οὐδενὸς ἕνεκα ἑτέρου μᾶλλον, ἢ ὅτι τὸ ἀνώτατον καὶ πρεσβύτατον αἴτιον σέβουσι καὶ τιμῶσι, τῷ ποιητῇ καὶ πατρὶ τῶν ὅλων προςκεκληρωμένοι, καὶ πάσας μὲν μηχανὰς τεχνάζοντες, πάσας δὲ πείρας καθιέντες, ἵν' ἀπὸ τῆς τοῦ ἑνὸς καὶ ὄντως ὄντος τιμῆς αὐτοὺς ἀποστήσωσι, καὶ μεθαρμόσωνται πρὸς ἀσέβειαν ἐξ ὁσιότητος. Οὕτω γὰρ περιέσεσθαι ῥᾳδίως ὑπελάμβανον. Ἐπεὶ δὲ μυρία καὶ λέγοντες καὶ δρῶντες ἀπειρήκεσαν, ὥςπερ εἰ θανατῶντες ἀπογνώσει σωτηρίας, καί τι τοιοῦτον ἐπινοοῦσι στρατήγημα. Γυναικῶν τὰς περικαλλεστάτας μεταπεμψάμενοι, φασὶν αὐταῖς, "Ὁρᾶτε, ὡς ἀπερίληπτός ἐστιν ἡ τῶν Ἑβραίων πληθύς. Τῆς δὲ πληθύος ἀργαλειότερόν ἐστιν ἐπιτείχισμα ἡ ὁμόνοια καὶ συμφωνία τούτων. Αἴτιον δὲ τῆς ὁμονοίας τὸ ἀνώτατον καὶ μέγιστον ἡ περὶ τοῦ ἑνὸς θεοῦ δόξα, ἀφ' ἧς οἷα πηγῆς, ἑνωτικῇ καὶ ἀδιαλύτῳ φιλίᾳ κέχρηνται πρὸς ἀλλήλους. Ἡδονῇ δ' ἁλωτὸν ἄνθρωπος, καὶ μάλιστα συνουσίᾳ τῇ πρὸς γυναῖκα. Διαπρεπέστατοι δ' ἐστέ· καὶ φύσει μὲν ἀγωγὸν τὸ κάλλος, ἡ δὲ νεότης εἰς ἀκρασίαν εὐόλισθον. Ἑταιρήσεως ἢ μοιχείας ὀνόματα μὴ δείσητε, ὡς αἰσχύνην ἐποίσοντα, τὰς ἐκ τοῦ πράγματος ὠφελείας ἀντιτιθεῖσαι, δι' ἃς τὰς ἐφ' ἡμέραν ἀδοξίας μεθαρμόσεσθε εἰς ἀγήρω καὶ ἀτελεύτητον εὔκλειαν, τὰ μὲν σώματα ὅσα δοκεῖν προέμεναι, σόφισμα κατ' ἐχθρῶν καὶ στρατήγημα· παρθένους δὲ τὰς ψυχὰς διαφυλάττουσαι, αἷς καὶ τὴν πρὸς τὸ μέλλον ἁγνείαν ἐπισφραγιεῖσθε. Καὶ καινότατον ὁ πόλεμος οὗτος ἕξει κλέος διὰ γυναικῶν, ἀλλ' οὐ δι' ἀνδρῶν κατορθωθείς. Τὸ μὲν γὰρ ἡμέτερον ὁμολογοῦμεν γένος οὐ γενήσεται ἧττα, διὰ τὸ πᾶσι τοῖς εἰς μάχην τοὺς ἀντιπάλους ἐπικυδεστέρους εἶναι· τὸ δ' ὑμέτερον, παντελὲς τὴν νίκην καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν, τὰς δίχα κινδύνων ἀριστείας. Ἀναιμωτὶ γὰρ, μᾶλλον δὲ καὶ ἀκονιτὶ, κατὰ τὴν 742 P.

πρώτην φαντασίαν αὐτὸ μόνον ὀφθεῖσαι, περιέσεσθε." Ταῦτα ἀκούσασαι, καθαροῦ βίου μηδ' ὄναρ ᾐσθημέναι, παιδείας ὀρθῆς ἄγευστοι, συναινοῦσιν, ἅτε πεπλα-
382 σμένον ἦθος σωφροσύνης τὸν ἄλλον χρόνον καθυποκρινόμεναι, καὶ πολυτελέσιν ἐσθῆσι καὶ ὅρμοις καὶ οἷς ἄλλοις εἴωθεν διακοσμεῖσθαι γυνή, πᾶσιν ἀσκηθεῖσαι, καὶ τὸ ἐκ φύσεως κάλλος εὐμορφότερον ταῖς ἐπιμελείαις ἀπεργασάμεναι· — τὸ γὰρ ἀγώνισμα οὐ μικρὸν ἦν, θήρα νέων εὐθηράτων — εἰς τὸ ἐμφανὲς προέρχονται. Καὶ πλησίον γενόμεναι βλέμμασιν ἑταιρικοῖς, καὶ στωμυλίᾳ λόγων καὶ ὀρχήσεσι καὶ κινήσεσιν ἀκολάστοις δελεάζουσι τῆς νεότητος τὴν ὀλιγόφρονα μοῖραν, ἀνερμάτιστα καὶ ἀνίδρυτα ἤθη. Καὶ διὰ τῆς τῶν σωμάτων αἰσχύνης ἀγκιστρευσάμεναι τὰς ψυχὰς τῶν συνελθόντων, ἐπὶ θυσίας ἀθύτους καὶ σπονδὰς ἀσυμβάτους καλέσασαι τῶν χειροκμήτων, ἀλλοτριοῦσι δὴ τῆς τοῦ ἑνὸς καὶ ὄντως ὄντος θεραπείας θεοῦ. Τοῦτο διαπραξάμεναι τοῖς ἀνδράσιν εὐαγγελίζονται· καὶ ἐμέλλησαν καὶ τοὺς ἄλλους ἐπισπᾶσθαι τῶν σφόδρα βεβαίων, εἰ μὴ τοῦ πάθους λαβὼν οἶκτον ὁ εὐεργέτης καὶ ἵλεως θεὸς, ἀνυπερθέτῳ κολάσει τῶν ἀπονοηθέντων — ἦσαν δὲ τέσσαρες πρὸς ταῖς εἴκοσι χιλιάδες — ὥςπερ ὑπὸ χειμάῤῥου κατακλυσθῆναι κινδυνεύσαντας, ἀνεχαίτισε φόβῳ νουθετήσας. Ὁ δὲ τοῦ ἔθνους ἡγεμὼν ἐπαντλῶν τοῖς ὠσὶ τὰ ὑπὲρ εὐσεβείας δόγματα καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ὑπηκόων τούτοις ἐπᾴδων, ἐκ φυλῆς ἑκάστης χιλίους ἄνδρας ἀριστίνδην ἐπιλέξας καταλέγει, δίκας ἀναπρᾶξαι τῆς ἐνέδρας, ἣν ἐμηχανήσαντο διὰ τῶν γυναικῶν, ἐλπίσαντες μὲν ἅπασαν τὴν πληθὺν ἄνωθεν ἐξ ἄκρας ὁσιότητος καταβαλόντες διαφθεῖραι, μόνους δὲ τοὺς λεχθέντας δυνηθέντες.

§. 8. Οἱ δὲ πρὸς πολλὰς μυριάδας ὀλίγος ἀριθμὸς ἀντιταχθέντες, ἐμπειρίαις ἅμα καὶ εὐτολμίαις χρώμενοι, καθάπερ αὐτός τις ἕκαστος ὅμιλος ὢν, καταφρονητικῶς πυκναῖς ἐπιτρέχοντες ταῖς φάλαγξι, καὶ

τοὺς ἐν ποσὶν ἀναιροῦντες ἠρέμουν τὰ βύζην συνεστηκότα στίφη, καὶ ὅσα ἐφέδρευε πρὸς ἀναπλήρωσιν τῶν κενουμένων τάξεων, ὡς καὶ αὐτοβοεὶ πολλὰς 74
μυριάδας καταστορέσαι, καὶ μηδένα τῆς ἀντιταχθείσης νεότητος ἀπολιπέσθαι. Κτείνουσι δὲ καὶ γυναῖκας τὰς συνεπιγραψαμένας ἀνδρῶν γνώμαις ἀνοσίοις, ζωγρήσαντες παρθένους, ἄκακον ἡλικίαν οἰκτισάμενοι, καὶ τοσοῦτον πόλεμον κατορθώσαντες οὐδένα τῶν ἰδίων ἀπέβαλον. Ἀλλ' ὁπόσοι καὶ ὁποῖοι προῆλθον εἰς τὴν μάχην ἐπανήεσαν ἄτρωτοι καὶ ὁλόκληροι, μᾶλλον δὲ, εἰ χρὴ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, μετὰ διπλασίονος ῥώμης. Ἡ γὰρ ἐκ τοῦ νικῆσαι χαρὰ τῆς πρότερον οὐκ ἐλάττονα τὴν ἰσχὺν ἐχαρίσατο. Αἴτιον δὲ
383 οὐδὲν τούτων ἦν ἕτερον, ἢ τὸ σπουδάσαι φιλοκινδύνως τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶνα ἄρασθαι, ἐν ᾗ καὶ προαγωνίζεται θεὸς ἀήττητος ἐπικουρία, βουλὰς μὲν ἀγαθὰς ταῖς διανοίαις ὑφηγούμενος, ἀλκὴν δὲ τοῖς σώμασι κραταιοτάτην ἐντιθείς. Πίστις δὲ τῆς ἐκ θεοῦ συμμαχίας τό τε ὑπ' ὀλίγων πολλὰς μυριάδας ἁλῶναι, καὶ τὸ μηδένα μὲν τῶν ἐχθρῶν διαφυγεῖν, μηδένα δὲ τῶν φίλων ἀναιρεθῆναι, μήτ' ἀριθμὸν, μήτε σώματος δύναμιν ἐλαττωθῆναι. Ὅθεν ἐν τοῖς προτρεπτικοῖς φησὶν,*) „Ἐὰν δικαιοσύνην καὶ ὁσιότητα, καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἐπιτηδεύῃς, βίον ἀπόλεμον βιώσῃ, καὶ εἰς ἅπαν εἰρηνικὸν, ἢ ἐνστάντος πολέμου ῥᾳδίως τῶν ἐχθρῶν περικρατήσεις, θεοῦ στρατάρχοῦντος ἀοράτως, ᾧ δι' ἐπιμελείας ἐστὶ τοὺς ἀγαθοὺς σώζειν ἀνὰ κράτος. Μήτ' οὖν ἐὰν πολλαῖς μυριάσιν ἐπιτρέχωσιν ὁ πεζὸς ὁμοῦ καὶ ἱππότης στρατὸς εὐοπλοῦντες μήτ' ἐὰν ἐρυμνὰ καὶ ἐπίμαχα προκαταλαμβανόμενοι χωρία τοποκρατῶσι, μήτ' ἐὰν ἀφθόνοις παρασκευαῖς χορηγῶνται, καταπλαγεὶς δείσῃς, καὶ ἂν ἀπορῇς ὧν ἄγουσι περιουσίαν ἐκεῖνοι, συμμάχων, ὅ-

*) Deut. 28, 15.

πλων, τόπων, εὐκαιρίας, παρασκευῶν." Ἐκεῖνα γὰρ, ὥςπερ ὁλκάδα πεπληρωμένην παντοίων ἀγαθῶν, πολλάκις ἐπιπεσὼν ἄνεμος ἐξαίφνης ἀνέτρεψε καὶ κατέλυσε. Τοῖς δ' ἀτελέσι καὶ λυπροῖς ὥςπερ ἀστάχυσιν ἤδη μεμυκόσιν ἐξ αὐχμοῦ καὶ ἀνομβρίας, ἐπιψεκάζων καὶ ἐπινίφων ὁ Θεὸς τὰς σωτηρίους δυνάμεις, ἐπαρέσχεν ἀνεγερθῆναί τε καὶ τελειογονῆσαι· ἐξ οὗ δῆλον, ὅτι ἀεὶ τοῦ δικαίου καὶ ὁσίου περιέχεται. Οἷς μὲν γὰρ τὸ θεῖον ἔνσπονδον, ἄκρως εὐδαίμονες, οἷς δ' ἐχθρὸν, ἐσχάτως κακοδαίμονες. Τοσαῦτα καὶ περὶ ἀνδρίας εἰς τὸ παρὸν ἀποχρώντως λελέχθω.

---

383 M. ΠΕΡΙ 69

ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑΣ.

ARGUMENTUM LIBRI
DE
CARITATE.

Pietati praeter cetera cognata est caritas in omnes homines, qualem Moyses verbis et exemplo imitandam proposuit (1-4.). Summam enim benevolentiam exhibuit in homines, bruta et plantas, quod leges a viro illo divino statutae satis declarant (5.) Itaque fratri fenerari vetuit, fratrem dicens unumquemque, quocum vivas (6.); mercedem eadem die pauperi reddi iussit (7.); creditorem debitoris domum intrare ad capiendum aurum aut pignus noluit (8.); spicae e manipulis prolapsae ne colligantur a domino statuit (9.). Sancivit porro, ut sacerdotibus decima fructuum etc. pars daretur (10), septimo quoque anno pauperibus agrorum fructus libere concedantur (11.), advenae et peregrini benigne tractentur (12.), hospitalitas liberaliter ubique exerceatur (13.), hostes non habeantur nisi qui pacem, ad hanc per caduceatorem invitati, respuerint (14.), et hostes quoque eorumque res humaniter tractentur (15.). Eandem mansuetudinem commendavit in servos. (16.). Animalia recens nata a matre separari, matrem simul cum sobole immolari (17. 18.), bovique trituranti os obturari noluit (19.). Arbores etiam frugiferas caedi, segetesque ante maturitatem in detrimentum colonorum, adeo hostium, demeti vetuit (20. 21.). His igitur et similibus praeceptis Moyses praeclare cavit, ne populus, cui praeerat, in turpem arrogantiam superbiamque incideret (22 - 24.).

§. 1. Τὴν δὲ εὐσεβείας συγγενεστάτην καὶ ἀδελφὴν καὶ δίδυμον ὄντως ἑξῆς ἐπισκεπτέον, φιλανθρωπίαν, ἧς ἐρασθεὶς ὡς οὐκ οἶδ' εἴ τις ἕτερος ὁ πατὴρ τῶν νόμων. Ὁδὸν γὰρ οἷα λεωφόρον ἄγουσαν ἐφ' ὁσιότητα ταύτην ἠπίστατο. Τοὺς ὑφ' αὐτὸν ἅπαντας ἤλειφε καὶ συνεκρότει πρὸς κοινωνίαν, παράδειγμα καλὸν, ὥςπερ γραφὴν ἀρχέτυπον στηλιτεύσας τὸν ἴδιον βίον. Τὰ μὲν οὖν ἐκ πρώτης ἡλικίας ἄχρι γήρως εἰς ἐπιμέλειαν καὶ κηδεμονίαν ἑνὸς ἑκάστου καὶ πάντων ἀνθρώπων πεπραγμένα αὐτῷ, δε-
384 δήλωται πρότερον ἐν τρισὶ συντάξεσιν, ἃς ἀνέγραΜ.ψα περὶ τοῦ βίου Μωϋσέως. Ἑνὸς δ' ἢ δυοῖν, ὧν ἐπὶ τελευτῇ κατώρθωσεν, ἀναγκαῖον ἐπιμνησθῆναι. Δείγματα γάρ εἰσι τῆς συνεχοῦς καὶ ἀδιαστάτου καλοκἀγαθίας, ἣν ἀσύγχυτον ἐπεσφραγίσατο τῇ ψυχῇ, χαρακτῆρι θείῳ τυπωθείσῃ. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ προθεσμία τῆς θνητῆς ζωῆς ἔμελλεν αὐτῷ περαιοῦσθαι, καὶ λογίοις ἀριδήλοις προέγνω τὴν ἐνθένδε μετάστασιν, οὐδένα τῶν ἄλλων ἢ βασιλέων ἢ ἰδιωτῶν ἐμιμήσατο, οἷς μία σπουδή τε καὶ εὐχὴ, κληρονόμους παῖδας καταλιπεῖν, ἀλλὰ, καί τοι πατὴρ γεγωνὼς δυοῖν υἱοῖν, οὐδετέρῳ τὴν ἀρχὴν ἀπέλιπεν, ἡττηθεὶς εὐνοίας συγγενικῆς καὶ πάθους φιλοικείου. Καί τοι εἰ καὶ τὰ τῶν τέκνων δι' ὑποψιῶν ἦν, ἀδελφιδῶν γοῦν οὐκ ἠπόρει καλῶν καὶ ἀγαθῶν, οἳ γέρας ἀρετῆς ἔσχον τὴν ἀνωτάτω ἱερωσύνην. Ἀλλ' ἴσως ἢ μεθέλκειν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς θείας λειτουργίας οὐκ ἐδοκίμαζεν, ἢ καὶ, ὅπερ εἰκὸς ἦν, ἐνενόησεν, ὅτι ἀμήχανον τοὺς αὐτοὺς δύνασθαι ἄμφω ἐπιτροπεύειν, ἱερωσύνης τε καὶ βασιλείας, ὧν ἡ μὲν ἐπαγγέλλεται θεοῦ θεραπείαν, ἡ δ' ἀνθρώπων ἐπιμέλειαν. Ἴσως δὲ καὶ κριτὴν αὐτὸν οὐκ ἠξίωσε γενέσθαι πράγματος μεγάλου· μέγιστον δὲ, ὅτι τὸν εὖ πεφυκότα πρὸς ἀρχὴν δοκιμάσαι σχεδὸν θείας δυνάμεως, ᾗ 698
μόνῃ καθορᾶν ἦθος ἀνθρώπων ῥᾴδιον. P.

§. 2. Πίστις δὲ σαφεστάτη τοῦ δηλουμένου γέ-
νοιτ' ἂν ἥδε. Φίλος ἦν αὐτῷ καὶ γνώριμος ἐκ πρώ-
της σχεδὸν ἡλικίας γενόμενος, Ἰησοῦς ὄνομα, οὗ τὴν
φιλίαν προεξένησεν οὐδὲν τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις εἰω-
θότων, ἀλλ' ἔρως οὐράνιος καὶ ἀκήρατος, ἐξ οὗ πᾶ-
σαν ἀρετὴν φύεσθαι συμβέβηκεν. Οὗτος ὁμορόφιος
καὶ ὁμοδίαιτος ἦν αὐτῷ, πλὴν ὁπότε ἐπιθειάσαντι
καὶ χρησμῳδουμένῳ προςταχθείη μόνωσις. Ὑπηρέ-
τει μέντοι καὶ ἄλλας ὑπηρεσίας, ἃς τῷ πλήθει διέ-
φερε, μονονοὺχ ὕπαρχος ὤν, καὶ τὰ ἡγεμονίας συν-
διοικῶν. Ἀλλὰ καίτοι βάσανον ἀκριβῆ λαβὼν ἐκ
μακρῶν χρόνων, τῆς ἔν τε λόγοις αὐτοῦ καὶ ἔργοις
καλοκἀγαθίας, καὶ τὸ ἀναγκαιότατον εὐνοίας τῆς
πρὸς τὸ ἔθνος, οὐδὲ τοῦτον ᾠήθη χρῆναι καταλι-
πεῖν διάδοχον, δεδιὼς μὴ ψευδοδοξῇ, νομίζων ἀγα-
θὸν τὸν οὐκ ὄντα πρὸς ἀλήθειαν, ἐπειδὴ τὰ κριτή-
ρια τῆς ἀνθρωπίνης γνώμης ἀμυδρὰ καὶ ἀβέβαιά
πως εἶναι πέφυκεν. Ὅθεν οὐ προςπιστεύων ἑαυτῷ
ποτνιᾶται καὶ καθικετεύει τὸν ἀοράτου ψυχῆς ἔφο-
ρον θεὸν μόνον, ὃς διάνοιαν ἀκριβῶς θεωρεῖ, ἀρι-
385 στίνδην ἑλέσθαι τὸν ἐπιτηδειότατον εἰς ἡγεμονίαν,
M. ὃς οἷα πατὴρ ἐπιμελήσεται τῶν ὑπηκόων, καὶ τὰς
καθαρὰς, καὶ ὡς ἂν εἴποι τις τροπικώτερον παρθέ-
νους χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἀνατείνας, "Ἐπισκεψά-
σθω δὴ," φησὶ, *) "κύριος ὁ θεὸς τῶν πνευμά-
των καὶ πάσης σαρκὸς, ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς πληθύος
εἰς ἐπιμέλειαν καὶ προστασίαν ποιμένος, ὃς ἀνυπαι-
τίως ἀφηγήσεται, ἵνα μὴ γένηται σαθρὸν τὸ ἔθνος,
οἷα ποίμνη σποράδην ἀγελάρχην οὐκ ἔχουσα." Καί-
τοι τίς οὐκ ἂν κατεπλάγη τῶν τότε τῆς εὐχῆς ἐπα-
κούσας, "Τί φῂς," εἰπὼν, "ὦ δέσποτα; Οὐκ εἰσὶ
μέν σοι γνήσιοι παῖδες, οὐκ εἰσὶ δ' ἀδελφιδοῖ; Μά-
λιστα μέντοι τοῖς υἱοῖς — κληρονόμοι γὰρ οὗτοι τῇ

---

*) Num. 27, 16.

φύσει — πρώτοις κατάλιπε τὴν ἀρχήν. Εἰ δ' ἀπο-
δοκιμάζεις, τοῖς γοῦν ἀδελφιδοῖς· εἰ δὲ καὶ τούτους
ἀνεπιτηδείους ὑπείληφας, τὸ ἔθνος προκρίνων τῶν
συγγενεστάτων καὶ οἰκειοτάτων, ἀλλ' ἔστι γέ σοι φί-
λος ἄμεμπτος, βάσανον ἀρετῆς τελείας δεδωκώς σοι
τῷ πανσόφῳ. Τί δὴ τοῦτον, εἰ μὴ γένους ἀλλὰ κα-
λοκἀγαθίας ἡ αἵρεσίς ἐστιν, οὐκ ἀξιοῖς δοκιμάζειν;"
Ἀλλ' ἀποκρίνεται, ὅτι „Πάντων μὲν κριτὴν θεὸν
ποιεῖσθαι ἄριστον, διαφερόντως δὲ ἐν οἷς τὸ εὖ γε
ἢ χεῖρον μυρίους ὅσους εἰς εὐδαιμονίαν ἀνήγαγεν, ἢ
τὸ ἐναντίον εἰς κακοδαιμονίαν. Μεῖζον δ' οὐδὲν
ἀρχῆς, ἣ τὰ πόλεων ὅσα κατὰ πόλεμον ἢ κατ' εἰ-
ρήνην ἐπιτέτραπται. Ὡς γὰρ πρὸς εὔπλοιαν ἀγα-
θοῦ καὶ τὴν γνώμην καὶ τὴν ἐπιστήμην δεῖ κυβερ-
νήτου, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ πρὸς εὐνομίαν ὑπη- 699
κόων τῶν ἑκασταχοῦ, πανσόφου τινὸς ἡγεμόνος. Σο- P.
φίαν δὲ πρεσβυτέραν οὐ μόνον τῆς ἐμῆς γενέσεως,
ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ κόσμου παντὸς οὖσαν, οὔτε θέ-
μις οὔτε δυνατὸν ἄλλῳ τῳ κρίνειν, ἢ θεῷ, καὶ τοῖς
ἀδόλως καὶ καθαρῶς καὶ γνησίως αὐτῆς ἐρῶσιν. Ἐδι-
δάχθην δ' ἀπ' ἐμαυτοῦ, μηδ' ἄλλον τινὰ τῶν ἐπι-
τηδείων εἶναι δοκούντων, εἰς ἀρχὴν δοκιμάσαι. Τὴν
γοῦν ἐπιμέλειαν καὶ προστασίαν τῶν κοινῶν, οὔτ' αὐ-
τὸς ἐθελοντὴς εἱλόμην, οὔθ' ὑπό τινος ἀνθρώπου
χειροτονηθεὶς ἔλαβον, ἀλλὰ χρησμοῖς ἐναργέσι καὶ
λογίοις ἀριδήλοις θεοῦ ἐμφανῶς θεσπίζοντος καὶ
προστάσσοντος ἄρχειν ἀνεδυόμην, ἱκετεύων καὶ πο-
τνιώμενος εἰς τὸ μέγεθος ἀφορῶν τοῦ πράγματος,
ἕως ἐπειδὴ πολλάκις ἐκέλευσε, δείσας ἐπειθάρχησα.
Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον ἦν μὴ τοῖς αὐτοῖς ἴχνεσιν ἐ-
πακολουθῆσαι, καὶ χρησάμενον ὅτ' ἔμελλον ἄρχειν δο-
κιμαστῇ θεῷ, πάλιν ἐπ' αὐτῷ μόνῳ θέσθαι τὴν χει-
386 ροτονίαν τοῦ διαδόχου, μὴ συνεφαψαμένης ἀν-
Μ. θρωπίνης γνώμης, ἣν εἰκὸς συγγενεστέραν εἶναι τοῦ
ἤθους, ἄλλως τε καὶ τῆς προστασίας οὐκ ἐπὶ τῷ
τυχόντι ἔθνει γενησομένης, ἀλλὰ πολυανθρωποτάτῳ

μὲν τῶν ἁπανταχῆ πάντων, ἐπάγγελμα δὲ ἐπαγγελλομένῳ μέγιστον, ἱκεσίαν τοῦ ὄντως ὄντος, ὅς ἐστι ποιητὴς τῶν ὅλων καὶ πατήρ. Ὅπερ γὰρ ἐκ φιλοσοφίας τῆς δοκιμωτάτης περιγίνεται τοῖς ὁμιληταῖς αὐτῆς, τοῦτο καὶ διὰ νόμων καὶ ἐθῶν Ἰουδαίοις, ἐπιστήμη τοῦ ἀνωτάτου καὶ πρεσβυτάτου πάντων, τὸν ἐπὶ τοῖς γενητοῖς θεοῖς πλάνον ἀπωσαμένοις. Γενητὸς γὰρ οὐδεὶς ἀληθείᾳ θεὸς, ἀλλὰ δόξῃ μόνον, τὸ ἀναγκαιότατον ἀφῃρημένος, ἀϊδιότητα."

§. 3. Τοῦτο μὲν δὴ πρῶτον ἐναργέστατον δεῖγμα τῆς πρὸς ἅπαν τὸ ὁμόφυλον αὐτοῦ φιλανθρωπίας καὶ πίστεως ἔργον· ἕτερον δὲ τοῦ λεχθέντος οὐκ ἀποδέον. Ἐπειδὴ γὰρ ἄριστος ὢν ὁ φοιτητὴς αὐτοῦ καὶ μιμητὴς τῶν ἀξιεράστων ἠθῶν Ἰησοῦς, ἄρχων ἐδοκιμάσθη κριτηρίοις θείοις, οὐχ ὥσπερ ἂν ἔνιοι ἐπὶ τῷ μὴ τοὺς υἱοὺς, ἢ τοὺς ἀδελφοὺς αἱρεθῆναι, κατήφησε Μωϋσῆς, ἀλλ' ὑποπλησθεὶς ἀνέκτου χαρᾶς, ὅτι μελλήσοι τὸ ἔθνος ἐπιτρόπῳ χρῆσθαι τὰ πάντα ἀρίστῳ — καλὸν γὰρ καὶ ἀγαθὸν ἐξ ἀνάγκης ᾔδει τὸν εὐάρεστον θεῷ — λαβόμενος τῆς τούτου δεξιᾶς, παράγει μὲν αὐτὸν εἰς ἠθροισμένον τὸ πλῆθος, μηδὲν περὶ τῆς αὐτοῦ τελευτῆς εὐλαβηθεὶς, ἀλλὰ ταῖς ἀρχαίαις εὐφροσύναις νέας ἑτέρας προςειληφὼς, οὐ μόνον διὰ μνήμης τῶν πρότερον εὐπαθειῶν, αἷς κατακόρως διὰ παντὸς εἴδους ἀρετῆς ἐνετρύφησεν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ μέλλειν ἀθανατίζεσθαι, μεταβαλὼν ἐκ φθαρτοῦ βίου εἰς ἄφθαρτον, ἱλαραῖς ὄψεσιν ἐκ τῆς κατὰ ψυχὴν εὐθυμίας φαιδρὸς καὶ γεγηθώς φησιν, "Ἐμοὶ μὲν ἀπαλλάττεσθαι καιρὸς ἤδη τῆς ἐν σώματι ζωῆς. Ὁ δὲ τῆς ἡμετέρας ἐπιτροπῆς διάδοχος οὗτός ἐστιν, αἱρεθεὶς ὑπὸ θεοῦ." Καὶ τὰ χρησθέντα λόγια τῆς δοκιμασίας εὐθὺς ἐξεῖπεν, οἷς ἐπίστευσαν. Καὶ πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἀποβλέψας, ἀνδραγαθίζεσθαι παραινεῖ καὶ σφόδρα ἰσχύειν ἐν ταῖς εὐβουλίαις, ἀγα-

θὰς μὲν γνώμας εἰσηγούμενον, ἀνενδότοις δὲ καὶ ἐῤ-
ῥωμένοις λογισμοῖς τὰ γνωσθέντα καλῶς τελειοῦντα.
Καὶ ταῦτα ἔλεγεν ἴσως οὐ δεομένῳ παραινέσεως, ἀλ-
λὰ τὸ φιλάλληλον καὶ φιλοεθνὲς πάθος οὐ στέγων,
ἐφ' οὗ τρόπον τινὰ κεντριζόμενος, ἃ συνοίσειν ἐνό-
μιζεν, ἀπεγύμνου. Ἦν δὲ καὶ χρησμὸς αὐτῷ παρα-
καλέσαι τὸν διάδοχον, καὶ εὐθαρσέστατον ἀπεργά-
σασθαι πρὸς τὴν τοῦ ἔθνους ἐπιμέλειαν, τὸ βάρος
μὴ καταδείσαντα τῆς ἀρχῆς, ἵνα τοῖς ἔπειτα γένηται
387 κανὼν καὶ νόμος ἅπασιν ἡγεμόσι, πρὸς παράδει-
M. γμα Μωϋσῆν ἀποβλέπουσι, καὶ μηδεὶς φθονῇ βου-
λευμάτων ἀγαθῶν τοῖς διαδόχοις, ἀλλ' ὑποθήκαις
καὶ παραινέσεσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀλείφωσι καὶ συγ-
κροτῶσι. Δύναται γὰρ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ παραίνεσις
ἀναπεπτωκότας ταῖς γνώμαις ἐγεῖραι, καὶ διᾶραι εἰς
ὕψος, ἐπάνω τε καιρῶν καὶ πραγμάτων ἱδρύσασθαι
φρόνημα γενναῖον καὶ ἀκατάπληκτον ἐνθεῖσα. Τὰ
γοῦν ἁρμόττοντα τοῖς τε ὑπηκόοις καὶ τῷ κληρονό-
μῳ τῆς ἡγεμονίας διαλεχθεὶς, ἄρχεται τὸν θεὸν ὑ-
μνεῖν μετ' ᾠδῆς, τελευταίαν αὐτῷ τοῦ βίου τοῦ με-
τὰ σώματος εὐχαριστίαν ἀποδιδοὺς, ἀνθ' ὧν ἀπὸ
γεννήσεως ἄχρι γήρως καιναῖς καὶ οὐχὶ ταῖς ἐν ἔθει
χάρισιν εὐηργέτητο, καὶ συναγαγὼν ἄθροισμα θεῖον,
τὰ στοιχεῖα τοῦ παντὸς, καὶ τὰ συνεκτικώτατα τοῦ
κόσμου μέρη, γῆν καὶ οὐρανὸν, τὴν μὲν θνητῶν ἑ-
στίαν, τὸν δὲ ἀθανάτων οἶκον, ἐν μέσοις ὑμνῳδίας
ἐποιεῖτο, διὰ παντὸς ἁρμονίας καὶ συμφωνίας εἴδους,
ἣν κατακούουσιν ἄνθρωποί τε καὶ ἄγγελοι λειτουρ-
γοί· οἱ μὲν, ὡς γνώριμοι, πρὸς τὴν τῆς ὁμοίας
εὐχαρίστου διαθέσεως διδασκαλίαν· οἱ δὲ, ὡς ἔ-
φοροι, κατὰ τὴν σφῶν ἐμπειρίαν θεασόμενοι, μή
τι τῆς ᾠδῆς ἐκμελὲς, καὶ ἅμα διαπιστοῦντες, εἴ
τις ἄνθρωπος ὢν δεδεμένος σώματι φθαρτῷ, δύ-
ναται τὸν αὐτὸν τρόπον ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ τῷ
τῶν ἄλλων ἀστέρων χορῷ μεμουσῶσθαι τὴν ψυ-
χὴν, πρὸς τὸ θεῖον ὄργανον τὸν οὐρανὸν, καὶ τὸν

σύμπαντα κόσμον ἁρμοσάμενος. Ταχθεὶς δ' ἐν τοῖς κατὰ τὸν αἰθέρα χορευταῖς ὁ ἱεροφάντης, ἀνεκεράσατο ταῖς πρὸς τὸν θεὸν εὐχαρίστοις ὑμνῳδίαις τὰ γνήσια πάθη τῆς πρὸς τὸ ἔθνος εὐνοίας, ἐν οἷς ἦσαν ἔλεγχοι παλαιῶν ἁμαρτημάτων, αἱ πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν νουθεσίαι καὶ σωφρονισμοὶ, παραινέσεις αἱ πρὸς τὰ μέλλοντα διὰ χρηστῶν ἐλπίδων, αἷς ἐπακολουθεῖν ἀναγκαῖον αἴσια τέλη.

§. 4. Ὡς δὲ ἐτέλεσε τὰς χορείας, ὁσιότητι καὶ φιλανθρωπίᾳ τρόπον τινὰ συνυφασμένας, ἤρξατο 7 μεταβάλλειν ἐκ θνητῆς ζωῆς εἰς ἀθάνατον βίον, καὶ ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον συνῃσθάνετο τῶν ἐξ ὧν συνεκέ-
388 κρατο διαζεύξεως, τοῦ μὲν σώματος, ὀστέου δίκην
M. περιαιρουμένου, τῆς δὲ ψυχῆς ἀπογυμνουμένης, καὶ τὴν κατὰ φύσιν ποθούσης ἐνθένδε μετάστασιν. Εἶτ' ἑτοιμασάμενος τὰ πρὸς ἔξοδον, οὐ πρότερον ἐστείλατο τὴν ἀποικίαν, ἢ τὰς τοῦ ἔθνους φυλὰς ἁπάσας εὐχαῖς ἐναρμονίοις, ἀριθμῷ δώδεκα, γεράραι διὰ τῆς τῶν φυλαρχῶν κατακλήσεως, ἃς ὅτι τελεσφορηθήσονται πιστευτέον. Ὅ τε γὰρ εὐξάμενος θεοφιλὴς, ὁ δὲ θεὸς φιλάνθρωπος, ὑπὲρ δὲ ὧν αἱ αἰτήσεις, εὐπατρίδαι καὶ εὐγενεῖς, τὴν ἀνωτάτω τεταγμένοι τάξιν, ὑπὸ στρατάρχῃ τῷ ποιητῇ πάντων καὶ πατρί. Αἰτήσεις δ' ἦσαν αἱ τῶν ἀληθινῶν ἀγαθῶν, οὐ μόνον ἐν τῷ θνητῷ, ὅπως ὑπάρχωσιν αὐτοῖς βίῳ, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐπὰν ἄνετος τοῦ τῆς σαρκὸς δεσμοῦ γένηται ἡ ψυχή. Μόνος γὰρ Μωϋσῆς τὴν πρὸς τὰ θεῖα, ὡς ἔοικεν, ἐξ ἀρχῆς τὸ σύμπαν ἔθνος ὑπολαβὼν ἕξειν ἀναγκαιοτάτην συγγένειαν, πολὺ γνησιωτέραν τῆς ἀφ' αἵματος, πάντων ἀγαθῶν ὧν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις χωρεῖ, κληρονόμον ἀπέφηνεν· ἃ μὲν αὐτὸς ἔσχεν, ἐξ ἑτοίμου διδοὺς, ἃ δὲ μὴ ἐκέκτητο, τὸν θεὸν ἱκετεύων παρασχεῖν, εἰδὼς τὰς τῶν χαρίτων αὐτοῦ ἀεννάους πηγὰς μὲν οὔσας, οὐ πᾶσι δ' ἀνειμένας, ἀλλὰ μόνοις ἱκέταις. Ἱκέται δ' εἰσὶν οἱ καλοκἀγαθίας ἐρῶντες, οἷς ἀρύε-

σθαι θέμις ἀπὸ τῶν ἱερωτάτων πηγῶν διψῶσι σοφίας.

§. 5. Τὰ μὲν οὖν δείγματα τῆς τοῦ νομοθέτου φιλανθρωπίας, οἷς ἐχρήσατο πρὸς εὐμοιρίαν φύσεως ἀγαθῆς, καὶ ἐκ τῆς τῶν ἱερῶν βίβλων ὑφηγήσεως μεμήνυται· λεκτέον δὲ ἃ καὶ τοῖς ἔπειτα διετάξατο, καὶ εἰ μὴ πάντα — οὐ γὰρ ῥᾴδιον — τὰ γοῦν ἀγχίσπορα καὶ ἐγγυτάτω τῶν ἐκείνου βουλευμάτων. Τὸ γὰρ ἐπιεικὲς καὶ ἥμερον οὐκ ἐν ταῖς πρὸς ἀνθρώπους αὐτὸ μόνον ἵδρυται κοινωνίαις, ἀλλ' ἐπιδαψιλευόμενος ἀνέχει πλουσίως αὐτὸ, καὶ τείνει πρός γε τὰς τῶν ἀλόγων ζώων φύσεις καὶ πρὸς τὰς τῶν ἡμέρων ἰδέας δένδρων. Ἃ δὲ περὶ ἑκάστων ἐνομοθέτησε, λεκτέον ἐν μέρει, τὴν ἀρχὴν ποιησαμένους ἀπ' ἀνθρώπων.

§. 6. Ἀπαγορεύει τοίνυν ἀδελφῷ δανείζειν, *) ἀδελφὸν ὀνομάζων οὐ μόνον τὴν ἐκ τῶν αὐτῶν φύντα γονέων, ἀλλὰ καὶ ὃς ἂν ἀστὸς ἢ ὁμόφυλος ᾖ, τόκους ἐπὶ χρήμασιν οὐ δίκαιον ἐκλέγειν, ὡς ἀπὸ θρεμμάτων ἔγγονα. Καὶ προτρέπει μὴ διὰ τοῦτο ἀναδύεσθαι καὶ συμβάλλειν ὀκνηρότερον, ἀλλ' ἀνειμέναις χερσὶ καὶ γνώμαις, μάλιστα μὲν χαρίζεσθαι τοῖς δεομένοις, λογιζομένους ὅτι καὶ ἡ χάρις τρόπον τινὰ δάνειον ἀπο-
389 δοθησόμενον ἐν καιρῷ βελτίονι ἀνάγκης, ἑκουσίῳ 702
M. διαθέσει τοῦ λαβόντος. Εἰ δὲ καὶ βούλοιντο δω- P.
ρεῖσθαι, κιχράναι γοῦν ἑτοιμότατα καὶ προθυμότατα, μηδὲν ἔξω τῶν ἀρχαίων ἀποληψομένους. Οὕτω γὰρ οὔθ' οἱ πένητες ἔμελλον ἀπορώτατοι γίνεσθαι, πλείονα ὧν ἔλαβον εἰςφέρειν ἀναγκαζόμενοι, οὔθ' οἱ συμβαλόντες ἀδικεῖσθαι ἃ προήκαντο μόνα κομιζόμενοι. Καί τοί γε οὐ μόνα· σὺν γὰρ τοῖς ἀρχαίοις ἀντὶ τόκων οὓς λαβεῖν οὐκ ἠξίωσαν, τὰ κάλλιστα καὶ τιμιώτατα τῶν ἐν ἀνθρώποις χρηστότητα,

*) Deut. 23, 19.

μεγαλόνοιαν, εὐφημίαν, εὔκλειαν. Οἷς τίς κτῆσις ἐφάμιλλος; Ἀπορώτατος μὲν οὖν καὶ ὁ μέγας βασιλεὺς ἀναφαίνεται κατὰ σύγκρισιν μιᾶς ἀρετῆς. Τοῦ μὲν γὰρ ὁ πλοῦτος ἄψυχος ἐν ταμιείοις καὶ μυχοῖς γῆς κατορωρυγμένος, τῆς δὲ ἀρετῆς ἐν ψυχῆς τῷ ἡγεμονικῷ. Μεταποιεῖται δ' αὐτοῦ καὶ τὸ καθαρώτατον τῆς οὐσίας οὐρανὸς καὶ ὁ γεννητὴς τῶν συμπάντων θεός. Ἔτι τοίνυν τὴν ὀβρολοστατῶν καὶ τοκογλύφων εὔπορον ἀπορίαν λόγῳ θετέον, πολυχρύσων δοκούντων εἶναι βασιλέων, οὐδ' ὄναρ ἑωρακότων τὸν βλέποντα πλοῦτον. Εἰσὶ δ' οἳ τοσαύτῃ κέχρηνται μοχθηρίας ὑπερβολῇ, ὥςτε οὐκ ἔχοντες ἀργύριον, τροφὰς δανείζουσιν, ὡς πλείους ὧν ἔνδοσαν αὖθις κομισόμενοι. Ταχὺ γοῦν οὗτοι μεταιτοῦσιν ἔρανον παράσχοιεν, λιμὸν ἐν εὐθηνίᾳ καὶ εὐετηρίᾳ κατασκευάζοντες, καὶ τῆς ἀθλίων ἀνθρώπων γαστρὸς ἔνδειαν προσοδευόμενοι, μονονοὺκ ἐπὶ τρυτάνης ἱστάντες σιτία, καὶ μὴ καθέλκειν ῥοπήν. Τοῖς οὖν μεθέξουσι τῆς κατ' αὐτὸν πολιτείας ἱερᾶς ἀναγκαίως παραγγέλλει τὰς ἰδέας τῶν τοιούτων πόρων ἐκτρέπεσθαι. Δουλοπρεποῦς γὰρ καὶ σφόδρα ἀνελευθέρου ψυχῆς τὰ ἐπιτηδεύματα, μεταβεβηκυίας εἰς ἀγριότητα καὶ θηρίων φύσιν.

§. 7. Ἔτι τῶν εἰς φιλανθρωπίαν τεινόντων παράγγελμα καὶ ἐκεῖνο διατέτακται, *) μισθὸν πένητος αὐθημερὸν ἀποδιδόναι, οὐ μόνον ὅτι τὴν χρείαν, ἐφ' ᾗ παρελήφθη παρασχόντα, δίκαιον ἦν τὸν ἐπὶ τῇ ὑπηρεσίᾳ μισθὸν ἀνυπερθέτως ἀπολαβεῖν, ἀλλ' ὅτι καί, ὥς εἶπόν τινες, ἐφήμερος ὢν ὁ χειροτέχνης ἢ ἀχθοφόρος, ὅλῳ τῷ σώματι κακοπαθῶν ὑποζυγίου τρόπον, ἐπὶ τῷ μισθῷ τέθειται τὴν ἐλπίδα, ὃν εἰ μὲν εὐθὺς κομίσαιτο, γήθει, χαίρων νῦν τε καὶ πρὸς τὴν ἐπιοῦσαν προθυμίᾳ διπλάσιον

---

*) Lev. 19, 13.

ἐργασόμενος· εἰ δὲ μὴ κομίσαιτο, πρὸς τῷ σφόδρα ἄχθεσθαι καὶ τοὺς τόνους ὑπὸ λύπης ἐκλυθεὶς ἀναπέπτωκεν, ὡς ἀδυνατεῖν πρὸς τὰ ἐν ἔθει τῶν ἔργων ἀπαντᾶν.

390 §. 8. Ἔτι φησὶ,*) δανειστὴς μὴ εἰςίτω χρε-
M. ωστῶν οἰκίας, ἐνέχυρόν τι καὶ ῥύσιον ἐπὶ τῷ δανείῳ
μετὰ βίας ληψόμενος, ἀλλ' ἐν προθύροις ἔξω προε-
στὼς ἀναμενέτω κελεύων ἡσυχῇ προφέρειν. Οἱ δ'
ἂν ἔχωσι, μὴ ἀναδυέτωσαν, εἴ γε ἁρμόττει τὸν μὲν
μὴ τῷ δύνασθαι καταχρῆσθαι πρὸς τὸ αὐθαδέ- 702
στερον, ἐφ' ὕβρει τῶν δανεισαμένων· τοὺς δὲ πρὸς P.
ὑπόμνησιν τῆς τῶν ἀλλοτρίων ἀποδόσεως ἄξια πα-
ρασχεῖν ἐνέχυρα.

§. 9. Τίς γε μὴν οὐκ ἂν ἀγάσαιτο τοῦ περὶ τοὺς θεριστὰς καὶ τρυγητὰς κηρύγματος ἢ διατάγματος; **) Κελεύει γὰρ ἐν μὲν ἀμήτῳ μήτε τὰ ἀποπίπτοντα τῶν δραγμάτων ἀναιρεῖσθαι, μήτε πάντα τὸν σπόρον κεῖραι, ἀλλ' ὑπολιπέσθαι τὸ τοῦ κλήρου μέρος ἄτμητον, ἅμα μὲν τοὺς εὐπόρους μεγαλόφρονας καὶ κοινωνικοὺς κατασκευάζων, ἐκ τοῦ τι παριέναι τῶν ἰδίων, καὶ μὴ πᾶσι προςκεχηνέναι, μηδὲ πᾶν συμφορεῖν καὶ συγκομίζειν οἴκαδε θησαυροφυλακήσοντας· ἅμα δὲ καὶ τοὺς πένητας εὐθυμοτέρους ἀπεργαζόμενος. Ἐπειδὴ γὰρ κτημάτων ἰδίων ἀποροῦσιν, ἐφίησιν αὐτοῖς εἰς τὰ τῶν ὁμοφύλων εἰςιέναι, καὶ ἐκ τῶν ὑπολειφθέντων ὡς οἰκείων ἀμᾶν. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς ὀπώρας, πάλιν δρεπομένοις τοῖς κληρούχοις προστάττει, μήτε ῥᾶγας ἀποπιπτούσας συλλέγειν, μήτε ἀνατρυγᾶν ἀμπελῶνας. Τὰ δ' αὐτὰ καὶ τοῖς ἐλαιολογοῦσι διατάττεται,***) καθάπερ φιλοστοργότατος πατὴρ, οὐχὶ ταῖς αὐταῖς εὐπραγίαις κεχρημένων τῶν παίδων, ἀλλὰ τῶν μὲν ἐν περιουσίᾳ ζώντων, τῶν δ' εἰς ἀπορίαν ἐσχάτην

---

*) Deut. 24, 10. **) Ibid. v. 19. ***) Ibid. v. 20.

περιηκόντων, οὓς ἐλεῶν καὶ οἰκτείρων ἐπὶ τὰ κτή-
ματα τῶν ἀδελφῶν καλεῖ μεθέξοντας, ὡς ἰδίων τῶν
ἀλλοτρίων, οὐκ εἰς ἀναισχυντίαν, ἀλλ' εἰς ἐπανόρ-
θωσιν ἐνδείας, καὶ οὐ μόνον καρπῶν μετουσίας,
ἀλλὰ καὶ κτημάτων ὅσα τῷ δοκεῖν. Εἰσὶ δ' οἳ οὕ-
τω ῥυπῶσι τὰς διανοίας προστετηκότες ἀργυρισμῷ,
καὶ δυςθανατῶντες περὶ πᾶσαν ἰδέαν κέρδους, τὸ
πόθεν ἂν γένοιτο μὴ σκεπτόμενοι, ὥςτε ἐπανατρυ-
γῶσι μὲν τοὺς ἀμπελῶνας, καὶ ἐλαιῶνας, τήν τε κρι-
θοφόρον καὶ σιτοφόρον γῆν ἀναθερίζουσι, τὴν δου-
λοπρεπῆ καὶ ἀνελεύθερον αὐτῶν μικροψυχίαν ἐλέγ-
χοντες, καὶ ἅμα ἀσεβοῦντες. Ὀλίγα μὲν γὰρ αὐτοὶ
εἰς γεωργίαν παρέσχον, τὰ δὲ πλεῖστα καὶ ἀναγκαι-
ότατα τῶν εἰς καρποφορίαν καὶ εὐγονίαν ἡ φύσις,
καιρίους ὑετούς, ἀέρος εὐκρασίας, τὰς τιθηνίας τῶν
φυομένων, συνεχεῖς καὶ μεγάλας δρόσους, ζωτικω-
τάτας αὔρας, ὡρῶν τε ἐτησίων ἀζημίους γενέσεις,
391 ὡς μήτε θέρος περιφλέγοι, μήτε κρύος περιψύχοι,
M. μήτε ἔαρος καὶ μετοπώρου τροπαὶ ἐλαττοῖεν τὰ
γεννώμενα. Καὶ ταῦτ' εἰδότες καὶ ὁρῶντες ἀεὶ τὴν
φύσιν τελεσιουργοῦσαν, καὶ πλουσίαις χάρισι δω-
ρουμένην, ὅμως τὰς ἐκείνης εὐεργεσίας σφετερίζε-
σθαι τολμῶσι, καὶ ὡς αὐτοὶ πάντων αἴτιοι μεταδι-
δόασιν οὐδενὸς οὐδενί, μισανθρωπίαν ὁμοῦ καὶ ἀσέ-
βειαν ἀσκοῦντες. Οὓς, ἐπεὶ μὴ γνώμαις ἑκουσίαις
ἀρετὴν διεπόνησαν, ἄκοντας νουθετεῖ καὶ σωφρο- 704
νίζει νόμοις ἱεροῖς, οἷς ὁ μὲν σπουδαῖος ἐθέλων, P.
ὁ δὲ μοχθηρὸς ἄκων πειθαρχεῖ.

§. 10. Κελεύουσιν οἱ νόμοι, *) δεκάτας μὲν ἀπὸ σίτου καὶ οἴνου καὶ ἐλαίου καὶ θρεμμάτων ἡμέρων καὶ ἐρίων ἀπάρχεσθαι τοῖς ἱερωμένοις, ἀπὸ δὲ τῆς κατ' ἀγροὺς ὀπώρας καὶ τῶν ἄλλων ἀκροδρύων, κατὰ ἀνάλογον τῆς κτήσεως ἐν ταλάροις πλήρεσι κομίζειν,

---

*) Deut. 24, 4.

σὺν ᾠδαῖς εἰς τὸν Θεὸν πεποιημέναις, ἃς ἀναγράπτους στηλιτεύουσιν αἱ ἱεραὶ βίβλοι. Καὶ προςέτι βοῶν καὶ προβάτων καὶ αἰγῶν τὰ πρωτότοκα, μὴ ὥςπερ ἴδια κατατάττειν ἐν ταῖς ἀγέλαις, ἀλλὰ καὶ ταῦτα νομίζειν ἀπαρχὰς, ὅπως ἐξεθιζόμενοι τῇ μὲν τιμᾶν τὸ Θεῖον, τῇ δὲ μὴ πάντα κερδαίνειν, εὐσεβείᾳ καὶ φιλανθρωπίᾳ ταῖς ἀρετῶν ἡγεμονίσι ἐπικοσμῶνται. Πάλιν, "Ἐὰν ἴδῃς," φησὶ,*) "τινὸς τῶν οἰκείων ἢ φίλων ἢ συνόλως ὧν οἶδας ἀνθρώπων ὑποζύγιον ἐν ἐρημίᾳ πλανώμενον, ἀπαγαγὼν ἀπόδος. Καὶ ἐὰν ἄρα τύχῃ μακρὰν ἀφεστὼς ὁ δεσπότης, μετὰ τῶν σῶν διαφύλαξον, ἄχρις ἂν ἐπανελθὼν κομίσηται παρακαταθήκην ἣν οὐκ ἔδωκεν, ἀλλ' ἣν αὐτὸς ἐξευρὼν ἐκ φυσικῆς κοινωνίας ἀποδίδως."

§. 11. Τὰ δὲ περὶ τοῦ ἑβδόμου ἔτους νομοθετηθέντα καθ' ὃ δεῖ, τὴν μὲν χώραν ἀνίεσθαι ἀργὴν πᾶσαν ἀφιεμένην, τοὺς δὲ πένητας ἀδεῶς τοῖς τῶν πλουσίων χωρίοις ἐπιβατεύειν δρεψομένους αὐτοματισθέντα καρπὸν δώρημα φύσεως, ἆρ' οὐχὶ χρηστὰ καὶ φιλάνθρωπα; "Ἑξαετίαν," φησὶν, **) "ἀπολαυέτωσαν οἱ οἰκήτορες ἀνθ' ὧν ἐκτήσαντο καὶ ἐγεωπόνησαν, ἕνα δὲ ἐνιαυτὸν ἕβδομον οἱ ἀκτήμονες καὶ ἀχρήματοι, μηδενὸς τῶν κατὰ γεωργίαν ἀποτελεσθέντος." Ἄτοπον γὰρ ἦν, ἑτέρους μὲν πονεῖν, ἑτέρους δὲ καρποῦσθαι. Ἀλλ' ἵνα τρόπον τινὰ τῶν χωρίων ἀδεσπότων ἐαθέντων, μὴ συνεφαψαμένης γεωργίας, ἄρτιοι καὶ πλήρεις αἱ χάριτες ἐκ Θεοῦ μόνον γένωνται, προςαπαντῶσαι τοῖς δεομένοις. Τί
392 δὲ, ὅσα περὶ τοῦ πεντηκοστοῦ ἐνιαυτοῦ διατέτακται, ***) πᾶσαν οὐχ ὑπερβάλλει φιλανθρωπίαν; Καὶ τίς οὐκ ἂν εἴποι τῶν μὴ χείλεσιν ἄκροις ἀπογευσαμένων τῆς νομοθεσίας, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἑστια-

*) Exod. 23, 4. **) Ibid. v. 10. ***) Lev. 25, 8.

θέντων καὶ ἐπιτρυφησάντων ἡδίστοις ἅμα καὶ καλ-
λίστοις δόγμασιν; Ἐπιτελεῖται μὲν γὰρ ἃ καὶ τῷ
ἑβδόμῳ, προσείληφε δέ τινα μείζονα, λῆψιν τῶν
ἰδίων κτημάτων, ἃ διὰ καιροὺς ἀβουλήτους παρε-
χώρησαν ἑτέροις. Οὔτε γὰρ τὴν κτῆσιν ἔχειν τῶν
ἀλλοτρίων ἐφίησι, τὰς εἰς πλεονεξίαν ἐπιφράττων
ὁδούς, ἕνεκα τοῦ στεῖλαι τὴν ἐπίβουλον καὶ πάντων
κακῶν αἰτίαν ἐπιθυμίαν, οὔτε τοὺς κληρούχους εἰς
ἅπαν ᾠήθη χρῆναι τῶν οἰκείων ἀποστερεῖσθαι, πε-
νίᾳ διδόντας δίκας, ἣν κολάζεσθαι μὲν οὐ θέμις,
ἐλεεῖσθαι δ᾿ ἀναγκαῖον. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλα μυρία 705
τῶν ἐν μέρει διατεταγμένων πρὸς τοὺς ὁμοεθνεῖς P.
χρηστὰ καὶ φιλάνθρωπα, ὧν ἀποχρώντως ἐν ταῖς
προτέραις συντάξεσιν ἐπιμνησθείς, ἀρκεσθήσομαι
τοῖς εἰρημένοις, ἃ παραδείγματος ἕνεκα καιρίου πα-
ρέλαβον.

§. 12. Νομοθετήσας δὲ περὶ τῶν ὁμοεθνῶν,*)
καὶ τοὺς ἐπήλυδας οἴεται δεῖν προνομίας πάσης ἀ-
ξιοῦσθαι, γενεὰν μὲν τὴν ἀφ᾿ αἵματος καὶ πατρίδα
καὶ ἔθη καὶ ἱερὰ ἀφιδρύματα θεῶν γέρα τε καὶ
τιμὰς ἀπολελοιπότας, καλὴν δ᾿ εἰς ἀποικίαν στει-
λαμένους, τὴν ἀπὸ μυθικῶν πλασμάτων πρὸς τὴν
τῆς ἀληθείας ἐνάργειαν καὶ τὸν σεβασμὸν τοῦ ἑνὸς
καὶ ὄντος ὄντως θεοῦ. Κελεύει δὴ τοῖς ἀπὸ τοῦ
ἔθνους ἀγαπᾶν τοὺς ἐπήλυδας, μὴ μόνον ὡς φίλους
καὶ συγγενεῖς, ἀλλὰ καὶ ὡς ἑαυτούς, κατά τε σῶμα
καὶ ψυχὴν ὡς οἷόν τε κοινοπραγοῦντας· κατὰ δὲ
τὴν διάνοιαν, τὰ αὐτὰ λυπουμένους τε καὶ χαίρον-
τας, ὡς ἐν διαιρετοῖς μέρεσιν ἓν ζῶον εἶναι δοκεῖν,
ἁρμοζομένης καὶ συμφυὲς ἀπεργαζομένης αὐτὸ κοι-
νωνίας. Οὐκ ἔτ᾿ ἂν εἴποιμι περὶ σιτίων καὶ ποτῶν
καὶ ἐσθῆτος καὶ τῶν ἄλλων ὅσα περὶ δίαιταν καὶ
τὰς ἀναγκαίας χρείας, ἃ τοῖς ἐπηλύταις δίδωσιν ὁ

---

*) Deut. 10, 19.

νόμος παρὰ τῶν αὐτοχθόνων. Ἕπεται γὰρ ταῦτα πάντα ἐν ἴσοις τῆς εὐνοίας τοῦ στέργοντος ὁμοίως καὶ ἀγαπῶντος τὸν ἔπηλυν ὡς αὐτόν.

§. 13. Ἔτι τοίνυν ἐπιτείνων καὶ ἐπελαύνων ὁλκὸν φύσει φιλανθρωπίαν, διατάττεται καὶ περὶ μετοίκων, ἀξιῶν τοὺς μετανάστας ἐν καιροῖς γενομένους, ἀπονέμειν τινὰ τοῖς ὑποδεξαμένοις τιμὴν, εὖ μὲν
393 πεποιηκόσι καὶ φιλοξένως προσενεχθεῖσι, πᾶσαν,
M. εἰ δὲ μηδὲν ἔξω τῆς ὑποδοχῆς παράσχοιεν, μετριωτέραν. Τὸ γὰρ ἐνορμίσασθαι πόλει μηδὲν προσηκο[illegible] μᾶλλον δὲ καὶ τὸ ἐπιβῆναι ἐδάφους αὐτὸ μόνον ἀλλοτρίου, δωρεὰ κατ᾽ αὐτήν τίς ἐστιν ἀποχρῶσα τοῖς μὴ δυναμένοις τὴν ἰδίαν οἰκεῖν. Ὁ δέ γε ὑπερβάλλων τοὺς ἐπιεικείας ὅρους αὐτοὺς οἴεται δεῖν καὶ τοῖς κακῶς πεποιηκόσι τῶν ξενοδόχων μὴ μνησικακεῖν, εἰ καὶ μὴ τὰς πράξεις, ὄνομα γοῦν ἔχουσι φιλάνθρωπον. Ἄντικρυς οὖν φησὶν, „Οὐ βδελύξῃ Αἰγύπτιον.“ *) Καί τοι τί κακὸν Αἰγύπτιοι παρέλιπον, ὃ μὴ τῷ ἔθνει προσετρίψαντο, νέα παλαιοῖς ἐξυφαίνοντες ἀεὶ κεκαινουργημέναις ἐπινοίαις εἰς ὠμότητα; Ἀλλ᾽ ὅμως ἐπεὶ τὴν ἀρχὴν ἐδέξαντο τὰς πόλεις οὐκ ἀποκλείσαντες, οὐδὲ τὴν χώραν ἄβατον τοῖς ἥκουσι παρασκευάσαντες, „Ἐχέτωσαν,“ φησὶ, „προνομίαν τῆς ὑποδοχῆς τὸ ἔνσπονδον. Καὶ ἂν εἴ τινες ἐθελήσειαν αὐτῶν μετατάξασθαι πρὸς τὴν Ἰουδαίων πολιτείαν, οὐχ ὡς ἐχθρῶν παῖδας ἀσυμβάτως σκορακιστέον, ἀλλ᾽ οὕτω προσενεκτέον, ὡς 706
τρίτῃ γενεᾷ καλεῖν εἰς ἐκκλησίαν, καὶ μεταδιδόναι P.
θείων λογίων, οἷς θέμις τοὺς αὐτόχθονας καὶ εὐπατρίδας ἱεροφαντεῖσθαι.

§. 14. Ταῦτα μὲν ὑπὲρ τῶν ὑποδεξαμένων πρὸς τοὺς μετοίκους νομοθετεῖ. Χρηστὰ δ᾽ ἕτερα καὶ μεστὰ ἡμερότητος ὑπὲρ τῶν πολεμίων. **) Ἀξιοῖ γὰρ αὐτοὺς καὶ ἂν ἐπὶ θύραις ὦσιν, ἤδη ταῖς τείχεσιν

*) Deut. 27, 3. **) Ibid. 20, 10.

ἐφεστῶτες ἐν ταῖς πανοπλίαις, καὶ τὰς ἑλεπόλεις ἐφιστάντες, μήπω νομίζεσθαι πολεμίους ἄχρις ἂν αὐτοὺς ἐπικηρυκευσάμενοι προκαλέσωνται πρὸς εἰρήνην, ἵν᾽ εἰ μὲν ἐνδοῖεν, τὸ μέγιστον ἀγαθὸν εὕροιεν φιλίαν· εἰ δ᾽ ἀπειθέστερον ἐναντιοῖντο, συμμαχίαν τὴν τοῦ δικαίου προςειληφότες, ἐλπίδι νίκης ἐπίωσι πρὸς ἄμυναν. Ἢν μέντοι καὶ ἐκ προνομῆς εὐμόρφου γυναικὸς εἰς ἐπιθυμίαν ἔλθῃς, μὴ ὡς αἰχμαλώτῳ," φησὶν,*) ἐπαπερύγης τὸ πάθος, ἀλλ᾽ ἡμερώτερον οἰκτισάμενος τῆς μεταβολῆς, ἐπικούφισον τὴν συμφορὰν, μεθαρμοσάμενος πάντα πρὸς τὸ βέλτιον. Ἐπικουφίσεις δὲ, τὰς μὲν τῆς κεφαλῆς χαίτας ἀποκείρας, περιελὼν δὲ ὄνυχας, ἀπαμφιέσας δὲ τὴν ἐσθῆτα ἣν ἔχουσα ἐζωγρήθη, τριάκοντα δ᾽ ἡμέρας ἀνεὶς, καὶ ἐπιτρέψας αὐτῇ πενθῆσαι καὶ δακρῦσαι μετ᾽ ἀδείας πατέρα καὶ μητέρα καὶ τοὺς ἄλλους οἰκείους, ὧν ἀπεζεύχθη τεθνεώτων, ἢ θανάτου χείρους ὑπομενόντων τὰς ἐν δουλείᾳ συμφοράς. Μετὰ δὲ ταῦτα ὡς γαμετῇ νομίμῳ συνέρχου. Τὴν γὰρ
394 μέλλουσαν εὐνῆς ἀνδρὸς ἐπιβήσεσθαι μὴ κατὰ μι-
M. σθαρνίαν, ὡς ἑταίραν τὸ τῆς ὥρας ἄνθος καπηλεύουσαν, ἀλλ᾽ ἢ δι᾽ ἔρωτα τοῦ συμβάντος, ἢ διὰ τέκνων γένεσιν, ὅσιον θεσμῶν τῶν ἐπὶ τελείοις γάμοις ἀξιοῦσθαι· πάνυ καλῶς ἕκαστα διαταξάμενος. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ εἴασεν ἀχάλινον φέρεσθαι τὴν ἐπιθυμίαν ἀπαυχενίζουσαν, ἀλλ᾽ ἀνέστειλε τὸ σφοδρὸν αὐτῆς, ἡμέρας τριάκοντα ἐάσας. Δεύτερον δὲ τὸν ἔρωτα βασανίζει, πότερον ἐπιμανὴς καὶ ἀψίκορος καὶ ὅλος τοῦ πάθους ἐστὶν, ἢ μετέχει τῆς καθαρωτάτης ἰδέας ἀνακεκραμένου λογισμοῦ. Λογισμὸς γὰρ πεδήσει τὴν ἐπιθυμίαν, οὐδὲν ὑβριστικὸν ἐάσας αὐτὴν ἐργάσασθαι, ἀλλὰ τὴν μηνιαίαν προθεσμίαν ἐπισχεῖν. Τρίτον δὲ, ἐλεεῖ τὴν αἰχμάλωτον, εἰ μὲν παρ-

*) Deut. 21, 10 sqq.

θένος ἐστὶν, ὅτι γονεῖς οὐκ ἐγγυῶσι, τὴν εὐκταιοτά-
την σύνοδον ἁρμοζόμενοι· εἰ δὲ χήρα, διότι κουρι-
δίου στερουμένη πεῖραν ἑτέρου λαβεῖν μελλήσει, καὶ
ταῦτα ἐπανατεινομένου ἔτι δεσποτικὸν φόβον, καὶ
ἂν ἰσότητα ἐπιτηδεύῃ. Τὸ γὰρ ὑπακοῦον ἀεὶ τὴν
τοῦ κρατοῦντος, καὶ ἂν ἡμερώτερος ᾖ, δέδοικεν
ἰσχύν. Ἐὰν δέ τις τῆς ἐπιθυμίας πληρωθεὶς, καὶ
διακορὴς γενόμενος, μηκέτι κοινωνεῖν ὁμιλίας ἀξιοῖ
τῆς πρὸς τὸν αἰχμάλωτον, οὐ ζημιοῖ μᾶλλον αὐ- 707
τὸν, ἢ νουθετεῖ καὶ σωφρονίζει πρὸς βελτίωσιν ἠ- P.
θῶν. Κελεύει γὰρ μήτε πιπράσκειν, *) μήτ' ἔτι
δούλην ἔχειν, ἀλλὰ χαρίζεσθαι μὲν ἐλευθερίαν αὐ-
τῇ, χαρίζεσθαι δὲ καὶ τὴν ἐκ τῆς οἰκίας ἀπαλλα-
γὴν ἀδεᾶ, ὡς μὴ γυναικὸς ἑτέρας ἐπεισελθούσης ἐξ
ἔριδος, οἷα φιλεῖ κατὰ ζηλοτυπίαν, πάθῃ τι τῶν
ἀνηκέστων, ἅμα καὶ τοῦ δεσπότου καινοτέροις φίλ-
τροις ὑπηγμένου, καὶ καταφρονοῦντος τῶν παλαι-
τέρων.

§. 15. Ἕτερα δ' ἐφ' ἑτέροις ἐπαντλῶν ὠσὶ φι-
ληκόοις, ἡμερότητα προστάττει. Καὶ ἂν ἐχθρῶν ὑ-
ποζύγια **) ἀχθοφοροῦντα τῷ βάρει πιεσθέντα
προςπέσῃ, μὴ παρελθεῖν, ἀλλὰ συνεπικουφίσαι καὶ
συνεγεῖραι, πόῤῥωθεν ἀναδιδάσκων, τὸ μὴ τοῖς ἀ-
βουλήτοις τῶν ἐχθρανάντων ἐφήδεσθαι, βαρύ-
μηνι πάθος τὴν ἐπιχαιρεκακίαν εἰδὼς, ἀδελφὸν
ὁμοῦ καὶ ἀντίπαλον φθόνου, συγγενὲς μὲν ὅτι ἐκ
πάθους ἑκάτερον. Καὶ γένοιτ' ἂν ἄμφω προςερχό-
μενα, καὶ μονονοὺκ ἀντακολουθοῦντα ἀλλήλοις·
ἀντίπαλον δὲ, ὅτι ὁ μὲν, ἐπὶ τοῖς τοῦ πέλας ἀγα-
θοῖς λύπην, ἡ δὲ χαρὰν ἐπὶ τοῖς τοῦ πλησίον κα-
κοῖς κατεργάζεται. Καὶ ἂν πλανώμενον μέντοι, φη-
395 σὶν, ***) ἐχθροῦ τινὸς ἴδῃς ὑποζύγιον, τὰ τῆς δια-
M. φορᾶς καταλιπὼν ὑπεκκαύματα βαρυτέροις ἤθεσιν

---

*) Deut. 21, 14. **) Exod. 23, 5. ***) Ibid. v. 4.

ἀπαγαγὼν ἀπόδος. Οὐ γὰρ ἐκεῖνον μᾶλλον ὀνήσεις, ἢ σαυτόν. Ἐπειδὴ τῷ μὲν ἄλογον ζῶον καὶ οὐδενὸς ἴσως ἄξιον, περιγίνεται, σοὶ δὲ τὸ μέγιστον καὶ τιμιώτατον τῶν ἐν τῇ φύσει καλοκἀγαθία. Ἕπεται δὲ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον, ὥςπερ σκιὰ σώματι, καὶ τῆς ἔχθρας διάλυσις. Ὅ τε γὰρ εὖ πεπονθὼς ἄκων ἄγεται πρὸς τὸ ἔνσπονδον, χάριτι δουλωθεὶς, ὅ τε ὠφεληκὼς, συμβούλῳ χρώμενος καλῇ πράξει, σχεδὸν ἤδη πρὸς καταλλαγὰς τὴν διάνοιαν τέτραπται. Τοῦτο δὲ μάλιστα βούλεται διὰ πάσης νομοθεσίας ὁ ἱερώτατος προφήτης κατασκευάζειν, ὁμόνοιαν, κοινωνίαν, ὁμοφροσύνην, κρᾶσιν ἠθῶν, ἐξ ὧν οἰκίαι καὶ πόλεις, ἔθνη τε καὶ χῶραι, καὶ τὸ σύμπαν τῶν ἀνθρώπων γένος, εἰς τὴν ἀνωτάτω προσέλθοιεν εὐδαιμονίαν. Ἀλλ᾽ ἄχρι μὲν τοῦ παρόντος ταῦτ᾽ εἰσὶν εὐχαί. Γενήσεται δὲ, ὥς γ᾽ ἐμαυτὸν πείθω, καὶ ἔργα ἀψευδέστατα, τοῦ θεοῦ παρασχόντες ὥςπερ ἐτησίοις καρποῖς εὐφορίαν ἀρετῆς, ὧν μὴ ἀμοιρήσαιμεν δι᾽ πόθον αὐτῶν σχεδὸν ἀπὸ πρώτης ἡλικίας περιφέροντες.

§. 16. Ἃ μὲν οὖν ἐπ᾽ ἐλευθέροις ἔγνω, ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. Συνῳδὰ δ᾽ ὡς ἔοικε καὶ τὰ περὶ δούλων νομοθετεῖ, πάντων τῶν συντεινόντων εἰς ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ τούτοις μεταδούς. Τοὺς μὲν οὖν ἕνεκα χρείας τῶν ἀναγκαίων ὑποβεβληκότας ἑαυτοὺς ἄλλων ὑπηρεσίαις, οἴεται *) δεῖν μηδὲν ἀνάξιον ὑπομένειν τῆς εὐγενοῦς ἐλευθερίας, παραινῶν τοῖς τυγχάνουσι τῆς διακονίας, 708 εἰς τὸ τῆς τύχης ἀτέκμαρτον ἀφορᾶν, καὶ λαμβάνειν P. αἰδῶ τῆς μεταβολῆς· τοὺς δ᾽ ἐξ ἐφημερινῶν δανείων χρεῶσντας, τὸ τῆς περιβολῆς ὄνομα καὶ πάθος ὑποδύντας, ἢ καὶ τοὺς ἀνάγκῃ βιαστικωτέρᾳ γενομένους ἐξ ἐλευθέρων δούλους, οὐκ εἰςάπαν κακο-

*) Deut. 15, 12.

πραχθεῖν ἐᾷ, διδοὺς ἐκεχειρίαν, εἰς ἅπαν ἐνιαυτῷ
ἑβδόμῳ. Τοῖς μὲν γὰρ δανεισταῖς οὐ κομισαμένοις
τὸ χρέος πρὸς τὸν ἕτερον κτησαμένοις τοὺς πρότε-
ρον ἐλευθέρους, "Ἀρκεῖ," φησί, "χρόνος εἰς ὑπη-
ρεσίαν, ἑξαετία. Οἵ γε μὴν δοῦλοι, χρηστῶν μὴ
εἰςάπαν ἀμοιρείτωσαν, ἀλλ᾽ ἴτωσαν ἐπὶ τὴν παλαιὰν
ἄδειαν, ἧς διὰ καιροὺς ἀβουλήτους ἐστέρηνται. Καὶ
396 ἂν ἐκ τριγονίας μέν," φησί, "δοῦλος ἑτέρου, φό-
M. βῳ δεσποτικῶν ἀπειλῶν, ἢ συνειδήσει τινῶν ἁμαρ-
τημάτων, ἢ μηδὲν ἠδικηκώς, ἀμειλίκτῳ καὶ ὠμοθύ-
μῳ χρώμενος ἄλλως δεσπότῃ καταφυγῇ χρῆται ὡς
τευξόμενος ἐπικουρίας, μὴ περιΐδητε — προδιδόναι
γὰρ ἱκέτας οὐχ ὅσιον· ἱκέτης δὲ καὶ ὁ δοῦλος, ὥς-
περ εἰς τὴν ἑστίαν καταπεφευγώς, ἐν ᾗ δίκαιόν ἐ-
στιν ἀσυλίας τυγχάνειν — μάλιστα μὲν εἰς ἀδόλους
καταλλαγὰς ἐλθόντα χωρὶς ἐνέδρας. Εἰ δὲ μή, τὸ
γοῦν σπανιώτατον πραθείς· ἀλλαγαὶ γὰρ αἱ τῶν
δεσποτῶν ἄδηλον ὅπου τὴν ῥοπὴν ἕξουσι· τοῦ δ᾽ ὁ-
μολογουμένου κουφότερον τὸ ἄδηλον κακόν."

§. 17. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ οἰκείων καὶ ἀλλο-
τρίων, καὶ φίλων καὶ ἐχθρῶν, καὶ δούλων καὶ ἐλευ-
θέρων καὶ συνόλως ἀνθρώπων νομοθετεῖ· τὸ δὲ
ἐπιεικὲς καὶ ἥμερον, καὶ ἐπὶ τὴν τῶν ἀλόγων τείνει
φύσιν, ἀεὶ μεταδιδοὺς καὶ τούτοις ὥςπερ ἀπὸ πηγῆς
εὐμενοῦς, ἀρύσασθαί τινος χρηστοῦ. Κελεύει γὰρ
ἐν ἡμέροις ἀγέλαις κατά τε ποίμνας καὶ αἰπόλια καὶ
βουκόλια, τῆς παραχρῆμα τῶν γεννωμένων ἀπολαύ-
σεως ἀπέχεσθαι μήτε πρὸς ἐδωδὴν μήτε προφάσει
θυσιῶν λαμβάνοντας. Ὠμῆς γὰρ ὑπέλαβεν εἶναι
ψυχῆς, *) ἐφεδρεύειν ἀποκυϊσκομένοις ἀνυπέρθετον
διάζευξιν ἐγγόνων τε αὖ καὶ μητέρων, ἕνεκα γα-
στρὸς ἡδονῆς, μᾶλλον δὲ ἀηδίας ψυχῆς ἐκ τόπου
τινὸς καὶ παρηλλαγμένης. Φησὶν οὖν τῷ βιωσομέ-

*) Exod. 23, 19.

νῷ κατὰ τὴν ἱερωτάτην αὐτοῦ πολιτείαν, "Ὦ γεν-
ναῖε, πολλή τίς ἐστιν ἀφθονία σοὶ τῶν πρὸς ἀπό-
λαυσιν, οἷς μέμψις οὐ παρέπεται. Συγγνωστὸν γὰρ
ἂν ἦν ἴσως, ἐπειδὴ πολλὰ τῶν ἀβουλήτων ἀπορία
καὶ σπάνις δρᾶν ἀναγκάζει. Σὺ δὲ καὶ διαφέρειν
εἰς ἐγκράτειαν καὶ ἀρετὰς ὀφείλεις, τὴν καλλίστην
τεταγμένος τάξιν, ὑπὸ ταξιάρχῃ, τῷ τῆς φύσεως
ὀρθῷ λόγῳ, δι' ὧν ἡμερῶσθαί σε δεῖ, μηδὲν σκαι-
ὸν τῇ διανοίᾳ παραδεχόμενον. Τί δὲ ἂν ταῖς περὶ
τὴν ἀποκύησιν ὠδῖσιν ἐπιφέροιτ' ἔξωθεν ἑτέρας, ἐκ
τῆς παραχρῆμα τῶν γεννωμένων διαζεύξεως; Ἀνάγ-
κη γὰρ σφαδάζειν ἀποσπωμένων, διά τινα φυσι- 709
κὴν μητέρων πρὸς ἔγγονα φιλοστοργίαν, καὶ μάλι- P.
στα ὑπὸ τὸν τῆς κυήσεως καιρόν. Ἐπειδὴ πηγά-
ζοντες οἱ μαστοὶ, σπάνει τοῦ θηλάζοντος ἀνακοπὴν
τῆς ἐπιῤῥοίας λαμβανούσης, στειροῦνταί τε κατατει-
νόμενοι τῷ βάρει τοῦ γάλακτος, καὶ ἀλγηδόσι πιέ-
ζονται. Χάρισαι," φησὶ, "τῇ μητρὶ τὸ ἔγγονον, εἰ
397 καὶ μὴ τὸν σύμπαντα χρόνον, ἑπτὰ γοῦν τὰς
M. πρώτας ἡμέρας γαλακτοτροφῆσαι· καὶ μὴ ἀνωφελεῖς
ἃς ἡ φύσις ὤμβρησε πηγὰς τοῦ γάλακτος ἐν μα-
στοῖς ἐργάσῃ, τὰς δευτέρας χάριτας αὐτῆς ἀνελὼν,
ἃς ἐκ πολλοῦ τοῦ προμηθοῦς ἡτοιμάσατο, τὸ ἀκό-
λουθον, μακρόθεν αἰωνίᾳ καὶ τελείᾳ φρονήσει κα-
τιδοῦσα. Προτέρα μὲν γὰρ δωρεὰ γέννησις, δι' ἧς
τὸ μὴ ὂν ἄγεται εἰς τὸ εἶναι· δευτέρα δὲ γάλακτος
ἐπίῤῥοια, τροφὴ καιροῖς μαλακωτάτη ἐν ἁπαλῷ, μία
δ' οὖσα, ποτόν ἐστιν ὁμοῦ καὶ σιτίον. Ἔστι γὰρ
ὅσον μὲν ὑδατῶδες τοῦ γάλακτος ποτὸν, ὅσον δ' ὑ-
ποπαχύνεται, σιτίον, προνοίᾳ τοῦ μὴ κακοπαθεῖν τὸ
ἀρτίγονον, ἐφεδρευούσης χρόνοις διαφέρουσιν ἐνδείας,
ἀλλ' ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν προςφορὰν ἑκατέρου
τοῦ τῆς τροφῆς εἴδους, τὰς πικρὰς δεσποίνας δίψαν
τε καὶ πεῖναν ἐκφεύγειν. Τοῦτον ἀναγνόντες τὸν νό-
μον οἱ χρηστοὶ καὶ περιμάχητοι γονεῖς, ἐγκαλύψα-
σθε οἱ ἐπὶ τοῖς βρέφεσιν ἀεὶ φονῶντες, οἱ κακὴν

ἐφεδρεύοντες ἐφεδρείαν τοῖς ἀποκυουμένοις εἰς ἔκθεσιν, οἱ τοῦ σύμπαντος ἀνθρώπων γένους ἄσπονδοι πολέμιοι. Τίνι γὰρ δι᾽ εὐνοίας ἐγένεσθε, γενόμενοι τῶν ἰδίων τέκνων αὐτόχειρες; Οἱ τὰς πόλεις τό γ᾽ ἐφ᾽ αὑτοῖς ἧκον μέρος ἐρημοῦντες, ἀπὸ τῶν ἐγγυτάτω γένους ἀρξάμενοι τῆς ἀπωλείας· οἱ τοὺς τῆς φύσεως θεσμοὺς ἀνατρέποντες, καὶ ὅσα ἂν οἰκοδομῇ καθαιροῦντες· οἱ ἀνήμεροι καὶ ἀτίθασσοι ψυχῆς ὠμότητι γενέσει φθορὰν καὶ ζωῇ θάνατον ἐπιτειχίζοντες. Ἢ οὐχ ὁρᾶτε, ὅτι τῷ πάντα ἀρίστῳ νομοθέτῃ δι᾽ ἐπιμελείας ἐγένετο, μηδὲ τῶν ἀλόγων τὰ ἔγγονα διαζευχθῆναι τῆς τεκούσης, ἄχρις ἂν γαλακτοτροφηθῇ; Τὸ πλέον, ὦ γενναῖοι, δι᾽ ὑμᾶς, ἵν᾽ εἰ καὶ μὴ τῇ φύσει, μαθήσει γοῦν ἀναδιδάσκησθε τὸ φιλοίκειον, εἰς ἄρνας καὶ ἐρίφους ἀποβλέποντες· οἳ ἐν ἀφθόνοις χορηγίαις τῶν ἀναγκαίων τρυφᾶν οὐ κεκώλυνται, τῆς φύσεως μὲν αὐτὰς παρασκευασαμένης ἐν ἐπιτηδειοτάτοις χωρίοις, ἐξ ὧν εὐμαρεῖς τοῖς δεησομένοις αἱ ἀπολαύσεις γενέσονται· νομοθέτου δὲ μετὰ πολλῆς προθυμίας ἐφορῶντος, ἵνα μηδεὶς ἐμποδίζῃ τὰς εὐεργέτιδας καὶ σωτηρίους τοῦ θεοῦ δωρεάς.

§. 18. *Βουλόμενος δὲ τὰ ἡμερότητος καὶ ἐπιεικείας σπέρματα πολυτρόποις ἰδέαις ἐγκατασπεῖραι ταῖς διανοίαις, ἄλλο τίθησι διάταγμα συγγενὲς τοῖς* 710
398 *προτέροις, ἀπαγορεύων ἡμέρᾳ τῇ αὐτῇ συγκαταθύειν* P.
μητέρα καὶ ἔγγονον. Καὶ γὰρ εἰ θυτέον, ἀλλ᾽ οὖν γε ἐν χρόνοις διαφέρουσιν. Ὑπερβολὴ γὰρ ἀγριότητος, τὴν αἰτίαν τῆς γεννήσεως μετὰ τοῦ γεννηθέντος ζώου ἡμέρᾳ μιᾷ κτείνειν. Καὶ τοῦτο τοῦ χάριν; Ἢ γὰρ ἐπὶ προφάσει θυσιῶν, ἢ διὰ γαστρὸς ἀπόλαυσιν. Εἰ μὲν οὖν ἕνεκα θυσιῶν, ἐπέψευσται καὶ τὸ ὄνομα. Τὰ γὰρ τοιαῦτα σφάγια, οὐ θυσία. Τίς δὲ δὴ καὶ θεοῦ βωμὸς οὕτως ἀνίερα ἱερεῖα παραδέξαιτο; Τὸ δὲ πῦρ, οὐκ ἂν δίχα τμηθὲν ἐξ ἑαυτοῦ διασταίη, φεῦγον τὴν ἐξ ἀμίκτου πρά-

γματος ἕνωσιν; οἶμαι ἂν αὐτὸ μηδὲ πρὸς βραχύτατον χρόνον ὑπομεῖναι, αὐτίκα δὲ σβεσθῆναι προνοίᾳ τοῦ μὴ τὸν ἀέρα καὶ τὴν ἱερωτάτην πνεύματος φύσιν ὑπὸ τῆς καιομένης φλογὸς μιαίνεσθαι. Εἰ δὲ μὴ θυσιῶν χάριν, ἀλλὰ θοίνης, τίς οὐκ ἂν τῆς ὑπερφυοῦς γαστριμαργίας προβάλλοιτο καινὰς καὶ παρηλλαγμένας; Ἐκτόπους μὲν γὰρ ἡδονὰς οἱ δὴ τοιοῦτοι μεταδιώκουσι. Τίς δὲ ἡδονὴ κρεωφαγοῦσι, γεύσασθαι σαρκῶν ἐν ταὐτῷ τῶν μητέρων καὶ ἐγγόνων; Ὧν εἰ τὰ μέλη τις ἀναμῖξαι θελήσειεν ἀναπείρων ὀβελῶσιν ὀπτῶν ἐμφορήσασθαι, οὐκ ἄν μοι δοκεῖ διατελέσειν ἥσυχα, ῥῆξαι δὲ φωνὴν σχετλιάσαντα δι᾽ ὑπερβολὴν τοῦ καινουργηθέντος πάθους, καὶ μυρία λοιδορήσεσθαι τῆς λαιμαργίας, τοῖς εὐτρεπίζουσιν ἄλεκτον εὐωχίαν. Ἀλλ᾽ ὅ γε νόμος ἔξω περιῤῥαντηρίων ἐλαύνει καὶ ὅσα τῶν ζώων κυοφορεῖ, μὴ ἐπιτρέπων ἄχρις ἂν ἀποτέκῃ σφαγιάζεσθαι, τὰ κατὰ γαστρὸς ἐν ἴσῳ τοῖς ἀποκυηθεῖσι λογισάμενος· οὐκ ἐπειδὴ τὴν ἴσην ἔλαχεν ἀξίαν ἃ μηδ᾽ εἰς φῶς πρότερον ἦλθεν, ἀλλ᾽ ὑπὲρ τοῦ μακρόθεν ἐπισχεῖν τὴν εὐχέρειαν τῶν εἰωθότων πάντα φύρειν. Εἰ γὰρ τὰ φυτῶν τρόπον ἐμπεριαυξανόμενα καὶ μέρη νομιζόμενα τῶν κυούντων, νῦν μὲν ἡνωμένα, μηνῶν δὲ περιόδοις αὖθις ἀποσπασθησόμενα τῆς συμφυΐας, διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ γενήσεσθαι ζῶα φυλάττεται τῷ περὶ τὰς μητέρας ἀνεπιβουλεύτῳ, τοῦ μὴ τὸ λεχθὲν μίασμα συμβῆναι· πῶς οὐχὶ μᾶλλον τὰ ἀποτεχθέντα, καὶ κατ᾽ αὐτὰ ψυχῆς καὶ σώματος μεμοιραμένα; Πάντων γὰρ ἀνοσιώτατον ἑνὶ καιρῷ καὶ ἡμέρᾳ μιᾷ ἔγγονον ὁμοῦ καὶ μητέρα κτείνειν. Ἔνθεν δέ μοι δοκοῦσιν ὁρμηθέντες ἔνιοι τῶν νομοθετῶν καὶ τὸν ἐπὶ ταῖς κατακρίτοις γυναιξὶν εἰσηγήσασθαι νόμον, ὃς κελεύει τὰς ἐγκύους, ἂν ἄξια θανάτου δρῶσιν, μὴ κτείνειν μέχρις ἂν ἀποτέκωσιν,
M. ἵνα μὴ ἀναιρουμένων συναπόληται τὸ κατὰ γα-
399 στρός. Ἀλλ᾽ οὗτοι μὲν ἐπ᾽ ἀνθρώπων ταῦτα ἔγνω-

σαν· ὁ δὲ προσυπερβάλλων ἄχρι καὶ τῶν ἀλόγων
ζώων τὸ ἐπιεικὲς ἐπιτείνει, ἵν' ** τοῖς νόμοις πᾶσιν 711
ἀσκήσαντες, πολλῇ τινὶ περιουσίᾳ χρώμεθα φιλαν- P.
θρωπίας, τοῦ μὲν λυπεῖν καὶ ἀντιλυπεῖν ἀλλήλους
ἀπεχόμενοι, τὰ δ' οἰκεῖα ἀγαθὰ μὴ θησαυροφυλα-
κοῦντες, ἀλλ' εἰς μέσον προφέροντες καθάπερ συγ-
γενέσι, καὶ ἐκ φύσεως ἀδελφοῖς τοῖς πανταχῇ πᾶσιν.
Ἔτι τοίνυν τὸ μὲν ἔθνος ἐπὶ μισανθρωπίᾳ διαβαλ-
λέτωσαν, τοὺς δὲ νόμους ὡς ἄμικτα καὶ ἀκοινώνητα
παραγγέλλοντας αἰτιάσθωσαν οἱ δεινοὶ συκοφάνται,
περιφανῶς οὕτω τῶν μὲν νόμων ἔλεον μεταδιδόντων
καὶ ταῖς τῶν θρεμμάτων ἀγέλαις, τοῦ δὲ ἔθνους ἐκ
πρώτης ἡλικίας νομίμοις ὑφηγήσεσιν ὅσον ἐν ταῖς
ψυχαῖς ἀπειθὲς μεθαρμοζομένου πρὸς τὸ τιθασσόν.
Ἐπαποδύεται δ' αὐτὸς αὑτῷ καὶ ἐπαγωνίζεται, πο-
λύτροπος ὢν ἀρετῇ, καὶ τινι εὐτροπίᾳ χρώμενος πρὸς
τὰς καλὰς ὑφηγήσεις. Κελεύει γάρ, πρὶν ἀπότιτθον
γενέσθαι, μὴ ἀποσπᾶν τῆς τεκούσης, μήτε ἄρνα,
μήτε ἔριφον, μήτε ἄλλο τι τῶν ἐν ταῖς ἀγέλαις.
Καὶ προσδιαταξάμενος μὴ θύειν τῇ αὐτῇ ἡμέρῃ μή-
τέρα καὶ ἔγγονον, ἐπιδαψιλεύεται φάσκων ἄλλο,
"Οὐχ ἑψήσεις ἄρνα ἐν γάλακτι μητρός." *) Πάνυ
γὰρ ὑπέλαβεν εἶναι δεινὸν τὴν τροφὴν ζῶντος ἥδυ-
σμα γενέσθαι καὶ παράρτυσιν ἀναιρεθέντος· καὶ τὴν
μὲν φύσιν ἐπιμεληθεῖσαν αὐτοῦ τῆς διαμονῆς ὀμ-
βρῆσαι γάλα, ὃ διὰ μαστῶν τῆς τεκούσης ὡς ἐκ
δεξαμενῶν φέρεσθαι διετάξατο· τὴν δὲ τῶν ἀνθρώ-
πων ἀκρασίαν τοσοῦτον ἐπιβῆναι, ὡς τῷ τῆς ζωῆς
αἰτίῳ καταχρήσασθαι καὶ πρὸς τὴν τοῦ ὑπολοίπου
σώματος ἀνάλωσιν. Εἰ δὲ τὰ ἐν γάλακτι κρέα συν-
έψειν ἀξιοῖ, μὴ σὺν ὠμότητι χωρὶς δὲ ἀσεβείας ἑψέ-
τω. Μυρίαι θρεμμάτων ἀγέλαι εἰσὶ πανταχοῦ, καὶ
καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀμελγόμεναι διὰ βουκόλων,

---

*) Exod. 23, 19.

αἰπόλων, ποιμένων, οἷς κτηνοτροφοῦσιν ἡ μεγίστη πρόςοδος τὸ γάλα, τῇ μὲν ἐγκεχυμένον, τῇ δὲ συνιστάμενον καὶ πηγνύμενον εἰς τυρόν· ὥςτε ἀφθονίας ὑπαρχούσης τῶν ἀρνῶν ἢ ἐρίφων ἤ τινος ἑτέρου, τὸν γάλακτι μητρῴῳ κρέα συνέψοντα χαλεπὴν ἐπιδείκνυσθαι τρόπων σκαιότητα, τὸ ἀναγκαιότατον καὶ συγγενέστατον λογικῇ ψυχῇ πάθος ἐκτετμημένον τὸν ἔλεον.

§. 19. Ἄγαμαι δὲ καὶ ἐκεῖνον τὸν νόμον, ὃς καθάπερ ἐν χορῷ παναρμονίῳ συνᾴδων τοῖς προτέροις, διαγορεύει, "βοῦν ἀλοῶντα μὴ φιμοῦν." *) Οὗτος
400 γάρ ἐστιν ὁ πρὸ μὲν τῆς σπορᾶς οὔσης βαθυγείου
M. πεδιάδος ἀνατεμὼν τὰς αὔλακας, καὶ προετοιμασάμενος οὐρανῷ καὶ γεωπόνῳ τὰς ἀρούρας· τῷ μὲν ἵνα καιρίως κατασπείρῃ, τῷ δ' ἵνα κόλποι βαθεῖς ὑποδεξάμενοι τὰς διὰ τῶν ὑετῶν χάριτας, ταμιεύσωσι καὶ χορηγήσωσιν ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον τῷ σπόρῳ τροφὰς πίονας, ἄχρις ἂν σταχυοφορήσας τελειογονήσῃ τὸν ἐτήσιον καρπόν. Μετὰ δὲ τὴν τελείωσιν, πά- 712
λιν βοῦς ἐστὶ πρὸς ἑτέραν ὑπηρεσίαν ἀναγκαῖος, κά- P.
θαρσιν δραγμάτων καὶ διάκρισιν σκυβάλων ἀπὸ τοῦ γνησίου καὶ χρησίμου. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς γῆν ἀλοῶσι βουσὶν ἥμερον καὶ ῥητὴν πρόςταξιν εἶπεν, καὶ τὸν ἐπὶ τοῖς ἀροῦσι θρέμμασι τεθέντα νόμον ἑξῆς δίειμι τῆς αὐτῆς ὄντα συγγενείας. Ἀπαγορεύει γὰρ ἐν ταὐτῷ ζευγνύναι πρὸς ἄρουραν βοῦν καὶ ὄνον, **) οὐ μόνον τοῦ περὶ τὰ ζῶα ἀνοικείου στοχασάμενος — διότι τὸ μέν ἐστι καθαρὸν, ὄνος δὲ τῶν οὐ καθαρῶν, τὰ δὲ οὕτως ἠλλοτριωμένα συνάγειν οὐκ εὐπρεπές —, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τὴν ἰσχύν ἐστιν ἄνισα, προμηθεῖται τῶν ἀσθενεστέρων, ὡς μὴ πρὸς δυνατωτέρας βίας θλίβηται καὶ πιέζηται. Καίτοι τὸ μὲν ἀσθενέστερον ὄνος, ἔξω περιῤῥαντηρίων ἐλαύνε-

---

*) Deut. 25, 4. **) Ibid. 22, 10.

ται. Τὸ δὲ ἐῤῥωμενέστερον βοῦς ἐν ταῖς τελειοτάταις θυσίαις ἱερουργεῖται. Ἀλλ᾽ ὅμως οὔτε τῆς τῶν ἀκαθάρτων ἀσφαλείας ὠλιγώρησεν, οὔτε τοῖς καθαροῖς ἐφῆκεν ἰσχύϊ πρὸ δίκης χρῆσθαι, μόνον οὐκ ἄντικρυς βοῶν καὶ κεκραγὼς τοῖς ὦτα ἔχουσιν ἐν ψυχῇ, μηδένα τῶν ἑτεροεθνῶν ἀδικεῖν, οὐδὲν ἔχοντα αἰτιάσασθαι, ὅτι μὴ τὸ ἀλλογενὲς, ὅπερ ἐστὶν ἀναίτιον. Ὅσα γὰρ μήτε κακία, μήτε ἀπὸ κακιῶν, ἔξω παντὸς ἐγκλήματος ἵσταται.

§. 20. Ἐπιδαψιλευόμενος δὲ τὸ ἐπιεικὲς, πάλιν πλουσίως αὐτῷ καὶ κατακόρως χρῆται, μετιὼν ἀπὸ μὲν τῶν λογικῶν ἐπὶ τὰ ἄλογα, ἀπὸ δὲ τῶν ἀλόγων ἐπὶ τὰ φυτὰ, περὶ ὧν αὐτίκα λεκτέον, ἐπειδή γε περὶ τῶν πρότερον ἀνθρώπων καὶ τῶν ὅσα ψυχῆς μεμοίραται, λέλεκται. Ἀπείρηκε τοίνυν ἄντικρυς *) μήτε δενδροτομεῖν ὅσα τῆς ἡμέρου ὕλης, μήτε κείρειν ἐπὶ λύμῃ σταχυοφοροῦσαν πρὸ καιροῦ πεδιάδα, μήτε συνόλως καρπὸν διαφθείρειν, ἵνα περιουσίᾳ μὲν τροφῶν ἀφθόνων χορηγῆται τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, περιουσιάζῃ δὲ μὴ μόνον τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς τὸν ἁβροδίαιτον βίον. Ἀναγκαῖον μὲν γὰρ ὁ τοῦ σίτου καρπὸς εἰς τροφὴν ἀνθρώποις ἀποκριθεὶς, πρὸς δὲ τὸν ἁβροδίαιτον βίον αἱ τῶν ἀκροδρύων ἀμύθητοι ποικιλίαι. Γίνονται δὲ ἐν ἐν-
401 δείαις πολλάκις αὗται τροφαὶ δεύτεραι.

M. §. 21. Καὶ προςυπερβάλλων οὔτε τῶν πολεμίων χώραν τέμνειν ἐᾷ, παραγγέλλει δὲ ἀνέχειν δενδροτομιῶν, ἄδικον ὑπολαμβάνων τὴν πρὸς ἀνθρώπους ὀργὴν ἀποσκήπτειν εἰς τὰ μηδενὸς αἴτια κακοῦ. Ἔπειτα δὲ ἀξιοῖ μὴ μόνον τὸ παρὸν βλέπειν, ἀλλὰ καὶ τὸ μέλλον ὥςπερ ἀπὸ σκοπῆς μακρόθεν ὀξυωπίᾳ λογισμοῦ καθορᾶσθαι, μηδενὸς ἐν ὁμοίῳ μένοντος, ἀλλὰ πάντων τροπαῖς καὶ με-

*) Deut. 20, 19.

ταβολαῖς χρωμένων, ὡς εἰκὸς εἶναι τοὺς τέως δυς-
μενεῖς ἐπικηρυκευσαμένους καὶ συμβατηρίων ἄρξαν-
τας, ἐνσπόνδους αὐτίκα γενέσθαι. Φίλους δὲ τρο-
φῶν ἀναγκαίων ἀποστερεῖν χαλεπὸν, μηδὲν ταμιευ- 713
σαμένους τῶν ἐπ' ὠφελείᾳ, διὰ τὴν τοῦ μέλλοντος P.
ἀδηλότητα. Πάνυ γὰρ ἐκεῖνο καλῶς εἴρηται τοῖς
παλαιοῖς, ὅτι καὶ φιλίας κοινωνητέον, μὴ ἀπογινώ-
σκοντας ἔχθραν, καὶ προςκρουστέον ὡς φιλίας ἐσο-
μένης, ἵνα ἕκαστος ἐν τῇ ἑαυτοῦ φύσει ταμιεύηταί
τι τῶν εἰς ἀσφάλειαν, καὶ μὴ ἀπογυμνωθεὶς ἐν ἔρ-
γοις καὶ λόγοις, μετανοῇ τῆς ἄγαν εὐχερείας, ὅτ' οὐ-
δὲν ὄφελος, αἰτιώμενος ἑαυτόν. Τὸ λόγιον τοῦτο
χρὴ φυλάττειν καὶ τὰς πόλεις, ἐν μὲν εἰρήνῃ προνο-
ουμένας τῶν κατὰ πόλεμον, ἐν δὲ πολέμῳ τῶν
κατ' εἰρήνην, καὶ μήτε τοῖς συμμάχοις ἀνέδην
προςπιστεύειν ὡς οὐ χρησομένοις μεταβολῇ πρὸς
τὸ ἀντίπαλον, μήτε τοῖς πολεμίοις εἰςάπαν ἀπι-
στεῖν, ὡς οὐ δυνησομένοις ποτὲ μεθαρμόσασθαι πρὸς
τὸ ἔνσπονδον. Εἰ μέντοι καὶ μηδὲν ὑπὲρ ἔχθρου
πρακτέον δι' ἐλπίδα καταλλαγῶν; οὐδὲν ἐχθρὸν φυ-
τὸν, ἀλλὰ πάντα ἔνσπονδα καὶ ὠφέλιμα. Τὰ δ'
ἥμερα καὶ διαφερόντως ἀναγκαῖα, ὧν ὁ καρπὸς, ἢ
τροφή ἐστιν, ἢ ἰσότιμον τροφῇ κτῆμα. Τί δὲ
δεῖ πεπολεμῶσθαι πρὸς τὰ μὴ πολέμια, τέμνον-
τας, ἢ καίοντας, ἢ ῥίζαις αὐταῖς ἀνασπῶντας,
ἅπερ αὐτὴ ἡ φύσις ὑδάτων ἐπιῤῥοίαις καὶ θέρους
εὐκρασίαις ἐτελειογόνησε, δασμοὺς ἐτησίους οἴσοντα
ἀνθρώποις οἷα βασιλεῦσιν; Ἐμέλησε δ' αὐτῷ καθά-
περ ἀγαθῷ προστάτῃ ἄληπτον εἶναι, μὴ μόνον ζώοις,
ἀλλὰ καὶ φυτοῖς, ἰσχύν τε καὶ ῥώμην καὶ μάλιστα
τοῖς ἡμέροις· ἐπειδὴ καὶ πλείονος ἄξια φροντίδος
ἐστὶ, καὶ οὐχ ὁμοίως τοῖς ἀγρίοις ἔγγονα, γεωργικῆς
ἐπιστήμης δεόμενα πρὸς κραταιοτέραν δύναμιν. Κε-
402 λεύει γὰρ τὰ νέα φυτὰ τῶν δένδρων ἐπὶ τριετίαν
M. ἑξῆς τιθηνεῖσθαι, τάς τε περιττὰς ἐπιφύσεις ἀπο-
τέμνοντας, ὑπὲρ τοῦ μὴ βαρυνόμενα πιέζεσθαι, καὶ

ὑπὲρ τοῦ μὴ κατακερματιζομένης τῆς τροφῆς δι' ἔνδειαν ἐξασθενεῖν, γυροῦν τε καὶ περισκάπτειν, ἵνα μηδὲν τῶν ἐπὶ ζημίᾳ παραβλαστάνῃ, τὴν αὔξησιν κωλῦον. Τόν τε καρπὸν οὐκ ἐᾷ δρέπεσθαι κατὰ μετουσίαν ἀπολαύσεως οὐ μόνον ἐπειδὴ ἀτελὴς ἐξ ἀτελῶν ἔμελλεν ἔσεσθαι — καὶ γὰρ τῶν ζώων ὅσα μὴ τέλεια οὐ τελειογονεῖ —, ἀλλὰ καὶ διότι βλάπτεσθαι τὰ νεόφυτα, καὶ τρόπον τινὰ χαμαίζηλα ἔμελλε, κωλυόμενα ἐρνοῦσθαι. Πολλοὶ γοῦν τῶν γεωπόνων ἔαρος ὥρᾳ ἐπιτηροῦσι τὰ νέα τῶν δένδρων, ἵν' ὃν ἂν τέκῃ καρπὸν εὐθὺς ἀποθλίβωσι, πρὶν ἐπίδοσιν καὶ συναύξησιν λαβεῖν, φόβῳ τῆς τῶν τεκόντων ἀσθενείας. Συμβαίνει γὰρ εἰ μὴ προφυλάξαιτό τις, ὅτε χρὴ τελειωθέντα καρπὸν φέρειν, ἀγονεῖν, ἢ ἀμβλίσκειν, ἐξασθενήσαντα, τῷ πρὸ καιροῦ πλησθῆναι φορᾶς, ὡς αἱ παλαιαὶ κληματίδες ἐπηχθισμέναι ῥίζαις αὐταῖς τρύχουσι τὰ στελέχη. Μετὰ δὲ τριετίαν, ὅταν αἱ μὲν ῥίζαι βα- 714
θύνωσι προσεχόμεναι τῷ ἐδάφει κραταιότερον, τὸ P.
δὲ στέλεχος ὥσπερ ἀκλινέσι θεμελίοις ἐπερηρεισμένον αὔξηται σὺν εὐτονίᾳ, δύναται τελειογονεῖν ἔτει τετάρτῳ κατὰ τέλειον ἀριθμόν. Τετράδι δὲ κελεύει δρέπεσθαι τὸν καρπὸν, οὐ πρὸς ἀπόλαυσιν, ἀλλ' ὅλον αὐτὸν καθιεροῦν ἀπαρχὴν τῷ θεῷ, τῇ μὲν τῶν προγεγονότων χαριστήριον, τῇ δὲ ἐλπίδι τῆς εἰς τὸ μέλλον εὐκαρπίας, καὶ τῷ μετὰ τοῦτο προςοδεύεσθαι. Ὁρᾷς ὅσον τὸ ἵλεων καὶ χρηστὸν ἐπιδείκνυται, καὶ ὡς ἀνακέχυκεν αὐτὸ πρὸς ἅπασαν ἰδέαν ἀνθρώπων τὸ πρῶτον, καὶ ἂν ἀλλόφυλός τις ἢ ἐχθρὸς ᾖ· εἶτα ζώων ἀλόγων, καὶ ἂν μὴ τυγχάνῃ καθαρὰ, ἐπὶ δὲ πᾶσι, σπαρτῶν ὁμοῦ καὶ δένδρων. Ὁ γὰρ ἐν ταῖς ἀφαντάστοις φύσεσι προμαθὼν ἐπιείκειαν, εἰς οὐδὲν ἂν τῶν ψυχῆς μεμοιραμένων ἐξαμάρτοι. Ὅ τε μηδὲν ἐπιχειρῶν νεωτερίζειν περὶ τὰ ἔμψυχα, πόῤῥωθεν ἀναδιδάσκεται τῶν λογικῶν ἐπιμελεῖσθαι.

§. 22. Τοιαύταις ὑφηγήσεσι τὰς διανοίας τῶν κατ᾽ αὐτὸν πολιτευομένων ἐξημερώσας, ὑπεροψίας καὶ ἀλαζονείας ἀργαλεωτάτων καὶ ἐπαχθεστάτων κακῶν διέζευξεν, ὧν ὡς μεγίστων ἀγαθῶν οἱ πολλοὶ περιέχονται, καὶ μάλισθ᾽ ὅταν πλοῦτοι καὶ δόξαι καὶ ἡγεμονίαι περιουσίας ἀφθόνους χορηγῶσιν. Ἀλαζονεία γὰρ φύεται καὶ ἐν ἠμελημένοις πολλάκις καὶ ἀφανέσιν ἀνθρώποις, ὡς καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ψυχῆς παθῶν τε καὶ νοσημάτων καὶ ἀῤῥωστημάτων. Τὴν δὲ ἐπὶ πλέον εὐλάβειαν καὶ
403 παραύξησιν οὐ λαμβάνει, ἀλλ᾽ οἷα πυρὸς οὐσία
M. σπάνει ὕλης ἀμαυροῦται. Περιφαίνεται δὲ ἐν τοῖς μεγάλοις, χορηγοὺς, ὡς ἔφην, ἔχουσι τούτου τοῦ κακοῦ πλούτους καὶ δόξας καὶ ἡγεμονίας, ὧν ὑποπλησθέντες καθάπερ οἱ πολὺν ἄκρατον ἐμφορησάμενοι, μεθύουσι καὶ ἐμπαροινοῦσι δούλοις ὁμοῦ καὶ ἐλευθέροις, ἔστι δ᾽ ὅτε καὶ ὅλαις πόλεσι. Τίκτει γὰρ κόρος ὕβριν, ὡς ὁ τῶν παλαιῶν λόγος. Διὸ παγκάλως Μωϋσῆς ἱεροφαντῶν παραινεῖ πάντων μὲν ἁμαρτημάτων ἀπέχεσθαι, διαφερόντως δὲ ὑπεροψίας. Εἶθ᾽ ὑπόμνησιν ποιεῖται τῶν ἀναφλέγειν τὸ πάθος εἰωθότων, πλησμονῆς τὰς τροφὰς ἀμέτρους, καὶ οἰκιῶν καὶ κτημάτων καὶ θρεμμάτων ἀφθόνους περιουσίας. Γίνονται γὰρ εὐθὺς αὐτῶν ἀκράτορες, διαιρόμενοι καὶ φυσώμενοι, οἷς μία θεραπείας ἐλπὶς, τὸ μηδέποτε ἐκλανθάνεσθαι θεοῦ. Καθάπερ γὰρ ἀνατείλαντος ἡλίου, τὸ μὲν σκότος ἀφανίζεται, φωτὸς δὲ πληροῦται τὰ πάντα· τὸν αὐτὸν τρόπον ὅταν θεὸς, ὁ νοητὸς ἥλιος, ἀνάσχῃ καὶ ἐπιλάμψῃ ψυχὴν, ὁ μὲν τῶν κακιῶν καὶ παθῶν ζόφος ἀνασκίδναται, τῆς δ᾽ αὐγοειδεστάτης ἀρετῆς τὸ καθαρώτατον καὶ ἀξιέραστον εἶδος ἐπιφαίνεται.

§. 23. Στέλλει δ᾽ ἔτι μᾶλλον καὶ καθαιρεῖ ὑ- 71
περοψίαν, ἀξιῶν τὰς αἰτίας συλλέγειν, δι᾽ ἃς ἄλη- P
στον θεοῦ μνήμην ἀγαλματοφορεῖ. „Οὗτος γὰρ

σοι," φησὶ, *) "δίδωσιν ἰσχὺν ποιῆσαι δύνα-
μιν·" ἄγαν παιδευτικῶς. Ὁ γὰρ ἀκριβῶς ἀναδι-
δαχθεὶς, ὅτι δῶρον εἴληφε παρὰ θεοῦ τὸ εὔτονον
καὶ ῥωμαλέον, τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν ἐκλογιζόμενος,
ἣν πρὶν ἀπολαῦσαι τῆς δωρεᾶς εἶχεν, ὑψηλὸν καὶ
ὑπέραυχον φρόνημα διώσεται, καὶ εὐχαριστήσει τῷ
τῆς κρείττονος αἰτίῳ μεταβολῆς. Ψυχῆς δὲ εὐχα-
ρίστου ἀλαζονεία πολέμιος, ἐπεὶ καὶ τῷ ἐναντίῳ ἀ-
χαριστία συγγενὲς ὑπεροψίας. Εὐρωστεῖ σοι τὰ
πράγματα, λαβὼν καὶ κτησάμενος σώματος ἰσχὺν
ἣν ἴσως οὐ προσεδόκησας, ποίει δύναμιν. Τί δὲ
τοῦτ' ἔστιν; ἀκριβωτέον τοῖς μὴ πάνυ συνορῶσι
τὸ δηλούμενον. Πολλοὶ τἀναντία ὧν εὖ πεπόν-
θασι δρᾶν ἐπιχειροῦσιν. Ἢ γὰρ πλουτήσαντες πε-
νίαν ἄλλοις κατασκευάζουσιν, ἢ δόξης καὶ τιμῆς ἐπὶ
μέγα μετασχόντες ἀδοξίας καὶ ἀτιμίας ἑτέροις αἴ-
τιοι γίγνονται. Χρὴ δὲ καὶ τὸν φρόνιμον καὶ ἀγ-
χίνουν, ὡς ἔνι μάλιστα, τοιούτους καὶ τοὺς πλη-
σιάζοντας κατασκευάζειν, καὶ τὸν σώφρονα ἐγκρα-
τεῖς, καὶ γενναίους τὸν ἀνδρεῖον, καὶ τὸν δίκαιον
δικαίους, καὶ συνόλως ἀγαθοὺς τὸν ἀγαθόν. Ταῦ-
τα γὰρ ὡς ἔοικε δυνάμεις, ὧν ὅ γε ἀστεῖος ὡς οἰ-
404 κείων περιέξεται· δύναμις δὲ καὶ ἀσθένεια τἀν-
αντία, σπουδαίων ἀλλότρια ἠθῶν. Ἄλλως τε καὶ
μάθημα ἀναδιδάσκει τῇ λογικῇ φύσει πρεπωδέ-
στατον, μιμεῖσθαι θεὸν καθ' ὅσον οἷόν τε, μη-
δὲν παραλιπόντα τῶν εἰς τὴν ἐνδεχομένην ἐξο-
μοίωσιν.

§. 24. Ἐπειδὴ τοίνυν ἔλαβες ἰσχὺν παρὰ τοῦ δυνατωτέρου, μετάδος ἄλλοις ἰσχύος, διαθεὶς ἃ ἔπαθες, ἵνα μιμήσῃ θεὸν τῷ παραπλήσια χαρίζεσθαι. Κοινωφελεῖς γὰρ αἱ τοῦ πρώτου ἡγεμόνος δωρεαὶ, ἃς δίδωσιν ἐνίοις, οὐχ ἵν' ἐκεῖνοι λαβόν-

*) Deut. 8, 18.

τες ἀποκρύψωσιν, ἢ καταχρήσωνται πρὸς ζημίαν
ἑτέρων, ἀλλ' ἵν' εἰς μέσον προενεγκόντες ὥςπερ ἐν
δημοθοινίᾳ, πάντας ὅσους οἷόν τε καλέσωσιν ἐπὶ
τὴν χρῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν αὐτῶν· Λέγομεν οὖν καὶ
τῷ πολυχρηματῳ καὶ ἐνδόξῳ, καὶ εὐέκτῃ, καὶ ἐπι-
στήμονι, πλουσίους καὶ εὐέκτας, καὶ ἐπιστήμο-
νας καὶ συνόλως ἀγαθοὺς ἀπεργάζεσθαι τοὺς ἐντυγ-
χάνοντας, ἀλλὰ μὴ φθόνον καὶ βασκανίαν ἀρετῆς
προτιμήσαντας τοῖς εὖ πράττειν δυναμένοις ἀντι-
βαίνειν. Τοὺς δὲ μέγα πνέοντας ὑπὸ ἀλαζονείας
καὶ ἀθεραπεύτως εἰς ἅπαν ἔχοντας ὁ νόμος παγκά-
λως οὐκ ἤγαγεν εἰς κρίσιν ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ μό-
νῳ τῷ θείῳ παρέδωκε δικαστηρίῳ. Φησὶ γάρ,
„Ὃς ἂν ἐγχειρῇ τι πράττειν μεθ' ὑπερηφανίας, τὸν
θεὸν παροξύνει." *) Διὰ τί; Ὅτι πρῶτον μὲν ἀ-
λαζονεία ψυχῆς ἐστι κακία. Ψυχὴ δὲ ἀόρατος, ὅτι
μὴ θεῷ. Κολαστὴς δὲ, ὁ μὲν τυφλὸς, ἐπίμεμ- 71
πτος, ἄγνοιαν κατήγορον ἔχων· ὁ δὲ βλέπων, ἐπαι- F
νετὸς, ἐπιστήμῃ πάντα δρῶν. Ἔπειτα δ' ὅτι φρο-
νήματος ὑπόπλεως ἀλόγου γενόμενος πᾶς ἀλαζὼν,
„οὔτε ἄνδρα οὔτε ἡμίθεον μᾶλλον ἢ δαίμονα" κα-
τὰ τὸν Πίνδαρον ὑπολαμβάνει ἑαυτὸν, ὑπὲρ τοὺς
ὅρους τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως βαίνειν ἀξιῶν. Ἔστι
δ' αὐτῷ καθάπερ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἐπίληπτον,
κατά τε τὰς σχέσεις καὶ κινήσεις ἁπάσας. Ἀκρο-
βατεῖ τε γὰρ, καὶ τὸν αὐχένα μετέωρον ἐξαίρει
φρυαττόμενος, καὶ πλέον τῆς φύσεως ἐπῆρται καὶ
πεφύσηται, καὶ ὁρῶν παραβλέπει πλαγίαις ὄψεσι,
καὶ ἀκούων παρακούει, καὶ χρῆται τοῖς μὲν οἰκέ-
ταις ὡς θρέμμασι, τοῖς δὲ ἐλευθέροις ὡς οἰκέταις,
καὶ τοῖς μὲν συγγενέσιν ὡς ἀλλοτρίοις, τοῖς δὲ φί-
λοις ὡς κόλαξι, τοῖς δ' ἀστοῖς ὡς ξένοις. Πάν-
των τε εἶναι οἴεται πλουσιώτατος, ἐπισημότατος,

*) Num. 15, 30.

κάλλιστος, ἰσχυρότατος, φρονιμώτατος, σωφρονέστατος, δικαιότατος, λογικώτατος, ἐπιστημονικώτατος.
405 Εἶτα τοὺς ἄλλους ὑπολαμβάνει πένητας, ἀδόξους, ἀτίμους, ἄφρονας, ἀδίκους, ἀνεπιστήμονας, καθάρματα, τὸ μηδέν. Εἰκότως οὖν ὁ τοιοῦτος ἀντιδίκῳ καὶ κολαστῇ χρήσαιτ' ἄν, ὥς φησιν ὁ ἱεροφάντης, θεῷ.

ΠΕΡΙ
ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ.

ARGUMENTUM LIBRI
DE
POENITENTIA.

Qui poenitentiam agunt, iis praemia praestantissima promittit legislator benevolus, ius civitatis optimae, usumque commodorum omnium et magnorum et parvorum (1.). Resipiscat igitur quicunque falsis opinionibus, cultui dei impuro, mendaciis indulgeat, optimasque Moysis leges diligenter ediscat, ut his ducibus ex ignorantia nanciscatur scientiam deumque sibi reddat propitium. (2.)

§. 1. Φιλάρετος δὲ καὶ φιλόκαλος καὶ διαφερόντως φιλάνθρωπος ὢν ὁ ἱερώτατος Μωϋσῆς, προτρέπει τοὺς πανταχοῦ πάντας εὐσεβείας καὶ δικαιοσύνης εἶναι ζηλωτὰς, ἆθλα προτιθεὶς, ὡς νικηφόροις, μεγάλα τοῖς μετανοοῦσι, πολιτείας κοινωνίαν τῆς ἀρίστης, καὶ τῶν κατ᾽ αὐτὴν ἀπόλαυσιν μικρῶν τε καὶ μεγάλων. Ἀγαθὰ μὲν προηγούμενα ἐν σώμασιν ἡ ἄνοσος ὑγεία, ἐν δὲ ναυτιλίαις ἀκίνδυνος εὔπλοια, ἐν δὲ ψυχαῖς ἡ ἄληστος μνήμη τῶν ἀξίων μνημονεύεσθαι. Δεύτερα δὲ τὰ κατ᾽ ἐπανόρθωσιν συνιστάμενα, ἥ τε ἐκ νόσων ἀνάληψις, καὶ ἡ ἐκ τῶν κατὰ πλοῦν κινδύνων εὐκταιοτάτη σωτηρία, καὶ ἡ

λήθης ἐγγινομένη ἀνάμνησις, ἧς ἀδελφὸν καὶ συγγε-
νέστατον τὸ μετανοεῖν, οὐκ ἐν τῇ πρώτῃ καὶ ἀνω-
τάτω τεταγμένον τάξει τῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' ἐν τῇ με-
τὰ ταύτην φερόμενον δευτερεῖα. Τὸ μὲν γὰρ μηδὲν
συνόλως ἁμαρτεῖν, ἴδιον θεοῦ, τάχα δὲ καὶ θείου
ἀνδρός· τὸ δ' ἁμαρτόντα μεταβαλεῖν πρὸς ἀνυπαί-
τιον ζωὴν, φρονίμου, καὶ τὸ συμφέρον εἰς ἅπαν οὐκ
ἀγνοήσαντος. Ὅθεν τοὺς τοιούτους συνάγων καὶ μυ-
σταγωγῶν προςκαλεῖται τὰς συμβατηρίους, καὶ φιλι-
κὰς προτείνων ὑφηγήσεις, αἳ παραινοῦσιν ἀψεύδειαν
ἀσκεῖν, καὶ τῦφον προβεβλῆσθαι, καὶ ἀληθείας καὶ
ἀτυφίας ἀναγκαιοτάτων καὶ εὐδαιμονίας αἰτιωτάτων
περιέχεσθαι, μυθικῶν πλασμάτων κατεξαναστάντας,
ἅπερ ἐκ πρώτης ἡλικίας ἁπαλαῖς ἔτι ψυχαῖς γονεῖς
καὶ τίτθαι καὶ παιδαγωγοὶ καὶ μυρίοι ἄλλοι τῶν 717
συνήθων ἐνεχάραξαν, πλάνον ἀνήνυτον περὶ τῆς τοῦ P.
ἀρίστου γνώσεως ἀπεργασάμενοι. Τί δ' ἂν εἴη τῶν
ὄντων ἄριστον, ἢ θεός; Οὗ τὰς τιμὰς προςένειμαν
τοῖς οὐ θεοῖς, τοῖς μὲν ἀποσεμνύνοντες πλέον τοῦ
μετρίου, τοῦ δὲ εἰς ἅπαν οἱ κενοὶ φρενῶν ἐκλαθόμε-
νοι. *Πάντας* οὖν ὅσοι τὸν κτίστην καὶ πατέρα τοῦ
παντὸς εἰ καὶ μὴ ἐξ ἀρχῆς σέβειν ἠξίωσαν, ἀλλ'
ὕστερον, μοναρχίαν ἀντὶ πολυαρχίας σέβειν ἀσπα-
σάμενοι, φιλτάτους καὶ συγγενεστάτους ὑποληπτέον,
406 τὸ μέγιστον εἰς φιλίαν καὶ οἰκειότητα παρασχομέ-
M νους θεοφιλὲς ἦθος, οἷς χρὴ καὶ συνήδεσθαι, καθά-
περ ἂν εἰ καὶ τυφλοὶ πρότερον ὄντες, ἀνέβλεψαν, ἐκ
βαθυτάτου σκότους αὐγοειδέστατον φῶς ἰδόντες.

§. 2. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον καὶ ἀναγκαιότατον
τῶν εἰς μετάνοιαν εἴρηται· μετανοείτω δέ τις, μὴ
μόνον ἐφ' οἷς ἠπατήθη πολὺν χρόνον τὰ γενητὰ
πρὸ τοῦ ἀγενήτου καὶ ποιητοῦ θαυμάσας, ἀλλὰ καὶ
ἐν τοῖς ἄλλοις ὅσα περὶ βίον ἀναγκαῖα μετιών, ὥς-
περ ἐκ τῆς φαυλοτάτης τῶν κακοπολιτειῶν ὀχλοκρα-
τίας, εἰς τὴν εὐνομωτάτην πολιτείαν δημοκρατίαν,
τοῦτ' ἔστιν ἐξ ἀμαθίας εἰς ἐπιστήμην ὧν ἡ ἄγνοια

αἰσχρὸν, ἐξ ἀφροσύνης εἰς φρόνησιν, ἐξ ἀκρατείας εἰς ἐγκράτειαν, ἐξ ἀδικίας εἰς δικαιοσύνην, ἐξ ἀτολμίας εἰς θαῤῥαλεότητα. Πάγκαλον γὰρ καὶ συμφέρον αὐτομολεῖν ἀμεταστρεπτὶ πρὸς ἀρετὴν, κακίαν ἐπίβουλον δέσποιναν ἀπολιπόντας. Ἅμα δ' ἀναγκαῖον ἕπεσθαι ὡς ἐν ἡλίῳ σκιὰν σώματι, καὶ τῇ τοῦ ὄντος θεοῦ τιμῇ πᾶσαν τὸν τῶν ἄλλων ἀρετῶν κοινωνίαν. Γίνονται γὰρ εὐθὺς οἱ ἐπηλύται σώφρονες, ἐγκρατεῖς, αἰδήμονες, ἥμεροι, χρηστοὶ, φιλάνθρωποι, σεμνοὶ, δίκαιοι, μεγαλόφρονες, ἀληθείας ἐρασταὶ, κρείττους χρημάτων καὶ ἡδονῆς. Ἐπεὶ καὶ τὸ ἐναντίον τοὺς τῶν ἱερῶν νόμων ἀποστάντας ἰδεῖν ἔστιν ἀκολάστους, ἀναισχύντους, ἀδίκους, ἀσέμνους, ὀλιγόφρονας, φιλαπεχθήμονας, ψευδολογίας ἑταίρους καὶ ψευδορκίας, τὴν ἐλευθερίαν πεπρακότας ὄψου καὶ ἀκράτου καὶ πεμμάτων καὶ εὐμορφίας, εἴς τε τὰς γαστρὸς ἀπολαύσεις καὶ τῶν μετὰ γαστέρα, ὧν τὰ τέλη βαρύτατα ζημίαι σώματός τε καὶ ψυχῆς εἰσίν. Παγκάλους μέντοι καὶ τὰς εἰς μετάνοιαν ὑφηγήσεις ποιεῖται, αἷς διδασκόμεθα μεθαρμόζεσθαι τὸν βίον ἐξ ἀναρμοστίας εἰς τὴν ἀμείνω μεταβολήν. Φησὶ, *) γὰρ ὅτι τουτὶ τὸ πρᾶγμα οὐχ ὑπέρογκόν ἐστιν οὔτε μακρὰν ἀφεστὼς, οὔτε κατὰ τὸν αἰθέρα ἀνωτάτω, καὶ ἐσχατιαῖς τῆς μεγάλης θαλάττης, ὡς ἀδυνατῆσαι λαβεῖν, ἀλλ' ἔστιν ἐγγυτάτω τρισὶ μέρεσι τῶν καθ' ἡμᾶς ἐν-
διαιτώμενον, στόματι, καὶ καρδίᾳ, καὶ χερσὶ, διὰ 718
συμβόλων, λόγοις καὶ βουλαῖς καὶ πράξεσι. Λόγου P.
μὲν στόμα σύμβολον, καρδία δὲ βουλευμάτων, πράξεων δὲ χεῖρες, ἐν οἷς τὸ εὐδαιμονεῖν ἐστίν. Ὅταν μὲν γὰρ οἷος ὁ λόγος τοιάδε ἡ γνώμη, καὶ οἷον τὸ βούλευμα τοιάδε ἡ πρᾶξις, ἐπαινετὸς καὶ τέλειος ὁ βίος· ὅταν δὲ στασιάζῃ ταῦτα ἐν ἀλλήλοις ἀτελής τε καὶ ψεκτὸς, εἰ μή τις τῆς ἁρμονίας ταύτης ἐπιλάβοιτο, γε-

*) Deut. 30, 11.

νόμενος ὁμοῦ καὶ θεοφιλὴς καὶ φιλόθεος. Ὅθεν εὖ
407 καὶ συμφώνως τοῖς εἰρημένοις ἐχρήσθη τὸ λόγιον
ἐκεῖνο, „Τὸν κύριον ἀντηλλάξω σήμερον εἶναί σοι εἰς θεὸν, καὶ κύριος ἀντηλλάξατό σε σήμερον γενέσθαι λαὸν αὐτῷ.“ *) Παγκάλη γε τῆς αἱρέσεως ἡ ἀντίδοσις σπεύδοντος ἀνθρώπου μὲν θεραπεύειν θεὸν, θεοῦ δὲ ἀνυπερθέτως ἐξοικειοῦσθαι τὸν ἱκέτην, καὶ προαπαντᾷν τῷ βουλεύματι τοῦ γνησίως καὶ ἀνόθως ἰόντος ἐπὶ τὴν θεραπείαν αὐτοῦ. Ὁ δ' ἀληθὴς θεραπευτής τε καὶ ἱκέτης, καὶ ἂν εἷς ὢν ἀνὴρ ἀριθμῷ τυγχάνῃ, δυνάμει καθάπερ αὐτὸς αἱρεῖται, σύμπας ἐστὶν ὁ λεὼς ἰσότιμος ὅλῳ ἔθνει γεγονώς. Καὶ πέφυκεν οὕτως ἔχειν. Ὡς γὰρ ἐν νηῒ μὲν κυβερνήτης πᾶσι τοῖς ναύταις ἀντίῤῥοπος, ἐν δὲ στρατοπέδῳ στρατηγὸς ἅπασι τοῖς στρατιώταις, διαφθαρέντος γοῦν ἡττᾶσθαι συμβαίνει, καθάπερ ἂν εἰ καὶ πάσῃ δυνάμει ἡβηδὸν ἑάλω· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ σοφὸς ὅλου ἔθνους ἀξιώματι ἁμιλλᾶται, τείχει πεφραγμένος ἀκαθαιρέτῳ, θεοσεβείᾳ.

*) Lev. 26, 12.

ΠΕΡΙ ΑΘΛΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΤΙΜΙΩΝ.

ARGUMENTUM LIBRI DE PRAEMIIS ET POENIS.

Bonis deus dat praemia, malis poenas infligit (1.). Bonorum primum officium est spem omnem collocare in deo; quod qui facit, is demum verus homo (Enos) (2.). Alterum est poenitentiam agere in solitudine (3.); cuius praemia sunt salus in pernicie publica et custodia ac tutela omnis generis animalium (Noë) (4.). Haud secus etiam bonorum est fidem deo exhibere constantem, cuius praemium est aeternum gaudium (Isaac) (5.). His virtutibus adiungenda est meditatio rerum divinarum (ἄσκησις), cuius praemium est videre deum (Jacob) (6.), quod est omnium maximum (7.), cui aliud accedit torpor, qui allegorice innuit contractionem affectuum, inprimis arrogantiae vanae et superbiae (8.). Moyses, qui pietatem aeque ac iustitiam coluit, praeter haec quattuor aliis praemiis eximiis dignus est habitus, dignitate regis, legislatoris, prophetae et pontificis (9.). Quae singulis hominibus praemia tribuuntur, eadem etiam familiae, gentes et populi obtinent, ut Adamus cum filio et nepote (10. 11.). — Poenarum divinarum gravitatem ostendit Cainus fratricida (12.), aedituorumque in sacerdotes conspiratio (13.). Benedictione divina gaudebunt, qui cogitando, loquendo, agendo praecepta divina observant (14.); tales ne a bestiis quidem feris violabuntur (15.), vitamque placidam agent (16.). Talibus etiam divitiae, aliaque humana bona affluent; nam qui sacras dei leges non negligit, is demum verus vir bonus gratiaque divina dignus (17-20).

408 §. 1. Τὰς μὲν οὖν τῶν διὰ τοῦ προφήτου
M. Μωϋσέως λογίων τρεῖς ἰδέας εἶναι συμβέβηκε· τὴν
μὲν γὰρ περὶ κοσμοποιΐας, τὴν δὲ ἱστορικήν, τὴν
δὲ τρίτην νομοθετικήν. Ἡ μὲν οὖν κοσμοποιΐα παγ-
κάλως πᾶσα καὶ θεοπρεπῶς μεμήνυται, λαβοῦσα
τὴν ἀρχὴν ἀπὸ γενέσεως οὐρανοῦ, καὶ λήξασα εἰς
ἀνθρώπου κατασκευήν· ὁ μὲν γὰρ ἀφθάρτων τε-
λειότατος, ὁ δὲ θνητῶν φθαρτός· ἀθάνατα δὲ
καὶ θνητὰ ἐν γενέσει συνυφαίνων ὁ ποιητὴς εἰργά-
σατο τὸν κόσμον, τὰ μὲν γενόμενα ἡγεμονικά, τὰ
δὲ ὡς ὑπήκοα καὶ γενησόμενα. τὸ δὲ ἱστορικὸν
μέρος ἀναγραφὴ πονηρῶν καὶ σπουδαίων βίων ἐστί,
καὶ τὰ ὁρισθέντα ἑκατέροις ἐπιτίμια καὶ γέρα ἐν
ἑκάσταις γενεαῖς· τοῦ δὲ νομοθετικοῦ τὸ μὲν κα-
θολικωτέραν τὴν ὑπόθεσιν ἔχει, τὸ δὲ ἕτερον μέρος
νομίμων εἰσὶν ἐντολαί· κεφάλαια δὲ δέκα, ἅπερ λέ-
γεται κεχρησμῳδῆσθαι οὐ διὰ ἑρμηνέως, ἀλλ᾽ ἐν τῷ
ὑψώματι τοῦ ἀέρος σχηματιζόμενα, καὶ ἄρθρωσιν
409 ἔχοντα λογικήν· τὰ δὲ ἄλλα τὰ κατ᾽ εἶδος μέρη
M διὰ τοῦ προφήτου θεσπισθέντα. Περὶ ὧν ἁπάντων
ὅσα καιρὸς ἐν ταῖς προτέραις συντάξεσι διεξελθών,
καὶ προσέτι τῶν ἀρετῶν ἃς ἀπένειμεν εἰρήνῃ τε καὶ
πολέμῳ, μέτειμι κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐπὶ τὰ προτε-
θέντα καὶ ταῖς ἀγαθοῖς ἆθλα, καὶ τοῖς πονηροῖς
ἐπιτίμια. Συνασκήσας γὰρ ὑφηγήσεσι καὶ προτρο- 911
παῖς μαλακωτέραις, καὶ πάλιν ἐπανατάσεσι καὶ νου- P.
θεσίαις ἐμβριθεστέραις τοὺς ὑπ᾽ αὐτοῦ πολιτευομέ-
νους, ἐκάλεσεν εἰς τὴν ὧν ἐνομοθέτησεν ἐπίδειξιν.
Οἱ δὲ παρελθόντες ὥσπερ εἰς ἱερὸν ἀγῶνα τὴν ἑαυ-
τῶν προαίρεσιν ἀνέφηναν εἰς ἐναργέστατον ἔλεγχον
τῆς ἀληθείας. Εἶτα οἱ μὲν ἀθληταὶ ἀρετῆς ἀνευ-
ρίσκοντο, μὴ ψεύσαντες τῆς ἐπ᾽ αὐτοῖς χρηστῆς ἐλ-
πίδος, τοὺς ἀλείπτας νόμους· οἱ δὲ ἄνανδροι καὶ
μαλακοὶ καὶ ἀγεννεῖς ὑπὸ τῆς ἐμφύτου μαλακίας τὰς
ψυχάς, πρὶν ἢ δυνατώτερόν τι ἀντιβιάσασθαι, προ-

καταπίπτοντες, αἰσχύνη καὶ γέλως θεατῶν ἐγένοντο. Δι' ἣν αἰτίαν οἱ μὲν βραβείων, κηρυγμάτων καὶ τῶν ἄλλων ὅσα νικῶσι δίδοται μετελάμβανον· οἱ δὲ οὐκ ἀστεφάνωτοι μόνον ἀπῄεσαν, ἀλλὰ καὶ ἧτταν ὑπονείδιστον ἐνδεξάμενοι τῶν ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν ἀργαλεωτέραν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀθλητῶν σώματα κλίνεται, ῥᾳδίως ὀρθοῦσθαι δυνάμενα· ἐνταῦθα δὲ ὅλοι βίοι πίπτουσιν, οὓς ἅπαξ ἀνατραπέντας μόγις ἔστιν ἀνεγεῖραι. Τῆς δὲ προνομίας καὶ τιμῆς καὶ τὰ ἐναντίον κολάσεως τάξεις ἐναρμονίους ὑφηγεῖται, κατ' ἄνδρας, κατ' οἴκους, κατὰ πόλεις, κατὰ χώρας καὶ ἔθνη, κατὰ κλίματα γῆς μεγάλα.

§. 2. Πρότερον δὲ ἐρευνητέον τὰ ἐπὶ τιμαῖς, ἐπειδὴ καὶ λυσιτελέστερα καὶ ἡδίω πρὸς ἀκρόασιν, ἀρχὴν λαβόντας τὴν ἐφ' ἑκάστου τῶν ἐν μέρει. Φασὶ τὸν παλαιὸν ἐκεῖνον Τριπτόλεμον Ἕλληνες ἀρθέντα μετέωρον ἐπὶ πτηνῶν δρακόντων τὸν τοῦ σίτου καρπὸν εἰς ἅπασαν τὴν γῆν κατασπείρειν, ἀντὶ βαλανηφαγίας ἵν' ἔχῃ τὸ ἀνθρώπων γένος ἥμερον καὶ ὠφέλιμον καὶ ἡδίστην τροφήν. Τοῦτο μὲν οὖν ὥσπερ πολλὰ καὶ ἄλλα, τοῖς εἰωθόσι τερατεύεσθαι οἷον πλάσμα μύθου ὂν ἀπολελείφθω, πρὸ σοφίας σοφιστείαν καὶ γοητείαν πρὸ ἀληθείας ἐπιτετηδευκόσιν. Ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἅμα τῇ πρώτῃ γενέσει τῶν ὅλων ὁ θεὸς προευτρεπίσατο τὰ ἐπιτήδεια πᾶσι ζώοις ἐκ γῆς ἀνιεὶς, καὶ μάλιστα τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, ᾧ τὴν ἐφ' ἅπασι τοῖς γηγενέσιν ἡγεμονίαν ἐχαρίζετο. Τῶν γὰρ θείων ἔργων οὐδὲν ὀψίγονον, ἀλλὰ καὶ ὅσα τέχναις καὶ ἐπιμελείαις ὕστερον τελειοῦσθαι δοκεῖ, πάντως ἡμίεργα προϋπόκειται προμηθείᾳ φύσεως, ὡς
410 μὴ ἄπο σκοποῦ τὰς μαθήσεις ἀναμνήσεις εἶναι λέ-
M γεσθαι. Ταῦτα μὲν οὖν ὑπερκείσθω· τὴν δ' ἀναγκαιοτάτην σπορὰν ἐπισκεπτέον, ἣν ὁ ποιητὴς ἐν ἀρετώσῃ χώρᾳ κατέσπειρε λογικῇ ψυχῇ. Ταύτης δ' ὁ πρῶτος σπόρος ἐστὶν ἐλπὶς, ἡ πηγὴ τῶν βίων.

Ἐλπίδι γὰρ κέρδους ὁ χρηματιστὴς ἐπαποδύεται πολυτρόποις ἰδέαις πορισμῶν, ἐλπίδι δ' ὁ ναύκληρος εὐπλοίας περαιοῦται τὰ μακρὰ πελάγη, ἐλπίδι δό- 912
ξης καὶ ὁ φιλότιμος αἱρεῖται πολιτείαν, καὶ κοινῶν P.
πραγμάτων ἐπιμέλειαν, δι' ἐλπίδα βραβείων καὶ στεφάνων καὶ οἱ τῶν σωμάτων ἀσκηταὶ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας διαθλοῦσιν· ἐλπὶς εὐδαιμονίας καὶ τοὺς ἀρετῆς ζηλωτὰς ἐπαίρει φιλοσοφεῖν, ὡς ταύτῃ δυνησομένους καὶ τὴν τῶν ὄντων φύσιν ἰδεῖν καὶ δρᾶσαι τὰ ἀκόλουθα πρὸς τὴν τῶν ἀρίστων βίων θεωρητικοῦ τε καὶ πρακτικοῦ τελείωσιν, ὧν ὁ τυχὼν ἐστιν εὐθὺς εὐδαίμων. Ἔνιοι μὲν οὖν τὰ ἐλπίδος σπέρματα ἢ ὡς πολέμιοι τὰς ἐν τῇ ψυχῇ κακίας ζωπυρήσαντες ἐνέπρησαν, ἢ ὡς ἀμελεῖς τέχνης τῆς γεωργικῆς ὑπὸ ῥᾳθυμίας διέφθειραν. Εἰσὶ δ' οἱ καὶ δόξαντες ἐπιμεμνῆσθαι, φιλαυτίαν πρὸ εὐσεβείας ἀσπασάμενοι, τὰς αἰτίας τῶν κατορθωμάτων ἀνέθηκαν ἑαυτοῖς. Ὑπαίτιοι δὲ πάντες οὗτοι· μόνος δ' ἀποδοχῆς ἄξιος, ὁ ἀναθεὶς τὴν ἐλπίδα θεῷ, καὶ ὡς αἰτίῳ τῆς γενέσεως αὐτῆς, καὶ ὡς ἀσινῆ καὶ ἀδιάφθορον ἱκανῷ μόνῳ διαφυλάξαι. Τί οὖν ἆθλον πρόκειται τῷ στεφανωθέντι τὸν ἀγῶνα τοῦτον; Τὸ μικτὸν ἐκ θνητῆς καὶ ἀθανάτου φύσεως ζῶον ὁ ἄνθρωπος, οὐθ' ὁ αὐτὸς, οὐθ' ἕτερος ὢν τοῦ λαβόντος. Τοῦτον Χαλδαῖοι μὲν προσονομάζουσιν Ἐνὼς, εἰς δ' Ἑλλάδα γλῶτταν μεταβληθεὶς ἐστιν ἄνθρωπος, τὸ κοινὸν ὄνομα τοῦ γένους ἴδιον λαβὼν ἆθλον ἐξαίρετον, ὡς δέον μηδένα νομίζεσθαι τὸ παράπαν ἄνθρωπον, ὃς ἂν μὴ ἐπὶ θεὸν ἐλπίζῃ.

§. 3. Μετὰ δὲ τὴν ἐλπίδος νίκην ἀγὼν δεύτερός ἐστιν, ἐν ᾧ μετάνοια ἀγωνίζεται, τῆς μὲν ἀτρέπτου καὶ ἀμεταβλήτου, καὶ ἀεὶ κατὰ ταὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἐχούσης φύσεως ἀμοιρήσασα, ζήλῳ δὲ καὶ ἔρωτι τοῦ βελτίονος ἐξαίφνης κατασχεθεῖσα, καὶ σπεύδουσα καταλιπεῖν μὲν τὴν σύντροφον πλεονεξίαν καὶ ἀδικίαν,

μεθορμίσασθαι δὲ πρὸς σωφροσύνην καὶ δικαιοσύ-
νην, καὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς. Ἆθλα γὰρ ταῦτα
προτίθεται διττὰ ἐπὶ διττοῖς κατορθώμασιν, ἀπολεί-
ψει μὲν αἰσχρῶν, αἱρέσει δὲ τῶν καλλίστων. Τὰ
411 δ' ἆθλα ἀποικία καὶ μόνωσις. Φησὶ γὰρ ἐπὶ
M τοῦ τὰς μὲν τοῦ σώματος νεωτεροποιΐας ἀποδράν-
τος, αὐτομολήσαντος δὲ πρὸς ψυχήν, "Οὐχ εὑρί-
σκετο, διότι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ θεός." Αἰνίττεται
δὲ καὶ ἐναργῶς, διὰ μὲν τῆς μεταθέσεως τὴν ἀποι-
κίαν, διὰ δὲ τοῦ μὴ εὑρίσκεσθαι τὴν μόνωσιν· καὶ
σφόδρα οἰκείως. Εἰ γὰρ τῷ ὄντι ἐπάνω τῶν παθῶν
ἀψευδῶς ἔγνωκεν ἵστασθαι ἄνθρωπος, καταφρονή-
σας ἡδονῶν καὶ ἐπιθυμιῶν, εὐτρεπιζέσθω φεύγων
ἀμεταστρεπτὶ καὶ οἶκον καὶ πατρίδα καὶ συγγενεῖς
καὶ φίλους. Ὁλκὸν γὰρ ἡ συνήθεια, ὡς δέος εἶναι
μὴ καταμείνας ἁλῷ, τοσούτοις ἐν κύκλῳ φίλτροις 913
ἀποληφθείς, ὧν αἱ φαντασίαι τὴν ἐγγενομένην ἡ- P.
συχίαν τῶν αἰσχρῶν ἐπιτηδευμάτων πάλιν ἀνακινή-
σουσι, καὶ μνήμας ἐναύλους ὧν ἐπιλελῆσθαι καλὸν
ἦν, ἐνεργάσονται. Πολλοὶ γοῦν ἀποδημίαις ἐσω-
φρονίσθησαν, ἔρωτας ἐκμανεῖς καὶ λελυττηκότας
θεραπευθέντες, οὐκέτι τῆς ὄψεως χορηγεῖν δυναμέ-
νης τῷ πάθει τῆς ἡδονῆς τὰ εἴδωλα. Τῇ γὰρ δια-
ζεύξει κατὰ κενοῦ βαίνειν ἀνάγκη, μηκέτι παρόντος
ὑφ' οὗ διερεθισθήσεται. Καὶ ἂν μεταναστῇ μέντοι
τοὺς τῶν πολλῶν θιάσους ἐκτρεπέσθω, μόνωσιν
ἀσπαζόμενος. Πέφυκε γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς
ὅμοια τοῖς οἴκοι δίκτυα, οἷς ἀνάγκη περιπείρε-
σθαι τοὺς ἀπροόπτως ἔχοντας, καὶ ταῖς τῶν πολ-
λῶν χαίροντας ὁμιλίαις. Ὅ τι γὰρ ἄτακτον, ἄ-
κοσμον, πλημμελές, ὑπαίτιον, τοῦτο ὄχλος ἐστί,
μεθ' οὗ φέρεσθαι τῷ νῦν πρῶτον μετοικισα-
μένῳ πρὸς ἀρετὴν ἀλυσιτελέστατον. Ὡς γὰρ τοῖς
ἐκ νόσου μακρᾶς ἀρχομένοις ἀναλαμβάνειν εὐά-
λωτά πώς ἐστι τὰ σώματα, οὕτω καὶ ψυχῇ ὑγια-
ζομένῃ πλαδῶσιν οἱ νεαροὶ τόνοι καὶ κραδαινόν-

ται, ὡς δέος εἶναι μὴ παλινδρομήσῃ τὸ πάθος, ὃ πέφυκεν ἐκ τῆς εἰκαιοτέρων συνδιαιτήσεως ἀνερεθίζεσθαι.

§. 4. Μετὰ δὲ τοὺς τῆς μετανοίας ἀγῶνας τρίτα ἆθλα τίθεται δικαιοσύνης, ἧς ὁ μεταποιησάμενος λαμβάνει γέρα διττὰ, τὸ μὲν σωτήριον ἐν κοινῇ φθορᾷ, τὸ δὲ ταμίαν καὶ φύλακα γενέσθαι ἑκάστης ζώων ἰδέας ἡρμοσμένων ζυγάδην εἰς δευτέραν γένεσιν ἀντὶ τῆς ἀπολλυμένης. Ἠξίωσε γὰρ ὁ ποιητὴς τὸν αὐτὸν καὶ τέλος γενέσθαι τῆς καταρρίτου γενεᾶς, καὶ ἀρχὴν τῆς ἀνυπαιτίου, διδάσκων τοὺς ἀπρονόητον εἶναι τὸν κόσμον λέγοντας ἔργοις, οὐ ῥήμασιν, ὅτι καθ' ὃν εἰσηγήσατο νόμον ἐν τῇ φύσει τῶν ὅλων, αἱ σύμπασαι μυριάδες ἀνθρώπων
412 μετὰ ἀδικίας ζήσασαι, ἑνὸς ἀνδρὸς οὐκ ἄξιαι δι-
M καιοσύνῃ συμβιοῦντος. Τοῦτον Ἕλληνες μὲν Δευκαλίωνα, Χαλδαῖοι δὲ Νῶε ἐπονομάζουσιν, ἐφ' οὗ τὸν μέγαν κατακλυσμὸν συνέβη γενέσθαι. Μετὰ δὲ τὴν τριάδα ταύτην ἑτέρα τριὰς ὁσιωτέρα καὶ θεοφιλεστέρα γίνεται μιᾶς συγγενείας. Πατὴρ γὰρ καὶ υἱὸς καὶ υἱωνὸς ἐπὶ τὸ αὐτὸ τέλος ἔσπευσαν τοῦ βίου τῷ ποιητῇ καὶ πατρὶ τῶν ὅλων εὐαρεστῆσαι, καταφρονήσαντες μὲν ὧν θαυμάζουσιν οἱ πολλοὶ, δόξης καὶ πλούτου καὶ ἡδονῆς, γελάσαντες δὲ καὶ τῦφον ὃς ἐκ ψευσμάτων ἀεὶ συνυφαίνεται καὶ καταποικίλλεται πρὸς ἀπάτην τῶν ὁρώντων. Οὗτός ἐ- 914
στιν ὁ γόης, ὁ τὰ ἄψυχα θεοπλαστῶν, ὁ μέγας καὶ P.
δυσάλωτος ἐπιτειχισμὸς, οὗ τοῖς σοφίσμασι καὶ στρατηγήμασι πᾶσα πόλις δελεάζεται, προκαταλαμβάνοντος τὰς τῶν νέων ψυχάς. Εἰσοικισάμενος γὰρ ἐκ πρώτης ἡλικίας ἄχρι γήρως ἐνιδρύεται, πλὴν οἷς ἂν ὁ θεὸς αὐγὴν ἐπιλάμψῃ τῆς ἀληθείας. Ἀλήθεια δὲ τῦφος ἀντίπαλον, ὃς μόγις μὲν, ἀλλ' οὖν κραταιοτέρᾳ δυνάμει νικηθεὶς ὑπεξίσταται. Τοῦτο δὲ τὸ γένος ἀριθμῷ μέν ἐστιν ὀλίγον, δυνάμει δὲ πολὺ καὶ μέγιστον, ὡς μηδ' ἅπαντα τῆς γῆς κύ-

κλον αὐτὸ χωρεῖν δύνασθαι, φθάνει δ' εἰς οὐρανόν. Καὶ γὰρ τοῦ θεωρεῖν ἔρωτι καὶ τοῖς θείοις ἀεὶ συνεῖναι κατεσχημένον ἀλέκτῳ, τὴν ὁρατὴν ὅταν ἅπασαν φύσιν διερευνήσῃ καὶ διεξέλθῃ, πρὸς τὴν ἀσώματον καὶ νοητὴν εὐθὺς μέτεισιν, οὐδεμίαν τῶν αἰσθήσεων ἐπαγόμενον· ἀλλ' ὅσον μὲν τῆς ψυχῆς ἄλογον μεθιέμενον, τῷ δ' ὃ κέκληται νοῦς καὶ λογισμὸς μόνῳ προσχρώμενον. Ὁ μὲν οὖν ἡγεμὼν τῆς θεοφιλοῦς δόξης, ὁ πρῶτος ἐκ τύφου μεθορμισάμενος πρὸς ἀλήθειαν, διδακτικῇ χρησάμενος ἀρετῇ πρὸς τελείωσιν, ἆθλον αἱρεῖται τὴν πρὸς τὸν θεὸν πίστιν· τῷ δὲ κατ' εὐμοιρίαν φύσεως αὐτήκοον καὶ αὐτομαθῆ καὶ αὐτοδίδακτον κτησαμένῳ τὴν ἀρετήν, βραβεῖον ἀναδίδοται χαρά· τοῦ δ' ἀσκητοῦ καὶ πόνοις ἀτρύτοις καὶ ἀκαμπέσι περιποιησαμένου τὸ καλόν, ὁ στέφανός ἐστιν ὅρασις θεοῦ. Τοῦ δὲ πιστεύειν θεῷ καὶ διὰ παντὸς τοῦ βίου χαίρειν καὶ ὁρᾶν ἀεὶ τὸ ὄν, τί ἂν ὠφελιμώτερον ἢ σεμνότερον ἐπινοήσειέ τις;

§. 5. Ἐπαυγασόμεθα δ' αὐτῶν ἕκαστον ἀκριβέστερον, μὴ τοῖς ὀνόμασι παραχθέντες, ἀλλὰ διακύψαντες εἴσω, καὶ ταῖς διανοίαις ἐμβαθύναντες. Ὁ μὲν τοίνυν ἀψευδῶς πιστεύσας θεῷ τὴν ἐν τοῖς ἄλλοις ὅσα γεννητὰ καὶ φθαρτὰ κατείληφεν ἀπιστίαν, ἀρξάμενος δὲ ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῷ μέγα πνεόντων, λογισμοῦ τε καὶ αἰσθήσεως. Ἑκατέρῳ γὰρ
413 ἴδιον συνέδριον καὶ δικαστήριον προσκεκλήρωται,
M. τῷ μὲν εἰς τὴν τῶν νοητῶν ἐπίσκεψιν, οὗ τέλος ἀ-
λήθεια, τῇ δὲ εἰς τὴν τῶν ὁρατῶν, οὗ τέλος δόξα. Τὸ μὲν οὖν ἀΐδρυτον καὶ πεπλανημένον δόξης ἐνθένδε δῆλον. Εἰκόσι γὰρ καὶ πιθανοῖς ἐφορμεῖ. Πᾶσα δὲ εἰκὼν ὁμοιότητος εὐπαραγώγου ψεύδεται τὸ ἀρχέτυπον. Ὅ τε ἡγεμὼν αἰσθήσεως λογισμὸς τὰς κρίσεις οἰόμενος ἀνῆφθαι τῶν νοητῶν καὶ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἐχόντων, ἁλίσκεται περὶ πολλὰ κηραίνων. Ὅταν γὰρ μυρίοις οὖσι τοῖς κατὰ μέ-

-ρας ποιῆται τὰς προσβολὰς, ἀδυνατεῖ καὶ ἐξασθενεῖ καὶ ἀπαγορεύει, καθάπερ ἀθλητὴς ὑπὸ ῥώμης δυνατωτέρας ἐκτραχηλιζόμενος. Ὅτῳ δ᾽ ἐξεγένετο πάντα μὲν σώματα, πάντα δὲ ἀσώματα ὑπεριδεῖν καὶ ὑπερκύψαι, μόνῳ δ᾽ ἐπερείσασθαι καὶ στηρίσασθαι 915 θεῷ μετ᾽ ἰσχυρογνώμονος λογισμοῦ, καὶ ἀκλινοῦς καὶ P. βεβαιοτάτης πίστεως, εὐδαίμων καὶ τρισμακάριος οὗτος ἀληθῶς. Μετὰ πίστιν προέκειτο τῷ περιποιουμένῳ τὴν ἀρετὴν ἐκ φύσεως ἀκονιτὶ καὶ νικηφορήσαντι χαρὰ τὸ ἆθλον. Ὠνομάσθη γὰρ, ὡς μὲν ἂν εἴποιεν Ἕλληνες, γέλως, ὡς δὲ Χαλδαῖοι προσονομάζουσιν, Ἰσαάκ. Γέλως δὲ σημεῖον ἐπὶ τοῦ σώματος ἀφανοῦς τῆς κατὰ διάνοιαν χαρᾶς ἐστί. Χαρὰν δὲ τῶν εὐπαθειῶν ἀρίστην καὶ καλλίστην εἶναι συμβέβηκεν, ὑφ᾽ ἧς ὅλη δι᾽ ὅλων εὐθυμίας ἡ ψυχὴ καταπίμπλαται, γεγηθυῖα μὲν ἐπὶ τῷ πατρὶ καὶ ποιητῇ τῶν ἁπάντων θεῷ, γεγηθυῖα δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς ἄνευ κακίας δρωμένοις, κἂν ἂν μὴ τυγχάνῃ καθ᾽ ἡδονὴν ὄντα, ὡς καλῶς γινομένοις, καὶ ἐπὶ τῇ τῶν ὅλων διαμονῇ. Καθάπερ γὰρ ἰατρὸς μὲν ἐν ταῖς μεγάλαις καὶ ἐπισφαλέσι νόσοις ἔστιν ὅτε σωμάτων μέρη ἀφαιρεῖ, στοχαζόμενος τῆς τοῦ λοιποῦ σώματος ὑγείας· κυβερνήτης δὲ χειμώνων ἐπιγινομένων ἀποφορτίζεται, προνοίᾳ τῆς τῶν ἐμπλεόντων σωτηρίας· καὶ μέμψις οὔτε τῷ ἰατρῷ τῆς πηρώσεως, οὔτε τῷ κυβερνήτῃ τῆς ἀποβολῆς ἕπεται, τὸ ἐναντίον δὲ ἔπαινος ἑκατέρῳ, τὸ συμφέρον πρὸ τοῦ ἡδέος ἰδόντι καὶ κατορθώσαντι· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὴν τῶν ὅλων φύσιν ἀεὶ θαυμαστέον, καὶ τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ πραττομένοις ἅπασιν ἄνευ τῆς ἑκουσίου κακίας εὐαρεστητέον, ἐξετάζοντας οὐκ εἴ τι μὴ καθ᾽ ἡδονὴν συμβέβηκεν, ἀλλ᾽ εἰ τρόπον εὐνόμου πόλεως ὁ κόσμος ἡνιοχεῖταί τε σωτηρίως καὶ κυβερνᾶται. Μακάριος οὖν καὶ οὗτος οὐχ ἧττον τοῦ προτέρου, σκυθρωπίας καὶ κατηφείας ἀμέτοχος ὤν, ἄλυπόν τε καὶ ἄφοβον ζωὴν καρπούμενος, αὐχμηροῦ καὶ

αὐστηροῦ βίου μηδ' ὄναρ προσαψάμενος, διὰ τὸ πάν-
414 τα τόπον τῆς ψυχῆς αὐτῷ χαρᾷ προκατέχεσθαι.
M §. 6. Μετὰ τὸν αὐτομαθῆ δὲ καὶ πλουσίῳ χρησά-
μενον τῇ φύσει τρίτος ὁ ἀσκητὴς τελειοῦται, λαμβά-
νων γέρας ἐξαίρετον, ὅρασιν θεοῦ. Πάντων γὰρ τῶν
κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον ἐφαψάμενος, καὶ πᾶσιν ἐν-
ομιλήσας οὐ παρέργως, καὶ μηδένα πόνον ἢ κίνδυνον
παρελθὼν, εἴ πως δυνηθείη τὴν ἀξιέραστον ἀλήθειαν
ἰχνηλατῆσαι, παρὰ τῷ θνητῷ βίῳ καὶ γένει πολὺν
ζόφον ἀνεύρισκε κατὰ γῆν καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα καὶ
αἰθέρα. Καὶ γὰρ ὁ αἰθὴρ καὶ ὁ σύμπας οὐρανὸς
νυκτὸς αὐτῷ παρεῖχε φαντασίαν, ἐπειδὴ πᾶσα ἡ αἰ-
σθητὴ φύσις ἀόριστος. Τὸ δ' ἀόριστον, ἀδελφὸν
σκότους καὶ συγγενές. Καταμύσας γοῦν τὸ τῆς ψυ-
χῆς ὄμμα τὸν ἔμπροσθεν αἰῶνα τοῖς συνεχέσιν ἄ-
θλοις μόγις ἤρξατο διοίγνυσθαι, καὶ τὴν ἐπισκο- 916
τήσασαν διακρίνειν καὶ ἀποβάλλειν ἀχλύν. Καθα- P.
ρωτέρα γὰρ αἰθέρος ἀσώματος ἐξαίφνης ἐπιλάμψα-
σα αὐγὴ, τὸν νοητὸν κόσμον ἀνέφηνεν ἡνιοχούμε-
νον. Ὁ δ' ἡνίοχος ἀκράτῳ φέγγει περιλαμπόμενος
ἐν κύκλῳ, δυσόρατος καὶ δυστόπαστος ἦν ταῖς μαρ-
μαρυγαῖς τῆς ὄψεως ἀμυδρουμένης. Ἡ δὲ καίτοι
πολλοῦ ῥέοντος εἰς αὐτὴν πυρὸς, ἀντεῖχεν ἔρωτι ἐκ-
τόπῳ τοῦ θεάσασθαι. Γνήσιον δὲ ἵμερον καὶ πό-
θον ἰδὼν ὁ πατὴρ ἠλέησε, καὶ κράτος δοὺς τῇ τῆς
ὄψεως προσβολῇ τῆς ἑαυτοῦ θέας οὐκ ἐφθόνησε,
καθ' ὅσον οἷόν τ' ἦν χωρῆσαι γεννητὴν καὶ θνητὴν
φύσιν, οὐχὶ τῆς ὅς ἐστιν ἐμφαινούσης, ἀλλὰ τῆς ὅτι
ἔστιν. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ ὃ καὶ ἀγαθοῦ κρεῖττον καὶ
μονάδος πρεσβύτερον καὶ ἑνὸς εἰλικρινέστερον, ἀμή-
χανον ὑφ' ἑτέρου τινὸς θεωρεῖσθαι. Διότι μόνον
θέμις αὐτὸν ὑφ' αὑτοῦ καταλαμβάνεσθαι.

§. 7. Τὸ δ' ὅτι ἔστιν, ὑπάρξεως ὀνόματι κα-
ταληπτὸν ὂν, ἢ οὐ πάντες, ἢ οὐχ ὁδῷ τῇ βελτίονι
καταλαμβάνουσιν, ἀλλ' οἱ μὲν ἄντικρυς ἀπεφήναντο
μηδ' ὅλως εἶναι τὸ θεῖον· οἱ δὲ ἐνδοιασάν ἐπαμφο-

-τερίσαντες, ὡς οὐκ ἔχοντες εἰπεῖν, εἴτε ἔστιν, εἴτε μή· οἱ δὲ καὶ ἔθει μᾶλλον ἢ λογισμῷ τὰς περὶ ὑπάρξεως θεοῦ κομίσαντες ἐννοίας παρὰ τῶν τρεφόντων, ἔδοξαν εὐστόχως εὐσεβεῖν, δεισιδαιμονίᾳ τὴν εὐσέβειαν ἐγχαράξαντες. Εἰ δέ τινες καὶ δι' ἐπιστήμης ἴσχυσαν φαντασιωθῆναι τὸν ποιητὴν καὶ ἡγεμόνα τοῦδε τοῦ παντὸς, τὸ λεγόμενον δὴ τοῦτο κάτωθεν ἄνω προῆλθον. Ὥςπερ γὰρ εἰς εὔνομον πόλιν τόνδε τὸν κόσμον παρεληλυθότες, καὶ θεασάμενοι γῆν μὲν ἑστῶσαν ὀρεινὴν καὶ πεδιάδα, σπαρτῶν καὶ δένδρων
416 καὶ καρπῶν, ἔτι δὲ καὶ ζώων παντοίων ἀνάπλεων·
M. ἐπὶ δὲ αὐτῆς ἀνακεχυμένα πελάγη καὶ λίμνας καὶ ποταμοὺς αὐθιγενεῖς τε καὶ χειμάῤῥους, καὶ πνευμάτων καὶ ἀέρος εὐκρασίας, καὶ τῶν ἐτησίων ὡρῶν τὰς ἐναρμονίους μεταβολὰς, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἥλιον καὶ σελήνην, πλανήτας καὶ ἀπλανεῖς ἀστέρας, καὶ τὸν σύμπαντα οὐρανὸν ἐν τάξεσι μετὰ τῆς οἰκείας στρατιᾶς, κόσμον ἀληθινὸν ἐν κόσμῳ περιπολοῦντα, θαυμάσαντες καὶ καταπλαγέντες, εἰς ἔννοιαν ἦλθον ἀκόλουθον τοῖς φανεῖσιν, ὅτι ἄρα τοσαῦτα κάλλη καὶ οὕτως ὑπερβάλλοντα τάξει, οὐκ ἀπαυτοματισθέντα γέγονεν, ἀλλ' ὑπό τινος δημιουργοῦ κοσμοποιοῦ, καὶ ὅτι πρόνοιαν ἀναγκαῖον εἶναι. Νόμος γὰρ φύσεως ἐπιμελεῖσθαι τὸ πεποιηκὸς γεγονότος. Ἀλλ' οὗτοί γε θεςπέσιοι, καὶ τῶν ἄλλων διενηνοχότες, ὥςπερ ἔφην, κάτωθεν ἄνω προῆλθον, οἷα διά τινος οὐρανίου κλίμακος ἀπὸ τῶν ἔργων εἰκότι λογισμῷ στοχασάμενοι τὸν δημιουργόν. Εἰ δέ τινες ἠδυνήθησαν αὐτὸν ἐξ ἑαυτοῦ καταλαβεῖν, ἑτέρῳ 917
μηδενὶ χρησάμενοι λογισμῷ συνεργῷ πρὸς τὴν θέαν, P.
ἐν ὁσίοις καὶ γνησίοις θεραπευταῖς καὶ θεοφιλέσιν ὡς ἀληθῶς ἀναγραφέσθωσαν. Τούτων ἐστὶν ὁ Χαλδαϊστὶ μὲν προσαγορευόμενος Ἰσραὴλ, Ἑλληνιστὶ δὲ ὁρῶν θεὸν, οὐχ οἷός ἐστιν ὁ θεὸς — τοῦτο γὰρ ἀμήχανον, ὡς ἔφην, — ἀλλ' ὅτι ἔστιν, οὐ παρ' ἑτέρου τινὸς μαθὼν, οὐχὶ τῶν κατὰ γῆν, οὐχὶ τῶν κατ'

οὐρανόν, οὐχὶ τῶν ὅσα στοιχεῖα, ἢ συγκρίματα θνητά τε αὖ καὶ ἀθάνατα, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ μόνου καταβληθεὶς, τὴν ἰδίαν ὕπαρξιν ἀναφῆναι θελήσαντος ἱκέτῃ. Πῶς δ' ἡ προσβολὴ γέγονεν, ἄξιον διά τινος εἰκόνος ἰδεῖν. Τὸν αἰσθητὸν τοῦτον ἥλιον μὴ ἑτέρῳ τινὶ θεωροῦμεν ἢ ἡλίῳ; Τὰ δὲ ἄστρα μή τισιν ἄλλοις ἢ ἄστροις θεωροῦμεν; Καὶ συνόλως τὸ φῶς ἆρ' οὐ φωτὶ βλέπεται; Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ὁ θεὸς ἑαυτοῦ φέγγος ὢν, δι' αὐτοῦ μόνου θεωρεῖται, μηδενὸς ἄλλου συνεργοῦντος, ἢ δυναμένου συνεργῆσαι πρὸς τὴν εἰλικρινῆ κατάληψιν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ. Στοχασταὶ μὲν οὖν οἱ ἀπὸ τῶν γεγονότων τὸν ἀγέννητον σπεύδοντες θεωρεῖν, ὅμοιόν τι δρῶντες τοῖς ἀπὸ δυάδος μονάδος φύσιν ἐρευνῶσιν, δέον ἔμπαλιν ἀπὸ μονάδος — ἀρχὴ γὰρ αὕτη — δυάδα σκοπεῖν. Ἀλήθειαν δὲ μετίασιν οἱ τὸν θεὸν θεῷ φαντασιωθέντες, φωτὶ φῶς.

§. 8. Τὸ μὲν οὖν μέγιστον ἆθλον εἴρηται· πρὸς δὲ τούτοις λαμβάνει βραβεῖον ὁ ἀσκητής, λεχθῆναι μὲν οὐκ εὔφημον, νοηθῆναι δὲ ἄριστον. Ὀνομάζεται δὲ τὸ βραβεῖον Πλάτους νάρ-
416 κα συμβολικῶς. Ἀλαζονεία γὰρ καὶ ὑπεραυχία
M. διὰ τοῦ πλάτους ἐμφαίνεται, χεομένης τῆς ψυχῆς ἄμετρον ἐφ' ἃ μὴ δεῖ χύσιν. Διὰ δὲ τῆς νάρκης μετεώρου καὶ πεφυσημένου πράγματος οἰήσεως συστολή. Σύμφορον δὲ οὐδὲν οὕτως, ὡς τὸ κεχαλασμένον καὶ ἀνειμένον τῶν ὁρμῶν ἀνακινηθῆναί τε καὶ ναρκῆσαι παραθὲν τοὺς πνευματικοὺς τόνους, ἵν' ἡ τῶν παθῶν ἄμετρος ἰσχὺς ἐξασθενήσασα, πλάτος ἐμπαράσχῃ ψυχῆς τῷ βελτίονι μέρει. Προσεξεταστέον δὲ ὅτι καὶ οἰκειότατον ἑκάστῳ τῶν τριῶν ἀπενεμήθη τὸ ἆθλον. Τῷ μὲν γὰρ ἐκ διδασκαλίας τελειωθέντι, πίστις, ἐπειδὴ τὸν μανθάνοντα πιστεῦσαι δεῖ τῷ διδάσκοντι, περὶ ὧν ὑφηγεῖται. Δύσκολον γάρ, μᾶλλον δ' ἀδύνατον, ἀπιστοῦντα παιδευθῆναι·

τῷ δὲ κατ' εὐμοιρίαν φύσεως ἐπ' ἀρετὴν φθάσαντι χαρά. Χαρτὸν γὰρ ἡ εὐφυΐα καὶ τὰ φύσεως δῶρα, τῆς διανοίας εὐθηξίαις καὶ εὐσκόποις ἐπιβολαῖς προσγανυμένης, ἐν οἷς ἀπόνως εὑρίσκει τὰ ζητούμενα, καθάπερ ὑποβολέως ἔνδοθεν ὑπηχοῦντος. Ἡ H. 918 γὰρ σύντομος τῶν ἀπορουμένων εὕρεσις χαρτόν· P. τῷ δὲ δι' ἀσκήσεως περιποιησαμένῳ φρόνησιν, ὅρασις. Μετὰ γὰρ τὸν ἐν νεότητι πρακτικὸν βίον, ὁ ἐν γήρᾳ θεωρητικὸς, ἄριστος καὶ ἱερώτατος, ὃν οἷα κυβερνήτην ἄνωθεν παραπέμψας ἐπὶ πρύμναν ὁ θεὸς, ἐνεχείρισε τοὺς οἴακας, ὡς ἱκανῷ πηδαλιουχεῖν τὰ ἐπίγεια. Χωρὶς γὰρ θεωρίας ἐπιστημονικῆς οὐδὲν τῶν πραττομένων καλόν.

§. 9. Ἑνὸς ἔτι μνησθεὶς ἀνδρὸς, στοχαζόμενος τοῦ μὴ μακρηγορεῖν, ἐπὶ τὰ ἀκόλουθα τῶν λόγων τρέψομαι. Ὁ δ' ἀνὴρ οὗτος τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας στεφανωθεὶς ἐκηρύχθη. Λέγω δὲ ἱεροὺς, οὐ τοὺς παρ' ἄλλοις νομιζομένους — ἀνίεροι γὰρ οὗτοί γε, βίαις καὶ ὕβρεσι καὶ ἀδικίαις ἀντὶ τῶν ἀνωτάτω τιμωρεῖν γέρα καὶ τιμὰς προτείνοντες — ἀλλ' οὓς ἡ ψυχὴ πέφυκε διαθλεῖν, φρονήσει μὲν ἠλιθιότητα καὶ πανουργίαν ἐλαύνουσα, σωφροσύνῃ δὲ ἀσωτίαν καὶ φειδωλίαν, ἀνδρίᾳ δὲ θρασύτητα καὶ δειλίαν, καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς τὰς ἀντιθέτους κακίας, αἳ μήτε ἑαυταῖς μήτ' ἄλλαις συμφέρονται. Πᾶσαι μὲν οὖν αἱ ἀρεταὶ παρθένοι. Καλλιστεύει δὲ ὡς ἐν χορῷ παραλαβοῦσα τὴν ἡγεμονίαν ἡ εὐσέβεια καὶ δικαιοσύνη, ἣν ἐκληρώσατο διαφερόντως ὁ θεολόγος Μωϋσῆς. Διὸ μετὰ μυρίων ἄλλων ἅπερ ἐν ταῖς γραφεῖσι περὶ τοῦ κατ' αὐτὸν βίου μεμήνυται, τεττάρων ἄθλων ἐξαιρέτων τυγχάνει, τυχὼν βασιλείας, νομοθεσίας, προφητείας, ἀρχιερωσύνης. Βασιλεύς τε γὰρ γέγονεν, οὐκ ἔθει
417 τῷ καθεστῶτι μετὰ στρατιᾶς τε καὶ ὅπλων, ναυτικῆς τε καὶ πεζικῆς καὶ ἱππικῆς δυνάμεως, ἀλλ' ὑπὸ θεοῦ χειροτονηθεὶς ἑκουσίῳ γνώμῃ τῶν ἀρχομέ-

των, ὃς τοῖς ὑπηκόοις ἐνειργάσατο τὴν εἰς τὸ ἑκούσιον αἵρεσιν. Ἄνανδρος γὰρ καὶ ἀνακούσιος καὶ ἀκτήμων καὶ ἀχρήματος μόνος οὗτος βασιλεὺς ἡμῖν ἀνεγράφη, πρὸ τυφλοῦ τὸν βλέποντα πλοῦτον ἀσπασάμενος, καὶ εἰ δεῖ μηδὲν ὑποστειλάμενον εἰπεῖν, τὸν θεοῦ κλῆρον ἰδίαν οὐσίαν ὑπολαμβάνων. Ὁ δ' αὐτὸς γίνεται καὶ νομοθέτης. Δεῖ γὰρ τὸν βασιλέα προστάττειν καὶ ἀπαγορεύειν. Νόμος δὲ οὐδέν ἐστιν ἕτερον, ἢ λόγος προστάττων ἃ χρὴ, καὶ ἀπαγορεύων ἃ μὴ χρή. Ἐπεὶ δ' ἄδηλον τὸ ἐν ἑκατέρῳ συμφέρον — ἀγνοίᾳ γὰρ πολλάκις κελεύομεν ἃ μὴ δεῖ, καὶ ἀπαγορεύομεν ἃ δεῖ πράττειν — οἰκεῖον ἦν λαβεῖν τρίτον, προφητείαν, εἰς τὸ ἄπταιστον. Ἑρμηνεὺς γάρ ἐστιν ὁ προφήτης ἔνδοθεν ὑπηχοῦντος τὰ λεκτέα τοῦ θεοῦ. Παρὰ δὲ θεῷ οὐδὲν ὑπαίτιον. 919
Τέταρτον δὲ, ἀρχιερωσύνην, δι' ἧς προφητεύων ἐπι- P.
στημονικῶς θεραπεύσει τὸ ὂν, καὶ τὰς τῶν ὑπηκόων κατορθούντων μὲν εὐχαριστίας, εἰ δὲ διαμαρτάνοιεν, εὐχὰς καὶ ἱκεσίας ἱλασκόμενος ποιήσεται. Ταῦτα μιᾶς ὄντα ἰδέας ἀλληλουχεῖν ὀφείλει τῆς ἁρμονίας δεσμοῖς ἑνωθέντα, καὶ περὶ τὸν αὐτὸν ἐξετάζεσθαι, ὡς ὅ γέ τινος τῶν τεττάρων ὑστερίζων, ἀτελὴς εἰς ἡγεμονίαν, χωλὴν ἀνημμένος κοινῶν πραγμάτων ἐπιμέλειαν.

§. 10. Ἅλις μὲν δὴ τῶν καθ' ἕκαστον ἄνδρα τιθεμένων ἄθλων. Τίθεται δὲ καὶ ὅλοις οἴκοις καὶ πολυανθρώποις συγγενείαις. Αὐτίκα τοῦ ἔθνους εἰς δώδεκα φυλὰς διανεμηθέντος, ἰσάριθμοι ταῖς φυλαῖς εἰσὶν ἡγεμόνες, οὐ μόνον μιᾶς οἰκίας ἢ συγγενείας, ἀλλὰ καὶ γνησιωτέρας οἰκειότητος. Ἀδελφοὶ γὰρ ὁμοπάτριοι πάντες. Ὁ δὲ τούτων πάππος καὶ πρόπαππος σὺν τῷ πατρὶ γεγόνασιν ἀρχηγέται τοῦ ἔθνους. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος πρὸς ἀλήθειαν ἐκ τύφου μεταθέμενος, καὶ τῆς ἐν τοῖς μαθήμασι Χαλδαϊκῆς τερθρείας ὑπεριδὼν ἕνεκα τελειοτέρας ὄψεως, ἣν θεασάμενος θελχθεὶς ἠκολούθησε τῇ φαντασίᾳ, καθάπερ τὸν οἰ-

δηρόν φασιν ὑπὸ λίθου τῆς μαγνήτιδος ἕλκεσθαι, ἀντὶ σοφιστοῦ γενόμενος ἐκ διδασκαλίας σοφός. Οὗτος πολλοὺς μὲν ἔσχε παῖδας, ἅπαντας δὲ οὐ καλοὺς πλὴν ἑνὸς ἀνυπαιτίου, ὃ τὰ πλάσματα τοῦ γένους ἐκδιηγούμενος, ἀσφαλῶς ἐνωρμίσατο. Τῷ δὲ τῷ πάλιν αὐτομαθῆ καὶ αὐτοδίδακτον κεχρημένῳ φύσιν, δύο συνέβη παῖδας γενέσθαι, τὸν μὲν ἄγριον καὶ ἀνήμερον, θυμοῦ γέμοντα καὶ ἐπιθυμίας, καὶ συνόλως τὸ τῆς ψυχῆς ἄλογον μέρος ἐπιτετειχικότα τῷ λογικῷ,
418 τὸν δὲ ἥμερον καὶ φιλάνθρωπον καλοκἀγαθίας ἐρ-
M. γάτην, ἰσότητός τε καὶ ἀτυφίας ἐν τῇ βελτίονι τεταγμένον τάξει, λογισμοῦ προαγωνιστὴν, ἀφροσύνης ἀντίπαλον. Οὗτός ἐστιν ὁ τρίτος τῶν ἀρχηγετῶν, ὁ πολύπαις τε καὶ μόνος εὔτεκνος, ἀπηνὴς ἐν ἅπασι τοῖς μέρεσι τῆς οἰκίας, οἷά τις γεωργὸς εὐδαίμων ἅπασαν τὴν σπορὰν ἐπιδιδοῦσαν ἡμερόν τε καὶ καρποφόρον.

§. 11. Ἔχει δ' ἕκαστος τῶν τριῶν τὴν ῥητὴν διήγησιν, σύμβολον διανοίας ἀφανοῦς, ἣν ἐπισκεπτέον. Αὐτίκα παντὶ τῷ διδασκομένῳ συμβαίνει μετιόντι εἰς ἐπιστήμην ὑπολιπεῖν ἀμαθίαν, ἀμαθίαι δὲ πολύγονοι. Διὰ τοῦτο ὁ πρῶτος λέγεται πολύπαις μὲν, οὐδένα δὲ τῶν ἄλλων ἀξιώσας υἱὸν αὐτοῦ χρηματίζειν, πλὴν ἑνός. Τρόπον γάρ τινα καὶ ὁ μανθάνων ἀποκηρύττει τὰ τῆς ἀμαθίας ἔκγονα καὶ ὡς 920
ἐχθρὰ καὶ δυσμενῆ παραιτεῖται. Φύσει γε μὴν πάν- P.
τες οἱ ἄνθρωποι, πρὶν τελειωθῆναι τὸν ἐν αὐτοῖς λόγον, κεῖνται ἐν μεθορίῳ κακίας καὶ ἀρετῆς, πρὸς μηδ' ἕτερά πω ταλαντεύοντες. Ἐπειδὰν δὲ πτερυξάμενος ὁ νοῦς ὅλῃ τῇ ψυχῇ διὰ πάντων αὐτῆς τῶν μερῶν φαντασιωθῇ τὸ ἀγαθὸν, ἄφετος πρὸς αὐτὸ καὶ πτηνὸς ὁρμᾷ, τὸ συγγεγενημένον ἀδελφὸν κακὸν ὀπίσω καταλιπὼν, ὃ καὶ ἀποφεύγει τὴν ἐναντίαν ὁδὸν ἀμεταστρεπτί. Τοῦτ' ἔστιν ὃ αἰνίττεται φάσκων, υἱοὺς δύο γεγενῆσθαι διδύμους τῷ φύσεως εὐμοίρου λαχόντι. Παντὸς γὰρ ἀνθρώπου κατ' ἀρχὰς ἅμα τῇ γενέσει

κυοφορεῖ διάνοια ἡ ψυχὴ, καλὸν ὡς ἔφην καὶ ἀγαθὸν ἑκάτερον φαντασιουμένη. Μακαρίας δὲ καὶ εὐδαίμονος ὅταν τύχῃ μερίδος, ὁλκῇ μιᾷ ῥέπει πρὸς τὸ ἀγαθὸν, μήτ' ἐπὶ θάτερόν ποτε ταλαντεύσασα, μήτ' ἐπαμφοτερίσασα πρὸς τὸ ἰσόῤῥοπον. Ἡ δ' ἀγαθῆς μὲν φύσεως, ἀγαθῆς δὲ παιδεύσεως ἐπιλαχοῦσα, καὶ ἐκ τρίτου συνασκηθεῖσα τοῖς τῆς ἀρετῆς θεωρήμασιν, ὡς μηδὲν αὐτῶν ἐξεπιπολῆς ἐπιπλαδᾶν, ἔγκολλα δ' εἶναι καὶ ἐντετυπωμένα τὰ πάντα, καθάπερ νεύροις τισὶν ἑνωθέντα, κτᾶται μὲν ὑγείαν, κτᾶται δὲ δύναμιν, οἷς εὔχροια μὲν ἐξ αἰδοῦς, εὐεξία δὲ καὶ κάλλος ἐπιγίνεται. Γενομένη δὲ πλήρωμα ἀρετῶν ἡ ψυχὴ διὰ τριῶν τῶν ἀρίστων, φύσεως, μαθήσεως καὶ ἀσκήσεως, οὐδὲν ἐν αὐτῇ καταλιποῦσα κενὸν εἰς πάροδον ἄλλων, γεννᾷ τέλειον ἀριθμὸν, διττὰς υἱῶν ἑξάδας, ἀπεικόνισμα καὶ μίμημα τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου, πρὸς τὴν τῶν ἐνταῦθα βελτίωσιν. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀσινὴς οἶκος, ὁ τέλειος καὶ συνεχὴς ἐν ταῖς ῥηταῖς γραφαῖς καὶ ἐν ταῖς καθ' ὑπόνοιαν ἀλληγορίαις,
419 ὃς ἔλαβεν ἆθλον, καθάπερ εἶπον ἡγεμονίας τῶν
M. τοῦ ἔθνους φυλῶν. Ἐκ τοῦδε οὖν τοῦ οἴκου χρόνοις εἰς πολυανθρωπίαν ἐπιδιδόντος εὔνομοι πόλεις ἐκτίσθησαν, καὶ διδασκαλία φρονήσεως καὶ δικαιοσύνης καὶ ὁσιότητος, ἐν οἷς καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς μεταποίησις μεγαλοπρεπῶς διερευνᾶται.

§. 12. Τὰ μὲν οὖν ἀπονεμηθέντα πάλαι τοῖς ἀγαθοῖς ἆθλα κοινῇ τε καὶ ἰδίᾳ, λέλεκται τυπωδέστερον, ἀφ' ὧν καὶ τὰ παραλειφθέντα δύναιτ' ἄν τις εὐμαρέστερον συνορᾶν· ἑξῆς δὲ τὰς προτεθείσας τοῖς πονηροῖς κολάσεις ἐν μέρει πάλιν ἐπισκεπτέον γενικώτερον, ἐπεὶ τὰς κατὰ μέρος ἀναγράφειν οὐ καιρός. Ἐγένετό τις κατ' ἀρχὰς εὐθὺς ὅτ' οὔπω τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐπλήθυνεν, ἀδελφοκτόνος.*) Οὗτός ἐστιν ὁ πρῶτος ἐναγὴς, ὁ πρῶτος καθαρευούσῃ τῇ

---

*) Gen. 4, 4 sqq.

γῇ τὸ μίασμα προσβαλὼν ἄηθες τοῦ ἀνθρωπείου 921
αἵματος, ὁ πρῶτος ἀνιεῖσαν καὶ βλαστάνουσαν γένη P.
ζώων καὶ φυτῶν καὶ οἷς εὐτοκεῖ πᾶσι τεθηλυῖαν τῆς
εὐτοκίας ἐπισχὼν, ὁ πρῶτος φθορὰν γενέσει, καὶ
θάνατον ζωῇ, καὶ πένθος χαρᾷ, καὶ κακὰ ἀγαθοῖς
ἐπιτειχίσας. Τί ἂν οὖν παθὼν ἀξίαν ἐδεδώκει δί-
κην, ὃς διὰ μιᾶς πράξεως οὐδὲν τῶν βιαίων καὶ ἀ-
σεβῶν παρέλειπεν; Ἴσως ἂν εἴποι τις, ἀναιρεθεὶς
θᾶττον. Ὁ λογισμὸς δ' οὗτος ἀνθρώπινος, τὸ μέγα
δικαστήριον οὐ βλέποντος. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ πέ-
ρας τιμωριῶν εἶναι νομίζουσι θάνατον· ἐν δὲ τῷ
θείῳ δικαστηρίῳ μόγις ἐστὶν οὗτος ἀρχή. Ἐπεὶ τοί-
νυν καινὸν τὸ ἔργον, ἔδει καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ τιμω-
ρίαν καινὴν εὑρεθῆναι. Τίς οὖν ἐστὶν αὕτη; Ζῆν
ἀποθνήσκοντα ἀεὶ, καὶ τρόπον τινὰ θάνατον ἀθά-
νατον ὑπομένειν καὶ ἀτελεύτητον. Θανάτου γὰρ
διττὸν εἶδος, τὸ μὲν κατὰ τὸ τεθνάναι, ὅπερ ἀγα-
θόν ἐστιν ἢ ἀδιάφορον· τὸ δὲ κατὰ τὸ ἀποθνή-
σκειν, ὃ δὴ κακὸν πάντως, καὶ ὅσῳ χρονιώτερον,
βαρύτερον. Πῶς οὖν ὁ θάνατος αὐτῷ συνδιαιωνίζει,
σκόπει. Τεττάρων ὄντων ἐν τῇ ψυχῇ παθῶν, δυοῖν
μὲν περὶ τὸ ἀγαθὸν ἐνεστὸς ἢ μέλλον, ἡδονῆς καὶ ἐ-
πιθυμίας· δυοῖν δὲ περὶ τὸ κακὸν παρὸν ἢ προσδοκώ-
μενον, λύπης καὶ φόβου, τὴν μὲν τοῦ ἀγαθοῦ ῥίζαις
αὐταῖς ἐξέτεμε συζυγίαν, ἵνα μηδ' ἐκ τύχης ἡσθῇ
ποτὲ, ἢ ἐπιθυμήσῃ τινὸς ἡδέος· τὴν δὲ τοῦ κακοῦ
μόνον ἐνεφύτευσεν εἰς λύπην εὐθυμίας ἀμιγῆ, καὶ
φόβον ἄκρατον. Φησὶ *) γὰρ, ὅτι ἀρὰν ἐπη-
420 ρᾶτο τῷ ἀδελφοκτόνῳ, ὡς στένειν καὶ τρέμειν
Mai. Καὶ σημεῖον ἔθετο αὐτῷ μὴ ἀναιρεθῆναι
πρός τινος, ἵνα μὴ ἅπαξ ἀποθάνῃ, διαιωνίζῃ
δὲ ὡς εἶπον ἀποθνήσκων ἐν ἀλγηδόσι καὶ ἀνίαις
καὶ συμφοραῖς ἀδιαστάτοις, καὶ ὃ δὴ πάντων ἀρ-
γαλεώτατον, αἰσθάνηται τῶν ἰδίων κακῶν, καὶ ἐπὶ

*) Gen. 4, 14.

τοῖς ἐν χερσὶν ἄχθηται, καὶ τὴν φορὰν τῶν μελλόντων προορώμενος, μὴ δύνηται φυλάξασθαι τῆς ἐλπίδος ἐκτετμημένης αὐτῷ, ἣν θεὸς ἀνθρώπων γένει κατέσπειρεν, ἵν᾽ ἔχοντες συμφυὲς παραμύθιον ἐπελαφρίζοιντο τὰς ἀνίας, οἱ μὴ ἀνίατα δράσαντες. Ὥςπερ οὖν τῷ συναρπασθέντι ὑπὸ χειμάῤῥου φοβερὸν μὲν τὸ πλησίον ῥεῦμα, ᾧ κατασύρεται, φοβερώτερον δὲ τὸ ἄνωθεν ἐπιφερόμενον, ὃ τῇ μὲν βίᾳ συντόνως ἐπωθεῖ καὶ ἀλήκτως, τῇ δὲ ἐπαναστάσει μετεωριζόμενον ἐπικλύζει· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῶν κακῶν ἀνίαρα μὲν τὰ ἐν χερσὶν, ἀργαλεώτερα δὲ τὰ ἐκ φόβου ῥέοντα. Χορηγεῖ γὰρ ὁ φόβος, καθάπερ ἐκ πηγῆς τὰ ἀδυνηρά.

§. 13. Ταῦτα μέν ἐστι τὰ ὁρισθέντα κατὰ τοῦ πρώτου γεγονότος ἀδελφοκτόνου. ὡρίσθη δὲ καὶ ἐπ᾽ οἰκίαις ἕτερα, συνθεμέναις κοινοπραγίαν ἁμαρ- 922 τημάτων. Ἦσαν δέ τινες τεταγμένοι νεωκόροι καὶ P. ἱερόδουλοι, τὴν πυλωρῶν τεταγμένοι τάξιν. Οὗτοι φρονήματος ὑποπλησθέντες ἀλόγου τοῖς ἱερεῦσιν ἐπανέστησαν, ἀξιοῦντες τὰ ἐκείνων γέρα ἀφετερίσασθαι. Προστησάμενοι δὲ τῆς συστάσεως ἡγεμόνα τὸν πρεσβύτατον, ὃς καὶ τοῦ τολμήματός μετ᾽ ὀλίγων τῶν συναπονοηθέντων εἰσηγητὴς ἐγένετο, καταλιπόντες τὰ προπύλαια καὶ τὰς ἐσχατιὰς, ἐπὶ τῶν ἀδύτων ἐχώρουν, τοὺς χρησμοῖς ἀξιωθέντας τῆς ἱερωσύνης μεθιστάντες. Ταραχὴ μὲν οὖν ὡς εἰκὸς ἐπέσχε τὴν πληθὺν ἅπασαν, ἅτε κινουμένων τῶν ἀκινήτων, καὶ παρασπονδουμένων τῶν νόμων, καὶ τοῦ περὶ τὸ ἱερὸν κόσμου σύγχυσιν λαμβάνοντος ἐπ᾽ ἀνοσιότητος δεινῆς, ἐφ᾽ οἷς ὁ τοῦ ἔθνους ἐπιμελητὴς καὶ προστάτης ἠγανάκτει. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον, ἤθει πρᾳοτέρῳ χρώμενος χωρὶς ὀργῆς — ἦν γὰρ καὶ τὴν φύσιν ἀόργητος — λόγοις ἀναδιδάσκειν ἐπειρᾶτο μεταβάλλεσθαι, καὶ τοὺς ταχθέντας ὅρους μὴ ὑπερβαίνειν, μηδὲ νεωτερίζειν εἰς τὰ ἅγια καὶ καθωσιωμένα, ὧν αἱ τοῦ ἔθνους ἐλπίδες ἐκκρέμανται. Ἀλλ᾽

ἐπειδὴ οὐδὲν ἤνυεν, ἀλλ' ἐκεκώφητο πρὸς ἅπαντα,
νομίζοντες αὐτὸν ἡττηθέντα φιλοικείου πάθους, ἀρ-
χιερέα μὲν τὸν ἀδελφὸν καταστῆσαι, τοῖς δ' ἀδελ-
φιδοῖς ἐγχειρίσαι τὴν ἱερωσύνην, δεινὸν οὐχὶ τοῦτο
421 ὑπελάμβανε, καίπερ ὂν δεινὸν, ἀλλ' ἐκεῖνο παγχάλε-
II πον, εἰ δόξει τῶν λογίων καθ' ἃ γέγονεν ἡ αἵρεσις
τῶν ἱερέων ἀλογεῖν ***.

§. 14. Μαρτυρία δὲ σαφὴς ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀνά-
κειται γράμμασι, λέγειν τὰς εὐχὰς πρότερον, ἃς εὐ-
λογίας εἴωθεν ὀνομάζειν. "Ἐὰν," φησί, *) "τὰς
θείας ἐντολὰς φυλάττητε καταπειθεῖς γενόμενοι τοῖς
προστάγμασι, καὶ τὰ διαγορευόμενα μὴ μέχρις ἀκοῆς
καταδέχησθε, ἀλλὰ διὰ τῶν τοῦ βίου πράξεων ἐπι-
τελῆτε, πρώτην δωρεὰν ἕξετε νίκην κατ' ἐχθρῶν. Οὐ
γὰρ ὑπέρογκοι καὶ βαρύτεραι τῆς τῶν χρωμένων
δυνάμεως αἱ προστάξεις εἰσὶν, οὐδὲ μακρὰν τὸ ἀ-
γαθὸν ἀφέστηκεν, ἢ πέραν θαλάσσης, ἢ ἐν ἐσχατι-
αῖς γῆς, ὡς δεῖσθαι πολυχρονίου καὶ καματηρᾶς ἀ-
ποδημίας." Οὐδ' ἐξαίφνης ἐστείλατο τὴν ἐντεῦθεν
εἰς οὐρανοὺς ἀποικίαν, ἵνα τις μετέωρος καὶ πτηνὸς
ἀρθεὶς μόλις ἐφικέσθαι τούτων δυνηθῇ, πλησίον δὲ
ἐστὶ καὶ ἐγγυτάτω, τρισὶ μέρεσι τοῖς καθ' ἕκαστον
ἡμῶν ἐνιδρυμένον, στόματι καὶ καρδίᾳ καὶ χερσὶ,
λόγῳ καὶ διανοίᾳ καὶ πράξεσιν. Ἐὰν γὰρ οἷα τὰ
βουλεύματα, τοιοῦτοι οἱ λόγοι, καὶ οἷα τὰ λεγόμενα,
τοιαίδε αἱ πράξεις ὦσιν, καὶ ταῦτα ἀλλήλοις ἀντα-
κολουθῇ δεθέντα ἁρμονίας ἀλύτοις δεσμοῖς, εὐδαι- 923
μονία κρατεῖ, τοῦτ' ἔστιν ἡ ἀψευδεστάτη σοφία καὶ P.
φρόνησις. Σοφία μὲν γὰρ πρὸς θεραπείαν θεοῦ,
φρόνησις δὲ πρὸς ἀνθρωπίνου βίου διοίκησιν. Ἄχρι
μὲν οὖν λέγεται μόνον τὰ τῶν νόμων παραγγέλματα,
βραχείας ἢ οὐδεμιᾶς ἀποδοχῆς τυγχάνει· προςγινο-
μένων δ' ἀκολούθων καὶ ἑπομένων ἔργων, ἐν τοῖς

*) Deut. 30, 10 sqq.

τοῦ βίου πᾶσιν ἐπιτηδεύμασιν, ὥσπερ ἐκ ζόφου βαθέος εἰς φῶς ἀναχθέντα περιλαμφθήσεται δι' εὐκλείας καὶ εὐφημίας. Τίς γὰρ οὐκ ἂν εἴποι καὶ τῶν φύσει βασκάνων, ὅτι σοφὸν ἄρα γένος καὶ ἐπιστημονικώτατον μόνον τοῦτ' ἔστιν, ᾧ τὰς θείας παραινέσεις ἐξεγένετο μὴ κενὰς καὶ ἐρήμους ἀπολιπεῖν τῶν οἰκείων πράξεων, ἀλλὰ πληρῶσαι τοὺς λόγους ἔργοις ἐπαινετοῖς; Τοῦτο τὸ γένος οὐ μακρὰν ἀπῴκισται θεοῦ, φαντασιούμενον ἀεὶ τὰ αἰθέρια κάλλη, καὶ ποδηγετούμενον ὑπ' ἔρωτος οὐρανίου· ὡς καὶ ἂν εἰ πύθοιτό τις ποῖον ἔθνος μέγα, προσφυῶς ἄν τιν' ἀνταποκρίνασθαι, ᾧ ὁ θεός ἐστιν ἐπήκοος ἱεροπρεπεστάτων εὐχῶν, καὶ ταῖς ἀπὸ καθαροῦ τοῦ συνειδότος κατακλήσεσιν συνεγγίζων.

§. 15. Ἐπεὶ δ' ἐχθρῶν διττὸν εἶδος, τὸ μὲν ἀνθρώπων ἐκ πλεονεξίας ἐπιτηδεύσει γεγονός, τὸ δὲ θηρίων ἄνευ ἐπιτηδεύσεως ἀλλοτριότητι χρώμενον φυσικῇ, περὶ ἑκατέρου λεκτέον ἐν μέρει, καὶ πρότερόν γε τὸ κατὰ τοὺς φύσει πολεμίους θῆρας. Οὗτοι γὰρ οὐ μιᾶς πόλεως ἢ ἔθνους, ἀλλὰ τοῦ σύμπαντος ἀνθρώπων γένους δυσμενεῖς εἰσιν, οὐ πρὸς
422 ὡρισμένον χρόνου μῆκος, ἀλλὰ τὸν ἀόριστον καὶ
M. ἀπερίγραφον αἰῶνα. Τούτων οἱ μὲν ὡς δεσπότην
ἄνθρωπον δεδιότες, ὑποπτήσσουσιν ἐγκότῳ μίσει· οἱ δὲ τολμηταὶ καὶ θρασύτεροι προεπιχειροῦσι καιροφυλακοῦντες. Εἰ μὲν οὖν ἀσθενέστεροι τυγχάνοιεν, ἐξ ἐνέδρας, εἰ δὲ δυνατώτεροι, φανερῶς. Ἄσπονδος γὰρ καὶ ἀκήρυκτος εἷς πόλεμος οὗτος, ὡς λύκοις πρὸς ἄρνας, καὶ πᾶσι θηρίοις πρὸς πάντας ἀνθρώπους ἐνύδροις τε καὶ χερσαίοις, ὃν θνητὸς μὲν οὐδεὶς δύναται καθαιρεῖν, ὁ δ' ἀγέννητος μόνος καθαιρεῖ, ὅταν κρίνῃ τινὰς σωτηρίας ἀξίους, εἰρηνικοὺς μὲν τὸ ἦθος, ὁμοφροσύνην δὲ καὶ κοινωνίαν ἀσπαζομένους, οἷς φθόνος ἢ συνόλως οὐ συνῴκησεν, ἢ τάχιστα μετανέστη, τὰ ἴδια προφέρειν εἰς μέσον ἀγαθὰ διεγνωκόσιν εἰς κοινὴν μετουσίαν καὶ ἀπόλαυσιν. Εἰ

γὰρ ἐπιλάμψειέ ποτε τῷ βίῳ τὸ ἀγαθὸν τοῦτο, καὶ δυνηθείημεν τὸν καιρὸν ἰδεῖν ἐκεῖνον ἐν ᾧ χειροήθη ποτὲ γενήσεται τὰ ἀτίθασσα, πολύ γε πρότερον τὰ ἐν τῇ ψυχῇ θηρία τιθασσευθήσεται, οὗ μεῖζον ἀγαθὸν οὐκ ἔστιν εὑρεῖν οὐδέν. Ἢ οὐχὶ εὔηθες ὑπολαμβάνειν, ὅτι τὰς ὑπὸ τῶν ἐκτὸς θηρίων βλάβας 924
ἐκφευξόμεθα, τὰ ἐν αὑτοῖς εἰς δεινὴν ἀγριότητα ἀεὶ P.
συγκροτοῦντες; Ὅθεν οὐκ ἀπελπιστέον, ὅτι ἐξημερωθέντων τῶν κατὰ διάνοιαν, καὶ τὰ ζῶα ἡμερωθήσεται. Τότε μοι δοκοῦσιν ἄρκτοι καὶ λέοντες καὶ παρδάλεις, καὶ τὰ παρ' Ἰνδοῖς, ἐλέφαντές τε καὶ τίγρεις, καὶ ὅσα ἄλλα τὰς ἀλκὰς καὶ τὰς δυνάμεις ἀήττητα, μεταβαλεῖν ἐκ τοῦ μονωτικοῦ τε καὶ μονοτρόπου πρὸς τὸ σύννομον, καὶ ἐκ τοῦ πρὸς ὀλίγον μιμήσει τῶν ἀγελαίων, ἡμερωθήσεσθαι πρὸς τὴν ἀνθρώπου φαντασίαν, μηκέτι ὡς πρότερον ἀνερεθισθέντα, καταπλαγέντα δ' ὡς ἄρχοντα καὶ φύσει δεσπότην εὐλαβῶς ἕξειν. Ἔνια δὲ καὶ τοῦ χειροήθους ἅμα καὶ φιλοδεσπότου τῇ παραζηλώσει, καθάπερ τὰ μελιταῖα τῶν κυνιδίων, ταῖς κέρκοις μεθ' ἱλαρωτέρας κινήσεως προσσαίνοντα. Τότε καὶ σκορπίων γένη καὶ ὄφεων καὶ τῶν ἄλλων ἑρπετῶν ἄπρακτον ἕξει τὸν ἰόν. Καὶ ποταμὸς ὁ Αἰγύπτιος, ὅμορα τοῖς οἰκήτορσι τῆς χώρας ἀνθρωποβόρα ζῶα, τοὺς κροκοδείλους λεγομένους, καὶ ποταμίους ἵππους φέρει, καὶ τὰ πελάγη μυρίας ἰδέας ζώων, παρ' οἷς πᾶσιν ἱερὸς καὶ ἄσυλος γένοιτ' ἂν ὁ σπουδαῖος, ἀρετὴν τιμήσαντος θεοῦ καὶ γέρας παρασχόντος τὸ ἀνεπιβούλευτον.

§. 16. Οὕτως μὲν ὁ πρεσβύτερος καὶ χρόνῳ καὶ φύσει καταλυθήσεται πόλεμος, ἡμερωθέντων καὶ μεταβαλόντων τῶν θηρίων πρὸς τὸ τιθασσόν· ὁ δὲ
423 νεώτερος καὶ ἐπιτηδεύσει γενόμενος ἐκ πλεονεξίας
M. ῥᾳδίως διαλυθήσεται τῶν ἀνθρώπων, ὥς γ' ἐμοὶ δοκεῖ, δυσωπηθέντων εἰ μελλήσουσιν ἀγριώτεροι ζώων ἀλόγων ἐξετάζεσθαι, ὅτε τὰς ἀπὸ τῶν ἄλλων

ζημίας καὶ βλάβας ἐκπεφεύγασιν. Αἴσχιστον γὰρ ὡς εἰκὸς φανεῖται, τὰ μὲν ἰοβόλα καὶ ἀνθρωποβόρα καὶ ἄμικτα καὶ ἀκοινώνητα ἔνσπονδα γεγενῆσθαι μεταβάλλοντα πρὸς εἰρήνην, τὸ δ' ἥμερον φύσει ζῶον τὸν ἄνθρωπον, κοινωνίας καὶ ὁμονοίας συγγενὲς, ἀσπονδεῖν, φονᾶν κατὰ τῶν ὁμοίων. Ἢ τὸ παράπαν οὖν, φησὶν, οὐ διελεύσεται πόλεμος διὰ χώρας εὐσεβῶν, ἀλλ' αὐτὸς καταῤῥυήσεται, καὶ συντριβήσεται πρὸς ἑαυτὸν, πρὸς οἵους ἐστὶν ὁ ἀγὼν καὶ ὡς ἀηττήτους αἰσθανομένων τῶν ἀντιπάλων, ἅτε χρωμένους ἀνανταγωνίστῳ συμμαχίᾳ τοῦ δικαίου. Μεγαλοπρεπὲς γὰρ καὶ περίσεμνον ἀρετὴ, καὶ μόνη καθ' ἡσυχίαν ἱκανὴ φορὰς μεγάλων ἐξευμαρίζειν κακῶν. Ἢ καὶ ἂν μεμηνότες τινὲς λυττῶσιν οὐδ' ἑκάστῳ καὶ ἀπαρηγορήτῳ χρώμενοι τῇ τοῦ πολεμεῖν ἐπιθυμίᾳ, μέχρι μὲν συνίστανται καταλαζονεύσονται θρασυνόμενοι· πρὸς δὲ χειρῶν ἅμιλλαν ἥκοντες, αἰσθήσονται κενὸν αὔχημα αὐχήσαντες, ὡς μὴ δυνάμενοι νικᾶν. Ῥώμῃ γὰρ ἀντιβιασθέντες *) κραταιοτέρᾳ, φεύξον- 92
ται προτροπάδην πρὸς πεντάδων ἑκατοντάδες, καὶ πρὸς ἑκατοντάδων μυριάδες, πολλαῖς ὁδοῖς οἱ κατὰ μίαν ἐπελθόντες. Ἔνιοι δὲ μηδενὸς διώκοντος ὅτι μὴ φόβου, τὰ νῶτα τοῖς ἀντιπάλοις εἰς βολὰς εὐσκόπους ἀντιστρέψουσιν, ὡς εὐμαρίαν εἶναι πάντας ἡβηδὸν ἀναιρεθέντας πεσεῖν. Ἐξελεύσεται γὰρ ἄνθρωπος, φησὶν ὁ χρησμὸς **), κατὰστρατάρχων καὶ πολεμῶν, ἔθνη τε μεγάλα καὶ πολυάνθρωπα χειρώσεται, τὸ ἁρμόττον ὁσίοις ἐπικουρικὸν ἐπιπέμψαντος θεοῦ. Τοῦτο δ' ἐστὶ θράσος ψυχῶν ἀκατάπληκτον, καὶ σωμάτων ἰσχὺς κραταιοτάτη, ὧν καὶ θάτερον φοβερὸν ἐχθροῖς· ἄμφω δὲ εἰ συνέλθοι, καὶ παντελῶς ἀνυπόστατον. Ἐνίους δὲ τῶν ἐχθρῶν ἀναξίους ἔσεσθαί φησιν ἥττης ἀνθρώπων,

---

*) Lev. 26, 8. **) Num. 24, 7.

αἷς σμῆνη σφηκῶν *) ἀντιτάξειν ἐπ' ὀλέθρῳ αἰσχίστῳ προπολεμοῦντα τῶν ὁσίων. Τοῦτον δ' οὐ μόνον τὴν ἐν πολέμῳ νίκην ἀναιμωτὶ βεβαίως ἕξειν, ἀλλὰ καὶ κράτος ἀρχῆς ἀνανταγώνιστον ἐπ' ὠφελείᾳ
424 τῶν ὑπηκόων, οἳ γένοιντ' ἂν δι' εὔνοιαν ἢ φόβον
M. ἢ αἰδῶ. Τρία γὰρ ἐπιτηδεύουσι τὰ μέγιστα καὶ συντείνοντα πρὸς ἡγεμονίαν ἀκαθαίρετον, σεμνότητα καὶ δεινότητα καὶ εὐεργεσίαν, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται τὰ λεχθέντα. Τὸ μὲν γὰρ σεμνὸν αἰδῶ κατασκευάζει, τὸ δὲ δεινὸν φόβον, τὸ δὲ εὐεργετικὸν εὔνοιαν, ἅπερ ἀνακραθέντα καὶ ἁρμοσθέντα ἐν ψυχῇ, καταπειθεῖς ἄρχουσιν ὑπηκόους ἀπεργάζεται.

§. 17. Ταῦτα μὲν δὴ πρῶτά φησιν συμβήσεσθαι τοῖς ἑπομένοις θεῷ, καὶ περιεχομένοις ἀεὶ καὶ πανταχοῦ τῶν προσταγμάτων αὐτοῦ, καὶ ἀφ' ἑκάστων τῶν τοῦ βίου μερῶν ταῦτα ἐφαρμόττουσιν, ὡς μηδένα νόσῳ πλαζομένου ἐκδιαιτᾶσθαι· δεύτερον δὲ πλοῦτον, ὃς κατὰ τὸ ἀναγκαῖον εἰρήνῃ καὶ ἀρχῇ ἕπεται. Πλοῦτος δὲ ὁ μὲν τῆς φύσεως εὐτελής ἐστι τροφὴ καὶ σκέπη. Τροφὴ μὲν οὖν ἄρτος καὶ ναματιαῖον ὕδωρ, ἃ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀνακέχυται· σκέπης δὲ διττὸν εἶδος, τὸ μὲν ἀμπεχόνη, τὸ δ' οἰκία, διὰ τὰς ἀπὸ κρυμοῦ καὶ θάλπους παρακολουθούσας ζημίας· ὧν ἑκάτερα, εἴ τις ἐθελήσειε τὴν περίεργον καὶ περιττὴν ἀφελεῖν πολυτέλειαν, εὐποριστότατον. Οἳ δ' ἂν ζηλώσωσι τὰ λεχθέντα, ἀσπασάμενοι τὰ φύσεως δῶρα μὴ τὰ τῆς κενῆς δόξης, ὀλιγοδείαν καὶ ἐγκράτειαν ἀσκήσαντες ἕξουσι κατὰ πολλὴν περιουσίαν καὶ τὸν τῆς ἁβροδιαίτου τροφῆς πλοῦτον οὐκ ἐπιτηδεύσαντες. Ἐπελεύσεται γὰρ ὡς πρὸς ἐπιτηδειοτάτους καὶ σεμνοὺς τῆς ἁρμοζούσης 926
χρήσεως ἐπιστήμονας, ἀποδρὰς ἄσμενος τὰς τῶν ἀ- P.
κολάστων καὶ ὑβριστῶν συνδιαιτήσεις, ἵνα μὴ χορηγῇ

*) Exod. 23, 28. Deut. 7, 20.

τοὺς ἐπὶ βλάβῃ τῶν πλησίον ζῶσιν παρελθὼν τοὺς κοινωφελεῖς. Λόγιον γάρ ἐστιν *), ὅτι "τοῖς τὰς ἱεροπρεπεῖς ἐντολὰς φυλάττουσιν ὁ μὲν οὐρανὸς ὀμβρήσει καιρίους ὑετούς· ἡ δὲ γῆ παντοδαπῶν οἴσει καρπῶν φορὰν, ἡ μὲν πεδιὰς σπαρτῶν, ἡ δὲ ὀρεινὴ τῶν ἀκροδρύων." Καὶ ὅτι χρόνος οὐδεὶς ἀπολειφθήσεται κενὸς εὐεργεσίας, ἀλλὰ τῷ συνεχεῖ καὶ ἐπαλλήλῳ τῶν τοῦ θεοῦ χαρίτων καταλήψεται, ὁ μὲν ἀμητὸς τρυγητόν. Καταλήψεται δὲ ὁ τρυγητὸς σπόρον, ὡς ἀνελλιπῶς καὶ ἀδιαστάτως ἀεὶ τὰ μὲν συγκομίζειν, τὰ δὲ ἐλπίζειν, ἐφεδρευόντων ἑτέρων ἑτέροις, ἵνα τοῖς πέρασι τῶν προτέρων αἱ τῶν ὕστερον ἀρχαὶ συνάπτουσαι, κύκλον τινὰ καὶ χορείαν ἀποτελῶσι μὴ ἐπιδεᾶ παντὸς ἀγαθοῦ. Τὸ γὰρ πλῆθος τῶν γινομένων ἐξαρκέσει, καὶ πρὸς τὴν παραυτίκα χρῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν, καὶ πρὸς τὴν τοῦ μέλλοντος ἄφθονον περιουσίαν, νέων ἐπακμαζόντων παλαιοῖς, καὶ τὴν ἐκείνων ἔνδειαν προσαναπληρούντων. Ἔστι
425 δὲ ὅπου καὶ ὑπ' εὐφορίας ἀλέκτου τῶν πάλαι συγ-
M. κομισθέντων φροντίσει τὸ παράπαν οὐδεὶς, ἀλλ' ἀταμίευτα καὶ ἀθησαύριστα καταλείψουσι τοῖς βουλομένοις ἀφέντες τὴν χρῆσιν ἀδεᾶ. Οἷς μὲν γὰρ ἀληθινὸς πλοῦτος ἐν οὐρανῷ κατάκειται διὰ σοφίας καὶ ὁσιότητος ἀσκηθεὶς, τούτοις καὶ ὁ τῶν χρημάτων ἐπὶ γῆς περιουσιάζει, προνοίᾳ καὶ ἐπιμελείᾳ θεοῦ τῶν ταμείων ἀεὶ πληρουμένων, ἐκ τοῦ τὰς ὁρμὰς τῆς διανοίας, καὶ τὰς τῶν χειρῶν ἐπιβολὰς, μὴ ἐμποδίζεσθαι πρὸς τὴν τῶν ἀεὶ σπουδαζομένων κατόρθωσιν· οἷς δὲ ὁ κλῆρος οὐκ ἔστιν οὐράνιος δι' ἀσέβειαν ἢ ἀδικίαν, οὐδὲ τῶν ἐπὶ γῆς ἀγαθῶν εὐοδεῖν πέφυκεν ἡ κτῆσις· ἀλλὰ καὶ ἂν προσγένηται, τάχιστα ἀπεπήδησεν, ὡς παραγενομένη τὴν ἀρχὴν, οὐκ ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν λαβόντων, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ βαρῦναι

*) Lev. 26, 3 sqq.

τὴν ἀκίαν σφαδρότερον, ἥτις ἐκ τοῦ στέρεσθαι κατὰ ἀναγκαῖον ἕπεται.

§. 18. Τότε δὲ, φησὶν, ὑπὸ τῆς ἄγαν εὐφορίας, ὃ νῦν ὑπομένεις, ἐργάζῃ. Νῦν μὲν γὰρ μήτε τῶν νόμων, μήτε τῶν πατρίων ἐθῶν αἰδῶ ποιούμενος, ἀλλὰ πάντων ἀθρόως ἀλογῶν, ὑστερίζεις μὲν τῶν ἀναγκαίων, θεραπεύεις δὲ τὰς τῶν δανειστῶν καὶ ὀβολοστατῶν ὀκίας ἐπὶ πολλῷ δανειζόμενος· τότε δ' ὥςπερ ἔφην, δράσεις τὸ ἐναντίον. Ὑπὸ γὰρ ἀφθόνου περιουσίας αὐτὸς ἄλλοις δανιεῖς, καὶ οὐκ ὀλίγα, οὐδ' ὀλίγοις· ἀλλὰ πολλὰ καὶ πολλοῖς, ὅλοις μὲν οὖν ἔθνεσι, πάντων καὶ τῶν κατὰ χώραν, καὶ τῶν κατὰ πόλιν εὐτυχῶς ἀπαντώντων, ἁπάντων τῶν μὲν κατὰ πόλιν, ἀρχαῖς καὶ τιμαῖς καὶ εὐδοξίαις, διά τε εὐδοκίας καὶ εὐβουλίας καὶ τοῦ διὰ λόγων καὶ πράξεων κοινωφελοῦς: τῶν δὲ κατ' ἀγρὸν, εὐ- 927 φορίαις τῶν ἀναγκαίων, σίτου, οἴνου, ἐλαίου, καὶ P. τῶν πρὸς ἁβροδίαιτον βίον. Ταῦτα δ' ἐστὶ τὰ ἀμύθητα γένη τῶν ἀκροδρύων, καὶ ἔτι βουκολίων, αἰπολίων, τῶν ἄλλων θρεμμάτων εὐτοκία. Ἀλλὰ τί τούτων ὄφελος, εἴποι τις ἂν, τῷ μὴ μέλλοντι κληρονόμους καὶ διαδόχους ἀπολιπεῖν; Ἐπισφραγιζόμενος διὰ τοῦτο τὰς εὐεργεσίας, φησὶν, οὐδεὶς ἄγονος, οὐδὲ στεῖρα γενήσεται. Πάντες δὲ οἱ θεραπευταὶ θεοῦ γνήσιοι νόμον ἐκπληρώσουσι φύσεως τὸν ἐπὶ παιδοποιΐα. Καὶ γὰρ ἄνδρες ἔσονται πατέρες, καὶ πατέρες εὔπαιδες, καὶ γυναῖκες μητέρες εὔτεκνοι, ὡς ἕκαστον οἶκον πλήρωμα εἶναι πολυανθρώπου συγγενείας, μηδενὸς ἐλλειφθέντος ἢ μέρους ἢ ὀνόματος, τῶν ὅσα ἐπιφημίζεται τοῖς προσήκουσι, καὶ πρὸς τοὺς ἄνω γονεῖς, θείους πάππους, καὶ πρὸς τοὺς κάτω πάλιν ὁμοίους, ἀδελφοὺς, ἀδελφιδοῦς, υἱωνοὺς,
426 θυγατριδοῦς, ἀνεψιοὺς, ἀνεψιδοῦς, τοὺς ἐξ αἵμα-
M. τος πάντας. Ὠκύμορος δ' ἢ ἀτελὴς οὐδεὶς ἂν γένοιτο τῶν κοσμουμένων νόμοις, οὐδέ τινος ἡλικίας ἄμοιρος, ὧν θεὸς ἔνειμεν ἀνθρώπων γένει· ἀλλ' ἐκ

βρέφους ἐπανιὼν ἑξῆς ὥςπερ δι᾽ ἀναβαθμῶν, τεταγμέναις χρόνων περιόδοις ἑκάστης ἡλικίας τοὺς ὁρισθέντας ἀριθμοὺς συνεκπληρώσας ἐπὶ τὴν τελευταίαν ἀφίξεται, τὴν θανάτῳ, μᾶλλον δ᾽ ἀθανασίᾳ γειτνιῶσαν, ἢ πρὸς ἀλήθειαν εὐγήρως, εὔπαιδα οἶκον καὶ πολύπαιδα ἀνθ᾽ αὑτοῦ καταλιπών.

§. 19. Τοῦτ᾽ ἔστιν ὅπερ εἶπέ που θεσπίζων, ὅτι "τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν σου ἀναπλήσεις," παγκάλως χρησάμενος τοῖς ὀνόμασι κυρίοις ἅμα καὶ προςφυέσιν. Ὁ μὲν γὰρ ἀμαθὴς καὶ ἔκνομος, οὔτ᾽ ἐν λόγῳ φησὶν, οὔτ᾽ ἐν ἀριθμῷ· τῷ δὲ παιδείας καὶ νόμων ἱερῶν μεταποιουμένῳ πρώτη χάρις ἐστὶν ἐλλογίμῳ καὶ δοκίμῳ φανέντι, μεταλαχεῖν ἀριθμοῦ καὶ τάξεως. Ὑπερφυῶς δὲ ἔχει καὶ ἡ πλήρωσις οὐ μηνῶν ἢ ἐνιαυτῶν ἀλλ᾽ ἡμερῶν· ὡς δὴ ἑκάστην ἡμέραν τοῦ σπουδαίου μηδὲν ἔρημον καὶ κενὸν ἐᾶν εἰς πάροδον ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς μέρεσι καὶ διαστήμασιν αὐτῆς καλοκἀγαθίας πεπληρῶσθαι. Κρίνεται γὰρ οὐ ποσότητι, ἀλλὰ ποιότητι ἡ ἀρετὴ καὶ τὸ καλόν· ὅθεν ἰσότιμον καλῷ βίῳ σοφοῦ, καὶ μίαν ἡμέραν ὑπέλαβον εἶναι κατωρθωμένην. Τοῦτ᾽ ἔστιν ὃ καὶ ἐν ἑτέροις αἰνίττεται, φάσκων "εὐλογίας ἄξιον ἔσεσθαι καὶ εἰςιόντα καὶ ἐξιόντα" *) τὸν τοιοῦτον ἄνδρα· διότι πάσαις μὲν ταῖς κινήσεσιν, πάσαις δὲ ταῖς σχέσεσιν ὁ σπουδαῖος ἐπαινετὸς, ἔνδον τε καὶ ἔξω, πολιτικός τε ὁμοῦ καὶ οἰκονόμος, τὰ μὲν ἔνδον ἐξορθῶν οἰκονομικῶς, τὰ δ᾽ ἔξω πολιτικῶς, ᾗ συμφέρον ἐπανορθοῦσθαι. Ἐὰν μὲν οὖν εἷς ἀνὴρ τυγχάνῃ τοιοῦτος ὢν ἐν πόλει, τῆς πόλεως ὑπεράνω φανεῖται· ἐὰν 921 δὲ πόλις, τῆς ἐν κύκλῳ χώρας· ἐὰν δὲ ἔθνος, ἐπιβή- P. σεται πᾶσιν ἔθνεσιν, ὥςπερ κεφαλὴ σώματι τοῦ περιφαίνεσθαι χάριν, οὐχ ὑπὲρ εὐδοξίας μᾶλλον, ἢ τῆς τῶν ὁρώντων ὠφελείας. Αἱ γὰρ συνεχεῖς τῶν καλῶν

*) Psalm. 120 (121), 8.

παραδειγμάτων φαντασίαι παραπλησίας εἰκόνας ἐγχαράττουσι ταῖς μὴ πάνυ σκληραῖς καὶ ἀποκρότοις ψυχαῖς, ὅπερ εἴρηται πρὸς τοὺς ἐθέλοντας μιμεῖσθαι τὰ σπουδαῖα καὶ θαυμαστὰ κάλλη, μὴ ἀπογινώσκεσθαι τὴν ἀμείνω μεταβολὴν, μήτε τὴν ὥςπερ ἐκ διασπορᾶς ψυχῆς, ἣν εἰργάσατο κακία πρὸς ἀρετὴν καὶ σοφίαν ἐπάνοδον. Ἵλεως γὰρ ὅταν ᾖ ὁ θεὸς, ἐξευμα-
427 ρίζεται πάντα. Γίνεται δὲ ἵλεως τοῖς αἰδουμένοις
M καὶ μεθαρμοζομένοις ἐξ ἀκρασίας εἰς ἐγκράτειαν, καὶ τὰ μὲν τῆς ὑπαιτίου ζωῆς κακίζουσιν, καὶ ὅσα ἐναπεμάξαντο ταῖς ψυχαῖς αἰσχρὰ εἴδωλα, μυσαττομένοις, εὐδίαν δὲ παθῶν ἐζηλωκόσι, καὶ εἰρήνην καὶ γαλήνην βίου μετατρέχουσι. Καθάπερ οὖν ἀνθρώπους ἐν ἐσχατιαῖς ἀπῳκισμένους ῥᾳδίως ἂν ἑνὶ κελεύσματι συναγάγοι θεὸς ἀπὸ περάτων εἰς ὅ, τι ἂν θελήσῃ χωρίον, οὕτω καὶ τὸν νοῦν ἐξ ἄλης πολυχρονίου πάντῃ πλανηθέντα καὶ κακωθέντα πρὸς ἡδονῆς καὶ ἐπιθυμίας, δεσποινῶν ἐκτεταμένων, ἐλεῶν ὁ σωτὴρ ἐξ ἀνοδίας εἰς ὁδὸν εὐπετῶς ἂν ἀγάγοι, ἀμεταστρεπτὶ φεύγειν διεγνωκότα φυγὴν, οὐ τὴν ἐπονείδιστον λεγομένην, ἀλλὰ τὴν σωτήριον, ἣν οὐκ ἂν τις ἁμάρτῃ λέγων καθόδου κρείττονα.

§. 20. Τὰ μὲν οὖν ἐκτὸς ἀγαθὰ εἴρηται, νῖκαι κατ᾽ ἐχθρῶν, κράτος πολέμων, εἰρήνης βεβαίωσις, καὶ τῶν κατ᾽ εἰρήνην ἀγαθῶν περιουσίαι, πλοῦτοι καὶ τιμαὶ καὶ ἀρχαὶ καὶ τὰ παρεπόμενα τοῖς εὖ πράττουσιν ἐγκώμια, διὰ παντὸς στόματος καὶ φίλων καὶ δυςμενῶν ἐπαινουμένοις, τῶν μὲν διὰ φόβον, τῶν δὲ δι᾽ εὔνοιαν· λεκτέον δὲ καὶ τὰ τούτων οἰκειότερα, τὰ περὶ τὸ σῶμα. Φησὶν οὖν, ὅτι τοῖς ἀρετὴν διαπονοῦσι, καὶ τοὺς ἱεροὺς νόμους ἡγεμόνας τῶν κατὰ τὸν βίον λόγων καὶ ἔργων προστησαμένοις, ἰδίᾳ τε καὶ κοινῇ περιέσται τὸ εἰς ἅπαν ἄνοσον. Εἰ δὲ καὶ γένοιτό τις ἀσθένεια, τοῦ μὲν κακῶσαι χάριν οὐκ ἂν γένοιτ᾽ ἂν, τοῦ δ᾽ ὑπομνῆσαι τὸν θνητὸν ὅτι θνητός ἐστιν, εἰς ὑπεραύχου φρονήματος κατάλυσιν, καὶ βελ-

τίωσιν ἠθῶν. Ὑγεία δ' ἕψεται καὶ εὐαισθησία, καὶ
τὸ ἐν ἅπασι τοῖς μέρεσιν ὁλόκληρον καὶ παντελὲς, εἰς
τὰς πρὸς ὃ προγέγονεν ἕκαστον ἀκωλύτους ὑπηρεσίας.
Ἐδικαίωσε γὰρ ὁ θεὸς γέρας τοῖς σπουδαίοις παρα-
σχεῖν εὖ συνῳκοδομημένην καὶ συνηρμοσμένην ἐκ θε-
μελίων ἄχρι στέγους οἰκίαν — οἰκία δὲ ψυχῆς συμ- 92
φυεστάτη σῶμα, ἅτε πολλὰ τῶν εἰς τὸν βίον ἀναγκαί- I
ων καὶ χρησίμων ἐνεργοῦν — καὶ μάλιστα διὰ τὸν
καθάρσεσιν τελείαις νοῦν καθαρθέντα, καὶ μύστην
γεγονότα τῶν θείων τελετῶν, καὶ μόναις συμπεριπο-
λοῦντα ταῖς οὐρανίων χορείαις καὶ περιόδοις ἐγέραρεν
ὁ θεὸς ἠρεμίᾳ, βουληθεὶς ἀμέθεκτον, εἶναι κηραίνοντα
περὶ μηδὲν πάθος ὧν αἱ τοῦ σώματος γεννῶσι δυνά-
μεις ἐπιτιθέμεναι κατὰ πλεονεξίαν παθῶν δυναστείας.
428 Ἢ γὰρ περιέψυξέ τι, ἢ περιέφλεξεν οὐρανὸς καὶ αὐ-
M. χμηρὸν, ἢ τὸ ἐναντίον ῥοῶδες ἀπειργάσατο, δι' ὧν ἁ-
πάντων ὁ νοῦς εὐθύνειν ἀδυνατεῖ τὴν τοῦ καθ' αὑτὸν
βίου πορείαν. Ἐνδιαιτώμενος δὲ ὑγιεινῷ σώματι, κατὰ
πολλὴν εὐμάρειαν ἐνδιατρίψει καὶ ἐνσχολάσει τοῖς σο-
φίας θεωρήμασι, μακαρίας καὶ εὐδαίμονος ζωῆς ἐπι-
λαχών. Οὗτός ἐστιν ὁ πολὺν ἄκρατον σπάσας τῆς εὐ-
εργέτιδος τοῦ θεοῦ δυνάμεως καὶ λόγων ἱερῶν καὶ
δογμάτων ἑστιαθείς. Οὗτος, ᾧ φησὶν ὁ προφήτης
τὸν θεὸν ἐμπεριπατεῖν οἷα βασιλείῳ. Καὶ γάρ ἐστι τῷ
ὄντι βασίλειον καὶ οἶκος θεοῦ, σοφοῦ διάνοια. Τούτου
καλεῖται θεὸς ἰδίως ὁ τῶν συμπάντων θεὸς, καὶ λαὸς
ἐξαιρέτῳ χάριτι πάλιν οὗτος, οὐ τῶν κατὰ μέρος ἀρ-
χόντων, ἀλλὰ τοῦ ἑνὸς καὶ πρὸς ἀλήθειαν ἄρχοντος,
ἁγίου ἅγιος. Οὗτός ἐστι ὁ πρὸ μικροῦ πολλαῖς μὲν
ἡδοναῖς, πολλαῖς δ' ἐπιθυμίαις, μυρίαις δ' ἀνάγκαις
κακιῶν καὶ ἐπιθυμιῶν ὑπεζευγμένος. Τούτου τὰ κακὰ
καὶ ἐν δουλείᾳ συνέτριψεν ὁ θεὸς, εἰς ἐλευθερίαν ἐξ-
αιρούμενος. Οὗτος ὁ μὴ ἀπαρρησιάστου τυχὼν εὐ-
εργεσίας, ἀλλὰ διαβεβοημένης καὶ περιηγγελμένης πάν-
τῃ διὰ τὴν τοῦ προασπίζοντος ἐξουσίαν, ὑφ' ἧς οὐχ
ὑπεσύρη πρὸς τὰ οὐραῖα, ἀλλ' ἐπὶ κεφαλὴν ἄνω παρε-

πέμφθῃ. Ταῦτα δ' ἀλληγορεῖται τροπικῶς ἐξενεχθέντα. Καθάπερ γὰρ ἐν ζώῳ κεφαλὴ μὲν πρῶτον καὶ ἄριστον, οὐρὰ δ' ὕστατον καὶ φαυλότατον, οὐ μέρος συνεκπληροῦν τὸν τῶν μελῶν ἀριθμὸν, σόβητρον τῶν ἐπιποτωμένων· τὸν αὐτὸν τρόπον κεφαλὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἔσεσθαί φησι τὸν σπουδαῖον, εἴτε ἄνδρα, εἴτε λαόν· τοὺς δὲ ἄλλους ἅπαντας, οἷον μέρη σώματος ψυχούμενα ταῖς ἐν κεφαλῇ καὶ ὑπεράνω δυνάμεσιν. Αὗται μὲν αἱ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων τῶν ἀγαθῶν εἰσὶν εὐχαὶ, καὶ τοὺς νόμους ἔργοις ἐπιτελούντων, ἃς φησὶ τελεςφορηθήσεσθαι χάριτι τοῦ φιλοδώρου θεοῦ, τὰ καλὰ διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητα σεμνοποιοῦντος καὶ γεραίροντος· τὰς δὲ κατὰ τῶν ἐκνόμων καὶ ἀθέσμων ὁρισθείσας ἀρὰς ἐπισκεπτέον.

ARGUMENTUM LIBRI
DE
EXECRATIONIBUS.

Poenae hominum malefacientium sunt penuria (1.), ordo rerum naturae turbatus (2.), fames epulaeque Thyesteae (3.), servitus gravis ac molesta (4.), aliaque mala atrocissima (5.), quae effugere nequeunt (6.). Talia iis praesertim accident, qui sacrum diem septenarium l. sabbatum neglexerunt (7.). Quodsi eos malefactorum poenituerit, veniam apud servatorem deum, restitutionemque bonorum consequentur (8.), tribus intercedentibus pro peccatorum poenitentibus Iudaeis, uno bonitate patris ipsius, altero patriarchis, qui perpetuo ad deum pro posteris suis preces fundunt, tertio profectibus poenitentium in tramite virtutis et pietatis (9.).

§. 1. Πρώτην ἀρὰν ὡς κουφότατον κακὸν ἀναγράφει, πενίαν καὶ ἔνδειαν καὶ σπάνιν τῶν ἀναγκαίων καὶ μετουσίαν παντελοῦς ἀπορίας. "Τὸν γὰρ σπόρον," *) φησὶν, "ἀτελῆ μὲν ὄντα δῃώσουσι, τελειωθέντα δ' ἀμήσουσιν ἐξαίφνης ἐπελθόντες πολέμιοι," διττὴν ἐργασόμενοι συμφορὰν, λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ περιουσίαν. Λυπεῖ γὰρ μᾶλλον ἢ οὐχ

*) Deut. 28, 33 sqq.

ἧττον τῶν ἰδίων κακῶν τὰ δυσμενῶν ἀγαθά. Καὶ ἡσυχαζόντων μὲν τῶν ἐχθρῶν, οὐχ ἡσυχάζουσιν αἱ ἐκ φύσεως, ἀργαλεώτεραι δὲ, ζημίαι. Σὺ μὲν γὰρ κατασπερεῖς, τὴν βαθύγειον τῆς πεδιάδος, ἀκρίδων δὲ νέφος ἐξαίφνης καταπτάμενον ἐκθερίσει, καὶ τὰ ὑπολειφθέντα πολλοστὸν εἰς συγκομιδὴν ἔσται μέρος τῶν σπαρέντων. Καὶ σὺ μὲν ἀμπελῶνα φυτεύσεις δαπάναις ἀφειδέσι, κακοπαθείαις ἀτρύτοις, ἃς εἰκὸς γεωπόνους ἀναδέχεσθαι· τελειωθέντα δὲ ἤδη καὶ βλαστάνοντα καὶ βρίθοντα ὑπ᾽ εὐφορίας, σκώληκες ἐπιγενόμενοι τρυγήσουσι. Τοὺς ἐλαιῶνας ὅταν ἴδῃς εὐθηνοῦντας καὶ καρπῶν ἄφθονον πλῆθος, ἡσθήσῃ ὥσπερ εἰκὸς δι᾽ ἐλπίδα συγκομιδῆς εὐτυχοῦς· ὅταν ἄρξῃ συγκομίζειν, αἰσθήσῃ τῆς ἀτυχίας μᾶλλον ἢ τῆς εὐσεβείας. Τὸ μὲν γὰρ ἔλαιον καὶ ὅσον πῖον ἐκρυήσεται σύμπαν ἀφανῶς· ὁ δ᾽ ἐκτὸς ὄγκος αὐτὸς εἰς ἀπάτην ψυχῆς κενὸς κενῆς ὑπολειφθήσεται. Καὶ συνόλως ὅσα σπαρτὰ ἢ δένδρα καρποῖς αὐτοῖς ἐξαναλωθήσεται πρὸς ἐρυσίβης.

§. 2. Ἐφεδρεύσουσι δὲ καὶ ἄλλαι συμφοραὶ δίχα τῶν εἰρημένων, ἐνδείας καὶ ἀπορίας δημιουργοί. Δι᾽ ὧν γὰρ ἡ φύσις ἀνθρώποις ἐχορήγει τὰ ἀγαθὰ, στειρωθήσεται γῆ καὶ οὐρανὸς, ἡ μὲν ἀμβλίσκουσα καὶ τελειογονεῖν ἀδυνατοῦσα τοὺς καρποὺς, ὁ δὲ με-
ταβεβηκὼς εἰς ἀγονίαν τῶν ἐτησίων ὡρῶν, μὴ χει- 931
μῶνος, μὴ θέρους, μὴ ἔαρος, μὴ μετοπώρου πρὸς P.
τὰς οἰκείας τάξεις ἀπιόντων, ἀλλ᾽ εἰς ἄποιον καὶ πεφορημένην σύγκρισιν ἀνακραθῆναι βιασθέντων δεσποτικοῦ κράτους ἀρχῇ. Οὐ γὰρ ὄμβρος, οὐχ ὑετὸς, οὐ λεπτὴ ψεκὰς, οὐ βραχεῖα λιβὰς, οὐ δρόσος, οὐκ ἄλλο τι τῶν αὔξειν δυναμένων ἐπιγενήσεται· τὸ ἐναντίον δὲ ὅσα λυμαντικὰ μὲν φυομένων, φθοροποιὰ δὲ καρπῶν καταπεπανθέντων, καὶ ἵνα μὴ τελειωθῇ παρεσκευασμένα. „Θήσω γὰρ," φησὶ, „τὸν οὐρανὸν ὑμῖν χαλκοῦν, καὶ τὴν γῆν

σιδηρᾶν," *) αἰνιττόμενος τὸ μηδ' ἕτερον αὐτῶν
430 τὰ οἰκεῖα καὶ πρὸς ἃ γέγονεν ἐπιτελέσειν ἔργα.
M. Ποῦ γὰρ ἢ σίδηρος ἐσταχυοφόρησεν, ἢ χαλκὸς ὑετὸν ἤνεγκε, ὧν χρεῖα τὰ ζῷα, καὶ μάλιστα τὸ ἐπίκηρον καὶ πολλῶν ἐπιδεὲς ἄνθρωπος; Μηνύει δ' οὐ μόνον ἀφορίαν καὶ τῶν ἐτησίων ὡρῶν φθοράν, ἀλλὰ καὶ πολέμων γενέσεις, καὶ τῶν ἐν τούτοις ἀφορήτων καὶ ἀμυθήτων κακῶν. Χαλκὸς γὰρ καὶ σίδηρος πολεμιστηρίων ὅπλων ὗλαι. Καὶ γῆ μέντοι κονιορτὸν οἴσει, καὶ χοῦς ἄνωθεν ἐξ οὐρανοῦ καταχυθήσεται, βαρύτατον ἐπιφέρων καρπὸν εἰς τὴν διὰ πνίγους ἀπώλειαν, ἵνα μηδὲν παραλειφθῇ τῶν ἐπ' ὀλέθρῳ. Πολυάνθρωποι μὲν ἐρημωθήσονται συγγένειαι, κεναὶ δ' αἱ πόλεις ἐξαπιναίως οἰκητόρων ἔσονται, μνημεῖα παλαιᾶς μὲν εὐτυχίας, προσκαίρου δὲ βαρυδαιμονίας ὑπολειφθεῖσαι, πρὸς νουθεσίαν τῶν δυναμένων σωφρονίζεσθαι.

§. 3. Τοσαύτη δὲ ἐφέξει σπάνις τῶν ἀναγκαίων ὥςτε ἀλλοτριωθέντες τούτων τρέψονται ἐπ' ἀλληλοφαγίας οὐ μόνον ἐθνῶν καὶ μηδὲν προσηκόντων, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκειοτάτων καὶ φιλτάτων. Ἅψεται γὰρ καὶ πατὴρ υἱοῦ σαρκῶν, καὶ μήτηρ σπλάγχνων θυγατρός, καὶ ἀδελφῶν ἀδελφοὶ καὶ γονέων παῖδες. Ἀεὶ δὲ οἱ ἀσθενέστεροι τῶν δυνατωτέρων κακαὶ καὶ ἐπάρατοι τροφαὶ τὰ Θυέστου παιδία, καὶ συγκρινόμενα ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν συμφορῶν, ἃς μεγαλουργήσουσιν οἱ καιροί. Μετὰ γὰρ τῶν ἄλλων ὥςπερ ἐν εὐτυχίαις ποθεινὸς ὁ βίος εἰς ἀπόλαυσιν ἀγαθῶν, οὕτως καὶ τοῖς βαρυδαίμοσιν ἐκείνοις ἔρως πολὺς ἐνδραθήσεται τοῦ ζῆν, πρὸς ἀμέτρων καὶ ἀπαύστων κακῶν μετουσίαν ἁπάντων ἀνιάτων. Ἧττον γὰρ ἀπαλγήσαντας ἐπιτεμεῖν θανάτῳ τὰς ἀνίας, ὃ τοῖς μὴ λίαν φρενοβλαβέσιν ἔθος δρᾶν. Οἱ δ' ἐκ παρα-

*) Deut. 28, 23.

πληξίας ἐθέλοιεν ἂν καὶ μακροβιώτατοι γενέσθαι,
τῆς ἀνωτάτω βαρυδαιμονίας ἀπλήστως καὶ ἀκορέ-
στως ἔχοντες. Τοιαῦτα τὸ κουφότατον εἶναι δοκοῦν
τῶν κακῶν ἀπορία προσεργάζεσθαι πέφυκεν, ὅταν 932
θεήλατος ἐπάγηται δίκη. Καὶ γὰρ εἰ χαλεπὰ, ῥῖ- P.
γος, δίψος, ἔνδεια τροφῆς, ἀλλ' εὐκταιότατα γένοιτ'
ἂν ἐπὶ καιρῶν, εἰ μόνον ἀνυπέρθετον φθορὰν ἐργά-
σοιτο· χρονίζοντα δὲ καὶ τήκοντα ψυχήν τε καὶ
σῶμα, τῶν τετραγῳδημένων, ἃ δι' ὑπερβολὰς
μεμυθεῦσθαι δοκεῖ, βαρύτατον πέφυκε καινουρ-
γεῖν.

§. 4. Δουλεία τοῖς ἐλευθέροις ἀφορητότατόν
ἐστιν, ὑπὲρ ἧς ἀποθνήσκειν σπουδάζουσιν οἱ σώ-
431 φρονες, ἀγωνιζόμενοι φιλοκινδύνως πρὸς τοὺς ἐπα-
M. νατεινομένους δεσποτείαν. Ἀφόρητον δὲ καὶ ἐχθρὸς
ἄμαχος. Εἰ δ' ὁ αὐτὸς ἀμφότερα γένοιτο δεσπότης
ὁμοῦ καὶ πολέμιος, τίς ἂν ὑποσταίη; Τὸ μὲν δύ-
νασθαι ἀδικεῖν ἐκ δεσποτικῆς ἐξουσίας, τὸ δὲ μη-
δενὶ συγγινώσκειν ἐξ ἀσυμβάτου δυσμενείας περιπε-
ποιημένος. Ἐχθροῖς οὖν φησὶ δεσπόταις εἰς τὸ ἀ-
νηλεῶς χρήσεσθαι τοὺς ἀλογοῦντας νόμων ἱερῶν, οὐ
μόνον ἐξ ἐπιθέσεως τῆς ἐκείνων ὑπαχθέντας, ἀλλὰ
καὶ νόμοις ἑκουσίοις ἐκδόντας αὑτοὺς ἕνεκεν τῶν
ἀβουλήτων, ἃ καὶ λιμὸς καὶ σπάνις τῶν ἀναγκαίων
ἀπεργάζεται. Τὰ γὰρ ἐλάττω κακὰ φυγῇ μειζόνων
αἱρετὰ νομίζουσί τινες· εἰ δή τι βραχὺ τῶν εἰρημέ-
νων ἐστί. Δουλεύοντες πικρῶν μὲν ἐπιταγμάτων
ὑπηρεσίας ἀναδέξονται τοῖς σώμασι· πικροτέρων δὲ
θεαμάτων ἀνίαις κατατεινόμενοι τὰς ψυχὰς ἀπαγο-
ρεύσουσιν. Ὄψονται γὰρ ὧν συνῳκοδόμησαν ἢ κα-
τεφύτευσαν ἢ περιεποιήσαντο, κληρονόμους γεγονό-
τας ἐχθροὺς, ἀλλοτρίων ἀπολαύοντας ἀγαθῶν καὶ
ἑτοίμων. Ὄψονται καὶ τὰ πίονα τῶν ἰδίων θρεμ-
μάτων, εὐωχουμένους, ἱεροῦντας καὶ παραρτύοντας
εἰς ἀπόλαυσιν ἡδίστην, ὑστερούμενοι τῆς ἀφελομέ-
νης. Ὄψονται καὶ γυναῖκας, ἃς ἠγάγοντο κουριδίας

ἐπὶ γνησίων παίδων σπορᾷ, σώφρονας, οἰκουροὺς
καὶ φιλάνδρους, ἑταίρων τρόπον ὑβριζομένας. Καὶ
πρὸς μὲν ἄμυναν ὁρμήσουσιν, ἔξω δὲ τοῦ σφαδά-
ζειν οὐδὲν ἐργάσασθαι δυνήσονται, πᾶσαν ἰσχὺν ἐκτε-
τμημένοι καὶ ἐκνενευρισμένοι. Προκείσονται γὰρ σκο-
ποὶ τοῖς ἐθέλουσιν ἄγειν, φέρειν, ἁρπάζειν, ὑβρίζειν,
τιτρώσκειν, εἰς βλάβας, εἰς αἰκίας, εἰς πανωλεθρίαν,
ὡς μηδὲν ἀφεθῆναι τῶν βλημάτων κωφὸν, ἀλλ᾽
εὔσκοπα καὶ εὔστοχα πάντα. Ἐπάρατοι μὲν ἐν πό-
λεσι καὶ κώμαις, ἐπάρατοι δὲ ἐν οἰκίαις καὶ ἐπαύ-
λεσιν ἔσονται. Ἐπάρατος μὲν ἡ πεδιὰς, καὶ ὅσα
κατεβλήθη σπέρματα· ἐπάρατος δὲ ἡ βαθύγειος τῆς
ὀρεινῆς, καὶ ὅσα γένη δένδρων ἡμέρων. Ἐπάρατοι 933
τῶν θρεμμάτων αἱ ἀγέλαι· στειρωθήσονται γὰρ P.
πρὸς ἀγονίαν. Ἐπάρατοι πάντες οἱ καρποί· τῷ γὰρ
καιριωτάτῳ τῆς ἀκμῆς ἀνεμοφθόροι γενήσονται. Τὰ
πλήρη ταμεῖα τροφῶν καὶ χρημάτων κενωθήσονται.
Πόρος οὐδεὶς εὐοδώσει, τέχναι πᾶσαι, πραγματεῖαι
πολύτροποι, βίων ἰδέαι μυρίων τοῖς χρωμένοις οὐδὲν
432 ὄφελος. Ἀτελεῖς γὰρ αἱ τῶν σπουδαζομένων ἐλπί-
M. δες ἔσονται, καὶ συνόλως ὅτου ἐφάψονται, διὰ πονη-
ρῶν ἐπιτηδευμάτων ἢ ἔργων, ὧν κεφαλὴ καὶ τέλος
ἀπόλειψις θεραπείας θεοῦ.

§. 5. Τὰ γὰρ ἀσεβείας καὶ παρανομίας ἐπίχειρα
ταῦτα. Καὶ πρὸς τούτοις αἱ σωματικαὶ νόσοι, μέ-
λος ἕκαστον καὶ μέρος ἰδίᾳ κατεργαζόμεναι καὶ δια-
σθίουσαι, καὶ πάλιν ὅλα δι᾽ ὅλων καταξαίνουσαι,
πυρετοῖς, ῥίγεσι, φθινάσι τηκεδόσι, ψώραις ἀγρίαις,
ἰκτέροις, σφακελίζουσιν ὀφθαλμοῖς, ἕλκεσιν ὑποπύοις,
ἑρπηνώδεσι, κατὰ πάσης χεομένοις τῆς δορᾶς, κα-
κώσεσι τῶν ἐντοσθίων, ἀνατροπαῖς στομάχου, τῶν
ἐν πνεύμονι πόρων ἀποφράξεσιν, ὑπὲρ τοῦ μὴ εὐο-
δεῖν τὴν ἀναπνοήν· πάρεσις γλώσσης, κώφωσις ὤ-
των, πήρωσις ὀφθαλμῶν, τῶν ἄλλων ἀμυδρότης αἰ-
σθήσεων καὶ σύγχυσις, καί τοι δεινὰ ὄντα, συγκρινό-
μενα βαρυτέροις οὐ φαίνεται δεινά· τοῦ μὲν ἐν φλε-

φὲν αἵματος ἀποβαλόντες ὅσον ἦν αὐτῷ ζωτικόν,
τοῦ δ' ἑτέρου ἐν ἀρτηρίαις πνεύματος, τὴν ἔξωθεν
ὑπὸ τοῦ συμφυοῦς ἀέρος μηκέθ' ὁμοίως ἐπιδεχομέ-
νου σωτήριον κρᾶσιν· τῶν δὲ νεύρων ἀνεθέντων καὶ
χαλασθέντων, οἷς ἐπακολουθεῖ τῆς ἁρμονίας καὶ
συμφωνίας τῶν μελῶν πάρεσις, πρότερον πονηθέν-
των ἁλμυροῦ καὶ πάνυ πικροῦ φορᾷ ῥεύματος εἰς-
παραδυομένου, καὶ ὁπότε στενοῖς ἐγκατακλεισθείη
πόροις εὐμαρεῖς διεξόδους οὐκ ἔχουσι, θλιβομένου τε
καὶ θλίβοντος εἰς πικρῶν καὶ δυσυπομονήτων γένεσιν
ἀλγηδόνων, ἐξ ὧν φύεται τὰ ποδαγρικὰ καὶ ἀθριτι-
κὰ πάθη καὶ νοσήματα, πρὸς ἃ σωτήριον οὐδὲν
ἐπενοήθη φάρμακον, ἀλλ' ἔστιν ἀνθρωπίναις ἐπινοί-
ας ἀνίατα. Ταῦτα ὁρῶντες ἔνιοι καταπλαγήσονται,
πῶς οἱ πρὸ μικροῦ πίονες, εὔσαρκοί τε καὶ εὐεξίᾳ
μάλιστα θάλλοντες, οὕτως αἰφνίδιον ἐκτακέντες, ῥι-
κνοὶ γεγόνασιν ἶνες αὐτὸ μόνον, καὶ λεπτὴ δορά·
καὶ πῶς γυναῖκες ἁβροδίαιτοι καὶ πανάπαλοι, διὰ
τὴν ἐκ πρώτης ἡλικίας συναυξηθεῖσαν τρυφήν, ὑπὸ
κακώσεως δεινῆς, ἅμα ταῖς ψυχαῖς καὶ τὰ σώμα-
τα ἐξηγρίωνται. Τότε δὴ τότε διώξονται μὲν ἐ- 934
χθροί, μάχαιρα δ' ἐκδικήσει δίκην. Οἱ δ' ἐς P.
τὰς πόλεις καταφεύγοντες, ὅταν ἐν ἀσφαλεῖ γε-
γενῆσθαι νομίσωσιν, ἐλπίδος ἀπάτῃ φενακισθέν-
τες, ἡβηδὸν ἀπολοῦνται προκαταδύντων ἐνέδραις
ἐχθρῶν.

§. 6. Καὶ ἂν ἐπὶ τούτοις μὴ σωφρονίζοιντο
πλαγιάζοντες, καὶ τὰς ἐπ' ἀλήθειαν ἀγούσας εὐθυτε-
νεῖς ὁδοὺς ἐκτρεπόμενοι, δειλία καὶ φόβος ταῖς ψυ-
χαῖς αὐτῶν ἐνιδρυθήσονται, *) καὶ φεύξονται μὲν
οὐδενὸς διώκοντος, φήμαις δὲ οἷα φιλεῖ ψευδέσι πε-
433 σοῦνται προτροπάδην. Φύλλων κτύπος κουφότα-
M. τος δι' ἀέρος φερόμενος τοσαύτην ἀγωνίαν καὶ πτοί-

*) Lev. 26, 36.

ἂν ἐργάσεται, ὅσην ὁ βαρύτατος πόλεμος ἐκ δυνατωτέρων ἐχθρῶν, ὡς καὶ τέκνα γονέων, καὶ γονεῖς τέκνων, καὶ ἀδελφοὺς ἀδελφῶν ὑπεριδεῖν, ἐκ μὲν τῆς ἀλλήλων ἐπιβοηθείας ἅλωσιν προςδοκήσαντες, σωτηρίαν δ' ἐκ τοῦ ἑαυτοὺς ἀποδιδράσκειν ἕκαστοι. Πονηρῶν δ' ἀνθρώπων ἀτελεῖς ἐλπίδες. Μᾶλλον γὰρ ἢ οὐχ ἧττον οἱ διαπεφευγέναι δόξαντες τῶν προκαταληφθέντων ἁλώσονται. Καὶ ἂν διαλάθωσι μέντοι τινές, ἐφεδρείαν ἕξουσι τῶν φύσει πολεμίων. Οὗτοι δέ εἰσιν ἀγριώτεροι θῆρες ἐξ ἑαυτῶν εὐοπλοῦντες, οὓς ὁ θεὸς ἅμα τῇ πρώτῃ γενέσει τοῦ παντὸς ἐδημιούργει πρὸς ἀνθρώπων τῶν μὴ δυναμένων νουθετεῖσθαι φόβον, τῶν δὲ ἀνιάτως ἐχόντων ἀπαραίτητον δίκην. Ἀπιστήσουσι δὲ οἱ θεασάμενοι τὰς αὐτοῖς θεμελίοις ἀναιρεθείσας πόλεις, εἴποτε ᾠκίσθησαν· ἐν εἴδει δὲ παροιμίας θήσονται τὰς ἐκ λαμπρῶν εὐτυχημάτων ἐξαπιναίους κακοπραγίας, ὅσαι καὶ ἀνεγράφησαν, καὶ εἰσὶν ἄγραφοι. Παρελεύσονται καὶ ἆσθμα καὶ μέχρι σπλάγχνων τηκεδόνες, ἀθυμίας τε καὶ ἀδημονίας ἐμποιοῦσαι σὺν ἐκθλίψει, ζωὴν ἀΐδρυτον καὶ κρεμαμένην ὥςπερ ἐξ ἀγχόνης ἐργάσονται. Φόβου διαδοχαὶ μεθ' ἡμέραν τε καὶ νύκτα τὴν ψυχὴν ἄνω καὶ κάτω κλινοῦσιν, ὡς πρωΐας μὲν ἑσπέραν, ἑσπέρας δὲ ὄρθρον εὔχεσθαι, διὰ τὰς καὶ ἐγρηγορότων κακώσεις ἐμφανεῖς, καὶ κοιμωμένων ἐξ ὀνειράτων ἀποτροπαίους φαντασίας. Ὁ μὲν ἔπηλυς ἄνω ταῖς εὐτυχίαις μετέωρος ἀρθεὶς περίβλεπτος ἔσται, θαυμαζόμενος καὶ μακαριζόμενος ἐπὶ δυσὶ τοῖς καλλίστοις, τῷ τε αὐτομολῆσαι πρὸς θεὸν, καὶ τῷ γέρας λαβεῖν οἰκειότατον τὴν ἐν οὐρανῷ τάξιν βεβαίαν, ἣν οὐ θέμις εἰπεῖν· ὁ δ' εὐπατρίδης παρακόψας τὸ νόμισμα τῆς εὐγενείας, ὑποσυρήσεται κατωτάτω πρὸς αὐτὸν τάρταρον καὶ βαθὺ σκότος ἐνεχθεὶς, ἵνα ταῦτα ὁρῶντες τὰ παραδείγματα πάντες ἄνθρωποι σωφρονίζωνται, μανθάνοντες ὅτι τὴν ἐκ δυσμενείας ἀρετὴν φυομένην θεὸς P. 935

ἀσπάζεται, τὰς μὲν ῥίζας ἐῶν χαίρειν, τὸ δὲ στέλεχος ἔρνος, ὅτι μετέβαλεν ἡμερωθὲν πρὸς εὐκαρπίαν, ἀποδεχόμενος.

§. 7. Οὕτως καθάπερ ὑπὸ πυρὸς δαπανηθεισῶν τῶν πόλεων, καὶ τῆς χώρας ἐρημωθείσης, ἄρξεταί ποτε διαπνεῖν καὶ ἀνακύπτειν ἡ πολλὰ γυμνασθεῖσα καὶ τραχηλισθεῖσα γῆ πρὸς οἰκητόρων ἀφορήτου
434 βίας, οἳ τὰς παρθένους ἑβδομάδας ὑπερορίους καὶ
M τῆς χώρας καὶ τῆς αὑτῶν διανοίας ἀπήλασαν. Μόνας γάρ, ἢ τό γε ἀσφαλέστερον εἰπεῖν πρώτας ἀνέδειξεν ἑορτὰς ἡ φύσις τὰς ἑβδομάδας ἡμερῶν τε καὶ ἐνιαυτῶν, πρὸς ἀνάπαυλαν, ἀνθρώποις μὲν τὰς ἡμερῶν, τῇ δὲ χώρᾳ τὰς ἐνιαυτῶν. Οἱ δ᾽ ὅλον τοῦτον παρακαλυψάμενοι τὸν νόμον, τοὺς ἅλας, τὰς σπονδάς, τὸν ἐλέου βωμόν, τὴν κοινὴν ἑστίαν, ἐξ ὧν φιλία καὶ ὁμόνοια ἡρμόζετο — πάντα γὰρ δι᾽ ἑβδομάδος καὶ ἑβδομάς — ἐβάρυναν μὲν ἀνθρώπους ἀσθενεστέρους οἱ δυνατώτεροι συνεχέσι καὶ ἀδιαστάτοις ἐπιτάγμασιν· ἐβάρυναν δὲ καὶ τὰς ἀρούρας, ἀεὶ κέρδη μεταδιώκοντες ἐκ πλεονεξιῶν ἄδικα, ταῖς ἐπιθυμίαις ἐπιστήσαντες ἀχαλίνους καὶ ἀδίκους ὁρμὰς ἐς τὸ ἀκόρεστον. Ἀντὶ γὰρ τοῦ παρασχεῖν μὲν ἀνθρώποις κατὰ τὸν ἀψευδέστατον λόγον ἀδελφοῖς, ὧν μία μήτηρ ἡ κοινὴ φύσις, τὰς προστεταγμένας δι᾽ ἓξ ἡμερῶν ἐκεχειρίας. Παρέχει δὲ καὶ τῇ χώρᾳ τὰς δι᾽ ἓξ ἐνιαυτῶν ἀνέσεις, μήτε σποραῖς μήτε φυτείαις βαρύνοντας, ἵνα μὴ καμάτοις ἐπαλλήλοις ἀπαγορεύσῃ. Ἀμελήσαντες τουτωνὶ τῶν χρηστῶν παραινέσεων εἰς ἡμερότητα προκαλουμένων, τὰ μὲν σώματα καὶ τὰς ψυχὰς ὧν ἠδύναντο πάντων, ἀνάγκαις ἀτρύτοις ἐπίεσαν, τῆς δὲ βαθυγείου τὴν ἰσχὺν ὑπετέμοντο φοραῖς ταῖς ὑπὲρ δύναμιν ἀπλήστως προσοδευόμενοι, καὶ δασμοῖς οὐκ ἐτησίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐφημέροις ὅλην δι᾽ ὅλων ἐκτραχηλίζοντες. Ὑπὲρ ὧν οἱ μὲν τὰς λεχθείσας ἀρὰς καὶ δίκας ἀναπλήσουσιν· ἡ δ᾽ ἐκνευρισθεῖσα χώρα καὶ μυρίας ὑπομείνασα κακώσεις ἀπο-

φορτισαμένη τὸ τῶν ἀσεβῶν οἰκητόρων ἄχθος, ἐπελαφρισθήσεται. Καὶ ὅταν ἐν κύκλῳ περιβλεψαμένη μηδένα θεάσηται τῶν καθελόντων αὐτῆς τὸ μεγαλαύχημα καὶ ἀξίωμα, ἀλλὰ κενὰς μὲν αὐτοῦ τὰς ἀγορὰς θορύβων καὶ πολέμων καὶ ἀδικημάτων, πλήρεις δὲ ἡσυχίας καὶ εἰρήνης καὶ δικαιοσύνης, ἀνηβήσει καὶ ἐπακμάσει, καὶ τοὺς τῶν ἱερῶν ἑβδομάδων καιροὺς ἑορτώδεις ἠρεμήσει καὶ ἀναπαύσεται, συλλεγομένη καθάπερ ἀθλητὴς προηγωνισμένας δυνάμεις. Εἶθ' οἷα μήτηρ φιλόστοργος οἰκτιεῖται μὲν υἱοὺς καὶ θυγατέρας ἃς ἀπέβαλεν, οἳ 93
καὶ ἀποθανόντες, καὶ ζῶντες ἔτι μᾶλλον, ὀδύναι P
τοῖς τοκεῦσιν ἐγένοντο. Πάλιν δὲ νεάσασα εὐφορήσει, καὶ τέξεται γενεὰν ἀνεπίληπτον, ἐπανόρθωμα τῆς πρότερον. Ἡ γὰρ ἔρημος, ᾗ φησιν ὁ προφήτης, *) εὔτεκνός τε καὶ πολύπαις, ὅπερ λόγιον καὶ ἐπὶ ψυχῆς ἀλληγορεῖται. Πολλὴ μὲν γὰρ, ὅταν ᾖ παθῶν καὶ κακιῶν ἀνάπλεως, οἷα περικεχυμένων αὐτῇ τέκνων, ἡδονῶν, ἐπιθυμιῶν, ἀφροσύνης, ἀκολασίας, ἀδικίας, ἀσθενεῖ καὶ νοσεῖ, καὶ ἐπικήρως ἔχουσα θανατᾷ, στειρωθεῖσα δὲ καὶ ἀγονήσασα τούτων, ἢ καὶ ἀποβαλοῦσα, ἀθρόως γίνεται μὲν ἐκ μεταβολῆς ἁγνὴ παρθένος, παραδεξαμένη δὲ τὸν θεῖον σπόρον, διαπλάττει καὶ ζωογονεῖ, περιμάχητα φύσει, καὶ θαυμαστὰ κάλλη, φρόνησιν, ἀνδρίαν, σωφροσύνην, δικαιοσύνην, ὁσιότητα, εὐσέβειαν, τὰς ἄλλας ἀρετάς τε καὶ εὐπαθείας, ὧν οὐ μόνον ἡ γένεσις εὔτεκνον ἀγαθὸν, ἀλλὰ καὶ ἡ προςδοκία τῆς γενέσεως ἐλπίδι προγανοῦσα τὴν ἀσθένειαν. Ἐλπὶς δὲ χαρὰ πρὸ χαρᾶς ἐστιν, εἰ καὶ ἐνδεὴς παρὰ τελείαν, ἀλλά τοι τῆς ἐπιγινομένης καθ' ἑκάτερα βελτίων, ὅτι τε τὸ αὐχμηρὸν ἀναχαλᾷ καὶ λιπαίνει τῶν φροντίδων, καὶ ὅτι φθάνουσα τὸ μέλλον καὶ πλῆρες ἀγαθὸν εὐαγγελίζεται.

*) Esai. 54, 1.

§. 8. Τὰς μὲν οὖν ἀρὰς καὶ τιμωρίας, ἃς ὑ-
πομένειν ἄξιον τοὺς τῶν ἱερῶν νόμων δικαιοσύνης
καὶ εὐσεβείας ὑπερορῶντας, καὶ ταῖς πολυθέοις δό-
ξαις ὑπαχθέντας, ὧν ἀθεότης τὸ τέλος, λήθῃ τῆς
συγγενοῦς καὶ πατρίου διδασκαλίας, ἣν ἐκ πρώτης
ἡλικίας ἐπαιδεύθησαν, τὴν τοῦ ἑνὸς φύσιν τὸν ἀνω-
τάτω νομίζειν θεὸν, ᾧ δεῖ μόνῳ προςκεκληρῶσθαι
τοὺς ἄπλαστον ἀλήθειαν ἀντὶ πεπλασμένων μύθων
μεταδιώκοντας, οὐδὲν ὑποστειλάμενος δεδήλωκα. Ἐὰν
μέντοι μὴ ἐπ᾽ ὀλέθρῳ δέξωνται τὰς δυνάμεις μᾶλ-
λον ἢ νουθεσίᾳ, καὶ καταιδεσθέντες ὅλῃ ψυχῇ με-
ταβάλωσι, κακίσαντες μὲν αὑτοὺς τῆς πλάνης, ἐξα-
γορεύσαντες δὲ καὶ ὁμολογήσαντες ὅσα ἥμαρτον καθ᾽
αὑτοὺς διανοίᾳ κεκαθαρμένῃ, τὸ πρῶτον εἰς τὸ τοῦ
συνειδότος ἀψευδὲς καὶ ἀνύπουλον, ἔπειτα καὶ γλώτ-
τῃ πρὸς βελτίωσιν τῶν ἀκουόντων, εὐμενείας τεύξον-
ται τῆς ἐκ τοῦ σωτῆρος ἵλεω θεοῦ, τῷ γένει τῶν
ἀνθρώπων ἐξαίρετον παρασχομένου καὶ μεγίστην δω-
ρεὰν, ταῖς πρὸς τὸν αὑτοῦ λόγον συγγένειαν, ἀφ᾽ οὗ
καθάπερ ἀρχετύπου γέγονεν ὁ ἀνθρώπειος νοῦς. Καὶ
ἂν γὰρ ἐν ἐσχατιαῖς ὦσι γῆς, δουλεύοντες παρὰ τοῖς
αἰχμαλώτους αὐτοὺς ἀπάγουσιν ἐχθροῖς, ὥςπερ ἀφ᾽
ἑνὸς συνθήματος ἡμέρᾳ μιᾷ πάντες ἐλευθερωθήσον-
ται, τῆς ἀθρόας πρὸς ἀρετὴν μεταβολῆς κατάπληξιν
ἐργασαμένης τοῖς δεσπόταις. Μεθήσονται γὰρ αὐ- 937
τοὺς, αἰδεσθέντες κρειττόνων ἄρχειν. P.

§. 9. Ὅταν δὲ τύχωσιν τῆς ἀπροσδοκήτου ταύ-
της ἐλευθερίας οἱ πρὸ μικροῦ σποράδες ἐν Ἑλλάδι
καὶ Βαρβάρῳ, κατὰ νήσους, καὶ κατὰ ἠπείρους, ἀ-
436 ναστάντες ὁρμῇ μιᾷ, πρὸς ἕνα συντείνουσιν ἀλλα-
M. χόθεν ἄλλοι τὸν ἀποδειχθέντα χῶρον, ξεναγούμενοι
πρός τινος θειοτέρας, ἢ κατὰ φύσιν ἀνθρωπίνης ὄ-
ψεως, ἀδήλου μὲν ἑτέροις, μόνοις δὲ τοῖς ἀνασωζο-
μένοις ἐμφανοῦς, τρισὶ χρησάμενοι παρακλήτοις τῶν
πρὸς τὸν πατέρα καταλλαγῶν. Ἑνὶ μὲν ἐπιεικείᾳ
καὶ χρηστότητι τοῦ παρακαλουμένου, ὃς συγγνώμην

πρὸ τιμωρίας ἀεὶ τίθεται· δευτέρῳ δὲ, τῇ τῶν ἀρχηγετῶν τοῦ ἔθνους ὁσιότητι, ὅτι ταῖς ἀφειμέναις σωμάτων ψυχαῖς, ἄπλαστον καὶ γυμνὴν ἐνδεικνυμέναις πρὸς τὸν ἄρχοντα θεραπείαν, τὰς ὑπὲρ υἱῶν καὶ θυγατέρων ἱκετείας οὐκ ἀτελεῖς εἰώθασι ποιεῖσθαι, γέρας αὐτοῖς παρέχοντος τοῦ πατρὸς τὸ ἐπήκοον ἐν εὐχαῖς· τρίτῳ δὲ, δι' ὃ μάλιστα καὶ ἡ τῶν λεχθέντων εὐμένεια φθάνει προαπαντῶσα· τοῦτο δέ ἐστι βελτίωσις τῶν ἀγομένων εἰς σπονδὰς καὶ συμβάσεις, οἳ μόλις ἐξ ἀνοδίας εἰς ὁδὸν ἠδυνήθησαν ἐλθεῖν, ἧς τὸ πέρας οὐδὲν ἕτερον ἢ εὐαρεστεῖν τῷ θεῷ, καθάπερ υἱοὺς πατρί. Παραγενομένων δὲ πολισθήσονται πάλιν αἱ ἐρείπιοι γενόμεναι πρὸ μικροῦ καὶ ἡ ἔρημος οἰκισθήσεται, καὶ ἡ στειρωθεῖσα γῆ μεταβαλεῖ πρὸς εὐγονίαν. Αἵ τε πατέρων καὶ προγόνων εὐτυχίαι βραχὺ μέρος εἶναι νομισθήσονται, διὰ τὰς ἀφθόνους τῶν ἐν χερσὶν περιουσίας, αἳ καθάπερ ἀεννάων πηγῶν τοῦ θεοῦ χαρίτων ῥέουσαι, βαθὺν πλοῦτον ἰδίᾳ τε ἑκάστῳ καὶ πᾶσι κοινῇ περιποιήσουσι φθόνου κρείττονα. Μεταβολὴ δὲ πάντων ἐξαπιναίως ἔσται. Τρέψει γὰρ ὁ θεὸς τὰς ἀρετὰς ἐπὶ τοὺς μετανενοηκότων ἐχθροὺς, οἵ τινες κακοπραγίαις τοῦ ἔθνους ἐφήδοντο, κατακερτομοῦντες καὶ ἐπιχλευάζοντες, ὡς αὐτοὶ μὲν ἀκαθαίρετον ἕξοντες καιρὸν εὐτυχίας, ὃν παισὶ καὶ ἐκγόνοις κατὰ διαδοχὴν ἀπολείψειν ἤλπισαν· ἀεὶ δὲ ἐποψόμενοι τοὺς ἀντιπάλους ἐν βεβαίῳ καὶ ἀκλινεῖ δυςτυχίᾳ, ταμιευθησομένῃ καὶ ταῖς ἔπειτα γενεαῖς, ὑπὸ φρενοβλαβείας οὐ συνιέντες ὅτι καὶ τῆς πρὸ μικροῦ λαμπρότητος ἀπήλαυσαν οὐ δι' ἑαυτοὺς, ἀλλὰ διὰ νουθεσίαν ἑτέρων, οἷς τὰ πάτρια καταλύσασι φάρμακον ἀνευρέθη σωτήριον λύπη τῶν δυςμενῶν ἀγαθὰ περιαλγήσασι. Κλαύσαντες οὖν καὶ στενάξαντες τὴν ἰδίαν τροπὴν, ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν καὶ προγονικὴν ἀνακάμψουσιν εὐτυχίαν διαυλοδρομήσαντες, οἷς μὴ εἰς ἅπαν ἐξωκεῖλαι συνέβη. Οἱ δὲ 938
γελάσαντες τὰς ὀλοφύρσεις ἐκείνων, καὶ δημοτελεῖς P.

ἑορτὰς ἄγειν ψηφισάμενοι τὰς ἀποφράδας αὐτῶν καὶ
437 τὰ πένθη κατευωχηθέντες, καὶ συνόλως τὴν ἑτέρων
M. κακοδαιμονίαν εὐδαιμονίσαντες, ὅταν ἄρξωνται κομίζεσθαι τὰ ἐπίχειρα τῆς ὠμότητος, αἰσθήσονται διότι οὐκ εἰς ἀφανεῖς καὶ ἠμελημένους ἐξημάρτανον, ἀλλ' εἰς εὐπατρίδας ἔχοντας ἐναύσματα τῆς εὐγενείας, ἀφ' ὧν ἀναῤῥιπισθέντων ἐξέλαμψεν ἡ πρὸ μικροῦ σβεσθεῖσα εὔκλεια. Καθάπερ γὰρ ὑποτμηθέντων στελεχῶν ὅταν μὴ ἀφαιρεθῶσιν αἱ ῥίζαι, νέα ἔρνη βλαστάνουσιν ὑφ' ὧν τὰ γεράνδρυα παρευημερεῖται, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐν ψυχαῖς βραχυτάτου σπέρματος εἰς ἀρετὴν ὑπολειφθέντος, ἄλλων περιαιρεθέντων, οὐδὲν ἧττον ἀπὸ τοῦ βραχέος φύεται τὰ τιμιώτατα καὶ κάλλιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις, δι' ἃ πάλιν εὐανδροῦσαι αἱ πόλεις συνοικίζονται, καὶ ἔθνη πρὸς πολυανθρωπίαν ἐπιδίδωσιν.

437 M. | 903 P.

ΠΕΡΙ ΕΥΓΕΝΕΙΑΣ.

ARGUMENTUM LIBRI DE NOBILITATE.

Nobiles vulgo quidem, sed immerito dicuntur posteri hominum clarorum (1.); verus enim nobilis sapiens, pius, doctus (2.). Ita Cainum, postquam fratrem occidit, nihil iuvit Adami, nobilissimi hominum, filium fuisse (3.). Qui igitur nobiles esse se putant, non sint sine virtute (4.), sed ut Abrahamus, qui sapientiae divinae impense operam dedit (5.), et ut mulieres sanctae, qui aeque ac viri deo cari, veram nobilitatem vita virtuti dedita nactae sunt (6.). Non sunt igitur audiendi, qui Iudaeis vitio vertunt, quod nobilitate careant (7.).

§. 1. Τοῖς δὲ ὑμνοῦσι τὴν εὐγένειαν ὡς μέγιστον ἀγαθὸν καὶ μεγάλων ἀγαθῶν αἴτιον οὐ μετρίως ἐπιτιμητέον, εἰ πρῶτον μὲν οἴονται τοὺς ἐκ παλαιοπλούτων καὶ παλαιενδόξων εὐγενεῖς, μήτε τῶν προγόνων, ἀφ᾿ ὧν αὐχοῦσι γενέσθαι, διὰ τὰς ἀφθόνους περιουσίας εὐδαιμονησάντων· ἐπειδὴ τὸ πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθὸν οὐδενὶ τῶν ἐκτὸς, ἀλλ᾿ οὐδὲ τῶν περὶ σῶμα, μᾶλλον δὲ οὐδὲ παντὶ μέρει ψυχῆς, ἀλλὰ μόνῳ τῷ ἡγεμονικῷ πέφυκεν ἐνδιαιτᾶσθαι. Βουληθεὶς γὰρ ὁ θεὸς διὰ ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν καὶ παρ᾿ ἡμῖν τοῦθ᾿ ἱδρύσασθαι, νεὼν ἀξιοπρε-

πότερον ἐπὶ γῆς οὐχ εὗρε λογισμοῦ κρείττω· ὁ γὰρ νοῦς ἀγαλματοφορεῖ τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἂν ἀπιστῶσί τινες τῶν ἢ μὴ γευσαμένων σοφίας, ἢ χείλεσιν ἄκροις — ἄργυρος γὰρ καὶ χρυσὸς, τιμαί τε καὶ 904
438 ἀρχαὶ, καὶ σώματος εὐεξίαι μετ᾽ εὐμορφίας ἐοίκασι P.
M. τοῖς ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἐπὶ χρειῶν τεταγμένοις πρὸς τὴν οἷα βασιλίδος ἀρετῆς ὑπηρεσίαν — αὐγοειδέστατον φῶς μὴ ἰδόντες. Ἐπειδὴ τοίνυν ἡ εὐγένεια κεκαθαρμένης διανοίας καὶ καθαρσίοις τελείοις κλῆρος οἰκεῖος, μόνους χρὴ λέγειν εὐγενεῖς τοὺς σώφρονας καὶ δικαίους, καὶ ἂν τύχωσιν ἐξ οἰκοτρίβων ἢ ἀργυρωνήτων γεγονότες· τοῖς δ᾽ ἐξ ἀγαθῶν πονηροῖς γεγονόσιν ἄβατον ἔστω τὸ εὐγενείας χωρίον. Ἄοικος γὰρ καὶ ἄπολις πᾶς φαῦλος, ἐκ πατρίδος ἀρετῆς ἐληλαμένος, ἥτις καὶ τῷ ὄντι σοφῶν ἀνδρῶν ἐστὶ πατρίς. Τούτῳ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον ἕπεται δυσγένεια, καὶ ἂν ᾖ πάππων ἢ προπάππων γένοιτο τοὺς βίους ἀνεπιλήπτων, ἀλλοτριῶσιν ἐπιτηδεύοντι, καὶ πορρωτάτω τῆς εὐγενείας διαζευγνύντι ἑαυτὸν ἔν τε λόγοις καὶ ἔργοις. Ἀλλὰ γὰρ πρὸς τῷ μὴ πεφυκέναι τοὺς πονηροὺς εὐγενεῖς, ἔτι καὶ πάντας αὐτοὺς ὁρῶ πολεμίους ἀσυμβάτους εὐγενείας καθαιροῦντας τὸ προγονικὸν ἀξίωμα, καὶ ὅσον ἐν τῷ γένει λαμπρὸν ἐξαμαυροῦντάς τε καὶ σβεννύντας.

§. 2. Διό μοι δοκοῦσι φιλοστοργότατοι πατέρες ἀπαρνήσεις χρηματίζειν κατὰ υἱῶν, ἀποσχοινίζοντες αὐτοὺς τῆς οἰκίας καὶ συγγενείας, ὅταν τὴν ἐκ φύσεως ἐν τοῖς γεννήμασι περιττὴν καὶ ὑπερβάλλουσαν εὔνοιαν ἡ ἐν ἐκείνοις μοχθηρία κατακρατήσειεν. Τὸ δ᾽ ἀληθὲς τοῦ λόγου ῥᾴδιον καὶ ἀφ᾽ ἑτέρων διαγνῶναι. Τί τῷ τὰς ὄψεις πεπηρωμένῳ γένοιτο ἂν εἰς τὸ βλέπειν ὄφελος, ὀξυωπίας προγονικῆς ἐστερημένῳ; Ἢ πρὸς ἑρμηνείαν τῷ παρειμένῳ γλῶτταν, γονεῖς ἢ πάππους γενέσθαι μεγαλοφώνους; Τί δ᾽ ὀνήσει πρὸς εὐτονίαν τὸν ἐκ

μακρᾶς καὶ φθινώδους νόσου κατεσκελετευμένον, ἐὰν
οἱ τοῦ γένους ἀρχηγέται δι' ἀθλητικὴν ῥώμην ἐν ὀ-
λυμπιονίκαις ἢ περιοδονίκαις γράφονται; Μένουσι
γὰρ οὐδὲν ἧττον αἱ τοῦ σώματος κῆρες ἐν ὁμοίῳ,
βελτίωσιν οὐκ ἐνδεχόμεναι διὰ τὰς τῶν οἰκείων εὐ-
πραγίας. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον οὔτε τοῖς ἀδίκοις
δίκαιοι γονεῖς, οὔτε ἀκολάστοις σώφρονες, οὔτε συν-
όλως ἀγαθοὶ πονηροῖς ὄφελος. Οὔτε γὰρ οἱ νόμοι
τοῖς παρανομοῦσιν, ὧν εἰσὶν αὐτοὶ κολασταὶ, νόμοι
δέ τινες ἂν εἶεν ἄγραφοι, ἢ οἱ βίοι τῶν ζηλωσάν-
των ἀρετήν. Ὅθεν οἶμαι τὴν εὐγένειαν, εἰ θεὸς αὐ-
τὴν εἰς ἀνθρωπόμορφον ἰδέαν ἐτύπωσεν στᾶσαν
πρὸς τοὺς ἀφηνιαστὰς ἀπογόνους, ταῦτ' ἂν εἰπεῖν.
„Τὸ συγγενὲς οὐχ αἵματι μετρεῖται μόνον πρυτανευ-
ούσης ἀληθείας, ἀλλὰ πράξεων ὁμοιότητι καὶ θήρᾳ
τῶν αὐτῶν. Ὑμεῖς δὲ τὰ ἐναντία ἐπετηδεύσατε, τὰ
439 μὲν ἐμοὶ φίλα νομίσαντες ἐχθρὰ, τὰ δὲ καὶ δυς- 905
M μενῆ φίλα. Παρ' ἐμοὶ μὲν γὰρ αἰδὼς καὶ ἀλήθεια, P.
μετριοπάθειά τε καὶ ἀτυφία καὶ ἀκακία τίμια· παρ'
ὑμῖν δὲ ἄτιμα. Καὶ ἐμοὶ μὲν ἐχθρὰ τὰ ἀναίσχυντα,
τὸ ψεῦδος, ἡ ἀμετρία τῶν παθῶν, ὁ τῦφος, αἱ κα-
κίαι· ὑμῖν δ' οἰκειότατα. Τί δὴ μελετήσαντες ἀλ-
λοτρίωσιν τὴν δι' ἔργων, τὴν ἐν λόγῳ συγγένειαν
εὐπρεπὲς ὄνομα ὑποδυόμενοι καθυποκρίνεσθε; Πα-
ραγωγὰς γὰρ κεκομψευμένας καὶ ἀπάτας οὐκ ἀνέ-
χομαι. Διότι ῥάδιον μὲν καὶ τῷ τυχόντι εὐπροσώ-
πους λόγους εὑρεῖν, ἤθη δ' ὑπαλλάξαι πονηρὰ χρη-
στοῖς οὐ ῥᾴδιον. Εἰς ἅπερ ἀφορῶσα καὶ νῦν ἐ-
χθροὺς νομίζω, καὶ αὖθις ἡγήσομαι τοὺς τὰ τῆς
ἐχθρᾶς ὑπεκκαύματα ζωπυρήσαντας, καὶ μᾶλλον
τῶν εἰς δυςγένειαν ὀνειδιζομένων ὑποβλέψομαι. Τού-
τοις μὲν γὰρ ἀπολογία τὸ μηδὲν οἰκεῖον ἔχειν κα-
λοκἀγαθίας· ὑπόδικοι δ' ὑμεῖς οἱ ἐκ μεγάλων φύν-
τες οἴκων, οἷς αὔχημα καὶ κλέος τὰ λαμπρὰ γένη.
Παριδρυμένων γὰρ καὶ τρόπον τινὰ συμπεφυκότων
ἀρχετύπων ἀγαθῶν οὐδὲν ἀπομάξασθαι καλὸν διε-

νοήθητε, ὅτι δὲ ἀρετῆς κτήσει τίθετε τὸ εὐγενὲς, καὶ τὸν ἔχοντα ταύτην εὐγενῆ μόνον ὑπειλήφατε, ἀλλ' οὐχ ὅςτις ἂν καλῶν καὶ ἀγαθῶν γένηται γονέων, δῆλον ἐκ πολλῶν."

§. 3. *Αὐτίκα* τοὺς ἐκ τοῦ γηγενοῦς φύντας τίς οὐκ ἂν εὐπατρίδας εἴποι καὶ εὐπατρίδων ἀρχηγέτας; Οἳ γένος ἐξαίρετον ἔλαχον παρὰ τοὺς ἔπειτα βλαστήσαντες ἐκ τῶν πρώτων νυμφίων ἀνδρός τε καὶ γυναικὸς, τότε πρῶτον εἰς ὁμιλίαν κοινὴν ἐπὶ σπορᾷ τοῦ ὁμοίου συνελθόντων. Ἀλλ' ὅμως δυοῖν γενομένων ὁ πρεσβύτερος ὑπέμεινε *) τὸν νεώτερον δολοφονῆσαι, καὶ τὸ μέγιστον ἄγος ἀδελφοκτονίαν ἐργασάμενος πρῶτος αἵματι ἀνθρωπίνῳ τὴν γῆν ἐμίανεν. Τί δὴ τοῦτον ὤνησεν ἡ εὐγένεια τὴν ἐν ψυχῇ δυςγένειαν ἐπιδειξάμενον; Ἣν καὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἔφορος θεὸς ἰδὼν ἐστύγησε, καὶ προβαλόμενος τιμωρίας ὥρισεν, οὐκ εὐθὺς ἀνελὼν, ὅπως ἀναισθήτως ἔχῃ συμφορῶν, ἀλλὰ μυρίους ἐπικρεμάσας τοὺς ἐν αἰσθήσει θανάτους, λύπαις καὶ φόβοις ἐπαλλήλοις, εἰς κακῶν ὀδυνηροτάτων ἀντίληψιν. Ἐγένετο δέ τις τῶν μετὰ ταῦτα σφόδρα δοκίμων ἀνὴρ ὁσιώτατος, οὗ τὴν εὐσέβειαν ἀνάγραπτον ἠξίωσεν ἐν ἱεραῖς βίβλοις **) ὁ τοὺς νόμους διαταξάμενος. Ἐν γοῦν τῷ μεγάλῳ κατακλυσμῷ τῶν πόλεων ἀφανιζομένων πανωλεθρίᾳ — καὶ γὰρ
440 τῶν ὀρέων τὰ ὑψηλότατα τῇ συναυξήσει καὶ ἐπι-
M. τάσει τῆς περὶ τὴν φορὰν πλημμύρας κατεπίνετο — μόνος μετὰ τῶν οἰκείων διασώζεται, τῆς καλοκἀγαθίας ἆθλον ἀράμενος, οὗ μεῖζον οὐκ ἔστιν εὑρεῖν. Ἀλλὰ καὶ τούτῳ τριῶν γενομένων παίδων, καὶ συναπολελαυκότων τῆς πατρῴας δωρεᾶς, εἷς ἐτόλ- 906
μησε τὸν αἴτιον τῆς σωτηρίας πατέρα κατακερ- P.
τομεῖν, γέλωτα καὶ χλεύην, εἴ τι παρεσφάλη μὴ

---

*) Gen. IV. tot. **) Gen. VII. tot.

καθ' ἑκούσιον γνώμην, τιθέμενος, καὶ τοῖς μὴ εἰδόσιν ἀπογυμνῶν, ἃ κρύπτειν θέμις ἐπὶ τῇ τοῦ γεννήσαντος αἰσχύνῃ. *) Τοιγαροῦν ἀπὸ τῆς λαμπρᾶς εὐγενείας ἐπάρατος γενόμενος, καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν ἀρχὴ κακοδαιμονίας, ὧν ἄξιον ἦν τυγχάνειν τὸν ἠμεληκότα γονέων τιμῆς. Ἀλλὰ τί τούτων μεμνῆσθαι προςῆκεν ἀφέμενον τοῦ πρώτου καὶ γηγενοῦς; Ὃς ἕνεκα εὐγενείας οὐδενὶ θνητῷ σύγκριτος, χερσὶ μὲν θείαις εἰς ἀνδριάντα τὸν σωματοειδῆ τυπωθεὶς ἀκρότητι τέχνης πλαστικῆς· ψυχῆς δὲ ἀξιωθεὶς ἀπ' οὐδενὸς ἔτι τῶν εἰς γένησιν ἡκόντων, ἐμπνεύσαντος θεοῦ τῆς ἰδίας δυνάμεως ὅσον ἠδύνατο δέξασθαι θνητὴ φύσις. Ἦν ἄρ' οὐχ ὑπερβολὴ τῆς εὐγενείας, μηδεμιᾶς τῶν ἄλλων αἳ δὴ ὠνομάσθησαν εἰς σύγκρισιν ἐλθεῖν δυναμένης; Τῶν μὲν γὰρ τὸ κλέος ἐκ προγόνων εὐγενείας. Ἄνθρωποι δὲ οἱ πρόγονοι, ζῶα ἐπίκηρα καὶ φθαρτὰ, καὶ αἱ τούτων ἀβέβαιοι καὶ ἐφήμεροι τὰ πολλὰ εὐπραγίαι. Τοῦ δὲ πατὴρ μὲν θνητὸς οὐδεὶς, οὐδὲ αἴτιος, ἀλλ' ἢ θεός. Οὗ τρόπον τινὰ γενόμενος εἰκὼν κατὰ τὸν ἡγεμόνα νοῦν ἐν ψυχῇ, δέον ἀκηλίδωτον τὴν εἰκόνα φυλάξαι, καθ' ὅσον οἷόν τε ἦν ἐπακολουθήσαντα ταῖς τοῦ γεννήσαντος ἀρεταῖς, προτεθέντων εἰς αἱρέσεις καὶ φυγὰς τῶν ἐναντίων ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, καὶ καλοῦ καὶ αἰσχροῦ, καὶ ἀληθοῦς καὶ ψευδοῦς, τὰ μὲν ψευδῆ καὶ αἰσχρὰ καὶ κακὰ προθύμως εἵλετο· τῶν δὲ ἀγαθῶν καὶ καλῶν καὶ ἀληθῶν ὠλιγώρησεν, ἐφ' οἷς εἰκότως θνητὸν ἀντ' ἀθανάτου βίον ἀνθυπηλλάξατο, μακαριότητος καὶ εὐδαιμονίας ἀποσφαλεὶς, καὶ ῥᾷστα μετέβαλεν εἰς ἐπίπονον καὶ κακοδαίμονα ζωήν. **)

*) Gen. 9, 22. **) Gen. 3, 19.

§. 4. Ἀλλ' οὗτοι μὲν ἔστωσαν κοινοὶ πᾶσιν
ἀνθρώποις ὅροι, τοῦ μὴ ἐπὶ μεγάλοις γένεσι σε-
μνύνεσθαι τοὺς καλοκἀγαθίας ἀμοιροῦντας· Ἰου-
δαίοις δὲ καὶ ἕτεροι δίχα τῶν κοινῶν ἐξαίρετοι.
Τῶν γὰρ τοῦ γένους ἀρχηγετῶν εἰσὶν, οὓς αἱ τῶν
προγόνων ἀρεταὶ συνόλως οὐδὲν ὤνησαν, ἐπ' ἐπι-
421 λήπτοις καὶ ὑπαιτίοις πράξεσιν ἁλόντας, εἰ καὶ
M. πρὸς ἑτέρου μηδενὸς ἐλεγχθέντας, ἀλλ' οὖν ὑπὸ
τοῦ συνειδότος, ὃ μόνον ἐξ ἁπάντων δικαστή-
ριον τέχναις λόγων οὐ παράγεται. Πολύπαις ἦν
ὁ πρῶτος ἐκ τριῶν παιδοποιησάμενος γυναικῶν,
οὐ δι' ἡδονῆς ἀπόλαυσιν, ἀλλὰ δι' ἐλπίδα τοῦ
πληθῦναι τὸ γένος. Ἀλλ' ἐκ πολλῶν εἷς μόνος ἀ-
πεδείχθη κληρονόμος τῶν πατρῴων ἀγαθῶν· οἱ δ'
ἄλλοι πάντες γνώμης ὑγιοῦς σφαλέντες, καὶ μη-
δὲν τῶν τοῦ γεννήσαντος ἀπομαξάμενοι διῳκίσθη-
σαν, ἀλλοτριωθέντες τῆς ἀοιδίμου εὐγενείας. 907
Πάλιν ἐκ τοῦ δοκιμασθέντος κληρονόμου δύο δί- P.
δυμοι γεννῶνται, μηδὲν ὅτι μὴ χεῖρας, καὶ ταύ-
τας ἕνεκά τινος οἰκονομίας ὅμοιον ἐπιφερόμενοι,
μήτε τοῖς σώμασι, μήτε ταῖς γνώμαις. Ὁ μὲν γὰρ
νεώτερος καταπειθὴς τοῖς γονεῦσιν ἀμφοτέροις ἦν
καὶ ὄντως εὐάρεστος, ὡς καὶ θεοῦ τυχεῖν ἐπαι-
νέτου· ὁ δὲ μείζων ἀπειθὴς, ἐκ τῶν γαστρὸς καὶ
τῶν μετὰ γαστέρα ἡδονῶν ἀκρατῶς ἔχων, ὑφ'
ὧν ἀνεπείσθη, καὶ πρεσβείων ἐξίστασθαι τῷ μετ'
αὐτὸν, καὶ μετανοεῖν εὐθὺς ἐφ' οἷς ἐξέστη, καὶ
φονᾶν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ μηδὲν ἕτερον, ἢ δι'
ὧν λυπήσει τοὺς γονεῖς πραγματεύεσθαι. Τοιγαρ-
οῦν τῷ μὲν εὐχὰς τίθενται τὰς ἀνωτάτω βεβαι-
οῦντος αὐτὰς θεοῦ, καὶ μηδεμίαν ἀξιώσαντος ἀτε-
λῆ καταλιπεῖν· τῷ δὲ κατ' ἔλεον χαρίζονται τὴν
ὑπήκοον τάξιν, ἵνα δουλεύῃ τῷ ἀδελφῷ, νομί-
ζοντες, ὅπερ ἐστὶν, ἀγαθὸν εἶναι τῷ φαύλῳ τὸ
μὴ αὐτεξούσιον. Καὶ εἴγε ὑπέμεινε τὴν δουλείαν
ἄσμενος, δευτερείων ἂν ἠξιοῦτο ὡς ἐν ἄθλοις ἀρε-

τῆς. Νυνὶ δὲ ἀπαυθαδιάσας καὶ ἀποδρὰς, αὑτῷ τε καὶ τοῖς ἀπογόνοις μεγάλων αἴτιος ὀνειδῶν ἐγένετο, ὡς τὸν ἀβίωτον αὐτοῦ βίον ἐστηλιτεῦσθαι πρὸς σαφέστατον ἔλεγχον, τοῦ μηδὲν τὴν εὐγένειαν ὠφελεῖν τοὺς ἀναξίους εὐγενείας.

§. 5. Οὗτοι μὲν οὖν εἰσὶ τῆς ἐπιλήπτου τάξεως, οὓς ἐξ ἀγαθῶν πονηροὺς γενομένους ὤνησαν μὲν οὐδὲν αἱ πατέρων ἀρεταὶ, αἱ δ' ἐν τῇ ψυχῇ κακίαι μυρία ἔβλαψαν. Ἔχω δ' εἰπεῖν ἑτέρους τοὺς ἐξ ἐναντίας ἀμείνω τεταγμένους τάξιν, οἷς πρόγονοι μὲν ὑπαίτιοι, ζηλωτὸς δὲ καὶ ἀνάπλεως εὐφημίας ὁ τούτων βίος. Τοῦ τῶν Ἰουδαίων ἔθνους ὁ πρεσβύτατος γένους μὲν Χαλδαῖος, πατρὸς δὲ ἀστρονομικοῦ τῶν περὶ τα μαθήματα διατριβόντων, οἳ τοὺς ἀστέρας θεοὺς νομίζουσι, καὶ
442 τὸν σύμπαντα οὐρανόν τε καὶ κόσμον· παρ' οὓς
M. τό τε εὖ καὶ τὸ χεῖρον ἑκάστοις φησὶν ἀποβαίνειν, οὐδὲν ἔξω τῶν αἰσθητῶν αἴτιον ὑπολαμβάνοντες εἶναι. Τούτου δὲ τί ἂν εἴη χαλεπώτερον, ἢ μᾶλλον ἀπελέγξαι τὴν ἐν τῇ ψυχῇ δυσγένειαν δυνάμενον, δι' ἐπιστήμης τῶν πολλῶν καὶ δευτέρων καὶ γεννητῶν, εἰς ἀνεπιστημοσύνην ἰούσης τοῦ ἑνὸς καὶ πρεσβυτάτου καὶ ἀγεννήτου καὶ ποιητοῦ τῶν ὅλων, καὶ διά τε ταῦτα ἀρίστου, καὶ διὰ μυρία ἄλλα, ἃ διὰ μέγεθος ἀνθρώπινος λογισμὸς οὐ χωρεῖ; Ὃν ἐν νῷ λαβὼν, καὶ ἐπιθειάσας, καταλείπει μὲν πατρίδα, καὶ γενεὰν, καὶ πατρῷον οἶκον, εἰδὼς, ὅτι μένοντος μὲν αἱ τῆς πολυθέου δόξης ἐγκαταμένουσαι ἀπάται ἔννοιαν ἀνήνυτον κατασκευάζουσιν εἰς τὴν τοῦ ἑνὸς εὕρεσιν, ὅς ἐστιν ἀΐδιος μόνος, καὶ τῶν ἄλλων πατὴρ νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν. Εἰ δὲ μεταναστείη, μεταναστήσεται καὶ τῆς διανοίας ἡ ἀπάτη, μεθαρμοσαμένη 908 P.
τὴν ψευδῆ δόξαν εἰς ἀλήθειαν. Ἅμα δὲ καὶ τὸν πόθον, ὃν ἐπόθει γνῶναι τὸ ὂν, προσαναζωπυρήσας

λόγια τὰ χρησθέντα, οἷς ποδηγετούμενος ἐπὶ τὴν τοῦ ἑνὸς ἀοκνοτάτῃ σπουδῇ ζήτησιν ᾔει. Καὶ οὐ πρότερον ἀνῆκεν ἢ τρανοτέρας λαβεῖν φαντασίας, οὐχὶ τῆς οὐσίας, τοῦτο γὰρ ἀμήχανον, ἀλλὰ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ καὶ προνοίας ᾗ δίκαιον. Διὸ καὶ πιστεῦσαι λέγεται *) τῷ θεῷ πρῶτος, ἐπειδὴ καὶ πρῶτος ἀκλινῆ καὶ βεβαίαν ἔσχεν ὑπόληψιν, ὡς ἔστιν ἓν αἴτιον τὸ ἀνωτάτω, καὶ προνοεῖ τοῦ τε κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ. Κτησάμενος δὲ ἐπιστήμην τὴν ἀρετῶν βεβαιοτάτην, συνεκτᾶτο καὶ τὰς ἄλλας ἁπάσας, ὡς παρὰ τοῖς ὑποδεξαμένοις νομίζεσθαι βασιλεὺς, **) οὐχὶ ταῖς παρασκευαῖς, ἰδιώτης γὰρ ἦν, ἀλλὰ τῷ περὶ τὴν ψυχὴν μεγέθει, φρονήματος ὢν βασιλικοῦ. Καὶ δὴ θεραπεύοντες αὐτὸν διετέλουν ὡς ἄρχοντα ὑπήκοοι, τὸ περὶ πάντα μεγαλεῖον τῆς φύσεως αὐτοῦ καταπληττόμενοι τελειοτέρας οὔσης ἢ κατὰ ἄνθρωπον. Οὐδὲ γὰρ ὁμιλίαις ἐχρῆτο ταῖς αὐταῖς, ἀλλ᾽ ἐπιθειάζων τὰ πολλὰ σεμνοτέραις. Ὁπότε γοῦν κατασχεθείη, μετέβαλλε πάντα πρὸς τὸ βέλτιον, τὰς ὄψεις, τὴν χροιὰν, τὸ μέγεθος, τὰς σχέσεις, τὰς κινήσεις, τὴν φωνήν· τοῦ θείου πνεύματος, ὅπερ ἄνωθεν καταπνευσθὲν εἰσῳκήσατο τῇ ψυχῇ,
443 περιτιθέντος τῷ μὲν σώματι κάλλος ἐξαίρετον,
M τοῖς δὲ λόγοις πειθὼ, τοῖς δὲ ἀκούουσι σύνεσιν. Ἆρ᾽ οὐκ ἂν εἴποι τις τὸν μετανάστην τουτονὶ, τὸν πάντων ἔρημον οἰκείων καὶ φίλων εὐγενέστατον εἶναι, τῆς πρὸς θεὸν συγγενείας ὀρεχθέντα καὶ σπουδάσαντα μηχανῇ πάσῃ γνώριμον αὐτῷ γενέσθαι; Καὶ ταχθέντα μὲν τάξιν τὴν ἀρίστην ἐν προφήταις, πιστεύσαντα μηδενὶ τῶν ἐν γενέσει πρὸ τοῦ ἀγενήτου καὶ πάντων πατρός· βασιλέα δὲ, ὡς ἔφην καὶ παρὰ τοῖς ὑποδεξαμένοις νομισθέντα,

*) Gen. 15, 6. **) Gen. 23, 6.

μήθ᾽ ὅπλοις, μήτε στρατιωτικαῖς δυνάμεσιν, ὡς ἐνίοις ἔθος, λαβόντα τὴν ἀρχὴν, ἀλλὰ χειροτονίᾳ θεοῦ τοῦ πανα-ρέτου, καὶ τοὺς εὐσεβείας ἐραστὰς αὐτοκρατέσιν ἐξουσίαις γεραίροντος ἐπ᾽ ὠφελείᾳ τῶν συντυγχανόντων. Οὗτος ἅπασιν ἐπηλύτοις εὐγενείας ἐστὶν ὁ κανὼν, δυςγένειαν μὲν τὴν ἐξ ἀλλοκότων νομίμων καὶ ἐκθέσμων ἐθῶν, ἃ λίθοις καὶ ξύλοις καὶ συνόλως ἀψύχοις ἰσοθέους ἀπένειμε τιμὰς, καταλιποῦσι· καλὴν δὲ ἀποικίαν στειλαμένοις πρὸς ἔμψυχον τῷ ὄντι καὶ ζῶσαν πολιτείαν, ἧς ἔφορος καὶ ἐπίσκοπος ἀλήθεια.

§. 6. Ταύτην τὴν εὐγένειαν οὐ μόνον θεοφιλεῖς ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες ἐζήλωσαν, ἀπομα- 909
θοῦσαι μὲν ἀμαθίαν τὴν σύντροφον, περὶ τιμῆς P
τῶν χειροκμήτων· παιδευθεῖσαι δὲ τὴν περὶ μοναρχίας ἐπιστήμην, ᾗ μοναρχεῖται ὁ κόσμος. Θάμαρ *) ἦν τῶν ἀπὸ τῆς Παλαιστίνης Συρίας, γύναιον ἐν οἰκείᾳ πόλει τραφὲν πολυθέῳ, γεμούσῃ ξοάνων καὶ ἀγαλμάτων, καὶ συνόλως ἀφιδρυμάτων. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ καθάπερ ἐκ σκότους βαθέος ἐδυνήθη βραχεῖαν αὐγὴν ἀληθείας ἰδεῖν, θανάτου κινδύνῳ πρὸς εὐσέβειαν ηὐτόνησεν, ὀλίγα φροντίσασα τοῦ ζῆν, εἰ μὴ μέλλοι καλῶς ζῆν. Τὸ δὲ καλῶς ἀνέφερεν ἐπ᾽ οὐδὲν ἕτερον ἢ ἐπὶ τὴν θεραπείαν καὶ ἱκεσίαν τοῦ ἑνὸς αἰτίου. Καίτοι δυσὶν ἀδελφοῖς ἀμφοτέροις πονηροῖς ἐν μέρει γημαμένη, κουριδίῳ μὲν τῷ προτέρῳ, τῷ δ᾽ ὕστερον καὶ ἔχοντι ἐπιδικασίας νόμῳ, γενεὰν τοῦ προτέρου μὴ καταλιπόντος, ἀλλ᾽ ὅμως ἀκηλίδωτον διαφυλάξασα τὸν ἑαυτῆς βίον, ἴσχυσε καὶ προςηκούσης τοῖς ἀγαθοῖς εὐφημίας ἐπιλαχεῖν, καὶ τοῖς μεθ᾽ αὐτὴν ἅπασιν εὐγενείας ἀρχὴ γενέσθαι. Ἀλλ᾽ αὕτη μὲν εἰ

---

*) Gen. 38, 6.

καὶ ἀλλόφυλος, ἀλλ᾿ οὖν γε ἐλευθέρα, καὶ ἐξ
ἐλευθέρων ἴσως καὶ οὐκ ἀσήμων. Θεράπαιναι δὲ
τῶν ὑπὲρ Εὐφράτην ἐν ἐσχατιαῖς τῆς Βαβυλῶ-
νος γεννηθεῖσαι; προικίδιαι μὲν ἐδόθησαν γαμου-
444 μέναις ταῖς τροφιμαίαις, ἄξιαι δὲ κριθεῖσαι παρ-
ελθεῖν εἰς εὐνὴν ἀνδρὸς σοφοῦ, τὸ μὲν πρῶτον
ἐκ παλλακίδων εἰς γαμετῶν ὄνομα καὶ σχῆμα πάρ-
ῆλθον, καὶ ἀντὶ θεραπαινίδων ἰσότιμοι ταῖς δε-
σποίναις ὀλίγου δέω φάναι κατέστησαν, ὑπ᾿ ἐκεί-
νων ὅπερ ἦν ἀπιστότατον πρὸς τὸ αὐτὸ ἀξίωμα
παραπεμφθεῖσαι. Φθόνος γὰρ οὐκ εἰσοικίζεται σο-
φῶν ψυχαῖς, οὗ μὴ παρόντος κοινοπραγοῦσι τῶν
ἀγαθῶν. Οἱ δὲ ἐκ τούτων νόθοι παῖδες γνησίων
οὐδὲν διήνεγκαν, οὐ μόνον παρὰ τῷ γεννήσαντι —
θαυμαστὸν γὰρ οὐδὲν εἰ τοῖς μὴ ὁμογαστρίοις ἁ-
πάντων μόνος πατὴρ τὴν αὐτὴν εὔνοιαν παρεῖχεν
— ἀλλὰ καὶ παρὰ ταῖς μητρυιαῖς. Αἱ μὲν γὰρ
τὸ εἰς προγόνους μῖσος ἀναιρούμεναι εἰς ἄληκτον
μεθηρμόσαντο κηδεμονίαν. Οἱ δὲ πρόγονοι, τῇ
κατ᾿ ἀντίδοσιν εὐνοίᾳ, τὰς μητρυιὰς ὡς φύσει μη-
τέρας ἐξετίμησαν, ἀδελφοί τε μόνῃ τῇ μίξει τοῦ
γένους μερισθέντες, οὐκ ἐφ᾿ ἡμισείας στοργῆς ἀλ-
λήλους ἠξίωσαν, ἀλλ᾿ εἰς τὸ διπλάσιον τὸ τοῦ φι-
λεῖν καὶ ἀντιφιλεῖσθαι πάθος συναυξήσαντες, καὶ
τὸ δοκοῦν ὑστερίζειν προςανεπλήρωσαν, τοῖς ἐξ
ἀμφοῖν γεγονόσιν εἰς ἁρμονίαν καὶ κρᾶσιν ἠθῶν
συνδραμεῖν σπουδάσαντες.

§. 7. Ἔτι τοίνυν μεταδοτέον αὐτοῦ τοῖς ὡς
ἴδιον ἀγαθὸν τὸ ἀλλότριον εὐγένειαν ὑποδυομένοις,
οἱ δίχα τῶν εἰρημένων ἐχθροὶ δικαίως νομισθεῖεν
καὶ τοῦ τῶν Ἰουδαίων ἔθνους, καὶ τῶν πανταχοῦ
πάντων· τοῦ μὲν, ὅτι διδόασι τοῖς ὁμοφύλοις ἐκε- 910
χειρίαν, ὀλιγωρεῖν ὑγιαινούσης βεβαίου, καὶ οὐ πε- P.
ποιθήσει προγονικῆς ἀρετῆς· τῶν δὲ, ὅτι καὶ ἂν
ἐπ᾿ αὐτὴν φθάσωσιν ἀκρότητα καλοκἀγαθίας, οὐδὲν
ὠφεληθήσονται, διὰ τὸ μὴ τυχεῖν γονέων καὶ πάπ-

πιών ἀνεπιλήπτων.. Ἧς οὐκ οἶδ᾽ εἴ τις βλαβερωτέρα γένοιτ᾽ ἂν εἰςήγησις, εἰ μήτε τοῖς ἐξ ἀγαθῶν πονηρευομένοις ἐπακολουθήσει τιμωρὸς δίκη, οὔτε τοῖς ἐκ πονηρῶν ἀγαθοῖς ἕψεται τιμὴ, τοῦ νόμου δικάζοντος ἕκαστον αὐτὸν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ, μὴ συγγενῶν ἀρεταῖς ἢ κακίαις ἐπαινοῦντος ἢ κολάζοντος.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΑΝΤΑ ΣΠΟΥΔΑΙΟΝ ΕΙΝΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ.

ARGUMENTUM LIBRI QUOD LIBER SIT QUISQUIS VIRTUTI STUDET.

Verus servus est homo pravus, liber, qui probe vivit, i. e. non vulgarem plurimorum hominum sentiendi, dicendi et agendi rationem sequitur, sed prima eruditione satis munitus philosophiam genuinam didicit et ab hac se duci patitur (1. 2.). Hic non regitur ab affectibus; sed praeter deum, quem sequitur, nullum habet principem, nisi rationem sanam (3.). Hic contemnit mortem, paupertatem, dolores, minaces tyrannos (4.), et constanter, ut strenuus athleta, adversis non cedit, sed mala quaeque forti animo aut ferre aut vincere studet (5. 6.). Hic igitur solus beatus; servus vero non acceptus deo et insipiens est (7. 8.). Probum virum solum liberum esse liquet etiam inde, quod iniussus et non coactus recte agit (9.). Eiusmodi viri, etsi rari, quovis saeculo adsunt; iique diligentissime sunt quaerendi, ut eorum consuetudo nos meliores reddat (10.). Inter hos referendi sunt Graecorum septem sapientes, aliique, qui eos praecesserunt aut secuti sunt, Persarum Magi, Indorum Gymnosophistae, Iudaeorum Essaei (11. 12.), qui genuina et divina philosophia tam fortes redditi sunt, ut mortem potius subirent, quam praeter animi sententiam quid facerent (13.). Ex Gymnosophistis maxime hac sentiendi ratione Calanus (14.). Multi quoque poëtarum, Euripides maxime in Syleo, praestantissimis dictis hanc veram libertatem quaerere suadent (15.); exemplo vero

Anaxarchus et *Zeno* Eleates (16.), et permulti fortes viri, pueri, matres, quidquod toti populi (17-19.). Hinc libertatis nomen omnibus probis suavissimum sonat (20.), et qui virtute illam servare studet, non asyla petit, ut ibi tutus lateat, sed in suo ipsius animo forti et constanti et securitatem et libertatem quaerit (21.). Recte igitur solus liber dicitur, qui pravos affectus virtute, res adversas fortitudine superare didicit; quod discet, qui *secundum naturam* vivit (22.).

---

§. 1. Ὁ μὲν πρότερος λόγος ἦν ἡμῖν, ὦ Θεόδοτε, περὶ τοῦ πάντα δοῦλον εἶναι φαῦλον, ὡς καὶ διὰ πολλῶν καὶ εἰκότων καὶ ἀληθινῶν ἐπιστωσάμεθα. Οὑτοσὶ δὲ ἐκείνου συγγενὴς, ὁμοπάτριος καὶ ὁμομήτριος ἀδελφὸς, καὶ τρόπον τινὰ δίδυμος, καθ᾽ ὃν ἐπιδείξομεν ὅτι πᾶς ὁ ἀστεῖος ἐλεύθερος. Τὸν μὲν οὖν τῶν Πυθαγορείων ἱερώτατον θίασον λόγος ἔχει μετὰ πολλῶν καὶ ἄλλων καλῶν καὶ τοῦτ᾽ ἀναδιδάσκειν, ταῖς λεωφόροις μὴ βαδίζειν ὁδοῖς, οὐχ ἵνα κρημνοβατῶμεν — οὐ γὰρ ποσὶ κάματον παρήγγειλεν — ἀλλ᾽ αἰνιττόμενος διὰ συμβόλου, τὸ μήτ᾽ ἔργοις μήτε λόγοις δημώδεσι καὶ πεπατημένοις χρῆσθαι. Ὅσοι δὲ φιλοσοφίαν γνησίως ἠσπάσαντο, καταπειθεῖς γενόμενοι τῷ προστάγματι, λόγον αὐτὸ, μᾶλλον δὲ θεσμὸν ἰσούμενον χρησμῷ ὑπετόπησαν, καὶ δόξας ἀγελαίους ὑπερκύψαντες, ἀτραπὸν ἄβατον ἐκαινοτόμησαν ἰδιώταις λόγων καὶ δο-
γμάτων, ἰδέας ἀναστείλαντες ὧν οὐδενὶ μὴ καθα- 866
ρῷ θέμις ψαῦσαι. Λέγω δὲ μὴ καθαροὺς, ὅσοι ἢ P.
445 παιδείας εἰς ἅπαν ἄγευστοι διετέλεσαν, ἢ πλαγίως
M. ἀλλὰ μὴ ἐπ᾽ εὐθείας αὐτῆς ἐγεύσαντο, κάλλος τὸ
σοφίας εἰς τὸ σοφιστείας αἶσχος παραχαράξαντες. Οὗτοι τὸ νοητὸν φῶς ἰδεῖν μὴ δυνάμενοι δι᾽ ἀσθένειαν τοῦ κατὰ ψυχὴν ὄμματος, ὃ ταῖς μαρμαρυγαῖς πέφυκεν ἐπισκιάζεσθαι, καθάπερ ἐν νυκτὶ διά-

γοντες ἀπιστοῦσι τοῖς ἐν ἡμέρᾳ ζῶσι, καὶ ὅσα ἂν αὐτοῖς ἡλιακῶν ἀκτίνων ἐπικρατούντων εἰλικρινέστατα περιαθρήσαντες διηγῶνται, τεράστια νομίζουσι φάσμασιν ἐοικότα, τῶν ἐν τοῖς θαύμασιν οὐ διαφέροντα. Πῶς γὰρ οὐκ ἐκτόπια καὶ θαύματα ὄντως, φυγάδας μὲν καλεῖν τοὺς μὴ μόνον ἐν μέσῃ τῇ πόλει διατρίβοντας, ἀλλὰ καὶ βουλεύοντας καὶ δικάζοντας καὶ ἐκκλησιάζοντας, ἐστὶ δὲ ὅτε καὶ ἀγορανομίας καὶ γυμνασιαρχίας καὶ τὰς ἄλλας λειτουργίας ὑπομένοντας· πολίτας δὲ τοὺς ἢ μὴ ἐγγραφέντας τοπαράπαν, ἢ ὧν ἀτιμία καὶ φυγὴ κατέγνωσται; Πέραν ὅρων ἀνθρώπους ἐληλαμένους, οὐ μόνον οὐκ ἐπιβῆναι τῆς χώρας, ἀλλ' οὐδ' ἐξ ἀπόπτου τὸ πατρῷον ἔδαφος θεάσασθαι δυναμένους, εἰ μή τισι κοιναῖς ἐλαύνοιντο θανατῶντες. Ἔφεδροι γὰρ καταστειχόντων κολασταὶ μυρίοι, καὶ δι' ἑαυτῶν ἠκονημένοι, καὶ νόμων προστάξεσιν ὑπηρετοῦντες.

§. 2. Πῶς δὲ οὐ παράλογα καὶ γέμοντα πολλῆς ἀναισχυντίας ἢ μανίας — ἢ οὐκ ἔχω τί λέγω· διὰ γὰρ ὑπερβολὴν οὐδ' οἰκείων ὀνομάτων εὐπορῆσαι ῥᾴδιον — πλουσίους μὲν ὀνομάζειν τοὺς ἀπορωτάτους καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐπιδεεῖς, λυπρῶς καὶ ἀθλίως ἀποζῶντας, μόλις τὸ ἐφήμερον κομίζοντας, ἐν εὐθηνίᾳ κοινῇ λιμὸν ἐξαίρετον ἔχοντας, ἀρετῆς αὔρᾳ, καθάπερ ἀέρι φασὶ τοὺς τέττιγας, τρεφομένους· πένητας δὲ τοὺς ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ καὶ πλήθει κτημάτων, καὶ προσόδων, καὶ ἄλλων ἀμυθήτων ἀγαθῶν ἀφθονίᾳ περιῤῥεομένους, ὧν ὁ πλοῦτος οὐ συγγενεῖς καὶ φίλους αὐτὸ μόνον ὤνησεν, ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκίας ἔξω προελθὼν, μεγάλους ὁμίλους δημοτῶν καὶ φυλετῶν· διαβὰς δέ τι μεῖζον καὶ πόλει χορηγεῖ τὰ πάντα, ὧν εἰρήνη-χρεῖος ἢ πόλεμος; Ἀπὸ δὲ τῆς αὐτῆς ὀνειρώξεως τοῖς μὲν ἀμφιθαλέσι καὶ τῷ ὄντι εὐπατρίδαις, ὧν οὐ γονεῖς μόνοι, ἀλλὰ καὶ πάπποι καὶ πρόγονοι μέχρι τῶν ἀρχηγετῶν καὶ

πρός ἀνδρῶν καὶ πρὸς γυναικῶν ἐπιφανέστατοι γε-
γόνασι, δουλείαν ἐπετόλμησαν ἐπιφημίσαι· τοῖς δὲ
ἐκ τριγενείας στιγματίαις, παιδότριψι καὶ παλαιο-
447 δούλοις, ἐλευθερίαν. Ἔστι δὲ τὰ τοιαῦτα, ὡς ἔ-
M. φην, πρόφασις ἀνθρώπων, οἳ διάνοιαν μὲν ἠμαύ-
ρωνται, δοῦλοι δέ εἰσι δόξης, ἐπανέχοντες αἰσθή-
σεσιν, ὧν τὸ συνέδριον ὑπὸ τῶν κρινομένων ἀεὶ 867
δεκαζόμενον ἀβέβαιον. Χρῆν δὲ αὐτοὺς, εἴπερ ὅλως P.
ἐζήλουν ἀλήθειαν, μὴ τῶν τὰ σώματα καμνόντων
ἐν τῷ φρονεῖν ἐλαττοῦσθαι. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἑαυ-
τοὺς ἐπιτρέπουσιν ἰατροῖς ὑγείας ὀρεγόμενοι. Κατ-
οκνοῦσι δὲ οὗτοι νόσον ψυχῆς ἀπαιδευσίαν ἀπώσα-
σθαι, γενόμενοι σοφῶν ἀνδρῶν ὁμιληταί. Παρ'
ὧν οὐ μόνον ἔστιν ἀπαμαθεῖν ἀμαθίαν, ἀλλὰ καὶ
τὸ ἴδιον ἀνθρώπου κτῆμα προςλαβεῖν ἐπιστήμην.
Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν λιγυρώτατον Πλάτωνα, φθό-
νος ἔξω θείου χοροῦ ἵσταται· θειότατόν τε καὶ κοι-
νωνικώτατον, σοφία, συγκλείει μὲν οὐδέποτε τὸ
ἑαυτῆς φροντιστήριον, ἀναπεπταμένη δὲ ἀεὶ εἰςδέ-
χεται τοὺς ποτίμων διψῶντας λόγων, οἷς ἀκράτου
διδασκαλίας ἄφθονον ἐπαντλοῦσα νᾶμα, μεθύειν
τὴν νηφάλιον ἀναπείθει μέθην. Οἱ δὲ ὥςπερ ἐν
ταῖς τελεταῖς ἱεροφαντηθέντες, ὅταν ὀργίων γεμι-
σθῶσι, πολλὰ τῆς πρόσθεν ὀλιγωρίας ἑαυτοὺς κα-
κίζουσιν, ὡς οὐ φεισάμενοι χρόνου, βίον δὲ τρί-
ψαντες ἀβίωτον, ἐν ᾧ φρονήσεως ἐχήρευσαν. Ἄ-
ξιον οὖν νεότητα τὴν πανταχοῦ πᾶσαν, τὰς ἀπαρ-
χὰς τῆς πρώτης ἀκμῆς μηδενὶ μᾶλλον ἢ παιδείᾳ
ἀναθεῖναι, ᾗ καὶ ἐνηβῆσαι καὶ ἐγγηράσαι καλόν.
Ὥςπερ γάρ φασι τὰ κενὰ τῶν ἀγγείων ἀναφέρειν
τὰς τῶν πρώτων εἰς αὐτὰ ἐγχυθέντων ὀσμάς· οὕ-
τω καὶ αἱ νέων ψυχαὶ τοὺς πρώτους τῶν φαντα-
σιῶν τύπους ἀνεξαλείπτους ἐναποματτόμεναι, τῇ
φορᾷ τῶν αὖθις ἐπειςρεόντων ἥκιστα κατακλυ-
ζόμεναι, τὸ ἀρχαῖον διαφαίνουσιν εἶδος.

§. 3. Ἅλις μὲν δὴ τούτων. Ἀκριβωτέον δὲ τὸ ζητούμενον ἵνα μὴ τῇ τῶν ὀνομάτων ἀσαφείᾳ παραγόμενοι, πλαζώμεθα· καταλαβόντες δὲ περὶ οὗ ὁ λόγος, τὰς ἀποδείξεις εὐσκόπως ἐφαρμόττωμεν. Δουλεία τοίνυν ἡ μὲν ψυχῶν, ἡ δὲ σωμάτων λέγεται. Δεσπόται δὲ τῶν μὲν σωμάτων ἄνθρωποι, ψυχῶν δὲ κακία καὶ πάθη. Κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἡ ἐλευθερία. Ἡ μὲν γὰρ ἄδειαν σωμάτων ἀπ' ἀνθρώπων σωμάτων δυνατωτέρων· ἡ δὲ διανοίας ἐκεχειρίαν
448 ἀπὸ τῆς τῶν παθῶν δυναστείας ἐργάζεται. Τὸ
M. μὲν οὖν πρότερον οὐδὲ εἷς ζητεῖ· μυρίαι γὰρ ἀνθρώπων τύχαι, καὶ πολλοὶ πολλάκις καιροῖς ἀβουλήτοις τῶν σφόδρα ἀστείων τὴν ἐκ γένους ἀπέβαλον ἐλευθερίαν. Ἀλλ' ἔστιν ἡ σκέψις περὶ τρόπων, οὓς οὔτ' ἐπιθυμίαι οὔτε φόβοι οὔθ' ἡδοναὶ οὔτε λῦπαι κατέζευξαν,' ὥςπερ ἐξ εἱρκτῆς προεληλυθότων, καὶ δεσμῶν οἷς ἐπεσφίγγοντο διαφειμένων. Ἀνελόντες οὖν ἐκποδὼν τὰς προφασιστικὰς ἐλευθερίας, καὶ τὰ φύσεως μὲν ἀλλότρια, δόξης δ' ἠρτημένα ὀνόματα οἰκοτρίβων ἢ ἀργυρωνήτων ἢ αἰχμαλώτων, τὸν ἀψευδῶς ἐλεύθερον ἀναζητῶμεν, ᾧ μόνῳ τὸ αὐτοκρατὲς πρόςεστι, καὶ ἂν μυρίοι γράφωσι δεσπότας ἑαυ- 868
τούς. Ἀναφθέγξεται γὰρ ἐκεῖνο τὸ Σοφόκλειον, οὐ- P.
δὲν τῶν Πυθοχρήστων διαφέρον,

Θεὸς ἐμοὶ ἄρχων, θνητῶν δὲ οὐδὲ εἷς.

Τῷ γὰρ ὄντι μόνος ἐλεύθερος, ὁ μόνῳ θεῷ χρώμενος ἡγεμόνι· κατ' ἐμὴν δὲ διάνοιαν καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμὼν ἐπιτετραμμένος τὰ περίγεια, οἷα μεγάλου βασιλέως, θνητὸς ἀθανάτου, διάδοχος. Ἀλλ' ὁ μὲν περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ σοφοῦ λόγος εἰς καιρὸν ἐπιτηδειότερον ὑπερκείσθω. Τὸν δὲ περὶ ἐλευθερίας τανῦν ἀκριβωτέον. Εἰ δή τις εἴσω προελθὼν τῶν πραγμάτων ἐθελήσειε διακύψαι, γνώσεται σαφῶς ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἄλλῳ συγγενὲς οὕτως, ὡς αὐτοπραγία ἐλευθερίᾳ. Διότι πολλὰ μὲν τῷ φαύλῳ τὰ ἐκ-

ποδῶν, φιλαργυρία, φιλοδοξία, φιληδονία. Τῷ δὲ ἀστείῳ τὸ παράπαν οὐδὲν, ἐπανισταμένῳ καὶ ἐπιβεβηκότι καθάπερ ἐν ἄθλων ἀγωνισταῖς καταπαλαισθεῖσιν, ἔρωτι, φόβῳ, δειλίᾳ, λύπῃ, τοῖς ὁμοιοτρόποις. Ἔμαθε γὰρ ἀλογεῖν ἐπιταγμάτων, ὅσα οἱ ψυχῆς παρανομώτατοι ἄρχοντες ἐπιτάττουσι, διὰ ζῆλον καὶ πόθον ἐλευθερίας, ἧς τὸ αὐτοκέλευστον καὶ ἐθελουργὸν κλῆρος ἴδιος. Ἐπαινεῖται παρά τισιν ὁ τρίμετρον ἐκεῖνο ποιήσας·

Τίς ἐστι δοῦλος, τοῦ θανεῖν ἄφροντις ὤν;

Ὡς μάλα συνιδὼν τὸ ἀκόλουθον. Ὑπέλαβε γὰρ, ὅτι οὐδὲν οὕτω δουλοῦσθαι πέφυκε διάνοιαν, ὡς τὸ ἐπὶ θανάτῳ δέος, ἕνεκα τοῦ πρὸς τὸ ζῆν ἱμέρου.

§. 4. Χρὴ δὲ λελογίσθαι, ὅτι οὐχ ὁ τοῦ θανεῖν μόνον ἄφροντις ἀδούλωτος, ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦ πένεσθαι, καὶ ἀδοξεῖν, καὶ ἀλγεῖν, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα οἱ πολλοὶ κακὰ νομίζουσι, κακοὶ τῶν πραγμάτων ὄντες
449 αὐτοὶ κριταὶ, οἵ τινες ἐκ τῶν χρειῶν δοκιμάζουσι
M. τὸν δοῦλον, εἰς τὰς ὑπηρεσίας ἀφορῶντες, δέον εἰς
τὸ ἀδούλωτον ἦθος. Ὁ μὲν γὰρ ἀπὸ ταπεινοῦ καὶ δουλοπρεποῦς φρονήματος ταπεινοῖς καὶ δουλοπρεπέσι παρὰ γνώμην ἐγχειρῶν τὴν ἑαυτοῦ, δοῦλος ὄντως. Ὁ δὲ πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν ἁρμοζόμενος τὰ οἰκεῖα, καὶ ἑκουσίως ἅμα καὶ τλητικῶς ἐγκαρτερῶν τοῖς ἀπὸ τύχης, καὶ μηδὲν καινὸν ἀπ' ἀνθρώπων εἶναι νομίζων, ἀλλ' ἐξητακὼς ἐπιμελῶς, ὅτι τὰ μὲν θεῖα αἰωνίῳ τάξει καὶ εὐδαιμονίᾳ τετίμηται· τὰ δὲ θνητὰ πάντα, σάλῳ καὶ κλύδωνι πραγμάτων διαφερόμενα πρὸς ἀνίσους ῥοπὰς ταλαντεύει, καὶ γενναίως ὑπομένων τὰ συμπίπτοντα, φιλόσοφος εὐθύς τε καὶ ἐλεύθερος. Ὅθεν οὐδὲ παντὶ τῷ προστάττοντι ὑπακούσεται, καὶ ἂν αἰκίας καὶ βασάνους καί τινας φοβερωτέρας ἀπειλὰς ἐπανατείνηται. Νεανιευόμενος δὲ ἀντικηρύξει,

Πίμπρα, κάταιθε σάρκας, ἐμπλήσθητί μου 869
Πίνων κελαινὸν αἷμα. Πρόσθε γὰρ κάτω P.
Γῆς εἶσιν ἄστρα, γῆ τ' ἄνω εἰς οὐρανὸν,
Πρὶν ἐξ ἐμοῦ σοὶ θῶπ' ἀπαντῆσαι λόγον.

§. 5. Ἤδη ποτὲ εἶδον ἐν ἀγῶνι παγκρατιαστῶν τὸν μὲν ἐπιφέροντα τὰς πληγὰς καὶ χερσὶ καὶ ποσὶ, καὶ πάσας εὐσκόπως, καὶ μηδὲν παραλελοιπότα τῶν εἰς τὸ νικᾶν, ἀπειρηκότα καὶ παρειμένον, καὶ πέρας ἀστεφάνωτον ἐξελθόντα τοῦ σταδίου· τὸν δὲ τυπτόμενον ὑπὸ πυκνότητος σαρκῶν πεπιλημένον, στρυφνὸν, ναστὸν, ὄντως γέμοντα πνεύματος ἀθλητικοῦ, δι' ὅλου νενευρωμένον, οἷα πέτρον καὶ σίδηρον, οὐδὲν μὲν πρὸς τὰς πληγὰς ἐνδόντα, τὴν δὲ τοῦ ἀντιπάλου δύναμιν τῷ καρτερικῷ καὶ παγίῳ τῆς ὑπομονῆς καθῃρηκότα μέχρι παντελοῦς νίκης. Ὅμοιον δὴ τούτῳ πεπονθέναι μοι δοκεῖ ὁ ἀστεῖος. Τὴν γὰρ ψυχὴν εὖ μάλα κραταιωθεὶς ἰσχυρογνώμονι λογισμῷ, θᾶττον ἀναγκάζει τὸν βιαζόμενον ἀπειπεῖν, ἢ ὑπομένει τι δρᾶσαι τῶν παρὰ γνώμην. Ἀλλ' ἄπιστον ἴσως τοῖς μὴ πεπονθόσιν ἀρετὴν τὸ λεγόμενον, καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνο τοῖς τοὺς παγκρατιαστὰς οὐκ ἰδοῦσι· γέγονε δὲ οὐδὲν ἧττον ἐπ' ἀληθείας. Εἰς ταῦτα δὲ ἀπιδὼν Ἀντισθένης "δυςβάστακτον" εἶπεν "εἶναι τὸν ἀστεῖον." Ὡς γὰρ ἡ ἀφροσύνη κοῦφον καὶ φερόμενον, ἡ φρόνησις ἐρηρεισμένον καὶ ἀκλινὲς καὶ βάρος ἔχον ἀσάλευτον. Ὁ δὲ δὴ τὸν Ἰουδαίων νο-
450 μοθέτης *) τὰς τοῦ σοφοῦ χεῖρας βαρείας εἰςάγει,
M. διὰ συμβόλων τὰς πράξεις αἰνιττόμενος, οὐκ ἐπιπολαίως, ἀλλὰ παγίως ἐρηρεισμένας ἀπὸ διανοίας ἀῤῥεποῦς. Πρὸς οὐδενὸς οὖν ἀναγκάζεται, ἅτε καταπεφρονηκὼς μὲν ἀλγηδόνων, καταπεφρονηκὼς δὲ θανάτου, νόμῳ δὲ φύσεως, ὑπηκόους ἔχων πάντας ἄφρονας. Ὅνπερ γὰρ τρόπον αἰγῶν μὲν καὶ βοῶν

*) Gen. 16, 9.

καὶ προβάτων αἰπόλοι καὶ βουκόλοι, καὶ νομεῖς ἀφηγοῦνται, τὰς δὲ ἀγέλας ἀμήχανον ἐπιτάξαι ποιμέσι· καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον οἱ μὲν πολλοὶ θρέμμασιν ἐοικότες, ἐπιστάτου καὶ ἄρχοντος δέονται. Ἡγεμόνες δέ εἰσιν οἱ ἀστεῖοι, τὴν τῶν ἀγελαρχῶν τεταγμένοι τάξιν. Ὅμηρος μὲν οὖν ποιμένας λαῶν εἴωθε καλεῖν τοὺς βασιλέας· ἡ δὲ φύσις τοῖς ἀγαθοῖς κυριώτερον τουτὶ τὸ ὄνομα ἐπεφήμισεν, εἴγε ἐκεῖνοι ποιμαίνονται τὸ πλέον, ἢ ποιμαίνουσιν. Ἄκρατος γὰρ αὐτοὺς ἄγει καὶ εὐμορφία, πέμματά τε καὶ ὄψα, καὶ τὰ μαγείρων καὶ σιτοποιῶν ἡδύσματα, ἵνα τὰς ἀργύρου καὶ χρυσοῦ καὶ τῶν σεμνοτέρων ἐπιθυμίας παραλείπω. Τοῖς δὲ ὑπ᾽ οὐ-
δενὸς συμβέβηκε δελεάζεσθαι· νουθετεῖν δὲ μᾶλλον 970
καὶ ὅσους ἂν αἴσθωνται πάγαις ἡδονῆς ἁλισκομένους. P.

§. 6. Ὅτι δὲ οὐχ αἱ ὑπηρεσίαι μηνύματά εἰσι δουλείας, ἐναργεστάτη πίστις οἱ πόλεμοι. Τοὺς γὰρ στρατευομένους ἰδεῖν ἔστιν αὐτουργοὺς ἅπαντας, οὐ μόνον τὰς πανοπλίας κομίζοντας, ἀλλὰ καὶ ὅσα πρὸς τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν ὑποζυγίων τρόπον ἐπηχθισμένους, ἅτ᾽ ἐφ᾽ ὑδρείαν ἐξιόντας, καὶ φρυγανισμὸν καὶ χιλὸν κτήνεσι. Τὰ γὰρ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἐν ταῖς στρατείαις τί δεῖ μακρηγορεῖν, τάφρους ἀνατεμνόντων, ἢ τείχη κατασκευαζόντων, ἢ τριήρεις ναυπηγουμένων, ἢ ὅσα ὑπουργίας, ἢ τέχνης, πάντα χερσὶ καὶ τῷ ἄλλῳ σώματι ὑπηρετούντων. Ἔστι δέ τις καὶ κατ᾽ εἰρήνην πόλεμος τῶν ἐν ὅπλοις οὐκ ἀποδέων, ὃν ἀδοξία, καὶ πενία, καὶ δεινὴ σπάνις τῶν ἀναγκαίων συγκροτοῦσιν, ὑφ᾽ οὗ βιασθέντες ἐγχειρεῖν καὶ τοῖς δουλοπρεπεστάτοις ἀναγκάζονται, σκάπτοντες, γεωπονοῦντες, βαναύσους ἐπιτηδεύοντες τέχνας, ὑπηρετοῦντες ἀόκνως, ἕνεκα τοῦ παρατρέφεσθαι· πολλάκις δὲ καὶ κατὰ μέσην ἀγορὰν ἀχθοφοροῦντες ἐν ἡλικιωτῶν καὶ συμφοιτητῶν καὶ συνεφήβων ὄψεσιν. Ἕτεροι δέ εἰσιν ἐκ γένους δοῦλοι, τὰ τῶν ἐλευθέρων εὐμοιρίᾳ τύχης μετιόντες. Ἐπίτροποι γὰρ οἰκιῶν,

κτημάτων καὶ μεγάλων οὐσιῶν, ἔστι δὲ ὅτε καὶ ὁμοδούλων ἄρχοντες καθίστανται. Πολλοὶ δὲ καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας ὀρφανοὺς δεσποτῶν ἐπετράπησαν, φίλων καὶ συγγενῶν προκριθέντες εἰς πίστιν, ἀλλ' ὅμως εἰσὶ δοῦλοι, δανείζοντες, ὠνούμενοι, προςόδους ἐκλεγόμενοι, θεραπευόμενοι. Τί οὖν θαυμαστὸν, εἰ καὶ κατὰ τὸ ἐναντίον ὀλίσθῳ τῆς εὐ-
451 τυχίας δουλικὰς χρείας ἐπιτελεῖ, τῷ δ' ὑπακούειν
M. ἑτέρων τὴν ἐλευθερίαν ἀφαιρεῖται; Καὶ πῶς πατρὸς μὲν ἢ μητρὸς ἐπιταγμάτων παῖδες ἀνέχονται· γνώριμοι δὲ ὧν ἂν ὑφηγῆται διακελεύωνται. Δοῦλος γὰρ ἑκὼν οὐδείς. Οἵ γε μὴν τοκέες οὐ τοσαύτην ὑπερβολὴν ἐπιδείξονταί ποτε μισοτεκνίας, ὥςθ' ἃ μόνον σύμβολα δουλείας ἐστὶ, τὰς ὑπηρεσίας ἀναγκάσαι ἂν παῖδας τοὺς ἑαυτῶν ὑπομένειν. Εἰ δέ τινας ὑπ' ἀνδραποδοκαπήλων ἐπευωνιζομένους ἰδών τις οἴεται δούλους εὐθὺς εἶναι, πολὺ διαμαρτάνει τῆς ἀληθείας· οὐ γὰρ ἡ πρᾶσις κύριον ἀποφαίνει τὸ πριάμενον, ἢ τὸν πραθέντα δοῦλον, ἐπεὶ καὶ πατέρες υἱῶν τιμὰς κατέθεσαν, καὶ υἱοὶ πολλάκις πατέρων, ἢ κατὰ λῃστείας ἀπαχθέντων, ἢ κατὰ πόλεμον αἰχμαλώτων γενομένων, οὓς οἱ τῆς φύσεως νόμοι, τῶν κάτωθεν ὄντες βεβαιότεροι, γράφουσιν ἐλευθέρους. Ἤδη δέ τινες καὶ προςυπερβάλλοντες εἰς τὸ ἐναντίον περιήγαγον τὸ πρᾶγμα, δεσπόται γενόμενοι τῶν πριαμένων ἀντὶ δούλων. Ἐγὼ γοῦν 871
ἐθεασάμην πολλάκις εὔμορφα παιδισκάρια, καὶ φύ- P.
σει στωμύλα, δυσὶν ὁρμητηρίοις, ὄψεως κάλλει καὶ τῇ περὶ λόγους χάριτι, πορθοῦντα τοὺς κεκτημένους. Ἑλεπόλεις γὰρ ταῦτά γε ψυχῶν ἀϊδρύτων καὶ ἀνερματίστων, μηχανημάτων ἁπάντων, ὅσα ἐπ' ἀνατροπῇ τειχῶν κατασκευάζεται σθεναρώτατα. Σημεῖον δέ· θεραπεύουσιν, ἱκετεύουσιν εὐμένειαν ὡς παρὰ τύχης καὶ ἀγαθοῦ δαίμονος αἰτεῖσθαι γλίχονται, καὶ παρορώμενοι μὲν σφαδάζουσιν, εἰ δ' αὐτὸ μόνον τὸ βλέμμα ἵλεων θεάσαιντο, γεγηθότες ἀνορχοῦνται.

Εἰ μὴ καὶ τὸν λέοντας ὠνησάμενον δεσπότην φατέον εἶναι λεόντων, ὡς εἰ μόνον ἐπανατείνοι τὰς ὄψεις, οἵους ἐπρίατο κυρίους ὁ δύστηνος, ὡς χαλεποὺς καὶ ὠμοθύμους, αὐτίκα παθὼν εἴσεται. Τί οὖν, οὐκ οἰόμεθα τὸν σοφὸν ἀδουλότερον εἶναι λεόντων, ἐλευθερίᾳ καὶ ἀτρώτῳ ψυχῇ τὴν ἀλκὴν ἔχοντα μᾶλλον, ἢ εἰ σώμασι φύσει δούλοις καὶ εὐτονίᾳ κραταιοτάτῃ ἰσχύος ἀφηνιάζοι;

§. 7. Μάθοι δὲ ἄν τις τὴν ἐλευθερίαν ἣ περὶ τὸν σπουδαῖόν ἐστι καὶ ἐξ ἑτέρων,

Δοῦλος εὐδαίμων πρὸς ἀλήθειαν οὐδείς.

Τί γὰρ ἀθλιώτερον, ἢ πάντων ἄκυρον εἶναί τινα, καὶ ἑαυτοῦ; Ὁ δέ γε σοφὸς, εὐδαίμων, ἔρμα καὶ πλήρωμα καλοκἀγαθίας ἐπιφερόμενος, ἐν ᾗ τὸ κῦρος ἐστὶν ἁπάντων *** ἀναμφιβόλως καὶ ἐξ ἀνάγκης ὁ σπουδαῖος ἐλευθερός ἐστι. Πρὸς τούτοις ἔτι οὐκ ἂν εἴποι τίς τοὺς φίλους τοῦ θεοῦ ἐλευθέρους εἶναι;
452 Εἰ μὴ τοῖς μὲν τῶν βασιλέων ἑταίροις ἄξιον μὴ
M μόνον ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ ἀρχὴν συνομολογεῖν συνεπιτροπεύουσι καὶ συνδιέπουσι τὴν ἡγεμονίαν. Τοῖς δὲ θεῶν τῶν ὀλυμπίων δουλείαν ἐπιφημιστέον, οἳ διὰ τὸ φιλόθεον εὐθὺς γενόμενοι θεοφιλεῖς, ἴσῃ ἀντιτιμηθέντες εὐνοίᾳ παρ' ἀληθείᾳ δικαζούσῃ, καθάπερ οἱ ποιηταί φασι, πανάρχοντές τε καὶ βασιλέων βασιλῆές εἰσι. Νεανικώτερον δὲ ὁ τῶν Ἰουδαίων νομοθέτης προσυπερβάλλων, ἅτε γυμνῆς ὡς λόγος ἀσκητὴς φιλοσοφίας, τὸν ἔρωτι θείῳ κατεσχημένον, καὶ τὸ ὂν μόνον θεραπεύοντα, οὐκ ἔτ' ἄνθρωπον ἀλλὰ θεὸν ἀπετόλμησεν εἰπεῖν· ἀνθρώπων μέντοι θεὸν, οὐ τῶν τῆς φύσεως μερῶν, ἵνα τῷ πάντων καταλείπῃ πατρὶ τὸ θεὸν εἶναι βασιλεῖ καὶ θεῷ. Ἆρα ἄξιον τὸν προνομίας τοσαύτης τετυχηκότα, δοῦλον, ἢ μόνον ἐλεύθερον εἶναι νομίζειν; Ὃς εἰ καὶ θείας οὐ ἠξίωται μοίρας καθ' αὐτὸν, ἀλλά τοι

διὰ τὸ φίλῳ θεῷ χρῆσθαι, πάντως ὤφειλεν εὐδαιμονεῖν. Οὔτε γὰρ ἀσθενὴς ὁ ὑπέρμαχος, οὔτε φιλικῶν ἀμελὴς δικαίων θεὸς, ἑταιρεῖος ὢν καὶ τὰ κατὰ τοὺς ἑταίρους ἐφορῶν. Ἔτι τοίνυν, ὥςπερ τῶν πόλεων αἱ μὲν ὀλιγαρχούμεναι καὶ τυραννούμεναι 872
δουλείαν ὑπομένουσι, χαλεποὺς καὶ βαρεῖς ἔχουσαι P.
δεσπότας τοὺς ὑπαγομένους καὶ κρατοῦντας, αἱ δὲ νόμοις ἐπιμεληταῖς χρώμεναι καὶ προστάταις, εἰσὶν ἐλεύθεραι· οὕτω καὶ τῶν ἀνθρώπων, παρ' οἷς μὲν ἂν ὀργὴ ἢ ἐπιθυμία, ἤ τι ἄλλο πάθος, ἢ καὶ ἐπίβουλος κακία δυναστεύει, πάντως εἰσὶ δοῦλοι. Ὅσοι δὲ μετὰ νόμου ζῶσιν, ἐλεύθεροι. Νόμος δὲ ἀψευδὴς ὁ ὀρθὸς λόγος, οὐχ ὑπὸ τοῦ δεῖνος ἢ τοῦ δεῖνος θνητοῦ φθαρτὸς ἐν χαρτιδίοις ἢ στήλαις ἄψυχος ἀψύχοις, ἀλλ' ὑπ' ἀθανάτου φύσεως ἄφθαρτος ἐν ἀθανάτῳ διανοίᾳ τυπωθείς. Διὸ καὶ θαυμάσαι ἄν τις τῆς ἀμβλυωπίας τοὺς τρανὰς οὕτω πραγμάτων ἰδιότητας μὴ συνορῶντας, οἳ μεγίστοις μὲν δήμοις Ἀθηναίων, καὶ Λακεδαιμονίων πρὸς ἐλευθερίαν αὐταρκεστάτους εἶναί φασι τοὺς Σόλωνος καὶ Λυκούργου νόμους, κρατοῦντάς τε καὶ ἄρχοντας, πειθαρχούντων αὐτοῖς τῶν πολιτευομένων· σοφοῖς δὲ ἀνδράσι τὸν ὀρθὸν λόγον, ὃς καὶ τοῖς ἄλλοις ἐστὶ πηγὴ νόμοις, οὐχ ἱκανὸν εἶναι πρὸς μετουσίαν ἐλευθερίας τοῖς ὑπακούουσι πάντων, ἅττ' ἂν ἢ προτάττει ἢ ἀπαγορεύει. Πρὸς τοίνυν τοῖς εἰρημένοις ἐναργεστάτη πίστις ἐλευθερίας, ἰσηγορία, ἣν οἱ σπουδαῖοι πάντες ἄγουσι πρὸς ἀλλήλους· ὅθεν καὶ τὰ τρίμετρα φιλοσόφως ἐκεῖνά φασιν εἰρῆσθαι·

453 *Οὐ γὰρ μετεῖναι τῶν νόμων δούλοις ἔφυ.*
M. *Καὶ πάλιν·*

Δοῦλος πέφυκας; Οὐ μέτεστί σοι λόγου.

Καθάπερ οὖν ὁ μουσικὸς λόγος ἅπασι τοῖς ἐπιτετηδευκόσι μουσικὴν ἰσηγορίας τῆς ἐν τῇ τέχνῃ μεταδίδωσι, καὶ ὁ γραμματικὸς ἢ γεωμετρικὸς

γραμματικοῖς ἢ γεωμέτραις· οὕτω καὶ ὁ ἐν τῷ βίῳ νόμος τοῖς ἐμπείροις τῶν βιωτικῶν. Οἱ δὲ σπουδαῖοι ἅπαντες ἔμπειροι τῶν κατὰ τὸν βίον πραγμάτων εἰσὶ, ὁπότε καὶ τῶν ἐν ἁπάσῃ τῇ φύσει, καὶ εἰσί τινες αὐτῶν ἐλεύθεροι· ὥςτε καὶ ὅσοι τούτοις ἰσηγορίας μετέχουσιν. Οὐδεὶς ἄρα τῶν σπουδαίων δοῦλος, ἀλλ' ἐλεύθεροι πάντες.

§. 8. Ἀπὸ δὲ τῆς αὐτῆς ἀφορμῆς καὶ ὅτι δοῦλος ὁ ἄφρων ἐστὶν ἐπιδειχθήσεται. Ὥςπερ γὰρ ὁ κατὰ μουσικὴν νόμος οὐ δίδωσιν ἰσηγορίαν ἀμούσοις πρὸς μεμουσωμένους, οὐδ' ὁ κατὰ γραμματικὴν ἀγραμμάτοις πρὸς γραμματικοὺς, οὐδὲ συνόλως ὁ τεχνικὸς πρὸς τεχνίτας ἀτέχνοις· οὕτως οὐδ' ὁ βιωτικὸς νόμος ἰσηγορίας μεταδίδωσι τοῖς κατὰ τὸν βίον ἀπείροις πρὸς ἐμπείρους· τοῖς δὲ ἐλευθέροις ἡ 873 ἐκ νόμου πᾶσιν ἰσηγορία δίδοται, καὶ εἰσί τινες τῶν P. σπουδαίων ἐλεύθεροι· καὶ τῶν βιωτικῶν ἄπειροι μὲν οἱ φαῦλοι, ἐμπειρότατοι δὲ οἱ σοφοί. Οὐκ ἄρα εἰσί τινες τῶν φαύλων ἐλεύθεροι, δοῦλοι δὲ πάντες. Ὁ δὲ Ζήνων εἰ καί τις ἄλλος ὑπ' ἀρετῆς ἀχθεὶς, νεανικώτερον ἀποδείκνυσι περὶ τοῦ μὴ εἶναι τοῖς φαύλοις ἰσηγορίαν πρὸς ἀστείους. Φησὶ γὰρ, „Οὐκ οἰμώξεται ὁ φαῦλος, ἐὰν ἀντιλέγῃ τῷ σπουδαίῳ;" Οὐκ ἄρ' ἐστὶν ἰσηγορία τῷ φαύλῳ πρὸς σπουδαῖον. Οἶδ' ὅτι πολλοὶ τοῦ λόγου κατακερτομήσουσιν, ὡς αὐθαδείᾳ τὸ πλέον ἐρωτηθέντος ἢ συνέσει. Μετὰ δὲ τὴν χλεύην παυσάμενοι τοῦ γέλωτος ἢν ἐθελήσωσι διακύψαι, καὶ τὸ λεγόμενον σαφῶς ἐρευνῆσαι, καταπλαγέντες αὐτοῦ τὸ ἀψευδὲς, εἴσονται ὅτι ἐπ' οὐδενὶ μᾶλλον οἰμώξεταί τις, ἢ τῷ μὴ πειθαρχεῖν τῷ σοφῷ. Ζημία γὰρ χρημάτων, ἢ ἀτιμία, ἢ φυγαὶ, ἢ αἱ διὰ πληγῶν ὕβρεις ἢ ὅσα ὁμοιότροπα, βραχέα ἢ τὸ μηδὲν ἔβλαψεν, ἀντιτιθέμενα κακίαις καὶ ὧν αἱ κακίαι δημιουργοί. Τοὺς δὲ πολλοὺς οὐ συνορῶντας ψυχῶν βλάβας διὰ λογισμοῦ πήρωσιν, ἐπὶ μόναις ταῖς ἐκτὸς συμβέβηκεν ἄχθεσθαι, τὸ κριτήριον ἀφη-

ρημένους, δι' οὗ μόνον καταλαβεῖν ἔστι διανοίας ζη-
μίαν. Εἰ δὲ δυνηθεῖεν ἀναβλέψαι, θεώμενοι τὰς δι'
454 ἀφροσύνης ἀπάτας καὶ τὰς ἐκ δειλίας ἀπορίας, καὶ
M. ὅσα ἀκολασία παρῴνησεν, ἢ ἀδικία παρηνόμησεν,
ἐπὶ ταῖς τοῦ ἀρίστου συμφοραῖς λύπης ἀπαύστου
γεμισθέντες, οὐδὲ παρηγορίας δι' ὑπερβολὰς κακῶν
ἀνέξονται. Ἔοικε δὲ ὁ Ζήνων ἀρύσασθαι τὸν λόγον,
ὥσπερ ἀπὸ τῆς πηγῆς τῆς Ἰουδαίων νομοθεσίας,*)
ἐν ᾗ δυοῖν ὄντοιν ἀδελφοῖν, τοῦ μὲν σώφρονος, τοῦ
δὲ ἀκολάστου, λαβὼν οἶκτον ὁ κοινὸς ἀμφοῖν πατὴρ,
τοῦ μὴ ἐπ' ἀρετὴν ἥκοντος, εὔχεται ἵνα δουλεύσῃ τῷ
ἀδελφῷ, τὸ δοκοῦν μέγιστον εἶναι κακὸν δούλειαν ἀ-
γαθὸν τελεώτατον ὑπολαμβάνων ἄφρονι, τὸ μὲν αὐ-
τεξούσιον ἀφῃρημένῳ, πρὸς τὸ μὴ σὺν ἀδείᾳ πλημ-
μελεῖν, ἐκ δὲ τῆς τοῦ προεστῶτος προστασίας βελτιω-
θησομένῳ τὸ ἦθος.

§. 9. Τὰ μὲν οὖν λεχθέντα πρὸς τὴν τοῦ ζητου-
μένου διασύστασιν, ἔμοιγε ἀποχρῶντα ἦν. Ἐπεὶ δὲ
τὰ ποικίλα τῶν νοσημάτων ἰατροῖς ἔθος ποικιλωτέ-
ραις θεραπείαις ἰᾶσθαι, ἀνάγκη καὶ τοῖς παραδόξοις
νομιζομένοις τῶν προβλημάτων διὰ τὸ ἄηθες, ἐπάγειν
πίστεις ἐπαλλήλους προσεγχρίμπτοντας. Μόλις γὰρ
ἔνιοι, συνεχείᾳ φραττόμενοι τῶν ἀποδείξεων, αἰσθά-
νονται. Λέγεται τοίνυν οὐκ ἀπὸ σκοποῦ, ὅτι ὁ φρο- 874
νίμως πάντα ποιῶν εὖ ποιεῖ πάντα. Ὁ δὲ εὖ ποιῶν P.
πάντα, ὀρθῶς ποιεῖ πάντα. Ὁ δὲ ὀρθῶς πάντα
ποιῶν, καὶ ἀναμαρτήτως, καὶ ἀμέμπτως, καὶ ἀνεπι-
πλήκτως, καὶ ἀνυπευθύνως, καὶ ἀζημίως. Ὥστ' ἐξ-
ουσίαν σχήσει πάντα δρᾶν καὶ ζῆν ὡς βούλεται· ᾧ
δὲ ταῦτ' ἔξεστιν, ἐλεύθερος ἂν εἴη. Ἀλλὰ μὲν πάντα
φρονίμως ποιεῖ ὁ ἀστεῖος. Μόνος ἄρα ἐστὶν ἐλεύθε-
ρος. Καὶ μὴν ὃν μὴ ἐνδέχεται μήτ' ἀναγκάσαι μήτε
κωλῦσαι, ἐκεῖνος οὐκ ἂν εἴη δοῦλος. Τὸν δὲ σπου-
δαῖον οὐκ ἔστιν ἀναγκάσαι οὐδὲ κωλῦσαι· οὐκ ἄρα

*) Gen. 28, 1 sqq.

δοῦλος ὁ σπουδαῖος. Ὅτι δὲ οὔτ' ἀναγκάζεται, οὔτε κωλύεται, δῆλον. Κωλύεται μὲν γὰρ ὁ μὴ τυγχάνων, ὧν ὀρέγεται. Ὀρέγεται δὲ ὁ σοφὸς τῶν ἀπ' ἀρετῆς, ὧν ἀποτυγχάνειν οὐ πέφυκε. Καὶ μὴν εἰ ἀναγκάζεται, δῆλον ὅτι ἄκων τι ποιεῖ. Ἐν οἷς δὲ αἱ πράξεις, ἢ ἀπ' ἀρετῆς εἰσι κατορθώματα, ἢ ἀπὸ κακίας ἁμαρτήματα, ἢ μέσα καὶ ἀδιάφορα. Τὰ μὲν οὖν ἀπ' ἀρετῆς οὐ βιασθεὶς, ἀλλ' ἑκὼν· αἱρετὰ γάρ ἐστιν αὐτῷ πάνθ' ὅσα δρᾷ. Τὰ δὲ ἀπὸ κακίας ἅτε φευκτὰ, οὐδ' ὄναρ πράττει. Οὐδὲ μὴν τὰ ἀδιάφορα εἰκὸς, πρὸς ἃ καθάπερ ἐπὶ πλάστιγγος ἡ διάνοια ἰσοῤῥοπεῖ, δεδιδαγμένη μήτε ὡς ὁλκὸν ἔχουσι δύναμιν ἐνδιδόναι, μήτ' ὡς ἀποστροφῆς ἀξίοις δυςχεραίνειν. Ἐξ ὧν ἐστι δῆλον, ὅτι οὐδὲν ἄκων ποιεῖ, οὐδ' ἀναγκάζεται. Δοῦλος δὲ εἴπερ ἦν, ἠναγκάζετ' ἄν. Ὥςτ' ἐλεύθερος ἂν εἴη ὁ ἀστεῖος.

455 §. 10. Ἐπειδὴ δέ τινες τῶν ἥκιστα συγκεχορευ-
M. κότων μούσαις λόγων ἀποδεικτικῶν οὐ συνιέντες, οἳ τὰς καθόλου τῶν πραγμάτων ἐμφάσεις παριστᾶσιν, εἰώθασιν ἐρωτᾶν, τίνες οὖν ἢ πρότερον γεγόνασιν ἄνδρες, ἢ νῦν εἰσιν ὁποίους ἀναπλάττεσθε; Καλόν γε ἀποκρίνασθαι, ὅτι καὶ πάλαι τινὲς ἦσαν τῶν καθ' αὑτοὺς, οἳ ἀρετῇ διέφερον, ἡγεμόνι μόνῳ θεῷ χρώμενοι, καὶ κατὰ νόμον τὸν ὀρθὸν φύσεως λόγον ζῶντες, οὐκ ἐλεύθεροι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πλησιάζοντας ἐλευθέρου φρονήματος ἀναπιμπλάντες. Καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν ἔτι εἰσὶν ὥςπερ εἰκόνες ἀπὸ ἀρχετύπου γραφῆς σοφῶν ἀνδρῶν καλοκἀγαθίας τυπωθέντες. Οὐ γὰρ εἰ αἱ τῶν ἀντιλεγόντων ψυχαὶ κεχηρεύκασιν ἐλευθερίας, ὑπ' ἀφροσύνης καὶ τῶν ἄλλων κακιῶν δουλαγωγηθεῖσαι, διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἀνθρώπων γένος. Εἰ δὲ μὴ κατὰ στίφη μεγάλα προΐασιν ἀγεληδὸν, θαυμαστὸν οὐδέν. Πρῶτον μὲν, ὅτι τὰ λίαν καλὰ, σπάνια· εἶτα, ἐπειδὴ τὸν τῶν εἰκαιοτέρων ἐκτρεπόμενοι πολὺν ὅμιλον θεωρίᾳ τῶν τῆς φύσεως

σχολάζουσιν, εὐχόμενοι μὲν εἴ πως ἐνῆν ἐπανορθώσασθαι τὸν βίον· κοινωφελὲς γὰρ ἡ ἀρετή. Τὸ δὲ ἀδυνατοῦντες, πλημμυρούντων κατὰ πόλεις ἀλλοκότων πραγμάτων, ἃ ψυχῆς πάθη κακίᾳ συνηυξή- 875 P.
θησαν, ἀποδιδράσκουσιν, ὡς μὴ τῇ ῥύμῃ τῆς φορᾶς καθάπερ ἀπὸ χειμάῤῥου βίας κατασυρῆναι. Ἡμᾶς δὲ, εἰ βελτιώσεώς τις ζῆλος ἦν, ἰχνηλατεῖν ἔδει τὰς τούτων καταδύσεις, καὶ ἱκέτας καθεζομένους παρακαλεῖν, ἵνα τεθηριωμένον τὸν βίον προσελθόντες ἐξημερώσωσιν, ἀντὶ πολέμου καὶ δουλείας καὶ κακῶν ἀμυθήτων εἰρήνην καὶ τὴν τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ἀφθονίαν περιῤῥεομένην ἀπαγγείλαντες. Νυνὶ δὲ χρημάτων μὲν ἕνεκα πάντας μυχοὺς ἐρευνῶμεν, καὶ γῆς στρυφνὰς καὶ ἀποκρότους φλέβας ἀναστέλλομεν. Καὶ μεταλλεύεται μὲν πολλὴ τῆς πεδιάδος, μεταλλεύεται δὲ οὐκ ὀλίγη τῆς ὀρεινῆς, χρυσὸν καὶ ἄργυρον, χαλκόν τε καὶ σίδηρον, καὶ τὰς ἄλλας ὕλας ἀναζητούντων. Θεοπλαστοῦσα δὲ ἡ κενὴ δόξα τὸν τῦφον ἄχρι καὶ βυθοῦ κατέβη θαλάττης διερευνωμένη, μή τι τῶν πρὸς αἴσθησιν ἀφανὲς ἐναπόκειταί που καλὸν, καὶ λίθων πολυτελῶν ἀνευροῦσα ἰδέας, τὰς μὲν πέτραις προσπεφυκυίας, τὰς δὲ ὀστρέοις, αἳ καὶ τιμαλφέστεραι γεγόνασιν, ὄψεως ἀπάτην ἐξετίμησε. Φρονήσεως δὲ, ἢ σωφροσύνης, ἢ ἀνδρίας, ἢ δικαιοσύνης ἕνεκα, γῆ μὲν ἀπόρευτός ἐστι καὶ ἡ βάσιμος, πελάγη δὲ ἄπλωτα τὰ καθ᾽ ἑκάστην ὥραν τοῦ ἔτους ναυκλήροις ἐκπλεόμενα. Καίτοι τίς ἢ μακρᾶς ὁδοιπορίας ἢ τοῦ θα-
456 λαττεύειν ἐστὶ χρεία πρὸς ἔρευναν καὶ ζήτησιν ἀ-
M. ρετῆς, ἧς τὰς ῥίζας ὁ ποιῶν οὐ μακρὰν, ἀλλ᾽ οὕτωσὶ πλησίον ἐβάλλετο, καθάπερ καὶ ὁ σοφὸς τῶν Ἰουδαίων νομοθέτης φησὶν, *) "Ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σοῦ, καὶ ἐν ταῖς χερσί σου,"

*) Deut. 30, 14.

αἰνιττόμενος διὰ συμβόλων λόγους, πράξεις, βουλάς, ἃ δὴ πάντα γεωργικῆς τέχνης δεῖται. Οἱ μὲν οὖν ἀργίαν πόνου προτιμήσαντες οὐ μόνον τὰς βλάστας ἐκώλυσαν, ἀλλὰ καὶ τὰς ῥίζας ἀφανάντες ἔφθειραν. Οἱ δὲ σχολὴν μὲν βλαβερὰν ἡγούμενοι, πονεῖν δὲ ἐθέλοντες, ὥςπερ εὐγενῆ μοσχεύματα γεωργοῦντες, τῷ συνεχεῖ, τῆς ἐπιμελείας οὐρανομήκεις ἐστελέχωσαν ἀρετὰς ἀειθαλῆ καὶ ἀθάνατα ἔρνη, καρπὸν φέροντα εὐδαιμονίας οὐδέποτε λήγοντα, ἢ ὥς τινες, οὐ φέροντα, ἀλλ᾽ αὐτὰ ὄντα εὐδαιμονίαν, ἃ Μωϋσῆς ὀνόματι συνθέτῳ καλεῖν εἴωθεν ὁλοκαρπώματα. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἐκ γῆς βλαστανόντων, οὐδ᾽ ὁ καρπὸς δένδρα, οὐδὲ τὰ δένδρα καρπός· ἐπὶ δὲ τῶν ἐν ψυχῇ φυομένων, ὅλα δι᾽ ὅλων εἰς καρποῦ φύσιν μεταβέβληκε τὰ ἔρνη, τὸ φρονήσεως, τὸ δικαιοσύνης, τὸ ἀνδρίας, τὸ σωφροσύνης.

§. 11. Ἔχοντες οὖν τοιαύτας πρὸς αὐτῆς ἀφορμάς, οὐκ ἐρυθριῶμεν ἔνδειαν σοφίας ἀνθρώπων 876 P.
γένει καταγγελλόντες, ἣν δυνατὸν ἦν ἐκφυσήσαντα, καθάπερ ἐν ὕλῃ σπινθῆρα τυφόμενον, ζωπυρῆσαι; Ἀλλὰ γὰρ πρὸς ἃ μὲν σπεύδειν ἐχρῆν, ὡς συγγενέστατα καὶ οἰκειότατα, πολὺς ὁ ὄκνος καὶ ῥαθυμία συνεχής, ὑφ᾽ ὧν τὰ καλοκἀγαθίας σπέρματα διαφθείρεται. Ὧν δὲ εἰκὸς ἦν ὑστερίζειν, ἵμερος καὶ πόθος ἄπληστος. Διὰ τοῦτο πλουσίων μὲν καὶ ἐνδόξων, καὶ ταῖς ἡδοναῖς χρωμένων μεστὴ γῆ καὶ θάλαττα· φρονίμων δὲ καὶ δικαίων καὶ ἀστείων ὀλίγος ἀριθμός. Τὸ δὲ ὀλίγον, εἰ καὶ σπάνιον, οὐκ ἀνύπαρκτον. Μάρτυς δὲ ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Βάρβαρος. Ἐν τῇ μὲν γὰρ οἱ ἐτύμως προονομασθέντες ἑπτὰ σοφοὶ ἤνθησαν, καὶ ἄλλων πρότερον καὶ αὖθις ὡς εἰκὸς ἀκμασάντων, ὧν ἡ μνήμη, παλαιοτέρων μὲν ὄντων, μήκει χρόνων οὐκ ἠφανίσθη· νεαζόντων δὲ ἔτι, διὰ τὴν ἐπιπολάζουσαν τῶν συνόντων ὀλιγωρίαν ἐξαμαυροῦται. Κατὰ δὲ τὴν βάρβαρον, ἐν ᾗ πρεσβευταὶ λόγων καὶ ἔργων πολυανθρωπότατα στίφη

καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἐστιν ἀνδρῶν. Ἐν Πέρσαις μὲν
τὸ Μάγων, οἳ τὰ φύσεως ἔργα διερευνώμενοι πρὸς
ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καθ᾿ ἡσυχίαν τὰς θείας ἀρετὰς
τρανωτέραις ἐμφάσεσιν ἱεροφαντοῦνταί τε καὶ ἱερο-
φαντοῦσιν. Ἐν Ἰνδοῖς δὲ, τὸ Γυμνοσοφιστῶν, οἳ
457 πρὸς τῇ φυσικῇ καὶ τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν δια-
M. πονοῦντες, ὅλον ἐπίδειξιν ἀρετῆς πεποίηνται τὸν
βίον.

§. 12. Ἔστι δὲ καὶ ἡ Παλαιστίνη καὶ Συρία
καλοκἀγαθίας οὐκ ἄγονος, ἣν πολυανθρωποτάτου
ἔθνους τῶν Ἰουδαίων οὐκ ὀλίγη μοῖρα νέμεται. Λέ-
γονταί τινες παρ᾿ αὐτοῖς ὄνομα Ἐσσαῖοι, πλῆθος ὑ-
πὲρ τετρακισχιλίους κατ᾿ ἐμὴν δόξαν, οὐκ ἀκριβεῖ
τύπῳ, διαλέκτου ἑλληνικῆς παρώνυμοι ὁσιότητος,
ἐπειδὴ καὶ ἐν τοῖς μάλιστα θεραπευταὶ θεοῦ γεγό-
νασιν, οὐ ζῶα καταθύοντες, ἀλλ᾿ ἱεροπρεπεῖς τὰς
ἑαυτῶν διανοίας κατασκευάζειν ἀξιοῦντες. Οὗτοι τὸ
μὲν πρῶτον κωμηδὸν οἰκοῦσι, τὰς πόλεις ἐκτρεπόμε-
νοι, διὰ τὰς τῶν πολιτευομένων χειροήθεις ἀνομίας,
εἰδότες ἐκ τῶν συνόντων ὡς ἀπ᾿ ἀέρος φθοροποιοῦ
νόσον, ἐγγινομένην προςβολὴν ψυχαῖς ἀνίατον, ὧν
οἱ μὲν γεωπονοῦντες, οἱ δὲ τέχνας μετιόντες ὅσαι
συνεργάτιδες εἰρήνης, ἑαυτούς τε καὶ τοὺς πλησιά-
ζοντας ὠφελοῦσιν, οὐκ ἄργυρον καὶ χρυσὸν θησαυ-
ροφυλακοῦντες, οὐδ᾿ ἀποτομὰς γῆς μεγάλας κτώμε-
νοι δι᾿ ἐπιθυμίαν προςόδων, ἀλλ᾿ ὅσα πρὸς τὰς ἀν-
αγκαίας χρείας τοῦ βίου ἐκπορίζοντες. Μόνοι γὰρ
ἐξ ἁπάντων σχεδὸν ἀνθρώπων ἀχρήματοι καὶ ἀ-
κτήμονες γεγονότες, ἐπιτηδεύσει τὸ πλεῖον ἢ ἐνδείᾳ
εὐτυχίας πλουσιώτατοι νομίζονται, τὴν ὀλιγόδειαν 877
καὶ εὐκολίαν, ὅπερ ἐστὶ κρίνοντες περιουσίαν. Βε- P.
λῶν, ἢ ἀκόντων, ἢ ξιφιδίων, ἢ κράνους, ἢ θώρακος,
ἢ ἀσπίδος οὐδένα παρ᾿ αἰτοῖς ἂν εὕροις δημιουρ-
γὸν, ἢ ὁπλοποιὸν ἢ μηχανοποιὸν, ἢ συνόλως τι τῶν
κατὰ πόλεμον ἐπιτηδεύοντα, ἀλλ᾿ οὐδὲ ὅσα τῶν κατ᾿
εἰρήνην εὐόλισθα εἰς κακίαν. Ἐμπορίας γὰρ ἢ κα-

πλείας, ἢ ναυκληρίας οὐδ' ὄναρ ἴσασι, τὰς εἰς
πλεονεξίαν ἀφορμὰς ἀποδιοπομπούμενοι. Δοῦλός τε
παρ' αὐτοῖς οὐδὲ εἷς ἐστιν, ἀλλ' ἐλεύθεροι πάντες
ἀνθυπουργοῦντες ἀλλήλοις. Καταγινώσκουσί τε τῶν
δεσποτῶν, οὐ μόνον ὡς ἀδίκων, ἰσότητα λυμαινομέ-
νων, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀσεβῶν, θεσμὸν φύσεως ἀναι-
ρούντων, ἣ πάντας ὁμοίως γεννήσασα καὶ θρέψασα
μητρὸς δίκην ὡς ἀδελφοὺς γνησίους, οὐ λεγομένους,
458 ἀλλ' ὄντας ὄντως ἀπειργάσατο. Ὧν τὴν συγγένει-
M. αν ἡ ἐπίβουλος πλεονεξία παρευημερήσασα διέσεισεν,
ἀντ' οἰκειότητος ἀλλοτριότητα, καὶ ἀντὶ φιλίας ἔ-
χθραν ἐργασαμένη. Φιλοσοφίας δὲ τὸ μὲν λογικὸν,
ὡς οὐκ ἀναγκαῖον εἰς κτῆσιν ἀρετῆς, λογοθήραις·
τὸ δὲ φυσικὸν, ὡς μεῖζον ἢ κατὰ ἀνθρωπίνην φύ-
σιν, μετεωρολέσχαις ἀπολιπόντες, πλὴν ὅσον αὐτοῦ
περὶ ὑπάρξεως θεοῦ καὶ τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως
φιλοσοφεῖται. Τὸ ἠθικὸν εὖ μάλα διαπονοῦσιν, ἀ-
λείπταις χρώμενοι τοῖς πατρίοις νόμοις, οὓς ἀμήχα-
νον ἀνθρωπίνην ἐπινοῆσαι ψυχὴν ἄνευ κατακωχῆς
ἐνθέου. Τούτους ἀναδιδάσκονται μὲν καὶ παρὰ
τὸν ἄλλον χρόνον, ἐν δὲ ταῖς ἑβδόμαις διαφερόντως.
Ἱερὰ γὰρ ἡ ἑβδόμη νενόμισται, καθ' ἣν τῶν ἄλλων
ἀνέχοντες ἔργων, καὶ εἰς ἱεροὺς ἀφικνούμενοι τόπους,
οἳ καλοῦνται συναγωγαὶ, καθ' ἡλικίας ἐν τάξεσιν
ὑπὸ πρεσβυτέροις νέοι καθέζονται, μετὰ κόσμου τοῦ
προσήκοντος ἔχοντες ἀκροατικῶς. Εἶθ' ὁ μὲν τὰς
βίβλους ἀναγινώσκει λαβὼν, ἕτερος δὲ τῶν ἐμπειρο-
τάτων, ὅσα μὴ γνώριμα παρελθὼν ἀναδιδάσκει.
Τὰ γὰρ πλεῖστα διὰ συμβόλων ἀρχαιοτρόπῳ ζηλώ-
σει παρ' αὐτοῖς φιλοσοφεῖται. Παιδεύονται δὲ εὐσέ-
βειαν, ὁσιότητα, δικαιοσύνην, οἰκονομίαν, πολιτείαν,
ἐπιστήμην τῶν πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθῶν καὶ κακῶν,
καὶ ἀδιαφόρων, αἱρέσεις ὧν χρὴ, καὶ φυγὰς τῶν
ἐναντίων, ὅροις καὶ κανόσι τριττοῖς χρώμενοι, τῷ
τε φιλοθέῳ, καὶ φιλαρέτῳ, καὶ φιλανθρώπῳ. Τοῦ
μὲν οὖν φιλοθέου δείγματα παρέχονται μυρία, τὴν

παρ᾽ ὅλον τὸν βίον συνεχῆ καὶ ἐπάλληλον ἁγνείαν,
τὸ ἀνώμοτον, τὸ ἀψευδές, τὸ πάντων μὲν ἀγαθῶν
αἴτιον, κακοῦ δὲ μηδενὸς νομίζειν εἶναι τὸ θεῖον·
τοῦ δὲ φιλαρέτου, τὸ ἀφιλοχρήματον, τὸ ἀφιλό-
δοξον, τὸ ἀφιλήδονον, τὸ ἐγκρατές, τὸ καρτερι-
κόν· ἔτι δὲ ὀλιγοδεΐαν, ἀφέλειαν, εὐκολίαν, τὸ ἄ- 878
τυφον, τὸ νόμιμον, τὸ εὐσταθές, καὶ ὅσα τούτοις P.
ὁμοιότροπα· τοῦ δὲ φιλανθρώπου, εὔνοιαν, ἰσότητα
παντὸς λόγου κρείττονα, κοινωνίαν, περὶ ἧς οὐκ ἄ-
καιρον βραχέα εἰπεῖν. Πρῶτον μὲν τοίνυν οὐδενὸς
οἰκία τίς ἐστιν ἰδία, ἣν οὐχὶ πάντων εἶναι συμβέ-
βηκε. Πρὸς γὰρ τὸ κατὰ θιάσους συνοικεῖν, ἀνα-
πέπταται καὶ τοῖς ἑτέρωθεν ἀφικνουμένοις τῶν ὁμο-
ζήλων. Εἶτ᾽ ἐστὶ ταμεῖον ἓν πάντων καὶ δαπάναι,
καὶ κοιναὶ μὲν ἐσθῆτες, κοιναὶ δὲ τροφαὶ συσσίτια
πεποιημένων. Τὸ γὰρ ὁμωρόφιον ἢ ὁμοδίαιτον ἢ
ὁμοτράπεζον, οὐκ ἄν τις εὕροι παρ᾽ ἑτέραις μᾶλλον
459 ἔργῳ βεβαιούμενον. Καὶ μήποτ᾽ εἰκότως; Ὅσα γὰρ
M. ἂν μεθ᾽ ἡμέραν ἐργασάμενοι λάβωσιν ἐπὶ μισθῷ,
ταῦτ᾽ οὐκ ἴδια φυλάττουσιν, ἀλλ᾽ εἰς μέσον προτι-
θέντες κοινὴν τοῖς ἐθέλουσι χρῆσθαι τὴν ἀπ᾽ αὐτῶν
παρασκευάζουσιν ὠφέλειαν. Οὔτε νοσηλεύοντες, οὐχ
ὅτι πορίζειν ἀδυνατοῦσιν ἀμελοῦνται, πρὸς τὰς νο-
σηλείας ἐκ τῶν κοινῶν ἔχοντες ἐν ἑτοίμῳ ὡς μετὰ
πάσης ἀδείας ἐξ ἀφθονωτέρων ἀναλίσκειν. Αἰδὼς
δέ ἐστι πρεσβυτέρων, καὶ τιμὴ καὶ φροντίς, οἷα γο-
νέων ὑπὸ γνησίων παίδων, χερσὶ καὶ διανοίαις μυ-
ρίαις ἐν ἀφθονίᾳ τῇ πάσῃ γηροτροφουμένων.

§. 13. Τοιούτους ἡ δίχα περιεργείας ἑλληνικῶν ὀνομάτων ἀθλητὰς ἀρετῆς ἀπεργάζεται φιλοσοφία, γυμνάσματα προτιθεῖσα τὰς ἐπαινετὰς πράξεις, ἐξ ὧν ἡ ἀδούλωτος ἐλευθερία βεβαιοῦται. Σημεῖον δέ, πολλῶν κατὰ καιροὺς ἐπαναστάντων τῇ χώρᾳ δυνατῶν, καὶ φύσεσι καὶ προαιρέσεσι χρησαμένων διαφερούσαις. Οἱ μὲν γὰρ πρὸς τὸ ἀτίθασσον ἀγριότητα θηρίων ἐκνικῆσαι σπουδάσαντες, οὐδὲν παρα-

λιπόντες τῶν εἰς ὠμότητα, τοὺς ὑπηκόους ἀγεληδὸν
ἱερεύοντες, ἢ καὶ ζῶντας ἔτι μαγείρων τρόπον κατὰ
μέλη καὶ μέρη κρεουργοῦντες, ἄχρι τοῦ τὰς αὐτὰς
ὑπομεῖναι συμφορὰς ὑπὸ τῆς τὰ ἀνθρώπεια ἐφορώ-
σης δίκης οὐκ ἐπαύσαντο. Οἱ δὲ τὸ παρακεκινημέ-
νον καὶ λελυττηκὸς εἰς ἕτερον εἶδος κακίας μεθαρ-
μοσάμενοι, πικρίαν ἄλεκτον ἐπιτηδεύσαντες, ἡσυχῇ
διαλαλοῦντες, ἠρεμαιοτέρας φωνῆς ὑποκρίσει βαρύ-
μηνι ἦθος δεικνύμενοι, κυνῶν ἰοβόλων τρόπον προς-
σαίνοντες, ἀνιάτων γενόμενοι κακῶν αἴτιοι, κατὰ πό-
λεις μνημεῖα τῆς αὐτῶν ἀσεβείας καὶ μισανθρω-
πίας ἀπέλιπον τὰς τῶν πεπονθότων ἀλήστους συμ-
φοράς. Ἀλλὰ γὰρ οὐδεὶς οὐδὲ τῶν σφόδρ' ὠμοθύμων,
οὐδὲ τῶν πάνυ δολερῶν καὶ ὑπούλων, ἴσχυσε τὸν
λεχθέντα ὅμιλον τῶν Ἐσσαίων ἢ ὁσίων αἰτιάσα-
σθαι. Πάντες δὲ ἀσθενέστεροι τῆς τῶν ἀνδρῶν 879
καλοκἀγαθίας γενόμενοι καθάπερ αὐτονόμοις καὶ P.
ἐλευθέροις οὖσιν ἐκ φύσεως, προςηνέχθησαν ᾄδον-
τες αὐτῶν τὰ συςσίτια, καὶ τὴν παντὸς λόγου
κρείττονα κοινωνίαν, ἣ βίου τελείου καὶ σφόδρα εὐ-
δαίμονός ἐστι δεῖγμα.

§. 14. Χρὴ δέ, ἐπειδὴ τὰς ἐν τοῖς πλήθεσιν
ἀρετὰς οὐκ οἴονταί τινες εἶναι τελείας, ἀλλ' ἄχρι
συναυξήσεως καὶ ἐπιδόσεως αὐτὸ μόνον ἵστασθαι,
μάρτυρας βίους τῶν κατὰ μέρος ἀνδρῶν ἀγα-
θῶν παραγαγεῖν, οἳ σαφέσταται πίστεις ἐλευθερίας
εἰσί. Κάλανος ἦν Ἰνδὸς γένος τῶν γυμνοσοφι-
στῶν. Οὗτος καρτερικώτατος τῶν καθ' αὐτὸν ἁ-
460 πάντων νομισθείς, οὐ μόνον ὑπ' ἐγχωρίων, ἀλλὰ
M. καὶ πρὸς ἀλλοφύλων, ὃ δὴ σπανιώτατόν ἐστιν,
ἐχθρῶν βασιλέων ἐθαυμάσθη, λόγοις ἐπαινετοῖς
σπουδαῖα ἔργα συνυφήνας. Ἀλέξανδρος γοῦν ὁ
Μακεδὼν βουλόμενος ἐπιδείξασθαι τῇ Ἑλλάδι τὴν
ἐν τῇ Βαρβάρῳ σοφίαν, καθάπερ ἀπ' ἀρχετύπου
γραφῆς ἀπεικόνισμα καὶ μίμημα, τὸ μὲν πρῶτον

παρεκάλει Κάλανον συναποδημεῖν, μέγιστον περιποιήσοντα κλέος ὅλῃ Ἀσίᾳ, καὶ ὅλῃ Εὐρώπῃ. Ὡς δὲ οὐκ ἔπειθεν, "Ἀναγκασθήσῃ," ἔφη, "συνακολουθεῖν." Ὁ δὲ εὐθυβόλως πάνυ καὶ εὐγενῶς, "Τίνος οὖν" εἶπεν, "ἄξιόν με τοῖς Ἕλλησιν ἐπιδείξεις, Ἀλέξανδρε, εἴγε ἀναγκασθήσομαι ποιεῖν ἃ μὴ βούλομαι;" Ἆρ' οὐ γέμων μὲν ἐλευθερίας ὁ λόγος, πολὺ δὲ μᾶλλον ὁ νοῦς; Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς βεβαιοτέροις φωνῶν γράμμασιν ἤθους ἀδουλώτου τύπους ἐστηλίτευσεν ἀριδήλους. Μηνύει δὲ ἡ πεμφθεῖσα ἐπιστολὴ τῷ βασιλεῖ·

Κάλανος Ἀλεξάνδρῳ.

"Φίλοι πείθουσι χεῖρας καὶ ἀνάγκην προσφέρειν Ἰνδῶν φιλοσόφοις, οὐδ' ἐν ὕπνῳ ἑωρακότες ἡμέτερα ἔργα. Σώματα γὰρ μετοίσεις ἐκ τόπου εἰς τόπον, ψυχὰς δὲ οὐκ ἀναγκάσεις ποιεῖν, ἃ μὴ βούλονται, μᾶλλον ἢ πλίνθους καὶ ξύλα φωνὴν ἀφεῖναι. Πῦρ μεγίστους τοῖς ζῶσι σώμασι πόνους καὶ φθορὰν ἐργάζεται· τούτου ὑπεράνω ἡμεῖς γενόμεθα, ζῶντες καιόμεθα. Οὐκ ἔστι βασιλεύς, οὔτε ἄρχων, ὃς ἀναγκάσει ἡμᾶς ποιεῖν ἃ μὴ προαιρούμεθα. Ἑλλήνων δὲ φιλοσόφοις οὐκ ἐξομοιούμεθα, ὅσοι αὐτῶν εἰς πανήγυριν λόγους ἐμελέτησαν, ἀλλὰ λόγοις ἔργα παρ' ἡμῖν ἀκόλουθα, καὶ ἔργοις λόγοι βραχεῖς ἄλλην ἔχουσι δύναμιν, καὶ μακαριότητα καὶ ἐλευθερίαν περιποιοῦντες." Ἐπὶ δὴ τοιαύταις ἀποφάσεσι καὶ γνώμαις ἆρ' οὐκ ἄξιον τὸ Ζηνώνειον ἐπιφωνῆσαι, ὅτι "θᾶττον ἂν ἀσκὸν βαπτίσαι πλήρη πνεύματος, ἢ βιάσαιτο τὸν σπουδαῖον ὁντινοῦν ἄκοντα δρᾶ- 880
σαί τι τῶν ἀβουλήτων;" Ἀνένδοτος γὰρ καὶ ἀήτ- P.
τητος ψυχή, ἣν ὀρθὸς λόγος δόγμασι παγίοις ἐνεύρωσε.

§. 15. Τῆς δὲ σπουδαίων ἐλευθερίας μάρτυρές εἰσι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, ὧν ταῖς γνώμαις Ἕλληνες

ὁμοῦ καὶ βάρβαροι σχεδὸν ἐξ αὐτῶν σπαργάνων ἐκτρεφόμενοι βελτιοῦνται τὰ ἤθη, πᾶν ὅσον ἐξ ὑπομιτίου τροφῆς καὶ διαίτης ἐν ταῖς ψυχαῖς κεκιβδήλευται, μεταχαραττόμενοι πρὸς τὸ δόκιμον. Ἴδε γοῦν οἷα παρ' Εὐριπίδῃ φησὶν ὁ Ἡρακλῆς·

461 Πίμπρα, κάταιθε σάρκας, ἐμπλήσθητί μου
M. Πίνων κελαινὸν αἷμα· πρόσθε γὰρ κάτω
Γῆς εἶσιν ἄστρα, γῆ τ' ἄνεισ' εἰς αἰθέρα,
Πρὶν ἐξ ἐμοῦ σοι θῶπ' ἀπαντῆσαι λόγον.

Τῷ γὰρ ὄντι θωπεία καὶ κολακεία καὶ ὑπόκρισις, ἐν οἷς λόγοι γνώμαις διαμάχονται, δουλοπρεπέστατα. Τὸ δὲ ἀνόθως καὶ γνησίως ἐκ καθαροῦ τοῦ συνειδότος ἐλευθεροστομεῖν, εὐγενέσιν ἁρμόττον. Πάλιν τὸν αὐτὸν σπουδαῖον οὐχ ὁρᾷς, ὅτι οὐδὲ πωλούμενος θεράπων εἶναι δοκεῖ, καταπλήττων τοὺς ὁρῶντας, ὡς οὐ μόνον ἐλεύθερος ὤν, ἀλλὰ καὶ δεσπότης ἐσόμενος τοῦ πριαμένου; Ὁ γοῦν Ἑρμῆς πυνθανομένῳ εἰ φαῦλός ἐστιν, ὑποκρίνεται,

Ἥκιστα φαῦλος, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον
Πρόσχημα σεμνός, κ' οὐ ταπεινὸς, οὐδ' ἄγαν
Εὔογκος ὡς ἂν δοῦλος, ἀλλὰ καὶ στολὴν
Ἰδόντι λαμπρὸς, καὶ ξύλῳ δραστήριος.
Οὐδεὶς δ' ἐς οἴκους δεσπότας ἀμείνονας
Αὐτοῦ πρίασθαι βούλεται· σὲ δ' εἰσορῶν
Πᾶς τις δέδοικεν. Ὄμμα γὰρ πυρὸς γέμεις,
Ταῦρος λέοντος ὡς βλέπων πρὸς ἐμβολήν.

Εἶτ' ἐπιλέγει τὸ ἦθος αὐτοῦ,

— — — — σου κατηγορῶ
Σιγῶντος, ὡς ἂν εἴης οὐχ ὑπήκοος,
Τάσσειν δὲ μᾶλλον ἢ ἐπιτάσσεσθαι θέλοις.

Ἐπεὶ δὲ καὶ πριαμένου Συλέως εἰς ἀγρὸν ἐπέμφθη, διέδειξεν ἔργοις τὸ τῆς φύσεως ἀδούλωτον. Τὸν μὲν γὰρ ἄριστον τῶν ἐκεῖ ταύρων καταθύσας Διὶ πρό-

φασιν εὐωχεῖτο· πολὺν δ' οἶνον ἐμφορήσας ἄθρουν,
εὖ μάλα κατακλιθεὶς ἠκρατίζετο. Συλεῖ δὲ ἀφικο-
μένῳ καὶ δυςχεραίνοντι ἐπί τε τῇ βλάβῃ καὶ τῇ
τοῦ θεράποντος ῥαθυμίᾳ, καὶ ἐπὶ τῇ περιττῇ κατα-
φρονήσει, μηδὲν μήτε τῆς χρόας, μήτε ὧν ἔπραττε
μεταβαλών, εὐτολμότατά φησι,

Κλίθητι καὶ πίωμεν, ἐν τούτῳ δέ μου
Τὴν πεῖραν εὐθὺ λάμβανε, καὶ κρείττων ἔσῃ.

Τοῦτον οὖν πότερον δοῦλον ἢ κύριον τοῦ δεσπό- 881
του ἀποφαντέον, μὴ μόνον ἀπελευθεριάζειν, ἀλλὰ P.
καὶ ἐπιτάγματα ἐπισάσσειν τῷ κτησαμένῳ τολμῶν-
τα, ὡς καὶ εἰ ἀφηνιάζοι, τύπτειν καὶ προπηλακίζειν·
εἰ δὲ καὶ βοηθοὺς ἐπάγοιτο, πάντας ἄρδην ἀπολ-
λύναι; Γέλως οὖν ἂν εἴη καὶ φλυαρία πολλὴ τὰ κα-
τὰ τὰς λεγομένας ὠνὰς γράμματα, ἐπειδὰν καθ' ὧν
γράφεται παρευημερηθῇ σθεναρωτέρᾳ δυνάμει, χαρ-
τιδίων ἀγράφων ἀκυρότερα, ὑπὸ σητῶν ἢ χρόνου,
ἢ εὐρῶτος εἰς ἅπαν διαφθαρησόμενα.

462 §. 16. Ἀλλ' οὐ χρή, φήσει τις, τὰς τῶν ἡρώων
M. παράγειν εἰς πίστιν ἀρετάς. Μείζους γὰρ ἢ κατὰ
ἀνθρωπίνην φύσιν γενομένους Ὀλυμπίοις ἁμιλλᾶσθαι,
μικτῆς γενέσεως ἀθανάτων καὶ θνητῶν ἀνακραθέν-
των σπερμάτων ἐπιλαχόντας, ἡμιθέους εἰκότως προς-
αγορευθέντας, τοῦ θνητοῦ μίγματος, ὑπὸ τῆς ἀ-
φθάρτου μερίδος καταχρατηθέντος, ὡς μηδὲν εἶναι
παράδοξον εἰ τῶν ἐπ' αὐτοῖς δουλείαν τεχναζόντων
ὠλιγώρουν. Ἔστω ταῦτα. Μὴ καὶ καὶ Ἀνάξαρχος
ἢ Ζήνων ὁ Ἐλεάτης ἥρωες ἢ ἐκ θεῶν; Ἀλλ' ὅμως
ὑπὸ τυράννων ὠμοθύμων καὶ τὴν φύσιν πικρῶν, ἔτι
μᾶλλον ἐπ' αὐτοῖς ἐκθηριωθέντων, στρεβλούμενοι
κεκαινουργημέναις αἰκίαις, ὥςπερ ἀλλότρια ἢ ἐχθρῶν
ἐπιφερόμενοι σώματα μάλα καταφρονητικῶς ἠλόγουν
τῶν φοβερῶν. Τὴν γὰρ ψυχὴν ἐθίσαντες ἐξ ἀρχῆς
δι' ἐπιστήμης ἔρωτα, τῆς μὲν πρὸς τὰ πάθη κοινω-
νίας ἀφίστασθαι, παιδείας δὲ καὶ σοφίας περιέχε-

σθαι; μετανάστασιν μὲν τοῦ σώματος εἰργάσαντο; φρονήσει δὲ καὶ ἀνδρείᾳ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς συνοικοῦν ἀπέφηναν. Τοιγαροῦν ὁ μὲν κρεμάμενος καὶ κατατεινόμενος ὑπὲρ τοῦ τι τῶν ἀῤῥήτων ἐκλαλῆσαι, πυρὸς καὶ σιδήρου, τῶν ἐν τῇ φύσει κραταιστάτων φανεὶς δυνατώτερος, ἀποτραγὼν τοῖς ὀδοῦσι τὴν γλῶτταν εἰς τὸν βασανιστὴν ἠκόντισεν, ἵνα μηδ' ἄκων ἃ καλὸν ἡσυχάζειν φθέγξοντο βιασθείς. Ὁ δὲ τλητικώτατα εἶπε, "Πτίσσε τὸν Ἀναξάρχου ἀσκόν. Ἀνάξαρχον γὰρ οὐκ ἂν δύναιο." Αὗται γέμουσαι θράσους αἱ εὐτολμίαι τὴν ἡρωϊκὴν εὐγένειαν οὐ μετρίως ὑπερβάλλουσι, διότι τοῖς μὲν τὸ κλέος ἐν τοῖς φυτεύσασιν ἀκούσιον, τῶν δὲ ἐν ἑκουσίοις ἀρεταῖς, αἳ τοὺς ἀδόλως χρωμένους ἀθανατίζειν πεφύκασι παλαιστάς.

§. 17. Οἶδα καὶ παγκρατιστὰς πολλάκις ὑπὸ φιλοτιμίας καὶ τῆς εἰς τὸ νικᾶν σπουδῆς, ἀπαγορευόντων αὐτοῖς τῶν σωμάτων, μόνῃ ψυχῇ διαπνέοντας ἔτι καὶ διαθλοῦντας, ἣν ἐθίσαντες καταφρονητικῶς ἔχειν τῶν φοβερῶν, ἐγκαρτεροῦσιν ἄχρι τῆς τοῦ βίου
τελευτῆς. Εἶτ' οἰόμεθα τοὺς μὲν ἀσκητὰς τῆς ἐν 882
σώμασιν εὐτονίας, ἐπιβεβημένοι φόβῳ θανάτου, ἢ P.
δι' ἐλπίδα νίκης, ἢ ὑπὲρ τοῦ μὴ τὴν ἰδίαν ἧτταν ἐπιδεῖν· τοὺς δὲ τὸν ἀόρατον νοῦν γυμνάζοντας ἐν ἑαυτοῖς, ὃς ἀψευδῶς ἄνθρωπός ἐστιν οἶκον ἐπιφε-
468 ρόμενος τὸ αἰσθητὸν εἶδος, καὶ λόγοις μὲν τοῖς ἐκ
M. φιλοσοφίας, ἔργοις δὲ τῆς ἀρετῆς ἀλείφοντας, οὐχ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐθελήσειν ἀποθνήσκειν, ἵν' ἐν ἀδουλώτῳ φρονήματι τὴν εἱμαρμένην ἀνύωσι πορείαν; Ἐν ἀγῶνί φασιν ἱερῷ δύο ἀθλητὰς ἰσοῤῥόπῳ κεχρημένους ἀλκῇ τὰ αὐτὰ ἀντιδρῶντάς τε καὶ ἀντιπάσχοντας, μὴ πρότερον ἀπειπεῖν, ἢ ἑκάτερον τελευτῆσαι.

Δαιμόνιε, φθίσει σε σὸν μένος, ...

εἴποι ἄν τις ἐπὶ τῶν τοιούτων. Ἀλλὰ γὰρ ὑπὲρ κοτίνων καὶ σελίνων εὐκλεὴς ἀγωνισταῖς ἡ τελευτή. Σοφοῖς δὲ οὐ πολλῷ μᾶλλον ἐλευθερίας, ἧς ὁ πόθος

ταῖς ψυχαῖς μόνον, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἐνίδρυνται, καθάπερ τι μέρος ἡνωμένων οὐ τῶν ἐπιτυχόντων, οὗ διακοπέντος ἅπασαν τὴν κοινωνίαν φθείρεσθαι συμβέβηκε; Λακωνικοῦ παιδὸς ᾄδεται, παρ' οἷς ἰχνηλατεῖν ἔθος τὰς ἀρετὰς, τὸ ἐκ γένους ἢ φύσεως ἀδούλωτον. Ἐπειδὴ γὰρ αἰχμάλωτος ἀπήχθη ὑπό τινος τῶν Ἀντιγόνου, τὰς μὲν ἐλευθέρας χρείας ὑπέμεινεν, ταῖς δὲ δουλικαῖς ἀναντιοῦτο, φάσκων οὐχὶ δουλεύσειν. Καίτοι μήπω τοῖς Λυκούργου νόμοις παγίως ἐντραφῆναι διὰ τὴν ἡλικίαν δυνηθεὶς, ὅτι μόνον αὐτῶν ἐγεύσατο, τοῦ παρόντος βιότου βίαιον θάνατον εὐτυχέστερον κρίνας, ἀπογνοὺς ἀπολύτρωσιν, ἄσμενος ἑαυτὸν διεχρήσατο. Λέγεται δὲ καὶ πρὸς Μακεδόνων ἁλούσας τὰς Δαρδανίδας γυναῖκας αἴσχιστον κακὸν δουλείαν ὑπολαβούσας, οὓς ἐκουροτρόφουν παῖδας εἰς τὸ βαθύτατον τοῦ ποταμοῦ ῥίπτειν, ἐπιφωνούσας; "Ἀλλ' ὑμεῖς γε οὐ δουλεύσετε, πρὶν δὲ ἄρξασθαι βίου βαρυδαίμονος, τὸ χρέων ἐπιτεμόντες ἐλεύθεροι τὴν ἀναγκαίαν καὶ πανυστάτην ὁδὸν περαιώσεσθε." Πολυξένην δὲ ὁ τραγῳδὸς Εὐριπίδης, ἀλογοῦσαν μὲν θανάτου, φροντίζουσαν δὲ ἐλευθερίας εἰσάγει, δι' ὧν φησιν;

Ἑκοῦσα θνήσκω, μή τις ἅψηται χροὸς
Παρέξω γὰρ δέρην εὐκαρδίως τοῦ 'μοῦ.
Ἐλευθέραν δὲ μ', ὡς ἐλευθέρα θάνω,
Πρὸς θεῶν μεθέντες κτείνατε. —

18. Εἶτ' οἰόμεθα γυναίοις μὲν καὶ μειρακίοις, ὧν τὰ μὲν φύσει ὀλιγόφρονα, τὰ δὲ ἡλικίᾳ εὐολίσθῳ χρώμενα, τοσοῦτον ἐλευθερίας ἔρωτα ἐντήκεσθαι, ὡς ὑπὲρ τοῦ μὴ ταύτην ἀφαιρεθῆναι, εἰς θάνατον ὡς ἐπ' ἀθανασίαν ὁρμᾶν· τοὺς δὲ σοφίας ἀκράτου 883
464 σπάσαντας, οὐκ εὐθὺς ἐλευθέρους εἶναι πηγὴν τι-P.
M. νὰ εὐδαιμονίας τὴν ἀρετὴν ἑαυτοῖς περιφέροντας, ἣν ἐπίβουλος οὐδεμία πώποτε δύναμις κατέζευξε, τὸν ἀρχῆς καὶ βασιλείας ἔχουσαν αἰώνιον κλῆρον;

Ἀλλὰ γὰρ καὶ δήμους ὅλους ἀκούομεν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἅμα καὶ πίστεως τῆς πρὸς ἀποθανόντας εὐεργέτας, αὐθαίρετον πανωλεθρίαν ὑποστάντας, ὥσπερ φασὶν οὐ πρὸ πολλοῦ Ξανθίους. Ἐπειδὴ γὰρ εἷς τῶν ἐπιθεμένων Ἰουλίῳ Καίσαρι Βροῦτος, καὶ ἐπιὼν ἐπ᾽ αὐτοὺς ἐστράτευσε, δεδιότες οὐ πόρθησιν ἀλλὰ δουλείαν τὴν ὑπ᾽ ἀνδροφόνου κτείναντος ἡγεμόνα καὶ εὐεργέτην — ἀμφότερα γὰρ αὐτῷ Καῖσαρ ἦν — ἀπεμάχοντο μὲν ἐφ᾽ ὅσον οἷοί τε ἦσαν δυνατῶς τὸ πρῶτον, ὑπαναλούμενοι δὲ ἐκ τοῦ κατ᾽ ὀλίγον ἔτ᾽ ἀντίσχον. Ὡς δὲ ἄπασαν τὴν ἰσχὺν ἐδαπανήθησαν, γύναια καὶ γονεῖς καὶ τέκνα συνελάσαντες εἰς τὰς σφῶν οἰκίας ἕκαστοι, καθιέρευον· καὶ σωρηδὸν τὰ σφάγια νήσαντες, πῦρ ἐνέντες, καὶ ἑαυτοὺς ἐπικατασφάξαντες, ἐλεύθερον τὸ πεπρωμένον ἀπ᾽ εὐγενοῦς καὶ ἐλευθέρου φρονήματος ἐξέπλησαν. Ἀλλ᾽ αὐτοὶ μὲν πικρίαν ἀμείλικτον τυραννικῶν ἐχθρῶν ἀποδιδράσκοντες, πρὸ ἀδόξου βίου τὸν μετ᾽ εὐκλείας θάνατον ᾑροῦντο. Οἷς δὲ ἐπέτρεπε ζῆν τὰ πράγματα τὰ τυχηρὰ, ἀθλητικῶς ὑπέμενον, τὴν Ἡράκλειον εὐτολμίαν ἀπομιμούμενοι. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος τῶν Εὐρυσθέως ἐπιταγμάτων διεφάνη κρείττων. Ὁ γοῦν κυνικὸς φιλόσοφος Διογένης ὕψει καὶ μεγέθει τοσούτῳ φρονήματος ἐχρήσατο, ὥσθ᾽ ἁλοὺς ὑπὸ λῃστῶν, ἐπεὶ γλίσχρως καὶ μόγις τὰς ἀναγκαίας παρεῖχον αὐτῷ τροφὰς, οὔθ᾽ ὑπὸ τῆς παρούσης τύχης καμφθεὶς, οὔτε τὴν ὠμότητα τῶν ὑπηγμένων δείσας, "Ἀτοπώτατον οὖν "ἔφη" γίνεται, δελφάκια μὲν ἢ προβάτια, ὁπότε μέλλοι πιπράσκεσθαι, τροφαῖς ἐπιμελεστέραις εἰς εὐσαρκίαν πιαίνειν· ζώων δὲ τὸ ἄριστον, ἄνθρωπον, ἀσιτίαις καὶ συνεχέσι ἐνδείαις κατασκληκευθέντα, ἐπευωνίζεσθαι." Λαβὼν δὲ τροφὰς διαρκεῖς, ἐπειδὴ μεθ᾽ ἑτέρων αἰχμαλώτων ἔμελλεν ἀπεμπολεῖσθαι, καθίσας πρότερον ἠρίστα μάλ᾽ εὐθαρσῶς, ἐπιδιδοὺς καὶ τοῖς πλησίον. Ἑνὸς δὲ οὐ μόνον λυπουμένου, ἀλλὰ καὶ

σφόδρα κατηφοῦντας, „Οὐ παύσῃ τῆς συννοίας;" ἔφη· „χρῶ ταῖς παρούσαις.

Καὶ γάρ τ' ἠΰκομος Νιόβη ἐμνήσατο σίτου,
Τῇ περ δώδεκα παῖδες ἐνὶ μεγάροισιν ὄλοντο,
Ἓξ μὲν θυγατέρες, ἓξ δ' υἱέες ἡβώοντες."

Εἶτ' ἐπινεανιευόμενός τινι τῶν ὠνητικῶς ἐχόντων, πρὸς τὸν πυθόμενον, „Τί οἶδας; — „Ἄρχειν," εἶπεν, „ἀνθρώπων," ἔνδοθεν, ὡς ἔοικε, τῆς ψυχῆς 884 τὸ ἐλεύθερον καὶ εὐγενὲς καὶ φύσει βασιλικὸν ὑπηχηP. σάσης. Ἤδη δὲ καὶ πρὸς χαριεντισμὸν ὑπὸ τῆς συνήθους ἐκεχειρίας, ἐφ' ᾧ αἱ ἄλλοι συννοίας γέμοντες κατήφουν, ἐτράπετο. Λέγεται γοῦν, ὅτι θεασάμενός τινα τῶν ὠνουμένων, ὃν θήλεια νόσος εἶχεν, ἐκ τῆς ὄψεως οὐκ ἄῤῥενα, προσελθὼν ἔφη, „Σύ με πρίω· σὺ γὰρ ἀνδρὸς χρείαν ἔχειν μοι δοκεῖς," ὡς τὸν μὲν δυσωπηθέντα, ἐφ' οἷς ἑαυτῷ σύνοιδε καταδῦναι, τοὺς δὲ ἄλλους τὸ σὺν εὐτολμίᾳ εὐθυβόλον ἐκπλήττεσθαι. Ἆρά γε τῷ τοιούτῳ δουλείαν, ἀλλ' οὐ μόνην ἐλευθερίαν δίχα ἀνυπευθύνου ἡγεμονίας ἐπιφημιστέον; Ζηλωτὴς δὲ τῆς τούτου παῤῥησίας ἐγένετό τις Χαιρέας τῶν ἀπὸ παιδείας. Ἀλεξανδρείαν γὰρ οἰκῶν τὴν πρὸς Αἰγύπτῳ, δυσχεράναντός ποτε Πτολεμαίου καὶ ἀπειλήσαντος οὐ μετρίως, τῆς ἐκείνου βασιλείας οὐδὲν ἐλάττονα τὴν ἐν τῇ ἑαυτοῦ φύσει νομίσας ἐλευθερίαν, ἀντέλεξεν,

„Αἰγυπτίοισιν ἄνασσε! Σέθεν δ' ἐγὼ οὐκ ἀλεγίζω;
Οὐδ' ὄθομαι κοτέοντος — —

Ἔχουσι γάρ τι βασιλικὸν αἱ εὐγενεῖς ψυχαί, τὸ λαμπρὸν πλεονεξίᾳ τύχης οὐκ ἀμαυρούμεναι, ὃ προτρέπει καὶ τοῖς τὸ ἀξίωμα ὑπερόγκοις ἐξ ἴσου διαφέρεσθαι, ἀλαζονείᾳ παῤῥησίαν ἀντιτάττον. Θεόδωρον λόγος ἔχει τον ἐπικληθέντα ἄθεον, ἐκπεσόντα τῶν Ἀθηνῶν, καὶ πρὸς Λυσίμαχον ἐλθόντα, ἐπειδή τις τῶν ἐν τέλει τὸν δρασμὸν ὠνείδισεν, ἅμα καὶ τὰς αἰτίας ἐπιλέγων,

ὅτι ἐπὶ ἀθεότητι καὶ διαφθορᾷ τῶν νέων καταγνω-
σθεὶς ἐξέπεσεν, "Οὐκ ἐξέπεσον," φάναι, "τὸ δὲ αὐ-
τὸ ἔπαθον τῷ Διὸς Ἡρακλεῖ. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἐξε-
τέθη πρὸς τῶν Ἀργοναυτῶν οὐκ ἀδικῶν, ἀλλ' ὅτι
μόνος πλήρωμα καὶ ἕρμα καθ' αὑτὸν ὢν ἐναυβάτει,
δέος παρασχὼν τοῖς συμπλέουσι, μὴ τὸ σκάφος ὑ-
πέραντλον γένηται. Καὶ ἐγὼ διὰ τοῦτο μετανέστην,
ὕψει καὶ μεγέθει τῆς ἐμῆς διανοίας τῶν πολιτευομέ-
νων Ἀθήνησιν οὐ δυνηθέντων συνδραμεῖν, ἀλλὰ καὶ
φθονηθείς." Προσανερομένου δὲ Λυσιμάχου, "Μὴ
καὶ ἐκ τῆς πατρίδος ἐξέπεσες φθόνῳ;" — πάλιν
ἀποκρίνασθαι, "Φθόνῳ μὲν οὔ, φύσεως δὲ ὑπερβο-
λαῖς, ἃς ἡ πάτρις οὐκ ἐχώρει. Καθάπερ γὰρ Σεμέ-
λης, ἡνίκα Διόνυσον ἐκύει, τὸν ὡρισμένον ἄχρι τῆς
466 ἀποτέξεως χρόνον ἐνεγκεῖν οὐ δυνηθείσης, κατα-
M. πλαγεὶς Ζεὺς τὴν τοῦ κατὰ γαστρὸς φύσιν ἠλιτόμη-
νον ἐξέκαυσε, καὶ ἰσότιμον τοῖς οὐρανίοις ἀπέφηνε
θεοῖς· οὕτω καὶ ἐμέ, τῆς πατρίδος βραχυτέρας οὔ-
σης ἢ ὥστε δέξασθαι φιλοσόφου φρονήματος ὄγκον
τοσοῦτον, δαίμων τὶς ἢ θεὸς ἀναστήσας, εἰς εὐτυχέ-
στερον τόπον Ἀθήνας ἀποικίσαι διενοήθη."

§ 19. Τῆς δὲ ἐν σοφοῖς ἐλευθερίας, ὥσπερ καὶ 885
τῶν ἄλλων ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν, καὶ ἐν τοῖς ἀλό- P.
γοις ζώοις παραδείγματα σκοπῶν ἄν τις εὕροι. Οἱ
γοῦν ἀλεκτρυόνες οὕτως εἰώθασι φιλοκινδύνως ἀγω-
νίζεσθαι, ὥστε ὑπὲρ τοῦ μὴ εἶξαι καὶ παραχωρῆσαι,
καὶ ἂν ἡττῶνται ταῖς δυνάμεσιν, οὐχ ἡττῶνται ταῖς
εὐτολμίαις· ἄχρι γὰρ θανάτου παραμένουσιν. Ὃ συ-
νιδὼν Μιλτιάδης, ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγός, ἡνίκα
βασιλεὺς ὁ Περσῶν ἅπασαν τὴν ἀκμὴν τῆς Ἀσίας
ἀναστήσας μυριάσι πολλαῖς διέβαινεν ἐπὶ τῆς Εὐ-
ρώπης, ὡς ἀναρπάσων αὐτοβοεὶ τὴν Ἑλλάδα, συνα-
γαγὼν ἐν τῷ παναθηναϊκῷ τοὺς συμμάχους, ὀρνίθων
ἀγῶνα ἐπέδειξε, λόγου παντὸς δυνατωτέραν ὑπολα-
βὼν ἔσεσθαι τὴν διὰ τῆς τοιαύτης ὄψεως παρακέ-
λευσιν, καὶ γνώμης οὐχ ἥμαρτε. Θεασάμενοι γὰρ τὸ

πληκτικὸν καὶ φιλότιμον ἄχρι τελευτῆς ἐν ἀλόγοις ἀήττητον, ἁρπάσαντες τὰ ὅπλα πρὸς τὸν πόλεμον ὥρμησαν, ὡς ἐχθρῶν ἐναγωνιούμενοι σώμασι, τραυμάτων καὶ σφαγῶν ἀλογοῦντες, ὑπὲρ τῶν καὶ ἀποθανόντες, ἐν ἐλευθέρῳ τῷ γοῦν τῆς πατρίδος ἐδάφει ταφῆναι. Προτροπῆς γὰρ εἰς βελτίωσιν οὐδὲν οὕτως αἴτιον, ὡς ἡ τῶν ἀφανεστέρων ἐλπίδος μείζων κατόρθωσις. Τοῦ δὲ περὶ τοὺς ὄρνιθας ἐναγωνίου μέμνηται καὶ ὁ τραγικὸς Ἴων διὰ τούτων,

Οὐδ᾽ ὅγε σῶμα τυπεὶς διφυεῖς τε
Κόρας ἐπιλάθεται ἀλκᾶς,
Ἀλλ᾽ ὀλιγοδρανέων φθογγάζεται·
Θάνατον δ᾽ ὅγε δουλοσύνας προβέβουλε.

Τοὺς οὖν σοφοὺς τί οἰόμεθα οὐκ ἀσμενέστατα δουλείας ἀνταλλάξεσθαι τελευτήν; Τὰς δὲ τῶν νέων καὶ εὐφυῶν ψυχὰς ἆρ᾽ οὐκ ἄτοπον λέγειν ἐν ἄθλοις ἀρετῆς ὀρνίθων ἐλαττοῦσθαι, καὶ μόλις φέρεσθαι τὰ δευτερεῖα; Καὶ μὴν οὐδ᾽ ἐκεῖνό τις τῶν ἐπὶ βραχὺ παιδείας ἁψαμένων ἀγνοεῖ, ὅτι καλὸν μὲν πρᾶγμα ἐλευθερία, αἰσχρὸν δὲ δουλεία, καὶ ὅτι τὰ μὲν καλὰ πρόσεστι τοῖς ἀγαθοῖς, τὰ δ᾽ αἰσχρὰ τοῖς φαύλοις· ἐξ ὧν ἐναργέστατα παρίσταται, τὸ μήτε τινὰ τῶν σπουδαίων δοῦλον εἶναι, καὶ ἂν μυρίοι τὰ δεσποτῶν σύμβολα προφέροντες ἐπανατείνωνται, μήτε τῶν ἀφρόνων ἐλεύθερον, καὶ ἂν Κροῖσος, ἢ Μίδας, ἢ ὁ
467 μέγας βασιλεὺς ὢν τυγχάνῃ. Τὰ δὲ ἐλευθερίας μὲν
M. ἀοίδιμον κάλλος, δουλείας δὲ ἐπάρατον αἶσχος, ὑπὸ
τῶν παλαιοτέρων καὶ πολυχρονιωτέρων, καὶ ὡς ἐν
θνητοῖς ἀθανάτων, οἷς θέμις ἀψευδεῖν, πόλεών τε
καὶ ἐθνῶν μαρτυρεῖται. Βουλαί τε γὰρ καὶ ἐκκλησίαι
καθ᾽ ἑκάστην σχεδὸν ἡμέραν ἀθροίζονται περί τι- 886
νος μᾶλλον ἢ ἐλευθερίας, παρούσης μὲν, βεβαιώσεως, P.
εἰ δ᾽ ἀπείη, κτήσεως. Ἡ δὲ Ἑλλὰς καὶ Βάρβαρος
κατὰ ἔθνη στασιάζουσαι καὶ πολεμοῦσιν ἀεὶ, τί βουλόμεναι
ὅτι μὴ δουλείαν μὲν ἀποδιδράσκειν, ἐλευθε-

ρίαν δὲ περιποιεῖσθαι; Διὸ καὶ ἐν ταῖς μάχαις ἡ λοχαγῶν καὶ ταξιαρχῶν καὶ στρατηγῶν μεγίστη παρακέλευσις ἥδ᾽ ἐστὶ, "Κακῶν τὸ βαρύτατον, ἄνδρες σύμμαχοι, δουλείαν ἐπιφερομένην ἀπωσώμεθα. Τοῦ καλλίστου τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθῶν ἐλευθερίας μὴ περιΐδωμεν! Ἥδ᾽ ἐστὶν ἀρχὴ καὶ πηγὴ τῆς εὐδαιμονίας, ἀφ᾽ ἧς αἱ κατὰ μέρος ῥέουσιν ὠφέλειαι!" Διό μοι δοκοῦσιν οἱ τῶν Ἑλλήνων ὀξυδερκέστατοι διάνοιαν Ἀθηναῖοι — ὅπερ γὰρ ἐν ὀφθαλμῷ κόρη, ἢ ἐν ψυχῇ λογισμὸς, τοῦτ᾽ ἐν Ἑλλάδι Ἀθῆναι — τὴν ἐπὶ ταῖς σεμναῖς θεαῖς πομπὴν ὅταν στέλλωσι, δοῦλον μηδένα προσλαμβάνειν τοπαράπαν, ἀλλὰ δι᾽ ἐλευθέρων ἕκαστα τῶν νενομισμένων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν ἐπιτελεῖν, καὶ οὐχ οἵων ἂν τύχῃ, ἀλλὰ βίον ἐζηλωκότων ἀνεπίληπτον· ἐπεὶ καὶ τὰ πρὸς τὴν ἑορτὴν πέμματα τῶν ἐφήβων οἱ δοκιμώτατοι σιτοποιοῦσι, πρὸς εὐδοξίας καὶ τιμῆς, ὅπερ ἐστὶ, τὴν ὑπηρεσίαν τιθέμενοι. Πρώην ὑποκριτῶν τραγῳδίαν ἐπιδεικνυμένων, καὶ τὰ παρ᾽ Εὐριπίδῃ τρίμετρα διεξιόντων ἐκεῖνα,

Τ᾽ ἐλεύθερον γὰρ ὄνομα παντὸς ἄξιον,
Κἂν σμίκρ᾽ ἔχῃ τις, μεγάλ᾽ ἔχειν νομιζέτω.

Τοὺς οὖν θεατὰς ἅπαντας εἶδον ἐπ᾽ ἄκρων ποδῶν ὑπ᾽ ἐκπλήξεως ἀναστάντας, καὶ φωναῖς μείζοσι καὶ ἐκβοήσεσιν ἐπαλλήλοις, ἔπαινον μὲν τῆς γνώμης, ἔπαινον δὲ καὶ τοῦ ποιητοῦ συνείροντας, ὃς οὐ μόνον τὴν ἐλευθερίαν ἔργοις, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς ἐσέμνυνεν. Ἄγαμαι καὶ τῶν Ἀργοναυτῶν, οἳ σύμπαν ἀπέφηναν ἐλεύθερον τὸ πλήρωμα, μηδένα μήτε τῶν εἰς ἀναγκαίας ὑπηρεσίας προσέμενοι δοῦλον, ἀδελφὸν ἐλευθερίῳ αὐτουργίαν ἐν τῷ τότε ἀσπαζομένων. Εἰ δὴ καὶ ποιηταῖς προσέχειν ὅσιον — διὰ τί δὲ οὐ μέλλομεν; Παιδευταὶ γὰρ οὗτοί γε τοῦ σύμπαντος βίου, καθάπερ ἰδίᾳ γονεῖς παιδὸς, καὶ οὗτοι τὰς πόλεις δημοσίᾳ σωφρονίζουσιν — οὐδ᾽ ἡ Ἀργὼ ναυαρχοῦντος Ἰάσονος ἐπιτρέπει ἐμβαίνειν οἰκέταις, μεμοιρα-

468 μένη καὶ ψυχῆς καὶ λογισμοῦ, φύσις οὖσα φιλελεύθερος. Ὅθεν καὶ Αἰσχύλος ἐπ' αὐτῆς εἶπε,

Ποῦ δ' ἐστὶν Ἀργοῦς ἱερὸν, αὔδασον, ξύλον.

Ἐπανατάσεων δὲ καὶ ἀπειλῶν, ἃς σοφοῖς ἀνδράσιν ἐπανατείνονται καὶ ἀπειλοῦσί τινες, ἥκιστα φροντιστέον, καὶ τὰ ὅμοια λεκτέον Ἀντιγενίδᾳ τῷ αὐλητῇ. Καὶ γὰρ ἐκεῖνόν φασιν, ἐπειδή τις τῶν ἀντιτέχνων 881 ὀργισθεὶς εἶπεν, "Ὠνήσομαί σε," βαθεῖ ἤθει φάναι, P. "Καὶ ἐγὼ τοιγαροῦν διδάξω σε αὐλεῖν." Ἄξιον οὖν καὶ τῷ σπουδαίῳ πρὸς μὲν τὸν ἔχοντα ὠνητικῶς λέγειν, "Σωφροσύνην ἄρα ἀναδιδαχθήσῃ·" πρὸς δὲ τὸν ἀπειλοῦντα φυγὴν ὑπερορίαν, "Πᾶσα γῆ μοι πατρίς·" πρὸς δὲ τὸν τὴν τῶν χρημάτων ζημίαν, "Ἀρκεῖ μετρία βιοτά μοι·" πρὸς δὲ τὸν πληγὰς καὶ θάνατον ἐπανατεινόμενον, "Οὐ μορμολύττεταί με ταῦτα, οὐδ' εἰμὶ πυκτῶν ἢ παγκρατιαστῶν ἐλάττων, οἵ τινες ἀμαυρὰ εἴδωλα ἀρετῆς δρῶντες, ἅτε σωμάτων αὐτὸ μόνον εὐεξίαν διαπονήσαντες, ἑκάτερα τλητικῶς ὑπομένουσιν. Ὁ γὰρ ἡγεμὼν σώματος ἐν ἐμοὶ νοῦς ἀνδρίᾳ τονωθεὶς οὕτω σφόδρα νενεύρωται, ὡς ἐπάνω πάσης ἀλγηδόνος ἵστασθαι δύνασθαι."

§. 21. Φυλακτέον οὖν τὸν τοιοῦτον θῆρα συλλαμβάνειν, ὃς οὐκ ἀλκὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὄψιν φοβερὸς ὢν, τὸ δυσάλωτον καὶ μὴ εὐκαταφρόνητον δείκνυται. Ἀσυλία τόπων πολλάκις οἰκετῶν τοῖς καταφυγοῦσιν, ἄδειαν καὶ ἐκεχειρίαν ὡς ἰσοτίμοις καὶ ἰσοτελέσι παρέσχε· καὶ τοὺς ἐκ προπάππων καὶ τῶν ἔτι ἄνω προγόνων κατά τινα συγγενικὴν διαδοχὴν παλαιοδούλους ἐστὶν ἰδεῖν, ὅταν ἐν ἱεροῖς ἱκέται καθέζωνται, μετὰ πάσης ἀδείας ἐλευθεροστομοῦντας. Εἰσὶν οἳ καὶ τοῖς κτησαμένοις οὐκ ἐξ ἴσου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος εὐτόνως ἅμα καὶ καταφρονητικῶς διαφέρονται περὶ τῶν δικαίων. Οὓς μὲν γὰρ ὁ τοῦ συνειδότος ἔλεγχος, καὶ ἂν ὦσιν εὐπατρίδαι, πέφυκε δουλοῦσθαι. Οἱ δὲ τὴν τοῦ σώμα-

τος ἄδειαν ἐκ τῆς περὶ τὸν τόπον ἀσυλίας πεπορισμένοι, ψυχῆς ἣν ὁ θεὸς ἐκ πάντων ἀχείρωτον ἐδημιούργησεν, ἐλεύθερα καὶ εὐγενῆ σφόδρα ἀναφαίνουσιν ἤθη. Εἰ μὴ λίαν οὕτω τίς ἐστιν ἀλόγιστος, ὡς χωρία μὲν θάρσους αἴτια καὶ παῤῥησίας ὑπολαμβάνειν εἶναι, τὸ δὲ τῶν ὄντων θεοειδέστατον ἀρετὴν
469 μηκέτι· δι᾽ ἣν καὶ τοῖς χωρίοις καὶ τοῖς ἄλλοις
M. ὅσα φρονήσεως μετέχει, τὸ ἱεροπρεπὲς ἐγγίνεται; Καὶ μὴν τοῖς μὲν εἰς ἀσύλους τόπους καταφεύγουσιν, ἐκ μόνων τῶν τόπων περιπεποιημένοις ἀσφάλειαν, ἐκ μυρίων ἄλλων ἀγωγίμοις συμβέβηκε γίνεσθαι, δώρων γυναικὸς, ἀδοξίας τέκνων, ἔρωτος ἀπάτης· τοῖς δὲ εἰς ἀρετὴν ὥςπερ εἰς ἀκαθαίρετον καὶ ἐρυμνότατον τεῖχος, ἀλογεῖν βλημάτων, ὧν αἱ ἐφεδρεῖαι τῶν παθῶν βάλλουσι καὶ τοξεύουσι. Ταύτῃ τις πεφραγμένος τῇ δυνάμει μετὰ παῤῥησίας ἂν εἴποι, ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι πρὸς τῶν τυχόντων ἁλίσκονται·

"Ἐγὼ δ᾽ ἐμαυτοῦ," κατὰ τὸν τραγικὸν, "καὶ κλύειν ἐπίσταμαι,
Ἄρχειν θ᾽ ὁμοίως, τῇ ἀρετῇ σταθμώμενος 888
Τὰ πάντα." P.

Λέγεται γοῦν ὁ Πριηνεὺς Βίας ἀπειλοῦντι Κροίσῳ, μάλα καταφρονητικῶς ἀνταπειλῆσαι, ἐπεσθίειν τῶν κρομμύων, αἰνιττόμενος τὸ κλαίειν, ἐπειδὴ δάκρυα κινεῖ ἡ κρομμύων βρῶσις. Οὕτως οἱ σοφοὶ βασιλικώτερον οὐδὲν ἀρετῆς νομίζοντες, ἣ τοῦ βίου παντὸς αὐτοῖς ταξιαρχεῖ, τὰς τῶν ἄλλων ἡγεμονίας ὡς ὑπηκόων οὐ δεδίασι· παρ᾽ ὃ τοὺς διχόνους καὶ δολεροὺς ἅπασιν ὀνομάζειν ἔθος ἀνελευθέρους τε καὶ δουλοπρεπεῖς. Ὅθεν καὶ ἐκεῖνα εὖ πεφώνηται,

Οὔποτε δουλείη κεφαλὴ εὐθεῖα πέφυκεν,
Ἀλλ᾽ αἰεὶ σκολιὴ, κ᾽ αὐχένα λοξὸν ἔχει.

Τὸ γὰρ πλάγιον καὶ ποικίλον καὶ ἀπατηλὸν ἦθος ἀγενέστατον, ὥςπερ τὸ εὐθὺ καὶ ἄπλαστον καὶ ἀνύπ-

σιλον εὐγενέστατον, λόγων βουλήμασι καὶ βουλημά-
των λόγοις συναδόντων, ἄξιον καταγελᾶν τῶν, ἐπει-
δὰν ἀπαλλαγῶσι δεσποτικῆς κτήσεως, ἐλευθερωθῆναι
νομιζόντων. Οἰκέται μὲν γὰρ οὐκ ἔθ᾽ ὁμοίως εἶεν οἵ-
γε ἀφειμένοι, δοῦλοι δὲ καὶ μαστιγίαι πάντες, ὑπα-
κούοντες οὐκ ἀνθρώπων — ἧττον γὰρ ἂν ἦν τὸ δει-
νόν — ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ἀψύχοις ἀτιμοτάτων, ἀκρά-
του, λαχάνων, πεμμάτων, ὅσα ἄλλα σιτοπόνων τε καὶ
ὀψαρτυτῶν περιεργίαι κατὰ γαστρὸς τῆς ταλαίνης
δημιουργοῦσιν. Ὁ γοῦν Διογένης ἰδών τινα τῶν λε-
γομένων ἀπελευθέρων ἁβρυνόμενον, καὶ πολλοὺς αὐ-
τῷ συνηδομένους, θαυμάσας τὸ ἄλογον καὶ ἄκριτον,
"Ὅμοιον," εἶπεν, "ὡς εἴ τις ἀνακηρύξειέ τινα τῶν
οἰκετῶν ἀπὸ ταύτης τῆς ἡμέρας εἶναι γραμματικὸν,
470 ἢ γεώμετρην, ἢ μουσικὸν, οὐδ᾽ ὄναρ τῶν τεχνῶν
M. ἐπησθημένον." Ὡς γὰρ ἐπιστήμονας οὐ ποιεῖ τὸ κή-
ρυγμα, οὕτως οὐδὲ ἐλευθέρους — ἐπεὶ μακάριον ἦν
— ἀλλὰ μόνον οὐκ οἰκέτας.

§. 22. Ἀνελόντες τοίνυν τὴν κενὴν δόξαν, ἧς ὁ
πολὺς ὅμιλος ἀνθρώπων ἀπῄωρηται, καὶ ἀληθείας
ἱερωτάτου κτήματος ἐρασθέντες, μήτε τοῖς λεγομένοις
ἀστοῖς πολιτείαν ἢ ἐλευθερίαν, μήτε τοῖς οἰκότριψιν
ἢ ἀργυρωνήτους δουλείαν, ἐπιφημίσωμεν, ἀλλὰ γένη
καὶ δεσποτικὰ γράμματα καὶ συνόλως σώματα παρ-
ελθόντες, ψυχῆς φύσιν ἐρευνῶμεν. Εἰ μὲν γὰρ πρὸς
ἐπιθυμίας ἐλαύνεται, ἢ ὑφ᾽ ἡδονῆς δελεάζεται, ἢ φό-
βῳ ἐκκλίνει, ἢ λύπῃ συστέλλεται, ἢ ὑπ᾽ ἀπορίας τρα-
χηλίζεται, δούλην μὲν αὐτὴν, δοῦλον δὲ καὶ τὸν ἔ-
χοντα μυρίων δεσποτῶν ἀπεργάζεται. Εἰ δὲ φρονή-
σει μὲν ἀμαθίαν, σωφροσύνῃ δὲ ἀκολασίαν, δειλίαν
δὲ ἀνδρίᾳ, καὶ πλεονεξίαν δικαιοσύνῃ κατηγωνίσατο,
τῷ ἀδουλώτῳ καὶ τὸ ἀρχικὸν προςείληφε. Ὅσαι δὲ 889
μηδ᾽ ἑτέρας ἰδέας πω μετεσχήκασι, μήτε τῆς κατα- P.
δεδουλωμένης, μήτε δι᾽ ἧς ἐλευθερία βεβαιοῦται· γυ-
μναὶ δέ εἰσιν ἔτι, καθάπερ αἱ τῶν κομιδῇ νηπίων,
ταύτας τιθηνοκομητέον, ἐντάττοντας, τὸ μὲν πρῶτον

ἀντὶ γάλακτος ἁπαλὰς τροφὰς, τὰς διὰ τῶν ἐγκυκλίων ὑφηγήσεις· εἶτ' αὖ τὰς κραταιοτέρας ὧν φιλοσοφία δημιουργὸς, ἐξ ὧν ἀνδρωθεῖσαι καὶ εὐεκτήσασαι, πρὸς τέλος αἴσιον, οὐ Ζηνώνειον μᾶλλον ἢ Πυθόχρηστον ἀφίξονται, "τὸ ἀκολούθως τῇ φύσει ζῆν."

---

471 M.

ΠΕΡΙ ΒΙΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΥ Η ΙΚΕΤΩΝ ΑΡΕΤΩΝ.

ARGUMENTUM LIBRI DE VITA CONTEMPLATIVA, SIVE SUPPLICUM VIRTUTIBUS.

Essaei, cujus nominis etymon est a colendo, res admodum divinas, saniorem omnibus ceteris hominibus religionem profitentur (1.). Mente enim sola, eaque pia, et virtute sincera et candida numen supremum colendum esse statuunt, vitaque ostendunt (2.). Sanctum hoc hominum genus in multis orbis terrarum locis reperitur, apud Graecos aeque ac Barbaros; maxime tamen circum Alexandriam Aegypti (3.). Summum vitae praeceptum ipsis est temperantia, quippe quam omnis virtutis pietatisque initium et fundamentum noscunt (4.). Convivia, quae vulgus ceterorum hominum vel indecore et immodeste (5.), vel fastuose et splendide ultra modum (6.), vel non plane ita, ut vere sapientes homines decet, peragere solet (7.), ab his honestissime, cum gratiarum erga deum actione et summa continentia septimo quovis die (sabbato), celebrantur (8.). Mp. Lectisternia conviviorum sunt rudia e vili contexta materia; servi non ministrant cibos et potum; servos enim non habent, quum ipsis servitus omnino legibus naturae, quae omnes homines liberos genuit, repugnare videatur (9.). Post coenam frugalem philosophantur, maximam partem allegorice,

de locis scripturae sacrae, non tamen ita, ut argutiarum et eloquentiae laudem captare studeant, hymnosque singuli sacros canunt, quorum ultimam clausulam (ἐφύμνια) omnes una, viri ac mulieres, repetunt (10.). Coenam porro sequitur pervigilium, quod duobus choris, virorum et mulierum, qui varios hymnos decantant, absolvitur, ad imitationem maxime choreae, quam Moyses et Mariamne, postquam e mari rubro egressi sunt, in honorem dei instituerunt. Itaque quum sint cives coeli aeque ac terrae, homines ipsi sanctissimi, aliisque utilissimi, summum virtutis fastigium assequuntur, vitamque beatissimam et suavissimam agunt (11.).

---

§. 1. Ἐσσαίων πέρι διαλεχθεὶς, οἳ τὸν πρακτικὸν ἐζήλωσαν καὶ διεπόνησαν βίον ἐν ἅπασιν, ἢ τὸ γοῦν φορητότερον εἰπεῖν τοῖς πλείστοις μέρεσι διενεγκόντες, αὐτίκα καὶ περὶ τῶν θεωρίαν ἀσπασαμένων ἀκολουθίᾳ τῆς πραγματείας ἑπόμενος, τὰ προςήκοντα λέξω, μηδὲν οἴκοθεν ἕνεκα τοῦ βελτιῶσαι προςτιθεὶς, ὃ δρᾶν ἔθος ἐν σπάνει καλῶν ἐπιτηδευμάτων ἅπασι τοῖς ποιηταῖς καὶ λογογράφοις, ἀλλ' ἀτεχνῶς αὐτῆς περιεχόμενος τῆς ἀληθείας, πρὸς ἣν οἶδ' ὅτι καὶ ὁ δεινότατος εἰπεῖν ἀπαγορεύσει. Διαθλητέον δὲ ὅμως καὶ διαγωνιστέον. Οὐ γὰρ δεῖ τὸ μέγεθος τῆς τῶν ἀνδρῶν ἀρετῆς αἴτιον ἀφωνίας γενέσθαι τοῖς μηδὲν καλὸν ἡσυχάζεσθαι δικαιοῦσιν. Ἡ δὲ προαίρεσις τῶν φιλοσόφων εὐθὺς ἐμφαίνεται διὰ τῆς προςρήσεως· θεραπευταὶ γὰρ καὶ θεραπευτρίδες ἐτύμως καλοῦνται, ἤτοι παρ' ὅσον ἰατρικὴν ἐπαγγέλλονται κρείσσονα τῆς κατὰ πόλεις — ἡ μὲν γὰρ σώματα θεραπεύει μόνον, ἐκείνη δὲ καὶ ψυχὰς
471 νόσοις κεκρατημένας χαλεπαῖς καὶ δυςιάτοις, ἃς κατέσκηψαν ἡδοναὶ καὶ ἐπιθυμίαι, λῦπαι καὶ φόβοι, πλεονεξίαι τε καὶ ἀφροσύναι καὶ ἀδικίαι καὶ 890
τὸ τῶν ἄλλων παθῶν καὶ κακιῶν ἀνήνυτον πλῆθος P.
— ἢ παρ' ὅσον ἐκ φύσεως καὶ τῶν ἱερῶν νόμων

472 ἐπαιδεύθησαν θεραπεύειν τὸ ὄν, ὃ καὶ ἀγαθοῦ M. κρεῖττόν ἐστι, καὶ ἑνὸς εἰλικρινέστερον, καὶ μονάδος ἀρχεγονώτερον. Οἷς τίνας συγκρίνειν ἄξιον τῶν ἐπαγγελλομένων εὐσέβειαν; Ἆρά γε τοὺς τὰ στοιχεῖα τιμῶντας, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα, πῦρ; Οἷς καὶ ἐπωνυμίας ἔθεντο ἑτέρας ἕτεροι, τὸ μὲν πῦρ Ἥφαιστον παρὰ τὴν ἔξαψιν οἶμαι καλοῦντες, Ἥραν δὲ τὸν ἀέρα, παρὰ τὸ αἴρεσθαι καὶ μετεωρίζεσθαι πρὸς ὕψος, τὸ δὲ ὕδωρ Ποσειδῶνα, τάχα που διὰ τὸ ποτὸν, τὴν δὲ γῆν Δήμητραν, παρ᾽ ὅσον μήτηρ εἶναι δοκεῖ πάντων φυτῶν τε καὶ ζώων. Ἀλλὰ τὰ μὲν ὀνόματα σοφιστῶν ἐστιν εὑρήματα. Τὰ δὲ στοιχεῖα, ἄψυχος ὕλη καὶ ἐξ ἑαυτῆς ἀκίνητος, ὑποβεβλημένη τῷ τεχνίτῃ πρὸς ἁπάσας σχημάτων καὶ ποιοτήτων ἰδέας. Ἀλλὰ τοὺς τὰ ἀποτελέσματα, ἥλιον, σελήνην, ἢ τοὺς ἄλλους ἀστέρας, πλανήτας ἢ ἀπλανεῖς, ἢ τὸν σύμπαντα οὐρανόν τε καὶ κόσμον; Ἀλλὰ καὶ ταῦτα οὐκ ἐξ ἑαυτῶν γέγονεν, ἀλλ᾽ ὑπό τινος δημιουργοῦ τελειοτάτου τὴν ἐπιστήμην. Ἀλλὰ τοὺς ἡμιθέους; Τοῦτό γε καὶ χλεύης ἄξιον. Πῶς γὰρ ἂν ὁ αὐτὸς ἀθάνατός τε καὶ θνητὸς εἴη; δίχα τοῦ καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς τούτων γενέσεως ἐπίληπτον εἶναι, μειρακιώδους ἀκρασίας ἀνάπλεων, ἣν τολμῶσιν οὐκ εὐαγῶς προσάπτειν ταῖς μακαρίαις καὶ θείαις δυνάμεσιν, εἰ γυναιξὶ θνηταῖς ἐπιμανέντες ὡμίλησαν οἱ παντὸς πάθους ἀμέτοχοι καὶ τρισευδαίμονες. Ἀλλὰ τοὺς τὰ ξόανα καὶ ἀγάλματα σέβοντας; Ὧν αἱ οὐσίαι, λίθοι, καὶ ξύλα, τὰ μέχρι πρὸ μικροῦ τελείως ἄμορφα, λιθοτόμων καὶ δρυοτόμων τῆς συμφυΐας αὐτὰ διακοψάντων, ὧν τὰ ἀδελφὰ μέρη καὶ συγγενῆ λουτροφόροι γεγόνασι καὶ ποδάνιπτρα, καὶ ἄλλα ἄττα τῶν ἀτιμοτέρων, ἃ πρὸς τὰς ἐν σκότῳ χρείας ὑπηρετεῖ μᾶλλον, ἢ τὰς ἐν φωτί. Τῶν μὲν γὰρ παρ᾽ Αἰγυπτίοις οὐδὲ μεμνῆσθαι καλὸν, οἳ ζῶα ἄλογα καὶ οὐχ ἥμερα μόνον, ἀλλὰ καὶ θηρίων τὰ ἀγριώτατα παραγηόχασιν εἰς θεῶν τιμὰς ἐξ ἑκάστου τῶν κατὰ

σελήνης, χερσαίων μὲν λέοντα, ἐνύδρων δὲ τὸν ἐγχώ-
ριον κροκόδειλον, ἀεροπόρων δὲ ἴκτινον, καὶ τὴν Αἰ-
γυπτίαν ἶβιν. Καὶ ταῦτα ὁρῶντες γεννώμενα, καὶ
τροφῆς χρείαν ἔχοντα, καὶ περὶ ἐδωδὴν ἄπληστα,
καὶ περιττωμάτων μεστὰ, ἰοβόλα τε καὶ ἀνθρωπο-
βόρα, καὶ νόσοις ἁλωτὰ παντοίαις, καὶ οὐ μόνον θα-
νάτῳ τῷ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ καὶ βιαίως πολλάκις 891
διαφθειρόμενα, προσκυνοῦσιν οἱ ἥμεροι τὰ ἀνήμερα P.
καὶ ἀτίθασα, καὶ οἱ λογικοὶ τὰ ἄλογα, καὶ οἱ συγ-
γένειαν ἔχοντες πρὸς τὸ θεῖον, τὰ μηδ' ἂν θηρσί τισι
473 συγκριθέντα, οἱ ἄρχοντες καὶ δεσπόται τὰ ὑπήκοα
M. φύσει καὶ δοῦλα.

§. 2. Ἀλλ' οὗτοι μὲν ἐπειδήπερ οὐ τοὺς ὁμοφύ-
λους μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πλησιάζοντας ἀναπιμπλᾶ-
σι φλυαρίας, αὐτοὶ ἀθεράπευτοι διατελείτωσαν, ὄψιν
τὴν ἀναγκαιοτάτην τῶν αἰσθήσεων πεπηρωμένοι. Λέ-
γω δὲ οὐ τὴν τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὴν τῆς ψυχῆς,
ᾗ τὸ ἀληθὲς καὶ ψεῦδος μόνη γνωρίζεται. Τὸ δὲ
θεραπευτικὸν γένος βλέπειν ἀεὶ προσδιδασκόμενον,
τῆς τοῦ ὄντος θέας ἐφιέσθω, καὶ τὸν αἰσθητὸν ἥλιον
ὑπερβαινέτω, καὶ μηδέποτε τὴν τάξιν ταύτην λειπέτω
πρὸς τελείαν ἄγουσαν εὐδαιμονίαν. Οἱ δὲ ἐπὶ θε-
ραπείαν ἰόντες, οὔτε ἐξ ἔθους, οὔτε ἐκ παρακλήσεως
ἢ παραινέσεων τινῶν, ἀλλ' ὑπ' ἔρωτος ἁρπασθέντες
οὐρανίου, καθάπερ οἱ βακχευόμενοι καὶ κορυβαντι-
ῶντες ἐνθουσιάζουσι, μέχρις ἂν τὸ ποθούμενον ἴδω-
σιν. Εἶτα διὰ τὸν τῆς ἀθανάτου καὶ μακαρίας ζωῆς
ἵμερον τετελευτηκέναι νομίζοντες ἤδη τὸν θνητὸν βίον,
ἀπολείπουσι τὰς οὐσίας υἱοῖς ἢ θυγατράσιν, εἴτε καὶ
ἄλλοις συγγενέσιν, ἑκουσίῳ γνώμῃ προσκληρονομοῦμε-
νοι, οἷς δὲ μὴ συγγενεῖς εἰσιν, ἑταίροις καὶ φίλοις.
Ἔδει γὰρ τοὺς τὸν βλέποντα πλοῦτον ἐξ ἑτοίμου λα-
βόντας τὸν τυφλὸν παραχωρῆσαι τοῖς ἔτι τὰς δια-
νοίας τυφλώττουσιν. Ἀναξαγόραν καὶ Δημόκριτον
Ἕλληνες ᾄδουσιν, ὅτι φιλοσοφίας ἱμέρῳ πληχθέντες
μηλοβότους εἴασαν γενέσθαι τὰς οὐσίας. Ἄγαμαι τοὺς

ἄνδρας, καὶ αὐτοὺς γενομένους χρημάτων κρείττους. Ἀλλὰ πόσῳ βελτίους, οἱ μὴ θρέμμασιν ἐμβόσκεσθαι τὰς κτήσεις ἀνέντες, ἀλλὰ τὰς ἀνθρώπων ἐνδείας συγγενῶν ἢ φίλων ἐπανορθωσάμενοι, καὶ ἐξ ἀπόρων εὐπόρους ἀποφήναντες; Ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἀπερίσκεπτον, ἵνα μὴ μανιῶδες, ἐπ' ἀνδρῶν, οὓς ἡ Ἑλλὰς ἐθαύμασεν, εἰπεῖν τὸ ἔργον· τοῦτο δὲ νηφάλιον, καὶ μετὰ φρονήσεως ἠκριβωμένον περιττῆς. Οἱ πολέμιοι τί πλέον δρῶσιν ἢ κείρουσι καὶ δενδροτομοῦσι τὴν τῶν ἀντιπάλων χώραν, ἵνα σπάνει τῶν ἀναγκαίων πιεσθέντες ἐνδῶσι; Τοῦτο περὶ Δημόκριτον τοῖς ἀφ' αἵματος εἰργάσαντο, χειροποίητον ἔνδειαν καὶ πενίαν αὐτοῖς κατασκευάσαντες, οὐκ ἐξ ἐπιβουλῆς ἴσως, ἀλλὰ τῷ μὴ προϊδέσθαι καὶ περιαθρῆσαι τὸ τοῖς ἄλλοις συμφέρον. Πόσῳ δὴ κρείττους οὗτοι καὶ θαυμασιώτεροι, χρησάμενοι μὲν οὐκ ἐλάττοσι ταῖς πρὸς φιλοσοφίαν ὁμαῖς, μεγαλόνοιαν δὲ ὀλιγωρίας προτιμήσαντες, καὶ χαρισάμενοι τὰς οὐσίας, ἀλλὰ μὴ διαφθείραντες, ἵνα καὶ ἑτέρους
474 καὶ ἑαυτοὺς ὠφελήσωσι, καὶ τοὺς μὲν ἐν ἀφθό- 892
M νοις περιουσίαις, ἑαυτοὺς δὲ ἐν τῷ φιλοσοφεῖν; Αἱ P.
γὰρ χρημάτων καὶ κτημάτων ἐπιμέλειαι τοὺς χρόνους ἀναλίσκουσι. Χρόνου δὲ φείδεσθαι καλόν, ἐπειδὴ κατὰ τὸν ἰατρὸν Ἱπποκράτην, ὁ μὲν βίος βραχὺς, ἡ δὲ τέχνη μακρή. Τοῦτό μοι δοκεῖ καὶ Ὅμηρος αἰνίξασθαι ἐν Ἰλιάδι κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς τρισκαιδεκάτης ῥαψῳδίας διὰ τούτων τῶν ἐπῶν,

Μυσῶν τ' ἀγχεμάχων καὶ ἀγαυῶν Ἱππημολγῶν,
γλακτοφάγων, ἀβίων τε, δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

Ὡς τῆς μὲν περὶ βίον σπουδῆς καὶ χρηματισμὸν ἀδικίαν γεννώσης διὰ τὸ ἄνισον, δικαιοσύνης δὲ τῆς ἐναντίας προαιρέσεως ἕνεκα ἰσότητος, καθ' ἣν

ὁ τῆς φύσεως πλοῦτος ὥρισται, καὶ παρευημερεῖ τὸν ἐν ταῖς κεναῖς δόξαις. Ὅταν οὖν ἐκστῶσι τῶν οὐσιῶν, ὑπ' οὐδενὸς ἔτι δελεαζόμενοι, φεύγουσιν ἀμεταστρεπτὶ καταλιπόντες ἀδελφούς, τέκνα, γυναῖκας, γονεῖς, πολυανθρώπους συγγενείας, φιλικὰς ἑταιρείας, τὰς πατρίδας, ἐν αἷς ἐγεννήθησαν καὶ ἐτράφησαν· ἐπειδὴ τὸ σύνηθες ὁλκὸν καὶ δελεάσαι δυνατώτατον. Μετοικίζονται δὲ οὐκ εἰς ἑτέραν πόλιν, ὥσπερ οἱ πρᾶσιν αἰτούμενοι παρὰ τῶν κεκτημένων, ἀτυχεῖς ἢ κακόδουλοι δεσποτῶν ὑπαλλαγήν, οὐκ ἐλευθερίαν αὐτοῖς ἐκπορίζοντες — πᾶσα γὰρ πόλις καὶ ἡ εὐνομωτάτη γέμει θορύβων καὶ ταραχῶν ἀμυθήτων, ἃς οὐκ ἂν ὑπομείναι τις ἅπαξ ὑπὸ σοφίας ἀχθείς — ἀλλὰ τειχῶν ἔξω ποιοῦνται τὰς διατριβὰς ἐν κήποις ἢ μοναγρίοις, ἐρημίαν μεταδιώκοντες, οὐ διά τινα ὠμὴν ἐπιτετηδευμένην μισανθρωπίαν, ἀλλὰ διὰ τὰς ἐκ τῶν ἀνομοίων τὸ ἦθος ἐπιμιξίας, ἀλυσιτελεῖς καὶ βλαβερὰς εἰδότες.

§. 3. Πολλαχοῦ μὲν οὖν τῆς οἰκουμένης ἐστὶ τοῦτο τὸ γένος. Ἔδει γὰρ ἀγαθοῦ τελείου μετασχεῖν καὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὴν βάρβαρον. Πλεονάζει δὲ ἐν Αἰγύπτῳ καθ' ἕκαστον τῶν ἐπικαλουμένων νομῶν, καὶ μάλιστα περὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Οἱ δὲ πανταχόθεν ἄριστοι καθάπερ εἰς πατρίδα θεραπευτῶν ἀποικίαν στέλλονται πρός τι χωρίον ἐπιτηδειότατον, ὅπερ ἐστὶν ὑπὲρ λίμνης Μαρείας κείμενον ἐπὶ γεωλόφου χθαμαλωτέρου, σφόδρα εὐκαίρου, ἀσφαλείας τε ἕνεκα καὶ ἀέρος εὐκρασίας. Τὴν μὲν οὖν ἀσφάλειαν αἱ ἐν κύκλῳ παρέχουσιν
475 ἐπαύλεις τε καὶ κῶμαι· τὴν δὲ περὶ τὸν ἀέρα εὐ-
M κρασίαν ἔκ τε τῆς λίμνης ἀνεστομωμένης εἰς τὴν θάλατταν, καὶ τοῦ πελάγους ἐγγὺς ὄντος ἀναδιδόμεναι συνεχεῖς αὖραι, λεπταὶ μὲν αἱ ἐκ τοῦ πελάγους, παχεῖαι δὲ αἱ ἀπὸ τῆς λίμνης ἀνεστομωμένης P.
εἰς τὴν θάλατταν, ὧν ἡ μίξις ὑγιεινοτάτην κατα- 892

σιτίων ἀπεργάζεται. Αἱ δὲ οἰκίαι τῶν συνεληλυθότων σφόδρα μὲν εὐτελεῖς εἰσι, πρὸς δύο τὰ ἀναγκαιότατα σκέπην παρέχουσαι, πρός τε τὸν ἀφ' ἡλίου φλογμὸν, καὶ τὸν ἀπὸ ἀέρος κρυμόν. Οὔτε δὲ ἐγγὺς, ὥσπερ αἱ ἐν τοῖς ἄστεσιν· ὀχληρὸν γὰρ καὶ δυσάρεστον τοῖς ἐρημίαν ἐζηλωκόσι καὶ μεταδιώκουσιν αἱ γειτνιάσεις· οὔτε πόῤῥω, δι' ἣν ἀσπάζονται κοινωνίαν, καὶ ἵνα, εἰ λῃστῶν γένοιτο ἔφοδος, ἀλλήλοις ἐπιβοηθῶσιν. Ἐν ἑκάστῃ δὲ οἰκίᾳ ἐστὶν ἱερὸν, ὃ καλεῖται σεμνεῖον καὶ μοναστήριον, ἐν ᾧ μονούμενοι τὰ τοῦ σεμνοῦ βίου μυστήρια τελοῦνται, μηδὲν εἰσκομίζοντες, μὴ ποτὸν, μὴ σιτίον, μηδέ τι τῶν ἄλλων ὅσα πρὸς τὰς τοῦ σώματος χρείας ἀναγκαῖα, ἀλλὰ νόμους καὶ λόγια θεσπισθέντα διὰ προφητῶν, καὶ ὕμνους, καὶ τὰ ἄλλα οἷς ἐπιστήμη καὶ εὐσέβεια συναύξονται καὶ τελειοῦνται. Ἀεὶ μὲν οὖν ἄληστον ἔχουσι τὴν τοῦ θεοῦ μνήμην, ὡς καὶ δι' ὀνειράτων μηδὲν ἕτερον, ἢ τὰ κάλλη τῶν θείων ἀρετῶν καὶ δυνάμεων φαντασιοῦσθαι. Πολλοὶ γοῦν καὶ ἐκλαλοῦσιν ἐν ὕπνοις ὀνειροπολούμενοι τὰ τῆς ἱερᾶς φιλοσοφίας ἀοίδιμα δόγματα. Δὶς δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰώθασιν εὔχεσθαι, περὶ τὴν ἕω, καὶ περὶ τὴν ἑσπέραν, ἡλίου μὲν ἀνίσχοντος, εὐημερίαν αἰτούμενοι τὴν ὄντως εὐημερίαν, φωτὸς οὐρανίου τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἀναπλησθῆναι· δυομένου δὲ, ὑπὲρ τοῦ τὴν ψυχὴν τοῦ τῶν αἰσθήσεων καὶ αἰσθητῶν ὄγκου παντελῶς ἐπικουφισθεῖσαν, ἐν τῷ ἑαυτῆς συνεδρίῳ καὶ βουλευτηρίῳ γενομένην, ἀλήθειαν ἰχνηλατεῖν. Τὸ δὲ ἐξ ἑωθινοῦ μέχρις ἑσπέρας διάστημα σύμπαν ἐστὶν αὐτοῖς ἄσκησις. Ἐντυγχάνοντες γὰρ τοῖς ἱεροῖς γράμμασι φιλοσοφοῦσι, τὴν πάτριον φιλοσοφίαν ἀλληγοροῦντες, ἐπειδὴ σύμβολα τὰ τῆς ῥητῆς ἑρμηνείας νομίζουσι φύσεως ἀποκεκρυμμένης, ἐν ὑπονοίαις δηλουμένης. Ἔστι δὲ αὐτοῖς καὶ συγγράμματα παλαιῶν ἀνδρῶν, οἳ

τῆς αἱρέσεως ἀρχηγέται γενόμενοι πολλὰ μνημεῖα τῆς ἀλληγορουμένης ἰδέας ἀπέλιπον, οἷς καθάπερ
476 τισὶν ἀρχετύποις χρώμενοι μιμοῦνται τῆς προαι-
M ρέσεως τὸν τρόπον. Ὥστ' οὐ θεωροῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ποιοῦσιν ᾄσματα καὶ ὕμνους εἰς θεὸν διὰ παντοίων μέτρων καὶ μελῶν, ἃ ῥυθμοῖς σεμνοτέροις ἀναγκαίως χαράττουσι. Τὰς μὲν οὖν ἓξ ἡμέρας χωρὶς ἕκαστοι μονούμενοι παρ' ἑαυτοῖς ἐν τοῖς λεχθεῖσι μοναστηρίοις φιλοσοφοῦσι, τὴν αὔλειον οὐχ ὑπερβαίνοντες, ἀλλ' οὐδὲ ἐξ ἀπόπτου θεωροῦντες. Ταῖς δὲ ἑβδόμαις συνέρχονται καθάπερ εἰς κοινὸν σύλλογον, καὶ καθ' ἡλικίαν ἑξῆς καθέζονται μετὰ τοῦ πρέποντος σχήματος, εἴσω τὰς
C χεῖρας ἔχοντες, τὴν μὲν δεξιὰν μεταξὺ στέρνου 894
καὶ γενείου, τὴν δὲ εὐώνυμον ὑπεσταλμένην παρὰ P.
τῇ λαγόνι. Προελθὼν δὲ ὁ πρεσβύτατος καὶ τῶν δογμάτων ἐμπειρότατος διαλέγεται, καθεστῶτι μὲν τῷ βλέμματι, καθεστώσῃ δὲ τῇ φωνῇ, μετὰ λογισμοῦ καὶ φρονήσεως, οὐ δεινότητα λόγων ὥσπερ οἱ ῥήτορες, ἢ οἱ νῦν σοφισταὶ παρεπιδεικνύμενος, ἀλλὰ τὴν ἐν τοῖς νοήμασι διερευνηκὼς καὶ διερμηνεύων ἀκρίβειαν, ἥτις οὐκ ἄκροις ὠσὶν ἐφιζάνει, ἀλλὰ δι' ἀκοῆς ἐπὶ ψυχὴν ἔρχεται, καὶ βεβαίως ἐπιμένει. Καθ' ἡσυχίαν δὲ οἱ ἄλλοι πάντες ἀκροῶνται τὸν ἔπαινον, νεύμασιν ὄψεως ἢ κεφαλῆς παρενδηλοῦντες αὐτὸ μόνον. Τὸ δὲ κοινὸν τοῦτο σεμνεῖον, εἰς ὃ ταῖς ἑβδόμαις συνέρχονται, διπλοῦς ἐστι περίβολος, ὁ μὲν εἰς ἀνδρῶνα, ὁ δὲ εἰς γυναικωνῖτιν ἀποκριθείς. Καὶ γὰρ καὶ γυναῖκες ἐξ ἔθους συνακροῶνται, τὸν αὐτὸν ζῆλον καὶ τὴν αὐτὴν προαίρεσιν ἔχουσαι. Ὁ δὲ μεταξὺ τῶν οἴκων τοῖχος, τὸ μὲν ἐξ ἐδάφους ἐπὶ τρεῖς ἢ τέσσαρας πήχεις εἰς τὸ ἄνω συνῳκοδόμηται, θωρακείου τρόπον. Τὸ δὲ ἄχρι τέγους ἀνώγεων ἀχανὲς ἀνεῖται, δυοῖν ἕνεκα, τοῦ τε τὴν πρέπουσαν αἰδῶ τῇ γυναικείᾳ φύσει διατηρεῖσθαι, καὶ τοῦ

τὴν ἀντίληψιν ἔχειν εὐμαρῆ καθεζομένας ἐν ἐπη-
κόῳ, ὡς μηδενὸς τὴν τοῦ διαλεγομένου φωνὴν ἐμ-
ποδίζοντος.

§. 4. Ἐγκράτειαν δὲ ὥςπερ τινὰ θεμέλιον προ-
καταβαλόμενοι τῇ ψυχῇ, τὰς ἄλλας ἐποικοδομοῦ-
σιν ἀρετάς. Σιτίον δὲ ἢ ποτὸν οὐδεὶς ἂν αὐτῶν
προςενέγκαιτο πρὸ ἡλίου δύσεως, ἐπειδὴ τὸ μὲν φι-
λοσοφεῖν ἄξιον φωτὸς κρίνουσιν εἶναι, σκότους δὲ
τὰς σωματικὰς ἀνάγκας, ὅθεν τῷ μὲν ἡμέρας, ταῖς
δὲ βραχύ τι μέρος τῆς νυκτὸς ἔνειμαν. Ἔνιοι δὲ
καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ὑπομιμνήσκονται τροφῆς,
οἷς πλείων ὁ πόθος ἐπιστήμης ἐνίδρυται. Τινὲς δὲ
οὕτως ἐνευφραίνονται καὶ τρυφῶσιν ὑπὸ σοφίας
ἑστιώμενοι, πλουσίως καὶ ἀφθόνως τὰ δόγματα χο-
ρηγούσης, ὡς καὶ πρὸς διπλασίονα χρόνον ἀντέχειν,
καὶ μόλις δι' ἓξ ἡμερῶν ἀπογεύεσθαι τροφῆς ἀναγ-
καίας, ἐθισθέντες, ὥςπερ φασὶ τὸ τῶν τεττίγων
477 γένους, ἀέρι τρέφεσθαι, τῆς ᾠδῆς, ὥς γε οἶμαι
M. τὴν ἔνδειαν ἐξευμαριζούσης. Τὴν δὲ ἑβδόμην παν-
ιερόν τινα καὶ πανέορτον νομίζοντες εἶναι ἐξαιρέ-
του γέρως ἠξιώκασιν, ἐν ᾗ μετὰ τὴν τῆς ψυχῆς
ἐπιμέλειαν καὶ τὸ σῶμα λιπαίνουσιν, ὥςπερ ἀμέ-
λει καὶ τὰ θρέμματα τῶν συνεχῶν πόνων ἀνιέν-
τες. Σιτοῦνται δὲ πολυτελὲς οὐδὲν, ἀλλὰ ἄρτον
εὐτελῆ, καὶ ὄψον ἅλες, οὓς οἱ ἁβροδιαίτατοι παρ-
αρτύουσιν ὑσσώπῳ· ποτὸν ὕδωρ ναματιαῖον αὐ-
τοῖς ἐστιν. Ἃς γὰρ ἡ φύσις ὑπέστησε τῷ θνητῷ
γένει δεσποίνας, πεῖνάν τε καὶ δίψαν, ἀπομειλίσ- 895
σονται, τῶν εἰς κολακείαν ἐπιφέροντες οὐδὲν, ἀλλ' P.
αὐτὰ τὰ χρήσιμα, ὧν ἄνευ ζῆν οὐκ ἔστι. Διὰ
τοῦτο ἐσθίουσι μὲν ὥςτε μὴ πεινῆν, πίνουσι δὲ
ὥςτε μὴ διψῆν, πλησμονὴν ὡς ἐχθρόν τε καὶ ἐπί-
βουλον ἐκτρεπόμενοι ψυχῆς καὶ σώματος. Ἐπεὶ δὲ
καὶ σκέπης διττὸν εἶδος, τὸ μὲν ἐσθὴς, τὸ δὲ οἰ-
κία, περὶ μὲν οἰκίας εἴρηται πρότερον, ὅτι ἐστὶν
ἀκαλλώπιστος καὶ αὐτοσχέδιος, πρὸς τὸ χρειῶδες

αὐτὸ μόνον εἰργασμένη. Καὶ ἐσθὴς δὲ ὁμοίως εὐτελεστάτη, πρὸς ἀλέξημα κρυμοῦ τε καὶ θάλπους, χλαῖνα μὲν ἀπὸ λασίου δορᾶς παχεῖα χειμῶνος, ἐξωμὶς δὲ θέρους, ἢ ὀθόνη. Συνόλως γὰρ ἀσκοῦσιν ἀτυφίαν, εἰδότες τῦφον μὲν τὸ ψεῦδος ἀρχὴν, ἀτυφίαν δὲ ἀλήθειαν, ἑκάτερον δὲ πηγῆς λόγον ἔχον. Ῥέουσι γὰρ ἀπὸ μὲν τοῦ ψεύδους αἱ πολύτροποι τῶν κακῶν ἰδέαι, ἀπὸ δὲ τῆς ἀληθείας αἱ περιουσίαι τῶν ἀγαθῶν ἀνθρωπίνων τε καὶ θείων.

§. 5. Βούλομαι δὲ καὶ τὰς κοινὰς συνόδους αὐτῶν καὶ ἱλαρωτέρας ἐν συμποσίοις διαγωγὰς εἰπεῖν, ἀντιτάξας τὰ τῶν ἄλλων συμπόσια. Οἱ μὲν γὰρ ὅταν ἄκρατον ἐμφορήσωνται, καθάπερ οὐκ οἶνον πίνοντες, ἀλλὰ παρακινητικόν τι καὶ μανιῶδες, καὶ εἴ τι χαλεπώτερον ἐπ' ἐκστάσει λογισμοῦ φυσικοῦ, ἀράσσουσι καὶ λυττῶσι κυνῶν τρόπον ἀτιθάσσων, καὶ ἐπανιστάμενοι δάκνουσιν ἀλλήλους, καὶ ἀποτρώγουσι, ῥῖνας, ὦτα, δακτύλους, ἕτερ' ἄττα μέρη τοῦ σώματος, ὡς τὸν ἐπὶ Κύκλωπος καὶ τῶν Ὀδυσσέως ἑταίρων μῦθον ἀποδεδειχέναι τούτους ἀληθῆ; ψωμοὺς ἤ φησιν ὁ ποιητὴς, ἐπεσθίοντας ἀνδρομέους, καὶ ὠμότερον ἢ ἐκεῖνος. Ὁ μὲν γὰρ ἐχθροὺς ὑποτοπήσας ἠμύνατο, οἱ δὲ συνήθεις καὶ φίλους· ἔστι δὲ ὅτε καὶ συγγενεῖς, ἐφ' ἁλῶν καὶ τραπέζης, ἄσπονδα ἐν σπονδαῖς ἐργασάμενοι τῶν ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν ὅμοια, καὶ παρακόπτοντες ὡς καὶ νόμισμα δόκιμον ἄσκησιν, οἱ ἀντὶ ἀθλητῶν ἄθλιοι. Τοῦτο γὰρ αὐτοῖς ἐπιφημιστέον. Ἅπερ γὰρ νήφοντες ἐν σταδίοις ἐκεῖνοι, θεαταῖς
478 χρώμενοι τοῖς παρ' Ἕλλησι μεθ' ἡμέραν, ἕνεκα νίκης καὶ στεφάνων ὀλυμπιονῖκαι σὺν τέχνῃ δρῶσιν, οὗτοι κιβδηλεύοντες ἐπὶ συμποσίων, νύκτωρ ἐν σκότῳ μεθύοντες, ἐμπαροινοῦντες, ἀνεπιστημόνως καὶ κακοτέχνως ἐπ' ἀτιμίᾳ καὶ ὕβρει καὶ αἰκίᾳ χαλεπῇ τῶν ὑπομενόντων ἐνεργοῦσιν. Εἰ δὲ

μηδεὶς οἷα βραβευτὴς παρελθὼν εἰς μέσον διαλύσειε, μετὰ πλείονος ἐξουσίας καταπαλαίουσι, φονῶντες ἐν ταυτῷ καὶ θανατῶντες. Πάσχουσι γὰρ οὐκ ἐλάττονα ὧν διατιθέασιν, ἅπερ οὐκ ἴσασι πα- 896 ραπαίοντες, οἱ τὸν οἶνον, οὐχ ὡς ὁ κωμικός φησιν ἐπὶ κακῷ τῶν πλησίον αὐτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ ἰδίῳ πίνειν ὑπομένοντες. Τοιγαροῦν οἱ πρὸ μικροῦ παρελθόντες εἰς τὰ συμπόσια σῷοι καὶ φίλοι, μικρὸν ὕστερον ἐξίασιν ἐχθροὶ καὶ τὰ σώματα ἠκρωτηριασμένοι. Καὶ οἱ μὲν συνηγόρων καὶ δικαστῶν, οἱ δὲ καταπλάστων καὶ ἰατρῶν καὶ τῆς ὑπὸ τούτων δέονται βοηθείας. Ἕτεροι δὲ τῶν μετριωτέρων δοκούντων εἶναι συμποτῶν, ὥςπερ μανδραγόραν τὸν ἄκρατον πιόντες ὑποβεβλήκασι, καὶ τὸν εὐώνυμον ἀγκῶνα προβαλόντες, καὶ τὸν αὐχένα ἐγκάρσιον ἐπιστρέψαντες ἐνεργόμενοι ταῖς κύλιξιν, ὕπνῳ βαθεῖ πιέζονται, μηδὲν μήτε ἰδόντες, μήτε ἀκούσαντες, ὡς μίαν μόνην ἔχοντες αἴσθησιν τὴν ἀνδραποδωδεστάτην γεῦσιν. Οἶδα δέ τινας, οἳ ἐπειδὰν ἀκροθώρακες γένωνται, πρὶν τελέως βαπτισθῆναι, τὸν εἰς τὴν ὑστεραίαν πότον ἐξ ἐπιδόσεως καὶ συμβολῶν προευτρεπιζομένους, μέρος ὑπολαμβάνοντας τῆς ἐν χερσὶν εὐφροσύνης εἶναι, τὴν περὶ τῆς εἰς τὸ μέλλον μέθης ἐλπίδα. Τοῦτον τὸν τρόπον διαζῶντες ἄοικοι καὶ ἀνέστιοι διατελοῦσιν, ἐχθροὶ μὲν γονέων, καὶ γυναικῶν, καὶ τέκνων, ἐχθροὶ δὲ καὶ τῆς πατρίδος, πολέμιοι δὲ καὶ ἑαυτῶν. Ὑγρὸς γὰρ καὶ ἄσωτος βίος ἅπασιν ἐπίβουλος.

§. 6. Ἴσως δὲ ἄν τις ἀποδέξαιτο τὴν ἐπιπολάζουσαν νυνὶ πανταχοῦ τῶν συμποσίων διάθεσιν, κατὰ πόθον τῆς Ἰταλικῆς πολυτελείας καὶ τρυφῆς, ἣν ἐζήλωσαν Ἕλληνές τε καὶ Βάρβαροι, πρὸς ἐπίδειξιν μᾶλλον ἢ πρὸς εὐωχίαν ποιούμενοι τὰς παρασκευάς. Τρίκλινα τε καὶ περίκλινα χελώνης ἢ ἐλέφαντος κατεσκευασμένα, καὶ τιμαλφεστέρας

ὕλης, ὧν τὰ πλῆστα λιθοκόλλητα, στρωμναὶ ἁ-
λουργεῖς ἐνυφασμένου χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, καὶ ἀν-
θοβαφεῖς ἕτεραι παντοίων χρωμάτων, πρὸς τὸ τῆς
ὄψεως ἐπαγωγόν, ἐκπωμάτων πλῆθος, ἐκτεταγμέ-
νων καθ' ἕκαστον εἶδος. Ῥυτὰ γὰρ καὶ φιάλαι
καὶ κύλικες, καὶ ἕτερα πολυειδῆ τεχνικώτατα θη-
ρίκλεια καὶ τορείαις ἐπιστημονικῶν ἀνδρῶν ἠκριβω-
479 μένα, διακονικὰ ἀνδράποδα, εὐμορφότατα καὶ πε-
M ρικαλλέστατα, ὡς ἀφιγμένα οὐχ ὑπηρεσίας ἕνεκα
μᾶλλον, ἢ τοῦ φανέντα τὴν τῶν θεωμένων ὄψιν
ἡδῦναι. Τούτων οἱ μὲν παῖδες ἔτι ὄντες οἰνοχοῦσι,
ὑδροφοροῦσι δὲ βούπαιδες, λελουμένοι καὶ λελεια-
σμένοι, τά τε πρόσωπα ἐντρίβονται καὶ ὑπογράφον-
ται, καὶ τὰς τῆς κεφαλῆς τρίχας εὖ πως διαπλέ-
κονται σφηκούμενοι. Βαθυχαῖται γάρ εἰσιν, ἢ μὴ
κειρόμενοι τὸ παράπαν, ἢ τὰς προμετωπιδίους αὐ-
τὸ μόνον ἐξ ἄκρων εἰς ἐπανίσωσιν, καὶ γραμμῆς
κυκλοτεροῦς ἠκριβωμένοι σχῆμα, χιτῶνάς τε ἀρα-
χνοϋφεῖς καὶ ἐκλεύκους ἐπαναζωσάμενοι, τὰ μὲν 897
ἐμπρόσθια κατωτέρω τῶν ὑπὸ γόνυ, τὰ δὲ κατό- P.
πιν μικρὸν ὑπὸ τοῖς γονατίοις, ἑκάτερον δὲ μέρος
οὐλοτέραις ταῖς σειραίαις ἐπιδιπλώσεσι κατὰ τὴν
τῶν χιτωνίσκων συμβολὴν συστέλλοντες, ἐκ πλα-
γίων κόλπους ἀπαιωροῦντες, εὐρύναντες τὰ κοῖλα
τῶν πλευρῶν ἐφεδρεύουσιν. Ἄλλοι δὲ μειράκια πρω-
τογένεια τοὺς ἰούλους ἄρτι ἀνθοῦντες, ἀθύρματα
πρὸ μικροῦ παιδεραστῶν γεγονότες, ἠσκημένοι σφό-
δρα περιέργως πρὸς τὰς βαρυτέρας ὑπηρεσίας, ἐπί-
δειξις ἑστιατόρων εὐπορίας, ὡς δὲ ἔχει τὸ ἀληθές,
ἀπειροκαλίας, ὡς ἴσασιν οἱ χρώμενοι. Πρὸς δὲ
τούτοις αἱ πεμμάτων καὶ ὄψων καὶ ἡδυσμάτων ποι-
κιλίαι, περὶ ἃ σιτοπόνοι καὶ ὀψαρτυταὶ πονοῦνται,
φροντίζοντες οὐ γεῦσιν, ὅπερ ἀναγκαῖον ἦν, ἡδῦ-
ναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὄψιν τῇ καθαριότητι. Ἑπτὰ
γοῦν καὶ πλείους εἰςκομίζονται τράπεζαι πλήρεις ἁ-
πάντων, ὅσα γῆ τε καὶ θάλαττα καὶ ποταμοὶ καὶ

ἀὴρ φέρουσιν, ἔκλογα πάντα καὶ εὔσαρκα, χερ-
σαίων, ἐνύδρων, ἀεροπόρων, ὧν ἑκάστη διαλλάσ-
σει καὶ ταῖς παρασκευαῖς, καὶ ταῖς παραρτύσεσιν.
Ὑπὲρ δὲ τοῦ μηδὲν εἶδος ἀπολειφθῆναι τῶν ἐν τῇ
φύσει, τελευταῖαι τῶν ἀκροδρύων εἰςκομίζονται
γέμουσαι, δίχα τῶν εἰς τοὺς κώμους καὶ τὰς λε-
γομένας ἐπιδειπνίδας. Εἶτα αἱ μὲν ἐκκομίζονται
κεναὶ διὰ τὴν τῶν παρόντων ἀπληστίαν, οἳ τρό-
πον αἰθυιῶν ἐμφορούμενοι, κατοψοφαγοῦσιν οὕ-
τως, ὡς καὶ τῶν ὀστέων ἐπεντραγεῖν· τὰς δὲ λω-
βήσαντες καὶ σπαράξαντες, ἡμιβρώτους ἐῶσιν. Ὅ-
ταν δὲ τελέως ἀπαγορεύσωσι, τὰς μὲν γαστέρας
ἄχρι φαρύγγων πεπληρωμένοι, κενοὶ δὲ πρὸς τὰς
ἐπιθυμίας, ἀπειρηκότες πρὸς τὰς ἐδωδὰς, τοὺς
αὐχένας ἐν κύκλῳ περιάγοντες, τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ
τοῖς μυκτῆρσι περιϊχνεύουσι, τοῖς μὲν τὰς εὐσαρ-
κίας καὶ τὸ πλῆθος, τοῖς δὲ τὴν ἀναδιδομένην
κνίσσαν. Εἶτα ὅταν ἀμφοτέρων ὄψεών τε καὶ ὀ-
σμῶν γένωνται διακορεῖς, ἐσθίειν διακελεύουσιν, ἐπ-
αινέσαντες οὐκ ὀλίγα τὴν παρασκευὴν καὶ τὸν
ἑστιάτορα τῆς πολυτελείας. Ἀλλὰ τί ταῦτα προς-
ῆκε μηκύνειν, ἃ παρὰ πολλοῖς ἤδη τῶν μετριωτέ-
ρων καταγινώσκεται προςαναῤῥηγνῦντα τὰς ἐπιθυ-
μίας, ὧν ἡμείωσις ὠφέλιμον; Εὔξαιτο γὰρ ἄν τις
480 τὰ ἀπευκταιότατα πεινᾶν τε καὶ δίψαν, ἢ τὴν
M. ἐν ταῖς τοιαύταις εὐωχίαις ἄφθονον σιτίων καὶ πο-
τῶν περιουσίαν.

§. 7. Τῶν γοῦν ἐν τῇ Ἑλλάδι συμποσίων τὰ
περιβόητα καὶ σημειωδέστατα δύο ταῦτά ἐστιν, οἷς
καὶ Σωκράτης παρετύγχανε· τὸ μὲν ἐν Καλλίου,
ἡνίκα στεφανωθέντος Αὐτολύκου, τὰ ἐπινίκια εἱστι-
ᾶτο, τὸ δὲ ἐν Ἀγάθωνος, ἃ καὶ μνήμης ἠξίωσαν
ἄνδρες τά τε ἤθη καὶ τοὺς λόγους φιλόσοφοι, Ξε- 898
νοφῶν τε καὶ Πλάτων. Ἀνεγράψαντο γὰρ ὡς ἀ- P.
ξιομνημόνευτα, οἷς ὑπετόπασαν χρήσασθαι παρα-
δείγμασι τοὺς ἔπειτα τῆς ἐν συμποσίοις ἐμμελοῦς

διαγωγῆς. Ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα συγκρινόμενα τοῖς
τῶν ἡμετέρων, οἳ τὸν θεωρητικὸν ἠσπάσαντο βίον,
γέλως ἀναφανεῖται. Ἡδονὰς μὲν οὖν ἔχει ἑκάτερον,
ἀνθρωπικώτερον δέ ἐστι τὸ Ξενοφῶντος. Αὐλητρί-
δες γὰρ καὶ ὀρχησταὶ, καὶ θαυματοποιοὶ, καὶ ποι-
ηταὶ γελοίων, ἐπὶ τῷ σκῶψαι καὶ χαριεντίσασθαι
μέγα φρονοῦντές εἰσι, καί τινα ἄλλα τῶν ἐν ταῖς
ἱλαρωτέραις ἀνέσεσι. Τὸ δὲ πλατωνικὸν ὅλον σχε-
δόν ἐστι περὶ ἔρωτος, οὐκ ἀνδρῶν ἐπὶ γυναιξὶν
ἐπιμανέντων, ἢ γυναικῶν ἀνδράσιν αὐτὸ μόνον. —
ἐπιτελοῦνται γὰρ αἱ ἐπιθυμίαι αὗται νόμῳ φύσεως
— ἀλλὰ ἀνδρῶν ἄρσεσιν, ἡλικίᾳ μόνον διαφέρουσι.
Καὶ γὰρ εἴ τι περὶ ἔρωτος καὶ οὐρανίου Ἀφροδί-
της κεκομψεῦσθαι δοκεῖ, χάριν ἀστεισμοῦ παρείλη-
πται. Τὸ γὰρ πλεῖστον αὐτοῦ μέρος ὁ κοινὸς καὶ
πάνδημος ἔρως διείληφεν, ἀνδρείαν μὲν τὴν βιω-
φελεστάτην ἀρετὴν κατὰ πόλεμον καὶ κατ' εἰρήνην
ἀφαιρούμενος, θήλειαν δὲ νόσον ταῖς ψυχαῖς ἀπερ-
γαζόμενος, καὶ ἀνδρογύνους κατασκευάζων, οὓς ἐ-
χρῆν πᾶσι τοῖς πρὸς ἀλκὴν ἐπιτηδεύμασι συγκρο-
τεῖσθαι. Λυμηνάμενος δὲ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν
καὶ εἰς ἐρωμένης τάξιν καὶ διάθεσιν ἀγαγὼν, ἐζη-
μίωσε καὶ τοὺς ἐραστὰς περὶ τὰ ἀναγκαιότατα, σῶ-
μά τε καὶ ψυχὴν καὶ οὐσίαν. Ἀνάγκη γὰρ τοῦ
παιδεραστοῦ τὸν μὲν νοῦν τετάσθαι πρὸς τὰ παι-
δικὰ, καὶ πρὸς ταῦτα μόνον ὀξυδερκοῦντα, πρὸς
δὲ τὰ ἄλλα πάντα ἴδιά τε καὶ κοινὰ, τυφλούμενον
ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ μάλιστα εἰ ἀποτυγχάνοι,
συντήκεσθαι· τὴν δὲ οὐσίαν ἐλαττοῦσθαι διχόθεν,
ἔκ τε ἀμελείας, καὶ τῶν εἰς τὸν ἐρώμενον ἀναλω-
μάτων. Παραφύεται δὲ καὶ μεῖζον ἄλλο πάνδη-
μον κακόν. Ἐρημίαν γὰρ πόλεων, καὶ σπάνιν τοῦ
ἀρίστου γένους ἀνθρώπων, καὶ στείρωσιν καὶ ἀγο-
νίαν τεχνάζονται, οἱ μιμοῦνται τοὺς ἀνεπιστήμο-
481 νας τῆς γεωργίας, σπείροντες ἀντὶ τῆς βαθυγείου
M. πεδιάδος ὑφάλμους ἀρούρας, ἢ λιθώδη καὶ ἀπό-

ἄκρατα χώρια, ἃ πρὸς τῷ μηδὲν πεφυκέναι βλαστάνειν, καὶ τὰ βληθέντα φθείρει σπέρματα. Σιωπῶ τὰ τῶν μύθων πλάσματα καὶ τοὺς διςωμάτους, οἳ κατ' ἀρχὰς προσφύντες ἀλλήλοις ἐρωτικαῖς δυνάμεσιν, αὖθις οἷα μέρη συνεληλυθότα διεζεύχθησαν, τῆς ἁρμονίας, ὑφ' ἧς συνείχοντο λυθείσης. Εὐπαράγωγα γὰρ ταῦτα πάντα, δυνάμενα τῇ καινότητι τῆς ἐπινοίας τὰ ὦτα δελεάζειν, ὧν ἐκ 89[illegible] πολλοῦ τοῦ περιόντος οἱ Μωϋσέως γνώριμοι μεμαθηκότες ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐρᾷν ἀληθείας καταφρονοῦσιν, ἀνεξαπάτητοι διατελοῦντες. P.

§. 8. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ διωνομασμένα συμπόσια τοιαύτης μεστὰ φλυαρίας ἐστὶν, ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντα τὸν ἔλεγχον, εἴ τις μὴ πρὸς δόξαν, καὶ τὴν διαδοθεῖσαν περὶ αὐτῶν ὡς δὴ πάνυ κατωρθωμένων φήμην ἐθελήσειν ἀφορᾶν, ἀντιτάξω τὰ τῶν ἀνατεθεικότων τὸν ἴδιον βίον καὶ ἑαυτοὺς ἐπιστήμῃ καὶ θεωρίᾳ τῶν τῆς φύσεως πραγμάτων, κατὰ τὰς τοῦ προφήτου Μωϋσέως ἱερωτάτας ὑφηγήσεις. Οὗτοι τὸ μὲν πρῶτον ἀθροίζονται δι' ἑπτὰ ἑβδομάδων, οὐ μόνον τὴν ἁπλῆν ἑβδομάδα, ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν τεθηπότες. Ἁγνὴν γὰρ καὶ ἀειπάρθενον αὐτὴν ἴσασιν. Ἔστι δὲ προεόρτιος μεγίστης ἑορτῆς, ἣν πεντηκοντὰς ἔλαχεν, ἁγιώτατος καὶ φυσικώτατος ἀριθμῶν, ἐκ τῆς τοῦ ὀρθογωνίου τριγώνου δυνάμεως, ὅπερ ἐστὶν ἀρχὴ τῆς τῶν ὅλων γενέσεως καὶ συστάσεως. Ἐπειδὰν οὖν συνέλθωσι λευχειμονοῦντες φαιδροὶ μετὰ τῆς ἀνωτάτω σεμνότητος, ὑποσημαίνοντός τινος τῶν ἐφημερευτῶν — οὕτω γὰρ ὀνομάζειν ἔθος τοὺς ἐν ταῖς τοιαύταις ὑπηρεσίαις — πρὸ τῆς κατακλίσεως στάντες ἑξῆς κατὰ στοῖχον ἐν κόσμῳ, καὶ τάς τε ὄψεις καὶ χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἀνατείναντες, τὰς μὲν, ἐπειδὴ τὰ θέας ἄξια καθορᾶν ἐπαιδεύθησαν, τὰς δὲ, ὅτι καθαραὶ λημμάτων εἰσὶν, ὑπ' οὐδεμιᾶς προφάσεως τῶν εἰς πορισμὸν μιαινό-

μέναι, προσεύχονται τῷ θεῷ θυμήρη γενέσθαι καὶ
κατὰ νοῦν ἀπαντῆσαι τὴν εὐωχίαν. Μετὰ δὲ τὰς
εὐχὰς οἱ πρεσβύτεροι κατακλίνονται, ταῖς εἰσκρί-
σεσιν ἀκολουθοῦντες. Πρεσβυτέρους γὰρ οὐ τοὺς
πολυετεῖς καὶ παλαιοὺς νομίζουσιν, ἀλλ' ἔτι κομιδῇ
νέους παῖδας, ἐὰν ὀψὲ τῆς προαιρέσεως ἐρασθῶ-
482 σιν, ἀλλὰ τοὺς ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐνηβήσαντας
M καὶ ἐνακμάσαντας τῷ θεωρητικῷ μέρει φιλοσοφίας,
ὃ δὴ κάλλιστον καὶ θειότατόν ἐστι. Συνεστιῶνται
δὲ καὶ γυναῖκες, ὧν πλεῖσται γηραιαὶ παρθένοι τυγ-
χάνουσι τὴν ἁγνείαν, οὐκ ἀνάγκῃ, καθάπερ ἔνιαι
τῶν παρ' Ἕλλησιν ἱερειῶν, διαφυλάξασαι μᾶλλον ἢ
καθ' ἑκούσιον γνώμην, διὰ δὲ ζῆλον καὶ πόθον σο-
φίας, ᾗ συμβιοῦν σπουδάζουσι, τῶν περὶ σῶμα ἡ-
δονῶν ἠλόγησαν, οὐ θνητῶν ἐκγόνων, ἀλλ' ἀθα-
νάτων ὀρεχθεῖσαι, ἃ μόνη τίκτειν ἀφ' ἑαυτῆς οἵα
τέ ἐστιν ἡ θεοφιλὴς ψυχή, σπείραντος εἰς αὐτὴν
ἀκτῖνας νοητὰς τοῦ πατρὸς, αἷς δυνήσεται θεωρεῖν
τὰ σοφίας δόγματα.

§. 9. Διανενέμηται δὲ ἡ κατάκλισις χωρὶς μὲν
ἀνδράσιν ἐπὶ δεξιὰ, χωρὶς δὲ γυναιξὶν ἐπ' εὐώνυ-
μα. Εἴ πού τις ὑπολαμβάνει στρωμνὰς, εἰ καὶ οὐ
πολυτελεῖς, ἀλλ' οὖν μαλακωτέρας ἀνθρώποις εὐ- 900
γένεσι καὶ ἀστείοις καὶ φιλοσοφίας ἀσκηταῖς εὐτρε- P.
πίσθαι, στιβάδες εἰσὶν εἰκαιοτέρας ὕλης, ἀφ' ὧν
εὐτελῆ πάνυ χαμαίστρωτα παπύρου τῆς ἐγχωρίου,
μικρὸν ὑπέρχοντα κατὰ τοὺς ἀγκῶνας ἵνα ἐπερεί-
δοιντο. Τὴν μὲν γὰρ Λακωνικὴν σκληραγωγίαν ὑπα-
νιᾶσιν, ἀεὶ δὲ καὶ πανταχοῦ τὴν ἐλευθέριον εὐκο-
λίαν ἐπιτηδεύουσιν, ἀνὰ κράτος τοῖς ἡδονῆς φίλ-
τροις ἀπεχθόμενοι. Διακονοῦνται δὲ οὐχ ὑπ' ἀν-
δραπόδων, ἡγούμενοι συνόλως τὴν θεραπόντων ἢ
δούλων κτῆσιν εἶναι παρὰ φύσιν. Ἡ μὲν γὰρ ἐ-
λευθέρους ἅπαντας γεγέννηκεν, αἱ δέ τινων ἀδικίαι
καὶ πλεονεξίαι ζηλωσάντων τὴν ἀρχέκακον ἀνισότη-
τα καταζεύξασαι, τὸ ἐπὶ τοῖς ἀσθενεστέροις κρά-

τος τοῖς δυνατωτέροις ἀνῆψαν. Ἐν δὴ τῷ ἱερῷ
τούτῳ συμποσίῳ δοῦλος μὲν ὡς ἔφην οὐδεὶς, ἐλεύ-
θεροι δὲ ὑπηρετοῦσι, τὰς διακονικὰς χρείας ἐπιτε-
λοῦντες οὐ πρὸς βίαν, οὐδὲ προςτάξεις ἀναμένον-
τες, ἀλλ' ἐθελουσίῳ γνώμῃ φθάνοντες μετὰ σπου-
δῆς καὶ προθυμίας τὰς ἐπικελεύσεις. Οὐδὲ γὰρ
οἱ τυχόντες ἐλεύθεροι τάττονται πρὸς ταῖς ὑπ-
ουργίαις ταύταις, ἀλλ' οἱ νέοι τῶν ἐν τῷ συ-
στήματι μετὰ πάσης ἐπιμελείας ἀριστίνδην ἐπι-
κριθέντες, ὃν χρὴ τρόπον ἀστείους καὶ εὐγενεῖς
πρὸς ἄκραν ἀρετὴν ἐπειγομένους, οἱ καθάπερ υἱοὶ
γνήσιοι φιλοτίμως ἄσμενοι πατράσι καὶ μητράσιν
ὑπουργοῦσιν, κοινοὺς αὐτῶν γονεῖς νομίζοντες οἰ-
κειοτέρους τῶν ἀφ' αἵματος, εἴγε καλοκἀγαθίας
οὐδὲν οἰκειότερόν ἐστι τοῖς εὖ φρονοῦσιν. Ἄζωστοι
δὲ καὶ καθειμένοι τοὺς χιτωνίσκους εἰςίασιν ὑπηρε-
483 τήσοντες, ἕνεκα τοῦ μηδὲν εἴδωλον ἐπιφέρεσθαι
M. δουλοπρεποῦς σχήματος εἰς τοῦτο τὸ συμπόσιον.
Οἶδα ὅτι γελάσονταί τινες ἀκούσαντες, γελάσονται
δὲ οἱ κλαυθμῶν καὶ θρήνων ἄξια δρῶντες. Οἶνος
ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις οὐκ εἰςκομίζεται, ἀλλὰ δι-
αυγέστατον ὕδωρ, ψυχρὸν μὲν τοῖς πολλοῖς, θερ-
μὸν δὲ τῶν πρεσβυτάτων τοῖς ἁβροδιαίτοις. Καὶ
τράπεζα καθαρὰ τῶν ἐναίμων, ἐφ' ἧς ἄρτος μὲν
τροφὴ, προςόψημα δὲ ἅλες, οἷς ἐστιν ὅτε καὶ ὕσ-
σωπος ἥδυσμα παραρτύεται διὰ τοὺς τρυφῶντας.
Νηφάλια γὰρ ὡς τοῖς ἱερεῦσι θύειν, καὶ τούτοις
βιοῦν ὁ ὀρθὸς λόγος ὑφηγεῖται. Οἶνος μὲν γὰρ ἀ-
φροσύνης φάρμακον, ὄψα δὲ πολυτελῆ τὸ θρεμμά-
των ἀπληστότατον διερεθίζει τὴν ἐπιθυμίαν.

§. 10. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα τοιαῦτα. Μετὰ δὲ
τὸ κατακλιθῆναι μὲν τοὺς συμπότας ἐν αἷς ἐδή-
λωσα τάξεσι, στῆναι δὲ τοὺς διακονουμένους ἐν κό-
σμῳ πρὸς ὑπηρεσίαν ἑτοίμους, πότος δ' οὐχ ἔστιν,
ὅποι τις ἄν; * * * Ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἢ πρότερον, ὡς 901
μηδὲ γρύξαι τινὰ τολμᾶν ἢ ἀναπνεῦσαι βιαιότερον, P.

ζητεῖ τίς τι τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν, ἢ καὶ ὑπ᾽ ἄλλου προταθέν τι ἐπιλύεται, φροντίζων μὲν οὐδὲν ἐπιδείξεως. Οὐ γὰρ τῆς ἐπὶ δεινότητι λόγων εὐκλείας ὀρέγεται, θεάσασθαι δέ τινα ποθῶν ἀκριβέστερον, καὶ θεασάμενος μὴ φθονῆσαι τοῖς ἄλλοις εἰ καὶ μὴ ὁμοίως ὀξυδερκοῦσι, τὸν γοῦν τοῦ μαθεῖν ἵμερον παραπλήσιον ἔχουσι. Καὶ ὁ μὲν σχολαιοτέρᾳ χρῆται τῇ διδασκαλίᾳ, διαμέλλων καὶ βραδύνων ταῖς ἐπαναλήψεσιν, ἐγχαράττων ταῖς ψυχαῖς τὰ νοήματα. Τῇ γὰρ ἑρμηνείᾳ τοῦ εὐτρόχως καὶ ἀπνευστὶ συνείροντος ὁ νοῦς τῶν ἀκροωμένων συνομαρτεῖν ἀδυνατῶν, ὑστερίζει καὶ ἀπολείπεται τῆς καταλήψεως τῶν λεγομένων. Οἱ δὲ ἀνωρθιακότες εἰς αὐτὸν ἐπὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς σχέσεως ἐπιμένοντες ἀκροῶνται, τὸ μὲν συνιέναι καὶ κατειληφέναι νεύματι καὶ βλέμματι διασημαίνοντες, τὸν δὲ ἔπαινον τοῦ λέγοντος ἱλαρότητι καὶ τῇ σχέδην περιαγωγῇ τοῦ προσώπου, τὴν δὲ διαπόρησιν ἠρεμαιοτέρᾳ κινήσει τῆς κεφαλῆς καὶ ἄκρῳ δακτύλῳ τῆς δεξιᾶς χειρός. Οὐχ ἧττον δὲ τῶν κατακεκλιμένων οἱ παρεστῶτες νέοι προσέχουσιν. Αἱ δὲ ἐξηγήσεις τῶν ἱερῶν γραμμάτων γίνονται δι᾽ ὑπονοιῶν ἐν ἀλληγορίαις. Ἅπασα γὰρ ἡ νομοθεσία δοκεῖ τοῖς ἀνδράσι τούτοις ἐοικέναι ζώῳ· καὶ σῶμα μὲν ἔχειν τὰς ῥητὰς διατάξεις, ψυχὴν δὲ τὸν ἐναποκείμενον ταῖς λέξεσιν ἀόρατον νοῦν, ἐν ᾧ ἤρξατο ἡ λογικὴ ψυχὴ διαφερόντως τὰ οἰκεῖα θεωρεῖν, ὥσπερ διὰ κατόπτρου τῶν ὀνομάτων, ἐξαίσια κάλλη νοη-
484 μάτων ἐμφερόμενα κατιδοῦσα, καὶ τὰ μὲν σύμβολα
M διαπτύξασα καὶ διακαλύψασα, γυμνὰ δὲ εἰς φῶς προαγαγοῦσα τὰ ἐνθύμια, τοῖς δυναμένοις ἐκ μικρᾶς ὑπομνήσεως τὰ ἀφανῆ διὰ τῶν φανερῶν θεωρεῖν. Ἐπειδὰν οὖν ἱκανῶς ὁ πρόεδρος διειλέχθαι δοκῇ, καὶ κατὰ προαίρεσιν ἀπηντηκέναι, τῇ μὲν ἡ διάλεξις εὐστόχως ταῖς ἐπιβολαῖς, τοῖς δὲ ἡ ἀκρόασις, κρότος ἐξ ἁπάντων ὡς ἂν συνηδομένων εἰς τὸ ἐπίλοιπον γίνεται. Καὶ ἔπειτα ὁ ἀναστὰς ὕμνον

ᾄδει πεποιημένον εἰς τὸν θεὸν, ἢ καινὸν αὐτὸς πεποιηκὼς, ἢ ἀρχαῖόν τινα τῶν πάλαι ποιητῶν. Μέτρα γὰρ καὶ μέλη καταλελοίπασι πολλὰ ἐπῶν τριμέτρων, προςοδίων, ὕμνων, παρασπονδείων, παραβωμίων, στασίμων, χορικῶν, στροφαῖς πολυστρόφοις εὖ διαμεμετρημένων. Μεθ᾽ ὃν καὶ οἱ ἄλλοι κατὰ τάξεις ἐν κόσμῳ προςήκοντι, πάντων κατὰ πολλὴν ἡσυχίαν ἀκροωμένων, πλὴν ὁπότε τὰ ἀκροτελεύτια καὶ ἐφύμνια ᾄδειν δέοι. Τότε γὰρ ἐξηχοῦσι πάντες τε καὶ πᾶσαι. Ὅταν δὲ ἕκαστος διαπεράνηται τὸν 902
ὕμνον, οἱ νέοι τὴν πρὸ μικροῦ λεχθεῖσαν τράπεζαν P.
εἰςκομίζουσιν, ἐφ᾽ ἧς τὸ παναγέστατον σιτίον, ἄρτος ἐζυμωμένος μετὰ προσοψήματος ἁλῶν, οἷς ὕσσωπος ἀναμέμικται, δι᾽ αἰδῶ τῆς ἀνακειμένης ἐν τῷ ἁγίῳ προνάῳ ἱερᾶς τραπέζης. Ἐπὶ γὰρ ταύτης εἰσὶν ἄρτοι καὶ ἅλες ἄνευ ἡδυσμάτων. Ἄζυμοι μὲν οἱ ἄρτοι, ἀμιγεῖς δὲ καὶ οἱ ἅλες. Προςῆκον γὰρ ἦν, τὰ μὲν ἁπλούστατα καὶ εἰλικρινέστατα τῇ κρατίστῃ τῶν ἱερῶν ἀπονεμηθῆναι μερίδι, λειτουργίας ἆθλον, τοὺς δὲ ἄλλους τὰ μὲν ὅμοια ζηλοῦν, ἀπέχεσθαι δὲ τῶν ἄρτων, ἵνα ἔχωσι προνομίαν οἱ κρείττονες.

§. 11. Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον τὴν ἱερὰν ἄγουσι παννυχίδα. Ἄγεται δὲ ἡ παννυχὶς τὸν τρόπον τοῦτον. Ἀνίστανται πάντες ἀθρόοι, καὶ κατὰ μέσον τὸ συμπόσιον δύο γίνονται τὸ πρῶτον χοροὶ, ὁ μὲν ἀνδρῶν, ὁ δὲ γυναικῶν. Ἡγεμὼν δὲ καὶ ἔξαρχος
485 αἱρεῖται καθ᾽ ἑκάτερον ἐντιμότατός τε καὶ ἐμμε-
M. λέστατος. Εἶτα ᾄδουσι πεποιημένους εἰς τὸν θεὸν ὕμνους πολλοῖς μέτροις καὶ μέλεσι, τῇ μὲν συνηχοῦντες, τῇ δὲ καὶ ἀντιφώνοις ἁρμονίαις ἐπιχειρονομοῦντες καὶ ἐπορχούμενοι, καὶ ἐπιθειάζοντες τοτὲ μὲν τὰ προςόδια, τοτὲ δὲ τὰ στάσιμα, στροφάς τε τὰς ἐν χρείᾳ καὶ ἀντιστρόφους ποιούμενοι. Εἶτα ὅταν ἑκάτερος τῶν ἀνδρῶν ἰδίᾳ καὶ τῶν γυναικῶν ἰδίᾳ καθ᾽ ἑαυτὸν ἑστιαθῇ, καθάπερ ἐν ταῖς βακχείαις ἀκράτου σπάσαντες τοῦ θεοφιλοῦς ἀναμίγνυνται,

καὶ γίνονται χορὸς εἷς ἐξ ἀμφοῖν, μίμημα τοῦ πά-
λαι συστάντος κατὰ τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν, ἕνεκα
τῶν θαυματουργηθέντων ἐκεῖ. Τὸ γὰρ πέλαγος
προστάξει θεοῦ, τοῖς μὲν σωτηρίας αἴτιον, τοῖς δὲ
πανωλεθρίας γίνεται. Ῥαγέντος μὲν γὰρ καὶ βιαί-
οις ἀνακοπαῖς ὑποσυρέντος καὶ ἑκατέρωθεν ἐξ ἐναν-
τίας οἷα τειχῶν παγέντων, τὸ μεθόριον διάστημα
εἰς λεωφόρον ὁδὸν καὶ ξηρὰν πᾶσαν ἀνατμηθὲν εὐ-
ρύνετο, δι᾽ ἧς ὁ λεὼς ἐπέζευξεν ἄχρι τῆς ἀντιπέρας
ἠπείρου, πρὸς τὰ μετέωρα παραπεμφθείς. Ἐπιδρα-
μόντος δὲ ταῖς παλιῤῥοίαις, καὶ τοῦ μὲν ἔνθεν, τοῦ
δὲ ἔνθεν εἰς τὸ χερσωθὲν ἔδαφος ἀναχυθέντος, οἱ ἐπ-
ακολουθήσαντες τῶν πολεμίων κατακλυσθέντες δια-
φθείρονται. Τοῦτο καὶ ἰδόντες καὶ παθόντες, ὃ καὶ
λόγου καὶ ἐννοίας καὶ ἐλπίδος μεῖζον ἔργον ἦν, ἐν-
θουσιῶντες ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες, εἷς γενόμενοι
χορὸς, τοὺς εὐχαριστηρίους ὕμνους εἰς τὸν σωτῆρα
θεὸν ᾖδον, ἐξάρχοντος τοῖς μὲν ἀνδράσι Μωϋσέως
τοῦ προφήτου, ταῖς δὲ γυναιξὶ Μαριὰμ τῆς προφή-
τιδος. Τούτῳ μάλιστα ἀπεικονισθεὶς ὁ τῶν θερα-
πευτῶν καὶ θεραπευτρίδων, μέλεσιν ἀντήχοις καὶ
ἀντιφώνοις πρὸς βαρὺν ἦχον τῶν ἀνδρῶν ὁ γυναι-
κῶν ὀξὺς ἀνακρινάμενος, ἐναρμόνιον συμφωνίαν ἀ- 903
ποτελεῖ, καὶ μουσικὴν ὄντως. Πάγκαλα μὲν τὰ νοή- P.
ματα, πάγκαλοι δὲ αἱ λέξεις, σεμνοὶ δὲ οἱ χορευταί.
Τὸ δὲ τέλος καὶ τῶν νοημάτων καὶ τῶν λέξεων καὶ
τῶν χορευτῶν εὐσέβεια. Μεθυσθέντες οὖν ἄχρι πρωΐας
τὴν καλὴν ταύτην μέθην, οὐ καρηβαροῦντες ἢ κα-
ταμύοντες, ἀλλὰ διεγερμένοι μᾶλλον ἢ ὅτε παρεγέ-
νοντο εἰς τὸ συμπόσιον, τάς τε ὄψεις καὶ ὅλον τὸ
σῶμα πρὸς τὴν ἕω στάντες, ἐπὰν θεάσωνται τὸν ἥ-
λιον ἀνίσχοντα, τὰς χεῖρας ἀνατείναντες εἰς οὐρανὸν
486 εὐημερίαν καὶ ἀλήθειαν ἐπεύχονται καὶ ὀξυωπίαν
M. λογισμοῦ. Καὶ μετὰ τὰς εὐχὰς εἰς τὰ ἑαυτοῦ ἕκα-
στος σεμνεῖα ἀναχωροῦσι, πάλιν τὴν συνήθη φιλο-
σοφίαν ἐμπορευσόμενοι καὶ γεωργήσαντες. Θερα-

πευτῶν μὲν δὴ πέρι τοσαῦτα θεωρίαν ἀσπασαμένων φύσεως, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ καὶ ψυχῇ μόνῃ βιωσάντων, οὐρανοῦ μὲν καὶ κοσμοῦ πολιτῶν, τῷ δὲ πατρὶ καὶ ποιητῇ τῶν ὅλων γνησίως συσταθέντων ὑπ' ἀρετῆς, ἥτις φιλίαν αὐτοῖς προεξένησεν οἰκειότατον γέρας, καλοκἀγαθίας προςθεῖσα πάσης ἀμεῖνον εὐτυχίας ἐπ' αὐτὴν ἀκρότητα φθάνον εὐδαιμονίας.

LIPSIAE,
EX OFFICINA HIRSCHFELDI.

PHILONIS JUDAEI

OPERA OMNIA.

TEXTUS EDITUS

AD FIDEM OPTIMARUM EDITIONUM.

VOL. VI.

CONTINENS LIBB. DE INCORRUPTIBILITATE MUNDI, IN FLACCUM, DE VIRTUTIBUS ET LEGATIONE AD CAIUM, DE MUNDO, FRAGMENTA. TUM SEQUUNTUR SCRIPTA EX ARMENIA LINGUA LATINE REDDITA, AC PRIMUM QUIDEM PRAETER PRAEFATIONEM EDITORIS LIPSIENSIS QUAESTIONES IN GENES. LIBB. I. II.

LIPSIAE

SUMTIBUS E. B. SCHWICKERTI.

1829.

BIBLIOTHECA SACRA

PATRUM ECCLESIAE GRAECORUM.

PARS II.

PHILONIS JUDAEI OPERUM OMNIUM

TOM. VI.

LIPSIAE
SUMTIBUS E. B. SCHWICKERTI.
1829.

ΦΙΛΩΝΟΣ ΙΟΥΔΑΙΟΥ
ΠΕΡΙ
ΑΦΘΑΡΣΙΑΣ ΚΟΣΜΟΥ.

DE

INCORRUPTIBILITATE MUNDI.

Exponuntur variae variorum de hac re opiniones, quas ad tria genera revocare licet; alii enim mundum neque ortum neque interiturum, alii et ortum et corruptibilem, alii denique creatum quidem, sed non periturum affirmant (1 — 3). Huic placito etiam adhaesit Plato (4), patremque eius Hesiodum fuisse putant; sed longe antiquior Hesiodo Moses hoc idem Iudaeos docuit (5). Aeternitatem mundi praeter ceteros praestantissime ita demonstravit Critolaus Peripateticus, ut vel Stoicorum aliqui in eandem sententiam ire argumentorum vi cogerentur (6 — 11). Non perit, disputat ille inter alia, mundus, neque terra, quippe quae medium et aptissimum locum teneat, in quo moveri non potest (12); deus quoque sine consilio vel temere agere videretur, si, quod fecit, temere perderet (13); cum perituro mundo interiret etiam totum terrestrium genus; fieri igitur non potest ut pereat (14). Et quod tempus ingenitum est, sequitur denique ut mundus etiam sit ingenitus (15). Haec Critolaus. Boëthus philosophus idem demonstravit hoc nisus argumento, quod mundum neque comburi (16 — 18), neque post combustionem semet ipsum instaurare posse docerent (19 — 21). Neque vero mundus corrumpitur, quod alii somniarunt, aut additione, aut subtractione, aut transpositione, aut alteratione (22). Neque etiam officit aeternitati mundi, quod terrae superficies sit inaequalis, quod mare passim recedit, ita ut comminui videatur, quod singulae universi partes corrumpuntur, et speciatim quod animalia terrestria intereunt, ut argumentis clarissimis docuit Theophrastus (23 — 27).

---

487 §. 1. Ἐπὶ μὲν παντὸς ἀδήλου καὶ σπουδαίου 938
M. πράγματος θεὸν καλεῖν ἄξιον, διότι ἀγαθός ἐστι γε- P
νέτης, καὶ οὐδὲν ἄδηλον παρ' αὐτῷ τὴν ὅλων ἀκριβεστάτην ἐπιστήμην εἰληχότι· πρὸς δὲ τὸν ὑπὲρ ἀφθαρσίας τοῦ κόσμου λόγον ἀναγκαιότατον. Οὔτε γὰρ ἐν αἰσθητοῖς παντελέστερόν τι τοῦ κόσμου, οὔτε ἐν νοητοῖς θεοῦ τελειότερον. Ἀεὶ δὲ αἰσθήσεως ἡγεμὼν νοῦς, καὶ νοητὸν αἰσθητοῦ, τὰ δὲ τῶν ὑπηκόων παρ' ἡγεμόνος τε καὶ ἐπιστάτου· πόνος φιλοκευστεῖν, οἷς ἐμπέφυκε πόθος ἀληθείας πλείων. Εἰ μὲν οὖν ἐνασκηθέντες τοῖς φρονήσεως καὶ σωφροσύνης καὶ πᾶσιν ἀρετῆς δόγμασιν, ἀπεῤῥιψάμεθα τὰς ἐκ παθῶν καὶ νοσημάτων κηλῖδας, οὐκ ἂν ἴσως ἀπηξίωσεν ὁ θεὸς ἄκρως κεκαθαρμέναις καὶ φαιδρυ- 939
ναμέναις αὐτοειδῶς ψυχαῖς ἐπιστήμην τῶν οὐρα- P
νίων, ἢ δι' ὀνειράτων, ἢ διὰ χρήσεων, ἢ διὰ σημείων, ἢ τεράτων ὑφηγεῖσθαι. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοὺς ἀφροσύνης καὶ ἀδικίας, καὶ τῶν ἄλλων κακιῶν ἀνα-
488 μαξάμενοι στοχασμοὺς καὶ τύπους δυσεκπλύτους
M. ἔχομεν, ἀγαπᾶν χρὴ, καὶ ἂν εἰκόσι δι' αὐτῶν μίμημά τι τῆς ἀληθείας ἀνευρίσκωμεν. Ἄξιον οὖν τοὺς ζητοῦντας, εἰ ἄφθαρτος ὁ κόσμος, — ἐπειδὴ καὶ φθορὰ καὶ κόσμος τῶν πολλαχοῦ λεγομένων ἐστὶν, — ἑκάτερον πρῶτον ἐρευνῆσαι τῶν ὀνομάτων, ἵνα καθ' ὃ σημαίνεται νυνὶ καὶ τέτακται διαγνῶμεν. Καὶ οὐχ ὅσα δηλοῦνται καταριθμητέον, ἀλλ' ὅσα πρὸς τὴν παροῦσαν διδασκαλίαν χρήσιμα.

§. 2. Λέγεται τοίνυν ὁ κόσμος καθ' ἓν μὲν πρῶτον σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἄστρων κατὰ περιοχὴν γῆς, καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς ζώων καὶ φυτῶν· καθ' ἕτερον δὲ μόνος οὐρανός. Εἰς ὃν ἀπιδὼν Ἀναξαγόρας πρὸς τὸν πυνθανόμενον, ἧς ἕνεκα αἰτίας τὰ πολλὰ πειρᾶται διανυκτερεύειν ὕπαιθρος, ἀπεκρίνατο, τοῦ τὸν κόσμον θεάσασθαι, τὰς χορείας καὶ περιφορὰς τῶν ἀστέρων αἰνιττόμενος. Κατὰ

δὲ τρίτον, ὡς δοκεῖ τοῖς Στωϊκοῖς, διήκουσα ἄχρι τῆς ἐκπυρώσεως οὐσία τις ἢ διακεκοσμημένη, ἢ ἀδιακόσμητος, ἧς τῆς κινήσεώς φασιν εἶναι τὸν χρόνον διάστημα. Νῦν δέ ἐστιν ἡ σκέψις περὶ τοῦ κόσμου τοῦ κατὰ τὸ πρῶτον σημαινόμενον, ὃς ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐξ ὧν συνέστηκε. Λέγεται μέντοι καὶ φθορὰ ἥ τε πρὸς τὸ χεῖρον μεταβολή· λέγεται δὲ καὶ ἡ τοῦ ὄντος ἀναίρεσις παντελής, ἣν καὶ ἀνύπαρκτον ἀναγκαῖον λέγειν. Ὥςπερ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος οὐδὲν γίνεται, οὐδ' εἰς τὸ μὴ ὂν φθείρεται. Ἐκ τοῦ γὰρ οὐδαμῇ ὄντος ἀμήχανόν ἐστι γενέσθαι τι, τό τε ὂν ἐξαπολεῖσθαι ἀνήνυστον καὶ ἄπαυστον. Καὶ ὁ τραγικός,

...... θνήσκει δ' οὐδὲν
τῶν γινομένων, διακρινόμενον δ'
ἄλλο πρὸς ἄλλου
μορφὴν ἑτέραν ἀπέδειξεν.

Οὐδέ γε οὕτως ἐστὶν εὔηθες τὸ ἀπορεῖν, εἰ ὁ κόσμος εἰς τὸ μὴ ὂν φθείρεται, ἀλλ' εἰ δέχεται τὴν ἐκ τῆς διακοσμήσεως μεταβολήν, τὰς ποικίλας μορφὰς στοιχείων τε καὶ συγκριμάτων εἰς μίαν τε καὶ τὴν αὐτὴν ἰδέαν ἀναλυθείς, ἢ ὥςπερ ἐν τοῖς θλάσμασι καὶ τοῖς κατάγμασι δεξάμενος παντελῆ σύγχυσιν.

489 §. 3. Τριτταὶ δὲ περὶ τοῦ ζητουμένου γεγόνασι
M. δόξαι, τῶν μὲν ἀΐδιον τὸν κόσμον φαμένων, ἀγένητόν τε καὶ ἀνώλεθρον· τῶν δὲ ἐξ ἐναντίας γενητόν τε καὶ φθαρτόν. Εἰσὶ δὲ οἱ παρ' ἑκατέρων ἐκλαβόντες, τὸ μὲν γενητὸν παρὰ τῶν ὕστερον, παρὰ δὲ τῶν
πρότερον τὸ ἄφθαρτον, μικτὴν δόξαν ἀπέλιπον, γε- 940
νητὸν καὶ ἄφθαρτον οἰηθέντες εἶναι αὐτόν. Δημό- P.
κριτός μὲν οὖν καὶ Ἐπίκουρος καὶ ὁ πολὺς ὅμιλος τῶν ἀπὸ τῆς στοᾶς φιλοσόφων, γένεσιν καὶ φθορὰν ἀπολείπουσι τοῦ κόσμου, πλὴν οὐχ ὁμοίως. Οἱ μὲν γὰρ πολλοὺς κόσμους ὑπογράφουσιν, ὧν τὴν μὲν γένεσιν ἀλληλοτυπίαις καὶ ἐπιπλοκαῖς ἀτόμων ἀνατιθέασι, τὴν δὲ φθορὰν ἀντικοπαῖς καὶ προσρά-

ξεσι τῶν γεγονότων. Οἱ δὲ Στωϊκοὶ κόσμον ἕνα, γενέσεως δ' αὐτοῦ θεὸν αἴτιον, φθορᾶς δὲ μηκέτι θεὸν, ἀλλὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἐν τοῖς οὖσι πυρὸς ἀκαμάτου δύναμιν, χρόνων μακραῖς περιόδοις ἀναλύουσαν τὰ πάντα εἰς ἑαυτὴν, ἐξ ἧς πάλιν αὖ ἀναγέννησιν κόσμου συνίστασθαι προμηθείᾳ τοῦ τεχνίτου. Δύναται δὲ κατὰ τούτους ὁ μέν τις κόσμος ἀΐδιος, ὁ δέ τις φθαρτὸς λέγεσθαι. Φθαρτὸς μὲν, ὁ κατὰ διακόσμησιν, ἀΐδιος δὲ, ὁ κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν παλιγγενεσίαις καὶ περιόδοις ἀθανατιζόμενος οὐδέποτε ληγούσαις. Ἀριστοτέλης δὲ, μήποτ' εὐσεβῶς καὶ ὁσίως ἐπιστάμενος, ἀγένητον καὶ ἄφθαρτον ἔφη τὸν κόσμον εἶναι. Δεινὴν δὲ ἀθεότητα κατεγίνωσκε τῶν τὰ ἐναντία διεξιόντων, οἳ τῶν χειροκμήτων οὐδὲν ᾠήθησαν διαφέρειν τοσοῦτον ὁρατὸν θεὸν, ἥλιον καὶ σελήνην καὶ τὸ ἄλλο τῶν πλανήτων καὶ ἀπλανῶν, ὡς ἀληθῶς περιέχοντα πᾶν θεῖον· ἔλεγέ τε ὡς ἔστιν ἀκούειν, καὶ κατακερτομῶν, ὅτι πάλαι μὲν ἐδεδίει περὶ τῆς οἰκίας, μὴ βιαίοις πνεύμασιν, ἢ χειμῶσιν ἐξαισίοις, ἢ χρόνῳ, ἢ ῥᾳθυμίᾳ τῆς ἁρμοττούσης ἐπιμελείας ἀνατραπῇ· νυνὶ δὲ φόβον ἐπικεκρεμάσθαι μείζονα πρὸς τῶν τὸν ἅπαντα κόσμον τῷ λόγῳ καθαιρούντων. Ἔνιοι δὲ οὐκ Ἀριστοτέλη τῆς δόξης εὑρετὴν λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν Πυθαγορείων τινάς· ἐγὼ δὲ καὶ Ὀκέλλου συγγράμματι Λευκανοῦ γένος ἐπιγραφομένῳ περὶ τῆς τοῦ παντὸς φύσεως ἐνέτυχον, ἐν ᾧ ἀγένητόν τε καὶ ἄφθαρτον οὐκ ἀπε-
490 φαίνετο μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἀποδείξεων κατεσκεύαζε
M. τὸν κόσμον εἶναι.

§. 4. Γενητὸν δὲ καὶ ἄφθαρτόν φασιν ὑπὸ Πλάτωνος ἐν Τιμαίῳ δηλοῦσθαι, διὰ τῆς θεοπρεποῦς ἐκκλησίας, ἐν ᾗ λέγεται πρὸς τοὺς νεωτέρους θεοὺς ὑπὸ τοῦ πρεσβυτάτου καὶ ἡγεμόνος, "Θεοὶ θεῶν, ὧν ἐγὼ δημιουργὸς πατήρ τε ἔργων, ἄλυτα ἐμοῦ γε θέλοντος. Τὸ μὲν οὖν δὴ δεθὲν πᾶν λυτόν· τό γε μὴν καλῶς ἁρμοσθὲν καὶ ἔχον εὖ λύειν

ἐθέλειν, κακοῦ. Διὸ καὶ ἐπείπερ γεγένησθε, ἀθά-
νατοι μὲν οὐκ ἐστὲ οὐδὲ ἄλυτοι τὸ πάμπαν· οὔτι
γε μὴν λυθήσεσθέ γε, οὐδὲ τεύξεσθε θανάτου μοίρας, 941
τῆς ἐμῆς βουλήσεως μείζονος ἔτι δεσμοῦ καὶ κυριω- P.
τέρου λαχόντες ἐκείνων, οἷς ὅτε ἐγίγνεσθε συνεδεῖ-
σθε." Τινὲς δὲ οἴονται σοφιζόμενοι κατὰ Πλάτωνα
γενητὸν λέγεσθαι τὸν κόσμον, οὐ τῷ λαβεῖν γενέσεως
ἀρχὴν, ἀλλὰ τῷ εἴπερ ἐγίγνετο, μὴ ἂν ἑτέρως, ἢ
τὸν εἰρημένον συστῆναι τρόπον, ἢ διὰ τὸ ἐν γενέ-
σει καὶ μεταβολῇ τὰ μέρη θεωρεῖσθαι. Βέλτιον δὲ
καὶ ἀληθέστερον ὑπονοεῖν τὸ πρότερον, οὐ μόνον
ὅτι διὰ παντὸς τοῦ συγγράμματος, πατέρα μὲν καὶ
ποιητὴν καὶ δημιουργὸν τὸν θεοπλάστην ἐκεῖνόν φα-
σιν, καλλίεργον δὲ καὶ ἔγγονον τουτονὶ τὸν κόσμον,
ἀπ' ἀρχετύπου καὶ νοητοῦ παραδείγματος μίμημα
αἰσθητὸν, πάνθ' ὅσα ἐκεῖνο νοητὰ περιέχοντα αἰ-
σθητὰ ἐν αὑτῷ, τελειοτάτου πρὸς νοῦν τελειότατον
ἐκμαγεῖον πρὸς αἴσθησιν. Ἀλλ' ὅτι καὶ Ἀριστοτέλης
ταῦτα μαρτυρεῖ περὶ Πλάτωνος, διὰ τὴν τῆς φιλο-
σοφίας αἰδῶ μηδὲν ἂν ψευσάμενος, καὶ διότι πιστό-
τερος οὐδεὶς ὑφηγητὴς γνωρίμου μαρτυρεῖν, καὶ
μάλιστα τοιούτου, ὃς οὐ πάρεργον ἔθετο παιδείαν
ἀψικόρῳ ῥᾳθυμίᾳ, προςυπερβάλλειν δὲ σπουδάσας
τὰς τῶν παλαιῶν εὑρέσεις ἔνια τῶν ἀναγκαιοτάτων εἰς
ἕκαστον φιλοσοφίας μέρος καινοτομήσας προςεξεύρετο.

§. 5. Πατέρα δὲ τοῦ Πλατωνικοῦ δόγματος ἔνιοι νομίζουσι τὸν ποιητὴν Ἡσίοδον, γενητὸν καὶ ἄφθαρτον οἰόμενοι τὸν κόσμον ὑπ' ἐκείνου λέγεσθαι, γενητὸν μὲν, ὅτι φησὶν,

Ἤτοι μὲν πρώτιστα Χάος γένετ', αὐτὰρ ἔπειτα
Γαῖ' εὐρύστερνος, πάντων ἕδος ἀσφαλὲς αἰεί·

ἄφθαρτον δὲ, ὅτι διάλυσιν καὶ φθορὰν οὐ μεμήνυκεν αὐτοῦ. Χάος δὲ ὁ μὲν Ἀριστοτέλης τόπον οἴεται εἶναι, ὅτι τὸ δεξόμενον ἀνάγκη προϋποκεῖσθαι σώματι, τῶν δὲ Στωϊκῶν ἔνιοι τὸ ὕδωρ, παρὰ τὴν χύσιν τὸ ὄνομα πεποιῆσθαι νομίζοντες. Ὁποτέρως δ'

ἂν ἔχοι, τὸ γενητὸν εἶναι τὸν κόσμον ἐναργέστατα
παρ' Ἡσιόδῳ μεμήνυται. Μακροῖς δὲ χρόνοις πρό-
τερον ὁ τῶν Ἰουδαίων νομοθέτης Μωϋσῆς, γενητὸν
491 καὶ ἄφθαρτον ἔφη τὸν κόσμον ἐν ἱεραῖς βίβλοις —
M. εἰσὶ δὲ πέντε — ὧν τὴν πρώτην ἐπέγραψε γένεσιν,
ἐν ᾗ ἄρχεται τὸν τρόπον τοῦτον, „Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν
ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος
καὶ ἀκατασκεύαστος" *). Εἶτα προελθὼν ἐν τοῖς
ἔπειτα μηνύει πάλιν, ὅτι ἡμέραι καὶ νύκτες, καὶ
ὧραι καὶ ἐνιαυτοὶ, σελήνη τε καὶ ἥλιος, οἳ χρό-
νου μετρήσεως φύσιν ἐδέξαντο, μετὰ τοῦ παντὸς
οὐρανοῦ μοίρας ἀθανάτου λαχόντες διατελοῦσιν
ἄφθαρτοι. Τοὺς δὲ ἀγένητον καὶ ἄφθαρτον κατα- 942
σκευάζοντας λόγους, ἕνεκα τῆς πρὸς τὸ ὁρατὸν αἰ- P.
δοῦς, τακτέον προτέρους, οἰκείαν ἀρχὴν λαβόντας.
Ἅπασι τοῖς φθορὰν ἐνδεχομένοις αἰτίαι διτταὶ τῆς
ἀπωλείας, ἡ μὲν ἐντὸς, ἡ δὲ ἐκτὸς προϋπόκεινται·
Σίδηρον οὖν καὶ χαλκὸν καὶ τὰς τοιουτοτρόπους οὐσίας
εὕροις ἂν ἀφανιζομένας ἐξ ἑαυτῶν μὲν, ὅταν ἑρπη-
νώδους νοσήματος τρόπον ἰὸς ἐπιδραμὼν διαφάγῃ·
πρὸς δὲ τῶν ἐκτὸς, ὅταν ἐμπιπραμένης οἰκίας, ἢ
πόλεως συναναφλεχθεῖσαι τῇ πυρὸς βιαίῳ ῥιπῇ δια-
λύθωσιν. Ὁμοιοτρόπως δὲ καὶ ζώοις ἐπιγίνεται τε-
λευτὴ, νοσήσασι μὲν ἐξ ἑαυτῶν, ὑπὸ δὲ τῶν ἐκτὸς
σφαττομένοις ἢ καὶ λευομένοις ἢ ἐμπιπραμένοις, ἢ
θάνατον οὐ καθαρὸν τὸν δι' ἀγχόνης ὑπομένουσιν.
Εἰ δὲ φθείρεται καὶ κόσμος, ἐξ ἀνάγκης ἤτοι ὑπό τινος
τῶν ἐκτὸς, ἢ πρός τινος τῶν ἐν αὐτῷ φθαρήσε-
ται δυνάμεων. Ἀμήχανον δὲ ἑκάτερον. Ἐκτὸς μὲν
γὰρ οὐδέν ἐστι τοῦ κόσμου, πάντων εἰς τὴν συμ-
πλήρωσιν αὐτοῦ συνερανισθέντων. Οὕτω γὰρ εἷς τε
ἔσται καὶ ὅλος, καὶ ἀγήρως· εἷς μὲν, διὰ τὸ ἀπο-
λειφθέντων τινῶν, ἕτερον ἂν τῷ νῦν ὄντι γενέσθαι
ὅμοιον· ὅλος δὲ, ἕνεκα τοῦ σύμπασαν τὴν οὐσίαν

---

*) Gen. 1, 1.

εἰς αὐτὸν ἐξαναλῶσθαι· ἀγήρως δὲ καὶ ἄνοσος, ἐπειδὴ τὰ νόσοις καὶ γήρᾳ σώματα ἁλωτὰ, θερμότησι καὶ ψυχρότησι καὶ ταῖς ἄλλαις ἐναντιότησι προςεμπιπτούσαις ἔξωθεν ἰσχυρῶς ἀνατρέπεται, ὧν οὐδεμία δύναμις ἀποδρᾶσα κυκλοῦται καὶ ἐπιτίθεται παθῶν, μηδενὸς ἀποστάντος μέρους, ὁλοκλήρων ἐγκατειλημμένων εἴσω. Εἰ δὲ ἄρα τί ἐστιν ἐκτὸς, πάντως ἂν εἴη κενὸν, ἢ ἡ ἀπαθὴς φύσις, ἣν ἀδύνατον παθεῖν τι ἢ δρᾶσαι. Καὶ μὴν οὐδὲ ὑπό τινος αἰτίας διαλυθήσεται τῶν ἐντὸς αὐτοῦ. Πρότερον μὲν ἐπειδὴ τοῦ ὅλου τὸ μέρος καὶ μεῖζον ἔσται καὶ κραταιότερον, ὅπερ ἐστὶν ἀτοπώτατον. Ὁ γὰρ
492 κόσμος ἀνυπερβλήτῳ κράτει χρώμενος ἄγει τὰ
M. πάντα μέρη πρὸς μηδενὸς αὐτῶν ἀγόμενος. Ἔπειτα, διότι δεττῶν οὐσῶν φθορᾶς αἰτιῶν, τῆς μὲν ἐντὸς, τῆς δὲ ἐκτὸς, ἃ τὴν ἑτέραν οἴεται ὑπομένειν, δεκτικὰ καὶ τῆς ἑτέρας ἐστὶ πάντως. Σημεῖον δὲ, βοῦς καὶ ἵππος καὶ ἄνθρωπος, καὶ τὰ παραπλήσια ζῶα, διότι πέφυκεν ἀναιρεῖσθαι ὑπὸ σιδήρου καὶ νόσῳ τελευτήσει. Χαλεπὸν γὰρ, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον εὑρεῖν, ὃ τὴν νοητὴν ἔξωθεν αἰτίαν πεφυκὸς ὑπομένειν, τῆς φθορᾶς ἄδεκτον ἔσται **, ὑποστῆναι καθ' ἑαυτὸν, ἡνίκα κόσμος οὐκ ἦν. Τὸ γὰρ μὴ ὑπάρχον οὐδὲ κινεῖται, διάστημα δὲ κοσμικῆς κινήσεως ἐδείχθη ὁ χρόνος ὤν. Ἀνάγκη τοίνυν ἑκάτερον ἐξ
ἀϊδίου ὑφιστάναι, γενέσεως ἀρχὴν μὴ λαβόντα, 943
τὰ δὲ διαφθορᾶς ἀνεπίδεκτα. Τάχα τις εὑρεσιλογῶν P.
Στωϊκὸς ἐρεῖ, τὸν χρόνον ἀποδέδοσθαι διάστημα τῆς τοῦ κόσμου κινήσεως, οὐχὶ τοῦ νῦν ἰδίᾳ κεκοσμημένου μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν ἐπινοουμένου. Πρὸς ὃν λεκτέον, "Τὴν ἀκοσμίαν, ὦ γενναῖε, μετατιθεὶς τὰ ὀνόματα, κόσμον καλεῖς. Εἰ γὰρ οὗτος ὃν ὁρῶμεν ἐτύμως καὶ προςφυέστατα κόσμος κέκληται, διατεταγμένος καὶ διακεκοσμημένος, ἅτ' ἀπ' ἀνθρώπου τέχνης ὑκρότητι, τὴν πρὸς πῦρ αὐτοῦ μεταβολὴν δεόντως ἄν τις ἀκοσμίαν ὀνομάσαι."

§. 6. *Κριτόλαος δὲ τῶν κεχορευκότων Μούσαις τῆς Περιπατητικῆς ἐραστὴς φιλοσοφίας, τῷ περὶ τῆς ἀϊδιότητος κόσμου δόγματι συνειπὼν, ἐχρήσατο τοιαύταις πίστεσιν. "Εἰ γέγονεν ὁ κόσμος, ἀνάγκη καὶ τὴν γῆν γεγονέναι· εἰ δὲ ἡ γῆ γενητὴ, πάντως καὶ τὸ ἀνθρώπων γένος. Ἄνθρωπος δὲ ἀγέννητον, ἐξ ἀϊδίου τοῦ γένους ὑφεστὼς ὥςπερ ἐπιδειχθήσεται· ἀΐδιος ἄρα καὶ ὁ κόσμος." Τὸ δὲ ὑπερτεθὲν ἤδη κατασκευαστέον, εἰ δεῖ καὶ ἀποδείξεως τοῖς οὕτως ἐμφανέσι. Δεῖ δὲ, ὡς ἔοικεν, ἕνεκα τῶν μυθοπλαστῶν, οἳ ψευσμάτων ἀναπλήσαντες τὸν βίον, ἀλήθειαν ὑπερόριον πεφυγαδεύκασιν, οὐ μόνον πόλεις καὶ οἴκους, ἀλλὰ καὶ ἕνα ἕκαστον τοῦ κτήματος χηρεύειν βιασάμενοι, καὶ πρὸς τὸν τῆς ὁράσεως ὁλκὸν, μέτρα καὶ ῥυθμοὺς δέλεαρ εἰς ἐνέδραν ἐπινοήσαντες, οἷς ἀφρόνων ὦτα καταγοητεύουσι, καθάπερ ὀφθαλμοὺς αἱ ἄμορφοι καὶ εἰδεχθεῖς ἑταῖραι περιάπτοις καὶ νόθῳ κόσμῳ, χηρείᾳ γνησίου. Λέγουσι γὰρ, ὅτι ἡ ἐξ ἀλλήλων γένεσις ἀνθρώπων, νεώτερον φύσεως ἔργον· ἀρχεγονώτερον*
493 *δὲ καὶ πρεσβύτερον, ἡ ἐκ γῆς, ἐπειδὴ πάντων*
M. *μήτηρ ἐστὶ καὶ νενόμισται. Τοὺς δὲ ᾀδομένους παρ' Ἕλλησι σπαρτοὺς λέγουσιν ἐκφῦναι καθάπερ νῦν τὰ δένδρα, τελείους καὶ ἐνόπλους γῆς παῖδας. Ὅτι δὲ μύθου πλάσμα τοῦτ' ἐστὶ, συνιδεῖν ἐκ πολλῶν ῥᾴδιον. Αὐτίκα τῷ πρώτῳ γενομένῳ ἔδει καθ' ὡρισμένα μέτρα καὶ ἀριθμοὺς χρόνων αὐξήσεως. Βαθμοὺς γάρ τινας ἡ φύσις τὰς ἡλικίας ἐγέννησε, δι' ὧν τρόπον τινὰ ἀναβαίνει καὶ κάτεισιν ἄνθρωπος. Ἀναβαίνει μὲν αὐξόμενος, κατέρχεται δὲ ἐν ταῖς μειώσεσιν. Ὅρος δὲ ὁ τῶν ἀνωτάτω βαθμῶν ἀκμὴ, πρὸς ὃν φθάσας τις, οὐκέτι πρόεισιν. Ἀλλ' ὥςπερ οἱ διαυλοδρομοῦντες ἀνακάμπτουσι τὴν αὐτὴν ὁδὸν, ὅσα παρ' ἰσχυούσης νεότητος ἔλαβεν, ἀποδιδοὺς ἐνασθενεῖ γήρᾳ. Τὸ δὲ γεννηθῆναί τινας οἴεσθαι τελείους ἐξ ἠγνοηκότων ἐστὶ νόμους φύσεως,*

θεσμοὺς ἀκινήτους. Αἱ μὲν γὰρ ἡμέτεραι γνῶμαι
προσαναματτόμεναι τὸ πλημμελὲς ἐκ τοῦ συνεζευγμέ- 944
νου θνητοῦ, τροπὰς καὶ μεταβολὰς εἰκότως ἐνδέ- P.
χονται, ἄτρεπτα δὲ τὰ τῆς τῶν ὅλων ἐστὶ φύσεως,
ἅτε πάντων ἐπικρατούσης, καὶ διὰ βεβαιότητα τῶν
ἅπαξ γνωσθέντων τοὺς ἐξ ἀρχῆς παγέντας ὅρους
ἀκινήτους διαφυλαττούσης. Εἴπερ οὖν ἐνόμιζεν ἁρ-
μόττον ἀποτίκτεσθαι τελείους, καὶ νῦν ἂν ἐτελειο-
γονεῖτο ἄνθρωπος, μὴ βρέφος, μὴ παῖς, μὴ μειρά-
κιον γινόμενος, ἀλλ' ἀνὴρ εὐθὺς ὤν, ἴσως δὲ καὶ
πρὸς ἅπαν ἀγήρως καὶ ἀθάνατος· ᾧ γὰρ μὴ αὔ-
ξησις, μηδὲ μείωσις πρόςεστιν. Αἱ μὲν γὰρ ἄχρι
τῆς ἀνδρὸς ἡλικίας μεταβολαὶ κατ' αὔξησιν, αἱ δ'
ἀπὸ ταύτης ἄχρι καὶ γήρως καὶ τελευτῆς κατὰ μείω-
σιν συνίστανται. Τῷ δὲ μὴ κοινωνοῦντι τῶν προ-
τέρων, καὶ τὰς ἑπομένας εὔλογον μὴ ἐπιγίγνεσθαι.
Τί δὲ ἐμποδὼν ἦν ἀνθρώπους καθάπερ φασὶ πρό-
τερον, καὶ νῦν βλαστάνειν; Οὔπω καὶ ἡ γῆ γεγή-
ρακεν, ὡς διὰ χρόνου μῆκος ἐστειρῶσθαι δοκεῖν·
ἀλλ' ἐν ὁμοίῳ μένει νεάζουσα ἀεί, διότι τετάρτη
μοῖρα τοῦ παντός ἐστι, καὶ ἕνεκα τῆς τοῦ ὅλου
διαμονῆς ὀφείλει μὴ φθίνειν, ἐπεὶ καὶ τὰ ἀδελφὰ
στοιχεῖα αὐτῆς, ὕδωρ, ἀήρ τε καὶ πῦρ, ἀγήρω
διατελεῖ. Πίστις δὲ ἐναργὴς τῆς ἀδιαστάτου καὶ
ἀϊδίου περὶ γῆν ἀκμῆς, τὰ φυόμενα. Καθαρθεῖσα
γὰρ ἢ ποταμῶν ἀναχύσεσιν, ὥςπερ φασὶν Αἴγυπτον,
ἢ τοῖς ἐτησίοις ὄμβροις, τὸν ἐκ τῆς φθορᾶς κάμα-
τον ὑπανίεται καὶ χαλᾶται, καὶ ἔπειτα διαναπαυσα-
μένη, τὴν οἰκείαν δύναμιν ἀνακτᾶται μέχρι παντε-
λοῦς ῥώμης, εἶτ' ἄρχεται πάλιν τῆς τῶν ὁμοίων
γενέσεως τροφὰς ἀφθόνους ἁπάσαις ζώων ἰδέαις
ἀναδιδοῦσα.

494 §. 7. Παρ' ὃ μοι δοκοῦσιν οὐκ ἄπο σκοποῦ
M. ποιηταὶ Πανδώραν αὐτὴν ὀνομάσαι, πάντα δωρου-
μένην, καὶ τὰ πρὸς ὠφέλειαν καὶ ἡδονῆς ἀπόλαυσιν,
οὐ τισὶν, ἀλλὰ πᾶσιν, ὅσα ψυχῆς μεμοίραται. Εἰ

γοῦν τις ἔαρος ἀκμάσαντος πτερωθεὶς ἀρθείη μετάρ-
σιος καὶ κατίδοι τὴν ὀρεινὴν καὶ πεδιάδα, τὴν μὲν
εὔχορτον καὶ χλοηφόρον, πόας καὶ χιλὸν, κριθάς τε
καὶ πυροὺς, καὶ μυρίας ἄλλας σπαρτῶν φύσεις ἀνα-
διδοῦσαν, ἅς τε γεωργοὶ κατεβάλοντο καὶ ἃς ἀπαυ-
τοματίζουσα ἡ τοῦ ἔτους ὥρα παρέχεται· τὴν δὲ
κλάδοις καὶ φυλλάσι κατάσκιον, οἷς ἐπικοσμεῖται τὰ
δένδρα, καὶ καρπῶν περιπληθεστάτην, οὐχὶ τῶν
πρὸς ἐδωδὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ οἷς πόνους ἀκεῖσθαι
συμβέβηκεν, — ὁ μὲν γὰρ τῆς ἐλαίας καρπὸς σώ-
ματος κάματον ἰᾶται, ὁ δὲ τῆς ἀμπέλου ποθεὶς
μετρίως ἐπιχαλᾷ τὰς σφοδρὰς ὀδύνας ψυχῆς — ἔτι
δὲ τὰς ἀπὸ τῶν ἀνθῶν ἀναφερομένας εὐωδεστέρας
αὔρας, καὶ τὰς τῶν χρωμάτων ἀμυθήτους ἰδιότητας
τέχνῃ δαιμονίῳ πεποικιλμένας. Τὴν δὲ ὄψιν ἀπο-
κλίνας ἀπὸ τῶν ἡμέρων, ἐν μέρει πάλιν ἀγρίους, 945
καὶ κέδρους, πεύκας, ἐλάτας, δρυῶν ὕψη περιμη- P
κέστατα, τὰς ἄλλων τῶν ἀγρίων συνεχεῖς καὶ βα-
θείας ὕλας περιαθρήσειεν, αἳ τὰ πλεῖστα καὶ μέ-
γιστα τῶν ὀρῶν καὶ τὴν πολλὴν ὅση βαθύγειος τῆς
ὑπερορίας συσκιάζουσι, γνώσεται τὴν ἀνένδοτον καὶ
ἀκάματον τῆς γῆς ἀεὶ νεαζούσης ἀκμήν. Ὥςτ᾽ οὐ-
δὲν ἐλαττωθεῖσα τῆς παλαιᾶς ἰσχύος καὶ νῦν ἂν, εἴγε
τὸ πρότερον, ἔτικτεν ἀνθρώπους, ὑπὲρ δυοῖν τοῖν
ἀναγκαιοτάτοιν· ἑνὸς μὲν, τοῦ μὴ λειποτακτεῖν τάξιν
οἰκείαν, καὶ μάλιστα ἐν σπορᾷ καὶ γενέσει τοῦ χερ-
σαίων ἁπάντων ἀρίστου καὶ ἡγεμόνος ἀνθρώπου·
δευτέρου δὲ, γυναικὸς ἐπικουρίας, αἳ κύουσαι μὲν
βαρυτάτοις ἄχθεσι δέκα που μῆνας βιάζονται, μέλ-
λουσαι δ᾽ ἀποτίκτειν, πολλάκις ὠδῖσιν αὐταῖς ἀπο-
θνήσκουσιν· ὅλως οὐκ εὐήθεια δεινὴ, μήτραν
ὑπολαμβάνειν γῆν ἐγκεκολπίσθαι πρὸς ἀνθρώπων
σποράν; Τὸ γὰρ ζωογονοῦν χωρίον ἐστὶ μήτρα,
φύσεως, ὡς εἶπέ τις, ἐργαστήριον, ἐν ᾧ ζῶα μόνον
διαπλάττεται· τὸ δὲ οὐ γῆς μέρος ἐστὶν, ἀλλὰ
ζώου θήλεος δημιουργηθὲν εἰς γένεσιν, ἐπεὶ καὶ

μαζοὺς καθάπερ γυναικὶ γῇ φατέον, ἡνίκα ἀνθρωπογονεῖ προςγενέσθαι, τροφὴν ἵν' ἔχωσιν οἰκείαν οἱ πρῶτοι ἀποκυηθέντες. Ἀλλὰ γὰρ οὐ ποταμὸς, οὐ πηγή τις οὐδαμοῦ τῆς οἰκουμένης ἀνθ' ὕδατος μνημονεύεταί ποτε ὀμβρῆσαι γάλα. Πρὸς δὲ τούτοις, ὥςπερ γαλακτοτροφεῖσθαι χρὴ τὸ ἀρτίγονον, οὕτω καὶ τῇ δι' ἀμπεχόνης σκέπῃ χρῆσθαι, διὰ τὰς ἀπὸ
495 κρυμοῦ καὶ θάλπους ἐγγινομένας τοῖς τρεφομένοις
M. ζημίας· οὗ χάριν μαῖαι καὶ μητέρες, αἷς ἀναγκαία φροντὶς ἔρχεται τῶν γεννωμένων, κατασπαργανοῦσι τὰ βρέφη. Τοὺς δὲ γηγενεῖς φύντας, πῶς οὐκ ἄν τις εὐθὺς διέφθειρε γυμνοὺς ἐαθέντας, ἢ ἀέρος κατάψυξις, ἢ ἀφ' ἡλίου φλογμός; Κρυμοὶ γὰρ καὶ θάλπη κρατήσαντα νόσους καὶ φθορὰς ἀπεργάζονται. Ἐπεὶ δὲ ἅπαξ ἤρξαντο ἀλογεῖν ἀληθείας οἱ μυθοπλάσται, τοὺς σπαρτοὺς ἐκείνους καὶ ἐνόπλους ἐτερατεύσαντο ἐκφῦναι. Τίς γὰρ ἦν κατὰ γῆς χαλκουργὸς, ἢ τοσοῦτος Ἥφαιστος, ὡς αὐτίκα παντευχίας εὐτρεπίζεσθαι; Τίς δὲ τοῖς πρώτοις γενομένοις ἰσόπαις ἦν οἰκειότης; Ἡμερώτατον γὰρ ζῶον ὁ ἄνθρωπος, λόγον δωρησαμένης φύσεως αὐτῷ γέρας, ᾧ καὶ τὰ ἐξηγριωμένα πάθη κατεπᾴδεται καὶ τιθασσεύεται. Πολὺ βέλτιον ἦν ἀνθ' ὅπλων κηρύκιον ἀναδοῦναι, συμβατηρίων σπονδῶν σύμβολα λογικῇ φύσει, ὅπως εἰρήνην πρὸ πολέμου πᾶσι τοῖς πανταχοῦ καταγγέλλῃ.

§. 8. Τὰ μὲν οὖν τῶν ἐπιτειχιζόντων ψευδολογίαν κατὰ τῆς ἀληθείας φλυαρήματα μετρίως ἐξελήλεγκται. Χρὴ δὲ εὖ εἰδέναι, ὅτι ἐξ ἀϊδίου κατὰ διαδοχὰς ἐξ ἀνθρώπων βλαστάνουσιν ἄνθρωποι, 946
σπείροντος μὲν εἰς μήτραν ἀνδρὸς ὡςεὶ ἄρουραν, P.
γυναικὸς δὲ ὑποδεχομένης τὰ σπέρματα σωτηρίως, τῆς δὲ φύσεως ἀοράτως ἕκαστα καὶ τῶν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς διαπλαττούσης μερῶν, καὶ ὅπερ οὐκ ἴσχυε λαβεῖν ἡμῶν ἕκαστος, τοῦθ' ἅπαντι τῷ γένει δωρησαμένης, τὸ ἀθάνατον. Μένει γὰρ

εἰςαεὶ φθειρομένων τῶν ἐν εἴδει τεράστιον ὡς ἀληθῶς καὶ θεῖόν ἔργον. Εἰ δὲ ἀΐδιον ἄνθρωπος βραχεῖα μοῖρα τοῦ παντὸς, ἀγέννητος δή που καὶ ὁ κόσμος, ὥςτε ἄφθαρτος.

§. 9. Ἐπαγωνιζόμενος δὲ ὁ Κριτόλαος ἐχρῆτο καὶ τοιούτῳ λόγῳ,. "Τὸ αἴτιον αὐτῷ τοῦ ὑγιαίνειν ἄνοσόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τὸ αἴτιον αὐτῷ τοῦ ἀγρυπνεῖν ἄγρυπνόν ἐστιν· εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὸ αἴτιον αὐτῷ τοῦ ὑπάρχειν, ἀΐδιόν ἐστιν." Αἴτιος δὲ ὁ κόσμος αὐτῷ τοῦ ὑπάρχειν, εἴγε καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν· ἀΐδιος ἄρα ὁ κόσμος ἐστίν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνο σκοπεῖν ἄξιον, ὅτι πᾶν τὸ γενόμενον ἐν ἀρχῇ μὲν δὴ πάντως δεῖ ἀτελὲς εἶναι, χρόνου δὲ προϊόντος, αὔξεσθαι μέχρι παντελοῦς τελειώσεως. Ὥςτε, εἰ γέγονεν ὁ κόσμος, ἦν μέν ποτε — ἵνα καὶ ἐγὼ χρήσωμαι τοῖς ἡλικιῶν ὀνόμασι — κομιδῇ νήπιος· ἐπιβαίνων δὲ αὖθις ἐνιαυτῶν περιόδοις καὶ μήκεσι χρόνων, ὀψὲ καὶ μόλις ἐτελειώθη. Τοῦ γαρ μακροβιωτάτου βραδεῖα ἐξ ἀνάγκης ἀκμή. Τὸν δὲ
496 κόσμον εἴ τις νομίζει χρήσασθαί ποτε ταῖς τοιαύ-
M.ταις μεταβολαῖς, ἀθεραπεύτῳ μανίᾳ κεκρατημένος μὴ ἀγνοείτω. Δῆλον γὰρ, ὡς οὐ μόνον αὐτοῦ τὸ σωματοειδὲς αὐξηθήσεται, λήψεται δὲ καὶ ὁ νοῦς ἐπίδοσιν, ἐπεὶ καὶ οἱ φθείροντες αὐτὸν λογικὸν εἶναι ὑπονοοῦσιν. Οὐκοῦν ἀνθρώπου τρόπον ἐν ἀρχῇ μὲν τῆς γενέσεως ἄλογος ἔσται, περὶ δὲ τὴν ἀκμάζουσαν ἡλικίαν λογικὸς, ἅπερ οὐ μόνον λέγειν, ἀλλὰ καὶ ὑπονοεῖν ἀσεβές. Τὸν γὰρ τελειότατον ὁρατὸν περίβολον, καὶ τοὺς ἐν μέρει περιέχοντα κληρούχους, πῶς οὐκ ἄξιον ὑπολαμβάνειν ἀεὶ τέλειον κατά τε σῶμα καὶ ψυχὴν ἀμέτοχον κηρῶν, αἷς τὸ γεννητὸν καὶ φθαρτὸν πᾶν συνέζευκται."

§. 10. Πρὸς δὲ τούτοις φησὶ τριττὰς αἰτίας δίχα τῶν ἔξωθεν ὑποβεβλῆσθαι ζώοις τελευτῆς, νόσον, γῆρας, ἔνδειαν, ὧν οὐδεμιᾷ τὸν κόσμον ἁλωτὸν εἶναι πεπηγέναι. Τὸ γὰρ ἐξ ὅλων τῶν στοιχείων

ὡς ἅτε μηδενὸς ὑπολειφθέντος καὶ ἀπελευθεριάζοντος μέρους βιασθῆναι· κατακρατεῖν τε καὶ τῶν δυνάμεων, ἐξ ὧν αἱ ἀσθένειαι· τὰς δὲ ὑπεικούσας ἄνοσον καὶ ἀγήρω αὐτὸν διαφυλάττειν, αὐταρκέστατόν τε αὐτὸν αὑτῷ καὶ ἀνεπιδεᾶ παντὸς γεγονέναι, μηδενὸς τῶν εἰς διαμονὴν ὑστερίζοντος, τὰς κενώσεως καὶ πληρώσεως ἐν μέρει διαδοχὰς ἀπωσάμενον, αἷς διὰ τὴν ἄμουσον ἀπληστίαν τὰ ζῶα χρῆσθαι, θάνατον ἀντὶ ζωῆς μνώμενα, ἤ, τό γε ἀσφαλέστερον εἰπεῖν, 947
οἰκτράτερον βίον ἀπωλείας. Ἔτι τοίνυν εἰ μὲν μη- P.
δεμία φύσις ἀΐδιος ἑωρᾶτο, ἧττον ἂν ἐδόκουν, οἱ φθορὰν εἰςηγούμενοι τοῦ κόσμου, μηδὲν ἔχοντες παράδειγμα ἀϊδιότητος, τοῦ κόσμου ἄνευ προφάσεως ἀδικεῖν. Ἐπεὶ δὲ εἱμαρμένη κατὰ τοὺς ἄριστα φυσιολογοῦντας ἄναρχος καὶ ἀτελεύτητός ἐστιν, εἴρουσα τὰς ἑκάστων ἀνελλιπῶς καὶ ἀδιαστάτως αἰτίας, τί δήποτ᾽ οὐχὶ καὶ τὴν τοῦ κόσμου φύσιν λεκτέον εἶναι μακραίωνα, τὴν τάξιν τῶν ἀτάκτων, τὴν ἁρμονίαν τῶν ἀναρμόστων, τὴν συμφωνίαν τῶν ἀσυμφώνων, τὴν ἕνωσιν τῶν διεστηκότων, τὴν ξύλων μὲν καὶ λίθων ἕξιν, σπαρτῶν τε καὶ δένδρων φύσιν, ψυχὴν δὲ ζώων ἁπάντων, ἀνθρώπων δὲ νοῦν καὶ λόγον, ἀρετὴν δὲ σπουδαίων τελειοτάτην; Εἰ δὲ ἡ τοῦ κόσμου φύσις ἀγέννητός τε καὶ ἄφθαρτος, δῆλον ὅτι καὶ ὁ κόσμος αἰωνίῳ συνεχόμενος καὶ διακρατούμενος δεσμῷ. Νικηθέντες δὲ ὑπὸ τῆς ἀληθείας καὶ τῶν ἀντιδοξούντων ἔνιοι μετεβάλοντο.
497 Προςκλητικὴν γὰρ ἔχει δύναμιν τὸ κάλλος· τὸ δὲ
M. ἀληθὲς δαιμονίως ἐστὶ καλόν, ὡς τὸ ψεῦδος ἐκτόπως αἰσχρόν. Βόηθος γοῦν καὶ Ποσιδώνιος καὶ Παναίτιος, ἄνδρες ἐν τοῖς Στωϊκοῖς δόγμασιν ἰσχυκότες, ἅτε θεόληπτοι, τὰς ἐκπυρώσεις καὶ παλιγγενεσίας καταλιπόντες, πρὸς θειότερον δόγμα τὸ τῆς ἀφθαρσίας τοῦ κόσμου παντὸς ηὐτομόλησαν. Λέγεται δὲ καὶ Διογένης ἡνίκα νέος ἦν συνεπιγραψάμενος κατὰ τὸ παντελὲς τοῖς ἔνδοθεν ***. Ἐπειδὴ

τοίνυν ἡ σύνταξις, ἅτε μηδενὸς ὑπολειφθέντος μέρους ὡς βιασθῆναι, ὑπ᾽ οὐδενὸς τῶν ἐκτὸς φθαρησόμενος ἐλέγχθη ὁ κόσμος τῷ μηδὲν ἔξω καταλελεῖφθαι πάντως· οὐδ᾽ ὑπό τινος τῶν ἐν αὐτῷ, διὰ τὴν προεπιλογισθεῖσαν ἀπόδειξιν, καθ᾽ ἣν τὸ ἁλωτὸν τῇ ἑτέρᾳ τῶν αἰτιῶν, καὶ τὴν ἑτέραν ἐπεφύκει δέχεσθαι.

§. 11. Μαρτύρια δὲ καὶ τὰ ἐν Τιμαίῳ περὶ τοῦ τὸν κόσμον ἄνοσον εἶναι καὶ μὴ φθαρησόμενον, τάδε. "Τῶν δὲ δὴ τεττάρων, ἓν ὅλον ἕκαστον εἴληφεν ἡ τοῦ κόσμου σύστασις. Ἐκ γὰρ πυρὸς παντὸς, ὕδατός τε καὶ ἀέρος, καὶ γῆς συνέστησεν αὐτὸν ὁ συνιστὰς, μέρος οὐδὲν οὐδενὸς οὐδὲ δύναμιν ἔξωθεν ὑπολιπὼν, τάδε διανοηθείς· πρῶτον μὲν, ἵνα ὅλον ὅτι μάλιστα ζῶον τέλειον ἐκ τελείων μερῶν εἴη. Πρὸς δὲ τούτοις, ἓν, ἅτε οὐχ ὑπολελειμμένων ἐξ ὧν ἄλλο τοιοῦτο γένοιτ᾽ ἄν· ἔτι δὲ ἵνα ἀγήρων καὶ ἄνοσον ᾖ, κατανοῶν, ὡς τὰ τῷ σώματι θερμὰ καὶ ψυχρὰ καὶ πάνθ᾽ ὅσα δυνάμεις ἰσχυρὰς ἔχει, περιϊστάμενα ἔξωθεν καὶ προσπίπτοντα ἀκαίρως λύει, καὶ νόσους καὶ γῆρας ἐπάγοντα φθίνειν ποιεῖ. Διὰ τὴν 948
αἰτίαν καὶ τὸν λογισμὸν τόνδε, θεὸς ὅλον ἐξ ὅλων P.
ἁπάντων τέλειον, καὶ ἀγήρων καὶ ἄνοσον αὐτὸν ἐτεκτήνατο." Τοῦτο μὲν δὴ παρὰ Πλάτωνος πρὸς τὴν ἀφθαρσίαν τοῦ κόσμου μαρτύριον εἰλήφθω. Τὸ δὲ ἀγέννητον παρὰ τῆς φυσικῆς ἀληθείας. Ἕπεται μὲν γὰρ τῷ γενομένῳ διάλυσις, ἀφθαρσία δὲ τῷ ἀγεννήτῳ· ἐπεὶ καὶ ὁ τὸ τρίμετρον ἐκεῖνο ποιήσας,

Τό τοι γενόμενον κατθανεῖν ὀφείλεται,

δοκεῖ μὴ ἄπο σκοποῦ συνθεὶς ἀκολουθίαν τῆς φθορᾶς ὧδ᾽ ἔχειν. Ἑτέρως δέ ἐστι τοιόνδε· πάνθ᾽ ὅσα
498 τῶν συνθέτων φθείρεται, διάλυσιν εἰς τὰ ἐξ ὧν
M. συνετέθη λαμβάνει. Διάλυσις δὲ οὐδὲν ἦν ἄρα, ἢ πρὸς τὰ κατὰ φύσιν ἑκάστων ἐπάνοδος. Ὥςτε κατὰ τὸ ἐναντίον ἡ σύνθεσις εἰς τὸ παρὰ φύσιν τὰ συνελθόντα βεβίασται, καὶ δῆτα οὕτως ἔοικεν ἀψευδέστατα

ἔχειν. Ἄνθρωποι γὰρ ἀπὸ τῶν τεττάρων στοιχείων, ἃ δὴ ὅλα τοῦ παντός ἐστιν, οὐρανοῦ, γῆς, ἀέρος τε καὶ πυρὸς, βραχέα κατὰ φύσιν μέρη δανεισάμενοι, συνεκράθημεν. Τὰ δὲ ἀνακραθέντα τῆς κινήσεως ἐστέρηται, θερμότης μὲν τῆς ἀνωφοίτου; ψυχρότης δὲ τῆς κάτω· γεώδους! καὶ βάρος ἐχούσης οὐσίας ἐπελαφρισθείσης, καὶ τὸν ἄνω τόπον ἀντιλαβούσης, ὃν τὸ γεωδέστατον τῶν ἐν ἡμῖν ἐπέσχηκε κεφαλή. Δεσμῶν δὲ φαυλότατος ὃν ἔσφιγξε βία, βίαιος, καὶ ὀλιγοχρόνιος. Ῥήγνυται μὲν γὰρ θᾶττον ὑπὸ τῶν δεθέντων, ἅτε ἀπαυχενιζόντων διὰ πόθον ὑπὸ τῆς κατὰ φύσιν κινήσεως, πρὸς ἣν σπεύδοντες μεταν(-στα)ται. Κατὰ γὰρ τὸν τραγικὸν,

Χωρεῖ δ' ὀπίσω τὰ μὲν ἐκ γαίας
φύντ' ἐς γαῖαν, τὰ δ' ἀπ' αἰθερίου
βλαστόντα γονῆς εἰς οὐράνιον
πόλον ἦλθε πάλιν· θνήσκει δ' οὐδὲν
τῶν γινομένων, διακρινόμενον δ'
ἄλλο πρὸς ἄλλου
μορφὴν ἑτέραν ἀπέδειξε.

Τοῖς μὲν δὴ φθειρομένοις ἅπασι νόμος ἀναγέγραπται καὶ θεσμὸς οὗτος, ὁπότε μὲν ὑφέστηκε τὰ συνεληλυθότα ἐν τῇ κράσει, πρὸ τῆς κατὰ φύσιν τάξεως ἀταξίας μετειληφέναι, καὶ πρὸς τοὺς ἐναντίους τόπους μετανίστασθαι, ὡς τρόπον τινὰ ξενιτεύειν δοκεῖν· ὁπότε δὲ διαλύοιτο, πρὸς τὴν οἰκείαν τῆς φύσεως λῆξιν ἀνακάμπτειν.

§. 12. Ὁ δὲ κόσμος ἀμέτοχος τῆς ἐν τοῖς λεχθεῖσιν ἀταξίας ἐστίν. Ἐπεὶ φέρε θεασώμεθα. Φθειρομένου τὰ μέρη νυνὶ μὲν ἀνάγκη τετάχθαι τὴν παρὰ φύσιν ἕκαστα χώραν. Τοῦτο δὲ ὑπονοεῖν οὐκ εὐαγές. Ἀρίστην γὰρ θέσιν καὶ τάξιν ἐναρμόνιον τὰ τοῦ κόσμου μέρη πάντα εἴληχεν, ὡς ἕκαστον καθάπερ πατρίδι φιλοχωροῦν μὴ ζητεῖν ἀμείνω μεταβολήν. Διὰ τοῦτο γῇ μὲν ὁ μεσαίτατος ἀπενεμήθη τόπος, ἐφ' ἣν πάντα τὰ γεώδη καὶ ἂν ἀναρρίψῃς

499 καταφέρεται· τόδε δέ ἐστι σημεῖον χώρας τῆς 949
M. κατὰ φύσιν. Ἔνθα γὰρ μὴ ὑπὸ βίας ὁτιοῦν ἐνε- P.
χθὲν ἵσταται καὶ ἠρεμεῖ, τὸν οἰκεῖον εἴληχε τόπον. Ὕδωρ δὲ ἐπὶ γῆν ἀνακέχυται δεύτερον, ἀὴρ δὲ καὶ πῦρ ἀπὸ τοῦ μέσου πρὸς τὸ ἄνω κεχώρηκεν, ἀὴρ μὲν τὸν μεθόριον ὕδατος καὶ πυρὸς κληρωσάμενος τόπον, πῦρ δὲ τὸν ἀνωτάτω. Διὸ καὶ ἂν ἀναψάμενος δᾷδα πρὸς γῆν καταφέρῃς, ἡ φλὸξ οὐδὲν ἧττον ἀντιβιάσεται, καὶ πρὸς τὴν φυσικὴν τοῦ πυρὸς κίνησιν ἐπικουφίσασα αὐτὴν ἀναδραμεῖται. Εἰ δὴ φθορᾶς μὲν αἴτιον ἡ παρὰ φύσιν κίνησις τῶν ἄλλων ἔχει ζώων, ἐν δὲ τῷ κόσμῳ κατὰ φύσιν ἕκαστα τῶν μερῶν διατέτακται, τὰς οἰκείας διακληρωσάμενα χώρας, ἐνδίκως ἂν λέγοιτο ὁ κόσμος ἄφθαρτος. Ἔτι τοίνυν ἐκεῖνο παντὶ δῆλον, ὅτι φύσις ἑκάστη διατηρεῖν καὶ διασώζειν, εἰ δὲ οἷόν τε εἴη, καὶ ἀθανατίζειν ἕκαστα, ὧν ἡ φύσις ἐστὶν, ἐσπούδακεν, ἡ μὲν ἐν τοῖς δένδρεσι τὰ δένδρα, ἡ δὲ ἐν τοῖς ζώοις τῶν ζώων ἕκαστον. Ἐξασθενεῖ δὲ ἡ ἐπὶ μέρους ἀναγκαίως ἄγειν πρὸς ἀϊδιότητα. Ἡ γὰρ ἔνδεια, ἢ φλογμὸς, ἢ κρυμὸς, ἢ μυρία ἄλλα τῶν εἰωθότων ἐπισυνίστασθαι κατασκήψαντα διέσεισε καὶ διέλυσε τὸν συνέχοντα δεσμὸν, καὶ τέλος κατέῤῥηξε. Τοιοῦτον δὲ εἰ μηδὲν ἐφήδρευεν ἔξω, καὶ ἂν ὅσον ἐφ᾽ ἑαυτῇ μικρά τε αὖ καὶ μεγάλα ἀγήρω διεφύλαττεν. Ἀναγκαῖον οὖν καὶ τὴν τοῦ κόσμου φύσιν γλίχεσθαι τῆς τοῦ ὅλου διαμονῆς. Οὐ γὰρ δὴ τῶν ἐπὶ μέρους ἐστὶ χείρων, ὡς ἀποδιδράσκουσα καὶ λειποτακτοῦσα, νόσον ἀνθ᾽ ὑγείας, καὶ φθορὰν ἀντὶ σωτηρίας παντελοῦς ἐπιχειρεῖν τεχνάζειν, ἐπειδὴ

Πασάων ὑπὲρ ἥγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα,
ῥεῖά τ᾽ ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι.

Ἀλλ᾽ εἰ τοῦτ᾽ ἀληθές ἐστι, φθορὰν ὁ κόσμος οὐ δέξεται. Διὰ τί; ὅτι ἡ συνέχουσα φύσις αὐτὸν ἀήττητός ἐστι κατὰ πολλὴν ἰσχύος ῥώμην, τῶν ἄλλων ὅσα βλάπτειν ἔμελλεν ἁπάντων ἐπικρατοῦσα.

*Διὸ καὶ Πλάτων εὖ, "Ἀπῄει τε γὰρ," φησὶν", οὐ-
δὲν, οὐδὲ προςῄει αὐτῷ ποθὲν οὐδέν· οὐ γὰρ ἦν.
Αὐτὸ γὰρ ἑαυτῷ τροφὴν τὴν ἑαυτοῦ φθίσιν παρέ-
χον καὶ πάντα ἐν ἑαυτῷ καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ πάσχον
καὶ δρῶν ἐκ τέχνης γέγονεν. Ἡγήσατο γὰρ αὐτὸ ὁ
συνθεὶς αὔταρκες ὂν ἄμεινον ἔσεσθαι μᾶλλον ἢ
προςδεὲς ἄλλων."*

§. 13. *Ἀποδεικτικώτατός γε μὴν καὶ ἐκεῖνος ὁ
λόγος ἐστὶν, ἐφ' ᾧ μυρίους οἶδα σεμνυνομένους, ὡς
ἠκριβωμένῳ καὶ πάνυ ἀνεξελέγκτῳ. Πυνθάνονται
γὰρ, τίνος ἕνεκα τὸν κόσμον φθείρει ὁ θεός; Ἤτοι*
500 *γὰρ ὑπὲρ τοῦ μηκέτι κοσμοποιῆσαι, ἢ ὑπὲρ τοῦ*
M. *ἕτερον κατασκευάσαι. Τὸ μὲν δὴ πρότερον, ἀλλό-
τριον θεοῦ, πρὸς τάξιν γὰρ ἀταξίαν μεταβάλλειν δέον,
οὐ πρὸς ἀταξίαν τάξιν· εἶτα δὲ, ὅτι καὶ μετάνοιαν* 950
πάθος καὶ νόσημα δέξεται ψυχῆς. Ἔδει γὰρ μὴ κο- P.
*σμοποιῆσαι τὸ παράπαν, ἢ κρίνοντα πρέπον αὐτῷ
τὸ ἔργον χαίρειν τῷ γενομένῳ. Τὸ δὲ δεύτερον ἄξιον
οὐ βραχείας ἐρεύνης. Εἰ γὰρ ἕτερον ἀντὶ τοῦ νῦν
ὄντος κατασκευάσει, πάντως ὁ γενόμενος ἢ χείρων ἢ
ὅμοιος ἢ κρείττων ἀποτελεσθήσεται, ὧν ἕκαστον ἐπί-
ληπτον. Εἰ μὲν γὰρ χείρων ὁ κόσμος, χείρων καὶ ὁ
δημιουργός· ἀμώμητα δὲ καὶ ἀνεξέλεγκτα καὶ ἀνε-
πανόρθωτα τὰ τοῦ θεοῦ, τελειοτάτῃ τέχνῃ καὶ ἐπι-
στήμῃ δημιουργηθέντα.*

*"Οὐδὲ" γὰρ" γυνὴ," φασὶ," τοσόνδε νόου ἐπι-
δεύεται ἐσθλοῦ,
ὥστε χέρειον ἑλέσθαι ἀμεινοτέρων" — —.*

*Ἐμπρεπὲς δὲ θεῷ τὰ ἄμορφα μορφοῦν, καὶ τοῖς
αἰσχίστοις περιτιθέναι θαυμαστὰ κάλλη. Εἰ δὲ ὅμοιος,
ματαιοπόνος ὁ τεχνίτης, οὐδὲν κομιδῇ νηπίων παί-
δων διαφέρων, οἳ πολλάκις παρ' αἰγιαλοῖς ἀθύρον-
τες ψάμμου γεωλόφους διανιστᾶσι, καὶ ἔπειθ' ὑφαι-
ροῦντες, ταῖς χερσὶ πάλιν ἐρείπουσι. Πολὺ γὰρ
ἄμεινον τοῦ κατασκευάζειν ὅμοιον μηδὲν μήτε ἀφαι-
ροῦντα, μήτε προςτιθέντα, μήτ' αὖ πρὸς τὸ ἄμει-*

νον ἢ χεῖρον μεταβάλλοντα τὸν ἐξ ἀρχῆς ἅπαξ γε-
νόμενον κατὰ χώραν ἐᾶν. Εἰ δὲ κρείττονα δημιουρ-
γήσει, γενήσεται τότε κρείττων καὶ ὁ δημιουργὸς,
ὥςθ᾽ ἡνίκα τὸ πρότερον κατεσκεύαζε καὶ τὴν τέχνην
καὶ τὴν διάνοιαν ἦν ἀτελέστερος, ὅπερ οὐδὲ θέμις
ὑπονοεῖν ἐστίν. Ἴσος γὰρ αὐτὸς ἑαυτῷ καὶ ὅμοιος
ὁ θεὸς, μήτε ἄνεσιν πρὸς τὸ χεῖρον, μήτ᾽ ἐπίτασιν
πρὸς τὸ βέλτιον δεχόμενος. Ἐπὶ δὲ τὰς τοιαύτας
ἀνωμαλίας ἄνθρωποι κεχωρήκασι, πρὸς ἑκάτερον, τό
τε εὖ καὶ τὸ χεῖρον πεφυκότες μεταβάλλειν, αὐξή-
σεσι καὶ προκοπαῖς καὶ βελτιώσεσι καὶ πᾶσι τοῖς
ἐναντίοις εἰωθότες χρῆσθαι. Πρὸς δὲ τούτοις τὰ
μὲν τῶν θνητῶν ἔργα ἡμῶν φθαρτὰ δεόντως ἂν
γένοιτο, τὰ δὲ τοῦ ἀθανάτου κατὰ τὸν ἐοικότα λό-
γον ἄφθαρτα δήπου. Τῇ γὰρ φύσει τῶν τεχνιτῶν
εὔλογον τὰ δημιουργηθέντα ἐξομοιοῦσθαι.

§. 14. Καὶ μὴν ἅπαντί που καὶ ἐκεῖνο δῆλον,
ὅτι φθειρομένης μὲν τῆς γῆς ἀνάγκη καὶ τὰ χερ-
σαῖα τῶν ζώων καθ᾽ ὅλον τὸ γένος ἀπόλλυσθαι·
φθειρομένου δὲ ὕδατος, τὰ ἔνυδρα, καὶ ἀέρος μέν-
τοι καὶ πυρὸς, τὰ ἀεροπόρα καὶ πυρίγονα. Κατ᾽
ἀνάλογον οὖν εἰ φθείρεται ὁ οὐρανὸς, φθαρήσεται
μὲν καὶ ἥλιος καὶ σελήνη, φθαρήσονται δὲ οἱ λοι-
ποὶ πλάνητες, φθαρήσονται δὲ οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες,
601 ὁ τοσοῦτος αἰσθητῶν θεῶν εὐδαίμων τὸ πάλαι
M. νομισθεὶς στρατός. Ὃ δὴ γένοιτ᾽ ἂν οὐδὲν ἕτερον
ἢ θεοὺς φθειρομένους ὑπονοεῖν· ἴσον γάρ ἐστι τῷ καὶ
ἀνθρώπους ἀθανάτους ὑπονοεῖν. Καί τοι ἐν ἀτίμων 951
συγκρίσει τοῦτ᾽ ἂν εὕροις σκοπῶν εὐλογώτερον ἐκείνου, P.
χάριτι θεοῦ ὄν. Θνητὸν μὲν γὰρ ἀθανασίας μετα-
λαχεῖν εἰκός ἐστιν, ἀφθαρσίαν δὲ θεοὺς ἀποβαλεῖν
ἀδύνατον, καὶ ἂν αἱ ἀνθρώπων σοφίαι κακομανῶσι.
Καὶ μὴν οἵ τε τὰς ἐκπυρώσεις καὶ τὰς παλιγγενεσίας
εἰςηγούμενοι τοῦ κόσμου νομίζουσι καὶ ὁμολογοῦσι
τοὺς ἀστέρας θεοὺς εἶναι, οὓς τῷ λόγῳ διαφθείρειν
οὐκ ἐρυθριῶσιν. Ἔδει γὰρ ἢ μύδρους διαπύρους

ἀποφήνασθαι, καθάπερ ἔνιοι τῶν οἷα περὶ δεσμωτηρίου φλυαρούντων τοῦ σύμπαντος οὐρανοῦ, ἢ θείας, ἢ δαιμονίας φύσεις νομίζοντας, τὴν ἁρμόττουσαν θεοῖς ἀφθαρσίαν προςομολογῆσαι. Νυνὶ δὲ τοσοῦτον δόξης ἀληθοῦς διήμαρτον, ὥςτε λελήθασιν αὑτοὺς, καὶ τῇ προνοίᾳ — ψυχὴ δέ ἐστι τοῦ κόσμου — φθορὰν ἐπιφέροντες, ἐξ ὧν ἀνακόλουθα φιλοσοφοῦσι. Χρύσιππος οὖν ὁ δοκιμώτατος τῶν παρ' αὐτοῖς ἐν τοῖς περὶ αὐξανομένου τερατεύεταί τι τοιοῦτον, καὶ προκατασκευάσας ὅτι δύο εἰδοποιοὺς ἐπὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ἀμήχανον συστῆναι φησίν· Ἔστω θεωρίας ἕνεκα, τὸν μέν τινα ὁλόκληρον, τὸν δὲ χωρὶς ἐπινοεῖσθαι τοῦ ἑτέρου ποδὸς, καλεῖσθαι δὲ τὸν μὲν ὁλόκληρον Δίωνα, τὸν δὲ ἀτελῆ Θέωνα· καὶ ἔπειτα ἀποτέμνεσθαι Δίωνος τὸν ἕτερον τοῖν ποδοῖν. Ζητουμένου δὴ πότερος ἔφθαρται, τὸν Θέωνα φάσκειν οἰκειότερον εἶναι· τοῦτο δὲ παραδοξολογοῦντος μᾶλλόν ἐστιν ἢ ἀληθεύοντος. Πῶς γὰρ ὁ μὲν οὐδὲν ἀκρωτηριασθεὶς μέρος, ὁ Θέων ἀνήρπασται· ὁ δὲ ἀποκοπεὶς τὸν πόδα Δίων, οὐχὶ ἔφθαρται; Δεόντως, φησίν. Ἀναδεδράμηκε γὰρ ὁ ἐκτμηθεὶς τὸν πόδα Δίων ἐπὶ τὴν ἀτελῆ τοῦ Θέωνος οὐσίαν, καὶ δύο εἰδοποιοὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου οὐ δύναντ' εἶναι. Τοιγαροῦν τὸν μὲν Δίωνα μένειν ἀναγκαῖον, τὸν δὲ Θέωνα ἐφθάρθαι.

Τὰ δ' οὐχ ὑπ' ἄλλων, ἀλλὰ τοῖς αὑτῶν πτεροῖς
ἁλισκόμενα

502 φησὶν ὁ τραγικός. Ἀπομαξάμενος γάρ τις τὸν τύ-
M. πον τοῦ λόγου, καὶ ἐφαρμόσας τῷ παντὶ κόσμῳ, δείξει σαφέστατα καὶ τὴν αὐτὴν φθειρομένην τὴν πρόνοιαν. Σκόπει δὲ ὧδε. Ὑποκείσθω, ὁ μὲν ὡςανεὶ Δίων ὁ κόσμος· τέλειος γάρ· ὁ δὲ ὡςανεὶ Θέων, ἡ τοῦ κόσμου ψυχὴ, διότι τοῦ ὅλου τὸ μέρος ἔλαττον. Καὶ ἀφαιρείσθω ὥςπερ ἀπὸ τοῦ Δίωνος ὁ πούς, οὕτω καὶ ἀπὸ τοῦ κόσμου ὅσον αὐτοῦ σωματοειδές. Οὐκοῦν ἀνάγκη λέγειν ὅτι ὁ

μὲν κόσμος οὐκ ἔφθαρται, ὁ τὸ σῶμα ἀφαιρεθεὶς, ὥςπερ οὐδὲ ὁ ἀποκοπεὶς τὸν πόδα Δίων, ἀλλ' ἡ τοῦ κόσμου ψυχὴ, ὥςπερ Θέων ὁ μηδὲν παθών. Ὁ μὲν γὰρ κόσμος ἐπ' ἐλάττονα οὐσίαν ἀνέδραμεν, ἀφαιρεθέντος αὐτῷ τοῦ σωματοειδοῦς· ἐφθάρη δὲ ἡ ψυχὴ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι δύο εἰδοποιοὺς εἶναι περὶ τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον. Ἔκθεσμον δὲ τὸ λέγειν φθείρεσθαι τὴν πρόνοιαν· ἀφθάρτου δὲ ὑπαρχού- 952
σης, ἀνάγκη καὶ τὸν κόσμον ἄφθαρτον εἶναι." P.

§. 15. Μεγίστην μέντοι παρέχεται πίστιν εἰς ἀϊδιότητα καὶ ὁ χρόνος. Εἰ γὰρ ἀγένητος ὁ χρόνος, ἐξ ἀνάγκης καὶ ὁ κόσμος ἀγένητος. Διὰ τί; Ὅτι ἡ φησὶν ὁ μέγας Πλάτων, ἡμέραι καὶ νύκτες, μῆνές τε καὶ ἐνιαυτῶν περίοδοι χρόνον ἔδειξαν. Ἀμήχανον δέ πη τοῦτον συστῆναι δίχα ἡλίου κινήσεως καὶ τῆς τοῦ παντὸς οὐρανοῦ περιφορᾶς· ὥςτ' εὐθυβόλως ἀποδεδόσθαι πρὸς τῶν εἰωθότων τὰ πράγματα ὁρίζεσθαι, χρόνον διάστημα τῆς τοῦ κόσμου κινήσεως. Ἐπεὶ δὲ τοῦθ' ὑγιές ἐστι, γίνεται ὁ κόσμος ἰσῆλιξ τοῦ χρόνου καὶ αἴτιος. Πάντων δὲ ἀτοπώτατον ὑπονοεῖν, ὅτι ἦν ποτὲ χρόνος ἡνίκα οὐκ ἦν κόσμος. Ἄναρχος γὰρ καὶ ἀτελεύτητος ἡ τούτου φύσις· ἐπεὶ καὶ αὐτὰ ταῦτα, τὸ ἦν, τὸ ποτὲ, τὸ ἡνίκα χρόνον συνεμφαίνει. Τούτῳ δὲ ἀκολουθῶν, τὸ μηδὲ χρόνον τῷ δόγματι τῆς ἐκπυρώσεως *** ὀψὲ τῆς ἡλικίας ἐνδοιάσας ἐπισχεῖν· οὐ γὰρ νεότητος, ἀλλὰ γήρως τὰ σεμνὰ, καὶ περιμάχητα διϊδεῖν, καὶ μάλισθ' ὅσα μὴ δικάζει ἡ ἄλογος καὶ ἀπατηλὴ αἴσθησις, ἀλλ' ὁ καθαρώτατος καὶ ἀκραιφνέστατος νοῦς."

§. 16. Ἀποδείξεσι δὲ οἱ περὶ τὸν Βόηθον κέχρηνται πιθανωτάταις, ἃς αὐτίκα λέξομεν. "Εἰ," φασὶ, "γενητὸς καὶ φθαρτὸς ὁ κόσμος, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τι γενήσεται· ὅπερ καὶ τοῖς Στωϊκοῖς ἀτοπώτατον εἶναι δοκεῖ. Διὰ τί; Ὅτι οὐδεμίαν φθοροποιὸν
503 εὑρεῖν αἰτίαν ἔστιν, οὔτ' ἐντὸς, οὔτ' ἐκτὸς, ἣ τὸν
M. κόσμον ἀνελεῖ. Ἐκτὸς μὲν γὰρ οὐδέν ἐστιν, ὅτι μὴ

τάχα που κενὸν τῶν στοιχείων ἀποκριθέντων εἰς αὐ-
τὸν ὁλοκλήρων· εἴσω δὲ οὐδὲν νόσημα τοιοῦτον, ὃ
γένοιτ' ἂν αἴτιον τῷ τοσούτῳ διαλύσεως. Εἰ δὲ
ἀναιτίως φθείρεται, δῆλον ὅτι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἔσται
ἡ γένεσις τῆς φθορᾶς· ὅπερ οὐδ' ἡ διάνοια παρα-
δέξεται. Καὶ μὴν φασιν ὅτι γενικοὶ τρόποι φθο-
ρᾶς εἰσὶ τρεῖς, ὅ τε κατὰ διαίρεσιν, ὁ κατὰ ἀναί-
ρεσιν τῆς ἐπεχούσης ποιότητος, καὶ ὁ κατὰ σύγχυσιν.
Τὰ μὲν οὖν ἐκ διεστηκότων αἰπόλια, βουκόλια, χο-
ροί, στρατεύματα, ἢ πάλιν ἐκ συναπτομένων σώ-
ματα παγέντα, τῇ διαστάσει καὶ διαιρέσει λύονται.
Κατὰ δὲ ἀναίρεσιν τῆς ἐπεχούσης ποιότητος, ὁ με-
τασχηματιζόμενος κηρός, ἢ καὶ λεαινόμενος, ἵνα μηδὲ
ἑτεροειδῆ τινὰ παράσχῃ τύπον μορφῆς. Κατὰ δὲ
σύγχυσιν, ὡς ἡ παρὰ ἰατροῖς τετραφάρμακος. Αἱ
γὰρ δυνάμεις τῶν συνενεχθέντων ἠφανίσθησαν εἰς
ἐξαιρέτου μιᾶς γένεσιν ἀποτελεσθείσης. Ποίῳ δὴ
τούτων ἄξιον τὸν κόσμον φθείρεσθαι φάναι; Τῷ
κατὰ διαίρεσιν; Ἀλλ' οὔτ' ἐκ διεστηκότων ἐστὶν, ὡς
τὰ μέρη σκεδασθῆναι, οὔτ' ἐκ συναπτομένων, ὡς 953
διαλυθῆναι, οὔτε τὸν αὐτὸν τρόπον τοῖς ἡμετέροις P.
ἥνωται σώμασι. Τὰ μὲν γὰρ ἐπικήρως τε ἐξ αὐ-
τῶν ἔχει καὶ δυναστεύεται πρὸς μυρίων, ὑφ' ὧν
βλάπτεται· τοῦ δὲ ἀήττητος ἡ ῥώμη πολλῇ τινὶ πε-
ριουσίᾳ πάντων κατακρατοῦσα. Ἀλλ' ἀναιρέσει παν-
τελεῖ τῆς ποιότητος; Ἀλλ' ἀμήχανον τοῦτό γε.
Μένει γὰρ κατὰ τοὺς τὰ ἐναντία αἱρουμένους ἡ τῆς
διακοσμήσεως ποιότης ἐπ' ἐλάττονος οὐσίας, τὸ τοῦ
δι ** κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν. Ἀλλὰ τῷ κατὰ σύγχυ-
σιν; Ἄπαγε. Δεήσει γὰρ πάλιν εἰς τὸ μὴ ὂν γί-
νεσθαι τὴν φθορὰν παραδέχεσθαι. Τοῦ χάριν; Ὅτι
εἰ μὲν ἕκαστον ἐν μέρει τῶν στοιχείων ἐφθείρετο,
μεταβολὴν ἐδύνατο τὴν εἰς ἕτερον δέχεσθαι. Πάν-
των δὲ συλλήβδην ἀθρόον κατὰ σύγχυσιν ἀναιρου-
μένων, ἀνάγκη ὑπονοεῖν τὸ ἀδύνατον. Ἔτι πρὸς
τούτοις ἐὰν ἐκπυρωθῇ, φασὶ, τὰ πάντα, τί κατ'

ἐκεῖνον ὁ θεὸς πράξει τὸν χρόνον, ἢ τὸ παράπαν
οὐδέν; Καὶ μήποτ᾽ εἰκότως; Νυνὶ μὲν γὰρ ἕκαστα
ἐφορᾷ καὶ πάντων οἷα γνήσιος πατὴρ ἐπιτροπεύει,
καὶ εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἡνιόχου καὶ κυβερνήτου
τρόπον ἡνιοχεῖ καὶ πηδαλιουχεῖ τὰ σύμπαντα ἡλίῳ,
καὶ σελήνῃ καὶ τοῖς ἄλλοις πλάνησι καὶ ἀπλανέσιν,
ἔτι δὲ ἀέρι καὶ τοῖς μέρεσι τοῦ κόσμου παριστάμενα,
καὶ συνδρῶν ὅσα πρὸς τὴν τοῦ ὅλου διαμονὴν καὶ
τὴν κατ᾽ ὀρθὸν λόγον ἀνυπαίτιον διοίκησιν. Πάντων
504 δὲ ἀναιρεθέντων ὑπ᾽ ἀργίας καὶ ἀπραξίας δεινῆς,
M. ἀβιώτῳ βίῳ χρήσεται. Οὗ τί γένοιτ᾽ ἂν ἀτοπώτερον;
Ὀκνῶ λέγειν, ὃ μηδὲ θέμις εἰπεῖν, ὅτι ἀκολουθήσει
θεῷ θάνατος, εἴ γε καὶ ἠρεμία. Τὸ γὰρ ἀεικίνητον
ἐὰν ἀνέλῃς ψυχῆς, καὶ αὐτὴν πάντως συνανελεῖς.
Ψυχὴ δὲ τοῦ κόσμου κατὰ τοὺς ἀντιδοξοῦντας, ὁ θεός.

§. 17. Ἐκεῖνο δὲ οὐκ ἄξιον διαπορῆσαι, τίνα τρόπον ἔσται παλιγγενεσία πάντων εἰς πῦρ ἀναλυθέντων; Ἐξαναλωθείσης γὰρ τῆς οὐσίας ὑπὸ πυρὸς, ἀνάγκη καὶ τὸ πῦρ οὐκέτ᾽ ἔχον τροφὴν ἀποσβεσθῆναι. Μένοντος μὲν οὖν ὁ σπερματικὸς τῆς διακοσμήσεως ἐσώζετο λόγος, ἀναιρεθέντος δὲ, συνανῄρηται. Τὸ δέ ἐστιν ἔκθεσμον, καὶ ἀσέβημα ἤδη διπλοῦν, μὴ μόνον φθορὰν τοῦ κόσμου κατηγορεῖν, ἀλλὰ καὶ παλιγγενεσίαν ἀναιρεῖν, ὥςπερ ἀκοσμίᾳ καὶ ἀπραξίᾳ καὶ τοῖς πλημμελέσι πᾶσι χαίροντος θεοῦ. Τὸν δὲ λόγον ἀκριβέστερον ὧδε διερευνητέον. Πυρὸς τριττὸν εἶδος, τὸ μὲν ἄνθραξ, τὸ δὲ φλὸξ, τὸ δὲ αὐγή. Ἄνθραξ μὲν οὖν ἐστὶ πῦρ ἐν οὐσίᾳ γεώδει, ὃ τρόπον ἕξεως πνευματικῆς πεφώλευκε καὶ ἐλλοχᾷ δι᾽ ὅλης ἄχρι περάτων τεταμένον. Φλὸξ δέ ἐστιν ὅπερ ἐκ τροφῆς αἴρεται μετεωριζόμενον. Αὐγὴ δὲ τὸ ἀποστελλόμενον ἐκ φλογὸς, συνεργὸν ὀφθαλ-
μοῖς εἰς τὴν τῶν ὁρατῶν ἀντίληψιν. Μέσην δὲ χώ- 954
ραν αὐγῆς τε καὶ ἄνθρακος εἴληχε φλόξ. Σβεσθεῖσα P.
μὲν γὰρ εἰς ἄνθρακα τελευτᾷ, ζωπυρουμένη δὲ ἔχει φέγγος, ὃ τὴν καυστικὴν ἀφῃρημένον δύναμιν

ἀστράπτει. Εἰ κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν οὖν τὸν κόσμον
ἀναλύεσθαι φῶμεν, ἄνθραξ μὲν οὐκ ἂν γένοιτο,
διότι παμπληθὲς ὑπολείψεται τοῦ γεώδους, ᾧ τὸ
πῦρ ἐγκατειλῆφθαι συμβέβηκεν. Ἀρέσκει δὲ μηδὲν
τότε τῶν ἄλλων ὑφεστάναι σωμάτων, ἀλλὰ γῆν καὶ
ὕδωρ καὶ ἀέρα εἰς ἄκρατον πῦρ ἀναλελύσθαι. Καὶ
μὴν οὐδὲ φλόξ· ἅμμα γὰρ τροφῆς ἐστιν. Μηδενὸς
δὲ καταλειφθέντος ἀτροφήσασα αὐτίκα ἀποσβεσθή-
σεται. Τούτοις ἕπεται τὸ μηδ᾽ αὐγὴν ἀποτελεῖσθαι.
Καθ᾽ ἑαυτὴν γὰρ ὑπόστασιν οὐκ ἔχει, ῥεῖ δὲ ἀπὸ
τῶν προτέρων ἄνθρακος καὶ φλογὸς, ἀφ᾽ οὗ μὲν
ἐλάττων, πολλὴ δὲ ἀπὸ φλογός· χεῖται γὰρ ἐπὶ
μήκιστον. Ἐκείνων δὲ ὡς ἐδείχθη κατὰ τὴν ἐκπύ-
ρωσιν οὐκ ὄντων, οὐδ᾽ ἂν αὐγὴ γένοιτο. Καὶ γὰρ
ἡ μεθημερινὴ πολλὴ καὶ βαθεῖα αὐγὴ, τὸν ὑπὸ γῆς
ἡλίου δρόμον ἰόντος, εὐθὺς ἀφανίζεται νυκτὶ, καὶ
505 μάλιστ᾽ ἀσελήνῳ. Οὐ τοίνυν ἐκπυροῦται ὁ κόσμος,
M. ἀλλ᾽ ἔστιν ἄφθαρτος. Εἰ δὲ ἐκπυρωθήσεται, ἕτερος
οὐκ ἂν γένοιτο.

§. 18. Διὸ καί τινες τῶν ἀπὸ τῆς στοᾶς ὀξυ-
δερκέστερον ἐκ μακροῦ θεασάμενοι τὸν ἐπιφερόμενον
ἔλεγχον, ἠξίωσαν ὥσπερ θανόντι κεφαλαίῳ βοηθή-
ματα προευτρεπίζεσθαι· τὰ δ᾽ οὐδὲν ἦν ὄφελος.
Ἐπειδὴ γὰρ αἴτιον κινήσεώς ἐστι τὸ πῦρ, κίνησις δὲ
γενέσεως ἀρχὴ, γενέσθαι δὲ ἄνευ κινήσεως ὁτιοῦν
ἀδύνατον, ἔφασαν ὅτι κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν, ἐπειδὰν
ὁ νέος κόσμος μέλλῃ δημιουργεῖσθαι, σύμπαν μὲν
τὸ πῦρ οὐ σβέννυται· ποσὴ δέ τις αὐτοῦ μοῖρα
ὑπολείπεται. Πάνυ γὰρ ηὐλαβήθησαν, μὴ σβεσθέν-
τος ἀθρόον μένῃ τὰ πάντα ἡσυχάσαντα ἀδιακόσμη-
τα, τοῦ τῆς κινήσεως αἰτίου μηκέτ᾽ ὄντος. Εὑρεσι-
λογούντων δὲ πλάσματα ταῦτ᾽ ἐστὶ, καὶ κατὰ τῆς
ἀληθείας τεχναζόντων. Τί δήποτε; Ὅτι τὸν κόσμον
ἐκπυρωθέντα, γενέσθαι μὲν ἄνθρακι παραπλήσιον
ἀμήχανον ὡς δέδεικται, γεώδους πολλῆς ἀνθυπολει-
φθείσης οὐσίας ἣ δεήσει τὸ πῦρ ἐλλοχᾶν. Ἴσως δὲ

οὐκ ἐκπυρώσεως τότε κρατούσης, εἴ γε μένει τὸ
στοιχείων βαρύτατον καὶ δυςαναλώτατον ἔτι, γῆ μὴ
διαλυθεῖσα, μεταβάλλειν δὲ ἢ εἰς φλόγα, ἢ εἰς αὐ-
γὴν ἀναγκαῖον· εἰς μὲν φλόγα, ὡς ᾤετο Κλεάνθης,
εἰς δὲ αὐγὴν, ὡς ὁ Χρύσιππος. Ἀλλ᾽ εἴτε φλὸξ
γίνεται, τραπομένη πρὸς σβέσιν ἅπαξ οὐκ μέρους,
ἀλλ᾽ ἀθρόα σβεσθήσεται. Συνυπάρχει γὰρ ἡ τροφή·
διὸ πολλῆς μὲν οὔσης ἐπιδίδωσι καὶ χεῖται, στελλο-
μένης δὲ μειοῦται. Τεκμηριώσαιτο δ᾽ ἄν τις ἀπὸ 955
τῶν παρ᾽ ἡμῖν τὸ γινόμενον. Ὁ λύχνος ὡς μέν τις P.
ἔλαιον ἄρδει, περιφεγγεστάτην ἀποδίδωσι φλόγα.
Ἐπειδὰν δὲ ἐπίσχῃ δαπανήσας ὅσον τῆς τροφῆς
λείψανον, αὐτίκα κατεσβέσθη μηδὲν μέρος ταμιευ-
σάμενος τῆς φλογός. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο, ἀλλ᾽ αὐγὴ
γίνεται, πάλιν ἀθρόα μεταβάλλει. Διὰ τί; Ὅτι
ὑπόστασιν ἰδίαν οὐκ ἔχει, γεννᾶται δὲ ἐκ φλογὸς, ἧς
ὅλης δι᾽ ὅλων σβέσιν λαμβανούσης, ἀνάγκη καὶ τὴν
αὐγὴν μὴ κατὰ μέρος, ἀλλ᾽ ἀθρόαν ἀναιρεῖσθαι.
Ὃ γὰρ πρὸς τροφὴν φλὸξ, τοῦτο αὐγὴ πρὸς φλόγα.
Καθάπερ οὖν τροφῇ συναναιρεῖται φλὸξ, καὶ αὐγὴ
φλογί· ὥστ᾽ ἀμήχανον παλιγγενεσίαν τὸν κόσμον λα-
βεῖν, μηδενὸς ἐντυφωμένου σπερματικοῦ λόγου, πάν-
των δὲ δαπανηθέντων, τῶν μὲν ἄλλων ὑπὸ πυρὸς,
αὐτοῦ δὲ ὑπ᾽ ἐνδείας. Ἐξ ὧν ἐστὶ δῆλον ὅτι ἀγέ-
νητος καὶ ἄφθαρτος ὢν διατελεῖ.

§. 19. Φέρει δὲ οὖν, ὥς φησι Χρύσιππος, τὸ
ἀναστοιχειῶσαν τὴν διακόσμησιν εἰς αὐτὸ πῦρ, τοῦ
μέλλοντος ἀποτελεῖσθαι κόσμου σπέρμα εἶναι, καὶ
ὧν ἐπ᾽ αὐτῷ πεφιλοσόφηκε, μηδὲν ἐψεῦσθαι. Πρῶ-
506 τον μὲν, ὅτι καὶ ἐκ σπέρματος ἡ γένεσις, καὶ εἰς
M. σπέρμα ἡ ἀνάλυσις· ἔπειτα δ᾽, ὅτι φυσιολογεῖται ὁ
κόσμος καὶ φύσις λογικὴ, οὐ μόνον ἔμψυχος ὢν,
ἀλλὰ καὶ νοερὸς, πρὸς δὲ καὶ φρόνιμος. Ἐκ τού-
των τὸ ἐναντίον οὗ βούλεται κατασκευάζεται, τὸ μη-
δέποτε φθαρήσεσθαι. Αἱ δὲ πίστεις προχειρόταται
τοῖς συνεξετάζειν μὴ ἀποκνοῦσιν. Οὐκοῦν ὁ κόσμος

ἢ φυτῷ ἔοικεν, ἢ ζώῳ· ἀλλ' εἴτε φυτόν ἐστιν, εἴτε καὶ ζῶον, κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν φθαρεὶς, οὐδέποτε αὐτὸς αὑτοῦ γενήσεται σπέρμα. Μαρτυρεῖ δὲ τὰ παρ' ἡμῖν, ὧν οὐδὲν οὐκ ἔλαττον, οὐ μεῖζόν ποτε φθαρὲν εἰς σπέρματος ἀπεκρίθη γένεσιν. Οὐχ ὁρᾷς, ὅσαι μὲν ἡμέρων φυτῶν ὗλαι, ὅσαι δὲ ἀγρίων κατὰ πᾶν μέρος τῆς γῆς ἀνακέχυνται; Τούτων τῶν δένδρων ἕκαστον, ἄχρι μὲν ὑγιαίνει τὸ στέλεχος, ἅμα τῷ καρπῷ καὶ τὸ ὄχημα τίκτει. Μήκει δὲ χρόνων ἀφανισθὲν, καὶ ἄλλως αὐταῖς ῥίζαις φθαρὲν, οὐδέποτε τὴν ἀνάλυσιν εἰς σπέρμα ἔλαβε· τὸν αὐτὸν μέντοι τρόπον καὶ τὰ γένη τῶν ζώων, ἃ μηδὲ εἰπεῖν διὰ πλῆθος ῥᾴδιον, ἄχρι μὲν περίεστι καὶ ἡβᾷ, σπέρμα προΐεται γόνιμον· τελευτήσαντα δ' οὐδαμῇ οὐδαμῶς γίνεται σπέρμα. Καὶ γὰρ εὔηθες ἄνθρωπον ζῶντα μὲν ὀγδόῳ μέρει ψυχῆς, ὃ καλεῖται γόνιμον, πρὸς τὴν τοῦ ὁμοίου σπορὰν χρῆσθαι, τελευτήσαντα δὲ, ὅλῳ ἑαυτῷ. Θάνατος γὰρ ζωῆς οὔτι ἀνυσιμώτερος. Ἄλλως τε τῶν ὄντων οὐδὲν ἐκ μόνου σπέρματος δίχα τῆς οἰκείας τροφῆς ἀποτελεῖται. Σπέρμα γὰρ ἔοικεν ἀρχῇ. Ἀρχὴ δὲ καθ' ἑαυτὴν, 956 οὐ τελειογονεῖ. Μὴ γὰρ αὖ νομίσῃς, τὸν στάχυν P. ἐκ μόνου τοῦ καταβληθέντος ὑπὸ γεωργῶν εἰς τὰς ἀρούρας βλαστάνειν πυροῦ· τὸ δὲ πλεῖστον εἰς αὔξησιν αὐτῶν συνεργεῖν ὑγράν τε καὶ ξηρὰν, διττὴν ἐκ γῆς τροφήν. Καὶ τὰ ἐν μήτραις μέντοι διαπλαττόμενα πέφυκεν οὐκ ἐκ μόνου ζωογονεῖσθαι σπέρματος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἔξωθεν ἀρδομένης τροφῆς, ἣν ἡ κύουσα προςφέρεται. Πρὸς δὴ τί ταῦτα λέγω· ὅτι κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν σπέρμα μόνον ὑπολειφθήσεται τροφῆς μὴ ὑπαρχούσης, ἁπάντων ὅσα τρέφειν ἔμελλεν εἰς πῦρ ἀναλυθέντων. Ὥςθ' ὁ κατὰ τὴν παλιγγενεσίαν ἀποτελούμενος κόσμος, χωλὴν καὶ ἀτελῆ γένεσιν ἕξει τοῦ μάλιστα πρὸς τελείωσιν συνεργοῦντος, ᾧ καθάπερ βάκτρῳ τινὶ τὴν σπερματικὴν ἀρχὴν ἐφιδρύεσθαι συμβέβηκεν ἐφθαρμένου.

Ταῦτο δ' ἦν ἄτοπον, ἐξ αὐτῆς ἐλεγχόμενον τῆς
ἐνεργείας. Ἔτι τοίνυν ὅσα λαμβάνει τὴν γένεσιν
ἐκ σπέρματος, μείζονα τὸν ὄγκον ἐστὶ τοῦ πεποιη-
κότος, καὶ ἐν τόπῳ μείζονι θεωρεῖται. Δένδρα
γοῦν οὐρανομήκη πολλάκις ἀναβλαστάνει ἐκ βραχυ-
τάτης κέγχρου, καὶ ζῷα πιότατα καὶ περιμηκέστατα
ἐξ ὀλίγου τοῦ προεθέντος ὑγροῦ. Ἀλλὰ καὶ τὸ μι-
507 κρῷ πρότερον εἰρημένον συμβαίνει, κατὰ μὲν τὸν
M. γειτνιῶντα τῇ γενέσει χρόνον, βραχύτερα τὰ γεννη-
θέντα εἶναι, μεγεθύνεσθαι δ' αὖθις ἄχρι παντελοῦς
τελειώσεως· ἐπὶ δὲ τοῦ παντὸς γενήσεται τὸ ἐναν-
τίον. Τὸ μὲν γὰρ σπέρμα καὶ μεῖζον ἔσται, καὶ
πλείονα τόπον ἐφέξει· τὸ δ' ἀποτέλεσμα βραχύτερον
καὶ ἐν ἐλάττονι φανεῖται τόπῳ. Καὶ ὁ κόσμος ἐκ
σπέρματος συνιστάμενος οὐκ ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον
ἐπιδώσει πρὸς αὔξησιν, ἀλλ' ἔμπαλιν ἐξ ὄγκου μεί-
ζονος εἰς ἐλάττονα συναιρεθήσεται. Τὸ δὲ λεγόμενον
ῥᾴδιον συνιδεῖν. Ἅπαν σῶμα ἀναλυόμενον εἰς πῦρ,
ἀναλύεται καὶ χεῖται· σβεννυμένης δὲ τῆς ἐν αὐτῷ
φλογὸς, στέλλεται καὶ συνάγεται. Πίστεων δὲ τοῖς
οὕτως ἐμφανέσι πρὸς μαρτυρίαν ὡς ἀδηλουμένοις,
οὐδεμία χρεία. Καὶ μὴν ὁ κόσμος ὁ πυρωθεὶς, γε-
νήσεται μείζων, ἅτε συμπάσης τῆς οὐσίας εἰς τὸν
λεπτότατον ἀναλυθείσης αἰθέρα. Ὃ μοι δοκοῦσι
καὶ οἱ Στωϊκοὶ προειδόμενοι, κενὸν ἄπειρον ἐκτὸς
τοῦ κόσμου τῷ λόγῳ καταλιπεῖν, ἵν' ἐπειδὴ χύσιν
ἀπέραντόν τινα ἔμελλε λήψεσθαι, μὴ ἀπορῇ τοῦ
δεξομένου χωρίου τὴν ἀνάχυσιν. Ὁτὲ μὲν οὖν εἰς
τοσοῦτον ἐπιδέδωκε καὶ συνηύξηται, ὡς μονονουχὶ
καὶ τῇ ἀορίστῳ τοῦ κενοῦ φύσει τῷ τῆς ἐλάσεως
ἀπείρῳ μεγέθει συνδραμεῖν, σπέρματος ἔχει κατ'
αὐτοὺς λόγον· ὁτὲ δὲ κατὰ τὴν παλιγγενεσίαν ἐκτελῆ
τῶν μερῶν τῆς συμπάσης οὐσίας *** στελλομένου 957
μὲν κατὰ τὴν σβέσιν τοῦ πυρὸς εἰς παχὺν ἀέρα. P.
στελλομένου δ' ἀέρος εἰς ὕδωρ καὶ συνίζοντος, πα-
χυνομένου δ' ἔτι μᾶλλον ὕδατος κατὰ τὴν εἰς γῆν

τὸ πυκνότατον τῶν στοιχείων μεταβολήν. Ἔστι δὲ ταῦτα παρὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας τῶν δυνάμεων ἀκολουθίαν πράγματος ἐκλογίζεσθαι.

§. 20. Δίχα τοίνυν τῶν εἰρημένων καὶ ἐκείνῳ χρήσαιτο ἄν τις εἰς πίστιν, ὃ καὶ τοὺς μὴ πέρα τοῦ μετρίου φιλονεικεῖν αἱρουμένους ἐπισπάσεται. Τῶν ἐν ταῖς συζυγίαις ἐναντίων ἀμήχανον τὸ μὲν εἶναι, τὸ δὲ μή. Λευκοῦ γὰρ ὄντος, ἀνάγκη καὶ μέλαν ὑπάρχειν, καὶ μεγάλου βραχὺ, καὶ περιττοῦ ἄρτιον, καὶ γλυκέος πικρὸν, καὶ ἡμέρας νύκτα, καὶ ὅσα τούτοις ὁμοιότροπα. Γενομένης δ' ἐκπυρώσεως, ἀδύνατόν τι συμβήσεται. Τὸ μὲν γὰρ ἕτερον ὑπάρξει τῶν ἐν ταῖς συζυγίαις, τὸ δὲ ἕτερον οὐκ ἔσται. Φέρε δ' οὑτωσὶ θεασώμεθα. Πάντων εἰς πῦρ ἀναλυθέντων, κοῦφον μέν ἐστί τι, καὶ μανὸν, καὶ θερμὸν, ἴδια γὰρ πυρὸς ταῦτα· βαρὺ δ' οὐδὲν, ἢ ψυχρὸν, ἢ πυκνὸν, τὰ τοῖς λεχθεῖσιν ἐναντία. Πῶς οὖν ἄν τις ἐπίσχοι μᾶλλον τὴν πεπλεγμένην ἐκ τῆς πυρώσεως ἀκοσμίαν, ἢ τὰ φύσει συνυπάρχοντα δεικνὺς ἀπαρτώμενα τῆς συζυγίας; Ἡ δ' ἀλλοτρίωσις ἐπὶ τοσοῦτον κεχώρηκεν, ὡς τοῖς μὲν ἀϊδιότητα
508 προσομολογεῖν, τοῖς δὲ τὸ ἀνύπαρκτον. Ἔτι τοί-
M. νυν καὶ ἐκεῖνό μοι δοκεῖ μὴ ἄπο σκοποῦ τοῖς ἰχνηλατοῦσι τὸ ἀληθὲς εἰρῆσθαι. Φθειρόμενος ὁ κόσμος ἤτοι ὑπό τινος ἑτέρας φθαρήσεται αἰτίας, ἢ ὑπὸ θεοῦ. Ὑπ' ἄλλου μὲν οὐδενὸς τὸ παράπαν δέξεται διάλυσιν. Οὐδὲν γάρ ἐστιν ὃ μη περιέχει. Τὸ δὲ περιεχόμενον καὶ κρατούμενον ἀσθενέστερον δήπου τοῦ περιέχοντος, ὑφ' οὗ καὶ κατακρατεῖται. Ὑπὸ δὲ θεοῦ φθείρεσθαι λέγειν αὐτὸν, πάντων ἀνοσιώτατον. Ὁ γὰρ θεὸς οὐκ ἀταξίας καὶ ἀκοσμίας καὶ φθορᾶς, ἀλλὰ τάξεως καὶ εὐκοσμίας καὶ ζωῆς, καὶ παντὸς αἴτιος ἀνωμολόγηται τοῦ ἀρίστου παρὰ τοῖς τὰ ἀληθῆ δοξάζουσι.

§. 21. Θαυμάσαι δ' ἄν τις τοὺς τὰς ἐκπυρώσεις καὶ παλιγγενεσίας θρυλλοῦντας, οὐ μόνον ἕνεκα

τῶν εἰρημένων οἷς ἀπελέγχονται ψευδοδοξοῦντες,
ἀλλὰ καὶ δι' ἐκεῖνο μάλιστα. Τεττάρων γὰρ ὄντων
στοιχείων, ἐξ ὧν ὁ κόσμος συνέστηκε, γῆς, ὕδατος,
ἀέρος, πυρὸς, τίνος ἕνεκεν πάντων ἀποκληρωσάμενοι τὸ
πῦρ, τὰ ἄλλα φασὶν εἰς τοῦτο μόνον ἀναλυθήσεσθαι;
Δέον γὰρ, εἴποι τις ἂν, πῶς οὐκ εἰς ἀέρα ἢ ὕδωρ ἢ
γῆν; Ὑπερβάλλουσαι γὰρ καὶ ἐν τούτοις εἰσὶ δυνά-
μεις. Ἀλλ' οὐδεὶς ἐξαεροῦσθαι, ἢ ἐξυδατοῦσθαι, ἢ
ἀπογεοῦσθαι τὸν κόσμον εἶπεν, ὥστ' εἰκὸς ἦν μηδὲ
ἐκπυροῦσθαι φάναι. Χρὴ μέντοι καὶ τὴν ἐνυπάρ-
χουσαν ἰσονομίαν τῷ κόσμῳ κατανοήσαντας ἢ δεῖ-
σαι, ἢ αἰδεσθῆναι τοσούτου θείου κατηγορεῖν θά- 958
νατον. Ὑπερβάλλουσα γάρ τις τῶν τεττάρων ἀν- P.
τέκτισις δυνάμεων, ἰσότητος κανόσι καὶ δικαιοσύνης
ὅροις σταθμωμένων τὰς ἀμοιβάς. Καθάπερ γὰρ αἱ
ἐτήσιοι ὧραι κύκλον ἀμείβουσιν ἀλλήλαις ἀντιπαρα-
δέχεσθαι πρὸς τὰς ἐνιαυτῶν οὐδέ ποτε ληγόντων
περιόδους· εἰς τὸν αὐτὸν τρόπον τίθησι, καὶ τὰ
στοιχεῖα τοῦ κόσμου ταῖς εἰς ἄλληλα μεταβολαῖς, τὸ
παραδοξότατον, θνήσκειν δοκοῦντα ἀπαθανατίζεται,
δολιχεύοντα ἀεὶ, καὶ τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἄνω καὶ κάτω
συνεχῶς ἀμείβοντα. Ἡ μὲν οὖν προσάντης ὁδὸς
ἀπὸ γῆς ἄρχεται. Τηκομένη γὰρ εἰς ὕδωρ μετα-
λαμβάνει τὴν μεταβολήν· τὸ δ' ὕδωρ ἐξατμιζόμενον
εἰς ἀέρα, ὁ δ' ἀὴρ λεπτυνόμενος εἰς πῦρ. Ἡ δὲ
κατάντης ἀπὸ κεφαλῆς συνιζόντος μὲν πυρὸς κατὰ
τὴν σβέσιν εἰς ἀέρα, συνιζόντος δ' ὁπότε συνθλί-
βοιτο εἰς ὕδωρ ἀέρος, ὕδατος δὲ τὴν πολλὴν
509 ἀνάχυσιν κατὰ τὴν εἰς γῆν πυκνουμένου μεταβο-
M. λήν. Εὖ καὶ ὁ Ἡράκλειτος ἐν οἷς φησὶ, "ψυχῆς
θάνατον ὕδωρ γενέσθαι, ὕδατος θάνατον γῆν γενέ-
σθαι". Ψυχὴν γὰρ οἰόμενος εἶναι τὸ πνεῦμα, τὴν
μὲν ἀέρος τελευτὴν γένεσιν ὕδατος, τὴν δ' ὕδατος
γῆς πάλιν γένεσιν αἰνίττεται· θάνατον οὐ τὴν εἰς-
άπαν ἀναίρεσιν ὀνομάζων, ἀλλὰ τὴν εἰς ἕτερον στοι-
χεῖον μεταβολὴν, ἀπαραβλήτου δὴ καὶ συνεχοῦς τῆς

αὐτοκρατοῦς ἰσονομίας ταύτης ἀεὶ φυλαττομένης, ὥςπερ οὐκ εἰκὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖον. Ἐπεὶ τὸ μὲν ἄνισον ἄδικον, τὸ δὲ ἄδικον κακίας ἔγγονον· κακία δ᾽ ἐξ οἴκου τῆς ἀθανασίας πεφυγάδευται, θεῖον δέ τι μέγεθος ὁ κόσμος, καὶ οἶκος θεοῦ αἰσθητῶν ἀποδέδεικται. Τὸ δὲ φάσκειν ὅτι φθείρεται, μὴ συνορώντων ἐστὶ φύσεως εἱρμὸν καὶ πραγμάτων συνηρτημένην ἀκολουθίαν.

§. 22. *Προςφιλοτεχνοῦντες δέ τινες τῶν ἀΐδιον ὑπολαμβανόντων τὸν κόσμον εἶναι, καὶ τοιούτῳ πρὸς κατασκευὴν λόγῳ χρῶνται. Φθορᾶς τέτταρας εἶναι τρόπους τοὺς ἀνωτάτω συμβέβηκε, πρόςθεσιν, ἀφαίρεσιν, μετάθεσιν, ἀλλοίωσιν. Δυὰς μὲν οὖν προςθέσει μονάδος εἰς τριάδα φθείρεται, μηκέτι μένουσα δυάς· τετρὰς δ᾽ ἀφαιρέσει μονάδος εἰς τριάδα. Μεταθέσει δὲ τὸ Ζ στοιχεῖον εἰς τὸ Η, ὅταν αἱ μὲν ἐγκάρσιοι παράλληλοι πρὸς ὀρθὰς διαναστῶσιν· ἡ δὲ πρὸς ὀρθὰς ἐπεζευγμένη, πλαγιασθεῖσα συνάψῃ τὰς παρ᾽ ἑκάτερα. Κατ᾽ ἀλλοίωσιν δὲ μεταβάλλων οἶνος εἰς ὄξος. Τῶν δὲ κατειλεγμένων τρόπων οὐδεὶς ἐφάπτεται τοῦ κόσμου τὸ παράπαν. Ἐπεὶ καὶ τί φῶμεν; Προςτίθεσθαί τι τῷ κόσμῳ πρὸς ἀναίρεσιν; Ἀλλ᾽ οὐδέν ἐστιν ἐκτὸς, ὃ μὴ μέρος γέγονεν αὐτοῦ ὅλου. Περιέχεται γὰρ καὶ κατακρατεῖται. Ἀλλ᾽* 959
ἀφαιρεῖσθαι; Πρῶτον μὲν τὸ ἀφαιρεθὲν πάλιν κόσμος ἔσται τοῦ νῦν βραχύτερος, ἔπειτα ἀμήχανον ἔξω τι σῶμα τοῦ ὅλου διαρτηθὲν τῆς συμφυΐας σκεδασθῆναι. Ἀλλὰ τὰ μέρη μετατίθεσθαι; Μένει μὲν οὖν ἐν ὁμοίῳ τοὺς τόπους οὐκ ἐναλλάττοντα. Οὐ γὰρ ἐποχήσεταί ποτε ἔτι ὕδατι πᾶσα γῆ, οὔθ᾽ ὕδωρ ἀέρι, οὔτε ἀὴρ πυρί. Ἀλλὰ τὰ μὲν φύσει βαρέα ἐν γῇ, καὶ ὕδωρ τὸν μέσον ἐφέξει τόπον, γῆς μὲν θεμελίου τρόπον ὑπερειδούσης, ὕδατος δ᾽ ἐπιπολάζοντος· ἀὴρ δὲ καὶ πῦρ τὰ φύσει κοῦφα τὸν P.
510 *ἄνω, πλὴν οὐχ ὁμοίως. Ἀὴρ γὰρ πυρὸς ὄχημα*
M. *γέγονε, τὸ δ᾽ ἐποχούμενον ἐξ ἀνάγκης ὑπερφέρεται.*

Καὶ μὴν οὐδὲ κατ' ἀλλοίωσιν φθείρεσθαι νομιστέον. Ἰσοκρατὴς γὰρ ἡ τῶν στοιχείων μεταβολή. Τὸ δ' ἰσοκρατὲς ἀκλινοῦς βεβαιότητος καὶ ἀσαλεύτου μονῆς αἴτιον, ἅτε μὴ πλεονεκτοῦν, μήτε πλεονεκτούμενον. Ὥςθ' ἡ ἀντίδοσις καὶ ἡ ἀντέκτισις τῶν δυνάμεων ἀναλογίας ἐξισουμένη κανόσιν, ὑγείας καὶ ἀτελευτήτου σωτηρίας δημιουργὸς, ἐξ ὧν ἀΐδιος ὁ κόσμος ἀποδείκνυται.

§. 23. Θεόφραστος μέντοι φησὶ "τοὺς γένεσιν καὶ φθορὰν τοῦ κόσμου κατηγοροῦντας ὑπὸ τεττάρων ἀπατηθῆναι τῶν μεγίστων, γῆς ἀνωμαλίας, θαλάττης ἀναχωρήσεως, ἑκάστων τῶν τοῦ ὅλου μερῶν διαλύσεως, χερσαίων φθορᾶς κατὰ γένη ζώων. Κατασκευάζει δὲ τὸ μὲν πρῶτον οὕτως. Εἰ μὴ γενέσεως ἀρχὴν ἔλαβεν ἡ γῆ, μέρος ὑπανεστὸς οὐδὲν ἂν ἔτι αὐτῆς ἑωρᾶτο· χθαμαλὰ δ' ἤδη τὰ ὄρη πάντα ἐγεγένητο, καὶ οἱ γεώλοφοι πάντες ἰσόπεδοι τῇ πεδιάδι. Τοσούτων γὰρ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ὄμβρων ἐξ ἀϊδίου φερομένων, εἰκὸς ἦν τῶν διηρμένων πρὸς ὕψος τὰ μὲν χειμάῤῥοις ἀπεῤῥῆχθαι, τὰ δ' ὑπονοστήσαντα κεχαλάσθαι, πάντα δὲ διὰ πάντων ἤδη λελειάνθαι. Νυνὶ δὲ συνεχεῖς ἀνωμαλίαι, καὶ παμπόλλων ὀρῶν αἱ πρὸς αἰθέριον ὕψος ὑπερβολαὶ μηνύματ' ἐστὶ τοῦ τὴν γῆν μὴ ἀΐδιον εἶναι. Πάλαι γὰρ, ὡς ἔφην, ἐν ἀπείρῳ χρόνῳ ταῖς ἐπομβρίαις ἀπὸ περάτων ἐπὶ πέρατα πᾶσα λεωφόρος ἐγεγένητο. Πέφυκε γὰρ ἡ ὕδατος φύσις καὶ μάλιστα ἀπὸ ὑψηλοτάτων καταράττουσα, τὰ μὲν ἐξωθεῖν τῇ βίᾳ, τὰ δὲ τῷ συνεχεῖ τῶν ψεκάδων κολάπτουσα κοιλαίνειν, ὑπεργάζεσθαί τε τὴν σκληρόγεων καὶ λιθωδεστάτην ὀρυκτήρων οὐκ ἔλαττον. Καὶ μὴν ἥ γε θάλασσα, φασὶν, ἤδη μεμείωται· μάρτυρες δὲ αἱ νήσων εὐδοκιμώταται, Ῥόδος τε καὶ Δῆλος. Αὗται γὰρ τὸ μὲν παλαιὸν ἠφανισμέναι κατὰ τῆς θαλάσσης ἐδεδύκεσαν ἐπικλυζόμεναι, χρόνῳ δ' ὕστερον ἐλαττουμένης ἠρέμα, κατ' ὀλίγον ἀνίσχουσαι διεφάνησαν, ὡς αἱ περὶ αὐτῶν ἀναγραφεῖσαι 960 P.

μηνύουσιν ἱστορίαι. Τὴν δὲ Δῆλον καὶ Ἀνάφην ὠνόμασαν, δι' ἀμφοτέρων ὀνομάτων πιστούμενοι τὸ λεγόμενον, ἐπειδὴ ἀναφανεῖσα δήλη ἐγένετο, ἀδηλουμένη καὶ ἀφανὴς οὖσα τὸ πάλαι. Πρὸς δὲ τού-
511 τοις μεγάλων πελαγῶν μεγάλους κόλπους καὶ βαθεῖς
M. ἀναξηρανθέντας ἠπειρῶσθαι, καὶ γεγενῆσθαι τῆς παρακειμένης χώρας μοῖραν οὐ λυπρὰν, σπειρομένους καὶ φυτευομένους· οἷς σημεῖα τὰ τῆς παλαιᾶς ἐναπολελεῖφθαι θαλαττώσεως, ψηφῖδάς τε καὶ κόγχας, καὶ ὅσα ὁμοιότροπα πρὸς αἰγιαλοὺς εἴωθεν ἀποβράττεσθαι. Διὸ καὶ Πίνδαρος ἐπὶ τῆς Δήλου φησί·

Χαῖρ', ὦ θεοδμάτα, λιπαροπλοκάμου παιδὸς
Λατοῦς ἱμεροέστατον ἔρνος,
Πόντου θύγατερ, χθονὸς εὐρείας ἀκίνητον τέρας·
ἅν τε βροτοὶ Δᾶλον κικλήσκουσι, μάκαρες δ' ἐν Ὀλύμπῳ τηλέφατον
κυανέας χθονὸς ἄστρον.

Θυγατέρα γὰρ Πόντου τὴν Δῆλον εἴρηκε, τὸ λεχθὲν αἰνιττόμενος. Εἰ δὲ μειοῦται ἡ θάλαττα, μειωθήσεται καὶ ἡ γῆ· μακραῖς δ' ἐνιαυτῶν περιόδοις καὶ εἰςάπαν ἑκάτερον στοιχεῖον ἀναλωθήσεται. Δαπανηθήσεται δὲ καὶ ὁ σύμπας ἀὴρ, ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον ἐλαττούμενος· ἀποκριθήσεται δὲ τὰ πάντα εἰς μίαν οὐσίαν τὴν πυρός.

§. 24. Πρὸς δὲ τὴν τοῦ τρίτου κατασκευὴν κεφαλαίου χρῶνται λόγῳ τοιῷδε. Φθείρεται πάντως ἐκεῖνο, οὗ πάντα μέρη φθαρτά ἐστι· τοῦ δὲ κόσμου πάντα τὰ μέρη φθαρτά ἐστι, φθαρτὸς ἄρα ὁ κόσμος ἐστίν. Ὃ δὲ ὑπερεθέμεθα, νῦν ἐπισκεπτέον. Ποῖον μέρος τῆς γῆς, ἵνα ἀπὸ ταύτης ἀρξώμεθα, μεῖζον ἢ ἔλαττον οὐ χρόνῳ διαλύεται; Λίθων οἱ κραταιότατοι ἆρ' οὐ μυδῶσι καὶ σήπονται κατὰ τὴν ἕξεως ἀσθένειαν; — ἡ δ' ἐστὶ πνευματικὸς τόνος, δεσμὸς οὐκ ἄρρηκτος, ἀλλὰ μόνον δυςδιάλυτος· — θρυπτόμενοι καὶ ῥέοντες εἰς λεπτὴν τὸ πρῶτον ἀνα-

λύονται κόνιν, εἶθ᾽ ὕστερον δαπανηθέντες ἐξαναλύον-
ται. Ἔτι δέ, εἰ μὴ πρὸς ἀνέμων ῥιπίζοιτο τὸ ὕδωρ
ἀκίνητον ἐαθὲν οὐχ ὑφ᾽ ἡσυχίας νεκροῦται; Μετα-
βάλλει γοῦν, καὶ τὸ δυςωδέστατον γίνεται, οἷα ψυ-
χὴν ἀφῃρημένον ζῶον. Αἵ γε μὴν ἀέρος φθοραὶ
παντί τῳ δῆλον. Νοσεῖν γὰρ καὶ φθίνειν καὶ τρό-
πον τινὰ ἀποθνήσκειν πέφυκεν. Ἐπεί, τί ἄν τις μὴ
στοχαζόμενος ὀνομάτων εὐπρεπείας, ἀλλὰ τοῦ ἀλη-
θοῦς εἴποι λοιμὸν εἶναι, πλὴν ἀέρος θάνατον, τὸ
οἰκεῖον πάθος ἀναχέοντος ἐπὶ φθορᾷ ἁπάντων ὅσα
ψυχῆς μεμοίραται; Τί χρὴ μακρηγορεῖν περὶ πυρός;
512 Ἀτροφῆσαν γὰρ αὐτίκα σβέννυται, χωλὸν, ἥ φα-
M. σὶν οἱ ποιηταί, γεγονὸς ἐξ ἑαυτοῦ. Διὸ σκηριπτό-
μενον ὀρθοῦται κατὰ τὴν τῆς ἀναφθείσης ὕλης μο- 961
νὴν, ἐξαναλωθείσης δ᾽ ἀφανίζεται. Τὸ παραπλήσιον P.
μέντοι καὶ τοὺς κατὰ τὴν Ἰνδικὴν δράκοντάς φασι
πάσχειν. Ἀνέρποντας γὰρ ἐπὶ τὰ μέγιστα ζώων
ἐλέφαντας, περὶ νῶτα καὶ νηδὺν ἅπασαν εἱλεῖσθαι,
φλέβα δ᾽ ἣν ἂν τύχῃ διελόντας ἐμπίνειν τοῦ αἵμα-
τος, ἀπλήστως ἐπισπωμένους βιαίῳ πνεύματι καὶ
συντόνῳ ῥοίζῳ. Μέχρι μὲν οὖν τινὸς ἐξαναλουμέ-
νους ἐκείνους ἀντέχειν ὑπ᾽ ἀμηχανίας ἀνασκιρτῶντας,
καὶ τῇ προνομαίᾳ τὴν πλευρὰν τύπτοντας, ὡς κα-
θιξομένους τῶν δρακόντων· εἶτα ἀεὶ κενουμένου
τοῦ ζωτικοῦ, πηδᾶν μὲν μηκέτι δύνασθαι, κραδαι-
νομένους δ᾽ ἑστάναι· μικρὸν δ᾽ ὕστερον καὶ τῶν
σκελῶν ἐξασθενησάντων κατασεισθέντας ὑπὸ λειφαι-
μίας ἀποθνήσκειν· πεσόντας δὲ τοὺς αἰτίους τοῦ
θανάτου συναπολλύναι τρόπῳ τοιῷδε. Μηκέτ᾽ ἔχον-
τες τροφὴν οἱ δράκοντες, ὃν περιέθεσαν δεσμὸν ἐπι-
χειροῦσιν ἐκλύειν, ἀπαλλαγὴν ἤδη ποθοῦντες. Ὑπὸ
δὲ τοῦ βάρους τῶν ἐλεφάντων θλιβόμενοι πιέζονται,
καὶ πολὺ μᾶλλον, ἐπειδὰν τύχῃ στερίφον καὶ λιθῶ-
δες ἔδαφος. Ἰλυσπώμενοι γὰρ καὶ πάντα ποιοῦντες
εἰς διάλυσιν ὑπὸ τῆς τοῦ πιέσαντος βίας πεδηθέντες,
ἑαυτοὺς πολυτρόπως ἐν ἀμηχάνοις καὶ ἀπόροις γυ-

μνάσαντες ἐξασθενοῦσι, καθάπερ οἱ καταλευσθέντες, ἢ τείχους αἰφνίδιον ὑπενεχθέντος προκαταληφθέντες, οὐδ' ὅσον ἀνακῦψαι δυνάμενοι πνιγῇ τελευτῶσιν. Εἰ δὴ τῶν μερῶν ἕκαστον τοῦ κόσμου φθορὰν ὑπομένει, δῆλον ὅτι καὶ ὁ ἐξ αὐτῶν παγεὶς κόσμος ἄφθαρτος οὐκ ἔσται. Τὸν δὲ τέταρτον καὶ λοιπὸν λόγον ἀκριβωτέον. Ὧδέ φασιν· εἰ ὁ κόσμος ἀΐδιος ἦν, ἦν ἂν καὶ τὰ ζῶα ἀΐδια, καὶ πολύ γε μᾶλλον τὸ ἀνθρώπων γένος, ὅσῳ καὶ τῶν ἄλλων ἄμεινον. Ἀλλὰ καὶ ὀψίγονον φανῆναι τοῖς βουλομένοις ἐρευνᾶν τὰ φύσεως. Εἰκὸς γάρ, μᾶλλον δὲ ἀναγκαῖον, ἀνθρώποις συνυπάρξαι τὰς τέχνας, ὡς ἂν ἰσήλικας, οὐ μόνον ὅτι λογικῇ φύσει τὸ ἐμμέθοδον οἰκεῖον, ἀλλὰ καὶ ὅτι ζῆν ἄνευ τούτων οὐκ ἔνεστιν. Ἴδωμεν οὖν τοὺς ἑκάστων χρόνους, ἀλογήσαντες τῶν ἐπιτραγῳδουμένων θεοῖς μύθων. Εἰ μὴ ἀΐδιος ἄνθρωπος, οὐδ' ἄλλο τι ζῶον, ὥστ' οὐδ' αἱ δεδεγμέναι ταῦτα χῶραι, γῆ καὶ ὕδωρ καὶ ἀήρ, ἐξ ὧν τὸ φθαρτὸν εἶναι τὸν κόσμον δῆλόν ἐστιν.

§. 25. Ἀναγκαῖον δὲ πρὸς τὴν τοσαύτην εὑρεσιλογίαν ἀπαντῆσαι, μή τις τῶν ἀπειροτέρων ἐνδοὺς ὑπαχθῇ, καὶ ἀρκτέον γε τῆς ἀντιῤῥήσεως ἀφ' οὗ
513 καὶ τῆς ἀπάτης οἱ σοφισταί. Τὰς ἀνωμαλίας οὐκ-
M. ἔτ' ἐχρῆν εἶναι τῆς γῆς, εἴπερ ἀΐδιος ἦν ὁ κόσμος. Διὰ τί, ὦ γενναῖοι; Φήσουσι γὰρ ἕτεροι παρελθόντες, ὅτι δένδρων οὐδὲν αἱ φύσεις τῶν ὀρῶν διαφέρουσιν. Ἀλλὰ καθάπερ ἐκεῖνα καιροῖς μέν τισι φυλλοῤῥοεῖ, καιροῖς δὲ πάλιν ἀνηβᾷ· — διὸ καὶ τὸ 962
ποιητικὸν εὖ εἴρηται· P.

Φύλλα τὰ μέν τ' ἄνεμος χαμάδις χέει, ἄλλα δέ θ' ὕλη
τηλεθόωσα φύει· ἔαρος δ' ἐπιγίγνεται ὥρη.

— τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῶν ὀρῶν, τὰ μὲν ἀποθραύεται μέρη, τὰ δὲ προσθύεται. Μακροῖς δὲ χρόνοις ἡ πρόσφυσις καθίσταται γνώριμος, διότι τὰ

μὲν δένδρα ὠκυτέρᾳ χρώμενα τῇ φύσει, θᾶττον καταλαμβανομένην ἔχει τὴν ἐπίδοσιν· τὰ δ' ὄρη βραδυτέρᾳ, διὸ καὶ τὰς ἐκφύσεις αὐτῶν αἰσθητὰς ὅτι μὴ χρόνῳ μακρῷ μόλις εἶναι συμβέβηκεν. Ἐοίκασί γε τὸν τρόπον τῆς γενέσεως αὐτῶν ἀγνοεῖν, ἐπεὶ καὶ ἂν ἴσως αἰδεσθέντες ἡσύχασαν. Φθόνος δ' οὐδεὶς ἀναδιδάσκειν. Ἔστι δ' οὔτε τι νέον τῶν λεγομένων, οὔτε ῥήμαθ' ἡμῶν, ἀλλὰ παλαιὰ σοφῶν ἀνδρῶν, οἷς οὐδὲν ἀδιερεύνητον τῶν εἰς ἐπιστήμην ἀναγκαίων ἀπολέλειπται. Ὅταν τὸ κατακεκλεισμένον ἐν τῇ γῇ πυρῶδες ἄνω τῇ τοῦ πυρὸς ἐλαύνηται φυσικῇ δυνάμει, πρὸς τὸν οἰκεῖον τόπον στείχει. Καὶ ἄν τινος λάβηται βραχείας ἀναπνοῆς, ἄνωθεν μὲν συναναπσπᾷ πολὺ τῆς γεώδους οὐσίας, ὅσον ἂν οἷόν τε ᾖ. Ἔξω δ' ἐπιγενόμενον φέρεσθαι βραχυτέραν, ἢ καὶ μέχρι πολλοῦ συμπαρελθεῖν βιασθεῖσα, πρὸς μήκιστον ἀρθεῖσα ὕψος στέλλεται ἀποκορυφουμένη, καὶ πρὸς ὀξεῖαν ἀποτελευτᾷ κορυφὴν τὸ πυρὸς σχῆμα μιμουμένη. Γίνεται γὰρ τοῦ κουφοτάτου καὶ βαρυτάτου τότε τῶν φύσει ἀντιπάλων ἀναγκαία συρρηξάντων διαμάχη, πρὸς τὴν οἰκείαν ἑκατέρου χώραν ἐπειγομένου, καὶ πρὸς τὸ βιαζόμενον ἀντιτείνοντος. Τὸ μὲν δὴ πῦρ συνανέλκον γῆν ὑπὸ τοῦ περὶ αὐτὴν νευστικοῦ βρίθειν ἀναγκάζεται· ἡ δὲ γῆ κατωτάτω ταλαντεύουσα τῷ τοῦ πυρὸς ἀνωφοίτῳ συνεπελαφρισθεῖσα, μετέωρος ἐξαίρεται, καὶ κρατηθεῖσα μόλις ὑπὸ δυνατωτέρας τῆς ἐπικουφιζούσης ἰσχύος, ἄνω πρὸς τὴν τοῦ πυρὸς ἕδραν ὠθεῖται καὶ ἵσταται. Τί οὖν θαυμαστὸν, εἰ μὴ τὰ ὄρη ταῖς τῶν ὑετῶν φοραῖς ἐξανήλωται τῆς συνεχούσης αὐτὰ δυνάμεως, ὑφ' ἧς καὶ διανίσταται μάλα παγίως καὶ κραταιῶς ἐνειλημμένης; Λυθέντα γὰρ δεσμοῦ τοῦ συνέχοντος, εἰκὸς ἦν διαλυθῆναι καὶ πρὸς ὕδατος σκεδασθῆναι. Δυνάμει δὲ σφιγγόμενα τῇ τοῦ πυρὸς, στεγανώτερα πρὸς τὰς τῶν ὑετῶν φορὰς ἀντέχει.

514 §. 26. *Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν λελέχθω περὶ τοῦ*
M. *τὴν ἀνωμαλίαν τῆς γῆς πίστιν οὐκ εἶναι, γενέσεως καὶ φθορᾶς κόσμου. Πρὸς δὲ τὸ ἀπὸ τῆς μειώσεως τῆς θαλάττης ἐπιχειρηθὲν, ἐκεῖνο δεόντως ἂν λέγοιτο, μὴ τὰς ἀνασχούσας νήσους αὐτὸ μόνον, μηδ' εἴ τινες ἀποτομαὶ καταλυζόμεναι τὸ πάλαι, χρόνοις αὖθις ἠπειρώθησαν, σκοπεῖτε. Φυσιολογίας γὰρ ἀντίπαλον φι-* 963
λονεικία, τριπόθητον ἡγουμένης ἀλήθειαν ἰχνηλατεῖν; P.
Ἀλλὰ πολυπραγμονεῖται καὶ τὸ ἐναντίον· ὅσαι μὲν ἐν ἠπείροις οὐ παράλιοι μόνον, ἀλλὰ καὶ μεσόγειοι μοῖραι κατεπόθησαν· ὅση δὲ χέρσος θαλαττωθεῖσα μυριοφόροις ναυσὶν ἐμπλεῖται. Τὴν περὶ τὸν ἱερώτατον Σικελικὸν πορθμὸν ᾀδομένην ἱστορίαν ἀγνοεῖτε, τὸ παλαιὸν ἠπείρῳ Ἰταλίας Σικελίαν συνάπτουσαν; Μεγάλων δὲ τῶν παρ' ἑκάτερα πελαγῶν βιαίοις πνεύμασιν ἐξ ἐναντίας ἐπιδραμόντων, ἡ μεθόριος ἐπεκλύσθη καὶ ἐνεῤῥάγη, παρ' ἣν ἡ πόλις ἐπώνυμος τοῦ πάθους Ῥήγιον κτισθεῖσα ὠνομάσθη, καὶ τὸ ἐναντίον ἢ προσεδόκησεν ἄν τις ἀπέβη. Συνεζεύχθη μὲν γὰρ τὰ τέως διεστῶτα πελάγη κατὰ τὴν σύῤῥυσιν ἑνωθέντα. Ἡ δὲ ἡνωμένη γῆ τῷ μεθορίῳ πορθμῷ διεζεύχθη, παρ' ὃν ἤπειρος οὖσα Σικελία νῆσος ἐβιάσθη γενέσθαι. Πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας λόγος τῆς θαλάττης ὑπερεχούσης ἠφανίσθαι πόλεις καταποθείσας. Ἐπεὶ καὶ κατὰ Πελοπόννησόν φασι τρεῖς,

Αἴγειραν, Βοῦράν τε καὶ ὑψηλὴν Ἑλίκειαν
τείχεσιν, ἣ τάχ' ἔμελλε περὶ βρύα μύρια φύσειν,

εὐδαίμονας τὸ πάλαι γενομένας πολλῇ τοῦ πελάγους ἐπικλυσθῆναι φορᾷ. Ἡ δὲ Ἀτλαντὶς νῆσος, ἅμα Λιβύης καὶ Ἀσίας μείζων, ἥ φησιν ἐν Τιμαίῳ Πλάτων, ἡμέρᾳ μιᾷ καὶ νυκτὶ, σεισμῶν ἐξαισίων καὶ κατακλυσμῶν γενομένων, δῦσα κατὰ θαλάσσης ἐξαίφνης ἠφανίσθη, γενομένη πέλαγος, οὐ πλωτὸν, ἀλλὰ βαραθρῶδες. Οὐδὲν οὖν εἰς τὸ φθείρεσθαι τὸν κόσμον ἡ πλασθεῖσα τῷ λόγῳ μείωσις τῇ θαλάττῃ συνεργεῖ. Φαίνεται γὰρ ὧν μὲν ἐξαναχωροῦ-

σα, τὰ δ' ἐπικλύζουσα. Ἐχρῆν δὲ μὴ θάτερον
τῶν γινομένων, ἀλλὰ συνάμφω θεωροῦντας ἐπι-
515 κρίνειν, ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς περὶ βίον ἀμφιςβητήμα-
M. σιν ὁ νόμιμος δικαστὴς πρὶν παρὰ τῶν ἀντιδίκων
ἀκοῦσαι γνώμην, οὐκ ἀποφανεῖται.

§. 27. Καὶ μὴν ὁ τρίτος λόγος ἐξ ἑαυτοῦ διελέγχεται, μὴ ὑγιῶς ἐρωτηθεὶς ἀπὸ τῆς εὐθὺς ἐν ἀρχῇ φάσεως. Οὐ γὰρ δήπουθεν, οὗ πάντα μέρη φθείρεται, φθαρτόν ἐστιν ἐκεῖνο, ἀλλ' οὗ πάντα τὰ μέρη ἅμα καὶ ἐν ταὐτῷ ἀθρόα κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον. Ἐπεὶ καὶ ἄκρον ἀποκοπεὶς τις δάκτυλον ζῆν οὐ κεκώλυται· εἰ δὲ τὴν κοινωνίαν τῶν μερῶν καὶ μελῶν πᾶσαν, αὐτίκα τελευτήσει. Τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον, εἰ μὲν συλλήβδην ἁπαξάπαντα τὰ στοιχεῖα ὑφ' ἕνα καιρὸν ἠφανίζετο, φάσκειν ἐνδέχεσθαι τὸν κόσμον φθορὰν ἦν ἀναγκαῖον. Εἰ δ' ἕκαστον ἰδίᾳ πρὸς τὴν τοῦ γείτονος μεταβάλλει φύσιν, ἀθανατίζεται μᾶλλον, ἢ φθείρεται, κατὰ τὸ φιλοσοφηθὲν ὑπὸ τοῦ τραγικοῦ,

...... θνήσκει δ' οὐδὲν
τῶν γιγνομένων, διακρινόμενον δ'
ἄλλο πρὸς ἄλλου
μορφὴν ἑτέραν ἀπέδειξε.

Παντελὴς γε μὴν εὐήθεια τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων 964
ἀπὸ τῶν τεχνῶν ἐξετάζεσθαι. Τῇ γὰρ περὶ τὸν P.
λόγον ἀτοπίᾳ τις ἀκολουθήσας νέον τὸν κόσμον ἀποφανεῖ κομιδῇ, μόλις πρὸ χιλίων παγέντα ἐνιαυτῶν. Ἐπεὶ καὶ οὓς παρειλήφαμεν τῶν ἐπιστημῶν εὑρετὰς, τὸν λεχθέντα τῶν ἐνιαυτῶν ἀριθμὸν οὐχ ὑπερβάλλουσιν. Εἰ δὲ δὴ καὶ λεκτέον τὰς τέχνας ἰσήλικας ἀνθρώπων γένει, μεθ' ἱστορίας φυσικῆς ἀλλ' οὐκ ἀπερισκέπτως καὶ ῥαθύμως λεκτέον. Ἡ δ' ἱστορία τί; Φθοραὶ τῶν κατὰ γῆν, οὐκ ἀθρόων ἁπάντων, ἀλλὰ τῶν πλείστων, δυσὶ ταῖς μεγίσταις αἰτίαις ἀνατίθενται, πυρὸς καὶ ὕδατος ἀλέκτοις φοραῖς. Κατασκήπτειν δ' ἑκατέραν ἐν μέρει φασὶν,

ἐν πάνυ μακραῖς ἐνιαυτῶν περιόδοις. Ὅταν μὲν οὖν ἔμπρησις καταλαμβάνῃ, ῥεῦμα αἰθερίου πυρὸς ἄνωθεν ἐκχεόμενον πολλαχῇ σκεδάννυσθαι, μεγάλα κλίματα τῆς οἰκουμένης ἐπιτρέχον· ὅταν δὲ κατακλυσμὸς ἅπασαν τὴν ὕδατος κατομβρίαν κατασύρῃ φύσιν, αὐθιγενῶν καὶ χειμάῤῥων ποταμῶν οὐ πλημμυρούντων μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ καθεστὸς προςυπερβαλλόντων ἐπιβάσεως, καὶ τὰς ὄχθας ἢ τῇ βίᾳ παραῤῥηγνύντων, ἢ ὑπερπηδώντων ἀναβάσει τῇ πρὸς μήκιστον ὕψος· ὅθεν ὑπερβλύσαντας εἰς τὴν παρακειμένην ἀναχεῖσθαι πεδιάδα, τὴν δὲ, τὸ μὲν πρῶτον εἰς μεγάλας λίμνας διανέμεσθαι, πρὸς τὰ κοιλότερα ἀεὶ τοῦ ὕδατος συνιζόντος, αὖθις δ᾽ ἐπιῤ-
516 ῥέοντος καὶ τοὺς μεθορίους ἰσθμοὺς κατακλύζον-
M. τος, οἷς διεκρίνοντο αἱ λίμναι, εἰς μέγεθος ἀχανοῦς πελάγους κατὰ τὴν τῶν πολλῶν ἕνωσιν ἀποκρίνεσθαι. Πρὸς δὲ μαχομένων δυνάμεων ἐν μέρει τοὺς ἐν τοῖς ἐναντίοις οἰκοῦντας τόποις ἀπόλλυσθαι, πυρὶ μὲν τοὺς ἐν ὄρεσι καὶ γεωλόφοις καὶ δυςύδροις χωρίοις, ἅτ᾽ οὐκ ἔχοντας φύσει πυρὸς ἀμυντήριον ἄφθονον ὕδωρ· ἔμπαλιν δ᾽ ὕδατι τοὺς παρὰ ποταμοῖς, ἢ λίμναις, ἢ θαλάττῃ. Γειτόνων γὰρ ἅπτεσθαι φιλεῖν τὰ κακὰ πρώτων ἤ γε μόνων. Κατὰ δὴ τοὺς λεχθέντας τρόπους δίχα μυρίων ἄλλων βραχυτέρων φθειρομένου τοῦ πλείστου μέρους ἀνθρώπων, ἐπιλιπεῖν ἐξ ἀνάγκης καὶ τὰς τέχνας. Δίχα γὰρ τοῦ μεθοδεύοντος οὐκ εἶναι καθ᾽ αὑτὴν ἰδεῖν τὴν ἐπιστήμην. Ἐπειδὰν δὲ αἱ μὲν κοιναὶ νόσοι χαλάσωσιν, ἄρξηται δὲ ἀνηβᾶν καὶ βλαστάνειν τὸ γένος ἐκ τῶν μὴ προκαταληφθέντων τοῖς ἐπιβρίσασι δεινοῖς, ἄρχεσθαι καὶ τὰς τέχνας πάλιν συνίστασθαι, οὐ τὸ πρῶτον γενομένας, ἀλλὰ τῇ μειώσει τῶν ἐχόντων ὑποσπανισθείσας. Ἃ μὲν οὖν περὶ ἀφθαρσίας τοῦ κόσμου παρειλήφαμεν, εἴρηται κατὰ δύναμιν· τὰς δὲ πρὸς ἕκαστον ἐναντιώσεις ἐν τοῖς ἔπειτα δηλωτέον.

κροτῶν, γυμνάζων, πεζοὺς, ἱππεῖς, τοὺς τῆς κούφης ὁπλίσεως, τοὺς ἡγεμόνας, ἵνα μὴ τὰς μισθοφορίας τῶν στρατιωτῶν ἀφαιρούμενοι πρὸς λῃστείας καὶ ἁρπαγὰς αὐτοὺς ἀλείφωσι, πάλιν τῶν στρατιωτῶν ἕκαστον, ἵνα μηδὲν ἔξω τῶν κατὰ τὴν στρατείαν περιεργάζηται, μεμνημένος, ὅτι τέτακται καὶ τὴν εἰρήνην διαφυλάττειν.

§. 2. Ἴσως δ' ἄν τις εἴποι, „Σὺ δὲ, ὦ οὗτος, ἐγνωκὼς ἀνθρώπου κατηγορεῖν, ἔγκλημα μὲν οὐδὲν διεξῆλθες, μακροὺς δ' ἐπαίνους συνείρεις; Μὴ ἄρα παραπαίεις καὶ μέμηνας;" — „Οὐ μέμηνα, ὦ οὗτος, οὐδὲ ἠλίθιός τίς εἰμι, ὡς μὴ δύνασθαι πράγματος ἀκολουθίαν ἰδεῖν. Ἐπαινῶ τὸν Φλάκκον, οὐκ ἐπειδὴ προςῆκεν ἐχθρὸν ἐγκωμιάζειν, ἀλλ' ἵν' αὐτοῦ τὴν μοχθηρίαν ἀριδηλοτέραν παραστήσω. Τῷ μὲν γὰρ ἀγνοίᾳ τοῦ κρείττονος διαμαρτάνοντι συγγνώμη δίδοται. Ὁ δ' ἐξ ἐπιστήμης ἀδικῶν, ἀπολογίαν οὐκ ἔχει, προεαλωκὼς ἐν τῷ τοῦ συνειδότος δικαστηρίῳ."

§. 3. Ἑξαετίαν γὰρ τὴν ἐπικράτειαν λαβὼν πέντε μὲν ἔτη τὰ πρῶτα, ζῶντος Τιβερίου Καίσαρος, τήν τε εἰρήνην διεφύλαξε, καὶ οὕτως εὐτόνως καὶ ἐῤῥωμένως ἀφηγήσατο, ὡς τοὺς πρὸ αὐτοῦ πάντας ὑπερβαλεῖν. Τῷ δ' ὑστάτῳ, Τιβερίου μὲν τελευτήσαντος, Γαΐου δ' ἀποδειχθέντος αὐτοκράτορος, ὑφιέναι καὶ χαλᾶν ἤρξατο τὰ πάντα, εἴ τε ἐπὶ Τιβερίου βαρύτατον πεπονθὼς πένθος — δῆλος γὰρ ἦν ὡς ἐπ' οἰκειοτάτῳ περιπαθῶν, ἔκ τε τῆς συνεχοῦς κατηφείας καὶ ἐκ τῆς τῶν δακρύων φορᾶς, ἃ καθάπερ ἀπὸ πηγῆς ἀπαύστως ἐξεχεῖτο — εἴτε καὶ κακόνους ὢν τῷ διαδόχῳ, διὰ τὸ τὴν τῶν γνησίων πρὸ τῆς τῶν θετῶν τεθεραπευκέναι μερίδα, εἴτε τῶν συνεπιθεμένων τῇ Γαΐου μητρὶ, καθ' ὃν χρόνον εἶχε τὰς αἰτίας, ἐφ' αἷς ἀνῃρέθη, γεγονὼς, καὶ διὰ φόβον ἁλώσεως ἐπιλελησμένος. Καὶ μέχρι μέν τινος ἔτ' ἀντεῖχεν, μὴ κατὰ τὸ παντελὲς μεθιέμενος τὴν

τῶν πραγμάτων ἀντίληψιν. Ὡς δ' ἤκουσε, τὸν Τι-
βερίου μὲν υἱωνὸν, κοινωνὸν δὲ τῆς ἀρχῆς ἀναιρε-
519 θέντα Γαΐου κελεύσαντος, ἀλέκτῳ πληγεὶς συμ-
M. φορᾷ, καταβαλὼν αὑτὸν ἀχανὴς ἔκειτο, τῆς διανοίας
πολὺ πρότερον ἀπειρηκυίας καὶ παρειμένης αὐτῷ.
Ζῶντος μὲν γὰρ τοῦ μειρακίου τὰ ζώπυρα τῆς ἰδίας
σωτηρίας οὐκ ἀπεγίνωσκεν, ἀποθανόντος δὲ συντε-
θνάναι καὶ τὰς οἰκείας ἐλπίδας ἔδοξεν, εἰ καὶ μικρά
τις ὑπελείπετο αὔρα βοηθείας, ἡ πρὸς Μάκρωνα
φιλία, τὰ σύμπαντα παρὰ Γαΐῳ κατ' ἀρχὰς δυνη- 967
θέντα, καὶ πλείστην μοῖραν, ὡς λόγος, εἰςενεγκάμε- P.
νον αὐτῷ πρὸς τὸ τυχεῖν τῆς ἡγεμονίας, καὶ ἔτι
μᾶλλον πρὸς τὸ σωθῆναι, πολλάκις μὲν ἐκποδὼν
ποιήσασθαι τὸν Γάϊον διανοηθέντος Τιβερίου ὡς
κακοήθη, καὶ οὐ πεφυκότα πρὸς ἀρχὴν, καὶ ἅμα
διὰ τὸν ἐπὶ τῷ υἱωνῷ φόβον· ἐδεδίει γὰρ μὴ πα-
ρανάλωμα γένηται τελευτήσαντος αὐτοῦ· πολλάκις
δὲ τοῦ Μάκρωνος τὰς ὑπονοίας ὑπεξαιρουμένου, καὶ
τὸν Γάϊον ἐπαινοῦντος ὡς ἁπλοῦν καὶ ἀπόνηρον καὶ
κοινωνικὸν, καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ μάλιστα ἡττημένον, ὡς
ἢ μόνῳ ἂν ἐθελῆσαι παραχωρῆσαι τὴν ἡγεμονίαν,
ἢ πάντως τὰ πρωτεῖα· ὑφ' ὧν ἀπατηθεὶς, ἔλαθεν
ἄσπονδον ἐχθρὸν αὑτῷ καὶ υἱωνῷ καὶ γένει, καὶ
παρακλήτῳ Μάκρωνι, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις καταλι-
πών. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Μάκρων ὁρῶν αὐτὸν ἐκδιαι-
τώμενον καὶ ἀχαλίνοις ταῖς ὁρμαῖς ἐφ' ἃ ἂν τύχῃ,
καὶ ὡς ἂν τύχῃ, χρώμενον ἐνουθέτει καὶ παρηγόρει,
νομίζων ἐκεῖνον εἶναι Γάϊον, τὸν ἡνίκα ἔτι ἔζη Τι-
βέριος ἐπιεικῆ καὶ πειθαρχικὸν, ὁ κακοδαίμων εὐ-
νοίας περιττῆς ἔδωκε τὰς ἀνωτάτω δίκας, πανοίκιος
αὐτῇ γυναικὶ καὶ τέκνοις συναναιρεθεὶς, ὡς περιττὸν
ἄχθος καὶ παρενόχλημα. Καὶ γὰρ ὁπότε πόῤῥωθεν
αὐτὸν ἀφικνούμενον ἴδοι, τοιαῦτα πρὸς τοὺς συνόν-
τας διεξῄει, "Μὴ μειδιῶμεν, κατηφιῶμεν, ὁ νου-
θετητὴς παραγίνεται, ὁ αὐθέκαστος, ὁ ἀνδρὸς τελείου
καὶ αὐτοκράτορος ἀρξάμενος νῦν εἶναι παιδαγωγὸς,

ὅτε καὶ τοὺς ἐκ πρώτης ἡλικίας ὁ καιρὸς ἀπήλασε καὶ διέζευξεν."

§. 4. Ἐπεὶ δ' οὖν καὶ τοῦτον ἔγνω προανῃρημένον ὁ Φλάκκος, τὴν λοιπὴν ἐλπίδα κατὰ τὸ παντελὲς ἀναπεπτώκει, καὶ οὐκέθ' ὁμοίως ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν πραγμάτων οἷός τε ἦν, ἐξασθενῶν καὶ διαῤῥέων τὴν γνώμην. Ὅταν δ' ἄρχων ἀπογνῷ τὸ δύνασθαι κρατεῖν, ἀνάγκη τοὺς ὑπηκόους εὐθὺς ἀφηνιάζειν, καὶ μάλιστα τοὺς ἐκ μικρῶν καὶ τῶν τυχόντων πεφυκότας ἀνερεθίζεσθαι· ἐν οἷς τὸ Αἰγυπτιακὸν τὰ πρωτεῖα φέρεται, διὰ βραχυτάτου σπινθῆρος εἰωθὸς ἐκφυσᾶν στάσεις μεγάλας. Ἐν ἀμηχάνοις δὲ καὶ ἀπόροις γεγονὼς, ἐσφάδαζε καὶ τὰ
520 πρὸ μικροῦ πάντα ἤλλαξεν, ἅμα τῇ τοῦ λογισμοῦ
M. πρὸς τὸ χεῖρον μεταβολῇ ποιησάμενος τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῶν συνηθεστάτων. Τοὺς μὲν γὰρ εὔνους καὶ μάλιστα φίλους ὑφεωρᾶτο καὶ διωθεῖτο· τοῖς δ' ἐξ ἀρχῆς ἀνομολογηθεῖσιν ἐχθροῖς ἐσπένδετο, καὶ συμβούλοις περὶ πάντων ἐχρῆτο. Οἱ δὲ, ἐγκότως γὰρ εἶχον, τὸ κατηλλάχθαι δοκεῖν λόγῳ μόνον ἐπιμορφώσαντες, ἔργοις δὲ κατὰ διάνοιαν ἀσύμβατα μνησικακοῦντες, καὶ ὥςπερ ἐν θεάτρῳ καθυποκρινόμενοι γνησίαν φιλίαν, ὅλον αὐτὸν συναρπάζουσι. Καὶ γίνεται ὁ μὲν ἄρχων ὑπήκοος, οἱ δ' ὑπήκοοι ἡγεμόνες, 968
εἰςηγούμενοι μὲν ἀλυσιτελεστάτας γνώμας, εὐθὺς δὲ P.
ταύτας ἐπισφραγιζόμενοι. Βεβαιωταὶ γὰρ ὧν ἐβουλεύσαντο πάντων ἐγίνοντο, κωφὸν ὡς ἐπὶ σκηνῆς προσωπεῖον, ἕνεκα προσχήματος αὐτὸ μόνον παραλαμβάνοντες ἐπιγεγραμμένον ὄνομα ἀρχῆς, Διονύσιοι δημοκόποι, Λάμπωνες γραμματοκύφωνες, Ἰσίδωροι στασιάρχαι, φιλοπράγμονες, κακῶν εὑρεταὶ, ταραξιπόλιδες· τοῦτο γὰρ κεκράτηκέ πως τὸ ὄνομα. Συνταξάμενοι πάντες οὗτοι βούλευμα βουλεύουσι κατὰ τῶν Ἰουδαίων ἀργαλεώτατον, καὶ τῷ Φλάκκῳ προςελθόντες ἰδίᾳ φασὶν, "Ἔῤῥει μέν σοι τὰ ἀπὸ Τιβερίου Νέρωνος τοῦ παιδὸς, ἔῤῥει δὲ καὶ ἡ μετ'

ἐκεῖνον ἐλπὶς ὁ ἑταῖρός σοι Μάκρων· αἴσια δ᾽ οὐκ ἔστι σοι τὰ ἀπὸ τοῦ κρατοῦντος, δεῖ δὴ παράκλητον ἡμᾶς εὑρεῖν δυνατώτερον, ὑφ᾽ οὗ Γάϊος ἐξευμενισθήσεται. Ὁ δὲ παράκλητος ἡ πόλις Ἀλεξανδρέων ἐστὶν, ἣν τετίμηκεν μὲν ἐξ ἀρχῆς ἅπας ὁ σεβαστὸς οἶκος, διαφερόντως δ᾽ ὁ νῦν ἡμῶν δεσπότης. Παρακλητεύσει δὲ, τυχοῦσά τινος παρὰ σοῦ δωρεᾶς. Μεῖζον δ᾽ ἀγαθὸν οὐδὲν αὐτῇ παρέξεις, ἢ τοὺς Ἰουδαίους ἐκδοὺς καὶ προέμενος." Ἐπὶ τούτοις ὀφείλων ἀπώσασθαι καὶ δυςχερᾶναι τοὺς λέγοντας ὡς νεωτεροποιοὺς καὶ κοινοὺς πολεμίους, συνεπιγράφεται τοῖς λεχθεῖσι, καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀδηλοτέρας ἐποιεῖτο τὰς ἐπιβουλὰς, μήτ᾽ ἴσον παρέχων καὶ κοινὸν ἀκροατὴν ἑαυτὸν τοῖς τὰς ἀμφισβητήσεις ἔχουσιν, ἀλλὰ πρὸς θάτερον ἀποκλίνων μέρος, μήτ᾽ ἐν τοῖς ἄλλοις ἰσηγορίαν διδούς. Ἀλλὰ καὶ ὁπότε προςίοι τις τῶν Ἰουδαίων ἀποστρεφόμενος, καὶ τὸ δυςέντευκτον ἐπιτηδεύων ἐπὶ μόνων τούτων· αὖθις δὲ καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ τὴν δυςμένειαν ἐπεδείξατο.

§. 5. Προςεπέῤῥωσεν δ᾽ αὐτοῦ τὴν ἐκ μαθήσεως τὸ πλέον, ἢ φύσεως ἐπιτετηδευμένην ἀπόνοιαν καὶ συντυχία τις τοιαύτη· Γάϊος Καῖσαρ Ἀγρίππᾳ τῷ
621 Ἡρώδου βασιλέως υἱωνῷ δίδωσι βασιλείαν τῆς
M. παππῴας λήξεως τρίτην μοῖραν, ἣν Φίλιππος τετράρχης θεῖος ὢν αὐτῷ πρὸς πατρὸς ἐκαρποῦτο. Μέλλοντι δ᾽ ἀπαίρειν συνεβούλευσεν ὁ Γάϊος, τὸν μὲν ἀπὸ Βρεντησίου καὶ μέχρι Συρίας πλοῦν μακρὸν ὄντα καὶ καματηρὸν παραιτήσασθαι, χρήσασθαι δ᾽ ἐπιτόμῳ τοὺς ἐτησίους ἀναμείναντι τῷ διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας. Τάς τε γὰρ ἐκεῖθεν ὁλκάδας ταχυναυτεῖν ἔφασκε, καὶ ἐμπειροτάτους εἶναι κυβερνήτας, οἳ καθάπερ ἀθλητὰς ἵππους ἡνιοχοῦσιν, ἀπλανῆ παρέχοντες τὸν ἐπ᾽ εὐθείας δρόμον. Ὁ δὲ πειθαρχεῖ, ὡς δεσπότῃ τε ἅμα καὶ τὰ δοκοῦντα συμφέρειν παραγγέλλοντι. Καταβὰς δ᾽ εἰς Δικαιαρχίαν, καὶ ναῦς P.
ὑφόρμους Ἀλεξανδρίδας ἰδὼν εὐπρεπεῖς πρὸς ανα- 969

γωγὴν, ἐπιβὰς μετὰ τῶν ἰδίων, εὐπλοίᾳ χρησάμενος, ὀλίγαις ὕστερον ἡμέραις ἀνεπιφάτως καὶ ἀφωράτως κατάγεται, κελεύσας τοῖς κυβερνήταις — περὶ γὰρ δείλην ὥραν ὁ Φάρος ἀναφαίνεται — τὰ μὲν ἱστία συνάγειν, ἔξω δὲ περὶ αὐτὸν μὴ μακρὰν ἀφισταμένους θαλαττεύειν, ἄχρι τοῦ βαθεῖαν ἑσπέραν ἐπιγενέσθαι, καὶ νυκτὸς τοῖς λιμέσι προςσχεῖν, ἵν᾽ ἀποβὰς ἤδη τετραμμένων πρὸς ὕπνον, μηδενὸς ὁρῶντος, ἀφίκηται πρὸς τὸν ξενοδόχον. Ὁ μὲν δὴ μετὰ τοσαύτης αἰδοῦς ἐπεδήμησεν, βουλόμενος, εἴ πως οἷόν τε ἦν, ἅπαντας τοὺς ἐν τῇ πόλει λαθὼν ὑπεξελθεῖν. Οὐ γὰρ μετὰ θέαν ἀφῖκτο τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐπιδεδημηκὼς αὐτῇ πρότερον, ἡνίκα τὸν ἐπὶ Ῥώμης πλοῦν ἐστέλλετο πρὸς Τιβέριον, ἀλλ᾽ ὁδῷ χρησόμενος ἐπιτόμῳ τῆς οἴκαδε ἀφίξεως. Οἱ δ᾽ ὑπὸ φθόνου ῥηγνύμενοι — βάσκανον γὰρ φύσει τὸ Αἰγυπτιακὸν, καὶ τὰς ἑτέρων εὐπραγίας ἰδίας ὑπελάμβανον εἶναι κακοπραγίας — καὶ ἅμα διὰ τὴν παλαιὰν καὶ τρόπον τινὰ γεγεννημένην πρὸς Ἰουδαίους ἀπέχθειαν, ἤσχαλλον ἐπὶ τῷ γεγενῆσθαί τινα βασιλέα Ἰουδαίων, οὐχ ἧττον ἢ εἰ αὐτός τις ἕκαστος βασιλείαν προγονικὴν ἀφῄρητο. Καὶ τὸν ἄθλιον Φλάκκον πάλιν οἱ συνόντες ἀνηρέθιζον, εἰς τὸν αὐτὸν ἐνάγοντες καὶ προςκαλούμενοι φθόνον, "Σὴ κατάλυσίς ἐστι," φάσκοντες, "ἡ ἐπιδημία τούτου. Μείζονα τιμῆς καὶ εὐδοξίας ὄγκον ἢ σὺ περιβέβληται. Πάντας εἰς αὐτὸν ἐπιστρέφει, τὴν δορυφόρον τῶν σωματοφυλάκων στρατιὰν ὁρῶντας ἐπαργύροις καὶ ἐπιχρύσοις ὅπλοις διακεκοσμημένην. Ἔδει γὰρ ἥκειν εἰς ἐπικράτειαν ἑτέρου, δυνάμενον πλῷ χρησάμενον εἰς τὴν οἰκείαν ἀσφαλῶς παραπεμφθῆναι; Καὶ γὰρ εἰ Γάϊος ἐπέτρεπε, μᾶλλον δ᾽ ἠνάγκαζεν, ἐχρῆν ἐκλιπαρήσαντα παραιτήσασθαι τὴν ἐνθάδε ἄφιξιν, ἵνα μὴ παρευημερηθεὶς ὁ τῆς χώρας ἡγεμὼν ἀδοξῇ." Ταῦτα ἀκούων ἔτι μᾶλλον ἢ πρότερον ᾤδει, καὶ ἐν μὲν τῷ φανερῷ τὸν ἑταῖρον καὶ φίλον καθυπεκρί-

νετο, διὰ τὸν ἐκ τοῦ πέμψαντος φόβον, ἰδίᾳ δὲ
522 ἐζηλοτύπει καὶ ἐξελάλει τὸ μῖσος, καὶ πλαγίως
αὐτὸν ὕβριζεν, ἐπειδήπερ ἄντικρυς οὐκ ἐθάῤῥει. Τῷ
γὰρ ἀργοῦντι καὶ σχολάζοντι τῆς πόλεως ὄχλῳ —
πλῆθος δ' ἐστὶν ἐπιτετηδευκὸς γλωσσαλγίαν, καὶ
ἐνευκαιροῦν διαβολαῖς καὶ βλασφημίαις — ἐπιτρέπει
κακηγορεῖν τὸν βασιλέα, εἴτε ἀρξάμενος δι' ἑαυτοῦ
τῶν λοιδοριῶν, εἴτε προτρεψάμενος καὶ ἐνάγων αὐ-
τὸς διὰ τῶν ὑπηρετεῖν ταῦτα εἰωθότων. Οἱ δ' ἀφορ-
μῆς λαβόμενοι διημέρευον ἐν τῷ γυμνασίῳ χλευά-
ζοντες τὸν βασιλέα, καὶ σκώμματα συνείροντες. Πῇ 970
δὲ καὶ ποιηταῖς μίμων καὶ γελοίων διδασκάλοις χρώ- P.
μενοι, τὴν ἐν τοῖς αἰσχροῖς εὐφυΐαν ἐπεδείκνυντο,
βραδεῖς μὲν ὄντες τὰ καλὰ παιδεύεσθαι, τὰ δ' ἐναν-
τία μανθάνειν ὀξύτατοι καὶ προχειρότατοι. Διὰ τί
γὰρ οὐκ ἠγανάκτησεν, οὐκ ἀπήγαγεν, οὐκ ἐπέπληξε
τῆς αὐθάδους βλασφημίας; Εἰ δὲ μὴ βασιλεὺς ἦν,
ἀλλά τις τῶν ἐκ τῆς Καίσαρος οἰκίας, οὐκ ὤφειλε
προνομίαν τινὰ καὶ τιμὴν ἔχειν; Ἀλλὰ ταῦτα πί-
στις ἐναργὴς τοῦ συναίτιον γεγενῆσθαι τῶν βλασφη-
μιῶν Φλάκκον. Ὁ γὰρ ἐπιπλήττειν ἢ τὸ πανύστα-
τον ἐπέχειν ἂν δυνηθεὶς, εἰ μὴ κεκώλυκε, δῆλος ἦν
ἐφιεὶς καὶ ἐπιτρέπων αὐτός. Πρὸς ὅ τι δ' ἂν ὄχλος
ἀσύντακτος ἀφορμὴν λάβῃ τῶν ἁμαρτημάτων οὐχ
ἵσταται, μέτεισι δ' ἀφ' ἑτέρων ἐφ' ἕτερα προσεπερ-
γαζόμενος ἀεί τι νεώτερον.

§. 6. Ἦν τις μεμηνὼς ὄνομα Καραβᾶς, οὐ τὴν
ἀγρίαν καὶ θηριώδη μανίαν — ἄσκηπτος γὰρ αὕτη
γε καὶ τοῖς ἔχουσι καὶ τοῖς πλησιάζουσιν — ἀλλὰ
τὴν ἀνειμένην καὶ μαλακωτέραν. Οὗτος διημέρευε
καὶ διενυκτέρευε γυμνὸς ἐν ταῖς ὁδοῖς, οὔτε θάλπος,
οὔτε κρυμὸν ἐκτρεπόμενος, ἄθυρμα νηπίων καὶ μει-
ρακίων σχολαζόντων. Συνελάσαντες τὸν ἄθλιον ἄχρι
τοῦ γυμνασίου, καὶ στήσαντες μετέωρον, ἵνα καθο-
ρῷτο πρὸς πάντων, βύβλον μὲν εὐρύναντες ἀντὶ
διαδήματος ἐπιτιθέασιν αὐτοῦ τῇ κεφαλῇ, χαμαι-

στρώτῳ δὲ τὸ ἄλλο σῶμα περιβάλλουσιν ἀντὶ χλαμύδος, ἀντὶ δὲ σκήπτρου βραχύ τι παπύρου τμῆμα τῆς ἐγχωρίου καθ' ὁδὸν ἐῤῥιμμένον ἰδόντες ἀναδιδόασιν. Ἐπεὶ δὲ ὡς ἐν θεατρικοῖς μίμοις τὰ παράσημα τῆς βασιλείας ἀνειλήφει, καὶ διεκεκόσμητο εἰς βασιλέα, νεανίαι ῥάβδους ἐπὶ τῶν ὤμων φέροντες ἀντὶ λογχοφόρων ἑκατέρωθεν εἱστήκεσαν, μιμούμενοι δορυφόρους, εἶθ' ἕτεροι προσῄεσαν, οἱ μὲν ὡς ἀσπασόμενοι, οἱ δὲ ὡς δικασόμενοι, οἱ δ' ὡς ἐντευξόμενοι περὶ κοινῶν πραγμάτων. Εἶτ' ἐκ περιεστῶτος ἐν κύκλῳ πλήθους ἐξήχει βοή τις ἄτοπος Μάριν ἀποκαλούντων. Οὕτως δέ φασιν τὸν κύριον ὀνομάζεσθαι παρὰ Σύροις· ᾔδεισαν γὰρ Ἀγρίππαν
523 καὶ γένει Σύρον, καὶ Συρίας μεγάλην ἀποτομὴν
M. ἔχοντα, ἧς ἐβασίλευσε. Ταῦτα δὲ ἀκούων, μᾶλλον δὲ ὁρῶν ὁ Φλάκκος, δεόντως ἂν ἔπραξε καὶ τὸν μεμηνότα συλλαβὼν, καὶ καθείρξας, ἵνα μὴ παρέχῃ τοῖς κατακερτομοῦσιν ἀφορμὴν εἰς ὕβριν τῶν βελτιόνων· καὶ τοὺς ἐνσκευάσαντας τιμωρησάμενος, ὅτι γε βασιλέα καὶ φίλον Καίσαρος καὶ ὑπὸ τῆς Ῥωμαίων βουλῆς τετιμημένον στρατηγικαῖς τιμαῖς, ἐτόλμησαν καὶ ἔργοις καὶ λόγοις καὶ φανερῶς καὶ πλαγίως ὑβρίζειν. Ὁ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἐπέπληξεν, ἀλλ' οὐδ'
ἐπισχεῖν ἠξίωσεν, ἄδειαν καὶ ἐκεχειρίαν διδοὺς τοῖς 971
ἐθελοκακοῦσι καὶ ἐθελέχθρως ἔχουσι, προσποιούμενος P
ἅτε ἑώρα μὴ ὁρᾶν, καὶ ὧν ἤκουε μὴ ἀκούειν. Ὅπερ συναισθόμενος ὁ ὄχλος οὐχ ὁ καθεστὼς καὶ δημοτικὸς, ἀλλ' ὁ πάντα θορύβου καὶ ταραχῆς εἰωθὼς ἀναπιμπλάναι διὰ φιλοπραγμοσύνην καὶ ζῆλον ἀβιώτου βίου, καὶ τὴν ἐξ ἔθους ἀργίαν καὶ σχολὴν, πρᾶγμα ἐπίβουλον συῤῥυέντες εἰς τὸ θέατρον ἐξ ἑωθινοῦ, Φλάκκον ἤδη τιμῶν ἀθλίων ἐωνημένοι, ἃς ὁ δοξομανὴς καὶ παλίμπρατος ἐλάμβανεν, οὐ κατ' αὐτοῦ μόνου, ἀλλὰ καὶ τῆς κοινῆς ἀσφαλείας ἀνεβόησαν ἀφ' ἑνὸς συνθήματος εἰκόνας ἐν ταῖς προσευχαῖς ἀνατιθέναι, καινότατον καὶ μηδέπω πραχθὲν

εἰςηγούμενοι παρανόμημα. Καὶ τοῦτ᾽ εἰδότες — ὀξύτατοι γὰρ τὴν μοχθηρίαν εἰσὶ — κατασοφίζονται τὸ Καίσαρος ὄνομα προκάλυμμα ποιησάμενοι, ᾧ προςάπτειν τὰ τῶν ὑπαιτίων οὐ θεμιτόν. Τί οὖν ὁ τῆς χώρας ἐπίτροπος; Ἐπιστάμενος ὅτι καὶ ἡ πόλις οἰκήτορας ἔχει διττοὺς, ἡμᾶς τε καὶ τούτους, καὶ πᾶσα Αἴγυπτος, καὶ ὅτι οὐκ ἀποδέουσι μυριάδων ἑκατὸν οἱ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν χώραν Ἰουδαῖοι κατοικοῦντες ἀπὸ τοῦ πρὸς Λιβύην καταβαθμοῦ μέχρι τῶν ὁρίων Αἰθιοπίας, καὶ ὡς ἡ πεῖρα κατὰ πάντων ἐστὶ, καὶ ὡς οὐ λυσιτελὲς ἔθη πάτρια κινεῖν· ἀμελήσας ἁπάντων ἐπιτρέπει ποιήσασθαι τὴν ἀνάθεσιν, μυρία καὶ πάντα προνοητικὰ δυνάμενος ἢ ὡς ἄρχων κελεύειν, ἢ συμβουλεύειν ὡς φίλος.

§. 7. Ὁ δὲ, συνεχειρούργει γὰρ ἕκαστα τῶν ἁμαρτανομένων, καὶ ἀπὸ μείζονος ἐξουσίας ἀναῤῥιπίζειν καινοτέραις ἀεὶ κακῶν προςθήκαις τὴν στάσιν ἠξίου, καὶ τό γ᾽ ἐφ᾽ αὐτὸν ἧκον μέρος, ἅπασαν ὀλίγου δεῖν φάναι τὴν οἰκουμένην ἐμφυλίων πολέμων ἐπλήρωσεν. Οὐ γὰρ ἦν ἄδηλον ὅτι ἡ περὶ τὴν κατάλυσιν τῶν προσευχῶν φήμη, λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας, διαδοθήσεται μὲν εὐθὺς εἰς
524 τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ νομοὺς, δραμεῖται δ᾽ ἀπὸ μὲν
M. Αἰγύπτου πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἔθνη τὰ ἑῷα· ἀπὸ δὲ τῆς ὑποταινίου καὶ Μαρείας, αἳ Λιβύης εἰσὶν ἀρχαὶ, πρὸς δυσμὰς καὶ ἔθνη τὰ ἑσπέρια. Ἰουδαίους γὰρ χώρα μία διὰ πολυανθρωπίαν οὐ χωρεῖ. Ἧς αἰτίας ἕνεκα τὰς πλείστας καὶ εὐδαιμονεστάτας τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀσίᾳ κατά τε νήσους καὶ ἠπείρους ἐκνέμονται, μητρόπολιν μὲν τὴν Ἱερόπολιν ἡγούμενοι, καθ᾽ ἣν ἵδρυται ὁ τοῦ ὑψίστου θεοῦ νεὼς ἅγιος· ἃς δ᾽ ἔλαχον ἐκ πατέρων καὶ πάππων καὶ προπάππων καὶ τῶν ἔτι ἄνω προγόνων οἰκεῖν ἕκαστοι, πατρίδας νομίζοντες, ἐν αἷς ἐγεννήθησαν καὶ ἐτράφησαν· εἰς ἐνίας δὲ καὶ κτιζομένας εὐθὺς ἦλθον P.
ἀποικίαν στειλάμενοι, τοῖς κτίσταις χαριζόμενοι. Καὶ 972

δέος ἦν μὴ οἱ πανταχοῦ τὴν ἀφορμὴν ἐκεῖθεν λα-
βόντες, ἐπηρεάζωσι τοῖς πολίταις αὐτῶν Ἰουδαίοις,
εἰς τὰς προσευχὰς καὶ τὰ πάτρια νεωτερίζοντες. Οἱ
δὲ, οὐ γὰρ ἔμελλον ἄχρι παντὸς ἡσυχάζειν, καί τοι
πεφυκότες εὖ πρὸς εἰρήνην, οὐ μόνον ὅτι παρὰ
πᾶσιν ἀνθρώποις οἱ περὶ τῶν ἐθῶν ἀγῶνες καὶ τοὺς
περὶ ψυχῆς κινδύνους ὑπερβάλλουσιν, ἀλλ' ὅτι καὶ
μόνοι τῶν ὑφ' ἥλιον ἅμα ταῖς προσευχαῖς ἀπεστε-
ροῦντο τὴν εἰς τοὺς εὐεργέτας εὐσέβειαν, ὃ μυρίων
θανάτων ἐτετίμηντο ἂν, οὐκ ἔχοντες ἱεροὺς περιβό-
λους οἷς ἐνδιαθήσονται τὸ εὐχάριστον. Καὶ τοῖς
ἐναντιουμένοις εἶπον ἂν, "Λελήθατε ἑαυτοὺς οὐ
προστιθέντες τοῖς κυρίοις τιμὴν, ἀλλ' ἀφαιρούμενοι;
Τοῖς πανταχόθεν τῆς οἰκουμένης Ἰουδαίοις ὁρμητή-
ρια τῆς εἰς τὸν σεβαστὸν οἶκον ὁσιότητός εἰσιν αἱ
προσευχαὶ ἐπιδήλως, ὧν ἡμῖν ἀναιρεθεισῶν τίς ἕτε-
ρος ἀπολείπεται τόπος ἢ τρόπος τιμῆς;" Εἰ μὲν γὰρ
ἀφιέντων τῶν ἐθῶν ὀλιγωροῦμεν, τῆς ἀνωτάτω τι-
μωρίας δίκαιοι τυγχάνειν ἐσμὲν, μὴ παρέχοντες ἀρ-
τίους καὶ πλήρεις τὰς ἀμοιβάς. Εἰ δὲ οὐκ ἐξὸν τοῖς
ἰδίοις ὑποστέλλομεν νομίμοις, ἃ καὶ τῷ σεβαστῷ
φίλον βεβαιοῦν, τί μικρὸν ἢ μέγα πλημμελοῦμεν
οὐκ οἶδα, πλὴν εἰ μὴ ψέγειν τις ἐθελήσειε τὸ μὴ
γνώμῃ ἑκουσίῳ παρανομεῖν, τὰς ἐκδιαιτήσεις τῶν
ἐθῶν οὐ φυλαξαμένους, αἳ καὶ ἂν ἀφ' ἑτέρων ἄρ-
ξωνται, τελευτῶσι πολλάκις εἰς τοὺς αἰτίους. Ἀλλ'
ὁ μὲν Φλάκκος τά τε λεκτέα ἡσυχάζων, καὶ τὰ ἡσυ-
χαστέα λέγων, οὕτως εἰς ἡμᾶς ἐξημάρτανεν· ἐκεῖ-
νοι δὲ, οἷς ἐχαρίζετο, τίνα γνώμην εἶχον; Ἆρά γε
τὴν τῶν τιμᾶν ἐθελόντων; Εἶτα σπάνις ἦν ἱερῶν
κατὰ τὴν πόλιν, ἧς τὰ πλεῖστα καὶ ἀναγκαιότατα
μέρη τετεμένισται, πρὸς ἀνάθεσιν ὧν ἐβούλοντο;
Τιμὴν τῶν φιλαπεχθημόνων μετὰ τέχνης ἐπιβου-
525 *λευόντων, δι' ἣν οἱ μὲν ἐπηρεάζοντες οὐ δόξουσιν*
M. *ἀδικεῖν, τοῖς δ' ἐπηρεαζομένοις οὐκ ἀσφαλὲς ἐναν-*
τιοῦσθαι. Οὐ γάρ ἐστιν, ὦ γενναῖοι, τιμὴ καταλύειν

νόμους, ἔθη πάτρια κινεῖν, ἐπηρεάζειν τοῖς συνοικοῦσι, διδάσκειν καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν ὁμοφροσύνης ἀλογεῖν.

§. 8. Ἐπειδὴ τοίνυν ἡ κατὰ τοῦ νόμου πεῖρα εὐοδεῖν ἔδοξεν αὐτῷ, τὰς προσευχὰς ἁρπάσαντι, καὶ μηδὲ τὸ ὄνομα ὑπολιπομένῳ, πάλιν ἐφ' ἕτερον ἐτρέπετο, τὴν τῆς ἡμετέρας πολιτείας ἀναίρεσιν, ἵν' ἀποκοπέντων οἷς μόνοις ἐφώρμει ὁ ἡμέτερος βίος, ἐθῶν τε πατρίων, καὶ μετουσίας πολιτικῶν δικαίων, τὰς ἐσχάτας ὑπομένωμεν συμφορὰς, οὐδενὸς ἐπειλημμένοι πείσματος εἰς ἀσφάλειαν. Ὀλίγαις γὰρ ὕστερον ἡμέραις τίθησι πρόγραμμα, δι' οὗ ξένους 973 καὶ ἐπήλυδας ἡμᾶς ἀπεκάλει, μηδὲ λόγου μεταδοὺς, P. ἀλλ' ἀκρίτως καταδικάζων. Οὗ τί ἂν εἴη τυραννίδος ἐπάγγελμα μεῖζον; Αὐτὸς γενόμενος τα πάντα, κατήγορος, ἐχθρὸς, μάρτυς, δικαστὴς, κολαστής· εἶτα δυσὶ τοῖς προτέροις καὶ τρίτον προςέθηκεν, ἐφεὶς ὡς ἐν ἁλώσει τοῖς ἐθέλουσι πορθεῖν Ἰουδαίους. Οἱ δὲ λαβόντες ἄδειαν τί πράττουσιν; Πέντε μοῖραι τῆς πόλεώς εἰσιν, ἐπώνυμοι τῶν πρώτων στοιχείων τῆς ἐγγραμμάτου φωνῆς· τούτων δύο Ἰουδαϊκαὶ λέγονται, διὰ τὸ πλείστους Ἰουδαίους ἐν ταύταις κατοικεῖν. Οἰκοῦσι δὲ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις οὐκ ὀλίγοι σποράδες. Τί οὖν ἐποίησαν; Ἐκ τῶν τεττάρων γραμμάτων ἐξῴκισαν τοὺς Ἰουδαίους καὶ συνήλασαν εἰς ἑνὸς μοῖραν βραχυτάτην. Οἱ δὲ ἐξεχέοντο διὰ τὸ πλῆθος εἰς αἰγιαλοὺς καὶ κοπρίας καὶ μνήματα, πάντων στερούμενοι τῶν ἰδίων. Ἐκεῖνοι δὲ τὰς ἐρήμους οἰκίας καταδραμόντες, ἐφ' ἁρπαγὴν ἐτράποντο, καὶ ὡς ἐκ πολέμου λείαν διενέμοντο. Μηδενὸς δὲ κωλύοντος, καὶ τὰ ἐργαστήρια τῶν Ἰουδαίων συγκεκλεισμένα διὰ τὸ ἐπὶ Δρουσίλλῃ πένθος ἀναῤῥήξαντες, ὅσα εὗρον — πολλὰ δὲ καὶ ταῦτ' ἦν — ἐξεφόρησαν, καὶ διὰ μέσης ἀγορᾶς ἐκόμιζον, ὡς οἰκείοις τοῖς ἀλλοτρίοις καταχρώμενοι. Τῆς δ' ἁρπαγῆς ἡ ἀπραξία κακὸν ἦν βαρύτερον, τὰς μὲν ἐν-

θήκας ἀπολωλεκότων τῶν ποριστῶν, μηδενὸς δὲ ἐωμένου, μὴ γεωργοῦ, μὴ ναυκλήρου, μὴ ἐμπόρου, μὴ τεχνίτου τὰ συνήθη πραγματεύεσθαι, ὡς διχόθεν κατεσκευάσθαι πενίαν, ἔκ τε τῆς ἁρπαγῆς, ἐξουσιῶν μιᾷ ἡμέρᾳ γενομένων, καὶ περισεσυλημένων τὰ ἴδια, καὶ ἐκ τοῦ μὴ δεδυνῆσθαι πορίζειν ἐκ τῶν συνήθων ἐπιτηδευμάτων.

526 §. 9. Καὶ ταῦτα μὲν εἰ καὶ ἀφόρητα, ἀλλ' οὖν
M. τοῖς αὖθις πεπραγμένοις συγκρινόμενα οἰστά. Πενία γὰρ χαλεπὸν μὲν, καὶ μάλισθ' ὅταν κατασκευάζηται πρὸς ἐχθρῶν, ἔλαττον δὲ τῆς εἰς τὰ σώματα ὕβρεως, καὶ ἂν ᾖ βραχυτάτη. Τοὺς δ' ἡμετέρους διὰ τὰς ὑπερβολὰς ὧν ἔπαθον οὐδ' ἂν εἴποι τις ὕβριν ἢ αἰκίαν ἐνδεδέχθαι, κυρίοις χρώμενος τοῖς ὀνόμασιν, ἀλλά μοι δοκεῖ προσρήσεων οἰκείων ἂν ἀπορῆσαι, διὰ μέγεθος κεκαινουργημένης ὠμότητος, ὡς τὰ τῶν πολεμίων μὲν κρατησάντων, ἐκ φύσεως δ' ἀσπόνδων εἰς τοὺς ἑαλωκότας συγκρινόμενα τοῖς τούτων, ἡμερώτατα ἂν εἶναι δόξαι. Χρήματα ἁρπάζουσιν ἐκεῖνοι, καὶ πλῆθος αἰχμαλώτων σωμάτων, ἀλλὰ κινδυνεύσαντες εἰ ἡττήθησαν ἀποβαλεῖν τὰ οἰκεῖα. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μυρίους ὧν λύτρα κατατιθέασι συγγενεῖς ἢ φίλοι, μεθίενται τῶν δοριαλώ-
των, ἴσως μὲν ἀκαμπεῖς ὄντες πρὸς ἔλεον, ἡττώ- 974
μενοι δὲ φιλαργυρίας. Ἀλλὰ τί τοῦτο; φαίη τις P.
ἄν. Τοῖς γὰρ εὖ πάσχουσιν ἀδιαφορεῖ τῆς σωτηρίας ὁ τρόπος. Ἤδη δὲ καὶ τοὺς πεσόντας ἐν τῷ πολέμῳ τῶν ἐχθρῶν ταφῆς ἀξιοῦσιν, οἱ μὲν ἐπιεικεῖς καὶ φιλάνθρωποι, ταῖς οἴκοθεν δαπάναις· οἱ δὲ τὴν ἔχθραν καὶ πρὸς τοὺς νεκροὺς ἀποτείνοντες, ὑπόσπονδα τὰ σώματα διδόντες, ὑπὲρ τοῦ μὴ τῆς τελευταίας χάριτος ἀμοιρῆσαι τῶν νομιζομένων. Ἐν πολέμῳ μὲν οἱ δυςμενεῖς ταῦτα, ἐν εἰρήνῃ δ' οἱ πρὸ μικροῦ φίλοι, θεασώμεθα ὁποῖα. Μετὰ γὰρ τὰς ἁρπαγὰς καὶ τοὺς ἐξοικισμοὺς καὶ τὰς ἐκ τῶν πλείστων μερῶν τῆς πόλεως (βιαίας ἐλάσεις), καθάπερ

τειχήρεις ἐν κύκλῳ περικαθημένων ἐχθρῶν γεγονότες, ἀπορίᾳ καὶ σπάνει δεινῇ τῶν ἀναγκαίων πιεζόμενοι, καὶ γύναια καὶ τέκνα νήπια ὁρῶντες ἐν ὀφθαλμοῖς παραπολλύμενα λιμῷ χειροποιήτῳ. Πάντα γὰρ τὰ ἄλλα εὐθηνίας καὶ εὐετηρίας μεστὰ ἦν, τοῦ μὲν ποταμοῦ ταῖς πλημμύραις τὰς ἀρούρας πλουσίως λιμνάσαντος, τῆς δὲ πεδιάδος ὅση πυροφόρος ἀφθονώτατον ὑπεργονίας τὸν τοῦ σίτου καρπὸν ἀναγούσης. Μηκέτι στέγειν δυνάμενοι τὰς ἐνδείας, οἱ μὲν ἐπὶ συγγενῶν καὶ φίλων πρότερον οὐκ εἰωθότες οἰκίας ἦλθον, ἔρανον αὐτὰ τὰ ἀναγκαῖα αἰτήσοντες· οἱ δ' ἀπὸ φρονήματος εὐγενοῦς τὴν μεταιτῶν τύχην ὡς δουλοπρεπῆ καὶ ἀνελεύθερον ἐκτρεπόμενοι, προῆλθον εἰς ἀγορὰν, οὐδενὸς ἑτέρου χάριν, ἢ τοῦ πρίασθαι τοῖς τε οἰκείοις καὶ ἑαυτοῖς τροφὰς οἱ δυςτυχεῖς. Εὐθὺ γὰρ συναρπασθέντες ὑπὸ τῶν τὴν ὀχλοκρατίαν ἐπιτειχισάντων δολοφονοῦνται, καὶ συρόμενοι καὶ πατούμενοι διὰ τῆς πόλεως ἁπάσης ἐξαναλώθησαν, οὐδενὸς ὑπολειφθέντος μέρους, ὃ δυνήσεται κοινωνῆσαι ταφῆς, μυρίους μὲν καὶ ἄλλους πολυτρόποις κακῶν ἰδέαις ἐπιτετηδευμέναις εἰς χαλεπὴν ὠμότητα κατειργάσαντο καὶ διέφθειραν οἱ λε-
527 λυττηκότες ὑπ' ἀγριότητος εἰς θηρίων φύσιν. Τοὺς
M. γὰρ ὅπη τύχοι φανέντας τῶν Ἰουδαίων, ἢ κατέλευον, ἢ ξύλοις κατέκοπτον, οὐκ εὐθὺς ἐπὶ τὰ καιριώτατα μέρη τὰς πληγὰς φέροντες, ἵνα μὴ θᾶττον τελευτήσαντες θᾶττον καὶ τὴν τῶν ὀδυνηρῶν ἀντίληψιν ἀπόθωνται. Τῇ δὲ τῶν συμφορῶν ἀδικίᾳ καὶ ἐκεχειρίᾳ τινὲς ἐπινεανιευόμενοι, τῶν ἀμβλυτέρων ὅπλων ἀλογήσαντες, ἀνελάμβανον τὰ πάντων ἀνυσιμώτατα, πῦρ καὶ σίδηρον, καὶ πολλοὺς μὲν ξίφεσιν ἀνεῖλον, οὐκ ὀλίγους δὲ πυρὶ διέφθειραν. Ἤδη δὲ καὶ γενεὰς ὅλας, ἄνδρας μετὰ γυναικῶν, τέκνα νήπια μετὰ γονέων ἐνέπρησαν οἱ πάντων ἀνηλεέστατοι κατὰ μέσην τὴν πόλιν, μὴ γῆρας, μὴ νεότητα, μὴ παίδων ἄκακον ἡλικίαν οἰκτισάμενοι. Καὶ ὁπόταν

ξύλων ὕλης ἀπορήσειαν, φρύγανα συλλέγοντες 975
καπνῷ τὸ πλέον ἢ πυρὶ διέφθειρον, οἰκτρότερον καὶ P.
ἐπιμηκέστερον ὄλεθρον τοῖς δειλαίοις τεχνάζοντες, ὧν τὰ σώματα ἡμίφλεκτα ἀναμὶξ ἔκειτο, χαλεπὴ καὶ ὀδυνηροτάτη θέα. Εἰ δὲ καὶ περιλειφθέντες ἐπὶ φρυγανισμὸν ἐβράδυνον, ἐπὶ τῶν ἰδίων σκευῶν τῶν ἐκ τῆς ἁρπαγῆς ἐνεπίμπρων τοὺς δεσπότας, τὰ μὲν πολυτελῆ νοσφιζόμενοι, τὰ δὲ μὴ πάνυ χρήσιμα συγκαταφλέγοντες, οἷς ἀντὶ ξύλων εἰκαίων ἐχρῶντο. Πολλοὺς δὲ καὶ ζῶντας τοῖν ποδοῖν τὸν ἕτερον ἐκδήσαντες κατὰ τὸ σφυρὸν, εἷλκον ἅμα καὶ κατηλόων ἐναλλόμενοι, θάνατον ὠμότατον ἐπινοήσαντες, καὶ τελευτησάντων, οὐδὲν ἧττον ἀτελεύτητα μηνιῶντες, βαρυτέρας αἰκίας τοῖς σώμασιν ἐπέφερον, διὰ πάντων, ὀλίγου δέω φάναι, τῶν τῆς πόλεως στενωπῶν κατασύροντες, ἕως ὁ νεκρὸς δορὰς, σάρκας, ἶνας, ὑπὸ τῆς τῶν ἐδάφων ἀνωμαλίας καὶ τραχύτητος περιδρυφθεὶς, καὶ τῶν ἡνωμένων μερῶν τῆς συμφυίας διαστάντων καὶ διασπαρέντων, ἀλλαχόσε ἄλλων, ἐδαπανήθη. Καὶ οἱ μὲν ταῦτα δρῶντες ὥςπερ ἐν τοῖς θεατρικοῖς μίμοις καθυπεκρίνοντο τοὺς πάσχοντας· τῶν δ' ὡς ἀληθῶς πεπονθότων φίλοι καὶ συγγενεῖς, ὅτι μόνον ταῖς τῶν προσηκόντων συμφοραῖς συνήλγησαν, ἀπήγοντο, ἐμαστιγοῦντο, ἐτροχίζοντο· καὶ μετὰ πάσας τὰς αἰκίας ὅσας ἐδύναντο χωρῆσαι τὰ σώματα αὐτοῖς, ἡ τελευταία καὶ ἔφεδρος τιμωρία σταυρὸς ἦν.

§. 10. Πάντα δὲ διορύξας καὶ τοιχωρυχήσας ὁ Φλάκκος, καὶ μηδὲν μέρος τῶν Ἰουδαϊκῶν ἀμέτοχον ἐπιβουλῆς τῆς ἀνωτάτω καταλιπὼν, ἐπενόησεν ἔκτοπόν τινα καὶ παρηλλαγμένην ἐπίθεσιν ὁ μεγαλουργὸς, ὁ καινῶν ἀδικημάτων εὑρετής. Τῆς γὰρ ἡμετέρας γερουσίας, ἣν ὁ σωτὴρ καὶ εὐεργέτης Σεβαστὸς ἐπιμελησομένην τῶν Ἰουδαϊκῶν εἵλετο μετὰ
528 τὴν τοῦ γενάρχου τελευτὴν διὰ τῶν πρὸς Μάγνον
M. Μάξιμον ἐντολῶν, μέλλοντα πάλιν ἀπ' Αἰγύπτου

καὶ τῆς χώρας ἐπιτροπεύειν, ὀκτὼ καὶ τριάκοντα συλλαβὼν τοὺς εὑρεθέντας ἐν ταῖς οἰκίαις εὐθὺς μὲν δῆσαι κελεύει· καὶ στείλας καλὴν πομπὴν διὰ μέσης ἀγορᾶς πρεσβύτας δεσμίους ἐξηγκωνισμένους, τοὺς μὲν ἱμᾶσι, τοὺς δὲ σιδηραῖς ἁλύσεσιν εἰς τὸ θέατρον εἰςάγει, θέαν οἰκτίστην καὶ ἀλλοτριωτάτην τῷ καιρῷ. Καὶ στάντας ἀντικρὺ ἐχθρῶν καθεζομένων πρὸς ἐπίδειξιν αἰσχύνης προςτάττει πάντας περιδυθέντας αἰκισθῆναι μάστιξιν, αἷς ἔθος τοὺς κακούργων πονηροτάτους προπηλακίζεσθαι, ὡς ἐκ τῶν πληγῶν τοὺς μὲν φοράδην ἐκκομισθέντας αὐτίκα τελευτῆσαι, τοὺς δὲ νοσήσαντας ἐπὶ πλεῖστον χρόνον εἰς ἀπόγνωσιν σωτηρίας ἐλθεῖν. Ἧς ἐπιβουλῆς τὸ μέγεθος ἐξελήλεγκται μὲν καὶ δι' ἑτέρων, οὐχ ἧττον δὲ καὶ διὰ τοῦ μέλλοντος λέγεσθαι σαφέστερον ἐπιδειχθήσεται. Τῶν ἀπὸ τῆς γερουσίας τρεῖς ἄνδρες, Εὐόδιος καὶ Τρύφων καὶ Ἄνδρων, ἐγεγένηντο ἐξούσιοι, πάνθ' ὅσα εἶχον ἐν ταῖς οἰκίαις διαρπασθέντες ἐφόδῳ μιᾷ, οὓς οὐκ ἠγνόησε ταῦτα πεπονθότας. Ἐδηλώθη γὰρ αὐτῷ μεταπεμψαμένῳ πρότερον τοὺς ἡμετέρους ἄρχοντας, ὅσα τῷ δοκεῖν ἐπὶ καταλλαγαῖς ταῖς πρὸς τὴν ἄλλην πόλιν. Καὶ ὅμως εἰδὼς ἀκριβῶς τοὺς στερομένους τῶν ἰδίων, ἐν ὄψεσι τῶν ἁρπασάντων ἔτυπτεν, ἵν' οἱ μὲν ὑπομένωσι διττὰς συμφορὰς, πενίαν ὁμοῦ καὶ ἐν τοῖς σώμασιν ὕβριν· οἱ δὲ διττὴν ἡδονὴν, ἀλλότριόν τε καρπούμενοι πλοῦτον, καὶ τῆς τῶν ἀφαιρεθέντων ἀτιμίας εἰς κόρον ἀπολαύοντες. Ἔχων τι τῶν τότε πεπραγμένων εἰπεῖν, ἐπαμφοτερίζω, μὴ ἄρα εὐτελὲς εἶναι νομισθὲν, ἐκλύσῃ τὰ μεγέθη τῶν τοσούτων. Ἔστι δ' εἰ καὶ μικρὸν, ἀλλ' οὐ μικρᾶς δεῖγμα κακονοίας. Τῶν μαστίγων εἰσὶ διαφοραὶ διακεκριμέναι κατὰ τὴν πόλιν πρὸς τὰ τῶν τύπτεσθαι μελλόντων ἀξιώματα. Τοὺς μὲν γὰρ Αἰγυπτίους ἑτέραις μαστίζεσθαι συμβέβηκε, καὶ πρὸς ἑτέρων, τοὺς δὲ Ἀλεξανδρέας σπάθαις καὶ ὑπὸ σπαθηφόρων Ἀλε-

976 P.

ξανδρέων. Τὸ ἔθος τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων διετήρησαν οἱ πρὸ Φλάκκου, καὶ Φλάκκος αὐτὸς τοὺς πρώτους χρόνους. Ἔστι γὰρ, ἔστι καὶ ἐν ἀτιμίᾳ βραχύ τι τῶν εἰς ἐπιτιμίαν εὑρεῖν, καὶ ἐν ὕβρει παραφερόμενόν τι τῶν εἰς τὸ ἀνύβριστον, ὅταν τὶς αὐτὰς ἐφ' ἑαυτῶν ἐᾷ τὰς φύσεις τῶν πραγμάτων ἐξετάζεσθαι, μὴ προςτιθεὶς οἴκοθεν ἐπίβουλον πάθος, ὃ πάνθ' ὅσα παραμέμικται τῆς ἐπιεικεστέρας ἰδέας, ὑφαιρεῖ καὶ διοικίζει. Πῶς οὖν οὐ παγχάλεπον τῶν ἰδιωτῶν Ἀλεξανδρέων Ἰουδαίων ταῖς ἐλευθεριωτέραις καὶ πολιτικωτέραις μάστιξιν τετυπτημένων, εἴ ποτε ἔδοξαν πληγῶν ἄξια ἐργάσασθαι,
529 τοὺς ἄρχοντας, τὴν γερουσίαν, οἳ καὶ γέρως καὶ
M. τιμῆς εἰσὶν ἐπώνυμοι, κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἔλαττον τῶν ὑπηκόων ἐνέγκασθαι, καθάπερ Αἰγυπτίων τοὺς ἀφανεστάτους καὶ ἐνόχους τοῖς μεγίστοις ἀδικήμασιν; Ἐῶ λέγειν, ὅτι εἰ καὶ μυρία ἦσαν ἡμαρτηκότες, ὤφειλε τὸν καιρὸν αἰδεσθεὶς τὰς τιμωρίας ὑπερθέσθαι. Τοῖς γὰρ ὀρθῶς πολιτευομένοις τῶν ἀρχόντων, καὶ μὴ προςποιουμένοις τόλμαν, ἀλλ' ὄντως τιμῶσιν εὐεργέτας, ἔθος ἐστὶ μηδένα κολάζειν τῶν καταχρίτων, ἄχρις ἂν αἱ ἐπιφανεῖς γενέθλιοι καὶ πανηγύρεις αὗται τῶν ἐπιφανῶν σεβαστῶν διεξέλθωσιν. Ὁ δ' ἐν αὐταῖς παρηνόμει, καὶ ἐτιμωρεῖτο τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας. Οὐδένα ἦν αὖθις εἴπερ ἐβούλετο κολάζειν; Ἀλλ' ἔσπευδε καὶ κατήπειγεν, 977
ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν ἐναντίον ὄχλον ἀρεσκείας, ταύτῃ P.
νομίζων ἐξοικειώσεσθαι μᾶλλον αὐτὸν εἰς ἅπερ διενοεῖτο. Ἤδη τινὰς οἶδα τῶν ἀνεσκολοπισμένων, μελλούσης ἐνίστασθαι τοιαύτης ἐκεχειρίας καθαιρεθέντας, καὶ τοῖς συγγενέσιν ἐπὶ τῷ ταφῆς ἀξιωθῆναι καὶ τυχεῖν τῶν νενομισμένων ἀποδοθέντας. Ἔδει γὰρ καὶ νεκροὺς ἀπολαῦσαί τινος χρηστοῦ γενεθλιακαῖς αὐτοκράτορος, καὶ ἅμα τὸ ἱεροπρεπὲς τῆς πανηγύρεως φυλαχθῆναι. Ὁ δ' οὐ τετελευτηκότας ἐπὶ σταυρῶν καθαιρεῖν, ζῶντας δ' ἀνασκολοπίζε-

σθαι προςέταττεν, οἷς ἀμνηστίαν ἐπ᾽ ὀλίγον, οὐ τὴν εἰς ἅπαν ὁ καιρὸς ἐδίδου πρὸς ὑπέρθεσιν τιμωρίας, οὐκ ἄφεσιν παντελῆ. Καὶ ταῦτ᾽ εἰργάζετο μετὰ τὸ πληγαῖς αἰκίσασθαι ἐν μέσῳ τῷ θεάτρῳ, καὶ πυρὶ, καὶ σιδήρῳ βασανίσαι, καὶ ἡ θέα διενενέμητο. Τὰ μὲν γὰρ πρῶτα τῶν θεαμάτων ἄχρι τρίτης ὥρας ἢ τετάρτης ἐξ ἑωθινοῦ ταῦτα ἦν, Ἰουδαῖοι μαστιγούμενοι, κρεμάμενοι, τροχιζόμενοι, καταδικαζόμενοι, διὰ μέσης τῆς ὀρχήστρας ἀπαγόμενοι τὴν ἐπὶ θανάτῳ· τὰ δὲ μετὰ τὴν καλὴν ταύτην ἐπίδειξιν, καὶ ὀρχησταὶ καὶ μῖμοι καὶ αὐληταὶ, καὶ ὅσα ἄλλα σκηνικῶν ἀθύρματα ἀγώνων.

§. 11. Καὶ τί ταῦτα μηκύνω; Δευτέρα γὰρ ἐπινοεῖται πόρθησις, βουλομένου καὶ τὸ στρατευόμενον πλῆθος ἡμῖν ἐπιτειχίσαι, ξένου συκοφαντήματος εὑρέσει. Τὸ δὲ συκοφάντημα ἦν, ὡς τῶν Ἰουδαίων πανοπλίας ἐν ταῖς οἰκίαις ἐχόντων. Μεταπεμψάμενος οὖν ἑκατόνταρχον ᾧ μάλιστα ἐπίστευε, Κάστορα ὄνομα, κελεύει παραλαβόντα τῆς ὑπηκόου τάξεως ἑαυτῷ τοὺς εὐτολμοτάτους στρατιώτας ἐπισπεύδειν, καὶ ἄνευ προςρήσεως ἐπειςιόντα ταῖς τῶν Ἰουδαίων οἰκίαις ἐρευνᾶν, μή τις ὅπλων
530 ἐναπόκειται παρασκευή. Καὶ ὁ μὲν συντείνας ἔθει
M. τὸ προσταχθὲν ἐργασόμενος· οἱ δὲ τὴν ἐπίνοιαν οὐκ εἰδότες, ἀχανεῖς τὸ πρῶτον εἱστήκεσαν ὑπ᾽ ἐκπλήξεως, γυναίων καὶ τέκνων αὐτοῖς ἐμπλεκομένων, καὶ ῥεομένων δάκρυσι, διὰ τὸν ἐπ᾽ αἰχμαλώτοις φόβον. Ὃ γὰρ λοιπὸν τῆς πορθήσεως τοῦτ᾽ ἀεὶ προςεδόκων. Ὡς δ᾽ ἤκουσαν παρά τινος τῶν ἐρευνώντων που ταμιεύεσθαι τὰ ὅπλα, μικρὸν ἀνέπνευσαν, καὶ πάντα μὲν τὰ ἐν μυχοῖς ἀναπετάσαντες ἐπεδείκνυντο, τῇ μὲν ἡδόμενοι, τῇ δὲ στένοντες· ἡδόμενοι μὲν ἐπὶ τῷ διελεγχθήσεσθαι τὸ συκοφάντημα ἐξ ἑαυτοῦ, δυςχεραίνοντες δὲ, ὅτι πρῶτον μὲν αἱ τηλικαῦται διαβολαὶ κατ᾽ αὐτῶν προπιστεύονται συντιθέμεναι πρὸς ἐχθρῶν· ἔπειτα δὲ, ὅτι

γύναια κατάκλειστα μηδὲ τῆς αὐλείου προερχόμενα, καὶ θαλαμευόμεναι παρθένοι δι' αἰδῶ τὰς ἀνδρῶν 978 ὄψεις καὶ τῶν οἰκειοτάτων ἐκτρεπόμεναι, τότε οὐ P. μόνον ἀσυνήθεσιν, ἀλλὰ καὶ στρατιωτικὸν δέος ἐπανατεινομένοις ἐμφανεῖς ἐγένοντο. Γενομένης δ' ὅμως ἀκριβοῦς ἐρεύνης ὅσον πλῆθος ἀμυντηρίων ὅπλων εὑρέθη; Κράνη, θώρακες, ἀσπίδες, ἐγχειρίδια, κοντοὶ, πανευχίαι σωρηδὸν προεκομίζοντο; Καὶ ἐν μέρει τὰ ἑκηβόλα, παλτοὶ, σφενδόναι, τόξα, βέλη; Τούτων ἁπλῶς οὐδέν· ἀλλ' οὐδὲ τὰ πρὸς τὴν καθ' ἡμέραν δίαιταν ὀψαρτυτῶν αὐτάρκη μαχαιρίδια. Ἐξ οὗ καὶ ἡ περὶ τὸν βίον εὐθὺς εὐκολία διεφαίνετο, πολυτέλειαν καὶ τὸ ἁβροδίαιτον μὴ προσιεμένων, ἃ πέφυκε γεννᾶν κόρον, κόρου δ' ὕβρις ἔκγονον, ἡ πάντων κακῶν ἀρχή. Καί τοί γε οὐ πρὸ πολλοῦ τῶν κατὰ τὴν χώραν Αἰγυπτίων ὁπλολογηθέντων ὑπὸ Βάσσου τινὸς, ᾧ προςέταξεν ὁ Φλάκκυς τουτὶ τὸ ἔργον. Ἀλλ' ἦν τότε ἰδεῖν στόλον μὲν πολὺν νεῶν καταπεπλευκότα, καὶ ἐνορμοῦντα τοῖς τοῦ ποταμοῦ λιμέσιν, γέμοντα παντοίων ὅπλων, ἀχθοφόρα δ' ὑποζύγια παμπληθῆ συνδεδεμένων δοράτων φορμηδὸν ἀφ' ἑκατέρας πλευρᾶς εἰς τὸ ἰσόῤῥοπον, τὰς δὲ ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου πάσας σχεδὸν ἁρμαμάξας μεστὰς πανοπλιῶν, αἳ στοιχηδὸν ὑπὸ μίαν ὄψιν καὶ τὴν αὐτὴν σύνταξιν ἐν κόσμῳ προῄεσαν. Τὸ δὲ μεταξὺ τῶν λιμένων καὶ τῆς ἐν τοῖς βασιλείοις ὁπλοθήκης, εἰς ἣν ἔδει κατατεθῆναι τὰ ὅπλα, δέκα σταδίων που διάστημα σύμπαν ἔχον, τὰς τῶν ταῦτα παρασκευασαμένων οἰκίας ἄξιον ἦν ἐρευνᾶσθαι. Πρὸς γὰρ νεωτερισμὸν ὕποπτοι πολλάκις ἀποστάντες ἦσαν καὶ ἔδει κατὰ μίμησιν τῶν ἱερῶν ἀγώνων τριετηρίδας ἄγειν καινὰς ἐν Αἰγύπτῳ συγκομιδῆς ὅπλων τοὺς προεστῶτας, ἵν' ἢ μὴ κατασκευάζεσθαι φθάνωσιν, ἢ ἀντὶ πολλῶν ὀλίγα, καιM. ρὸν οὐκ ἔχοντες εἰς ἀναχώρησιν. Ἡμᾶς δὲ τί τοι-
531 οῦτον ἔδει παθεῖν; Πότε γὰρ εἰς ἀπόστασιν ὑπω-

πτεύθημεν; Πότε δ' οὐκ εἰρηνικοὶ πᾶσιν ἐνομίσθημεν; Τὰ δ' ἐπιτηδεύματα οἷς καθ' ἑκάστην ἡμέραν χρώμεθα, οὐκ ἀνεπίληπτα, οὐ συντείνοντα πρὸς εὔνοιαν πόλεως καὶ εὐστάθειαν; Εἴ γε μὴν ὅπλα εἶχον Ἰουδαῖοι παρ' αὐτοῖς, ὑπὲρ τετρακοσίας ἀφῃρέθησαν οἰκίας, ἐξ ὧν μετανάσται ἐγένοντο, φυγαδευθέντες πρὸς τῶν τὰς οὐσίας ἁρπασάντων. Διὰ τί οὖν; Οὐχὶ καὶ τὰ παρὰ τούτοις ἠρεύνησέ τις, τοῖς εἰ καὶ μὴ ἴδια, ὅσα γοῦν ἥρπασαν ἔχουσιν. Ἀλλ' ἦν, ὡς ἔφην, ὅλον τὸ πρᾶγμα ἐπιβουλὴ τῆς ἀποτομίας Φλάκκου καὶ τῶν ὄχλων, ὧν ἀπέλαυσαν καὶ γυναῖκες. Οὐκ ἐν ἀγορᾷ γὰρ μόνον, ἀλλὰ 979
καὶ ἐν μέσῳ τῷ θεάτρῳ καθάπερ αἰχμάλωτοι συν- P.
ηρπάζοντο, καὶ ἐπὶ τὴν σκηνὴν, ἐφ' ὅτῳ δήποτε συκοφαντούμεναι παρήγοντο μετά τινος ἀφορήτου καὶ ἀργαλεωτάτης ὕβρεως. Εἶτ' ἐπειδὰν μὲν ἐγνωρίσθησαν ἑτέρου γένους, ἀπελύοντο. Πολλὰς γὰρ ὡς Ἰουδαίας ἀκριβῆ μὴ ποιούμενοι τῆς ἀληθείας τὴν ἔρευναν συνελάμβανον. Εἰ δ' ἐφάνησαν ἡμέτεραι, προσέταττον οἱ ἀντὶ θεατῶν τύραννοι καὶ δεσπόται γεγονότες, κρέα χοίρεια διδόναι κομίζοντας. Ὅσαι μὲν οὖν φόβῳ κολάσεως ἀπεγεύσαντο μηδὲν ἔτι δεινὸν προσυπομείνασαι, ἀπελύοντο· αἱ δ' ἐγκρατέστεροι, βασανισταῖς παρεδίδοντο πρὸς αἰκίας ἀνηκέστους, ὅπερ τοῦ μηδὲν ἀδικεῖν αὐτὰς σαφεστάτη πίστις ἐστὶ πρὸς τοῖς εἰρημένοις.

§. 12. Οὐ δι' αὐτοῦ δὲ μόνου, ἀλλ' ἤδη καὶ διὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἐζήτει καὶ ἐπενόει κακοῦν ἡμᾶς. Τιμὰς γὰρ ὅσας οἷόν τε ἦν καὶ ἐπέτρεπον οἱ νόμοι πάσας Γαΐῳ ψηφισάμενοι καὶ ἐπιτελέσαντες ἔργοις, ἀνέδομεν τὸ ψήφισμα αὐτῷ, δεηθέντες, ἐπειδὴ πρεσβείαν αἰτησαμένοις οὐκ ἂν ἐπέτρεψεν, ἵνα διαπέμψηται δι' αὐτοῦ. Ἀναγνοὺς δὲ ἕκαστα τῶν ἐν τῷ ψηφίσματι, πολλάκις τῇ κεφαλῇ συνεπινεύσας, ὑπομειδιῶν καὶ γεγανωμένος, ἢ προσποιούμενος τὸν ἡδόμενον, "Ἀποδέχομαι πάντα ὑμᾶς", ἔφη, "τῆς

εὐσεβείας, καὶ πέμψω καθάπερ αἰτεῖσθε, ἢ πρεσβευτοῦ τάξιν ἐκπλήσω, ἵν' αἴσθηται Γάϊος τῆς ὑμετέρας εὐχαριστίας. Μαρτυρήσω δὲ καὶ αὐτὸς ὅσα σύνοιδα τῷ πλήθει τῶν εἰς κοσμιότητα καὶ εἰς εὐπείθειαν, προστιθεὶς οὐδέν. Ἡ γὰρ ἀλήθεια αὐταρκέστατος ἔπαινος". Ἐπὶ ταύταις ταῖς ὑποσχέσεσιν γεγηθότες εὐχαριστοῦμεν, ὡς ἤδη ταῖς ἐλπίσιν ἐπανεγνωσμένου Γαΐῳ ψηφίσματος. Καὶ γὰρ ἦν εἰκός· ἐπειδὴ πάνθ' ὅσα διὰ τῶν ὑπάρχων πέμπεται
532 μετὰ σπουδῆς, ἀνυπέρθετον ἔχει τὴν παρ' ὑμῖν
M. διάγνωσιν. Ὁ δὲ πολλὰ χαίρειν φράσας οἷς διενοήθημεν, οἷς εἶπεν, οἷς ὡμολόγησεν τὸ ψήφισμα παρ' αὐτῷ παρακατέσχεν, ἵνα μόνοι τῶν ὑφ' ἥλιον ἀνθρώπων ἐχθροὶ νομισθῶμεν. Ταῦτ' οὐ διηγρυπνηκότος ἦν ἐκ πολλοῦ καὶ περιεσκεμμένου τὴν καθ' ἡμῶν ἐπιβουλήν, ἀλλὰ μὴ κατ' ἐπίνοιαν αὐτοσχεδιάζοντος ἀκαίρῳ φορᾷ καὶ παραγωγῇ τινὶ λογισμοῦ; Θεὸς δ' ὡς ἔοικεν ᾧ μέλει τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, τοὺς θῶπας αὐτυῦ λόγους καὶ κεκομψευμένους ἐπὶ φενακισμῷ, καὶ τὸ τῆς ἐκνόμου διανοίας βουλευτήριον, ἐν ᾧ κατεστρατήγει προβαλλόμενος, λαβὼν οἶκτον ἡμῶν, ἀφορμὴν οὐκ εἰς μακρὰν ἐμ-
παρέχει τοῦ μὴ ψευσθῆναι τῆς ἐλπίδος. Ἀγρίπ- 980
πας γὰρ ἐπιδημήσας ὁ βασιλεύς, διηγησαμένοις ἡμῖν P.
τὴν ἐκ Φλάκκου γενομένην ἐπιβουλήν, ἐπανορθοῦται τὸ πρᾶγμα, καὶ ὑποσχόμενος τὸ ψήφισμα διαπέμψεσθαι, λαβὼν ὡς ἀκούομεν ἔπεμψεν ἀπολογησάμενος καὶ περὶ τοῦ χρόνου, ὡς οὐκ ὀψὲ μαθόντων εὐσεβεῖν εἰς τὸν εὐεργέτην οἶκον, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς μὲν σπουδασάντων, ἐπηρείᾳ δὲ τοῦ προεστῶτος τὴν καίριον ἐπίδειξιν ἀφαιρεθέντων. Ἐπὶ δὴ τούτοις ἤρξατο κονίεσθαι κατ' αὐτοῦ ἡ ὑπέρμαχος μὲν καὶ παραστάτις ἀδικουμένων, τιμωρὸς δ' ἀνοσίων καὶ ἔργων καὶ ἀνθρώπων δίκη. Πρῶτον μὲν γὰρ καινοτάτην ὑπέμειναν ὕβριν καὶ συμφοράν, οὐδενὶ τῶν πάλαι γεγενημένην ὑπάρχων, ἀφ' οὗ τὴν ἡγεμονίαν

ὁ σεβαστὸς οἶκος ἀνήψατο γῆς καὶ θαλάττης. Ἔνιοι γὰρ καὶ ἐπὶ Τιβερίου καὶ ἐπὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Καίσαρος τῶν διεπόντων τὰς ἐπικρατείας, τὴν ἐπιμέλειαν καὶ προστασίαν εἰς δυναστείαν καὶ τυραννίδα μεθαρμοσάμενοι, τὰς χώρας ἐνέπλησαν κακῶν ἀνηκέστων, δωροδοκίαις, ἁρπαγαῖς, καταδίκαις τῶν μηδὲν ἡμαρτηκότων ἐλάσεσι καὶ φυγαῖς, τῶν δυνατῶν ἀκρίτοις ἀναιρέσεσιν· οὓς μετὰ τὸν ὁρισθέντα χρόνον τῆς ἀρχῆς, ἐπανελθόντας εἰς Ῥώμην, οἱ αὐτοκράτορες λόγον καὶ εὐθύνας τῶν πεπραγμένων ᾔτουν, καὶ μάλισθ᾽ ὁπόταν πρέσβεύσαιντο αἱ ἀδικηθεῖσαι πόλεις. Τότε γὰρ κοινοὺς παρέχοντες ἑαυτοὺς δικαστὰς, ἐξ ἴσου καὶ τῶν κατηγόρων καὶ τῶν ἀπολογουμένων ἀκροώμενοι, μηδενὸς ἀκρίτου προκαταγινώσκειν ἀξιοῦντες, ἐβράβευον οὔτε πρὸς ἔχθραν, οὔτε πρὸς χάριν, ἀλλὰ πρὸς τὴν φύσιν τῆς ἀληθείας, τὰ δόξαντα εἶναι δίκαια. Φλάκκῳ δ᾽ οὐ μετὰ τὴν ἀρχὴν, ἀλλ᾽ ἐμπροθέσμως προϋπήντησεν ἡ μισοπόνηρος δίκη, ταῖς ἀμέτροις ὑπερβολαῖς ὧν ἠδίκει καὶ παρηνόμει δυσχεράνασα.

533 §. 13. Γίνεται δ᾽ ὁ τρόπος αὐτῷ τῆς συλλή-
M. ψεως τοιόσδε. Ὑπέλαβεν ἤδη τὸν Γάϊον περὶ ὧν ὕποπτος ἦν ἐξευμενίσθαι, τὰ μὲν ἐπιστολιμαίοις γράμμασιν, ἃ κολακείας ἦν ὑπέρμεστα, τὰ δὲ ἐν οἷς δημηγορῶν πολλάκις ἐθεράπευε, λόγους θῶπας, καὶ μακρὰς ῥήσεις πεπλασμένων ἐγκωμίων συνείρων, τὰ δὲ καὶ ἐκ τοῦ σφόδρα εὐδοκιμεῖν παρὰ τῷ πλείστῳ μέρει τῆς πόλεως. Ἔλαθε δ᾽ αὐτὸν ἀπατῶν. Ἀβέβαιοι γὰρ αἱ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων ἐλπίδες, εἰκαζόντων μὲν τὰ χρηστότερα, τὰ δὲ παλίμφημα, ὧν ἄξιοι τυγχάνειν εἰσὶ πασχόντων. Πέμπεται μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας Βάσσος ἑκατοντάρχης ὑπὸ Γαΐου χειροτονηθεὶς, μετὰ τῆς τάξεως τῶν στρατιωτῶν, ἧς ἀφηγεῖτο. Σκάφους δ᾽ ἐπιβὰς τῶν μάλιστα ταχυναυτούντων, ὀλίγαις ἡμέραις πρὸς τοῖς λιμέσι γί- P.
νεται τῆς Ἀλεξανδρείας κατὰ τὴν Φάρον νῆσον περὶ 981

δείλην ἑσπέραν, καὶ κελεύει τῷ κυβερνήτῃ μέχρις ἡλίου καταδύσεως ἔξω θαλαττεύειν, τεχνάζων τὸ ἀνεπίφατον, ἕνεκα τοῦ μὴ προαισθόμενον Φλάκκον, καὶ βουλευσάμενόν τι νεώτερον, ἄπρακτον αὐτῷ τὴν ὑπηρεσίαν ἐργάσασθαι. Γενομένης δὲ ἑσπέρας, ἡ μὲν ναῦς προςέσχεν, ὁ δὲ Βάσσος μετὰ τῶν ἰδίων ἀποβὰς προῄει, μήτε γνωρίζων τινὰ, μήτε γνωριζόμενος ὑπό του, στρατιώτην δέ τινα τῶν ἐν τοῖς τετραδίοις φυλάκων καθ' ὁδὸν εὑρὼν, κελεύει δεικνύναι τὴν οἰκίαν στρατάρχου. Τοῦτο γὰρ ἐβούλετο τὸ ἀπόῤῥηταν ἀνενεγκεῖν, ἵνα καὶ ἂν δέῃ πολυχειρίας ἔχῃ τὸν συναγωνιούμενον. Πυθόμενος δ' αὐτὸν ἑστιᾶσθαι παρά τινι σὺν Φλάκκῳ, μηδὲν τάχους ἀνιεὶς, συνέτεινεν ἄχρι τῆς τοῦ κεκληκότος οἰκίας. Στεφανίων ἦν τῶν Τιβερίου Καίσαρος ἀπελευθέρων παρ' ᾧ κατήγοντο. Καὶ μικρὸν ἄποθεν ὑποστείλας, ἐκπέμπει τινὰ τῶν ἰδίων κατασκεψόμενον, εἰς ἀκόλουθον ἀσκήσας, σόφισμα τοῦ μηδένα συναισθέσθαι. Παρελθὼν δὲ εἰς τὸ συμπόσιον ὡς ἑνός τινος τῶν παρατυγχανόντων οἰκέτης, ἅπαντα μετὰ ἀκριβείας περιαθρήσας, ἐπανελθὼν διεμήνυε τῷ Βάσσῳ. Γνοὺς δὲ τὸ περὶ τὰς εἰςόδους ἀφύλακτον, καὶ τὴν περὶ τὸν Φλάκκον ὀλιγότητα — μόγις γὰρ δέκα ἢ πεντεκαίδεκα τῶν διακονικῶν ἀνδραπόδων ἐπηκολουθήκει — σύνθημα δοὺς τοῖς περὶ ἑαυτὸν, εἰςέδραμεν ἐξαίφνης, καὶ τῶν στρατιωτῶν οἱ μὲν παρὰ τὸ συμπόσιον ἐπιστάντες ὑπεζωσμένοι τὰ ξίφη, κυκλοῦσιν αὐτὸν οὐ προειδόμενον. Ἐτύγχανε γὰρ καὶ πρόποσίν τινι διδοὺς, καὶ φιλοφρονούμενος τοὺς παρόντας. Εἰς μέσον δὲ τοῦ Βάσσου παρελθόντος, ἰδὼν εὐθὺς, ὑπ' ἐκπλήξεως ἀχανὴς γίνεται, καὶ βουλόμενος ἀναστῆναι, τὴν ἐν κύκλῳ φρουρὰν θεασάμενος, ἔγνω καὶ πρὶν ἀκοῦσαι, τί βούλεται Γάϊος ἐπ' αὐτῷ, καὶ τί προςτέτακται τοῖς ἥκουσι, καὶ τί παραυτίκα μελλήσει ὑπομένειν. Δεινὸς γὰρ ὁ νοῦς τὰ κατὰ μέρος ἐν χρόνῳ μακρῷ γενόμενα πάνθ' ἅμα ἰδεῖν

534 καὶ πάντων ἀθρόον ἀκοῦσαι. Τῶν μὲν οὖν συν-
M. δειπνούντων ἕκαστος ἀναστὰς ὑπὸ δέους ἐπεφρίκει
καὶ ἐπεπήγει, μή τις ὥρισται καὶ τοῦ συνεστιαθῆναι
δίκη, φεύγειν γὰρ οὔτ' ἀσφαλὲς ἦν, οὔτ' ἄλλως
ἐνεδέχετο, προκατεχομένων τῶν εἰσόδων, ὁ δὲ ὑπὸ
τῶν στρατιωτῶν τοῦ Βάσσου κελεύσαντος ἀπάγεται,
τελευταίαν ταύτην ἀνάλυσιν ἐκ συμποσίου ποιησάμε-
νος. Ἔδει γὰρ ἀφ' ἑστίας ἄρξασθαι τὴν δίκην κατὰ
τοῦ μυρίους ἀνεστίους οἴκους οὐδὲν ἠδικηκότων ἀν-
θρώπων ἐργασαμένου.

§. 14. Τοῦτο καινότατον ὑπέμεινε Φλάκκος, ἐν
χώρᾳ ἧς ἀφηγεῖτο, πολεμίου τρόπον ζωγρηθεὶς,
ἕνεκά μοι δοκῶ Ἰουδαίων, οὓς ἄρδην ἀφανίσαι 982
διεγνώκει, λιμοδοξῶν. Ἐναργὴς δὲ πίστις καὶ ὁ P.
χρόνος τῆς συλλήψεως. Ἑορτὴ μὲν γὰρ ἦν πάνδη-
μος τοῖς Ἰουδαίοις κατὰ τὴν μετοπωρινὴν ἰσημερίαν,
ἐν ᾗ διάγειν Ἰουδαίοις ἔθος ἐν σκηναῖς· οὐδὲν δὲ
τῶν ἐν ἑορτῇ συνόλως ἀπετελεῖτο, τῶν μὲν ἀρχόν-
των ἔτι καθειρμένων μετὰ τὰς ἀνηκέστους καὶ ἀφο-
ρήτους αἰκίας καὶ ὕβρεις, τῶν δὲ ἰδιωτῶν τάς τε
ἐκείνων συμφορὰς ἅπαντος τοῦ ἔθνους κοινὰς νομι-
ζόντων, καὶ ἐπὶ ταῖς ἐξαιρέτοις, ἃς ἰδίᾳ ἕκαστος
ὑπέμεινεν, οὐ μετρίως κατηφιώντων. Τὰ γὰρ ἀνιαρὰ
διπλασιάζεσθαι φιλεῖ μάλιστα ἐν ἑορταῖς τοῖς μὴ
δυναμένοις ἑορτάζειν, στερήσει τε ἱλαρᾶς εὐθυμίας,
ἣν πανήγυρις ἐπιζητεῖ, καὶ μετουσίᾳ λύπης, ὑφ' ἧς
ἐξετραχηλίζοντο, μηδὲν ἄκος τῶν τοσούτων κακο-
πραγιῶν ἀνευρεῖν δυνάμενοι. Σφόδρα δὲ ἔχουσιν
ὀδυνηρῶς, καὶ πεπιεσμένοις ἄχθει βαρυτάτῳ — συνεί-
ληντο δ' ἐν ταῖς οἰκίαις ἅτε νυκτὸς ἐπεχούσης —
ἧκόν τινες ἀπαγγέλλοντες τὴν γενομένην σύλληψιν.
Οἱ δ' ἀπόπειραν εἶναι νομίσαντες οὐκ ἀλήθειαν, ἔτι
μᾶλλον ἐπὶ τῷ κατακερτομεῖσθαι καὶ ἐνεδρεύεσθαι
δοκεῖν ὠδυνῶντο. Θορύβου δ' ὄντος κατὰ τὴν
πόλιν καὶ τῶν νυκτοφυλάκων ἄνω κάτω διαθεόντων,

καί τινων ἱππέων εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ ἀπὸ τοῦ
στρατοπέδου τάχει συντόνῳ μετὰ σπουδῆς ἀντεξε-
λαυνόντων· τῷ τοῦ πράγματος ἀήθει κινηθέντες
τινὲς, προῆλθον ἐκ τῶν οἰκιῶν κατὰ πύστιν τοῦ
συμβεβηκότος. Ἐφαίνετο γὰρ εἶναί τι νεώτερον.
Ὡς δ' ᾔσθοντο τὴν ἀπαγωγὴν καὶ τὸν Φλάκκον
ἐντὸς ἀρκύων ἤδη γεγενημένον, προτείνοντες τὰς
χεῖρας εἰς οὐρανὸν, ὕμνουν, καὶ παιᾶνας ἐξῆρχον
εἰς τὸν ἔφορον θεὸν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων,
"Οὐκ ἐφηδόμεθα", λέγοντες, "ὦ δέσποτα, τιμω-
ρίαις ἐχθροῦ, δεδιδαγμένοι πρὸς τῶν ἱερῶν νόμων
ἀνθρωποπαθεῖν· ἀλλὰ σοὶ δικαίως εὐχαριστοῦμεν,
οἶκτον καὶ ἔλεον ἡμῶν λαβόντι, καὶ τὰς συνεχεῖς
535 καὶ ἐπαλλήλους κακώσεις ἐπικουφίσαντι". Πάν-
M. νυχοι δὲ διατελέσαντες ἐν ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς, καὶ
ἅμα τῇ ἕῳ διὰ πυλῶν ἐκχυθέντες, ἐπὶ τοὺς πλησίον
αἰγιαλοὺς ἀφικνοῦνται — τὰς γὰρ προσευχὰς ἀφῄ-
ρηντο —, καὶ ἐν τῷ καθαρωτάτῳ στάντες ἀνεβόη-
σαν ὁμοθυμαδὸν, "Γῆν καὶ θάλασσαν, ἀέρα τε καὶ
οὐρανὸν, καὶ τὰ μέρη τοῦ παντὸς, καὶ σύμπαντα
τὸν κόσμον, ὦ μέγιστε βασιλεῦ θνητῶν καὶ ἀθα-
νάτων, παρακαλέσοντες, εἰς εὐχαριστίαν τὴν σὴν
ἥκομεν, οἷς μόνοις ἐνδιαιτώμεθα, τῶν ἄλλων ὅσα
δημιουργεῖται, πρὸς ἀνθρώπων ἐληλαμένοι καὶ στε-
ρόμενοι πόλεως, καὶ τῶν ἐν πόλει δημοσίων καὶ
ἰδιωτικῶν περιβόλων, ἀπόλιδες καὶ ἀνέστιοι μόνοι
τῶν ὑφ' ἥλιον ἐξ ἐπιβουλῆς ἄρχοντος γενόμενοι.
Χρηστὰς ὑπογράφεις ἡμῖν ἐλπίδας καὶ περὶ τῆς 983
τῶν λειπομένων ἐπανορθώσεως, ἤδη ταῖς ἡμετέραις P.
λιταῖς ἀρξάμενος συνεπινεύειν, εἴ γε τὸν κοινὸν ἐ-
χθρὸν τοῦ ἔθνους, καὶ τῶν ἐπ' αὐτῷ συμφορῶν
ὑφηγητὴν καὶ διδάσκαλον μέγα πνέοντα. Καὶ οἠ-
θέντα διὰ ταῦτα εὐδοκιμήσειν ἐξαίφνης καθεῖλες,
οὐ πορρωτάτω γενόμενον, ἵν' αἰσθόμενοι δι' ἀκοῆς
οἱ κακῶς πεπονθότες ἀμβλύτερον ἥσθωσιν". Ἀλλ'
ἐγγὺς οὑτωσὶ, μονονοὺκ ἐν ὄψει τῶν ἠδικημένων,

πρὸς τρανοτέραν φαντασίαν τῆς ἐν βραχεῖ καὶ παρ' ἐλπίδας ἐπεξόδου.

§. 15. Τρίτον δ' ἐστὶ πρὸς τοῖς εἰρημένοις, καὶ ἐκεῖνό μοι δοκεῖ θείᾳ προνοίᾳ συμβῆναι. Ἐπεὶ γὰρ ἀναχθεὶς ἀρχομένου χειμῶνος — ἔδει γὰρ αὐτὸν καὶ τῶν ἐν θαλάττῃ φοβερῶν ἀπολαῦσαι, τὰ στοιχεῖα τοῦ παντὸς ἀσεβημάτων ἀναπλήσαντα — μυρία πονηθεὶς μόλις ἦλθεν εἰς Ἰταλίαν, εὐθὺς ἐκδέχονται τὰς ἐπ' αὐτῷ κατηγορίας, δύο τῶν ἐχθίστων, Ἰσίδωρός τε καὶ Λάμπων, οἳ πρὸ μικροῦ μὲν τάξιν εἶχον ὑπηκόων, δεσπότην καὶ εὐεργέτην καὶ σωτῆρα καὶ τὰ τοιαῦτα καλοῦντες· νυνὶ δ' ἀντιδίκων, οὐκ ἰσόῤῥοπον, ἀλλὰ δυνατωτέραν ἰσχὺν ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἐπιδεικνυμένων, οὐ μόνον ἕνεκα τοῦ θαῤῥεῖν τοῖς δικαίοις· ἀλλ' ὃ δὴ μέγιστον ἦν, ὅτι τὸν πρύτανιν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐχθρὸν ἑώρων ἄσπονδον αὐτῷ, μέλλοντα σχῆμα μὲν δικαστοῦ ὑποδύεσθαι, προνοίᾳ τοῦ μὴ δοκεῖν ἀκρίτου τινὸς προκαταγινώσκειν, ἔργον δὲ ἐπιδείκνυσθαι δυςμενοῦς, πρὸ κατηγορίας καὶ ἀπολογίας ἤδη τῇ ψυχῇ κατεγνωκότος, καὶ τὰς ἀνωτάτω τιμωρίας ὡρικότος ἐπ' αὐτῷ. Χαλεπὸν δ' οὐδὲν οὕτως, ὡς ὑπ' ἐλαττόνων κρείττους, καὶ πρὸς ὑπηκόων ἄρχοντάς ποτε γενομένους κατηγορεῖσθαι, ὥςπερ ἂν εἰ καὶ δεσπότας ὑπ' οἰκοτρίβων ἢ ἀργυρωνήτων.

§. 16. Ἀλλ' ἦν, ὡς ἔοικεν, τοῦτο κουφότερον κακὸν, συγκρινόμενον ἑτέρῳ μείζονι. Οὐ γὰρ ἁπλῆν τινὰ τάξιν ἔχοντες ὑπηκόων, αἰφνίδιον ἐπέθεντο
536 ταῖς κατηγορίαις ἐπαποδυσάμενοι καὶ συμφρονή-
M. σαντες, ἀλλὰ καὶ τὸν πλεῖστον χρόνον τῆς ἐπιτροπῆς ἣν ἐπετρόπευσε τῆς χώρας, ἐκ πάντων οὗτοι μάλιστα αὐτῷ δι' ἀπεχθείας ἐγεγένηντο, Λάμπων μὲν ἀσεβείας τῆς εἰς Τιβέριον Καίσαρα δίκην σχὼν, καὶ ἐπὶ διετίαν τριβομένου τοῦ πράγματος ἀπειρηκώς. Ὑπερθέσεις γὰρ καὶ ἀναβολὰς ὁ δικαστὴς ἐθελοκακῶν ἐσκήπτετο, βουλόμενος καὶ ἂν ἀποφύγῃ

τὸ ἔγκλημα, τὸν γοῦν περὶ τοῦ μέλλοντος ἄδηλον φόβον πρὸς μήκιστον χρόνον ἐπικρεμάσας αὐτῷ, ζωὴν ὀδυνηροτέραν θανάτου παρασχεῖν. Εἶθ' ὕστερον καὶ ὅτε νικᾶν ἔδοξεν, εἰς τὴν οὐσίαν ἐπηρεασθῆναι φάσκων — ἠναγκάσθη γὰρ γυμνασιαρχεῖν —, ἤτοι τῷ γλίσχρος καὶ ἀνελεύθερος εἶναι περὶ τὰς δαπάνας, προφασιζόμενος τὸ μὴ κεκτῆσθαι πρὸς τοσαύτην ἀφθονίαν ἀναλωμάτων ἱκανὴν οὐσίαν, ἢ τῷ ὄντι μὴ κεκτημένος, ἀλλὰ πρὶν μὲν εἰς ἀπόπειραν ἐλθεῖν, ἐπιφάσκων τὸν πάνυ πλούσιον· ἐν δὲ τῇ δοκιμασίᾳ, μὴ φανεὶς ἄγαν πολυχρήματος ἄνθρωπος, ὅσα ἐκτήσατο σχεδὸν ἅπαντα ἐξ ἀδικημάτων περιποιησάμενος. Προςεστὼς γὰρ τοῖς ἡγεμόσιν ὁπότε δικάζοιντο, ὑπεμνηματίζετο τὰς δίκας εἰςάγων ὡς ἔχων τάξιν. Εἶτα τὰ μὲν ἀπήλειφεν, ἢ παρῄει ἑκὼν, τὰ δ' οὐ λεχθέντα προςενέταττεν. Ἔστι δ' ὅτε καὶ ὑπηλλάττετο μεταποιῶν καὶ μετατιθεὶς καὶ στρέφων ἄνω κάτω τὰ πράγματα, κατὰ συλλαβὴν, μᾶλλον δὲ καὶ κεραίαν ἑκάστην ἀργυρολογῶν ὁ γραμματοκύφων, ὃν πολλάκις ὁ δῆμος ἅπας ὁμοθυμαδὸν εὐθυβόλως καὶ εὐσκόπως καλαμοσφάκτην ἐξεκήρυξεν, οἷς ἔγραφε μυρίους καὶ ἀνελόντα, καὶ ζῶντας ἀθλιωτέρους καὶ ἀποθανόντων ἀπεργασάμενον, οἳ δυνάμενοι νικᾶν καὶ περιουσιάζειν, ἧτταν καὶ πενίαν ἀδικωτάτην ὑπέμειναν, ὠνησαμένων ἀμφότερα τῶν ἐχθρῶν παρ' αὐτοῦ τὰς ἀλλοτρίας οὐσίας ἐπευωνίζοντος καὶ πιπράσκοντος. Ἀμήχανον μὲν γὰρ ἦν τοὺς ἡγεμόνας τοσαύτης χώρας ἐπιτροπεύοντας, διὰ καινοτέρων ἐπειςρεόντων ἰδιωτικῶν τε καὶ δημοσίων πραγμάτων, ἁπάντων μεμνῆσθαι, καὶ ταῦτα οὐ δικάζοντας μόνον, ἀλλὰ καὶ λογισμοὺς τῶν προςόδων καὶ δασμῶν λαμβάνοντας; ὧν ἡ ἐξέτασις τὸν πλείονα τοῦ ἐνιαυτοῦ χρόνον ἀνήλισκεν. Ὁ δὲ φυλάττειν ἐπιτραπεὶς τὴν ἀναγκαιοτάτην παρακαταθήκην τὰ δίκαια, καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῖς γενομένας ὁσιωτάτας γνώμας, ἐνεπορεύετο

984 P.

τὴν λήθην τῶν δικαστῶν, τοὺς μὲν νικᾶν ὀφείλοντας, γράφων ἐν ἡττημένοις, τοὺς δ' ἡττᾶσθαι, μετὰ τὸν ἐπάρατον μισθὸν, ἢ κυριώτερον εἰπεῖν, τὸ μίσθωμα, ἐν νενικηκόσιν.

537 §. 17. Ὁ μὲν δὴ Λάμπων τοιοῦτος ὢν ἐφει-
M. στήκει κατήγορος· ὁ δ' Ἰσίδωρος, οὐκ ἀποδέων τὴν
μοχθηρίαν, ἄνθρωπος ὀχλικὸς, δημοκόπος, ταράτ-
τειν καὶ συγχέειν πράγματα μεμελετηκὼς, ἐχθρὸς εἰ-
ρήνῃ καὶ εὐσταθείᾳ, στάσεις καὶ θορύβους κατα-
σκευάσαι μὲν οὐκ ὄντας, γενομένους δὲ συγκροτῆσαι
καὶ συναυξῆσαι δεινὸς, ὄχλον ἀσύντακτον καὶ πεφο-
ρημένον ἐκ μιγάδων καὶ συγκλύδων ἡρμοσμένον περὶ
αὐτὸν ἔχειν ἐσπουδακὼς, ὃς εἰς μοίρας καθάπερ
τινὰς συμμορίας διανενέμηται. Θίασοι κατὰ τὴν
πόλιν εἰσὶ πολυάνθρωποι, ὧν κατάρχει τῆς κοινω-
νίας οὐδὲν ὑγιὲς, ἀλλ' ἄκρατος καὶ μέθη καὶ παροι-
νίαι, καὶ ἡ τούτων ἔκγονος ὕβρις, σύνοδοι καὶ 985
κλῖναι προςονομάζονται ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων. Ἐν P.
ἅπασι τοῖς θιάσοις ἢ τοῖς πλείστοις ὁ Ἰσίδωρος τὰ
πρωτεῖα φέρεσθαι λέγεται ὁ συμποσίαρχος, ὁ κλι-
νάρχης, ὁ ταραξίπολις. Εἶτα ὅταν τι βουληθῇ δια-
πράξασθαι τῶν ἀλυσιτελῶν, ἀφ' ἑνὸς συνθήματος
ἀθρόως συνέρχονται, καὶ τὸ κελευσθὲν λέγουσι, καὶ
δρῶσι.. Καί ποτε τῷ Φλάκκῳ δυςχεράνας, ὅτι
δόξας παρ' αὐτῷ τις εἶναι κατ' ἀρχὰς, οὐκέθ'
ὁμοίως αὖθις ἐσπουδάζετο, μισθοδοτήσας τοὺς ἀλει-
φοβίους καὶ φωνομαζεῖν εἰωθότας, οἳ τὰς καταβοή-
σεις ὥςπερ ἐπ' ἀγορᾶς πιπράσκουσι τοῖς ἔχουσιν
ὠνητικῶς, παρακελεύει συνελθεῖν εἰς τὸ γυμνάσιον.
Οἱ δὲ πληρώσαντες αὐτὸ τοῦ Φλάκκου ἀπ' οὐδεμιᾶς
προφάσεως κατηγόρουν, ἀγέννητα πλάττοντες ἐγκλή-
ματα καὶ ψευδεῖς ῥήσεις δὲ ἀναπαίστων, καὶ μα-
κρὰς συνείροντες, ὡς καταπεπλῆχθαι μὴ μόνον
Φλάκκον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἐπὶ τῷ παραλόγῳ,
καὶ ὅπερ [illegible] συμβαλεῖν, ὅτι πάντως ἔστι τις ᾧ
χαρίζονται, μήτ' αὐτοί τι πεπονθότες ἀνήκεστον,

μήτε τὴν ἄλλην πόλιν εὖ εἰδότες πλημμεληθεῖσαν. Ἔπειτα βουλευομένοις ἔδοξε συλλαβεῖν τινὰς, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀκρίτου καὶ αἰφνιδίου μανίας καὶ λύττης πυνθάνεσθαι. Οἱ δὲ συλληφθέντες ἄνευ βασάνων ὁμολογοῦσι τὸ ἀληθὲς ἅμα, καὶ τὰς διὰ τῶν ἔργων πίστεις ἐφαρμόζοντες, τὸν διομολογηθέντα μισθὸν, τὸν ἤδη δεδομένον, τὸν καθ᾽ ὑποσχέσεις ὕστερον δοθησόμενον, τοὺς ἐπὶ τὴν διανομὴν αἱρεθέντας ὡσὰν ἡγεμόνας τῆς στάσεως τὸν τόπον, τὸν καιρὸν ἐν ᾧ γέγονεν ἡ δωροδοκία. Πάντων δ᾽ ὡς εἰκὸς ἀγανακτούντων καὶ τῆς πόλεως χαλεπῶς φερούσης ἔτι τὴν τῶν ἐνίων ἀγνωμοσύνην προσαναμάττεσθαι τὸ ὄνομα αὐτῆς, ἔδοξε τὸ καθαρώτατον τοῦ δήμου μεταπεμψάμενον τῇ ὑστεραίᾳ παραγαγεῖν τοὺς τὸν μισθὸν ἐπινείμαντας, ἵνα καὶ τὸν Ἰσίδωρον ἀπελέγξῃ, καὶ ἀπολογήσηται περὶ τῆς αὐτοῦ πολιτείας ὡς ἀδίκως διαβληθείς.
538 Αἰσθόμενοι δὲ τῆς παραγγελίας, οὐχ οἱ ἐν τέλει
M. μόνον ἧκον, ἀλλὰ καὶ σύμπασα ἡ πόλις ἔξω τοῦ μέλλοντος ἀπελέγχεσθαι μέρους, ἐπὶ τῷ μεμισθαδοτῆσθαι. Καὶ οἱ μὲν ὑπηρετήσαντες τὴν καλὴν ταύτην ὑπηρεσίαν, ἀναβιβασθέντες, ἵνα μετέωροι καὶ ἐμφανεῖς εἶεν, καὶ γνωρίζοιντο πρὸς ἁπάντων, ἤλεγχον τὸν Ἰσίδωρον, ὡς αἴτιον τῶν θορύβων καὶ τῶν βλασφημιῶν τῶν εἰς Φλάκκον γεγενημένον, οὐκ ὀλίγῳ πλήθει παρασχόντα καὶ ἀργύριον καὶ οἶνον δι᾽ αὐτόν. "Ἐπεὶ πόθεν", ἔφασκον, "ἡμῖν ἀφθονία τοσαύτη; Πένητές ἐσμεν, καὶ μόλις τὸ ἐφήμερον εἰς αὐτὰ τὰ ἀναγκαῖα πορίζειν δυνάμεθα. Τί δὲ καὶ δεινὸν ἐπεπόνθειμεν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος, ὡς βιασθῆναι μνησικακεῖν, ἀλλ᾽ ὁ πάντων αἴτιος, 986
καὶ δημιουργὸς, ἐκεῖνος ἀεὶ τοῖς εὖ πράττουσι βα- P.
σκαίνων, καὶ εὐνόμῳ καταστάσει πολέμιος". Ἃ γνωρίζοντες οἱ παρατυγχάνοντες — τύποι γάρ τινες ἦσαν ἀρίδηλοι καὶ χαρακτῆρες τὰ λεγόμενα τῆς τοῦ κατηγορημένου προαιρέσεως — ἀνεβόων, οἱ μὲν

ἀτιμοῦν, οἱ δὲ φυγαδεύειν, οἱ δ' αἴρειν. Πλείους δ' ἦσαν οὗτοι. Πρὸς οὓς καὶ οἱ ἄλλοι μετεβάλλοντο, ὡς ἅπαντας ὁμοθυμαδὸν μιᾷ φωνῇ κεκραγέναι, κτείνειν τὸν κοινὸν λυμεῶνα, τὸν ἀφ' οὗ παρῆλθε καὶ διέκυψεν ἐπὶ τὰ κοινὰ μηδὲν μέρος τῆς πόλεως ἄνοσον ἐάσαντα. Καὶ ὁ μὲν ἕνεκα τοῦ συνειδότος ἀπεδίδρασκεν ἔξω, τὴν σύλληψιν εὐλαβηθείς· ὁ δὲ Φλάκκος οὐδὲν ἐπ' αὐτῷ περιειργάζετο, νομίσας ἐκποδὼν ἑκουσίῳ γνώμῃ γεγονότος, ἀστασίαστα καὶ ἀνέριστα τὰ κατὰ τὴν πόλιν ἔσεσθαι.

§. 18. Ταῦτα ἐμήκυνα, οὐχ ὑπὲρ τοῦ παλαιῶν ἀπομνημονεύειν ἀδικημάτων, ἀλλὰ τεθαυμακὼς τὴν ἔφορον τῶν ἀνθρωπείων δίκην, ὅτι οἱ ἐξ ἀρχῆς γενόμενοι δυςμενεῖς αὐτῷ, καὶ οἷς ἐκ πάντων ἀπηχθάνετο μάλιστα, οὗτοι καὶ ἐκληρώσαντο τὴν ἐπ' αὐτῷ κατηγορίαν, εἰς ἀνίας ὑπερβολήν. Οὐ γὰρ οὕτως τὸ ἐγκαλεῖσθαί ἐστι χαλεπὸν, ὡς τὸ πρὸς ὁμολογουμένων ἐχθρῶν. Ὁ δ' οὐ κατηγορήθη μόνον, ἄρχων πρὸς ὑπηκόων καὶ ὑπὸ δυςμενῶν ἀεὶ γενομένων ὁ πρὸ μικροῦ κύριος ὢν τῆς ἑκάστου ζωῆς, ἀλλὰ καὶ ἀνὰ κράτος ἡλίσκετο, διπλοῦν ἐκδεχόμενος κακὸν, τὸ μεθ' ἥττης γελᾶσθαι πρὸς ἐχθρῶν ἐφηδομένων, ὃ καὶ θανάτου χεῖρόν ἐστι τοῖς εὖ φρονοῦσιν. Εἶτά τις εὐφορία γίνεται κακοπραγιῶν αὐτῷ. Τῆς τε γὰρ οὐσίας ἁπάσης εὐθὺς ἐξίσταται, ἥν τε παρὰ γονέων ἐκληρονόμησε, καὶ ἣν αὐτὸς ἐκτήσατο, φιλόκοσμος ἐν τοῖς μάλιστα γεγονώς. Οὐ γὰρ ὡς
539 ἐνίων πολυχρημάτων ὁ πλοῦτος ἀργὸς ἦν ὕλη,
M. πάντα δ' ἐξητασμένα πρὸς τὸ περίεργον, ἐκπώματα, ἐσθῆτες, στρωμναὶ, ἔπιπλα, τὰ ἄλλα ὅσα οἰκίας κόσμος ἔκλογα πάντα, καὶ πρὸς τούτοις ἡ οἰκετικὴ θεραπεία ἀριστίνδην ἐπικριθεῖσα, κατά τε τὰς τῶν σωμάτων εὐμορφίας ὁμοῦ καὶ εὐεξίας, καὶ κατὰ τὸ ἄπταιστον ἐν τῷ χρειώδει τῶν ὑπηρεσιῶν. Ἐφ' ὧν γὰρ ἦσαν ἕκαστοι τεταγμένοι διέφερον, ὡς ἢ πρῶτοι

νομίζεσθαι τῶν τὰ αὐτὰ ἐπιτηδευόντων, ἢ μηδενὸς
δεύτεροι τὸ παράπαν. Ἐναργὴς δὲ πίστις, τὸ μυ-
ρίων δημοπράτων γενομένων οὐσιῶν, αἳ τῶν κατα-
κρίτων ἦσαν, μόνην τὴν Φλάκκου ταμιευθῆναι τῷ
αὐτοκράτορι, δίχα τινῶν ὀλίγων, ὑπὲρ τοῦ μὴ
παραβιασθῆναι τὸν ἐπὶ τοῖς οὕτως ἑαλωκόσι τε-
θέντα νόμον. Μετὰ δὲ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς οὐσίας,
κατέγνωστο αὐτοῦ φυγὴ, καὶ ἐξ ἁπάσης μὲν ἠλαύ- 987
νετο τῆς ἠπείρου — τὸ δ' ἐστὶ μεῖζον καὶ ἄμεινον P.
τμῆμα τῆς οἰκουμένης —, ἐξ ἁπάσης δὲ νήσου τῶν
εὐδαιμόνων. Ἐμέλλησε γὰρ εἰς τὴν λυπροτάτην
τῶν ἐν Αἰγαίῳ, Γύαρα καλεῖται, διώκεσθαι, μὴ
παρακλήτῳ χρησάμενος Λεπίδῳ, δι' ὃν ἀνθυπηλ-
λάξατο Γυάρων Ἄνδρον ἐγγύτατα κειμένην. Εἶτ'
ἐστέλλετο τὴν ἀπὸ Ῥώμης ἄχρι Βρεντησίου πάλιν
ὁδὸν, ἣν καὶ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐστείλατο, καθ' ὃν
καιρὸν ἐκεχειροτόνητο τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς ὁμόρου
Λιβύης ἐπίτροπος, ἵν' αἱ τότε θεασάμεναι πόλεις
αὐτὸν μέγα πνέοντα καὶ τὸν ὄγκον τῆς εὐτυχίας ἐπι-
δεικνύμενον, πάλιν θεάσωνται μεστὸν ἀτιμίας. Ὁ
δὲ δακτυλοδεικτούμενος τῆς ἀθρόας μεταβολῆς πιέ-
ζεται βαρυτέραις ἀνίαις, ἀεὶ κινουμένης καὶ ζωπυ-
ρουμένης αὐτῷ τῆς συμφορᾶς νεωτέρων προσθήκαις,
ἃ καθάπερ ἐν ταῖς νόσοις ὑποτροπιάζειν ἀναγκάζει
καὶ τὰς τῶν ἀρχαίων κακοπραγιῶν ὑπομνήσεις, αἳ
τέως ἔδοξαν ἠμαυρῶσθαι.

§. 19. Περαιωσάμενος δὲ τὸν Ἰώνιον κόλπον, ἔπλει τὴν ἄχρι Κορίνθου θάλατταν, ταῖς παράλοις τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πόλεων θέα γινόμενος, κατὰ πύστιν τῆς αἰφνιδίου μεταβολῆς. Ὁπότε γὰρ ἀποβαίη τῆς νεὼς, συνέθεον οἱ μὲν μοχθηροὶ τὰς φύσεις ἐθελοκακοῦντες, οἱ δ' ἄλλοι συναλγήσοντες, οἷς ἔθος ταῖς ἑτέρων τύχαις σωφρονίζεσθαι. Διελθὼν δ' ἀπὸ Λεχαίου τὸν ἰσθμὸν εἰς τὴν ἀντίπεραν θάλατταν, καὶ καταβὰς εἰς Κεγχρεὰς τῶν Κορινθίων ἐπίνειον, ἀναγκάζεται πρὸς τῶν φυλάκων ἀνα-

540 χώρησιν οὐδ' ἥντινοῦν ἐνδιδόντων, εὐθὺς ἐπιβὰς
M. βραχείας ὁλκάδος ἀνάγεσθαι, καὶ πνεύματος ἐναντίου καταῤῥαγέντος, μυρία ταλαιπωρηθεὶς, μόλις ἄχρι τοῦ Πειραιῶς κατασύρεται. Λήξαντος δὲ τοῦ χειμῶνος, παραμειψάμενος τὴν Ἀττικὴν ἄχρι τῆς Σουνιάδος ἄκρας τὰς ἑξῆς λοιπὸν ἐπεραιοῦτο νήσους, τὴν Ἑλένην, τὴν Κίανον, τὴν Κύθνον, τὰς ἄλλας ὅσαι κεῖνται στοιχηδὸν ἑξῆς, μέχρι τῆς ἐφ' ἣν τελευταίαν ἐλθεῖν ἔδει τὴν Ἀνδρίων, ἣν πόῤῥωθεν ἰδὼν ὁ κακοδαίμων, δακρύων τινὰ φορὰν ὥςπερ ἀπὸ πηγῆς ἐξέχει κατὰ τῶν παρειῶν, καὶ τὰ στέρνα πλήξας, πικρότατα ἀνοιμώξας, "Ἄνδρες", εἶπεν, "οἱ φύλακές μου καὶ προπομποὶ, καλήν γε χώραν Ἄνδρον οὐκ εὐτυχῆ νῆσον τῆς εὐδαίμονος Ἰταλίας ἀνθυπαλλάττομαι, Φλάκκος ὁ γεννηθεὶς μὲν καὶ τραφεὶς καὶ παιδευθεὶς ἐν τῇ ἡγεμονίδι Ῥώμῃ, συμφοιτητὴς δὲ καὶ συμβιωτὴς γενόμενος τῶν θυγατριδῶν τοῦ Σεβαστοῦ, κριθεὶς δὲ τῶν πρώτων φίλων παρὰ Τιβερίῳ Καίσαρι, καὶ τὸ μέγιστον αὐτοῦ τῶν κτημάτων, Αἴγυπτον, ἐπὶ ἑξαετίαν ἐπιτραπείς. Τίς 988
ἡ τοσαύτη μεταβολή; Νὺξ ἐν ἡμέρᾳ, καθάπερ P.
ἐκλείψεως γενομένης, τὸν ἐμὸν ἐπέσχηκε βίον. Τὴν νησίδα ταύτην τί φῶ; Πότερον φυγαδευτήριον ἐμὸν, ἢ πατρίδα καινὴν, ὑπόδρομον καὶ καταφυγὴν ἀτυχῆ; Τάφος ἂν εἴη τὸ κυριώτατον ὄνομα. Στέλλομαι γὰρ ὁ κακοδαίμων ἐγὼ τρόπον τινὰ νεκροφορῶν ἐμαυτὸν ὥςπερ εἰς ἠρίον. Ἢ γὰρ ταῖς ἀνίαις τὴν ζωὴν τὴν ἀθλίαν ἀποῤῥήξω, ἢ καὶ ἂν ἐπιβιῶναι δυνηθῶ, τὸν μακρὸν καὶ σὺν αἰσθήσει θάνατον ἐκδέξομαι". Καὶ ὁ μὲν τοιαῦτα ἀπωδύρετο· τῆς δὲ νεὼς τῷ λιμένι προςσχούσης, ἀπέβαινε πᾶς εἰς τὸ ἔδαφος νεύων, ὥςπερ οἱ θλιβόμενοι, πρὸς ἄχθους βαρυτάτου τὸν αὐχένα ταῖς συμφοραῖς πιεζόμενος, οὐδ' ὅσον ἀνακῦψαι σθένων, ἢ μὴ τολμῶν διὰ τοὺς συναντῶντας, καὶ τοὺς ἐπὶ θέαν ἥκοντας, οἱ παρ' ἑκάτερα τῆς ὁδοῦ προειστήκεισαν. Οἱ δὲ

παραπέμψαντες αὐτὸν ἐπὶ τὸν δῆμον ἀγαγόντες τῶν Ἀνδρίων, ἐπεδείξαντο πᾶσι, μάρτυρας ποιούμενοι τῆς εἰς τὴν νῆσον ἀφίξεως τοῦ φυγάδος. Καὶ οἱ μὲν τὴν διακονίαν ἐκπλήσαντες ἀπῄεσαν, τῷ δὲ Φλάκκῳ μηδεμίαν ὄψιν οἰκείαν ἔτι θεωμένῳ, τὸ πάθος ἐκαινοῦτο, τρανούμενον φαντασίαις ἐναργεστέραις, καὶ τὴν ἐν κύκλῳ κατανοοῦντι πολλὴν ἐρημίαν, ἧς μέσος ἀπείληπτο, κουφότερον ἐδόκει κακὸν ἡ ἐν τῇ πατρίδι βίαιος ἀναίρεσις, μᾶλλον δὲ συγ-
541 κρίσει τῶν παρόντων ἀρπαστὸν ἀγαθόν. Οὕτως
M. ἐσφάδαζεν, ὡς μηδὲν τῶν μεμηνότων διαφέρειν, ἐπήδα πολλάκις ἄνω κάτω διαθέων, τὰς χεῖρας συνεκρότει, τοὺς μηροὺς ἔπαιε, κατέβαλεν εἰς τὸ ἔδαφος αὑτὸν, ἐξεφώνει πολλάκις, "Ἐγὼ Φλάκκος εἰμὶ ὁ πρὸ μικροῦ τῆς μεγαλοπόλεως ἢ πολυπόλεως Ἀλεξανδρείας ἡγεμὼν, ὁ τῆς εὐδαιμονεστάτης χώρας ἐπίτροπος Αἰγύπτου, εἰς ὃν ἐπέστρεφον αἱ τοσαῦται μυριάδες τῶν οἰκητόρων, ὁ δυνάμεις πολλὰς πεζὰς καὶ ἱππικὰς καὶ ναυτικὰς, οὐκ ἀριθμὸν ἄλλως, ἀλλ' ὅσον δοκιμώτατον ἐν ὑπηκόοις ἔχων, ὁ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐν ταῖς ἐξόδοις ὑπὸ μυρίων ὅσων παραπεμπόμενος. Ἀλλὰ μὴ φάσμα ταῦτ' ἦν, οὐκ ἀλήθεια; Καὶ κοιμώμενος ὄναρ εἶδον τὴν τότ' εὐτυχίαν, εἴδωλα κατὰ κενοῦ βαίνοντα, πλάσματα ψυχῆς, ἴσως ἀναγραφούσης τὰ μὴ ὑπάρχοντα ὡς ὄντα; Διηπάτημαι. Σκιὰ πραγμάτων ἄρ' ἦσαν, οὐ πράγματα, μιμήσεις ἐναργείας, οὐκ ἐνάργεια τρανοῦσα τὸ ψεῦδος. Ὡς γὰρ τῶν ἐν τοῖς ὀνείροις φανέντων οὐδὲν περιαναστάντες εὑρίσκομεν, ἀλλ' οἴχεται πάντα ἀθρόα διαπτάντα, οὕτως καὶ τὰ λαμπρὰ ἐκεῖνα, οἷς ποτὲ ἐνωμίλησα, ἐσβέσθη βραχυτάτου καιροῦ ῥοπῇ".

§. 20. Τοιούτοις ἀεὶ κατεπαλαίετο λογισμοῖς, καὶ τρόπον τινὰ ἐξετραχηλίζετο, τὰς δὲ τῶν πολ- 989
λῶν συνόδους ἀποδιδράσκων διὰ τὴν παρακολου- P.
θοῦσαν αἰσχύνην, οὔτ' εἰς λιμένα κατῄει, οὔτ' εἰς

ἀγορὰν προελθεῖν ὑπέμενεν, ἀλλ' οἴκοι συγκλεισά-
μενος ἐφώλευε, μηδὲ τὴν αὔλειον ὑπερβαίνειν θαῤ-
ῥῶν. Ἔστι δ' ὅτε καὶ περὶ βαθὺν ὄρθρον, ἔτι
τῶν ἄλλων ἐν εὐναῖς ὄντων, μηδενὶ φανεὶς τὸ παρά-
παν, ἔξω τείχους προῄει καὶ διημέρευεν ἐπὶ τῆς
ἐρημίας, ἐκτρεπόμενος εἴ πού τις ὑπαντήσειν ἔμελλε,
καὶ ταῖς ἐναύλοις μνήμαις τῶν κακοπραγιῶν δια-
κναιόμενος, καὶ διεσθιόμενος τὴν ψυχὴν ὁ δείλαιος
νυκτὸς εἰςῄει βαθείας, εὐχόμενος διὰ τὰς ἀμετρού-
σας καὶ τὰς ἀτελευτήτους ἀδημονίας, ἑσπέραν μὲν
πρωΐαν γενέσθαι, πεφρικὼς τὸ σκότος καὶ τὰς ἀλλο-
κότους φαντασίας, ὁπότε τύχοι καταδαρθών; ἅμα δὲ
τῇ ἕω πάλιν ἑσπέραν. Ὁ γὰρ περὶ αὐτὸν ζόφος ἐναν-
τιοῦτο τοῖς φαιδροῖς ἅπασιν. Ὀλίγοις δ' ὕστερον μησὶ
βραχύ τι γήδιον πριάμενος, ἐν αὐτῷ πολλὰ διέτρι-
βεν μονούμενος, καὶ τὸν οἰκεῖον ἐπιστένων καὶ κα-
τακλαίων δαίμονα. Λέγεται δέ ποτε καὶ περὶ μέσας
542 νύκτας ὥςπερ οἱ κορυβαντιῶντες ἔνθους γενόμε-
II. νος, ἐκ τῆς ἐπαύλεως ἔξω προελθὼν καὶ τὴν ὄψιν
ἀνατείνας εἰς οὐρανὸν καὶ τοὺς ἀστέρας, τὸν ἐν
κόσμῳ κόσμον ὄντως ἰδών, ἀναβοῆσαι, „Βασιλεῦ
θεῶν καὶ ἀνθρώπων! Οὐκ ἄρα τοῦ τῶν Ἰουδαίων
ἔθνους ἀμελῶς ἔχεις, οὐδ' ἐπιψεύδονται τὴν ἐκ σοῦ
πρόνοιαν, ἀλλ' ὅσοι φασὶν αὐτοὺς μὴ προαγωνιστῇ
σοὶ καὶ ὑπερμάχῳ χρῆσθαι, δόξης ὑγιοῦς διαμαρ-
τάνουσι. Σαφὴς δ' ἐγὼ πίστις. Ὅσα γὰρ κατε-
μάνην τῶν Ἰουδαίων, αὐτὸς πέπονθα. Τὰς οὐσίας
ἁρπαζομένων περιεῖδον, ἐκεχειρίαν τοῖς λεηλατοῦσι
διδούς, ἀφῃρέθην διὰ τοῦτο τὰ πατρῷα καὶ μη-
τρῷα, καὶ ὅσα ἐν μέρει χάριτος καὶ δωρεᾶς ἔλα-
βον, ἢ ὅσα ἄλλα καθ' ἑτέρας ἰδέας ἐκτησάμην.
Ὠνείδισά ποτε ἀτιμίαν καὶ ξενιτείαν αὐτοῖς ἐπιτίμοις
οὖσι κατοίκοις, ἵν' ἡσθῶσιν οἱ ἀντίπαλοι πλῆθος
ἀσύντακτον καὶ πεφορημένον, ὑφ' οὗ κολακευόμενος
ὁ δυςτυχὴς ἠπατώμην. Διὰ τοῦτο ἠτίμωμαι, καὶ
φυγὰς ἐξ ἁπάσης ἐληλαμένος τῆς οἰκουμένης, ἐν-

ταυθοῖ συγκέκλεισμαι. Παράγων εἰς τὸ θέατρον
ἐνίους, ἐν ὄψεσι τῶν ἐχθίστων αἰκίζεσθαι προσ-
έταττον ἀδίκως. Τοιγαροῦν ἐγὼ δικαίως οὐκ εἰς
θέατρον ἓν ἢ μίαν πόλιν ἐπὶ ταῖς ἐσχάταις ὕβρεσι
παρήχθην, αἰκισθεὶς πρὸ τοῦ σώματος τὴν ἀθλίαν
ψυχήν· ἀλλ' ἐπόμπευσα διὰ μὲν πάσης Ἰταλίας
ἄχρι Βρεντησίου, διὰ δὲ πάσης Πελοποννήσου μέχρι
Κορίνθου, διὰ δὲ τῆς Ἀττικῆς καὶ τῶν νήσων ἄχρις
Ἄνδρου τῆς ἐμῆς εἱρκτῆς, καὶ πέπεισμαι σαφῶς,
ὅτι οὐκ ἔστιν ὅρος οὗτος τῶν ἐμῶν κακοπραγιῶν,
ἀλλ' ἐφεδρεύουσιν ἕτεραι, πρὸς ἐκπλήρωσιν ἀν- 990
τίῤῥοπον ὧν εἰργασάμην. Ἀνεῖλόν τινας, καὶ ἀναι- P.
ρεθεῖσι πρὸς ἑτέρων οὐκ ἐπεξῆλθον. Κατελύθησάν
τινές, καὶ ζῶντες· οἱ μὲν ἐνεπρήσθησαν, οἱ δὲ διὰ
μέσης κατεσύρησαν ἀγορᾶς, ἕως ὅλα τὰ σώματα
αὐτῶν ἐδαπανήθη. Τούτων οἶδ' ὅτι ἀναμένουσί
με αἱ ποιναὶ, καὶ οἱ ἀλάστορες ὥςπερ ἐπὶ βαλβῖσιν
ἑστᾶσιν ἤδη, καὶ φονῶντες ἔγκεινται, καὶ καθ' ἑκά-
στην ἡμέραν, μᾶλλον δὲ ὥραν προαποθνήσκω, πολ-
λοὺς θανάτους ὑπομένων ἀνθ' ἑνὸς τοῦ τελευταίου".
Πολλάκις δὲ ἐδειματοῦτο καὶ διεπτόητο, καὶ φρίκῃ
μὲν τὰ μέλη καὶ μέρη τοῦ σώματος κατέσειστο,
φόβῳ δὲ ὑπότρομον εἶχε τὴν ψυχὴν, ἄσθματι καὶ
παλμῷ τινασσομένην, ἅτε τοῦ μόνου παρηγορεῖν τὸν
ἀνθρώπινον βίον ἐκ φύσεως δυναμένου στερόμενος
χρηστῆς ἐλπίδος. Ὄρνις αἴσιος οὐδεὶς αὐτῷ προε-
φαίνετο. Πάντες δυςοιώνιστοι, κληδόνες παλίμφη-
μοι, ἐπίπονος ἐγρήγορσις, περιδεὴς ὕπνος, ἡ μόνω-
σις θηριώδης. Ἀλλ' ἥδιστον αὐτῷ τὸ ἀγελαῖον·
543 ἀηδέστατον αἱ κατὰ πόλιν διατριβαί· ἀσφαλὲς
M. ὄνειδος ἡ κατ' ἀγρὸν ἐρημία, σφαλερὸν, ἀδυςώπη-
τον· ὁ ἠρέμα προσιὼν ὕποπτος. "Βουλεύεταί τι",
φησὶ, "κατ' ἐμοῦ ὁ θᾶττον βαδίζων, οὐ πρὸς ἕτε-
ρόν τι σπεύδων ἔοικεν, ἀλλ' ἐμὲ διώκει, ὁ ἡδὺς
ἐνεδρεύει, ὁ παῤῥησιαστὴς καταφρονεῖ, σιτία μοι
καὶ ποτὰ καθάπερ τοῖς θρέμμασιν ἐπὶ σφαγὴν

δίδοται. Μέχρι τίνος ὁ σιδηροῦς πρὸς τοσαύτας ἀντέχω συμφοράς; Οἶδ' ὅτι μαλακίζομαι πρὸς θάνατον, ἐξ ἐπηρείας δαίμονος οὐκ ἐπιτρέποντός μοι τὴν ἀθλίαν ζωὴν συντόμως ἀποῤῥῆξαι, διά τινας ὑπερβολὰς ἀνηκέστων κακῶν, ἃ κατ' ἐμοῦ θησαυριζόμενος χαρίζεται τοῖς δολοφονηθεῖσι".

§. 21. Τοιαῦτα ἀναπολῶν καὶ σφαδάζων, ἐκαραδόκει τῆς εἱμαρμένης τὸ πέρας. Καὶ τοῦ μὲν αἱ συνεχεῖς *ὀδύναι τὴν ψυχὴν ἀνεκύκων καὶ ἀνέστρεφον· Γάϊος δὲ τὴν φύσιν ὠμόθυμος ὢν καὶ ἀκόρεστος ἐν ταῖς τιμωρίαις, οὐχ ὥςπερ ἔνιοι μεθίετο τοὺς ἅπαξ κολασθέντας, ἀλλ' ἀτελεύτητα μηνιῶν, ἀεί τινα καινὴν ἐπ' αὐτοῖς ἐμεγαλούργει συμφορὰν, τὸν δὲ Φλάκκον καὶ διαφερόντως ἤχθαιρεν, ὡς καὶ τοὺς ὁμωνύμους ἀλλοτριώσει τῆς κλήσεως ὑποβλέπεσθαι, καὶ πολλάκις αὐτὸν μετάνοια εἰςῄει, διότι κατέγνω φυγὴν, ἀλλ' οὐχὶ θάνατον, καὶ τὸν παράκλητον αἰδούμενος ὅμως ᾐτιᾶτο Λέπιδον, ὡς ἐκεῖνος ἀπηγόρευσε φόβῳ τῆς καθ' αὐτοῦ τιμωρίας. Ἐδεδίει γὰρ, ὡς εἰκὸς, μὴ παραίτιος ἄλλῳ γενόμενος κουφοτέρας δίκης, βαρυτέραν αὐτὸς ἐνδέξηται. Μηδενὸς οὖν ἔτι τι τῶν εἰς παραίτησιν λέγειν θαῤῥοῦντος, ἀμειλίκτοις καὶ ἀφέτοις ἐχρῆτο ταῖς ὀργαῖς, αἳ χρόνῳ δέον ἀμαυροῦσθαι, παρήγοντο μᾶλλον, καθάπερ αἱ ἐν τοῖς σώμασιν ὑποτροπιάζουσαι νόσοι. Τῶν γὰρ προτέρων εἰσὶν ἀργαλεώτεραι. Φασὶν ὅτι νύκτωρ ποτὲ διαγρυπνῶν ὁ Γάϊος εἰς ἔννοιαν ἦλθε 991 τῶν ἐν τέλει φυγάδων, ὀνόματι μὲν ὑποπτευομένων P. ἀτυχεῖν, βίον δ' ἀπράγμονα καὶ ἡσυχάζοντα καὶ ἐλεύθερον ὄντως περιπεποιημένων. Μετετίθει δὲ καὶ τὴν κλῆσιν ἀποδημίαν προςαγορεύων. "Ἀποδημία γάρ τίς ἐστιν", ἔφασκεν, "ἡ τῶν τοιούτων ἔλασις, ἐχόντων ἄφθονα τὰ ἐπιτήδεια, καὶ σὺν ἀπραγμοσύνῃ καὶ εὐσταθείᾳ ζῆν δυναμένων· οὓς ἄτοπον εἶναι τρυφᾶν, ἀπολαύοντας εἰρήνης, βίον καρπου-

μένους φιλόσοφον". Εἶτα προστάττει τοὺς ἐπιφανεστάτους καὶ ὧν πλεῖστος ὁ λόγος, ἀναιρεθῆναι, γραφὴν δοὺς ὀνομάτων, ἧς ἡγεῖτο Φλάκκος. Ἐπεὶ δ' ἧκον εἰς Ἄνδρον οἷς κτείνειν διείρητο, Φλάκκος μὲν ἐτύγχανεν ἀγρόθεν εἰς ἄστυ παραγενόμενος· οἱ δ'
544 ἐκ τοῦ λιμένος ὑπηντίαζον, καὶ πόῤῥωθεν ἀντι-
M. προεῖδον ἀλλήλους. Ὅθεν συναισθόμενος ἐφ' ὃ σπεύδουσι — μαντικώτατον γὰρ ἡ ἑκάστου ψυχή, καὶ μάλιστα τῶν ἐν κακοπραγίαις — ἐκτραπόμενος τῆς ὁδοῦ, διὰ τραχείας ἔθει φεύγων ἐπιλελησμένος ἴσως, ὅτι νῆσος, ἀλλ' οὐκ ἤπειρός ἐστιν, ἐν ᾗ τί ὄφελος ὠκύτητος περικλειούσης θαλάττης; Ἀνάγκη γὰρ δυοῖν θάτερον, ἢ προσωτέρω χωροῦντα κατὰ τοῦ πελάγους ἐνεχθῆναι, ἢ συλληφθῆναι πρὸς αὐτὸ τὸ πέρας ἥκοντα. Βέλτιον ἄρ' ἐν συγκρίσει κακῶν ἡ κατὰ γῆν τῆς ἐν πελάγει φθορᾶς, ἐπειδήπερ ἀνθρώποις καὶ πᾶσι χερσαίοις οἰκειότερον ἡ φύσις χωρίον ἀπένειμε γῆν, οὐ μόνον ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἀποθανοῦσιν, ἵν' ἡ αὐτὴ καὶ τὴν πρώτην ὑποδέχηται γένεσιν καὶ τὴν ἐκ τοῦ βίου τελευταίαν ἀνάλυσιν. Οἱ δ' ἀπνευστὶ διώκοντες καταλαμβάνουσι. Καὶ οἱ μὲν εὐθὺς ὤρυττον βόθρον, οἱ δὲ πρὸς βίαν εἷλκον ἀφηνιάζοντα, καὶ κεκραγότα, καὶ διαπαλαίοντα, ὧν χάριν καὶ σύμπαν κατετρώθη τὸ σῶμα, καθάπερ τὰ θηρία ταῖς πληγαῖς ἐπιτρέχων. Ἐμπλεκόμενος γὰρ καὶ τῶν κτεινόντων ἐλλαμβανόμενος, νῦν μὲν ἐπιφέρειν τὰ ξίφη κωλυομένων, ἐγκαρσίους δὲ πληγὰς καταφερόντων, αἴτιος ἐγένετο βαρυτέρων ἑαυτῷ συμφορῶν. Διατμηθεὶς δὲ καὶ διακοπεὶς χεῖρας, βάσεις, κεφαλήν, στέρνα, πλευράς, ὡς ἱερείου τρόπον κρεουργηθῆναι, ἔκειτο, τῆς δίκης σφαγὰς ἰσαρίθμους τοῖς φόνοις τῶν ἐκνόμως ἀναιρεθέντων Ἰουδαίων ἑνὶ σώματι βουληθείσης ἐργάσασθαι. Καὶ ὁ μὲν τόπος ἅπας αἵματι κατεῤῥεῖτο διὰ πλειόνων φλεβῶν, αἳ κατὰ μέρος διεκόπησαν, κρουνηδὸν ἐκχεομένων· συρο—

μένου δὲ εἰς τὸν ὀρωρυγμένων βόθρον τοῦ νεκροῦ τὰ πλεῖστα μέρη διελύετο, τῶν νεύρων κατεσχισμένων, οἷς ἡ κοινωνία συνεδεῖτο πᾶσα τοῦ σώματος. Τοιαῦτα καὶ Φλάκκος ἔπαθε, γενόμενος ἀψευδεστάτη πίστις τοῦ μὴ ὑπερορᾶσθαι τὸ Ἰουδαίων ἔθνος ἐπικουρίας τῆς ἐκ θεοῦ.

ΠΕΡΙ ΑΡΕΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΕΣΒΕΙΑΣ ΠΡΟΣ ΓΑΙΟΝ.

DE

VIRTUTIBUS ET LEGATIONE AD CAIUM.

Miseri sunt qui in rebus fortuitis maiorem fiduciam ponunt, quam in ipsa rerum natura (1). Id clarum erat, postquam Caius Caesar, ab initio in quolibet optimam futuri temporis spem excitans, a temperantia et humanitate ad immodicam vitam crudelemque saevitiam se vertit (2—4). Nepotem Tiberii, quem in imperii societatem assumere debebat, se ipsum interfici iussit (5), aeque ac Macronem eiusque uxorem (6—8), et M. Silanum, multosque alios homines nobiles (9); nec deerant qui facinora haec excusarent (10). Quibus confectis deum se haberi voluit hic homo (11); qui heroibus, quos veteres divino honore dignos habuerunt, si quis alius, impar erat (12 — 15). Omnes ceteri eum tamquam deum colebant; soli vero Iudaei suspecti erant, ut impio huic conamini adversaturi (16); quam ob rem bellum gravissimum movebatur contra Iudaeos (17), maxime Alexandriae, cuius incolae infimi generis atrocissimis cruciatibus eos necabant, eorumque domos et proseuchas vastabant (18—20). Quod si Caii effigiem in proseuchis collocare Iudaei nolebant, recte excusari poterant eo, quod ne Augusto quidem, qui iis summam benevolentiam exhibuit, statuas posuerant, neque ipse tales sibi collocari poposcerat (21 — 24). At Caius id eo magis flagitabat, quo proniores Alexandrini homini fastuosissimo honores divinos exhibebant, instigante eum Helicone, mancipio turpissimo (25 — 27). Hunc hominem postquam placare frustra tentarunt, legatio Iudaeorum Alexandrinorum, duce Philone, Caium ipsum supplicibus litteris adiit (28). His viris parva vel nulla spes arrisit Romam venientibus

(29), audiebant enim statim Caium colossum ad formam suam effictum et inauratum in templo Hierosolymitano, Petronium ponere iussisse (30. 31). Precibus igitur Iudaei Petronium adeunt, rogantes, ut id avertat (32), quibus hic permotus colossi perfectionem remorandam curavit (33). Hoc Caesar sentiens male ferebat, necemque Petronio parabat (34). Flectebatur quidem eius animus litteris Agrippae (35—41); nihilo minus tamen alium colossum, quem Petronius Sidone parare coeperat, Roma Iudaeis mittere (42) templumque, quod unum illaesum adhuc manserat, novo Iovi illustri Caio dicare statuit (43). Interea auctor libri legatus cum aliis Iudaeis Alexandria Romam mittitur, ut Caii animum mitiorem erga Iudaeos reddat (44); at, postquam Caesar eos diu multumque subsannavit, solliciti de eo, quod decreturus esset, Alexandriam redierunt; certum enim iudicium ex ore hominis inconstantis et impii non perceperant (45. 46).

---

545 §. 1. Ἄχρι τίνος ἡμεῖς οἱ γέροντες ἔτι παῖδές 992
M. ἐσμεν, τὰ μὲν σώματα χρόνου μήκει πολιοὶ, τὰς δὲ P.
ψυχὰς ὑπ' ἀναισθησίας κομιδῇ νήπιοι, νομίζοντες
τὸ μὲν ἀσταθμητότατον, τὴν τύχην, ἀκλινέστατον,
τὸ δὲ παγιώτατον, τὴν φύσιν, ἀβεβαιότατον; Ὑπαλ-
λαττόμεθα γὰρ καθάπερ ἐν ταῖς πεττείαις τὰς πρά-
ξεις μετατιθέντες, οἰόμενοι τὰ μὲν τυχηρὰ μονιμώ-
τερα εἶναι τῶν φύσει, τὰ δὲ κατὰ φύσιν ἀβεβαιότερα
τῶν τυχηρῶν. Αἴτιον δὲ τὸ τὰ παρόντα βραβεύειν,
ἀπροοράτως τῶν μελλόντων ἔχοντας, αἰσθήσει πε-
πλανημένῃ χρωμένους πρὸ διανοίας ἀφανοῦς. Ὀφθαλ-
μοῖς μὲν γὰρ τὰ ἐν φανερῷ καὶ ἐν χερσὶ καταλαμ-
546 βάνεται, λογισμὸς δὲ φθάνει καὶ πρὸς τὰ ἀόρατα
M. καὶ μέλλοντα, οὗ τὴν ὄψιν ὀξυωπεστέραν οὖσαν τῆς
δι' ὀμμάτων σώματος ἀμαυροῦμεν, οἱ μὲν ἀκράτῳ
καὶ πλησμοναῖς ὑποσυγχέοντες, οἱ δὲ τῷ μεγίστῳ
τῶν κακῶν ἀμαθίᾳ. Πλὴν ὁ παρὼν καιρὸς καὶ αἱ
κατ' αὐτὸν κριθεῖσαι πολλαὶ καὶ μεγάλαι ὑποθέσεις,
καὶ ἂν εἰ ἄπιστοι γεγόνασί τινες τοῦ προνοεῖν τὸ
θεῖον ἀνθρώπων, καὶ μάλιστα τοῦ ἱκετικοῦ γένους,
ὃ τῷ πατρὶ καὶ βασιλεῖ τῶν ὅλων καὶ πάντων αἰτίῳ

προςκεκλήρωται, ἱκαναὶ τοῦ πεῖσαι αὐτούς. Τοῦτο
δὲ τὸ γένος Χαλδαϊστὶ μὲν Ἰσραὴλ καλεῖται, Ἑλ-
ληνιστὶ δὲ ἑρμηνευθέντος τοῦ ὀνόματος, ὁρῶν θεόν,
ὅ μοι δοκεῖ πάντων χρημάτων ἰδίων τε καὶ κοινῶν
εἶναι τιμιώτατον. Εἰ γὰρ πρεσβυτέρων ἢ ὑφηγητῶν
ἢ ἀρχόντων ἢ γονέων ὄψις κινεῖ τοὺς βλέποντας
πρὸς αἰδῶ καὶ εὐκοσμίαν καὶ σώφρονος βίου ζῆλον,
πόσον τι νομίζομεν ἀρετῆς ἕρμα καὶ καλοκἀγαθίας
ἀνευρήσειν ἐν ψυχαῖς, αἳ τὸ γενητὸν πᾶν ὑπερκύψα-
σαι, τὸ ἀγένητον καὶ θεῖον ὁρᾶν πεπαίδευνται, τὸ
πρῶτον ἀγαθὸν καὶ καλὸν καὶ εὔδαιμον, καὶ μακά-
ριον, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, τὸ κρεῖττον μὲν ἀγα-
θοῦ, κάλλιον δὲ καλοῦ, καὶ μακαρίου μὲν μακαριώ-
τερον, εὐδαιμονίας δὲ αὐτῆς εὐδαιμονέστερον, καὶ 993
εἰ δή τι τῶν εἰρημένων τελειότερον; Οὐ γὰρ φθά- P.
νει προςαναβαίνειν ὁ λόγος ἐπὶ τὸν ἄψαυστον καὶ
ἀναφῆ πάντη θεόν, ἀλλ' ὑπονοστεῖ καὶ ὑποῤῥεῖ,
κυρίοις ὀνόμασιν ἀδυνατῶν ἐπιβάθρᾳ χρῆσθαι πρὸς
δήλωσιν, οὐ λέγω τοῦ ὄντος — οὐδὲ γὰρ ὁ σύμ-
πας οὐρανὸς ἔναρθρος φωνὴ γενόμενος, εὐθυβόλων
καὶ εὐσκόπων εἰς τοῦτο ἂν εὐποροίη ῥημάτων —
ἀλλὰ τῶν δορυφόρων αὐτοῦ δυνάμεων, κοσμοποιη-
τικῆς τε καὶ βασιλικῆς, καὶ προνοητικῆς, καὶ τῶν
ἄλλων ὅσαι εὐεργέτιδές τε καὶ κολαστήριοι. Εἰ μὴ
καὶ τὰς κολαστηρίους ἐν εὐεργέτισι τακτέον, οὐ μό-
νον ἐπειδὴ νόμων καὶ θεσμῶν εἰσὶ μοῖραι — νόμος
γὰρ ἐκ δυοῖν συμπληροῦσθαι πέφυκε, τιμῆς ἀγαθῶν
καὶ πονηρῶν κολάσεως — ἀλλ' ὅτι καὶ ἡ κόλασις
νουθετεῖ καὶ σωφρονίζει πολλάκις μὲν καὶ τοὺς
ἁμαρτάνοντας, εἰ δὲ μή, πάντως γοῦν τοὺς πλη-
σιάζοντας. Αἱ γὰρ ἑτέρων τιμωρίαι βελτιοῦσι τοὺς
πολλούς, φόβῳ τοῦ μὴ παραπλήσια παθεῖν.

§. 2. Τίς γὰρ ἰδὼν Γάϊον μετὰ τὴν Τιβερίου
Καίσαρος τελευτὴν παρειληφότα τὴν ἡγεμονίαν πά-
σης γῆς καὶ θαλάττης ἀστασίαστον καὶ εὔνομον, καὶ
πᾶσι τοῖς μέρεσιν ἡρμοσμένην εἰς τὸ σύμφωνον,

ἑῴοις, ἑσπερίοις, μεσημβρινοῖς, ἀρκτικοῖς — τοῦ
547 μὲν Βαρβαρικοῦ γένους τῷ Ἑλληνικῷ, τοῦ δὲ
M. Ἑλληνικοῦ τῷ Βαρβαρικῷ, καὶ τοῦ μὲν στρατιωτικοῦ τῷ κατὰ πόλεις, τοῦ δὲ πολιτικοῦ τῷ στρατευομένῳ συμφωνήσαντος εἰς μετουσίαν καὶ ἀπόλαυσιν εἰρήνης — οὐκ ἐθαύμασε καὶ κατεπλάγη τῆς ὑπερφυοῦς καὶ παντὸς λόγου κρείττονος εὐπραγίας, ἐξ ἑτοίμου τὰ ἀγαθὰ ἀθρόα σωρηδὸν κεκληρονομηκότα, παμπληθεῖς θησαυροὺς χρημάτων, ἄργυρον καὶ χρυσὸν, τὸν μὲν ὡς ὕλην, τὸν δὲ ὡς νόμισμα, τὸν δὲ ὡς προβόσκημα, δι' ἐκπωμάτων καί τινων ἑτέρων, ἃ πρὸς ἐπίδειξιν τεχνιτεύεται, παμπληθεῖς δυνάμεις, πεζὰς, ἱππικὰς, ναυτικὰς, προσόδους ὥσπερ ἐκ πηγῶν ἀεννάῳ τινὶ φορᾷ χορηγουμένας, ἀρχὴν οὐχὶ τῶν πλείστων καὶ ἀναγκαιοτάτων μερῶν τῆς οἰκουμένης, ἃ δὴ καὶ κυρίως ἄν τις οἰκουμένην εἴποι, δυσὶ ποταμοῖς ὁριζομένην, Εὐφράτῃ τε καὶ Ῥήνῳ, τῷ μὲν ἀποτεμνομένῳ Γερμανίαν, καὶ ὅσα θηριωδέστερα ἔθνη, Εὐφράτῃ δὲ Παρθύην, καὶ τὰ Σαρματῶν γένη καὶ Σκυθῶν, ἅπερ οὐχ ἧττον ἐξηγρίωται τῶν Γερμανικῶν· ἀλλ' ὡς εἶπον ἤδη τὴν ἀφ' ἡλίου ἀνιόντος ἄχρι δυομένου, τήν τε ἐντὸς ὠκεανοῦ, καὶ ὑπερωκεάνιον, ἐφ' οἷς ὅ τε Ῥωμαίων δῆμος ἐγεγήθει καὶ πᾶσα Ἰταλία, τά τε Ἀσιανὰ καὶ Εὐρωπαῖα ἔθνη. Ὡς γὰρ ἐπ' οὐδενὶ τῶν πώποτε γενομένων αὐτοκρατόρων ἅπαντες ἠγάσθησαν, κτῆσιν, καὶ χρῆσιν ἰδίων τε καὶ κοινῶν ἀγαθῶν, οὐκ
ἐλπίζοντες ἕξειν, ἀλλ' ἔχειν ἤδη νομίζοντες πλή— 994
ρωμά τινος εὐτυχίας, ἐφεδρευούσης εὐδαιμονίας. P.
Οὐδὲν γοῦν ἦν ἰδεῖν ἕτερον κατὰ πόλεις, ἢ βωμοὺς, ἱερεῖα, θυσίας, λευχειμονοῦντας, ἐστεφανωμένους, φαιδροὺς, εὐμένειαν ἐξ ἱλαρᾶς τῆς ὄψεως προφαίνοντας, ἑορτὰς, πανηγύρεις, μουσικοὺς ἀγῶνας, ἱπποδρομίας, κώμους, παννυχίδας μετ' αὐλῶν καὶ κιθάρας, τέρψεις, ἀνέσεις, ἐκεχειρίας, παντοίας ἡδονὰς διὰ πάσης αἰσθήσεως. Τότε οὐ πλούσιοι

πενήτων προέφερον, οὐκ ἔνδοξοι ἀδόξων, οὐ δανεισταὶ χρεωστῶν, οὐ δεσπόται δούλων περιῆσαν, ἰσονομίαν τοῦ καιροῦ διδόντος, ὡς τὸν παρὰ ποιηταῖς ἀναγραφέντα Κρονικὸν βίον μηκέτι νομίζεσθαι πλάσμα μύθου, διά τε τὴν εὐθηνίαν καὶ εὐετηρίαν, τό τε ἄλυπον καὶ ἄφοβον, καὶ τὰς πανοικίας ὁμοῦ. καὶ πανδήμους μεθ' ἡμέραν τε καὶ νύκτωρ εὐφροσύνας, αἳ μέχρι μηνῶν ἑπτὰ τῶν πρώτων ἄπαυστοι καὶ
548 συνεχεῖς ἐγένοντο· τῷ δὲ ὀγδόῳ κατασκήπτει βα-
M. ρεῖα νόσος τῷ Γαΐῳ, τὴν πρὸ μικροῦ δίαιταν, ὅτε ἔζη Τιβέριος, εὐκολοτέραν καὶ διὰ τοῦτο ὑγιεινοτέραν οὖσαν, εἰς πολυτέλειαν μεθαρμοσαμένῳ. Πολὺς γὰρ ἄκρατος καὶ ὀψοφαγία, καὶ ἐπὶ πλήρεσι τοῖς ὄγκοις ἀπλήρωτοι ἐπιθυμίαι, θερμολουσίαι τε ἄκαιροι, καὶ ἔμετοι, καὶ εὐθὺς πάλιν οἰνοφλυγίαι καὶ ἔφεδροι γαστριμαργίαι, λαγνεῖαι διὰ παίδων καὶ γυναικῶν, καὶ ὅσα ἄλλα καθαιρετικὰ ψυχῆς καὶ σώματος καὶ τῶν ἐν ἑκατέρῳ δεσμῶν συνεπέθετο. Τὰ δὲ ἐπίχειρα ἐγκρατείας μὲν ὑγεία καὶ ἰσχύς, ἀκρασίας δὲ ἀσθένεια καὶ νόσος γειτνιῶσα θανάτῳ.

§. 3. Διαγγελείσης οὖν τῆς ὅτι νοσεῖ φήμης, ἔτι πλοΐμων ὄντων — ἀρχὴ γὰρ ἦν μετοπώρου τελευταῖος πλοῦς τοῖς θαλαττεύουσιν, ἀπὸ τῶν ἁπανταχόθεν ἐμπορίων εἰς τοὺς οἰκείους λιμένας καὶ ὑποδρόμους ἐπανιοῦσι, καὶ μάλιστα οἷς πρόνοια τοῦ μὴ διαχειμάζειν ἐπὶ ξένης ἐστὶν — μεθέμενοι τὸν ἁβροδίαιτον βίον, ἐσκυθρώπαζον, συννοίας τε καὶ κατηφείας πᾶσα οἰκία καὶ πόλις ἐγένετο μεστή, ἰσοῤῥόπῳ λύπῃ τῆς πρὸ μικροῦ χαρᾶς ἀμφικλινοῦς γενομένης. Τὰ γὰρ μέρη πάντα τῆς οἰκουμένης αὐτῷ συνενόσησε, βαρυτέρᾳ νόσῳ χρησάμενα τῆς κατασχούσης Γάϊον. Ἐκείνη μὲν γὰρ σώματος ἦν αὐτὸ μόνον, ἡ δὲ τῶν πανταχοῦ πάντων ψυχῆς εὐσθενείας, εἰρήνης, ἐλπίδων, μετουσίας καὶ ἀπολαύσεως ἀγαθῶν. Ἀνεπόλουν γὰρ ὅσα καὶ ἡλίκα κακὰ ἐξ ἀναρχίας φύεται, λιμόν, πόλεμον, δενδροτομίας, δῃώσεις,

χωρίων στερήσεις, χρημάτων ἀπαγωγὰς, τοὺς 995
περὶ δουλείας καὶ θανάτου φόβους ἀνηκέστους, ὧν P.
ἰατρὸς ἦν οὐδεὶς, μίαν ἐχόντων θεραπείαν τὸ ῥω-
σθῆναι Γάϊον. Ὅτε γοῦν ἤρξατο λωφᾷν ἡ νόσος,
ἐν βραχεῖ καὶ οἱ μέχρι περάτων συνῄσθοντο — φή-
μης γὰρ οὐδὲν ὠκύτερον — καὶ μετέωρος πᾶσα
πόλις ἦν ἀκοῆς ἀεὶ διψῶσα βελτίονος, ἕως διὰ τῶν
ἐπιφοιτώντων παντελὴς ῥῶσις εὐηγγελίσθη, δι' ἣν
πάλιν ἐξ ὑπαρχῆς ἐπὶ τὰς αὐτὰς ἐτρέποντο θυμη-
δίας, ἰδίαν ἑαυτῶν νομίζουσαι σωτηρίαν, πᾶσαι μὲν
ἤπειροι, πᾶσαι δὲ νῆσοι. Μέμνηται γὰρ οὐδεὶς το-
σαύτην χώρας μιᾶς ἢ ἑνὸς ἔθνους γενέσθαι χαρὰν
ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ καταστάσει ἡγεμόνος, ὅσην ἐπὶ
Γαΐῳ συμπάσης τῆς οἰκουμένης, καὶ παραλαβόντι
τὴν ἀρχὴν καὶ ῥωσθέντι ἐκ τῆς ἀσθενείας. Ὥςπερ
γὰρ ἐκ νομάδος βίου καὶ θηριώδους νῦν πρῶτον
549 ἀρχόμενοι μεταβάλλειν πρὸς τὸ σύννομον καὶ ὁμο-
M. δίαιτον, καὶ ἐξ ἐρημίας καὶ σηκῶν καὶ ὑπωρειῶν
εἰςοικίζεσθαι πόλεσι τειχήρεσι, καὶ ἐξ ἀνεπιτροπεύ-
του ζωῆς ὑπὸ ἐπιτρόπῳ τάττεσθαι νομεῖ τινὶ καὶ
ἀγελάρχῳ τῆς ἡμερωτέρας ἀγέλης, ἐγεγήθεισαν,
ἀγνοίᾳ τῆς ἀληθείας. Τυφλώττει γὰρ ὁ ἀνθρώπειος
νοῦς πρὸς τὴν τοῦ συμφέροντος ὄντως αἴσθησιν,
εἰκασίᾳ καὶ στοχασμῷ μᾶλλον, ἢ ἐπιστήμῃ χρῆσθαι
δυνάμενος.

§. 4. Εὐθὺς γοῦν οὐκ εἰς μακρὰν ὁ σωτὴρ καὶ εὐεργέτης εἶναι νομισθεὶς, καί τινας ἀγαθῶν πηγὰς νέας ἐπομβρήσειν Ἀσίᾳ τε καὶ Εὐρώπῃ πρὸς εὐδαιμονίαν ἀκαθαίρετον, ἰδίᾳ τε ἑκάστῳ καὶ πᾶσι κοινῇ, τὸ λεγόμενον δὴ τοῦτο ἀφ' ἑστίας ἤρξατο, μεταβαλὼν πρὸς τὸ ἀτίθασσον, μᾶλλον δὲ ἣν συνεσκίαζεν ἀγριότητα τῷ πλάσματι τῆς ὑποκρίσεως ἀναφήνας. Τὸν γὰρ ἀνεψιὸν καὶ κοινωνὸν ἀπολειφθέντα τῆς ἀρχῆς, καὶ οἰκειότερον αὐτοῦ διάδοχον — ὁ μὲν γὰρ θέσει υἱωνὸς ἦν, ὁ δὲ φύσει Τιβερίου — κτείνει προφασισάμενος ἐπιβουλὴν, μηδὲ τῆς ἡλικίας

χωρούσης ἔγκλημα τοιοῦτον. Ἄρτι γὰρ ἐκ παίδων
εἰς μειράκιον ὁ δύστηνος μετῄει, καὶ ὥς γε φασί
τινες εἰ βραχὺν ἐπεβίω χρόνον Τιβέριος, ὁ μὲν ἂν
ἐκποδὼν ἐγεγένητο Γάϊος, δι' ὑποψιῶν κεχωρηκὼς
ἀνηκέστων, ὁ δὲ γνήσιος υἱωνὸς μόνος ἀπεδέδεικτο
ἡγεμὼν καὶ κληρονόμος τῆς παππῴας ἀρχῆς. Ἀλλ'
ὁ μὲν ὑπὸ τῆς εἱμαρμένης ἔφθη συναρπασθεὶς, πρὶν
ἐπὶ τέλος ἀγαγεῖν τὰ βουλεύματα· Γάϊος δὲ τὴν ἐκ
τοῦ παραβαίνειν τὰ πρὸς τὸν κοινωνὸν δίκαια δια-
βολὴν ἐνόμιζεν ἀποδράσεσθαι καταστρατηγῶν. Τὸ
δὲ σόφισμα τοιοῦτον ἦν. Συναγαγὼν τοὺς ἐν τέλει,
"Βούλομαι μὲν", ἔφη, "τὸν γένει μὲν ἀνεψιὸν, εὐ-
νοίᾳ δὲ ἀδελφὸν, ἑπόμενος καὶ τῇ τοῦ τετελευτη- 996
κότος Τιβερίου γνώμῃ, κοινοπραγεῖν τῆς αὐτοκρατοῦς P.
ἐξουσίας· ὁρᾶτε δὲ καὶ αὐτοὶ νήπιον ἔτι ὄντα κο-
μιδῇ, καὶ χρῄζοντα ἐπιτρόπων, καὶ διδασκάλων, καὶ
παιδαγωγῶν. Ἐπεὶ τί ἂν ἦν μεῖζον ἀγαθὸν, ἢ τὰ
τοσαῦτα βάρη τῆς ἡγεμονίας μὴ μίαν ψυχὴν ἢ σῶ-
μα ἓν ἐπηχθίσθαι, ἀλλ' ἔχειν τὸν δυνησόμενον ἐπε-
λαφρίζειν καὶ συνεπικουφίζειν; Ἐγὼ δὲ", ἔφη,
"παιδαγωγοὺς καὶ διδασκάλους καὶ ἐπιτρόπους ὑπερ-
βαλὼν, ἐμαυτὸν ἤδη γράφω πατέρα, υἱὸν δὲ
ἐκεῖνον".

550 §. 5. Τούτοις καὶ τοὺς παρόντας ἀπατήσας καὶ
M. τὸ μειράκιον — δέλεαρ γὰρ ἦν ἡ θέσις οὐκ ἐλπιζο-
μένης ἡγεμονίας, ἀλλ' ἀφαιρέσεως, ἣν εἶχεν ἤδη —
τῷ συγκληρονόμων καὶ κοινωνῶν δικαίῳ, μετὰ πολ-
λῆς ἀδείας οὐδενὸς ἔτι πεφροντικὼς, ἐπεβούλευεν.
Ἡ γὰρ υἱοῦ παντελὴς ἐξουσία κατὰ τοὺς τῶν Ῥω-
μαίων νόμους ἀνάκειται πατρὶ, δίχα τοῦ καὶ ἀνυ-
πεύθυνον ἀρχὴν εἶναι τὴν αὐτοκράτορα, μηδενὸς
ἐπὶ τοῖς ὁπωσοῦν πεπραγμένοις λόγον ἀπαιτεῖν τολ-
μῶντος ἢ δυναμένου. Τοῦτον μὲν δὴ καθάπερ ἐν
τοῖς ἀγῶσιν ἔφεδρον ὑπολαβὼν εἶναι, καταπαλαίει,
μήτε συντροφίας μήτε οἰκειότητος μήτε ἡλικίας
οἶκτον λαβὼν, δύστηνον, ὠκύμορον, συνάρχοντα,

συγκληρονόμον, τὸν ἐλπισθέντα ποτὲ καὶ μόνον οὐκ αὐτοκράτορα διὰ τὴν πρὸς Τιβέριον ἐγγυτάτην συγγένειαν. Υἱωνοὶ γὰρ πατέρων ἀποθανόντων ἐν υἱῶν τάξει παρὰ πάπποις καταριθμοῦνται. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ κελευσθεὶς αὐτοχειρίᾳ κτείνειν ἑαυτὸν, ἐφεστώτων ἑκατοντάρχου καὶ χιλιάρχου, οἷς εἴρητο μὴ συνεφάψασθαι τοῦ ἄγους, ὡς οὐκ ἐξὸν αὐτοκρατόρων ἀπογόνους πρὸς ἑτέρων ἀναιρεῖσθαι — νόμων γὰρ ἐν ἀνομίαις, καὶ ὁσιότητος ἐν ἀνοσιουργίαις ἐμέμνητο, κατειρωνευόμενος τὴν φύσιν τῆς ἀληθείας — ἀπείρως ἔχων —, οὐδὲ γὰρ ἕτερόν τινα κτεινόμενον εἶδεν, οὐδ' ἤσκητό πω ταῖς ὁπλομαχίαις, αἳ μελέται καὶ προγυμνάσματα παίδων ἐφ' ἡγεμονίᾳ τρεφομένων εἰσὶ, διὰ τοὺς ἐνισταμένους πολέμους — τὸ μὲν πρῶτον τοὺς ἥκοντας παρεκάλει, τὸν αὐχένα ἀποτείνας, ἀνελεῖν· ὡς δ' οὐχ ὑπέμενον αὐτὸς, λαβὼν τὸ ξίφος ἐπυνθάνετο τὸν καιριώτατον τόπον ὑπ' ἀγνοίας καὶ ἀηθείας, ἵνα εὐσκόπῳ πληγῇ τὴν ἀθλίαν ζωὴν ἀποῤῥήξῃ. Καὶ οἱ μὲν οἷα διδάσκαλοι κακοδαιμονίας, ὑφηγοῦντό τε καὶ ἐδείκνυσαν τὸ μέρος, ᾧ χρὴ τὸ ξίφος ἐπενεγκεῖν· ὁ δὲ πρώτην καὶ ὑστάτην μάθησιν ἀναδιδαχθεὶς ἀνδροφόνος αὐτὸς αὑτοῦ γίνεται βιασθεὶς ὁ δύστηνος.

§. 6. Ἐπεὶ δὲ ὁ πρῶτος καὶ μέγιστος ἆθλος οὗτος Γαΐῳ κατείργαστο, μηδενὸς ἔτι λειπομένου τῆς ἡγεμονίας πρὸς ὃν ἀποκλινοῦσί τινες τῶν ἐθελοκακούντων καὶ ἐν ὑποψίαις ὄντων, ἐπὶ δεύτερον 997 εὐθὺς ἐκονίετο τὸν Μάκρωνος ἀνδρὸς εἰς πάντα P.
551 αὐτῷ συναγωνισαμένου τὰ τῆς ἀρχῆς οὐ μόνον
M. ἀποδειχθέντι ἡγεμόνι — κολακείας γὰρ ἴδιον τὰς εὐπραγίας θεραπεύειν — ἀλλὰ καὶ πρότερον εἰς τὸ τυχεῖν τῆς ἡγεμονίας. Ὁ γὰρ Τιβέριος φρονήσει βαθείᾳ χρώμενος, καὶ τῶν καθ' αὑτὸν ἁπάντων δεινότατος ὢν ἀφανὲς ἀνθρώπου βούλημα συνιδεῖν, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον συνέσει διενεγκὼν, ἐφ' ὅσον καὶ εὐτυχίᾳ, πολλάκις ὑπεβλέπετο τὸν Γάϊον, ὡς κακόνουν

μὲν ἅπαντι τῷ Κλαυδίου οἴκῳ, προςκείμενον δὲ μόνῳ τῷ μητρῴῳ γένει, καὶ ἐδεδίει περὶ τοῦ υἱωνοῦ, μὴ νέος ἀπολειφθεὶς παραπόληται. Πρός τε ἀρχὴν τοσαύτην ἀνεπιτηδείως ἔχοντα ἔκρινε, διά τε τὸ τῆς φύσεως ἄμικτον καὶ ἀκοινώνητον, καὶ τὴν τῶν ἠθῶν ἀνωμαλίαν. Ἀλλόκοτα γὰρ αὐτῷ καὶ ἐπιμανῆ κατεφαίνετο, μηδεμιᾶς σωζομένης ἀκολουθίας, μήτε ἐν λόγοις, μήτε ἐν ἔργοις, ἃ παντὶ σθένει κατὰ τὸ παρῆκον ὁ Μάκρων ἐθεράπευε, τὰς μὲν ὑπονοίας τοῦ Τιβερίου, καὶ ἐν οἷς μάλιστα ἐδόκει τὴν διάνοιαν ἑλκοῦσθαι, διὰ τὸν ἄληκτον ἐπὶ τῷ υἱωνῷ φόβον ἐξιώμενος. Εὔνουν γὰρ καὶ πειθαρχικὸν ἀπέφαινε τὸν Γάϊον, καὶ σφόδρα ἡττημένον τοῦ ἀνεψιοῦ, ὡς ἕνεκα φιλοστοργίας, καὶ μόνῳ ἂν ἐθελῆσαι τῆς ἀρχῆς ὑπεκστῆναι, τὴν δὲ αἰδῶ μὴ λυσιτελῆσαι πολλοῖς, ὑφ' ἧς καὶ Γάϊον ἁπλοῦν ὄντα, ποικίλον νομίζεσθαι. Καὶ ὁπότε μὴ πείθοι τὰ εἰκότα διεξιὼν, τὴν ἀπὸ συνθηκῶν ἐπέφερεν, "Ἐγγυῶμαι", λέγων, "ἀξιόχρεώς εἰμι πρὸς πίστιν, ἱκανὰς ἀποδείξεις δέδωκα τοῦ φιλοκαῖσαρ ἰδίως καὶ φιλοτιβέριος εἶναι, τὴν ὑπόθεσιν καὶ καθαίρεσιν ἐγχειρισθεὶς Σηϊανοῦ". Καὶ συνόλως δὲ ἱκανὸς ἦν ἐν τοῖς εἰς Γάϊον ἐπαίνοις, εἰ δεῖ καλεῖν ἀξίας ἐπαίνου τὰς ἀπολογίας, αἳ πρὸς τὰς ἐξ ὑπονοιῶν αἰτίας καὶ κατηγορίας ἀδήλους καὶ ἀσαφεῖς ἐγίνοντο. Συνόλως γὰρ ὅσα περὶ ἀδελφῶν εἴποι τις ἂν ἢ υἱῶν γνησίων ἐγκώμια, τοσαῦτα καὶ ἔτι πλείω Μάκρων ὑπὲρ Γαΐου διεξῄει πρὸς Τιβέριον. Αἴτιον δὲ, ὡς ὁ τῶν πολλῶν λόγος, οὐ μόνον τὸ ἀντιθεραπεύεσθαι πρὸς αὐτοῦ τὸν Μάκρωνα, πλεῖστον ἢ καὶ σύμπαν ἐν τῇ ἡγεμονίᾳ δυνάμενον, ἀλλὰ καὶ ἡ Μάκρωνος γυνὴ διὰ σιωπωμένην αἰτίαν, ἣ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἤλειφε καὶ συνεκρότει τὸν ἄνδρα, μηδὲν ἀνιέναι σπουδῆς καὶ βοηθείας τῆς ὑπὲρ τοῦ νεανίσκου. Δεινὸν δὲ γυνὴ γνώμην ἀνδρὸς παραλῦσαι καὶ παραγαγεῖν, P. καὶ μάλιστα μαχλάς. Ἕνεκα γὰρ τοῦ συνειδό- 998

τος κολακικωτέρα γίνεται. Ὁ δὲ τὴν διαφθορὰν μὲν
552 τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκίας ἀγνοῶν, τὴν δὲ κολα-
M. κείαν εὔνοιαν ἀκραιφνεστάτην εἶναι νομίζων, ἀπατᾶται, καὶ λανθάνει τοῖς στρατηγήμασι τοὺς ἐχθίστους ὡς φιλτάτους προσιέμενος.

§. 7. Εἰδὼς οὖν ὅτι παρὰ μικρὸν ἐλθόντα μυριάκις αὐτὸν ἀπολέσθαι διέσωσεν, ἀνυποὔλοις καὶ πεπαῤῥησιασμέναις ἐχρῆτο ταῖς νουθεσίαις. Ἐβούλετο γὰρ ὡς ἀγαθὸς δημιουργὸς ἀκαθαίρετον διαμεῖναι τὸ οἰκεῖον ἔργον, μήτε ὑπ᾽ αὐτοῦ διαλυθὲν, μήτε ὑφ᾽ ἑτέρου. Ὁπότε οὖν ἢ καταδαρθέντα ἐν συμποσίῳ θεάσαιτο, περιιὼν ἀνίστη, στοχαζόμενος ἅμα μὲν τοῦ πρέποντος, ἅμα δὲ καὶ τῆς ἀσφαλείας — εὐεπιβούλευτον γὰρ ὁ κοιμώμενος — ἤ τινας ἐκμανῶς ὀρχηστὰς ὁρῶντα, ἢ ὡς ἔστιν ὅτε συνορχούμενον, ἢ ἐπὶ μίμοις αἰσχρῶν καὶ σκωμμάτων, μὴ ὑπομειδιῶντα σεμνότερον, ἀλλὰ μειρακιωδέστερον καγχάζοντα, ἢ κιθαρῳδῶν, ἢ χορῶν τῆς ἐμμελείας ἡττώμενον, ὡς ἔστιν ὅπου καὶ συνᾴδειν, ἔνυττε πλησίον καθεζόμενος ἢ κατακεκλιμένος, καὶ ἐπέχειν ἐπειρᾶτο. Πολλάκις δὲ καὶ ἐπικλίνας πρὸς οὖς, ἵνα μὴ κατακούοι τις ἕτερος, ἡσυχῇ καὶ πρᾴως ἐνουθέτει, φάσκων, "Οὐδενὶ τῶν παρόντων ἀλλ᾽ οὐδὲ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ὅμοιον εἶναί σε δεῖ, οὔτε ἐν θεάμασιν, οὔτε ἐν ἀκούσμασιν, οὔτε ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ὅσα κατὰ τὰς αἰσθήσεις· ἀλλὰ προφέρειν ἐπὶ τοσοῦτον ἐν ἑκάστῳ τῶν περὶ βίον, ἐφ᾽ ὅσον καὶ ταῖς εὐτυχίαις διενήνοχας. Ἄτοπον γὰρ τὸν ἡγεμόνα γῆς καὶ θαλάττης νικᾶσθαι πρὸς ᾠδῆς, ἢ ὀρχήσεως, ἢ χλευαστικοῦ σκώμματος, ἤ τινος τῶν ὁμοιοτρόπων, ἀλλὰ μη ἀεὶ καὶ πανταχοῦ μεμνῆσθαι τῆς ἡγεμονίας, καθάπερ τινὰ ποιμένα καὶ ἐπιστάτην ἀγέλης, τὰ πρὸς βελτίωσιν ἀπὸ παντὸς οὑτινοσοῦν ἐφ᾽ ἑαυτὸν ἕλκοντα καὶ λόγου καὶ πράγματος". Εἶτα ἔφασκεν, "Ὅταν παρατυγχάνῃς σκηνικοῖς ἀγῶσιν, ἢ γυμνικοῖς, ἢ τοῖς κατὰ τὰς ἱπποδρομίας, μὴ σκόπει

τὰ ἐπιτηδεύματα, ἀλλὰ τὴν ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασι κατόρθωσιν, καὶ λάμβανε τὸν τοιοῦτον λογισμόν. Εἰ τὰ μηδὲν ὠφελοῦντα τὸν ἀνθρώπινον βίον, τέρψιν δὲ μόνην καὶ ἡδονὴν παρέχοντα θεαταῖς, ἐκπονοῦσιν οὕτω τινὲς, ὡς ἐπαινεῖσθαί τε καὶ θαυμάζεσθαι, καὶ γέρα καὶ τιμὰς καὶ στεφάνους μετὰ κηρυγμάτων λαμβάνειν, τί χρὴ πράττειν τὸν τῆς ἀνωτάτω καὶ μεγίστης τέχνης ἐπιστήμονα; Μεγίστη δὲ καὶ ἀρίστη πασῶν ἐστὶν ἡ ἡγεμονία, δι' ἧς πᾶσα μὲν ἡ ἀγαθὴ καὶ βαθεῖα πεδιάς τε καὶ ὀρεινὴ γεωργεῖται, πᾶσα δὲ θάλαττα φορτηγοῖς ὁλκάσιν ἀκινδύνως διαπλεῖται, κατὰ τὰς ἀντιδόσεις ὧν ἀλλήλαις ἀγαθῶν ἀντεκτίνουσιν αἱ χῶραι κοινωνίας ἱμέρῳ,
τὰ μὲν ἐνδέοντα λαμβάνουσαι, ὧν δὲ ἄγουσι πε- 999
553 ριουσίαν ἀντεκπέμπουσαι. Φθόνος γὰρ οὐδέποτε P.
M. πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐκράτησεν, ἀλλ' οὐδὲ τὰς μεγάλας αὐτῆς ἀποτομὰς, ὅλην Εὐρώπην ἢ ὅλην Ἀσίαν· ἀλλ' ἰοβόλου τρόπον ἑρπετοῦ φωλεύει, βραχέσιν εἰςερπύσας χωρίοις ἀνδρὶ ἑνὶ, ἢ οἴκῳ ἑνὶ, ἢ εἴποτε πολὺς ἄγαν πνέοι, πόλει μιᾷ· πρὸς δὲ μείζονα κύκλον ἔθνους ἢ χώρας οὐ πρόςεισι, καὶ μάλιστα ἀφ' οὗ τὸ ὑμέτερον γένος τὸ σεβάστιον ὄντως ἤρξατο πρυτανεύειν τῶν πανταχοῦ πάντων. Ὅσα μὲν γὰρ εὐημέρει τῶν βλαβερῶν καὶ ἐν μέσοις ἐξητάζετο, πρὸς ἐσχατιὰς ὑπερορίους καὶ ταρτάρου μυχοὺς ἤλασε, τὰ δὲ τρόπον τινὰ φυγαδευθέντα τῶν λυσιτελῶν καὶ ὠφελίμων κατήγαγεν ἀπὸ περάτων γῆς καὶ θαλάττης, εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην, ἃ πάντα μιᾷ χειρὶ σῇ κυβερνᾶν ἐπιτέτραπται. Παραπεμφθεὶς γοῦν ὑπὸ τῆς φύσεως ἐπὶ πρύμναν ἀνωτάτω, καὶ τοὺς οἴακας ἐγχειρισθεὶς, πηδαλιούχει τὸ κοινὸν ἀνθρώπων σκάφος σωτηρίως, ἐπὶ μηδενὶ μᾶλλον χαίρων καὶ τερπόμενος ἢ τῷ τοὺς ὑπηκόους εὐεργετεῖν. Ἄλλοι μὲν γὰρ ἄλλων ἔρανοι, οὓς ἀναγκαίως εἰςφέρουσιν ἰδιῶται κατὰ πόλεις· ἄρχοντι δὲ οἰκειότατος ἔρανος, βουλὰς ἀγαθὰς εἰςηγεῖσθαι περὶ

τῶν ὑποτεταγμένων, καὶ πράττειν τὰ βουλευθέντα ὀρθῶς, καὶ ἀταμίευτα προφέρειν τὰ ἀγαθὰ πλουσίᾳ χειρὶ καὶ γνώμῃ, πλὴν ὅσα κατὰ πρόνοιαν τῆς εἰς τὸ μέλλον ἀδηλότητος ἄξιον παραφυλάττειν".

§. 8. Τοιούτοις κατεπῇδεν ὁ δυςτυχὴς, ὥςτε βελτιῶσαι τὸν Γάϊον· ὁ δὲ φίλερις καὶ φιλόνεικος ὢν, ἐπὶ τὰ ἐναντία τὴν διάνοιαν ἔτρεπεν, ὥςπερ εἰς ἐκεῖνα παρακληθεὶς, καὶ τὸν σωφρονιστὴν ἄντικρυς ἀπεθάῤῥει δυςωπεῖν, ἔστι δὲ ὅτε καὶ πόῤῥωθεν ἀφικνούμενον ὁρῶν, πρὸς τοὺς πλησίον ταυτὶ διελάλει· "Πάρεστιν ὁ διδάσκαλος τοῦ μηκέτι μανθάνειν ὀφείλοντος, ὁ παιδαγωγὸς τοῦ μηκέτι παιδὸς ὄντος, ὁ νουθετητὴς τοῦ φρονιμωτέρου, ὁ τὸν αὐτοκράτορα τῷ ὑπηκόῳ πειθαρχεῖν ἀξιῶν, ἐθάδα τῆς ἡγεμονικῆς ἐπιστήμης, καὶ παιδευτὴν ἑαυτὸν γράφει, παρὰ τίνι μαθὼν τὰ ἀρχικὰ, ἔγωγε οὐκ οἶδα. Ἐμοὶ γὰρ ἐξ ἔτι σπαργάνων μυρίοι διδάσκαλοι γεγόνασι, πατέρες, ἀδελφοὶ, θεῖοι, ἀνεψιοὶ, πάπποι, πρόγονοι, μέχρι τῶν ἀρχηγετῶν, οἱ ἀφ᾽ αἵματος πάντες καθ᾽ ἑκάτερον γένος, τό τε πατρῷον καὶ μητρῷον, αὐτοκρατεῖς ἐξουσίας περιποιησάμενοι, χωρὶς τοῦ καὶ ἐν ταῖς πρώταις τῶν σπερμάτων καταβολαῖς εἶναί τινας δυνάμεις βασιλικὰς τῶν ἡγεμονικῶν. Ὡς γὰρ αἱ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ὁμοιότητες κατά τε τὴν μορφὴν, καὶ σχέσεις καὶ κινήσεις, βουλάς τε καὶ πράξεις ἐν τοῖς σπερματικοῖς σώζονται λόγοις,
οὕτως εἰκὸς ἐν τοῖς αὐτοῖς ὑπογράφεσθαι τυ- 1000
554 πωδέστερον καὶ τὴν πρὸς ἡγεμονίαν ἐμφέρειαν. P.
M. Εἶτα ἐμὲ, τὸν καὶ πρὸ τῆς γενέσεως ἔτι κατὰ γαστρὸς ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐργαστηρίῳ διαπλασθέντα αὐτοκράτορα, τολμᾷ τις διδάσκειν ἀνεπιστήμων ἐπιστήμονα; Ποῦ γὰρ τοῖς ἰδιώταις πρὸ μικροῦ θέμις εἰς ἡγεμονικῆς ψυχῆς παρακῦψαι βουλεύματα; Τολμῶσι δὲ ὑπ᾽ ἀναισχύντου θράσους ἱεροφαντεῖν καὶ τελεῖν τὰ ἡγεμονικὰ, μόλις ἂν ἐν μύσταις ἀναγραφέντες". Ἐκ δὲ τοῦ κατ᾽ ὀλίγον μελετῶν ἀλλο-

τριοῦσθαι τοῦ Μάκρωνος, ἤρχετο καὶ ψευδεῖς μὲν πιθανὰς δὲ καὶ εὐπαραγώγους κατ' αὐτοῦ πλάττειν αἰτίας. Δειναὶ γὰρ αἱ εὔθηκτοι καὶ μεγάλαι φύσεις εἰκοτολογῆσαι. Τοιαῦται δὲ ἦσαν αἱ προφάσεις· Ἐμόν ἐστι τοῦ Μάκρωνος ἔργον Γάϊος· μᾶλλον αὐτὸν ἢ οὐχ ἧττον τῶν γονέων γεγέννηκα· τρὶς οὐχ ἅπαξ ἀνήρπαστο ἂν ἐπ' αὐτῷ Τιβερίου φονῶντος, εἰ μὴ δι' ἐμὲ καὶ τὰς ἐμὰς παρηγορίας· ἀλλὰ καὶ τελευτήσαντος ἔχων ὑπηκόους τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις, εὐθὺς εἰς τὴν ἐκείνου παρέπεμψα τάξιν, ἀναδιδάσκων ὅτι ἀνδρὸς ἑνὸς γέγονεν ἔνδεια· μένει δὲ ἄρτιος καὶ πλήρης ἡ ἡγεμονία. Τούτοις συνεπείθοντό τινες ὡς ἀψευδέσιν, ἀγνοοῦντες τὸν φένακα τρόπον τοῦ λέγοντος. Οὔπω γὰρ ἦν τὸ πεπλασμένον αὐτοῦ καὶ ποικίλον τῶν ἠθῶν ἐμφανές. Ἀλλὰ γὰρ οὐ πολλαῖς ὕστερον ἡμέραις ἐκποδὼν ὁ κακοδαίμων γίνεται σὺν τῇ γυναικὶ, τῆς περιττῆς εὐνοίας ἀμοιβὰς τὰς ἀνωτάτω τιμωρίας ἀντιλαβών. Τοιοῦτόν ἐστιν ἡ εἰς τοὺς ἀχαρίστους χάρις. Ἀντὶ γὰρ ὧν ὠφελήθησαν, παρέχουσι τὰς μεγίστας ζημίας τοῖς εὐεργετήσασιν. Ὁ γοῦν Μάκρων πάντα ἐπ' ἀληθείας πραγματευσάμενος μετ' ἐκτενεστάτης σπουδῆς καὶ φιλοτιμίας, τὸ μὲν πρῶτον ὑπὲρ τοῦ σῶσαι Γάϊον, ἔπειτα δὲ ὑπὲρ τοῦ μόνον τὴν ἡγεμονίαν διαδέξασθαι, τοιαῦτα εὕρατο τὰ ἐπίχειρα. Λέγεται γὰρ ὅτι ἠναγκάσθη ὁ δείλαιος αὐτοχειρίᾳ κτεῖναι ἑαυτὸν, καὶ τὴν αὐτὴν ἀνεδέξατο συμφορὰν ἡ γυνὴ, καί τοί ποτε νομισθεῖσα διὰ συνηθείας αὐτῷ γενέσθαι. Βέβαιον δὲ οὐδέν φασι τῶν ἐν ἔρωτι φίλτρων εἶναι διὰ τὸ τοῦ πάθους ἀψίκορον.

§. 9. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Μάκρων πανοίκιος ἱερεύετο, τρίτῳ ἐπαπεδύετο δόλῳ βαρυτέρῳ. Πενθερὸς ἐγεγένητο αὐτῷ Μάρκος Σιλανὸς μεστὸς φρονήματος ἀνὴρ καὶ γένει λαμπρός. Οὗτος ὠκυμόρου τῆς θυγατρὸς ἀποθανούσης ἔτι περιεῖπε τὸν Γάϊον, εὔνοιαν προσφερόμενος, οὐ πενθεροῦ μᾶλλον, ἢ

γνησίου πατρὸς, ἣν ἐνόμιζεν ἀντιλήψεσθαι κατὰ
νόμον ἰσότητος μεθαρμοσάμενος τὸν γαμβρὸν 1001
εἰς υἱόν. Ἐλελήθει δὲ ἄρα ψευδοδοξῶν καὶ ἀπα- P
555 τώμενος. Ὁ μὲν γὰρ τοὺς κηδομένους λόγους
M. ἀεὶ διεξῄει, μηδὲν ἐπικρυπτόμενος τῶν εἰς βελτίωσιν, καὶ ὠφέλειαν ἠθῶν, καὶ βίου, καὶ ἡγεμονίας, ἔχων εἰς παῤῥησίαν, καὶ μεγάλας ἀφορμὰς, ὑπερβάλλουσάν τε εὐγένειαν, καὶ τὴν κατ᾽ ἐπιγαμίαν οἰκειότητα· καὶ γὰρ ἡ θυγάτηρ οὐ πρὸ πολλῶν ἐτεθνήκει χρόνων, ὡς ἀμαυρωθῆναι τὰ δίκαια τῶν κηδεστῶν, ἀλλὰ μονονοὺκ ἔσπαιρεν ἔτι λειψάνων τινῶν ἐσχάτων τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος ἐνυπαρχόντων, καὶ ἐγκατειλημμένων τῷ σώματι· ὁ δὲ πρὸς ὕβρεως τὰς νουθεσίας λαμβάνων τῷ πάντων οἴεσθαι φρονιμώτατος καὶ σωφρονέστατος, ἔτι δὲ ἀνδρειότατος εἶναι καὶ δικαιότατος, ἤχθαιρε μᾶλλον τῶν ὁμολογουμένων πολεμίων τοὺς διδάσκοντας. Ὑπολαβὼν οὖν καὶ τοῦτον εἶναι παρενόχλημα, τὴν πολλὴν αὐτῷ ῥύμην τῶν ἐπιθυμιῶν ἐφέξοντα, πολλὰ χαίρειν φράσας τοῖς δαίμοσι τῆς ἀποθανούσης γυναικὸς, εἰ πατέρα μὲν ἐκείνης, ἑαυτοῦ δὲ γενόμενον πενθερὸν μεταστήσεται, δολοφονεῖ.

§. 10. Καὶ τὸ πρᾶγμα ἤδη περιβόητον τοῖς ἐπαλλήλοις τῶν πρώτων ἀνδρῶν φόνοις ἐγεγένητο, ὡς διὰ παντὸς στόματος δυςκάθαρτα ἄγη συνηχεῖσθαι, φανερῶς μὲν οὐ διὰ δέος, ἠρεμαιοτέρᾳ δὲ τῇ φωνῇ. Καὶ ἔπειτα ἐκ μεταβολῆς — ὄχλος γὰρ ἀνίδρυτον ἐν ἅπασι, καὶ βουλαῖς, καὶ λόγοις, καὶ πράγμασιν — ἀπιστοῦντες, εἰ οὕτως ἀθρόαν ἐνδέδεκται τροπὴν ὁ πρὸ μικροῦ χρηστὸς καὶ φιλάνθρωπος, ἴσος τε καὶ κοινωνικὸς εἶναι νομισθεὶς Γάϊος, ἀπολογίας ἐσκόπουν; καὶ διερευνῶντες εὕρισκον, ἐπὶ μὲν τῷ ἀνεψιῷ καὶ συγκληρονόμῳ, τοιαῦτα φάσκοντες, "Ἀκοινώνητον ἀρχὴν θεσμὸς φύσεως ἀκίνητος. Οὗτος ἃ παθεῖν ἐμέλλησεν ἂν ὑπὸ δυνατωτέρου, προδιέθηκεν. Ἰσχυρότερος ὤν, ἠμύνατο.

Τουτέστιν οὐκ ἀνδροφονία. Τάχα δὲ καὶ προνοητικῶς ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ σύμπαντος ἀνθρώπων γένους τὸ μειράκιον ἐκποδὼν γεγένηται, τῶν μὲν τούτῳ, τῶν δὲ ἐκείνῳ προσκληρουμένων, ἐξ ὧν ταραχαὶ, ἐμφύλιοί τε καὶ ξενικοὶ πόλεμοι συνίστανται. Τί δὲ ἄμεινον εἰρήνης; Εἰρήνη δὲ ἐξ ἡγεμονίας ὀρθῆς φύεται. Ἡγεμονία δ' ἀφιλόνεικος καὶ ἀνερίθευτος ὀρθὴ μόνη, δι' ἧς καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὀρθοῦται." Ἐπὶ δὲ Μάκρωνι, "Πλέον ἐφυσήθη τοῦ μετρίου. Τὸ Δελφικὸν γράμμα οὐ διέγνω, τὸ 'γνῶθι σαυτόν'. Φασὶ δὲ, τὴν μὲν ἐπιστήμην εὐδαιμονίας, τὴν δὲ ἄγνοιαν κακοδαιμονίας αἰτίαν εἶναι. Τί παθὼν ὑπηλλάττετο καὶ μετετίθει, τὸν μὲν ὑπήκοον αὐτὸν εἰς τάξιν ἄρχοντος, τὸν δὲ αὐτοκράτορα Γάϊον εἰς
556 ὑπηκόου χώραν; Οἰκειότατον ἡγεμόνι μὲν τὸ 1002
M. προστάττειν, ὅπερ ἐποίει Μάκρων· ὑπηκόῳ δὲ τὸ P.
πειθαρχεῖν, ὅπερ ὑπομένειν ἠξίου Γάϊον". Ἐκάλουν γὰρ οἱ ἀνεξέταστοι τὴν παραίνεσιν πρόσταξιν, καὶ τὸν σύμβουλον ἄρχοντα, ἤτοι μὴ συνιέντες ὑπ' ἀναισθησίας ἢ διὰ κολακείαν, τὰς φύσεις τῶν ὀνομάτων ὁμοῦ καὶ πραγμάτων μεταχαράττοντες. Ἐπὶ δὲ Σιλανῷ, "Χλεύης ἄξιον ὁ Σιλανὸς ἔπαθεν, οἰηθεὶς τὸν πενθερὸν τοσοῦτον παρὰ γαμβρῷ δύνασθαι, ὅσον πατέρα γνήσιον παρ' υἱῷ. Καί τοι πατέρες ἰδιῶται γενομένων ἐν ἀρχαῖς μεγάλαις καὶ ἐξουσίαις υἱῶν ὑποστέλλουσιν, ἀγαπητῶς φερόμενοι τὰ δευτερεῖα· ὁ δὲ ἠλίθιος, οὐδὲ πενθερὸς ὢν ἔτι, τὰ μὴ καθ' ἑαυτὸν προσπεριειργάζετο, μὴ συνιεὶς, ὅτι τῷ θανάτῳ τῆς θυγατρὸς συνετεθνήκει καὶ ἡ κατ' ἐπιγαμίαν οἰκειότης. Δεσμὸς γὰρ οἴκων ὀθνείων αἱ ἐπιγαμίαι, τὴν ἀλλοτριότητα εἰς οἰκειότητα μετάγουσαι, οὗ λυθέντος λέλυται καὶ τὰ τῆς κοινωνίας, καὶ μάλιστα ὅταν ἀνεπανορθώτῳ πράγματι λυθῇ, τελευτῇ τῆς εἰς ἀλλότριον οἶκον δεδομένης ἐπὶ γάμῳ". Τοιαῦτα ἐν ἅπασι τοῖς συλλόγοις ἐθρύλλουν, πλεῖστον διδόντες μέρος τῷ μὴ βούλεσθαι

δοκεῖν ὠμὸν εἶναι τὸν αὐτοκράτορα. Χρηστότητα γὰρ καὶ φιλανθρωπίαν ἐλπίσαντες, ὅσην παρ᾽ οὐδενὶ τῶν προτέρων ἐνιδρύσθαι τῇ Γαΐου ψυχῇ, σφόδρα ἄπιστον ἐνόμιζον, εἰ τοσαύτην καὶ οὕτως ἀθρόαν ἐνδέδεκται μεταβολὴν πρὸς τὰ ἐναντία.

§. 11. *Κατεργασάμενος οὖν τρεῖς τοὺς εἰρημένους ἄθλους ἐκ τριῶν τῶν ἀναγκαιοτάτων μερῶν, δυοῖν μὲν ἐκ τῆς πατρίδος, τοῦ τε βουλευτικοῦ καὶ τοῦ τῆς ἱππικῆς τάξεως, τρίτου δὲ τοῦ συγγενικοῦ, καὶ ὑπολαβὼν τῶν ἰσχυροτάτων καὶ δυνατωτάτων περιγενόμενος καταπληκτικώτατον δέος ἐνειργάσθαι τοῖς ἄλλοις ἅπασι, διὰ μὲν τῆς Σιλανοῦ σφαγῆς, τοῖς βουλευταῖς — ἦν γὰρ οὐδενὸς τῶν ἐν συγκλήτῳ δεύτερος —, διὰ δὲ τῆς Μάκρωνος τοῖς ἱππικοῖς — οἷα γὰρ χοροῦ τινὸς ἡγεμὼν ἐγεγένητο φερόμενος τὰ πρωτεῖα τῆς τιμῆς καὶ εὐδοξίας —, διὰ δὲ τῆς τοῦ ἀνεψιοῦ καὶ συγκληρονόμου τοῖς ἀφ᾽ αἵματος ἅπασιν· οὐκ ἔτι ἠξίου μένειν ἐν τοῖς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὅροις, ἀλλ᾽ ὑπερέκυπτε σπουδάζων θεὸς νομίζεσθαι. Καὶ ἐν ἀρχῇ ταύτης τῆς παραπληξίας φασὶν αὐτὸν χρήσασθαι τοιούτῳ λογισμῷ. Καθάπερ γὰρ οἱ τῶν ἄλλων ζώων ἀγελάρχαι βουκόλοι καὶ αἰπόλοι καὶ νομεῖς οὔτε βόες εἰσὶν οὔτε αἶγες*
557 *οὔτε ἄρνες, ἀλλ᾽ ἄνθρωποι κρείττονος μοίρας καὶ*
M. *κατασκευῆς ἐπιλαχόντες· τὸν αὐτὸν τρόπον ἀγελαρχοῦντα καὶ ἐμὲ τῆς ἀρίστης ἀνθρώπων γένους ἀγέλης, νομιστέον διαφέρειν καὶ μὴ κατ᾽ ἄν-* 1003
θρωπον εἶναι, μείζονος δὲ καὶ θειοτέρας μοίρας P.
τετυχηκέναι. Ταύτην τὴν ὑπόληψιν ἐνσφραγισάμενος τῇ διανοίᾳ, περιέφερεν ὁ ἠλίθιος ἐν ἑαυτῷ μυθικὸν πλάσμα, ὡς ἀψευδεστάτην ἀλήθειαν. Καὶ ἐπειδὴ ἅπαξ ἐθρασύνατο καὶ ἀπετόλμησεν εἰς τοὺς πολλοὺς ἐξενεγκεῖν τὴν ἀθεωτάτην ἐκθέωσιν αὐτοῦ, τὰ ἀκόλουθα καὶ συνῳδὰ πράττειν ἐπεχείρει, καὶ οἷα δι᾽ ἀναβαθμῶν ἐκ τοῦ κατ᾽ ὀλίγον εἰς τὸ ἄνω προῄει. Ἤρχετο γὰρ ἐξομοιοῦν τὸ πρῶτον τοῖς

λεγομένοις ἡμιθέοις ἑαυτὸν, Διονύσῳ καὶ Ἡρακλεῖ καὶ Διοςκούροις· Τροφώνιον καὶ Ἀμφιάραον καὶ Ἀμφίλοχον, καὶ τοὺς ὁμοίους, χρηστηρίοις αὐτοῖς καὶ ὀργίοις χλεύην τιθέμενος, κατὰ σύγκρισιν τῆς ἰδίας δυνάμεως. Εἶθ᾽ ὥςπερ ἐν θεάτρῳ σκευὴν ἄλλοτε ἀλλοίαν ἐλάμβανε, τοτὲ μὲν λεοντῆν καὶ ῥόπαλον, ἀμφότερα ἐπίχρυσα, διακοσμούμενος εἰς Ἡρακλέα· ποτὲ δὲ πίλους ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ὁπότε ἀσκοῖτο εἰς Διοςκούρους· ἔστι δὲ ὅτε κιττῷ καὶ θύρσῳ καὶ νεβρίσιν εἰς Διόνυσον ἠσκεῖτο. Καὶ ταύτῃ διαφέρειν ἀξιῶν, ὅτι ἐκείνων μὲν ἕκαστος ἰδίας ἔχων τιμὰς, οὐ μετεποιεῖτο ὧν ἐκοινώνουν ἕτεροι· ὁ δὲ τὰς πάντων ἀθρόον ἐσφετερίζετο φθόνῳ καὶ πλεονεξίᾳ, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοὺς ἐκείνους, οὐκ εἰς Γηρυόνην τὸν τρισώματον μεταβαλὼν, ἵνα τῷ πλήθει παραγάγῃ τοὺς ὁρῶντας· ἀλλ᾽ ὃ δὴ παραδοξότατον ἦν, ἑνὸς σώματος οὐσίαν μετασχηματίζων καὶ μεταχαράττων εἰς πολυτρόπους μορφὰς, Αἰγυπτίου τρόπον Πρωτέως, ὃν εἰςήγαγεν Ὅμηρος μεταβολὰς παντοίας ἐνδεχόμενον, εἴς τε τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ ἐκ τούτων ζῶα καὶ φυτά. Καί τοι τί παρασήμων ἔδει σοὶ, Γάϊε, οἷς ἔθος ἀρκεῖσθαι τὰ τῶν εἰρημένων ἀφιδρύματα. Ἐχρῆν γὰρ ζηλοῦν τὰς ἐκείνων ἀρετάς. Ἡρακλῆς ἐκάθηρε γῆν καὶ θάλατταν, ἄθλους ἀναγκαιοτάτους καὶ ὠφελιμωτάτους ἅπασιν ἀνθρώποις ὑποστὰς, ἕνεκα τοῦ τὰ βλαβερὰ καὶ κακωτικὰ φύσεως ἑκατέρας ἀνελεῖν. Διόνυσος ἡμερώσας ἄμπελον καὶ ποτὸν ἐξ αὐτῆς ἀναχέας ἥδιστον ὁμοῦ καὶ ὠφελιμώτατον ψυχαῖς τε καὶ σώμασι, τὰς μὲν ἄγει πρὸς εὐθυμίαν, κακῶν λήθην καὶ ἀγαθῶν ἐλπίδας ἐνεργαζόμενος, τὰ δὲ σώματα ὑγιεινότερα καὶ κραταιότερα καὶ εὐκινητότερα παρασκευάζει· καὶ ἰδίᾳ τε ἕκαστον αὐτῶν βελτίονα ποιεῖ, καὶ πολυανθρώπους οἰκίας καὶ συγγενείας ἐξ αὐχμηροῦ καὶ ἐπιπόνου βίου μεθαρμόζεται πρὸς ἀνειμένης σχῆμα καὶ ἱλαρᾶς διαίτης, καὶ πά-

558 σαις πόλεσιν Ἑλληνικαῖς τε καὶ Βαρβαρικαῖς εὐω-
M. χίας, εὐφροσύνας, θαλίας, ἑορτὰς ἐπαλλήλους πα-
ρέχει. Πάντων γὰρ τῶν λεχθέντων αἴτιος ἄκρατος.
Πάλιν Διοσκούρους λόγος ἔχει κοινώσασθαι τὴν
ἀθανασίαν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ μὲν θνητὸς, ὁ δὲ 1004
ἀθάνατος ἦν, οὐκ ἐδικαίωσεν ὁ τῆς κρείττονος μοί- P.
ρας ἀξιωθεὶς φιλαυτῆσαι μᾶλλον, ἢ πρὸς τὸν
ἀδελφὸν εὔνοιαν ἐπιδείξασθαι. Φαντασιωθεὶς γὰρ
τὸν ἄπειρον αἰῶνα, καὶ λογισάμενος, ὅτι αὐτὸς
μὲν ἀεὶ βιώσεται, ὁ δὲ ἀδελφὸς ἀεὶ τεθνήξεται, καὶ
μετὰ τῆς ἀθανασίας ἀθάνατον τὸ ἐπ' ἐκείνῳ πένθος
ἀναδέξεται, θαυμαστὴν ἐμεγαλούργησεν ἀντίδοσιν,
ἀνακερασάμενος αὐτῷ μὲν τὸ θνητὸν, τῷ δὲ ἀδελ-
φῷ τὸ ἄφθαρτον, καὶ ἀνισότητα τὴν ἀδικίας ἀρχὴν
ἀνεκαίνισεν ἰσότητι, ἥτις ἐστὶ πηγὴ δικαιοσύνης.

§. 12. Οὗτοι πάντες, ὦ Γάϊε, διὰ τὰς ὑπηρ-
γμένας εὐεργεσίας ἐθαυμάσθησαν, καὶ ἔτι νῦν θαυ-
μάζονται, καὶ σεβασμοῦ τε καὶ τῶν ἀνωτάτω τιμῶν
ἠξιώθησαν. Εἰπὲ δὲ καὶ αὐτὸς ἡμῖν, ἐπὶ τίνι γαυ-
ριᾷς καὶ πεφύσησαι τῶν παραπλησίων; Ἐμιμήσω
τοὺς Διοσκούρους εἰς φιλαδελφίαν, ἵνα ἐντεῦθεν
ἄρξωμαι; Τὸν μὲν ἀδελφὸν καὶ συγκληρονόμον οὐκ
ἐν ἀκμῇ τῆς πρώτης ἡλικίας, ὦ σιδήρεε καὶ ἀνη-
λεέστατε, ὠμῶς ἀπέσφαξας, τὰς ἀδελφὰς ὕστερον
ἐφυγάδευσας, μὴ καὶ αὗται τὸν περὶ ἀφαιρέσεως
ἀρχῆς φόβον εἰργάζοντό σοι; Ἐμιμήσω Διόνυσον;
Εὑρετὴς καινῶν γέγονας χαρίτων; Ὡς ἐκεῖνος εὐ-
φροσύνης κατέπλησας τὴν οἰκουμένην; Ἀσία καὶ
Εὐρώπη τὰς ἐκ σοῦ γεγενημένας δωρεὰς οὐ χωρεῖ;
Καινὰς μὲν οὖν τέχνας καὶ ἐπιστήμας ἀνεῦρες, ὡς
κοινὸς λυμεὼν καὶ παλαμναῖος, αἷς μεταβάλλεις τὰ
ἡδέα καὶ χαρτὰ πρὸς ἀηδείας καὶ λύπας, καὶ ἀβίω-
τον βίον τοῖς πανταχοῦ πᾶσι, τὰ μὲν παρ' ἑτέροις
ἀγαθὰ καὶ καλὰ πάντα σφετεριζόμενος ἀπλήστοις
καὶ ἀκορέστοις ταῖς ἐπιθυμίαις, τὰ ἀπὸ τῶν ἑῴων,
τὰ ἀπὸ τῶν ἄλλων τοῦ παντὸς κλιμάτων, εἴ τινα ἢ

σταμένων· οἱ δὲ ἀκήρυκτοι συμφορὰς ἀτελευτήτους ἀπεργάζονται, καὶ τοῖς ἐπιφέρουσι καὶ τοῖς ἀμυνομένοις· Γάϊος δὲ πρὸς τίνα χρείαν πέδιλα ἀνελάμβανεν; Ἢ ἵνα τὰ δύςφημα καὶ δυςώνυμα δέον ἡσυχάζεσθαι βοηδρομῆται, τάχει συντόνῳ πάντη συνηχοῦντα; Καί τοι τί κινήσεως ἐπεσπευμένης ἔδει; Μένων γὰρ κακὰ ἐπὶ κακοῖς ἀμύθητα, ὥςπερ ἐξ ἀεννάων πηγῶν, εἰς ἅπαντα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης ὤμβρει. Τί δὲ κηρύκειον τῷ μηδὲν εἰρηναῖόν ποτε μήτε εἰπόντι μήτε δράσαντι, πᾶσαν δὲ οἰκίαν καὶ πόλιν ἐμφυλίων ἀναπλήσαντι πολέμων κατά τε τὴν Ἑλλάδα καὶ βάρβαρον; Ἀποθέσθω δὴ τὸν Ἑρμῆν ἀφοσιωσάμενος τὴν ἀνοίκειον κλῆσιν ὁ ψευδώνυμος.

§. 14. Τί δὲ τῶν Ἀπολλωνιακῶν ἐμφερές ἐστι παρ' αὐτῷ; Στέφανον ἀκτινωτὸν φορεῖ, εὖ πως ἀπομαξαμένου τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας τοῦ τεχνίτου. Ἐκείνῳ δὲ ἥλιος ἢ φῶς συνόλως ἀσπαστόν ἐστιν, ἀλλ' οὐχὶ νὺξ, καὶ εἴ τι σκότους ἀφεγγέστερον, εἰς τὴν τῶν ἐκνόμων ἔργων διάθεσιν; Ἐπειδὴ τὰ μὲν καλὰ περιαυγείας μεσημβρινῆς δεῖται πρὸς ἐπίδειξιν· τὰ δὲ αἰσχρά φασιν ἐσχατιᾶς ταρτάρου, εἰς ὃν ἄξιον συνωθεῖσθαι δεόντως ἐπικρυφθησόμενα. Μεταθέτω καὶ τὰ ἐν ἑκατέρᾳ χειρὶ, καὶ μὴ κιβδηλευέτω τὴν τάξιν. Τὰ μὲν βέλη καὶ τόξα τῇ δεξιᾷ προφερέτω. Βάλλειν γὰρ καὶ τοξεύειν εὐσκόπως οἶδεν, ἄνδρας, γυναῖκας, συγγενείας ὅλας, εὐανδρούσας πόλεις, ἐπ' ὀλέθρῳ παντελεῖ. Τὰς δὲ χάριτας ἢ ῥιψάτω θᾶττον, ἢ τῇ εὐωνύμῳ συσκιαζέτω. Τὸ γὰρ κάλλος ᾔσχυνεν αὐτῶν, προςοφθαλμιῶν καὶ προςκεχηνὼς ταῖς μεγάλαις οὐσίαις εἰς ἁρπαγὰς ἀδίκους, αἷς ἐπικατεσφάττοντο οἱ δεσπόται, τῆς εὐτυχίας ἕνεκα κακοδαιμονοῦντες. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἰατρικὴν Ἀπόλλωνος εὖ πως παρεχάραξεν. Ὁ μὲν γὰρ σωτηρίων φαρμάκων εὑρετὴς ἐγένετο πρὸς ὑγείαν ἀνθρώπων, ἀξιῶν καὶ τὰς ὑφ' ἑτέρων ἐγγινομένας

νόσους αὐτὸς ἰᾶσθαι διὰ τὴν ἐκ φύσεως καὶ ἐπιτη-
561 δεύσεως ὑπερβάλλουσαν ἡμερότητα· ὁ δὲ ἔμ-
M. παλιν νόσους μὲν τοῖς ὑγιαίνουσι, πηρώσεις δὲ τοῖς
ὁλοκλήροις, καὶ συνόλως θανάτους τοῖς ζῶσι χειρο-
ποιήτους πρὸ τοῦ μοιριδίου χαλεπῶς ἐπέφερε, 1007
πάντα τὰ φθοροποιὰ χορηγίαις ἀφθόνοις παρεσκευ- P.
ασμένος, οἷς εἰ μὴ ἔφθασε προαναιρεθεὶς ὑπὸ τῆς
δίκης χρήσασθαι, καὶ ἂν τὸ ἐν ἑκάστῃ πόλει δοκι-
μώτατον ἤδη διέφθαρτο. Πρὸς τοὺς γὰρ ἐν τέλει
καὶ πλουσίους εὐτρεπεῖς ἦσαν αἱ παρασκευαὶ, καὶ
μάλιστα τοὺς ἐν Ῥώμῃ καὶ τοὺς ἐν τῇ ἄλλῃ Ἰταλίᾳ,
παρ' οἷς ἄργυρος καὶ χρυσὸς ἐτεθησαύριστο τοσοῦ-
τος, ὥςτε εἰ σύμπας ὁ ἐξ ἁπάσης τῆς ἄλλης οἰκου-
μένης ἀπὸ περάτων αὐτῶν συνενεχθείη, πολλῷ κα-
ταδεέστερος ἂν εὑρεθῆναι. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς πα-
τρίδος ὥσπερ ἀφ' ἱερᾶς ἤρχετο τὰ σπέρματα τῆς εἰ-
ρήνης ἀποῤῥίπτειν, ὁ μισόπολις, ὁ δημοβόρος, ἡ
λύμη, τὸ φθοροποιὸν κακόν. Λέγεται μὴ μόνον
ἰατρὸς, ἀλλὰ καὶ μάντις ἀγαθὸς Ἀπόλλων εἶναι,
χρησμοῖς προλέγων τὰ μέλλοντα πρὸς ὠφέλειαν ἀν-
θρώπων, ἵνα μή τις ἐπισκιασθεὶς περὶ τὸ ἄδηλον,
ἀπροοράτως καθάπερ τυφλὸς, τοῖς ἀβουλήτοις, ὡς
λυσιτελεστάτοις ἐπιτρέχων ἐπεμπίπτῃ· προμαθὼν δὲ
τὸ μέλλον ὡς ἤδη παρὸν, καὶ βλέπων αὐτὸ τῇ δια-
νοίᾳ, οὐχ ἧττον ἢ τὰ ἐν χερσὶν ὀφθαλμοῖς σώμα-
τος φυλάττηται, προνοούμενος τοῦ μηδὲν ἀνήκεστον
παθεῖν. Ἆρα ἄξιον τούτοις ἀντιθεῖναι τὰ παλίμ-
φημα Γαΐου λόγια, δι' ὧν πενίαι καὶ ἀτιμίαι καὶ
φυγαὶ καὶ θάνατοι προεμηνύοντο τοῖς πανταχοῦ
τῶν ἐν τέλει καὶ δυνατῶν; Τίς οὖν κοινωνία πρὸς
Ἀπόλλωνα, τῷ μηδὲν οἰκεῖον ἢ συγγενὲς ἐπιτετη-
δευκότι; Πεπαύσθω καὶ ὁ ψευδώνυμος Παιὰν, τὸν
ἀληθῆ παιᾶνα μιμούμενος. Οὐ γὰρ ὥςπερ τὸ νό-
μισμα παράκομμα, καὶ θεοῦ μορφὴ γίνεται.

§. 15. Πάντα γε μὴν ἐλπίσειεν ἄν τις μᾶλλον,
ἢ τοιοῦτον σῶμα καὶ ψυχὴν, ἄμφω μαλακὰ καὶ κατ-

ευηγέτα; τῇ περὶ ἑκάτερον Ἄρεως ἀλκῇ δυνηθῆναί ποτε ἐξομοιωθῆναι. Ὁ δὲ ὥσπερ ἐπὶ σκηνῆς ἐναλλάττων πολυειδῆ προσωπεῖα φαντασίαις ψευδέσιν ἠπάτα τοὺς ὁρῶντας. Φέρε οὖν μηδὲν τῶν περὶ σῶμα καὶ ψυχὴν ἐξεταζέσθω διὰ τὴν ἐν πάσαις σχέσεσι καὶ κινήσεσιν ἀλλοτριότητα πρὸς τὸν εἰρημένον δαίμονα. Τὴν Ἄρεως οὖν οὐχὶ τοῦ μεμυθευμένου, τοῦ δὲ ἐν τῇ φύσει λόγου, ὃν ἀνδρεία κεκλήρωται, δύναμιν οὐκ ἴσμεν ἀλεξίκακον οὖσαν καὶ βοηθὸν καὶ παραστάτιν ἀδικουμένων, ὡς καὶ αὐτό που δηλοῖ τὸ ὄνομα; Παρὰ γὰρ τὸ ἀρήγειν, ὅπερ βοηθεῖν ἐστὶ κατὰ γλῶτταν Ἄρης ὠνομάσθαι μοι δοκεῖ, καθαιρετικὸς πολέμων, δημιουργὸς εἰρήνης, ἧς ἐχθρὸς μὲν ἦν ἕτερος, ἑταῖρος δὲ πολέμων, τὴν εὐστάθειαν εἰς ταραχὰς καὶ στάσεις μεθαρμοζόμενος. 1008

562 §. 16. Ἆρ' οὖν ἤδη μεμαθήκαμεν ἐκ τούτων, P.
M. ὅτι οὐδενὶ θεῶν ἀλλ' οὐδὲ ἡμιθέων ἐξομοιοῦσθαι δεῖ Γάϊον, μήτε φύσεως μήτε οὐσίας ἀλλὰ μηδὲ προαιρέσεως τετυχηκότα τῆς αὐτῆς; Τυφλὸν δέ, ὡς ἔοικεν, ἡ ἐπιθυμία, καὶ μάλισθ' ὅταν προσλάβῃ κενοδοξίαν ὁμοῦ καὶ φιλονεικίαν μετὰ τῆς μεγίστης ἐξουσίας, ὑφ' ἧς ἡμεῖς οἱ πρότερον ἀτυχεῖς ἐπορθούμεθα. Μόνους γὰρ Ἰουδαίους ὑπεβλέπετο, ὡς δὴ μόνους τἀναντία προῃρημένους, καὶ δεδιδαγμένους ἐξ αὐτῶν τρόπον τινὰ σπαργάνων ὑπὸ γονέων καὶ παιδαγωγῶν καὶ ὑφηγητῶν, καὶ πολὺ πρότερον τῶν ἱερῶν νόμων, καὶ ἔτι τῶν ἀγράφων ἐθῶν, ἕνα νομίζειν τὸν πατέρα καὶ ποιητὴν τοῦ κόσμου θεόν. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες, ἄνδρες, γυναῖκες, πόλεις, ἔθνη, χῶραι, κλίματα γῆς, ὀλίγου δέω φάναι πᾶσα ἡ οἰκουμένη καίτοι στένοντες ἐπὶ τοῖς γινομένοις, οὐδὲν ἧττον ἐκολάκευον αὐτὸν ἀποσεμνύνοντες πλέον τοῦ μετρίου, καὶ τὸν τῦφον συνηύξανον. Ἔνιοι δὲ καὶ τὸ βαρβαρικὸν ἔθος εἰς Ἰταλίαν ἤγαγον, τὴν προσκύνησιν, τὸ συγγενὲς τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐλευθερίας παραχαράττοντες. Ἓν δὲ μόνον ἔθνος ἐξαίρετον τῶν

Ἰουδαίων ὕποπτον ἦν ἀντιπράξειν, εἰωθὸς ἑκουσίους ἀναδέχεσθαι θανάτους ὥσπερ ἀθανασίαν, ὑπὲρ τοῦ μηδὲν τῶν πατρίων περιϊδεῖν ἀναιρούμενον, εἰ καὶ βραχύτατον εἴη, διὰ τὸ καθάπερ ἐπὶ τῶν οἰκοδομημάτων, ὑφαιρέσει ἑνὸς καὶ τὰ ἔτι παγίως ἑστάναι δοκοῦντα συμπίπτειν πρὸς τὸ κενωθὲν χαλώμενα καὶ καταῤῥέοντα. Μικρὸν δὲ οὐκ ἦν τὸ κινούμενον, ἀλλὰ τὸ μέγιστον τῶν ὄντων, ἀνθρώπου γενετὴν καὶ φθαρτὴν φύσιν εἰς ἀγένητον καὶ ἄφθαρτον ὅσα τῷ δοκεῖν θεοπλαστῆσαι, ὅπερ ἀσεβημάτων ἔκρινεν εἶναι χαλεπώτατον — θᾶττον γὰρ ἂν εἰς ἄνθρωπον θεὸν ἢ εἰς θεὸν ἄνθρωπον μεταβαλεῖν — δίχα τοῦ καὶ τὰς ἄλλας τὰς ἀνωτάτω κακίας ἀναδέξασθαι, ἀπιστίαν ὁμοῦ καὶ ἀχαριστίαν πρὸς τὸν τοῦ κόσμου παντὸς εὐεργέτην, ὃς τῇ αὐτοῦ δυνάμει τοῖς μέρεσι πᾶσι τοῦ παντὸς ἀφθόνους περιουσίας ἀγαθῶν ἐκδίδωσι.

§. 17. *Μέγιστος οὖν καὶ ἀκήρυκτος πόλεμος ἐπὶ τῷ ἔθνει συνεκροτεῖτο. Τί γὰρ ἂν εἴη δούλῳ βαρύτερον κακὸν, ἢ δεσπότης ἐχθρός; Δοῦλοι δὲ αὐτοκράτορος οἱ ὑπήκοοι, καὶ εἰ μηδενὸς ἑτέρου τῶν προτέρων, διὰ τὸ σὺν ἐπιεικείᾳ καὶ μετὰ νόμων ἄρχειν, ἀλλά τοι Γαΐου πᾶσαν ἐκτετμημένου τῆς ψυ-*
χῆς ἡμερότητα, καὶ παρανομίαν ἐζηλωκότος — νό- 1009
μον γὰρ ἡγούμενος ἑαυτὸν, τοὺς τῶν ἑκασταχοῦ νο- P.
μοθετῶν, ὡς κενὰς ῥήσεις ἔλυεν — ἡμεῖς δὲ οὐ μόνον ἐν δούλοις, ἀλλὰ καὶ δούλων τοῖς ἀτιμοτάτοις ἐγραφόμεθα, τοῦ ἄρχοντος τρέποντος εἰς δεσπότην.

563 §. 18. *Ὅπερ συναισθόμενος ὁ Ἀλεξανδρέων μιγὰς*
M. *καὶ συμπεφορημένος ὄχλος, ἐπέθετο ἡμῖν καιρὸν ἐπιτηδειότατον παραπεπτωκέναι ὑπολαβὼν, καὶ τὸ τυφόμενον ἐκ μακρῶν χρόνων μῖσος ἀνέφηνε, πάντα κυκῶν καὶ συνταράττων. Ὡς γὰρ ἐκδοθέντας εἰς ὁμολογουμένας καὶ τὰς ἀνωτάτω συμφορὰς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, ἢ πολέμῳ κρατηθέντας, ἐκμανέσι καὶ*

θηριωδεστάταις ὁρμαῖς κατειργάζοντο, ταῖς οἰκίαις ἐπιτρέχοντες, τοὺς δεσπότας αὐταῖς γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἐλαύνοντες, ἃς κενὰς οἰκητόρων ἀπέφηναν. Ἔπιπλα καὶ κειμήλια οὐκ ἔτι ὡς λῃσταὶ νύκτα καὶ σκότον ἐπιτηροῦντες διὰ φόβον ἁλώσεως ἔκλεπτον, ἀλλὰ φανερῶς μεθ' ἡμέραν ἐξεφόρουν ἐπιδεικνύμενοι τοῖς ἀπαντῶσιν, ὥσπερ οἱ κεκληρονομηκότες ἢ πριάμενοι παρὰ τῶν κυρίων. Εἰ δὲ καὶ πλείους συνέθεντο κοινοπραγῆσαι τῶν ἁρπάγων, τὴν λείαν ἐν ἀγορᾷ μέσῃ διενέμοντο, πολλάκις ἐν ὄψεσι τῶν δεσποτῶν καταχερτομοῦντες καὶ ἐπιχλευάζοντες. Δεινὰ μὲν οὖν καθ' ἑαυτὰ καὶ ταῦτα. Πῶς γὰρ οὔ; Πένητας ἐκ πλουσίων καὶ ἀπόρους ἐξ εὐπόρων γεγενῆσθαι μηδὲν ἀδικοῦντας ἐξαίφνης, καὶ ἀνοίκους καὶ ἀνεστίους, ἐξεωσμένους καὶ πεφυγαδευμένους τῶν ἰδίων οἰκιῶν, ἵνα μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ ὕπαιθροι διατελοῦντες, ἢ ταῖς ἀφ' ἡλίου φλεγώσεσιν, ἢ νυκτεριναῖς περιψύξεσι διαφθαρῶσι. Κουφότερα δὲ τῶν μελλόντων λέγεσθαι ταῦτα. Συνελάσαντες γὰρ τοσαύτας μυριάδας ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν καὶ τέκνων, καθάπερ βοσκήματα καὶ θρέμματα ἐξ ἁπάσης τῆς πόλεως εἰς μοῖραν ἐλαχίστην οἷά τινα σηκὸν, ᾠήθησαν ὀλίγαις ἡμέραις σοροὺς ἀθρόων νεκρῶν ἐφευρήσειν, ἢ λιμῷ διαφθαρέντων διὰ σπάνιν τῶν ἀναγκαίων οὐ προηυτρεπισμένων τὰ ἐπιτήδεια κατὰ μαντείαν τῶν ἐξαπιναίων κακοπραγιῶν, ἢ δι' ὠθισμὸν καὶ πνῖγος μηδεμιᾶς εὐρυχωρίας προςφερομένης, ἀλλὰ καὶ τοῦ πέριξ ἀέρος κακωθέντος, καὶ ὅσον ἦν ἐν αὐτῷ ζωτικὸν ταῖς ἀναπνοαῖς, εἰ δὲ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, τοῖς ἐκπνεόντων ἄσθμασιν ἀποβαλόντος. Ὑφ' ὧν φλεγόμενος, καὶ τρόπον τινὰ καταβολῇ πυρετοῦ πιεσθεὶς, θερμὸν καὶ ἄτοπον πνεῦμα διὰ μυκτήρων καὶ στόματος εἰςέπεμπε, τὸ λεγόμενον κατὰ τὴν παροιμίαν πῦρ ἐπιφέρων πυρί. Τῶν γὰρ ἐντὸς σπλάγχνων ἡ δύναμις ἐκ φύσεως 1010 φλογωδεστάτη καθέστηκεν, ἣν ὅταν μὲν αἱ θύραθεν P.

αὖραι μετρίως ψυχραὶ καταπνέωσιν, εὐοδεῖ τὰ τῆς ἀναπνοῆς ὄργανα ταῖς εὐκρασίαις· ὅταν δὲ μεταβάλωσι πρὸς τὸ θερμότερον, ἀνάγκη δυςοδεῖν πυρὸς ἐπειςρέοντος πυρί.

564 §. 19. Μηκέτι οὖν ὑπομένειν τὴν δυςχωρίαν
M. οἷοί τε ὄντες, ἐξεχέοντο εἰς ἐρημίαν καὶ αἰγιαλοὺς καὶ μνήματα, γλιχόμενοι σπάσαι καθαροῦ καὶ ἀβλαβοῦς ἀέρος. Εἰ δέ τινες ἢ προκατελείφθησαν ἐν τοῖς ἄλλοις μέρεσι τῆς πόλεως, ἢ ἀγνοίᾳ τῶν κατασκηψάντων κακῶν ἀγρόθεν παρεγένοντο, πολυτρόπων ἀπήλαυον συμφορῶν, ἢ καταλευόμενοι, ἢ κεράμῳ τιτρωσκόμενοι, ἢ πρίνου κλάδοις καὶ δρυὸς τὰ κυριώτατα μέρη τοῦ σώματος καὶ μάλιστα κεφαλὴν ἄχρι θανάτου καταγνύμενοι. Περικαθήμενοι δὲ ἐν κύκλῳ τινὲς τῶν ἀργεῖν καὶ σχολάζειν εἰωθότων, τοὺς συνεληλαμένους καὶ συνεωσμένους εἰς ἐσχατιᾶς βραχύ τι μέρος ὡς ἔφην, καθάπερ τοὺς τειχήρεις γεγονότας ἐπετήρουν, μή τις ὑπεξέλθοι λαθών. Ἔμελλον δὲ ἄρα οὐκ ὀλίγοι διὰ σπάνιν τῶν ἀναγκαίων, ἀλογήσαντες τῆς ἰδίας ἀσφαλείας ἐξιέναι, δέει τοῦ μὴ λιμῷ πανοίκιοι παραπολέσθαι. Τούτων τὰς διαδύσεις καραδοκοῦντες ἐπετήρουν, καὶ τοὺς συλληφθέντας εὐθέως διέφθειρον αἰκιζόμενοι πάσαις αἰκίαις. Ἕτερος δὲ λόχος ἦν ἐφεδρεύων τοῖς τοῦ ποταμοῦ λιμέσι πρὸς ἁρπαγὴν τῶν καταγομένων Ἰουδαίων, καὶ ὧν κατ' ἐμπορίαν ἐκόμιζον. Ἐπειςβαίνοντες γὰρ ταῖς ναυσὶ τὸν φόρτον ἐν ὄψεσι τῶν κυρίων ἐξεφόρουν, καὶ αὐτοὺς ἐξαγκωνίζοντες ἐνεπίμπρασαν, ὕλῃ χρώμενοι πηδαλίοις, οἴαξι, κοντοῖς, καὶ τοῖς ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων σανίσι. Τοῖς δὲ ἐν μέσῳ τῇ πόλει κατακαιομένοις οἰκτρότατος ἦν ὄλεθρος. Σπάνει γὰρ ἔστιν ὅτε ξύλων φρύγανα συνεφόρουν, καὶ ταῦτα ἀνάψαντες ἐπεῤῥίπτουν τοὺς ἀθλίους. Οἱ δὲ ἡμίφλεκτοι καπνῷ τὸ πλέον ἢ πυρὶ διεφθείροντο τῆς φρυγανώδους ὕλης, πῦρ μὲν ἀμενηνὸν καὶ καπνῶδες ἐξαπτούσης καὶ αὐτίκα σβεν-

νυμένης, ἀνθρακοῦσθαι δὲ διὰ κουφότητα μὴ δυνα-
μένης. Πολλοὺς δὲ ἔτι ζῶντας ἱμᾶσι καὶ βρόχοις
περιβαλόντες καὶ ἐπισφίγξαντες τὰ σφυρά, διὰ μέ-
σης κατέσυρον ἀγορᾶς ἐναλλόμενοι, καὶ μηδὲ νεκρῶν
ἀπεχόμενοι τῶν σωμάτων. Διαρταμοῦντες γὰρ αὐτὰ
κατὰ μέλη καὶ μέρη, καὶ πατοῦντες οἱ καὶ τῶν ἀτι-
θάσσων θηρίων ὠμότεροι καὶ ἀγριώτεροι, πᾶσαν
ἰδέαν ἐξανήλισκον, ὡς μηδὲ λείψανον γοῦν, ὃ δυνή-
σεται ταφῆς ἐπιλαχεῖν, ὑπολιπέσθαι.

§. 20. Τοῦ δὲ ἐπιτρόπου τῆς χώρας, ὃς μό-
νος ἐδύνατο βουληθεὶς ὥρᾳ μιᾷ τὴν ὀχλοκρατίαν 1011
καθελεῖν, προσποιουμένου ἅ τε ἑώρα μὴ ὁρᾶν καὶ ὧν P.
ἤκουε μὴ ἐπακούειν, ἀλλ' ἀνέδην ἐφιέντος πολεμο-
ποιεῖν, καὶ τὴν εἰρήνην συγχέοντος, ἔτι μᾶλλον ἐξο-
τρυνόμενοι, πρὸς ἀναισχύντους καὶ θρασυτέρας ὥρ-
565 μησαν ἐπιβουλάς, καὶ συνταξάμενοι στίφη πολυ-
M. ανθρωπότατα, τῶν προσευχῶν — πολλαὶ δέ εἰσι καθ'
ἕκαστον τμῆμα τῆς πόλεως — τὰς μὲν ἐδενδροτό-
μησαν, τὰς δὲ αὐτοῖς θεμελίοις κατέσκαψαν, εἰς ἃς
δὲ καὶ πῦρ ἐμβαλόντες ἐνέπρησαν ὑπὸ λύττης καὶ
μανίας ἔκφρονος, ἀλογήσαντες καὶ τῶν πλησίον οἰ-
κιῶν· πυρὸς γὰρ ὁπότε λάβοιτο ὕλης, οὐδὲν ὠκύ-
τερον. Καὶ σιωπῶ τὰς συγκαθαιρεθείσας καὶ συμ-
πρησθείσας τῶν αὐτοκρατόρων τιμὰς ἀσπίδων καὶ
στεφάνων ἐπιχρύσων καὶ στηλῶν καὶ ἐπιγραφῶν, δι'
ἃ καὶ τῶν ἄλλων ὤφειλον ἀπέχειν, ἀλλ' ἐθάῤῥουν,
ἅτε τὴν ἐκ Γαΐου τίσιν οὐ δεδιότες, ὃν εὖ ἠπίσταν-
το μῖσος ἄλεκτον ἔχοντα πρὸς Ἰουδαίους, ὡς ὑπο-
νοεῖν ὅτι οὐδεὶς οὐδὲν αὐτῷ χαρίζοιτο μεῖζον, ἢ πάν-
τας κακῶν ἰδέας ἐπιφέρων τῷ ἔθνει. Βουλόμενοι δὲ
καινοτέραις κολακείαις ὑπελθόντες αὐτόν, ἀνυπευ-
θύνοις χρῆσθαι κατὰ τὸ παντελὲς ταῖς εἰς ἡμᾶς
ἐπηρείαις, τί ποιοῦσι; Προσευχὰς ὅσας μὴ ἐδυνή-
θησαν ἐμπρήσεσι καὶ κατασκαφαῖς ἀφανίσαι, διὰ τὸ
πολλοὺς καὶ ἀθρόους πλησίον οἰκεῖν Ἰουδαίους, ἕτε-
ρον τρόπον ἐλυμήναντο μετὰ τῆς τῶν νόμων καὶ

ἐλθεῖν ἀνατροπῆς. Εἰκόνας γὰρ ἐν ἁπάσαις μὲν
ἱδρύοντο Γαΐου, ἐν δὲ τῇ μεγίστῃ καὶ περισημοτά-
τῃ, καὶ ἀνδριάντα χαλκοῦν ἐποχούμενον τεθρίππῳ.
Καὶ τοσοῦτον ἦν τὸ τάχος καὶ σύντονον τῆς σπου-
δῆς, ὥστε οὐκ ἔχοντες ἐν ἑτοίμῳ καινὸν τέθριππον,
ἐκ τοῦ γυμνασίου παλαιότατον ἰοῦ γέμον, ἠκρωτη-
ριασμένον ὦτα καὶ οὐρὰς καὶ βάσεις καὶ ἕτερα οὐκ
ὀλίγα, ὡς δέ φασί τινες καὶ ὑπὲρ γυναικὸς ἀνατε-
θὲν τῆς ἀρχαίας Κλεοπάτρας, ἥτις ἦν προμάμμη
τῆς τελευταίας. Ἡλίκην μὲν οὖν καθ' αὐτὸ τοῦτο
τοῖς ἀναθεῖσιν ἐπέφερε κατηγορίαν, παντί τῳ δῆλον.
Τί γὰρ, εἰ καινὸν γυναικός; Τί δὲ, εἰ καὶ παλαιὸν
ἀνδρός; Τί δὲ, εἰ συνόλως ἐπιφημισθὲν ἑτέρῳ;
Τοὺς τοιοῦτον ἀνατιθέντας ὑπὲρ αὐτοκράτορος οὐκ
εἰκὸς ἦν εὐλαβηθῆναι, μή τις γένηται μήνυσις τῷ
πάντα σεμνοποιοῦντι τὰ κατ' αὐτὸν διαφερόντως;
Οἱ δέ γε ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἤλπιζον ἐπαινε-
θήσεσθαι, καὶ μειζόνων καὶ λαμπροτέρων ἀπολαύ-
σειν ἀγαθῶν, ἕνεκα τοῦ καινὰ τεμένη προσαναθεῖ-
ναι Γαΐῳ τὰς προσευχὰς, οὐχ ἕνεκα τιμῆς τῆς εἰς
ἐκεῖνον, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ πάντα τρόπον ἐμφορεῖσθαι 1012
τῶν ἐπὶ τῷ ἔθνει κακοπραγιῶν. Ἐναργεῖς δὲ πίστεις P.
566 λαβεῖν ἔστι. Πρῶτον μὲν ἀπὸ τῶν βασιλέων δέ-
M. κα που σχεδὸν ἢ καὶ πλειόνων ἐν τριακοσίοις ἔτεσιν
ἑξῆς γενομένων, οἳ ἀνάθεσιν εἰκόνων ἢ ἀνδριάντων
ἐν προσευχαῖς οὐδεμίαν ἐποιήσαντο, καίτοι γε οἰκείων
ὄντων καὶ συγγενῶν, οὓς θεοὺς καὶ ἐνόμιζον καὶ
ἔγραφον καὶ ἐκάλουν. Τί δὲ οὐκ ἔμελλον ἀνθρώ-
πους γε ὄντας; Οἳ κύνας καὶ λύκους καὶ λέοντας
καὶ κροκοδείλους, καὶ ἄλλα πλείονα θηρία, καὶ ἔνυ-
δρα, καὶ χερσαῖα, καὶ πτηνὰ θεοπλαστοῦντες, ὑπὲρ
ὧν βωμοὶ καὶ ἱερὰ καὶ ναοὶ καὶ τεμένη κατὰ πᾶσαν
Αἴγυπτον ἵδρυνται;

§. 21. Τάχα που νῦν φήσουσι τότε οὐκ ἂν εἰ-
πόντες. Τὰς γὰρ τῶν ἀρχόντων εὐπραγίας μᾶλλον,
ἢ τοὺς ἄρχοντας αὐτοὺς εἰώθασι θεραπεύειν, ὅτι

μείζους μὲν οἱ αὐτοκράτορες τὰ ἀξιώματα καὶ τὰς τύχας τῶν Πτολεμαίων εἰσί· μειζόνων δὲ καὶ τιμῶν τυγχάνειν ὀφείλουσιν. Εἶτα, ὦ πάντων ἀνθρώπων, ἵνα μηδὲν ἀναγκασθῶ βλάσφημον εἰπεῖν, εὐηθέστατοι, διὰ τί τὸν πρὸ Γαΐου Τιβέριον, ὃς καὶ ἐκείνῳ τῆς ἡγεμονίας αἴτιος γέγονε, τρία πρὸς τοῖς εἴκοσι ἔτη γῆς καὶ θαλάττης ἀναψάμενον τὸ κράτος, καὶ μηδὲν σπέρμα πολέμου, μήτε κατὰ τὴν Ἑλλάδα, μήτε κατὰ τὴν Βάρβαρον ὑποτυφόμενον ἐάσαντα· τὴν δὲ εἰρήνην καὶ τὰ τῆς εἰρήνης ἀγαθὰ παρασχόμενον ἄχρι τῆς τοῦ βίου τελευτῆς ἀφθόνῳ καὶ πλουσίῳ χειρὶ καὶ γνώμῃ, τῆς ὁμοίας τιμῆς οὐκ ἠξιώσατε; Τὸ γένος ἦν ἐλάττων; Ἀλλ' εὐγενέστατος κατ' ἀμφοτέρους τοὺς γονεῖς. Ἀλλὰ τὴν παιδείαν; Καὶ τίς ἦν φρονιμώτερος ἢ λογιώτερος ἐκείνου τῶν κατ' αὐτὸν ἀκμασάντων. Ἀλλὰ τὴν ἡλικίαν; Καὶ ποῖος μᾶλλον ἢ βασιλέων ἢ αὐτοκρατόρων εὐγήρως; Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἔτι νέος ὤν, ὁ πρεσβύτης ἐλέγετο δι' αἰδῶ τὴν περὶ τὴν ἀγχίνοιαν. Οὗτος οὖν ὁ τοιοῦτος καὶ τοσοῦτος ὑμῖν παρώφθη καὶ παρεσύρη. Τί δέ, ὁ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὑπερβαλὼν ἐν ἁπάσαις ταῖς ἀρεταῖς, ὁ διὰ μέγεθος ἡγεμονίας αὐτοκρατοῦς ὁμοῦ καὶ καλοκἀγαθίας πρῶτος ὀνομασθεὶς σεβαστὸς, οὐ διαδοχῇ γένους ὥσπερ τι κλήρου μέρος τὴν ἐπωνυμίαν λαβὼν, ἀλλ' αὐτὸς γενόμενος ἀρχὴ σεβασμοῦ καὶ τοῖς ἔπειτα; Ὁ τοῖς μὲν πράγμασι τεταραγμένοις καὶ συγκεχυμένοις ἐπιστὰς, ὅτε εὐθὺς παρῆλθεν ἐπὶ τὴν τῶν κοινῶν ἐπιμέλειαν. Νῆσοι γὰρ πρὸς ἠπείρους, καὶ ἤπειροι πρὸς νήσους περὶ πρωτείων ἀντεφιλονείκουν, ἡγεμόνας ἔχουσαι καὶ προαγωνιστὰς Ῥωμαίων τοὺς ἐν τέλει δοκιμωτάτους. Καὶ αὖθις τὰ μεγάλα τμή-
ματα τῆς οἰκουμένης Ἀσία πρὸς Εὐρώπην, καὶ 1013
Εὐρώπη πρὸς Ἀσίαν ἡμιλλῶντο περὶ κράτους ἀρ- P.
M. χῆς, τῶν Εὐρωπαίων καὶ Ἀσιανῶν ἐθνῶν ἀπὸ ἐσχά-
567 των γῆς ἀναστάντων, καὶ βαρεῖς πολέμους ἀντεπι-

φερόντων διὰ πάσης γῆς καὶ θαλάττης πεζομαχίαις, ὡς σμικροῦ σύμπαν τὸ ἀνθρώπων γένος ἀναλωθὲν ταῖς ἀλληλοκτονίαις, εἰς τὸ παντελὲς ἀφανισθῆναι, εἰ μὴ δι' ἕνα ἄνδρα καὶ ἡγεμόνα, τὸν Σεβαστὸν, ἧκον ἐπὶ τὸ βέλτιον, ὃν ἄξιον καλεῖν ἀλεξίκακον. Οὗτός ἐστι Καῖσαρ, ὁ τοὺς καταῤῥάξαντας πανταχόθι χειμῶνας εὐδιάσας, ὁ τὰς κοινὰς νόσους Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων ἰασάμενος, αἳ κατέβησαν μὲν ἀπὸ τῶν μεσημβρινῶν καὶ ἑῴων, ἔδραμον δὲ καὶ μέχρι δύσεως καὶ ἄρκτου, ὡς τὰ μεθόρια χωρία καὶ πελάγη κατασπειρᾶσθαι τῶν ἀβουλήτων. Οὗτός ἐστιν ὁ τὰ δεσμὰ οἷς κατέζευκτο καὶ ἐπεπίεστο ἡ οἰκουμένη παραλύσας, οὐ μόνον ἀνείς. Οὗτος ὁ καὶ τοὺς φανεροὺς καὶ ἀφανεῖς πολέμους διὰ τὰς ἐκ λῃστῶν ἐπιθέσεις ἀνελών. Οὗτος ὁ τὴν θάλατταν πειρατικῶν μὲν σκαφῶν κενὴν ἐργασάμενος, φορτίδων δὲ πληρώσας. Οὗτος ὁ τὰς πόλεις ἁπάσας εἰς ἐλευθερίαν ἐξελόμενος, ὁ τὴν ἀταξίαν εἰς τάξιν ἀγαγὼν, ὁ τὰ ἄμικτα ἔθνη καὶ θηριώδη πάντα ἡμερώσας καὶ ἁρμοσάμενος. Ὁ τὴν μὲν Ἑλλάδα Ἑλλάσι πολλαῖς παραυξήσας, τὴν δὲ Βάρβαρον ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις τμήμασιν ἀφελληνίσας· ὁ εἰρηνοφύλαξ, ὁ διανομεὺς τῶν ἐπιβαλλόντων ἑκάστοις, ὁ τὰς χάριτας ἀταμιεύτους εἰς μέσον προθεὶς, ὁ μηδὲν ἀποκρυψάμενος ἀγαθὸν ἢ καλὸν ἐν ἅπαντι τῷ ἑαυτοῦ βίῳ.

§. 22. Τοῦτον οὖν τὸν τοσοῦτον εὐεργέτην ἐν τρισὶ καὶ τεσσαράκοντα ἐνιαυτοῖς, οὓς ἐπεκράτησεν Αἰγύπτου, παρεκαλύψαντο, μηδὲν ἐν προσευχαῖς ὑπὲρ αὐτοῦ, μὴ ἄγαλμα, μὴ ξόανον, μὴ γραφὴν ἱδρυσάμενοι. Καὶ μὴν εἴ τινι καινὰς καὶ ἐξαιρέτους ἔδει ψηφίζεσθαι τιμὰς, ἐκείνῳ προσῆκον ἦν, οὐ μόνον ὅτι τοῦ σεβαστίου γένους ἀρχή τις ἐγένετο καὶ πηγή, οὐδὲ ὅτι πρῶτος καὶ μέγιστος καὶ κοινὸς εὐεργέτης, ἀντὶ πολυαρχίας ἑνὶ κυβερνήτῃ παραδοὺς τὸ κοινὸν σκάφος οἰακονομεῖν ἑαυτῷ θαυμασίῳ τὴν

ἡγεμονικὴν ἐπιστήμην — τὸ γὰρ, "Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη", λέλεκται δεόντως, ἐπειδὴ πολυτρόπων αἰτίαι κακῶν αἱ πολυψηφίαι — ἀλλ' ὅτι καὶ πᾶσα ἡ οἰκουμένη τὰς ἰσολυμπίους αὐτῷ τιμὰς ἐψηφίσατο. Καὶ μαρτυροῦσι καὶ ναοὶ, προπύλαια, προτεμενίσματα, στοαὶ, ὥςτε ὅσαι τῶν πόλεων, ἢ νέαι ἢ παλαιαὶ, ἔργα φέρουσι μεγαλοπρεπῆ, τῷ κάλλει καὶ μεγέθει τῶν Καισαρείων παρευημερεῖσθαι, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἡμετέραν Ἀλεξάνδρειαν. Οὐδὲν γὰρ τοιοῦτόν ἐστι τέμενος οἷον τὸ λεγόμενον Σεβάστιον, ἐπιβατηρίου Καίσαρος νεὼς, ἀντικρὺ τῶν εὐορ- 1014
μοτάτων λιμένων μετέωρος ἵδρυται μέγιστος καὶ P.
568 ἐπιφανέστατος, καὶ οἷος οὐχ ἑτέρωθι, κατάπλεως
M. ἀναθημάτων, ἐν γραφαῖς καὶ ἀνδριάσι, καὶ ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ περιβεβλημένος ἐν κύκλῳ, τέμενος εὐρύτατον, στοαῖς, βιβλιοθήκαις, ἀνδρῶσιν, ἄλσεσι, προπυλαίοις, εὐρυχωρίαις, ὑπαίθροις, ἅπασι τοῖς εἰς πολυτελέστατον κόσμον ἠσκημένον, ἐλπὶς καὶ ἀναγομένοις καὶ καταπλέουσι σωτήριος.

§. 23. Ἔχοντες οὖν τοιαύτας ἀφορμὰς καὶ τοὺς πανταχοῦ πάντας ὁμογνώμονας, οὔτε περὶ τὰς προσευχὰς ἐνεωτέρισαν, καὶ καθ' ἕκαστον νόμιμον ἐφύλαξαν, ἤ τινα σεβασμὸν παρέλιπον τῶν ὀφειλομένων Καίσαρι. Καὶ τίς ἂν εὖ φρονῶν εἴποι, διὰ τί οὖν ἐστέρησαν; Ἐγὼ φράσω μηδὲν ὑποστειλάμενος. Ἤιδεισαν αὐτοῦ τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ ὅτι τοσαύτην ποιεῖται τῆς βεβαιώσεως τῶν παρ' ἑκάστοις πατρίων, ὅσην καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν, καὶ ὅτι δέχεται τὰς τιμὰς οὐκ ἐπὶ καθαιρέσει τῶν παρ' ἐνίοις νομίμων τυφλοπλαστῶν ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ τῷ μεγέθει τῆς τοσαύτης ἡγεμονίας ἑπόμενος, ᾗ διὰ τῶν τοιούτων πέφυκε σεμνοποιεῖσθαι. Τοῦ δὲ μὴ ταῖς ὑπερόγκοις τιμαῖς δεθῆναι καὶ φυσηθῆναί ποτε πίστις ἐναργεστάτη, τὸ μὴ δεσπότην μήτε θεὸν ἑαυτὸν ἐθελῆσαι προςειπεῖν ἀλλὰ καὶ ἂν εἰ λέγοιτό τις, δυσχεραίνειν, καὶ τὸ τοὺς Ἰουδαίους ἀποδέχεσθαι, οὓς ἀκριβῶς ᾔδει πάντα ἀφοσιουμένους

τὰ τοιαῦτα. Πῶς οὖν ἀπεδέχετο τὴν πέραν τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ μεγάλην τῆς Ῥώμης ἀποτομὴν, ἣν οὐκ ἠγνόει κατεχομένην καὶ οἰκουμένην πρὸς Ἰουδαίων; Ῥωμαῖοι δὲ ἦσαν οἱ πλείους ἀπελευθερωθέντες. Αἰχμάλωτοι γὰρ ἀχθέντες εἰς Ἰταλίαν, ὑπὸ τῶν κτησαμένων ἠλευθερώθησαν, οὐδὲν τῶν πατρίων παραχαράξαι βιασθέντες. Ἠπίστατο οὖν καὶ προσευχὰς ἔχοντας καὶ συνιόντας εἰς αὐτὰς, καὶ μάλιστα ταῖς ἱεραῖς ἑβδόμαις, ὅτε δημοσίᾳ τὴν πάτριον παιδεύονται φιλοσοφίαν. Ἠπίστατο καὶ χρήματα συναγαγόντας ἀπὸ τῶν ἀπαρχῶν ἱερὰ, καὶ πέμποντας εἰς Ἱεροσόλυμα διὰ τῶν τὰς θυσίας ἀναξόντων. Ἀλλ' ὁ μὲν
569 οὔτε ἐξῴκισε τῆς Ῥώμης ἐκείνους, οὔτε τὴν Ῥω-
M. μαϊκὴν αὐτῶν ἀφείλετο πολιτείαν, ὅτι καὶ τῆς Ἰου-
δαϊκῆς ἐφρόντιζεν, οὔτε ἐνεωτέρισεν εἰς τὰς προσευχὰς, οὔτε ἐκώλυσε συνάγεσθαι πρὸς τὰς τῶν νόμων ὑφηγήσεις, οὔτε ἠναντιώθη τοῖς ἀπαρχομένοις, ἀλλ' οὕτως ὡσίωτο περὶ τὰ ἡμέτερα, ὥστε μονονοὺ πανοίκιος ἀναθημάτων πολυτελείαις τὸ ἱερὸν ἡμῶν ἐκόσμησε, προστάξας καὶ δι' αἰῶνος ἀνάγεσθαι θυσίας ἐνδελεχεῖς ὁλοκαύτους καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐκ τῶν ἰδίων προσόδων, ἀπαρχὴν τῷ ὑψίστῳ θεῷ,
αἳ καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐπιτελοῦνται, καὶ εἰς ἅπαν 1015
ἐπιτελεσθήσονται, μήνυμα τρόπων ὄντως αὐτοκρα- P.
τορικῶν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς μηνιαίοις τῆς πατρίδος διανομαῖς, ἀργύριον ἢ σῖτον ἐν μέρει παντὸς τοῦ δήμου λαμβάνοντος, οὐδέποτε τοὺς Ἰουδαίους ἠλάττωσε τῆς χάριτος, ἀλλ' εἰ καὶ συνέβη τῆς ἱερᾶς ἑβδόμης ἐνεστώσης γενέσθαι τὴν διανομὴν, ὅτε οὔτε λαμβάνειν, οὔτε διδόναι, ἢ συνόλως τι πράττειν τῶν κατὰ βίον, καὶ μάλιστα τὸν ποριστὴν ἐφεῖται, προσετέτακτο τοῖς διανέμουσι ταμιεύειν τοῖς Ἰουδαίοις εἰς τὴν ὑστεραίαν τὴν κοινὴν φιλανθρωπίαν.

§. 24 Τοιγαροῦν οἱ πανταχοῦ πάντες, εἰ καὶ φύσει διέκειντο πρὸς Ἰουδαίους οὐκ εὐμενῶς, εὐλαβῶς

εἶχον ἐπὶ καθαιρέσει τινὸς τῶν Ἰουδαϊκῶν νομίμων προσάψασθαι· καὶ ἐπὶ Τιβερίου μέντοι τὸν αὐτὸν τρόπον, καίτοι τῶν ἐν Ἰταλίᾳ παρακινηθέντων, ἡνίκα Σηϊανὸς ἐσκευώρει τὴν ἐπίθεσιν. Ἔγνω γὰρ εὐθέως μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν, ὅτι τὰ κατηγορηθέντα τῶν ᾠκηκότων τὴν Ῥώμην Ἰουδαίων ψευδεῖς ἦσαν διαβολαὶ, πλάσματα Σηϊανοῦ τὸ ἔθνος ἀναρπάσαι θέλοντος, ὅπερ ἢ μόνον, ἢ μάλιστα ᾔδει βουλαῖς ἀνοσίοις καὶ πράξεσιν ἀντιβησόμενον, ὑπὲρ τοῦ παρασπονδηθῆναι κινδυνεύσαντος αὐτοκράτορος. Καὶ τοῖς πανταχόσε χειροτονουμένοις ὑπάρχοις ἐπέσκηψε, παρηγορῆσαι μὲν τοὺς κατὰ πόλεις τῶν ἀπὸ τοῦ ἔθνους, ὡς οὐκ ἐπὶ πάντας προβάσης τῆς ἐπεξελεύσεως, ἀλλ᾽ ἐπὶ μόνους τοὺς αἰτίους — ὀλίγοι δὲ ἦσαν — κινῆσαι δὲ μηδὲν τῶν ἐξ ἔθους, ἀλλὰ καὶ παρακαταθήκην ἔχειν, τούς τε ἄνδρας ὡς εἰρηνικοὺς τὰς φύσεις, καὶ τὰ νόμιμα ὡς ἀλείφοντα πρὸς εὐστάθειαν.

§. 25. *Ὁ δὲ Γάϊος ἑαυτὸν ἐξετύφωσεν, οὐ λέγων μόνον, ἀλλὰ καὶ οἰόμενος εἶναι θεός. Εἶτα οὐδένας εὗρεν οὔτε Ἑλλήνων οὔτε Βαρβάρων ἐπιτηδειοτέρους Ἀλεξανδρέων εἰς τὴν τῆς ἀμέτρου καὶ ὑπὲρ φύσιν ἀνθρωπίνην ἐπιθυμίας βεβαίωσιν. Δεινοὶ γάρ εἰσιν τὰς κολακείας καὶ γοητείας καὶ ὑποκρίσεις, παρεσκευασμένοι μὲν θῶπας λόγους, ἀνει-*
570 *μένοις δὲ στόμασι καὶ ἀχαλίνοις πάντα φύροντες.*
M. *Θεοῦ κλῆσις οὕτως ἐστὶ σεμνὸν παρ᾽ αὐτοῖς, ὥστε καὶ ἴβεσι, καὶ ἰοβόλοις ἀσπίσι ταῖς ἐγχωρίοις, καὶ πόλλοις ἑτέροις τῶν ἐξηγριωμένων αὐτῆς θηρίων μεταδεδώκασιν. Ὥστε εἰκότως ἀταμιεύτοις χρώμενοι ταῖς εἰς θεὸν τεινούσαις προσηγορίαις, ἀπατῶσι μὲν τοὺς ὀλιγόφρονας καὶ ἀπείρους τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀθεότητος, ἁλίσκονται δὲ ὑπὸ τῶν ἐπισταμένων τὴν πολλὴν αὐτῶν ἠλιθιότητα, μᾶλλον δὲ καὶ ἀσέβειαν. Ἧς ἄπειρος ὢν Γάϊος, ὑπελάμβανε τῷ ὄντι νομίζεσθαι παρ᾽ Ἀλεξανδρεῦσι θεὸς, ἐπειδήπερ οὐ*

πλαγίως, ἀλλ' ἄντικρυς ἅπασιν ἐχρῶντο κατακόρως τοῖς ὀνόμασιν, ὅσα ταῖς ἄλλοις ἔθος ἐπιφημίζεσθαι 1016 θεοῖς. Εἶτα καὶ τὴν περὶ τὰς προςευχὰς νεωτεροποιΐαν, ἀπὸ καθαροῦ τοῦ συνειδότος καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀκραιφνοῦς τιμῆς ᾤετο γεγενῆσθαι, τῇ μὲν ταῖς ὑπομνηματικαῖς ἐφημερίσιν, ἃς ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας διεπέμποντό τινες προςέχων — ἥδιστον μὲν γὰρ ἦν ἀνάγνωσμα τοῦτο αὐτῷ, ὡς καὶ τὰ τῶν ἄλλων συγγραφέων καὶ ποιητῶν ἀηδέστατα συγκρίσει τῆς ἐν τούτοις χάριτος νομίζεσθαι — τῇ δὲ καὶ δι' ἐνίους οἰκέτας τοὺς τωθάζοντας ἀεὶ, καὶ χλευάζοντας σὺν αὐτῷ. P.

§. 26. Τούτων ἦσαν οἱ πλείους Αἰγύπτιοι, πονηρὰ σπέρματα, κροκοδείλων καὶ ἀσπίδων τῶν ἐγχωρίων ἀναμεμαγμένοι τὸν ἰὸν ὁμοῦ καὶ θυμὸν ἐν ταῖς ψυχαῖς. Ἡγεμὼν δὲ οἷά τις ἦν χοροῦ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ θιάσου παντὸς Ἑλίκων, ἐπάρατον καὶ ἐξάγιστον ἀνδράποδον, παρεισφθαρὲν εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκίαν. Ἀπεγεύσατο γὰρ τῶν ἐγκυκλίων κατὰ φιλοτιμίαν τοῦ προτέρου δεσπότου, ὃς αὐτὸν ἐδωρήσατο Τιβερίῳ Καίσαρι. Τότε μὲν οὖν οὐδεμιᾶς ἐτύγχανε προνομίας, ὅσα μειρακιώδη χαριεντίσματα Τιβερίου διαμεμισηκότος, ἐπειδὴ πρὸς τὸ σεμνότερόν τε καὶ αὐστηρότερον σχεδὸν ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐπικλινῶς εἶχεν. Ἐπεὶ δὲ ὁ μὲν ἐτελεύτησε, Γάϊος δὲ τὴν ἡγεμονίαν διεδέξατο, νέῳ δεσπότῃ παρεπόμενος εἰς ἀνέσεις καὶ τρυφὴν τὴν διὰ πάσης αἰσθήσεως ἐπικαλοῦντι, "Σὸς", εἶπε, "νῦν ὁ καιρός ἐστιν, Ἑλίκων· Ἐπέγειρε σαυτόν. Ἔχεις πρὸς ἐπίδειξιν ἀκροατὴν καὶ θεατὴν τὸν πάντων ἄριστον. Εὔθικτος εἶ τὴν φύσιν. Σκώπτειν καὶ χαριεντίζεσθαι δυνάσαι μᾶλλον ἑτέρων. Ἀθύρματα καὶ παιδιὰς ληρώδεις καὶ παρασεσυρμένας οἶδας. Τῶν ἐγκυκλίων οὐχ ἧττον πεπαίδευσαι τὰ ἀχόρευτα. Πρόςεστί σοι καὶ τὸ στωμύλον οὐκ ἀτερπές. Ἐὰν οὖν τι κέντρον ἐγκαταμίξῃς τοῖς τωθασμοῖς ὑποκακόηθες,

ὡς μὴ γέλωτα κινεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ πικρίαν ἐκ τοῦ
571 κὐχυπόνου, τὸν δεσπότην ὅλον ἥρπακας εὐφυῶς
M. διακείμενον πρὸς ἀκρόασιν τῶν μετὰ χλεύης ἐγκλη-
μάτων. Ἀναπέπταται γὰρ αὐτοῦ, ὡς οἶδας, τὰ ὦτα, καὶ ἀνωρθίασται πρὸς τοὺς ἐπιτετηδευκότας συνυφαίνειν τὸ βλασφημεῖν τῷ συκοφαντεῖν. Ὕλας δὲ μὴ ζήτει περιττοτέρας, ἔχεις τὰς κατὰ Ἰουδαίων καὶ τῶν Ἰουδαϊκῶν ἐθῶν κοταβολὰς, αἷς ἐνετράφης, ἐξ ἔτι σπαργάνων ἀνεδιδάχθης αὐτὰς, οὐ παρ' ἑνὸς ἀνδρὸς, ἀλλὰ τοῦ γλωσσαλγοτάτου μέρους τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως. Ἐπίδειξαι τὰ μαθήματα."

§. 27. Τούτοις τοῖς παραλόγοις καὶ ἐπαράτοις λογισμοῖς ἐπάρας καὶ συγκροτήσας ἑαυτὸν, συνεῖχε καὶ περιεῖπε τὸν Γάϊον, οὐ νύκτωρ, οὐ μεθ' ἡμέραν ἀφιστάμενος, ἀλλὰ πανταχοῦ συμπαρὼν, ταῖς ἐρη-
μίαις καὶ ἀναπαύλαις αὐτοῦ κατεχρῆτο πρὸς τὰς 1084
κατὰ τοῦ ἔθνους αἰτίας, ἡδονὰς κινῶν τὰς διὰ σκωμ- P.
μάτων ὁ πανουργότατος, ἵνα τιτρώσκωσιν αἱ διαβολαί. Τὸν γὰρ ἐπ' εὐθείας κατήγορον οὔτε ὡμολόγει, οὔτε ὁμολογεῖν ἐδύνατο, πλαγιάζων δὲ καὶ τεχνιτεύων, χαλεπώτερος καὶ βαρύτερος ἦν ἐχθρὸς τῶν ἀπογεγραμμένων ἄντικρυς τὴν δυσμένειαν. Φασὶ δὲ, ὅτι καὶ τῶν Ἀλεξανδρέων οἱ πρέσβεις εὖ τοῦτο εἰδότες, ἀφανῶς ἐμεμίσθωντο αὐτὸν μεγάλοις μισθοῖς, οὐ διὰ χρημάτων μόνον ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπὶ τιμαῖς ἐλπίδων, ἃς ὑπέσπειραν αὐτῷ παρέξειν οὐκ εἰς μακρὰν, ἐπειδὰν ἀφίκηται Γάϊος εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ὁ δὲ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ὀνειροπολῶν ἐν ᾧ παρόντος τοῦ δεσπότου καὶ σὺν αὐτῷ σχεδόν τι τῆς οἰκουμένης — οὐ γὰρ ἦν ἄδηλον ὅτι κατὰ θεραπείαν Γαΐῳ συνεισβαλεῖ τὸ δοκιμώτατον καὶ ὅσον τῶν πόλεων ὄψις ἐστὶν ἀναστὰν ἀπὸ περάτων αὐτῶν ὑπὸ τῆς μεγίστης καὶ ἐνδοξοτάτης πόλεως τιμηθήσεται, πάντα ὑπισχνεῖτο. Μέχρι μὲν οὖν τινος τὸν ἐμφωλεύοντα ἔνδον πολέμιον ἀγνοοῦντες, ἐφυλαττόμεθα τοὺς ἔξω μόνους. Ἐπεὶ δὲ ᾐσθόμεθα, διηρευνῶμεν πε-

ριβλεπόμενοι πάσας ὁδοὺς εἴ πως δυνησόμεθα μαλθάξαι καὶ τιθασσεῦσαι τὸν ἄνθρωπον, ἐξ ἅπαντος τρόπου καὶ τόπου βάλλοντα καὶ τοξεύοντα ἡμᾶς εὐσκόπως. Συνεσφαίριζε γὰρ καὶ συνεγυμνάζετο, καὶ συνελούετο, καὶ συνηρίστα, καὶ μέλλοντι κοιμᾶσθαι παρῆν Γαΐῳ, τὴν τοῦ κατακοιμιστοῦ καὶ κατ᾽ οἰκίαν ἀρχισωματοφύλακος τεταγμένος τάξιν, ὅση μηδενὶ προςῆν ἄλλῳ, ὡς μόνος ἔχειν εὐκαιρούσας καὶ σχολαζούσας ἀκοὰς αὐτοκράτορος, τῶν ἔξω διαφειμένας θορύβων εἰς ἀκρόασιν, ὧν μάλιστα ἐπόθει. Διασυρμοὶ δὲ ἦσαν ἀνακεκραμένοι κατηγορίαις, ἵνα τοῖς μὲν ἡδονὰς κινῇ, ἡμᾶς δὲ τὰ μέγιστα βλάπτῃ. Τὸ μὲν γὰρ προηγούμενον ἔργον εἶναι δοκοῦν ὁ διασυρμὸς, πάρεργον ἦν αὐτῷ — τὸ δὲ φαινόμενον πάρεργον αἱ κατηγορίαι, πρῶτον καὶ μόνον ἔργον — πάντα δὴ κάλων ἀνασείων ὡς οἱ πνεῦμα δεξιὸν κατ᾽ οἰάκων
572 ἔχοντες, ἐφέρετο πλησίστιος οὐριοδρομῶν, ἄλλας
M. ἐπ᾽ ἄλλαις συντιθεὶς καὶ συνείρων αἰτίας· τοῦ δὲ ἐνετυποῦτο ἡ διάνοια παγιώτερον, ὡς ἄληστον εἶναι τὴν τῶν ἐγκλημάτων μνήμην.

§. 28. Ἐν ἀπόροις οὖν καὶ ἐν ἀμηχάνοις ὄντες, ἐπειδὴ πάντα λίθον κινοῦντες ὑπὲρ τοῦ τὸν Ἑλικῶνα ἐξευμενίσασθαι, πάροδον οὐδεμίαν ἀνευρίσκομεν, μηδενὸς μήτε εἰπεῖν, μήτε προςελθεῖν τολμῶντος ἕνεκα τῆς ἀλαζονείας καὶ βαρύτητος, ᾗ πρὸς πάντας ἐκέχρητο· καὶ ἅμα διὰ τὸ ἀγνοεῖν εἴ τίς ἐστιν αὐτῷ πρὸς τὸ Ἰουδαίων γένος ἀλλοτρίωσις, ἀλείφοντι τὸν δεσπότην ἀεὶ καὶ συγκροτοῦντι κατὰ τοῦ ἔθνους, 1018
τὸ μὲν ἔτι πονεῖσθαι περὶ τοῦτο τὸ μέρος εἰάσαμεν, P.
τοῦ δὲ ἀναγκαιοτέρου περιειχόμεθα. Γραμματεῖον γὰρ ἔδοξεν ἀναδοῦναι Γαΐῳ κεφαλαιώδη τύπον περιέχον, ὧν τε ἐπάθομεν, καὶ ὧν τυχεῖν ἠξιοῦμεν. Ἦν δὲ σχεδὸν τοῦτο ἐπιτομή τις ἱκετείας μακροτέρας, ἣν ἐπεπόμφειμεν πρὸ ὀλίγου δι᾽ Ἀγρίππα τοῦ βασιλέως· ἐκ τύχης γὰρ ἐπεδήμησε τῇ πόλει μέλλων εἰς Συρίαν κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ βασιλείαν ἀπαι-

ρειν. Ἐλελήθειμεν δὲ ἄρα ἔτι ἀπατῶντες ἑαυτούς, καὶ γὰρ πρότερον, ὅτε εὐθὺς ἠρξάμεθα πλεῖν οἰόμενοι, πρὸς κριτὴν ἀφίξεσθαι τευξόμενοι τῶν δικαίων. Ὁ δὲ ἦν ἐχθρὸς ἄσπονδος, δελεάζων ὅσα τῷ δοκεῖν φαιδρῷ τῷ βλέμματι καὶ ἱλαρωτέραις ταῖς προςρήσεσι. Δεξιωσάμενος γὰρ ἡμᾶς ἐν τῷ πρὸς Τιβέρει πεδίῳ τὸ πρῶτον — ἔτυχε δὲ οὐκ τῶν μητρῴων ἐξιὼν κήπων — ἀντιπροςηγόρευσε, καὶ τὴν δεξιὰν χεῖρα κατέσεισεν, αἰνιττόμενος εὐμένειαν, καὶ τὸν ἐπὶ τῶν πρεσβειῶν, Ὅμιλον ὄνομα, προςπέμψας, „Αὐτὸς", ἔφη, „τῆς ὑμετέρας ὑποθέσεως ἀκούσομαι προςευκαιρήσας", ὥςτε τοὺς ἐν κύκλῳ πάντας συνήδεσθαι καθάπερ ἤδη νενικηκόσι, καὶ τῶν ἡμετέρων, ὅσοι ταῖς ἐπιβολαίοις παράγονται φαντασίαις. Ἐγὼ δὲ φρονεῖν τι δοκῶν περιττότερον καὶ δι' ἡλικίαν καὶ τὴν ἄλλην παιδείαν, εὐλαβέστερος ἤμην ἐφ' οἷς ἔχαιρον οἱ ἄλλοι. „Διὰ τί γάρ", ἔφασκον, ἀνακινῶν τὸν ἐμαυτοῦ λογισμόν, „τοσούτων ὄντων πρεσβευτῶν, σχεδὸν ἀπὸ πάσης γῆς ἀφιγμένων, ἡμῶν εἶπε τότε μόνων ἀκούσεσθαι; Τί βουλόμενος; Οὐ γὰρ ἠγνόει γε ὄντας Ἰουδαίους, οἷς ἀγαπητὸν τὸ μὴ ἐλαττοῦσθαι. Τὸ δὲ δὴ καὶ προνομίας οἴεσθαι τυγχάνειν παρ' ἀλλοεθνεῖ καὶ νέῳ καὶ αὐτεξουσίῳ δεσπότῃ μὴ καὶ μανίας ἐγγύς ἐστιν;
573 Ἀλλ' ἔοικε τῇ τῶν ἄλλων Ἀλεξανδρέων μερίδι
M. προςκεῖσθαι, ᾗ διδοὺς προνομίαν θᾶττον ὑπέσχετο δικάσειν. Ἐὰν ἄρα μὴ, τὸν ἴσον καὶ κοινὸν ἀκροατὴν ὑπερβὰς, ἀντὶ δικαστοῦ γένηται τῶν μὲν συναγωνιστὴς, ἡμῶν δὲ ἀντίπαλος".

§. 29. Ταῦτα λογιζόμενος ἐσφάδαζον, καὶ οὔτε μεθ' ἡμέραν οὔτε νύκτωρ ἠρέμουν. Ἀθυμοῦντος δέ μου καὶ τὴν ἄγνοιαν στένοντος — οὐδὲ γὰρ ἀνενεγκεῖν ἀσφαλὲς ἦν — ἕτερον κατασκήπτει βαρύτατον ἐξαπιναίως ἀπροσδόκητον κακὸν, οὐχ ἑνὶ μέρει τοῦ Ἰουδαϊκοῦ τὸν κίνδυνον ἐπάγον, ἀλλὰ συλλήβδην ἅπαντι τῷ ἔθνει". Ἀφίγμεθα μὲν γὰρ ἀπὸ Ῥώμης εἰς Δι-

καιάρχμίαν ἐπακολουθοῦντες Γαΐῳ. Κατεληλύθει δὲ ἐπὶ θάλατταν καὶ διέτριβε περὶ τὸν κόλπον, ἀμείβων τὰς ἰδίας ἐπαύλεις, πολλὰς καὶ πολυτελῶς ἠσκημένας. Φροντίζουσι δὲ ἡμῖν τῆς ὑποθέσεως — ἀεὶ γὰρ κληθήσεσθαι προσεδοκῶμεν — προσέρχεταί τις ὕφαιμον καὶ ταραχῶδες ὑποβλεπόμενος, ἄσθ- 1019
ματος μεστὸς, καὶ μικρὸν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀπαγα- P.
γών — πλησίον γὰρ ἦσάν τινες — "Ἠκούσατε", ἔφη, "τὰ καινά"; Καὶ μέλλων ἀπαγγέλλειν ἐπεσχέθη, δακρύων ἀθρόας φορᾶς ἐνεχθείσης. Καὶ πάλιν ἀρξάμενος, δεύτερον ἐπεσχέθη καὶ τρίτον. Ἅπερ ὁρῶντες ἡμεῖς, ἐπτοήμεθα καὶ παρεκαλοῦμεν "μηνῦσαι τὸ πρᾶγμα, οὗ χάριν ἐλθεῖν ἔφασκεν. Οὐ γὰρ ἕνεκα τοῦ διὰ μαρτύρων κλαίειν· εἰ δὲ ἄξια δακρύων ἐστὶ, μὴ μόνος ἀπόλαυε τῆς λύπης. Ἐθάδες γεγόναμεν ἤδη κακοπραγιῶν". Ὁ δὲ μόλις μὲν, ἀναλύζων δὲ ὅμως κεκομμένῳ τῷ πνεύματί φησιν, "Οἴχεται ἡμῶν τὸ ἱερόν! Ἀνδριάντα κολοσσιαῖον εἰσωτάτω τῶν ἀδύτων ἀνατεθῆναι Γάϊος προσέταξε Διὸς ἐπίκλησιν αὐτοῦ". Θαυμασάντων δὲ τὸ λεχθὲν καὶ πεπηγότων ὑπ' ἐκπλήξεως, καὶ μηδὲ προελθεῖν ἔτι δυναμένων — ἀχανεῖς γὰρ εἱστήκειμεν ὀλιγοδρανοῦντες καὶ καταῤῥέοντες, περὶ αὐτοῖς τῶν σωματικῶν τόνων ἐκνενευρισμένων — ἕτεροι παρῆσαν τὰς αὐτὰς φέροντες ὠδῖνας. Καὶ ἔπειτα συγκλεισάμενοι πάντες ἀθρόοι, ἰδίας ὁμοῦ καὶ κοινὰς τύχας ἐθρηνοῦμεν, καὶ οἷα ὑπέβαλεν ὁ νοῦς διεξῄειμεν — λαλίστατον γὰρ ἄνθρωπος ἀτυχῶν — ἀγωνιαζόμενοι. "Ὑπὲρ τοῦ μὴ εἰς ἅπαντας ταῖς ἐν αὐτοῖς παρανομίαις ἀφεθῆναι χειμῶνος μέσου διεπλεύσαμεν, ἀγνοοῦντες ὅσος χειμὼν ἔφεδρός ἐστιν ὁ κατὰ γῆν, ἀργαλεώτερος πολλῷ τοῦ κατὰ θάλατταν. Τοῦ μὲν γὰρ ἡ φύσις αἰτία, διακρίνουσα τοὺς ἐτησίους καιροὺς, φύσις δὲ σωτήριον. Ἐκείνους δὲ ἄνθρωπος
M. οὐδὲν φρονῶν ἀνθρώπινον, νέος καὶ νεωτεροποιὸς,
574 ἀνημμένος τὴν ἐφ' ἅπασιν ἀνυπεύθυνον ἀρχήν.

Νεότης δὲ μετ' ἐξουσίας αὐτοκρατοῦς ὁρμαῖς ἀκαθέκτοις χρωμένη, κακὸν δύσμαχον. Ἐξέσται δὲ προσελθεῖν ἢ διᾶραι τὸ στόμα περὶ προσευχῶν τῷ λυμεῶνι τοῦ παμιέρου; Δῆλον γὰρ ὡς οὐ φροντιεῖ τῶν ἀφανεστέρων καὶ τιμῆς ἐλάττονος ἠξιωμένων, ὁ τὸν περισημότατον καὶ ἐπιφανέστατον νεών, εἰς ὃν ἀνατολαὶ καὶ δύσεις ἀποβλέπουσιν ἡλίου τρόπον πανταχόσε λάμποντα καθυβρίζων. Εἰ δὲ καὶ γένοιτό τις ἄδεια προσόδου, τί χρὴ προσδοκᾶν, ἢ θάνατον ἀπαραίτητον; Ἀλλ' ἔστω, τεθνηξόμεθα. Ζωὴ γάρ τίς ἐστιν ὁ ὑπὲρ φυλακῆς νόμων εὐκλεέστατος θάνατος. Εἰ δὲ ἐκ τῆς ἡμετέρας τελευτῆς γενήσεται μηδὲν ὄφελος, οὐ μανία παραπολέσθαι, καὶ ταῦτα πρεσβεύειν δοκοῦντας, ὡς τῶν πεμψάντων μᾶλλον ἢ τῶν ὑπομενόντων εἶναι τὴν συμφοράν; Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὅσοι τὰς φύσεις μισοπονηρότατοι τῶν
ὁμοφύλων, ἀσέβειαν ἡμῶν κατηγορήσουσιν, ὡς ἐν 1020
ἐσχάτῳ κινδύνῳ τῶν ὅλων σαλευόντων ἐπιμνησθέν- P.
των ὑπὸ φιλαυτίας ἰδίων τινός. Τοῖς γὰρ μεγάλοις τὰ βραχέα, καὶ τοῖς κοινοῖς τὰ ἴδια ὑποστέλλειν ἀναγκαῖον, ὧν οἰχομένων, ἔρρει καὶ ἡ πολιτεία. Ποῦ γὰρ ὅσιον ἢ θεμιτὸν ἄλλως ἀγωνίζεσθαι, δεικνύντας ὡς ἐσμὲν Ἀλεξανδρεῖς, οἷς ὁ περὶ τῆς καθολικωτέρας πολιτείας ἐπικρέμαται κίνδυνος τῆς Ἰουδαίων; Ἅμα γὰρ τῇ τοῦ ἱεροῦ καταλύσει, δέος μὴ καὶ τὸ κοινὸν τοῦ ἔθνους ὄνομα συναφανισθῆναι κελεύσῃ ὁ νεωτεροποιὸς καὶ μεγαλουργὸς ἄνθρωπος. Ἀμφοτέρων οὖν τῶν ὑποθέσεων δι' ἃς ἐστάλημεν οἰχομένων, ἴσως φήσει τις, Τί οὖν, οὐκ ᾔδεισαν πραγματεύεσθαι τὴν μετὰ ἀσφαλείας ἐπάνοδον; Πρὸς ὃν εἴποιμι ἄν, Ἢ οὐκ ἔχεις ἀνδρὸς εὐγενοῦς πάθος γνήσιον, ἢ οὐκ ἐνετράφης, οὐδὲ ἐνησκήθης τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν. Ἐλπίδων εἰσὶ πλήρεις οἱ ὄντως εὐγενεῖς, καὶ οἱ νόμοι τοῖς ἐντυγχάνουσι μὴ χείλεσιν ἄκροις ἐλπίδας ἀγαθὰς δημιουργοῦσιν. Ἴσως ἀπόπειρα ταῦτα τῆς καθεστώσης γενεᾶς ἐστι, πῶς

ἔχει πρὸς ἀρετήν, καὶ εἰ πεπαίδευται φέρειν τὰ δει-
νὰ λογισμοῖς ἰσχυρογνώμοσιν οὐ προκαταπίπτουσα.
Τὰ μὲν οὖν ἐξ ἀνθρώπων ἅπαντα καὶ ἔῤῥει καὶ ἐῤ-
ῥέτω. Μενέτω δὲ ἐν ταῖς ψυχαῖς ἀκαθαίρετος ἡ
ἐπὶ τὸν σωτῆρα θεὸν ἐλπὶς, ὃς πολλάκις ἐξ ἀμηχά-
νων καὶ ἀπόρων περιέσωσε τὸ ἔθνος.

§. 30. Ταῦτα ἅμα μὲν ὀλοφυρόμενοι τὰς ἀπρος-
δοκήτους ἀτυχίας, ἅμα δὲ καὶ παρηγοροῦντες ἑαυτοὺς
ἐλπίδι μεταβολῆς γαληνοτέρας διέξειμεν. Μικρὸν δὲ
575 ἐπισχόντες πρὸς τοὺς ἀπαγγείλαντας, "Τί καθ' ἡ-
συχίαν", εἴπομεν, "κάθησθε, σπινθῆρας αὐτὸ μόνον
τοῖς ὠσὶν ἡμῶν ἐνιέντες, ὑφ' ὧν καιόμεθα καὶ πυρ-
πολούμεθα, δέον προσεξηγεῖσθαι καὶ τὰ κεκινηκότα
τὸν Γάϊον"; Οἱ δὲ "Τὴν μὲν ἀνωτάτω καὶ πρώτην
αἰτίαν ἴστε, ἣν καὶ πάντες ἴσασιν ἄνθρωποι. Θεὸς
βούλεται νομίζεσθαι. Ὑπείληφε δὲ μόνους Ἰουδαί-
ους μὴ πείσεσθαι, οἷς μεῖζον οὐδὲν ἂν προςτρίψαι-
το κακὸν, ἢ λυμηνάμενος τὴν τοῦ ἱεροῦ σεμνότητα.
Κατήχηται δὲ, ὅτι καὶ πάντων ἱερῶν τῶν πανταχοῦ
κάλλιστόν ἐστιν, ἐξ ἀπείρων χρόνων ἀπαύστοις καὶ
ἀφειδέσι δαπάναις ἀεὶ προςκοσμούμενον. Δύςερις δὲ
καὶ φιλόνεικος ὢν, σφετερίσασθαι τοῦτο εἰς ἑαυτὸν
διανοεῖται. Παρατέθηκται δὲ νῦν μᾶλλον ἢ πρότε-
ρον ἐξ ἐπιστολῆς, ἣν ἔπεμψε Καπίτων. Φόρων ἐκ-
λογεὺς ὁ Καπίτων ἐστὶν τῶν τῆς Ἰουδαίας· ἔχει δέ
πως πρὸς τοὺς ἐγχωρίους ἐγκότως. Πένης γὰρ
ἀφιγμένος, καὶ ἐξ ὧν νοσφίζεται καὶ παρεκλέγει ποι-
κίλον τινὰ καὶ πολὺν πλοῦτον ἠθροικὼς, εἶτα εὐλα-
βηθεὶς, μή τις αὐτοῦ γένηται κατηγορία, τέχνην 1021
ἐπενόησεν ᾗ διαβολαῖς τῶν ἀδικηθέντων διακρούσε- P.
ται τὰς αἰτίας. Ἀφορμὴν δὲ αὐτῷ δίδωσιν εἰς ὅ-
περ ἐβούλετο συντυχία τις τοιαύτη. Τὴν Ἰάμνειαν —
πόλις δέ ἐστι τῆς Ἰουδαίας ἐν ταῖς μάλιστα πολυ-
άνθρωπος — ταύτην μιγάδες οἰκοῦσιν, οἱ πλείους
μὲν Ἰουδαῖοι, ἕτεροι δέ τινες ἀλλόφυλοι παρειςφθα-
ρέντες ἀπὸ τῶν πλησιοχώρων, οἳ τοῖς τρόπον τινὰ

αὐθιγενέσιν ὄντες μέτοικοι, κακὰ καὶ πράγματα παρέχουσιν, ἀεί τι παραλύοντες τῶν πατρίων Ἰουδαίοις. Οὗτοι παρὰ τῶν ἐπιφοιτώντων ἀκούοντες, ὅση σπουδὴ κέχρηται Γάϊος περὶ τὴν ἰδίαν ἐκθέωσιν, καὶ ὡς ἀλλοτριώτατα διάκειται πρὸς ἅπαν τὸ Ἰουδαϊκὸν γένος, καιρὸν ἐπιτήδειον εἰς ἐπίθεσιν παραπεπτωκέναι νομίζοντες, αὐτοσχέδιον ἀνιστῶσι βωμὸν εὐκαιοτάτης ὕλης, πηλὸν σχηματίσαντες εἰς πλίνθους, ὑπὲρ τοῦ μόνον ἐπιβουλεύειν τοῖς συνοικοῦσιν. Ἤιδεσαν γὰρ οὐκ ἀνεξομένους καταλυομένων τῶν ἐθῶν, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Θεασάμενοι γὰρ καὶ δυσανασχετήσαντες ἐπὶ τῷ τῆς ἱερᾶς χώρας τὸ ἱεροπρεπὲς ὄντως ἀφανίζεσθαι, καθαιροῦσι συνελθόντες. Ὁ δὲ εὐθὺς ἐπὶ τὸν Καπίτωνα ἧκον, ὃς ἦν τοῦ δράματος ὅλου δημιουργός. Ἕρμαιον δὲ εὑρηκέναι νομίσας, ὅπερ ἐκ πολλῶν χρόνων ἀνεζήτει, γράφει Γαΐῳ, διαίρων τὰ πράγματα καὶ μετεωρίζων. Ὁ δὲ διαγνοὺς, πλουσιώτερον καὶ μεγαλοφρονέστερόν τι ἀντὶ τοῦ πλινθίνου βωμοῦ τοῦ κατ᾽ ἐπήρειαν ἀνασταθέν-
576 τος ἐν Ἰαμνείᾳ, κελεύει κολοσσιαῖον ἀνδριάντα ἐπί-
M. χρυσον ἐν τῷ τῆς μητροπόλεως ἱερῷ καθιδρυθῆναι, συμβούλοις χρησάμενος τοῖς ἀρίστοις καὶ σοφωτάτοις, Ἑλίκωνι τῷ εὐπατρίδῃ, δούλῳ σπερμολόγῳ, περιτρίμματι, καὶ Ἀπελλῇ τινι τραγῳδῷ, ὃς ἀκμῇ μὲν τῆς πρώτης ἡλικίας, ὥς φασιν, ἐκαπήλευσε τὴν ὥραν, ἔξωρος δὲ γενόμενος ἐπὶ τὴν σκηνὴν παρῆλθεν. Ὅσοι δὲ σκηνοβατοῦσιν ἐμπορευόμενοι θεαταῖς καὶ θεάτροις, αἰδοῦς εἰσὶ καὶ σωφροσύνης, ἀλλ᾽ οὐκ ἀναισχυντίας καὶ ἀκοσμίας ἐρασταὶ τῆς ἀνωτάτω. Διὰ ταῦτα εἰς τὴν τοῦ συμβούλου τάξιν ὁ Ἀπελλῆς παρῆλθεν, ἵνα βουλεύσηται Γάϊος, μεθ᾽ οὗ μὲν ὡς σκωπτέον μεθ᾽ οὗ δὲ ὡς ᾀστέον, ὑπερβὰς τὰς περὶ τῶν ὅλων σκέψεις, ὡς εἰρηνεύεσθαι καὶ εὐνομεῖσθαι τὰ πανταχοῦ πάντα. Ὁ μὲν οὖν Ἑλίκων σκορπιῶδες ἀνδράποδον τὸν Αἰγυπτιακὸν ἰὸν εἰς Ἰουδαίους ἤφιεν, ὁ δὲ Ἀπελλῆς τὸν ἀπὸ Ἀσκά-

λωνος· ἦν γὰρ ἐκεῖθεν. Ἀσκαλωνίταις δὲ ἀσύμβατός τις καὶ ἀκαταλλάκτος δυςμένεια πρὸς τοὺς τῆς ἱερᾶς χώρας οἰκήτορας Ἰουδαίους ἐστὶν, οὖσιν ὁμόροις". Ταῦτα ἀκούοντες ἐφ' ἑκάστου ῥήματος καὶ ὀνόματος ἐτιτρωσκόμεθα τὰς ψυχάς. Ἀλλ' οἱ μὲν καλῶν πράξεων καλοὶ σύμβουλοι μικρὸν ὕστερον τὰ ἐπίχειρα εὗρον τῆς ἀσεβείας, ὁ μὲν ὑπὸ Γαΐου σιδήρῳ δεθεὶς ἐφ' ἑτέραις αἰτίαις καὶ στρεβλούμε- 1022
νος καὶ τροχιζόμενος ἐκ περιτροπῆς, ὥςπερ ἐν ταῖς P.
περιοδιζούσαις νόσοις· ὁ δὲ Ἑλίκων ὑπὸ Κλαυδίου Γερμανικοῦ Καίσαρος ἀναιρεθεὶς, ἐφ' οἷς ἄλλοις ὁ φρενοβλαβὴς ἠδίκησεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον ἐγένετο.

§. 31. Ἡ δὲ περὶ τῆς ἀναθέσεως τοῦ ἀνδριάντος ἐπιστολὴ γράφεται, καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὡς οἷόν τε ἦν περιεσκεμμένως εἰς ἀσφάλειαν. Κελεύει γὰρ Πετρωνίῳ τῷ τῆς Συρίας ἁπάσης ὑπάρχῳ, πρὸς ὃν καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἐγεγράφει, τῆς παρ' Εὐφράτην στρατιᾶς, ἥτις διάβασιν τῶν ἑῴων βασιλέων καὶ ἐθνῶν παρεφύλαττε τὴν ἡμίσειαν ἄγειν ἐπὶ τοὺς Ἰουδαίους, τὸν ἀνδριάντα παραπέμψουσαν, οὐχ ἵνα σεμνοποιήσῃ τὴν ἀνάθεσιν, ἀλλ' ἵνα εἰ διακωλύει τις, εὐθὺς ἀπόληται. Τί λέγεις, ὦ δέσποτα; Προειληφὼς οὐκ ἀνεξομένους, ἀλλ' ὑπερασπιοῦντας τοῖς νόμοις καὶ προαποθανουμένους τῶν πατρίων πολεμοποιεῖς; Οὐ γὰρ ἔοικας δι' ἄγνοιαν ὧν εἰκὸς ἦν ἀποβήσεσθαι τοῦ περὶ τὸ ἱερὸν ἅψασθαι νεωτερισμοῦ. Προμαθὼν δὲ ἀκριβῶς τὰ μέλλοντα ὡς ἤδη
577 παρόντα, καὶ τὰ γενησόμενα, ὡς χειριούμενα, τὴν
M. στρατιὰν προςάγειν προςέταξας, ἵνα θυσίαις ἐναγέσι πρώταις καθιερωθῇ τὸ ἀφίδρυμα, σφαγαῖς ἀθλίων ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν. Ὁ μὲν οὖν Πετρώνιος τὰ ἐπισταλέντα διαναγνοὺς ἐν ἀμηχάνοις ἦν, οὔτε ἐναντιοῦσθαι δυνάμενος διὰ φόβον — ᾔδει γὰρ ἀφόρητον οὐ μόνον κατὰ τῶν τὰ κελευσθέντα μὴ πραξάντων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν μὴ εὐθύς — οὔτε ἐγ-

χωρεῖν εὐμαρῶς. Ἤιδει γὰρ ἀνθ' ἑνὸς θανάτου μυ-
ρίους ἂν εἴπερ δυνατὸν ἦν ἐθελήσαντας ὑπομεῖναι
μᾶλλον, ἢ περιιδεῖν τι τῶν ἀπειρημένων δρώμενον.
Ἅπαντες γὰρ ἄνθρωποι φυλακταὶ τῶν ἰδίων ἐθῶν
εἰσιν, διαφερόντως δὲ τὸ Ἰουδαῖον ἔθνος. Θεόχρη-
στα γὰρ λόγια τοὺς νόμους εἶναι ὑπολαμβάνον-
τες, καὶ τοῦτο ἐκ πρώτης ἡλικίας τὸ μάθημα παι-
δευθέντες, ἐν ταῖς ψυχαῖς ἀγαλματοφοροῦσι τὰς
τῶν διατεταγμένων εἰκόνας. Εἶτα ἐναργεῖς τύπους
καὶ μορφὰς αὐτῶν καθορῶντες ἀεί, τοῖς λογι-
σμοῖς αὐτῶν τεθήπασι, καὶ τοὺς μὲν τιμητικῶς
ἔχοντας ἀλλοφύλους αὐτῶν, οὐχ ἧττον τῶν ἰδίων
ἀποδέχονται πολιτῶν. Τοῖς δὲ ἤδη καθαιροῦσιν ἢ
χλευάζουσιν ὡς πολεμιωτάτοις ἀπέχθονται, καὶ πε-
φρίκασι μὲν ἕκαστον τῶν διηγορευμένων οὕτως, ὡς
ἅπασαν τὴν παρ' ἀνθρώποις εἴτε εὐτυχίαν, εἴτε εὐ-
δαιμονίαν χρὴ καλεῖν, μηδέποτ' ἂν ὑπὲρ παραβά-
σεως καὶ τοῦ τυχόντος ἂν ὑπαλλάξασθαι. Περιττο-
τέρα δὲ καὶ ἐξαίρετός ἐστιν αὐτοῖς ἅπασιν ἡ περὶ
τὸ ἱερὸν σπουδή. Τεκμήριον δὲ μέγιστον, θάνατος
ἀπαραίτητος ὥρισται κατὰ τῶν εἰς τοὺς ἐντὸς περι-
βόλους παρελθόντων — δέχονται γὰρ εἰς τοὺς 1023
ἐξωτέρω τοὺς πανταχόθεν πάντας — τῶν οὐχ ὁμο- P.
εθνῶν. Εἰς δὴ ταῦτα ἀφορῶν ὁ Πετρώνιος βρα-
δὺς ἦν ἐγχειρητής, ὅσον τόλμημα μεγαλουργεῖται
σκεπτόμενος, καὶ συγκαλέσας ὡς ἐν συνεδρίῳ τοὺς
τῆς ψυχῆς ἅπαντας λογισμούς, τὴν ἑκάστου γνώμην
διηρεύνα, καὶ πάντας εὕρισκεν ὁμογνωμονοῦντας πε-
ρὶ τοῦ μηδὲν κινεῖν τῶν ἐξ ἀρχῆς καθωσιωμέ-
νων. Πρῶτον, διὰ τὸ φύσει δίκαιον καὶ εὐσεβές,
ἔπειτα διὰ τὸν ἐπικρεμάμενον κίνδυνον, οὐκ ἐκ
θεοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπηρεαζομένων. Ἔννοιά
τε αὐτὸν εἰσῄει τοῦ ἔθνους, ὅσον ἐστὶν ἐν πολυαν-
θρωπίᾳ, ὅπερ οὐκ ἐξεδέξατο καθάπερ τῶν ἄλλων
ἕκαστον μιᾶς χώρας τῆς ἀποκεκληρωμένης αὐτῷ μό-
νῳ περίβολος, ἀλλ' ὀλίγου δέω φάναι πᾶσα ἡ οἰ-

-ρούμενον. Κέχυται γὰρ ἀνά τε τὰς ἠπείρους καὶ
νήσους ἁπάσας, ὡς τῶν αὐθιγενῶν μὴ πολλῷ τινι
δοκεῖν ἐλαττοῦσθαι. Τοσαύτας μυριάδας ἐφέλκεσθαι
πολεμίων ἆρ' οὐ σφαλερώτατον; Ἀλλὰ μή ποτε γέ-
νοιτο συμφρονήσαντας τοὺς ἑκασταχοῦ πρὸς ἄμυναν
ἐλθεῖν; Ἄμαχόν τι συμβήσεται χρῆμα, δίχα τοῦ
578 καὶ τοὺς τὴν Ἰουδαίαν κατοικοῦντας ἀπείρους τε
εἶναι τὸ πλῆθος, καὶ τὰ σώματα γενναιοτάτους καὶ
τὰς ψυχὰς εὐτολμοτάτους, καὶ προαποθνήσκειν αἱ-
ρουμένους τῶν πατρίων ὑπὸ φρονήματος, ὡς μὲν
ἔνιοι τῶν διαβαλλόντων εἴποιεν ἂν βαρβαρικοῦ, ὡς
δὲ ἔχει τὸ ἀληθὲς, ἐλευθερίου καὶ εὐγενοῦς. Ἐφό-
βουν δὲ αὐτὸν καὶ αἱ πέραν Εὐφράτου δυνάμεις·
ᾔδει γὰρ Βαβυλῶνα καὶ πολλὰς ἄλλας τῶν σατρα-
πειῶν ὑπὸ Ἰουδαίων κατεχομένας οὐκ ἀκοῇ μόνον
ἀλλὰ καὶ πείρᾳ. Καθ' ἕκαστον γὰρ ἐνιαυτὸν ἱερο-
πομποὶ στέλλονται χρυσὸν καὶ ἄργυρον πλεῖστον κο-
μίζοντες εἰς τὸ ἱερὸν, τὸν ἀθροισθέντα ἐκ τῶν ἀπ-
αρχῶν, δυσβάτους καὶ ἀτριβεῖς καὶ ἀνηνύτους ὁδοὺς
περαιούμενοι, ἃς λεωφόρους εἶναι νομίζουσιν, ὅτι
πρὸς εὐσέβειαν ἄγειν δοκοῦσι. Περιδεὴς οὖν ὡς
εἰκὸς ἦν μὴ πυθόμενοι τὴν καινουργουμένην ἀνάθε-
σιν, ἐπιφοιτήσωσιν ἐξαίφνης καὶ περίσχωσιν, οἱ μὲν
ἔνθεν οἱ δὲ ἔνθεν, κύκλος γενόμενοι, καὶ συνάψαν-
τες ἀλλήλοις, τοὺς ἐναποληφθέντας μέσους δεινὰ
ἐργάσωνται. Τοιούτοις μὲν λογισμοῖς χρώμενος ἀπώ-
κνει. Πάλιν δὲ ὑπὸ τῶν ἐναντίων ἀνθείλκετο, "Δε-
σπότου", λέγων, "ἡ πρόσταξίς ἐστι καὶ νέου, καὶ
ὅ τι ἂν βουληθῇ, τοῦτο συμφέρον κρίνοντος, καὶ
τὸ γνωσθὲν ἅπαξ ἐπιτελεσθῆναι κἂν ἀλυσιτελέ-
στατον ᾖ, καὶ φιλονεικίας καὶ ἀλαζονείας γέμον, ὅς
γε καὶ ὑπερπηδήσας τὸν ἄνθρωπον, ἐν θεοῖς ἤδη
γράφει ἑαυτόν. Ἐπικρέμαται δή μοι κίνδυνος ὁ 1024
περὶ ψυχῆς καὶ ἐναντιωθέντι καὶ εἴξαντι. Ἀλλ' εἴ- P.
ξαντι μὲν μετὰ πολέμου, καὶ τάχα ἀμφίβολος καὶ
οὐ πάντως ἀποβησόμενος· ἐναντιωθέντι δὲ, ἀπαραί-

νητος καὶ ὁμολογούμενος ἐκ Γαΐου". — Συνελάμβανον δὲ τῇ γνώμῃ ταύτῃ πολλοὶ τῶν συνδιεπόντων τὰ κατὰ Συρίαν αὐτῷ Ῥωμαίων, εἰδότες ὅτι καὶ ἐπ' αὐτοὺς πρώτους αἱ ἀπὸ Γαΐου χωρήσουσιν ὀργαὶ καὶ τιμωρίαι, ὡς συναιτίους τοῦ τὸ κελευσθὲν μὴ γενέσθαι. Παρέσχε δὲ εἰς ἀκριβεστέραν σκέψιν ἀναχώρησιν ἡ κατασκευὴ τοῦ ἀνδριάντος. Οὔτε γὰρ ἀπὸ τῆς Ῥώμης διεπέμψαντο — θεοῦ μοι προνοίᾳ δοκῶ, τὴν χεῖρα τῶν ἀδικουμένων ἀφανῶς ὑπερέχοντος — οὔτε τῶν κατὰ Συρίαν, ὅς τις ἂν ἄριστος εἶναι δοκιμασθῇ, μετακομίζειν προςέταξεν, ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ τάχει τῆς παρανομίας ταχὺς ἐξήφθη ὁ πόλεμος. Καιρὸν οὖν σχὼν εἰς τὴν τοῦ συμφέροντος
579 διάσκεψιν — τὰ γὰρ αἰφνίδια καὶ μεγάλα ὅταν
M. ἀθρόα προςπέσῃ καταπλήττει τὸν λογισμόν — προστάττει τὴν κατασκευὴν ἔν τινι τῶν ὁμόρων ποιεῖσθαι. Μεταπεμψάμενος οὖν ὁ Πετρώνιος δημιουργοὺς τῶν ἐν Φοινίκῃ τοὺς φρονιμωτάτους, δίδωσι τὴν ὕλην. Οἱ δὲ ἐν Σιδῶνι εἰργάζοντο. Μεταπέμπεται δὲ καὶ τοὺς ἐν τέλει τῶν Ἰουδαίων ἱερεῖς τε καὶ ἄρχοντας ἅμα μὲν δηλώσων τὰ ἀπὸ Γαΐου, ἅμα δὲ καὶ συμβουλεύσων ἀνέχεσθαι τῶν ὑπὸ τοῦ δεσπότου προςταττομένων, καὶ τὰ δεινὰ πρὸ ὀφθαλμῶν λαμβάνειν. Εὐτρεπεῖς γὰρ εἶναι τῶν κατὰ Συρίαν στρατιωτικῶν δυνάμεων τὰς μαχιμωτέρας, αἳ πᾶσαν τὴν χώραν καταστορέσουσι νεκρῶν. Ὤιετο γὰρ, εἰ προμαλάξειε τούτους, δυνήσεσθαι δι' αὐτῶν καὶ τὴν ἄλλην πληθὺν ἅπασαν ἀναδιδάξειν, μὴ ἐναντιοῦσθαι. Γνώμης δὲ ὡς εἰκὸς διημάρτανε. Πληχθέντας γάρ φασιν ὑπὸ τῶν πρώτων ῥημάτων, εὐθὺς αὐτοὺς ἀληθοῦς κακοῦ διηγήσει καταπλαγῆναι, καὶ ἀχανεῖς γενομένους φοράν τινα δακρύων ὥςπερ ἀπὸ πηγῶν ἀθρόαν ἐκχεῖν, τὰ γένεια καὶ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς τίλλοντας καὶ τοιαῦτα ἐπιλέγοντας, "Πολλὰ εἰςηνέγκαμεν εἰς εὐγήρων βίον οἱ λίαν εὐτυχεῖς, ἵνα ὃ μηδεὶς πώποτε εἶδε τῶν προγόνων ἡμεῖς θεασώμεθα.

Τίσιν ὀφθαλμοῖς; Ἐκκοπήσονται πρότερον μετὰ
τῆς ἀθλίας ψυχῆς καὶ τῆς ἐπωδύνου ζωῆς, ἢ τοι-
οῦτον ὄψονται κακὸν, ἀθέατον θέαν, ἣν οὔτε ἀκοῦ-
σαι θέμις, οὔτε νοῆσαι".

§. 32. Καὶ οἱ μὲν τοιαῦτα ὠλοφύροντο. Πυ-
θόμενοι δὲ οἱ κατὰ τὴν ἱερόπολιν καὶ τὴν ἄλλην
χώραν τὸ κινούμενον, ὥςπερ ἀφ' ἑνὸς συνθήματος
συνταξάμενοι, τοῦ κοινοῦ πάθους τὸ σύνθημα δόν-
τος, ἐξεληλύθεισαν ἀθρόοι, καὶ κενὰς τὰς πόλεις
καὶ κώμας καὶ οἰκίας ἀπολιπόντες, μιᾷ ῥύμῃ συνέ-
τεινον εἰς Φοινίκην. Ἐκεῖ γὰρ ὢν ἐτύγχανεν ὁ Πε-
τρώνιος. Ἰδόντες δὲ τῶν Πετρωνίου τινὲς ὄχλον 1025
ἀμύθητον φερόμενον, ἐβοηδρόμουν ἀπαγγέλλοντες P.
ἵνα φυλάττηται, πόλεμον προςδοκήσαντες. Ἔτι δὲ
διηγουμένων ὁ μὲν ἀφρούρητος ἦν, ἡ δὲ τῶν Ἰου-
δαίων πληθὺς ἐξαπιναίως ὥςπερ νέφος ἐπιστᾶσα,
πᾶσαν Φοινίκην ἐπέσχε, κατάπληξιν τοῖς οὐκ εἰδέ-
σι τὴν τοῦ ἔθνους πολυανθρωπίαν ἐργασαμένη. Καὶ
βοὴ μὲν τοσαύτη τὸ πρῶτον ἤρθη μετὰ κλαυθμῶν
καὶ στερνοτυπιῶν, ὡς ἂν μηδὲ τὰς ἀκοὰς τῶν παρ-
όντων χωρεῖν τὸ μέγεθος. Οὐδὲ γὰρ ἐπαύσατο παυ-
σαμένων, ἀλλ' ἡσυχασάντων ἔτι συνήχει. Ἔπειτα
πρόςοδοι καὶ δεήσεις, οἵας ὁ καιρὸς ὑπέβαλλε. Δι-
δάσκαλοι γὰρ τοῦ παρόντος αὐταὶ αἱ συμφοραί. Εἰς
τάξεις δὲ ἓξ διενεμήθησαν, πρεσβυτῶν, νέων, παί-
δων, πάλιν ἐν μέρει πρεσβυτίδων, γυναικῶν τῶν ἐν
ἡλικίᾳ, παρθένων. Ἐπεὶ δὲ ὁ Πετρώνιος ἐξ ἀπό-
580 πτου κατεφάνη, πᾶσαι αἱ τάξεις καθάπερ κελευ-
M. σθεῖσαι προςπίπτουσιν εἰς ἔδαφος, ὀλολυγὴν θρηνώ-
δη τινὰ μεθ' ἱκετηριῶν ἀφιεῖσαι. Παραινέσαντος δὲ
ἀνίστασθαι καὶ προςελθεῖν ἐγγυτέρω, μόλις ἀνίσταν-
το, καὶ καταχεόμενοι πολλὴν κόνιν καὶ ῥεόμενοι δα-
κρύοις, τὰς χεῖρας ἀμφοτέρας εἰς τὸ ὀπίσω περια-
γάγοντες τρόπον ἐξηγκωνισμένων προςῄεσαν. Εἶτα
ἡ γερουσία καταστᾶσα τοιάδε ἔλεξεν· "Ἄοπλοί ἐσμεν,
ὡς ὁρᾷς, παραγενομένους δὲ αἰτιῶνταί τινες ὡς

πολεμίους. Ἃ δὲ ἡ φύσις ἑκάστῳ προςένειμεν
ἀμυντήρια μέρη, χεῖρας, ἀπεστρόφαμεν, ἔνθα μη-
δὲν ἐργάσασθαι δύνανται, παρέχοντες αὐτῶν τὰ σώ-
ματα πρὸς εὐσκόπους τοῖς θέλουσιν ἀποκτεῖναι βο-
λάς. Γυναῖκας καὶ τέκνα καὶ γενεὰς ἐπηγαγόμεθά
σοι καὶ διὰ σοῦ προςπεσούμεθα Γαΐῳ, μηδένα οἴ-
κοι καταλιπόντες, ἵνα ἢ περισώσητε πάντας, ἢ πάν-
τας πανωλεθρίᾳ διαφθείρητε. Πετρώνιε, καὶ τὰς
φύσεις ἐσμὲν εἰρηνικοὶ, καὶ τὴν προαίρεσιν, καὶ αἱ
διὰ παιδοτροφίαν φιλεργίαι τοῦτο ἡμᾶς ἐξ ἀρχῆς
ἐπαίδευσαν τὸ ἐπιτήδευμα. Γαΐῳ παραλαβόντι τὴν
ἡγεμονίαν πρῶτοι τῶν κατὰ Συρίαν ἁπάντων ἡμεῖς
συνήσθημεν, Οὐϊτελλίου τότε, παρ᾽ οὗ διεδέξω τὴν
ἐπιτροπὴν, ἐν τῇ πόλει διατρίβοντος, ᾧ τὰ περὶ
τούτων ἐκομίσθη γράμματα, καὶ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας
πόλεως εὐαγγελιουμένη πρὸς τὰς ἄλλας ἔδραμεν ἡ
φήμη. Πρῶτον τὸ ἡμέτερον ἱερὸν ἐδέξατο τὰς
ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς Γαΐου θυσίας, ἵνα πρῶτον ἢ καὶ
μόνον ἀφαιρεθῇ τῆς θρησκείας τὸ πάτριον; Ἐξι-
στάμεθα τῶν πόλεων, παραχωροῦμεν τῶν οἰκιῶν καὶ
κτημάτων, ἔπιπλα καὶ κτήματα καὶ κειμήλια καὶ τὴν
ἄλλην ἅπασαν λείαν εἰςοίσομεν ἑκόντες. Λαμβάνειν,
οὐ διδόναι ταῦτα νομιοῦμεν. Ἓν ἀντὶ πάντων αἰ-
τούμεθα, μηδὲν ἐν τῷ ἱερῷ γενέσθαι νεώτερον, ἀλ-
λὰ φυλαχθῆναι τοιοῦτον, οἷον παρὰ τῶν πάππων
καὶ προγόνων παρελάβομεν. Εἰ δὲ μὴ πείθομεν, 1026
παραδίδομεν ἑαυτοὺς εἰς ἀπώλειαν, ἵνα μὴ ζῶντες P.
ἐπίδωμεν θανάτου χεῖρον κακόν. Πυνθανόμεθα πε-
ζὰς καὶ ἱππικὰς δυνάμεις ηὐτρεπίσθαι καθ᾽ ἡμῶν,
εἰ πρὸς τὴν ἀνάθεσιν ἀντιβαίημεν, οὐδεὶς οὕτω μέ-
μηνεν, ὡς δοῦλος ὢν ἐναντιοῦσθαι δεσπότῃ. Παρ-
έχομεν ἐν ἑτοίμῳ τὰς σφαγὰς ἄσμενοι, κτεινέτωσαν,
ἱερευέτωσαν, κρεωνομείτωσαν ἀμαχεὶ καὶ ἀναιμωτὶ,
πάντα ὅσα κεκρατηκότων ἔργα δράτωσαν. Τίς δὲ
581 χρεία στρατιᾶς; Αὐτοὶ κατάρξομεν τῶν θυμάτων
M. οἱ καλοὶ ἱερεῖς, παραστησόμενοι τῷ ἱερῷ γυναῖκας

οἱ γυναικοκτόνοι, ἀδελφοὺς καὶ ἀδελφὰς οἱ ἀδελφοκτόνοι, κούρους καὶ κόρας τὴν ἄκακον ἡλικίαν οἱ παιδοφόνται. Τραγικῶν ὀνομάτων δεῖ τοῖς τὰς τραγικὰς συμφορὰς ὑπομένουσιν. Εἶτ' ἐν μέσοις στάντες καὶ λουσάμενοι τῷ συγγενικῷ αἵματι — τοιαῦτα γὰρ τὰ λουτρὰ τοῖς εἰς ᾅδου φαιδρυνομένοις — ἀνακερασόμεθα τὸ ἴδιον ἐπικατασφάξαντες αὐτούς. Ἀποθανόντων τὸ ἐπίταγμα γινέσθω, ‘μέμψαιτ' ἂν οὐδὲ θεὸς ἡμᾶς, ἀμφοτέρων στοχαζομένους, καὶ τῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα εὐλαβείας, καὶ τῆς πρὸς τοὺς καθωσιωμένους νόμους ἀποδοχῆς’. Γενήσεται δὲ τοῦτο, ἐὰν ὑπεκστῶμεν ἀβιώτου βίου καταφρονήσαντες. Ἀκοὴν ἐδεξάμεθα παλαιοτάτην ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα λογίων παραδοθεῖσαν, οἳ τὴν τῆς Γοργόνος κεφαλὴν τοσαύτην ἔχειν δύναμιν ὡμολόγουν, ὥς τε τοὺς προσιδόντας εὐθὺς λίθους καὶ πέτρους γίνεσθαι. Τοῦτο μύθου μὲν πλάσμα ἔοικεν εἶναι, τὸ δὲ ἀληθὲς αἱ μεγάλαι καὶ ἀβούλητοι καὶ μέγισται συντυχίαι ἐπιφέρουσιν. Ὀργαὶ δεσπότου θάνατον ἀπεργάζονται, ἢ παραπλήσιόν τι θανάτῳ. Νομίζεις, ὃ μήποτε γένοιτο, παραπεμπόμενον εἰ θεάσαντό τινες τῶν ἡμετέρων εἰς τὸ ἱερὸν τὸν ἀνδριάντα, οὐκ ἂν εἰς πέτρον μεταβαλεῖν; Παγέντων μὲν αὐτοῖς τῶν ἄρθρων, παγέντων δὲ τῶν ὀφθαλμῶν, ὡς μηδὲ κινηθῆναι δυνάσθαι, ὅλου δὲ τοῦ σώματος τὰς φυσικὰς κινήσεις μεταβαλόντος καθ' ἕκαστον τῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ μερῶν αὐτοῦ; Τελευταίαν δέησιν, ὦ Πετρώνιε, ποιησώμεθα δικαιοτάτην. Οὐ φαμὲν μὴ δεῖν τὰ κελευσθέντα δρᾶν, ἀλλ' ἀναχώρησιν αἰτούμεθα προσικετεύοντες, ἵνα πρεσβείαν ἑλόμενοι πέμψωμεν τὴν ἐντευξομένην τῷ δεσπότῃ. Τάχα τῷ που πρεσβευσάμενοι πείσομεν, ἢ περὶ θεοῦ τιμῆς πως διεξελθόντες, ἢ περὶ νομίμων ἀκαθαιρέτων φυλακῆς, ἢ περὶ τοῦ μὴ πάντων, καὶ τῶν ἐν ἐσχατιαῖς ἐθνῶν, οἷς τετήρηται τὰ πάτρια, ἔλαττον ἐνέγκασθαι, ἢ περὶ ὧν πάππος αὐτοῦ καὶ πρόπαπ-

πος ἔγνωσαν, ἐπισφαγιζόμενοι τὰ ἡμέτερα ἔθη μετὰ
πάσης ἐπιμελείας. Ἴσως ταῦτα ἀκούων ἔσται μα-
λακώτερος. Οὐκ ἐν ὁμοίῳ μένουσιν αἱ γνῶμαι τῶν 1027
μεγάλων. Αἱ δὲ σὺν ὀργῇ καὶ τάχιστα κάμνουσι. P.
Διαβεβλήμεθα, τὰς διαβολὰς ἐπίτρεψον ἰάσασθαι.
Ἀκρίτους καταγνωσθῆναι χαλεπόν. Ἂν δὲ μὴ πεί-
582 σωμεν, τί λοιπὸν ἐμποδών ἐστιν, ἢ ταῦτα ἃ καὶ νῦν
M. διανοῇ πράττειν; Ἕως οὗ πεπρεσβεύμεθα, μὴ ἀποκό-
ψῃς τὰς ἀμείνους ἐλπίδας μυριάδων τοσούτων, αἷς
οὐχ ὑπὲρ κέρδους, ἀλλ' ὑπὲρ εὐσεβείας ἐστὶν ἡ σπουδή.
Καί τοί γε ἡμάρτομεν τοῦτο εἰπόντες. Τί γὰρ ἂν
εἴη κέρδος λυσιτελέστερον ὁσιότητος ἀνθρώποις";

§. 33. Ταῦτα δὲ διεξῄεσαν ὑπ' ἀγωνίας καὶ περιπαθήσεως ἄσθματι πολλῷ, κεκομμένῳ τῷ πνεύματι. Ῥεόμενοι γὰρ κατὰ μελῶν ἁπάντων ἱδρῶτι, μετὰ φορᾶς ἀπαύστων δακρύων, ὡς ἤδη συναλγεῖν τοὺς ἀκούοντας καὶ τὸν Πετρώνιον. Ἔστι γὰρ καὶ τὴν φύσιν εὐμενὴς καὶ ἥμερος ὑπὸ τῶν λεχθέντων καὶ δρωμένων συνηρπᾶσθαι. Ἐδόκει γὰρ αὐτῷ καὶ τὰ λεγόμενα εἶναι δικαιότατα, καὶ οἰκτρά τις ἡ τῶν δρωμένων περιπάθησις. Ἐπεξαναστὰς δὲ μετὰ τῶν συνέδρων ἐβουλεύετο τὰ πρακτέα, καὶ ἑώρα τοὺς μὲν πρὸ μικροῦ παντάπασιν ἐναντιουμένους ἐπαμφοτερίζοντας, τοὺς δ' ἐνδοιαστὰς ἐπιῤῥέποντας ἤδη τῷ πλείονι μέρει πρὸς ἔλεον, ἐφ' οἷς ἥδετο. Καί τοι τὴν φύσιν εἰδὼς τοῦ προεστῶτος, καὶ ὡς εἴη ἀπαραίτητος ὀργὴν, ἀλλ' εἶχέ τινα καὶ αὐτὸς ὡς ἔοικεν ἐναύσματα τῆς Ἰουδαϊκῆς φιλοσοφίας ἅμα καὶ εὐσεβείας, εἴγε καὶ πάλαι προμαθὼν ἕνεκα τῆς περὶ παιδείαν σπουδῆς, εἴτε καὶ ἀφ' οὗ τῶν χωρῶν ἐπετρόπευσεν, ἐν οἷς Ἰουδαῖοι καθ' ἑκάστην πόλιν εἰσὶ παμπληθεῖς Ἀσίας τε καὶ Συρίας, εἴτε καὶ τὴν ψυχὴν οὕτω διατεθεὶς, αὐτηκόῳ καὶ αὐτοκελεύστῳ καὶ αὐτομαθεῖ τινι πρὸς τὰ σπουδῆς ἄξια φύσει. Τοῖς δὲ ἀγαθοῖς ἀγαθὰς ὑπηχεῖν ἔοικε γνώμας ὁ θεὸς, δι' ὧν ὠφελοῦντες ὠφεληθήσονται· ὅπερ καὶ

ἐκείνῳ συνέβη. Τίνες οὖν ἦσαν αἱ γνῶμαι; "Μὴ κατεπείγειν τοὺς δημιουργούς, ἀλλ' ἀναπείθειν εὖ τετεχνιτευμένον ἀπεργάσασθαι τὸν ἀνδριάντα, στοχαζομένους, καθ' ὅσον ἂν οἷόν τε ᾖ, μὴ ἀπολειφθῆναι τῶν διωνομασμένων ἀρχετύπων εἰς πλείονος χρόνου μῆκος· ἐπειδὴ τὰ μὲν αὐτοσχέδια φιλεῖ πως ἐπιτέμνεσθαι, τὰ δὲ σὺν πόνῳ καὶ ἐπιστήμῃ μῆκος χρόνων ἐπιζητεῖν. Ἣν δ' ᾐτήσαντο πρεσβείαν, οὐκ ἐπιτρέπειν· ἀσφαλὲς γὰρ οὐκ εἶναι. Τοῖς βουλομένοις, ἐπὶ τὸν πάντων ἡγεμόνα καὶ δεσπότην ἐκκαλεῖσθαι τὰ πράγματα, μὴ ἐναντιοῦσθαι· τῷ πλήθει, μήτε ὁμολογεῖν, μήτε ἀρνεῖσθαι· ἑκάτερον γὰρ φέ-
683 ρειν κίνδυνον. Ἐπιστέλλειν Γαΐῳ, μηδὲ μὲν τῶν
M. Ἰουδαίων κατηγοροῦντα, μὴ δηλοῦντα δὲ ἐπ' ἀληθείᾳ τὰς ἱκετείας καὶ ἀντιβολίας αὐτῶν, καὶ τῆς περὶ τὴν ἀνάθεσιν βραδυτῆτος αἰτιᾶσθαι, τὸ μέν τι τὴν κατασκευὴν χρόνου μεμετρημένου δεομένην, 1028
τὸ δέ τι καὶ τὸν καιρὸν διδόντα μεγάλας ἀφορμὰς P.
εἰς ἀναβολὰς εὐλόγους, αἷς συναινέσειν οὐκ ἴσως, ἀλλ' ἀναγκαίως καὶ αὐτὸν Γάϊον. Ἐν ἀκμῇ μὲν γὰρ τὸν τοῦ σίτου καρπὸν εἶναι, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα σπαρτά. Δεδιέναι δὲ μὴ κατὰ ἀπόγνωσιν τῶν πατρίων ἄνθρωποι καὶ τοῦ ζῆν καταφρονοῦντες ἢ δῃώσωσι τὰς ἀρούρας, ἢ ἐμπρήσωσι τὴν σταχυηφόρον, ὀρείνην καὶ πεδιάδα, φυλακῆς δὲ χρῄζειν εἰς ἐπιμελεστέραν τῶν καρπῶν συγκομιδὴν, οὐ μόνον τῶν σπειρομένων, ἀλλὰ καὶ ὧν ἡ δενδροφόρος παρέχει. Διέγνωκε μὲν γὰρ, ὡς λόγος, πλεῖν εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὴν πρὸς Αἰγύπτῳ. Πελάγει δὲ οὐκ ἀξιώσει τοσοῦτος ἡγεμὼν διά τε τοὺς κινδύνους καὶ διὰ τὸ πλῆθος τοῦ παραπέμποντος στόλου, καὶ ἅμα διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ σώματος, ἃ δὴ πάντα γίνεται ῥᾳδίως τὸν δι' Ἀσίας καὶ Συρίας κύκλον περαιουμένῳ. Δυνήσεται γὰρ καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ πλεῖν καὶ ἀποβαίνειν, καὶ μάλιστα τὰς πλείστας ναῦς ἐπαγόμενος μακρὰς, ἀλλ' οὐχ ὁλκάδας, αἷς ὁ

παρὰ γῆν πλοῦς ἀνυσιμώτερος, ὡς ταῖς φορτίσι διὰ πελάγους ἐστίν. Ἀναγκαῖον οὖν καὶ χιλὸν κτηνέσι καὶ τροφὰς ἀφθόνους ἐν ἁπάσαις ταῖς Συριακαῖς πόλεσιν ηὐτρεπίσθαι, καὶ μάλιστα ταῖς παράλοις. Ἀφίξεται γὰρ παμπληθὴς ὄχλος καὶ διὰ γῆς καὶ διὰ θαλάττης, οὐ μόνον ἀπ᾽ αὐτῆς Ῥώμης καὶ Ἰταλίας ἀναστὰς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἑξῆς ἄχρι Συρίας ἐπικρατειῶν ἐπηκολουθηκὼς, ὁ μὲν τῶν ἐν τέλει, ὁ δὲ καὶ στρατιωτικὸς, ἱππέων, πεζῶν, τῶν ἐν ταῖς ναυσὶν, ὁ καὶ οἰκετικὸς, οὐκ ἀποδέων τοῦ στρατιωτικοῦ. Δεῖ δὲ χορηγιῶν οὐ πρὸς τὰ ἀναγκαῖα συμμεμετρημένων αὐτῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς περιττὴν δαψίλειαν, ἣν ἐπιζητεῖ Γάϊος. Τούτοις ἐὰν ἐντύχῃ τοῖς γράμμασιν, ἴσως πρὸς τῷ μὴ δυσχερᾶναι, καὶ τῆς προνοίας ἡμᾶς ἀποδέξεται, ὡς ποιησαμένους τὴν ὑπέρθεσιν, οὐ χάριτι τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ᾽ ἕνεκα τῆς τῶν καρπῶν συγκομιδῆς.

§. 34. Ἀποδεξαμένων δὲ τὴν ἐπίνοιαν τῶν συνέδρων, κελεύει γράφεσθαι τὰς ἐπιστολὰς, καὶ ἐχειροτόνει τοὺς διακομιοῦντας ἄνδρας εὐζώνους, ἐθάδας δὲ καὶ τῶν κατὰ τὰς ὁδοιπορίας ἐπιτομιῶν. Καὶ οἱ μὲν ἥκοντες ἀνέδοσαν τὰς ἐπιστολάς. Ὁ
584 δ᾽ ἔτι μὲν ἀναγινώσκων διῴδει, καὶ μεστὸς ἦν ὀρ-
M. γῆς ἐφ᾽ ἑκάστῳ σημειούμενος. Ὡς δὲ ἐπαύσατο, συνεκρότει τὰς χεῖρας, „Εὖ, Πετρώνιε", φάσκων, „οὐκ ἔμαθες ἀκούειν αὐτοκράτορος. Αἱ ἐπάλληλοί σε ἀρχαὶ πεφυσήκασιν. Ἄχρι τοῦ παρόντος οὐδὲ ἀκοῇ γνωρίζειν μοι δοκεῖς Γάϊον. Οὐκ εἰς μακρὰν αὐτοῦ πεῖραν ἕξεις. Μέλει μὲν γάρ σοι τῶν Ἰουδαϊκῶν νομίμων, ἐχθίστου μοι ἔθνους, ἀλογεῖς δὲ τῶν ἄρχοντος ἡγεμονικῶν προστάξεων. Ἐφοβήθης τὸ πλῆθος. Εἶτα οὐ παρῆσαν αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις, ἃς δέδιεν ἔθνη τὰ ἑῷα καὶ ἡγεμόνες αὐ- 1029
τῶν Παρθυαῖοι; Ἀλλ᾽ ἠλέησας, εἶτα οἴκτῳ μᾶλ- P.
λον ἐνέδωκας ἢ Γαΐῳ. Προφασίζου νῦν ἄμητον, τὸν ἀπροφάσιστον οὐκ εἰς μακρὰν ἐνδεξόμενος αὐ-

τὸς τῇ κεφαλῇ. Συγκομιδὴν αἰτιῶ καρπῶν, καὶ τὰς εἰς τὴν ἡμετέραν ἄφιξιν παρασκευάς. Εἰ γὰρ ἀφορία παντελὴς ἐπέσχε τὴν Ἰουδαίαν, οὐκ ἦσαν αἱ πλησιόχωροι τοσαῦται καὶ οὕτως εὐδαίμονες ἱκαναὶ χορηγεῖν τὰ ἐπιτήδεια, καὶ τὴν μιᾶς ἔνδειαν ἀναπληρῶσαι; Ἀλλὰ τί προανίσταμαι τῶν χειρῶν; Τί δέ μου τῆς γνώμης προαισθάνονταί τινες; Ὁ μέλλων τὰ ἐπίχειρα καρποῦσθαι, γινωσκέτω πρῶτος ἐξ ὧν ἂν πάθῃ. Παύομαι λέγων· φρονῶν δὲ οὐ παύσομαι". Καὶ μικρὸν ὅσον ἐπισχὼν, τινὶ τῶν πρὸς ταῖς ἐπιστολαῖς ὑπέβαλε τὰς πρὸς Πετρώνιον ἀποκρίσεις, ἐπαινῶν αὐτὸν ὅσα τῷ δοκεῖν εἰς τὸ προμηθὲς, καὶ τὴν τοῦ μέλλοντος ἀκριβῆ περίσκεψιν. Σφόδρα γὰρ τοὺς ἐν ἡγεμονίαις εὐλαβεῖτο, τὰς πρὸς νεωτεροποιΐαν ἀφορμὰς ὁρῶν ἔχοντας ἐν ἑτοίμῳ, καὶ μάλιστα τοὺς ἐν ταῖς μεγάλαις καὶ μεγάλοις ἐπιτάττοντας στρατοπέδοις, ἡλίκα τὰ πρὸς Εὐφράτῃ κατὰ Συρίαν ἐστίν. Θεραπεύων οὖν τοῖς ὀνόμασι καὶ γράμμασιν ἄχρι καιροῦ τὸ ἔγκοτον ἐπεσκίαζε, βαρύμηνις ὤν. Εἶτα ἐπὶ πᾶσι γράφει κελεύων μηδενὸς οὕτω φροντίζειν, ἢ τοῦ θᾶττον ἀναθεῖναι τὸν ἀνδριάντα. Καὶ γὰρ ἤδη τὰ θέρη τὴν εἴτε πιθανὴν, εἴτε ἀληθῆ πρόφασιν συγκεκομίσθαι δύνασθαι.

§. 35. Μετ᾽ οὐ πολὺ μέντοι παρῆν Ἀγρίππας ὁ βασιλεὺς κατὰ τὸ εἰωθὸς ἀσπασόμενος Γάϊον. Ἤιδει δὲ ἁπλῶς οὐδὲν οὔτε ὧν ἐπεστάλκει ὁ Πετρώνιος, οὔτε ὧν ὁ Γάϊος ἢ πρότερον ἢ ὕστερον. Ἐτεκμαίρετο δὲ διὰ [illegible]ῆς οὐκ ἐν τάξει κινήσεως καὶ τῆς τῶν ὀμμάτων ταραχῆς ὑποτυφομένην ὀργὴν, καὶ ἀνεσκόπει καὶ διηρεύνα ἑαυτὸν πάντῃ καὶ πρὸς πάντα μικρά τε αὖ καὶ μεγάλα τὸν λογισμὸν ἀποτείνων, μή τι δέδρακεν ἢ εἶπεν ὧν οὐ χρή. Ὡς δὲ συνόλως οὐδὲν εὕρισκεν, ἐτόπασεν, ὅπερ ἦν εἰκὸς, ἑτέροις τισὶ πικραίνεσθαι. Πάλιν δὲ ὅταν ὑποβλεπόμενον εἶδε καὶ τετακότα τὰς ὄψεις πρὸς μηδένα

585 τῶν παρόντων ἢ μόνον ἐπ' αὐτὸν, ἐδεδίει, καὶ
M. πολλάκις ἔρεσθαι διανοηθεὶς, ἐπέσχε, τοιοῦτον λαμβάνων λογισμὸν, "Ἴσως τὴν ἀπειλὴν πρὸς ἑτέρους οὖσαν, αὐτὸς ἕλξω, περιεργίας ὁμοῦ καὶ προπετείας καὶ θράσους ὑπόληψιν ἐξενεγκάμενος". Ἐπτοημένον δ' οὖν καὶ ἀποροῦντα θεασάμενος αὐτὸν Γάϊος — ἦν γὰρ δεινὸς ἐκ τῆς φανερᾶς ὄψεως ἀφανὲς ἀνθρώπου βούλημα καὶ πάθος συνιδεῖν — "Ἀπορεῖς", εἶπεν, "Ἀγρίππα; Παύσω σε τῆς ἀπορίας. Ἐπὶ τοσοῦτόν μοι χρόνον συνδιατρίψας ἠγνόησας, ὅτι οὐ τῇ φωνῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὄμμασι φθέγγομαι, μᾶλλον ἢ οὐχ ἧττον ἕκαστα διασημαίνων; Οἱ καλοί σου καὶ ἀγαθοὶ πολῖται παρ' οἷς μόνοις ἐξ ἅπαντος ἀνθρώπων γένους θεὸς οὐ νομίζεται Γάϊος, ἤδη μοι δοκοῦσι καὶ θανατᾶν ἀφηνιάζοντες, ἐμοῦ κελεύσαντος ἐν τῷ ἱερῷ Διὸς ἀνδριάντα ἀνατεθῆναι, πανδημεὶ συνταξάμενοι, τῆς πόλεως καὶ τῆς χώρας ὑπεξῆλθον, πρόφασιν ἱκετεύσοντες, τὸ δ' ἀληθὲς ἐναντία τοῖς προστεταγμένοις ἐργασόμενοι". Μέλλοντος δὲ προσεπιφέρειν ἕτερα, ὑπ' ἀγωνίας παντοδαπὰς χρόας ἐνήλλαττεν, ἐν ταὐτῷ γινόμενος αἱμωπὸς, ὠχρὸς, πελιδνός. Ἤδη δὲ καὶ ἀπὸ κεφαλῆς ἄκρας μέχρι ποδῶν φρίκη κατέσχητο, τρόμος τε καὶ σεισμὸς πάντα αὐτοῦ τὰ μέρη καὶ τὰ μέλη συνεκύκα, χαλωμένων τε καὶ ἀνιεμένων τῶν σωματικῶν τόνων περὶ ἑαυτὸν κατέῤῥει, καὶ τὰ τελευταῖα παρεθεὶς, μικροῦ κατέπεσεν, εἰ μὴ τῶν παρεστώτων τινὲς ὑπέλαβον αὐτόν. Καὶ κελευσθέντες φοράδην οἴκαδε κομίζουσιν, οὐδενὸς συναισθανόμενον ὑπὸ κάρου τῶν ἀθρόον κατασκηψάντων κακῶν. Ὁ μὲν οὖν Γάϊος ἔτι μᾶλλον ἐξετραχύνθη τὸ κατὰ τοῦ ἔθνους μῖσος ἐπιτείνων. "Εἰ γὰρ Ἀγρίππας", ἔφασκεν, "ὁ συνηθέστατος καὶ φίλτατος καὶ τοσαύταις ἐνδεδεμένος εὐεργεσίαις ἥττηται τῶν ἐθῶν, ὡς μηδὲ ἀκοὴν ἀνέχεσθαι τὴν κατ' αὐτῶν, ἀλλ' ὑπ' ἐκλύσεως μικροῦ

1030 P.

καὶ τελευτῆσαι, τί χρὴ περὶ τῶν ἄλλων προσδοκᾶν οἷς μηδεμία πρόσεστιν ὁλκὸς δύναμις εἰς τὸ ἐναντίον"; Ὁ δὲ Ἀγρίππας τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ὑστεραίας ὑπὸ κάρου πιεσθεὶς βαθέος, οὐδὲν ἐγνώριζε τῶν ὄντων. Περὶ δὲ δείλην ἑσπέραν μικρὸν ὅσον τὴν κεφαλὴν ἐπάρας καὶ βεβαρημένους τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ βραχὺ μόλις διοίξας, ἀμαυραῖς καὶ ἀχλυώδεσι ταῖς ὄψεσι τοὺς ἐν κύκλῳ παρεθεᾶτο, μή πω γνωρίζειν δυνάμενος ἐπ' ἀκριβὲς τὰς ἑκάστων ἰδέας. Πάλιν δὲ ὑπενεχθεὶς εἰς ὕπνον, ἠρέμει τῆς προτέρας ὑγιαινοτέρᾳ καταστάσει χρώμενος, ὡς ἐνῆν ἔκ τε τῆς ἀναπνοῆς καὶ ἐκ τῆς περὶ τὸ σῶμα σχέσεως τεκμήρασθαι.
586 M. Περιαναστὰς δὲ ὕστερον ἐπυνθάνετο, "Ποῦ τανῦν εἰμί; Μήτι παρὰ Γαΐῳ; Μὴ καὶ αὐτὸς πάρεστιν ὁ δεσπότης"; Ἀποκριναμένων δὲ, "Θάῤῥει, παρὰ σαυτῷ διατρίβεις, Γάϊος οὐ πάρεστιν. Ἱκανῶς ἠρέμησας εἰς ὕπνον, ἀλλ' ἐπιστραφεὶς καὶ μετεωρίσας σεαυτὸν τὸν ἀγκῶνα πῆξον, γνώρισον τοὺς παρόντας, ἴδιοι πάντες εἰσὶ, φίλων καὶ ἀπελευθέρων καὶ οἰκετῶν οἱ μάλιστα τιμῶντες καὶ ἀντιτιμώμενοι". Ὁ δὲ, νήφειν γὰρ ἤρχετο, καθεώρα τὸ παρ' ἑκάστῳ συμπαθές. Καὶ κελευσάντων τοὺς πολλοὺς μεταστῆναι τῶν ἰατρῶν, ἵνα δι' ἀλειμμάτων καὶ τροφῆς καιρίου τὸ σωμάτιον ἀνακτήσωνται, "Πάνυ γὰρ", εἶπε, "φροντιστέον ὑμῖν ἐπιμελεστέρας τῆς εἰς ἐμὲ διαίτης. Οὐ γὰρ ἐξαρκεῖ μοι τῷ βαρυδαίμονι λιμὸν ἀκέσασθαι διὰ ψιλῆς καὶ εἰς εὐτέλειαν ἀπηκριβωμένης τῆς τῶν ἀναγκαίων χρήσεως. Οὐδ' αὐτὰ δὴ ταῦτα προσηκάμην ἄν, εἰ μὴ ἕνεκα τελευταίας βοηθείας, ἣν ὀνειροπολεῖ μου ἡ διάνοια, τῷ ταλαιπώρῳ ἔθνει παρασχεῖν". Καὶ ὁ μὲν δεδακρυμένος καὶ ἀναγκοφαγῶν δίχα προσοψήματος, οὐδὲ κράματος προσενεχθέντος ἠνέσχετο, ἀλλ' ὕδατος ἀπογευσάμενος, "Ἀπέχει μὲν", εἶπεν, "ἡ τάλαινα γαστὴρ ὃ ἀπῄτει δάνειον. Ἐμοὶ δὲ τί

1031 P.

προςήκει ποιεῖν, ἢ δεῖσθαι Γαΐου περὶ τῶν ἐνεστώτων";

§. 36. Καὶ δέλτον λαβὼν ταῦτα ἐπιστέλλει· "Τὴν μὲν κατ' ὄψιν ἔντευξιν, ὦ δέσποτα, φόβος με καὶ αἰδὼς ἀφείλοντο, ὁ μὲν ἀπειλὴν ἐκτρεπόμενος, ἡ δὲ τῷ μεγέθει τοῦ περὶ σὲ ἀξιώματος καταπλήττουσα. Γραφὴ δὲ μηνύσει μου τὴν δέησιν, ἣν ἀνθ' ἱκετηρίας προτείνω. Πᾶσιν ἀνθρώποις, αὐτοκράτορ, ἐμπέφυκεν ἔρως μὲν τῆς πατρίδος, τῶν δὲ οἰκείων νόμων ἀποδοχή. Καὶ περὶ τούτων οὐδεμιᾶς ἐστί σοι χρεία διδασκαλίας, ἐκθύμως μὲν στέργοντι τὴν πατρίδα, ἐκθύμως δὲ τὰ πάτρια τιμῶντι. Καλὰ δὲ ἑκάστοις, εἰ καὶ μὴ πρὸς ἀλήθειάν ἐστι, διαφαίνεται τὰ οἰκεῖα. Κρίνουσιν γὰρ αὐτὰ οὐ λογισμῷ μᾶλλον, ἢ τῷ τῆς εὐνοίας πάθει. Γεγένημαι μὲν, ὡς οἶδας, Ἰουδαῖος. Ἔστι δέ μοι Ἱεροσόλυμα πατρὶς, ἐν ᾗ ὁ τοῦ ὑψίστου θεοῦ νεὼς ἅγιος ἵδρυται. Πάππων δὲ καὶ προγόνων βασιλέων ἔλαχον, ὧν οἱ πλείους ἐλέγοντο ἀρχιερεῖς, τὴν βασιλείαν τῆς ἱερωσύνης ἐν δευτέρᾳ τάξει τιθέμενοι, καὶ νομίζοντες, ὅσῳ θεὸς ἀνθρώπων διαφέρει κατὰ τὸ κρεῖττον, τοσούτῳ καὶ βασιλείας ἀρχιερωσύνην. Τὴν μὲν γὰρ εἶναι θεοῦ θεράπειαν, τὴν δὲ ἐπιμέλειαν ἀνθρώπων. Ἔθνει δὴ τοιούτῳ προςκεκληρωμένος καὶ πατρίδι καὶ ἱερῷ, δέομαι ὑπὲρ ἁπάντων· τοῦ μὲν ἔθνους, ἵνα μὴ τὴν ἐναντίαν δόξαν ἐξενέγκηται
587 τῆς ἀληθείας, εὐσεβέστατα καὶ ὁσιώτατα διακείμε-
M. νον ἐξ ἀρχῆς πρὸς ἅπαντα τὸν ὑμέτερον οἶκον. Ἐν οἷς γὰρ ἐφεῖται καὶ ἔξεστι μετὰ νόμων εὐσεβεῖν, οὐδενὸς οὔτε τῶν Ἀσιανῶν οὔτε τῶν ἐν Εὐρώπῃ λείπεται τὸ παράπαν, εὐχαῖς, ἀναθημάτων κατασκευαῖς, πλήθει θυσιῶν, οὐ μόνον ἐν ταῖς κατὰ τὰς δημοτελεῖς ἑορτὰς ἀναγομέναις, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐντελεχέσιν, ἐξ ὧν οὐ στόματι καὶ γλώσσῃ μηνύουσι τὸ εὐσεβὲς μᾶλλον, ἢ ψυχῆς ἀφανοῦς βουλεύμασιν, οἱ μὴ λέγοντες ὅτι φιλοκαίσαρές

εἰσιν, ἀλλ' ὄντες ὄντως. Περὶ δὲ τῆς ἱεροπόλεως
τὰ προσήκοντά μοι λεκτέον. Αὕτη, καθάπερ ἔφην,
ἐμὴ μέν ἐστι πατρὶς, μητρόπολις δὲ οὐ μιᾶς χώ-
ρας Ἰουδαίας, ἀλλὰ καὶ τῶν πλείστων, διὰ τὰς
ἀποικίας ἃς ἐξέπεμψεν ἐπὶ καιρῶν, εἰς μὲν τὰς ὁμό-
ρους Αἴγυπτον, Φοινίκην, Συρίαν τήν τε ἄλλην
καὶ τὴν κοίλην προσαγορευομένην, εἰς δὲ τὰς πόῤῥω
διῳκισμένας Παμφυλίαν, Κιλικίαν, τα πολλὰ τῆς
Ἀσίας ἄχρι Βιθυνίας, καὶ τῶν τοῦ Πόντου μυχῶν·
τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ εἰς Εὐρώπην, Θετταλίαν,
Βοιωτίαν, Μακεδονίαν, Αἰτωλίαν, τὴν Ἀττικὴν,
Ἄργος, Κόρινθον, τὰ πλεῖστα καὶ ἄριστα Πελο- 1032
ποννήσου. Καὶ οὐ μόνον αἱ ἤπειροι μεσταὶ τῶν P.
Ἰουδαϊκῶν ἀποικιῶν εἰσιν, ἀλλὰ καὶ νήσων αἱ δο-
κιμώταται, Εὔβοια, Κύπρος, Κρήτη. Καὶ σιωπῶ
τὰς πέραν Εὐφράτου. Πᾶσαι γὰρ, ἔξω μέρους
βραχέος, Βαβυλὼν καὶ τῶν ἄλλων σατραπειῶν αἱ
ἀρετῶσαν ἔχουσι τὴν ἐν κύκλῳ γῆν, Ἰουδαίους ἔχου-
σιν οἰκήτορας. Ὥςτε ἂν μεταλάβῃ σοῦ τῆς εὐμε-
νείας ἡ ἐμὴ πατρὶς, οὐ μία πόλις, ἀλλὰ καὶ μυρίαι
τῶν ἄλλων εὐεργετοῦνται καθ' ἕκαστον κλίμα τῆς
οἰκουμένης ἱδρυθεῖσαι, τὸ Εὐρωπαῖον, τὸ Ἀσιανὸν,
τὸ Λιβυκὸν, τὸ ἐν ἠπείροις, τὸ ἐν νήσοις πάραλόν
τε καὶ μεσόγειον. Ἁρμόττει δέ σου τῷ μεγέθει τῆς
τοσαύτης τύχης, διὰ τῶν εἰς μίαν πόλιν εὐεργεσιῶν,
μυρίας ἄλλας συνευεργετεῖν, ὅπως διὰ πάντων τῶν
τῆς οἰκουμένης μερῶν ᾄδηταί σου τὸ κλέος, καὶ οἱ
μετ' εὐχαριστίας ἔπαινοι συνηχῶνται. Φίλων ἐνίων
πατρίδας ὅλης τῆς Ῥωμαϊκῆς ἠξίωσας πολιτείας,
καὶ γεγόνασιν οἱ πρὸ μικροῦ δοῦλοι, δεσπόται ἑτέ-
ρων καὶ τῶν ἀπολελαυκότων τῆς χάριτος μᾶλλον ἢ
οὐχ ἧττον, οἱ δι' οὓς γέγονεν ἥδονται. Καὶ ἐγὼ
τίς εἰμι τῶν εἰδότων μὲν ὅτι δεσπότην ἔχω καὶ κύ-
ριον, κεκριμένων δὲ ἐν τῇ τάξει τῶν ἑταίρων, ἀξι-
588 ώματος μὲν ἕνεκα οὐ πολλῶν ὕστερος, εὐνοίας δὲ
Μηδενὸς δεύτερος, ἵνα μὴ λέγω πρῶτος, διά τε τὸ

πεφυκέναι καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν εὐεργεσιῶν, αἷς με κατεπλούτισας, θαῤῥήσας ἂν ἴσως αἰτήσασθαι τῇ πατρίδι καὶ αὐτὸς, εἰ καὶ μὴ τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν, ἐλευθερίαν γοῦν ἢ φόρων ἄφεσιν, οὐδὲν δ' ἀπετόλμησα τοιοῦτον αἰτήσασθαι· τὸ δὲ φορητότατον, χάριν, σοὶ μὲν ἀζήμιον δοῦναι, τῇ δὲ πατρίδι λαβεῖν ὠφελιμωτάτην. Τί γὰρ ἂν γένοιτο εὐμενείας ἡγεμόνος ὑπηκόοις ἄμεινον ἀγαθόν; Ἐν Ἱεροσολύμοις πρῶτον, αὐτοκράτορ, ἠγγέλη σοῦ ἡ εὐκταία διαδοχὴ, καὶ ἀπὸ τῆς ἱεροπόλεως ἐπὶ τὰς παρ' ἑκάτερα ἠπείρους ἐχώρησεν ἡ φήμη τῆς προνομίας. Καὶ διὰ τοῦτο τυγχάνειν ἐστὶν ἀξία παρὰ σοί. Καθάπερ γὰρ ἐν ταῖς συγγενείαις οἱ πρεσβύτατοι παῖδες τυγχάνουσι πρεσβείων, ὅτι πρῶτοι τὸ πατρὸς καὶ μητρὸς ὄνομα τοῖς γονεῦσιν ἐφήμισαν, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπειδὴ τῶν ἀνατολικῶν πρώτη πόλις αὕτη σε προςεῖπεν αὐτοκράτορα, δικαία τυγχάνειν πλειόνων ἐστὶν ἀγαθῶν. Εἰ δὲ μὴ, τῶν γοῦν ἴσων. Τοσαῦτα δικαιολογηθεὶς καὶ δεηθεὶς ἅμα περὶ τῆς πατρίδος, εἶμι τὸ τελευταῖον ἐπὶ τὴν τοῦ ἱεροῦ δέησιν. Τοῦτο, Γάϊε δέσποτα, τὸ ἱερὸν χειρόκμητον οὐδεμίαν ἐξ ἀρχῆς μορφὴν παρεδέξατο, διὰ τὸ ἕδος εἶναι Θεοῦ. Γραφέων μὲν γὰρ καὶ πλασμάτων ἔργα μιμήματα τῶν αἰσθητῶν θεῶν εἰσιν. Τὸν δὲ ἀόρατον εἰκονογραφεῖν ἢ διαπλάττειν οὐχ ὅσιον ἐνομίσθη τοῖς ἡμετέροις προγόνοις. Ἀγρίππας ἐτίμησε τὸ ἱερὸν ἐλθὼν, ὁ πάππος σου, καὶ ὁ Σεβαστὸς 1033 P.
διὰ τοῦ κελεῦσαι τὰς πανταχόθεν ἀπαρχὰς ἐπιστολαῖς πέμπειν ἐκεῖσε, καὶ διὰ τῆς ἐντελεχοῦς θυσίας, καὶ ἡ προμάμμη σου **** Ὅθεν οὐδεὶς, οὐχ Ἕλλην, οὐ Βάρβαρος, οὐ σατράπης, οὐ βασιλεὺς, οὐκ ἐχθρὸς ἄσπονδος, οὐ στάσις, οὐ πόλεμος, οὐχ ἅλωσις, οὐ πόρθησις, οὐκ ἄλλο τι τῶν ὄντων οὐδὲν ἐνεωτέρισέ ποτε οὕτως εἰς τὸν νεὼν, ὡς ἄγαλμα ἢ ξόανον ἤ τι τῶν χειροκμήτων ἱδρύσασθαι. Καὶ γὰρ εἰ τοῖς οἰκήτορσι τῆς χώρας ἀπήχθοντο, δυςμενεῖς

689 ὄντες, ἀλλ' αἰδώς γέ τις ἢ φόβος εἶρξε παραλῦσαί τι τῶν ἐξ ἀρχῆς νενομισμένων ἐπὶ τιμῇ τοῦ ποιητοῦ τῶν ὅλων καὶ πατρός. Ἤιδεσαν γὰρ ἐκ τούτων καὶ τῶν ὁμοιοτρόπων τὰς τῶν θεηλάτων κακῶν φυομένας ἀνηκέστους συμφοράς. Ἧς χάριν αἰτίας ἀσεβὲς σπέρμα σπείρειν εὐλαβοῦντο, δεδιότες μὴ θερίζειν ἀναγκασθῶσι τοὺς ἐπ' ὀλέθρῳ παντελεῖς καρπούς.

M.

§. 37. "Ἀλλὰ τί μοι ξένους καλεῖν μάρτυρας, ἔχοντι πολλοὺς τῶν οἰκειοτάτων σοὶ παραστῆσαι; Μάρκος Ἀγρίππας εὐθέως ὁ πρὸς μητρός σου πάππος, ἐν Ἰουδαίᾳ γενόμενος, ἡνίκα Ἡρώδης ὁ ἐμὸς πάππος ἐβασίλευε τῆς χώρας, ἀναβῆναι μὲν ἀπὸ θαλάττης εἰς τὴν μητρόπολιν ἐν μεσογείῳ κειμένην ἠξίωσε. Θεασάμενος δὲ τὸ ἱερὸν, καὶ τὸν τῶν ἱερέων κόσμον, καὶ τὴν τῶν ἐγχωρίων ἁγιστίαν, ἠγάσθη, χρῆμα νομίσας ὑπέρσεμνόν τι, καὶ παντὸς λόγου μεῖζον ἑωρακέναι. Καὶ διήγημα οὐδὲν ἦν ἕτερον αὐτῷ πρὸς τοὺς συνιόντας τότε τῶν ἑταίρων, ἢ ὁ τοῦ νεὼ καὶ τῶν κατ' αὐτὸν ἁπάντων ἔπαινος. Ὅσας γοῦν ἡμέρας διέτριψεν ἐν τῇ πόλει κατὰ χάριν τὴν πρὸς Ἡρώδην, ἐφοίτησεν εἰς τὸ τέμενος τερπόμενος τῇ θέᾳ καὶ τῆς κατασκευῆς καὶ τῶν θυσιῶν καὶ τῆς περὶ τὰ ἱερουργούμενα λειτουργίας καὶ τάξεως καὶ τῆς περὶ τὸν ἀρχιερέα σεμνότητος, ὁπότε ἀσκηθείη τῇ ἱερᾷ στολῇ, καὶ κατάρχοι τῶν ἱερῶν. Ἀναθήμασι δὲ κοσμήσας ὅσοις ἐξῆν τὸ ἱερὸν, καὶ τοὺς οἰκήτορας εὐεργετήσας ὅσα μὴ βλάψῃ χαριζόμενος, Ἡρώδην εὐφημήσας πολλὰ καὶ εὐφημηθεὶς μυρία, παρεπέμφθη μέχρι λιμένων, οὐχ ὑπὸ μιᾶς πόλεως, ἀλλ' ὑπὸ τῆς χώρας ἁπάσης, φυλλοβολούμενός τε καὶ θαυμαζόμενος ἐπ' εὐσεβείᾳ. Τί δὲ ὁ ἕτερός σου πάππος Τιβέριος Καῖσαρ; Οὐχὶ ταὐτὰ φαίνεται προῃρημένος; Ἐν γοῦν τρισὶν καὶ εἴκοσιν ἔτεσιν οἷς αὐτοκράτωρ ἐγένετο, τὴν κατὰ τὸ ἱερὸν ἐκπυρίστων

χρόνων παραδεδομένην θρησκείαν ἐτήρησεν, οὐδὲν αὐτῆς παραλύσας ἢ παρακινήσας μέρος.

§. 38. Ἔχω δέ τι καὶ φιλοτίμημα αὐτοῦ προς-
διηγήσασθαι, καί τοι μυρίων ἀπολελαυκὼς ὅτε ἔζη
κακῶν, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς φίλον καὶ σοὶ τίμιον. Πι-
λᾶτος ἦν τῶν ὑπάρχων ἐπίτροπος ἀποδεδειγμένος
τῆς Ἰουδαίας. Οὗτος οὐκ ἐπὶ τιμῇ Τιβερίου μᾶλ-
λον, ἢ ἕνεκα τοῦ λυπῆσαι τὸ πλῆθος, ἀνατίθησιν
ἐν τοῖς κατὰ τὴν ἱερόπολιν Ἡρώδου βασιλείοις 1034
690 ἐπιχρύσους ἀσπίδας, μήτε μορφὴν ἐχούσας, μήτε P.
M. ἄλλο τι τῶν ἀπηγορευμένων, ἔξω τινὸς ἐπιγραφῆς
ἀναγκαίας, ἣ δύο ταῦτα ἐμήνυε, τόν τε ἀναθέντα,
καὶ ὑπὲρ οὗ ἡ ἀνάθεσις. Ἐπεὶ δὲ ᾔσθοντο οἱ πολ-
λοὶ, καὶ περιβόητον ἦν ἤδη τὸ πρᾶγμα, προστη-
σάμενοι τούς τε βασιλέως υἱεῖς τέτταρας οὐκ ἀπο-
δέοντας τό τε ἀξίωμα καὶ τὰς τύχας τῶν βασιλέων,
καὶ τοὺς ἄλλους ἀπογόνους, καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς
τοὺς ἐν τέλει, παρεκάλουν τὸ νεωτερισθὲν περὶ τὰς
ἀσπίδας εἰς ἐπανόρθωσιν ἀγαγεῖν, καὶ μὴ κινεῖν ἔθη
πάτρια τὸν πρὸ τοῦ πάντα αἰῶνα διαφυλαχθέντα
καὶ πρὸς βασιλέων καὶ πρὸς αὐτοκρατόρων ἀκίνητα.
Στεῤῥῶς δὲ ἀντιλέγοντος — ἦν γὰρ τὴν φύσιν ἀκαμ-
πὴς καὶ μετὰ τοῦ αὐθάδους ἀμείλικτος — ἀνεβόησαν,
Μὴ στασίαζε, μὴ πολεμοποίει, μὴ κατάλυε τὴν εἰ-
ρήνην. Οὐκ ἔστιν ἀτιμία νόμων ἀρχαίων αὐτοκρά-
τορος τιμὴ, μὴ πρόφασις τῆς εἰς τὸ ἔθνος ἐπη-
ρείας ἔστω σοί. Τιβέριος οὐδὲν ἐθέλει τῶν ἡμετέ-
ρων καταλύεσθαι. Εἰ δὲ φὴς αὐτὸς, ἐπίδειξον ἢ
διάταγμα, ἢ ἐπιστολὴν, ἤ τι ὁμοιότροπον, ἵνα
παυσάμενοι τοῦ σοι διενοχλεῖν πρέσβεις ἑλόμενοι
δεώμεθα τοῦ δεσπότου. Τὸ τελευταῖον τοῦτο μά-
λιστα αὐτὸν ἐξετράχυνε, καταδείσαντα μὴ τῷ ὄντι
πρεσβευσάμενοι καὶ τῆς ἄλλης αὐτοῦ ἐπιτροπῆς ἐξ-
ελέγξωσι τὰς δωροδοκίας, τὰς ὕβρεις, τὰς ἁρπαγὰς,
τὰς αἰκίας, τὰς ἐπηρείας, τοὺς ἀκρίτους καὶ ἐπαλλή-
λους φόνους, τὴν ἀνήνυτον καὶ ἀργαλεωτάτην ὠμότη-

τα διεξελθόντες. Οἷα οὖν ἐγκότως ἔχων καὶ βαρύ-
μηνις ἄνθρωπος, ἐν ἀμηχάνοις ἦν, μήτε καθελεῖν
τὰ ἅπαξ ἀνατεθέντα θαῤῥῶν, μήτε βουλόμενός τι
τῶν πρὸς ἡδονὴν τοῖς ὑπηκόοις ἐργάσασθαι, ἅμα
δὲ καὶ τὴν ἐν τούτοις σταθερότητα Τιβερίου μὴ
ἀγνοῶν. Ἅπερ ὁρῶντες οἱ ἐν τέλει καὶ συνιέντες ὅτι
μετανοεῖ μὲν ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις, δοκεῖν δὲ οὐ
βούλεται, γράφουσι Τιβερίῳ δεητικωτάτας ἐπιστο-
λάς. Ὁ δὲ διαγνοὺς, οἷα μὲν εἶπε Πίλατον, οἷα
δὲ ἠπείλησεν; Ὡς δὲ ὠργίσθη, καίτοι οὐκ εὔλη-
πτος ὢν ὀργῇ, περιττόν ἐστι διηγεῖσθαι, τοῦ πράγ-
ματος ἐξ αὐτοῦ φωνὴν ἀφιέντος. Εὐθέως γὰρ οὐ-
δὲν εἰς τὴν ὑστεραίαν ὑπερθέμενος ἐπιστέλλει, μυ-
ρία μὲν τοῦ καινουργηθέντος τολμήματος ὀνειδίζων
καὶ ἐπιπλήττων, κελεύων δὲ αὐτίκα καθελεῖν τὰς
ἀσπίδας, καὶ μετακομισθῆναι ἐκ τῆς μητροπόλεως
εἰς τὴν ἐπὶ θαλάττῃ Καισάρειαν ἐπώνυμον τοῦ προ-
πάππου Σεβαστὴν, ἵνα ἀνατεθεῖεν ἐν τῷ Σεβαστείῳ
καὶ ἀνετέθησαν. Οὕτως ἀμφότερα ἐφυλάχθη, καὶ
591 ἡ τιμὴ τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ἡ περὶ τὴν πόλιν
M. ἀρχαία συνήθεια.

§. 39. Τοτὲ μὲν οὖν ἀσπίδες ἦσαν, αἷς οὐδὲν
ἀνεζωγράφητο μίμημα· νυνὶ δὲ κολοσσιαῖος ἀν-
δριάς. Καὶ τοτὲ μὲν ἡ ἀνάθεσις ἐν οἰκίᾳ τῶν ἐπι- 1035
τρόπων ἦν· τὴν δὲ μέλλουσάν φασιν ἐσωτάτω τοῦ P.
ἱεροῦ κατ' αὐτὰ ἄδυτα γίνεσθαι, εἰς ἃ ἅπαξ τοῦ
ἐνιαυτοῦ ὁ μέγας ἱερεὺς εἰςέρχεται τῇ νηστείᾳ λεγο-
μένῃ μόνον ἐπιθυμιάσων, καὶ κατὰ τὰ πάτρια εὐ-
ξόμενος φορὰν ἀγαθῶν εὐετηρίαν τε καὶ εἰρήνην
ἅπασιν ἀνθρώποις. Καὶ ἂν ἄρα τίς, ποῦ οὐ λέγω
τῶν ἄλλων Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἱερέων, οὐχὶ
τῶν ὑστάτων, ἀλλὰ τῶν τὴν εὐθὺς μετὰ τὸν πρῶ-
τον τάξιν εἰληχότων, ἢ καθ' αὑτὸν ἢ καὶ μετ' ἐκεί-
νου συνειςέλθῃ, μᾶλλον δὲ καὶ ἂν αὐτὸς ὁ ἀρχιερεὺς
δυσὶν ἡμέραις τοῦ ἔτους, ἢ καὶ τῇ αὐτῇ τρὶς, ἢ
καὶ τετράκις εἰςφοιτήσῃ, θάνατον ἀπαραίτητον ὑπο-

μένει. Τοσαύτη τίς ἐστιν ἡ περὶ τὰ ἄδυτα φυλακὴ τοῦ νομοθέτου, μόνα ἐκ πάντων ἄβατα καὶ ἄψαυστα βουληθέντος αὐτὰ διατηρεῖσθαι. Πόσους ἂν οὖν οἴει θανάτους ἑκουσίως ὑπομένειν τοὺς περὶ ταῦτα ὡσιωμένους, εἰ θεάσαιντο τὸν ἀνδριάντα εἰσκομιζόμενον; Ἐμοὶ μὲν δοκοῦσι γενεὰς ὅλας αὐταῖς γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἀποσφάξαντες, ἐπὶ τοῖς τῶν οἰκείων πτώμασιν ἑαυτοὺς τελευταῖον καθιερεύσειν. Ταῦτα μὲν Τιβέριος ἔγνω· τί δὲ ὁ σὸς πρόπαππος, ὁ τῶν πώποτε γενομένων αὐτοκρατόρων ἄριστος, ὁ πρῶτος ἀρετῆς ἕνεκα καὶ τύχης Σεβαστὸς ὀνομασθείς, ὁ τὴν εἰρήνην διαχέας πάντῃ διὰ γῆς καὶ θαλάττης ἄχρι τῶν τοῦ κόσμου περάτων; Οὐκ ἀκοῇ πυνθανόμενος τὰ περὶ τὸ ἱερὸν, καὶ ὅτι οὐδέν ἐστιν ἀφίδρυμα ἐν αὐτῷ χειρόκμητον, ὁρατὸν ἀοράτου μίμημα φύσεως, ἐθαύμαζε καὶ προσεκύνει; Φιλοσοφίας οὐκ ἄκροις χείλεσι γευσάμενος, ἀλλ' ἐπιπλέον ἑστιαθεὶς καὶ σχεδόν τι καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἑστιώμενος, τὰ μὲν μνήμαις ὧν ἡ διάνοια προμαθοῦσα τὰ φιλοσοφίας ἀνεπόλει, τὰ δὲ καὶ ταῖς τῶν συνόντων ἀεὶ λογίων συνδιαιτήσεσι. Κατὰ γὰρ τὰς ἐν δείπνῳ συνουσίας ὁ πλεῖστος χρόνος ἀπενέμετο τοῖς ἀπὸ παιδείας, ἵνα μὴ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχὴ τοῖς οἰκείοις ἀνατρέφοιτο.

§. 40. Τεκμηρίοις δὲ ἀφθόνοις πιστώσασθαι δυνάμενος, τὸ βούλημα τοῦ Σεβαστοῦ προπάππου σοῦ, δυσὶν ἀρκεσθήσομαι. Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον ἐπέστειλε τοῖς ἐπιτρόποις τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐπικρατειῶν, πυθόμενος ὀλιγωρεῖσθαι τὰς ἱερὰς ἀπαρχὰς, ἵνα ἐπιτρέπωσι τοῖς Ἰουδαίοις μόνοις εἰς τὰ συναγώγια συνέρχεσθαι. Μὴ γὰρ εἶναι ταῦτα συνόδους ἐκ μέθης καὶ παροινίας ἐπὶ συστάσει ὡς λυ-
592 μαίνεσθαι τὰ τῆς εἰρήνης, ἀλλὰ διδασκαλεῖα σω-
M. φροσύνης, καὶ δικαιοσύνης, ἀνδρῶν ἐπιτηδευόντων μὲν ἀρετὴν ἀπαρχὰς δὲ ἐτησίους εἰσφερόντων, ἐξ ὧν ἀνάγουσι θυσίας, στέλλοντες ἱεροπομποὺς εἰς τὸ

ἐν Ἱεροσολύμοις ἱερόν. Εἶτα κελεύει μηδένα ἐμποδὼν ἵστασθαι τοῖς Ἰουδαίοις, μήτε συνιοῦσι, μήτε 1036 συνεισφέρουσι, μήτε διαπεμπομένοις κατὰ τὰ πά- P. τρια εἰς Ἱεροσόλυμα. Ταῦτα γὰρ εἰ καὶ μὴ τοῖς ῥήμασι, τοῖς γοῦν πράγμασιν ἐπέσταλται. Μίαν δὲ ἐπιστολὴν ὑποτέταχα πρὸς τὴν σὴν τοῦ δεσπότου πειθώ, ἣν Γάϊος Νορβανὸς Φλάκκος ἐπιστέλλει, δηλῶν τὰ ὑπὸ Καίσαρος αὐτῷ γραφέντα. Ἔστι δὲ τῆς ἐπιστολῆς τὸ ἀντίγραφον τόδε·

Γάϊος Νορβανὸς Φλάκκος ἀνθύπατος Ἐφεσίων ἄρχουσι χαίρειν.

„Καῖσάρ μοι ἔγραψεν Ἰουδαίους, οὗ ἂν ὦσιν, ἰδίῳ ἀρχαίῳ ἐθισμῷ νομίζειν συναγομένους χρήματ' εἰςφέρειν ἃ πέμπουσιν εἰς Ἱεροσόλυμα. Τούτους οὐκ ἠθέλησε κωλύεσθαι τοῦτο ποιεῖν. Ἔγραψα οὖν ὑμῖν, ἵν' εἰδῆτε ὡς ταῦτα οὕτω γίνεσθαι κελεύω".

Ἆρ' οὐκ ἐναργὴς πίστις ἐστὶν, αὐτοκράτορ, τῆς Καίσαρος προαιρέσεως ἡ περὶ τὴν τοῦ ἡμετέρου ἱεροῦ τιμὴν, ᾗ ἐκέχρητο, μὴ βουληθεὶς τῷ κοινῷ τύπῳ τῶν συνόδων ἀναιρεθῆναι τὰς τῶν Ἰουδαίων εἰς ταυτὸ συμφοιτήσεις, ἃς ἀπαρχῶν ἕνεκα ποιοῦνται καὶ τῆς ἄλλης εὐσεβείας; Ἕτερον δέ ἐστιν οὐκ ἀποδέον τούτου δεῖγμα σαφέστατον τῆς βουλήσεως τοῦ Σεβαστοῦ. Διετάξατο γὰρ ἐκ τῶν ἰδίων προσόδων ἀνάγεσθαι θυσίας ἐντελεῖς ὁλοκαύτους τῷ ὑψίστῳ θεῷ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, αἳ καὶ μέχρι νῦν ἐπιτελοῦνται — ἄρνες εἰσὶ δύο καὶ ταῦρος τὰ ἱερεῖα, οἷς Καῖσαρ ἐφαίδρυνε τὸν βωμὸν — ἐπιστάμενος σαφῶς ὅτι οὐδέν ἐστιν ἀφίδρυμα οὔτε φανερὸν οὔτε ἀφανές. Ἀλλὰ ὁ τοσοῦτος ἡγεμὼν κατὰ φιλοσοφίαν οὐδενὸς δεύτερος, ἐλογίσατο παρ' ἑαυτῷ ὅτι ἀναγκαῖόν ἐστιν ἐν τοῖς περιγείοις ἐξαίρετον ἀπονενεμῆσθαι τόπον ἱερὸν τῷ ἀοράτῳ θεῷ, μηδὲν ὁρατὸν

ἀπεικόνισμα περιέξοντα πρὸς μετουσίαν ἐλπίδων χρη-
στῶν καὶ ἀπόλαυσιν ἀγαθῶν τελείων. Ὑφηγητῇ
τοιούτῳ τῆς εὐσεβείας χρησαμένη καὶ ἡ προμάμμη
σου Ἰουλία σεβαστὴ κατεκόσμησε τὸν νεὼν χρυσαῖς
φιάλαις καὶ σπονδείοις, καὶ ἄλλων ἀναθημάτων πο-
λυτελεστάτων πλήθει. Τί παθοῦσα καὶ αὐτὴ, μη-
δενὸς ἔνδον ὄντος ἀφιδρύματος; Ἀσθενέστεραι γάρ
πως εἰσι γνῶμαι γυναικῶν, ἔξω τῶν αἰσθητῶν μη-
δὲν ἰσχύουσαι νοητὸν καταλαβεῖν. Ἡ δέ γε καθά-
593 περ ἐν τοῖς ἄλλοις ὅλου τοῦ γένους καὶ ἐν τούτῳ
M. διηνέγκεν, ὑπὸ παιδείας ἀκράτου φύσει καὶ μελέτῃ
περιγεγενημένης, ἀῤῥενωθεῖσα τὸν λογισμὸν ὃς οὕ-
τως ὀξυδερκὴς ἐγεγένητο, ὡς μᾶλλον τὰ νοητὰ κα-
ταλαμβάνειν τῶν αἰσθητῶν, καὶ ταῦτα νομίζειν
ἐκείνων εἶναι σκιάς.

§. 41. Ἔχων οὖν δέσποτα τῆς ἡμετέρας προαι-
ρέσεως τοιαῦτα παραδείγματα πάντα οἰκειότατα καὶ
συγγενέστατα, ἀφ᾽ ὧν ἐσπάρης καὶ ἀνέβλαστες καὶ
τοσοῦτον ηὐξήθης, διατήρησον ἃ καὶ ἐκείνων ἕκαστος.
Παρακλητεύουσι τοῖς νόμοις αὐτοκρατεῖς πρὸς αὐτο-
κράτορα, σεβαστοὶ πρὸς σεβαστὸν, πάπποι καὶ 1037
πρόγονοι πρὸς ἔκγονον, πλείους πρὸς ἕνα, μονονουχὶ P.
φάσκοντες, ἐν ταῖς ἡμετέραις βουλήσεσιν, ἃ μένει
καὶ μέχρι τήμερον ἐφυλάχθη νόμιμα, μὴ καθέλῃς·
καὶ γὰρ εἰ μηδὲν ἐκ τῆς καταλύσεως αὐτῶν ἀπαν-
τηθείη παλίμφημον, ἀλλ᾽ ἥ γε τοῦ μέλλοντος ἀδη-
λότης, καὶ τοῖς θαῤῥαλεωτάτοις, εἰ μὴ καταφρονη-
ταὶ τῶν θείων εἰσὶν, οὐ παντελῶς ἐστιν ἄφοβος.
Ἐὰν καταλέγωμαι τὰς εἰς ἐμαυτὸν ἐκ σοῦ γενομένας
εὐεργεσίας, ἐπιλείψει με ἡ ἡμέρα, πρὸς τῷ μηδὲ
ἁρμόττον εἶναι προηγούμενον ἔργον πάρεργον ἑτέρου
ποιεῖσθαι λόγου. Καὶ ἂν ἡσυχάζω μέντοι, τὰ πρά-
γματα αὐτὰ βοᾷ καὶ φωνὴν ἀφίησιν. Ἔλυσάς με
σιδήρῳ δεδεμένον. Τίς οὐκ οἶδεν; Ἀλλὰ μὴ χαλε-
πωτέροις δεσμοῖς, αὐτοκράτορ, ἐπισφίγξῃς. Οἱ μὲν

γὰρ λυθέντες μέρει περιεβέβληντο τοῦ σώματος· οἱ δὲ νῦν προςδοκώμενοι ψυχῆς εἰσιν, ὅλην αὐτὴν δι᾽ ὅλων μέλλοντες πιέζειν. Τὸν ἐπικρεμάμενον ἀεὶ τοῦ θανάτου φόβον ἀπώσω, καὶ τεθνεῶτα τῷ δέει ζωπυρήσας, καθάπερ ἐκ παλιγγενεσίας ἀνήγειρας. Διατήρησον τὴν χάριν, αὐτοκράτορ, ἵνα μὴ ὁ σὸς Ἀγρίππας ἀποτάξηται τῷ βίῳ. Δόξω γὰρ οὐ τοῦ σωθῆναι χάριν ἀφίεσθαι μᾶλλον, ἢ τοῦ βαρυτέρας ἐνδεξάμενος συμφορὰς, ἐπισημότερον τελευτῆσαι. Τὸν μέγιστον καὶ εὐτυχέστατον ἐν ἀνθρώποις κλῆρον ἐχαρίσω μοι βασιλείαν, πάλαι μὲν μιᾶς χώρας, αὖθις δὲ καὶ ἑτέρας μείζονος, τὴν Τραχωνῖτιν λεγομένην καὶ τὴν Γαλιλαίαν συνάψας, μὴ τὰ πρὸς περιουσίαν μοι χαρισάμενος, ὦ δέσποτα, τὰ ἀναγκαῖα ἀφέλῃς· μηδὲ εἰς φῶς ἀναγαγὼν τηλαυγέστατον ἐξ ὑπαρχῆς εἰς βαθύτατον σκότος ῥίψῃς. Ἐξα-
594 νίσταμαι τῶν λαμπρῶν ἐκείνων, τὴν πρὸ μικροῦ
M. τύχην οὐ παραιτοῦμαι. Πάντα ὑπαλλάττομαι ἑνὸς τοῦ μὴ κινηθῆναι τὰ πάτρια. Τίς γὰρ ἄν μου γένοιτο λόγος ἢ παρὰ τοῖς ὁμοφύλοις, ἢ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀνθρώποις; Ἀνάγκη γὰρ δυοῖν θάτερον, ἢ προδότην τῶν ἰδίων, ἢ σοι μηκέτι ὁμοίως φίλον νομισθῆναι, ὧν τί ἂν εἴη μεῖζον κακόν; Εἰ μὲν γὰρ ἐν τῇ τάξει τῶν ἑταίρων ἔτι καταριθμοῦμαι, προδοσίας ἐξοίσομαι δόξαν, ἐὰν μήτε ἡ πατρὶς ἀπαθὴς παντὸς κακοῦ διαφυλαχθῇ, μήτε τὸ ἱερὸν ἄψαυστον. Τὰ γὰρ τῶν ἑταίρων καὶ προςπεφευγότων ταῖς αὐτοκρατορικαῖς ἐπιφανείαις ὑμεῖς οἱ μεγάλοι διασώζετε. Εἰ δὲ ὑποικουρεῖ τι σοῦ τὴν διάνοιαν ἄχθος, μὴ δήσῃς ὡς Τιβέριος, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ δεθῆναί ποτε αὖθις ἐλπίδα συνανελὼν, κέλευσον ἐκποδὼν αὐτίκα γενέσθαι. Τί γὰρ ἐμοὶ ζῆν καλὸν, ᾧ μία σωτηρίας ἐλπὶς ἦν, τὸ σὸν εὐμενές";

§. 42. Ταῦτα γράψας καὶ σφραγισάμενος πέμπει Γαΐῳ, καὶ συγκλεισάμενος οἴκοι κατέμενεν, ἀγω- P.
νιῶν καὶ συγκεχυμένος, καὶ πῶς ἐντύχοι μάλιστα 1038

φροντίζων. Οὐ γὰρ βραχὺς ἐπεῤῥίπτο κίνδυνος, ἀλλ' ὁ περὶ ἀναστάσεως καὶ ἀνδραποδισμοῦ καὶ παντελοῦς πορθήσεως, οὐ μόνον τοῖς τὴν ἱερὰν χώραν κατοικοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης Ἰουδαίοις. Λαβὼν δὲ καὶ διαναγινώσκων ἐφ' ἑκάστῳ τῶν νοημάτων, ἅμα μὲν ᾤδει, μὴ κατορθουμένου τοῦ βουλήματος. Ἅμα δὲ καὶ ἐπεκλᾶτο ταῖς δικαιολογίαις ὁμοῦ καὶ δεήσεσι, καὶ τὸν Ἀγρίππαν τῇ μὲν ἐπῄνει, τῇ δὲ ἐμέμφετο. Ἠτιᾶτο μὲν τῆς εἰς τοὺς ὁμοφύλους ἄγαν ἀρεσκείας, μόνους ἀνθρώπων ἀφηνιάζοντας καὶ ἐκτρεπομένους αὐτοῦ τὴν ἐκθέωσιν. Ἐπῄνει δὲ τῷ μηδὲν ἐν ἑαυτῷ συσκιάζειν καὶ ἐπικρύπτειν, ὅπερ ἔλεγεν εἶναι δείγματα ἐλευθεριωτάτων καὶ εὐγενεστάτων ἠθῶν. Ἡμερωθεὶς οὖν, ὅσα τῷ δοκεῖν, ἀποκρίσεων χρηστοτέρων ἠξίωσεν, Ἀγρίππᾳ τὸ ἀνωτάτω καὶ μέγιστον δωρούμενος, τὸ μηκέτι γενέσθαι τὴν ἀνάθεσιν, καὶ Ποπλίῳ Πετρωνίῳ τῷ τῆς Συρίας ἐπιτρόπῳ κελεύει γραφῆναι μηδὲν ἐπὶ τῷ ἱερῷ τῶν Ἰουδαίων ἔτι νεώτερον κινεῖν. Ὅμως μέντοι καὶ τὴν χάριν διδοὺς, ἔδωκεν οὐκ ἀκέραιον, ἀλλ' ἀναμίξας αὐτῇ δέος ἀργαλεώτερον. Προσγράφει γάρ· „Ἐὰν δέ τινες ἐν ταῖς ὁμόροις ἔξω μιᾶς τῆς μητροπόλεως ἐθέλοντες βωμοὺς ἢ ἱερὰ ἤ τινας εἰκόνας ἢ ἀνδριάντας ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ τῶν ἐμῶν ἱδρύεσθαι, κωλύωνται τοὺς εἴργοντας ἢ παραχρῆμα κολάζειν, ἢ εἰς αὐτὸν ἀνάγειν". Τοῦτο δὲ οὐδὲν ἦν ἕτερον, ἢ στάσεων καὶ ἐμφυλίων πολέμων ἀρχὴ, καὶ τῆς δωρεᾶς ἣν ἐπ' εὐθείας ἐδόκει παρασχεῖν, πλάγιός τις ἀναίρεσις. Ἔμελλον γὰρ οἱ μὲν κατὰ τὴν πρὸς Ἰουδαίους φιλονεικίαν μᾶλλον ἢ τὸ πρὸς Γάϊον εὐσεβὲς καταπλήσειν τὴν
595 χώραν ἅπασαν ἀναθημάτων. Οἱ δὲ ἐν ὄψεσι
M. ταῖς αὐτῶν τὴν τῶν πατρίων ὁρῶντες κατάλυσιν,
εἰ καὶ πάντων ἦσαν προπαθέστατοι, μὴ ἀνέχεσθαι. Γάϊος δὲ τοὺς παρακινηθέντας τιμωρίᾳ κρίνων μεγίστῃ, ἀνατεθῆναι πάλιν κελεύειν τὸν ἀνδριάντα ἐν

τῷ ἱερῷ. Προνοίᾳ δέ τινι καὶ ἐπιμελείᾳ τοῦ πάντα ἐφορῶντος καὶ σὺν δίκῃ πρυτανεύοντος θεοῦ, τῶν ὁμόρων παρεκίνησεν οὐδὲν οὐδὲ εἷς, ὡς μὴ χρείαν τινὰ γενέσθαι, ἢ πρὸ μετριωτέρας μέμψεως ἀπαραίτητοι ἔμελλον ἀπαρτᾶσθαι συμφοραί. Τί δὲ ὄφελος, εἴποι τις ἄν. Οὐδὲ γὰρ ἠρεμούντων ὁ Γάϊος ἠρέμει, μετανοῶν ἐπὶ τῇ χάριτι ἤδη καὶ τὴν πρὸ μικροῦ ζωπυρῶν ἐπιθυμίαν. Προστάττει γὰρ ἕτερον ἀνδριάντα δημιουργεῖσθαι κολοσσιαῖον, χαλκοῦν ἐπίχρυσον ἐν Ῥώμῃ, μηκέτι τὸν ἐν Σιδῶνι κινῶν, ἵνα μὴ τῇ κινήσει διαταράξῃ τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἠρεμοῦντος καὶ τῆς ὑπονοίας ἀπηλλαγμένου, κατὰ 1039 πολλὴν ἡσυχίαν ἀφανῶς ἐν ταῖς ναυσὶ κομισθέντα, P. λαθὼν τοὺς πολλοὺς ἐξαίφνης ἱδρύσηται.

§. 43. Τοῦτο δὲ πράξειν ἔμελλεν ἐν παράπλῳ, κατὰ τὴν εἰς Αἴγυπτον ἀποδημίαν. Ἄλεκτος γάρ τις αὐτὸν ἔρως κατεῖχε τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς ἣν ἐπόθει σπουδῇ πάσῃ παραγενέσθαι, καὶ ἀφικόμενος πλεῖστον χρόνον ἐνδιαιτηθῆναι, νομίζων τὴν ἐκθέωσιν, ἣν ὠνειροπόλει, μίαν ταύτην πόλιν καὶ γεγενηκέναι καὶ συναυξῆσαι, καὶ ταῖς ἄλλαις παράδειγμα γεγενῆσθαι τοῦ σεβασμοῦ, μεγίστην τε οὖσαν καὶ ἐν καλῷ τῆς οἰκουμένης. Τὰ γὰρ τῶν μεγάλων εἴτε ἀνδρῶν εἴτε πόλεων τοὺς καταδεεστέρους ἄνδρας τε καὶ δήμους ζηλοῦν ἐπιχειρεῖν. Ἦν μέντοι καὶ πρὸς τὰ ἄλλα πάντα τὴν φύσιν ἄπιστος, ὡς εἰ καί τι χρηστὸν ἐργάσαιτο, μετανοεῖν εὐθὺς, καὶ τρόπον τινὰ δι' οὗ καὶ τουτὶ λυθήσεται ζητεῖν μετὰ μείζονος ἀνίας καὶ βλάβης. Οἷόν δή τι λέγω, δεσμώτας ἔλυσεν ἐνίους, ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει πάλιν ἔδησε, βαρυτέραν τῆς προτέρας ἐπαγαγὼν συμφορὰν τὴν ἐκ δυςελπιστίας. Πάλιν κατέγνω φυγὴν ἑτέρων θάνατον προςδοκησάντων, οὐκ ἐπειδὴ συνῄδεσαν αὐτοῖς ἄξια θανάτου πεπραχέναι, ἢ συνόλως βραχυτέρας ἡςτινοςοῦν τιμωρίας, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ὠμότητα τοῦ δικαστοῦ μὴ προςδοκῶντες

ἀποφεύξεσθαι. Τούτοις ἕρμαιον ἦν ἡ φυγὴ καὶ
ἰσότιμος καθόδῳ, τὸν περὶ ψυχῆς ἀνωτάτω κίνδυ-
νον ἀποδεδρακέναι νομίζουσιν. Ἀλλ' οὐ μακρὸς
διῆλθε χρόνος, καὶ τῶν στρατευομένων ἐπιπέμψας
τινὰς, μηδενὸς καινοτέρου προςπεσόντος, τοὺς ἀρί-
στους καὶ εὐγενέστατους ἤδη ζῶντας ὡς ἐν πατρίσι
596 ταῖς νήσοις, καὶ τὴν ἀτυχίαν εὐτυχέστατα φέρον-
M. τας ἀθρόους ἀναιρεῖ, πένθος οἰκτρότατον καὶ ἀπρος-
δόκητον οἴκοις τῶν ἐν Ῥώμῃ μεγάλων προςβαλών.
Εἰ δέ τισι καὶ δωρεὰν ἔδωκεν ἀργύριον, οὐχ ὡς
δάνειον ἀνέπραττε, τόκους προςεκλέγων καὶ ἐπιτο-
κίας, ἀλλ' ὡς φώριον μετὰ μεγίστης τῶν λαβόντων
ζημίας. Οὐ γὰρ ἐξήρκει τὰ δοθέντα τοῖς ἀθλίοις
ἀποτιννύειν, ἀλλὰ καὶ τὰς οὐσίας ὅλας προςεισέφε-
ρον, ἃς ἢ παρὰ γονέων ἢ παρ' οἰκείων ἢ φίλων
ἐκληρονόμουν, ἢ ποριστὴν ἑλόμενοι βίον ἐκτήσαντο
αὐτοὶ δι' ἑαυτῶν. Οἱ δὲ σφόδρα παρ' αὐτῷ εὐδο-
κιμεῖν οἰόμενοι τρόπον ἕτερον τὸν σὺν ἡδονῇ μετὰ
προςποιήσεως φιλικῆς ἐβλάπτοντο, πάμπολλα μὲν
εἰς τὰς ἀκρίτους καὶ ἀτάκτους καὶ ἐξαπιναίους ἀπο-
δημίας ἀναλίσκοντες, πάμπολλα δὲ εἰς τὰς ἑστιά-
σεις. Ὅλας γὰρ οὐσίας ἐξανάλουν εἰς ἑνὸς δείπνου
παρασκευὴν, ὡς καὶ δανείζεσθαι· τοσαύτη τις ἦν ἡ
πολυτέλεια. Τοιγαροῦν ἀπηύχοντό τινες ἤδη τὰς
δεδομένας ὑπ' αὐτοῦ χάριτας, ὑπολαμβάνοντες οὐκ
ὠφέλειαν μόνον, ἀλλὰ δέλεαρ εἶναι καὶ ἐνέδραν 1040
ἀφορήτου ζημίας. Τοσαύτη μὲν οὖν τις περὶ τὸ P.
ἦθος ἦν ἀνωμαλία πρὸς ἅπαντας, διαφερόντως δὲ
πρὸς τὸ Ἰουδαίων γένος, ᾧ χαλεπῶς ἀπεχθανόμε-
νος, τὰς μὲν ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσι προςευχὰς ἀπὸ
τῶν κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἀρξάμενος σφετερίζεται, κα-
ταπλήσας εἰκόνων καὶ ἀνδριάντων τῆς ἰδίας μορ-
φῆς. Ὁ γὰρ ἑτέρων ἀνατιθέντων ἀφεὶς, αὐτὸς
ἱδρύετο δυνάμει. Τὸν δὲ ἐν τῇ ἱεροπόλει νεὼν, ὃς
λοιπὸς ἦν ἄψαυστος, ἀσυλίας ἠξιωμένος τῆς πάσης,
μεθηρμόζετο καὶ μετεσχημάτιζεν εἰς οἰκεῖον ἱερὸν,

ἵνα Διὸς ἐπιφανοῦς νέου χρηματίζῃ Γαΐου. Τί φής; Σὺ μὲν ἄνθρωπος ὢν αἰθέρα καὶ οὐρανὸν ζητεῖς προςλαβεῖν, οὐκ ἀρκεσθεὶς τῷ πλήθει τῶν τοσούτων ἠπείρων, νήσων, ἐθνῶν, κλιμάτων, ὧν ἀνῆψω τὴν ἀρχήν; Τὸν δὲ θεὸν οὐδενὸς τῶν ἐνταῦθα καὶ παρ' ἡμῖν ἀξιοῖς, οὐ χώρας, οὐ πόλεως, ἀλλὰ καὶ τὸν βραχὺν οὕτως περίβολον αὐτῷ καθιερωθέντα καὶ καθωσιωθέντα χρησμοῖς καὶ λογίοις θεσφάτοις ἀφελέσθαι διανοῇ, ἵν' ἐν τῷ τῆς
597 τοσαύτης γῆς περιβόλῳ, μηδὲν ἴχνος, μηδὲν ὑπό-
M. μνημα καταληφθῇ τιμῆς καὶ εὐσεβείας τῆς εἰς τὸν ὄντως ὄντα ἀληθῆ θεόν; Καλὰς ὑπογράφεις τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἐλπίδας. Ἀγνοεῖς ὅτι πηγὰς ἀνατέμνεις ἀθρόων κακῶν, καινουργῶν καὶ μεγαλουργῶν ἃ μήτε δρᾶν μήτε λογίζεσθαι θέμις;

§. 44. Ἄξιον δὲ ἐπιμνησθῆναι καὶ ὧν εἴδομέν τε καὶ ἠκούσαμεν, μεταπεμφθέντες ἀγωνίσασθαι τὸν περὶ τῆς πολιτείας ἀγῶνα. Εἰςελθόντες γὰρ εὐθὺς ἔγνωμεν ἀπὸ τοῦ βλέμματος καὶ τῆς κινήσεως, ὅτι οὐ πρὸς δικαστὴν, ἀλλὰ κατήγορον ἀφίγμεθα, τῶν ἀντιτεταγμένων μᾶλλον ἐχθρόν. Δικαστοῦ μὲν γὰρ ἔργα ταῦτα ἦν, καθίσαι μετὰ συνέδρων ἀριστίνδην ἐπιλελεγμένων ἐξεταζομένης ὑποθέσεως μεγίστης, ἐν τετρακοσίοις ἔτεσιν ἡσυχασθείσης, καὶ νῦν πρῶτον εἰςαγομένης ἐπὶ μυριάσι πολλαῖς τῶν Ἀλεξανδρέων Ἰουδαίων, ἑκατέρωθεν στῆναι τοὺς ἀντιδίκους μετὰ τῶν συναγορευόντων, ἐν μέρει μὲν ἀκοῦσαι τῆς κατηγορίας, ἐν μέρει δὲ τῆς ἀπολογίας πρὸς μεμετρημένον ὕδωρ, ἀναστάντα βουλεύσασθαι μετὰ τῶν συνέδρων, τί χρὴ φανερῶς ἀποφήνασθαι γνώμῃ τῇ δικαιοτάτῃ· τυράννου δὲ ἀμειλίκτου δεσποτικὴν ὀφρὺν ἐπανατεινάμενου τὰ πραχθέντα. Χωρὶς γὰρ τοῦ μηδὲν ὧν ἀρτίως εἶπον ἐργάσασθαι, μεταπεμψάμενος τοὺς δυεῖν κήπων ἐπιτρόπους, τοῦ τε Μαικήνα καὶ Λάμια — πλησίον δέ εἰσιν ἀλλήλων τε καὶ τῆς πόλεως, ἐν οἷς ἐκ τριῶν ἢ τεττάρων ἡμε-

ρῶν διέτριβε· κεῖθι γὰρ ἐπὶ παροῦσιν ἡμῖν ἡ κατὰ παντὸς τοῦ ἔθνους ἔμελλε σκηνοβατεῖσθαι δραματοποιΐα — κελεύει τὰς ἐπαύλεις αὐτῷ πάσας πε- 1041
ριανοιχθῆναι· βούλεσθαι γὰρ μετὰ ἀκριβείας ἑκά- P.
στας ἰδεῖν. Ἡμεῖς δὲ ὡς αὐτὸν εἰςαχθέντες ἅμα τῷ θεάσασθαι, μετ' αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας τῆς ἁπάσης νεύοντες εἰς τὸ ἔδαφος ἐδεξιούμεθα, Σεβαστὸν Αὐτοκράτορα προςειπόντες. Ὁ δὲ οὕτως ἐπιεικῶς καὶ φιλανθρώπως ἀντιπροςηγόρευσεν, ὡς μὴ μόνον τὴν ὑπόθεσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ ζῆν ἀπογνῶναι. Σαρκάζων γὰρ ἅμα καὶ σεσηρώς, "Υμεῖς", εἶπεν, "ἐστὲ οἱ θεομισεῖς, οἱ θεὸν μὴ νομίζοντες εἶναί με, τὸν ἤδη παρὰ πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἀνωμολογημένον, ἀλλὰ τὸν ἀκατονόμαστον ὑμῖν"; Καὶ ἀνατείνας τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπεφήμιζε πρόςρησιν, ἣν οὐδὲ ἀκούειν θεμιτόν, οὐχ ὅτι διερμηνεύειν αὐτολεξεί. Πάσης εὐθὺς ἀνεπλήσθησαν ἡδονῆς οἱ τῆς ἐναντίας μερίδος πρέσβεις, ἤδη κατωρθωκέναι διὰ τῆς πρώτης ἀναφθέγξεως Γαΐου τὴν πρεσβείαν νομίζοντες·
598 ἐπεχειρονόμουν, ἀνορχοῦντο, τὰς τῶν θεῶν ἁπάν-
M. των ἐπωνυμίας ἐπεφήμιζον αὐτῷ.

§. 45. Γανύμενον δὲ ταῖς ὑπὲρ ἀνθρωπίνην φύσιν προςηρέσεσι, θεασάμενος ὁ πικρὸς συκοφάντης Ἰσίδωρος· ""Ετι μᾶλλον", ἔφη, "δέσποτα, μισήσεις τοὺς παρόντας καὶ τοὺς ὧν εἰσιν ὁμόφυλοι, ἐὰν γνῷς τὴν εἰς σὲ κακόνοιαν αὐτῶν καὶ ἀσέβειαν. Ἁπάντων γὰρ ἀνθρώπων ὑπὲρ σωτηρίας τῆς σῆς θυσίας ἀναγόντων εὐχαριστηρίους, οὐχ ὑπέμειναν οὗτοι μόνοι θύειν. Ὅταν δὲ 'οὗτοι' λέγω, καὶ τοὺς ἄλλους Ἰουδαίους συμπαραλαμβάνω". Ἀναβοησάντων δὲ ἡμῶν ὁμοθυμαδόν, "Κύριε Γάϊε, συκοφαντούμεθα! Καὶ γὰρ ἐθύσαμεν, καὶ ἑκατόμβας ἐθύσαμεν, ὧν τὸ αἷμα τῷ βωμῷ περισπείσαντες τὰ κρέα οὐκ εἰς θοινὴν καὶ εὐωχίαν οἴκαδε ἐκομίσαμεν, ὡς ἔθος ἐνίοις ποιεῖν, ἀλλ' ὁλόκαυτα τὰ ἱερεῖα παραδόντες τῇ ἱερᾷ φλογί· καὶ τρίς, οὐχ ἅπαξ, ἤδη.

Πρῶτον μὲν ὅτε διεδέξω τὴν ἡγεμονίαν· δεύτερον δὲ, ὅτε τὴν βαρεῖαν ἐκείνην νόσον, ἣν πᾶσα ἡ οἰκουμένη συνενοσήσεν ἐξέφυγες· τρίτον δὲ; κατὰ τὴν ἐλπίδα τῆς γερμανικῆς νίκης". — "Ἔστω", φησὶ, "ταῦτα ἀληθῆ, τεθύκατε, ἀλλ' ἑτέρῳ, καὶ οὐκ ὑπὲρ ἐμοῦ. Τί οὖν ὄφελος; Οὐδὲ γὰρ ἐμοὶ τεθύκατε". Φρίκη βύθιος εὐθὺς κατέσχεν ἡμᾶς ἐπὶ τῷ προτέρῳ καὶ τοῦτο ἀκούσαντας, ἣ καὶ μέχρι τῆς ἐπιφανείας ἀνεχύθη. Καὶ ταῦθ' ἅμα λέγων ἐπῄει τὰς ἐπαύλεις, ἀνδρῶνας κατανοῶν, γυναικωνίτιδας, τὰ ἐν ἐπιπέδῳ, τὰ ὑπερῷα ἅπαντα, αἰτιώμενος ἐνίας ὡς ἐλλιπεῖς κατασκευὰς, ἑτέρας ἐπινοῶν καὶ προςδιατάττων πολυτελεστέρας αὐτός. Εἶτα ἡμεῖς ἐλαυνόμενοι παρηκολουθοῦμεν ἄνω κάτω, καταχλευαζόμενοι καὶ κερτομούμενοι πρὸς τῶν ἀντιπάλων, ὡς ἐν θεατρικοῖς μίμοις. Καὶ γὰρ τὸ πρᾶγμα μιμία τὶς ἦν. Ὁ μὲν
δικαστὴς ἀνειλήφει σχῆμα κατηγόρου, οἱ δὲ κα- 1042
τήγοροι φαύλου δικαστοῦ πρὸς ἔχθραν ἀποβλέπον- P.
τος, ἀλλ' οὐ τὴν φύσιν τῆς ἀληθείας. Ὅταν δὲ αἰτιᾶται κρινόμενον δικαστὴς καὶ τοσοῦτος, ἀνάγκη σιωπᾶν. Ἔστι γάρ πως καὶ δι' ἡσυχίας ἀπολογεῖσθαι, καὶ μάλιστα πρὸς οὐδὲν ὧν ἐπεζήτει καὶ ἐπεπόθει δυναμένους ἀποκρίνασθαι, τῶν ἐθῶν καὶ νομίμων τὴν γλῶτταν ἐπεχόντων, καὶ τὸ στόμα κλειόντων καὶ ἀποῤῥαπτόντων. Ἐπεὶ δὲ ἔνια τῶν περὶ τὰς οἰκοδομὰς διετάξατο, μέγιστόν καὶ σεμνὸν ἐρώτημα ἠρώτα, "Διὰ τί χοιρείων κρεῶν ἀπέχεσθε"; Πάλιν πρὸς τὴν πεῦσιν γέλως ἐκ τῶν ἀντιδίκων κατεῤῥάγη τοσοῦτος, τῇ μὲν ἡδομένων, τῇ δὲ καὶ ἐπιτηδευόντων ἕνεκα κολακείας, ὑπὲρ τοῦ τὸ λεχθὲν δοκεῖν σὺν εὐτραπελίᾳ καὶ χάριτι εἰρῆσθαι, ὥς τι-
599 νας τῶν ἑπομένων αὐτῷ θεραπόντων ἀγανακτεῖν
M. ἐπὶ τῷ καταφρονητικῶς ἔχειν αὐτοκράτορος, ἐφ' οὗ
καὶ τὸ μετρίως μειδιᾶσαι τοῖς μὴ πάνυ συνήθεσιν οὐκ ἀσφαλές. Ἀποκριναμένων δὲ ἡμῶν ὅτι "Νόμιμα παρ' ἑτέροις ἕτερα, καὶ χρῆσις ἐνίων ὡς ἡμῖν

καὶ τοῖς ἀντιδίκοις ἀπείρηται", καὶ φαμένου τινὸς "ὡς πολλοί γε καὶ τὰ προχειρότατα ἀρνία οὐ προςφέρονται", γελάσας, "Εὖ γε", εἶπεν, "ἔστι γὰρ οὐχ ἡδέα". Τοιαῦτα φλυαρηθέντες καὶ κατακερτομηθέντες ἐν ἀμηχάνοις ἦμεν, εἶτα ὀψέ ποτε παρασεσυρμένως "Βουλόμεθα μαθεῖν", ἔφη, "τίσι χρῆσθε περὶ τῆς πολιτείας δικαίοις". Ἀρξαμένων δὲ λέγειν καὶ διδάσκειν, ἀπογευσάμενος τῆς δικαιολογίας, καὶ συνεὶς ὡς οὐκ ἔστιν εὐκαταφρόνητος, πρὶν ἐπενεγκεῖν τὰ ἐχυρώτερα, συγκόψας καὶ τὰ πρότερα, δρομαῖος εἰς μέγαν οἶκον εἰςεπήδησεν, καὶ περιελθὼν προςτάττει τὰς ἐν κύκλῳ θυρίδας ἀναληφθῆναι τοῖς ὑάλῳ λευκῇ διαφανέσι παραπλησίως λίθοις, οἳ τὸ μὲν φῶς οὐκ ἐμποδίζουσιν, ἄνεμον δὲ εἴργουσι καὶ τὸν ἀφ' ἡλίου φλογμόν. Εἶτα προελθὼν ἄνευ σπουδῆς μετριώτερον ἀνηρώτα, "Τί λέγετε"; Συνείρειν δὲ ἀρξαμένων τὰ ἀκόλουθα, εἰςτρέχει πάλιν εἰς ἕτερον οἶκον, ἐν ᾧ γραφὰς ἀρχετύπους ἀνατεθῆναι προςέταττεν. Οὕτω τῶν ἡμετέρων σπαραττομένων καὶ διαρτωμένων καὶ μονονοὺ συγκοπτομένων καὶ συντριβομένων δικαίων, ἀπειρηκότες καὶ μηδὲν ἔτι σθένοντες, ἀεὶ δὲ οὐδὲν ἕτερον ἢ θάνατον προςδοκῶντες, οὐκ ἔτι τὰς ψυχὰς ἐν αὑταῖς εἴχομεν, ἀλλ' ὑπ' ἀγωνίας ἔξω προεληλύθεσαν ἱκετεύειν τὸν ἀληθινὸν θεὸν, ἵνα τοῦ ψευδωνύμου τὰς ὀργὰς ἐπίσχῃ. Ὁ δὲ λαβὼν οἶκτον ἡμῶν, τρέπει τὸν θυμὸν αὐτοῦ πρὸς ἔλεον. Καὶ ἀνεθεὶς πρὸς τὸ μαλακώτερον, καὶ τοσοῦτον εἰπὼν, "Οὐ πονηροὶ μᾶλλον ἢ δυςτυχεῖς εἶναί μοι δοκοῦσιν ἄνθρωποι καὶ ἀνόητοι, μὴ πιστεύοντες, ὅτι θεοῦ κεκλήρωμαι φύσιν", ἀπ- 1043
αλλάττεται, προςτάξας καὶ ἡμῖν ἀπέρχεσθαι. P.

§. 46. Τοιοῦτον ἀντὶ δικαστηρίου θέατρον ὁμοῦ καὶ δεσμωτήριον ἐκφυγόντες — ὡς μὲν γὰρ ἐν θεάτρῳ κλωσμὸς συριττόντων, καταμωκωμένων, ἄμετρα χλευαζόντων, ὡς δὲ ἐν εἱρκτῇ πληγαὶ κατὰ σπλάγχνων φερόμεναι, βάσανοι, κατατάσεις τῆς ὅλης ψυχῆς, διά

τε τῶν εἰς τὸ θεῖον βλασφημιῶν καὶ διὰ τῶν ἐπα-
600 νατάσεων, ἃς τοσοῦτον αὐτοκράτωρ ἐπανετείνετο,
M. μνησικακῶν οὐ περὶ ἑτέρου, ῥᾳδίως γὰρ ἂν μετεβα-
λεν· ἀλλὰ περὶ ἑαυτοῦ καὶ τῆς εἰς τὴν ἐκθέωσιν
ἐπιθυμίας, ἣ μόνους ὑπελάμβανε μήτε συναινεῖν Ἰου-
δαίους, μήτε δύνασθαι συνυπογράψασθαι — μόλις
ἀνεπνεύσαμεν. Οὐκ ἐπειδὴ φιλοζωοῦντες θάνατον
κατεπτήχειμεν, ὃν ἄσμενοι καθάπερ ἀθανασίαν εἱλό-
μεθα ἄν, εἰ δή τι τῶν νομίμων ἔμελλεν ἐπανόρθω-
σιν ἕξειν· ἀλλ᾽ εἰδότες ἐπ᾽ οὐδενὶ λυσιτελεῖ παρανά-
λωμα γενησόμενοι μετὰ πολλῆς δυςκλείας. Ἃ γὰρ
ἂν πρέσβεις ὑπομένωσιν ἐπὶ τοὺς πέμψαντας λαμ-
βάνει τὴν ἀναφοράν. Τούτων μὲν δὴ χάριν ἐπὶ πο-
σὸν ἐδυνήθημεν ἀνακύψαι, τὰ δὲ ἄλλα ἡμᾶς ἐφό-
βει διεπτοημένους καὶ ἀποροῦντας, τί γνώσεται, τί
ἀποφανεῖται, ποταπὴ γένοιτ᾽ ἂν ἡ κρίσις. Ἤκουσε
γὰρ τῆς ὑποθέσεως, ὃς πραγμάτων ἐνίων παρήκου-
σεν; Ἐν ἡμῖν δὲ πέντε πρεσβευταῖς σαλεύειν τὰ
τῶν πανταχοῦ πάντων Ἰουδαίων οὐ χαλεπόν; Εἰ
γὰρ χαρίσαιτο τοῖς ἡμετέροις ἐχθροῖς, τίς ἑτέρα
πόλις ἠρεμήσει; Τίς οὐκ ἐπιθήσεται τοῖς συνοικοῦ-
σι; Τίς ἀπαθὴς καταλειφθήσεται προσευχή; Ποῖ-
ον πολιτικὸν οὐκ ἀνατραπήσεται δίκαιον τοῖς κοσμου-
μένοις κατὰ τὰ πάτρια τῶν Ἰουδαίων; Ἀνατετρά-
ψεται, ναυαγήσει, κατὰ βυθοῦ χωρήσει, καὶ τὰ ἐξ-
αίρετα νόμιμα καὶ τὰ κοινὰ πρὸς ἕκαστα τῶν πό-
λεων αὐτοῖς δίκαια. Τοιούτοις ὑπέραντλοι γενόμε-
νοι λογισμοῖς ὑπεσυρόμεθα καταποντούμενοι. Καὶ
γὰρ οἱ τέως συμπράττειν ἡμῖν δοκοῦντες ἀπειρήκε-
σαν. Καλουμένων γοῦν ἔνδον ὄντες οὐχ ὑπέμειναν,
ἀλλ᾽ ὑπεξῆλθον διὰ φόβον, ἀκριβῶς ἐπιστάμενοι τὸν
ἵμερον, ᾧ κέχρητο πρὸς τὸ νομίζεσθαι θεός. Εἴρη-
ται μὲν οὖν κεφαλαιωδέστερον ἡ αἰτία τῆς πρὸς
ἅπαν τὸ Ἰουδαίων ἔθνος ἀπεχθείας Γαΐου· λεκτέον
δὲ καὶ τὴν παλινῳδίαν πρὸς Γάϊον.

ΦΙΛΩΝΟΣ ΙΟΥΔΑΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΚΟΣΜΟΥ.

PHILONIS IUDAEI LIBER
DE MUNDO.

Unus est deus, dominus totius universi, cui nihil in natura rerum aequiparandum, qui mundum ita creavit (1), ut nulla alia re, nisi lege (*νόμῳ*) dei aeterna nitatur, quae tanquam vinculum infractum cuncta amplectitur (2). Cuique mundi parti singula indita sunt ipsius propria, terrae terrestria, aquae natalitia etc., quorum genera sunt duplicia. In aëre deus collocavit animas, quarum aliae in corpora humana descendunt, aliae eaeque purissimae, ministri dei in loco sublimiore remanent, et heroës Graecis, Moysi angeli dicuntur (3). Ceterarum rerum aliis indidit deus habitum (*ἕξιν*), aliis naturam (*φύσιν*), aliis vitam (*ψυχήν*), aliis rationem (*λογικὴν ψυχήν*) (4). Ratione, seu mente solus homo ornatus est. Hanc liberam esse voluit, ita ut sua sponte virtutem sequi pravitatemque aversari posset (5 — 7) — De ortu mundi alii aliter disputant; optime Moyses docet mundum genitum interitusque immunem esse, quod et aliis argumentis gravissimis niti videtur (8 — 13). Inprimis vero clare aeternitatem mundi demonstraverunt Boëthus philosophus (14 — 15), alii [quorum nomina non afferuntur] (16. 17), Theophrastus (18. 19), ita ut inepta eorum sententia videretur, qui vel igne vel aqua, vel alio modo mundum consumtum iri putarent (20 — 22).

---

601 §. 1. *Οὐδὲν τῶν ὄντων ἰσότιμον ὑφέστηκε* 1150
M. *θεῷ, ἀλλ' ἔστιν εἷς ἀρχὼν, καὶ ἡγεμὼν καὶ βασιλεὺς,* P.
ᾧ πριτανεύειν καὶ διοικεῖν μόνῳ θέμις τὰ σύμπαντα.
Τὸ γὰρ

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω,
Εἷς βασιλεύς·

οὐκ ἐπὶ πόλεων καὶ ἀνθρώπων λέγοιτ' ἂν ἐν δίκῃ

μᾶλλον, ἢ ἐπὶ κόσμου καὶ θεοῦ. Ἑνὸς γὰρ ἕνα
ποιητήν τε καὶ δεσπότην ἀναγκαῖον εἶναι. Τούτου
δὴ προομολογηθέντος, ἀκόλουθον ἂν εἴη συνυφαί-
νειν τὰ ἁρμόζοντα. Τίνα οὖν ἐστι, σκοπῶμεν. Εἷς
602 ὢν ὁ θεὸς, δύο τὰς ἀνωτάτω δυνάμεις ἔχει. Διὰ
M. τούτων τῶν δυνάμεων ὁ ἀσώματος καὶ νοητὸς ἐπά-
γη κόσμος τὸ τοῦ φαινομένου τοῦδε ἀρχέτυπον, ἰδέ-
αις ἀοράτοις συσταθεὶς ὥςπερ οὗτος ὄμμασιν ὁρατός.
Καταπλαγέντες οὖν τινες τὴν ἑκατέρου τῶν κόσμων
φύσιν, οὐ μόνον ὅλους ἐξεθείωσαν, ἀλλὰ καὶ τὰ κάλ-
λιστα τῶν ἐν αὐτοῖς μερῶν, ἥλιον λέγω καὶ σελήνην
καὶ τὸν συμπάντα οὐρανὸν, ἅπερ οὐδὲν αἰδεσθέν-
τες θεοὺς ἐκάλεσαν. Ὧν τὴν ἐπίνοιαν κατιδὼν
Μωϋσῆς φησι, „Κύριε βασιλεῦ τῶν θεῶν" *), ἔν-
δειξιν τῆς παρ' ὑπηκόους ἄρχοντος διαφορᾶς. Καὶ 1151
ὁ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους πρεσβύτατος γένει μὲν ἦν P.
Χαλδαῖος, πατρὸς δὲ ἀστρονομικοῦ τῶν περὶ τὰ
μαθήματα διατριβόντων οἱ τοὺς ἀστέρας θεοὺς νο-
μίζουσι, καὶ τὸν συμπάντα οὐρανόν τε καὶ κόσμον.
Παρ' οὓς τότε εὖ καὶ τὸ χεῖρόν φασιν ἀποβαίνειν,
οὐδὲν ἔξω τῶν αἰσθητῶν αἴτιον ὑπολαμβάνοντες
εἶναι. Τούτου δέ τι ἂν εἴη χαλεπώτερον, ἢ μᾶλλον
ἀπελέγξαι τὴν ἐν τῇ ψυχῇ δυςγένειαν δυνάμενον δι'
ἐπιστήμης τῶν πολλῶν καὶ δευτέρων καὶ γενητῶν,
εἰς ἀνεπιστημοσύνην ἰούσης τοῦ ἑνὸς καὶ πρεσβυτά-
του, καὶ ἀγενήτου καὶ ποιητοῦ τῶν ὅλων, καὶ διά τε
ταῦτα ἀρίστου καὶ μυρία ἄλλα, ἃ διὰ μέγεθος ἀν-
θρώπινος λογισμὸς οὐ χωρεῖ. Ὃν ἐν νῷ λαβὼν καὶ
ἐπιθειάσας καταλείπει μὲν πατρίδα καὶ γενεὰν καὶ
πατρῷον οἶκον, εἰδὼς ὅτι μένοντος μὲν αἱ τῆς πο-
λυθέου δόξης ἐγκαταμένουσαι ἀπάται ἔννοιαν ἀνύ-
νυτον κατασκευάζουσιν εἰς τὴν τοῦ ἑνὸς εὕρεσιν, ὅς
ἐστιν ἀΐδιος μόνος, καὶ τῶν ἄλλων πατὴρ νοητῶν
τε καὶ αἰσθητῶν. Εἰ δὲ μετανασταίη, μεταναστῆ-

*) Deut. 10, 17.

ναί τε καὶ τῆς διανοίας τὴν ἀπάτην, μεταρμοσαμέ-
νης τὴν ψευδῆ δόξαν εἰς ἀλήθειαν. Ἅμα δὲ καὶ
τὸν πόθον ὃν ἐπόθει γνῶναι τὸ ὂν προςανεκρίπισε
λόγια τὰ χρησθέντα. Ὡς ποδηγετούμενος ἐπὶ τὴν
τοῦ ἑνὸς ἀοκνωτάτην σπουδὴν καὶ ζήτησιν ᾔει. Καὶ
οὐ πρότερον ἀνῆκεν, ἢ τρανωτέρας λαβεῖν φαντα-
573 σίας οὐχὶ τῆς οὐσίας — τοῦτο γὰρ ἀμηχάνον-
M.ται — ἀλλὰ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ καὶ τῆς προνοίας.
Διὸ καὶ πιστεῦσαι λέγεται τῷ θεῷ πρῶτος. Ἐπει-
δὴ καὶ πρῶτος ἀκρίβη καὶ βεβαίαν ἔσχεν ὑπόληψιν,
ὡς ἔστιν ἓν αἴτιον ἀνώτατον τὸ προνοοῦν τοῦ τε
κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν οὐσίαν
ἄτακτον, συγκεχυμένην οὖσαν εἰς τάξιν ἐξ ἀταξίας,
καὶ ἐκ συγχύσεως εἰς διακρίσιν ἄγων ὁ κοσμοπλά-
στης, κοσμεῖν ἤρξατο γῆν μὲν καὶ ὕδωρ, ἐπὶ τὸ
μέσον ἐῤῥίζου, τὰ δὲ ἀέρος καὶ πυρὸς δένδρα πρὸς
τὴν μετάρσιον ἀνεῖλκεν ἀπὸ τοῦ μέσου χώραν· τὸν
δὲ αἰθέριον ἐν κύκλῳ τόπον ὠχυροῦτο, τῶν ἐν- 1152
τὸς ὅρον τε καὶ φυλακτήριον αὐτὸν τιθείς. Ἀφ' P.
οὗ καὶ οὐρανὸς ὠνομάσθαι δοκεῖ. Καὶ ταῦτα μὲν
τὰ τελεία τοῦ πάντος ἦν μοσχεύματα. Τὸ δὲ παμ-
μεγεθὲς καὶ παμφορώτατον ἔρνος ὁ κόσμος οὗτος;
οὗ παραφυάδες οἱ εἰρημένοι βλαστοί.

§. 2. Ὅπου ποτ' οὖν ἄρα τὰς ῥίζας καθῆκε,
καὶ τίς ἐστιν αὐτῷ βάσις, ἐφ' ἧς ὥςπερ ἀνδρίας
ἐρήρεισται σκεπτέον. Σῶμα μὲν οὐδὲν ἀπόλειφθεν
εἰκὸς ἐξωπλανᾶσθαι, τὴν δι' ὅλων ὕλην ἐργασαμέ-
νου καὶ διακοσμήσαντος θεοῦ. Τελειότατον γὰρ ἥρ-
μοττε τὸ μέγιστον τῶν ἔργων, τῷ μεγίστῳ δημιουρ-
γῷ διαπλάσασθαι. Τελειότατον δὲ οὐκ ἂν ἦν, εἰ
μὴ τελέιοις συνεπληροῦτο μέρεσιν. Ὅςτε εἰ τῆς ἁ-
πάσης ὕλης μηδὲν ἔξω μὴ δὲ τῆς βραχυτάτης κα-
ταλειφθήσης συνέστη ὁ δὲ ὁ κόσμος· ἀνάγκη τοίνυν
ἐκτὸς ἢ κενὸν ἢ μηδὲν εἶναι. Εἰ μὲν δὴ κενὸν, πῶς
τὸν πλήρη καὶ ναστὸν καὶ τῶν ὄντων βαρύτατον εὑ-
ρέθη ταλαντεῦον, στερεοῦ μηδενὸς ἐπερειδόντος; Ἐξ

οὐ φάσματι ἂν ἐοικέναι δόξαι. Ζητούσης ἀεὶ τῆς
διανοίας βάσιν σωματικὴν, ἓν πᾶν ἔχειν εἰκὸς, ἐάν
γε κινούμενον τυγχάνῃ, τὸν δὲ δὴ κόσμον διαφερόν-
τως, ὅτι τὸ μέγιστον σωμάτων ἐστὶ, καὶ πλῆθος ἄλ-
λων σωμάτων ὡς οἰκεῖα ἐγκεκόλπισται μέρη. Τὰς
δυςωπίας οὖν εἴ τις ἀποδιδράσκειν βούλοιτο τὰς ἐν
τοῖς διαπορηθεῖσι λεγέτω μετὰ παῤῥησίας, ὅτι οὐ-
604 δὲν τῶν ὅλων κραταιὸν οὕτως, ὡς τὸν κόσμον
M. ἀχθηφορεῖν ἰσχύσαι. Νόμος δὲ ὁ ἀΐδιος θεοῦ αἰω-
νίου τὸ ὀχυρώτατον καὶ βεβαιότατον ἔρεισμα τῶν
ὅλων ἐστίν. Οὗτος ἀπὸ τῶν μέσων ἐπὶ τὰ πέρατα,
καὶ ἀπὸ τῶν ἄκρων εἰς μέσα ταθεὶς δολιχεύει τὸν
τῆς φύσεως δρόμον ἀήττητον, συνάγων πάντα τὰ
μέρη καὶ σφίγγων. Δεσμὸν γὰρ ἄῤῥηκτον τοῦ παν-
τὸς ὁ γεννήσας ἐποίει πατήρ. Εἰκότως οὖν οὐδὲ
γῆ πᾶσα διαλυθήσεται πρὸς ὕδατος· ὅπερ αὐτῆς οἱ
κόλποι κεχωρήκασιν οὐδ' ὑπ' ἀέρος σβεσθήσεται πῦρ,
οὐδ' ἔμπαλιν ὑπὸ πυρὸς ἀὴρ ἀναφλεχθήσεται, τοῦ
θείου νόμου μεθόριον τάττοντος αὐτόν. Οὔπω μὲν
δὴ παμφορώτατων φυτὸν ἐῤῥιζοῦτο, καὶ ῥιζωθὲν
ἐκρατεῖτο. Τῶν δὲ ἐν μέρει καὶ βραχυτέρων φυτῶν
τὰ μὲν μεταβατικῶς κινητὰ, τὰ δὲ ἄνευ μεταβάσεως
ὡς ἂν ἑστῶτα κατὰ τὸν αὐτὸν τόπον ἐδημιουργεῖτο.
Τὰ μὲν οὖν μεταβατικῇ κινήσει χρώμενα, ἃ δὴ φαμὲν
ἡμεῖς ζῶα εἶναι, ταῖς τοῦ παντὸς ὁλοσχερεστέ- 1153
ραις προςεγένετο μοίραις. Γῇ μὲν τὰ χερσαῖα, πλω- P.
τὰ δὲ τῷ ὕδατι, τὰ πτηνὰ δὲ ἀέρι, τοὺς ἀστέρας δὲ
ἐν οὐρανῷ.

§. 3. Διττὰ δὲ ἔν τε γῇ καὶ ὕδατι καὶ ἀέρι γέ-
νη ὁ ποιῶν ἐποίει· ἀέρι μὲν τὰ πτηνὰ, καὶ δυνά-
μεις ἄλλας, αἰσθήσει οὐδαμῇ οὐδαμῶς καταλαμβα-
νομένας. Ψυχῶν ὁ θίασος οὕτως ἀσωμάτων ἐστὶ
διακεκοσμημένων οὔσαις αὐταῖς ἐν τάξεσι. Τὰς μὲν
γὰρ εἰςκρίνεσθαι λόγος ἔχει σώμασι θνητοῖς, καὶ κα-
τά τινας ὡρισμένας περιόδους ἀπαλλάττεσθαι πάλιν·
τὰς δὲ θειοτέρας κατασκευῆς λαχούσας ὑπαντας ἀλο-

*γεῖν τοῦ τῆς γῆς χωρίου, ἀνωτάτω δὲ εἶναι πρὸς
αὐτῷ τῷ αἰθέρι τὰς καθαρωτάτας, ἃς οἱ μὲν παρ'
Ἕλλησι φιλοσοφήσαντες Ἥρωας καλοῦσι καὶ Δαίμο-
νας, Μωϋσῆς δὲ εὐθυβόλῳ χρώμενος ὀνόματι Ἀγγέ-
λους προσαγορεύει, πρεσβευομένας καὶ διαγγελλού-
σας τά τε παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τοῖς ὑπηκόοις ἀγαθὰ,
καὶ τῷ βασιλεῖ ὧν εἰσιν ὑπήκοοι χρεῖοι. Ἐκεῖναι δὲ
ὥςπερ εἰς πόταμον τὸ σῶμα καταβᾶσαι, ποτὲ μὲν
ὑπὸ συρμοῦ δίνης βιαιοτάτης ἁρπασθεῖσαι κατεπό-
θησαν, ποτὲ δὲ πρὸς τὴν φθορὰν ἀντίσχειν οὐ δυ-
νηθεῖσαι, τὸ μὲν πρῶτον ἀνενήξαντο, εἶτα ὅθεν
ὁρμήθησαν, ἐκεῖσε πάλιν ἀνέπτησαν. Αὗται μὲν
οὖν εἰσιν ψυχαὶ τῶν ἄνωθεν εὐσθενῶς φιλοσοφούν-
των, ἐξ ἀρχῆς ἄχρι τέλους μελετῶσαι τῶν μετὰ σω-*
605 *μάτων ἀποθνήσκειν βίον, ἵνα τῆς ἀσωμάτου καὶ*
M. *ἀφθάρτου παρὰ τῷ ἀγεννήτῳ καὶ ἀφθάρτῳ ζωῆς
μεταλάχωσιν· ἣ δὲ καταποθεῖσαι τῶν ἄλλων ἀνθρώ-
πων ὅσοι σοφίας ἠλόγησαν, ἐκδόντες ἀστράτοις καὶ
τυχηροῖς πράγμασιν ἑαυτοὺς, ὧν οὐδὲν εἰς ψυχὴν ἢ
νοῦν ἀναφέρεται, πάντα δὲ ἐπὶ τὸν συμφυᾶ νεκρὸν
ἡμῶν τὸ σῶμα, ἢ ἐπὶ τὰ ἀψυχότερα τούτου. Δό-
ξαν λέγω καὶ χρήματα καὶ ἀρχὰς, καὶ τιμάς· καὶ
ὅσα ἄλλα ὑπὸ τῶν μὴ τεθεαμένων τὰ πρὸς ἀλή-
θειαν καλὰ, ἀπάτῃ ψεύδους δόξης ἀναπλάττεται ἢ
ζωγραφεῖται. Ψυχὰς οὖν καὶ Δαίμονας καὶ Ἀγγέ-
λους, ὀνόματι μὲν διαφέροντας, ἓν δὲ καὶ ταυτὸν
ὑποκείμενον διανοηθεὶς, ἄχθος βαρύτατον ἀποθήσεις
δεισιδαιμονίαν. Ὥςπερ γὰρ ἀγαθοὺς δαίμονας καὶ
κακοὺς λέγουσιν οἱ πολλοὶ καὶ ψυχὰς ὁμοίως, οὕτω
καὶ Ἀγγέλους τοὺς μὲν τῆς προῤῥήσεως ἀξίους πρε-* 1154
σβεύτας τινὰς τῶν ἀνθρώπων πρὸς θεὸν, καὶ θεοῦ P.
*πρὸς ἀνθρώπους, ἱεροὺς καὶ ἀσύλους φύλακας διὰ
τὴν ἀνυπαίτιον καὶ παγκάλην ταύτην ὑπηρεσίαν· τοὺς
δὲ ἔμπαλιν ἀνιέρους καὶ ἀναξίους τῆς προῤῥήσεως
καὶ αὐτὸς ὑπολαμβάνων, οὐχ ἁμαρτήσεις. Μαρτυ-
ρεῖ δέ μου τῷ λόγῳ ὁ ὑμνογράφος οὑτωσὶ λέγων·*

"Ἐξαπέστειλεν εἰς αὐτοὺς ὀργὴν θυμοῦ αὐτοῦ δι' ἀγγέλων πονηρῶν*)". Ὕδατι δὲ ζῶα πλωτὰ καὶ ζωόφυτα, τῇ γῇ δὲ αὖ ζῶά τε χερσαῖα καὶ φυτά· καὶ τὰ μὲν φυτὰ κατώκαρα εἰργάσατο, τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἐν τοῖς βαθέσι τοῖς τῆς γῆς μέρεσι πήξας. Ζώων δὲ τῶν ἀλόγων τὰς κεφαλὰς ἀνελκύσας ἀπὸ γῆς ἐπὶ προμήκους αὐχενὸς ἄκρας ἡρμόζετο τῷ αὐχένι, ὥςπερ ἐπίβασιν τοὺς ἐμπροσθίους πόδας θείς. Ἐξαιρέτου δὲ τῆς κατασκευῆς ἔλαχεν ἄνθρωπος· τῶν μὲν γὰρ ἄλλων τὰς ὄψεις περιήγαγε κάτω κύψας, διὸ νένευκε πρὸς χέρσον· ἀνθρώπου δὲ ἔμπαλιν ἀνώρθωσεν, ἵνα τὸν οὐρανὸν καταθεᾶται· φυτὸν οὐκ ἐπίγειον, ἀλλ' οὐράνιον, ὡς παλαιὸς λόγος. Ἀλλ' οἱ μὲν ἄλλοι τῆς αἰθερίου φύσεως τὸν ἡμέτερον νοῦν μοῖραν εἴποντες εἶναι, συγγένειαν ἀνθρώπῳ πρὸς αἰθέρα συνῆψαν. Ὁ δὲ δὴ μέγας Μωϋσῆς οὐδενὶ τῶν γεγονότων τῆς λογικῆς ψυχῆς τὸ εἶδος ὁμοίως ὠνό-
606 μασεν· ἀλλ' εἶπεν αὐτὴν τοῦ θείου καὶ ἀοράτου
M. θεοῦ ἐκείνου εἰκόνα, δόκιμον εἶναι νομίσας ἧς εἴωθε καὶ τυπωθὲν σφραγῖδα θεοῦ, ἧς ὁ χαρακτήρ ἐστιν ὁ ἀΐδιος λόγος. "Ἐνέπνευσε γάρ", φησὶν, "ὁ θεὸς εἰς τὸ πρόςωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς**)", ὥςτε ἀνάγκη πρὸς τὸν ἐκπέμποντα τὸν δεχόμενον ἀπεικονίζεσθαι. Διὸ καὶ τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα φασὶ θεοῦ γεγενῆσθαι, οὐ μὴν κατ' εἰκόνα τινὸς τῶν γεγονότων.

§. 4. Ἀλλ' ἐπαναλαβόντες τὸν λόγον σαφηνείας χάριν εἴπωμεν, ὅτι τῶν σωμάτων τὰ μὲν ἐνεδύσαντο ἕξιν, τὰ δὲ φύσιν, τὰ δὲ ψυχὴν, τὰ δὲ λογικὴν ψυχήν. Λίθων μὲν οὖν καὶ ξύλων ἃ δὴ τῆς συμφυΐας ἀπέσπασται, δεσμὸν κραταιότατον, ἕξιν εἰργάσατο. Ἡ δέ ἐστι πνεῦμα ἀναστρέφον ἐφ' ἑαυτό. Ἄρχεται μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν μέσων ἐπὶ τὰ πέρατα

*) Psalm. 77, 49. **) Gen. 2, 7.

τείνεσθαι, ψαῦσαν δὲ ἄκρας ἐπιφανείας ἀνακάμ- 1155
πτει πάλιν, ἄχρις ἂν ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἀφίκηται τόπον, P.
ἀφ' οὗ τὸ πρῶτον ὡρμήθη. Ἕξεως ὁ συνεχὴς οὗ-
τος δίαυλος. Τὴν δὲ φύσιν ἀπένειμε τοῖς φυτοῖς,
κερασάμενος αὐτὴν ἐκ πλείστων δυνάμεων, θρεπτι-
κῆς τε καὶ γεννητικῆς. Ψυχὴν δὲ φύσεως τρισὶ διαλ-
λάττουσαν ὁ ποιῶν ἐποίει, αἰσθήσει, φαντασίᾳ, ὁρ-
μῇ. Τὰ μὲν δὴ φυτὰ τούτων ἀμέτοχα, τῶν δὲ
ζώων ἕκαστον ἀθρόον μετέχει τῶν εἰρημένων. Αἴ-
σθησις μὲν οὖν, ὡς αὐτὸ δήπου δηλοῖ τὸ ὄνομα,
εἰςθεσίς τις οὖσα τὰ φανέντα ἐπειςφέρει τῷ νῷ.
Φαντασία δὲ τύπωσιν ἐν ψυχῇ, οἱονεὶ φαοστασία
τις οὖσα. Ἃ γὰρ εἰςήγαγεν ἑκάστη τῶν αἰσθήσεων,
ὥςπερ δακτύλιός τις, ἢ σφραγὶς ἐναπεμάξατο τὸν οἰ-
κεῖον χαρακτῆρα, ἣ τὸ ἐκμαγεῖον φυλάττει παρ' ἑαυ-
τῇ, μέχρις ἂν ἡ ἀντίπαλος τῇ μνήμῃ, τὸν τύπον
λεάνασα λήθη, ἀμυδρὸν ἐργάσηται, ἢ παντελῶς
ἀφανίσῃ. Τὸ δὲ φανὲν καὶ τυπῶσαν τοτὲ μὲν οἰ-
κείως, τοτὲ δὲ ὡς ἑτέρου διέθηκε τὴν ψυχήν. Τοῦ-
το δὲ αὐτῆς πάθος ὁρμὴ καλεῖται. Ἣν ὁριζόμενοι
πρώτην ἔφησαν ψυχῆς κίνησιν.

§. 5. Τοσούτοις μὲν ζῶα ὑπερέχει φυτῶν. Ἴδω-
μεν τοίνυν, τίνι τῶν ἄλλων ζώων ὑπερβέβηκεν ἄν-
θρωπος. Οὗτος δὴ ἐξαίρετον γέρας ἔλαχε διάνοιαν,
607 ἣ τὰς ἁπάντων φύσεις, σωμάτων τε καὶ πραγμά-
M. των, εἴωθε καταλαμβάνειν. Καθάπερ γὰρ ἐν μὲν
τῷ σώματι τὸ ἡγεμονικώτατον ὄψις ἐστὶν, ἐν δὲ τῷ
παντὶ ἡ τοῦ φωτὸς φύσις· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ
τῶν ἐν ἡμῖν τὸ κρατιστεῦον, ὁ νοῦς. Ψυχῆς γὰρ
ὄψις οὗτος ταῖς οἰκείαις περιλαμπόμενος αὐγαῖς, δι'
ὧν ὁ πολὺς καὶ βαθὺς ζόφος, ὃν κατέχεεν, ἄγνοια
τῶν πραγμάτων ἀνασκίδναται. Τοῦτο τῆς ψυχῆς
τὸ εἶδος οὐκ ἐκ τῶν αὐτῶν στοιχείων, ἐξ ὧν τα
ἄλλα ἀπετελεῖτο, διεπλάσθη. Καθαρωτέρας δὲ καὶ
ἀμείνονος ἔλαχε τῆς οὐσίας, ἐξ ἧς αἱ θεῖαι φύσεις
ἐδημιουργοῦντο. Παρὰ καὶ μόνων τῶν ἐν ἡμῖν εἰ-

κότως ἄφθαρτον ἔδοξεν εἶναι διάνοια. Μόνην γὰρ αὐτὴν ὁ γεννήσας πατὴρ ἐλευθερίας ἠξίωσε, καὶ τὰ τῆς ἀνάγκης ἀνεὶς δεσμὰ ἄφετον εἴασε, δωρησάμενος αὐτῇ τοῦ πρεπωδεστάτου, καὶ οἰκείου κτήματος
αὐτῶν, τοῦ ἑκουσίου μοῖραν, ἣν ἠδύνατο δέξασθαι. 1156
Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ζῶα, ὧν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡ ἐξαι- P.
ρουμένη εἰς ἐλευθερίαν διάνοια οὐκ ἔστι, καταζευχθέντα καὶ χαλινωθέντα πρὸς ὑπηρεσίαν ἀνθρώποις παραδέδοται, ὥσπερ οἰκέται δεσπόταις. Ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐθελούργου καὶ αὐτοκελεύστου γνώμης λαχὼν, καὶ προαιρετικαῖς χρώμενος ταῖς ἐνεργείαις, εἰκότως ψόγον μὲν ἔσχεν ἐφ' οἷς ἐκ προνοίας ἀδικεῖ, ἔπαινον δὲ ἐφ' οἷς ἑκὼν κατορθοῖ. Παρὰ γὰρ θεοῦ τὴν ἑκούσιον κίνησιν εἰληφὼς, καὶ κατὰ τοῦτο ὁμοιωθεὶς αὐτῷ, χαλεπῆς καὶ ἀργαλεωτάτης δεσποίνης τῆς ἀνάγκης ἐλευθερωθεὶς, κατηγορίας δεόντως τυγχάνει, ὅτι τὸν ἐλευθερώσαντα οὐ περιέπει. Τοιγάρτοι τὴν κατ' ἀπελευθέρων ἀχαρίστων ἀπαραίτητον δίκην ὀρθότατα ἀποτίσει. Τῷ τοι καὶ τὸ σῶμα ἀνεγερθὲν πρὸς τὴν καθαρωτάτην τοῦ παντὸς μοῖραν, οὐρανὸν, τὰς ὄψεις ἀνέτεινεν, ἵνα τῷ φανερῷ τὸ ἀφανὲς ἐκδήλως καταλαμβάνηται. Ἐπειδὴ τοίνυν τὴν πρὸς τὸ ὂν διανοίας ὁλκὴν ἀμήχανον ἦν ἰδεῖν, ὅτι μὴ τοὺς ἀχθέντας πρὸς αὐτὸν μόνους, — ὃ γὰρ πέπονθεν ἕκαστα αὐτὸς ἐξαιρέτως οἶδεν — εἴδωλον ἐναργὲς ἀειδοῦς ὄμματος, τὰ τοῦ σώματος ποιεῖ, δυνάμενα πρὸς αἰθέρα ἀπονεύειν. Ὁπότε γὰρ οἱ ἐκ φθαρτῆς παγέντες ὕλης ὀφθαλμοὶ, τοσοῦτον ἐπέβησαν, ὡς ἀπὸ τοῦ τῆς γῆς χωρίου πρὸς τὸν μακρὰν ὄντως ἀφεστῶτα ἀνατρέχειν οὐρανὸν, καὶ ψαύειν τῶν περάτων αὐτοῦ, πόσον τινὰ χρὴ νομίσαι τὸν δρόμον τῶν τῆς ψυχῆς ὀμμάτων; Ἅπερ ὑπὸ πολλοῦ τοῦ τὸ ὂν κατιδεῖν τηλαυγῶς ἱμέρου πτερωθέντα, οὐ μόνον πρὸς τὸν ἔσχατον αἰθέρα τεί-
608 νεται, ἀλλὰ κατόπιν λιπὼν παντὸς τοῦ κόσμου
M. τοὺς ὅρους ἐπείγεται πρὸς τὸν ἀγένητον.

§. 6. Διεξελθόντες οὖν περὶ τῶν ὁλοσχερεστέρων ἐν κόσμῳ φυτῶν, ἴδωμεν ὃν τρόπον καὶ τὰ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, τῷ βραχεῖ κόσμῳ, δένδρα ὁ πάνσοφος ἐδημιούργει θεός. Αὐτίκα τοίνυν ὥσπερ βαθύγειον χωρίον, σῶμα το ἡμέτερον λαβὼν, δεξαμένας αὐτῷ τὰς αἰσθήσεις ἀπειργάζετο. Καὶ ἔπειτα, οἷα φυτὸν ἥμερον καὶ ὠφελιμώτατον, ἑκάστην αὐτῶν 1157 ἐνελίθει· ἀκοὴν μὲν εἰς οὖς, ὄψιν δὲ εἰς ὄμματα, καὶ P. εἰς μυκτῆρας ὄσφρησιν, καὶ τὰς ἄλλας εἰς τὰ οἰκεῖα συγγενῆ χωρία. Μαρτυρεῖ δέ μου τῷ λόγῳ ὁ θεσπέσιος ἀνὴρ, ἐν ὕμνοις λέγων ὧδε· "Ὁ φυτεύων οὖς οὐκ ἀκούει; Ὁ πλάσσων ὀφθαλμὸν οὐκ ἐπιβλέπει *)"; Καὶ τὰς διοικούσας μέντοι μέχρι σκελῶν τε καὶ χειρῶν, καὶ τῶν ἄλλων τοῦ σώματος μερῶν, ὅσα ἐντός τε καὶ ἐκτὸς δυνάμεις ἁπάσας εὐγενῆ μοσχεύματα εἶναι συμβέβηκε. Τὰ δὲ ἀμείνω καὶ τελειότερα τῷ μεσαιτάτῳ καὶ καρποφορεῖν δυναμένα διαφερόντως ἡγεμόνι προςεῤῥίζου. Ταῦτα δὲ εἰσι νόησις, κατάληψις, εὐστοχία, μελέται, μνῆμαι, ἕξεις, διαθέσεις, τεχνῶν ἰδέαι πολύτροποι, βεβαιότης ἐπιστημῶν, τῶν ἀρετῆς ἁπάσης θεωρημάτων, ἄληστος ἀνάληψις. Τούτων οὐδὲν οὐδεὶς ἱκανῶς ἐντὸς φυτουργῆσαι. Πάντων δὲ ἀθρέον εἷς ὁ ἀγέννητος τεχνίτης, οὐ πεποιηκὼς μόνον, ἀλλὰ καὶ ποιῶν ἀεὶ καθέκαστον τῶν γιγνομένων τὰ φυτὰ ταῦτα.

§. 7. Τοῖς εἰρημένοις ἐστὶν ἀκόλουθος καὶ ἡ τοῦ παραδείσου φυτουργία. Λέγεται γάρ· "Ἐφύτευσεν ὁ θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδὲμ κατὰ ἀνατολάς. Καὶ ἔθετο ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον ὃν ἔπλασε **)". Τὸ μὲν οὖν ἀμπέλους καὶ ἐλαιῶν, ἢ μηλεῶν ἢ ῥοιῶν ἢ τῶν παραπλησίων δένδρα οἴεσθαι, πολλὴ καὶ δυςθεράπευτος εὐήθεια. Ἀλλ' ὅπως μηδεὶς ὑπολάβοι τὸν ποιητὴν χρεῖον εἶναί τινος τῶν γεγονότων, ἀναγκαίως ἐπεβόησε Μωϋσῆς λέγων· "Κύριος βα-

*) Psalm. 93, 9. **) Gen. 2, 8.

σιλεύων τῶν αἰώνων, καὶ ἐπ᾽ αἰῶνα καὶ ἔτι *)". Ὁ
γὰρ δὴ θεός καὶ πατὴρ καὶ τεχνίτης καὶ ἐπίτροπος
τῶν ἐν οὐρανῷ τε καὶ ἐν κόσμῳ πρὸς ἀλήθειάν ἐστι.
Καὶ μὴν τά γε μέλλοντα συσκιάζεται ὑπὸ τοῦ αὐ-
609 θις χρόνου τοτὲ μὲν βραχεῖ, τοτὲ δὲ μακρῷ δια-
M. στήματι. Δημιουργὸς δὲ καὶ χρόνου ὁ θεός· καὶ
γὰρ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ πατήρ· πατὴρ δὲ κόσμος,
χρόνου τὴν αὐτοῦ κίνησιν γένεσιν ἀποφήνας ἐκείνου.
Ὥς τε οὐδὲν παρὰ θεῷ μέλλον, τῷ καὶ τὰ χρόνων
ὑπηγμένῳ πέρατα. Καὶ γὰρ οὐ χρόνος, ἀλλὰ τὸ 1158
ἀρχέτυπον τοῦ χρόνου καὶ παράδειγμα. Ἐν αἰῶνι P.
δὲ οὔτε παρελήλυθεν οὐδὲν, οὔτε μέλλει, ἀλλὰ μό-
νον ὑφέστηκεν.

§. 8. Ἱκανῶς οὖν διαλεχθέντος περὶ τούτων, σκεπτέον ἤδη καὶ περὶ ἀφθαρσίας αὐτοῦ. Τρίτται τοίνυν δόξαι παρὰ τοῖς φιλοσόφοις περὶ τούτου γεγόνασι, τῶν μὲν ἀΐδιον φαμένων ἀγένητόν τε καὶ ἀνώλεθρον, τῶν δὲ ἐξ ἐναντίας γέννητόν τε καὶ φθαρτόν. Εἰσὶ δὲ οἱ παρ᾽ ἑκατέρων λαβόντες, τὸ μὲν γενητὸν ἀπὸ τῶν ὑστέρων, παρὰ δὲ τῶν προτέρων τὸ ἄφθαρτον, μικτὴν δόξαν ἀπέλιπον, γενητὸν καὶ ἄφθαρτον οἰηθέντες αὐτὸν εἶναι. Δημόκριτος μὲν οὖν καὶ Ἐπίκουρος, καὶ ὁ πολὺς ὅμιλος τῶν ἀπὸ τῆς στοᾶς φιλοσόφων, γένεσιν καὶ φθορὰν ἀπολείπουσι τοῦ κόσμου· πλὴν οὐχ ὁμοίως. Οἱ μὲν γὰρ πολλοὺς κόσμους ὑπογράφουσιν, ὧν τὴν γένεσιν ἀλληλοτυπίαις καὶ ἐπιπλοκαῖς ἀτόμων ἀνατιθέασι, τὴν δὲ φθορὰν ἀντικοπαῖς καὶ προσράξεσι τῶν γεγονότων. Οἱ δὲ Στωϊκοὶ κόσμον μὲν ἕνα, γενέσεως δὲ αὐτοῦ τὸν θεὸν αἴτιον, φθορᾶς δὲ μηκέτι θεόν. Ἀλλὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἐν τοῖς οὖσι πρὸς ἀκαμάτων δύναμιν χρόνων μακραῖς περιόδοις ἀναλέγουσαν τὰ πάντα εἰς ἑαυτὴν, ἐξ ἧς πάλιν ἀναγένησιν τοῦ κόσμου συνίστασθαι προμηθείᾳ τοῦ τεχνίτου. Ἀριστο-

*) Exod. 15, 18.

τέλης δὲ ἀγένητον καὶ ἄφθαρτον ἔφη τὸν κόσμον
εἶναι. Δεινὴν δὲ ἀθεότητα κατεγίνωσκε τῶν τὰ ἐν-
αντία διεξιόντων, οἳ τῶν χειροκμήτων οὐδὲν ᾠήθη-
σαν διαφέρειν τὸ τοσοῦτον ἔργον θεοῦ. Γέννητον
δὲ καὶ ἄφθαρτόν, φασιν, ὑπὸ Πλάτωνος ἐν Τιμαίῳ
δηλοῦσθαι. Τινὲς καὶ οἴονται σοφιζόμενοι κατὰ
Πλάτωνα γενητὸν λέγεσθαι τὸν κόσμον, οὐ τῷ λα-
βεῖν τὴν γενέσεως ἀρχὴν, ἀλλὰ τῷ εἴπερ ἐγίγνετο
μὴ ἂν ἑτέρως, ἢ τὸν εἰρημένον συστῆσαι τρόπον,
ἢ διὰ τὸ ἐν γενέσει καὶ μεταβολῇ τὰ μέρη θεωρεῖ-
σθαι. Βέλτιον δὲ καὶ ἀληθέστερον ὑπονοεῖν τὸ πρό-
τερον· οὐ μόνον ὅτι διὰ παντὸς τοῦ συγγράμματος
πατέρα μὲν καὶ ποιητὴν καὶ δημιουργὸν τὸν θεο-
610 πλάστην ἐκεῖνον, καλλίεργον δὲ καὶ ἔγγονον του-
M. τονὶ τὸν κόσμον, ἀπ' ἀρχετύπου καὶ νοητοῦ παρα-
δείγματος μίμημα αἰσθητὸν, πάνθ' ὅσα ἐκείνῳ νοη- 1159
τὰ περιέχοντα, αἰσθητὰ ἐν αὐτῷ, τελειότατον πρὸς P.
τοῦ τελειότητα, ἐκμαγεῖον πρὸς αἴσθησιν· ἀλλ' ὅτι
καὶ Ἀριστοτέλης ταῦτα μαρτυρεῖ περὶ Πλάτωνος,
διὰ τὴν τῆς φιλοσοφίας αἰδῶ μηδὲν ἂν ψευσάμενος.
Πατέρα δὲ τοῦ Πλατωνικοῦ δόγματος ἔνιοι νομίζου-
σιν τὸν ποιητὴν Ἡσίοδον, γέννητον καὶ ἄφθαρτον
οἰόμενον τὸν κόσμον ὑπ' ἐκείνου λέγεσθαι, γενητὸν
μὲν ὅτι φησίν·

Ἤτοι μὲν πρώτιστα Χάος γένετ', αὐτὰρ ἔπειτα
Γαῖ' εὐρύστερνος, πάντων ἕδος ἀσφαλὲς αἰεί·

ἄφθαρτον δὲ, ὅτι διάλυσιν καὶ φθορὰν οὐ μεμήνυκεν αὐτοῦ. Χάος δὲ ὁ μὲν Ἀριστοτέλης τόπον οἴεται, ὅτι τὸ δεξόμενον ἀνάγκη προϋποκεῖσθαι σώματι. Τὸ τοίνυν γενητὸν εἶναι τὸν κόσμον ἐναργέστατα παρ' Ἡσιόδῳ μεμήνυται. Μακροῖς δὲ χρόνοις πρότερον ὁ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους νομοθέτης Μωϋσῆς γενητὸν καὶ ἄφθαρτον ἔφη τὸν κόσμον ἐν ἱεραῖς βίβλοις. Εἰσὶ δὲ πέντε ὧν τὴν πρώτην ἐπέ- Γένεσιν, ἐν ᾗ ἄρχεται τὸν τρόπον τοῦτον·

« Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν *)».

§. 9. Τοὺς δὲ ἀγεννήτον καὶ ἄφθαρτον κατασκευάζοντας λόγους προτέρους τακτέον, οἰκείαν ἀρχὴν λαβόντας. Ἅπασι δὲ τοῖς φθορὰν ἐνδεχομένοις, αἰτίαι διτταὶ τῆς ἀπωλείας. Ἡ μὲν ἐντὸς, ἡ δὲ ἐκτὸς προϋπόκεινται. Σίδηρον γοῦν καὶ χαλκὸν καὶ τὰς τοιουτοτρόπους οὐσίας εὕροις ἂν ἀφανιζομένας· ἐξ ἑαυτῶν μὲν ὅταν ἑρπινώδους νοσήματος τρόπον ἰὸς ἐπιδραμὼν διαφάγοι· πρὸς δὲ τὸν ἐκτὸς, ὅταν ἐμπιπραμένης οἰκίας ἢ πόλεως συναναφλεχθεῖσαι τῇ πυρὸς βιαίῳ ῥοπῇ διαλυθῶσιν. Ὁμοιοτρόπως δὲ καὶ ζώοις ἐπιγίνεται τελευτή· νοσήμασι δὲ ἐξ ἑαυτῶν, ὑπό τε τῶν ἐκτὸς, σφαττομένοις, ἢ καὶ λευκομένοις, ἢ ἐμπιπραμένοις, ἢ θάνατον καθαρὸν τὸν δι' ἀγχόνης ὑπομένουσιν. Εἰ δὲ φθείρεται καὶ ὁ κόσμος ἐξ ἀνάγκης, ἤτοι ὑπό τινος τῶν ἐν αὐτῷ διαφθειρήσεται δυνάμεων. Ἀμήχανον δὲ ἑκάτερον.
611 Ἐκτὸς μὲν γὰρ οὐδέν ἐστι τοῦ κόσμου, πάντων
M. εἰς τὴν συμπλήρωσιν αὐτοῦ συνερανισθέντων. 1160
Οὕτως γὰρ εἷς τέ ἐστι, καὶ ὅλος καὶ ἀγήρως. Εἷς μὲν P.
καὶ ὅλος, διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν· ἀγήρως δὲ καὶ ἄνοσος, ἐπειδὴ τὰ νόσοις καὶ γήρᾳ σώματα ἁλωτὰ, θερμότησι καὶ ψύχεσι καὶ ταῖς ἄλλαις ἐναντιώσεσι πρὸς ἐπιπιπτούσαις ἔξωθεν ἰσχυρῶς, ἀνατρέπεται· ὧν οὐδεμία δυνάμις ἀποδρᾶσα κυκλοῦται καὶ ἐπιτίθεται παθῶν μηδενὸς ἀποστατοῦντος μέρους, ἀλλ' ὁλοκλήρων ἐγκατειλημμένων εἴσω. Εἰ δὲ ἄρα τί ἐστιν ἐκτὸς, πάντως ἂν εἴη κενὸν ἢ ἀπαθὴς φύσις, ἣν ἀδύνατον παθεῖν τι, ἢ δρᾶσαι. Καὶ μὴν οὐδὲ ὑπό τινος αἰτίας διαλυθήσεται τῶν ἐντὸς αὐτοῦ. Πρότερον μὲν, ἐπειδὴ τοῦ ὅλου τὸ μέρος καὶ μεῖζον ἔσται καὶ κραταιότερον, ὅπερ ἐστὶν ἀτοπώτατον. Ὁ γὰρ κόσμος ἀνυπερβλήτῳ κράτει χρώμενος,

*) Gen. 1, 1.

ἄγει τὰ πάντα μέρη πρὸς μηδενὸς αὐτῶν ἀγόμενος. Ἔπει τὰ διότι διττῶν οὐσῶν τῶν φθορᾶς αἰτιῶν, τῆς μὲν ἐντὸς, τῆς δὲ ἐκτὸς, ἃ τὴν ἑτέραν οἴεται ὑπομένειν, δέκτικα καὶ τῆς ἑτέρας ἐστὶ πάντως. Σημεῖον δὲ βοῦς, ἵππος, ἄνθρωπος, καὶ τὰ παραπλησία ζῶα, διότι πέφυκεν ἀναιρεῖσθαι ὑπὸ σιδήρου, καὶ νόσῳ τελευτήσει.

§. 10. Ἐπειδὴ τοίνυν ὑπ᾽ οὐδενὸς τῶν ἐκτὸς φθαρησόμενος ἐδείχθη ὁ κόσμος, τῷ μηδὲν ἔξω καταλελεῖφθαι, πάντων οὐδ᾽ ὑπό τινος τῷ ἐν τῷ αὐτῷ διὰ τὴν προεπιλογισθεῖσαν ἀπόδειξιν, καθ᾽ ἣν τὸ ἁλωτὸν τῇ ἑτέρᾳ τῶν αἰτιῶν, καὶ τὴν ἑτέραν ἐπεφύκει δέχεσθαι. Μαρτύρια δὲ καὶ τὰ ἐν Τιμαίῳ περὶ τοῦ τὸν κόσμον ἄνοσον εἶναι καὶ μὴ φθαρησόμενον τάδε· „Τῶν δὲ δὴ τεττάρων ἓν ἕκαστον εἴληφεν ὅλον ἡ τοῦ κόσμου σύστασις. Ἐκ γὰρ πυρὸς παντὸς ὕδατός τε καὶ ἀέρος καὶ γῆς συνέστησεν αὐτὸν ὁ συνιστὰς, μέρος οὐδὲν οὐδενὸς οὐδὲ δύναμιν ἔξωθεν ἀπολιπὼν, τάδε διανοηθεὶς, πρῶτον μὲν ἵνα ὅλον ὅτι μάλιστα ζῶον τέλειον ἐκ τελείων μερῶν εἴη, πρὸς δὲ τούτοις ἕν, ἅτε οὐχ ὑπολελειμμένων ἐξ ὧν ἄλλο τοιοῦτον γένοιτ᾽ ἄν, ἔτι δὲ ἵνα ἀγήρω καὶ ἄνοσον ᾖ, κατανοῶν ὡς τὰ τῷ σώματι θερμὰ καὶ ψύχρα,
612 καὶ πάνθ᾽ ὅσα δυνάμεις ἔχει ἰσχυρὰς, καὶ πε- 1161
M. ριστάμενα ἔξωθεν καὶ προςπιπτοντα ἀκαίρως λύει, P.
καὶ νόσους καὶ γῆρας ἐπάγοντα φθίνειν ποιεῖ. Διὰ δὴ τὴν αὐτὴν αἰτίαν καὶ τὸν λογισμὸν τόνδε θεὸς ὅλον ἐξ ὅλων ἁπάντων τέλειον καὶ ἀγήρω καὶ ἄνοσον αὐτὸν ἐτεκτήνατο".

§. 11. Τοῦτο μὲν δὴ παρὰ Πλάτωνος πρὸς τὴν ἀφθαρσίαν τοῦ κόσμου μαρτύριον εἰλήφθω· τὸ δὲ ἀγέννητον παρὰ τῆς φυσικῆς ἀληθείας. Ἕπεται γὰρ τῷ γενομένῳ διάλυσις· ἀφθαρσία δὲ τῷ ἀγενήτῳ, ἐπεὶ καὶ ὁ τὸ τρίμετρον ἐκεῖνο ποιήσας,

Τό τοι γενόμενον κατθανεῖν ὀφείλεται.

Δοκεῖ μὲν ἀπὸ σκοποῦ συνθείς· ἀλλ' ἀκολουθίαν τῆς φθορᾶς ὧδ' ἔχει. Ἑτέρῳ δέ ἐστι τοιόνδε. Πάνθ' ὅσα τῶν συνθέτων φθείρεται, διάλυσιν εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη λαμβάνει. Διάλυσις δὲ οὐδὲν ἦν ἄρα, ἢ πρὸς τὴν κατὰ φύσιν ἑκάστων ἐπάνοδος. Ὥστε κατὰ τὸ ἐναντίον ἡ σύνθεσις εἰς τὸ παρὰ φύσιν τὰ συνελθόντα βεβίασται. Καὶ δῆτα οὕτως ἔοικεν ἀψευδέστατα ἔχειν. Ἄνθρωποι γὰρ ἀπὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων, ἃ δὴ ὅλα τοῦ παντός ἐστιν, οὐρανοῦ, γῆς, ἀέρος τε καὶ πυρὸς, βραχέα μέρη δανεισάμενοι συνεκράθησαν. Τὰ δ' ἀνακραθέντα τῆς κατὰ φύσιν θέσεως ἐστέρηται, θερμότης μὲν τῆς ἀνωφύτου, κάτω δὲ τῆς γεώδους καὶ βάρος ἐχούσης οὐσίας ἐπελαφρισθείσης, καὶ τὸν ἄνω τόπον ἀντιλαβούσης, ὧν τὸ γεωδέστατον τῶν ἐν ἡμῖν ἐπέσχε κεφαλή. Δεσμὸς δὲ φαυλότατος, ὃν ἔσφιγξε βία· βίαιος ἔστι καὶ ὀλιγοχρόνιος. Ῥήγνυται γὰρ θᾶττον ὑπὸ τῶν δεθέντων, ἅτε ἀπαυχενιζόντων διὰ πόθον ὑπὸ τῆς κατὰ φύσιν κινήσεως, πρὸς ἣν σπεύδοντα μετανίσταται. Κατὰ γὰρ τὸν τραγικὸν,

Χωρεῖ δ' ὀπίσω τὰ μὲν ἐκ γαίας
φύντ' ἐς γαίαν, τὰ δ' ἀπ' αἰθερίου
βλαστόντα γονῆς εἰς οὐράνιον
πόλον ἦλθε πάλιν. Θνήσκει δ' οὐδὲν
τῶν γενομένων, διακρινόμενον δ'
ἄλλο πρὸς ἄλλο
μορφὴν ἑτέραν ἀπέδειξε.

613 Τοῖς μὲν δὴ φθειρομένοις ἅπασι νόμος ἀναγέγρα-
M. πται καὶ θεσμὸς οὗτος. Ὁπότε μὲν ὑφέστηκε τὰ
συνεληλυθότα ἐν τῇ κράσει πρὸ τῆς κατὰ 1162
φύσιν τάξεως ἀταξίας ἀντιμετειληφέναι, τὸ πρὸς P.
τοὺς ἐναντίους τόπους μετανιστάσθαι, ὡς τρόπον
τινὰ ξενιτεύειν δοκεῖν· ὁπότε δὲ δυαλύοιτο, πρὸς
τὴν οἰκείαν τῆς φύσεως λῆξιν ἀνακάμπτειν. Ὁ δὲ
κόσμος ἀμέτοχος τῆς ἐν τοῖς λεχθεῖσιν ἀταξίας ἐστίν.
Ἐπεὶ φέρε θεασώμεθα. Φθειρομένου τὰ μέρη νυνὶ

μὲν ἀνάγκῃ τετάχθαι παρὰ φύσιν ἕκαστα χώραν: τοῦτο δὲ ὑπονοεῖν οὐκ εὐαγές. Ἀρίστην γὰρ θέσιν καὶ τάξιν ἐναρμόνιον τὰ τοῦ κόσμου μέρη εἴληχεν, ὡς ἕκαστον καθάπερ πατρίδι φιλοχωροῦν, μὴ ζητεῖν ἀμείνω μεταβολήν. Διὰ τοῦτο γῇ μὲν ὁ μεσαίτατος ἀπενεμήθη τόπος, ἐφ' ἣ πάντα τὰ γεώδη, καὶ ἂν ἀναῤῥίψῃς τι τῶν γεωδῶν, κάτω φέρεται· τόδ' ἔστι σημεῖον χώρας τῆς κατὰ φύσιν. Ἔνθα γὰρ μὴ ὑπὸ βίας ὁτιοῦν ἐνεχθὲν ἵσταται καὶ ἠρεμεῖ, τὸν οἰκεῖον εἴληχε χῶρον. Ὕδωρ δὲ ἐπὶ γῆν ἀνακέχυται δεύτερον, ἀὴρ δὲ καὶ πῦρ ἀπὸ τοῦ μέσου πρὸς τὸν ἄνω κεχώρηκεν· ἀὴρ μὲν τὸν μεθόριον ὕδατος καὶ πυρὸς κληρωσάμενος τόπον, πῦρ δὲ τὸ ἀνώτατον. Διὸ καὶ ἂν ἁψάμενος δᾶδα πρὸς γῆν καταφέρῃς, ἡ φλὸξ οὐδὲν ἧττον ἀντιβιάσεται, καὶ πρὸς τὴν φυσικὴν τοῦ πυρὸς κίνησιν ἐπικουφίσασα αὑτὴν ἀναδραμεῖται. Εἰ δὴ φθορᾶς μὲν αἴτιον ἡ παρὰ φύσιν κίνησις τῶν ἄλλων ἔχει ζώων, ἐν δὲ τῷ κόσμῳ κατὰ φύσιν ἕκαστα τῶν μερῶν διατέτακται τὰς οἰκείας διακληρωσάμενα χώρας, ἐνδίκως ἂν λέγοιτο ὁ κόσμος ἄφθαρτος.

§. 12. Ἔτι τοίνυν ἐκεῖνο πάντι τῷ δῆλον, ὅτι φύσις ἑκάστη διατηρεῖν καὶ διασώζειν, εἰ δ' οἷόν τε ἦν, καὶ ἀθανατίζειν ἕκαστα ὧν φύσις ἐστὶν ἐσπούδακεν, ἡ μὲν ἐν τοῖς δένδρεσι τὰ δένδρα, ἡ δὲ ἐν τοῖς ζώοις τῶν ζώων ἕκαστον. Ἐξασθενεῖ δὲ ἡ ἐπὶ μέρους ἀναγκαίως ἄγειν πρὸς ἀϊδιότητα. Ἢ γὰρ ἔνδεια, ἢ φλογμὸς, ἢ κρυμὸς, ἢ μυρία ἄλλα τῶν εἰωθότων ἐπισυνίστασθαι κατασκήψαντα διέσεισε καὶ διέλυσε τὸν συνέχοντα δεσμὸν, καὶ τέλος κατέῤῥηξε. Τοιοῦτον δὲ εἰ μηδὲν ἐφήδρευεν ἔξω, καὶ ἂν ὅσον
614 ἐφ' ἑαυτῇ μικρή τε αὖ καὶ μεγάλα ἀγήρω διεφύ-
M. λαττεν. Ἀναγκαῖον οὖν τὴν τοῦ κόσμου φύσιν 1163
γλίχεσθαι τὴν ὅλου διαμονήν. Οὐ γὰρ δὴ τῶν ἐπὶ P.
μέρη ἐστὶ χείρων, ὡς ἀποδιδράσκουσα καὶ λειποτα-

κτοῦσα νόσον ἀνθ' ὑγείας, καὶ φθορὰν ἄντι σωτηρίας παντελοῦς ἐπιχειρεῖν τεχνάζειν, ἐπειδὴ

Πασάων ὕπερ ἥδε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα,
ῥεῖά τ' ἀριγνώτη πέλεται καλαὶ δέ τε πᾶσαι.

Ἀλλ' εἰ τοῦτ' ἀληθές ἐστι, φθορᾶς ὁ κόσμος οὐ δέξεται. Διὰ τί; Ὅτι ἡ συνέχουσα φύσις αὐτὸν ἀήττητός ἐστι κατὰ πολλὴν ἰσχύος ῥώμην, τῶν ἄλλων ὅσα βλάπτειν ἔμελλεν ἅπαξ ἁπάντων ἐπικρατοῦσα. Διὸ καὶ Πλάτων φησὶν, "Ἀπῄει τε γὰρ οὐδὲν, οὐδὲ προςῄειν αὐτῷ ποθὲν οὐδὲν — οὐ γὰρ ἦν — αὐτὸ γὰρ ἑαυτῷ τροφὴν τὴν ἑαυτοῦ φθίσιν παρέχον καὶ πάντα ἐν ἑαυτῷ καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ πάσχον καὶ δρῶν ἐκ τέχνης γέγονεν. Ἡγήσατο γὰρ αὐτὸ ὁ συνθεὶς αὔταρκες ὂν ἄμεινον ἔσεσθαι μᾶλλον ἢ προςδεὲς ἄλλων".

§. 13. Ἀποδεικτικώτατός γε μὴν καὶ ἐκεῖνος ὁ λόγος ἐστὶν, ἐφ' ᾧ μυρίους οἶδα σεμνυνομένους ὡς ἠκριβωμένῳ καὶ πάνυ ἀνεξελέγκτῳ. Πυνθάνονται γὰρ, τίνος ἕνεκα τὸν κόσμον φθείρει ὁ θεός; Ἤτοι γὰρ ὑπὲρ τοῦ μηκέτι κοσμοποιῆσαι, ἢ ὑπὲρ τοῦ ἕτερον κατασκευάσαι. Τὸ μὲν δὴ πρότερον ἀλλότριον θεοῦ, πρὸς τάξιν γὰρ ἀταξίαν μεταβάλλειν δέον, οὐ πρὸς ἀταξίαν τάξιν. Εἶτα δὲ, ὅτι καὶ μετάνοιαν πάθος καὶ νόσημα δέξεται ψυχῆς. Ἔδει γὰρ ἢ μὴ κοσμοποιῆσαι τὸ παράπαν, ἢ κρίνοντα πρέπον αὐτῷ τὸ ἔργον χαίρειν τῷ γενομένῳ. Τὸ δὲ δεύτερον ἄξιον οὐ βραχείας ἐρευνῆς. Εἰ γὰρ ἕτερον ἀντὶ τοῦ νῦν ὄντος κατασκευάσει, πάντως ὁ γενόμενος ἢ χείρων ἢ κρείττων ἢ ὅμοιος ἀποτελεσθήσεται, ὧν ἕκαστον ἐπίληπτον. Εἰ μὲν γὰρ χείρων ὁ κόσμος, χείρων καὶ ὁ δημιουργός. Ἀμώμητα δὲ καὶ ἀνεξέλεγκτα καὶ ἀνεπανόρθωτα τὰ τοῦ θεοῦ, τελειοτάτῃ τέχνῃ
615 καὶ ἐπιστήμῃ δημιουργηθέντα. Εὐπρεπὲς δὲ θεῷ
M. τὰ ἄμορφα μορφοῦν, καὶ τοῖς αἰσχίστοις περιτιθέ- P.
ναι θαυμαστὰ κάλλη. Εἰ δὲ ὅμοιος, ὁ τεχνίτης 1164

οὐδὲν κομιδῇ νηπίων παίδων διαφέρων, οἳ πολλάκις παρ' αἰγιαλοῖς ἀθύροντες ψάμμους γεωλόφους ἀνιστᾶσι, καὶ ἔπειτα ὑφαιροῦντες ταῖς χερσὶ, πάλιν ἐρείπουσι. Πολὺ γὰρ ἄμεινον τοῦ κατασκευάζειν ὅμοιον μηδὲν μήτε ἀφαιροῦντα, μήτε προςτιθέντα, μήτε πρὸς τὸ ἄμεινον ἢ χεῖρον μεταβάλλοντα, τὸν ἐξ ἀρχῆς γενόμενον ἅπαξ κατὰ χώραν ἐᾶν. Εἰ δὲ κρείττονα δημιουργήσει, γενήσεται τότε κρείττων καὶ ὁ δημιουργὸς, ὥςτε ἡνίκα κατεσκεύασε καὶ τὴν τέχνην καὶ τὴν διάνοιαν, ἦν ἀτελέστερος, ὅπερ οὐδὲ θέμις ὑπονοεῖν. Πρὸς δὲ τούτοις τὰ μὲν τῶν θνητῶν ἔργα ἡμῶν φθαρτὰ δεόντως ἂν γένοιτο, τὰ δὲ τοῦ ἀθανάτου κατὰ τὸν εἰκότα λόγον ἄφθαρτα δήπου· τῇ γὰρ φύσει τῶν τεχνιτῶν εὔλογον τὰ δημιουργηθέντα ἐξομοιοῦσθαι.

§. 14. Ἀποδείξεσι δὲ οἱ περὶ τὸν Βοηθὸν κέχρηνται πιθανωτάταις, ἃς αὐτίκα λέξομεν. Φασὶ γὰρ, εἰ γεννητὸς καὶ φθαρτὸς ὁ κόσμος, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τι γεννήσεται, ὅπερ καὶ τοῖς Στωϊκοῖς ἀτοπώτατον δοκεῖ εἶναι. Διὰ τί; Ὅτι οὐδεμίαν φθοροποιὸν αἰτίαν εὑρεῖν ἐστιν οὔτ' ἐντὸς οὔτ' ἐκτὸς, ἣ τὸν κόσμον ἀνελεῖ. Ἐκτὸς μὲν γὰρ οὐδέν ἐστιν, ὅτι μὴ τάχα που κενὸν, τῶν στοιχείων ἀποκριθέντων, εἰς αὐτὸν ὁλοκλήρων. Εἴσω δὲ οὐδὲν νόσημα τοιοῦτον, ὃ γένοιτ' ἂν αἴτιον τῷ τοσούτῳ διαλύσεως. Εἰ δὲ ἀναιτίως φθείρεται δῆλον ὅτι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἔσται ἡ γένεσις τῆς φθορᾶς, ὅπερ οὐδ' ἡ διάνοια παραδέξεται. Καὶ μὴν φασιν ὅτι γενικοὶ φθορᾶς τρόποι εἰσὶ τρεῖς, ὅτε κατὰ διαίρεσιν, καὶ ὁ κατὰ ἀναίρεσιν τῆς ἐπεχούσης ποιότητος, καὶ ὁ κατὰ σύγχυσιν. Τὰ μὲν οὖν ἐκ διεστηκότων αἰπόλια, βουκόλια, στρατεύματα, χοροὶ, ἢ πάλιν ἐκ συναπτομένου σώματος παγέντα διαστάσει καὶ διαιρέσει λύεται. Κατὰ δὲ ἀναίρεσιν τῆς ἐπεχούσης ποιότητος, ὁ μετασχηματιζόμενος, ἵνα μηδὲ ἑτεροειδῆ τινα τύπον παράσχῃ μορφῆς. Κατὰ δὲ σύγχυ-

σιν, ὡς ἡ παρὰ ἰατροῖς τετραφάρμακος. Αἱ γὰρ
δυνάμεις τῶν συνενεχθέντων ἠφανίσθησαν εἰς ἐξαι-
616 ρέτους μιᾶς γένεσιν ἀποτελεσθεῖσαι. Ποίῳ δὴ
M. τούτων ἄξιον, τὸν κόσμον φθείρεσθαι φάναι, τῷ 1165
κατὰ διαίρεσιν; Ἀλλ' οὔτε ἐκ διεστηκότων ἐστὶν ὡς P.
τὰ μέρη σκεδασθῆναι, οὔτε ἐκ συναπτομένων ὡς
διαλυθῆναι, οὔτε τὸν αὐτὸν τρόπον τοῖς ἡμετέροις
ἥνωται σώμασι. Τὰ μὲν γὰρ ἐπικήρως τε ἐξ ἑαυ-
τῶν ἔχει, καὶ δυναστεύεται πρὸς μυρίων ἀφ' ὧν
βλάπτεται· τοῦ δὲ ἀήττητος ἡ ῥώμη πολλῇ τινι
περιουσίᾳ πάντων κατακρατοῦσα. Ἀλλ' ἀναιρέσει
παντελεῖ τῆς ποιότητος; Ἀλλ' ἀμήχανον τοῦτό γε.
Μένει γὰρ κατὰ τοὺς τὰ ἐναντία αἱρουμένους ἡ τῆς
διακοσμήσεως ποιότης, ἐπ' ἐλάττονος οὐσίας τῇ τούτου
ἰδιοσταλοῦσα κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν. Ἀλλὰ τῷ κατὰ
σύγχυσιν; Ἄπαγε. Δεήσει γὰρ πάλιν ὡς τὸ μὴ ὂν
γίνεσθαι τὴν φθορὰν παραδέχεσθαι. Τοῦ χάριν; ὅτι
εἰ μὲν ἕκαστον ἐν μέρει τῶν στοιχείων ἐφθείρετο,
μεταβολὴν ἠδύνατο τὴν εἰς ἕτερον δέχεσθαι, πάν-
των συλλήβδην ἀθρόον κατὰ σύγχυσιν ἀναιρουμέ-
νων, ἀνάγκη ὑπονοεῖν τὸ ἀδύνατον.

§. 15. Ἐκεῖνο δὲ ἄξιον διαπορῆσαι, τίνα τρό-
πον ἔσται παλιγγενεσία πάντων εἰς πῦρ ἀναλυθέν-
των. Ἐξαναλωθείσης γὰρ τῆς οὐσίας ὑπὸ πυρὸς,
ἀνάγκη καὶ τὸ πῦρ οὐκ ἔτ' ἔχον τροφὴν ἀποσβεσθῆ-
ναι. Μένοντος μὲν οὖν, ὁ σπερματικὸς ἐσώζετο
λόγος τῆς διακοσμήσεως, ἀναλυθέντος δὲ συναναιῄ-
ρηται. Τὸ δέ ἐστιν ἔκθεσμον καὶ ἀσέβημα ἤδη δι-
πλοῦν, μὴ μόνον φθορὰν τοῦ κόσμου κατηγορεῖν,
ἀλλὰ καὶ παλιγγενεσίαν ἀναιρεῖν, ὥςπερ ἀκοσμίᾳ καὶ
ἀπραξίᾳ, καὶ τοῖς πλημμελέσι πᾶσι χαίροντος θεοῦ.
Τὸν δὲ λόγον ἀκριβέστερον ὧδε διερευνητέον. Πυ-
ρὸς τριττὸν εἶδος, τὸ μὲν ἄνθραξ τὸ δὲ φλὸξ τὸ
δὲ αὐγή. Ἄνθραξ μὲν οὖν ἐστι πῦρ ἐν γεώδει, ὃ
τρόπον ἕξεως πνευματικῆς πεφώλευκε καὶ ἐλλοχᾷ δι'
ὅλης ἄχρι περάτων τεταμένον. Φλὸξ δέ ἐστιν, ὅπερ

τέλης δὲ ἀγέννητον καὶ ἄφθαρτον ἔφη τὸν κόσμον εἶναι. Δεινὴν δὲ ἀθεότητα κατεγίνωσκε τῶν τὰ ἐναντία διεξιόντων, οἳ τῶν χειροκμήτων οὐδὲν ᾠήθησαν διαφέρειν τὸ τοσοῦτον ἔργον θεοῦ. Γέννητον δὲ καὶ ἄφθαρτόν, φασιν, ὑπὸ Πλάτωνος ἐν Τιμαίῳ δηλοῦσθαι. Τινὲς καὶ οἴονται σοφιζόμενοι κατὰ Πλάτωνα γενητὸν λέγεσθαι τὸν κόσμον, οὐ τῷ λαβεῖν τὴν γενέσεως ἀρχὴν, ἀλλὰ τῷ εἴπερ ἐγίγνετο μὴ ἂν ἑτέρως, ἢ τὸν εἰρημένον συστῆσαι τρόπον, ἢ διὰ τὸ ἐν γενέσει καὶ μεταβολῇ τὰ μέρη θεωρεῖσθαι. Βέλτιον δὲ καὶ ἀληθέστερον ὑπονοεῖν τὸ πρότερον· οὐ μόνον ὅτι διὰ παντὸς τοῦ συγγράμματος πατέρα μὲν καὶ ποιητὴν καὶ δημιουργὸν τὸν θεο-
610 πλάστην ἐκεῖνον, καλλίεργον δὲ καὶ ἔγγονον του-
M. τονὶ τὸν κόσμον, ἀπ' ἀρχετύπου καὶ νοητοῦ παρα-
δείγματος μίμημα αἰσθητὸν, πάνθ' ὅσα ἐκείνῳ νοη- 1159
τὰ περιέχοντα, αἰσθητὰ ἐν αὐτῷ, τελειότατον πρὸς P.
τοῦ τελειότητα, ἐκμαγεῖον πρὸς αἴσθησιν· ἀλλ' ὅτι καὶ Ἀριστοτέλης ταῦτα μαρτυρεῖ περὶ Πλάτωνος, διὰ τὴν τῆς φιλοσοφίας αἰδῶ μηδὲν ἂν ψευσάμενος. Πατέρα δὲ τοῦ Πλατωνικοῦ δόγματος ἔνιοι νομίζουσιν τὸν ποιητὴν Ἡσίοδον, γέννητον καὶ ἄφθαρτον οἰόμενον τὸν κόσμον ὑπ' ἐκείνου λέγεσθαι, γενητὸν μὲν ὅτι φησίν·

Ἤτοι μὲν πρώτιστα Χάος γένετ', αὐτὰρ ἔπειτα
Γαῖ' εὐρύστερνος, πάντων ἕδος ἀσφαλὲς αἰεί·

ἄφθαρτον δὲ, ὅτι διάλυσιν καὶ φθορὰν οὐ μεμήνυκεν αὐτοῦ. Χάος δὲ ὁ μὲν Ἀριστοτέλης τόπον οἴεται, ὅτι τὸ δεξόμενον ἀνάγκη προϋποκεῖσθαι σώματι. Τὸ τοίνυν γενητὸν εἶναι τὸν κόσμον ἐναργέστατα παρ' Ἡσιόδῳ μεμήνυται. Μακροῖς δὲ χρόνοις πρότερον ὁ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους νομοθέτης Μωϋσῆς γενητὸν καὶ ἀφθαρτὸν ἔφη τὸν κόσμον ἐν ἱεραῖς βίβλοις. Εἰσὶ δὲ πέντε ὧν τὴν πρώτην ἐπέγραψε Γένεσιν, ἐν ᾗ ἄρχεται τὸν τρόπον τοῦτον·

« Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν *)».

§. 9. Τοὺς δὲ ἀγεννήτου καὶ ἄφθαρτον κατασκευάζοντας λόγους προτέρους τακτέον, οἰκείαν ἀρχὴν λαβόντας. Ἅπασι δὲ τοῖς φθορὰν ἐνδεχομένοις, αἰτίαι διτταὶ τῆς ἀπωλείας. Ἡ μὲν ἐντὸς, ἡ δὲ ἐκτὸς προϋπόκειται. Σίδηρον γοῦν καὶ χαλκὸν καὶ τὰς τοιουτοτρόπους οὐσίας εὕροις ἂν ἀφανιζομένας· ἐξ ἑαυτῶν μὲν ὅταν ἑρπινώδους νοσήματος τρόπον ἰὸς ἐπιδραμὼν διαφάγοι· πρὸς δὲ τὸν ἐκτὸς, ὅταν ἐμπιπραμένης οἰκίας ἢ πόλεως συναναφλεχθεῖσαι τῇ πυρὸς βιαίῳ ῥοπῇ διαλυθῶσιν. Ὁμοιοτρόπως δὲ καὶ ζώοις ἐπιγίνεται τελευτή· νοσήμασι δὲ ἐξ ἑαυτῶν, ὑπό τε τῶν ἐκτὸς, σφαττομένοις, ἢ καὶ λευκομένοις, ἢ ἐμπιπραμένοις, ἢ θάνατον καθαρὸν τὸν δι' ἀγχόνης ὑπομένουσιν. Εἰ δὲ φθείρεται καὶ ὁ κόσμος ἐξ ἀνάγκης, ἤτοι ὑπό τινος τῶν ἐν αὐτῷ διαφθειρήσεται δυνάμεων. Ἀμήχανον δὲ ἑκάτερον.
611 Ἐκτὸς μὲν γὰρ οὐδέν ἐστι τοῦ κόσμου, πάντων
M. εἰς τὴν συμπλήρωσιν αὐτοῦ συνερανισθέντων. 1160
Οὗτος γὰρ εἷς τέ ἐστι, καὶ ὅλος καὶ ἀγήρως. Εἷς μὲν P.
καὶ ὅλος, διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν· ἀγήρως δὲ καὶ ἄνοσος, ἐπειδὴ τὰ νόσοις καὶ γήρᾳ σώματα ἁλωτὰ, θερμότησι καὶ ψύχεσι καὶ ταῖς ἄλλαις ἐναντιώσεσι πρὸς ἐπιπιπτούσαις ἔξωθεν ἰσχυρῶς, ἀνατρέπεται· ὧν οὐδεμία δυνάμις ἀποδρᾶσα κυκλοῦται καὶ ἐπιτίθεται παθῶν μηδενὸς ἀποστατοῦντος μέρους, ἀλλ' ὁλοκλήρων ἐγκατειλημμένων εἴσω. Εἴ δὲ ἄρα τί ἐστιν ἐκτὸς, πάντως ἂν εἴη κενὸν ἢ ἀπαθὴς φύσις, ἣν ἀδύνατον παθεῖν τι, ἢ δρᾶσαι. Καὶ μὴν οὐδὲ ὑπό τινος αἰτίας διαλυθήσεται τῶν ἐντὸς αὐτοῦ. Πρότερον μὲν, ἐπειδὴ τοῦ ὅλου τὸ μέρος καὶ μεῖζον ἔσται καὶ κραταιότερον, ὅπερ ἐστὶν ἀτοπώτατον. Ὁ γὰρ κόσμος ἀνυπερβλήτῳ κράτει χρώμενος,

*) Gen. 1, 1.

ἄγει τὰ πάντα μέρη πρὸς μηδενὸς αὐτῶν ἀγόμενος. Ἐπει τὰ διότι διττῶν οὐσῶν τῶν φθορᾶς αἰτιῶν, τῆς μὲν ἐντὸς, τῆς δὲ ἐκτὸς, ἃ τὴν ἑτέραν οἴεται ὑπομένειν, δέκτικα καὶ τῆς ἑτέρας ἐστὶ πάντως. Σημεῖον δὲ βοῦς, ἵππος, ἄνθρωπος, καὶ τὰ παραπλησία ζῶα, διότι πέφυκεν ἀναιρεῖσθαι ὑπὸ σιδήρου, καὶ νόσῳ τελευτήσει.

§. 10. Ἐπειδὴ τοίνυν ὑπ' οὐδενὸς τῶν ἐκτὸς φθαρησόμενος ἐδείχθη ὁ κόσμος, τῷ μηδὲν ἔξω καταλελεῖφθαι, πάντων οὐδ' ὑπό τινος τῶ ἐν τῷ αὐτῷ διὰ τὴν προεπιλογισθεῖσαν ἀπόδειξιν, καθ' ἣν τὸ ἁλωτὸν τῇ ἑτέρᾳ τῶν αἰτιῶν, καὶ τὴν ἑτέραν ἐπεφύκει δέχεσθαι. Μαρτύρια δὲ καὶ τὰ ἐν Τιμαίῳ περὶ τοῦ τὸν κόσμον ἄνοσον εἶναι καὶ μὴ φθαρησόμενον τάδε· „Τῶν δὲ δὴ τεττάρων ἓν ἕκαστον εἴληφεν ὅλον ἡ τοῦ κόσμου σύστασις. Ἐκ γὰρ πυρὸς παντὸς ὕδατός τε καὶ ἀέρος καὶ γῆς συνέστησεν αὐτὸν ὁ συνιστὰς, μέρος οὐδὲν οὐδενὸς οὐδὲ δύναμιν ἔξωθεν ἀπολιπὼν, τάδε διανοηθεὶς, πρῶτον μὲν ἵνα ὅλον ὅτι μάλιστα ζῶον τέλειον ἐκ τελείων μερῶν εἴη, πρὸς δὲ τούτοις ἓν, ἅτε οὐχ ὑπολελειμμένων ἐξ ὧν ἄλλο τοιοῦτον γένοιτ' ἄν, ἔτι δὲ ἵνα ἀγήρω καὶ ἄνοσον ᾖ, κατανοῶν ὡς τὰ τῷ σώματι θερμὰ καὶ ψυχρὰ,
612 καὶ πάνθ' ὅσα δυνάμεις ἔχει ἰσχυρὰς, καὶ πε- 1161
M. ριστάμενα ἔξωθεν καὶ προςπίπτοντα ἀκαίρως λύει, P.
καὶ νόσους καὶ γῆρας ἐπάγοντα φθίνειν ποιεῖ. Διὰ δὴ τὴν αὐτὴν αἰτίαν καὶ τὸν λογισμὸν τόνδε θεὸς ὅλον ἐξ ὅλων ἁπάντων τέλειον καὶ ἀγήρω καὶ ἄνοσον αὐτὸν ἐτεκτήνατο".

§. 11. Τοῦτο μὲν δὴ παρὰ Πλάτωνος πρὸς τὴν ἀφθαρσίαν τοῦ κόσμου μαρτύριον εἰλήφθω· τὸ δὲ ἀγέννητον παρὰ τῆς φυσικῆς ἀληθείας. Ἕπεται γὰρ τῷ γενομένῳ διάλυσις· ἀφθαρσία δὲ τῷ ἀγενήτῳ, ἐπεὶ καὶ ὁ τὸ τρίμετρον ἐκεῖνο ποιήσας,

Τό τοι γενόμενον κατθανεῖν ὀφείλεται.

Δοκεῖ μὲν ἀπὸ σκοποῦ συνθείς· ἀλλ' ἀκολουθίαν τῆς φθορᾶς ὧδ' ἔχει. Ἑτέρῳ δέ ἐστι τοιόνδε. Πάνθ' ὅσα τῶν συνθέτων φθείρεται, διάλυσιν εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη λαμβάνει. Διάλυσις δὲ οὐδὲν ἦν ἄρα, ἢ πρὸς τὴν κατὰ φύσιν ἑκάστων ἐπάνοδος. Ὥστε κατὰ τὸ ἐναντίον ἡ σύνθεσις εἰς τὸ παρὰ φύσιν τὰ συνελθόντα βεβίασται. Καὶ δῆτα οὕτως ἔοικεν ἀψευδέστατα ἔχειν. Ἄνθρωποι γὰρ ἀπὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων, ἃ δὴ ὕλα τοῦ παντός ἐστιν, οὐρανοῦ, γῆς, ἀέρος τε καὶ πυρὸς, βραχέα μέρη δανεισάμενοι συνεκράθησαν. Τὰ δ' ἀνακραθέντα τῆς κατὰ φύσιν θέσεως ἐστέρηται, θερμότης μὲν τῆς ἀνωφύτου, κάτω δὲ τῆς γεώδους καὶ βάρος ἐχούσης οὐσίας ἐπελαφρισθείσης, καὶ τὸν ἄνω τόπον ἀντιλαβούσης, ὧν τὸ γεωδέστατον τῶν ἐν ἡμῖν ἐπέσχε κεφαλή. Δεσμὸς δὲ φαυλότατος, ὃν ἔσφιγξε βία· βίαιος ἔστι καὶ ὀλιγοχρόνιος. Ῥήγνυται γὰρ θᾶττον ὑπὸ τῶν δεθέντων, ἅτε ἀπαυχενιζόντων διὰ πόθον ὑπὸ τῆς κατὰ φύσιν κινήσεως, πρὸς ἣν σπεύδοντα μετανίσταται. Κατὰ γὰρ τὸν τραγικόν,

Χωρεῖ δ' ὀπίσω τὰ μὲν ἐκ γαίας
φύντ' ἐς γαίαν, τὰ δ' ἀπ' αἰθερίου
βλαστόντα γονῆς εἰς οὐράνιον
πόλον ἦλθε πάλιν. Θνήσκει δ' οὐδὲν
τῶν γενομένων, διακρινόμενον δ'
ἄλλο πρὸς ἄλλο
μορφὴν ἑτέραν ἀπέδειξε.

613 Τοῖς μὲν δὴ φθειρομένοις ἅπασι νόμος ἀναγέγρα-
M. πται καὶ θεσμὸς οὗτος. Ὁπότε μὲν ὑφέστηκε τὰ
συνεληλυθότα ἐν τῇ κράσει πρὸ τῆς κατὰ 1162
φύσιν τάξεως ἀταξίας ἀντιμετειληφέναι, τὸ πρὸς P.
τοὺς ἐναντίους τόπους μετανιστάσθαι, ὡς τρόπον
τινὰ ξενιτεύειν δοκεῖν· ὁπότε δὲ διαλύοιτο, πρὸς
τὴν οἰκείαν τῆς φύσεως λῆξιν ἀνακάμπτειν. Ὁ δὲ
κόσμος ἀμέτοχος τῆς ἐν τοῖς λεχθεῖσιν ἀταξίας ἐστίν.
Ἐπεὶ φέρε θεασώμεθα. Φθειρομένου τὰ μέρη συνί

μὲν ἀνάγκῃ τετάχθαι παρὰ φύσιν ἕκαστα χώραν: τοῦτο δὲ ὑπονοεῖν οὐκ εὐαγές. Ἀρίστην γὰρ θέσιν καὶ τάξιν ἐναρμόνιον τὰ τοῦ κόσμου μέρη εἴληχεν, ὡς ἕκαστον καθάπερ πατρίδι φιλοχωρεῖν, μὴ ζητεῖν ἀμείνω μεταβολήν. Διὰ τοῦτο γῇ μὲν ὁ μεσαίτατος ἀπενεμήθη τόπος, ἐφ' ἣ πάντα τὰ γεώδη, καὶ ἂν ἀναῤῥίψῃς τι τῶν γεωδῶν, κάτω φέρεται· τόδ' ἔστι σημεῖον χώρας τῆς κατὰ φύσιν. Ἔνθα γὰρ μὴ ὑπὸ βίας ὁτιοῦν ἐνεχθὲν ἵσταται καὶ ἠρεμεῖ, τὸν οἰκεῖον εἴληχε χῶρον. Ὕδωρ δὲ ἐπὶ γῆν ἀνακέχυται δεύτερον, ἀὴρ δὲ καὶ πῦρ ἀπὸ τοῦ μέσου πρὸς τὸν ἄνω κεχώρηκεν· ἀὴρ μὲν τὸν μεθόριον ὕδατος καὶ πυρὸς κληρωσάμενος τόπον, πῦρ δὲ τὸ ἀνώτατον. Διὸ καὶ ἂν ἁψάμενος δᾷδα πρὸς γῆν καταφέρῃς, ἡ φλὸξ οὐδὲν ἧττον ἀντιβιάσεται, καὶ πρὸς τὴν φυσικὴν τοῦ πυρὸς κίνησιν ἐπικουφίσασα αὑτὴν ἀναδραμεῖται. Εἰ δὴ φθορᾶς μὲν αἴτιον ἡ παρὰ φύσιν κίνησις τῶν ἄλλων ἔχει ζώων, ἐν δὲ τῷ κόσμῳ κατὰ φύσιν ἕκαστα τῶν μερῶν διατέτακται τὰς οἰκείας διακληρωσάμενα χώρας, ἐνδίκως ἂν λέγοιτο ὁ κόσμος ἄφθαρτος.

§. 12. Ἔτι τοίνυν ἐκεῖνο παντὶ τῷ δῆλον, ὅτι φύσις ἑκάστη διατηρεῖν καὶ διασώζειν, εἰ δ' οἷόν τε ἦν, καὶ ἀθανατίζειν ἕκαστα ὧν φύσις ἐστὶν ἐσπούδακεν, ἡ μὲν ἐν τοῖς δένδρεσι τὰ δένδρα, ἡ δὲ ἐν τοῖς ζώοις τῶν ζώων ἕκαστον. Ἐξασθενεῖ δὲ ἡ ἐπὶ μέρους ἀναγκαίως ἄγειν πρὸς ἀϊδιότητα. Ἡ γὰρ ἔνδεια, ἢ φλογμὸς, ἢ κρυμὸς, ἢ μυρία ἄλλα τῶν εἰωθότων ἐπισυνίστασθαι κατασκήψαντα διέσεισε καὶ διέλυσε τὸν συνέχοντα δεσμὸν, καὶ τέλος κατέῤῥηξε.
Τοιοῦτον δὲ εἰ μηδὲν ἐφήδρευεν ἔξω, καὶ ἂν ὅσον
614 ἐφ' ἑαυτῇ μικρή τε αὖ καὶ μεγάλα ἀγήρω διεφύ-
M.λαττεν. Ἀναγκαῖον οὖν τὴν τοῦ κόσμου φύσιν 1163
γλίχεσθαι τὴν ὅλου διαμονήν. Οὐ γὰρ δὴ τῶν ἐπὶ P.
μέρη ἐστι χείρων, ὡς ἀποδιδράσκουσα καὶ λειποτα-

κτῶσα νόσον ἀνθ᾽ ὑγείας, καὶ φθορὰν ἄντι σωτηρίας παντελοῦς ἐπιχειρεῖν τεχνάζειν, ἐπειδὴ

Πασάων ὕπερ ἥδε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα,
ῥεῖά τ᾽ ἀριγνώτη πέλεται καλαὶ δέ τε πᾶσαι.

Ἀλλ᾽ εἰ τοῦτ᾽ ἀληθές ἐστι, φθορᾶς ὁ κόσμος οὐ δέξεται. Διὰ τί; Ὅτι ἡ συνέχουσα φύσις αὐτὸν ἀήττητός ἐστι κατὰ πολλὴν ἰσχύος ῥώμην, τῶν ἄλλων ὅσα βλάπτειν ἔμελλεν ἅπαξ ἁπάντων ἐπικρατοῦσα. Διὸ καὶ Πλάτων φησὶν, "Ἀπῄει τε γὰρ οὐδὲν, οὐδὲ προςῄειν αὐτῷ ποθὲν οὐδὲν — οὐ γὰρ ἦν — αὐτὸ γὰρ ἑαυτῷ τροφὴν τὴν ἑαυτοῦ φθίσιν παρέχον καὶ πάντα ἐν ἑαυτῷ καὶ ὑφ᾽ ἑαυτοῦ πάσχον καὶ δρῶν ἐκ τέχνης γέγονεν. Ἡγήσατο γὰρ αὐτὸ ὁ συνθεὶς αὔταρκες ὂν ἄμεινον ἔσεσθαι μᾶλλον ἢ προςδεὲς ἄλλων".

§. 13. Ἀποδεικτικώτατός γε μὴν καὶ ἐκεῖνος ὁ λόγος ἐστὶν, ἐφ᾽ ᾧ μυρίους οἶδα σεμνυνομένους ὡς ἠκριβωμένῳ καὶ πάνυ ἀνεξελέγκτῳ. Πυνθάνονται γὰρ, τίνος ἕνεκα τὸν κόσμον φθείρει ὁ θεός; Ἤτοι γὰρ ὑπὲρ τοῦ μηκέτι κοσμοποιῆσαι, ἢ ὑπὲρ τοῦ ἕτερον κατασκευάσαι. Τὸ μὲν δὴ πρότερον ἀλλότριον θεοῦ, πρὸς τάξιν γὰρ ἀταξίαν μεταβάλλειν δέον, οὐ πρὸς ἀταξίαν τάξιν. Εἶτα δὲ, ὅτι καὶ μετάνοιαν πάθος καὶ νόσημα δέξεται ψυχῆς. Ἔδει γὰρ ἢ μὴ κοσμοποιῆσαι τὸ παράπαν, ἢ κρίνοντα πρέπον αὐτῷ τὸ ἔργον χαίρειν τῷ γενομένῳ. Τὸ δὲ δεύτερον ἄξιον οὐ βραχείας ἐρευνῆς. Εἰ γὰρ ἕτερον ἀντὶ τοῦ νῦν ὄντος κατασκευάσει, πάντως ὁ γενόμενος ἢ χείρων ἢ κρείττων ἢ ὅμοιος ἀποτελεσθήσεται, ὧν ἕκαστον ἐπίληπτον. Εἰ μὲν γὰρ χείρων ὁ κόσμος, χείρων καὶ ὁ δημιουργός. Ἀμώμητα δὲ καὶ ἀνεξέλεγκτα καὶ ἀνεπανόρθωτα τὰ τοῦ θεοῦ, τελειοτάτῃ τέχνῃ
615 καὶ ἐπιστήμῃ δημιουργηθέντα. Εὐπρεπὲς δὲ θεῷ
M. τὰ ἄμορφα μορφοῦν, καὶ τοῖς αἰσχίστοις περιτιθέ- P.
ναι θαυμαστὰ κάλλη. Εἰ δὲ ὅμοιος, ὁ τεχνίτης 1164

οὐδὲν κομιδῇ νηπίων παίδων διαφέρων, οἳ πολλάκις παρ' αἰγιαλοῖς ἀθύροντες ψάμμους γεωλόφους ἀνιστᾶσι, καὶ ἔπειτα ὑφαιροῦντες ταῖς χερσὶ, πάλιν ἐρείπουσι. Πολὺ γὰρ ἄμεινον τοῦ κατασκευάζειν ὅμοιον μηδὲν μήτε ἀφαιροῦντα, μήτε προςτιθέντα, μήτε πρὸς τὸ ἄμεινον ἢ χεῖρον μεταβάλλοντα, τὸν ἐξ ἀρχῆς γενόμενον ἅπαξ κατὰ χώραν ἐᾶν. Εἰ δὲ κρείττονα δημιουργήσει, γενήσεται τότε κρείττων καὶ ὁ δημιουργὸς, ὥςτε ἡνίκα κατεσκεύασε καὶ τὴν τέχνην καὶ τὴν διάνοιαν, ἦν ἀτελέστερος, ὅπερ οὐδὲ θέμις ὑπονοεῖν. Πρὸς δὲ τούτοις τὰ μὲν τῶν θνητῶν ἔργα ἡμῶν φθαρτὰ δεόντως ἂν γένοιτο, τὰ δὲ τοῦ ἀθανάτου κατὰ τὸν εἰκότα λόγον ἄφθαρτα δήπου· τῇ γὰρ φύσει τῶν τεχνιτῶν εὔλογον τὰ δημιουργηθέντα ἐξομοιοῦσθαι.

§. 14. Ἀποδείξεσι δὲ οἱ περὶ τὸν Βοηθὸν κέχρηνται πιθανοτάταις, ἃς αὐτίκα λέξομεν. Φασὶ γὰρ, εἰ γεννητὸς καὶ φθαρτὸς ὁ κόσμος, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τι γεννήσεται, ὅπερ καὶ τοῖς Στωϊκοῖς ἀτοπώτατον δοκεῖ εἶναι. Διὰ τί; Ὅτι οὐδεμίαν φθοροποιὸν αἰτίαν εὑρεῖν ἐστιν οὔτ' ἐντὸς οὔτ' ἐκτὸς, ἣ τὸν κόσμον ἀνελεῖ. Ἐκτὸς μὲν γὰρ οὐδὲν ἐστιν, ὅτι μὴ τάχα που κενὸν, τῶν στοιχείων ἀποκριθέντων, εἰς αὐτὸν ὁλοκλήρων. Εἴσω δὲ οὐδὲν νόσημα τοιοῦτον, ὃ γένοιτ' ἂν αἴτιον τῷ τοσούτῳ διαλύσεως. Εἰ δὲ ἀναιτίως φθείρεται δῆλον ὅτι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἔσται ἡ γένεσις τῆς φθορᾶς, ὅπερ οὐδ' ἡ διάνοια παραδέξεται. Καὶ μὴν φασιν ὅτι γενικοὶ φθορᾶς τρόποι εἰσὶ τρεῖς, ὅτε κατὰ διαίρεσιν, καὶ ὁ κατὰ ἀναίρεσιν τῆς ἐπεχούσης ποιότητος, καὶ ὁ κατὰ σύγχυσιν. Τὰ μὲν οὖν ἐκ διεστηκότων αἰπόλια, βουκόλια, στρατεύματα, χοροὶ, ἢ πάλιν ἐκ συναπτομένου σώματος παγέντα διαστάσει καὶ διαιρέσει λύεται. Κατὰ δὲ ἀναίρεσιν τῆς ἐπεχούσης ποιότητος, ὁ μετασχηματιζόμενος, ἵνα μηδὲ ἑτεροειδῆ τινα τύπον παράσχῃ μορφῆς. Κατὰ δὲ σύγχυ-

σιν, ὡς ἡ παρὰ ἰατροῖς τετραφάρμακος. Αἱ γὰρ
δυνάμεις τῶν συνενεχθέντων ἠφανίσθησαν εἰς ἐξαι-
616 ρέτους μιᾶς γένεσιν ἀποτελεσθεῖσαι. Ποίῳ δὴ
M. τούτων ἄξιον, τὸν κόσμον φθείρεσθαι φάναι, τῷ 1165
κατὰ διαίρεσιν; Ἀλλ' οὔτε ἐκ διεστηκότων ἐστὶν ὡς P.
τὰ μέρη σκεδασθῆναι, οὔτε ἐκ συναπτομένων ὡς διαλυθῆναι, οὔτε τὸν αὐτὸν τρόπον τοῖς ἡμετέροις ἥνωται σώμασι. Τὰ μὲν γὰρ ἐπικήρως τε ἐξ ἑαυτῶν ἔχει, καὶ δυναστεύεται πρὸς μυρίων ἀφ' ὧν βλάπτεται· τοῦ δὲ ἀήττητος ἡ ῥώμη πολλῇ τινι περιουσίᾳ πάντων καταχρατοῦσα. Ἀλλ' ἀναιρέσει παντελεῖ τῆς ποιότητος; Ἀλλ' ἀμήχανον τοῦτό γε. Μένει γὰρ κατὰ τοὺς τὰ ἐναντία αἱρουμένους ἡ τῆς διακοσμήσεως ποιότης, ἐπ' ἐλάττονος οὐσίας τῇ τούτου ἰδιοσταλοῦσα κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν. Ἀλλὰ τῷ κατὰ σύγχυσιν; Ἄπαγε. Δεήσει γὰρ πάλιν ὡς τὸ μὴ ὂν γίνεσθαι τὴν φθορὰν παραδέχεσθαι. Τοῦ χάριν; ὅτι εἰ μὲν ἕκαστον ἐν μέρει τῶν στοιχείων ἐφθείρετο, μεταβολὴν ἠδύνατο τὴν εἰς ἕτερον δέχεσθαι, πάντων συλλήβδην ἀθρόον κατὰ σύγχυσιν ἀναιρουμένων, ἀνάγκη ὑπονοεῖν τὸ ἀδύνατον.

§. 15. Ἐκεῖνο δὲ ἄξιον διαπορῆσαι, τίνα τρόπον ἔσται παλιγγενεσία πάντων εἰς πῦρ ἀναλυθέντων. Ἐξαναλωθείσης γὰρ τῆς οὐσίας ὑπὸ πυρὸς, ἀνάγκη καὶ τὸ πῦρ οὐκ ἔτ' ἔχον τροφὴν ἀπεσβέσθῆναι. Μένοντος μὲν οὖν, ὁ σπερματικὸς ἐσώζετο λόγος τῆς διακοσμήσεως, ἀναλυθέντος δὲ συναναιρηται. Τὸ δέ ἐστιν ἔκθεσμον καὶ ἀσέβημα ἤδη διπλοῦν, μὴ μόνον φθορὰν τοῦ κόσμου κατηγορεῖν, ἀλλὰ καὶ παλιγγενεσίαν ἀναιρεῖν, ὥςπερ ἀκοσμίᾳ καὶ ἀπραξίᾳ, καὶ τοῖς πλημμελέσι πᾶσι χαίροντος θεοῦ. Τὸν δὲ λόγον ἀκριβέστερον ὧδε διερευνητέον. Πυρὸς τριττὸν εἶδος, τὸ μὲν ἄνθραξ τὸ δὲ φλὸξ τὸ δὲ αὐγή. Ἄνθραξ μὲν οὖν ἐστι πῦρ ἐν γεώδει, ὃ τρόπον ἕξεως πνευματικῆς πεφώλευκε καὶ ἐλλοχᾷ δι' ὅλης ἄχρι περάτων τεταμένον. Φλὸξ δέ ἐστιν, ὅπερ

ἐκ τροφῆς αἴρεται μετεωριζόμενοι. Ἀυγὴ δὲ τὸ ἀποστελλόμενον ἐκ φλογὸς, συνεργὸν ὀφθαλμοῖς εἰς τὴν τῶν ὁρατῶν ἀντίληψιν. Μέσην δὲ χώραν αὐγῆς τε καὶ ἄνθρακος εἴληχε φλόξ. Σβεσθεῖσα μὲν γὰρ εἰς ἄνθρακα τελευτᾷ, ζωπυρουμένη δὲ ἔχει φέγγος, ὃ τὴν καυστικὴν ἀφῃρημένον δύναμιν ἀστράπτει. Εἰ κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν οὖν τὸν κόσμον
617 ἀναλύεσθαι φῶμεν, ἄνθραξ μὲν οὐκ ἂν γένοιτο,
M. διότι παμπληθὲς ὑπολήψεως τοῦ γεώδους, ὡς 1166
τὸ πῦρ ἐγκατειλῆφθαι συμβέβηκεν. Ἀρέσκει δὲ μη- P.
δὲν τότε τῶν ἄλλων ὑφεστάναι σωμάτων, ἀλλὰ γῆν καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα εἰς ἄκρατον πῦρ ἀναλύεσθαι. Καὶ μὴν οὐδὲ φλὸξ, ἅμμα γὰρ τροφῆς ἐστι. Μηδενὸς δὲ καταλειφθέντος ἀτροφήσασα αὐτίκα ἀποσβεσθήσεται. Τούτοις ἕπεται τὸ μηδ᾽ αὐγὴν ἀποτελεῖσθαι. Καθ᾽ ἑαυτὴν γὰρ ὑπόστασιν οὐκ ἔχει, ῥεῖ δ᾽ ἀπὸ τῶν προτέρων ἄνθρακος καὶ φλογὸς, ἀφ᾽ οὗ μὲν ἔλαττον, πολὺ δὲ ἀπὸ φλογός. Ἐκείνων δὲ, ὡς ἐδείχθη, κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν οὐκ ὄντων, οὐδ᾽ ἂν αὐγὴ γένοιτο, ὥστ᾽ ἀμήχανον παλιγγενεσίαν τὸν κόσμον λαβεῖν, μηδενὸς ἐντυφομένου σπερματικοῦ λόγου. Ἐξ ὧν ἐστι δῆλον, ὅτι ἀγένητος καὶ ἄφθαρτος ὢν διατελεῖ.

§. 16. Δίχα τοίνυν τῶν εἰρημένων, καὶ ἐκείνῳ χρήσαιτο ἄν τις εἰς πίστιν, ὃ καὶ τοὺς μὴ πέρα τοῦ μέτρου φιλονεικεῖν αἱρουμένους ἐπισπάσεται. Τῶν ἐν ταῖς συζυγίαις ἐναντίων ἀμήχανον τὸ μὲν εἶναι, τὸ δὲ μή. Λευκοῦ γὰρ ὄντος, ἀνάγκη καὶ μέλαν ὑπάρχειν, καὶ μεγάλου βραχὺ, καὶ περιττοῦ ἄρτιον, καὶ γλυκεὸς πικρὸν, καὶ ἡμέρας νύκτα, καὶ ὅσα τούτοις ὁμοιότροπα. Γενομένης δὲ ἐκπυρώσεως, ἀδύνατόν τι συμβήσεται· τὸ μὲν γὰρ ἕτερον ὑπάρξει τῶν ἐν ταῖς συζυγίαις, τὸ δὲ ἕτερον οὐκ ἔσται. Φέρε δὲ οὑτωσὶ θεασώμεθα. Πάντων γὰρ εἰς πῦρ ἀναλυθέντων, κοῦφον μὲν ἔσται, καὶ μάνον καὶ θέρμον· ἴδια γὰρ πυρὸς ταῦτα. Βαρὺ δ᾽ οὐδὲν ἢ

πυκνὸν ἢ ψυχρὸν τὰ τοῖς λεχθεῖσιν ἐναντία. Πῶς οὖν ἄν τις ἐπισχῇται μᾶλλον τὴν πεπλεγμένην ἐκ τῆς ἐκπυρώσεως ἀκοσμίαν ἢ τὰ φύσει συνυπάρχοντα δεικνὺς ἀπαρτώμενα τῆς συζυγίας; Ἡ δ' ἀλλοτρίωσις ἐπὶ τοσοῦτον κεχώρηκεν, ὡς τοῖς μὲν ἀϊδιότητα προσομολογεῖν, τοῖς δὲ τὸ ἀνύπαρκτον. Ἔτι τοίνυν καὶ ἐκεῖνό μοι δοκεῖ, μὴ ἀπὸ σκοποῦ τοῖς ἰχνηλατοῦσι τὸ ἀληθὲς εἰρῆσθαι. Φθειρόμενος ὁ κόσμος ἤτοι ὑπό τινος φθαρήσεται αἰτίας, ἢ ὑπὸ θεοῦ. Ὑπ' ἄλλου δὲ οὐδενὸς τὸ παράπαν δέξεται διάλυσιν. Οὐδὲν γάρ ἐστι ὃ μὴ περιέχει. Τὸ δὲ
618 περιεχόμενον καὶ κρατούμενον ἀσθενέστερον δήπου
M. τοῦ περιέχοντος, ὑφ' οὗ καὶ καταχρατεῖται. Ὑπὸ δὲ θεοῦ φθείρεσθαι λέγειν αὐτὸν, πάντων ἀνοσιώτατον. Ὁ γὰρ θεὸς οὐκ ἀταξίας καὶ ἀκοσμίας 1167
καὶ φθορᾶς, ἀλλὰ τάξεως καὶ εὐκοσμίας καὶ ζωῆς, P.
καὶ παντὸς αἴτιος ἀγαθοῦ ἀνωμολόγηται παρὰ τοῖς τὰ ἀληθῆ δοξάζουσι.

§. 17. Προσφιλοτεχνοῦντες δέ τινες τῶν ἀΐδιον ὑπολαμβανόντων τὸν κόσμον εἶναι, καὶ τοιούτῳ πρὸς κατασκευὴν λόγῳ χρῶνται. Φθορᾶς τέτταρας εἶναι τρόπους τοὺς ἀνωτάτω συμβέβηκε, πρόσθεσιν, ἀφαίρεσιν, μετάθεσιν καὶ ἀλλοίωσιν. Δυὰς μὲν οὖν προσθέσει μονάδος εἰς τριάδα φθείρεται, μηκέτι μένουσα δυάς· τετρὰς δ' ἀφαιρέσει μονάδος εἰς τριάδα. Μεταθέσει δὲ τὸ Ζ στοιχεῖον εἰς Η, ὅταν αἱ μὲν ἐγκάρσιοι παράλληλοι πρὸς ὀρθὰς διαναστῶσιν, ἡ δὲ πρὸς ὀρθὰς ἐπεζευγμένη πλαγιασθεῖσα συνάψῃ τὰς παρ' ἑκάτερα. Κατ' ἀλλοίωσιν δὲ μεταβάλλων οἶνος εἰς ὄξος. Τῶν δὲ κατειλεγμένων τρόπων οὐδεὶς ἐφάπτεται τοῦ κόσμου τοπαράπαν. Ἐπεὶ καί τι φῶμεν; Προςτιθέναι τι τῷ κόσμῳ πρὸς ἀναίρεσιν; Ἀλλ' οὐδέν ἐστιν ἐκτὸς, ὃ μὴ μέρος γέγονεν αὐτοῦ ὅλου. Περιέχεται γὰρ καὶ κατακρατεῖται. Ἀλλ' ἀφαιρεῖσθαι; Πρῶτον μὲν τὸ ἀφαιρεθὲν πάλιν κόσμος ἔσται τοῦ νῦν βραχύτερος,

ἔπειτα ἀμήχανον ἔξω τι σῶμα τοῦ ὅλου διαρτηθὲν τῆς συμφυΐας σκεδασθῆναι. Ἀλλὰ τὰ μέρη μετατίθεσθαι; Μένει μὲν οὖν ἐν ὁμοίῳ τοὺς τόπους οὐκ ἐναλλάττοντα. Οὐ γὰρ ἐποχηθήσεταί ποτε ἔτι ὕδατι πᾶσα ἡ γῆ, οὔθ' ὕδωρ ἀέρι, καὶ οὗτος πυρί. Ἀλλὰ τὰ μὲν φύσει βαρέα ἐν γῇ, καὶ ὕδωρ τὸ μέσον ὑφέξει τόπον, γῆς μὲν θεμελίου τρόπον ὑπερειδούσης, ὕδατος δὲ ἐπιπολάζοντος· ἀὴρ δὲ καὶ πῦρ τὰ φύσει κοῦφα τὸν ἄνω. Καὶ μὴν οὐδὲ κατὰ ἀλλοίωσιν φθείρεσθαι νομιστέον. Ἰσοκρατὴς γὰρ ἡ τῶν στοιχείων μεταβολή. Τὸ δὲ ἰσοκρατὲς ἀκλινοῦς βεβαιότητος, καὶ ἀσαλεύτου μονῆς αἴτιον, ἅτε μὴ
619 πλεονεκτούμενον. Ὥςτε ἀντίδοσις καὶ ἡ ἀντέκτισις
M. τῶν δυναμένων ἀναλογίαις ἐξισουμένη κανόσιν, ὑγιείας καὶ ἀτελευτήτου σωτηρίας δημιουργὸς, ἐξ ὧν ἀΐδιος ὁ κόσμος ἀποδείκνυται.

§. 18. Θεόφραστος μέντοι φησὶ τοὺς γένεσιν καὶ φθορὰν τοῦ κόσμου καθηγοροῦντας ὑπὸ τεττάρων ἀπατηθῆναι τῶν μεγίστων, γῆς ἀνωμαλίας, 1168
θαλάττης ἀναχωρήσεως, ἑκάστων τῶν τοῦ ὅλου με- P.
ρῶν διαλύσεως, χερσαίων φθορᾶς κατὰ γένη ζώων. Κατασκευάζει δὲ τὸ μὲν πρῶτον οὕτως. Εἰ μὴ γενέσεως ἀρχὴν ἔλαβεν ἡ γῆ, μέρος ὑπανεστὸς οὐδὲν ἂν ἔτι αὐτῆς ἑωρᾶτο, χθαμαλὰ δὲ ἤδη τὰ ὄρη πάντα ἐγεγένητο, καὶ οἱ γεώλοφοι πάντες ἰσοπεδοὶ τῇ πεδιάδι. Τοσούτων γὰρ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ὄμβρων ἐξ ἀϊδίου φερομένων, εἰκὸς ἦν τῶν διηρμένων εἰς ὕψος τὰ μὲν χειμάῤῥοις ἀπεῤῥῆχθαι, τὰ δὲ ὑπονοστήσαντα κεχαλᾶσθαι, πάντα δὲ διὰ πάντων ἤδη λελειάνθαι. Νυνὶ δὲ συνεχεῖς ἀνωμαλίαι, καὶ παμπόλλων ὀρῶν αἱ πρὸς ὕψος ὑπερβολαὶ μηνύματ' ἐστι τοῦ τὴν γῆν μὴ ἀΐδιον εἶναι. Πάλαι γὰρ, ὡς ἔφην, ἐν ἀπείρῳ χρόνῳ ταῖς ἐπομβρίαις ἀπὸ περάτων ἐπὶ πέρατα πᾶσα λεωφόρος ἐγεγένητο. Πέφυκε γὰρ ἡ ὕδατος φύσις καὶ μάλιστα ἀπὸ ὑψηλοτάτων καταράττουσα, τὰ μὲν ἐξωθεῖν τῇ βίᾳ,

τὰ δὲ τῷ συνεχεῖ τῶν ψεκάδων κλάπτουσα κοιλαί-
νειν, ὑπεργάζεσθαί τε τὴν σκληρόγεων καὶ λιθοδε-
στάτην ὀρυκτήρων οὐκ ἔλαττον. Καὶ μὴν ἥ
γε θάλασσα, φασιν, ἤδη μεμείωται. Μάρτυ-
ρες δὲ αἱ νήσων εὐδοκιμώταται Ῥόδος τε καὶ
Δῆλος. Αὗται γὰρ τὸ μὲν παλαιὸν ἠφανισμέναι
κατὰ τῆς θαλάττης ἐδεδύκεσαν ἐπικλυζόμεναι, χρό-
νῳ δὲ ὕστερον ἐλαττουμένης ἠρέμα, κατ' ὀλίγον
ἀνίσχουσαι διεφάνησαν, ὡς αἱ περὶ αὐτῶν γραφεῖ-
σαι μηνύουσιν ἱστορίαι. Πρὸς δὲ τούτοις μεγάλων
πελαγῶν μεγάλους κόλπους καὶ βαθεῖς ἀναξηραν-
θέντας ἠπειρῶσθαι, καὶ γεγενῆσθαι τῆς παρακει-
μένης χώρας μοῖραν οὐ λυπρὰν, σπειρομένους καὶ
φυτευομένους· οἷς σημεῖα τὰ τῆς παλαιᾶς ἐναπο-
λελεῖφθαι θαλαττώσεως, ψηφῖδας τε καὶ κόγχας,
καὶ ὅσα ὁμοιότροπα πρὸς αἰγιαλοὺς εἴωθεν ἀπο-
βράττεσθαι. Εἰ δὲ μειοῦται ἡ θάλαττα, μειωθή-
σεται μὲν καὶ ἡ γῆ· μακραῖς δὲ ἐνιαυτῶν περιόδοις
καὶ εἰςάπαν ἑκάτερον στοιχεῖον ἀναλυθήσεται. Δα-
πανηθήσεται καὶ ὁ σύμπας ἀὴρ, ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον
ἐλαττούμενος· ἀποκριθήσεται δὲ πάντα εἰς μίαν
οὐσίαν τὴν πυρός. Πρὸς δὲ τὴν τοῦ τρίτου κα-
τασκευὴν κεφαλαίου χρῶνται λόγῳ τοιῷδε. Φθείρε-
620 ται πάντως ἐκεῖνο, οὗ πάντα τὰ μέρη φθαρτά
M. ἐστι· τοῦ δὲ κόσμου πάντα τὰ μέρη φθαρτά ἐστι,
φθαρτὸς ἄρα καὶ ὁ κόσμος. Ὃ δὲ ὑπερεθέμεθα,
νῦν ἐπισκεπτέον. Ποῖον μέρος τῆς γῆς, ἵνα ἀπὸ
ταυτοῦ ἀρξώμεθα, μεῖζον ἢ ἔλαττον, οὐ χρόνῳ 1169
διαλύεται; Λίθων οἱ κραταιότατοι ἆρ' οὐ μυδῶσι P.
καὶ σήπονται κατὰ τὴν ἕξεως ἀσθένειαν; — ἥδ'
ἔστι πνευματικὸς τόνος, δεσμὸς οὐκ ἄῤῥηκτος, ἀλλὰ
μόνον δυςδιάλυτος· — θρυπτόμενοι καὶ ῥέοντες εἰς
λεπτὴν τὸ πρῶτον ἀναλύονται κόνιν, εἶθ' ὕστερον
δαπανηθέντες ἐξαναλύονται. Τί δὲ, εἰ μὴ πρὸς
ἀνέμου ῥιπίζοιτο τὸ ὕδωρ οὐκ ἀκίνητον ἐαθὲν ὑφ'
ἡσυχίας νεκροῦται; Μεταβάλλει γοῦν, καὶ δυςωδέ-

στατον γίγνεται, οἷα ψυχὴν ἀφῃρημένον ζῶον. Αἵ γε μὴν ἀέρος φθοραὶ παντὶ τῷ δῆλον· νοσεῖν γὰρ καὶ φθίνειν, καὶ τρόπον τινὰ ἀποθνήσκειν πέφυκεν. Ἐπεὶ, τί ἄν τις μὴ στοχαζόμενος ὀνομάτων εὐπρεπείαις, ἀλλὰ τοῦ ἀληθοῦς εἴποι λοιμὸν εἶναι, πλὴν ἀέρος θάνατον, τὸ οἰκεῖον πάθος ἀναχέοντος ἐπὶ φθορᾷ πάντων, ὅσα ψυχῆς μεμοίραται; Τί χρὴ μακρηγορεῖν περὶ πυρός; Ἀτροφῆσαν γὰρ αὐτίκα σβέννυται. Εἰ δὴ τῶν μερῶν ἕκαστον τοῦ κόσμου φθορὰν ἐπιμένει, δηλονότι καὶ ὁ ἐξ αὐτῶν παγεὶς κόσμος ἄφθαρτος οὐκ ἔσται.

§. 19. Τὸν δὲ τέταρτον καὶ λοιπὸν λόγον ἀκριβέστερον ὧδέ φασιν. Εἰ ὁ κόσμος ἀΐδιος ἦν, ἦν ἂν καὶ τὰ ζῶα ἀΐδια, καὶ πολύ γε μᾶλλον τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ὅσῳ καὶ τῶν ἄλλων ἄμεινον. Ἀλλὰ καὶ ὀψίγονον φανῆναι τοῖς βουλομένοις ἐρευνᾶν τὰς φύσεις. Εἰκὸς γὰρ, μᾶλλον δὲ ἀναγκαῖον, ἀνθρώπους συνυπάρξαι τὰς τέχνας, ὡς ἂν ἰσήλικας, οὐ μόνον ὅτι λογικῇ φύσει ἐμμέθοδον τὸ οἰκεῖον, ἀλλὰ καὶ ὅτι ζῆν ἄνευ τούτων οὐκ ἔστιν. Ἴδωμεν οὖν τοὺς ἑκάστων χρόνους, ἀλογήσαντες τῶν ἐπιτραγῳδουμένων θεαῖς μύθων. Εἰ μὴ ἀΐδιος ἄνθρωπος, οὐδ᾽ ἄλλο τι ζῶον, ὥστε οὐδὲ αἱ δεδεγμέναι ταῦτα χῶραι, γῆ καὶ ὕδωρ καὶ ἀὴρ, ἐξ ὧν
621 τὸ φθαρτὸν εἶναι τὸν κόσμον δῆλόν ἐστιν. Ἀνα-
M. γκαῖον δὲ πρὸς τὴν τοσαύτην εὑρεσιλογίαν ἀπαντῆσαι, μήτις τῶν ἀπειροτέρων ὑπαχθῇ· καὶ ἀρκτέον γε τῆς ἀντιῤῥήσεως, ἀφ᾽ οὗ καὶ τῆς ἀπάτης οἱ σοφισταί. Τὰς ἀνωμαλίας οὐκ ἔτ᾽ ἐχρῆν εἶναι τῆς γῆς, εἴπερ ἀΐδιος ἦν ὁ κόσμος. Διὰ τί, ὦ γενναῖοι; Φήσουσι γὰρ ἕτεροι παρελθόντες, ὅτι δένδρων οὐδὲν αἱ φύσεις τῶν ὀρῶν διαφέρουσιν, ἀλλὰ καθ- 1170
άπερ ἐκεῖνα καιροῖς μέν τισι φυλλοῤῥοεῖ, καιροῖς P.
δὲ πάλιν ἀνηβᾷ, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῶν ὀρῶν, τὰ μὲν ἀποθραύεται μέρη, τὰ δὲ προσφύεται. Μακροῖς δὲ χρόνοις ἡ πρόσφυσις καθίσταται γνώριμος,

διότι τὰ μὲν δένδρα ὠκύθερα χρώμενα τῇ φύσει, θᾶττον καταλαμβάνειν ἔχει τὴν ἐπίδοσιν, τὰ δὲ ὄρη βραχυτέρα, διὸ καὶ τὰς ἐκφύσεις αὐτῶν αἰσθητὰς, ὅτι μὴ χρόνῳ μακρῷ μόλις εἶναι συμβέβηκεν. Ἐοίκασί τε τὸν τρόπον τῆς γενέσεως αὐτῶν ἀγνοεῖν, ἐπεὶ καὶ ἂν ἴσως αἰδεσθέντες ἡσύχασαν. Φθόνος δ' οὐδεὶς ἀναδιδάσκειν. Ἔστι δ' οὔτε νέον τὸ λεγόμενον οὐθ' ἡμέτερον ῥῆμα, ἀλλὰ παλαιῶν καὶ σοφῶν ἀνδρῶν, οἷς οὐδὲν ἀδιερεύνητον τῶν εἰς ἐπιστήμην ἀναγκαίων ἀπολέλειπται. Ὅταν τὸ κατακεκλεισμένον ἐν τῇ γῇ πυρῶδες ἄνω τῇ τοῦ πυρὸς ἐλαύνηται φυσικῇ δυνάμει, πρὸς τὸν οἰκεῖον τόπον στείχει. Καὶ ἂν λάβηται βραχείας ἀναπνοῆς, ἄνω μὲν συνανασπᾷ πολλὴν τῆς γεώδους οὐσίας, ὅσον ἂν οἷόν τε ᾖ. Ἔξω δὲ ἐπιγινομένου φέρεσθαι βραχυτέραν, ἡ μέχρι πολλοῦ συμπαρελθεῖν βιασθεῖσα, πρὸς μήκιστον ἀρθεῖσα ὕψος συστέλλεται κορυφουμένη, καὶ πρὸς ὀξεῖαν ἀποτελευτᾷ κορυφὴν πυρὸς σχῆμα μιμουμένη. Γίνεται γὰρ τοῦ κουφοτάτου καὶ βαρυτάτου τότε τῶν φύσει ἀντιπάλων, ἀναγκαία τυῤῥαξάντων διαμάχη, πρὸς τὴν οἰκείαν ἑκατέρου χώραν ἐπειγομένου, καὶ τὸ βιαζόμενον ἀντιτείνοντος. Τὸ μὲν δὴ πυρῶν συνανέλκον γῆν ὑπὸ τοῦ περὶ αὐτὴν νευστικοῦ, βρίθειν ἀναγκάζεται· ἡ δὲ γῆ κατωτάτω ταλαντεύουσα τῷ τοῦ πυρὸς ἀνωφοιτῷ ἐπελαφρισθεῖσα, μόλις ὑπὸ δυνατωτέρας τῆς ἐπικουφιζούσης ἰσχύος, ἄνω πρὸς τὴν τοῦ πυρὸς ἕδραν ὠθεῖται καὶ ἵσταται. Τί οὖν θαυμαστὸν, εἰ μὴ τὰ ὄρη ταῖς τῶν ὑετῶν φοραῖς ἐξανήλωται, τῆς συνεχούσης αὐτὰ δυνάμεως,
622 ὑφ' ἧς καὶ διανίσταται μάλα παγίως καὶ κραταιῶς
M. ἐνειλημμένης; Λυθέντος γὰρ δεσμοῦ τοῦ συνέχοντος, εἰκὸς ἦν διαλυθῆναι καὶ πρὸς ὕδατα σκεδασθῆναι. Δυνάμει δὲ σφιγγόμενα τῇ τοῦ πυρὸς στεγανώτερον πρὸς τὰς τῶν ὑετῶν φορὰς ἀντέχει.

§. 20. Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν λελέχθω περὶ τοῦ τὴν ἀνωμαλίαν τῆς γῆς πιστὶν οὐκ εἶναι γενέσεως

καὶ φθορᾶς κόσμου. Πρὸς δὲ τὸ ἀπὸ τῆς μειώσεως τῆς θαλάσσης ἐπιχειρηθὲν, ἐκεῖνο δεόντως ἂν λέγοιτο, μὴ τὰς ἀνισχούσας νήσους αὐτὸ μόνον, 1171
ἀλλὰ καὶ εἰ μηδ' εἴ τινες ἀποτομαὶ κατακλυζόμεναι P.
τοῖς πάλαι χρόνοις αὖθις ἠπειρώθησαν, σκοπεῖν χρή. Φυσιολογίας γὰρ ἀντίπαλον φιλονεικία, τριπόθητον ἡγουμένης ἀλήθειαν ἰχνηλατήσειν. Ἀλλὰ πολυπραγμονεῖται καὶ τὸ ἐναντίον· ὅσαι μὲν ἠπείροις οὐ παράλιοι μόνον, ἀλλὰ καὶ μεσόγεοι μοῖραι κατεπόθησαν· ὅση δὲ χέρσος θαλαττωθεῖσα μυριοφόροις ναυσὶν ἐμπλεῖται. Ἡ περὶ τὸν Σικελικὸν πορθμὸν ᾀδομένη ἱστορία ἀγνοεῖται παρ' οὐδενὸς τῶν ἐλλογίμων, τὸ παλαιὸν ἠπείρῳ Ἰταλίᾳ Σικελίαν προςάπτουσα. Μεγάλων δὲ τῶν παρ' ἑκάτερα πελαγῶν βιαίοις πνεύμασιν ἐξ ἐναντίας ἐπιδραμόντων, ἡ μεθόριος ἐπεκλύσθη καὶ ἀνεῤῥάγη, παρ' ἣν καὶ πόλις ἐπώνυμος τοῦ πάθους Ῥήγιον κτισθεῖσα ὠνομάσθη. Καὶ τὸ ἐναντίον οὐ προσεδόκησεν ἄν τις ἀπέβη. Συνεζεύχθη μὲν γὰρ τὰ τέως διεστῶτα πελάγη κατὰ τὴν σύῤῥευσιν ἑνωθέντα. Ἡ δὲ ἡνωμένη γῆ τῷ μεθορίῳ πορθμῷ διεζεύχθη, παρ' ὃν ἤπειρος οὖσα Σικελία νῆσος ἐβιάσθη γενέσθαι.

§. 21. Πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας λόγος τῆς θαλάττης ὑπερεχούσης ἠφανίσθαι πόλεις καταποθείσας. Ἐπεὶ καὶ κατὰ Πελοπόννησόν φασι τρεῖς, Αἴγειράν τε, Βοῦράν τε, καὶ ὑψηλὴν Ἑλικὴν, πολλῇ τοῦ πελάγους ἐπικλυσθῆναι φορᾷ. Ἡ δὴ Ἀτλάντις νῆσος ἅμα Λιβύης καὶ Ἀσίας μείζων, ᾗ φησιν ἐν Τιμαίῳ Πλάτων, ἡμέρᾳ μιᾷ καὶ νυκτὶ, σεισμῶν ἐξαισίων καὶ κατακλυσμῶν γενομένων, δῦσα κατὰ τῆς θαλάττης, ἐξαίφνης ἠφανίσθη, γενομένη πέλαγος οὐ πλωτὸν ἀλλὰ βαραθρῶδες. Οὐδὲν οὖν εἰς τὸ φθείρεσθαι τὸν κόσμον ἡ πλασθεῖσα τῷ λόγῳ μείωσις τῆς θα-
623 λάττης συνεργεῖ. Φαίνεται γὰρ ὧν μὲν ἐξ ἀνα-
M. χωροῦσα, τὰ δὲ ἐπικλύζουσα. Ἐχρῆν δὲ μὴ θάτερον τῶν γινομένων, ἀλλὰ συνάμφω θεωροῦντας ἐπι-

κρίνειν, ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς περὶ βίον ἀμφισβητήμασι ὁ νόμος δικαστὴς, πρὶν παρὰ τῶν ἀντιδίκων ἀκοῦσαι γνώμην, οὐκ ἀποφανεῖται.

§. 22. Καὶ μὴν ὁ τρίτος λόγος ἐξ ἑαυτοῦ διελέγχεται, μὴ ὑγιῶς ἐρωτηθεὶς ἀπὸ τῆς εὐθὺς ἐν ἀρχῇ φάσεως. Οὐ γὰρ δήπουθεν, οὗ πάντα τὰ μέρη φθείρεται, φθαρτόν ἐστιν ἐκεῖνο, ἀλλ' οὗ πάντα τὰ μέρη ἅμα καὶ ἐν ταὐτῷ ἄθροα κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον. Ἐπεὶ καὶ ἂν ἄκρον ἀποκοπείς τις δάκτυλον, ζῆν οὐ κεκώλυται· εἰ δὲ τὴν κοινωνίαν τῶν με- 1172
ρῶν καὶ μελῶν πᾶσαν, αὐτίκα τελευτήσει· τὸν αὐ- P.
τὸν οὖν τρόπον, εἰ μὲν συλλήβδην ὑπαξάπαντα τὰ στοιχεῖα ὑφ' ἕνα καιρῶν ἠφανίζετο, φάσκειν ἐνδέχεσθαι τὸν κόσμον φθορὰν ἦν ἀναγκαῖον. Εἰ δὲ ἕκαστον ἰδίᾳ πρὸς τὴν τοῦ γείτονος μεταβάλλει φύσιν, ἀθανατίζεται μᾶλλον ἢ φθείρεται. Παντελής γε μὴν εὐήθεια τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῶν τεχνῶν ἐξετάζεσθαι. Τῇ γὰρ περὶ τὸν λόγον ἀτοπίᾳ τις ἀκολουθήσας, νέον τὸν κόσμον ἀποφανεῖ κομιδῇ, μόλις πρὸ χιλίων παγέντα ἐνιαυτῶν. Ἐπεὶ καὶ οὓς παρειλήφαμεν τῶν ἐπιστημῶν εὑρετὰς, τὸν λεχθέντα ἐνιαυτῶν ἀριθμὸν οὐχ ὑπερβάλλουσιν. Εἰ δὲ δὴ καὶ λεκτέον τὰς τέχνας ἰσήλικας ἀνθρώπων γένει, μεθ' ἱστορίας φυσικῆς ἀλλ' οὐκ ἀπερισκέπτως καὶ ῥαθύμως λεκτέον. Ἡ δὲ ἱστορία τι; Φθοραὶ τῶν κατὰ γῆν οὐκ ἀθρόων ἁπάντων ἀλλὰ τῶν πλείστων δυσὶ ταῖς μεγίσταις αἰτίαις ἀνατίθενται, πυρὸς καὶ ὕδατος ἀλέκτοις φοραῖς. Κατασκήπτειν δὲ ἑκατέραν φασὶν ἐν μέρει, ἐν παμμακραῖς ἐτῶν περιόδοις. Ὁτὲ μὲν οὖν ἐμπρησμοῖς καταλαμβάνει ῥεῦμα αἰθερίον πυρὸς ἄνωθεν ἐγχεόμενον, πολλαχῇ σκεδάννυται μεγάλα κλίματα τῆς οἰκουμένης ἐπιτρέχον· ὁτὲ δὲ κατακλυσμὸς ἅπασαν τὴν ὕδατος κατασύρει φύσιν, αὐθιγενῶν ποταμῶν καὶ χειμάῤῥων οὐ πλημμυρούντων μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ καθεστὸς προςυπερβαλλόντων τῆς ἐπιβάσεως. Κατὰ δὴ τοὺς λεχθέντας τρόπους, δίχα

μυρίων ἄλλων βραχυτέρων, φθειρομένου τοῦ πλεί-
στου μέρους ἀνθρώπων, ἐπιλιπεῖν ἐξ ἀνάγκης καὶ
624 τὰς τέχνας. Δίχα γὰρ τοῦ μεθοδεύοντος οὐκ εἶ-
M. ναι καθ' αὑτὴν ἰδεῖν τὴν ἐπιστήμην. Ἐπειδὰν δὲ
αἱ μὲν κοιναὶ νόσοι χαλάσωσιν, ἄρξηται δὲ ἀνηβᾶν
καὶ βλαστάνειν τὸ γένος ἐκ τῶν προςκαταλειφθέντων
τοῖς ἐπιβρίσασι δεινοῖς, ἄρχεσθαι καὶ τὰς τέχνας
πάλιν ἀνιστᾶσθαι, οὐ τὸ πρῶτον γενομένας, ἀλλὰ
τῇ μειώσει τῶν ἐχόντων ὑποσπανισθείσας. Ἃ μὲν
οὖν περὶ κόσμου παρειλήφαμεν, εἴρηται κατὰ δύ-
ναμιν.

PHILONIS IUDAEI
FRAGMENTA.

Ex Eusebii Praeparat. Evangel. Lib. VII. Cap. XIII.

625 M. "Ἵνα δὲ μὴ σοφίζεσθαί με ταῦτα νομίσῃς, ἑρμηνέα σοι τῆς ἐν τῇ γραφῇ διανοίας, Ἑβραῖον ἄνδρα παραστήσω, τὰ οἰκεῖα πατρόθεν ἀκριβοῦντα, καὶ παρὰ διδασκάλων τὸ δόγμα μεμαθηκότα, εἰ δή σοι τοιοῦτος ὁ Φίλων. Ἐπάκουσον οὖν καὶ τοῦδε, ὅπως τὰς θείας ἑρμηνεύει φωνάς.

Διὰ τί, ὡς περὶ ἑτέρου θεοῦ φησι τὸ, "ἐν εἰκόνι θεοῦ ἐποίησα τόν ἄνθρωπον," *) ἀλλὰ οὐχὶ τῇ ἑαυτοῦ; Παγκάλως καὶ σαφῶς τουτὶ κεχρησμῴδηται. Θνητὸν γὰρ οὐδὲν ἀπεικονισθῆναι πρὸς τὸν ἀνωτάτω καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἐδύνατο, ἀλλὰ πρὸς τὸν δεύτερον θεὸν, ὅς ἐστιν ἐκείνου λόγος. Ἔδει γὰρ τὸν λογικὸν ἐν ἀνθρώπου ψυχῇ τύπον ὑπὸ θείου λόγου χαραχθῆναι· ἐπειδὴ ὁ πρὸ τοῦ λόγου θεὸς κρείσσων ἐστὶν ἢ πᾶσα λογικὴ φύσις· τῷ δὲ ὑπὲρ τὸν λόγον, ἐν τῇ βελτίστῃ καί τινι ἐξαιρέτῳ καθεστῶτι ἰδέᾳ, οὐδὲν θέμις ἦν γενητὸν ἐξομοιοῦσθαι. Ταῦτα ἐκ τοῦ πρώτου μοι κείσθω τῶν Φίλωνος "ζητημάτων καὶ λύσεων."

Ex Eodem, Cap. XXI.

Καὶ ὁ Ἑβραῖος δὲ Φίλων ἐν τῷ "περὶ τῆς προνοίας" ταῦτα περὶ τῆς ὕλης διέξεισι·

---

*) Gen. 1, 27.

Περὶ δὲ τοῦ ποσοῦ τῆς οὐσίας, εἰ δὴ γέγονεν ὄντως, ἐκεῖνο λεκτέον. Ἐστοχάσατο πρὸς τὴν τοῦ κόσμου γένεσιν ὁ Θεὸς αὐταρκεστάτης ὕλης, ὡς μήτε
626 ἐνδέοι, μήτε ὑπερβάλλοι. Καὶ γὰρ ἄτοπον ἦν τοῖς
M. μὲν κατὰ μέρος τεχνίταις, ὁπότε τι δημιουργοῖεν, καὶ μάλιστα τῶν πολυτελῶν, τὸ ἐν ὕλαις αὔταρκες σταθμήσασθαι· τὸν δὲ ἀριθμοὺς καὶ μέτρα, καὶ τὰς ἐν τούτοις ἰσότητας ἀνευρηκότα μὴ φροντίσαι τοῦ ἱκανοῦ. Λέξω δὴ μετὰ παῤῥησίας, ὅτι οὔτε ἐλάττονος, οὔτε πλείονος οὐσίας ἔδει τῷ κόσμῳ πρὸς κατασκευήν. Ἐπεὶ οὐκ ἂν ἐγεγένητο τέλειος, οὐδὲ ἐν πᾶσι τοῖς μέρεσιν ὁλόκληρος, εὖ δεδημιουργημένος, ἐκ τελείας οὐσίας ἀποτετέλεσται. Πανσόφου γὰρ τὴν τέχνην ἴδιον, πρὶν ἄρξασθαί τινος κατασκευῆς, τὴν ἱκανὴν ἰδεῖν ὕλην. Ἄνθρωπος μὲν οὖν καὶ ἂν εἰ τῶν ἄλλων τὴν ἐπιστήμην διαφέροι, μὴ δυνάμενος κατὰ τὸ παντελὲς ἐκφυγεῖν τὸν συγγενῆ τῶν θνητῶν πλάνην, ἀπατῷτο ἂν ἴσως περὶ τὴν ποσότητα τῆς ὕλης, ὁπότε τεχνιτεύοι· τοτὲ μὲν ὡς ἔλαττον προςτιθέναι, τοτὲ δὲ ὡς περιττῆς ἀφαιρεῖν. Ὁ δὲ πηγή τις ὢν ἐπιστημῶν, ἐνδέον ἢ περιττεῦον οὐδὲν ἔμελλεν ὑποβάλλεσθαι, μέτροις ἅτε χρώμενος εἰς ἀκρίβειαν ὑπερφυῶς πεπονημένοις, ἅπασιν ἐπαινετοῖς. Ὁ δὲ βουλόμενος ἄλλως ὑθλεῖν, οὐκ ἂν φθάνοι, καὶ τὰ πάντων ἔργα τῶν τεχνιτῶν αἴτια τιθέμενος, ὡς ἄμεινον τῆς κατασκευῆς ἐπιλαχόντα προςθέσει τινὸς ἢ μειώσει ταῖς ἐν ὕλαις. Ἀλλὰ γὰρ σοφιστείας μὲν ἔργον εὑρεσιλογεῖν, σοφίας δὲ, ἕκαστα διερευνᾶν τῶν ἐν τῇ φύσει. Καὶ τὰ μὲν τοῦ Φίλωνος τοῦτον ἐχέτω τὸν τρόπον.

Ex Ejusdem Lib. VIII. Cap. V.

Πρῶτα δὲ θήσω Φίλωνος τὰ περὶ τῆς ἀπὸ Αἰγύπτου πορείας τῶν Ἰουδαίων, ἣν πεποίηνται Μωϋσέως ἡγουμένου ἀπὸ τοῦ πρώτου συγγράμματος, ὧν

ἐπέγραψεν „ὑποθετικῶν“ · ἔνθα τὸν ὑπὲρ Ἰουδαίων, ὡς πρὸς κατηγόρους αὐτῶν, ποιούμενος λόγον, ταῦτά φησιν·

Τὸν μὲν παλαιὸν αὐτοῖς πρόγονον ἀπὸ Χαλδαίων εἶναι, τὸν δὲ λαὸν ἀναστῆναι τοῦτον ἐξ Αἰγύπτου μετῳκισμένον ἀπὸ Συρίας τὸ πάλαι, μυριάσι τε ἀναριθμήτοις πλήθοντα· καὶ τῆς γῆς οὐχ οὔσης ἱκανῆς, ἀρθὲς δὲ ἔτι καὶ νεότητι φρονημάτων ἐντεθραμμένον μεγάλως, καὶ ἅμα τοῦ θεοῦ διὰ φασμάτων καὶ ὀνειράτων ἔξοδον αὐτοῖς δηλοῦντος, καὶ οὐδενὸς ἧττον εἰς πόθον κατὰ δαίμονα ἐμπεσόντας τῆς πατρίου
625 καὶ ἀρχαίας γῆς· ὅθεν δὴ καὶ τὸν πρόγονον ἐκεῖ-
M. νον αὐτοῖς μετελθεῖν εἰς Αἴγυπτον, εἴτε τῷ θεῷ δὴ δόξαν, εἴτε προνοίᾳ τινὶ, πάντων εὐδαιμονῆσαι μάλιστα, ὡς ἀπὸ ἐκείνου μέχρις εἰς τὸ παρὸν, τὸ τὸ ἔθνος αὐτοῖς καὶ γεγενῆσθαι καὶ διαμένειν, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ὑπερβάλλειν εἰς πολυανδρίαν. Καὶ μετὰ βραχέα φησίν· Ἀνὴρ γε μὴν αὐτοῖς ἡγεῖτο τῆς τε ἐξόδου καὶ τῆς πορείας, εἰς οὐδὲν τῶν πολλῶν, εἰ βούλει, διαφέρων· οὕτω καὶ ἐλοιδόρουν γόητα καὶ κέρκωπα λόγων. Καλῆς μέντοι γοητείας καὶ πανουργίας, ἐξ ἧς τὸν γε λαὸν ἅπαντα ἐν ἀνυδρίᾳ καὶ λιμῷ, καὶ τῶν ὁδῶν ἀγνοίᾳ, καὶ ἀπορίᾳ τῶν συμπάντων, οὐ μόνον εἰς τὸ παντελὲς διεσώσατο, καὶ ὥσπερ ἐν εὐθηνίᾳ πάσῃ, καὶ παραπομπῇ τῶν μεταξὺ κειμένων ἐθνῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀστασιάστους αὐτοὺς, καὶ πρὸς ἑαυτὸν μάλιστα εὐπειθεῖς διεφύλαξε. Καὶ ταῦτα οὐκ ὀλίγον δήπου χρόνον, ἀλλὰ ὅσον οὐδὲ οἰκίαν ἐν ὁμοφροσύνῃ συμμεῖναι μετὰ πάσης εὐθηνίας εἰκός ἐστιν. Καὶ οὐ δίψος, οὐ λιμὸς, οὐ φθορὰ σωμάτων, οὐχὶ φόβος περὶ τῶν μελλόντων, οὐκ ἄγνοια τῶν συμβησομένων, ἐπὶ τὸν γόητα ἐκεῖνον ἐπῆρε τοὺς ἐξαπατωμένους καὶ προσφθειρομένους λαούς. Καίτοι τί βούλει φῶμεν; Ἐκείνῳ τινὰ εἶναι τοσαύτην τέχνην, ἢ δεινότητα λόγων, ἢ σύνεσιν, ὡς τῶν τοσούτων καὶ

τοιούτων ἀτόπων, καὶ πρὸς ὄλεθρον ἅπαντας ἀγόν-
των ἐπικρατεῖν; Ἢ γὰρ τὰς φύσεις τῶν ὑπὸ αὐ-
τὸν ἀνθρώπων οὐκ ἀμαθῶς οὐδὲ δυςκόλως, ἀλλὰ
εὐπειθῶς καὶ τοῦ μέλλοντος οὐκ ἀπρονοήτως ἔχειν·
ἢ τούτους μὲν ὡς μάλιστα κακοὺς εἶναι, τὸν δὲ
θεὸν τὰς δυςκολίας αὐτῶν πραΰνειν, καὶ τοῦ πα-
ρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος ὥςπερ ἐπιστατεῖν. Ὅπερ
γάρ σοι μάλιστα ἂν ἐκ τούτων ἀληθὲς εἶναι δόξῃ
πρὸς ἐπαίνου καὶ τιμῆς καὶ ζήλου περὶ αὐτῶν παρὰ
πάντων ἰσχύειν φαίνεται. Καὶ τὰ μὲν τῆς ἐξόδου
δὴ ταῦτα. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν γῆν ταύτην ἦλθον,
ὅπως μέν ποτε ἄρα ἱδρύνθησαν, καὶ τὴν χώραν
ἔσχον, ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀναγραφαῖς δηλοῦσιν· οὐ μὴν
ἔγωγε δικαιῶ μᾶλλον κατὰ ἱστορίαν, ἢ κατά τινα
λογισμὸν περὶ αὐτῶν τὰ εἰκότα ἐπεξελθεῖν. Πότερον
γάρ ποτε βούλει; Τῷ πλήθει τῶν σωμάτων ἔτι
περιόντας, καίπερ εἰς τέλος κεκακωμένους, ὅμως δὲ
διϊσχύοντας, καὶ τὰ ὅπλα ἐν χερσὶν ἔχοντας, εἶτα
628 κατὰ κράτος ἑλεῖν τὴν χώραν, Σύρους τε ὁμοῦ
M. καὶ Φοίνικας ἐν αὐτῇ τῇ ἐκείνων γῇ μαχομένους νε-
νικηκότας; Ἢ τοὺς μὲν ἀπολέμους καὶ ἀνάνδρους
εἶναι, καὶ παντελῶς ὀλίγους ὑποθώμεθα, καὶ τῶν
εἰς πόλεμον παρασκευῶν ἀπόρους, αἰδέσεως δὲ τυ-
χεῖν παρὰ τούτοις, καὶ τὴν γῆν λαβεῖν παρὰ ἑκόν-
των; Ἔπειτα δὲ εὐθὺς οὐκ εἰς μακρὰν, τόν τε νεὼν
οἰκοδομῆσαι καὶ τὰ ἄλλα εἰς εὐσέβειαν καὶ ἁγιστείαν
καταστήσασθαι; Δηλοῖ γὰρ, ὡς ἔοικε, ταῦτα, καὶ
θεοφιλεστάτους αὐτοὺς ἀνωμολογῆσθαι καὶ παρὰ
τοῖς ἐχθροῖς. Ἐχθροὶ γὰρ ἦσαν ἐξ ἀνάγκης, ὧν
ἐπὶ τὴν γῆν ἐξαίφνης ἦλθον ὡς ἀφαιρησόμενοι.
Παρὰ τούτοις δὲ οὖν αἰδέσεως καὶ τιμῆς τυγχάνον-
τες, πῶς οὐχ ὑπερβάλλειν εὐτυχίᾳ τοὺς ἄλλους φαί-
νονται; Τίνα δὲ τὰ δεύτερα ἐφεξῆς, ἢ τὰ τρίτα
πρὸς τούτοις λέγωμεν; Πότερον τὸ τῆς εὐνομίας
καὶ εὐπειθείας αὐτῶν, ἢ τῆς ὁσιότητος καὶ δικαιο-
σύνης καὶ εὐσεβείας; Ἀλλὰ τὸν μὲν ἄνδρα ἐκεῖνον,

ὅστις ποτὲ ἦν ὁ τοὺς νόμους αὐτοῖς θεὶς, οὕτω σφόδρα τεθαυμάκασιν, ὡς ὅ τι δήποτε ἔδοξεν ἐκείνῳ καὶ αὐτοῖς. Εἴτε οὖν λελογισμένος αὐτὸς, εἴτε ἀκούων παρὰ δαίμονος ἔφρασε, ταῦτο ἅπαν εἰς τὸν θεὸν ἀνάγειν· καὶ πλειόνων ἐτῶν διεληλυθότων, τὸ μὲν ἀκριβὲς οὐκ ἔχω λέγειν ὁπόσα, πλέω δὲ οὖν ἢ δισχίλια ἔτη, μὴ ῥῆμά γε αὐτοὺς μόνον τῶν ὑπὸ αὐτοῦ γεγραμμένων κινῆσαι, ἀλλὰ καὶ ἂν μυριάκις αὐτοὺς ἀποθανεῖν ὑπομεῖναι θᾶττον, ἢ τοῖς ἐκείνου νόμοις καὶ ἔθεσιν ἐναντία πεισθῆναι." Ταῦτα εἰπὼν ἐπιτέμνεται τὴν ἐκ τοῦ Μωϋσέως νόμων καταβεβλημένην τῷ Ἰουδαίων ἔθνει πολιτείαν, γράφων οὕτως.

Ex Eodem, Cap. VII.

Ἆρα τὶ τούτων ἢ τούτοις προσόμοιον παρὰ ἐκεί-
νοις ἐστὶ, πρᾶον εἶναι δοκεῖ καὶ τιθασσόν; Καὶ
δικῶν ἐπαγωγὰς καὶ σκήψεις καὶ ἀναβολὰς, καὶ τι-
μήσεις, καὶ πάλιν ὑποτιμήσεις ἔχον; Οὐδὲν, ἀλλὰ
πάντα ἁπλᾶ καὶ δῆλα. Ἐὰν παιδεραστῇς, ἐὰν μοι-
χεύῃς, ἐὰν βιάσῃ παῖδα. — ἄῤῥενα μὲν μηδὲ λέγε —
ἀλλὰ καὶ ἂν θήλειαν· ὁμοίως ἐὰν σαυτὸν καταπορ-
νεύῃς, ἐὰν παρὰ ἡλικίαν αἰσχρόν τι παθῇς, ἢ δο-
κῇς, ἢ μέλλῃς, θάνατος ἡ ζημία. Ἐὰν εἰς δοῦλον
σῶμα, ἐὰν εἰς ἐλεύθερον ὑβρίζῃς, ἐὰν δεσμοῖς συν-
έχῃς, ἐὰν ἀπάγων πωλῇς, ἐὰν βέβηλα, ἐὰν ἱερὰ
παρακλέπτῃς, ἐὰν ἀσεβῇς, οὐκ ἔργῳ μόνον, ἀλλὰ
καὶ ἐὰν ῥήματι τῷ τυχόντι, εἰς μὲν θεὸν αὐτὸν —
ἵλεως ἡμῖν ὁ θεὸς, καὶ αὐτῆς τῆς περὶ τούτων ἐν-
629 νοίας γένοιτο — οὐδὲ ἄξιον λέγειν, ἀλλὰ εἰς πα-
M. τέρα ἢ μητέρα, ἢ εὐεργέτην σαυτοῦ, θάνατος ὁμοίως
καὶ οὗτος οὐ κοινὸς, οὐδὲ ὁ τυχὼν, ἀλλὰ δεῖ κατα-
λευσθῆναι τὸν εἰπόντα μόνον, ὡς οὐ χείρονα ἀσέ-
βειας πράξαντα. Ἄλλα δὲ αὖ πάλιν, ὁποῖά τινα·
γυναῖκας ἀνδράσι δουλεύειν, πρὸς ὕβρεως μὲν οὐδε-
μιᾶς, πρὸς εὐπείθειαν δὲ ἐν ἅπασι. Γονεῖς παί-

631 νώσκει τοὺς ἱεροὺς νόμους αὐτοῖς, καὶ κατὰ ἕκα-
M. στον ἐξηγεῖται μέχρι σχεδὸν δείλης ὀψίας· καὶ ἀπὸ τοῦδε ἀπολύονται, τῶν τε νόμων τῶν ἱερῶν ἐμπείρως ἔχοντες, καὶ πολὺ δὴ πρὸς εὐσέβειαν ἐπιδεδωκότες. Ἀρά σοι οὐ δοκεῖ ταῦτα παντὸς σπουδάσματος μᾶλλον ἀναγκαῖα αὐτοῖς; Τοιγαροῦν οὐκ ἐπὶ θεσμῳδοὺς ἔρχονται περὶ τῶν πρακτέων· καὶ μὴ διερωτῶντες οὐδὲ κατὰ ἑαυτοὺς ὑπὸ ἀγνοίας τῶν νόμων ῥᾳδιουργοῦσιν· ἄλλα ὅν τινα αὐτῶν κινεῖς, καὶ περὶ τῶν πατρίων διαπυνθάνῃ, προχείρως ἔχει καὶ ῥᾳδίως εἰπεῖν: καὶ ἀνὴρ γυναικὶ, καὶ παισὶ πατὴρ, καὶ δούλοις δεσπότης ἱκανὸς εἶναι δοκεῖ τοὺς νόμους παραδιδόναι. Καὶ μὴν περὶ τοῦ γε ἔτους τοῦ ἑβδόμου ῥᾴδιον ὡσαύτως λέγειν, οὐ μὴν ταὐτὸν ἴσως. Οὐ γὰρ αὐτοὶ τῶν ἔργων ἀφεστᾶσιν, ὥςπερ ταῖς ἑβδόμαις ἐκείναις ἡμέραις· ἀλλὰ τὴν γῆν ἀργὴν ἀφιᾶσιν εἰς τὰ μέλλοντα αὖθις, εὐθηνίας χάριν. Πολὺ γὰρ διαφέρειν αὐτὴν ἀνάπαυλαν λαβοῦσαν, εἶτα δὲ εἰς νεώτα γεωργεῖσθαι, καὶ μὴ τῇ συνεχείᾳ τῆς ἐργασίας κατεξάνθαι. Ταὐτὸν δὲ καὶ περὶ τὰ σώματα ἂν ἴδοις συμβαῖνον εἰς ῥώμην· οὐ γὰρ δὴ πρὸς ὑγείαν μόνον διαλείμματα, καὶ τινας ἀναπαύλας ἀπὸ τῶν ἔργων τοὺς ἰατροὺς προστάττοντας. Τὸ γὰρ συνεχὲς καὶ ὁμοιοειδὲς ἀεὶ, μάλιστα δὲ ἐπὶ ἔργων, βλάπτειν ἔοικε. Σημεῖον δέ· τὴν γὰρ γῆν αὐτὴν εἴ τις ἐπαγγέλλοιτο αὐτοῖς ἐξεργάσασθαι, πολὺ μᾶλλον πρόσθεν τὸ ἕβδομον ἔτος τουτὶ, καὶ τῶν καρπῶν πάντων συμπαραχωρήσειν ὅλων, οὐκ ἂν οὐδαμῶς δέξαιντο. Οὐ γὰρ αὐτοὶ τῶν πόνων ἀνέχειν οἴονται δεῖν μόνοι· καίτοι καὶ ἂν εἰ τοῦτο ἐποίουν, οὐδὲν ἂν θαυμαστὸν ἦν· ἀλλὰ τὴν χώραν αὐτοῖς ἄνεσίν τινα καὶ ῥᾳστώνην, εἰς ἀρχὴν ἑτέραν τῆς αὖθις ἐπιμελείας καὶ γεωργίας λαβεῖν. Ἐπεὶ, τί ἐκώλυε πρὸς τοῦ θεοῦ, ἐπὶ τοῦ παραθέντος ἔτους αὐτὴν προεκδοῦναι, καὶ παρὰ τῶν ἐργαζομένων τὸν ἐκείνου φόρον τοῦ ἔτους ἐκλέγειν; Ἀλλὰ ὥςπερ ἔφην, κατὰ

οὐδένα τρόπον, οὐδὲ τῶν τοιούτων, πρόνοια, μοὶ δοκεῖ, τῆς χώρας ἐκλέγονται. Τῆς δὲ φιλανθρωπίας αὐτῶν, καὶ τοῦτο μέγα, ὡς ἀληθῶς, σημεῖον. Ἐπεὶ γὰρ αὐταὶ τῶν ἔργων ἐκείνου τοῦ ἔτους ἀνέχουσι, τοὺς γινομένους καρποὺς οὐκ οἴονται δεῖν συλλέγειν, οὐδὲ ἀποτίθεσθαι μὴ ἐκ τῶν οἰκείων πάνταν περιόντας αὐτοῖς· ἀλλὰ, ἅτε τοῦ θεοῦ παρεσχηκότος αὐτοῖς, ἀνιείσης ἐπὶ αὐτομάτου τῆς γῆς, τοὺς βουλομένους ἢ δεομένους τῶν τε ὁδοιπόρων καὶ
632 τῶν ἄλλων, ἀξιοῦσι μετὰ ἀδείας χρῆσθαι. Καὶ
M. περὶ μὲν τούτων ἅλις σοι. Τὸ γὰρ ταῖς ἑβδόμαις ἤδη τὸν νόμον αὐτοῖς στῆσαι, ταῦτα οὐκ ἂν ἐμὲ ἀπαιτήσαις, ἴσως πολλῶν πολλάκις, καὶ ἰατρῶν, καὶ φυσιολόγων, καὶ φιλοσόφων ἀκηκοότι περὶ τοῦ ἑβδόμου πρότερον, ἣν ἄρα δύναμιν ἔχει πρός τε τὴν τῶν συμπάντων, καὶ δὴ πρὸς τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν. Οὗτος ὁ τῆς ἑβδόμης λόγος.

Ex Eodem, Cap. VIII.

Τῇ τοῦ Φίλωνος ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκεσθήσομαι μαρτυρίᾳ, ἣν περὶ τῶν δηλουμένων κατὰ πολλὰ τῶν οἰκείων ὑπομνημάτων τέθειται. Τούτων δὲ ἀπὸ τῆς ὑπὲρ Ἰουδαίων ἀπολογίας λαβὼν σύγε ἀνάγνωθι ταῦτα·

Μυρίους δὲ τῶν γνωρίμων ὁ ἡμέτερος νομοθέτης ἤλειψεν ἐπὶ κοινωνίαν, οἳ καλοῦνται μὲν Ἐσσαῖοι, παρὰ τὴν ὁσιότητα, μοὶ δοκῶ, τῆς προσηγορίας ἀξιωθέντες. Οἰκοῦσι δὲ πολλὰς μὲν πόλεις τῆς Ἰουδαίας, πολλὰς δὲ κώμας, καὶ μεγάλους καὶ πολυανθρώπους ὁμίλους. Ἔστι δὲ αὐτοῖς ἡ προαίρεσις οὐ γένει· γένος γὰρ ἐφ' ἑκουσίοις οὐ γράφεται· διὰ δὲ ζῆλον ἀρετῆς καὶ φιλανθρωπίας ἵμερον. Ἐσσαίων γοῦν κομιδῇ νήπιος οὐδεὶς, ἀλλὰ οὐδὲ πρωτογένειος ἢ μειράκιον· ἐπεὶ τά γε τούτων ἀβέβαια ἤθη τῷ τῆς ἡλικίας ἀτελεῖ συνεωτερίζεται· τέλειοι δὲ ἄν-

ὄντες, καὶ πρὸς γῆρας ἀποκλίναντες ἤδη, μηκέτι ὑπὸ
τῆς τοῦ σώματος ἐπιῤῥοῆς ἐπικλυζόμενοι, μήτε ὑπὸ
τῶν παθῶν ἀγόμενοι, τὴν ἀψευδῆ δὲ καὶ μόνην ὄν-
τως ἐλευθερίαν καρπούμενοι. Μάρτυς δὲ τῆς ἐλευ-
θερίας αὐτῶν ὁ βίος. Ἴδιον οὐδεὶς οὐδὲ ὑπομένει
κτήσασθαι τὸ παράπαν οὐδὲν, οὐκ οἰκίαν, οὐκ ἀν-
δράποδον, οὐ χωρίον, οὐ βοσκήματα, οὐχ ὅσα ἄλλα
παρασκευαὶ, καὶ χορηγίαι πλούτου. Πάντα δὲ εἰς
μέσον ἀθρόα καταθέντες, κοινὴν καρποῦνται τὸν
ἁπάντων ὠφέλειαν. Οἰκοῦσι δὲ ἐν ταὐτῷ, κατὰ θιά-
σους ἑταιρίας καὶ συσσίτια ποιούμενοι, καὶ πάντα
ὑπὲρ τοῦ κοινωφελοῦς πραγματευόμενοι διατελοῦσιν.
638 Ἀλλὰ ἑτέρων ἕτεραι πραγματεῖαι, αἷς ἐπαποδύντες
M. ἀόκνως διαθλοῦσιν, οὐ κρυμὸν, οὐ θάλπος, οὐχ
ὅσα ἀέρος νεωτερίσματα προφασιζόμενοι· πρὶν δὲ
ἥλιον ἀνασχεῖν ἐπὶ τὰ συνήθη τρεπόμενοι, δυομένου
μόλις ἐπανίασι χαίροντες, οὐχ ἧττον τῶν ἐν τοῖς
γυμνικοῖς ἐξεταζομένων ἀγῶσιν. Ὑπολαμβάνουσι γὰρ
ἅττα ἂν ἐπιτηδεύωσιν, εἶναι βιωφελέστερα καὶ ἡδίω
ψυχῇ καὶ σώματι τὰ γυμνάσματα καὶ πολυχρονιώ-
τερα τῶν ἐν ἀθλήσεσι, μὴ συναφηβῶντα τῇ τοῦ
σώματος ἀκμῇ. Εἰσὶ γὰρ αὐτῶν, οἱ μὲν γεηπόνοι
τῶν περὶ σπορὰν καὶ γεωργίαν ἐπιστήμονες. Οἱ δὲ
ἀγελάρχαι παντοδαπῶν θρεμμάτων ἡγεμόνες. Ἔνιοι
δὲ σμήνη μελιττῶν ἐπιτροπεύουσι. Ἄλλοι δὲ δημι-
ουργοὶ τῶν κατὰ τέχνας εἰσὶν, ὑπὲρ τοῦ μηδὲν ὧν
αἱ ἀναγκαῖαι χρεῖαι βιάζονται παθεῖν, οὐδὲν ἀνα-
βαλλόμενοι τῶν εἰς πορισμὸν ἀνυπαίτιον. Ἐκ δὴ
τῶν οὕτως διαφερόντων ἕκαστοι τὸν μισθὸν λαβόν-
τες, ἑνὶ διδόασι τῷ χειροτονηθέντι ταμίᾳ. Λαβὼν
δὲ ἐκεῖνος αὐτίκα τὰ ἐπιτήδεια ὠνεῖται, καὶ παρέχει
τροφὰς ἀφθόνους, καὶ τὰ ἄλλα ὧν ὁ ἀνθρώπινος
βίος χρειώδης. Οἱ δὲ ὁμοδίαιτοι καὶ ὁμοτράπεζοι,
κατὰ ἑκάστην ἡμέραν εἰσὶ τοῖς αὐτοῖς ἀσμενίζοντες,
ὀλιγοδείας ἐρασταὶ, πολυτέλειαν, ὡς ψυχῆς καὶ σώ-
ματος νόσον, ἐκτρεπόμενοι. Κοινὴ δὲ οὐ τράπεζα

μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐσθὴς αὐτοῖς ἐστι. Πρόκεινται γὰρ χειμῶνι μὲν στρυφναὶ χλαῖναι, θέρει δὲ ἐξωμίδες εὐτελεῖς, ὡς εὐμαρῶς ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ, ἣν ἂν ἐθελήσοι λαβεῖν· ἐπειδὴ καὶ τὰ ἑνὸς ἁπάντων, καὶ τὰ πάντων ἔμπαλιν ἑνὸς ὑπείληπται. Καὶ μὴν εἴ τις αὐτῶν ἀσθενήσειεν, ἐκ τῶν κοινῶν νοσηλεύεται, θεραπευόμενος ταῖς ἁπάντων ἐπιμελείαις καὶ φροντίσιν. Οἱ δὲ δὴ πρεσβῦται, καὶ ἂν εἰ τύχοιεν ἄτεκνοι, καθάπερ οὐ πολύπαιδες μόνον ἀλλὰ καὶ σφόδρα εὔπαιδες, ἐν εὐτυχεστάτῳ καὶ λιπαρωτάτῳ γήρᾳ τὸν βίον εἰώθασι καταλύειν· ὑπὸ τοσούτων προνοίας ἀξιούμενοι καὶ τιμῆς, ἑκουσίῳ γνώμῃ μᾶλλον ἢ φύσεως ἀνάγκῃ θεραπεύειν ἀξιούντων. Ἔτι τοίνυν, ὅπερ ἢ μόνον ἢ μάλιστα τὴν κοινωνίαν ἔμελλε διαλύειν, ὀξυδερκέστερον ἰδόντες, γάμον παρῃτήσαντο, μετὰ τοῦ διαφερόντως ἀσκεῖν ἐγκράτειαν. Ἐσσαίων γὰρ οὐδεὶς ἄγεται γυναῖκα, διότι φίλαυτον ἡ γυνὴ, καὶ ζηλότυπον οὐ μετρίως, καὶ δεινὸν ἀνδρὸς ἤθη παρασαλεῦσαι, καὶ συνεχέσι γοητείαις ὑπάγεσθαι. Μελετήσασα γὰρ θῶπας λόγους, καὶ τὴν ἄλλην
634 ὑπόκρισιν, ὥςπερ ἐπὶ σκηνῆς, ὄψεις καὶ ἀκοὰς
M. ὅταν δελεάσῃ, διηπατημένων οἷα ὑπηκόων, τὸν ἡγεμόνα νοῦν φενακίζει. Παῖδες δὲ εἰ γένοιντο, φρονήματος ὑποπλησθεῖσα καὶ παῤῥησίας, ὅσα κατὰ εἰρωνείαν πρότερον ὑπούλως ὑπῃνίττετο, ταῦτα ἀπὸ εὐτολμοτέρου θράσους ἐκκαλεῖ, καὶ ἀναισχυντοῦσα βιάζεται πράττειν, ὧν ἕκαστον κοινωνίας ἐχθρόν. Ὁ γὰρ ἢ γυναικὸς φίλτροις ἐνδεθεὶς, ἢ τέκνων, ἀνάγκῃ φύσεως, προκηδόμενος, οὐκέτι πρὸς ἄλλους ὁ αὐτός ἐστιν, ἀλλὰ ἕτερος γέγονε, λεληθὼς ἀντὶ ἐλευθέρου δοῦλος. Οὗτος γοῦν ὁ βίος ἐστὶν αὐτῶν περιμάχητος. Ὥςτε οὐκ ἰδιῶται μόνον, ἀλλὰ καὶ μεγάλοι βασιλεῖς ἀγάμενοι τοὺς ἄνδρας, τεθήπασι, καὶ τὸ σεμνὸν αὐτῶν ἀποδοχαῖς καὶ τιμαῖς ἔτι μᾶλλον σεμνοποιοῦσι.

Ex Eodem, Cap. XIII.

Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τοῦ γεννητὸν εἶναι τὸν κόσμον. Ὁ δὲ αὐτὸς ἀνὴρ καὶ περὶ τοῦ προνοίᾳ διοικεῖσθαι τὸ πᾶν, ἐν τῷ περὶ προνοίας, νεανικώτατα διέξεισι, τὰς τῶν ἀθέων ἀντιθέσεις προτάξας, καὶ πρὸς αὐτὰς ἑξῆς ἀποκρινάμενος. Καὶ τούτων δὲ, εἰ καὶ μακρότερα δόξειεν, ἀλλὰ ὡς ἀναγκαῖα, τὰ πλεῖστα συντεμὼν, ἐκθήσομαι. Κατασκευάζει δὲ τὸν λόγον τοῦτον τὸν τρόπον·

"Πρόνοιαν εἶναι λέγεις ἐν τοσαύτῃ τῶν πραγμάτων ταραχῇ καὶ συγχύσει; Τί γὰρ τῶν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον διατέτακται; Τί μὲν οὖν οὐκ ἀταξίας γέμει καὶ φθορᾶς; Ἢ μόνος ἀγνοεῖς, ὅτι τοῖς μὲν κακίστοις, καὶ πονηροτάτοις ἄφθονα ἐπικωμάζει τὰ ἀγαθὰ, πλοῦτος, εὐδοξία, τιμαὶ παρὰ τοῖς πλήθεσιν, ἡγεμονία, πάλιν ὑγεία, εὐαισθησία, κάλλος, ἰσχὺς, ἀπόλαυσις ἡδονῶν ἀκώλυτος, διά τε παρασκευῶν περιουσίαν, καὶ διὰ τὴν εἰρηνικωτάτην σώματος εὐμοιρίαν; Οἱ δὲ φρονήσεως καὶ ἀρετῆς ἁπάσης ἐρασταί τε καὶ ἀσκηταὶ πάντες εἰσὶν, ὀλίγου δέω φάναι, πένητες, ἀφανεῖς, ἄδοξοι, ταπεινοί."

Ταῦτα εἰς ἀνασκευὴν, καὶ μυρία ἄλλα πλείω τούτων εἰπὼν, ἑξῆς ἐπιλύεται τὰς ἀντιθέσεις διὰ τούτων. Οὐ τύραννος ὁ θεὸς, ὠμότητα καὶ βίαν,
635 M. *καὶ ὅσα δεσπότης ἀνημέρου ἀρχῆς ἔργα ἐπιτετηδευκῶς, ἀλλὰ βασιλεὺς ἥμερον καὶ νόμιμον ἀνημμένος ἡγεμονίαν, μετὰ δικαιοσύνης τὸν σύμπαντα οὐρανόν τε καὶ κόσμον βραβεύει. Βασιλεῖ δὲ οὐκ ἔστι πρόσρησις οἰκειοτέρα πατρός. Ὃ γὰρ ἐν ταῖς συγγενείαις πρὸς τέκνα γονεῖς, τοῦτο βασιλεὺς μὲν πρὸς πόλιν, πρὸς δὲ κόσμον ὁ θεός· δύο κάλλιστα, φύσεως θεσμοῖς ἀκινήτοις, ἀδιαλύτῳ ἑνώσει ἁρμοσάμενος, τὸ ἡγεμονικὸν μετὰ τοῦ κηδεμονικοῦ. Καθάπερ οὖν τῶν ἀσώτων υἱέων οὐ περιορῶσιν οἱ τοκέες, ἀλλὰ τῆς ἀτυχίας οἶκτον λαμβάνοντες περιέπουσι καὶ*

τημελοῦσι· νομίζοντες ἐχθρῶν ἀσπόνδων ἔργον εἶναι, κακοπραγίαις ἐπεμβαίνειν, φίλων δὲ καὶ συγγενῶν, ἐπελαφρίζειν τὰ πταίσματα. Πολλάκις δὲ καὶ τούτοις μᾶλλον ἢ τοῖς σώφροσιν ἐπιδαψιλευόμενοι χαρίζονται· σαφῶς εἰδότες, ὡς ἐκείνοις μὲν ἄφθονος εἰς εὐπορίαν ἀφορμὴ πάρεστιν ἡ σωφροσύνη, τοῖς δὲ ἐλπὶς μία, οἱ γονεῖς· ἧς εἰ σφαλεῖεν, ἀπορήσουσι καὶ τῶν ἀναγκαίων. Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ θεὸς, λογικῆς συνέσεώς πατὴρ ὢν, ἁπάντων μὲν τῶν λογισμοῦ μεμοιραμένων κήδεται, προμηθεῖται δὲ καὶ τῶν ὑπαιτίως ζώντων, ἅμα μὲν καιρὸν εἰς ἐπανόρθωσιν αὐτοῖς διδούς· ἅμα δὲ καὶ τῶν ἵλεων φύσιν αὐτοῦ μὴ ὑπερβαίνων, ἧς ὀπαδὸς ἀρετὴ καὶ φιλανθρωπία γέγονεν ἐπαξία τὸν θεῖον περιπολεῖν κόσμον. Ἕνα μὲν δὴ λόγον τοῦτον, ὦ ψυχὴ, δέξαι τέως αὐτοῦ παρακαταθήκην, ἕτερον δὲ συνῳδὸν καὶ ἐναρμόνιον αὐτῷ τοιόνδε. Μὴ τοσοῦτόν ποτε ψευσθείσης τῆς ἀληθείας, ὡς εὐδαίμονά τινα τῶν φαύλων εἶναι νομίσαι, καὶ ἂν πλουσιώτερος μὲν ᾖ Κροίσου, Λυγκέως δὲ ὀξυωπέστερος, ἀνδρειότερος δὲ τοῦ Κροτωνιάτου Μίλωνος, καλλίων δὲ Γανυμήδους,

Ὃν καὶ ἀνηρείψαντο θεοὶ Διῒ οἰνοχοεύειν
Κάλλεος εἵνεκα οἷο *).

Τὸν γοῦν ἴδιον δαίμονα, λέγω δὲ τὸν ἑαυτοῦ νοῦν, μυρίων ὅσων δεσποτῶν δοῦλον ἀποφήνας, ἔρωτος, ἐπιθυμίας, ἡδονῆς, φόβου, λύπης, ἀφροσύνης, ἀκολασίας, δειλίας, ἀδικίας, οὐκ ἂν εἶναί ποτε δύναιτο εὐδαίμων, καὶ ἂν οἱ πολλοὶ σφαλλόμενοι κρίσεως ἀληθοῦς, νομίζωσι, δεκασθέντες ὑπὸ κακοῦ διδύμου, τύφου καὶ κενῆς δόξης, δεῖν παρασαλεῦσαι καὶ παραγαγεῖν ἀνερματίστους ψυχὰς, περὶ ἃ κηραίνει γένος τὸ πλεῖστον
636 ἀνθρώπων. Εἰ μέντοι τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα τείνας,
M. βουληθείης περιαθρῆσαι θεοῦ πρόνοιαν, ὡς ἔνεστιν ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ, τρανωτέραν τὸν τοῦ πρὸς ἀλή-

*) Il. XX. 234.

θειαν ἀγαθοῦ λαβὼν φαντασίαν, γελάσῃ τὰ παρὰ ἡμῖν, ἃ τέως ἐθαύμαζες. Ἀεὶ γὰρ ἀπουσίᾳ τῶν κρειττόνων τιμᾶται τὰ χείρονα, τὸν ἐκείνων κληρονομοῦντα τάξιν· ἐπιφανέντα δὲ, ὑποστέλλει, δευτερείοις ἄθλων ἀρκούμενα. Καταπλαγεὶς οὖν τὸ θεοειδὲς ἐκεῖνο ἀγαθόν τε καὶ καλὸν, πάντως ἐννοήσεις, ὅτι παρὰ θεῷ τῶν εἰρημένων πρότερον οὐδὲν κατὰ ἑαυτὸ τῆς ἀγαθῆς μοίρας ἠξίωται. Διότι τὰ μὲν ἀργύρου μέταλλα καὶ χρυσοῦ γῆς ἐστι ἡ φαυλοτάτη μοῖρα, τῆς πρὸς καρπῶν ἀνειμένης γένεσιν ὅλῳ καὶ τῷ παντὶ λειπομένη. Οὐ γάρ ἐστι ὅμοιον τροφῆς, ἧς ἄνευ ζῆν ἀδύνατον, εὐπορία χρημάτων. Μία τούτων ἐστὶ βάσανος ἐναργεστάτη; λιμὸς, ᾧ τὸ πρὸς ἀλήθειαν ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμον δοκιμάζεται. Θησαυροὺς γὰρ τοὺς πανταχοῦ πάντας ἀντικαταλλάξαιτο ἄν τις βραχείας ποτὲ τροφῆς ἄσμενος. Ὅταν δὲ ἡ τῶν ἀναγκαίων ἀφθονία, μυρίῳ φθορᾶς ἀκασχέτῳ πλήθει ῥυεῖσα, κατὰ πόλεις ἀναχέηται, τοῖς τῆς φύσεως ἀγαθοῖς ἐντρυφῶντες, ἐπὶ αὐτῶν μόνων οὐκ ἀξιοῦμεν ἵστασθαι, κόρον ὑβριστὴν ἡγεμόνα τοῦ βίου ποιησάμενοι, ἀργύρου τε καὶ χρυσοῦ κτήσεσιν ἐπαποδύντες, ἅπασι παρὰ ὧν ἄντι κερδανεῖν ἐπελπίσωμεν, κοινώμεθα καθάπερ τυφλοὶ, μηκέτι τῇ διανοίᾳ βλέποντες ὑπὸ φιλαργυρίας, ὅτι γῆς εἰσιν ὄγκοι· περὶ ὧν ἐκ μὲν εἰρήνης συνεχὴς καὶ ἀδιάστατος πόλεμος. Ἐσθῆτές γε μὴν προβάτων εἰσὶν, ὡς οἱ ποιηταί που φασὶν, ἄνθος, κατὰ δὲ τὴν δημιουργὸν τέχνην, ὑφαντῶν ἔπαινος. Εἰ δέ τις ἐπὶ δόξῃ μεγαφρονεῖ, τὴν παρὰ τῶν φαύλων ἀποδοχὴν ἀσπαζόμενος, ἴστω μὲν καὶ αὐτὸς φαῦλος ὤν. Τὸ γὰρ ὅμοιον χαίρει τῷ ὁμοίῳ. Εὐχέσθω δὲ, καθαρσίων μεταλαχὼν ἰαθῆναι τὰ ὦτα, διὰ ὧν αἱ μεγάλαι ψυχῇ νόσοι κατασκήπτουσι. Μαθέτωσαν δὲ καὶ ὅσοι ἐπὶ εὐτονίᾳ πεφύσηνται, μὴ ὑψαυχεῖν· ἀπιδόντες εἰς τὰς τῶν ἡμέρων καὶ ἀτιθάσσων ζώων ἀμυθήτους ἀγέλας, αἷς ἰσχὺς καὶ ῥώμη συγγεγένηνται. Τῶν

γὰρ ἀτοπωτάτων ἐστὶν, ἐπὶ θηρίων ἀρεταῖς, καὶ ταῦτα παρευημερούμενον ὑπὸ αὐτῶν, ἄνθρωπον ὄντα, σεμνύνεσθαι. Διὰ τί δὲ ἄν τις εὐφρονῶν, ἐπὶ σώματος εὐμορφίᾳ ἀγάλλοιτο, ἣν βραχὺς καιρὸς
637 ἔσβεσε, πρὶν ἐπὶ μήκιστον ἀνθῆσαι, τὴν ἀπατηλὴν
M. αὐτῆς ἀκμὴν ἀμαυρώσας; Καὶ ταῦτα, ὁρῶν ἐν ἀψύχοις περιμάχητα καλλιγράφων ἔργα καὶ πλαστῶν, καὶ ἄλλων τεχνιτῶν, ἔν τε ζωγραφήμασι, καὶ ἀνδριάσι, καὶ ὑφασμάτων ποικιλίαις, ἐν Ἑλλάδι καὶ Βαρβάρῳ κατὰ πόλιν ἑκάστην εὐδοκιμοῦντα. Τούτων οὖν, ὅπερ ἔφην, οὐδὲν παρὰ θεῷ τῆς ἀγαθῆς μοίρας ἠξίωται. Καὶ τί θαυμάζομεν, εἰ μὴ παρὰ θεῷ; Οὐδὲ γὰρ παρὰ ἀνθρώποις τοῖς θεοφιλέσι, παρὰ οἷς τὰ πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθὰ καὶ καλὰ τετίμηται, φύσεως μὲν εὐμοίρου λαχοῦσι, μελέτῃ δὲ μετὰ ἀσκήσεως τὴν φύσιν ἐπικοσμήσασιν, ὧν ἡ ἄνοθος φιλοσοφία δημιουργός. Ὅσοι δὲ νόθου παιδείας ἐπεμελήθησαν, οὐδὲ τοὺς ἰατροὺς ἐμιμήσαντο, τὸ δοῦλον ψυχῆς σῶμα θεραπεύοντας, οἱ τὴν δέσποιναν ἐπιφάσκοντες ἰᾶσθαι. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ, ἐπειδάν τις εὐτυχὴς νοσήσῃ, καὶ ἂν ὁ μέγας ᾖ βασιλεὺς, πάντα ὑπερβάντες τὰ περίστωα, τοὺς ἀνδρῶνας, τὰς γυναικωνίτιδας, γραφὰς, ἄργυρον, χρυσὸν, ἄσημον, ἐπίσημον, ἐκπωμάτων ἢ ὑφασμάτων πλῆθος, τὸν ἄλλον τῶν βασιλέων ἀοίδιμον κόσμον, ἔτι δὲ τὸν οἰκετικὸν ὄχλον, καὶ τὴν φίλων ἢ συγγενῶν, ὑπηκόων, τῶν ἐν τέλει θεραπείαν ἅξαντες τῶν σωματοφυλάκων, ἄχρι τῆς εὐνῆς ἀφικόμενοι, καὶ τῶν περὶ αὐτὸ τὸ σῶμα ἀλογήσαντες· οὔτε ὅτι κλίναι λιθοκόλλητοι καὶ ὁλόχρυσοι θαυμάσαντες, οὔτε ὅτι ἀραχνοϋφεῖς ἢ λίθῳ γεγραφημέναι στρωμναὶ, οὔτε ὅτι ἐσθημάτων ἰδέαι διάφοροι. Προσέτι δὲ τὰς περὶ αὐτὸν χλαίνας ἀπαμφιέσαντες, ἅπτονται χειρῶν, καὶ τὰς φλέβας προσπιεζοῦντες, ἀκριβοῦσι τοὺς παλμοὺς εἰ σωτήριοι. Πολλάκις δὲ καὶ τοὺς χιτῶνας ἀναστείλαντες, εἰ περιπληθής ἐστι ἡ γαστὴρ ἐξετάζουσιν· εἰ πεπυρωμένος

ὁ θώραξ, εἰ ἄτακτον ἡ καρδία πηδᾷ. Καὶ ἔπειτα τὴν οἰκείαν προςφέρουσι θεραπείαν. Ἔδει δὲ καὶ τοὺς φιλοσόφους ἰατρικὴν ὁμολογοῦντας ἐπιτηδεύειν τῆς φύσει βασιλίδος ψυχῆς, καταφρονεῖν μὲν ἁπάντων, ὅσα αἱ κεναὶ δόξαι τυφοπλαστοῦσιν· εἴσω δὲ προςιόντας ἅπτεσθαι διανοίας αὐτῆς· εἰ ὑπὸ ὀργῆς ἀνισοταχεῖς καὶ παρὰ φύσιν κεκινημένοι παλμοί·
638 ἅπτεσθαι καὶ γλώττης, εἰ τραχεῖα καὶ κακήγορος,
M. εἰ πεπορνευκυῖα καὶ ἀταμίευτος. Ἅπτεσθαι καὶ γαστρὸς, εἰ ἀπλήστῳ σχήματι ἐπιθυμίας διῴδηκε· καὶ συνόλως παθῶν καὶ νοσημάτων καὶ ἀῤῥωστημάτων, εἰ κεκρᾶσθαι δοκεῖ, διερευνᾶν ἕκαστον, ἵνα μὴ διαμαρτάνωσι τῶν προςφόρων εἰς τὸ σώζειν. Νυνὶ δὲ ὑπὸ τῆς τῶν ἔξω περιαυγασθέντες λαμπρότητος, ἅτε νοητὸν φῶς ἰδεῖν ἀδυνατοῦντες, πλαζόμενοι διετέλεσαν τὸν αἰῶνα· πρὸς μὲν τὸν βασιλέα λογισμὸν φθάσαι μὴ δυνηθέντες, ἄχρι δὲ τῶν προπυλαίων μόλις ἀφικνούμενοι καὶ τοὺς ἐπὶ θύραις ἀρετῆς, πλοῦτόν τε καὶ δόξαν καὶ ὑγείαν καὶ τὰ συγγενῆ τεθαυμακότες, προςεκίνουν. Ἀλλὰ γὰρ ὡς ὑπερβολὴ μανίας, χρωμάτων κριταῖς χρῆσθαι τυφλοῖς, ἢ κωφοῖς τῶν κατὰ μουσικὴν φθόγγων· οὕτω καὶ φαύλοις ἀνδράσι τῶν πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθῶν. Καὶ γὰρ οὗτοι τὸ κυριώτατον τῶν ἐν αὐτοῖς, διάνοιαν, πεπήρωνται, ἧς βαθὺ σκότος ἀφροσύνη κατέχειν. Εἶτα νῦν θαυμάζομεν, εἰ Σωκράτης, καὶ ὁ δεῖνα τῶν σπουδαίων ἐν πενίᾳ διῆγον; Ἄνθρωποι μηδὲν πώποτε τῶν εἰς πορισμὸν ἐπιτηδεύσαντες, ἀλλὰ μηδὲ ὅσα ἢ παρὰ φίλων πολυχρημάτων ἢ παρὰ βασιλέων δωρεὰς μεγάλας προτεινόντων, παρῆν, λαβεῖν ἀξιώσαντες· ἕνεκα τοῦ μόνον ἀγαθὸν καὶ καλὸν τὴν τῆς ἀρετῆς κτῆσιν ἡγεῖσθαι, περὶ ἣν πονούμενοι, τῶν ἄλλων ἀγαθῶν πάντων ἠλόγουν. Τίς δὲ οὐκ ἂν ἀλογήσαι νόθων ἕνεκα προνοίας τῶν γνησίων; Εἰ δὲ σώματος θνητοῦ μεταλαχόντες, καὶ κηρῶν γέμοντες ἀνθρωπίνων, καὶ μετὰ τοσούτου πλήθους

ἀδικιῶν ζῶντες, ὧν οὐδὲ ἀριθμὸν εὑρεῖν εὔπορον, ἐπεβουλεύθησαν, τί τὴν φύσιν αἰτιώμεθα, δέον τὴν τῶν ἐπιθεμένων κακίζειν ὠμότητα; Καὶ γὰρ εἰ ἐν ἀέρι γεγένηντο λοιμικῷ, πάντως ὤφειλον νοσῆσαι. Καταστάσεως δὲ λοιμικῆς μᾶλλον, ἢ οὐχὶ ἧττον φθοροποιός ἐστιν ἡ κακία. Ὡς δὲ ὁπόταν ὑετοῦ μὲν ὄντος, ἀνάγκη τὸν σοφὸν, εἰ ἐν ὑπαίθρῳ διάγοι, καταβρέχεσθαι. Βορείου δὲ ψυχροῦ καταπνέοντος, ῥίγει πιεσθῆναι καὶ ψύχει· θέρους δὲ ἀκμάζοντος ἀλεαίνεσθαι· ταῖς γὰρ ἐτησίοις τροπαῖς τὰ σώματα συμπάσχειν νόμος φύσεως. Τὸν αὐτὸν τρόπον τὸν ἐν τοῖς τοιούτοις χωρίοις ἐνοικοῦντα,

Ἔνθα φόνοι τε λίμοι τε, καὶ ἄλλων ἔθνεα κηρῶν,

ἐναλλάττεσθαι τὰς ἀπὸ τῶν τοιούτων τιμὰς ἀναγκαῖον. Ἐπεὶ Πολυκράτει γε, ἐφ' οἷς δεινοῖς ἠδίκησε
639 καὶ ἠσέβησε, χορηγὸς ἀπήντησε χείρων μὲν ἡ τοῦ
M. βίου βαρυδαιμονία. Πρόσθες δὲ ὡς ὑπὸ μεγάλου βασιλέως ἐκολάζετο, καὶ προσηλοῦτο, χρησμὸν ἐκπιπλάς· οἶδα, ἔφη, καὶ ἐμαυτὸν πρὸ πολλοῦ θεωρῆσαι δόξαντα, ὑπὸ μὲν Ἡλίου ἀλείφεσθαι, λούεσθαι δὲ ὑπὸ Διός. Αἱ γὰρ διὰ συμβόλων αἰνιγματώδεις αὗται φάσεις, ἀδηλούμεναι τὸ πάλαι, τὴν διὰ τῶν ἔργων ἀριδηλοτάτην ἐλάμβανον πίστιν. Οὐκ ἐπὶ τέλει δὲ μόνον, ἀλλὰ παρὰ πάντα τὸν ἐς ἀρχῆς βίον, ἐλελήθει πρὸ τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν κρεμάμενος. Αἰεὶ γὰρ φοβούμενος καὶ τρέμων, τὸ πλῆθος τῶν ἐπιτιθεμένων ἐπτόητο· σαφῶς ἐξεπιστάμενος, ὅτι εὔνους μὲν ἦν οὐδεὶς, ἐχθροὶ δὲ πάντες δυςπραξίᾳ ἀμείλικτοι. Τῆς δὲ ἀνηνύτου καὶ συνεχοῦς εὐλαβείας, μάρτυρες οἱ τὰ Σικελικὰ συγγράψαντες· οἵ φασιν, ὅτι καὶ τὴν θυμηρεστάτην ὕποπτον εἶχε γυναῖκα. Σημεῖον δέ· τὴν εἰς τὸ δωμάτιον εἴςοδον, διὰ ἧς φοιτήσειν ἔμελλεν ὡς αὐτὸν, ἐκέλευσε στορεσθῆναι σανίσιν, ἵνα μὴ λάθῃ ποτὲ παρειςερπύσασα. Ψόφῳ δὲ καὶ κτύπῳ τῆς ἐπιβάσεως προμηνύῃ τὴν ἄφιξιν. Εἶτα οὐκ ἀνείμονα μόνον, ἀλλὰ

καὶ πᾶσι τοῖς μέρεσι γυμνὴν, ἃ μὴ θέμις ὑπὸ ἀν-
δρῶν ὁρᾶσθαι, παρέρχεσθαι. Πρὸς δὲ τούτοις, τὸ
συνεχὲς τοῦ κατὰ τὴν ὁδὸν ἐδάφους, εἰς τάφρου
γεωργικῆς εὖρος καὶ βάθος διακοπῆναι, κατὰ δέος
μή τι πρὸς ἐπιβουλὴν ἀφανῶς ἐπικρύπτηται, ὅπερ ἢ
ἅλμασιν ἢ μακραῖς διαβάσεσιν ἔμελλε διελέγχεσθαι.

Πόσων ἄρα κακῶν ὁ ταῦτα παρατηρῶν καὶ τεχ-
νάζων ἐπὶ γυναικὸς, ἣ πρὸ τῶν ἄλλων ὤφειλε πι-
στεύειν, μεστὸς ἦν; Ἀλλὰ γὰρ ἐώκει τοῖς διὰ ἀποῤ-
ῥῶγος ὄρους, ἐπὶ τῷ τὰς ἐν οὐρανῷ φύσεις ἀριδη-
λοτέρως κατανοῆσαι κρημνοβατοῦσιν· οἳ μόλις φθά-
νοντες ἄχρι προνενευκότος αὐχένος, οὔτε ἀναχωρεῖν
ἔτι δύνανται, πρὸς τὸ λειπόμενον ὕψος ἀπειρηκότες,
οὔτε καταβαίνειν θαῤῥοῦσι, πρὸς τὴν ὄψιν τῶν
χασμάτων ἰλιγγιῶντες. Ἐρασθεὶς γὰρ, ὡς θείου
πράγματος καὶ περιμαχήτου, τυραννίδος, οὔτε μέ-
νειν οὔτε ἀποδιδράσκειν ἀσφαλὲς εἶναι ὑπελάμβανε.
Μένοντι μὲν γὰρ ἀλλεπάλληλα ἐπέῤῥει κακὰ ἀμύθητα·
βουλομένῳ δὲ ἀποδιδράσκειν ὁ περὶ τοῦ ζῆν ἐπεκρέ-
640 ματο κίνδυνος· ὡπλισμένων, εἰ καὶ μὴ τοῖς σώ-
M. μασιν, ἀλλά τοι ταῖς διανοίαις κατὰ αὐτοῦ. Δηλοῖ
δὲ καὶ τὸ ἔργον, ὅ πρὸς τὸν μακαρίζοντα τὸν τῶν
τυράννων βίον φασὶ χρήσασθαι Διονύσιον. Καλέσας
γὰρ αὐτὸν ἐπὶ λαμπροτάτου καὶ πολυτελεστάτου
δείπνου παρασκευὴν, ἐκ μηρίνθου πάνυ λεπτῆς προς-
έταξεν ἠκονημένον ὑπεραιωρηθῆναι πέλεκυν. Ἐπεὶ
δὲ κατακλιθεὶς εἶδεν αἰφνίδιον, οὔτε ἐξαναστῆναι
θαῤῥῶν διὰ τὸν τύραννον, οὔτε ἀπολαῦσαί τινος
τῶν παρεσκευασμένων διὰ δέος οἷός τε ὤν, ἀφθόνων
καὶ πλουσίων ἀλογήσας ἡδονῶν, ἀνατείνας τὸν αὐ-
χένα καὶ τὰς ὄψεις, ἐκαραδόκει τὸν οἰκεῖον ὄλεθρον.
Συνεὶς δὲ ὁ Διονύσιος, "Ἆρα ἤδη κατανοεῖς," ἔφη,
"τὸν ἀοίδιμον καὶ περιμάχητον ἡμῶν βίον; Ἔστι
γὰρ τοιοῦτος, εἰ μὴ βούλοιτό τις ἑαυτὸν φενακίζειν·
ἐπειδὴ περιέχει παμπληθεῖς μὲν χορηγίας, ἀπόλαυσιν
δὲ οὐδενὸς χρηστοῦ· φόβους δὲ ἐπαλλήλους, καὶ

κινδύνους ἀνηκέστους, καὶ νόσον ἑρπηνώδους καὶ φθινώδους χαλεπωτέραν, ἀθεράπευτον ἀεὶ φέρουσαν ὄλεθρον." Οἱ δὲ πολλοὶ τῶν ἀνεξετάστων ὑπὸ τῆς λαμπρᾶς φανερότητος ἀπατώμενοι, ταὐτὸν πεπόνθασι τοῖς ἀγκιστρευομένοις ὑπὸ τῶν εἰδεχθῶν ἑταιριδίων· ἃ τὴν δυσμορφίαν ἐσθῆτι καὶ χρυσῷ, καὶ ταῖς τῆς ὄψεως ὑπογραφαῖς ἐπισκιάζοντα, γνησίου κάλλους ἀπορίᾳ, νόθον ἐπὶ ἐνέδρᾳ τῶν θεωμένων δημιουργεῖ.

Τοιαύτης γέμουσι βαρυδαιμονίας οἱ λίαν εὐτυχεῖς, ἧς τὰς ὑπερβολὰς αὐτοὶ δικάσαντες παρὰ ἑαυτοῖς οὐ στέγουσιν. Ἀλλὰ ὥςπερ οἱ τὰ ἄῤῥητα ὑπὸ ἀνάγκης ἐκλαλοῦντες, ἀφιᾶσι τὰς ἐκπάθους ἀψευδεστάτας φωνὰς, ἐπὶ συνουσίᾳ τιμωριῶν καὶ παρουσῶν καὶ προσδοκωμένων ζῶντες, καθάπερ τῶν θρεμμάτων τὰ πρὸς ἱερουργίαν πιαινόμενα. Καὶ γὰρ ταῦτα τῆς πλείστης ἐπιμελείας ἐπὶ τῷ σφαγῆναι τυγχάνει, διὰ πολύκρεων εὐωχίαν. Εἰσὶ δὲ οἳ καὶ περὶ χρημάτων ἀσεβῶν οὐκ ἀδήλους, ἀλλὰ φανερὰς ἔδοσαν δίκας, ὧν τὰ πλήθη καταλέγεσθαι, περιττὸς πόνος· ἀπόχρη δὲ ἓν ἔργον παράδειγμα πάντων ἐστάναι. Λέγεται τοίνυν ὑπὸ τῶν ἀναγεγραφότων τὸν ἱερὸν πόλεμον τὸν ἐν Φωκίδι, νόμου κειμένου, τὸν ἱερόσυλον καταχρημνίζεσθαι, ἢ καταποντοῦσθαι, ἢ καταπίμπρασθαι· τρεῖς συλήσαντας τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν Φιλόμηλον καὶ Ὀνόμαρχον, καὶ Φάϋλλον, διανείμασθαι τὰς τιμωρίας. Τὸν μὲν γὰρ διὰ λόφου τραχέως καὶ λιθώδους, ῥαγείσης πέτρας καταχρημνισθῆναί τε καὶ καταλευσθῆναι· τὸν δὲ, ἀφηνιά-
641 σαντος τοῦ κομίζοντος ἵππου, καὶ μέχρι θαλάσσης
M. καταβάντος, ἐπιδραμόντος τοῦ πελάγους, εἰς ἀχανῆ βυθὸν αὐτῷ ζώῳ καταδῦναι. Φάϋλλον δὲ φθινώδει νόσῳ — διττὸς γὰρ ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος — συντακῆναι, ἢ ἐν τῷ ἐν Ἄβαις ἱερῷ συνεμπρησθέντα ἀπολέσθαι. Ταῦτα γὰρ φιλονεικότατον λέγειν ἀποβῆναι κατὰ τύχην· εἰ μὲν γάρ τινες, ἢ ἐν διαφέρουσι

καιροῖς, ἢ ἑτέραις ἐκολάσθησαν τιμωρίαις, εἰκὸς ἦν τὸ ἄστατον τῆς τύχης προφασίζεσθαι· πάντων δὲ ἀθρόως, καὶ ὑφ' ἕνα καιρὸν, καὶ μὴ ἑτέραις τιμωρίαις, ἀλλὰ ταῖς περιεχομέναις ἐν τοῖς νόμοις κολασθέντων, εὔλογον φάσκειν, ὅτι θεοῦ δικάσαντος ἑάλωσαν. Εἰ δέ τινες τῶν ὑπολειφθέντων βιαίων, καὶ τοῖς πλήθεσιν ἐπαναστάντων, καὶ δουλωσαμένων, οὐ μόνον δήμους ἑτέρους ἀλλὰ καὶ πατρίδας τὰς ἑαυτῶν, ἀτιμώρητοι διετέλεσαν, θαυμαστὸν οὐδέν. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐχ ὁμοίως ἄνθρωπος δικάζει καὶ θεός. Διότι τὰ μὲν φανερὰ ἡμεῖς ἐρευνῶμεν, ὁ δὲ ἄχρι μυχῶν ψυχῆς εἰςδυόμενος ἀψοφητὶ, καθάπερ ἐν ἡλίῳ, λαμπρὰν διάνοιαν αὐγάζει· ἀπαμπίσχων μὲν τὰ περίαπτα, οἷς ἐγκεκάλυπται, γυμνὰ δὲ περιαθρῶν τὰ βουλήματα καὶ διαγινώσκων εὐθὺς τά τε παράσημα καὶ δόκιμα.

Μηδέποτε οὖν τὸ οἰκεῖον δικαστήριον τοῦ θείου προκρίναντες, ἀψευδέστερον αὐτὸ καὶ εὐβουλότερον εἶναι φῶμεν· οὐ γὰρ ὅσιον. Ἐν ᾧ μὲν γὰρ πολλὰ τὰ σφάλλοντα· ἀπατηλαὶ αἰσθήσεις, πάθη ἐπίβουλα, κακιῶν ὁ βαρύτατος ἐπιτειχισμός· ἐν ᾧ δὲ, οὐδὲν μὲν τῶν ἐπὶ ἐξαπάτῃ, δικαιότης δὲ καὶ ἀλήθεια, αἷς ἕκαστον βραβευόμενον, ἐπαινετῶς ἐξορθοῦσθαι πέφυκεν. Ἔπειτα, ὦ γενναῖε, μὴ νομίσῃς ἀλυσιτελὲς ἐπίκαιρον εἶναι τυραννίδα. Οὐδὲ γὰρ ἡ κόλασις ἀλυσιτελὲς, ἀλλὰ τιμωρίας διδόναι τοῖς ἀγαθοῖς ἢ ὠφελιμώτερον, ἢ οὐκ ἀποδέον. Οὗ χάριν ἐν ἅπασι μὲν τοῖς ὀρθῶς γραφεῖσι παρείληπται νόμοις· οἱ δὲ γράψαντες ὑπὸ πάντων ἐπαινοῦνται. Ὅπερ γὰρ ἐν δήμῳ τύραννος, τοῦτο ἐν νόμῳ κόλασις. Ἐπειδὰν οὖν ἔνδεια μὲν καὶ σπάνις δεινὴ καταλάβῃ τὰς πόλεις ἀρετῆς, ἀφθονία δὲ ἀφροσύνης ἐπιπολάσῃ, τηνικαῦτα ὁ θεὸς, ὥςπερ ῥεῦμα χειμάῤῥου, τὴν φορὰν τῆς κακίας ἀποχετεῦσαι γλιχόμενος, ἵνα καθάρῃ τὸ
642 γένος ἡμῶν, ἰσχὺν καὶ κράτος δίδωσι τοῖς τὰς
M. φύσεις ἀρχικοῖς. Ὠμῆς γὰρ δίχα ψυχῆς οὐ καθαί-

ρεται κακία. Καὶ ὅνπερ τρόπον αἱ πόλεις ἐπὶ ἀνδροφόνοις καὶ προδόταις καὶ θεοσύλοις δημίους ἀνατρέφουσιν, οὐ τὴν γνώμην ἀποδεχόμεναι τῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ τὸ τῆς ὑπηρεσίας χρήσιμον ἐξετάζουσαι· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ τῆς μεγαλοπόλεως, τοῦδε τοῦ κόσμου, κηδεμὼν, οἷα δημίους κοινοὺς, ἐφίστησι τοὺς τυράννους ταῖς πόλεσιν, ἐν αἷς ἂν αἴσθηται βίαν, ἀδικίαν, ἀσέβειαν, τὰ ἄλλα κακὰ πλημμύροντα, ὅπως ἤδη ποτὲ στάντα λωφήσῃ. Τηνικαῦτα καὶ τοὺς αἰτίους, ὡς ἐκ δυσκαθάρτου καὶ ἀνηλεοῦς ψυχῆς ὑπηρετήσαντας, ἐφ᾽ ἅπασιν, ὥςπερ τινὰς κορυφαίους ἀξιοῖ μετέρχεσθαι. Καθάπερ γὰρ ἡ τοῦ πυρὸς δύναμις, ὅταν παραβληθεῖσαν ὕλην ἀναλώσῃ, τελευταῖον αὑτὴν ἐπινέμεται· τοῦτον τὸν τρόπον καὶ οἱ ἐπὶ τοῖς πλήθεσι δυναστείας εἰληφότες, ὅταν δαπανήσαντες τὰς πόλεις κενὰς ἀνδρῶν ἐργάσωνται, τὰς ὑπὲρ ἁπάντων τίνοντες δίκας ἐπιδιαφθείρονται. Καὶ τί θαυμάζομεν εἰ διὰ τυράννων ὁ θεὸς κακίαν ἀναχυθεῖσαν ἐν πόλεσι καὶ χώραις καὶ ἔθνεσιν ἀποδιοπομπεῖται; Πολλάκις γὰρ μὴ χρώμενος ὑπηρέταις ἄλλοις, αὐτὸς δι᾽ ἑαυτοῦ τοῦτο ἐργάζεται, λιμὸν ἐπάγων, ἢ λοιμὸν, ἢ σεισμὸν, καὶ ὅσα ἄλλα θεήλατα, οἷς ὅμιλοι μεγάλοι καὶ πολυάνθρωποι κατὰ ἑκάστην ἡμέραν ἀπόλλυνται, καὶ πολλὴ μοῖρα τῆς οἰκουμένης ἐρημοῦται, διὰ προμήθειαν ἀρετῆς.

Ἱκανῶς μὲν οὖν εἴς γε τὰ παρόντα, περὶ τοῦ μήτινα τῶν φαύλων εὐδαιμονεῖν, ὡς οἶμαι, λέλεκται· δι᾽ ὧν μάλιστα παρίσταται τὸ εἶναι πρόνοιαν. Εἰ δὲ μηδὲ πέπεισαι, τὸν ἔτι ὑποικουροῦντα ἐνδοιασμὸν εἰπὲ θαῤῥῶν· ἀμφότεροι γὰρ, ᾗ τὸ ἀληθὲς ἔχει, συνδιαπονήσαντες εἰσόμεθα."

Καὶ μετὰ ἕτερα πάλιν φησὶν, "Ἀνέμων καὶ ὑετῶν φορὰς οὐκ ἐπὶ λύμῃ τῶν πλεόντων, ὡς ἐνόμιζες, ἢ γεωργούντων, ἀλλὰ ἐπὶ ὠφελείᾳ τοῦ παντὸς ἡμῶν γένους ὁ θεὸς ἐργάζεται. Ὕδασι μὲν γὰρ τὴν γῆν καθαίρει, τὸν δὲ ὑπὸ σελήνην ἅπαντα χῶρον πνεύ-

μασιν· ἀμφοτέροις δὲ ζῶα καὶ φυτὰ τρέφει καὶ αὔξει καὶ τελειοῖ. Εἰ δὲ τοὺς μὴ ἐν καιρῷ πλωτῆρας ἢ γεωπόνους ἐστὶν ὅτε βλάπτει, θαυμαστὸν οὐδέν. Βραχὺ γὰρ οὗτοι μέρος· ἡ δὲ ἐπιμέλεια τοῦ παντὸς ἀνθρώπων γένους. Ὥςπερ οὖν τὸ ἐν τῷ γυμνασίῳ ἄλειμμα τίθεται μὲν ἐπὶ ὠφελείᾳ, πολλάκις δὲ ὁ γυμνασίαρχος ἕνεκα πολιτικῶν χρειῶν, ὥρας
643 τῆς ἐν ἔθει μετέθηκε τὴν τάξιν, διὰ ἧς ὑστέρησαν
M. ἔνιοι τῶν ἀλειφομένων· οὕτω καὶ ὁ θεὸς, οἷα πόλεως, τοῦ παντὸς ἐπιμελούμενος κόσμου, θέρη χειμαίνοντα, καὶ χειμῶνας ἐαρίζοντας εἴωθε ποιεῖν, ἐπὶ τῇ τοῦ παντὸς ὠφελείᾳ· καὶ ἂν εἰ ναύκληροί τινες ἢ γῆς ἐργάται μέλλοιεν ταῖς τούτων ἀνωμαλίαις ζημιοῦσθαι. Τὰς οὖν τῶν στοιχείων εἰς ἄλληλα μεταβολὰς, ἐξ ὧν ὁ κόσμος ἐπάγη καὶ συνέστηκεν, εἰδὼς ἀναγκαιότατον ἔργον, ἀκωλύτους παρέχεται· πάχναι δὲ καὶ χιόνες καὶ ὅσα ὁμοιότροπα, ἀέρος ἐπακολουθεῖ καταψύξει· καὶ πάλιν προςράξει καὶ παρατρίψει νεφῶν, ἀστραπαί τε καὶ βρονταί. Ὧν οὐδὲν ἴσως κατὰ πρόνοιαν· ἀλλὰ ὑετοὶ καὶ πνεύματα ζωῆς καὶ τροφῆς καὶ αὐξήσεως τοῖς περὶ γῆν αἴτια, ὧν ταῦτα ἐπακολουθήματα. Οἷα γυμνασιάρχου φιλοτιμίαις πολλάκις ἀνειμένας ποιουμένου δαπάνας, ἀντὶ ὕδατος ἐλαίῳ καταιονούμενοί τινες τῶν ἀπειροκάλων, εἰς τὸ ἔδαφος ῥανίδας ἀποστάζουσιν· ὁ δὲ ὀλισθηρότατος αὐτίκα γίνεται πηλός. Ἀλλὰ οὐκ ἄν τις εὖ φρονῶν εἴποι, τὸν πηλὸν καὶ τὸν ὄλισθον προμηθείᾳ τοῦ γυμνασιάρχου γεγονέναι, παρηκολουθηκέναι δὲ ἄλλως τῇ ἀφθονίᾳ τῶν χορηγιῶν ταῦτα. Ἶρις δὲ καί ἅλως καὶ ὅσα ὁμοιότροπα, πάλιν ἐστὶν αὐτῶν ἐγκιρναμένων τοῖς νέφεσιν ἐπακολουθήματα, οὐκ ἔργα φύσεως προηγούμενα, φυσικοῖς δὲ ἐπισυμβαίνοντα ἔργοις. Οὐ μὴν ἀλλὰ παρέχει τινὰ καὶ ταῦτα χρείαν ἀναγκαίαν τοῖς φρονιμωτέροις· νηνεμίας γὰρ καὶ πνεύματα, εὐδίας τε καὶ χειμῶνας, ἀπὸ τούτων τεκμαιρόμενοι προλέγουσι. Τὰς μετὰ

πόλιν στοάς οὐχ ὁρᾷς; Τούτων αἱ πλείους πρὸς μεσημβρίαν νενεύκασιν, ὑπὲρ τοῦ τοὺς ἐμπεριπατοῦντας χειμῶνος μὲν ἀλεαίνεσθαι, θέρους δὲ καταπνεῖσθαι. Παρακολουθεῖ δέ τι καὶ ἕτερον, ὃ μὴ τῇ γνώμῃ τοῦ κατεσκευακότος ἐπιγίνεται. Τί δὲ τοῦτο ἐστιν; Αἱ ἀπὸ τῶν ποδῶν ἐκπίπτουσαι σκιαὶ τῇ ἡμετέρᾳ πείρᾳ διασημαίνουσι τὰς ὥρας. Καὶ μὴν δὲ τὸ πῦρ φύσεως ἀναγκαιότατον ἔργον, ἐπακολούθημα δὲ τούτου, καπνός· ἀλλὰ ὅμως παρέχεταί τινα ὠφέλειαν ἔστιν ὅτε καὶ αὐτός. Ἐν γοῦν ταῖς μεθημεριναῖς πυρσείαις, ἡνίκα τὸ πῦρ ὑπὸ τῶν ἡλιακῶν καταλαμπόμενον αὐγῶν ἐξαμαυροῦται, καπνῷ μηνύεται πολεμίων ἔφοδος. Οἷός γε οὖν ἐπὶ τῆς ἴριδος, τοιοῦτος καὶ ἐπὶ τῶν ἐκλείψεων ὁ λόγος. Θείαις φύσεσι γὰρ ἡλίου καὶ σελήνης ἐπακολουθοῦσιν ἐκλείψεις· αἱ δὲ μηνύματά εἰσιν ἢ βασιλέων τε-
644 λευτῆς, ἢ πόλεων φθορᾶς, ὃ καὶ Πίνδαρος ἠνί-
M. ξατο γενομένης ἐκλείψεως, διὰ τῶν πρόσθεν εἰρημένων. Ὁ δὲ δὴ τοῦ γάλακτος κύκλος τῶν μὲν αὐτῆς οὐσίας τοῖς ἄλλοις ἄστροις μετέσχηκε· δυσαιτιολόγητος δὲ εἴπερ ἐστὶ, μὴ ἀποκνείτωσαν οἱ τὰ φύσεως ἐρευνᾶν εἰωθότες. Ὠφελιμώτατον γὰρ ἡ εὕρεσις, ἥδιστον δὲ καὶ κατὰ αὐτὸ τοῖς φιλομαθέσιν ἡ ζήτησις. Ὥςπερ οὖν ἥλιος καὶ σελήνη προνοίᾳ γεγόνασιν, οὕτω καὶ τὰ ἐν οὐρανῷ πάντα, καὶ ἂν ἡμεῖς τὰς ἑκάστων φύσεις τε καὶ δυνάμεις ἰχνηλατεῖν ἀδυνατοῦντες, ἡσυχάζωμεν. Σεισμοί τε καὶ λοιμοὶ, καὶ κεραυνῶν βολαὶ, καὶ ὅσα τοιαῦτα, λέγεται μὲν εἶναι θεήλατα, πρὸς δὲ ἀλήθειαν οὐκ ἔστι. Θεὸς γὰρ οὐδενὸς αἴτιος κακοῦ τὸ παράπαν, ἀλλὰ αἱ τῶν στοιχείων μεταβολαὶ ταῦτα γεννῶσιν, οὐ προηγούμενα ἔργα φύσεως, ἀλλὰ ἑπόμενα τοῖς ἀναγκαίοις, καὶ τοῖς προηγουμένοις ἐπακολουθοῦντα. Εἰ δέ τινες τῶν χαριεστέρων συναπολαύουσι τῆς ἀπὸ τούτων βλάβης, οὐκ αἰτιατέον τὴν διοίκησιν. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ εἴ τινες ἀγαθοὶ παρὰ ἡμῖν νομίζονται,

καὶ πρὸς ἀλήθειάν εἰσιν· ἐπειδὴ τὰ θεοῦ κριτήρια
τῶν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν πάντων ἀκριβέστερα.
Δεύτερον δὲ, τὸ προμηθὲς ἐπὶ τὰ τῶν ἐν κόσμῳ
συνεκτικώτατα ἐφορᾶν ἀγαπᾷ, καθάπερ ἐν ταῖς βα-
σιλείαις καὶ στρατιαρχίαις ἐπὶ τὰς πόλεις καὶ τὰ
στρατόπεδα οὐχ ἐπί τινα τῶν ἠμελημένων καὶ ἀφα-
νῶν ἕνα τὸν προστυχόντα. Λέγουσι δέ τινες, κα-
θάπερ ἐν ταῖς τυραννοκτονίαις καὶ τοὺς συγγενεῖς
ἀναιρεῖσθαι νόμιμόν ἐστι, ὑπὲρ τοῦ μεγέθει τῆς τι-
μωρίας ἐπισχεθῆναι τὰ ἀδικήματα· τὸν αὐτὸν τρό-
πον καὶ ἂν ταῖς λοιμώδεσι νόσοις, παραπόλλυσθαί
τινας τῶν μὴ ὑπαιτίων, ἵνα πόῤῥωθεν οἱ ἄλλοι σω-
φρονίζωνται. Δίχα τοῦ ἀναγκαῖον εἶναι τοὺς ἐμφε-
ρομένους ἀέρι νοσώδει, νοσεῖν· ὥςπερ καὶ τοὺς ἐν
νηῒ χειμαζομένους κινδυνεύειν ἐξίσου. Τὰ δὲ ἄλκιμα
τῶν θηρίων γέγονεν, οὐ γὰρ ὑποσιωπητέον — ὡς
ἂν εἰ καὶ τῷ δεινῶς εἰπεῖν οἰομένῳ προλαβὼν τὴν
ἀπολογίαν διέσυρες — ἀσκήσεως ἕνεκα τῆς πρὸς
τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας. Τὰ γὰρ γυμνάσια καὶ αἱ
συνεχεῖς θῆραι συγκροτοῦσι, καὶ πρὸ τῶν σωμάτων
τὰς ψυχὰς ἐθίζουσιν, ἐχθρῶν ἐξαπιναίας ἐφόδους
645 τῷ καρτερῷ τῆς ῥώμης ἀλογεῖν. Τοῖς δὲ τὰς φύ-
M. σεις εἰρηνικοῖς ἔξεστιν οὐ μόνον τειχῶν ἐντὸς, ἀλλὰ
καὶ κλεισιάδων θαλαμευομένοις, ἀποζῆν ἀνεπιβου-
λεύτως, ἔχουσιν εἰς ἀπόλαυσιν ἀφθονωτάτας ἡμέρων
ἀγέλας. Ἐπειδὴ σῦς, καὶ λέοντες, καὶ ὅσα ὁμοιό-
τροπα, ἑκουσίᾳ φύσει χρώμενα, μακρὰν ἄστεος,
ἀπελήλαται, τὸ μηδὲν παθεῖν ἀγαπῶντα τῆς ἀν-
θρώπων ἐπιβουλῆς. Εἰ δέ τινες ὑπὸ ῥᾳθυμίας ἄο-
πλοι, καὶ ἀπαράσκευοι, ταῖς καταδύσεσι τῶν θηρίων
ἀδεῶς ἐνδιαιτῶνται, τῶν συμβαινόντων ἑαυτοὺς ἀλλὰ
μὴ τὴν φύσιν αἰτιάσθωσαν· διότι φυλάξασθαι πα-
ρὸν, ὠλιγώρησαν. Ἤδη γοῦν καὶ ἐν ἱπποδρομίαις
εἶδόν τινας εἴξαντας ἀλογιστίᾳ, οἳ, δέον ἐγκαθέζεσθαι
καὶ σὺν κόσμῳ θεωρεῖν, ἐν μέσῳ στάντες, ποσὶ καὶ
τροχοῖς κατηλοήθησαν, ἀνοίας τὰ ἐπίχειρα εὑράμενοι.

Περὶ μὲν οὖν τούτων ἀπόχρη τὰ λεχθέντα. Τῶν δὲ ἑρπετῶν τὰ ἰοβόλα γέγονεν οὐ κατὰ πρόνοιαν, ἀλλὰ κατὰ ἐπακολούθησιν, ὡς καὶ πρότερον εἶπον. Ζωογονεῖται γὰρ, ὅταν ἡ ἐνυπάρχουσα ἰκμὰς μεταβάλῃ πρὸς τὸ θερμότερον. Ἔνια δὲ καὶ σῆψις ἐψύχωσεν, ὡς ἕλμινθας μὲν ἡ περὶ τροφήν· φθεῖρας δὲ, ἡ ἀπὸ τῶν ἱδρώτων. Ὅσα δὲ ἐξ οἰκείας ὕλης, κατὰ φύσιν σπερματικὴν καὶ προηγουμένην ἔχει γένεσιν, εἰκότως ἐπιγέγραπται πρόνοιαν. Ἤκουσα δὲ καὶ περὶ ἐκείνων διττοὺς λόγους, ὡς ἐπὶ ὠφελείᾳ τοῦ ἀνθρώπου γεγονότων, οὓς οὐκ ἂν ἐπικρυψαίμην. Ἦν δὲ ὁ μὲν ἕτερος, τοιόςδε· πρὸς πολλὰ τῶν ἰατρῶν ἔφασάν τινες τὰ ἰοβόλα συνεργεῖν, καὶ τοὺς μεθοδεύοντας τὴν τέχνην εἰς ἃ δεῖ καταχρωμένους αὐτοῖς ἐπιστημόνως ἀλεξιφαρμάκων εὐπορεῖν, ἐπὶ τῇ τῶν μάλιστα ἐπισφαλῶς ἐχόντων ἀπροσδοκήτῳ σωτηρίᾳ. Καὶ μέχρι νῦν ἐστιν ἰδεῖν τοὺς μὴ ῥαθύμως καὶ ἀμελῶς ἰατρεύειν ἐπιχειροῦντας, ἐν ταῖς συνθέσεσι τῶν φαρμάκων καταχρωμένους ἑκάστοις οὐ παρέργως. Ὁ δὲ ἕτερος λόγος οὐκ ἰατρικὸς, ἀλλὰ φιλόσοφος ἦν, ὡς ἔοικε. Τῷ γὰρ θεῷ ταῦτα ἔφασκεν ηὐτρεπίσθαι κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων κολαστήρια, ὡς στρατηγοῖς καὶ ἡγεμόσι βοστρύχους ἢ σίδηρον· οὗ χάριν, ἠρεμοῦντα τὸν ἄλλον χρόνον, ἀνερεθίζεσθαι πρὸς ἀλκὴν ἐπὶ τοῖς κατακριθεῖσιν, ὧν ἡ φύσις ἐν τῷ ἀδωροδοκήτῳ δικαστηρίῳ ἑαυτῆς κατέγνω θάνατον. Τὸ δὲ ἐν ταῖς οἰκίαις πεφωλευκέναι μᾶλλόν ἐστι μὲν ψεῦδος· ἔξω γὰρ ἄστεος ἐν ἀγρῷ καὶ ἐρημίαις θεω-
646 ρεῖται φεύγοντα ὡς δεσπότην τὸν ἄνθρωπον. Οὐ
M. μὴν ἀλλὰ εἰ καὶ ἀληθές ἐστιν, ἔχει τινὰ λόγον· ἐν γὰρ μυχοῖς σεσώρευται φορυτὸς, καὶ σκυβάλων πλῆθος, οἷς εἰςδύεσθαι φιλεῖ, δίχα τοῦ καὶ τὴν κνίσσαν ὁλκικὴν ἔχειν δύναμιν. Εἰ δὲ καὶ χελιδόνες ἡμῖν συνδιαιτῶνται, θαυμαστὸν οὐδέν· τῆς γὰρ τούτων θήρας ἀπεχόμεθα. Σωτηρίας δὲ πόθος ἐν ταῖς ψυχαῖς οὐ λογικαῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀλόγοις ἀνίδρυται.

Τῶν δὲ πρὸς ἀπόλαυσιν οὐδὲν ὁμοδίαιτον, διὰ τὰς
ἐξ ἡμῶν ἐπιβουλὰς, πλὴν παρὰ οἷς ἡ τῶν τοιούτων
χρῆσις ἀπηγόρευται νόμῳ. Τῆς Συρίας ἐπὶ θαλάττῃ
πόλις ἐστὶν, Ἀσκάλων ὄνομα· γενόμενος ἐν ταύτῃ,
κατὰ ὃν χρόνον εἰς τὸ πατρῷον ἱερὸν ἐστελλόμην
εὐξόμενός τε καὶ θύσων, ἀμήχανόν τι πελειάδων
πλῆθος ἐπὶ τῶν τριόδων καὶ κατὰ οἰκίαν ἑκάστην
ἐθεασάμην. Πυνθανομένῳ δέ μοι τὴν αἰτίαν, ἔφα-
σαν οὐ θεμιτὸν εἶναι συλλαμβάνειν· ἀπειρῆσθαι γὰρ
ἐκ παλαιοῦ τοῖς οἰκήτορσι τὴν χρῆσιν. Οὕτως
ἡμέρωται τὸ ζῶον ὑπὸ ἀδείας, ὥςτε οὐ μόνον ὑπω-
ρόφιον, ἀλλὰ καὶ ὁμοτράπεζον ἀεὶ γίνεσθαι, καὶ ταῖς
ἐκεχειρίαις ἐντρυφᾶν. Ἐν Αἰγύπτῳ δὲ καὶ θαυμα-
σιώτερον ἰδεῖν ἐστιν· τὸ γὰρ ἀνθρωποβόρον καὶ
θηρίων ἀργαλεώτατον κροκόδειλος, γεννώμενος καὶ
τρεφόμενος ἐν τῷ ἱερωτάτῳ Νείλῳ, τῆς ὠφελείας,
καίτοι βύθιος ὢν, ἐπαισθάνεται. Παρὰ οἷς μὲν
γὰρ τιμᾶται, πληθύνει μάλιστα· παρὰ δὲ τοῖς λυ-
μαινομένοις, οὐδὲ ὄναρ φαίνεται· ὡς τῶν πλεόντων
ὅπου μὲν καὶ τοὺς ἄγαν δειλοὺς, ἐξαλλομένους νή-
χεσθαι μετὰ παιδιᾶς. Χώρα δὲ ἡ Κυκλώπων, ἐπει-
δὴ τὸ γένος αὐτῶν ἐστι πλάσμα μύθου, δίχα σπο-
ρᾶς καὶ γεωπόνων ἀνδρῶν ἥμερος καρπὸς οὐ φύεται,
καθάπερ οὐδὲ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τι γεννᾶται. Τῆς
δὲ Ἑλλάδος οὐ κατηγορητέον, ὡς λυπρᾶς καὶ ἀγό-
νου· πολὺ γὰρ καὶ ἂν ταύτῃ τὸ βαθύγειον. Εἰ δὲ
ἡ Βάρβαρος διαφέρει ταῖς εὐκαρπίαις, πλεονεκτεῖ μὲν
τροφαῖς, ἐλαττοῦται δὲ τοῖς τρεφομένοις, ὧν χάριν
αἱ τροφαί. Μόνη γὰρ ἡ Ἑλλὰς ἀψευδῶς ἀνθρωπο-
647 γονεῖ, φυτὸν οὐράνιον καὶ βλάστημα θεῖον, ἠκρι-
M. βωμένον λογισμὸν, ἀποτίκτουσα, οἰκειούμενον ἐπι-
στήμῃ. Τὸ δὲ αἴτιον· λεπτότητι ἀέρος ἡ διάνοια
πέφυκεν ἀκονᾶσθαι. Διὸ καὶ Ἡράκλειτος οὐκ ἀπὸ
σκοποῦ φησιν· οὗ γῆ ξηρὴ, ψυχὴ σοφωτάτη καὶ
ἀρίστη. Τεκμηριώσαιτο δὲ ἂν τις καὶ ἐκ τοῦ τοὺς
μὲν νήφοντας καὶ ὀλιγοδεεῖς συνετωτέρους εἶναι, τοὺς

δὲ ποτῶν ἀεὶ καὶ σιτίων ἐμπιπλαμένους ἥκιστα φρονίμους, ἅτε βαπτιζομένου τοῖς ἐπιοῦσι τοῦ λογισμοῦ. Διὸ κατὰ τὴν Βάρβαρον ἔρνη μὲν ταῖς εὐτροφίαις καὶ στελέχη περιμήκιστα, καὶ ζώων ἀλόγων σφοδρὰ τὰ γονιμώτατα· νοῦς δὲ οὔ, ἢ ἥκιστα γεννᾶται, διότι τὸ ὑψωθῆναι ἐξ ἀέρος αὐτοῦ, αἱ γῆς καὶ ὕδατος ἐπάλληλοι καὶ συνεχεῖς ἀναθυμιάσεις κατεκράτησαν. Ἰχθύων δὲ καὶ ὀρνίθων καὶ χερσαίων γένη ζώων οὐκ ἔστιν ἐγκλήματα φύσεως ἐφ᾽ ἡδονὴν παρακαλούσης, ἀλλὰ δεινὸς ψόγος τῆς ἡμῶν αὐτῶν ἀκρασίας. Ἀναγκαῖον μὲν γὰρ ἦν εἰς τὴν τοῦ ὅλου συμπλήρωσιν, ἵνα γένηται κόσμος ἐν ἑκάστῳ μέρει, φῦναι ζώων ἰδέας ἁπάντων· οὐκ ἀναγκαῖον δὲ ἐπὶ τὴν τούτων ἀπόλαυσιν ὁρμῆσαι τὸ σοφίας συγγενέστατον χρῆμα, τὸν ἄνθρωπον, μεταβαλόντα εἰς ἀγριότητα θηρίων. Διὸ καὶ μέχρι νῦν οἷς λόγος ἐγκρατείας, ἀπαξαπάντων ἀπέχονται, λαχανώδει χλόῃ καὶ καρποῖς δένδρων προσοψήμασιν, ἡδίστῃ ἀπολαύσει, χρώμενοι. Τοῖς δὲ τὸν τῶν εἰρημένων θοίνην ἡγουμένοις εἶναι κατὰ φύσιν ἐπέστησαν διδάσκαλοι, σωφρονισταὶ, νομοθέται κατὰ πόλεις, οἷς ἐμέλησε τὴν ἀμετρίαν τῶν ἐπιθυμιῶν στεῖλαι, μὴ ἐπιτρέψασι τὴν χρῆσιν ἀδεᾶ πᾶσι πάντων. Εἰ δὲ καὶ ῥόδα, καὶ κρόκος, καὶ ἡ ἄλλη τῶν ἀνθῶν ποικιλία, πρὸς ὑγίειαν, οὐ πρὸς ἡδονὴν γέγονεν. Ἄπλετοι γὰρ τούτων αἱ δυνάμεις ἀριδηλοτέρας παρέχεται· καθάπερ εἰς ζώου γένεσιν ἡ ἄῤῥενος καὶ θήλεος μῖξις· ἰδίᾳ ἑκατέρου μὴ πεφυκότος ποιεῖν, ἅπερ ἄμφω συνελθόντα." Ταῦτα ἀναγκαίως λέλεκται πρὸς τὰ λοιπὰ τῶν ὑπό σου διαπορηθέντων, ἱκανὴν πίστιν ἐργάσασθαι δυνάμενα τοῖς μὴ φιλονείκως ἔχουσι, περὶ τοῦ τὸν θεὸν τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιμελεῖσθαι πραγμάτων.

Ex Iohannis Damasceni Sacris Parallelis.

Περὶ τῆς ἀστάτου καὶ ἀβεβαίου τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καταστάσεως.

648 Pag. 326. C. *Πάντων μὲν, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς*
M.*εἰπεῖν, ἄκυρον ἄνθρωπος, οὐδενὸς ἐνειλημμένος, οὐχ ὅτι τῶν ἄλλων, ἀλλὰ οὐδὲ τῶν περὶ αὐτὸν βεβαίως· οὐχ ὑγείας, οὐκ εὐαισθησίας, οὐκ ἀρτιότητος τῆς περὶ τὰ ἄλλα τοῦ σώματος, οὐχὶ φωνῆς, οὐκ ἀγχινοίας. Τὰ γὰρ κατὰ πλοῦτον, ἢ δόξαν, ἢ φίλους, ἢ ἀρχὰς, ἢ ὅσα ἄλλα τυχηρὰ, τίς οὐκ οἶδεν, ὡς ἐστὶν ἀβέβαια; Ὥςτε ἀνάγκη ὁμολογεῖν, ὅτι περὶ ἕνα τὸ κύρος τῶν ἁπάντων ἐστὶ, τὸν ὄντα ὄντος κύριον.*

Περὶ ἀσεβῶν καὶ ἁμαρτωλῶν, κ. τ. λ.

P. 341. D. *Εἰ βούλει ὑπὸ τοῦ θεοῦ βασιλεύεσθαι, μὴ βούλει ἁμαρτάνειν. Εἰ δὲ ἁμαρτάνεις, πῶς βασιλεύσῃ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ; —*

Περὶ ἀποταξαμένων, καὶ ἐξ ὑποστροφῆς ἐκεῖνα πραττόντων, οἷς ἀπετάξαντο.

P. 343. D. *Ἔνιοι προκόψαντες ἐπὶ ἀρετὴν ὑπενόστησαν πρὶν ἐφικέσθαι τοῦ τέλους· τὴν ἄρτι φυομένην ἀριστοκρατείαν ἐν ψυχῇ καθελούσης τῆς παλαιᾶς ὀλιγοκρατείας, ἢ πρὸς ὀλίγον ἠρεμήσασα, πάλιν ἐξ ὑπαρχῆς μετὰ πλείονος δυνάμεως ἐναπέθετο.*

Ibid. *Ὅταν ἄνθρωπος καθορθώσῃ βίον ἐνάρετον διὰ ἀσκήσεως, καὶ ἀγαθῆς πολιτείας, καὶ ἔστιν ὑπὸ πάντων ἐγνωσμένος, ὅτι ἔστιν εὐσεβὴς καὶ φοβούμενος τὸν θεὸν, καὶ ἐκπέσῃ εἰς ἁμαρτίαν, τοῦτό ἐστι παράπτωμα. Ἀνῆλθεν γὰρ εἰς τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πέπτωκεν εἰς τὸν πυθμένα τοῦ ᾅδου.*

Περὶ ἀναστάσεως καὶ κρίσεως.

649 P. 349. A. Οὐκ ἔστι παρὰ θεῷ, οὔτε πονηρὸν
M. ὄντα ἀπολέσαι τὸν ἀγαθὸν μισθὸν περὶ ἑνὸς ἀγαθοῦ μετὰ πλειόνων κακῶν πεπραγμένου· οὔτε πάλιν ἀγαθὸν ὄντα, ἀπολέσαι τὴν κόλασιν, καὶ μὴ λαβεῖν αὐτὴν, εἰ μετὰ πλειόνων ἀγαθῶν ἔν τινι γένηται πονηρεύων. Ἀνάγκη γὰρ ζυγῷ καὶ σταθμῷ πάντα ἀποδιδόναι τὸν θεόν.

Ibid. B. Ὁ νοῦς ἑκάστῳ μάρτυς ἐστὶν ὧν ἐν ἀφανεῖ ἐβουλεύσαντο, καὶ τὸ συνειδὸς ἔλεγχος ἀδέκαστος, καὶ πάντων ἀψευδέστατος.

Περὶ ἀρχομένων.

P. 359. A. Ὁ μαθὼν ἄρχεσθαι, καὶ ἄρχειν εὐθὺς μανθάνει. Οὐδὲ γὰρ εἰ πάσης γῆς καὶ θαλάττης τὸ κράτος ἀνάψοιτό τις, ἀρχῶν ἂν εἴη πρὸς ἀλήθειαν, εἰ μὴ μάθοι καὶ προπαιδευθείη τὸ ἄρχεσθαι.

Περὶ ἀναρχίας.

Ibid. D. Ὢ πόσα καὶ ἡλίκα κακὰ ἐξ ἀναρχίας φύεται; Λιμὸς, πόλεμος, δηώσεις χωρίων, στερήσεις χρημάτων, ἀπαγωγαὶ, οἱ περὶ δουλείας καὶ θανάτου φόβοι.

Περὶ ἄφρονος καὶ ἀνοήτου, κ. τ. λ.

P. 362. E. Τῶν φαύλων πλούσιος οὐδεὶς, καὶ ἂν τὰ πανταχοῦ μέταλλα κέκτηται, ἀλλά εἰσι πάντες οἱ ἄφρονες πένητες. Στενοχωρεῖται πᾶς ἄφρων θλιβόμενος ὑπὸ φιλαργυρίας καὶ φυλοδοξίας καὶ φιληδονίας, καὶ τῶν ὁμοιοτρόπων ἅπερ οὐκ ἐᾷ τὴν διάνοιαν ἐν εὐρυχωρίᾳ διάγειν.

P. 363. A. Μεῖζον ἀνθρώπῳ κακὸν ἀφροσύνης οὐδέν ἐστι, τοῦ ἰδίου τοῦ λογισμοῦ γένους, τὸν νοῦν ζημιωθέντι.

Pag. 363. A. Νόσου καὶ φθορᾶς αἴτιον ἀπαιδευσία.

Περὶ ἀπάτης κατὰ οἰκονομίαν γινομένης.

P. 367. D. Οὐ πᾶς δόλος ὑπαίτιός ἐστιν, ἐπεὶ καὶ λῃστὰς νυκτοφύλακες, καὶ πολεμίους στρατηγοί, οὓς ἀδόλως συλλαβεῖν οὐκ ἔστιν, ἐνεδρεύοντες κατορθοῦν δοκοῦσι, καὶ τὰ λεγόμενα στρατηγήματα τοιοῦτον ἔχει λόγον, καὶ τὰ τῶν ἀθλητῶν ἀγωνίσματα. Καὶ γὰρ ἐπὶ τούτων ἡ ἀπάτη νενόμισται τίμιον.

Περὶ ἀδυνάτων πραγμάτων.

P. 370. B. Ἀμήχανον συνυπάρχειν τὴν πρὸς κόσμον ἀγάπην τῇ πρὸς τὸν θεὸν ἀγάπῃ, ὡς ἀμήχανον συνυπάρχειν ἀλλήλοις φῶς καὶ σκότος.

Περὶ ἁγίων.

650 P. 372. E. Μακαρία φύσις, ἡ ἐπὶ παντὶ χαί-
M.ρουσα, καὶ μηδενὶ δυσαρεστοῦσα τῶν ἐν τῷ κόσμῳ
τὸ παράπαν, ἀλλὰ εὐαρεστοῦσα τοῖς γινομένοις, ὡς
καλῶς καὶ συμφερόντως γινομένοις.

Περὶ ἀπραγμοσύνης καὶ ἡσυχίας.

P. 376. A. Ὁ σοφὸς ἠρεμίαν, καὶ ἀπραγμοσύνην καὶ σχολὴν μεταδιώκει, ἵνα τοῖς θείοις θεωρήμασιν ἐν ἡσυχίᾳ ἐντύχῃ.

Περὶ αἰσχρολογίας.

P. 379. D. Αἰσχροὶ καὶ εἰκαῖοι, οἱ ἐν τοῖς ματαίοις εὐφυΐαν ἀνεπιδεικνύντες, βραδεῖς μὲν ὄντες τὰ καλὰ παιδεύεσθαι, τὰ δὲ ἐναντία μανθάνειν ὀξύτατοι καὶ προχειρότατοι.

Περὶ βουλῆς.

P. 397. D. Τὰ μὴ σὺν λόγῳ πάντα αἰσχρὰ ὥσπερ τὰ σὺν λόγῳ κόσμια.

Περὶ γερόντων.

P. 404. C. Ἀκίμαντος λιμὴν πολιά.
Ibid. Σώματος παρακμὴ καταστολὴ παθῶν.

Περὶ γυμνασίου.

P. 405. D. Ἡ συνεχὴς ἄσκησις ἐπιστήμην παγίαν ἐργάζεται, ὡς ἀμαθίαν ἀμελετησία· καὶ πάλιν αὔξει τὴν πεῖραν ἡ περὶ αὐτὴν τριβή.
Ibid. Μελέτη τροφὸς ἐπιστήμης.

Περὶ διαβολῆς.

P. 436. D. Διάβολοι, καὶ θείας ἀπόπεμπτοι χάριτος, οἱ τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ διαβολικὴν νοσοῦντες κακοτεχνίαν, θεοστυγεῖς τε καὶ θεομισεῖς πάντη, καὶ πάσης εὐδαιμονίας ἀλλότριοι.

Ibid. Τί ἂν γένοιτο διαβολῆς χεῖρον; κηλεῖ γὰρ τὰ ὦτα, καὶ ἐκπλήττει τὴν διάνοιαν τῶν ἀκροατῶν, ἐχθηριοῖ δὲ αὐτοὺς οἷόν τι θήραμα τοῖς κακοῖς ἀεὶ ἐφεδρεύοντας. Οἱ δὲ τῷ σώφρονι λογισμῷ μάλα ἑρματισμένοι καὶ ἀναχαιτιζόμενοι, τῷ διαβάλλοντι ἀπεχθαίνουσι μάλιστα ἢ τῷ διαβεβλημένῳ, ἐπιτιμήσαντες καὶ ἐπιστομίσαντες ταῖς πρὸς μέμψιν ὁρμαῖς, ἄχρις ἂν ἐναργὴς μαρτυρίῳ ἡ ἀπόδειξις γένηται.

Περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀρετῆς.

P. 438. D. Εἴ τις πάσας τὰς ἀρετὰς διὰ σπουδῆς καὶ νήψεως ἐγκεκόλπισται, οὗτος βασιλεὺς χρη-
651 ματίζει καὶ ἂν ἰδιώτης τυγχάνοι.
M.

Περὶ ἑκουσίων δὲ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων.

P. 526. B. Ὡς τὸ ἑκουσίως ἁμαρτάνειν ἐστὶν ἄδικον, οὕτω τὸ ἀκουσίως καὶ κατὰ ἄγνοιαν οὐκ εὐθὺς δίκαιον, ἀλλὰ τάχα που μεθόριον ἀμφοῖν, δι-

καίου καὶ ἀδίκου, τὸ ὑπό τινων καλούμενον ἀδιάφορον. Ἁμάρτημα γὰρ οὐδὲν ἔργον δικαιοσύνης.

Περὶ θείας μυσταγωγίας.

P. 533. C. Οὐ θέμις τὰ ἱερὰ μυστήρια ἐκλαλεῖν ἀμυήτοις.

Περὶ θαλάσσης.

P. 551. D. Ἄξιον θαυμάσαι θάλασσαν, διὰ ἧς τὰς ἀντιδόσεις τῶν ἀγαθῶν αἱ χῶραι ἀλλήλαις ἀντεκτείνουσιν, καὶ τὰ μὲν ἐνδέοντα λαμβάνουσιν, ὧν δὲ ἀργοῦσι περιουσίαν ἀναπέμπουσι.

Περὶ ἰσότητος.

P. 556. D. Τὸ νέμειν ἴσα τοῖς ἀνίσοις, τῆς μεγίστης ἐστὶν ἀδικίας.

Περὶ ἰατρῶν καὶ ἰατρείας.

Ἀγαθὸς ἰατρὸς οὐ μιᾷ ἡμέρᾳ τῷ νοσοῦντι πάντα ἀθρόα τὰ ὑγιεινὰ ἐπιφέρειν ἂν ἐθελήσειεν, εἰδὼς βλάβην ἐργασόμενος μᾶλλον ἢ ὠφέλειαν· ἀλλὰ διαμετρησάμενος τοὺς καιροὺς ἐπιδιανέμει τὰ σωτήρια· καὶ ἄλλοτε ἄλλα προςτιθεὶς πράως ὑγιείαν ἐμποιεῖ.

Περὶ καιροῦ.

P. 563. C. Λάλει ἃ δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ οὐκ ἀκούσεις ἃ μὴ δεῖ.

Ibid. Χρόνου φείδεσθαι καλόν.

Περὶ μυστηρίων.

P. 576. D. Οἱ λάλοι τὰ ὀφείλοντα ἡσυχάζεσθαι ῥηγνύντες, τρόπον τινὰ ὑπὸ γλωσσαλγίας προχέουσιν εἰς ὦτα ἀκοῆς οὐκ ἄξια.

Περὶ μαθητευομένων.

P. 613. D. Τὸ ζητεῖν καὶ πυνθάνεσθαι πρὸς διδασκαλίαν ἀνυσιμώτατον.

Ibid. Ὁ πεινῶν καὶ διψῶν ἐπιστήμης, καὶ τοῦ μαθεῖν ἃ μὴ οἶδεν, τὰς ἄλλας μεθιέμενος φροντίδας, ἐπείγεται πρὸς ἀκρόασιν, καὶ νύκτωρ καὶ μετὰ ἡμέραν θυρωρεῖ τὰς τῶν σοφῶν οἰκίας.

Ibid. Τὸ εἰδέναι τινὰ ὅτι ἀγνοεῖ, σοφίας ἐστὶν, ὡς καὶ τὸ εἰδέναι ὅτι ἠδίκησε, δικαιοσύνης.

Περὶ ὀνειδισμοῦ.

652 P. 630. C. Μηδενὶ συμφορὰν ὀνειδίσῃς — κοινὴ
M. γὰρ ἡ φύσις, καὶ τὰ ἐπιόντα ἄδηλα — μήποτε τοῖς αὐτοῖς ἁλοὺς αὐτοκατάκριτος ἐν τῷ συνειδότι εὑρεθῇς.

Περὶ πολιτείας σεμνῆς.

P. 657. C. Τὸ ὑποτάσσεσθαι κρείττοσιν ὠφέλιμον.

Περὶ πολιτείας ψεκτῆς.

Ἐκ τοῦ πέμπτου τῶν ἐν Γενέσει.

P. 658. E. Ἀναιδὲς βλέμμα καὶ μετέωρος αὐχὴν, καὶ συνεχὴς κίνησις ὀφθαλμῶν, καὶ βάδισμα σεσοβημένον, καὶ τὸ ἐπὶ μηδενὶ τῶν φαυλῶν ἐρυθριᾶν, σημεῖά ἐστι ψυχῆς αἰσχύστης, τοὺς ἀφανεῖς τῶν οἰκείων ὀνειδῶν τόποις ἐγγραφούσης τῷ φανερῷ σώματι.

Περὶ συνηθείας.

P. 681. D. Αἱ πάντων ἀθρόως πρὸς τὰ ἐναντία μεταβολαὶ σκληρόταται, καὶ μάλιστα ὅταν μήκει χρόνου αἱ ὑποῦσαι στηριχθῶσι δυνάμεις.

Περὶ σωφρονισμοῦ.

P. 683. D. Χρήσιμον καὶ ταῖς ἑτέρων ἀτυχίαις σωφρονίζεσθαι.

Ibid. Ἡ κόλασις νουθετεῖ καὶ σωφρονίζει πολλάκις μὲν καὶ ἁμαρτάνοντας· εἰ δὲ μὴ, πάντως γοῦν τοὺς πλησιάζοντας. Αἱ γὰρ ἑτέρων τιμωρίαι βελτιοῦσι τοὺς πολλοὺς, φόβῳ τοῦ μὴ παραπλήσια παθεῖν.

Περὶ συνδιαγωγῆς κακῶν ἀνδρῶν.

P. 692. A. Βλαβεραὶ αἱ τῶν ἀνοήτων συνουσίαι· καὶ ἄκουσα πολλάκις ἡ ψυχὴ τῆς ἐκείνων φρενοβλαβείας ἀπομάττεται τὰ εἴδωλα.

Περὶ σοφίας.

P. 693. E. Πᾶς σοφὸς θεοῦ φίλος.

Περὶ ὑπερηφάνων.

Οἴησις, ὡς ὁ τῶν ἀρχαίων λόγος, ἐστὶν ἐκκοπὴ προκοπῆς. Ὁ γὰρ κατοιόμενος βελτίωσιν οὐκ ἀνέχεται.

Οἴησις ἀκάθαρτον φύσει.

Περὶ φυσικῶν.

P. 711. C. Ὥςπερ τὸ παρὰ φύσιν ἐγκεντρίσαι,
καὶ εἰςοικίσαι τι τῇ φύσει δυςεργὸν, οὕτω καὶ αὖ
653 πάλιν τὰ φύσει πεφυκότα μεταθεῖναι, καὶ ἀναχαι-
M. τίσαι. Εἴρηται γὰρ εὖ· φύσεως ἀντιπραττούσης,
κενὰ πάντα *).

Περὶ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐκ τῶν ἐν Γενέσει ζητουμένων.

P. 748. A. Τί ἐστιν, "ἕως τοῦ ἐπιστρέψαι σε

*) Vide De Sacrif. Hb. et C. §. 35.

εἰς τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθης;*)". Οὐ γὰρ ἐκ γῆς διεπλάσθη μόνον ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ θείου πνεύματος. Ἐπειδὴ δὲ οὐ διέμεινεν ἀδιάστροφος, προςτάξεως θείας ἠλόγηκε, καὶ τοῦ κρείττονος μέρους ἀποτεμνόμενος οὐρανομίμητον πολιτείαν, ὅλον αὐτὸν προςένειμε τῇ γῇ. Εἰ μὲν γὰρ ἀρετῆς, ἥτις ἀθανατίζει, ἐραστὴς ἐγένετο, πάντως ἂν ἐλάμβανε κλῆρον τὸν οὐρανόν· ἐπειδὴ δὲ ἡδονὴν ἐζήτησε, διὰ ἧς ψυχικὸς θάνατος ἐπιγίνεται, τῇ γῇ προςενεμήθη.

Περὶ Ἀδάμ.

Ἐκ τῶν ἐν Γενέσει ζητουμένων.

P. 748. B. "Ἤγαγεν ὁ θεὸς τὰ ζῶα πρὸς τὸν Ἀδάμ, ἰδεῖν τι καλέσει αὐτά **)". Οὐ γὰρ ἐνδοιάζει θεὸς ἀλλὰ ἐπειδὴ νοῦν ἔδωκε τῷ ἀνθρώπῳ τῷ πρωτογενεῖ καὶ σπουδαίῳ, κατὰ ὃ ἐπιστημονικὸς ὤν, πέφυκε λογίζεσθαι, καθάπερ ὑφηγητὴς γνώριμον κινεῖ πρὸς ἐπίδειξιν οἰκείαν, καὶ ἀφορᾷ τὰ ἄριστα αὐτοῦ τῆς ψυχῆς ἔγγονα. Φανερῶς δέ παλιν καὶ διὰ τούτου πᾶν τὸ ἑκούσιον καὶ ἐφ' ἡμῖν διατυποῖ· τοὺς πάντα κατὰ ἀνάγκην εἶναι λέγοντας δυςωπῶν· ἢ ἐπεὶ ἔμελλον οἱ ἄνθρωποι χρῆσθαι, διὰ τοῦτο ἄνθρωπον αὐτὰ θέσθαι προςέταττεν· ἀνδρὸς δὲ ἐπιστημονικωτάτου καὶ φρονήσει διαφέροντος οἰκειότατον τοῦτο τὸ ἔργον· οὐ σοφῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ πρώτῳ εὐγενεῖ τῶν ὀνομάτων ἡ θέσις. Ἔδει γὰρ ἡγεμόνα μὲν τοῦ ἀνθρωπείου, βασιλέα δὲ τῶν γηγενῶν πάντων, καὶ τοῦτο λαχεῖν γέρας ἐξαίρετον· ἵνα ὥςπερ πρῶτος ᾔδει τὰ ζῶα, καὶ πρῶτος εἰςηγητὴς καὶ εὑρετὴς γένηται τῶν ἐπωνυμιῶν. Ἄτοπον γὰρ ἦν, ἀνώνυμα αὐτὰ καταλειφθέντα, ὑπό τινος νεωτέρου προςονομασθῆναι, ἐπὶ τῆς τοῦ πρεσβυτέρου τιμῆς τε καὶ εὐκλείας. Καὶ θεασάμενος ὁ Ἀδὰμ τὸ

*) Gen. 3, 19. **) Gen. 2, 19.

πλάσμα τῆς γυναικὸς, ὡς προφήτης φησὶν, οὔτε γεγονέναι ἐκ συνομιλίας, οὔτε ἐκ γυναικὸς, ὡς οἱ μετέπειτα, ἀλλά τινα φύσιν ἐν μεθορίῳ, καθάπερ ἀπὸ ἀμπέλου κληματίδος ἀφαιρεθείσης εἰς ἑτέρας ἀμπέλου γέννεσιν, διό φησιν; "Ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ
654 προςκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· καὶ
M. ἔσονται δύο εἰς σάρκα μίαν,*)" ἔφη τὸ εὐαφέστατον καὶ αἰσθητικώτατον, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἀλγεῖν καὶ τὸ ἥδεσθαι.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ, ἤτοι τοῦ τελευταίου τῶν ἐν Ἐξόδῳ ζητουμένων.

Ἄβατος καὶ ἀπροςπέλαστος ὄντως ἐστὶν ὁ θεῖος χῶρος, οὐδὲ τῆς καθαρωτάτης διανοίας τοσοῦτον ὕψος προςαναβῆναι δυναμένης ὡς θίξει μόνον ἐπιψαῦσαι. Ἀμήχανον ἀνθρωπίνῃ φύσει τὸ τοῦ ὄντος πρόςωπον θεάσασθαι. Τὸ δὲ πρόςωπον οὐ κυριολογεῖται· παραβολὴ δέ ἐστιν εἰς δήλωσιν τῆς καθαρωτάτης καὶ εἰλικρινεστάτης τοῦ ὄντος ἰδέας. Ἐπειδὴ καὶ ἄνθρωπος οὐδενὶ γνωρίζεται μᾶλλον, ἢ προςώπῳ κατὰ τὴν ἰδίαν ποιότητα καὶ μορφήν. Οὐ γάρ φησιν ὁ θεὸς, ὅτι οὐκ εἰμὶ ὁρατὸς τὴν φύσιν. Τίς δὲ μᾶλλον ὁρατὸς, ἢ ὁ τὰ ἄλλα πάντα γεννήσας ὁρατά; Πεφυκὼς δὲ τοιοῦτος εἰς τὸ ὁρᾶσθαι, ὑπὸ οὐδενὸς ἀνθρώπων ὁρῶμαί, φησι. Τὸ δὲ αἴτιον ἡ ἀδυναμία τοῦ γενητοῦ. Καὶ ἵνα μὴ περιπλέκων μηκύνω· θεὸν γενέσθαι δεῖ πρότερον· ὅπερ οὐδὲ οἷόν τε· ἵνα θεὸν ἰσχύσῃ τις καταλαβεῖν. Ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ μὲν τις τὸν θνητὸν βίον, ζήσῃ δὲ ἀντιλαβὼν τὸν ἀθάνατον, ἴσως ὃ μηδέποτε εἶδεν ὄψεται. Αἱ φιλοσοφίαι πᾶσαι κατά τε τὴν Ἑλλάδα καὶ Βάρβαρον ἀκμάσασαι, ζητοῦσαι τὰ φύσεως, οὐδὲ τὸ βραχύτατον

*) Gen. 2, 24.

ἠδυνήθησαν τηλαυγῶς ἰδεῖν. Σαφὴς δὲ πίστις, αἱ διαφωνίαι, αἱ διαμάχαι καὶ ἑτεροδοξίαι, τῶν ἑκάστης αἱρέσεως ἀνασκευαζόντων καὶ ἀνασκευαζομένων μέρη· καὶ πᾶσιν ὁρμητήρια πολέμων γεγόνασιν αἱ τῶν αἱρεσιαμάχων οἰκίαι, τυφλοῦσαι τὸν δυνάμενον βλέπειν ἀνθρώπινον νοῦν ταῖς ἀντιλογικαῖς ἔρισιν, μηχανοῦντα τίνα δεῖ προέσθαι, καὶ τίνα διώσασθαι. Δεῖ τὸν βουλόμενον φαντασιωθῆναι τὸν τῶν ὅλων ἄριστον, στῆναι τὸ πρῶτον κατὰ ψυχὴν, ἱδρυνθέντα παγίως γνώμῃ μιᾷ, καὶ μηκέτι πρὸς πολλὰ πλάζεσθαι· ἔπειτα δὲ στῆναι ἐπὶ φύσεως καὶ γνώμης ξηρᾶς, καὶ ἀγόνου παντὸς, ὅσα φθαρτά. Ἐὰν γὰρ προςήσεταί τι τῶν μαλακωτέρων, σφαλήσεται τῆς προθέσεως· ἀδυνατήσει καὶ τὸ ὀξυωπέστατον βλέπον, ἰδεῖν τὸ ἀγένητον· ὡς τυφλωθῆναι πρότερον, ἢ θεάσασθαι, διὰ τὴν ὀξυαύγειαν, καὶ τὸν ἀπειςρέοντα χείμαῤῥον τῶν μαρμαρυγῶν. Οὐχ ὁρᾷς, ὅτι τοῦ πυρὸς ἡ δύναμις, τοῖς μὲν ἀφεστηκόσι μεμετρημένον διάστημα, παρέχει φῶς, κατακαίει δὲ τοὺς ἐγγίζοντας; Ὅρα μή τοιοῦτόν τι πάθῃς τῇ διανοίᾳ, μή σε ὁ πολὺς πόθος ἀδυνάτου πράγματος ἀναλώσῃ.

655 M. *Περὶ ἀρχομένων.*

Ἐκ τοῦ πρώτου τῶν ἐν Γενέσει ζητουμένων.

P. 749. E. Ὥςπερ κίονες οἰκίας ὅλας ὑπερείδουσιν, οὕτω καὶ αἱ θεῖαι δυνάμεις τὸν σύμπαντα κόσμον, καὶ τοῦ ἀνθρωπείου τὸ ἄριστον καὶ θεοφιλέστατον γένος.

Ἐκ τῶν ἐν Γενέσει ζητουμένων.

P. 750. C. Ἐάν τις κατὰ οἰκίαν ἢ κώμην, ἢ πόλιν, ἢ ἔθνος γένηται φρονήσεως ἐραστὴς, ἀνάγκη τὴν οἰκίαν καὶ τὴν πόλιν ἐκείνην ἀμείνονι βίῳ χρήσασθαι. Ὁ γὰρ ἀστεῖος κοινὸν ἀγαθόν ἐστιν ἅπασιν, ἐξ ἑτοίμου τὴν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ προτείνων ὠφέλειαν.

Περὶ ἀγγελλόντων καὶ μεσαζόντων ἀπόκρισιν.

Ἐκ τῆς τῶν ἐν Ἐξόδῳ ζητημάτων.

P. 751. B. Ἡ φορὰ τῶν κακιῶν ἀνακυκᾶ, καὶ στροβεῖ τὴν ψυχὴν, ἴλιγγον αὐτῇ περιτιθεῖσα τὸν καλύπτοντα, καὶ καμμύειν ἐκβιαζόμενον τὴν φύσει μὲν πρέπουσαν ὄψιν, ἐπιτηδεύσει δὲ τυφλουμένην.

Ibid. Οὐδὲν ἐναντίον καὶ μαχόμενον ταῖς ὁσιωτάταις τοῦ θεοῦ δυνάμεσιν, ὡς ἀδικία.

Περὶ ἁμαρτάνοντος καὶ σφάλλοντος.

Ἐκ τῶν ἐν Γενέσει ζητουμένων.

Ibid. C. Τὸ μὴ ἁμαρτάνειν μηδὲν τὸ παράπαν, μέγιστον ἀγαθόν· τὸ ἁμαρτάνοντα ἐντραπῆναι, συγγενὲς ἐκείνου· νεώτερον, ὡς ἄν τις εἴποι, παρὰ πρεσβύτερον. Εἰσὶ γὰρ οἱ ἐπὶ ἁμαρτανομένοις, ὡς ἐπὶ κατορθώμασιν ἀγαλλόμενοι, δυσίατον μᾶλλον δὲ ἀνίατον νόσον ἔχοντες.

Περὶ τοῦ ἄφευκτον εἶναι θεόν.

Ἐκ τοῦ τελευταίου τῶν ἐν Ἐξόδῳ ζητημάτων.

P. 752. A. Περιέχει τὰ πάντα ὑπὸ οὐδενὸς περιεχόμενος· ὡς γὰρ ὁ τόπος περιεκτικὸς σωμάτων ἐστὶ, καὶ καταφυγὴ, οὕτω καὶ ὁ θεῖος λόγος περιέχει τὰ ὅλα, καὶ πεπλήρωκεν.

Περὶ ἀληθείας καὶ μαρτυρίας πιστῆς.

Ἐκ τοῦ δευτέρου ἐν Ἐξόδῳ ζητημάτων.

P. 754. C. Παρὰ ἐνίοις νομοθέταις ἀπείρηται μαρτυρεῖν ἀκοῇ, ὡς τὸ μὲν ἀληθὲς ὄψει πιστούμενον, τὸ δὲ ψεῦδος ἀκοῇ.

Περὶ ἀπραγμοσύνης καὶ ἡσυχίας.

Ἐκ τοῦ τετάρτου τῶν ἐν Γενέσει ζητημάτων.

Ὁ σοφὸς ἠρεμίας καὶ ἀπραγμοσύνην μεταδιώκει, ἵνα τῶν θείων ἐν εὐκαιρίᾳ ἐπιτύχῃ.

656 Ἐκ τοῦ πέμπτου τῶν αὐτῶν.

M. Ibid. E. Οὕτως γὰρ ὁ σοφίας ἐραστὴς οὐδενὶ τῶν εἰκαιοτέρων, καὶ ἂν συμπεφυκὼς τυγχάνῃ, σύνεστιν, ἢ συνδιατρίβει πονηροτάτῳ, διεζευγμένος τῶν πολλῶν διὰ λογισμῶν, διὰ οὓς οὔτε συμπλεῖν, οὔτε συμπολιτεύεσθαι οὔτε συζῆν λέγεται.

Ibid. Τοῦ αὐτοῦ. Ὁ σοφὸς μέτοικος καὶ μετανάστης ἐστιν ἐκ τοῦ περιπεφυρμένου βίου πρὸς εἰρηναίοις καὶ μακαρίοις πρέπουσαν ζωήν.

Περὶ τῆς φοβερᾶς ἀναστάσεως.

Ἐκ τοῦ πρώτου τῶν ἐν Γενέσει ζητουμένων.

P. 772. B. Πνευματικὴ δὲ ἡ τῶν ἀγγέλων οὐσία. Εἰκάζονται δὲ πολλάκις ἀνθρώπων ἰδέαις, πρὸς τὰς ὑποκειμένας χρείας μεταμορφούμενοι.

Ἐκ τῶν τοῦ δευτέρου τῶν αὐτῶν.

Ibid. Αἱ τοῦ θεοῦ πᾶσαι δυνάμεις πτεροφυοῦσι, τῆς ἄνω πρὸς τὸν πατέρα ὁδὸν γλιχόμεναί τε καὶ ἐφιέμεναι.

Περὶ αἱρετικῶν.

Ἐκ τοῦ πρώτου τῶν ἐν Ἐξόδῳ ζητημάτων.

P. 774. B. Ὥσπερ οἱ προσπταίσαντες, ἀρτίοις βαίνειν πόσιν ἀδυνατοῦντες, μακρὰν τοῦ κατὰ τὴν ὁδὸν τέλους ὑστερίζουσι προσκάμνοντες· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τὴν πρὸς εὐσέβειαν ἄγουσαν ὁδὸν ἀνύειν κωλύεται, προεντυγχάνουσα ταῖς ἀσεβέσιν ἀνοδίαις.

Αὗται γάρ εἰσιν ἐμπόδοι καὶ προςπταισμάτων αἰτίαι, διὰ ὧν κυλλαίνων ὁ νοῦς ὑστερίζει τῆς κατὰ φύσιν ὁδοῦ. Ἡ δὲ ὁδός ἐστιν ἡ ἐπὶ τὸν πατέρα τῶν ὅλων τελευτῶσα.

Τοῦ αὐτοῦ. Αἱ περὶ τῶν τοῦ θεοῦ ἀρετῶν ἐναγώνιοι ζητήσεις βελτιοῦσι τὴν διάνοιαν, καὶ ἀθλοῦσιν ἄθλους ἡδίστους, ἅμα καὶ ὠφελιμωτάτους· καὶ μάλιστα ὅταν μή, ὡς οἱ νῦν, τὴν ψευδώνυμον κλῆσιν ὑποδυόμενοι, μέχρι τοῦ δοκεῖν ὑπερμαχοῦσι τῶν δογμάτων, ἀλλὰ πάθει γνησίῳ μετὰ ἐπιστήμης ἰχνηλατοῦσιν ἀλήθειαν.

Ἐκ τοῦ δευτέρου τῶν αὐτῶν.

Τὸ ἐμμελὲς καὶ εὔρυθμον οὐκ ἐν φωνῇ μᾶλλον ἢ διανοίᾳ ἐπιδείκνυσθαι περιρωμένους. Ὁ τοῦ σοφοῦ λόγος οὐκ ἐν ῥήμασι, ἀλλὰ ἐν τοῖς δηλουμένοις πράγμασιν ἐπιδείκνυσιν τὸ κάλλος.

Ἐκ τοῦ τελευταίου τῶν ἐν Ἐξόδῳ ζητημάτων.

Τοὺς ἐντυγχάνοντας τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν οὐ δεῖ
657 συλλαβομαχεῖν, ἀλλὰ πρὸ τῶν ὀνομάτων καὶ ῥη-
M. μάτων τὴν διάνοιαν σκοπεῖν, καὶ τοὺς καιροὺς καὶ τρόπους, κατὰ οὓς ἕκαστα λέγεται. Πολλάκις γὰρ αἱ αὐταὶ λέξεις ἑτέροις καὶ ἑτέροις πράγμασιν ἐφαρμόζουσιν· καὶ κατὰ τὸ ἐναντίον διαφέρουσαι λέξεις ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τιθέμεναι πράγματος συνᾴδουσιν.

Ἐκ τῶν ἐν Γενέσει ζητημάτων.

Ἀτόπως δρῶσιν, ὅσοι ἐκ μέρους τινὸς κρίνουσι τὸ ὅλον, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον ἐκ τοῦ ὅλου τὸ μέρος. Οὕτω γὰρ ἄμεινον, καὶ σῶμα, καὶ πρᾶγμα δογματίζοιτο ἄν. Ἔστιν οὖν ἡ θεία νομοθεσία τρόπον τινὰ ζῶον ἡνωμένον, ἣν ὅλην διὰ ὅλου χρὴ μεγάλοις ὄμμασι περισκοπεῖν, καὶ τὴν βουλὴν τῆς συμπάσης γραφῆς ἀκριβῶς καὶ τηλαυγῶς περιαθρεῖν, μὴ κατα-

κόπτοντας τὴν ἁρμονίαν, μηδὲ τὴν ἕνωσιν διαρτῶντας. Ἑτερόμορφα γὰρ καὶ ἑτεροειδῆ φανεῖται τῆς κοινωνίας στερούμενα.

Ἐκ τοῦ τετάρτου τῶν αὐτῶν.

Νόμος ἔστω κατὰ τῶν τὰ σεμνὰ καὶ θεῖα μὴ σεμνῶς καὶ θεοπρεπῶς ὁρᾶν ἀξιούντων, κόλασιν ἐπιφέρειν ἀορασίας.

Ἐκ τοῦ δευτέρου τῶν ἐν Ἐξόδῳ ζητημάτων.

P. 775. Οὐδὲν οὔτε ἥδειον οὔτε σεμνότερον, ἢ θεῷ δουλεύειν, ὃ καὶ τὴν μεγίστην βασιλείαν ὑπερβάλλει. Καί μοι δοκοῦσιν οἱ πρῶτοι βασιλεῖς ἅμα καὶ ἀρχιερεῖς γενέσθαι· δηλοῦντες ἔργοις, ὅτι χρὴ τοὺς τῶν ἄλλων δεσπόζοντας δουλεύειν τοῖς λατρεύουσι θεῷ *).

Περὶ βασιλέως μὴ λίαν θαυμαζομένου.

Ἐκ τοῦ πρώτου τῶν ἐν Γενέσει ζητημάτων.

Ibid. E. Τῶν μὲν ἀφρόνων βασιλεὺς οὐδεὶς, καὶ ἂν τὸ πάσης γῆς καὶ θαλάσσης ἀνάψηται κράτος· μόνος δὲ ὁ ἀστεῖος καὶ θεοφιλὴς, καὶ ἂν τῶν παρασκευῶν καὶ τῶν χορηγιῶν ἀμοιρῇ, διὰ ὧν οἱ πολλοὶ κρατύνονται τὰς δυναστείας. Ὥςπερ γὰρ τῷ κυβερνητικῆς ἢ ἰατρικῆς ἢ μουσικῆς ἀπείρῳ παρέλκον πρᾶγμα, οἴακες, καὶ φαρμάκων σύνθεσις, καὶ αὐλοὶ, καὶ κιθάραι, διότι μηδενὶ τούτων δύναται χρῆσθαι πρὸς ὃ πέφυκε· κυβερνήτῃ δὲ καὶ ἰατρῷ καὶ μουσικῷ λέγοιτο ἂν ἐφαρμόζειν δεόντως. Οὕτως ἐπειδὴ τέχνη τίς ἐστι βασιλικὴ, καὶ τεχνῶν ἀρίστη, τὸν μὲν ἀνεπιστήμονα χρήσεως ἀνθρώπων ἰδιώτην νομιστέον, βασιλέα δὲ μόνον τὸν ἐπιστήμονα.

---

*) Servus servorum dei.

Περὶ βεβαίου καὶ ἀβεβαίου ἀνδρός.

Ἐκ τῶν ἐν Γενέσει ζητουμένων.

P. 776. E. *Ἀνθρώποις τὸ εὐμετάβλητον διὰ τὴν*
658 *ἐν τοῖς ἐκτὸς ἀβεβαιότητα συμβαίνειν ἀνάγκη. Οὕτω*
M.*γοῦν φίλους ἑλόμενοι πολλάκις, καὶ βραχύν τινα αὐτοῖς διατρίψαντες χρόνον, οὐδὲν ἐγκαλεῖν ἔχοντες, ἀπεστράφημεν ὡςεὶ ἐχθρῶν.*

Περὶ τῶν γνωσιμαχούντων, καὶ ἑαυτοὺς καταμεμφομένων.

P. 776. E. *Φίλωνος. Ὁ μὲν Κάϊν ἐπειδὴ τὸ μέγεθος τοῦ ἄγους ἠγνόησε, τοῦ μηδέποτε περιπεσεῖν θανάτῳ, τιμωρίας δίδωσιν ἁπλουστέρας· ὁ δὲ μιμητὴς ἐκείνου, μὴ δυνάμενος εἰς τὴν ἀπολογίαν τῆς ἀγνοίας καταφυγεῖν, διπλᾶς εἰκότως ὑπομένει δίκας. Διὰ τοῦτο ἐκ δὲ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ, διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν, κατὰ ἣν ὁ δεύτερος ἁμαρτὼν, καὶ μὴ σωφρονισθεὶς τῇ τοῦ προηδικηκότος τιμωρίᾳ, τήν τε ἐκείνου παντελῶς ἀναδέχεται ἁπλουστέραν οὖσαν. Καθάπερ ἐν ἀριθμοῖς αἱ μονάδες ἔχουσι καὶ πολυπλασιωτέραν ὁμοιουμένην ταῖς ἐναρίθμοις δεκάσιν, ἣν γνωσιμαχῶν Λάμεχ κατὰ ἑαυτοῦ.*

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν αὐτῶν.

P. 777. *Τὸ ἐπαισθάνεσθαι τῶν ἐσφαλμένων, καὶ ἑαυτοῦ καταμέμφεσθαι πρὸς δικαίου ἀνδρός· τὸ δὲ ἀνεπαισθήτως διακεῖσθαι, ἀργαλεώτερα ποιεῖ τῇ ψυχῇ τὰ δεινὰ, πρὸς κακοῦ ἀνδρός.*

Περὶ γυναικὸς ἀνδρείας.

Φίλωνος, ἐκ τῶν ἐν Ἐξόδῳ ζητημάτων.

Ibid. B. *Λέγεται ὑπὸ φυσικῶν ἀνδρῶν, οὐδὲν ἕτερον εἶναι θῆλυ, ἢ ἀτελὲς ἄρσεν.*

Περὶ θείων λογίων.

Φίλωνος, ἐκ τοῦ δευτέρου τῶν ἐν Γενέσει ζητημάτων.

P. 782. A. *Οὐ θέμις τὰ ἱερὰ μυστήρια ἐκλαλεῖν ἀμυήτοις, ἄχρις ἂν καθαρθῶσι τελείᾳ καθάρσει. Ὁ γὰρ ἀνοργίαστος καὶ εὐχερὴς, ἀσώματον καὶ νοητὴν φύσιν ἀκούειν ἢ βλέπειν ἀδυνατῶν, ὑπὸ τῆς φανερᾶς ὄψεως ἀπατηθεὶς, μωμήσεται τὰ ἀμώμητα. Τοῖς ἀμυήτοις ἐκλαλεῖν μυστήρια καταλύοντός ἐστι τοὺς θεσμοὺς τῆς ἱερατικῆς τελετῆς.*

Ibid. B. *Τοῦ αὐτοῦ. Ἄτοπον ἐν μὲν ταῖς πόλεσιν νόμον εἶναι, τοῦ μυστικὰ μυστήρια μὴ ἐξαγγεῖλαι τοῖς ἀμυήτοις, τὰς δὲ ἀληθεῖς τελετὰς, αἳ πρὸς εὐσέβειαν ἄγουσιν καὶ ὁσιότητα εἰς ὦτα μεστὰ φλυαρίας ἐκρίπτειν. Οὐ πάντων κοινωνητέον πά-*
659 M. *σιν, οὔτε λόγων, οὔτε πραγμάτων, καὶ μάλιστα ἱερῶν. Πολλὰ γὰρ προϋπάρξαι δεῖ τοῖς ἐφιεμένοις τῆς μετουσίας τούτων. Πρῶτον μὲν καὶ μέγιστον καὶ ἀναγκαιότατον, πρὸς τὸν ἕνα καὶ ὄντα θεὸν εὐσέβειαν καὶ ὁσιότητα ἔχειν, τὴν ἐπὶ τοῖς ἀγάλμασι, καὶ ξοάνοις, καὶ συνόλως ἀφιδρύμασι, τελεταῖς τε ἀτελέστοις, καὶ μυστηρίοις ἀνοργιάστοις, ἀνήνυτον πλάνην ἀπωσαμένοις. Δεύτερον δὲ καθαρθῆναι τὰς ἁγνευούσας καθάρσεις, κατά τε σῶμα καὶ ψυχὴν, διὰ νόμων πατρίων καὶ ἠθῶν. Τρίτον, ἀξιόπιστον τοῦ συνασμενισμοῦ παρασχεῖν ἐνέχυρον, ἵνα μὴ τροφῆς μεταλαβόντες τῆς ἱερᾶς, ἀσώτων μειρακίων τρόπον, ὑπὸ κόρου καὶ πλησμονῆς ἐναλλοιωθῶσιν, ἐμπαροινοῦντες, οἷς οὐ θέμις.*

Περὶ κακοποιῶν.

Φίλωνος, ἐκ τῶν ἐν Ἐξόδῳ ζητουμένων.

Ibid. D. *Ἐντὸς φέρει τὸν ὄλεθρον ὁ τῇ κακίᾳ συζῶν, ἐπεὶ σύνοικον ἔχει τὴν ἐπίβουλον, καὶ πολέμιον. Ἱκανὸς γὰρ πρὸς τιμωρίαν ἡ τοῦ φαύλου*

συνείδησις, οἰκόθεν ὡς ἐκ πληγῆς δειλίαν προτείνουσα τῇ ψυχῇ.

Ibid. Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦ φαύλου ὁ βίος ἐπίλυπος, καὶ περιδεὴς, καὶ ὅσα κατὰ τὰς αἰσθήσεις ἐνεργεῖ, φόβοις καὶ ὀδύναις ἀνακέκραται.

Περὶ μοναχῶν παλιμβόλων.

Φίλωνος, ἐκ τῶν ἐν Ἐξόδῳ ζητημάτων.

P. 784. C. Ἐνίοις ἀψίκορος ἐγγίνεται λογισμὸς, οἳ πρὸς ὀλίγον ἀναπτεροφορηθέντες, αὐτίκα ὑπενόστησαν, οὐκ ἀναπτάντες μᾶλλον ἢ ὑποσυρέντες εἰς ταρτάρου, φησὶν, ἐσχατιάς. Εὐδαίμονες δὲ οἱ μὴ παλινδρομοῦντες.

Ibid. Τοῦ αὐτοῦ. Ἤδη τινὲς ἀψίκοροι γευσάμενοι καλοκαγαθίας, καὶ ἐλπίδα παρασχόντες ὑγείας, εἰς τὴν αὐτὴν ἐπανέστρεψαν νόσον.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τῶν ἐν Γενέσει ζητημάτων.

Ibid. D. Τὸ ἐπιορκεῖν ἀνόσιον καὶ ἀλυσιτελέστατον.

Περὶ φίλων χρηστῶν.

Φίλωνος, ἐκ τοῦ πρώτου τῶν ἐν Γενέσει ζητημάτων.

P. 788. Φίλους ἡγητέον τοὺς βοηθεῖν καὶ ἀντωφελεῖν ἐθέλοντας, καὶ ἂν μὴ δύνωνται. Φιλία γὰρ ἐν τῷ χρειώδει μᾶλλον, ἢ κράσει καὶ συμφωνίᾳ βεβαίῳ τῶν ἠθῶν· ὡς ἕκαστον τῶν συνελθόντων εἰς φιλικὴν κοινωνίαν τὸ Πυθαγόρειον ῥῆμα ἐπιφθέγξασθαι, ὅτι ἆρά ἐστι φίλος ἕτερον ὡς ἐγώ;

660 M. Περὶ χαρισμάτων θεοῦ.

Φίλωνος, ἐκ τοῦ πρώτου τῶν ἐν Ἐξόδῳ.

P. 789. A. Ὅταν οἱ τῶν σπαρτῶν καρποὶ τελειωθῶσιν, οἱ τῶν δένδρων γενέσεως ἀρχὴν λαμβά-

νουσιν, ἵνα δολιχεύωσιν αἱ τοῦ θεοῦ χάριτες τὸν αἰῶνα, ἵνα ἄλλαι ἄλλην διαδεχόμεναι, καὶ συνάπτουσαι τέλη μὲν ἀρχαῖς, ἀρχὰς δὲ τέλεσιν, ἀτελεύτητοι ὦσιν.

Ἐκ τοῦ δευτέρου τῶν αὐτῶν.

Ibid. *Αἱ τοῦ θεοῦ χάριτες οὐ μόνον ἀναγκαῖα παρέχονται, ἀλλὰ καὶ ὅσα πρὸς περιττὴν καὶ δαψιλεστέραν ἀπόλαυσιν.*

Sequuntur fragmenta alia extracta ex Cod. MS. Collegii Ludovici Magni Soc. Ies. Qui Cod. sic inscribitur: *Ἰωάννου πρεσβυτέρου καὶ Μοναχοῦ τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐκλόγων βιβλίον Α καὶ Β.* Titulorum vero discrepantia, tum inversa ordinis ratio, liquido sunt argumento excerptorem hunc alium esse a Damasceno illo sacrorum Parallelorum auctore. Cui sententiae suffragatur vir summae eruditionis et humanitatis Michael Lequien, sancti Iohannis Damasceni operum praeclarus editor, qui docet Codicem istum noni esse saeculi. Eius Apographum cui Iohannis Monachi inediti nomen damus, magno fuit nobis subsidio, non solum in restituendis Philonis deperditis, verum et in innumeris editorum locis emendandis. (M.)

Περὶ τοῦ ἀνθρώπου.

Ὅτι αὐτεξούσιον αὐτὸν πεποίηκεν ὁ θεός.

Σοὶ λέγεται, ὦ γενναῖε, καὶ τῶν θείων ὑπήκοε, παντὶ σθένει πειρῶ μὴ μόνον ἀσινῆ καὶ ἀκιβδήλευτα φυλάττειν ἃ ἔλαβες, ἀλλὰ καὶ πάσης ἐπιμελείας ἀξιοῦν, ὡς αὐτεξούσιος καὶ δυνατὸς, ἵνα ὁ παρακαταθέμενος μηδὲν ἔχῃ τῆς παραφυλακῆς αἰτιάσασθαι. Παρακατέθετο δὲ τῇ σῇ προαιρέσει, ψυχὴν, λόγον,

αἴσθησιν, ὁ ζωοπλάστης. Οἱ μὲν οὖν ταῦτα καλῶς δεξάμενοι καὶ φυλάξαντες τῷ δεδωκότι, τὴν μὲν διάνοιαν ἐτήρησαν, ἵνα μηδὲν ἄλλο ἢ περὶ θεοῦ καὶ τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ διανοῆται· τὸν δὲ λόγον, ἵνα ἀχαλινῷ στομάτι ἐγκωμίοις καὶ ὕμνοις γεραίρῃ τὸν τῶν ὅλων πατέρα· τὴν δὲ αἴσθησιν, ἵνα φαντασιουμένη τὸν αἰσθητὸν ἅπαντα κόσμον, οὐρανὸν καὶ γῆν, καὶ τὰς μεταξὺ φύσεις, ἀδόλως, καὶ καθαρῶς τῇ ψυχῇ διαγγέλλῃ.

661 M. *Περὶ ἀρχομένων, κ. τ. λ.*

Φίλωνος, ἐκ τοῦ τετάρτου τῆς νόμων ἱερῶν ἀλληγορίας.

Τῶν πολιτικῶν ἐὰν τὰς ὕλας ἀφέλῃς, κενὸν τῦφον εὑρήσεις νοῦν οὐκ ἔχοντα· μέχρι μὲν γὰρ ἡ τῶν ἐκτὸς πρόςεστιν ἀφθονία, σύνεσις ἐπακολουθεῖν δοκεῖ καὶ ἀγχίνοια· ὅταν δὲ περιαιρεθῇ, συμπεριαιρεῖ καὶ τὸ δοκεῖν ἔτι φρονεῖν.

Περὶ ἀρίστων ἀνδρῶν, κ. τ. λ.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ περὶ μέθης.

Ἄνδρες ἀγαθοὶ, τροπικώτερον εἰπεῖν, κρείττονές εἰσι δήμων ὅλων, ὑπερείδοντες καθάπερ οἰκίας μεγάλας τὰς πόλεις καὶ πολιτείας.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἕνεκα μὲν τῶν φαύλων, οὐδεμία πόλις ἠρέμησεν ἄν· διαμένουσι δὲ ἀστασίαστοι διὰ ἑνὸς ἢ δευτέρου δικαιοσύνην οἰκοῦντος· οὗ ἡ ἀρετὴ τὰς πολεμικὰς νόσους ἰᾶται γέρας ἀπονέμοντος τοῦ φιλανθρώπου θεοῦ καλοκαγάθων, τοῦ μὴ μόνον αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πλησιάζοντας ὠφελεῖσθαι.

Τοῦ αὐτοῦ. Τόπος τῶν κατὰ γῆν ἱερώτερος σοφοῦ διανοίας οὐδὲ εἷς ἐστιν, ἣν τρόπον ἀστέρων ἀρεταὶ περιπολοῦσιν.

Περὶ ἀδήλων καὶ ἀγνοουμένων ἡμῖν πραγμάτων.

Φίλωνος. Ἡ τῶν μελλόντων κατάληψις ἀνοίκειος ἀνθρώπῳ.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ πάντα τῷ θνητῷ γένει γνώριμα.

Τοῦ αὐτοῦ. Τὸ τέλος τῶν ἀποβησομένων θεὸς οἶδε μόνος.

Περὶ ἀγγελίας κακῆς.

Βελτίων τῶν κατὰ ἡδονὴν λόγων ἡ ἀκίνδυνος ἡσυχία.

Περὶ αὐταρέσκων, κ. τ. λ.

Φίλωνος. "Οὐ ποιήσετέ," φησιν ὁ νομοθέτης, "πάντα ὅσα ἡμεῖς ποιήσομεν ὧδε σήμερον *)"· ἕκαστος τὸ ἄρεστον ἐναντίον αὐτοῦ· μονονουχὶ βοῶν, ὅτι πάντα τὰ κακὰ ἡ φιλαυτία καὶ αὐταρεσκία δημιουργεῖ· ἣν ὡς ἀνίερον ἐκθυτέον τῆς διανοίας. Μηδεὶς οὖν τὸ ἀρεστὸν ἑαυτῷ μᾶλλον ἢ τῇ φύσει δεξιωσάσθω. Τὸ μὲν γὰρ βλάβης, τὸ δὲ ὠφελείας εὑρίσκεται αἴτιον.

662 Τοῦ αὐτοῦ. Οἱ ἑαυτῶν μόνον ἕνεκα πάντα
M. πράττοντες, φιλαυτίαν, μέγιστον κακὸν, ἐπιτηδεύουσιν, ὃ ποιεῖ τὸ ἄμικτον, τὸ ἀκοινώνητον, τὸ ἄφιλον, τὸ ἄδικον, τὸ ἀσεβές. Τὸν γὰρ ἄνθρωπον ἡ φύσις κατεσκεύασεν, οὐχ ὡς τὰ μονωτικὰ θηρία, ἀλλὰ ὡς ἀγελαῖα καὶ σύννομα κοινωνικώτατον· ἵνα μὴ μόνῳ ἑαυτῷ ζῇ, ἀλλὰ καὶ πατρὶ, καὶ μητρὶ, καὶ ἀδελφοῖς, καὶ γυναικὶ, καὶ τέκνοις, καὶ τοῖς ἄλλοις συγγενέσι καὶ φίλοις, καὶ δημόταις, καὶ φυλέταις καὶ πατρίδι, καὶ ὁμοφύλοις, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις. Ἔτι μέντοι καὶ τοῖς μέρεσι τοῦ πάντος· καὶ τῷ ὅλῳ κόσμῳ, καὶ πολὺ πρότερον τῷ πατρὶ καὶ ποιητῇ. Δεῖ γὰρ εἶναι, εἴγε ὄντως ἐστὶ λογικὸς, κοινωνικὸν, φιλόκοσμον, φιλόθεον, ἵνα γένηται καὶ θεοφιλής.

---

*) Deut. 12, 28.

Περὶ τοῦ ἀκατάληπτον εἶναι τὸν θεόν.

Ἐκ τοῦ πρώτου τῶν ἐν Ἐξόδῳ ζητημάτων.

Μυριά γε, οὐ λέγω τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ τῶν βραχυτάτων εἶναι δοκούντων ἐκφεύγει τὸν ἀνθρώπινον νοῦν.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐδεὶς αὐχήσει τὸν ἀόρατον θεὸν ἰδεῖν, εἴξας ἀλογιστίᾳ.

Περὶ τοῦ ὅτι ἀγγέλους φύλακας ἡμῖν ἐποίησεν ὁ θεός.

Φίλωνος, ἐκ τοῦ πρώτου τῶν ἐν Γενέσει ζητημάτων.

Ὥςπερ κίονες οἰκίας ὅλας ὑπερείδουσιν, οὕτω *) καὶ αἱ θεῖαι δυνάμεις τὸν σύμπαντα κόσμον, καὶ τοῦ ἀνθρωπείου τὸ ἄριστον καὶ θεοφιλέστατον γένος.

Περὶ ἀναμαρτησίας.

Ἐκ τοῦ περὶ γιγάντων.

Ἀδύνατον οἶμαι μηδὲν ῥυπωθῆναι τῆς ψυχῆς, μηδὲ τὰ τελευταῖα καὶ κατωτάτω αὐτῆς· καὶ ἂν ὡς ἐν ἀνθρώποις τέλειος εἶναι δοκεῖ.

Περὶ βραδυβουλίας.

Ἀκερδὴς ὁ βραδὺς λογισμὸς, καὶ ἀνωφελὴς ὁ ἐν ἐσχάτοις μετάμελος.

Περὶ διδασκάλων αἱρετικῶν, κ. τ. λ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς τοῦ διδασκάλου τρόπος, καὶ ἂν ἐν ἀρχῇ σκληραύχενας ἴδῃ φύσει, οὐκ ἀπογινώσκει τὴν ἀμείνω μεταβολήν· ἀλλὰ ὥςπερ ἀγαθὸς ἰατρὸς οὐκ εὐθὺς ἐπιφέρει τὴν θεραπείαν, ἅμα τῷ κατασκῆψαι τὴν νόσον, ἀλλὰ ἀνα-

---

*) Eodem leguntur supra p. 655. M.

663 χώρησιν τῇ φύσει δοὺς ἵνα προανατέμνῃ τὴν εἰς
M. σωτηρίαν ὁδὸν, τηνικαῦτα χρῆται τοῖς ὑγιεινοῖς καὶ σωτηρίοις φαρμάκοις. Οὕτω καὶ σπουδαῖος λόγοις κατὰ φιλοσοφίαν καὶ δόγμασιν.

Ἐὰν ἄρτι πρῶτον εἰςαγομένου καὶ μανθάνοντος σπουδάσεις πᾶσαν τὴν ἀμαθίαν ἐκτεμὼν, ἀθρόαν ἐπιστήμην εἰςοικίσαι, τὸ ἐναντίον οὗ διανοῇ πράξεις. Οὔτε γὰρ τὴν ἀφαίρεσιν ἐνὶ καιρῷ γινομένην ὑπομεῖναι, οὔτε ἄφθονον ῥύμην καὶ φορὰν τῆς διδασκαλίας χωρῆσαι· ἀλλὰ κατὰ ἑκάτερον, τό τε ἐκτεμνόμενον, καὶ προςτιθέμενον, ὀδυνηθεὶς καὶ περιαλγήσας ἀφηνιάσει. Τὸ δὲ ἡσυχῇ καὶ μετρίως ἀφαιρεῖν μὲν τῆς ἀπαιδευσίας, προςτιθέναι δὲ τῆς παιδείας τὸ ἀνάλογον, ὠφελείας γένοιτο ἂν ὁμολογουμένης αἴτιον.

Περὶ διανοουμένων καὶ ἐνθυμουμένων τὰ κακά.

Φίλωνος, ἐκ τοῦ περὶ μετονομαζομένων.

Ἡ τυχοῦσα τῆς κακίας γένεσίς δουλοῖ τὸν λογισμὸν, καὶ ἂν μήπω τέλειον αὐτῆς ἐκφυτήσῃ τὸ γέννημα. Ἴσον γάρ ἐστι τῷ κατὰ τὴν παροιμίαν λεγομένῳ, πλίνθον πλύνειν ἢ δικτύῳ ὕδωρ κομίζειν, τὸ κακίαν ἐξελεῖν ἀνθρώπου ψυχῆς. "Ὅρα γὰρ αἷς ἐγκεχάρακται πάντων ἡ διάνοια", ὥς φησιν, "ἐπιμελῶς *)", καὶ οὐ παρέργως· τουτέστιν οὐ κεκόλληται καὶ προςήρμοσται. Τὸ δὲ σὺν ἐπιμελείᾳ καὶ φροντίδι κατεσκεμμένον ἐστὶ καὶ διηγορευμένον εἰς ἀκρίβειαν· καὶ τοῦτο οὐκ ὄψει καὶ μόλις, ἀλλὰ "ἐκ νεότητος"· μονονουχὶ λέγων, ἐξ αὐτῶν τῶν σπαργάνων, ὥςπερ τι μέρος τεινόμενον.

Περὶ δειλῶν καὶ διψύχων.

Οἱ ἄνανδροι ὑπὸ τῆς ἐμφύτου μαλακίας, πρὶν ἢ

---

*) Gen. 8, 21.

δυνατώτερον ἀντιβιάσονται προκαταπίπτοντες, αἰσχύνη καὶ γέλως ἑαυτῶν γίνονται.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἡ ἐν τῷ φαύλῳ κακία διδυμοτοκεῖ. Διχόνους γὰρ ἐπαμφοτερὴς ὁ ἄφρων, τὰ ἄμικτα μιγνὺς, καὶ φύρων καὶ συγχέων τὰ διακρίνεσθαι δυνάμενα· τοιαῦτα ἐν ψυχῇ χρώματα ἐπιφέρων, οἷάπερ ὁ λέπρος ἐν τῷ σώματι, μιαίνων καὶ τοὺς ὑγιεῖς λογισμοὺς ἀπὸ τῶν θανατούντων ἅμα καὶ πονούντων.

Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦ φαύλου ἕτερα μὲν τὰ ἐνθύμια, ἕτερα δὲ τὰ ῥήματα, πολλαὶ δὲ αἱ πράξεις, διαφορὰ δὲ καὶ μαχόμενα πάντα πᾶσι. Λέγει γὰρ οὐκ ἃ φρονεῖ, καὶ βεβούλευται τὰ ἐναντία οἷς διέξεισι, καὶ πράττει τὰ τούτοις μὴ συνᾴδοντα· ὥστε κυρίως εἰπεῖν, ὅτι τοῦ φαύλου ὁ βίος πολέμιος.

664 M. Περὶ διακρίσεως.

Φίλωνος. Ἀνελεύθερον τὸ ἀδιάκριτον, ἀπονοίας καὶ ὑπεροψίας αἴσχιστον βλάστημα. Ὡς γὰρ συνέσεως καὶ φρονήσεως ὅμα ἡ ἐφ' ἑκάστου τῶν πρακτέων διάκρισις, τιμητικόν τε καὶ ἐπαίνετον, οὕτωγε ἀφροσύνης καὶ ἀτιμίας τὸ ἀνερυθρίαστον. Ὅθεν ὃν ἀσεβέσω ὁ ἕτερος λόγος συντάττει τὸν τοιόνδε νοσοῦντα πάθος· φάσκων ἀσεβὴς, ὁ μὴ εἰδὼς τιμῆσαι πρόσωπον ἐντίμου, μηδὲ ἐξανίστασθαι ἀπὸ προςώπου πρεσβυτέρου, μηδὲ κατευθύνων αὐτὸν πρὸς τὸ εὖ ἔχον.

Περὶ τῶν δουλευόντων τῷ θεῷ.

Οἱ ὑπηρέται τῶν σπουδαίων τὴν πρὸς τὸν θεὸν ἑκούσιον ἀναδέχονται λατρείαν. Οὐ γὰρ ἀνθρωπίνοις δουλεύουσιν, ἀλλὰ σοφοῖς. Ὁ δὲ σοφίας δοῦλος, θεραπευτὴς λέγοιτο ἂν δικαίως εἶναι θεοῦ.

Περὶ δικαίων.

Φίλωνος. Ἄσπονδος καὶ ἀκήρυκτος πόλεμός ἐστ

ἀθέοις πρὸς τοὺς φιλοθέους, οὕτως ὥςτε καὶ δεσποτείαν ἀπειλεῖν.

Περὶ δικαιοσύνης.

Φίλωνος. Σωτήριον ἐν τοῖς μάλιστα δικαιοσύνη, καὶ ἀνθρώπων, καὶ τῶν τοῦ κόσμου μερῶν, γῆς καὶ οὐρανοῦ.

Περὶ τῶν τοῦ θεοῦ κριμάτων.

Τοῦ αὐτοῦ. Καλόν ἐστιν ἀρξαμένους κατὰ ἑκάστην ἡμέραν ἀπὸ τῶν θείων καὶ ἁγίων ἔργων ἐπὶ τὰς κατηναγκασμένας ὑπηρεσίας τοῦ βίου χωρεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν τῶν προςταγμάτων μελέτην προςέταξεν *) ἀεὶ μάλιστα δὲ εὐθὺς περιαναστάντας ἅμα τῆς ἕω ποιεῖσθαι, ἵνα πάσης ἀνθρωπίνης πράξεως αἱ ἅγιαι σπουδαὶ προηγοῦνται, χορηγὸν ἔχουσαι τὴν περὶ θεοῦ μνήμην.

Τοῦ αὐτοῦ. Ψυχὴ πᾶσα ἣν εὐσέβεια λιπαίνει τοῖς ἰδίοις ὀργίοις, ἀκοιμήτους ἔχει πρὸς τὰ θεῖα καὶ διανίσταται πρὸς τὴν θεὰν τῶν θέας ἀξίων. Τοῦτο γὰρ τὸ πάθος τῆς ψυχῆς ἐν ἑορτῇ μεγίστῃ καὶ καιρὸς ἀψευδὴς εὐφροσύνης.

Περὶ διαφορᾶς θεοῦ καὶ ἀνθρώπων.

Φίλωνος. Μακρὰν τὰ τῆς γενέσεως τοῦ ἀγεννήτου, καὶ ἂν σφόδρα συνεγγίζῃ, ταῖς ὁλκαῖς χάρισι τοῦ σωτῆρος ἐπακολουθοῦντα.

665 M.

Περὶ θαρσέων καὶ ἀνδρείων.

Φίλωνος, ἐκ τοῦ περὶ γιγάντων.

Ἀνδρείας ἐστὶ τὸ δύςπληκτον εἶναι ὑπὸ φόβων τῶν περὶ θάνατον, καὶ τὸ εὐθαρσῆ ἐν τοῖς δεινοῖς, καὶ τὸ εὔτολμον ἐν τοῖς κινδύνοις, καὶ τὸ μᾶλλον

---

*) Deut. 6, 7.

αἱρεῖσθαι τεθνάναι καλῶς ἢ αἰσχρῶς σωθῆναι, καὶ τὸ νίκης αἴτιον εἶναι. Παρέπεται δὲ τῇ ἀνδρείᾳ ἡ εὐτολμία καὶ εὐψυχία καὶ τὸ θάρσος.

Περὶ ἰσότητος.

Φίλωνος. Ὥςπερ τῶν τελειοτάτων ἀγαθῶν τὸ ἰσόμετρον αἴτιον, οὕτω τῶν μεγίστων κακῶν ἡ ἀμετρία, τὸν ὠφελιμώτατον λύουσα δεσμὸν ἰσότητος.

Τοῦ αὐτοῦ περὶ μέθης.

Τὸ ἄνισον λυπηρὸν καὶ διαστατικὸν, ὥςπερ καὶ τὸ ἴσον ἄλυπον, καὶ συνδετικὸν εἰς ὠφέλειαν.

Τοῦ αὐτοῦ. Τὸ ἔννομον καὶ τὸ ἴσον εἰρήνης σπέρμα, καὶ σωτηρίας αἴτιον, καὶ τῆς εἰς ἅπαντα διαμονῆς. Ἀνισότης δὲ καὶ πλεονεξία ὁρμητήρια πολέμου, καὶ λυτικὰ τῶν ὄντων.

Περὶ κακούργων.

Φίλωνος. Τὰ τῶν προτέρων κολαστήρια τῶν δευτέρων εἰσὶν, εἰ σωφρονοῖεν, φυλακτήρια καὶ σωτήρια.

Περὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὁράσεως.

Φίλωνος, ἐκ τοῦ περὶ κοσμοποιΐας.

Αἱ αἰσθήσεις θυρίσιν ἐοίκασι. Διὰ γὰρ τούτων ὡςανεὶ θυρίδων ἐπειςέρχεται τῷ νῷ ἡ κατάληψις τῶν αἰσθητῶν· καὶ πάλιν ὁ νοῦς ἐκκύπτει διὰ αὐτῶν. Μέρος δέ ἐστι τῶν θυρίδων, λέγω δὴ τῶν αἰσθήσεων, ἡ ὅρασις, ἐπεὶ καὶ ψυχῆς μάλιστα συγγενής. Ὅτι περ καὶ τῷ καλλίστῳ τῶν ὄντων, φωτὶ, οἰκεία, καὶ ὑπηρέτης τῶν θείων. Ἥτις καὶ τὴν εἰς φιλοσοφίαν ὁδὸν ἔτεμε τὴν πρώτην. Θεασάμενος γὰρ ἡλίου κίνησιν καὶ σελήνης, καὶ τὰς τῶν ἀστέρων περιόδους, καὶ τὴν ἀπλανῆ περιφορὰν τοῦ σύμπαντος οὐρανοῦ, καὶ τὴν παντὸς τοῦ λόγου κρείττονα τάξιν

τε καὶ ἁρμονίαν, καὶ τὸν τοῦ κόσμου μόνον ἀψευδέστατον κοσμοποιὸν, διήγγελλε τῷ ἡγεμόνι λογισμῷ ἃ εἶδεν. Ὁ δὲ ἐν ὄμματι ὀξυδερκεστέρῳ θεασάμενος καὶ ταῦτα καὶ παραδείγματι καὶ εἴδει διὰ τούτων ἀνωτέρω, καὶ τῶν ἁπάντων αἴτιον, εὐθὺς εἰς ἔννοιαν ἦλθε θεοῦ καὶ γενέσεως καὶ προνοίας· λογισάμενος,
666 ὅτι ὕλη φύσις οὐκ αὐτοματισθεῖσα γέγονεν, ἀλλὰ
M. ἀνάγκη ποιητὴν εἶναι καὶ πατέρα, κυβερνήτην τε καὶ ἡνίοχον, ὃς καὶ πεποίηκε, καὶ ποιήματα αὐτοῦ σώζει.

Περὶ ὀλιγοδείας.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐὰν πολὺς ῥέῃ πλοῦτος, μὴ συγκατασυρῇς τῇ φορᾷ· πειρῶ δὲ ἀντιλαμβάνεσθαί τινος ξηροῦ πρὸς ἵδρυσιν τῆς γνώμης βεβαιοτάτην. Τοῦτο δὲ ἦν ἡ μετὰ δικαιοσύνης καὶ χρηστότητος ἐπιδέξιος χρῆσις. Καὶ ἂν τὰ ποιητικὰ τῶν μετὰ γαστέρα ἐπιθυμιῶν ἀφθόναις χορηγῆται, μὴ συναρπασθῇς αὐτῶν τῇ περιουσίᾳ, τὴν σωτήριον εὐκολίαν ἀντιθεὶς, οἷα ξηρὸν ἔδαφος εἰς πορείαν ἀντὶ βαραθρώδους τέλματος.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀσκητέον ὀλίγων δεηθῆναι· τοῦτο γὰρ ἐγγυτάτω θεῷ, τὸ δὲ ἐναντίον, μακροτάτω.

Περὶ Πίστεως καὶ Εὐσεβείας εἰς θεόν.

Φίλωνος. Ἡ ἀληθὴς ἱερουργία τίς ἂν εἴη πλὴν ψυχῆς θεοφιλοῦς εὐσέβεια; Ἧς τὸ εὐχάριστον ἀθανατίζεται παρὰ τῷ θεῷ· συνδιαιωνίζουσα ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ τῷ παντὶ κόσμῳ.

Περὶ πονηρῶν καὶ ἀσεβῶν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀβέβαιοι αἱ πονηρῶν ἀνθρώπων ἐλπίδες εἰκαζόντων μὲν τὰ χρηστότερα, τὰ δὲ παλίμφημα, καὶ ὧν ἄξιοί εἰσι, πάσχοντες.

Περὶ συνειδήσεως πονηρᾶς.

Φίλωνος ἐκ τοῦ περὶ μετονομαζομένων.

Τίς ἐξαμαρτὼν οὐχὶ, ὥςπερ ἐν δικαστηρίῳ, ὑπὸ τοῦ συνειδότος κατηγορεῖται, καὶ ἂν μηδεὶς ἐλέγχῃ;

Περὶ συμβούλων.

Φίλωνος, ἐκ τῶν ἐν Γενέσει ζητημάτων.

Ἐπειδὴ πρὸς πολλὰ τῶν κατὰ τὸν βίον τυφλὸς ὁ τῶν μὴ πεφιλοσοφηκότων νοῦς, χρηστέον τοῖς βλέπουσι τὰς τῶν πραγμάτων ἰδέας πρὸς ὁδηγίαν.

Περὶ ταχυλόγων.

Φίλωνος. Τῷ μὴ ἐφεδρεύει αἰδὼς ἢ φόβος, ἀχάλινον τὸ στόμα καὶ ἀνειμένη γλῶττα λέλυται.

667 M. Περὶ τελειότητος.

Φίλωνος. Ἐν θεῷ μόνον τὸ τέλειον καὶ ἀνενδεὲς, ἐν δὲ ἀνθρώπῳ τὸ ἐπιδεὲς καὶ ἀτελές· δίδακτος γὰρ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἂν γὰρ σοφώτατος, ἄλλος ἀπὸ ἄλλου, ἀλλὰ οὐκ ἀδιδάκτως, οὐδὲ αὐτοφυῶς· καὶ εἰ ἐπιστημωνικώτερος ἕτερος ἑτέρου, οὐκ ἐμφύτως, ἀλλὰ μεμαθημένως.

Περὶ ταπεινοφρονούντων.

Φίλωνος. Φυσικώτατα ταῦτα δέδεικται· κατάβασιν μὲν ψυχῆς τὴν διὰ οἰήσεως ἀνάβασιν, ἄνοδον δὲ καὶ ὕψος τὴν ἀλαζονείας ὑπονόστησιν.

Τοῦ αὐτοῦ. Τῆς καρτερίας καὶ φρονήσεως καὶ δικαιοσύνης ἐραστὴν οἴησιν χρὴ καὶ τὸ μεγάλαυχον καθαιρεῖν. Τοῦ γὰρ ἐπιτηδεύειν ἀνόθως ἀρετὴν δεῖγμα οὐ μικρὸν ἀσκήσις ἀτυφίας.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐὰν δόξαις καὶ ἀρχαῖς μέγα φυσώσαις ἐφίεσθαι, καθάπερ νηὸς ἀγαθῆς κυβερνήτης

τὴν πολλὴν τῶν ἱστίων χύσιν στεῖλον, ἵνα μὴ εἰς ἀτόπους πράξεις ἐκτραχηλισθῇς.

Περὶ ὕπνου.

Φίλωνος. Ὁ ὕπνος κατὰ τὸν προφήτην ἔκστασίς ἐστιν, οὐχὶ κατὰ μανίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῶν αἰσθήσεων ὕφεσιν καὶ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ λογισμοῦ. Τότε γὰρ αἱ μὲν αἰσθήσεις ἐξίστανται τῶν αἰσθητῶν, ὁ δὲ οὐκ ἔτι νευροσπαστῶς, οὐδὲ παρέχων κίνησιν αὐταῖς ἠρεμεῖ, αἱ δὲ τὰς ἐνεργείας ἀποτετμεμέναι, τῷ διεζεῦχθαι τῶν αἰσθήσεων, ἀκίνητοι καὶ ἀργαὶ ὑπεκλέλυνται.

Τοῦ αὐτοῦ. Εἰκότως μελέτην μὲν θανάτου, σκίαν δὲ καὶ ὑπόγραμμον τῆς αὖθις ἑπομένης ἀναβιώσεως τὸν ὕπνον οἱ τὰ ἀληθῆ πεφρονηκότες ἀπεφήναντο. Ἑκατέρων γὰρ ἐναργεῖς φέρει τὰς εἰκόνας. Μεθιστᾷ γὰρ καὶ παριστᾷ τὸν αὐτὸν ἐξ ὁλοκλήρου.

Περὶ τῶν ὑπισχνουμένων, κ. τ. λ.

Φίλωνος. Τοῦ [μὴ] προθύμως ὠφελεῖν ἄμεινον τὸ μηδὲ ὅλως ὑπισχνεῖσθαι. Τῷ μὲν γὰρ οὐδεμία μέμψις ἕπεται, τῷ δὲ, παρὰ μὲν τῶν ἀσθενεστέρων ἄχθος, παρὰ δὲ τῶν δυνατωτέρων μέγα μῖσος καὶ κόλασις αἰώνιος.

668 M. Περὶ ὑπερηφάνων, κ. τ. λ.

Ἐκ τοῦ πρώτου τῆς νόμων ἱερῶν ἀλληγορίας.

Φασί τινες, ὅτι ὕστατον ἀποδύεται τὸν τῆς κενοδοξίας χιτῶνα ὁ σοφός. Καὶ ἂν γὰρ τῶν ἄλλων τις παθῶν περικρατήσῃ, ἀλλὰ τῆς δόξης καὶ τοῦ παρὰ τοῖς πολλοῖς ἐπαίνου πέφυκεν ἡττᾶσθαι.

Τοῦ αὐτοῦ. Οἴησις ἀκάθαρτον φύσει.

Περὶ ὑποσχέσεων, κ. τ. λ.

Φίλωνος. Τὸ εὐχαριστεῖν θεῷ κατὰ ἑαυτὸ, ὀρ-

θῶς ἔχον ἐστί· τὸ δὲ μήτε πρῶτον, μήτε ἐκ τῶν πρώτων ἐπαρχόμενον, ψεκτόν. Οὐ γὰρ δεῖ τὰ μὲν πρεσβεῖα ἐν τῇ γενέσει τιθέναι, τὰ δὲ δεύτερα τῷ δωρησαμένῳ θεῷ προςφέρειν. Ἡ δέ ἐστιν ἐπίληπτος διαίρεσις, ἀταξίαν τινὰ τάξεως εἰςηγουμένη.

Περὶ φθόνου.

Φίλωνος. Πέφυκε τοῖς μεγάλοις ἀκολουθεῖν φθόνος.

Περὶ φιλέργων.

Τοῦ αὐτοῦ. Τὰ τέλεια καὶ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἀσκητικαῖς ἀθλήσεσι καὶ ἧ βῶσι πόνοις εἴωθε περιγίγνεσθαι.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἄτοπόν ἐστι διώκοντα τιμὰς φεύγειν τοὺς πόνους, διὰ ὧν αἱ τιμαί.

Περὶ ψυχῆς καὶ νοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. Τί ἐστιν, "Ἐν αἵματι ψυχῆς κρέας οὐ φάγεσθε *);" Ἔοικε διὰ τοῦτο δηλοῦν, ὅτι ψυχῆς οὐσία αἷμά ἐστι· ψυχῆς μέντοι τῆς αἰσθητικῆς, οὐχὶ τῆς κατὰ ἐξοχὴν γενομένης, ἥτις ἐστὶ λογικὴ καὶ νοερά. Τρία γὰρ μέρη ψυχῆς, τὸ μὲν θρεπτικὸν, τὸ δὲ αἰσθητικὸν, τὸ δὲ λογικόν. Τοῦ μὲν οὖν λογικοῦ τὸ θεῖον πνεῦμα οὐσία, κατὰ τὸν θεολόγον. Φησὶ γὰρ, ὅτι "Ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς **)". Τοῦ δὲ αἰσθητικοῦ καὶ ζωτικοῦ τὸ αἷμα οὐσία. Λέγει γὰρ ἐν ἑτέροις, ὅτι "ψυχὴ πάσης σαρκὸς αἷμα ***)" εἴρηκε. Περὶ σάρκα δὲ ἡ αἴσθησις καὶ τὸ πάθος, οὐχ ὁ νοῦς καὶ ὁ λογισμός. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν αἵματι ψυχῆς μηνύει, ὅτι ἕτερόν ἐστι ψυχὴ καὶ ἕτερον σῶμα. Ὡς εἶναι ψευδῶς ψυχὴν μὲν οὐσίαν πνεῦμα, μὴ κατὰ ἑαυτὸ δὲ χωρὶς αἵματος τόπον ἐπέχειν, ἀλλὰ ἐμφέρεσθαι καὶ συγκεκρᾶσθαι αἵματι.

---

*) Gen. 9, 4. **) Gen. 2, 9. ***) Deut. 12, 23.

Περὶ βοηθείας θεοῦ.

Φίλωνος, ἐκ τοῦ τετάρτου τῆς νόμων ἱερῶν ἀλληγορίας.

Τῆς εὐδαιμονίας ἐστὶ τὸ πέρας θεοῦ βοήθεια. Οὐ γὰρ ἐνδεῖν ἔτι δύναται, βοηθοῦντος θεοῦ.

669 M. Περὶ δημιουργίας κόσμου.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ πρώτου τῶν ἐν Γενέσει ζητημάτων.

Ἀμήχανον ἁρμονίαν καὶ τάξιν καὶ λόγον, καὶ ἀναλογίαν καὶ τοσαύτην συμφωνίαν καὶ τῷ ὄντι εὐδαιμονίαν ἀπαυτοματισθεῖσαν γενέσθαι. Ἀνάγκη γὰρ εἶναι ποιητὴν καὶ πατέρα, κυβερνήτην τε καὶ ἡνίοχον, ὃς γεγέννηκεν καὶ γεννηθέντα σώζει.

Περὶ ἐκκλησίας θεοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. Βουληθεὶς ὁ θεὸς τῆς θείας ἀρετῆς ἀπὸ οὐρανοῦ καταπέμψαι τὴν εἰκόνα ἐπὶ τὴν γῆν, διὰ ἔλεον τοῦ γένους ἡμῶν, ἵνα μὴ ἀτυχήσῃ τῆς ἀμείνονος μοίρας — καὶ ἀπολουσόμενον τὰ καταῤῥυπαίνοντα ἡμῶν τὸν ἄθλιον καὶ δυςκλείας γέμοντα βίον.

Περὶ τοῦ ζητεῖν τὸν θεόν.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ τελευταίου τῶν ἐν Ἐξόδῳ ζητημάτων.

Μία ἀνάπαυσις ψυχῆς ἐστιν ἡ κρατίστη εἰς τὸν ἱερὸν τοῦ ὄντος πόθον, ἡγεμόνι χρῆσθαι θεῷ καὶ βουλευμάτων καὶ λόγων καὶ πράξεων.

Τοῦ αὐτοῦ. Πέρας εὐδαιμονίας τὸ ἀκλινῶς καὶ ἀῤῥεπῶς ἐν μόνῳ θεῷ στῆναι.

Περὶ ἡμέρας ἐσχάτης.

Φίλωνος, ἐκ τοῦ δευτέρου τῶν ἐν Ἐξόδῳ ζητημάτων.

Οἱ ἀστέρες στρέφονται, καὶ εἱλοῦνται κύκλον· οἱ μὲν κατὰ τὰ αὐτὰ τῷ σύμπαντι οὐρανῷ, οἱ δὲ καὶ κινήσεσιν ἰδίαις ἔλαχον ἐξαιρέτοις.

Περὶ μισοπονηρίας θεοῦ.

Φίλωνος, ἐκ τοῦ δευτέρου τῶν ἐν Γενέσει ζητημάτων.

Ἔνιοι νομίζουσι μεταμέλειαν ἐμφαίνεσθαι περὶ τὸ θεῖον διὰ τῶν ὀνομάτων· οὐκ εὖ δὲ ὑπονοοῦσι. Χωρὶς γὰρ τοῦ μὴ τρέπεσθαι τὸ θεῖον, οὔτε τὸ „ἐνεθυμήθη" οὔτε τὸ „ἐνενόησεν *)" δηλωτικὰ μεταμελείας ἐστίν — τὸ δὲ θεῖον ἄτρεπτον — ἀλλὰ ἀκραιφνοῦς λογισμοῦ περιεσκεμμένου τὴν αἰτίαν ἧς ἕνεκα ἐποίησεν τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν αὐτῶν. Οὔτε ἐνδυασμὸς οὔτε φθόνος περὶ θεόν. Χρῆται δὲ πολλάκις ὀνόμασιν ἐνδυαστικοῖς ἢ διανοητικοῖς κατὰ ἀναφορὰν ἐπὶ τὸ, ὡς ἄνθρωπος, κεφάλαιον. Διττὰ γὰρ, ὡς πολλάκις
670 ἔφην, ἐστὶν τὰ ἀνωτάτω κεφάλαια· τὸ μὲν οὐχ
M ὡς ἄνθρωπος ὁ θεὸς, τὸ δὲ ὡς ἄνθρωπος παιδεύει
τὸν υἱόν· τὸ μὲν πρότερον ἐξουσίας, τὸ δὲ δεύτερον παιδείας καὶ εἰσαγωγῆς ἐστιν.

Περὶ ὑποσχέσεων.

Φίλωνος, ἐκ τοῦ τελευταίου τῶν ἐν Ἐξόδῳ ζητημάτων.

Ὁ μὴ ἐκ προαιρέσεως ἀπάρχων θεῷ, καὶ ἂν τὰ μεγάλα πάντα κομίζῃ μετὰ τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν, ἀπαρχὰς οὐ φέρει. Οὐ γὰρ ἐν ὕλαις ἀλλὰ ἐν εὐσεβείᾳ διαθέσει τοῦ κομίζοντος ἡ ἀληθὴς ἀπαρχή.

Περὶ φιλανθρωπίας καὶ πρᾳότητος θεοῦ.

Φίλωνος, ἐκ τῶν ἐν Ἐξόδῳ ζητουμένων.

Ἀεὶ φθάνουσι τὴν δίκην αἱ τοῦ θεοῦ χάριτες. Ἔργον γὰρ αὐτῷ προηγούμενον τὸ εὐεργετεῖν, τὸ δὲ κολάζειν, ἑπόμενον. Φιλεῖ δὲ, ὅταν μέλλῃ μεγάλα

---

*) Gen. 6, 6.

συνίστασθαι κακὰ, μεγάλων καὶ πολλῶν ἀγαθῶν ἀφθονία προγενέσθαι.

Ex Antonio.

Ser. I. Ἀρεταὶ μόναι τὰ τῶν ἀνθρώπων πράγματα κυβερνᾶν ἐπίστανται.

Ἡ θεωρία τῆς ἀρετῆς παγκάλη, καὶ ἡ πρᾶξις καὶ ἡ χρῆσις περιμάχητος.

Ser. II. Εἰ βούλει διττῶς εὐδοκιμεῖν, καὶ τοὺς κάλλιστα πράττοντας προτίμα, καὶ τοὺς τὰ χείρονα πράττοντας ἐπιτίμα.

Ser. VIII. Συγγνώμην αἰτούμενος ἁμαρτημάτων, συγγίνωσκε καὶ αὐτὸς τοῖς εἴς σε πλημμελοῦσιν· ὅτι ἀφέσει ἀντιδίδοται ἄφεσις, καὶ ἡ πρὸς τοὺς ὁμοδούλους ἡμῶν καταλλαγὴ τῆς θείας ὀργῆς γίνεται ἀπαλλαγή.

Ser. IX. Φιλάνθρωπος ὁ ἀστεῖος, καὶ εὐμενὴς καὶ συγγνώμων οὐδενὶ μνησικακεῖ τὸ παράπαν, ἀλλὰ νικᾶν ἀξιῶν ἐν τῷ ποιεῖν εὖ μᾶλλον ἢ βλάπτειν.

Ibid. Καλὸν τότε καλόν ἐστι, ὅταν τῆς ἀφ' ἑτέρου συστάσεως οὐ δέηται, ἀλλὰ ἐν αὑτῷ περιφέρῃ τῆς οἰκείας καλλονῆς τὰ γνωρίσματα.

Ser. X. Καλὸν ἀεὶ τῷ κρείττονι τὸ χεῖρον ἀκολουθεῖν, διὰ βελτιώσεως ἐλπίδα.

671 Ser. XI. Εὐδαιμονιστέον μὲν καὶ πόλιν καὶ χώ-
M. ραν καὶ οἰκίαν, ὅταν ἔχῃ τινὰ σπούδαιον· κακοδαιμονιστέον δὲ, ὅπου ἔρημος ᾖ τοιούτου.

Ser. XVI. Οἷς ἰσχὺς οὐ πρόσεστι τῶν τὰς φύσεις τυραννικῶν, πανουργίαις τὰς ἐπιβουλὰς κατορθοῦσι.

Ser. XX. Βλαβεραὶ τῶν ἀνοήτων αἱ συνουσίαι· καὶ ἀκούουσα πολλάκις ψυχὴ τῶν ἐκείνων φρενοβλαβείας ἀπομάττεται εἴδωλα.

Οὐ ποιεῖ ἀγρὸς φαύλους, οὐδὲ ἄστυ σπουδαίους, ἀλλὰ ἡ μετὰ τοιῶνδε συνδιατριβή.

Ser. XXVIII. Οὔτε ἀῤῥώστου πληγὴν, οὔτε ἀνοήτου ἀπειλὴν δεῖ εὐλαβεῖσθαι.

Οἱ ἔλαφροι τῶν ἀνθρώπων, ὥςπερ τὰ κενὰ τῶν ἀγγείων, εὐβαστάκτοι τοῖς ὠτίοις εἰσίν.

Ser. XXX. Χωρὶς θεωρίας ἐπιστημονικῆς οὐδὲν τῶν πραττομένων καλόν. Ἐπιστήμη γὰρ ἔγγονον εὐβουλίας· ἀβουλία δὲ πηγὴ κακῶν πάντων.

Πέρισσος ὑπὲρ τοῦ δικαίου πᾶς ὁ λόγος, ὅταν ἡ τῶν ἀκουόντων πρὸς τὸ χεῖρον ὁμόνοια ᾗ.

Ser. XXXVIIII. Ὁ φαῦλος πόλιν τε καὶ τὸν κατὰ πόλιν ὄχλον τε καὶ φυρμὸν ἀνθρώπων ὁμοῦ καὶ πραγμάτων μεταδιώκει. Φιλοπραγμοσύναι γὰρ καὶ πλεονεξίαι, δημοκοπίαι τε καὶ δημαρχίαι τῷ τοιούτῳ τιμαὶ, τὸ δὲ ἡσυχάζειν ἀτιμώτατον.

Δυςεύρετον ἢ καὶ παντελῶς ἀνεύρετον ἐν πεφυρμένῳ βίῳ τὸ καλόν.

Ser. XLIII. Οὐδὲν οὕτως εὐάγωγον εἰς εὔνοιαν ὡς ἡ εὐεργετημάτων εὐφημία.

Ser. XLVII. Τὸ μὴ ἑαυτὸν μαρτυρεῖν ἱκανὸν, τῆς δὲ ἀφ' ἑτέρου χρῇζον συνηγορίας ἀβέβαιον εἰς πίστιν.

Ser. LII. Ἀποστρέφου τῶν κολάκων τοὺς ἀπατηλοὺς λόγους· ἐξαμβλύνοντες γὰρ τοὺς λογισμοὺς οὐ συγχωροῦσι τῶν πραγμάτων τὴν ἀλήθειαν. Ἢ γὰρ ἐπαινοῦσι τὰ ψόγου ἄξια, ἢ ψέγουσι πολλάκις τὰ ἐπαίνων κρείττονα.

Ser. LVI. Τὸ μέγιστον ἀγαθὸν εἰρήνη, ὃ μηδεὶς ἱκανὸς ἀνθρώπων παρασχεῖν, ἐπεὶ θεῖον τοῦτο ἔργον.

672 Ser. LVII. Τοιοῦτος γίνου περὶ τοὺς σοὺς οἰ-
M.κέτας, οἷον εὔχῃ σοι τὸν θεὸν γενέσθαι. Ὡς γὰρ ἀκούομεν ἀκουσθησόμεθα, καὶ ὡς ὁρῶμεν ὁρασθησόμεθα ὑπὸ αὐτοῦ. Προενέγκωμεν οὖν τοῦ ἐλέου τὸν ἔλεον, ἵνα τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον ἀντιλάβωμεν.

Ser. LXIX. Ὕπνος ἐστὶ φύσεως ποσὸς σύστασις, εἰκὼν θανάτου, αἰσθήσεων ἀργία.

Εἷς μὲν ὁ ὕπνος, πολλὰς δὲ ὑποθέσεις καὶ ἡ ἐπιθυμία ἔχει· λέγω δὴ ἐκ φύσεως, ἐκ βρωμάτων, ἐκ δαιμόνων· ἢ τάχα καὶ ἄκρας καὶ ἐπιτεταμένης νηστείας· ἐξ ἧς ἐξατονοῦσα ἡ σὰρξ, διὰ ὕπνου λοιπὸν αὐτὴν παραμυθήσασθαι βούλεται.

Ὥςπερ ἡ πολυποσία συνήθεια εἴρηται, οὕτως καὶ πολυπνία· χαλεπὸν οὖν συνήθειαν μακρὰν ἰάσασθαι.

Ser. LXXXIV. *Συγγνώμη μετάνοιαν πέφυκε γεννᾷν.*

Ser. LXXIX. *Ἀναισχυντία μὲν ἴδιον φαύλου, αἰδὼς δὲ σπουδαίου· τὸ δὲ μήτε αἰσχύνεσθαι μήτε ἀναισχυντεῖν τοῦ ἀκαταλήπτως ἔχοντος καὶ ἀσυγκαταθέτως.*

Ser. LXXXII. *Ἐπειδή περ ἀοράτως εἰς τὸν τῆς ψυχῆς χῶρον εἰςδύεται ὁ θεὸς, παρασκευάζωμεν τὸν τόπον ἐκεῖνον ὡς ἔνεστι κάλλιστον, ἀξιόχρεων ἐνδιαίτημα θεοῦ γενησόμενον. Εἰ δὲ μὴ, λήσεται μεταναστὰς εἰς ἕτερον οἶκον ὁ θεός.*

Οἶκος θεοῦ σοφοῦ διάνοια· τούτου καλεῖται θεὸς ἰδίως ὁ συμπάντων, ὥς φησιν ὁ προφήτης, "ᾧ θεὸς ἐμπεριπατεῖ,)" οἷα βασιλείῳ.*

Ὀφθαλμοῖς μὲν τὰ ἐν φανερῷ, καὶ τὰ ἐν χερσὶ καταλαμβάνεται. Λογισμὸς δὲ ἀκέραινος φθάνει πρὸς τὰ ἀόρατα καὶ μέλλοντα.

Ser. LXXXVII. *Τὸν ὀμνύντα μάτην ἐπὶ ἀδίκῳ, θεὸς ὁ τὴν φύσιν ἵλεως οὔ ποτε τῆς αἰτίας ἀπαλλάξει, δυςκάθαρτον καὶ μίαρον ὄντα· καὶ ἂν διαφεύγῃ τὰς ἀπὸ ἀνθρώπων τιμωρίας.*

Ser. XCIX. *Τὰ καὶ ἂν φθόνῳ πρὸς ὀλίγον ἐπισκιασθέντα χρόνον, ἐπὶ καιρῷ λυθέντα αὖθις ἀναλάμπει.*

673 Ser. CIV. *Τῇ μὲν οὐσίᾳ ἴσος τοῦ παντὸς ἀν-*
M. *θρώπου ὁ βασιλεὺς, τῇ ἐξουσίᾳ δὲ τοῦ ἀξιώματος ὅμοιός ἐστι τῷ ἐπὶ πάντων θεῷ. Οὐκ ἔχει γὰρ ἐπὶ*

*) Levit. 26, 12.

γῆς αὐτοῦ ὑψηλότερον. Χρὴ τοίνυν καὶ ὡς θνητὸν μὴ ἐπαίρεσθαι, καὶ ὡς θεὸν μὴ ὀργίζεσθαι. Εἰ γὰρ καὶ εἰκόνι θεϊκῇ τετίμηται, ἀλλὰ καὶ κόνει χοϊκῇ συμπέπλεκται, διὰ ἧς ἐκδιδάσκεται τὴν πρὸς πάντας ἁπλότητα.

Ser. CXVI. Καὶ ἀναγώγοις καὶ ἄφροσιν οἰκέταις φοβερὸς δεσπότης ὠφέλιμος. Τὰς γὰρ ἐπαναστάσεις αὐτοῦ δεδιότες, ἄκοντες φόβῳ νουθετοῦνται.

Ser. CXVIII. Μέγιστον ἐγκώμιον οἰκέτου, μηδενὸς ὧν ἂν ὁ οἰκοδεσπότης προστάξει ὀλιγωρεῖν, ἀόκνως δὲ καὶ φιλοπόνως ὑπὲρ δύναμιν πάντα σπουδάζειν αἰσίῳ γνώμῃ κατορθοῦν.

Ser. CXXIII. Ἡ Φίλωνος γυνὴ ἐρωτηθεῖσα ἐν συνόδῳ πλειόνων γυναικῶν, διὰ τί μόνη τῶν ἄλλων οὐ φορεῖ κόσμον χρυσοῦν, ἔφη· "Αὐτάρκης κόσμος ἐστὶ γυναικὶ ἡ ἀνδρὸς ἀρετή."

Ser. CXXX. Τέκνων ἀρεταὶ δόξα πατέρων.

Εὔπαιδες οἱ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἐπιστήμονες.

Ser. CXXXV. Ἐκ χρυσοῦ ποτηρίου πίνειν φάρμακον, καὶ ἐκ φίλου ἀγνώμονος συμβουλίαν λαμβάνειν, ταυτόν ἐστιν.

Σκεύη μὲν τὰ καινὰ κρείττονα, φιλία δὲ ἡ παλαιοτέρα.

Οἱ μὲν ἐκ γῆς καρποὶ κατὰ ἐνιαυτὸν, οἱ δὲ ἐκ τῆς φιλίας κατὰ πάντα καιρὸν φύονται.

Πολλοὶ φίλους αἱροῦνται, οὐ τοὺς ἀρίστους, ἀλλὰ πλουτοῦντας.

Πολλοὶ δοκοῦντες φίλοι οὐκ εἰσι, καὶ οὐ δοκοῦντές εἰσι· σοφοῦ οὖν ἐστι γιγνώσκειν ἕκαστον.

Ser. CLII. Νεότης πονεῖν οὐκ ἐθέλουσα πρὸς τὸ γῆρας κακοπραγεῖ.

Ser. CLVI. Οὐ τὸ κολάζεσθαι ἐνταῦθα κακὸν, ἀλλὰ τὸ ἄξιον τῆς ἐκεῖσε γένεσθαι κολάσεως.

Ser. CXXV. Ἐλπίδα ὁ θεὸς τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἐγκατέσπειρεν, ἵνα ἔχοντες συμφυὲς παρα-

μύθιον ἐπελαφρύνωνται τὰς ἀνίας οἱ μὴ ἀνίατα δράσαντες.

674 Ser. CLXXXII. Δοκεῖ μὲν λεῖά τις εἶναι κί-
M. νησις ἡ ἡδονὴ, τὸ δὲ ἀληθὲς, τραχεῖα εὑρίσκεται καὶ ἐστί.

Ex Anonymi Collectione Florilega MS. Barocc. No. 143. in Bibliotheca Bodleiana Oxonii.

Φ Ι Λ Ω Ν Ο Σ.

Περὶ φίλων.

Ἡ πρὸς τοὺς φίλους βεβαιότης τῆς ὅλης ἐστὶ τῶν ἠθῶν εὐσταθείας σημεῖον. Διὸ χρὴ πρότερον δοκιμάσαντα οὕτως συναινεῖν εἰς φιλίαν. Μετὰ γὰρ τὸ κτήσασθαι φίλον, ἅμα μὴ φέρειν τὰ βάρη ὅσα ψυχὴν καθέλκον, καὶ μὴ διίστασθαι τῆς συναφείας. Ἀγνοούμενος γὰρ τοῖς πολλοῖς ὁ τῆς διαστάσεως αἴτιος, κοινὴν κατηγορίαν ἀμφοῖν, πολλάκι δὲ καὶ ἀναιτίου μᾶλλον ἢ αἰτίου εἴωθε ποιεῖσθαι.

Τῶν ἀποῤῥήτων ἃ μὲν τὴν σὴν ἀρετὴν αὔξάνει, κοινώνει τοῖς φαύλοις· ἃ δὲ τὴν γνώμην φαυλίζει, μήτε αὐτὸς μετέρχου, μήτε τοῖς φίλοις ἀνατίθη.

Ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος ὁμοιούμενος πελάγει, κυματώσεις καὶ στροφὰς παντοίας προςεπιδέχεται, κατά τε εὐπραγίας. Ἵδρυται γὰρ οὐδὲν τῶν γηγενῶν, ἀλλὰ ὧδε καὶ ἐκεῖσε διαφέρεται, οἷα σκάφος θαλαττεῦον ὑπὸ ἐναντίων πνευμάτων.

Περὶ ἁμαρτίας.

Φοβηθῶμεν οὐχὶ νόσον τὴν ἔξωθεν, ἀλλὰ ἁμαρτήματα διὰ ἃ ἡ νόσος, νόσον ψυχῆς, οὐχὶ σώματος.

Περὶ λύπης.

Στενοχωρεῖται πᾶς ἄφρων, θλιβόμενος ὑπὸ φιλαργυρίας, καὶ φιλοδοξίας καὶ φιληδονίας, καὶ τῶν ὁμοιοτρόπων, ἅπερ οὐκ ἐᾷ τὴν διάνοιαν εὐρυχωρίᾳ διαβαίνειν.

Περὶ γαστριμαργίας.

Τὴν εὐταξίαν μητέρα τῆς κατὰ σῶμα εὐεξίας ἰατρῶν παῖδες ἐδογμάτισαν, τῆς κατὰ ψυχὴν ὑγιείας ἥκιστα φροντίσαντες. Ἡμεῖς δὲ οὐ τὴν τῶν σωματικῶν περιττωμάτων ἀναιρετικὴν τιθέμεθα μόνον εὐταξίαν· πολλῷ δὲ μᾶλλον τὴν τῶν ψυχοφθόρων παθῶν καθαιρετικὴν ὑγιείαν ἀληθεστάτην γνωρίζομεν.

Περὶ συνηθείας καὶ ἔθους.

Ἐγχρονίζον ἔθος φύσεως κραταιότερόν ἐστι, καὶ τὰ μικρὰ μὴ κωλυόμενα φύεται καὶ ἐπιδίδοται πρὸς μέγεθος αὐξάνοντα.

Ex Catena Inedita Cod. Reg. No. 1825 in Bibliotheca Regis Christanissimi.

Φίλωνος Ἡβραίου. Ad Gen. VI. 7.

675 *Διὰ τί ἄνθρωπον ἀπειλῶν ἀπαλεῖψαι, καὶ τὰ*
M. *ἄλογα προςδιαφθείρει; Διότι οὐ προηγουμένως διὰ ἑαυτὰ γέγονε τὰ ἄλογα, ἀλλὰ χάριν ἀνθρώπων, καὶ τῆς τούτων ὑπηρεσίας· ὧν διαφθειρομένων, εἰκότως καὶ ἐκεῖνα συνδιαφθείρεται, μήκετι ὄντων διὰ οὓς γέγονε.*

Τοῦ αὐτοῦ. Gen. XVII. 14.

Οὐδὲν τῶν ἀκουσίων ἔνοχον ἀποφαίνει ὁ νόμος, ὁπότε καὶ τῷ φόνον ἀκούσιον δράσαντι συγγινώσκει.

Τὸ δὲ ὀκτὼ ἡμερῶν μετὰ γέννησιν βρέφος εἰ μὴ περιτέμνηται, τί ἀδικεῖ, ὡς καὶ θανάτου τιμωρίαν ὑπομένειν; Ἔνιοι μὲν οὖν φασιν ἀναφορικὸν εἶναι τὸν τῆς τιμωρίας τρόπον ἐπὶ τοὺς γονεῖς, καὶ ἐκείνους κολάζεσθαι οἴονται δεινῶς, ὡς ὠλιγορηκότας τῆς τοῦ νόμου διατάξεως. Ἔνιοι δὲ ὅτι ὑπερβολῇ χρώμενοι, κατὰ τοῦ βρέφους ὅσα τῷ δοκεῖν, ἠγανάκτησεν· ἵνα τοῖς τελείοις καταλύσασι τὸν νόμον, ἀπαραίτητος ἐπάγηται τιμωρία. Οὐκ ἐπειδὴ τὸ ἔργον τῆς περιτομῆς ἀναγκαῖον, ἀλλὰ ὅτι ἡ διαθήκη ἀθετεῖται, τοῦ σημείου, διὰ οὗ γνωρίζεται, μὴ πληρουμένου.

Τοῦ αὐτοῦ. Gen. XIX. 23.

Διὰ τί ἐξῆλθεν ὁ ἥλιος ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ Λὼτ εἰςῆλθεν εἰς Σηγώρ; Καί φησιν· ὁ αὐτὸς χρόνος γίνεται καὶ τοῖς προκόπτουσιν εἰς σωτηρίαν, καὶ τοῖς ἀνιάτως ἔχουσι πρὸς κόλασιν· καὶ ἐν ἀρχῇ δὲ ἡμέρας εὐθὺς ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, τὴν δίκην ἐπάγει, βουλόμενος ἐπιδεῖξαι, ὅτι ἥλιος καὶ ἡμέρα, καὶ φῶς καὶ ὅσα ἄλλα ἐν κόσμῳ καλὰ καὶ τίμια, μόνοις ἀπονέμεται τοῖς ἀστείοις, φαύλῳ δὲ οὐδενὶ τῶν ἀθεράπευτον κακίαν ἐχόντων.

Τοῦ αὐτοῦ. Gen. XXVII. 24—27.

Κατάσκοποι μᾶλλον ἢ ἔνσπονδοι γενησόμενοι, καὶ πρὸς ἑκάτερον παρεσκευασμένοι· πόλεμον μὲν, εἰ ἀσθενοῦντα κατίδοιεν, εἰρήνη δὲ, εἰ δυνατώτερον αὐτῶν.

676 M. *Τοῦ αὐτοῦ.* Gen. XXVI. 28 etc.

Αὗται αἱ συνθῆκαι ἃς ἐποίησαν, μὴ ἀναιρηθῆναι, καθάπερ καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη, τοὺς Φιλισταίους ὕστερον, παρὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν. Οὓς ἡ θεία γραφὴ πότε μὲν Χαναναίους καλεῖ, πότε δὲ Καππάδοκας. Ὕστερον δὲ Καππάδοκες μετῴκησαν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ibid. v. 30.

Οὐ διὰ τὸν ἔπαινον· οὐ γὰρ κολάκειαν ἤ τινα ἄλλην θεραπείαν ὁ σοφὸς ἀσπάζεται, ἀλλὰ ἀποδεξάμενος αὐτῶν τὴν μετάνοιαν.

Τοῦ αὐτοῦ. Gen. XXVII. 6. etc.

Δυοῖν ὄντων τῶν υἱῶν, τοῦ μὲν ἀγαθοῦ, τοῦ δὲ ὑπαιτίου, τὸν μὲν ὑπαίτιον εὐλογήσειν φησίν· οὐκ ἐπειδὴ τοῦ σπουδαίου προκρίνει τοῦτον, ἀλλὰ ὅτι ἐκεῖνον οἶδε διὰ αὐτοῦ κατορθοῦν δυνάμενον, τοῦτον δὲ τοῖς ἰδίοις τρόποις ἁλισκόμενον, μηδεμίαν δὲ ἔχοντα σωτηρίας ἐλπίδα, εἰ μὴ τὰς εὐχὰς τοῦ πατρός· ὧν εἰ μὴ τύχοι, πάντων ἂν εἴη κακοδαιμονέστατος.

Τοῦ αὐτοῦ. Ibid. v. 11. etc.

Ἄξιον καὶ τὴν μητέρα τῆς εὐνοίας θαυμάσαι, τὰς κατάρας ὁμολογοῦσαν ἐκδέξασθαι τὰς ὑπὲρ ἐκείνου, καὶ τὸν υἱὸν τῆς εἰς ἀμφοτέρους τιμῆς. Ἀνθέλκεται γὰρ ὑπὸ τῆς πρὸς ἑκάτερον εὐσεβείας. Τὸν μὲν γὰρ πατέρα ἐδεδίει, μὴ δόξῃ φενακίζειν, καὶ ὑφαρπάζειν ἑτέρου γέρας, τὴν δὲ μητέρα, μὴ καὶ ταύτης νομισθῇ παρακούειν λιπαρῶς ἐγκειμένης. Ὅθεν ἄγαν εὐλαβῶς καὶ ὁσίως φησίν· οὐχ ὁ πατήρ με καταράσεται, ἀλλὰ ἐγὼ τὰς κατάρας ἐπὶ ἐμαυτὸν ἄξω. Ἐθάῤῥει μὲν τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῦ θεοῦ τῇ λεγούσῃ, ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι. Πάλιν δὲ ἐφοβεῖτο ὡς ἄνθρωπος, μήπως ἡ εὐλογία τοῦ πατρὸς ὡς δικαίου μεταθήσῃ τὴν ἀπόφασιν τοῦ θεοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ibid. v. 30. etc.

Οὐκ ἐπὶ τῷ μὴ τυχεῖν τῶν εὐλογιῶν οὕτω δυςχεραίνει, ὡς ἐπὶ τῷ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀξιωθῆναι. Βάσκανος γὰρ ὢν, ἐπιμελέστερον προκρίνει τῆς ἰδίας ὠφελείας τὴν ἐκείνου ζημίαν. Ταῦτα γὰρ ἐμφαίνεται

διὰ τοῦ μέγα καὶ πικρὸν ἀνοιμῶξαι καὶ ἐπιλέγειν· εὐλόγησον δὴ καὶ ἐμέ, πάτερ.

Τοῦ αὐτοῦ.

Ἀλλὰ εἴ γε μετὰ δόλου ἔλαβεν, εἴποι τις ἂν οὐκ
ἐπαινετός. Τί οὖν φησί; Καὶ εὐλογημένος ἔσται.
Ἀλλὰ ἔοικεν αἰνίττεσθαι διὰ τοῦ λεχθέντος, ὅτι οὐ
677 πᾶς δόλος ὑπαίτιός ἐστιν *). Ἐπεὶ καὶ λῃστὰς
M. νυκτοφύλακες καὶ πολεμίους στρατηγοί, οὓς ἀδόλως
συλλαβεῖν οὐκ ἔστιν, ἐνεδρεύοντες κατορθοῦν δοκοῦσι. Καὶ τὰ λεγόμενα στρατηγήματα τοιοῦτον λόγον ἔχει, καὶ τὰ τῶν ἀθλητῶν ἀγωνίσματα. Καὶ γὰρ ἐπὶ τούτων ἡ ἀπάτη νενόμισται τίμιον· καὶ οἱ διὰ ἀπάτης περιγενόμενοι τῶν ἀντιπάλων βραβείων ἀξιοῦνται καὶ στεφάνων. Ὥςτε οὐ διαβολὴ τὸ μετὰ δόλου, ἀλλὰ ἐγκώμιον ἰσοδυναμοῦν τῷ μετὰ τέχνης. Οὐδὲν γὰρ ἀτέχνως πράττει ὁ σπουδαῖος.

Τοῦ αὐτοῦ. Exod. XX. 25.

Τί ἐστι τὸ ἐγχειρίδιόν σου καὶ τὰ ἑξῆς; Οἱ τὴν φύσιν παρεγχειρεῖν τολμῶντες, καὶ τὰ ἔργα τῆς φύσεως ἐγχειρήμασιν ἰδίοις μεταμορφοῦντες τὰ ἀμίαντα μιαίνουσι. Τέλεια γὰρ καὶ πλήρη τὰ τῆς φύσεως, προςθήκης οὐδεμιᾶς δεόμενα.

Τοῦ αὐτοῦ. Exod. XXII. 19.

Ἐμφανέστατα παρίστησιν ὅτι προςήλυτός ἐστιν, οὐχ ὁ περιτμηθεὶς τὴν ἀκροβυστίαν ἀλλὰ ὁ τὰς ἡδονὰς καὶ τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰ ἄλλα πάθη τῆς ψυχῆς. Ἐν Αἰγύπτῳ γὰρ τὸ Ἑβραῖον γένος οὐ περιτέτμητο, κακωθὲν δὲ πάσαις κακώσεσι τῆς παρὰ τῶν ἐγχωρίων περὶ τοὺς ξένους ὠμότητος, ἐγκρατείᾳ καὶ καρτερίᾳ συνεβίου. Οὐκ ἀνάγκῃ μᾶλλον ἢ ἐθε-

*) Haec supra leguntur pag. 649. Περὶ ἀπάτης.

λουσίῳ γνώμῃ, διὰ τὴν ἐπὶ τὸν σωτῆρα θεὸν καταφυγὴν, ὃς ἐξ ἀπόρων καὶ ἀμηχάνων ἐπιπέμψας τὴν εὐεργέτιν δύναμιν, ἐῤῥύσατο τοὺς ἱκέτας. Διὰ τοῦτο προςτίθησιν, ὑμεῖς γὰρ οἴδατε τὴν ψυχὴν τοῦ προςηλύτου*). Τίς δὲ προςηλύτου διάνοιά ἐστιν; Ἀλλοτρίωσις τῆς πολυθέου δόξης, οἰκείωσις δὲ τῆς πρὸς τὸν ἕνα καὶ πατέρα τῶν ὅλων τιμῆς. Δεύτερον ἐπήλυδας ἔνιοι καλοῦσι τοὺς ξένους. Ξένιοι δὲ καὶ οἱ πρὸς τὴν ἀλήθειαν αὐτομοληκότες, τὸν αὐτὸν τρόπον τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ ξενιτεύσασιν. Οὗτοι μὲν γὰρ ἐπήλυδες χώρας, ἐκεῖνοι δὲ νομίμων καὶ ἐθῶν εἰσί· τὸ δὲ ὄνομα κοινὸν ἑκατέρων "ἐπηλύδων" ὑπογράφεται.

Τοῦ αὐτοῦ. Exod. XXII. 22.

Χήραν καὶ ὀρφανὸν ἀπείρηται κακοῦν, ἐξαιρέτου γὰρ προνοίας μεταδίδωσιν· ἐπειδὴ τοὺς ἀναγκαίους βοηθοὺς καὶ κηδεμόνας ἀφῄρηνται. Βούλεται γὰρ τῇ φυσικῇ κοινωνίᾳ χρωμένους τὰς ὑπὸ τῶν ἐνπεριουσίᾳ ἀναπληροῦσθαι.

Τοῦ αὐτοῦ. Exod. XXIII. 1.

Μάταιόν φησιν οὔτε ἀκοαῖς οὔτε ἄλλῃ τινὶ τῶν αἰσθήσεων προςιτέον. Ἐπακολουθοῦσι γὰρ ταῖς ἀπάταις αἱ μέγισται ζημίαι· δι' ὃ καὶ παρὰ ἐνίοις νομοθέταις ἀπείρηται μαρτυρεῖν ἀκοῇ· ὡς τὸ μὲν ἀληθὲς ὄψει πιστευόμενον, τὸ δὲ ψεῦδος ἀκοῇ.

Τοῦ αὐτοῦ. Exod. XXIII. 6.

Πενία κατὰ ἑαυτὴν μὲν ἐλέου χρῄζει, εἰς ἐπανόρθωσιν ἐνδείας· εἰς δὲ κρίσιν ἰοῦσα βραβευτῇ χρῆται τῷ τῆς ἰσότητος νόμῳ. Θεῖον γὰρ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἀδέκαστον. Ὅθεν καὶ ἐν ἑτέροις**) εὖ εἴρηται, ὅτι "ἡ κρίσις τοῦ θεοῦ δίκαιά ἐστιν."

---

*) Exod. 23, 10. **) Deut. 32, 4.

Τοῦ αὐτοῦ. Ibid. v. 18.

Ἀντὶ τοῦ, οὐ δεῖ ζυμωτὸν παρεῖναι ἐπὶ τῶν θυσιαζομένων, ἀλλὰ πάντα τὰ προςαγόμενα εἰς θυσίαν ἤτοι προςφορὰν ἄζυμα δεῖ εἶναι, αἰνίττεται διὰ συμβόλου δύο τὰ ἀναγκαιότατα· ἓν μὲν, τὸ καταφρονεῖν ἡδονῆς, ζύμη γὰρ ἥδυσμα τροφῆς, οὐ τροφή· ἕτερον δὲ, τὸ μὴ δεῖν ἐπαίρεσθαι φυσωμένους ὑπὸ κενῆς οἰήσεως. Ἀνίερον γὰρ ἑκάτερον, ἡδονή τε καὶ οἴησις, μητρὸς μιᾶς, ἀπάτης, ἔγγονα.

Τὸ αἷμα τῶν θυσιῶν δεῖγμα ψυχῆς ἐστὶ σπενδομένης θεῷ, μιγνύναι δὲ τὰ ἄμικτα οὐχ ὅσιον.

Τοῦ αὐτοῦ. Ibid. v. 20.

Φωνὴν θεοῦ τὸν πρὸ μικροῦ λεχθέντα ἄγγελον ὑπονοητέον μηνύεσθαι. Τοῦ γὰρ λέγοντος ὁ προφήτης ἄγγελος κυρίου ἐστίν. Ἀνάγκη γὰρ τὸν ἀκοῇ ἀκούοντα, τουτέστι, τὸν τὰ λεγόμενα βεβαίως παραδεχόμενον, ἔργοις ἐπιτελεῖν τὰ λεχθέντα. Λόγου γὰρ πίστις, ἔργον· ὁ δὲ καὶ τοῖς εἰρημένοις καταπειθὴς καὶ ἐνεργῶν τὰ ἀκόλουθα, σύμμαχον καὶ ὑπερασπιστὴν ἐξ ἀνάγκης ἔχει τὸν διδάσκαλον, ὅσα μὲν τῷ δοκεῖν, βοηθοῦντα τῷ γνωρίμῳ, τὸ δὲ ἀληθὲς, τοῖς αὐτοῦ δόγμασι καὶ παραγγέλμασιν * * ἅπερ οἱ ἐναντίοι καὶ ἐχθροὶ βούλονται καθαιρεῖν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ibid. v. 24.

Στῆλαί εἰσι τὰ δόγματα συμβολικῶς, ἅπερ ἑστάναι καὶ ἐρηρεῖσθαι δοκεῖ. Τῶν δὲ κατεστηλιτευμένων δογμάτων τὰ μὲν ἀστεῖά ἐστιν, ἃ καὶ θέμις ἀνακεῖσθαι καὶ βεβαίαν ἔχειν τὴν ἵδρυσιν· τὰ δὲ ἐπίληπτα, ὧν τὴν καθαίρεσιν ποιεῖσθαι λυσιτελές. Τὸ δὲ καθαιρῶν καθελεῖς, καὶ συντρίβων συντρίψεις, τοιοῦτον ὑποβάλλει νοῦν. Ἔνιά τινες καθαιροῦσιν ὡς ἀναστήσαντες, καὶ συντρίβουσιν ὡς αὖθις ἁρμοσόμενοι· βούλεται δὲ τὰ καθαιρεθέντα ἅπαξ

679 καὶ συντριβέντα μηκέτι τυχεῖν ἀνορθώσεως, ἀλλὰ
M. εἰς ἅπαν ἠφανίσθαι τὰ ἐναντία τοῖς ἀγαθοῖς καὶ καλοῖς.

Τοῦ αὐτοῦ. Ibid. v. 28.

Σύμβολον δὲ ὑποληπτέον εἶναι τοὺς σφῆκας ἀνελπίστου δυνάμεως θείᾳ πομπῇ σταλησομένης· ἥτις ἀφ' ὑψηλοτέρων κατὰ ἄκρον τὸ οὓς ὑποφέρουσα τὰς πληγὰς, εὐστοχήσει πᾶσι τοῖς βλήμασι, καὶ διαθεῖσα, οὐδὲν ἀντιπεσεῖται τὸ παράπαν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ibid. v. 31.

Ταῦτα μὲν αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐπηγγείλατο, πειθομένοις αὐτῷ καὶ τὰ προςτεταγμένα φυλάττουσιν. Ἐπειδὴ δὲ παραβάται καὶ ἀπειθεῖς τοῦ θείου νόμου ἀπεδείκνυντο, συνέστειλε τὴν ἐπαγγελίαν ἀπὸ Δὰν ἕως Βηρσαβεέ.

Τοῦ αὐτοῦ. Exod. XXIV. 9. 10.

Τὸ μὲν ῥητὸν διήγημα φανερὰν ἔχει τὴν ἀπόδοσιν, ὡς ἁπάντων σώων διατηρηθέντων· τὸ δὲ πρὸς διάνοιαν, τὸ πάντας περὶ τὴν εὐσέβειαν σύμφρονας εἶναι, καὶ ἐν μηδενὶ τῶν ἀγαθῶν διαφωνεῖν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ibid. v. 10.

Τοὺς ἑβδομήκοντα ἄνδρας λέγει τοὺς μετὰ Μωϋσέα καὶ Ἀαρὼν καὶ Ναδὰβ καὶ Ἀβιούδ. Τὸ δὲ οὐ διεφώνησαν, τοῦτο μᾶλλον δηλοῖ, ὅτι πάντες ἐπίσης εἶδον τὸν τόπον ἐν ᾧ εἱστήκει ὁ θεὸς, ἢ ὅτι οὐδὲν ἀπελείφθη.

Τοῦ αὐτοῦ. Ibid. v. 13.

Ἐναργέστατα δυςωπεῖ τοὺς ἐγγὺς ὑπὸ ἀσεβείας εἴτε ἠλιθιότητος οἰομένους τοπικὰς καὶ μεταβατικὰς κινήσεις εἶναι περὶ τὸ θεῖον. Ἰδοὺ γὰρ ἐμφανῶς οὐ

τὸν οὐσιώδη θεὸν, τὸν κατὰ τὸ εἶναι μόνον ἐπινοούμενον κατεληλυθέναι φησὶν, ἀλλὰ τὴν δόξαν αὐτοῦ. Διττὴ δὲ ἡ περὶ τὴν δόξαν ἐκδοχή· ἡ μὲν παρουσίαν ἐμφαίνουσα τῶν δυνάμεων, ἐπεὶ καὶ βασιλέως λέγεται δόξα ἡ στρατιωτικὴ δύναμις· ἡ δὲ τῇ δοκήσει αὐτοῦ μόνον καὶ ὑπολήψει δόξης θείας, ὡς ἐνεργάσασθαι ταῖς τῶν παρόντων διανοίαις φαντασίαν ἀφίξεως θεοῦ, ὡς ἥκοντος εἰς βεβαιοτάτην πίστιν τῶν μελλόντων νομοθετεῖσθαι.

Τοῦ αὐτοῦ. Ibid. v. 17.

Τὸ δὲ εἶδος τῆς δόξης κυρίου φησὶν ἐμφερέστατον εἶναι φλογὶ, μᾶλλον δὲ οὐκ εἶναι ἀλλὰ φαίνεσθαι τοῖς ὁρῶσι. Τοῦ θεοῦ δεικνύντος ὅπερ ἐβού-
680 *λετο δοκεῖν εἶναι, πρὸς τὴν τῶν θεωμένων κατά-*
M. *πληξιν· μὴ ὢν τοῦτο ὅπερ ἐφαίνετο. Ἐπιφέρει γοῦν τὸ ἐνώπιον τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ἐναργέστατα μηνύων, ὅτι φαντασία φλογὸς ἦν, ἀλλὰ οὐ φλὸξ ἀληθής. Ὥςπερ δὲ ἡ φλὸξ πᾶσαν τὴν παραβληθεῖσαν ὕλην ἀναλίσκει, οὕτως ὅταν ἐπιφοιτήσῃ εἰλικρινὴς τοῦ θεοῦ ἔννοια τῇ ψυχῇ πάντας τοὺς ἑτεροδόξους ἀσεβείας λογισμοὺς διαφθείρει, καθοσιοῦσα τὴν ὅλην διάνοιαν.*

Τοῦ αὐτοῦ. Exod. XXIV. 18.

Ὅτι ἔμελλε κατάκριτος ἔσεσθαι ἡ ἀποικισθεῖσα γενεὰ, καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτεα φθείρεσθαι· μυρία μὲν εὐεργετηθεῖσα, διὰ μυρίων δὲ ἐπιδειξαμένη τὸ ἀχάριστον.

PHILONIS IUDAEI

OPERA, QUAE IN LINGUAM ARMENIAM TRANSLATA RESTANT,

LATINE REDDITA

AB

IO. BAPTISTA AUCHER. *)

Qui nostra memoria quum ab *Angelo Maio*, quem nemo nescit, quantum de literis antiquis e copiis Italarum bibliothecarum inexhaustis et instaurandis et emendandis sit meritus, discesserim, plus utilitatis in Philonem Iudaeum contulerit, praeter *Io. Baptistam Aucherum* Ancyranum scio neminem. Angelus enim Maius vir plane egregius quum alia multa et Graecorum et Latinorum scripta et quae pertinent ad orientis literas, requisivisset atque foras dedisset, tum duo Philonis libros, quorum unus *de parentibus*

*) Qui liber ab editore sic inscribitur: Philonis Iudaei Paralipomena Armena. Libri videlicet *quatuor in Genesin*, libri duo *in Exodum*, sermo unus *de Sampsone*, alter *de Iona*, tertius *de tribus angelis Abraamo apparentibus*, opera hactenus inedita ex Armena versione antiquissima ab ipso originali textu Graeco ad verbum stricte exequuta saeculo V. nunc primum in Latium fideliter translata per P. Io. Baptistam Aucher, Vic. gen. Congr. Mechitaristarum. Venetiis typis Coenobii PP. Armenorum in insula S. Lazari. MDCCCXXVI. Superiorum permissu.

colendis inscriptus est, *de festo cophini* alter, quum aliquam diu in bibliotheca Florentina neglecti iacuissent, invenit ediditque Mediolani 1818: hic pervetustos codices nactus, in quibus libri Philonis ii, quos supra commemoravimus, in Armeniam linguam translati continentur, latine reddendos duxit atque ante paucos hos annos publicavit. *) Qui vir summus maximam se professus est habere gratiam Alexandro Raphaeli, Equiti Splendidissimo, qui suo aere hos libros typis describi liberalissime iusserit.

Haec Itali. Nos vero quum omnia quae reliqua essent Philonis Iudaei opera edere constituissemus, hos quoque libros colligere oportebat in editionemque nostram recipere. Quod ita faciundum putavimus, ut quum videremus Aucherum verba Armenia latine bene accurateque quidem expressisse, sed interdum in aperta vitia, quae facerent contra latinam consuetudinem, incidisse, huius interpretationem, quoad eius fieri posset, ab istis mendis liberatam purgatamque repeteremus easque annotationes viri praestantissimi, in quibus quemadmodum verba Armenia aut aliter acci-

---

*) Praeter id volumen quod supra descripsimus, quatuor annis ante Philonis Iudaei sermones tres e lingua Armenia latine versos ediderat, qui liber inscriptus est:

Philonis Iudaei Sermones tres hactenus inediti, I et II. de Providentia et III. de Animalibus, ex Armena versione antiquissima ab ipso originali textu graeco ad verbum stricte exequuta, nunc primum in Latium fideliter translati per P. Io. Baptistam Aucher Ancyranum, Monachum Armenum et Doctorem Mechitarensem. Venetiis, typis Coenobii PP. Armenorum in insula S. Lazari. MDCCCXXII. Superiorum permissu. fol. min. —

Quem librum septimo volumini adiiciendum curabimus.

pienda sint aut uberius explicanda, docetur, adderemus.

Sed quo melius iudicari queat, in conficienda horum librorum editione quibus copiis Aucherus instructus fuerit, iuvat hoc loco quaedam eorum explicare, quae in praefatione commemoravit.

Praesto erant codices Armenii quinque, quorum qui et aetate et virtute antecellit, Codex A. regius dicitur: est enim in usum Haethumii sive Hayton II., Armeniorum regis, anno p. Chr. nat. 1296. a Basilio, notario regio, scriptus totusque membranaceus. Ei libro aliquantum mutilato quae deerant, editor restituit ex libro Constantinopolitano, qui Cod. B. vocatur. Tertius Cod. C. asservatur in Coenobio Mechitaristarum, quod floret Venetiis in insula S. Lazari; huius libri quaedam ipsa quoque saeculo decimo tertio, alia aliquanto post videntur esse scripta. Quartus est novissimus Cod. D., quem Aucherus saeculo superiore scriptum esse ait, isque librum, qui est in Genesin, solum continet. Quintus Cod. E. est glossarii antiquissimi instar, ex quo multi omnium Philonis librorum loci melius rectiusque constitui possint atque explanari.

Ceterum Aucherus interpretem Armenium questus est in quibusdam obscuro Philone esse obscuriorem eamque his in libris difficultatem et ambiguitatem et dubitationem inesse, ut eos latine reddenti haud exiguam molestiam diceret sibi fecisse.

Tum Philonem dicit esse reprehendendum maxime, quod nec Messiam in V. T. annunciatum esse

viderit et bonorum operum vel morum doctrinam sola fere philosophia rationali superstruxerit atque de verbo divino essentiali quaedam nimis arcana et cabbalistica faciat verba.

Quod denique Ambrosium Mediolanensem non solum imitatum esse Philonem, sed multos eius libros suppresso auctoris nomine exscripsisse suosque fecisse dicit, id non tantum in bonum hunc hominem cadit, sed in alios etiam multos: praeter enim quam quod libri N. T. ii, qui *Ioannis* aliorumque Apostolorum Palaestinensium, quidam etiam qui *Paulli* nomine circumferuntur, inprimis vero epistola, quae est *ad Hebraeos*, Philonis vel quod idem est, Iudaeorum, qui Alexandriae olim Graece philosophati sunt, theologiam redolere videntur, praeterea omnes omnium veterum patrum ecclesiae Graecae et Romanae libri huic scholae plus minusve debent: quod quum viri docti ante nos multi iam viderint, nos quoque pro viribus alio tempore apertius accuratiusque conabimur demonstare.

M. R.

PHILONIS IUDAEI

QUAESTIONUM ET SOLUTIONUM, QUAE SUNT IN GENESI,

SERMO PRIMUS.

P. Auch.

Quare mundi creationem in mente revolvens ac recensens dicit: Hic est liber generationis caeli et terrae, quum facta sunt? *) 1

§. 1. Illud *quum facta sunt* indeterminatum atque incircumscriptum, ut visum est, tempus indicat. Hoc autem argumentum erit confutans illos, qui supputant numerum quendam annorum in unum redactum ex illo tempore quo mundus creari potuerit. *Hic* autem *liber generationis* ceu indicativus est libri P. A.
suppositi, qui mundi continet creationem; ubi innui- 2
tur dicta de mundo condito ad veritatem ipsam pertinere.

Quid est: Et fecit deus omne viride agri, antequam esset super terram; et omne foenum, priusquam germinasset? **)

§. 2. Incorporeas species assimulat ***) per haec: quoniam illud *antequam esset* consummationem innuit omnis virgulti et herbae, seminabilium arborumque. Quod autem dicit, *priusquam germinasset su-*

---

*) Gen. 2, 4. **) Ibid. v. 5. ***) Vel: ideas sub aenigmate designat. *Aucher*.

per terram, fecisse eum viride et foenum et cetera, patet incorporeas species sicut indicativas (prius) creatas esse secundum naturam intellectualem; quas ista, quae in terra sunt sensilia, imitatura erant.

Quid est: Fons ascendebat de terra et irrigabat omnem faciem terrae? *)

§. 3. At quomodo fieri queat, ut ex uno fonte irrigaretur universa terra, non solum prae magnitudine, verum etiam ob inaequalitatem montani campestrisque situs? Ne forte, sicut equus dicitur regis tota equitatus vis, ita fons (dicatur) universa terrae vena aquam potabilem administrans, quae instar fontis scaturit. Optime vero dicitur et illud, (fontem) non totam (terram), sed *faciem* eius P. A.
irrigasse; sicut in animante principem moderatorem 3
(mentem vel vultum): siquidem bona, fertilis, primaque pars terrae ea est, quae fructifera esse potest eaque fontium adiumentum desiderat.

Quis est homo creatus? et quo (modo) distinguitur ille, qui secundum imaginem est?

§. 4. Creatus ille sensibilis homo est et similitudo exempli intelligibilis; qui vero secundum formam intellectualis atque incorporeus, similitudo est archetypi secundum visum; et iste est forma principalioris characteris. Hoc autem est verbum dei, primum principium, originalis species (vel archetypa idea), praemetitor (vel prima mensura) universorum. Propterea creandus (vel fingibilis) ille tamquam a figulo, ex pulvere terraque formatus fuit secundum corpus; animam autem sortitus est insufflante deo P. A.
vitam in eius vultum, ita ut commixtum esset tem- 4
peramentum naturae ex corruptibili et incorruptibili. Alter vero qui secundum formam est, merus comperi-

*) Genes. 2, 7.

tur, expers mixturae, (proveniens) ex invisibili natura, simplici atque lucida.

Cur in faciem insufflasse dicitur vitam?)*

§. 5. Primum, quia primaria (pars) est corporis; reliqua enim velut basis facta fuit, at ista tamquam imago supra est condita. Adhaec animalis formae fons est sensus, sensus autem (totalis) in facie est. Secundo, homo non solum animae, sed etiam rationalis animae particeps est factus; caput autem templum est mentis, ut quidam dixere.

Cur deus dicitur paradisum plantasse? et cui? et quid est paradisus?

§. 6. Paradisus ad litteram nihil opus habet solutionis expressivae; densus enim locus est omnimodis arboribus confertus. Symbolice tamen est sapientia, intelligentia divina humanaque, et (intellectio) causarum istarum. Quoniam conveniens erat post mundi creationem constituere vitam contemplativam, ut per visionem mundi, eorumque quae in eo sunt, perveniri possit etiam ad laudem patris. Quandoquidem non dabatur naturam ipsam videre, neque laudare universorum conditorem sine sapientia; cuius ideas velut arbores plantavit in principalis ducis P. A.
(mentis) rationali anima**) creator. Quod autem in me- 4
dio lignum erat vitae, scientia est non solum creaturarum, sed maioris quoque supremaeque causae universorum. Nam si quis poterit istius suscipere certam apparitionem, fortunatus erit et felix atque vere immortalis. Porro post mundum istum sapientia (humana) fuit, siquidem post mundi creationem paradisus (factus est); sicut poetae musicorum chorum di-

*) Gen. 2, 7. **) Melius fortasse: *in principali duce (mente) rationalis animae.* *Auch.*

eunt (constitutum fuisse), ut laudarent creatorem eiusque opera; quemadmodum dixit Plato creatorem velut maximum optimumque causarum, mundum vero sicut pulcherrimum creaturarum.

Quare in Adin (sive Edem) orientem versus dicitur plantasse paradisum? *)

§. 7. Primum, quia mundi motus est ex ortu solis in occasum; atqui unde est motus, primus est. Secundo, quia illa, quae est e regione orientis, dextra dicitur esse pars mundi; quae vero e regione occidentis, sinistra. Testatur etiam poeta, dexteras vocans aves orientales et sinistras occidentales; quum dicit: Si enim in partem dextram vadant, ad diem solemque (pergunt); si vero in sinistram, vesperam versus obscuram. Adin (Edem) autem nomen explicatum omnino est indicium deliciarum, gaudii, et laetitiae; quoniam bona omnia atque gratia initium accipiunt a loco dominico (divino). Tertio, quoniam et sapientia ipsa et splendor (est) et lux.

P. A. 6

Cur in paradiso ponit creatum hominem, minime vero illum, qui secundum imaginem est? **)

§. 8. Nonnulli dixerunt, quum paradisum hortum esse putarent, quia creatus ille sensibilis sit, ergo eum iure meritoque in sensibilem locum pergere. Alter vero qui secundum imaginem, intelligibilis et invisibilis est, pro classe habuit species incorporales. Ego tamen dixerim paradisum symbolum esse putandum sapientiae; nam creatus ille mixtura quaedam est, ut compositus ex anima et corpore, opus habens doctrina ac disciplina, desiderando secundum legem philosophiae, ut felix fiat: ille vero qui est secundum formam, haud indigus est, per se auditor, per edoctus, et sui ipsius magister ex natura compertus.

*) Genes. 2, 8. **) Ibid. v. 15.

Cur dicit in paradiso omne lignum (fuisse) speciosum ad adspectum et bonum ad vescendum? *)

§. 9. Quoniam duplex est arborum virtus, frondere et fructum ferre; quorum unum ad oblectationem visus refertur, alterum ad gustus usum. Verum haud frustra dictum est speciosum: decet utique ut semper virides et perpetuo virescentes sint plantae,
tamquam ad divinum paradisum pertinentes, velut P. A.
sempiternum; nec umquam degenerantes destituan- 7
tur frondibus. Fructum vero non ita pulcrum dixit, sed bonum: philosophice sane; ut pote quum cibis homines non solum ad delectationem, sed etiam ad utitilitatem utantur: utilitas autem est fluxus stillatioque boni.

Quid est lignum vitae et quare in medio paradisi?

§. 10. Nonnulli crediderunt, quasi vero plantae sint corporeae ac mortiferae, similiter etiam vitae immortalitatisque (causas): quoniam, inquiunt, vita et mors opponuntur sibi invicem; et quia plantarum quaedam exitiosae comperiuntur, ex necessitate salus erit (ab aliis plantis). Quid autem id salutare sit, nesciunt **): generatio enim, ut sapientum fert sententia, corruptionis est principium. At ne forte allegorice haec prolata sint. Nam quidam dicunt, lignum vitae terrae est, quippe quae omnia ad usum vitae producat, tam hominum, quam ceterorum omnium; quamobrem medium locum destinavit huic plantae: medium vero universi terra est. Sunt alii, qui inter septem circulos caeli medium asserant lignum vitae dictum fuisse. Nonnulli vero solem, quoniam medius fere est inter planetas, temporumque (quatuor)

---

*) Genes. 2, 9. **) Vel: *haec autem secunda sanane sit, nesciunt. Auch.*

causa, per quam omnia nascuntur. Aliqui demum vitae lignum dixere directionem animae: nam ista nervosum reddit ac solidum sensum ad actum sibi convenientem et communitatem corporis partium. Me- P. A.
dium vero quodam modo primarium est et principium, 8
sicut dux choreae. Verum tamen optimi viri lignum vitae dixerunt in homine optimam virtutum, pietatem, qua sola potius mens immortalitem assequitur.

*Quid est lignum ad sciendum, cognoscibile boni et mali? *)*

§. 11. Hoc sane perspicacius sententiam illam ex littera desideratam in conspectu exhibet, allegoriam prae se ferens. Est ergo figurate declarata prudentia; quae est intelligentia scientiae, qua noscuntur bona pulcraque et mala ac foeda atque omnia sibi invicem contraria: quorum aliqua praestantioris sunt classis, aliqua deterioris. Quae ergo in hoc mundo sapientia est, non deus ipse est, sed opus dei profecto; naturam illa cernit pervestigatque. Quae vero in homine est, vidit praepostere atque commixtim oculis subobscuris; imbecillis enim comperitur ad sincere clariusque videndum atque intelligendum unumquodque singillatim: proinde mixtum est cum humana sapientia genus deceptionis: quemadmodum oculis etiam saepius umbrae quaedam impedimento sunt ad intuendum lumen nitidum: quon- P. A.
iam sicut se habet oculus in corpore, ita mens et 9
sapientia in anima.

*Qui fluvius sit, qui ex Adin procedebat, unde paradisus irrigatur et quatuor dividuntur flumina, Phison et Gehon et Tigris et Euphrates? **)*

§. 12. Dicuntur Deglathis et Arazaniae (sc. Tigridis et Euphratis) fontes exoriri ex montibus Armeniae: ibi vero paradisus non est (hodie), neque

*) Genes. 2, 9. **) Ibid. vv. 10. 11.

residui ambo fontes amnis. Ne forte igitur paradisus sit in longinquo a nostra habitatione mundi situ, fluviumque habeat sub terra currentem, qui plurimas maximasque irriget venas: ita ut illae consurgentes mittant sese in alias venas recipientes ob vastitatem; et istae gurgitibus fluctuum suppressae sint; unde violentia eis insita urgente, superius quum alibi erumpant, tum in montibus Armeniae. Isti sunt ergo fontes putati fluviorum potius fluxus; vel etiam fontes revera putati, eo quod omnino infallibilis sit scriptura divina denotans rem quatuor fluviorum: initium enim fluvius est, non fons. Verum fortasse locus ipse allegoriam prodit: quatuor enim flumina signa sunt quatuor virtutum; pru- P. A.
dentiae videlicet Phison dictae secundum parsimo- 10
niam: et sobrietatis Gehon, quippe quae in cibis elaboret et potibus, atque ventris, eorumque quae sunt sub ventre, voluptates operetur, ut pote terrena, et fortitudinis Tigris; haec enim furentem in nobis commotionem iracundiae regit; iustitiae autem Euphrates, quoniam in nullo ita laetatur hominis cogitatio magis, quam in iustitia.

Quare Euphratis solum non describit locum, sed Phison, inquit, circuit omnem terram Evilat, et Gehon circuit omnem terram Aethiopiae, et Tigris vadit contra Assyriam? *)

§. 13. Tigris nimium immitis ac perniciosus inter amnes est, ut Babylonii testantur, et Magi, ipsum comperientes tamquam alienum ab aquae natura: verum potuit (vel potuerunt) aliam quoque habere rationem aversandi. Euphrates autem mitior est et salubrior magisque nutritorius; quare adaugentem et proferentem ipsum vocant Hebraeorum Assyriorumque sapientes. Propterea non aliunde hic,

*) Genes. 2, 10—19.

sicut alii tres, sed de se ipso agnoscitur. Mihi sane
videtur symbolice res se habere: nam prudentia
est virtus partis rationalis, in qua malitia consistit; P. A.
et fortitudo, irascibilis; et sobrietas, concupiscibilis. 11
Ira autem et concupiscentia ferinae sunt. Tria itaque flumina per loca, quae circumeunt, denotavit; Euphraten vero ut symbolum iustitiae, minime: non enim certa sua pars data fuit animae, sed omnino possidetur harmonia quaedam trium animae partium et totidem virtutum.

Cur hominem in paradiso propter duplicem rem locavit, ut nempe operaretur et custodiret illum; quum nullius operae egebat paradisus, eo quod perfectus erat cunctis rebus, sicut a deo plantatus; nec etiam custodis, quis enim erat, qui popularetur? *)

§. 14. Duo haec sunt, quae agricola oportet attendat et consequatur: operatio campi et custodia rerum, quae ibi sunt; alias aut ex otio aut ex rapina corrumpitur. Paradisus autem etsi harum rerum non indigebat, verum tamen oportuit, ille qui accepit eius praefecturam et curam, primus, inquam, homo, tamquam lex quaedam esset operariis omnium rerum quicquid operari fas est. Immo conveniens
fuit, ut quamquam omni plenus erat re, relinque- P. A.
ret agricolae curam atque opus diligentiae: ex. gr. 12
circumfodere, circumfovere, emollire, fossam cavare, aqua irrigare. Custodia vero opus erat, quamvis nullus homo esset, saltem ferarum ratione; maxime etiam aëris et aquae: ut aestu praevalente, abundantiore aqua afficere; humidiore autem tempestate aquam superabundantem compescendo alio cursum dirigere.

---

*) Genes. 2, 15.

Cur quando iubet comedere ex omni ligno paradisi, singulariter dicit: Comede; quando vero abstinere facit ex ligno notitiam dante boni et mali, pluraliter dicit: Ne edatis: qua enim die edetis, moriemini? *)

§. 15. Primum, quia unum ex multis factum bonum est; id autem haud exiguum his etiam rationibus, quoniam ille qui utilitatem fecit, unus est; et qui utilitatem consequitur, itidem unus. *Unum* autem dico non de illo, quod iuxta numerum antecedit duitatem, sed de virtute unifica, quatenus rite coalescunt plures et per concordiam imitantur unum: ut grex, armentum, pecus, chorus, exercitus, gens, tribus, soboles, civitas. Haec enim omnia per multa sunt una communitas dilectione velut osculo connexa; ubi immixta et incommunia sub duitatem multitudinemque cadent discerpta: nam discordiae P. A.
initium est duitas. Duo autem sicut unum eadem 13
philosophia utentes, illibatam ac nitidam exercent virtutem, quae expers malitiae est: ubi vero bonum et malum commixta sint, principium habent mixturae mortis.

Quid est: Morte moriemini? **)

§. 16. Proborum mors alterius vitae principium est. Duplex est enim vita: una in corpore corruptibilis; altera sine corpore incorruptibilis. Ergo unus improbus morte moritur, qui etiam adhuc spirans in viventibus iam pridem sepultus erat, ut nullam penitus scintillam in se conservaret verae vitae, quae est optima probitas. Probus autem vir tanto nomine dignus non morte moritur, sed ex vivente prolixo finem sortitur aeternum.

---

*) Genes. 2, 16. 17. **) Ibidem.

Cur dicit: Non est bonum esse hominem solum: faciamus ei adiutorem secundum ipsum?

§. 17. His designat communitatem habendam esse, non cum omnibus, sed cum iis, qui adiuvari et vicissim prodesse volunt, e[illegible] vix possint. Quoniam amor non magis in utilitate, quam in concordia harmonica stabilis moris consistit; ita ut unusquisque convenientium in communitatem amoris P. A.
Pythagoream valeat vocem edere: *utique amicus est* 14
alter ergo. *)

Quare quum antea dixisset: faciamus adiutorem homini, bestias creat et pecora? **)

§. 18. Helluones fortassis insatiabilesque ventre dixerint, bestias ac volucria tamquam cibos necessarios adiutorio homini esse; cooperatur enim ventri esus carnis ad salutem vigoremque corporis. Ego tamen putem nunc homini ob malum sibi insitum inimica et oppugnantia esse animalia tam terrestria, quam volatilia: primo vero (homini) omnino virtutibus exornato tamquam socios belli in subsidium fuisse et amicos familiares ex natura cicuritate praeditos: familiaritatis autem ratio sola erat, sic enim decebat servos apud principem esse.

Cur iterum nunc creantur animantia et volatilia, quum iam antea denunciata fuerit creatio eorum in ordine sex dierum?

§. 19. Fortasse illa quae (creata) sex diebus fuere, incorporei erant (angeli) symbolice declarati, species animalium volatiliumque. Nunc vero producta reapse, similitudines eorum, sensibilia invisibilium.

---

*) Hoc fragmentum servatum est ab Ioanne Damasceno p. 788. cf. Vol. VI. p. 218. ed. nostrae. **) Gen. 2, 19.

P. A.

Quare cuncta animalia adducit ad hominem, ut nomina imponat eis? *) 15

§. 20. Magnam haesitationem philosophiae studentium exposuit admonendo, nomina ex positione esse, minime vero ex natura. Namque apte singulis naturalis accedit nomenclatio, quum homo sapiens scientiaque praestantior interveniat. Et profecto propria est menti sapientis solius, immo primo terrigenae positio nominum. Quoniam oportebat principem humani generis regemque universorum terrigenarum hanc quoque sortiri dignitatem. Qui nempe primus vidit animantia et ipse primus dignus fuit qui praeesset cunctis sicut princeps, eum decuit esse etiam primum nomenclatorem et inventorem nominum. Siquidem abs re erat et insanum anonyma ea relinquendo praetermittere, vel a iuniore quopiam nomina accipere in contemptum dissolutionemque honoris ac laudis senioris. Verum et illud praeterea arbitrari nobis liceat, ita facile accommodatam fuisse positionem nominum, ut illico simul atque ipse nomen posuisset, animal etiam id audiret, compulsum tamquam ex familiari sibi cognatoque indicio impositi nominis.

P. A.

Cur dicit: Adduxit animalia ad Adam, ut videret quid vocaret ea; quandoquidem non dubitat deus? **) 16

§. 21. Vere alienum est a divina virtute dubitare. Visum est itaque non dubitare, sed quoniam intellectum dedit homini, maxime primo terrigenae atque virtutis studioso, quatenus sapiens est effectus, ita ut ex ipsa natura praeditus fuerit, ut perpende-

*) Genes. 2, 19. **) Hoc fragmentum ex sacris parallelis Ioann. Damascen. p. 748. B. servatum est, Vol. VI. p. 209. ed. nostr.

ret sicut dux et princeps familiaris, dedit ei ut moveretur demonstraretque officium proprium; atque vidit reapse animi eius partum optimum. Adhaec evidenter per hoc omne voluntarium in nobis quoque imprimit, illos confutans, qui omnia ex necessitate fieri dictitant. Vel etiam quia hominum erat uti animantibus, ideo homini dedit, ut nomina illis poneret.

Quid est: Omne quodcumque vocavit animam viventem, hoc est nomen eius?

§. 22. Existimandus est nomina posuisse non solum animantibus, verum etiam plantis et ceteris omnino inanimatis, initio ducto a genere praestantiori: praestat autem animal (vivens). Satis ergo duxit (scriptura) mentionem melioris partis, non ita perfecte insipientibus ostendens nomenclaturam omnium.*) Quoniam inanimantium facilis erat ap- P. A. pellatio, quae nec locum mutatura erant neque *17 usum affectuum animae habebant. At difficilior erat (nomenclatura) viventium ob motum corporis et propter animae impetum varium secundum imaginationem varietatemque sensuum et variantes turbationes animi**), quibus exsurgunt effectus operum. Mens itaque potuit nomen dare difficilioribus animantium generibus: quare conveniens erat dicere, (hominem) appellavisse ea tamquam facilia, quae praesto sunt.

Quid est: Adae vero non est inventus adiutor similis ei? ***)

§. 23. Adiuvabat et cooperabatur principi humani generis omne quidvis, terra, fluvii, mare, aër,

---

*) Gloss. videtur melius legisse vel intellexisse: *nomina sensu carentium omnium. Auch.* **) Sive *passiones* modernis dictas. Vel ita: *secundum autem sensuum differentiam sunt et vitia affectionum. Auch.* ***) Gen. 2, 20.

lux, caelum: cooperabantur etiam fructuum ac plantarum species omnes et pecudum coetus atque bestiae inibi minime efferatae. Nihilo minus nihil eorum erat utique simile ei coadiuvans, quoniam non homo erant. Certum itaque indicium dedit, ut hominem homini demonstraret auxiliatorem cooperatoremque fieri debere, similitudine perfecta praeditum secundum corpus et animam.

*Quid est: Et immisit ecstasim super Adam et dormire fecit? *)*

§. 24. Quomodo dormitur, mirum quantum huc haereat aqua philosophis. Verum quaestionem ipsam distincte explanavit propheta noster: somnus enim in se proprie ecstasis est, non ea, quae propior P. A.
est amentiae, sed secundum sensuum solutionem 18
absentiamque consilii. Tunc enim sensus recedunt a sensibilibus et intellectus abest a sensibus, non roborans nervos eorum neque praestans motum illis quoque, qui usum operationis sortiti sint; abductis a sensibilibus.

*Quid est costa, quam tulit ex terrigena, et quare costam in mulierem effingit? **)*

§. 25. Littera manifesta est; dicitur enim quasi iuxta symbolum partis, dimidium totius, uterque, vir et mulier, ceu sectiones naturae, coaequales ad constitutionem generis, quod vocatur homo. Ad mentem vero vir est symbolice intellectus; et huius costa una, virtus sensitiva; sensatio autem consilii magis variabilis erit mulier. Virtutem etiam ac vigorem aliqui costam nuncupant, unde et pugilem validae costae vocant apprime robustum. Itaque legislator ex viri costa factam mulierem dicit, significans di-

*) Genes. 2, 21. **) Ibidem.

midium corpus maris feminam esse. Testantur (id) etiam corporis apparatus, coniunctura, motus, virtus, vires animae, robur. Nam omnia velut in duplici ratione cernuntur: siquidem ut perfectior et (si liceat dici) duplicior est viri formatio formatione mulieris, sic etiam dimidio tempore opus habuit, diebus videlicet XL., ubi imperfectae atque ut ita dicam dimidiae viri sectioni, scilicet mulieri, (opus esset) duplici mensura, nempe diebus LXXX., ita ut P. A.
commutetur etiam duplicatio temporis naturae viri 19
ad comparationem proprietatis mulieris. Cuius enim natura corporis et animae, viri inquam, est in duplici ratione, delineatio et formatio est dimidiata: cuius vero natura corporis et constructio est in dimidia ratione, puta mulieris, ipsius formatio et delineatio est in duplici.

Quare formam mulieris aedificationem vocat? *)

§. 26. Ex viro et muliere congregatio concordiae et plenitudo symbolice est domus: at imperfectum et domo carens omnino est omne, quod desolatum est a muliere. Nam viro publicae res civitatis commissae sunt, mulieri vero res propriae domus; cuius defectus destructio erit (domus), praesentia autem actualis oeconomiam ostendit.

Cur non, ut cetera animantia et vir, pariter et mulier ex terra formata est, sed ex costa viri?

§. 27. Primo, ne aequalis dignitatis cum viro sit mulier. Secundo, ne aequalis aetatis, sed iunior: quapropter quicumque aetate provectas sibi ducunt mulieres, vituperandi sunt velut destruentes legem naturae. Tertio vult, ut vir gerat tamquam pernecessariae suae partis curam mulieris; mulier vero si-

*) Genes. 2, 22.

cut universitati partis mutuo servitium ei rependat. Quarto admonet virum sub aenigmate, ut sibi procuret mulierem veluti filiam; et mulierem, ut honoret virum sicuti patrem: iure quidem, quoniam habitationem mutat mulier (transiens) de sua pro- P. A.
genie ad virum; quapropter debet et decet, qui 20
suscipit, mutuo sibi assumere fidem datorum: quae vero translata fuit, quem parentibus iam antea honorem, eundem viro suo praestare condigne. Nam depositum commendatum sibi sumit vir mulierem a parentibus, mulier autem virum a lege.

Cur videns vir formatam mulierem, adiecit dicens: Haec (vel hoc, τοῦτο) nunc os ex ossibus meis, et caro ex carne mea: haec vocabitur mulier (vira, virago), quoniam ex viro sumpta est? *)

§. 28. Potuit negative, obstupefactus de ea quam videbat, dicere: Quomodo ista talis miranda atque optabilis species ex ossibus fuerit, exque carne informi et impolita, tanto pulcrioris formae et nimis decora vivens? Incredibilis res, quia similis est; et credibilis, quia deus ipse creator erat et pictor. Potuit etiam assertive dicere: Vere haec est vivens os meum et caro mea, nam de meis illis disiuncta constitit. Ceterum ossis et carnis mentionem facit nimis naturaliter: humanum (vel corporeum) enim tabernaculum compago est ossium carniumque, viscerum, venarum, nervorum, ligaminum, vasorum spiraminis sanguinisque. Dicitur autem mulier (Gr. γυνή) vis generandi (viventis) fecundae veraciter; sive quod accepto P. A.
semine praegnans parit, sive ut propheta dicit, quia 21
de viro facta fuit, non ex terra, quemadmodum ille: neque ex semine, ut ceteri post illum, sed natura quadam mediocri, atque sicut ex vite ramus eductus ad alterius vitis generationem.

*) Genes. 2, 23.

Cur dicit: Propterea relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suae; et erunt duo in carne una? *)

§. 29. Summa excessione se gerere virum erga mulierem in communitate, ita ut et parentes patienter derelinquere iubeat; non ut sic magis conveniens sit, sed velut vix futuros causa fidelitatis erga mulierem. Optime sane et caute illud, quod non dixit, mulierem debere relictis parentibus viro suo adhaerere; quoniam audacior mulieris naturâ est praesumptio (viri): sed mulieris gratia id facere debere virum. Namque libenti ac facili impetu fertur ad concordiam scientiae, cui totus deditus, impedit atque coercet cupiditates suas, adinstar visci adhaerens soli coniugi. Maxime quod ipse dominico principatu gaudens, verendus est de fastu: mulier autem servitii sumens ordinem, probata est assentiri consorti vitae. Duos vero carnem unam dici, indicat nimium tangibilem ac sensibilem esse, in qua dolore affici et voluptate frui consistit; ut eadem gaudeant, doleant, sentiantque, imo et magis cogitent. P. A. 22

Quare utrique, terrigena et mulier, nudi dicuntur esse, et non confundebantur? **)

§. 30. Primum, quia propinqui sunt mundi; huius autem partes nudae sunt, singulae proprias qualitates indicantes, propriisque tegumentis usae. Secundo, ob morum simplicitatem sinceritatemque, eamque quae naturae inerat, superbiae inexpertam indolem; necdum enim ambitio enata erat. Tertio, quod clima vel caeli clementia tegmen erat eis satis sufficiens, ita ut nec frigus neque aestus laederet eos. Quarto propter affinitatem cum mundo intercedentem a nulla istius parte velut a proxima noxam sufferentes.

*) Genes. 2, 24. **) Ibid. v. 25.

Cur cunctis bestiis sapientiorem refert serpentem? *)

§. 31. Par est vere dicere, revera sapientiorem cunctis bestiis esse serpentem. Mihi tamen videtur sic dictus fuisse ob pronitatem ad vitium, cuius symbolum est. Vitium autem dico concupiscentiam; quoniam callidiores sunt voluptati dediti, inventoresque artium ac mediorum: astuti profecto in adinveniendis strategematis, tam illis quae voluptati favent, quam illis quae fruitionis modum procurant. Ceterum mihi videtur, quoniam praestans illud sapientia animal seducturum erat hominem, argumentum esse sapientioris non integrum genus, sed ille solus serpens ob rationem dictam. P. A.

23 *An humaniter loquutus est serpens?* **)

§. 32. Primum poterit esse, sub principium mundi conditi neque reliqua animantia ratione verbi plane carere; hominem tamen excellere voce copiosa ut evidentiori. Secundo quando mira quaedam patranda sunt, subiectas naturas commutat deus. Tertio quia anima nostra multis peccatis impleta est et surda reddita ad omnia dicta, praeter unam vel alteram linguam, quae est secundum solitum: protoplastorum autem (animae) ut a malo mundae essent et intemeratae, acutae erant omnino ad perceptionem cuiuscumque vocis. Siquidem neque sensus habemus tales; nos enim depravatos sortiti sumus, sicut et constructionem corporis exiguam: illi vero quemadmodum corpus sortiti sunt nimis grande et proceritatem gigantis, necesse fuit ut prae se ferrent sensus etiam certiores, et quod his praestantius est, philosophicos intuitus auditusque. Non enim frustra arbitrantur (nonnulli) oculis illos praeditos esse, quibus potuerunt etiam eas, quae in caelo sunt, naturas

*) Genes. 3, 1. **) Ibidem.

essentiasque et operationes videre, quemadmodum et auribus cuiuscumque generis voces percipere.

Quare mulierem alloquitur serpens, non vero virum? *)

§. 33. Virtute perpensa ob mortalitatem infe- P. A.
rendam artem machinatur fallacitatis; mulier autem 24
consuevit potius quam vir decipi. Huius enim consilium, sicut et corpus, masculinum est, et sufficiens ad solvendam sententiam seductionis; mulieris autem magis effeminatum, ita ut propter mollitiem facile concedat et captetur falsitate persuadente, veri similitudinem imitante. Quoniam ergo in senectute serpens exuit se squama a vertice capitis usque ad caudam, nuditate sua vituperat hominem, quia mortem cum immortalitate commutavit. A bestia natura innovatur et singulis temporibus assimilatur. Haec videns (mulier) decepta est; quam oportebat tamquam in exemplum perspicere in eum, qui contra se ingenium demonstrans machinabatur atque satagere ut vitam acquireret immunem senio atque immarcidam.

Cur mentitur serpens dicens: Dixit deus, ne edatis ex omni ligno paradisi; quum ex adverso dixerat: Ex omni ligno paradisi edere praeter unum? **)

§. 34. Pugnantium mos est mentiri arte, ut ignorentur res, ita modo actum est. Quoniam in mandatis datum erat omnia usurpare excepto uno; malitiae vero insidiator interveniens dicit ex omnibus iussum datum fuisse non comedendi. Lubricum lapsum proposuit animae ancipitem rem, nam illud: *Non de omni comedere*, manifestat primum, ne vel
ex uno, quod falsum est: secundo, non ex omni, P. A.
quasi vero diceretur, non ex aliquibus, quod verum 25
est. Talem ergo falsitatem manifestius asseruit.

Cur si in mandatis erat non edere de una sola planta, adiecit mulier adhaec etiam accessum ad

*) Genes. 3, 1. **) Ibid. v. 1—3. cl. c. 2. vv. 16. 17.

eam, dicens: Dixit, non edetis ex illa, neque tangetis? *)

§. 35. Primum, quia gustus omnisque sensus ex genere consistit in suo tactu. Secundo ad condemnandos se ipsos, qui id commiserunt. Si enim vel solus tactus erat prohibitus, quomodo qui praeter tactum praesumentes ut comederent, maiorem iniuriam minori addidere, non sui-ipsius damnatores fuerint et castigatores?

Quid est: Eritis sicut dii ad cognoscendum bonum et malum? **)

§. 36. Unde reperit serpens plurale id nomen dii, quum unus est verus deus, et nunc primum id nominavit? Sed ni forte praescia quaedam virtus fuerit, declarans sententiam multitudinis deorum, quae deinceps futura esset apud homines: remque verificaverit primum historia, non ex rationali quodam, neque ex melioribus animalibus, sed ex bestiarum et serpentum virulentissimo ac vilissimo initium duxisse. Siquidem latescunt similia sub terra et cavernae eorum sunt in foraminibus fissurisque terrae. Etenim ratione praedito vere proprium est unum essentialiter ens aestimare deum, bestiae vero plures deos fingere, eosque brutos, veraciter vix exsistentes. Praeterea artem molitur (diabolus in ore serpentis): nam in divinitate non sola est boni et mali scientia, P. A.
sed complacentia quoque boni et recusatio mali: 26
haec autem non exposuit, quoniam utilia erant, sed meram scientiam amborum contrariorum, boni videlicet et mali suggessit. Secundo *sicut dii* pluraliter nunc dictum est haud inconsulto, sed ut bonus et malus (deus) induceretur: sunt autem isti duplicis qualitatis. Peculiaribus itaque diis convenit scientiam habere contrariorum, suprema tamen caussa praecellit.

---

*) Genes. 3, 3. **) Ibid. v. 5.

*Quare mulier prius attigit lignum comeditque de eius fructu et postea vir quoque ab illa sumens? *)*

§. 37. Littera sua vi id primum asserit, quod immortalitas et omne bonum conveniens erat ut sub facultate viri esset, mors autem et omne malum sub muliere: ad mentem vero mulier est symbolice sensus et vir intellectus. Porro ex necessitate tangit sensus sensibilia: medio vero sensu res transmittuntur etiam in mentem; nam movetur sensus ab obiecto **), intellectus autem a sensu.

*Quid est: Deditque viro suo secum? ***)*

§. 38. Nuper dictum refert, quoniam fere unum idemque tempus apparentiae est, in quo simul ex obiecto sensus percipitur et in intellectum sensus imprimit.

Quid est: Aperti sunt oculi amborum? †)

§. 39. Quod non caeci sunt conditi, patet vel P. A.
ex illo, quoniam cetera quoque omnia perfecta sunt 27
creata, animalia et plantae; nonne et potioribus partibus exornari homo debuit, oculis scilicet? Maxime quod paullo ante quibuscumque animantibus imponebat terrigena nomina: liquet porro eum ea prius vidisse. Nisi forte oculos symbolice animae visum dixerit, per quem unum bonorum et malorum, elegantium et turpium omniumque contrariorum fiunt perceptiones. Quod si consilium oculus est seorsum, quod vocatur monitum intellectionis, etiam aliud quoddam ratione carens oculus est separatus, quae opinio vocatur.

Quid est, quod agnoverunt, quia nudi erant? ††)

§. 40. Huius rei primum receperunt scientiam,

---

*) Genes. 3, 6. **) Vel ad verb. *subiecto.* ***) Genes. 3, 6. †) Ibid. v. 7. ††) Ibidem.

propriae scilicet nuditatis, postquam comederunt de fructu prohibito. Idque malitiae opinio et principium fuit, quum advertissent nondum operimento se usos fuisse; quippe quod partes universi immortales sunt et incorruptibiles: ipsi vero deinceps manufactura illa corruptibili indiguere. Haec autem scientia in nuditate ipsa fuit; non quod varietatis secundum se causa erat, sed quia novitatem anima concepit dissimilem universo mundo.

Cur folia ficus consuunt in perizomata? *)

§. 41. Primum, quia suavior est ficulneus P. A.
fructus et gustu iucundus. Symbolice itaque desi- 28
gnat eos, qui consuunt contexuntque voluptates voluptatibus multiplici ratione; ideo circumcingunt circa locum genitalium, quod instrumentum est maiorum negotiorum. Secundo quod quamvis fructus, ut dixi, ficulneus suavior ceteris est, at folia duriora. Vult ergo per symbolum patefacere, lubricum quidem ac lêvem videri motum voluptatis, vere tamen durum reperiri, ita ut fieri nequeat, ut quis sentiat gaudere, nisi prius dolens, et iterum de novo dolens: semper enim dolere est inter duplicem maerorem dolorosum, alterum puta incipientem et alterum supervenientem.

Quid est vox audita deambulationis dei, utrum verborum, an pedum strepitus est? atque deambuletne deus? **)

§. 42. Qui in caelo sunt sensibiles dii, in gyrum ambulant circumitionibus procedentes; suprema vero caussa stabilis est et immobilis, ut antiquis placet. Quoniam (deus verus) indicium quoddam praebet, quasi vero velit motus sensum dare: etenim non voce missa, audiunt prophetae, virtute quadam,

*) Genes. 3, 7. **) Ibid. v. 8.

vocis divinitatis *) sonante vel ipsa dicta. Sicut ergo auditur non proferens, sic etiam sensum dat ambulandi, non ambulans, imo omnino immotus. Vides autem **), priusquam degustassent de malitia, sicut ipsos stabiles, constantes, immobiles, tranquillos, uniformes fuisse, aeque et pariter ens esse existimavisse divinitatem, ut vere profecto est: quum autem calliditatis participes facti fuerint, de se movere et A. P. demutare immobilem, variationem commutationem- 29 que in eo autumantes.

Quare dum abscondunt se a facie dei, non prius mulier, quae prima comedit de fructu vetito, sed primo loco vir scribitur? Dicit enim: absconderunt se Adam et mulier eius. ***)

§. 43. Initium praevaricandi peccandique in legem facit imperfecta et prava (natura) femina; erubescendi vero pudendique, immo totius boni, mas, utpote melius et perfectius (opus).

Cur abscondunt se non alibi, sed in medio ligni paradisi? †)

§. 44. Non omnia consilio et sapientia aguntur a peccantibus, sed occurit, ut dum supra furtum resident fures, non videntes praesidem, proximum et pedi subiacens (furtum) exquisite intercipiatur quam ocissime. Tale quippiam et modo actum est; quum enim oportebat longius de ligno fugere, unde fuit delictum (ortum), medio ipso in loco captio facta est: quo evidentius arguerentur peccati, quin fuga ipsa illud mederentur. Et illud symbolice notat, (nempe) malo cuicumque malitiam in refugio esse et

---

*) Ad verb. *diviniorís.* **) Vel interrogative, *Viden'...?* ***) Genes. 3, 8. †) Ibidem.

cupidini quemcumque deditum quasi ad asylum ad cupiditatem confugere. A. P.

Quare interrogat Adamum, qui omnia scit, ubi es? et quare non etiam mulierem? *) 30

§. 45. Non interrogatio videtur illud dictum, sed minae et coarguitio: Ubi es nunc, de quot bonis demutatus es, o homo? derelicta immortalitate vitaque felicissima ad mortem transmutatus es et miseriam, in quibus sepultus fuisti. Mulierem vero interrogare minime dignatus est, tamquam principium mali et ducem ei turpis vitae factam. Ceterum habet etiam locum allegoria prompta: quia pars principalis in homine, ut dux (h. e. mens), masculi habens rationem, quum aurem praebeat alicui, introducit vitium femineae quoque partis, puta sensus.

Quare vir dicit: Mulier dedit mihi de ligno et edi. Mulier autem: serpens non dedit, sed seduxit me et manducavi? **)

§. 46. Littera huiusmodi praebet sententiam acceptabilem, quod mulier solet potius decipi, quam maiora quaedam cogitare; vir autem e contrario. Quod vero ad mentem, singulos sensus imperfecti cuiusque sensibile ei accommodatum decipit et seducit; sensus autem iam ab obiecto vitiatus praebet vitium principi ac duci (menti). Mens ergo accipit a sensu dante illud, quod passus est. Sensus enim per obiectum A. P.
sensibile decipitur et fallitur; at sensus sapientis 31
infallibiles sunt, sicut et cogitationes mentis.

Cur primum maledicit serpenti, secundum mulieri, tertium viro? ***)

§. 47. Iniuriarum ordinem consecuta est et series maledictionis. Primum decepit serpens; secundo

*) Gen. 3, 9. **) Ibid. vv. 12. 13. ***) Ibid. vv. 14—19.

peccavit per eum mulier permittens (se) seductioni: tertio vir locum dans mulieris voluntati potius, quam divino mandato. Verum optime habet et rationem allegoriae hic ordo: quoniam serpens symbolum est cupiditatis, ut probatur; et mulier, sensus; vir autem intellectus. Fit ergo peccati auctor pessimus cupiditas et ista primum decipit sensum; sensus autem mentem captivat.

Cur serpenti maledictio huiusmodi (datur), ut super pectus et ventrem ambulet et terram edat et inimicitiam habeat cum muliere? *)

§. 48. Littera manifesta est, quum pro testimonio habeamus quod vidimus; ad sententiam vero talem continet allegoriam. Siquidem symbolum cupiditatis est serpens, figurans voluptarium: is enim super pectus repit et ventrem, cibo et potu repletus, aethyiarum (mergorum) more alitur insatiabili cupiditate, incontinens in esu carnium; ita ut quidquid A. P.
ad cibum pertinet, terrestre quoddam sit omne; 32
quare terram comedere dicitur. Inimicitiam vero habet cupiditas ex natura cum sensu, quam symbolice mulierem appellavit: verum ubi tutores vel defensores caussae videntur esse cupiditates pro sensibus, sunt tamen certo certius adulatores machinantes more inimicorum. Et certatorum utique mos est, ut per ea, quae concedunt, maiora perpetrent damna. Oculos nempe convertunt in ruinam visus, aures ad gravem auditum et ceteros sensus ad insensibilitatem; efficiunt etiam integritati corporis dissolutionem ac paralysin, omnem auferentes sanitatem et plurimas easque pessimas inaniter construentes aegritudines.

Quare maledictio mulieris est multiplicatio tristitiae et gemituum, in tristitia parere et conversio ad virum suum et ab eo regi? **)

*) Genes. 3, 14 sq. **) Ibid. v. 16.

§. 49. Haec omnia patitur quaecumque mulier vitae consors est viri, non sicut maledictionem, sed sicut necessaria. Symbolice vero sensus humanus saevo subiicitur labori dolorique, domesticis perturbationibus ictus ac sauciatus. Famulatus autem sensus sunt isti: oculorum visus, aurium auditus, narium olfactus, oris gustus, tactuum appulsus. Quoniam mali improbique vita dolorosa est et egens, necesse est, ut et omnia secundum sensum perpetrata timore ac dolore commixta sint. Ad mentem, conversio fit sensus ad virum, non ut ad socium, P. A.
nam (tamquam mulier) subiecta est, ut prava, sed 33
tamquam ad dominum, eo quod praeelegerit vim (potius) quam iustitiam.

Cur ut serpentem et mulierem maledictione affecit relative ad ipsos, non tamen sic virum, sed terram assumit, dicens: Maledicta terra propter te; in tristitia comedes illam: spinas et tribulos germinabit tibi et edes foenum agri: in sudore vultus tui edes panem tuum? *)

§. 50. Quoniam intellectus spiratio est divina, haud aequum duxit maledicere ei condigne, sed convertit maledictionem in terram et culturam eius (viri). Terra autem connaturalis homini corpus est, cuius agricola intellectus. Quum virtute studioque sit praeditus ruricola, procreat et corpus fructus suos, sanitatem, optimam sensationem, robur, pulcritudinem. Sin autem saevus est, contra accidunt; nam maledictionem subit corpus, operarium sumens intellectum incastigatum et insanum. Fructus autem eius nihil est ex utilibus, nisi spinae et tribuli, tristitia et timor, ceteraque vitia, dum percutiunt et quasi telis confodiunt intellectum cogitationes. Cibus autem herba est per symbolum; quoniam sese mutavit

*) Genes. 3, 17 — 19.

in brutum ex rationali, neglectis cibis divinis; qui sunt per verba et leges datas regendae voluntati *) a. philosophia condonati. P. A.

Quid est: Donec revertaris in terram, de qua sumptus es? non enim de terra sola creatus fuit homo, verum etiam ex divino spiritu. **) 34

§. 51. Primum terrigenam terra caeloque compactum fuisse constat: verum quia non constitit incorruptus, sed mandatum dei despexit, ex optima parte effugiens caelo, totum se mancipium terrae dedit, crassiori ac graviori elemento. Deinde si quis virtutis desiderio arsit, quae immortalem facit animam, omnino adeptus est sortem caelestem. Quia vero voluptatis aemulus fuit, qua mors acquiritur spiritualis, terrae se rursum tradidit: quamobrem dictum, terra es et in terram reverteris. Mali ergo et pravi tum principium, quum finis terra est; virtute vero praediti caelum.

Quare terrigena mulierem suam vocat vitam et asserit: Mater es omnium viventium? ***)

§. 52. Primum familiare id nomen protoplastae mulieri posuit *vitae*, quoniam fons futurus erat futurae post ipsos universae generationis. Secundo fortassis quia non de terra sumpsit exsistentiam substantiae suae, sed ex vivente, ex una nempe viri parte, sive costa formata in mulierem, ideo vita est nominata; quia ex vivente primum facta est, et primi P. A.
ratione praediti ex ipsa generandi erant. Fieri tamen potest, ut metaphorice audiatur: nam sensus, 35
quae symbolice mulier est, nonne iure vita appellatur? quia vivens a non vivente per sensum potissime di-

*) Vel: *leges voluntarias sive ex voluntate provenientes.*
) Hoc fragmentum servatum ab Ioann. Damasc. Parallel. Sacr. p. 748. A. legitur Vol. VI. p. 208 sq. ed. nostrae. Cf. Genes. 3, 19. *) Ibid. v. 20.

stinguitur, quo et imaginationes impetusque aguntur: nam utriusque caussa sensus est. Et revera sensus est mater viventium omnium: sicut enim sine matre nulla fuit generatio, sic et sine sensu vivens (animal).

Cur deus tunicas pelliceas facit Adae et mulieri eius et vestit eos? *)

§. 53. Fortasse aliquis litteram derideat, intuens vilitatem apparatus tunicarum, ac si minime dignae sint operatione talis et tanti creatoris. Vir tamen degustans de sapientia et virtute, iure meritoque deo decens existimabit hoc opus, ut inaniter laborantes doceat sapientiam; qui parum curantes procurare utilia, miseri honoris furore capti, sese dederunt commoditati, odio habentes studium sapientiae virtutisque et amantes vitam splendidam et humanae **) artis sapientiam a bono abhorrentem. Et nesciverunt miseri, nullatenus indigentem frugalitatem fieri quasi cognatam atque vicinam, lautum autem nitorem ceu inimicum procul inde amandatum degere. Pellicea ergo tunica, si vere iudicetur, nobilior possessio aestimanda est, quam floridis coloribus contexta purpura. Ad litteram itaque sic habet; ad mentem vero tunica pellicea symbolice est pellis naturalis, id est corpus nostrum. Deus enim intel- P. A. lectum condens primum, vocavit illum *Adam*; deinde 36 sensum, cui *vitae* nomen dedit; tertio ex necessitate corpus quoque facit, *tunicam pelliceam* illud per symbolum dicens: oportebat enim ut intellectus et sensus velut tunica cutis induerent corpus; ut factura ipsa quoque divina virtute digna prius appareret. Siquidem humani corporis apparatus a quanam potentia melius decentiusque construi potest, nisi a deo? quapropter paravit, simulque induit; ubi humanum in-

*) Genes. 3, 21. **) *Vel manufactae.*

dumentum alii parant, et alii induunt, connaturalem vero istam tunicam, corpus scilicet, eiusdem erat opus tam parare, quam paratam induere.

Quibusnam dicit: Ecce Adam factus est tamquam unus ex nobis ad cognoscendum bonum et malum? *)

§. 54. Unus ex nobis pluralitatem ostendit; ne forte loquatur cum suis virtutibus, quibus tamquam P. A. instrumentis usus fecit universitatem rerum. Illud 37 autem *tamquam*, instar aenigmatis similitudinisque et comparationis, non vero dissimilitudinis (*al.* similitudinis) est declarativum: aliter enim noscitur apud deos bonum intelligibile et sensibile, quemadmodum etiam contrarium et aliter apud homines. Quoniam quo distinguuntur naturae inquirentium et comprehendentium atque rerum, quae percipiuntur comprehenduntur quo certo (eo) et ipsa virtus comprehensiva. Haec autem omnia in hominibus similitudines sunt et formae imaginesque; verum apud deos prototypa, indicia, et lucidiora exemplaria subobscurorum. Ingenitus autem atque increatns ille pater se adiungit nemini, nisi intendens dilatare honorem virtutum suarum.

Quid est: Ne forte porrecta manu sumat de ligno vitae, edat et vivat in aeternum? non enim dubitatio, neque invidia est in deo **).

§. 55. Verum est nec dubitare ***), neque invidere deum; utitur tamen plerumque rebus nominibusque dubiis, annuens fere caput illud, ut homo. Duplex enim est, ut dixi, superius caput: aliquando, non ut homo, deus; et aliquando sicut homo instruit filium,

*) Genes. 3, 22. **) Ibidem.

***) Legitur hoc fragmentum ex Ioanne Monacho. vol. VI. p. 232. ed. nostrae.

sic dominus deus moneat te. Primum itaque P. A.
principatus est, secundum vero disciplinae, ac pri- 38
mae introductionis in instructionem, ut etiam voluntarium insinuetur. Quoniam illud *Ne forte* non est haesitatio dei, sed relatio ad hominem natura sua haesitantem, atque denunciatio affectionis in eo exsistentis. Quum enim occurrit alicui apparentia quaedam alicuius rei, illico statim supervenit impetus ad apparens, ab ipso apparente caussatus. Unde et secunda dubitatio haesitabunda, huc illuc animum trahens, utrum possidenda (vel acceptanda) res sit, necne; et ad istud secundum fortassis respectant praesentia. Enim vero divinitas incapax est cuiusque malitiae; nullo modo potest fieri ut invideat aut immortalitatem aut aliud quippiam bonum alterius. Argumentum est firmissimum; nam a nullo rogatus mundum condidit; indomitam et inordinatam patibilemque essentiam benefactor propitius dulcem ac mitem efficiens, magna bonorum harmonia atque ordine tamquam chori; et plantavit lignum vitae verus ipse ens proprio ingenio luminoso. Praeterea nullo intercessore atque hortatore usus est in communicanda (homini) incorruptione. Verum dum intellectus purissimus exstitit, nullam apparentiam prae se ferens nec operis neque sermonis mali, securus erat decorum habere ducem qui se adduceret ad pietatem, quae est indubia verissimaque immortalitas. Ex quo autem coepit converti ad pravitatem, mortalem cupiens vitam, aberravit ab immortalitate: namque malitiam immortalem reddi dedecet, inutile etiam accidit subiecto; quoniam quanto longaevior sit malus atque impro- P. A.
bus, eo magis miser est quum aliis, tum sibi da- 39
mnum grave.

*Cur nunc appellavit paradisum voluptatem**), *quando*

---

*) Melius fortasse Cod. C. *voluptatis*.

hominem emittit de illo ad operandam terram, ex qua sumptus est? *)

§. 56. Agriculturae distinctio patet, quum in paradisi statu exercens culturam sapientiae tamquam in arboribus colendis atque immortalibus perquam utilissimis fructibus vescens immortalitate et ipse donabatur. Deinde eiectus de loco sapientiae, contraria experiretur imperitiae opera, quibus corpus coinquinatur et occaecatur intellectus, atque penuriam passus proprii cibi, tabescit usque ad mortem diram. Quare nunc in contemptum insipientis nuncupavit paradisum *voluptatem*, ut opponeret dolorosae ac saevissimae vitae. Enim vero quae in sapientia agitur vita, libera (vel liberae) laetitiae voluptas est, et fruitio animae rationali familiarissima; altera vero (vita) sapientiae expers et dura et dira comperitur: etsi nimium decipiatur a cupitatibus, quas et antecedit et sequitur dolor.

P. A.

Cur contra paradisum collocat Cherubim, et igneum gladium, qui vertebatur, ad custodiendam viam ligni vitae? **) 40

§. 57. Cherubim designant duas priores, quae apud divinitatem sunt, virtutes, creativam scilicet et regiam; quarum una nomen gerit *dei*, altera sive regia, *domini*. Forma creativae pacata lenisque et benefica est virtus; regiae autem legislatrix et castigatrix. Porro igneum gladium symbolice nominat caelum: aether enim flammei coloris est et versat se circumlatus circa aevum (vel universum). Haec ergo omnia istam custodiam sumpsere paradisi, puta quod praesides sunt sapientiae instar speculi: quoniam, ut exemplo utar, speculum quoddam sapientia mundi

*) Genes. 3, 23. **) Ibid. v. 24.

fuit divinarum virtutum, iuxta quas perfecta est, et regitur dispensaturque universitas istiusmodi rerum. Ad sapientiam vero via vocatur philosophia (amor vel studium sapientiae); quando quidem philosophia praedita est virtus creativa, philosophica et regia, philosophus etiam mundus. Sunt tamen aliqui, qui igneum gladium solem esse arbitrentur; eo quod secundum conversionem et circumactionem denotat tempora annua, ut custos vitae, et*) cuiusque rei, quae servit vitae omnium.

P. A.

An recte dictum fuerit de Cain: Acquisivi hominem per deum? **) 41

§. 58. Distinguitur esse ab aliquo et ex aliquo et per aliquid. Ex aliquo, sicut ex materia; ab aliquo, ut a caussa; et per aliquid, sicut per instrumentum. Atqui pater et creator universorum non est instrumentum, sed caussa; ergo deflectit a sano consilio, qui dicit non a deo, sed per deum factum esse, quod factum est.

Quare iunioris Abel prius artem describit, dicens: Fuit pastor ovium; Cain autem operabatur terram? ***)

§. 59. Quoniam etsi tempore iunior erat improbo probus, verum probitate senior erat: quapropter nunc, quum conferenda sint inter se ipsorum facta, anterior constitutus est. Quare unus ex eis artem exercet et curat animantia, quamvis ratione carentia, pastorale nimirum lubenter sibi concilians opus, quod est principatus regnique (quasi) praelusio; alter vero terrenis et inanimatis (rebus) operam dat.

*) *et* addidi e Ms. C. alias altero in genere nascitur sententia huiusmodi: *Custos nimirum est vitae, quicquid servit vitae omnium.*

) Genes. 4, 1. *) Ibid. v. 2.

P. A.

Cur Cain post dies primitias fructuum) offert; Abel autem de primogenitis et de adipibus**) non post dies? ***)* 42

§. 60. Inter sui ipsius amatorem atque dei amantissimum discrimen affert. Alter enim sumpsit sibi primitias fructuum et deum impie secundariis (inferioribus) dignum fecit. Nam illud *post dies*, non statim; et *de fructibus*, non de primis fructibus, talem prodit iniquitatem. Alter vero, primogenitos maioresque natu offerebat sine mora in omnibus; ut hoc pater (vel a patre) non aspernaretur.

Cur primum a Cain initio ducto, secundo loco meminit eius, quum dicit: Respexit deus ad Abel et ad munera eius; ad Cain vero et ad sacrificia illius non advertit? †)

§. 61. Primum, quia (bonus) qui natura primus est, non primus sensibilis est cuiquam, nisi suo tempore et ex moribus sanis ††). Secundo, quia duo sunt (distincti) bonus et malus, bonum admittit, videns eum boni amatorem et virtutis studiosum: quem praevidens in eam partem pronum in ordine naturae, recusat et aversatur malum. Optime itaque non P. A. oblata, sed oblatores munerum ante munera vidisse 43 ait deum: nam homines in copiam respiciunt munerum probantque; deus autem in animae veritatem, declinans (vel declinantis) ab ambitione et illusione.

---

*) Vel ita: *post dies primitiarum, primitias offert.*

**) *Sive crassis.*

***) Genes. 4, 3. 4. †) Ibid. v. 4. 5.

††) Sic explicare placuit locum obscurum, quem alio modo interpretatur glossarius: „*Primum illud* non ita „oportet accipere, quod primus sit, qui (primum) nomina„tur, ut Cain; sed qui tempore opportuno et ex sanis „moribus obtulit munus, ille est natura primus.“

Quam distinctionem habet munus a sacrificio? *)

§. 62. Ille, qui mactat sacrificium divisione facta, sanguinem circa aram fundit et carnem ducit domum. Qui vero instar muneris offert, totum, ut visum est, offert acceptanti. Sui itaque ipsius amator distributor est, sicut Cain; amator vero dei munerator est, sicut Abel.

Unde scivit Cain suam oblationem non placuisse deo? **)

§. 63. Forsitan resolvit dubium caussa superaddita, tristitia enim invasit eum et concidit vultus eius; ergo pro indicio sumpsit maerorem, non placita mactans: quum laetitia et gaudium decebat mactantem illibate.

Quid est: non quod non recte offeras, sed quod (vel nisi) recte non dividas? ***)

§. 64. Ante omnia, recta vel non recta di- P. A.
visio nihil est aliud, nisi ordo. Per ordinem autem 44
universus mundus et huius partes factae sunt. Quoniam et mundi conditor quum indomitam inordinatamque et patibilem vim ordinare coepit, sectione usus est et divisione. Nam gravia et deorsum prona ex natura (*sc.*) terram et aquam in medio universi posuit, aëra vero et ignem sursum ob levitatem sublevatos. Puram autem naturam caelum segregans et separans circa omnia (*sive* universum) circumvexit, ut invisibilis (*fortasse:* visibilis) cunctis esset, inter se continens universim universum. Illud autem ex seminibus humidis aridisque fieri animalia et plantas quid aliud est, nisi sectio separatioque distinctionis? Hunc ergo ordinem necesse est imitari univer-

*) Genes. 4, 4. 5. **) Ibid. v. 5. ***) Ibid. v. 7.

sorum in rebus omnibus, maxime in gratia vel agenda vel habenda, qua vocamur ut vices quodammodo retribuantur impense maiora nobis tribuenti. Praeterea gratias referre deo *) in se ipso seorsum rectum est; non autem primum (auctorem) **), neque ex primitiis novella munera recipere eum (nostra negligentia) improbandum. Quoniam non oportet priora, quae dantur in creatis, sibi, secunda vero sapientissimo (creatori) offerre: quae est divisio vituperanda et improbanda, praeposterum referens ordinem.

P. A.

Quid est: Peccasti, quiesce? ***) 45

§. 65. Oraculum profert quam utile. Quoniam nihil omnino peccare maximum est bonum: qui vero peccat et erubescens pudore afficitur, cognatus est eius, iunior, ut ita dixerim, maioris. Sunt enim, qui de peccatis tamquam de rectitudine exsultantes, difficili sanatu, imo insanabili morbo laborent. †)

Cur bonum in manum tradere mali videtur, quum dicit: Ad te conversio eius? ††)

§. 66. Non in manum tradit, sed est variata auditio: quoniam loquitur non de pio, sed actione peracta, dicens ad eum: huius impietatis conversio ac respectus apud te est. Noli ergo necesitatem caussari, sed morem tuum; ut et istic voluntarium repraesentet. Illud vero *tu princeps eris illius* iterum annuit ad operationem: primum utique inique agere incepisti et ecce magnam iniuriosamque

---

*) Cf. Fragm. ex Ioann. Monacho collect. vol. VI. p. 229 sq. ed. nostrae.

**) Verti poterat etiam sic: *primo momento.*

***) Genes. 4, 7.

†) Hoc quoque fragmentum ab Ioanne Damasceno p. 751. C. servatum legitur vol. VI. p. 212. ed. nostrae.

††) Genes. 4, 7.

iniquitatem sequitur alia quoque iniustitia. Itaque praecipuum omnis iniuriae voluntariae id esse existimat arguitque.

Cur in campo fratrem occidit? *) P. A. 46

§. 67. Ut quum (*al.* Ne) iterum seminando vel plantando, infecunditas vel sterilitas omnino superveniat, nefandae occisionis memor reprehendatur. Quoniam non erat eadem humus futura, postquam coacta est bibere de humano sanguine praeter naturam, ut cibum germinaret ei, qui imbuit illam sanguine coinquinante.

Cur qui scit omnia, sciscitatur fratricidam: Ubi est Abel frater tuus? **)

§. 68. Vult hominem de se ipso fateri sua sponte, ne omnia de necessitate fieri comminiscatur. Qui enim ex necessitate occidisset: ut invitus operatus, invitus confessus esset. ***) Quandoquidem quod non in nobis est, accusationem non meretur. Volunterie vero peccans negat: nam poenitentiae obnoxii sunt peccantes. Cunctis ergo partibus legislationis illud contexit, quod mali non est caussa divinitas ipsa.

Quare velut homini respondens, dicit: Nescio; numquid custos fratris mei ego sum? †)

§. 69. Athei sententia est non putare divinum oculum per omnia penetrare et cuncta simul intueri, non solum visibilia, verum etiam quicquid in ady- P. A. tis, profundis abyssisque. Quomodo nescis, dixerit 47 ei aliquis, ubi (vel quum) frater tuus sit? et quid

*) Genes. 4, 8. **) Ibid. v. 9.
***) Vel: *invitus se occidisse fateretur.*
†) Genes. 4, 9.

id ignorasti, quum quaestio adhuc homo esset *) ille in mundo una cum ambobus parentibus unicoque fratre. Ad haec illud dictum, *non sum custos fratris mei*, o quam pulcra apologia! Et cuinam alteri potius oportebat te, quam fratri custodem ac tutorem esse? Quod si violentiae, iniuriae, fraudi, homicidio, quae sunt nimis foeda abominandaque opera, diligentiam adhibuisti, quomodo fratris salutem tamquam negotium supervacaneum posthabuisti?

Quid est: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra? **)

§. 70. Hoc maximo exemplo est. Nam divinitas auscultat dignis, quamquam defuncti sunt, vivere eos sciens incorpoream vitam: a precibus autem malorum avertit faciem, etsi virentem vitam agant, quum arbitretur illos a vita vera emortuos esse, corpus sepulcri more in se gerentes, miseram animam in illo sepelientes.

P. A. 48

Cur maledictus asseritur super terra? ***)

§. 71. Extrema mundi pars terra est; ista ergo maledicente (vel maledicta), aestimandum est competentes maledictiones cetera quoque elementa ei obiicere, fontes, fluvios, mare, aera, ventum, ignem, lucem, solem, lunam, stellas, et communiter totum caelum. Namque si inanimata terrenaque natura, iuga detrectans militat adversus iniuriam, cur non potiore iure mundiores naturae? Quicum vero mundi partes bellum gerunt, quam ille in posterum habiturus sit spem salutis, ego ignoro.

Quid est: Gemens et tremens eris super terra? †)

*) Vel: *sis tu.* **) Genes. 4, 10. ***) Ibid. v. 11. †) Ibid. v. 12.

§. 72. **Ratio est et haec generalis: in cunctis enim malis aliqua sunt, quae statim utique percipiantur, aliqua vero sunt futura. Enim vero futura timores adducunt, et quae illico (adsunt), tristitiam ferunt.**

*Quid est: Maior est caussa (mea), (quam) ut dimittas me? *)*

§. 73. **Profecto nulla est aerumna maior, quam quum derelinquat et despiciat deus; nam saeva et** P. A.
nimis dura est insipientium anarchia: despici vero a 49
magno rege et decidere ut abiectus ex regimine principatus inenarrabilis miseria est.

*Quid est: Omnis qui invenerit me, occidet me? quum vix esset alius homo praeter parentes eius. **)*

§. 74. Primum poterat a mundi partibus damnum perpeti, quae quidem ad utilitatem, et in bonorum communitatem factae sunt, nihilo minus haud exiguam vindictam capiebant a malis. Secundo, quia bestiarum et reptilium damna metuebat; haec enim natura peperit ad vindictam iniquorum. Tertio, fortasse de parentibus etiam quis opinetur, quibus novum luctum, primumque eventum malum induxit, nescientibus quid esset mors.

*Cur omnis, qui occiderit Cain, septem vindictas exsolvet? ***)*

§. 75. Quum octo partibus anima nostra constet, ex rationali individua et irrationali in septem partes distingui solita, in quinque nempe sensus et in vocis instrumentum et geniturae, malitiae mali septem istae partes in caussis exsistunt; unde etiam

---

*) Genes. 4, 13. **) Ibid. v. 14. ***) Ibid. v. 15.

sub iudicium cadunt: mors autem principis praesi- P. A.
dis (mentis sc.) proprie est illa quae in eo sedet 50
malitia. Quicumque ergo mentem occidit, intermiscens insensatum (insipientiam) pro sensu, hic dissolutionem faciet irrationalium quoque septem partium. Quoniam ut habuerit ex virtute (partem) principalis dux, sic componuntur et partes ei subiectae.

Cur signum ponitur fratricidae, ne eum occidat omnis, qui invenerit eum? quum oportebat contra facere, in manum nempe tradere ad interitum. *)

§. 76. Primum, vivendi commutatio naturae mors una est: at expertes gaudio continuae tristitiae et pavores meri, bona spe vacui, plura et gravia et multiplicia inferunt mortes sensibiles. Secundo, statim sub principium vult ipsam de animae incorruptibilitate enarrare legem, et illos qui felicem reputant istam solam in corpore vitam, confutare ut fallaces. Ecce enim unus (fratrum) amborum, ingentium (vel iam dictorum) malorum reus est, impietatis et fratricidii; et adhuc vivit, proles gignit, urbes condit. Alter vero in pietate laudatus, fraude perimitur; non tantum evidenter dominica voce clamante, quod P. A.
nec sensibilis ista vita bona est, neque mors mala, 51
verum etiam quod nec illa (vita), quae in carne est, vita est: sed alia datur senio carens et magis immortalis, quam incorporeae animae sortitae sunt. Illud enim de Scylla poetae dictum **), *Id tibi non mortale, sed immortale malum est*, de male vivente longamque vitam per multos annos agente familiarius assertum sit. Tertio, quoniam ante omnia enorme Cain perpetravit fratricidium, immemorem fere iniu-

*) Genes. 4, 15.

**) Hom. Odyss. XII, 118. ἡ δέ τοι οὐ θνητή, ἀλλ' ἀθάνατον κακόν ἐστιν.

riae se illi praebet, pacatissimam legem pro primo delicto imponens cunctis iudicibus; non quod malos non deperdant, sed ut quiescentes modicum longanimitate, misericordiam supra atrocitatem colant. Ipse vero (deus) sapientissime familiaritatis et intelligentiae praescripsit canonem de primo peccatore; non interficiens homicidam, verum alio modo deperdens illum. Quoniam vix permisit una cum generatione patria ipsum annumerari, sed proscriptum non solum a parentibus, sed ab universo hominum genere demonstrat, separatam illi seiunctamque e rationali specie gentem designans, tamquam expulso profugoque et converso in bestiarum naturam.

P. A.

Cur Lamech post quintam generationem se repre- 52
hendit de maioris sui Cain fratricidio; dicens, ut scriptura ait, uxoribus suis Addae et Sellae: Virum occidi in vulnus mihi et adolescentulum mihi in plagam: quoniam si septies vindictae capiuntur ex Cain, ex Lamech utique septuagies septem? *)

§. 77. In numeris unum prius decimo est tum ordine, tum virtute; primum enim principium est et elementum et mensura: decimus vero numerus posterior et mensuratus, tum ordine, tum virtute secundus: ergo et septenus septuagenario anterior est in origine et vetustior; septuagenarius vero septeno iunior est et generationis calculum habet. Hisce positis, primus qui peccavit, aeque ac si constanter nesciret (malum), primi ancipitis numeri instar, puta unius, simplicius castigatur. Secundus vero, eo quod pro exemplo habuit primum, ut excusari non possit, reus est voluntarii peccati; et quia non accepit honestam sapientiam ex simpliciore illo supplicio,

*) Genes. 4, 23 et 24.

consequens erit, ut et illud patiatur et insuper recipiat secundum istud, quod in denario (numero) est. Sicut enim in hippodromis idem ipse est equiso, qui primum secundumque praemium accepit *), sic aliqui malorum proni in iniustitias, victoriae assequuntur P. A.
miserum triumphum; ac deinde supplicio duplici ca- 53
stigantur, tum primo quod in uno, tum secundo quod in denario. Propterea et Cain **) auctor exsistens homicidii, quum ignoravit gravitatem inquinamenti, eo quod antea nunquam occurrerat mors, poenam luit simpliciorem, septuplum in unitatis ordine. Imitator autem eius quum haud posset ad eandem apologiam ignorantiae confugere, duplicem debet sustinere poenam, quum parem similemque illi, tum alteram inter decades septuplam. Etenim secundum legem septuplum agitur iudicium. Primum de oculis ***), quia illicita viderunt. Secundo de auribus, quia indebita audierunt. Tertio de olfactu, fumo et vapore seducto. Quarto de gustu, qui servit voluptati ventris. Quinto de tactu, quo praeter priorum sensuum opus commune in praevalentia supra spiritum, superadduntur et cetera separatim, ut captivitates urbium, interceptiones hominum subversionesque arcium civitatis, in qua consilia habitant. Sexto de lingua et vocis instrumentis, tacendo dicenda, dicendoque tacenda. Septimo de ventre humiliori, qui immoderata libidine cupiditates accendens extollit. Hoc est illud dictum, quod septuplum ultionum sumptum fuit ex Cain; ex Lamech vero septuagesies septem praedictis de caussis: eo quod secundus iste

*) Vel cum Gloss. „In Olympicis ludis quantam pen„dunt equitanti mercedem victoriae, duplam equisoni, qui „equum instruxerit." **) Hoc fragmentum ab Ioann. Damasc. p. 776. E. servatum legitur vol. VI. p. 216. ed. nostrae. ***) Ad verbum: *per oculos* vel *oculis*, sic etiam infra.

peccans, nec doctus poena primi delinquentis et eiusdem omnino percipit supplicium, quod simplicius P. A.
est, ut in numeris unum, et multiplicem poenam ae- 54
qualem denario inter numeros.

Quare Adam generans Seth, superinducit dicens: Suscitavit mihi deus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain? *)

§. 78. Vere est Seth semen aliud et principium alterius nativitatis Abel secundum naturalem quandam rationem. Nam Abel similis est desuper deorsum venienti, quapropter iniuriose obiit; Seth vero gradienti deorsum sursum, quare etiam crescit. Et ad fidem huius rei, *Abel* explicatur *relatus oblatusque sursum ad deum:* at omnia sursum evehi non decet, sed tantum bona; deus enim malorum nullo modo caussa est. Ideo quod indistinctum est atque incertum, commixtum conturbatumque, mixtam habet etiam condigne laudem ac vituperationem: laudem, quia caussam honorat; et vituperationem, quoniam ut fortuito res accidit, ita se habet, non consilio inito neque gratiis actis. Proinde et natura gemellos ab illo separavit; bonum immortalitate dignum effecit, resolvens in vocem intercedentem apud deum; pra- P. A.
vum vero corruptioni tradidit. *Seth* autem exponi- 55
tur *irrigatus*, iuxta variationem plantarum, quae per rigationem crescunt, pullulant fructusque ferunt. Haec autem symbola sunt animae; ita ut non cunctis rebus aeque caussam asserere liceat divinitatem, sicut bonis, ita etiam malis, sed solum bonis; quae sola expedit viva plantari.

Cur filius Seth Enos speravit invocare nomen domini dei? **)

---

*) Genes. 4, 25. **) Ibid. v. 26.

§. 79. Enos explicatur homo; accipitur autem nunc non totum mixtum, sed animae pars rationalis, intellectus; cui convenit proprie sperare: nam irrationalia animalia expertia sunt spei. Spes autem praesagium quoddam gaudii est; ante vero gaudium exspectatio bonorum est.

*Quare post spei mentionem dicit: Hic est liber generationis hominum? *)*

§. 80. Praedicta hinc fide digna facit. Quid est homo? Homo est, spei prae ceteris animalium generibus copiosam miramque partem sortitus. Id autem quasi in ipsa natura inscriptum, est celebratum: namque suapte natura sperat intellectus humanus.

*Cur in genealogia Adam, non amplius memorat Cain, sed Seth? quem ait secundum speciem ac formam suam esse. Unde generationes ab illo productas incipit retinere in genealogiam. **)*

§. 81. Nefandum brutumque homicidam nec P. A.
in rationis neque in numeri ordinem referre liceat, 56
nam fimi instar reiiciendus est, ut quidam dixit, talem eum fuisse ratus. Quare neque terrigenae patris successorem eum indicat, neque caput posteriorum generationum; sed utrumque illibato distribuens praestat Seth, qui est potor aquae, ut a patre irrigatus et in suo incremento provectuque spem gignens. Quapropter haud inconsulto ac frustra istum secundum speciem formamque patris dicit, ad reprehensionem maioris; qui ob foeditatem homicidii nihil patrium in se praefert secundum corpus aut animam. Quare illum sciunxit a cognatione, huic autem partem distribuens dedit nobilitatem maioritatis.

*) Genes. 5, 1. **) Ibid. v. 3.

*Quid illud sit: Placuit Enoch deo postquam genuit Mathusala, annis ducentis? *)*

§. 82. Fontes omnium bonorum sub principium ipsum generationis **) per legem constituit. Quod autem dico, huiusmodi est. Misericordiam ac veniam destinavit paullo prius; nunc iterum poenitentiam decernit, non irridens neque obiurgans ullo modo eos, qui peccasse creduntur; simul praestans ascensum ***) animae de malitia ad virtutem, sicut conversio tendentium in laqueum. Ecce enim vir factus et pater una cum genitura ipsa initium fecit probitatis. Placere autem deo dicitur; quamvis enim non simul ac (natus fuit) perseveret in pietate, non tamen minus ei tempus illud (residuum) reputatum est ad lau- P. A.
dabilem vitae rationem, quia placuit per tot annos. 57
Haec autem dicuntur, non quod fortassis fuerit, sed fortasse potuit alias apparere. Sed rerum ordinem probat; nam indulgentia in Cain commonstrata, post non diutinam temporis intercapedinem inducit illud, quod Enoch poenitentiam exercuit, monens, indulgentiam poenitentiam producere solere.

Cur poenitentiam colens Enoch, ante poenitentiam dicitur vixisse annos centum et sexaginta quinque, post vero poenitentiam ducentos? †)

§. 83. Illud centum et sexaginta quinque coalescit ex singulari additione decem numerorum ab unitate ad denarium usque, ut I. II. III. IV. V. VI. VII. VIII. IX. X., quorum summa est LV. necnon ab ea additione decem numerorum, qui seclusa unitate binario crescant, ut II. IV. VI. VIII. X. XII. XIV. XVI. XVIII. XX., qui faciunt centum et de-

---

*) Genes. 5, 22. **) Vel *libri Geneseos.* ***) Ad verbum: *descensum*, ut a superbia in humilitatem. †) Genes. 5, 21—24.

cem: quorum compositio (cum praemissis) parit centum et sexaginta quinque. In his autem numeri pares duplum superant impares: nam femina est violentior quam mas, more praepostero, quo improbus dominatur in probum, sensus in mentem, corpus in sensum, materia in caussam. Bis centum autem, in quibus poenitentia exercita fuit, ex duplici centenario coagmentatur; quorum prior centenarius P. A. (numerus) purgationem innuit ab iniustitia, alter 58 vero plenitudinem virtutis consummatae. Etenim ab aegrotanti corpore ante omnia abscindenda est pars morbosa, eique deinde inferenda curatio: haec enim prima est, illa vero secunda fit. Praeterea bis centum numerus ex quaternis constat; gignitur enim velut a semine, ex quatuor trigonis, ex quatuor tetragonis, ex quatuor pentagonis, et ex hexagonis quatuor, quatuorque heptagonis: figitque, exempli gratia, in septenario gradum. Trianguli vero quatuor sunt isti, I. III. VI. X., qui conficiunt XX. Tetragoni autem quatuor, I. IV. IX. XVI. faciunt XXX. Ex pentagonis quatuor, I. V. XII. XXII. colligitur XL. Hexagoni porro quatuor, I. VI. XV. XXVIII. dant, L. Et heptagoni quatuor, I. VII. XVIII. XXXIV. faciunt LX. Haec omnia composita exhibent bis centum.

*Cur poenitentiam agens, annis trecentis sexaginta quinque vixisse dicitur? *)*

§. 84. Primum annus dies habet trecentos sexaginta quinque: illius ergo poenitentis vitam symbolo signavit solaris orbitae. Deinde quemadmodum sol est caussa diei et noctis; diei gyrum agens supra hemisphaerium terrae et noctis sub terram, sic etiam vita poenitentis ex tenebris et luce constat; ex tenebris, puta ex casibus perturbationum et iniu-

*) Genes. 5, 23.

riarum; et ex luce, quum lux oritur virtutis eiusque nitidus splendor. Tertio, numerum plenum ipsi dispertitus est, prout caelestium siderum princeps sol adornatus est, sub numero ducto etiam tempore poenitentiam praecedenti, pro oblivione ante factorum P. A.
peccatorum. Siquidem ut bonus est deus, abundan- 59
ter largitur gratias maximas et simul studentium virtutibus delet vetera delicta castiganda.

Quare decedente Enoch, superinducit illud: Placuit deo? *)

§. 85. Primum quod immortales esse animas declarat; quippe et corpore exutae, iterum placent. Secundo laude prosequitur poenitentem, eo quod perseveravit in eadem mutatione morum, neque recessit usque ad consummationem vitae: ecce enim nonnulli citius expleri videntur, gustata probitate; atque spe data sanitatis, denuo in eundem recidunt morbum.

Quid est: Non inveniebatur, quia transtulit eum deus? **)

§. 86. Primum finis proborum ac sanctorum non est mors, sed translatio accessioque ad alterum locum. Secundo mirificum aliquid factum est; putabatur enim rapi, ita ut invisibilis esset: tunc enim non inveniebatur. Pro indicio est quaeri ipsum ut invisibilem, non solum ab oculis eorum raptum: quandoquidem translatio in alium locum nihil aliud est, quam in alium locum positio; suggeritur tamen (transpositum esse) ex sensibili visibilique loco ad incorpoream et intelligibilem ideam. Hoc donum et P. A.
propheta summus assequutus est, nam illius quoque 60
sepulcrum nemo scivit. Alter etiam praeterea Elias

*) Genes. 5, 24. **) Ibidem.

ex terrenis his rebus in caelum secundum divinam faciem tunc sibi apparentem *) superiora est secutus, vel ut proprie dicam, ascendit.

Quomodo illico in ipsa nativitate Noe, pater eius dicit: Iste quiescere nos faciet ab operibus et a tristitiis, deque terra, cui maledixit dominus deus? **)

§. 87. Non nisi gravi de caussa sanctorum patres vaticinati sunt: nam etsi non semper neque de omni re, verum saltem semel et ob unum, quod noverint, quicumque digni facti sunt laude prophetica. Neque inane et hoc symbolum exemplorum est, quoniam iustitiae cognomen quoddam est Noe; de qua particeps factus intellectus requiescere nos facit de malitia operum, liberat a tristitiis timoribusque, securos et laetos reddens. Facit ut requiescamus etiam a terrena ista natura maledicta, quam dolore affectum hoc corpus attigit, maxime in iis qui caussam praebent atque conterunt vitam suam voluptatibus. Attamen attento rerum eventu ad litteram, fallitur vaticinium iam prolatum; quia iuxta istum virum, non quasi sedatio fit malorum, sed vehementior obstinatio et ingentes aerumnae et inauditus eventus diluvii. P. A.
Tu autem diligenter attende, quod decimus est Noe 61
a terrigena.

Qui sunt tres Noe filii, Sem, Cham, Iapheth? ***)

§. 88. Symbola sunt haec nomina trium rerum humanarum, boni et mali et indifferentis. Sem exemplum boni et Cham mali et Iapheth indifferentis.

---

*) Tam obscurum videtur dictum, ut possit etiam verti, *secundum modum, quo tunc poterat apparere deo.* **) Genes. 5, 29. ***) Ibid. v. 32.

Cur ex quo appropinquavit diluvium, in multitudinem crescere dicitur genus humanum? *)

§. 89. Semper divinae gratiae praecedunt iudicium; quoniam opus dei prius est benefacere, deperdere vero postmodum sequitur. Ipse tamen amat et solet, quando mala sunt futura gravia, ut producatur antea maiorum multorumque bonorum copia. Hoc pacto etiam Aegyptus, quum septem annorum futura esset infecunditas, ut ipse dicit propheta **), totidem annis continenter fecundissima facta est per P. A.
beneficam et salutarem vim (creatoris) universorum. 62
Eo autem (modo) quo benefacit, edocet abscedere et abstinere se ipsos a peccatis, ne bona in contraria demutentur. Propterea et nunc in generosam virtutem creverunt civitates de libertate morum: ut si qua postea corruptio superveniat, proprias improbarent nequitias extraordinarias atque irremediabiles; minime pro caussa habentes divinitatem, quae immunis est malitia et malis: sola enim bona prius largiri est eius opus.

Quid est: Non permanebit spiritus meus in hominibus in aeternum, quia carnes sunt ipsi? ***)

§. 90. Oraculum est velut lex prolatum: Divinus enim spiritus non est aëris motus, sed intellectio et sapientia; sicut et super illum, qui dominicum tabernaculum artificiose construit, is est Beseliel, influit, quum dixit: *replevit eum divino spiritu sapientiae et intellectionis.* Iste ergo spiritus in homines venit, sed non permanet neque perseverat. Rationem autem ipse adiicit, quum dicat: *quia carnes sunt;* carnis enim indoles aliena est a sapientia, quatenus familiaritatem init cum cupiditate. Unde pa-

*) Genes. 6, 1. **) Ibid. 41, 28—31. ***) Ibid. 6, 3.

tet, incorporeis levibusque animis nihil grave sub pede occurere, aut obstaculo esse ad cernendam P. A. intelligendamque conditionem naturae, quia purum 63 ingenium una cum constantia acquiritur.

Quare dies hominum erunt anni centum viginti? *)

§. 91. Humanam vitam praescribere videtur hoc numero, multiplicem indicans praerogativam honoris. Primo enim est ab unitatibus secundum compositionem ex quindecimali; quindecimi autem ratio est lucidioris speciei: quoniam luna in decima et quinta luce plena efficitur, mutuans de sole lumen vespere et mane illi tradens; ita ut ea nocte tenebrae vix appareant, sed totum lumen sit. Secundo centum et viginti triangulus est numerus et ex triangulis est decimus quintus. Tertio quia coalescit ex pari et impari, comprehensus vi facultatis pariter concurrentium sexaginta quatuor cum quinquaginta sex. Nam sexaginta quatuor paritas est composita ex unitatibus imparium istorum octo, I. III. V. VII. IX. XI. XIII. XV., quorum per partes reductio in quadrangulos, parit summam sexaginta quatuor: istud autem cubus est, et simul quadratum natum. Ex unitatibus autem duplicibus septem (oritur) imparitas quinquaginta sex, composita ex septem geminis paribus, generantibus alias productiones istorum, II. IV. VI. VIII. X. XII. XIV., quorum summa est quinquaginta sex. Quarto coaluit ex quatuor; ex uno triangulo, nimirum quindecim; et ex altero quadrato, nempe viginti quinque; et ex tertio quinquangulo, ex triginta quinque; et ex quarto sexangulo; ex quadraginta quinque, ex eadem analogia. Semper enim quintus accipitur secundum P. A. singulas species: nam ex triangulorum unitate quin- 64 tus fit quindecim: itidem quadrangulorum quintus ex

*) Genes. 6, 3.

unitate, viginti quinque; et quinquangulorum ex unitate quintus, triginta quinque; et ex sexangulorum unitate quintus, quadraginta quinque. Unusquisque autem ex his numerus dominicus est et sacer; quindecimis, ut probatum fuit; viginti autem quinque Liviticae est tribûs *); et triginta quinque ex duplici diagrammate est arithmeticae, geometriae et harmoniae. Verum XVI. XVIII. XIX. XXI., quorum compositio parit septuaginta quatuor, quo creantur septemmensuales (nati): et quadraginta quinque ex triplici diagrammate est. Huius autem sexdecim, novemdecim, viginti duo, viginti octo; quorum compositio parit octoginta quinque, in quo procreantur novemmensuales. Quinto partes habet quindecim et compositionem duplicem sibi propriam; quippe bis sexaginta mensura (est aetatis) omnium; ter quadraginta, idea prophetiae; quater triginta, gens; quinquies viginti quatuor, diei noctisque mensura; sexies viginti, principium; octies quindecim, splendore plenus; decies duodecim, vivifer (zodiacus); duodecies decem, sanctus; quindecies octo, cubus primus; vigesies sex, creatio (genesis); vigesies quater quinque, sensûs species; trigesies quatuor, stereometriae initium; quadragesies tria, plenitudo; principium et medium et finis: sexagesies duo, femina; centum et viginti unum, mas. Unusquisque autem istorum numerorum magis naturalis est, ut in singulis pro- P. A.
batur. At compositio duplex est, fit enim ducenti 65
quadraginta, quod est signum duplici dignum esse vita: nam sicut numerus annorum duplicatus est, sic et vitam duplicem aestimare licet; unam cum corpore, alteram sine corpore donum accipere prophetiae unumquemque sanctum et perfectissimum. Sexto quia quintus et sextus exsurgit, tribus numeris multiplica-

*) Cf. Numer. 8, 24.

tis, ter quatuor quinquies; quoniam ter quatuor quinquies perficiunt sexaginta: similiter centum et viginti pariunt sequentia, quater quinque sexies; quater enim quinque sexies conficitur centum et viginti. Septimo, accepto numero viginti, in quo hominis initium est redimendi, viginti inquam, bisque terque in se ductis, ut viginti, quadraginta, sexaginta, fit centum et viginti (additis). Sed forsan non est generalis terminus vitae humanae numerus annorum centum et viginti, verum tantum eorum qui tum erant hominum, qui perituri erant diluvio post tot annorum intervallum, quod prolongavit benignus benefactor, data peccatis poenitentia; quum post dictum terminum ampliorem vitam vixere sequentibus saeculis.

P. A.

Qua ratione ex angelis et mulieribus gigantes? *) 66

§. 92. Poetae gigantes terrigenas referunt, ut terrae filios. Is (Moyses) autem improprie et frequenter usurpat id nomen, ut ostendat amplitudinem corporis procerum, atque Haicum **) (ut primum Herculem) imitantium. Commixtam autem refert istorum procreationem ex duobus, ex angelis nimirum et mortalibus mulieribus. Enim vero spiritalis est angelorum substantia, passim tamen occurit, ut hominum imitantes speciem pro rebus usurpandis sese commutent formenturque; sicut in mulieribus cognoscendis pro generatione Haicorum (gigantium). Quod si maternae nequitiae pueri aemulatores exsistant, ex paterna virtute recedentes abeant iuxta placitum voluntatis gentis pravae et ob contemptum summi numinis superbum sicut voluntariae iniuriae rei conde-

---

*) Genes. 6, 4. **) Armenii primum patriarcham nationalem, nomine *Hajk*, generosum gigantem afferunt pro exemplo cuiusque hominis fortitudine ac statura praecellentis: ut Graecis Hercules erat. *Aucher.*

muentur. Ceterum aliquando angelos vocat dei filios, quoniam non ab ullo facti sunt mortali incorporei, quum sint spiritus corpore earentes. Potius autem exhortator iste (sive praeceptor Moyses) optimos praeditosque virtute viros filios dei nominat, pessimos vero et pravos, corpora (vel carnes).

P. A.

Quid est: Curavit cogitabundus, quia fecit hominem in terra, et in mente revolvit? *) 67

§. 93. Quidam putant **) poenitere divinitatem videri his verbis; verum haud recte putant: quoniam immutabilis est divinitas; nec (illud) curare cogitando, neque agitare in mente, indicia poenitentiae sunt, sed lucidi certique consilii, quo curam prae se fert agitans in mente caussam, quamobrem fecit hominem super terram. Quoniam autem terra locus est miseriae, etiam caelestis ille homo, mixtura conflata ex anima et corpore, ab ipsa nativitate usque ad finem nihil aliud est, nisi corporis assecla. Haec ergo curare ac perpendere patrem, nullum apparet paradoxum: siquidem et malitiam ante virtutem plures sibi acquirunt, impetu duplici ducti superius dicto ***), corporis natura corruptibilis, et horrido (vel algido) terrae situ cunctorum infimo.

Cur minatus hominem delere, iumenta quoque cum illo corrumpere ait, ab homine (inquiens) usque ad pecus, et a reptilibus usque ad volatilia? quid enim peccare poterant irrationalia? †)

§. 94. Littera sic se habet: certiores nos facit, quod non necessario ac primarie propter se ipsa facta sunt animalia, sed propter homines et pro ser- P. A. 68

---

*) Genes. 6, 6. **) Hoc fragmentum ex Ioann. Monacho legitur vol. VI. p. 232. ed. nostrae. ***) Vel *superiore, violentiore*. †) Genes. 6, 7.

vitio illorum: quibus corruptis iure meritoque et illa cum istis corrumpuntur, quum non amplius sint illi, in quorum gratiam facta fuere. Ad mentem vero, quoniam symbolice homo est in nobis intellectus et animal sensus, primo principe depravato corruptoque a malitia, perit cum illo et omnis sensus, eo quod nullas habebat virtutis reliquias, quae est salutis caussa.

Cur dicit: Indignatus sum, quoniam feci eos? *)

§. 95. Primum rursus tamquam de homine narrat celebre quoddam; verum tamen proprie deus non irascitur, sed immunis est et superior omnibus perturbationibus. Vult ergo illud demonstrare, excessu usurpato, quod adeo creverint hominum iniquitates, ut vel ipsum ex natura ira carentem invitarent ac provocarent ad iram. Secundo monet sub figura, quod insipienter acta sunt etiam poenae obnoxia; quae vero ex consilio sapientiae procedunt definitive, laudabilia.

Cur nunc dicitur Noe gratiam invenisse coram deo? **)

§. 96. Primum tempus postulat comparationem. Quoniam alii omnes ob ingratitudinem reiecti sunt,
iustum vice eorum ponit, gratiam invenisse asse- P. A.
rens; non quod ipse solus dignus fuerit gratiae, 69
quum universim totum genus humanum beneficio cumulatum fuerat, sed quia solus gratiae memor apparuit. Secundo corruptioni tradita generatione, excepta una familia, necesse erat istam residuam, velut semen et scintillam vitae futuram novi generis humani, divina gratia dignam fuisse asserere: et

*) Genes. 6, 7. **) Ibid. v. 8.

quae gratia maior illa est, ut idem finis ac principium fieret hominum?

Quare generationibus annumerat Noachum non ex maioribus (eius), sed ex virtutibus (propriis)? *)

§. 97. Primum, quia eius temporis homines mali erant. Secundo legem ponit voluntati; quia virtutis studioso pro vera generatione est virtus: si quidem hominibus generationes sunt homines, animis vero virtutes. Propterea dicit, *iustus erat*, *perfectus et* (*deo*) *placens*. Iustitia autem et perfectio et gratia apud deum, virtutum maximae sunt.

Quid, quod dixit: Corrupta est terra coram deo, et impleta est terra iniustitia? **).

§. 98. Rationem ipse reddidit, eo quod ob P. A.
terrae corruptionem asseruit iniquitatem: liberatio 70
enim ab ista (vel in his ***)) potius iustitia est, quum mundi partibus, caelo et terrae, tum hominibus.

Quid est: Corrupit omnis caro viam eius (vel ipsius) super terram? †)

§. 99. Ante omnia hominem amori sui deditum carnem dixit: ideo ubi antea dixerat, caro (erat), induxit non eandem carnem, sed *eiusdem*, puta hominis (vel de ipso homine); qui enim vitam ducit incultam perplexamque intemperantia, caro est. Secundo caussam spiritualis corruptionis supponit, ut verum est, carnem; quia sedes cupiditatis est, unde tamquam ex fonte scaturiunt cupiditatum ceterorumque affectuum proprietates. Tertio magis naturaliter *eius*, casus est partialis declinatus (ab *Is*), vel de recto pronominis (*Ipse*) *ipsius*. Cui enim honorem

*) Genes. 6, 9. **) Ibid. v. 11. ***) Sic Cod. A.
†) Genes. 6, 12.

referimus, talem vix audemus proprio vocare nomine, sed per *ipse*. Hinc et Pythagoreorum sumptum principium, *Ipse dixit*, gloriose praedicando praeceptorem, veriti nominatim eum appellare. Idem mos obtinuit et in civitatibus domibusque; nam servi de domino adveniente dicunt, *Ipse intrat:* et singularum urbium princeps dum venerit, eandem appellationem *Ipse* proferunt de illo. Sed quorsum ista P. A.
prolixe a me repetita? Volui nimirum ostendere, 71
quod universorum pater est hîc memoratus: si quidem laude celebratissima virtutum (sunt) *ipsius* bona omnia et mira profecto nomina; itaque ob reverentiam id usurpavit cautius, eo quod corruptionem (diluvii) inducturus erat. Casus autem pronominis (*ipse*, *ipsius*) pro honore sumptus est in illis dictis: Corrupit omnis caro viam *ipsius:* quoniam revera patris viam corrupisse convincitur secundum carnis cupiditates ac voluptates; nam istae sunt oppugnatrices adversariae legibus continentiae, parsimoniae, castitatis, fortitudinis, iustitiae, quibus illa quae ad deum conducit via, reperitur et amplificatur, ita ut totum plane sit via trita.

Quid est: Tempus omnis hominis venit contra me, quia terra impleta est iniquitate? *)

§. 100. Qui fatum oppugnant, his et multis aliis argumentis procedunt; maxime subita morte strages faciente brevi tempore: ut in eversione domuum, in incendiis, naufragiis, tumultibus, bellis equestribus, pedestribus, navalibus, pestilentiis. Haec asserentibus eadem repetimus, quae nunc a propheta dicta sunt, ratione ab ipso accepta. Si quidem illud: *Tempus omnis hominis venit contra me*, huiuscemodi est: Omnium hominum tempus vi-

*) Genes. 6, 13.

P. A.
vendi determinatum, ecce in unum tempus restrictum 72
conclusumque est (per diluvium). Quo facto, non amplius vivent secundum rationem fati conculcatam; ita ut uniuscuiusque ratio in unum redacta fuerit et simul finem sortita, nescio qua astrorum concordia atque periodo, quibus genus mortale constanter servatur aut dissolvitur. Haec itaque, utcumque volent, accipiant, qui his student et qui illis contra dicunt. Nobis tamen illud primum est dicendum, contrarium vel oppositum repugnansque mirificae virtuti (divinae) nihil ita comperiri, sicut iniquitatem: ideo postquam dixit, tempus omnis hominis venit contra me, adiecit rationem contrarii, repletam esse terram iniquitate. Secundo tempus (ut Cronus vel Chronus) ab hominum pessimis putatur deus, volentibus Ens essentiale abscondere: quapropter dixit: tempus cuiuscumque hominis venit contra me; quod nimirum humanum tempus deum creant (ethnici), et opponunt vero (deo). Attamen iam insinuatum est ceteris quoque locis (s. scripturae), ita se habentibus: *Longe abscessit ab illis tempus, dominus autem in nobis est* *). Ac si dicat: pravis hominibus tempus putatur caussa rerum mundi; sapientibus vero et optimis non tempus, sed deus, a quo tempora et tempestates. Caussa sane non omnium, sed bonorum tantum eorumque qui secundum virtutem sunt; sicut enim expers est malitiae; ita etiam nec caussa. P. A.
Tertio proposito illo sermone excessum quendam in- 73
dicat impietatis, dicens totius hominis tempus advenisse, omnes scilicet ubique convenisse una voluntate in impietatem. Alterum vero quod asseritur, repletam esse terram iniquitate, huiusmodi est, quasi nulla eius pars remanserit vacua, quae queat reci-

*) Numer. 14, 9. coll. Iesai. c. 8. Ierem. 46, 21—28. Psalm. 80, 16.

pere ac portare iustitiam. Illud autem *Contra me* fidem confirmat dictorum; quoniam divinae electionis iudicium solum est firmissimum.

(*Explicit*)
Philonis earum quae in Genesi sunt Quaestionum Solutionumque Sermo Primus.

PHILONIS IUDAEI
EARUM QUAE IN GENESI SUNT QUAESTIONUM AC SOLUTIONUM
SERMO SECUNDUS.

*Quid est Noachi *) apparatus? **)* P. A. 74

§. 1. **A**rcam istam si quis velit magis naturaliter in examen vocare, inveniet humani corporis apparatum; ut singillatim videbimus.

*Quare de lignis quadratis arcam facit? ***)* P. A. 75

§. 2. Primum quidem quadrati figura ubique collocata constanter se habet, angulis constans rectis; et humani corporis natura confirmata est illibatior. Secundo quod quamvis instrumentum sit corpus nostrum et unaquaeque pars eius sit orbiculata, nihilo minus membra ex illis partibus composita, quodam modo per vim reducunt ad quadranguli figuram ipsum orbem circularem. Pro exemplo sit pectus, quod quadratum potius est, quam orbiculatum. Similiter et venter, priusquam turgidus fiat cibis; aut ex naturali quodam excessu; sunt enim nonnulli ventrosi, quos excipi oportet ex praesenti sermone. Quod si tamen brachia et manus quis dispiciet tergumque et crura (superiora) et pedes, reperiet qua-

*) Sive *arcae constructio*. **) Genes. 6, 14 sqq. ***) Ibid. 6, 14 sqq.

drangulâ omnia simul membra omnino figura contexta una cum orbiculata. Tertio lignum quadrangulum impares fere omnes prae se fert distinctiones in sua extensione; quum longitudo latitudine maior sit et latitudo profunditate. Talis est et nostri corporis apparatus, compositus extensione magna, media, exigua: magna secundum longitudinem, exigua secundum profunditatem.

P. A. 76

Quare dicit: Nidos nidos facies arcam? *)

§. 3. Valde naturaliter; nam humanum corpus foraminibus est formatum nidorum instar: quorum unumquodque pullorum more nutritur, spiritali vi ab ipsa origine in ea penetrante: ut foramina quaedam ac nidi sunt oculi, in quibus sedem habet visus. Alii nidi aures, in quibus insidet auditus. Tertii nidi nares, in quibus latet odoratus. Quartus nidus anterioribus maior os, in quo residet gustus: magnus autem factus est, quoniam et aliud maius instrumentum vocis articulatae latitat in eo, lingua videlicet; quae, ut Socrates aiebat, huc illuc varie pulsando tangendoque vocabulum componit ac format, rationale profecto instrumentum exsistens**). Alius vero (nidus) sub cranio: quaeque membrana cerebri nuncupatur, nidus aliquis ingenii est. Sicut et pectus, pulmonis et cordis: et ambo ista intestinorum ceterorum sunt receptacula; respirationis, pulmones; et sanguinis atque respirationis, cor. Duos enim habet ventres P. A. tamquam nidos quosdam in pectore veluti receptacu- 77 la: sanguinem, ex quo venae sicut percipientes irrigantur; et spiramen, quod rursum velut in perceptivos extenditur irrigans canales respirationis. Atque tam duriores, quam molliores partes, tamquam nidi parati sicut pullos nutriunt ossa: quorum duriora me-

*) Genes. 6, 14. **) Vel *rationalem profecto efficiens.*

dullae nidi sunt et carnes molliores voluptatis ac doloris: et cetera si quis disquirat, inveniet eandem habere naturam apparatus (cum arca).

Quare iubet intus et foris bitumine arcam illini? *)

§. 4. Bitumen dictum est ob viscosam tenacitatem, eo quod conglutinet, quidquid prius disiunctum, tamquam indissolubilis atque indivisibilis compages. Nam omne quod visco comprehenditur, illico tenetur ad naturalem unionem. Corpus autem nostrum ex multis compositum, extrinsecus unitum est, atque propria habitudine constat; superior autem habitudo connexionis istorum anima est, quae in medio consistens ubique permeat usque ad superficiem, deque superficie in medium vertitur: ut unica natura spiritualis duplici convolvatur ligamine, in firmiorem soliditatem unionemque coaptata. Haec ergo arca P. A.
bitumine *linitur ob dictam caussam intrinsecus et 78
extrinsecus. Quae vero in sanctis (sanctorum) auro linitur, intelligibilis mundi similitudo est, sicut in sermone de illa declaratur: si quidem tamquam in figuris incorporeis incarnatus intelligibilis mundus est, simul exsistens, ex cunctis figuris harmonia quadam coalescens. Quoniam quanto aurum bitumine nobilius est, eo et arca, quae in sanctis, hac melior est. Propterea huius mensuram quadratam iussit, utilitatem respiciens; illius autem imputribilitatem: natura enim incorporeorum atque intelligibilium imputribilis est, incorrupta et permanens. Ista huc illuc agitatur, illa vero in sanctis habet stationem suam constanter. Stabilis autem cognata est divinae naturae; sicut illa, quae nunc ita, nunc aliter variatur demutaturque creatae (naturae). Adhaec ista arca diluvii,

*) Genes. 6, 14.

corruptionis quoddam exemplum, elevatur; illa vero in sanctis incorruptum imitatur statum. P. A. 79

Cur arcae mensuras tradidit huiuscemodi: Longitudo trecentorum cubitorum et latitudo eius quinquaginta et altitudo triginta; et in cubito desuper acuminata, paullatim collecta obelisci instar? *)

§. 5. Ad litteram necesse erat opus magnum construi, ut animalia tot ac tanta reciperentur, prout singulorum genera introducebantur una cum cibariis. Symbolice vero rectius perpensum pro notitia facturae corporis nostri usurpanda erit non quantitas cubitorum, sed quae in his continetur rationis certitudo. Rationes autem in illis comprehensae, sunt sextupla, decupla, et alterae partes adiectae: nam tercentum sextuplum est quinquagenarii numeri et decuplum tricenarii; quinquaginta autem tricenarii est superbipartiens tertias. Tales ergo sunt et corporis rationes; nam si quis velit perspicere diligenter considerando, inveniet hominem commensu praeditum, non nimis longum, neque nimis exiguum; atque demissa chorda a capite usque ad pedes, reperiet chordam sextuplam secundum latitudinem pectoris et decuplam secundum costarum profunditatem et latitudinem ut secundam partem profunditatis adiectam. Talis est certa ratio, iuxta naturam accepta, corporis humani ex commensu facti proprie optimorum, qui nec excessu neque defectu laborant. In cubito autem consummari summitatem optime de- P. A. terminavit: nam superior pars corporis imitatur uni- 80 tatem, caput nimirum tamquam arx regis, habitatorem habens principem intellectum. Quae vero sub cervice sunt, dividuntur in singulas partes, ut in

*) Genes. 6, 15 sq.

manus et maxime in inferiores: quoniam crura et tibiae pedesque disiunguntur. Praedictam itaque analogiam cubitorum, quisquis velit discere, ut indicavi, facile noverit. Ceterum oportet minime ignorare, etiam cubitorum numerum unumquemque singillatim habere aliquam rationem necessariam, incipiendo tamen in primis a longitudine. Tercentum ergo componitur ex unitatibus continuo appositis, secundum unitatis augmentum, ab his viginti quatuor: I. II. III. IV. V. VI. VII. VIII. IX. X. XI. XII. XIII. XIV. XV. XVI. XVII. XVIII. XIX. XX. XXI. XXII. XXIII. XXIV. Vigesimus autem quartus numerus apprime naturalis in diei noctisque horas distributus est atque in litteralis vocis characteres: compositus autem ex tribus cubis, totus, plenus, ac confertus est in aequalitate. Nam ternio primam constanter prae se fert aequitatem, initium habens et medietatem finemque, quae omnia aequalia sunt. Et octo primus cubus, quia cum ceteris aequitatem rursus primam declaravit. Verum alias quoque virtutes habet viginti quatuor valde plurimas; quum sit substantia numeri trecentorum, ut indicatum est: haec ergo prima est (virtus). Et altera, quoniam componitur ex duodecim quadrangulis adiunctis unitate continua; adhaec ex duplicibus longis, geminis duodecim, compositis nempe ex duobus singillatim auctis per duo. Numeri itaque angulares, qui componunt P. A. duodecim quadrangulos, sunt isti: I. III. V. VII. IX. 81 XI. XIII. XV. XVII. XIX. XXI. XXIII. Quadrangulus autem componit sequentia: I. IV. IX. XVI. XXV. XXXVI. XLIX. LXIV. LXXXI. C. CXXI. CXLIV. Qui vero ceteros longos componunt, numeri angulares sunt isti: I. IV. VI. VIII. X. XII. XIV. XVI. XVIII. XX. XXII. XXIV., simul duodecim. Atque ab istis compositi, II. VI. XII. XX. XXX. XLII. LVI. LXXII. XC. CX. CXXXII. CLVI.,

itidem duodecim. Quod si componas duodecim quadrangulos centum quadraginta quatuor et duodecim ceteros longos centum et quinquaginta sex, invenies tercentum natum atque concordiam plenae naturae perfectae, transcendentisque ad parem et infinitam; plena enim et perfecta natura, paritatis est factrix iuxta trianguli naturam; par autem et infinitum inaequalitatis iuxta alterius longi compositionem. Ex aequalitate vero et imparitate totum constitit; unde conditor ipse mundi etiam in corruptione terrenorum certum quasi exemplum praebuit in arca. Haec ergo satis dicta sint de trecentis. Dicendum tamen et de quinquaginta hoc tenore: nam primum compositum est ex rectangulo quadrangulorum; rectangulus enim componitur ex tribus, quatuor, quinque; ex his autem quadrangulus, novem, sexdecim, viginti quinque, quorum summa est quinquaginta. Secundo perfectum componitur quinquaginta ex unitatis triangulis istis quatuor, I. III. VI. X. et ex aequalibus unitatis iterum quatuor his (quadrangulis), I. IV. IX. XVI. Trianguli ergo collecti perficiunt viginti et quadran- P. A. guli triginta; quibus constat quinquaginta. Si autem 82 triangulum et quadrangulum conveniant, pariunt septangulum; ita ut virtute contineatur in quinquagesimo dominico et sancto, in quod respiciens propheta festum iubilaeum declaravit: iubilaeus autem annus totus est liber et liberator. Tertium theorema, tres ex unitate consequenter trianguli et tres ex unitate continuo cubi pariunt quinquaginta: primi exempla sint, I. IV. IX., quae fiunt XIV. et secundi haec, I. VIII. XXVII., quae conficiunt XXXVI. Summa autem amborum est quinquaginta. Tandem triginta apprime naturale est; sicut enim in unitatis serie trinus est numerus, ita in denariis triginta: idque lunae cyclus, collectio singulorum mensium plena delineatione. Secundo componitur ex quatuor, continuatione unitatis

horum quadrangulorum, I. IV. IX. XVI. triginta constituentibus. Unde non gratis ac frustra Heraclitus generationem id vocavit, quum diceret: ex homine in tricennio potest avus haberi; quoniam pubertatem attingit quarto et decimo aetatis anno, quo seminare potest; semen autem eius inter annum confectum, iterum post annum quindecim generat similem sibi. Ex his autem nominibus avorum, patrum, filiorum natorum, sicut et matrum, filiarum (*al.* filiorum), filiarumque prolibus completa perficitur generatio. P. A.

83 *Quid est ostium a latere? dicit enim ostium facies a latere.* *)

§. 6. Non obscure ostendit humanum aedificium porta illa ex latere, quam decenter annotavit lateralem vocans, per quam excrementa stercoris foras expelluntur. Etenim optime, ut Socrates ait, sive a Moyse edoctus sive ex rebus ipsis motus, decentiam perpendens nostri corporis creator a sensibus retrovertit exitum meatumque rivorum: ne in purgandis bilis foetoribus tetram videntes faciem excrementorum taederet nos. Ideo et per dorsum atque posteriora, collium instar eminentia, circumclusit illum meatum; sicut et ad usum aliarum rerum factae sunt nates molles. P. A.

84 *Cur dixit inferiora habitacula distega et tristega fieri?* **)

§. 7. Optime designavit cibi receptacula, inferiora domus nominans: quoniam corruptibilis est cibus, corruptibile vero, interioris est partis, quia deorsum fertur. Si quidem exigua quaedam ex cibo et potu sursum exhibentur, quibus vescimur, maior autem pars secreta foras eiicitur in

*) Genes. 6, 16. **) Ibidem.

stercus. Distega vero et tristega intestina facta
sunt per providentiam creatoris ad sustentationem
confulciendam factorum. Nam si directa fecisset
receptacula cibi a visceribus usque ad nates, im-
portunitates quaedam accidissent. Primum frequens
defectio, indigentia et esuries, ex intempestivis
eventibus supervenientes et subitanea evacuatio.
Secundo ingens quaedam aviditas; nam evacuatis
receptaculis necesse erat illico famem et sitim sub-
ire, more dominarum gravitate laborantium; et ap-
petitum ciborum iucundum in aviditatem perverti et
in statum non-philosophicum: nihil enim adeo in- P. A.
conveniens est, quam ventri vacare. Et tertio mors 85
ad ostium exspectans; quoniam praeveniri a morte
oportet eos, qui simulatque edunt, illico esuriunt et
bibentes statim sitiunt atque ante quam repleantur,
evacuantur et fame affliguntur. Verum longis orbium
anfractibus intestinorum liberamur ab omni esurie,
aviditate et praeventu mortis: namque quanto tem-
pore cibus sumptus manet interius, non ut transitus
exigit, sed ut necessarium erat, variatio efficitur.
Quoniam expurgatur expressione vis cibi imprimis in
ventre; deinde in iecore calefactus educitur; postea
quidquid gustu praevalebat, sursum emittitur ad sin-
gulas partes, pueris in accrementum, perfectis au-
tem in vigorem; reliqua vero segregans in stercus et
excrementum foras eiicit. Itaque pro tot et tanta-
rum rerum dispositione multum temporis absumitur,
facili negotio id peragente natura ad perseverantiam.
Porro mihi videtur arca ipsa ad humanum corpus
apte referri: quum enim viventium studiosissima (vel
feracissima) est natura, eam ob rationem diluvio cor-
ruptis deperditisque viventibus oppositum simile ter-
rae apparavit. Quidquid enim super terram vivens
fovebatur, arca magis generaliter in se portavit, ideo
voluit (deus) illam, quae super undas ferebatur, esse

sicut terra matrix, nutrixque; atque educatores ipsos tamquam gravidas intus ostendere, una cum sole P. A. ac luna, ceteraque astrorum multitudine et univer- 86 so toto caelo. Quia videntes per id, quod arte factum est, rationem atque analogiam humani corporis evidentius edocerentur: haec enim causa fuit variarum disputationum apud homines. Quandoquidem nihil ita servum effecit hominem, aeque ac corporis humores essentiales, quaeque per illos eveniunt vitia, maxime pessimae voluptates cupiditatesque.

Quare dicit diluvium futurum esse ad corrumpendam omnem carnem, in qua spiritus vitalis est sub caelo? *)

§. 8. Fere quod antea sub aenigmate dixerat, nunc enudavit: namque corruptionis hominum nulla alia erat causa, nisi quia voluptati cupiditatique servi effecti ita omnia faciebant et laborabant; proinde summae miseriae vitam attigere. Ceterum valde naturaliter adiecit, vitalis spiritus locum dicens sub caelo, quod nimirum etiam in caelo sunt viventia: non P. A. enim felix est corpus ex caelesti factum substantia, 87 quasi vero statum peculiarem mirum acceperit meliorem (ceteris) creaturis viventibus; sed caelum imprimis apparuit dignum esse factum hac gratia admirandorum divinorumque viventium, qui omnes omnino sunt spiritus intelligibiles (intellectuales): ita ut partem participationis praestent etiam in terra exsistentibus de vitali virtute et animent ea quae possunt animari.

Quare: Omnia, quae fuerint super terram, consumentur, inquit: quid enim peccant iumenta? **)

§. 9. Primum sicut in bello rege occiso, quum

*) Genes. 6, 17. **) Cf. ibid. 6, 17.

caeditur et virtus militaris; ita et nunc aequum duxit, ut tamquam rege deperdito genere humano, una cum illo deperderet (vel deperderentur) et animantium genera. Quamobrem et in pestilentiis prius moriuntur animalia, maxime connutrita cohabitan- P. A.
tiaque cum hominibus, puta canes et similia, post- 88
modum homines. Secundo quemadmodum capite abscisso, nemo incusat naturam, si tot ac tantae reliquae quoque partes corporis cum illo consumentur; sic et nunc nemo accusabit: quoniam caput quoddam principale est homo, quo exstincto nil mirum, si cetera quoque animantia cum eo deperduntur. Tertio animalia facta sunt *) non propter se, ut a sapientibus dictum est, sed propter hominum servitium, opusque, decusque: iure igitur, sublatis iis, propter quos fuere, illa quoque contigit vita privari: littera talis est. Ad mentem vero dicamus liceat, quando anima diluvium patiatur ex illuvie vitiorum, atque quodammodo suffocetur, ea quoque quae in terra sunt, terrena inquam corporis, cum illa mori necesse esse. Namque mors est in malitia acta vita; obeunt oculi videntes, quum inique vident; obeunt et aures audientes, quum inique audiunt; demoritur et universus sensus, quum inique sentiat.

Quid est: Statuam foedus meum tecum? **)

§. 10. Primum monet heredem divinae substantiae neminem fore, nisi virtute praeditum homi- P. A.
nem. Siquidem hominum hereditas possidetur, quum 89
ipsi non amplius sunt, sed mortui sunt; deus autem quum sit sempiternus, participationem hereditatis suae concedit sapientibus, gaudens de eorum possessione: qui enim omnia possedit, nullius rei eget; qui vero omnium penuria laborant, nihil de veritate possede-

*) Vid. supra p. 675. ed. Mang. **) Genes. 6, 18.

runt. Quare benignum se monstrans probis, benefacit, concedendo eis illa, quibus indiguerint. Secundo ampliorem quandam largitur sapienti hereditatem: non enim dixit, ponam foedus meum tibi, sed te; id est, tu es iustum verumque foedus; quod statuam generi rationali pro possessione ac decore, quibus opus est virtutis.

Cur dicit: Intra tu et omnis domus tua in arcam; quia te vidi iustum coram me in generatione ista? *)

§. 11. Primum, certa fides comprobatur, quod propter unum hominem iustum ac dignum multi P. A.
homines salvantur per affinitatem: veluti etiam nau- 90
tae et exercitus; illi quum bonum navarchum habeant, hi optimum ac belli peritissimum ducem. Secundo laude celebrat iustum virum, non sibi soli virtutes acquirentem, verum etiam universae familiae; quae proinde salutem meretur. Optime vero illud adiectum est, nimirum *te vidi iustum coram me;* aliter enim homines probant conversationem alicuius, aliter autem deus: nam illi ex visibilibus, iste vero ex animae consiliis invisibilibus (experimentum capiunt). Mirificum est et quod interea additur, illud nempe quod dicit, *in generatione hac te vidi iustum;* ne anteriores condemnare videretur, neque posteriorem futurorum spem concideret: litera talis est. Ad mentem vero, quando deus salvabit principem intellectum animae, qui est paterfamilias, tunc et totam familiam cum illo salvat; partes inquam omnes, omnesque qui sunt secundum partes et verbum prolatum et res corporis. Sicut enim in anima intellectus, sic in corpore anima: per consilia bene se habent omnes animae partes et omnis domus eius cum ea

*) Genes. 7, 1.

beneficium assequitur: quando autem bene se habuerit tota anima, etiam domus eius iterum secum beneficio affecta comperitur, corpus videlicet integritate morum et sobrietate, aviditatibus quae morborum causae sunt iam praecisis.

P. A. 91

Quare iubet in arcam induci ex mundis pecoribus septena, masculum et feminam; ex immundis vero bina masculum et feminam, ad nutriendum semen super omnem terram? *)

§. 12. Divinitus mundum asseruit septenum, binum vero immundum; quandoquidem ex natura mundus est septenus numerus, quippe qui virgo sit, incommixta et matre carens; nec generat neque generatur, sicut singuli eorum qui sub denario sunt, ob entis similitudinem, quod increatum est atque ingenitum et nihil ab illo generatur, licet ipse sit creationis generationisque causa; quia movet virtutes omnium, quae bene dispositae sint ad generationem factorum. Numerus autem binus non mundus: primum quia vacuus est, non densus; quod autem non est plenum, neque mundum est. Praeterea quod est etiam initium infinitae immensitatis propter materiam. Necnon inaequalitate laborat ob ceteros longos (numeros). Nam qui a duobus in duplicem augentur, omnes alii longi sunt. Atqui inaequale non est mundum, sicut neque materiale, sed quod ab illo est, fallibile est et incomptum, indigens rationis puritatem, quae illud in desinentiam (vel perfectionem) conducat; conducit autem suapte (vi) canticis harmoniae et aequalitatis. Haec physice; restat ut moralia dicantur. Irrationales intellectuque carentes animae nostrae partes in septem dividuntur; in quinque nimirum sensus et in vocale instrumentum atque in

P. A. 92

*) Genes. 7, 2. 3.

seminale. Hae in homine virtute praedito omnes sunt mundae et natura sunt feminae, quoniam irrationalis speciei sunt: bene tamen possidenti, masculi; nam viri virtute praediti consili etiam virtutem ipsis procreant, optima parte non permittente eos venire ad externos sensus temere atque effrenate, sed reprimente atque retorquente ad rectam rationem. At in improbo malitia gemella exsistit, quoniam anceps et dubius est iniquus ut haesitabundus, immixta commiscens inficiensque, confundendo ea quae facile disiungi possunt. Tales sunt, qui colorem induunt animae, velut variegatus ac leprosus in corpore, infecto et inquinato sano consilio a mortifero exitiosoque. Ceterum naturaliter adiecta est ratio animalium introïtus atque custodiae; propter enim alendum semen ait; ad litteram, utpote, licet particularia corrumpantur, saltem genus servatur in semen aliorum: ut quippe dei propositio concepta in condendo mundo inexstinguibilis perpetuo maneret, salvatis generibus. Ad mentem vero, oportet et in irrationalibus (partibus) animi, mundos motus esse, ut seminalia quaedam principia, etsi non sint munda (animalia). Quandoquidem hominis natura capax est contrariorum, virtutis puta atque malitiae; quarum utramque delineavit in mundi creatione per arborem nomen gerentem scientiae boni et mali. Etenim intellectus noster, in quo est scientia et intellectio, utrumque comprehendit, bonum et malum; verum tamen bonum affine est septenario, malum autem frater est dualitatis. Porro abundans in pulcritudine lex sapientiae studiosa dicit alendum semen non in uno loco, sed in universa terra: tam apprime naturaliter, quam proprie moraliter. Quia illud, quod dicatur in cunctis terrae partibus sectionibusque esse iterum semen animantium, valde naturale et conveniens est deo loca evacuata rursum replere similibus

P. A. 93

per iteratam generationem. Nimis autem morate corpus nostrum, quum sit substantia terrena, non omnino derelinquere, ut ab animalibus desertum ac vacuum. Quoniam si vini potu, ciborum exquisitione, feminarum ardenti desiderio et omnino molli lubricaque vita utamur, cadaveris gestatores sumus in corpore: si vero miseratus deus avertat vitiorum illuviem et aridam reddat animam, incipiet vivam reddere atque animare corpus mundiori anima, cuius sapientia est moderatrix.

P. A.

Cur post ingressum in arcam septem dies transiere, post quos (supervenit) diluvium? *) 94

§. 13. Spatium dat benignus servator poenitentiae peccatorum, ut videntes arcam contra positum exemplar pro tempore factum atque animantium genera in ea recondita, quae in se ferebat terra iuxta partes ad speciem perspectantes, crederent praedicationi de diluvio factae; ut nempe corruptionem metuentes ante omnia ocissime converterentur, destruentes ac corrumpentes iniquitatem malitiamque omnem. Secundo summam copiam benignae suavitatis servatoris benefici evidenter repraesentat hic sermo, multorum annorum nequitiam hominum a natali fere usque in senium extensam dissolvendo in eis, qui paucis diebus poenitentiam agant: nam divinitas immemor est mali et amatrix virtutis; quando ergo viderit fidam virtutem in anima, honorem illi mirum in modum largitur, ut deleat omnia de primis delicti imminentia damna. Tertio septem dierum numerus, prout prohibuit oraculum post ingressum in arcam diluvium, memoria est creationis mundi, cuius natali-

---

*) Genes. 7, 10.

tia aguntur die septima; manifeste demonstrando P. A.
patris auctoritatem, ac si diceret: Ego sum condi- 95
tor mundi, quae non sunt exsistere iubens, et idem qui nunc magno diluvio corrupturus sum terram. Verum causa erat geneseos mundi bonitas, quae mihi inest, ac benignitas; corruptionis vero futurae, ingratitudo atque impietas eorum, qui beneficiis a me cumulati fuerant. Intercipit ergo dies septem, ut recordentur increduli atque a fide deficientes geneseos mundi et suppliciter recurrentes ad universorum creatorem, reposcant operum suorum perpetuitatem; reposcant autem non ore ac lingua, sed potius animo correctionis sive resipiscendi.

Cur pluvia diluvii fit per quadraginta dies totidemque noctes? *)

§. 14. Primum dupliciter dies dicitur: alter tempus quod a mane usque ad vesperum est, ab ortu solis ex oriente usque ad occasum; ita qui definiunt, dicunt: Dies est, quousque fulget super terra sol. Alias dies dicitur etiam una cum nocte numeratus; ita dicimus mensem triginta diebus constare, coadunantes simulque supputantes tempus noctis. Hisce prius definitis non frustra usurpatum dico praesens verbum, quod prae se fert dies quadraginta et quadraginta noctes, sed ut duplicem numerum suggereret determinatum ad generationem hominum, qua- P. A.
draginta nempe et octoginta: quemadmodum sugge- 96
runt multi medici nec non physici viri; praesertim vero in sacra lege describitur, (ea) quae fuit et ipsis principium physiologiae. Quoniam ergo corruptio erat invasura ubique universos viros ac mulieres, ob unionem in excessu iniquitatum inter dissidia, aequum duxit iudex aequale decernere tempus perditionis eis,

*) Genes. 7, 4.

quos distinxit in creatione naturae et primae vivificationis. Principium enim procreationis est in partibus seminis perseveratio. Necesse autem erat masculum honorare lumine puro, umbram nesciente; femina vero mixturam habebat massae cum nocte atque tenebris. Ideo in universorum constructione, masculi excessus (vel numerus impar) ex unitate compositus quadrangulos parit; femina vero numerus par ex dualitate alios longos: porro quadrangulum splendor est et lumen ex aequalitate laterum coalescens; cetera vero longa noctem et tenebras prae se ferunt ob inaequalitatem, quoniam quod excedit, umbram ponit ei, qui subiacet excessui. Secundo numerus quadraginta plurimarum productor est virtutum, ut alias suggestum est, saepe etiam pro legislationis indicio usurpatum est, tum super illos, qui recte aliquid perfecerunt laudis et honoris, tum super illos, qui ob delictum subeunt vituperia suppliciaque; ita ut testimonia adducere manifesta nimium esset.

P. A.

Quid est: Delebo omnem suscitationem (naturae) vigentem, quam feci a facie terrae? *) 97

§. 15. Nonne ergo demirati resilitis haec audientes ob pulcritudinem sententiae? Non enim dixit de terra delere, sed *de facie terrae*, videlicet ex superficie: quod nempe in profunditate vitalis virtus seminum omnium incolumis servetur et immunis ab omni malo, quod potest damnum ferre. Quoniam propositionis suae non est oblitus creator, sed illos, qui obiter et secundum solam superficiem moventur, corrumpit; radices tamen in profunditate relinquit ad generationem aliarum causarum. Verum divinitus

*) Genes. 7, 4.

sane et illud *delebo* scriptum est; evenit enim, ut delendis deletis literis, pinax literarum permaneat idem. Quo probat, quod inconstantem generationem propter impietatem delebit literarum instar; conversationem autem et essentiam humani generis perpetuo servabit pro futurorum semine. Huic concordat et P. A. sequens, quoniam illi *delebo*, adest istud, *suscitationem* (vel *surrectionem*) *naturalem*. 98
Suscitatio autem est dissolutio oppositorum: dissolutum autem qualitatem quidem deserit, corpus tamen materiamque retinet. Littera haec est. Ad mentem vero, diluvium symbolice spiritualis dissolutio est: quum ergo per gratiam patris abiicere atque abluere velimus sensibilia omnia ac corporalia, quibus intellectus infectus erat sicut ulceribus tumidis, quasi ab illuvie expurgatur stagnum limosum, accedentibus dulcibus fluentis fontibusque potandis.

Quare dicit: Fecit Noe omnia, quae praecepit (vel mandavit) ei dominus deus? *)

§. 16. Grande iusto elogium; primum quod non partem, sed omnia mandata perfecit ingenioso animo et dei amantissimo consilio. Secundo vero, quod non vult iubere ei potius, quam mandare; iubent enim domini servis, mandant autem dilecti (amici) amicis, praesertim maiores minoribus. Mirificum ergo donum est, etiam in servorum ordine reperiri atque in serie ministrorum dei; excessus autem beneficii est dilectum quoque amicum esse laudatissimo enti increato. Diligenter sane et utraque nomina P. A. (dominum deum) usurpavit nunc declarativa supe- 99
riorum virtutum deperdendi ac benefaciendi, praemittens dominum et postponens beneficum deum.

*) Genes. 7, 5.

Quandoquidem iudicii tempus erat, praecedat inquit deperditor (vindex). Sed tamen quum sit suavis benignusque rex, pro reliquiis relinquit seminalia elementa, quibus repleantur loca vacua; quapropter in principio creaturarum illud *fiat* non exterminatrix erat virtus, sed benefica. In creatione itaque demutavit vocationem nominum. Quum enim appellatio dei benefica est, istam frequentius usurpavit in constructione universorum; cunctis autem perfectis, nuncupavit etiam dominum in ipsa creatione; hoc enim regium est nomen et exterminativum. Quoniam ubi actio generationis est, deus praemittitur in ordine; ubi vero supplicium, dominus praeponitur quam deus.

*Cur in sexcentesimo (anno) vitae Noe fit diluvium, mense septimo, vigesimo septimo die mensis? *)*

§. 17. Contigit fortasse iustum natum fuisse initio mensis, mense primo, inchoante principio ipsius anni, quem solent vocare annum sacrum honoris ergo; alias non ita accurate designaret mensem et diem diluvii facti, mensem septimum, diem autem vigesimum septimum. Sed fortassis his manifesto ostendere volet tempus verni aequinoctii; id enim semper occurrit septimi mensis vigesimo septimo (die). At quare in aequinoctium vernum cadit diluvium? Quia circa P. A. tempus illud omnium sunt incrementa et genera- 100 tiones tam viventium, quam plantarum. Poena itaque supplicii eo magis horrendas praebet minas virente aetate ubertatis manipulorum et in ipsa fertilitate supervenit malum in reprehensionem impietatis eorum qui poenae subiiciuntur. Ecce enim, inquit, universa natura continet in se sua vel plenissime, triticum, hordeum, cunctaque seminabilia, ad perfectam generationem perducta, quemadmodum et ar-

*) Genes. 7, 11.

borum fructus generare coepit. Vos tamen sicut mor-
tales beneficia eius corrumpitis, corrumpentes divina
simul dona consilia (vel mysteria). Quod si autu-
mnali aequinoctio factum fuisset diluvium, quum nihil
esset in terra, sed omnia collecta in congeriem pro-
priam: nullatenus veluti supplicium crederetur, sed
potius beneficium, aqua purgante campos et montes.
Quum tamen et primus terrigena eadem tempestate
creatus fuerit, quem oracula divina Adam vocant:
quia nimirum omnimode decebat, ut etiam humani
generis proavus, vel protoparens, sive pater, aut
quoquo modo oporteat nominare maiorem illum, crea-
retur tempore verni aequinoctii, quum cuncta terrena
fructibus plena essent. Vernum autem aequinoctium
fit mense septimo, qui et primus dicitur sub vario
conceptu. Quoniam itaque et a Noe post corruptio-
nem a diluvio factam, primum generationis exor-
dium fit, iterum seminatis hominibus, similis (ideo) P. A.,
noscitur primo terrigenae, quantum fieri potest. 101
Annus autem sexcentesimus fontem habet sextum nu-
merum; mundus vero creatus est sub numero sexto:
per hunc ergo rursum et sceleratos reprehendit, pu-
dore afficiens illos, quod nullo modo is, qui totum
generavit per sextum, terrestres exstinxisset sub for-
ma sexti, nisi ob nimium excessum iniquitatum.
Namque forma sexti tertia et minor est numerus sex-
centesimus; medium autem amborum sexaginta; si-
quidem denaria evidentius accipiunt similitudinem uni-
tatis, minus vero centenaria.

*Quid est: Rupti sunt omnes fontes abyssi et cata-
ractae caeli apertae sunt?* *)

§. 18. Littera patet, nam suggerit orbis extre-

*) Genes. 7, 11.

ma, terram et caelum, concurrisse in mortalium P. A.
damnandorum perditionem, aquis undique sibi in- 102
vicem obviantibus; pars enim de terra sursum scaturivit; parsque de caelo deorsum defluxit. Et sane manifestius dictum illud est: *Rupti sunt fontes*; nam ruptura facta, sine obstaculo impetus fit. Ad mentem vero illud expedit dicere: Caelum est symbolice humanus intellectus, terra autem sensus et corpus: magna ergo aerumna calamitatum obtinet, quum neutrum permanserit, sed utrumque moliatur insidias. Quid est autem, quod dico? Saepe accidit intellectum vafritiam malitiamque prae se ferre et acerbius se in omnibus gerere; ubi corporis libidines coerceantur ac detineantur: saepe autem contrarium praevalet, libidines nimirum opportunitate gaudent et serpunt vigentes mollitie ac copia rerum. Portus ergo istarum sensus est cum corpore; sed quum intellectus, neglectis rebus, constet in se, illi inefficaces iacent ut derelicti. Quando vero ambo uniuntur, consilium cunctis malitiis usum et corpus cunctis sensibus irrigatum atque vitiis omnibus usque ad satietatem ingurgitatum, tunc illuviem patimur. Et hoc est ingens utique diluvium, dum intellectus fluenta aperiuntur iniquitate, insipientia, avida cupiditate, iniuria, arrogantia, impietate; et corporis fontes aperiuntur libidine, cupidine, ebrietate, ingluvie, liguritione, stupro cognatarum sororumque et morbis irremediabilibus.

P. A.
Quid est: Clausit deus de foris eius arcam? *) 103

§. 19. Quandoquidem corporis diximus humani apparatum designari symbolice per arcam animadvertendum est, quod de foris circumcluditur corpus nostrum dura ac densa pelle, in tegumentum cuncta-

*) Genes. 7, 16.

rum partium. Hanc enim natura tamquam tunicam fecit, ne frigus, neve calor compotes sint damni ferendi. Littera autem manifesta est: nam diligenter clauditur arca foris divina virtute custodiae caussa, ne per aliquam partem aqua intret, quum anno integro fluctibus agitanda esset.

*Quid significat: Multiplicata est aqua et levavit arcam, quae ferebatur super aquam? *)*

§. 20. Littera liquet; verum allegorice refertur ad corpus nostrum, quod oportet tamquam per mare transferri, et fluctuando cum necessitatibus superare famem et sitim, frigus et aestum, quibus agitatur, turbatur, moveturque.

*Quare quindecim cubitis supra omnes excelsos montes redundabat aqua? **)*

§. 21. Notandum ad litteram, quod non su- P. A.
per omnes montes altos excessus fuit quindecim 104
cubitorum, sed super valde longiores altioresque; idcirco multo magis superavit humiliores. Verum oportet allegorice rem construere: montes enim altiores in corpore nostro obumbrant sensus, eo quod in altitudine capitis nostri concessum eis fuerit habere sedem firmitatis. Sunt autem quinque trini singuli considerati, ita ut omnes sint quindecim: ut visus, visibile, videre; auditus, audibile, audire; odoratus, odorabile, odorari; gustus, gustabile, gustare; et tactus, tangibile, tangere. Haec sunt quindecim cubiti excedentes: nam et isti illuvie obruuntur, per importunum eventu infinitorum vitiorum malorumque corrupti.

*Quid est: Mortua est omnis caro mobilis? ***)*

§. 22. Optime atque naturaliter carnem mobilem

*) Genes. 7, 17. **) Ibidem v. 19. ***) Ibid. 7, 21.

dixit corruptioni deditam; movet enim caro voluptates et movetur a voluptatibus: tales autem motus causae sunt animarum corruptionis; sicut sobrietas et patientia salutis.

P. A.

Quid est: Omne quod erat in arida, mortuum est? *) 105

§. 23. Littera nota est, quia in magno illo diluvio omnia, quaecumque erant super terra, corrupta periere. Ad mentem vero quemadmodum materia lignorum quum arida sit et sicca, statim ab igne consumitur: sic et anima quando non immiscetur cum sapientia, iustitia, pietate, ceterisque virtutibus constantibus, quae solae possunt laetificare cogitationes, siccata atque arefacta sicut planta carens pullulatione ac satu, aut sicut truncus senescens, emoritur, tradita diluvio corporis.

Quid est: Delevit omnem suscitationem, quae erat super faciem terrae? **)

§. 24. Littera manifestam praefert historiam; verum in allegoriam verti placet hoc modo: Non inconsulto dixit suscitationem; id enim nomen est ambitionis ac superbiae, qua contemnunt homines quum humana tum divina***) iura. Ambitio autem et arrogantia super faciem terrenae ac corporeae naturae nostrae potius apparent, vultu elato et superciliis P. A. contractis. Quoniam sunt aliqui, qui pedibus pro- 106 pius accedunt, pectore tamen et cervice ac capite renituntur retroque feruntur ac staterae ritu resistunt; ita ut dimidio corporis per pedes anterius accedant, pectore autem superiori retrorsum se retrahentes similes iis, quorum musculi ac nervi (cervicis) dolo-

*) Genes. 7, 22. **) Ibid. v. 23. ***) Ad verbum: divinitatem.

nem patiuntur, unde impediuntur se naturaliter incurvare. Verum huiusmodi homines supprimi placuit ex dominicis monumentis et divina historia scripturarum.

Quid est: Remansit solus Noe et qui cum eo erant in arca? *)

§. 25. Littera manifesta est. Ad mentem vero huiusmodi licet prodere sententiam, quod sapientiae et iustitiae studiosus intellectus tamquam arbor, nocivas omnes germinationes apud se pullulantes, exsugentesque humores nutritionis a se amputat, affectuum inquam immoderationem ac malitiam eorumque effectus. Solus itaque sic cum suis relictus dicitur: sua vero uniuscuiusque proprie sunt illa omnia consilia, quae secundum virtutem ordinantur. Quapropter adiectum est, quod *remansit solus* (*ipse*) *et qui cum eo erant*, ad revelationem verioris laetitiae. P. A. Remansit autem in arca, puta in corpore, quod erat 107 purgatum ab omni vitio morboque spirituali, nondum compos factus, ut omnino incorporeus esset. Verum gratiae reddendae etiam propter hoc beneficium patri salutari, eo quod coniugem ac collegam recepit non amplius ut praepotentem, sed sub potestate: quare neque in diluvio submergitur, sed superat diluvium corpus minime corrumpitur gurgitibus cataractarum, quas effluens sursum sustollit crapulosa, libidinosa et vanitatem amans voluntas.

Quare dicit: Memor fuit deus Noe et bestiarum et iumentorum; vix tamen mulieris et puerorum meminit? **)

§. 26. Quum concordet aequeturque cum uxore

*) Genes. 7, 23. **) Ibid. 8, 1.

vir et pater cum filiis, non est opus pluribus nominibus, sed unius primi. Ergo Noe dicendo reapse omnes dixit, qui domi erant. Nam cum discordia laborent vir et mulier et pueri et cognati, nec ultra patitur domus (una dici), sed loco unius plures fiunt: quando vero concordia est, una domus exhibetur ab uno maiori et omnes ab illo pendere comperiuntur, sicut arboris rami ab illa expullulantes, aut a palmite fructus non decadentes. Dixit alicubi et propheta: P. A.
Respicite in Abraham patrem vestrum et in Sar- 108
ram, quae parturivit vos: quod nempe una erat stirps, ad mulierem versus concordiam patefacit.

Quare prius bestiarum, postea iumentorum memoriam fecit, dicens, quod recordatus est Noe et bestiarum et iumentorum? *)

§. 27. Primum poeticum illud haud frustra dictum est, quod *malos in mediam deduxit.* Bestias itaque in medio domesticorum constituit, hominum et iumentorum, ut pote cicuratus mansuefactusque sit accepta ex ambobus familiaritate. Secundo vix aequum arbitratus est bestiis providum beneficium simul facere; quia statim additurus erat principium diminutionis Diluvii. Littera talis est. Ad mentem vero iustus ille intellectus habitans in corpore velut in arca, habet etiam bestias et animantia; non tamen privata illa, quae mordeant ac laedant, sed ut ita dixerit quispiam, generalia (vel generativa), quae seminis atque originis rationem habent; quoniam sine his nequit anima in corpore apparere. Porro insipientis anima usurpat omnia venenosa ac mortifera; sapientis vero illa, quae commutarunt ferarum naturam in domesticam.

*) Genes. 8, 1.

P. A.

est: Adduxit spiritum super terram et cessavit aqua? *) 109

§. 28. Nonnulli dicant spiritum dictum esse ven- quo cessaverit diluvium: ego tamen non novi m per ventum imminutam esse, sed turbatam tamque undis, alias iam ab antiquo tempore va- latitudines maris consumptae essent. Nunc ita- visum est spiritum dixisse divinitatis, qua uni- ım securitatem assequitur una cum calamitatibus di iisque, quae in aere sunt, quaeque in cunctis uris plantarum et animalium. Si quidem illius ›oris diluvium non exigua aerumna erat aquae, immensa et infinita, pene diffluens extra colum- Herculis magnumque mare; quoniam universa ı, et montana spatia inundata erant; quae vix 'enit vento evacuari, sed, ut dixi, invisibili vir- divina.

d est: Cooperti sunt fontes abyssi et cataractae zeli? **)

§. 29. Primum constat, quod prioribus quadra- a diebus continenter fuerunt aquae poenales, de terrae fontibus diruptis et desuper a caelo ca- ctis apertis, donec inundata sunt omnia loca cam- ria montanaque. Atque per alios dies centum P. A. quinquaginta integros non cessaverunt nec fluen- 110 ıb effusione, neque fontes a [illegible]atebra; mitius ta- ı non ad incrementum, sed ad durationem exten- ıis aquae; cui et ab alto adiuvamen exstitit. Id ıificat interea dictum post centum et quinquagin- dies claudi fontes et cataractas: ergo dum adhuc erant impediti, constat in actu fuisse. Secundo esse erat, ut quod exhibuit diluvio inundationem,

---

Genes. 8, 1. **) Ibid. v. 2.

duplex nimirum aquae receptaculum, alterum ex terrae fontibus, alterum e caeli scaturiginibus clauderetur: quo magis enim deficiunt praebitiones materiae, ista consumitur a se; maxime quum divina virtus iussum dederit. Littera haec est. Ad mentem vero, quoniam animae illuvies a duobus oritur; nam a consilio velut de caelo, alias autem ex corpore et sensu velut de terra, malitiis per affectus et affectibus per malitias simul introductis, necesse erat, intrans divini medici verbum pro visitatione salutari, ad sanandum morbum, utramque impediret influxionem. Namque medicae artis principium est arcere infirmitatis causam, neque ultra relinquere materiam morbi. Id edocuit etiam in leproso, quando enim persistat, nec amplius extendatur, stationem eius et mansionem eodem in loco pro lege statuit, quod munda esset; quod enim movetur praeter naturam, immundum est.

P. A.

Quid est, quod descendebat aqua deminuta post centum quinquaginta dies? *) 111

§. 30. Quaerendum est, utrum distincti sint isti centum quinquaginta dies minuendae aquae per quinque menses, an respiciant ad anteriores, in quibus indesinens erat diluvium, sicut adhuc crescens?

Cur dicit: Sedit arca mense septimo, vigesimo septimo die mensis? **)

§. 31. Aequum est considerare, quomodo initium diluvii inchoet mense septimo, vigesimo septimo die; et diminutio, quando requievit arca in cacumine montium, iterum fit mense septimo, vigesimo septimo die mensis. Dicendum

*) Genes. 8, 3. **) Ibid. v. 4.

itaque, homonymiam esse mensium dierumque; nam
principium diluvii factum est mense septimo, in-
choans a natalitio die iusti prope vernum aequino-
ctium: diminutio autem mense septimo, incipiens a
diluvio in autumnali aequinoctio; quoniam seiuncta
sunt a se invicem aequinoctia septem mensibus, in-
tervallum habentes mensium quinque. Namque septi-
mus aequinoctii mensis, per virtutem est etiam pri-
mus, eo quod creatio mundi sub illo fuerit propter P. A.
plenitudinem omnium rerum ea tempestate. Simi- 112
liter et aequinoctii autumnalis mensis septimus secun-
dum tempus, primus est dignitate, septimi ex aëre
habens principium. Fit itaque diluvium mense sep-
timo, non secundum tempus, sed secundum naturam,
principium habens vernum tempus.

Quare dicit: Decimo mense, prima (die mensis) apparuerunt capita montium? *)

§. 32. Sicut in numeris denarius unitatum extremitas est, definitivus atque perfectivus numerus; idem cyclus et finis unitatum et principium atque cyclus decadum infinitatisque numerorum: sic dignatus est creator cessante diluvio ut apparerent cacumina montium in numero decadis perfecto et definitivo.

Quare post quadraginta dies aperit iustus fenestram arcae? **)

§. 33. Nota accurate, eodem numero uti theologum tum in fluxu diluvii, tum in cessatione plenaque sanatione mali: quippe septimi mensis (die) vigesima septima, anno Noe sexcentesimo, puta ex nativitate eius, incipit diluvium verna tempestate: septimi vero mensis (die) vigesima septima requievit

*) Genes. 8, 5. **) Ibid. v. 6.

arca super cacumine montium in autumnali aequinoctio. Ex tribus (rebus) autem constat, invisibile reddi diluvium anno (Noe) sexcentesimo primo, itidem septimo mense, (die) vigesima septima, ut post annum iterum sedet, confirmetque terram ita, ut in momento corruptionis erat, verno tempore repullulantem ac virescentem plenamque cunctis fructibus. P. A.
Verum tamen simili modo per dies quadraginta fit 113
illuvies diluvii, apertis cataractis de caelo et ruptis fontibus ex inferis de terra; atque rursum spes instaurationis per dies quadraginta post sufficientem cessationem, quum et fenestram aperit. Et iterum duratio permanentis diluvii fit per dies centum et quinquaginta, sicut et diminutio per dies centum et quinquaginta. Ita ut mirari liceat aequalitatem, pari namque numero crevit malum ac cessavit, instar lunae, quae aequo numero incrementum etiam a collectione sua agit usque ad plenitudinem luminis perfectam atque decrementum, reversa in collectionem, postquam prius plena est. Similiter et in divinis castigationibus ordinem creator servat, enormitatem expellens de finibus divinis.

Quid est arcae fenestra, quam aperit iustus? *)

§. 34. Littera vix patitur difficultatem dubii, veluti patens; ad mentem itaque haec dicenda restant. Corporis fenestras imitatae sunt singulae partes sensuum, quoniam per istos tamquam per fenestras intrat in intellectum comprehensio sensibilium et rursus intellectus quasi porrectus attendit per istos. P. A.
Pars autem fenestrarum, sensuum, inquam, (no- 114
bilior) est visus; quippe qui et animae maxime affinis sit, et pulcherrimae entium lucis familiaris atque minister sacrorum: quique viam ad philosophiam pri-

*) Genes. 8, 6.

mus paravit. Videns enim solis motum ac lunae ceterorumque planetarum vagationes et infallibilem circumlationem totius caeli atque superiorem omni ratione ordinem harmoniamque, sicut et unicum mundi verum opificem, retulit solus uni principi consiliorum, quidquid vidit. Ille vero (intellectus) acuto oculo cernens quum ista, tum per ista superiores ideas demonstrativas universorumque causam, illico statim intellexit deum, una cum conceptu generationis ac providentiae; quod nempe visibilis haec natura non per se facta est. Nam fieri nequibat, ut talis harmonia, ordo, ratio, analogia constantissima, et talis ac tanta concordia, atque vera prosperitas felicissima suapte (vi) existeret, sed necesse est aliquem esse creatorem ac parentem sicut gubernatorem atque aurigam, qui haec generaverit et generata ipsa salva et sana servet.

P. A. 115

Cur corvum primum emittit? *)

§. 35. Ad litteram corvus dicitur esse animal legationi atque functioni addictum: namque hactenus volatum atque garritum suum multi expectant, diiudicantes aliquid significare de incognitis rebus. Ad mentem vero corvus quum sit nigrescens et arrogans et velox animal, signum malitiae est, quae noctem ac tenebras inducit animae; atque velocior est pariter ad occurrendum cunctis mundi rebus pervolans. Adde audaciorem esse in exitium aucupantium; quoniam superbia parit et temerariam impudentiam: cui opponitur virtus luminis specie et constans et natura pudica verecundia decorata. Iure itaque si quid reliquum erat in intellectu tenebrarum, quae secundum insipientiam fiunt, id extra finem expellens eiicit.

*) Genes. 8, 6.

Quare corvus egressus non amplius redit, quum nondum siccata esset pars aliqua terrae? *)

§. 36. Allegoriam patitur locus, quoniam adversaria lumini iustitiae, iniustitia est; ita ut prae actis hominis virtute praediti praeclaris, (magis) P. A. optandum existimet congaudere propinquo suo dilu- 116 vio; nam confusionis atque corruptionis amatrix est iniustitia.

Quare opposite dixit: donec siccaretur aqua a terra; quum non aqua de terra, sed terra de aqua (siccetur)? **)

§. 37. Allegorice haec profert, designans per casum aquarum immensitatem vitiorum; quibus saturatis ac saginatis corrumpitur anima: servatur autem illis siccatis et arefactis; tunc enim nihil damni inferre possunt, ut imbecillia reddita atque emortua.

Cur secundo emittit columbam, illamque a se, atque ut videret, an cessavisset aqua; quorum nihil dixit de corvo? ***)

§. 38. Columba imprimis est animal mundum, deinde cicur mansuefactum et vivens cum hominibus, quare etiam ipsi tributus est honor ut offerretur super ara in sacrificiis. Propterea sanciens atque asseverans dixit, *emisit a se*, cohabitantem sibi declaraturus. Per illud autem, ut videret, *an sedata esset aqua*, communem †) (patefacit curam). Symbola sunt autem isti, corvus et columba, malitiae et virtutis: unus enim (vel una, sive malitia ut corvus) domo caret et habitatione et civitate, insolens, in- P. A. sociabilis. Virtus autem humanitatem colit et bo- 117

---

*) Genes. 8, 7. **) Ibid. ***) Ibid. v. 8. †) Vel: *aequalem ac concordem.*

num publicum; quam virtute praeditus legatum mittit pro rebus sanis ac salutaribus, volens per ipsam edoceri condignum: et illa legati more veram refert gratiam, ut caveantur noxia et studiose ac diligenter utilia admittantur.

Quare non inveniens columba requiem pedibus (suis) revertitur ad Noe? *)

§. 39. Nonne ergo evidens est probatio, symbolice per corvum et columbam declarari malitiam et virtutem? Ecce enim columba postmodum emissa, non invenit quietem; at quomodo corvus antea egressus, dum adhuc aerumna diluvii obtinet, potuit invenire locum ac demorari? nam neque cygnus vel ibis aut ex genere aquatilium erat corvus. Sed per aenigma demonstrat, malitiam egressam foras ad tumidos gurgites vitiorum et cupiditatum, quae inundant corrumpuntque animam ac vitam, laeto animo haec admittere et cum illis commorari atque coha- P. A.
bitare velut cum familiaribus ac propinquis. Vir- 118
tus autem vel primum aspectum (eorum) aversata, subito resilit nec revertitur, quietem vix reperiens pedibus, stationem videlicet nullam, nullum locum se dignum inveniens: quid enim aliud hoc maius sit malum, ut nec ullum neque exiguum inveniat virtus in anima locum pro quiete ac commoratione?

Quid est; Extendens manum accepit eam et induxit ad se? **)

§. 40. Littera manifesta est; ad mentem autem diligenter eliciendum verum. Sapiens virtute utitur ut ephoro legatoque rerum, qui quum eas viderit naturas esse se condignas, permanet habitans

---

*) Genes. 8, 9. **) Ibid. 8, 9.

in eis corrigendo ac meliores reddendo; quoniam valde communis aequalisque utilis est sapientia. Quando vero videbit in oppositis eas redundare praepostere et omnino deficere, redit ad proprium locum: et admittit illam virtute praeditus, verbo extendens manum, et opere intellectum omnem aperiens atque explicans per numerum perfectum, parem et plenum, omni cum promptitudine. Neque tum, quum emittebat eam a se ad lustrandas aliorum naturas, seiun- P. A.
xerat a se, sed aeque ac sol radios in terram mit- 119
tit ad illustranda omnia; quia immensae eius lucis est minime disiungi.

Quare detentus adhuc septem alios dies rursus emisit columbam? *)

§. 41. Optimum vitae exemplum: quoniam etsi sub principio pertinaces videbit naturas, vix decidit spes earum mutandarum in meliora; et tamquam medicus prudens non statim adhibet morbo perfectam sanitatis curam, sed postquam permiserit naturae, ut prius aperiat viam salutis, tunc usurpat salutarem medicus medicinam, sic virtute praeditus verbum, quod est iuxta legem sapientiae. Septenarius autem numerus sacer est ac dominicus, quemadmodum et pater universorum quando mundum fecit, dicitur vidisse opus suum. Visio autem mundi et rerum in eo contentarum nihil aliud est, quam philosophia, egregia selectaque pars, quam comprehendit sapientia, continens in se etiam opus magis necessarium ad videndum.

P. A.
Quid est: Rediit iterum ad eum columba ad 120
vesperum, habens folium olivae ramum gracilem in ore suo? **)

---

*) Genes. 8, 10. **) Ibid. 8, 11.

§. 42. Cuncta haec signa selecta sunt probataque, redire et ad vesperum, habere folium olivae et ramus eius gracilis et oleum et in ore suo; singula tamen signorum certo certius scrutanda sunt. Nam reditus distinctus est ab anteriore: ille enim nuntiationem praeferebat naturae penitus corruptae ac rebellantis atque a diluvio deperditae (puta) a multa imperitia atque insolentia: iste autem incipientis se poenitere. Verum invenire poenitentiam non facile est, sed nimis difficile negotium atque laboriosum. Propterea ad vesperum venit, totam diem transigens in visitatione a mane usque ad vesperum; verbo lustrans loca, opere autem partes ipsius naturae attendens per visitationem atque manifeste ab initio usque ad finem videns: nam finis indicium est vespera. Tertium vero signum portare folium; folium autem exigua pars est arboris: non tamen sine arbore fit; cui aequiparatur incipere poenitentiam agere. Quoniam initium correctionis exiguum habet indicium, quasi vero folium dixeris, quo custodiam videtur accipere, potest tamen discuti; quominus magna sit spes omnino perveniendi ad comparandam correctionem non alterius arboris folium, sed solius olivae P. A.
esse; oleum autem luminis est materia. Namque 121
malitia, ut dixi, tenebrae sunt profundae, virtus vero splendor luminosus est: et poenitentia principium est luminis: initium autem poenitentiae nondum existimes in pullulantibus ac virescentibus, sed dum adhuc arida sunt et sicca seminali ratione habita. Quapropter quintum signum declaratur, advenientem portasse ramum gracilem. Et sextum signum, ramum gracilem in ore eius fuisse; primus enim numerus perfectus est sextus; quoniam virtus in ore, in sermone videlicet suo fert semina sapientiae et iustitiae, uno verbo, probitatis animae: et non solum fert, verum etiam partem participationis praestat

idiotis, hauriendo aquam animis et irrigando poenitentiae peccatorum desiderium.

Cur dicitur: Scivit Noe, quia cessavit aqua e terra? *)

§. 43. Littera constat, quoniam si ex aqua sumptum fuisset folium, humidum utique ac madidum esset; nunc tamen aridum atque gracile dicit esse illud, ac si arefactum super terra siccata. Ad mentem vero symbolum poenitentiae sumit sapiens et aerumnas nimiae indocilitatis impedire vult adducende folium; quamquam nondum erat virens, sed P. A. gracile ob rationem praedictam. Simul autem mirari 122 licet de patre propter nimiam benignitatem; quamvis enim corruptio obtinuerat terrestres excessu iniquitatum, attamen remanserunt reliquiae vetustatis, illiusque quod ab initio erat, atque virtutum maiorum semen exile. Quo signatur nihilo minus non omnino corrumpi memoriam bonorum ab initio factorum: quare cognatus amicusque Moysis propheta quidam statuit huiusmodi oraculum: *Nisi dominus omnipotens reliquisset nobis semen, facti fuissemus sicut caeci et steriles*, nec scire bonum, neque generare valentes. Caecitatem vero et sterilitatem Chaldaei patria eorum lingua appellant *Sodomam et Gomorrham*.

Quare tertio post septem dies alios emisit columbam et (quae) non amplius rediit ad eum? **)

§. 44. Nulla deinceps ad eum reditio, verbo columbae est, opere autem virtutis; quod tamen non est alienationis indicium: quoniam, ut dixi, non seiuncta est eo tempore, sed radii more missa est ad visendas ceterorum naturas. Verum tunc non inve-

*) Genes. 8, 11. **) Ibid. 8, 12.

niens auditores correctionis, revertitur et rectius ad eum tendit solum. Nunc vero non amplius uni soli fit possessio, sed commune bonum cunctis illis,
qui tamquam de terra accipere sapientiae emana- P. A.
tiones voluere, nimirum, qui iam ab initio siti 123
magnae summae sapientiae laboravere.

Quare sexcentesimo primo anno vitae Noe, primo (die) mensis primi defuit aqua a terra? *)

§. 45. Illud *primum* **) iuxta tempus defectus, dictum est vel de mense vel de homine: rationem autem habet utrumque. Nam si tenendum sit primo mense deficere aquam, nihilo minus aestimandum est septimum velle dicere, illum scilicet, qui est secundum aequinoctium: quoniam idem mensis et primus est et septimus; puta, primus natura et virtute, septimus tempore. Alio itaque loco dicit, *Hic mensis vobis principium est mensium, primus est in mensibus anni;* primum vocans eum qui natura et virtute est primus, quique iuxta numerum temporum septimus; quoniam aequinoctium habet ordinem in serie, et meliorem anni rationem inter tempora. Si vero de homine audias illud *primum*, verius atque proprie dictum erit: vere enim atque proprie primus fuit iustus, tamquam navarchus in navi primus et princeps in civitate. Ille vero non tantum virtute primus est, sed etiam ordine, (quippe) secundi humani generis seminis: in ipsa regeneratione ipse fuit principium, et
primus. Porro optime habetur hoc loco, in vita P. A.
iusti fuisse diluvium, et iterum quiescendo redisse. 124

*) Genes. 8, 13. **) Anceps enim fuit lectio in textu, ad verbum, *In uno et sexcentesimo anno vitae Noe, Primo, in uno mense.* Dictio autem *in uno*, aliena a constructione tam Armena, quam Latina, passim legitur in sequentibus; ubi nos reposuimus *unitas*, sc. numerus primus.

in primam constantiam: quoniam et facto diluvio, ipsi soli vivendum esset cum tota domo, et sublato malo, solus super terra inveniebatur ante regenerationem in postrema sua vita. Verum quum de anteriori, tum de recenti haud frustra testatum est. Namque verae vitae, quae secundum virtutem est, iste solus desiderio arsit, reliquis ad mortem properantibus ob mortiferas malitias. Ex necessitate itaque sexcentesimo et primo anno cessat malum; etenim in sexti numeri ratione corruptio et in unitate salus facta est: quoniam unitas magis generatrix est animae, ac potior ad vivificandum; quare et novilunio fit defectus aquae, ut unitas praeferatur dignitate in mensibus et annis, quum deus salvat ea quae sunt super terra. Si quidem probos ferre mores (vel probum moribus) Hebraei patria lingua *Noe* vocant, Graecis vero *δίκαιος* sic dictus: ceterum non est exemptus a corporeis legibus. Quamvis enim non est sub potestate, sed princeps est, at tamen quia non minus morti addictus (ceu mortuus est), ratio illius sexti numeri copulatur cum unitate: quoniam non in uno (anno) seorsum sumpto cessat diluvium, sed una cum sexto (sexcenteno) familiari secundum corpus et imparitatem: quando quidem alter longus (numerus) est primum sextus (sexcentenus); quare dicitur, in uno et sexcentesimo. Iustus autem in generatione, non in illa quae generalis est, neque quae secundum corruptionem iustus est, sed iuxta quamdam; huius enim generatio comparationem praefert. Verum laudabilis est iste quoque, quem deus selegit praeter P. A.
cunctas generationes dignum vitae ratum, termi- 125
num ipsi ponens, ut futuro utriusque generationis ac saeculi fini et principio: finis (est) corruptibilis, principium sequentis. Imo magis convenit laudare eum, qui toto corpore sursum tendens suspexit ob familiaritatem cum deo.

Quid est: Aperuit Noe tectum arcae? *)

§. 46. Textus nulla eget enarratione; ad sententiam vero, quia symbolice arca est corpus nostrum, tectum corporis putandum est, quod illud operit et diu conservat vires eius: talis est concupiscentia, qua illud servatur ac durat, moderate nimirum et iuxta legem naturae; sicut dolore dissolvitur. Quando ergo caelesti desiderio intellectus capitur, vult sursum salire ideoque dirumpit omnem speciem concupiscentiae; ut pote sublato e medio illo, quod obvelans umbrae instar obscurabat, nudis incorporeisque naturis sensum adhibere possit.

Quare septimo mense, septima et vigesima (die) siccata est terra? **)

§. 47. Viden' quod paulo ante primum dixerat mensem, nunc septimum profert? idem est enim septimus quod attinet ad tempus, ut dixi, natura tamen primus est, ut initium aequinoctii. Verum optime et eventus diluvii agitur septimo mense, septima et vigesima (die), et terminus cessantis diluvii post annum iterum eodem mense septimo eademque die. Nam sub aequinoctio diluvium et redintegratio vitae; cuius rationem iam pridem indicavimus: huiusmodi autem mensibus diebusque synonymus comperitur mensis septimus et iterum dies occurrit vigesimus septimus, quum arca sedit supra montes. Hic mensis est, qui natura septimus est, tempore vero primus, qui nimirum aequinoctii est. Itaque in aequinoctiis electio datur per septimos menses et dies vigesimos septimos. Nam diluvium factum est mense septimo, quo aequinoctium occurrit vernale: ita ut tempore septimus sit, sed natura pri- P. A. 126

*) Genes. 8, 13. **) Ibid. v. 14.

mus. Eiusdem mensurae fuit et cessatio sive indulgentia, quando arca super cacumina montium quievit, rursum sane mense septimo, non eodem tamen, sed illo quo auctumnale occurrit aequinoctium: id est natura septimus, tempore vero primus. Verum perfectissima curatio mali plane arefacti itidem agitur septimo mense, vigesima septima (die) vernalis tempestatis: ut quum principium, quum finis diluvii iam inde determinationem sortietur eiusdem temporis immedietas autem vitae reparatae, medii temporis. Certius interea notandum illud dictum, annum integrum diebus computatis adaequasse diluvium una cum resanatione: coepit enim anno sexcentesimo, septimo mense, die vigesima septima; ita ut spatium tem- P. A.
poris intermedii annum perfectum confecerit, initio 127
ducto a vernali aequinoctio et desinens pariter in idem tempus vernalis aequinoctii. Atque hoc pacto, postquam corruptionem subiere, ut dixi, terrena ista fructibus plena, deperditis illis, qui his utebantur, exempta ab omni malo rursum inventa est terra plena seminibus et arboribus fructiferis iuxta productionem veris: aequum enim duxit, ut sicut erat terra, quando diluvium passa est, simili modo quum arefacta esset, se se iterum monstraret et retribueret (debitum naturale). Neque mirari debes, quod una die sibi relicta terra, per divinam virtutem omnia produxerit, quum semina, tum arbores, omnino completa subito plenis optimisque herbis, aristis, plantis atque fructibus: quoniam in erectione quoque mundi una die ex illis sex complevit ac perfecit plantarum generationem: praesentia vero iam in se perfecta erant et produxerunt tot fructuum sibi convenientium decenter vernali tempore; nam omnia deo fieri possunt, vix tempore indigente ad agendum.

P. A.
Cur terra arefacta non egreditur Noe de arca, 128

antequam (novum) audisset oraculum? Dixit enim deus ad Noe: Exi tu et uxor tua et filii tui et uxores filiorum tuorum, una cum residuis viventibus. *)

§. 48. Timore praedita est iustitia, sicut ex adverso temeraria sibique arrogans iniustitia. Probatio autem timoris (dei) est, non propriae magis concedere ac consentire rationi, quam deo. Maximè illi, qui vidit immensum pelagus repente factum fuisse universam terram, conveniens erat suspicari, fieri potuisse, ut iterum reverteretur ipsum malum. Ad haec congruentem consequentiam quoque cogitavit, quod nempe, sicut iubente deo ingressus erat in arcam, eiusdem iussu itidem egrederetur: namque nihil perfecte agere se posse quis credat, nisi deus ipse conducat antecedenti eius praecepto.

Cur quum ingressi sunt arcam, ordo talis erat, ipsius et filiorum, postea vero uxorum eius et filiorum illius: in egressu vero res variat; ait enim, egressus est Noe et uxor eius, deinde filii et uxores filiorum eius? **)

§. 49. Ad litteram subindicat per ingressum privationem quoque seminis, per egressum vero generationem continuandam. Si quidem dum ingre- P. A.
diuntur, filii una cum patre describuntur et nurus 129
una cum socru; dum autem egrediuntur, pares uxores, pater cum sua uxore et singuli filii cum suis uxoribus; quoniam vult re potius, quam verbis edocere, quidquid decet amicos suos operari. Porro ore tenus nihil significans dixerat ingressuris, continere intus se se ab coitu mulierum: egressuris vero proles

*) Genes. 8, 16. **) Ibidem v. 18.

creandus esse secundum naturam, per ordinem impositum praedixit. Nec solo verbo usus est, ut proclamaret (de statu arcae): Post talem ac tantam corruptionem omnium terrestrium, nolite gaudere voluptatibus; non enim id convenit. Satis honoris est vobis vitam recepisse, in thalamum vero ascendere (in ipsa arca) cum uxoribus, libidini deditorum est. Quibus sane aequum fuit, ut tamquam consanguinei *) miseratione moverentur deperditi humani generis; maxime quod adhuc incerto rerum laborabant, ne forte ipsis quoque superveniat malum uspiam. P. A.
Ad haec absurdum erat, quum viventes perirent, istos 130
procurasse ut alii non exsistentes nascerentur, hora inopportuna insanientes et ardentes cupidine. Postea vero quam ira cessavit, exemptos a malo iterum per ordinem (egressus de arca) docet iam ad procreationem generationis venire, quum describat non viros cum viris, neque mulieres cum mulieribus, sed feminas cum maritis.

Ad sensum vero illud dicendum, quando animus lavaturus ac expurgaturus sit peccata sua, oportere masculum cum masculo vivere, intellectum (inquam) principem velut patrem adunari privatis cogitationibus sicut filiis, nihil admiscendo de genere femineo, quod secundum sensum est: quoniam tempus est pugnae, in qua ordinem cohortis oportet distinguere ac custodire, ne confusione permixti, victoriae loco reportandae (ab hostibus) vincantur. Quando vero integra fiat purgatio et arefactio ab omni imperitia atque exemtio a cunctis noxiis, tunc decet eum in unum colligere divisos; non ut mascula consilia mollitie effeminentur, sed ut femineum genus, sensus videlicet, masculi vi se induat, mascula consilia consequens et ab illis semen concipiens ad generatio-

*) Sive *consanguineis* sive *consanguineorum*.

nem: ita, ut deinceps sapienter, honeste, iuste ac fortiter, et uno verbo per virtutem, omnia sentiat. Verum tamen praeterea illud quoque notare aequum erit, quod quando confusio pervaserit intellectum ad similitudinem diluvii atque negotiis huius mundi tamquam aggeribus contra erectis altercari inter se coeperint, fieri non potest, ut aliquid boni quis queat P. A.
aut seminare aut concipere et generare: quando 131
vero coerceantur infensiones perturbationum continuaeque incursiones consiliorum enormium, tunc tamquam arefacta pars terrae fertilissima producet virtutes optimaque opera.

Quare aedificavit aram, non iussus? *)

§. 50. Quae debentur deo gratiarum actiones sine iussu et mora cunctationis fieri oportet, liberum demonstrando a vitiis animum. Nam decet eum, qui bonis a deo praeditus fuerit, gratiam ipsi referre grato atque volente animo: qui vero cunctatur exspectans ordinem, ingratus est, veluti ex necessitate beneficum honorare coactus.

Quare deo altare, non autem domino, dicitur aedificasse? **)

§. 51. In locis beneficentiae atque regenerationis, sicut in mundi creatione, beneficam tantum virtutem usurpat, qua totum quiddam facit; facit autem, nomine regio dissimulato tamquam summam auctoritatem praeferente. Itaque nunc etiam, quo- P. A.
niam generationis iteratae principium est, benefi- 132
cam mutuatur virtutem, quae nomen gerit dei: namque regia ac principatum declarante, qua dominus

*) Genes. 8, 20. **) Ibid.

appellatur, usus est, quum illam per aquas punitionem inducebat.

Quid est: Sumpsit de pecoribus et volatilibus mundis et obtulit holocarpomata? *)

§. 52. Totum ad sensum dicitur; tum quod a deo sumpserit omnia velut gratias ac munera, tum quod ex genere mundorum; ut illibata de mansuefactis ac munda plane concremasset ceu integros fructus. Bonorum enim hostiae et integrae sunt, integritate plenae et fructus habent rationem: fructus autem finis est, propter quem et planta est. Littera ita se habet. Ad mentem vero pecora munda et volucres mundi sunt sapientis sensus et intellectus cum cogitationibus in mente agitatis; quae omnia par est integre ut fructum integrum factum adferre pro gratiarum actione ad patrem et ipsi offerre tamquam illibatam ac mundam oblationem hostiae.

Quare immolat beneficae virtuti dei, acceptio vero fit per utramque virtutem domini et dei: ait enim: Odoratus est dominus deus in odore (vel odorem) suavitatis? **)

§. 53. Quoniam nos quum ex improviso, ubi spes desit, servamur a malis supervenientibus, beneficentiam unice intuentes, benefico potius ob P. A.
laetitiam referimus acceptionem, quam domino. 133
Beneficus autem ipse utraque conspicit virtute honorabiliter acceptans gratos animos, ne claudicare videatur in retributione, sed utrique virtuti entis gratissimum esse declarabit ***).

Quid est: Ait dominus deus, recogitans: Non per-

*) Genes. 8, 20. **) Ibid. v. 21. ***) Vel: *per utramque virtutem agere enti valde placet.*

gam iam maledicere terrae propter opera hominum; iacet enim cogitatio mentis humanae diligenter iugiterque in malis a iuventute. Non pergam iam ergo percutere omnem carnem viventem, sicut feci alias? *)

§. 54. Rationes allatae indicare videntur poenitentiam, quae non est affectio familiaris divinae virtuti. Nam hominum ingenia fragilia sunt atque inconstantia, ita ut (vel: *sicut et*) res apud illos incertae omnino sint; deo vero nihil incertum, nihil incomprehensum, validissimi enim consilii est ac constantissimi. Quomodo ergo quum eaedem rationes assint, quod nimirum ab initio conscius erat mentem humanam iacere diligenter in malis a iuventute, praevenerit corrumpere genus humanum per diluvium; posthac autem se dicit non ultra corrumpere velle, quum tamen restent in animo eadem mala? Verum existimandum est, cuncta huiusmodi verborum genera comprehendi lege ad doctrinam utilitatemque disciplinae potius, quam ad naturam veritatis. Si quidem quasi duo sunt capita, quae occurrunt in toto cursu legis: primo, ut dicitur, non sicut homo; et altero, sicut homo, ens ipsum instruere filium creditur. Primum illud ad veritatem pertinet; re enim vera non sicut homo est deus neque etiam sicut sol neque sicut caelum neque ut mundus sensibilis, sed sicut deus, si liceat id quoque proferre; quoniam similitudinem aut comparationem aut aenigma non patitur beatissimus ille ac felicissimus: imo superat vel ipsam beatitudinem ac felicitatem et quidquid his melius potiusque cogitari possit. Alterum vero pertinet ad doctrinam et directionem, exposite dictum **), sicut homo, ut notetur corrigere velle nos

P. A. 134

*) Genes. 8, 21. **) Vel: *ad enarrationem.*

terrigenas; ne forte iram poenamque ingiter luamus implacabili hostilitate sine pace. Satis est enim semel commoveri, exacerbari, et vindictas accipere de peccantibus; at saepius ob eandem rem (ulcisci) silvestris ac ferini animi est. Quoniam quum retribuam condignum, ut fieri potest, unicuique, propositi faciam decentem memoriam.

Ecce itaque *observasse deum in mente* optime dixit; mens enim et ingenium constantia maiore gaudent: voluntas autem nostra inconstans comperitur P. A. et vacillans, quam ob rem haud proprie in mente 135 observando cogitamus. Quoniam per cogitationes transitus datur mentis *), extendi tamen per omnia impotens est mens humana, nequiens perfectius ac commodius permeare cuncta.

Verum illud *non ultra pergam maledicere terrae*, optime dictum est; non enim oportet superaddere factis novas maledictiones, eo quod iam plena sint mala. Quia etsi imperfecta sunt, in quantum benignus est et suavis, humanissimusque pater, allevat potius malum, quam adiiciat ad miserias. Sed quasi par est, secundum proverbium tritum: *laterem lavare*, vel *recte aquam haurire*, ac malitiam expellere ab hominis animo cum suis signis signatis. Nam si inest primum, non exsistit obiter, sed intus insculptum et adhaerens ei. Quoniam autem mens potentialis principalisque pars est animae, inducit illud *diligenter*: quod autem cum diligentia et cura perpensum est, cogitatio est exquisita certo certius. Diligentia vero non ad unum tendit malum, sed ut patet, *ad mala eaque omnia*. Neque exsistit perfunctorie, sed *a iuventute:* non solum modo, verum

*) Si aliter Armenia coniungas verba, sententia erit: *meditatio est lustratio cursus mentis:* ac fortasse melius.

etiam ab ipsis cunis; quasi vero aliqua tenus unitum simulque nutritum atque adultum una cum peccatis.

At tamen *omnem carnem*, inquit, *viventem non ultra percutiam*, monens se universim quidem totam partem hominum non ultra corrupturum esse, plures tamen singulos qui inenarrabiles perpetrant iniquitates. Non enim impunitam relinquit malitiam neque libertatem sive impunitatem ei concedit, sed P. A.
indulgens curae generis (humani), ob suum propo- 136
situm, interitum in peccatores necessario constituit.

Quid est: Semen et messis, frigus et aestus, aestas et ver, die ac nocte non cessent? *)

§. 55. Ad litteram significat continuationem durationis annualium temporum, non ultra corrumpendam esse terrenam temperationem animalium et plantarum; quando quidem tempestates corruptae corrumpunt ista quoque et salvae conservatae salva conservant; secundum enim singulas salva et sana servata absque infirmitate, nasci quodammodo consueverunt seorsum mirabiliter et simul crescere. Natura vero tamquam harmonia composita est ex contrariis vocibus gravi et acuta; sic enim et mundus ex contrariis coalescit. Nam quando apprime mortales commixturae frigoris et caloris, humiditatis et siccitatis ordinem naturalem conservant inconfusum, in causa sunt quo minus corruptio occupet terrena universa. P. A.
Ad mentem vero semen principium est et men- 137
sis finis; principium autem et finis ambo concurrentes salutis sunt causae; unum enim solum imperfectum est; quia principium finem exigit et finis principium versus acclivior est. Frigus autem et aestus, hiemem et auctumnum peragunt: nam flammeus est

*) Genes. 8, 22.

auctumnus, ita ut post anniversarium succedens, igneum (aestum) frigefaciat. Symbolice vero circa animum, frigus timorem indicat, terrorem ac tremorem caussans; aestus autem iram, quia iracundia flammae ignisque figuram praefert. Oportet enim ista quoque fieri et permanere semper cum factis corruptisque. Quoniam aestas et ver pro fructibus destinata sunt; ver ad seminum perfectionem, aestas autem fructuum et papillarum arborum. Haec sane super mentem symbolice discernuntur, duplicem proferentes fructum; necessarium vernali tempore et supervacaneum computatum aestate. Cibus igitur necessarius fere est pro corpore quidquid producitur vere ex seminibus, sicut pro anima virtutes. Quotquot autem per excessum veniunt ex arboribus fructus aestate, praeter corpus animo quoque ferunt bona corporalia ut externa; haec enim externa serviunt corpori, corpus autem animo, animus deo. Dies vero et nox mensurae sunt temporum ac numerorum: tempus autem et numerus continuo constant. Dies indicat lucidum consilium et nox tenebrosam insipientiam.

P. A.

Cur benedicens (deus) Noe et filiis eius dixit: Crescite et multiplicamini et replete terram et dominamini in ea et terror vester ac tremor sit super bestias et volatilia et reptilia et pisces, quos posui sub manu vestra? *) 138

§. 56. Hoc votum et in principio creationis die sexta elargitus est homini ad imaginem suam facti. Dicit enim (scriptura): *Et fecit deus hominem, ad formam dei fecit eum; masculum et feminam fecit eos. Benedixitque illis deus, dicens:*

*) Genes. 9, 1. 2.

Crescite et multiplicamini et replete terram et subiicite eam et dominamini piscibus et volatilibus et reptantibus super terra. Atqui nonne per haec evidenter indicavit, secundae quasi facturae hominum principium compertum? Nec aequalem in honore ratum habere eum illo, qui secundum formam ipsius primum factus est? Principium itaque terrestrium esse pariter distribuens concessit illi et isti. Tu autem P. A.
diligenter attende, quod hunc, qui sub diluvio 139
iustus rex terrestrium exstitit, aequalem in honore demonstravit esse non ipsi creato et terreno, sed illi qui secundum similitudinem et formam veri entis incorporei erat, cui ipsi quoque potestatem praebet, regem constituens non ipsum creatum (sive fictum de limo), sed illum qui secundum formam ac similitudinem est, id est incorporeus. Quapropter et creatio eius, qui secundum formam incorporeus est, per diem sextum notata est iuxta perfectum numerum sex: illius autem creati post mundi perfectionem postque generationem universorum die septimo; quia post demum fingitur terrena statua virilis. Post itaque dies generationis septimo (die) mundi dicit: *Non enim pluerat deus super terra et homo non erat, qui operaretur terram.* Deinde: *formavit autem deus hominem limum de terra et inspiravit in faciem eius spiraculum vitae et factus est homo in animam viventem.* Quomodo ergo eidem regno dignus efficiatur secundum imaginem formati hominis istud principium secundae facturae hominum, indicatum est per litteram referentem.

Ad mentem vero explicatio reddenda restat hoc modo. Vult, ut animae sapientium crescant magnitudine et multitudine speciei virtutum repleantque mentem velut terram iis speciebus, nullam vacuam atque inanem relinquentes partem pro insipientia;

atque dominentur et subiicient terrorem ac tremorem inferant bestiis; id est superari a voluntate malitias, quoniam indomita ac ferina malitia est: itidem (dominari) volatilium, quae ob levitatem extolluntur P. A. animo et inani superbia iam armata, damna ferunt 140 maxima, vix impedita terrore: necnon reptilium, quae sunt symbola vitiorum exitialium; repunt enim per totam animam concupiscentia, desiderium, tristitia et timor, ferientes ac pungentes, sicut etiam piscibus signantur illi, qui humidam ac mollem vitam avide colunt; minime vero sobriam, sanam, durantem.

Cur omne reptile, quod vivit, vobis erit, inquit, in cibum? *)

§. 57. Duplicis naturae sunt reptilia; unum venenosum, alterum domesticum: venenosi sunt serpentes, qui pedis loco, ventre et pectore utuntur reptantes per terram: domestici vero illi, qui habent crura (vel hamos) supra pedes. Littera talis est. Ad mentem vero, reptilia imitantur foeda vitia; munda autem gaudium: apud enim affectum concupiscentiae erunt gaudium et laetitia; apud desiderium voluntas et consilium; apud tristitiam punctio et compunctio; et apud aviditatem timor. Affectuum perturbationes igitur tales mortem ac necem minantur animis: gaudia vero vivunt utique, quem ad modum et ipse monuit per allegoriam, et vitam afferunt possidentibus.

P. A.
Quid est: Sicut olera pabuli dedi vobis omnia? **) 141

§. 58. Nonnulli dicunt per illud, *quasi olera pabuli dedi vobis omnia*, esum carnis permissum fuisse. Ego tamen, etiam si id quoque dimiserit,

*) Genes. 9, 3. **) Ibid. 9, 3.

ante omnia sicut necessarium oleris (sive graminis) usum lege constituere velle puto; alia vero additamenta supervacanea sub specie graminis concludit sine legis latione. Nunc autem usu venit*) non uni soli nationi inter gentes selectas cupidasque sapientiae, apud quas continentia religiosa honoratur, sed universis hominibus: qui fieri nequit ut universim cohibeantur ab esu carnis. Verum tamen fortassis neque de cibo est praesens sermo, sed de potestate habenda: etenim non omne esculentum est, quod gramen est, neque omnium viventium constantium constans est cibus et falli nescius: quoniam videbat et venenosa mortiferaque, quae etiam sunt de numero omnium. Fortasse igitur, inquam, haec vult dicere, subiecta esse omnia animalia bruta hominis potestati, sicut gramina seminamus curamusque per agri culturam.

P. A.

Quid est: Carnem in sanguine animae non comedetis? **) 142

§. 59. Visum est per hoc indicare, animae substantiam sanguinem esse; animae tamen sensibilis et vitalis, non eius quae cum quadam excellentia dicitur, quae est rationalis et intellectualis. Tres enim partes sunt animae (humanae), una nutritoria, altera sensibilis, tertia rationalis. Rationalis ergo divini spiritus substantia est secundum theologum (Moysen): nam (in ipsa mundi creatione) dicit: *insufflavit in faciem eius spiraculum vitae*, sicut constitutivum eius. Sensibilis autem et vitalis (spiritus) sanguis est es- P. A.
sentia; dicit enim alibi: *omni spiritui carnis sanguis est.* Proprie profecto carnis spiritui (vel spiri- 143

---

*) Vel: *mandati vis accommodatur*. **) Genes. 9, 4. Ceterum hoc Philonis fragmentum legitur supra pag. 230. ed. nostr.

tum) dixit sanguinem; eo quod in carne sunt sensus et affectiones, non intellectus, non cogitationes. Verum et per spiritum sanguinis notificat, aliud esse spiritum, et sanguinem aliud; ita ut animae essentia veraciter atque indubie spiritus sit: is autem spiritus non per se seorsum sine sanguine locum tenet (in corpore), sed contextus est ac commixtus sanguine. Sicut etiam venae spiramen referentes, ut vasa spirationis, non aera solum ac purum praeferunt; verum etiam sanguinem, quamvis forsan minus. Duo enim vasa sunt, venae et canales spiraminis; vena plus habet sanguinis, quam spirationis; canales autem spiraminis spirationem magis, quam sanguinem: temperatio igitur in utroque vase ut plus et minus distincta est. Littera haec prodit. Ad mentem vero sanguinem animae vocat ferventem istius atque ignitam virtutem fortitudinem: qui autem hac sapientia plenus est, contemnit omnem cibum et omnem voluptatem ventris aut eorum quae sub ventre sunt. Quod si dissolutus quis fuerit et volubilis ut ventus atque rigescens ob segnitiem vitamque humidam, nihil aliud agit, nisi cadens super ventrem tamquam reptile super terram ac terrena avide elinguit, sine gustatione de cibo caelesti vitam concludens, quem sortiuntur animi sapientiae studiosi.

P. A. 144

*Quid est: Sanguinem animarum vestrarum exquirum ab omni bestia et de manu hominis fratris (sanguinem sive animam)? *)*

§. 60. Duplex agmen fraudantium est, unum bestiarum, alterum hominum: paullo minus tamen laedunt bestiae; quia nullam habent cum eis, quos defraudare cupiunt, familiaritatem; maxime quod non

---

*) Genes. 9, 5.

sub principatum cadunt, sed principes demoliuntur. Fratres autem vocavit homines occisores, tria haec indicans: primum, quod omnes nos homines cognati sumus fratresque, secundum supremae cognationis relationem sibi invicem adhaerentes; unius enim et eiusdem matris naturae rationalis sortem assecuti sumus. Secundum, quod plurima fere atque magna accidunt dissidia insidiaeque inter consanguineos, potius autem fratres sive ob partitionem hereditatis, sive ob dignitatem in familia (praeminentem): quoniam gentilis pugna peior utique aliena est, eo quod cum multa peritia rerum internarum feruntur ad congressum fratres vere ex natura genuini; satis conscii quo impetu utendum sit in praesenti marte. Tertium autem, ut mihi videtur, nomen nunc usurpat fratrum, ad monendam implacabilem ac severam poe- P. A. 145 nam homicidis servatam, ut sine misericordia id quod fecerunt, patiantur; non enim alienos, sed germanos fratres necaverunt. Optime sane praesidem atque inspectorem a viro occisorum dixit deum; nam etsi homines despiciant ultionem, ne isti negligenter se gerant, quasi vero evaserint periculum impuri homines ferini, tamen sciant, quod in maiori tribunali iustitiae iam pridem prehensi sunt, in divino videlicet iudicio surgente in vindictam malignorum pro defensione eorum, qui iniuriosa atque indigna sustinuerunt. Littera sic se habet. Ad mentem vero meritam puritatis animae, cui convenit vitare inaccessabilem atque importabilem corruptionem, propitius ille ac beneficus, humanissimus solusque salvator, non despicit, ait, sed omnes qui circumeunt inimici eius, expellens disperdit, bestias et homines fratres appellatos. Bestiae namque sunt symbolice furiosi mortem malam minitantes; homines autem et fratres tam singulae cogitationes, tam quae et lingua prolata verba, quia cognata sunt et

consequenter ingentia afferunt mala exitiosa, nullum reliquentes nec verbum nec opus quin laedant.

P. A.

Quid est: Qui effuderit sanguinem hominis, pro 14
*sanguine eius effundetur (ipse)? *)*

§. 61. Non est excessus in expositione, sed potius indicium maioris declarationis, eo quod dicit: *Ipse fundetur sicut sanguis, qui effundit sanguinem:* nam quod funditur, fluit et dissipatur, ita ut non teneat vim substantiae. Quo adumbrat, quod animae indigna perpetrantium mortale imitantur corpus per corruptionem, qua tenus singulis soleat corruptio supervenire. Corpus enim dissolvitur in ea, ex quibus compactum erat, reversum in propria elementa: anima vero dira, malis laborans, huc illuc fertur illuvie vitae lascivae; una cum illa et ipsa mala connutrita idem pati solita sunt ad modum partium membrorum.

*Quare tamquam de alio quodam deo dicit, ad imaginem dei fecisse hominem, non autem ad suam? **)*

§. 62. Optime et sine mendacio hoc oraculum P. A.
a deo datum est: mortale enim nihil formari ***) 147
ad similitudinem supremi patris universorum poterat, sed ad normam secundi dei, qui est eiusdem verbum. Si quidem oportet rationalem hominum animam typum verbi divini prae se ferre: quoniam primo verbo Deus superior est rationalissima natura; ille vero qui superior verbo est, in meliori ac singulari specie locum tenet; et quomodo poterat creatura similitudinem eius in se praeferre? Verum tamen illud

*) Genes. 9, 6. **) Ibid. ***) Hoc fragmentum est supra p. 175. laudatum.

quoque monere voluit, quod iure meritoque vindictas deus quaerit, pro defensione constantium proborumque (hominum), eo quod ista gerant in se familiaritatem cum verbo suo, cuius utique humana mens similitudo est et forma.

Quid est: Non ultra erit diluvium, ut corrumpat omnem terram? *)

§. 63. Per ultimum dictum satis declarat, P. A.
fieri quidem diluvia varia, non tamen tale esse, ut 148
possit universam terram in stagnum maris convertere. Littera haec dicit. Ad mentem vero divina assignatur gratia, qua etsi non omnes animae partes cunctis virtutibus profecerint, quaedam tamen aliquatenus adornantur. Ut si quis nequeat toto corpore vigere, saltem id quod facere poterit, ut vigeat, omni diligentia procurare satagat; non vero, si quis imbecillior est aut impos ut omnem omnino vitam propriam corrigat, desperet de iis, quae potest ac consequi valet. Quoniam prout in unoquoque vis inest, non operans secundum illam, tam ignavus comprobatur, quam ingratus: ignavus per moram et ingratus, quoniam acceptis optimis mediis, adversatur essentiae rerum.

Cur pro signo non ultra faciendi per universam terram diluvii dicit, se ponere arcum suum in nubibus? **)

§. 64. Quidam autumant arcum dicere illud, quod a nonnullis zona Iovis appellatur, ex figura constantem referentes similitudinem ob iridem. Ego tamen non video id integre assertum fuisse. Primum, quia arcus memoratus propriam sibi naturam

*) Genes. 9, 11. **) Ibid. 9, 13.

essentialem habere debuit, eo quod dei (arcus) P. A.
nominatur; ait enim: *Arcum meum ponam;* atqui 149
quod et dei est et positum fuisse dicitur, id indicat non esse sine essentia sive substantia. Zona vero Iovis proprie non habet per se naturam separatam, sed est solarium radiorum apparitio in humida nube; cuius omnia phaenomena non exsistentia sunt atque incorporea: fidem praebet illud quoque, quod nunquam zona Iovis nocte cernitur, quum tamen nubes adest. Secundo vero illud dicendum, etiam die, nubibus obscuratis, minime apparere illic zonam Iovis. Ceterum residua adhuc sine mendacio asserenda sunt, quibus legis lator utitur *), dicens: *Arcum meum ponam in nubibus;* ecce enim dum nubes adsunt, nulla cernitur apparitio zonae Iovis: ille vero dixit in congregatione nubium fiat arcus in nubibus; at saepe congregatis nubibus et obscurato ac densato aere, nusquam apparitio occurrit iridis. Ne forte igitur aliud quoddam indicet per arcum theologus noster, in ipsa videlicet tum indulgentia, tum acerbitate erga terrestres nec ultimam dissolutionem futuram esse ad modum (arcus) nimis mollis et inepti, neque violentiam usque ad exitium (vel fractionem) accedentem, sed mediocrem determinationem, mensurata utraque virtute; diluvium enim magnum cum fractione ac diruptione factum est; sicut et ipse fatetur, dicens; *dirupti sunt fontes abyssi* **): non tamen vehementia sine mensura. Praeterea est arcus non arma, sed instrumentum armorum, sagittae nimirum ferientis: atqui sagitta emissa per arcum longinquam partem attingit, illaesa proxima; quod pro indicio datur, nunquam dehinc universam terram diluvium pati, quemadmodum et nulla sagitta omnia attingit P. A.
loca, sed tantum longinqua. Itaque virtus divina 150

*) Vel: *legitime res exponitur.* **) Genes. 7, 11.

invisibilis symbolice est arcus in nube, solutus sane iuxta figuram serenitatis et condensatus secundum nubem; ita ut non permittat nubes omnes omnino in aquam resolvi, ne stagnetur terra (ut) sub diluvio, quod diligenter vetat atque disponit, ac quasi freno coercet condensationem aeris, qui tunc magis solitus est rebellem se prodere ob nimiam saturitatem: secundum enim nubes et ipse se se ostendit repletum, rorantem, saturum.

Quare memoratis filiis iusti, Sem, Cham, Iapheth, medii generationem tantum refert, dicens: Cham erat pater Chanaan. Et postmodum infert: Tres hi (sunt) filii Noe? *)

§. 65. Quatuor praesignans viros, Noe cum filiis, tres ait esse morigeratos **). Quia nepos (Chanaan) similis erat more patri suo genitori, pro uno ambos tenuit in dinumeratione, ita ut quatuor sint numero, virtute tres. Medii vero generationem solius interim refert in scriptura, ob postea dicen- P. A.
dam rem iustam ***); quippe quod etsi pater exstitit 151
eius (h. e. Cham Chanaan), patrem non corripuit, sed cuicui aequum duxit participem esse filium, de illo non dedit participationem genitori. Secundo fortassis illud etiam praemonet iis, qui acumine oculorum mentis possunt longinquam procul videre, terram scilicet Chananeorum multis post saeculis tollere velle et dare genti electae deique amantissimae. Vult igitur illius principem Chanaan atque incolam demonstrare, tum singulares propriasque usurpasse malitias, tum paternas, ut ex utraque parte ipsius mancipatio ac proscriptio ignobilis convinceretur. Littera

---

*) Genes. 9, 18. 19. **) Vel: *pro admonendis morigeratis;* vel: *eos, qui morum indicio fuere.* ***) Aut: *a iusto Noe.*

sic se habet. Ad mentem vero, non dixit, Cham filium habuisse Chanaan, sed illi soli adiungit progeniem, dicens; *Cham erat pater Chanaan:* quoniam talis semper indoles talis consilii pater est. Id patefaciunt et nominum declarationes; translatione enim facta in alteram *) linguam, *Cham* est *calor*, vel *calidus: Chanaan* autem *mercatores* (sive emptores), vel *caussae* (sive accipientes). Nunc ergo non manifeste de generatione agit, neque quod homo hominis pater sit, aut filius, sed consilii cum consilio cognationem evidenter probat, ob alienationem a familiaritate virtutis.

P. A.

(*De agri cultura*). *Quid est; Coepit Noe homo agricola esse terrae?* **) 152

§. 66. Comparat Noe primo illi creato homini terreno, eo enim modo loquitur et de isto, quum egressus est de arca. Si quidem principium agri culturae fuit tunc et nunc, utrumque post diluvium; nam etiam sub prima mundi creatione quasi diluvio stagnata terra erat. Non enim poterat docere: *Congregentur aquae in congregationem unam et appareat arida*, nisi aquis inundata fuisset in abysso quodam terrae. Nec tamen frustra illud dictum est: *Coepit esse agricola*; nam in secunda generatione hominum ipse fuit tam seminis, quam agri culturae, aliorumque vitae ***) principium. Littera huiusmodi est. Ad mentem vero distinguitur agricolam esse et operatorem terrae; sicut etiam fratricida inducitur *operari terram*, non colere. Symbolice enim terra dicitur corpus nostrum, natura terrenum, quod im-

---

*) *In Armeniam* ait interpres Armenius, ubi Philo haud dubie scripserat *in Graecam*. **) Genes. 9, 20. ***) Tam hominum, quam rerum vitae humanae inservientium. *Auch.*

probus ae pravus operatur velut mercenarius iners; virtute autem praeditus colit ut peritus plantarum curator et praepositus bonorum agricultor. Quia operarius corporis mens (ut) carnalis carnales voluptates procurat; agricola vero id studet, ut fructus utiles P. A.
assequatur, producendos videlicet per studium conti- 153
nentiae, modestiae sanaeque mentis: supervacaneos autem circumcirca mores tamquam extonsos arborum ramos exiles succidat.

Cur iustus primum vineam plantat? *)

§. 67. Par erit in anxietatem venire dubii, undenam plantam invenerit post diluvium, cunctis super terra decorruptis. Verum igitur visum est, quod paulo ante fuit dictum, vernali nimirum tempore arefactum esse terram: vere itaque germina producente, potuerunt inveniri radices ac stipites vitis vivaces atque sic colligi ab iusto. Cur vero imprimis vineam plantaverit, non ita triticum atque hordeum, advertendum nobis est. Si quidem fructuum aliqua necessaria sunt, sine quibus non vivitur, alia vero supervacaneae voluptatis materiae sunt. Ea ergo ad vitam necessaria utili consilio usus, consecravit reposuitque deo, ita ut non haberent cooperationem in progenerationem, supervacanea autem hominibus: nam supervacaneus est vini usus, non necessarius. Quemadmodum igitur fontes aquae bibendae sine cooperatione hominum scaturire iussit, et concessit per se deus, simili modo etiam triticum, et hordeum; P. A
ut pote utramque cibi speciem esui ac potui ser- 154
vientem ipse solus per se donasset; voluptati autem servientes non detraxit, neque invidit, quin homines assequerentur per industriam propriam.

---

*) Genes. 9, 20.

Quid est: Bibit de vino et inebriatus est? *)

§. 68. Primum non vinum bibit iustus, sed vini portionem, non totum; ubi incontinens et crapulosus non discedit a crapulis, nisi prius totum merum intus deposuerit: religioso vero sobrio temperata sunt omnia ad victum necessaria. Illud autem, *inebriatus est*, accipe pro *vino usus est.* Duplices enim modi sunt inebriandi: unum temulentiae abutentis vino, quod delictum est proprium improbo ac pravo; alterum usus vini cadentis in sapientes quoque. Secunda igitur significatione dicitur constans ille et sapiens inebriatus, non abusus, sed usus vino.

Quid est: Nudatus est in domo sua? **)

§. 69. Laus sapientis tam ad litteram, quam ad mentem ea est, quod nudatio eius non foris, sed domi fuit, operta tegumentis tecti. Nam corporis P. A.
nuditas tegitur per domum ex lapidibus lignisque 155
constructum, animae vero tegmen atque amictus est disciplina sapientiae. Duplex igitur nudatio est: una ex accidente, quae fit per delictum involuntarium; quia ut ita dicam, probitate ***) usus ut veste indutus, labat non sponte, sicut inebriati, aut dementia laborantes: nam in his delicta non sunt procurata praevise; opus est tamen officiosum se vestire, velut amictu, disciplina et studio probitatis. Altera est nudatio animae per summam virtutem, totum carnale pondus oneris a se expellens, sicut fugiens sepulcrum, in quo multum temporis ut in sepulcro tumulatus fuerat; sicut etiam evitans voluptates, aliorum etiam affectuum miserias quam plurimas, at-

*) Genes. 9, 21. **) Ibid. ***) Ad verbum *rectitudine*, ut Graece ὀρθώσει. *Auch.*

que anxietates malorum singulasque ipsorum effectus pessimos. Qui ergo praeclare valuit tot et tanta discrimina vulneraque transmeare et spoliare se a cunctis, felicitatis sortem assecutus est sine labe et P. A.
dedecore; hoc enim decus atque ornamentum pul- 156
critudinis dixerim eis, qui digni sunt effecti, ut incorporeo modo vitam ducerent.

*Cur haud simpliciter dixit: Vidit Cham nudationem, sed vidit Cham pater Chanaan nudationem patris sui? *)*

§. 70. Tam in patre filium, quam in filio patrem reprehendit, ut communiter patrantes opus insipientiae, iniquitatis et impietatis ceterorumque malorum. Littera talis est. Ad mentem vero, sicut iam actum est de his rebus.

*Quid est: Narravit duobus fratribus suis foris? **)*

§. 71. Gravitatem accusationis magis cumulat. Primum, quod non uni soli fratri denuntiavit involuntarium patris delictum, sed ambobus; quod si plures etiam fuissent, apud omnes relaturus erat, quod fecit apud quos potuit tantum; idque cum irrisione in ipsis verbis, quod non risum atque irrisionem merebatur, sed pudorem ac timorem cum reverentia. Secundo eo quod dixit, non intus, sed *foras nuntiavit*, evidenter demonstrat eum non solis fratribus patrem suum tradidisse, verum etiam illis, qui P. A.
circumstabant eos, viri et mulieres. Littera haec 157
indicat. Ad mentem vero, mos pravus ac malignus irrisor est et contemptor; malum est autem ***) aliorum miserias vel apud se solum iudicare, ut iudex

*) Genes. 9, 22. **) Ibidem. ***) Vel: *et male accusat. Auch.*

porrigens*); nunc vero peius accidit, laeto animo irridere involuntarium casum studiosi sapientiae, atque decantare ac divulgare miseriam admodum infensi accusatoris: cui sane rei venia potius danda erat, quam accusatio vel vituperatio superaddenda. Porro quia tria haec sunt, ut supra dixi, quasi fratres inter se, bonum, malum et indifferens, unius cogitationis proles, iuxta haec singula, praesides inventi sunt, quidam virtutes laude celebrantes, aliqui malignitates, nonnulli autem divitias, honores, ceteraque circa et extra corpus bona. Praesides malitiam aemulantes gaudent de sapientis lapsu, irrident et detrahunt, quasi vero ille per partes, quas praefert ac prosequitur sicut meliores pro animo, vel corpore aut externis suis, nihil profecerit nec internis virtutibus, quo minus et bonis circa corpus et extra: nisi propositi compos utique fuerit is solus, qui iniquitati
studuit, quum ea sola soleat utilitatem ferre vitae P. A.
humanae. Haec et similia praedicantes, qui im- 158
probitatis praesides sunt, irrident studiosos virtutis earumque rerum, quibus virtus efficitur ac coalescit; sicut quidam existimant res illas, quae circa corpus et extra habent rationem instrumenti servientis.**)

Quid est: Sumentes Sem et Iapheth vestimentum, imposuerunt super duos humeros suos et perrexerunt retrorsum et cooperuerunt nuditatem patris sui et non viderunt (eam)? ***)

§. 72. Littera evidens est. Ad mentem vero dicendum est, levem hominem, et nimis festinantem tantum id quod coram est atque in conspectu oculo-

*) Vel: *sicut correctio. Auch.* **) Ulteriora huius capitis verba satis obscura, utcumque potui, exposui; substantia rerum certa est, sed aliqua accidentia fortassis alio quoque modo accipienda sunt. *Auch.* ***) Genes. 9, 23.

rum videre; sapientem vero ea quoque quae a tergo sunt, futura scilicet. Quoniam sicut posteriora postponuntur anterioribus, sic praesentibus futura; quorum visio propria est constanti viro sapientique, qui profecto est alter Lynceus iuxta fabulas undique oculis praeditus. Omnis ergo sapiens, qui non ita homo est, quantum intellectus, retrorsum incedit, id est posteriora cernit velut in corradiante luce; et omnia undique certo prospiciens et circa se conspiciens, armatus comperitur ac conclusus munitus- P. A.
que, ne ulla animae pars nuda aut indecora repe- 159
riatur ob eventus male accidentes.

Quid est: Sobrius factus est Noe a vino? *)

§. 73. Littera nimis nota; quae ergo ad mentem respiciunt, reddenda sunt. Quum corroboretur intellectus, tum anteriora, tum posteriora, praesentia inquam et futura videre certo potest sobrietate sua. Qui vero nec praesens, neque futurum certo cernere potest, caecitate laborat. Qui autem praesentia vidit, at futura non praevidens minime cavet, vinolentia atque ebrietate detentus est. Qui demum sufficiens comperitur ad circumspiciendum, cernendum ac comprehendendum alias naturas rerum praesentium et futurarum, vigilantia sobrietatis est in illo.

Quare quum Cham in medietate prolium sive medium inter fratres dinumerarit, nihilo minus iuniorem illum denominat, dicens: quae fecit ei filius eius minor? **)

§. 74. Manifesta allegoria est, quod minorem non eum qui aetate et tempore sit, accipit, sed iuniorem animo; quoniam malitia nequit percipere P. A.
doctrinam seniori propriam: seniores autem sunt 160

*) Genes. 9, 24. **) Ibidem.

cogitationes voluntatis veraciter canescentis, non corpore itidem sed mente.

Quare orans pro Sem sic dixit: Benedictus est dominus deus, deus Sem; et erit Chanaan famulus eius? *)

§. 75. Dominus et deus simul appositus propter principales virtutes est, beneficam et regiam, per quas mundus factus est. Rex enim fecit secundum beneficentiam; verum post perfectionem, sub regia (virtute) ordinatus est (mundus). Sapientem igitur tum communi honore dignum effecit, quem sortitus est universus mundus, iunctis itidem partibus mundi quoque cum virtutibus domini et dei; tum privata praerogativa, munifice praestans gratiam et donum (virtutis) beneficae. Quare bis nominatur benefica virtus dei: semel, ut dictum est, secundum appositionem iuxta regiam: et iterum sine copulatione visa, ut nempe tam communi quam peculiari dignus efficiatur dono sapiens, amabilis factus et mundo et deo: mundo propter gratiam communem, deo vero ob peculiarem.

Cur pro Iapheth orans dicit: Dilatet deus Iapheth et habitare iubeat in domo Sem; sitque Chanaan famulus eorum? **)

§. 76. Sine littera, quia patet illa, sensum P. A.
ad mentem accedens videndum est: in quo secun- 161
da tertiaque bona extensionem habent latam et largam; ut sanitas et sensuum validitas, pulcritudo, robur et opulentia, nobilitas, amici, principatus, et cetera plurima. Quapropter dixit, *dilatet* (etc.) Quia seorsum per se tot et tantarum rerum copiosa pos-

*) Genes. 9, 26. **) Ibid. v. 27.

sessio multis detrimentum tulit, qui vix habitarunt apud iustitiam, sapientiam aliasque virtutes; quarum plena possessio, ea quae circa corpus et extra sunt, optime dispensat: alienatio vero sive absentia sine dispensatione usuque relinquit. Desolatus autem a bonis curatoribus pro utilitate, quam exhibere poterat, damnum fert. Ideo orat pro habente ea quae circa corpus et extra sunt, *ut habitet in domo sapientis;* ut ad normam omnium bonorum attendens, videat regatque cursum proprium.

Quare Cham deliquente eius filium Chanaan servum declarat Sem et Iapheth? *)

§. 77. Primum, quia eandem malitiam usurparunt pater et filius, mixti et indiscreti unoque animo utentes ambo. Secundo vero, quia filii maledictione et pater vehementer contristaturus erat, satis conscius quod ille non adeo propter se, quantum propter patrem castigatur; sic poenam luit dux et magister malorum consiliorum, verborum et operum. Littera his continetur. Ad mentem vero reapse duo sunt non homines potius quam mores: id prodit et appellatio nominum, manifeste denotans et rerum naturam; explicatur enim *Cham*, *calor*, sive *calidus*, *Chanaan* autem *mercatores*, vel *causae*. P. A. 162

Cur post diluvium Noe vixit annos trecentos et quinquaginta? **)

§. 78. Bis septenis annis declaratur iam ex principio condita atque renovata (sub Noe) forma mundi; sapiens autem vivit (bis septem) vigesimis quintis: quatuordecies vero vigesimum quintum est septies quinquagesimus annus, sive quinquaginta septies.

*) Genes. 9, 27. **) Ibid. v. 28.

Anni demum septimi ratio et quinquagesimi, ordinem privatum habet in Levitico expositum decretumque. *)

P. A. 163

Cur inter tres Noe filios Cham semper medium tenere videtur, extremitates vero variant; quando enim nati sunt, Sem primo loco ita collocatur, Sem, Cham, Iapheth: quando autem gignunt, praeponitur Iapheth et ab ipso Iapheth initium ducitur dinumerationis gentis? **)

§. 79. Qui in litteralem divinarum literarum naturam inquirunt, sic ratum habent de ordine, eum qui imprimis nominatus est Sem, iuniorem putantes et ultimum maiorem, Iapheth, scilicet. Utcumque ipsis placet, sentiant isti opinionis suae ratione ducti: nobis tamen qui ipsam in his sententiam quaerimus, dicendus est (theologus) inter haec tria, bona, mala et indifferentia, quae secundaria appellantur bona, malum semper in medio numerare, ut interclusum utraque parte debelletur ab uno ex una parte et ab altero ex altera; ita ut comprehensum coarctetur subigaturque. Bonum autem et indifferens sive secundarium bonum, commutant ordinem inter se: nam quando malum adsit tantum, non vero perfective, bonum primo gaudet loco, dispensatoris ac principis habens ordinem. Quando vero voluntatis quoque coniurationis effectus sit atque iniustitia non in solo intellectu permanserit, verum etiam in finem perducatur iniustis operibus, (tunc) mutatur ex

*) Sententia haec est: *Bis septem, id est* 14, *ductum in* 25, *dat factum* 350 (*iuxta annos iusti post diluvium*). *Itidem* 7. *ductum in* 50, *dat idem factum* 350. *Mysterium vero numerorum* 7, *et* 50. *comprehenditur in Leviticis constitutionibus Sabbati vel Hebdomadis et Iubilaei. Auch.* **) Genes. 10, 14.

suo ordine in alterum locum primum illud bonum, una cum bonis moribus ex eo pendentibus, recusans doctrinam ac dispensationem velut impos propositi consequendi; quemadmodum medicus (facit), quum insanabilem viderit morbum. Verum tamen illam, quae circa corpus et extra est, virtutem, admini- P. A.
strat maius natu bonum: extremitates ergo cautius 164
observando atque bestiam intercludendo cassibus satis demonstratur, illam non ultra audere mordere aut laedere. Dum vero sentiat non ita actum fuisse *), in securiorem constantioremque transfertur situm; superiore nimirum loco fortiori concesso, inferiorem tenet locum servatu facilem: faciliter enim observare semper accidit ei fortiori custodia vi, quoniam nihil virtute fortius exsistit.

Cur ex Iapheth Cetii, Rhodii et insulae gentium? **)

§. 80. Quoniam latitudinis nomen gerit (Iapheth), auctu et profectu dilatatus, non ultra ipsum illa pars rerum a natura concessarum in usum hominum sustinet, ea est terra: itaque transmeat alteram partem, mare videlicet eiusque insulas. Littera haec. Ad mentem vero ex natura externa bona, ut divitiae, honores, principatus effunduntur atque extenduntur ubique tam ad eos ***), quorum in manus venit, tam longinquum ad alios, qui non habent illa in manibus; ita ut plus vel non minus circumdent concludantque iuxta aviditatem amatorum opulentiae P. A.
et gloriae, quum studiosi sint principatus, quibus 165
nihil satis est ob insatiabilem cupiditatem.

---

*) Vel: *damnum non fecisse. Auch.* **) Genes. 10, 4. ***) Vel: *tam illa* etc., post tamen tota constructio mutatur. *Auch.*

Quare Cham maior filius (sit) Chus? *)

§. 81. Naturae convenientissimum protulit verbum theologus, mali natum maiorem dicens Chus, dissolutam ac dispersam terrae naturam, nam terra densa, fertilis, aquosa, herbis, cristis, arboribusque referta distributa est in fructuum germinationes: dissoluta vero et in pulverem redacta arida est et infructuosa sterilisque: adhaec in altum fertur a vento elevata, pulvere conficiens aera vitalem. Huiusmodi sunt mali germina prima, expertia generationis bonorum studiorum et causae sterilitatis animae partiumque eius omnium.

Quare Chus genuit Nemrod, qui coepit esse gigas venator contra dominum: quare dixerint: Sicut Nemrod gigas venator contra deum? **)

§. 82. Revera habens dissolutam naturam, li- P. A.
gamen spirituale minime constringit nec animae nec 166
naturae neque morum constantiae pater, gigantis more terrena praeponens caelestibus, veram facere videtur illam de Gigantibus et Titanis fabulam. Nam profecto qui aemulator est terrestrium et corruptibilium, semper pugnam committit cum caelestibus mirisque naturis, aggerem construens terram contra caelum: atqui quae deorsum sunt, adversantur iis quae sursum. Quamobrem non frustra se habet illud, *Erat gigas contra deum*, declarans adversitatem in divinitatem. Impius enim nihil aliud est, nisi inimicus certans circa deum. Unde in proverbium cedit, quod omnis qui graviter peccat, debet ad istum referri sicut ad auctorem ac principem, *dictus, quasi alter Nemrod.* Nomen ipsum igitur est manifestatio rerum; nam explicatur Aethiops, et ars

---

*) Genes. 10, 6. **) Ibidem v. 8. 9.

eius venatoria; quorum utrumque detestandum: Aethiops, quia mera malitia non habet participationem lucis, sed noctem tenebrasque imitatur; venatoria vero ars quam maxime alienatur a rationali natura: qui enim cum feris degit, optat vitam ducere bestialem, ut coaequari brutis cum vitiis malitiae.

(*Finitus est*)

Philonis, de iis quae sunt in Genesi, Quaestionum et Solutionum, Sermo Secundus.

Nachstehende Werke meines Verlags, habe ich auf unbestimmte Zeit, im Preise herabgesetzt:

Bach, C. P. E., Versuch über die wahre Art, das Clavier zu spielen, mit Exempeln und 18 Probestücken in 6 Sonaten erläutert. 1r Theil. 3e, mit Zusätzen und 6 neuen Clavierstücken verm. Aufl. sonst 3 thlr. 8 ggr. jetzt 1 thlr. 22 ggr.

— — Versuch ꝛc. 2r Theil, in welchem die Lehre von dem Akkompagnement und der freyen Phantasie abgehandelt wird. 2e, verbess. u. mit Zusätzen verm. Aufl., sonst 2 thlr. 16 gr. jetzt 1 thlr. 14 ggr.

Bremer, J. G., Lateinisches Wörterbuch für Anfänger, gr. 8. (50½ Bogen) sonst 1 thlr. jetzt 12 ggr.

Dictionnaire portatif des langues françoise, angloise et allemande. 3 Vol. 8. sonst 3 thlr. jetzt 2 thlr. 4 ggr.

Geschichte von Spanien, von der Niederlassung der Phönizischen Pflanzstadt zu Kadix bis auf den Tod Ferdinand des Weisen. Aus dem Englischen. 3 Thle. gr. 8. sonst 3 thlr. 8 ggr. jetzt 2 thlr.

Goldsmith, O., Geschichte der Griechen von den frühesten Zeiten bis auf den Tod Alexanders des Großen. Nebst einem kurzen Abriß d. Geschichte Griechenlands von dieser Periode an, bis auf die Eroberung Constantinopels durch die Osmanen. Aus d. Engl. übers. berichtigt und mit vielen Anmerk. und Zusätzen vers. von C. D. Beck, mit einer Charte von Griechenland. 2 Thle. 2e, umgearbeitete Ausg. gr. 8. sonst 3 thlr. jetzt 2 thlr.

Hirsching, F. C. G., historisch-literar. Handbuch, berühmter und denkwürdiger Personen, welche in dem achtzehnten Jahrhundert gelebt haben: oder historisch bio- u. bibliograph. Nachrichten von berühmten u. denkwürd. Monarchen, Fürsten, Feldherrn, Staatsmännern, Päpsten, Cardinälen, Erz- u. Bischöffen, Geschäftsmännern und Gelehrten, Künstlern, Kaufleuten, Mechanikern u. andern interessanten Personen beiderlei Geschlechts. Fortgesetzt u. herausgeg. von J. H. M. Ernesti. 17 Bände. gr. 8. (783⅝ Bogen) sonst 40 thlr. 8 ggr., jetzt 18 thlr.

Lexicon catholicon Latinae linguae, conjuncta quorundam doctorum hominum opera adornatum, und allgem. deutsch-latein. Wörterbuch, von einigen gelehrten Freunden bearbeitet u. herausgeg. 3 Theile, (235 Bogen in Lexicon-Format) sonst 5 thlr. 12 ggr. jetzt 2 thlr. 18 ggr.

Schmidt, C. A., Diccionario Espannol y Aleman, od. Handwörterb. der span. Sprache für die Deutschen, mit einer Vorrede von Bertuch. Spanisch-Deutsch u. Deutsch-Spanisch. 2 Thle. gr. 8. Sonst 7 thlr. jetzt 3 thlr. 20 ggr.

